NATAN RÂBAC

RADA DIN PEREIASLAV

CARTEA RUSĂ

NATAN RÎBAK

RADA DIN PEREIASLAV

ROMAN

VOLUMUL II

1955
EDITURA CARTEA RUSĂ

Traducere de
Al. Şt. Medeleni şi Gh. Cocoşailo

★

Coperte şi vignete de I. Petrescu

НАТАН РЫБАК
ПЕРЕЯСЛАВСКАЯ РАДА
том второй
Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1954

Hotărîrea Radei din Pereiaslav, cu privire la reunirea Ucrainei cu Rusia, a fost o adevărată expresie a voinței poporului ucrainean și a constituit un punct de cotitură în viața Ucrainei, în istoria ei. Legîndu-și pe veci soarta de poporul frate rus de același sînge, poporul ucrainean s-a salvat și s-a menținut în felul acesta ca națiune.

„Pravda", 9 Decembrie 1953.

O, hatmane Hmelnițki Bogdan
cu bună minte ai fost dăruit
Că, lepădîndu-te de crai și de
sultan pe vecie cu Moscovia
te-ai fost înfrățit!

DINTR-O BALADĂ POPULARĂ

CARTEA
ÎNTÎIA

I

N veci!

Strigarea se învolbura peste medean, rostogolindu-se ca un talaz uriaş pe deasupra Pereiaslavului învestmîntat în mantia albă a omătului.

— Laolaltă cu norodul rus! — tună Guleai-Den cu un glas pe care nu şi-l mai cunoscu nici el.

Fie din pricina gerului, fie a vîntului, într-adevăr glasul parcă nu era al lui. Răsunător, vajnic, părea că acoperise toată larma mulţimii cu vuietul său. Parcă tot din pricina aceasta întorseseră capul spre el şi polcovnicii, iar hatmanul îi aruncase o privire cu ochiul său ager. Şi, văzînd că i-a fost hărăzit şi lui să-şi dea încuviinţarea, simţea că-i creşte inima.

Fulgii de omăt se topeau pe buze, tremurau pe gene. Vîntul legăna steagurile, şi stîrnea o unduire uşoară deasupra soborului, pe ale cărui turle aurul crucilor lucea stins prin vălul de ninsoare. Iar medeanul fremăta, clocotea, vuia înflăcărat, răsuflînd ca o singură fiinţă, însufleţit de o singură vrere — şi plutea, ca o corabie într-o depărtată şi ademenitoare călătorie, peste marea stepelor, spre tăriile înalte şi senine.

— În veci! — strigau cazacii, tîrgoveţii şi sătenii, sotnicii şi esaulii, neguţătorii şi polcovnicii.

Şi tot medeanul, tot norodul, cu mic cu mare, privi spre Bogdan Hmelniţki care ridicase buzduganul. Şi în tăcerea adîncă ce se aşternu deodată, hatmanul rosti cu tărie:

— În veci laolaltă cu Moscovia!

— În veci! — tună medeanul.

— În veci laolaltă! — răbufniră miile de glasuri, şi parcă se bucură şi soarele, căci o puzderie de raze aurii străbătură deodată prin vălmăşagul nourilor, iar vîntul stepei îi veni în ajutor, alungîndu-i cu aripile sale unduioase înspre asfinţit.

Şi deodată ţîşnind, întrecînd turlele bisericilor, ajungînd pînă aproape de crucile de aur ale soborului Uspeniei, zburară în sus căciuli negre din blană de berbec, tichii sărmane ieşite de soare, cuşme brumării cu şlîcuri [1]) roşii şi albastre, năframe sinilii, albe, şi barişuri de pînză gălbuie. Cădeau şi iarăşi zburau în sus. Văzduhul se cutremură de bubuitul tunurilor şi în răgazul cît bubuiturile amuţeau pentru a răbufni curînd din nou, se înălţa dangătul sărbătoresc al chimvalelor din toate clopotniţele Pereiaslavului.

Inima nu-şi mai găsea loc în piept. Guleai-Den strînse voinicește mîna lui Necipor Galaida. O femeie cu zăbunul descheiat, cu şiroaie de lacrimi pe chipul surîzător de fericire, striga ceva, dar glasul ei nu se auzea în larma bubuiturilor şi a dangătelor.

Guleai-Den simţea că în această clipă nu se cuvenea să mai rostească vreo vorbă, ci, iacă aşa, să tacă, să se uite şi să trăiască din toată inima, din tot sufletul, această minunată zi la care n-ar fi putut nădăjdui nici în cel mai fericit vis... Căci nu gurile oamenilor strigau, ci inimile lor prăznuiau laolaltă bucuria, şi de aceea Guleai-Den vedea în fiecare dintre cei care stăteau umăr la umăr cu el, care se îmbulzeau în faţă şi în spate, chipuri de fraţi şi surori. Pentru o clipă gîndurile lui zburară spre trecut. Înaintea ochilor lui înviară şanţurile învăluite în fumul pulberii şi scăldate în sînge, meterezele cetăţuilor, spînzurătorile ridicate de-a lungul drumurilor, ţepele înălţate lîngă castelele şleahtei, în care se zvîrcoleau de moarte sătenii schingiuiţi; toate îi stîrniră în inimă un clocot surd

[1]) Triunghi de postav care atîrnă din vîrful căciulii căzăceşti. (N. red. ruse.)

de mînie pentru obijduirile şi caznele îndurate, pentru zilele negre de batjocură şi obidă, şi inima lui se strînse la amintirea atîtor suferinţe, de parcă un vrăjmaş hain i-ar fi pus pe ea sare ca pe o rană sîngerîndă, şi acum ea zvîcnea săgetată de durerea arzătoare... Iar dezlegarea încă nu i se înfiripase în cuget, încă era înnegurată bucuria pe care o cucerise cu sîngele său, pentru care poposise pe medeanul din Pereiaslav după ce trecuse prin foc şi sînge... Şi, pareă răspunzînd gîndului său, cuvîntului său, care nu fusese încă rostit de buzele lui, îndată ce tunurile şi clopotele amuţiră, hatmanul păşi spre marginea podinci purpurii şi, întinzînd buzduganul spre miazănoapte, glăsui :

— Visul nostru de veacuri s-a împlinit ! Dar oare asta înseamnă că regele şi sultanul, papa de la Roma şi iezuiţii săi, că toată şleahta se vor potoli şi ne vor lăsa să trăim după vrerea noastră ? Înseamnă oare că putem să ne întoarcem la căminurile noastre, să ne arăm ogoarele, să ne creştem copiii, să nuntim, să ne rugăm lui dumnezeu, să neguţătorim slobozi, să umblăm fără teamă pe drumuri, să nu punem sub căpătîi pistolul sau sabia, să nu fim îngrijoraţi de soarta noastră ? Înseamnă oare că, odată ce vedem dimineaţa soarele răsărind, să nu ne întrebăm cu nelinişte ce ne va aduce acea zi, înseamnă oare că, atunci cînd ne aflăm pe drum, nu mai trebuie să ne lipim urechea de pămînt, spre a asculta dacă nu se aude tropot de copite străine ? Oare de acum maica poate să-şi legene în linişte pruncul, încredinţată că nimeni nu-şi va mai bate joc de ea şi de copiii ei ?

Hmelniţki trase aer în piept şi răspunse cu o vorbă aspră şi tăioasă ca o sabie căzăcească :

— Nu ! — şi strigă din nou răspicat. — De mii de ori — nu !

Pe medean nu se auzea o şoaptă. Zvonea numai foşnetul sutelor de steaguri. Hatmanul îşi umezi buzele uscate şi îmbrăţişă cu privirile întinderea largă, înţesată de norod. Cazacii înveşmîntaţi în contăşe roşii stăteau smirna jos, lîngă podină, aplecînd spre dreapta suliţele, pe care fîlfîiau în vînt flamurile albastre — semnul străjii hatmanului. Ceva mai departe priveau nemişcaţi purtătorii de tuiuri. Tuiuri albe, negre, albastre şi roşii fluturau în vîrful dardelor. Indărătul lor priveau de sub praporele breslelor meşteşugarii îmbrăcaţi cu caftane cenuşii, iar în spatele acestora se îmbulzeau femei şi fete, întinzînd capetele în-

vălite în barişuri pestriţe. De-a dreapta şi de-a stînga, printre cazacii neclintiţi, se înghesuiau săteni în zăbune şi, chiar aproape de podină, se zăreau chipurile încordate ale sotnicilor şi esaulilor, şi ale preoţilor care-şi ţineau strîns crucile în mîini.

Hatmanului i se păru că abia în clipa aceea vedea pentru întîia oară, cu adevărat, marea obşte care se strînsese la Rada din Pereiaslav, crainicii fără număr ai Ucrainei, trimişi de sotnii şi polcuri, de tîrguri, de bresle şi sate, de olatele îndepărtate ale nemărginitei ţări. Iată-i printre săteni chiar şi pe ciobanii uscăţivi, înalţi, în surtucele lor de pîslă şi cu ţurcane de berbec, negre, miţoase, sosiţi din codrii sîlhui de la Belopolie.

O linişte adîncă domnea peste medean. O linişte de mare praznic. Căci Hmelniţki tocmai rostise cele mai tainice gînduri ale fiecăruia. Iată de ce nimeni nu se clintea, nimeni nu se lăsa de pe un picior pe altul, iată de ce toţi uitaseră că stau cu capul gol; deşi soarele se ascunsese iară după nouri, iar ninsoarea se învălura, aşternîndu-se pe capete şi pe umeri, oamenii, fără să-şi pună cuşmele, aşteptau mai departe vorbele hatmanului.

Şi el nu se grăbea. Oare era cu putinţă ca în această clipă să spună dintr-o suflare tot ce îi trecea prin minte? Doamne! La drept vorbind, el însuşi nu ştia încă prea bine cum să tîlmăcească oamenilor, că acum, mai mult ca oricînd, trebuiau să fie gata de luptă toţi ca unul, să se încordeze cu şi mai multă înflăcărare pentru ziua de mîine.

Poate că şi el ar vrea să pogoare de pe podină, să se cufunde în marea de oameni! Iată, ar strînge la piept pe moşneguţul cela gîrbov, cu ochii lăcrimaţi de vînt, ori mai curînd de povara anilor. Moşneagul îşi pironea privirile asupra hatmanului, cu gura ştirbă oleacă deschisă, şi asculta cu mîna pîlnie la ureche, pentru ca nici o vorbă să nu-i scape. Sau ar strînge mîna cazacului cela cu crestătura roşie, adîncă, de pe tîmplă, peste care se aşterne încet neaua.

Dar oamenii aşteptau cuvîntul lui şi el îşi dădea seama că trebuia să le arate ce lucruri să făptuiască mai departe, încotro îşi vor îndrepta paşii, cum îşi vor croi de-acum viaţa şi ce nădejdi vor putea să nutrească. Îşi vîrî buzduganul în brîul roş şi, dînd braţele în lături, glăsui tunător deasupra medeanului:

— Nu! Încă nu putem să lepădăm armele şi să ne întoarcem la vetrele noastre. Dar n-avem de ce să ne mîhnim, n-avem de ce să ne înveninăm inima cu griji! Căci doar chezăşia biruinţei asupra cumplitului vrăjmaş e Rada noastră cea mare care va rămîne de-apururi în cugetele urmaşilor, în cugetele nepoţilor şi strănepoţilor noştri legată de numele acestui tîrg. Cîndva, peste veacuri, feciorii îşi vor întreba părinţii ce-am săvîrşit noi la Rada noastră, şi aceştia le vor răspunde că aici, la Pereiaslav, norodul nostru a juruit şi a sărutat crucea în faţa legii sale şi a lumii întregi, în faţa pămîntului nostru sfînt, mărturisind credinţă şi veşnică ascultare marelui ţar al Moscoviei, că în acest tîrg ne-am ridicat pentru vecie umăr la umăr cu fratele nostru, norodul rus, că începînd de astăzi avem aceeaşi soartă. De-acum pe masa noastră va fi aceeaşi sare şi aceeaşi pîine, vom păşi împreună sub acelaşi soare, pe acelaşi pămînt. Aşa-i, cazaci?

— Aşa-i! — răspunse glasul mulţimii.

— Adevăr grăieşti, Hmel!

— Vorbeşte mai departe!

Hatmanul ridică mîna, şi medeanul amuţi iară.

— Şi fiindcă astăzi sîntem mai tari, vrăjmaşii noştri vor fi încă şi mai avani. Ca să ne subjuge iarăşi, se vor strădui să ne despartă de norodul frate rus, pentru ca să rămînem la cheremul lor, să huzurească din nou pe meleagurile noastre, să ne obijduiască ţara, s-o facă de ocară în fel şi chip. Dar nicicînd, pînă azi n-am păşit la luptă cu atîta vîrtoşie, cu atîta ură împotriva vrăjmaşului. Căci cu noi este norodul rus, fratele de sînge şi credinţă, cu noi este Moscova, stolița tuturor pămînturilor slave. Şi pentru a dobîndi ţării noastre viaţă paşnică, pentru ca mamele şi pruncii să poată trăi fără înfricoşare, pentru ca noi să fim stăpîni pe ogorul nostru, trebuie să luptăm, să alungăm vrăjmaşul de pe pămînturile noastre — să-i iasă din cap că ne va putea doborî vreodată. Căci de astăzi înainte nimeni nu va mai ajunge la noi, nimeni nu ne va mai putea birui!

Hmelniţki scoase îndîrjit buzduganul din brîu, îl flutură spre asfinţit şi strigă:

— Luaţi aminte, vrăjmaşi! Moarte şi pieire celor care rîvnesc pămîntul rus!

— Moarte şi pieire! — răspunse medeanul clocotind.

Trase din teci, săbiile cazacilor scînteiară în văzduh. Deasupra mării de capete se înălțară sute de suliţe şi de flinte.

Zădărîţi de larma aprigă, caii nechezau.

Hmelniţki zîmbi, scuturînd buzduganul, şi strigă :

— Clopotele din Pereiaslav bat atît de tare încît vor fi auzite şi la Roma. Or să dănţuiască bine papa şi iezuiţii lui !...

Făcu un pas îndărăt şi în aceeaşi clipă fu împresurat de polcovnici.

Teteria şi Zolotarenko săriră sprinteni de pe podină. Însoţiţi de patru sotnici şi de patru esauli, purceseră încet printre rînduri împreună cu protopopul şi cu preoţii din Pereiaslav care ţineau sus crucile, întrebînd cu glasuri adînci :

— Vreţi să intraţi sub oblăduirea ţarului Moscoviei, pentru ca de astăzi să fim laolaltă cu norodul rus ?

— Vrem !

— Vrem !

— Să ne înfrăţim, să fim pe veci laolaltă !

— Doamne ajută !

Cu hotărîre, cu măreţie răspundeau cazacii şi tîrgoveţii, breslaşii şi sătenii.

Necipor Galaida încleştă atît de aprig teaca săbiei, încît pumnul lui se învineţi, şi grăi încet :

— Jurui pe tatăl şi pe mama mea. — Şi el sărută crucea, pe care i-o întindea un preot.

— În veci laolaltă ! — rosti Guleai-Den, sărutînd şi el crucea.

Cînd polcovnicii porniră mai departe, un om cu zăbun ponosit şi cu căciula în mînă îl trase pe Guleai-Den de mînecă şi îl întrebă sfielnic, uitîndu-se împrejur :

— Dar cum o să fie cu sătenii, toţi vor fi scrişi la oaste ? N-ai auzit cumva ?

— Şi eu aş vrea să întreb lucrul acesta, — răspunse silnic Guleai-Den.

— Atunci întreabă, frate, — murmură omul, nefiind limpede dacă-i dădea un sfat sau îl ruga. — După aceea, cine ştie, te pomeneşti că n-o să se mai poată...

— Despre asta o să tot întrebi, — îi răspunse Necipor Galaida. — Dar cum te cheamă şi de unde eşti ?

— Mă cheamă Avraami, şi-s de lîngă Vinniţa.

— Eşti monah ? — îl întrebă aspru Guleai-Den.

— Am fost. Numele aista mi l-au dat în monahie... Pe mine mă cheamă Kirilo.

— Te-au alungat din monastire? — îl descusu Guleai-Den.

— Am plecat de bună voie, — răspunse cu obidă Kirilo. — Alde noi țăranii, doar cu numele ne deosebim, fie în monastire, fie în lume, dar soarta ni-i aceeași: trudește și trudește, pînă cazi...

Necipor Galaida simțea în vorbele lui Avraami un adevăr neîndoielnic, apăsător, care dintr-odată îi umplu sufletul de amărăciune. Îl privi aspru și-l întrebă cu mînie:

— Ai auzit ce a spus hatmanul?

— Se înțelege, doar nu-s surd, — mormăi Kirilo, — numai despre țărani...

— Despre țărani! — se strîmbă Galaida, îngînînd glasul subțire al lui Kirilo. — Și eu sînt țăran, dar nu numai la gospodăria mea cuget, ci la soarta țării, — asta n-o uit...

— Drept grăiești, — se grăbi să întărească Kirilo. — Dar eu ce-am zis? Nimica!...

— Nimica, atunci e bine, — încuviință rîzînd Guleai-Den. — Ia privește ce praznic mare e astăzi! Înțelege și ține minte! Laolaltă cu oamenii ruși vom dobîndi slobozenia pentru toți, fii încredințat de aceasta.

Kirilo clipi pe sub sprîncenele lui tufoase, și gura i se lungi de mirare...

— Aha!

— Tocmai așa, robul lui dumnezeu Avraami, — rîse Guleai-Den. — Se vede că nu te-au învățat nimic părinții egumeni.

— Eu tăiam lemne în pădure și spălam podeaua în chiliile călugărilor...

— Și ți s-a urît, așa-i? — întrebă Galaida.

— Mi s-a urît, — mărturisi Kirilo și urmă blajin: — Văd că sînteți oameni de-ai noștri și nu-i cu bănat să vă spun o vorbă... Tare-aș mai pune foc la conacul egumenului și m-aș pustii încotrova spre Gurile Niprului...

Guleai-Den se uită peste umăr și apoi privi cu luare aminte în ochii lui Avraami. N-o fi cumva vreo iscoadă? Pălăvrăgește, te descoase, și apoi haida la Kapusta în cantălărie. Dar dacă o fi vreun trepăduș al șleahtei? Cum să afli? Poți pătrunde în sufletul altuia? Iacă, așa se în-

tîmplă totdeauna — o obidă îţi umbreşte toată bucuria. Parcă ghicindu-i gîndurile, Kirilo şopti :

— Nu căta în mine vicleşugul, căci îs din acelaşi feleşag cu tine.

In clipa aceea, un cazac cunoscut îl strigă pe Guleai-Den, şi cînd el se întoarse spre Kirilo, acesta pierise. Şi oricît îl căută cu ochii, nu dădu de el : ca un ac în carul cu fîn, omul se mistuise în gloata care înţesa întinsul medean din Pereiaslav, tălăzuindu-se asemenea unei mări furtunoase. Totuşi, vorbele fostului călugăr nu-i dădeau pace lui Guleai-Den. Doar nu în zadar venise el de la Niz, ca să fie faţă la Radă. Nu de florile mărului bătuse drumul pînă aici, lăsîndu-şi nevasta şi copila în cătunul căzăcesc de pe Don — la Pereiaslav se hotăra soarta lui.

Cît gonise ca să ajungă mai degrabă la Pereiaslav! Cîte îşi spuseseră, cînd se întîlnise lîngă fîntînă cu Necipor Galaida! Iar Martîn Ternovîi, deşi ajunsese sotnic, nu se boierise de loc. De la el aflase de asemenea atîtea lucruri, încît cugetul său era acum un vălmăşag. Insă Guleai-Den nu se lăsa buimăcit cu una cu două. Asculta cu luare-aminte, dar rămînea credincios gîndului său. Se ţinea de el dîrz. Inima lui se bucura că de-acum încolo nu vor mai vorbi şleahtei leşeşti decît cu sabia şi cu pistolul. De aceasta se încredinţase pe deplin şi astăzi la Radă. Oare, chiar şi numai pentru atît — nu era destul ca să faci acest popas la Pereiaslav? E drept că vorbele călugărului despre soarta ţăranilor îl puseseră pe gînduri. Ii aminteau toate cele pe care le cunoştea prea bine. Totuşi, undeva în adîncul inimii, i se înfiripa o nădejde luminoasă : „De acum înainte, îi lega aceeaşi soartă cu oamenii ruşi ; puterea va creşte. Şi în faţa ei oare nu vor da înapoi şi panii lor? Doar panii erau puţini, iar norodul, sumedenie!“ Şi acest gînd îi stîrni o bucurie pe care nici nu mai încercă să şi-o tăinuiască. Lovind cu palma sa grea în spinarea lui Galaida, îi strigă :

— Necipor, noi sîntem mai mulţi decît panii...

La aceste cuvinte un vlăjgan din faţa lui se uită îndărăt, îi aruncă o privire tăioasă şi tuşi cu înţeles.

Un altul glăsui :

— Şi-a găsit nărodul de ce să se bucure...

Dar Guleai-Den nu se supără.

— Om trăi şi om vedea care pe care! — zise Galaida.

— Nu te văd bine, — vorbi cu venin un cazac în contăş albastru, ridicîndu-şi trufaş moţul lung care îi cădea peste toată faţa, pînă la bărbie.

— Să nu spui vorbă mare, — rosti povăţuitor Guleai-Den şi clipi vesel spre cazac.

...Polcovnicii, protopopul şi preoţii erau acum departe. Soarele se ivi iară din nouri şi polei medeanul. Oamenii vorbeau una, alta, dar mai mult priveau spre podina largă, îmbrăcată în felendreş purpuriu. Căpeteniile se strînseseră roată în jurul hatmanului. Cazacii de pe medean se uitau la polcovnici, căutînd pe cei cunoscuţi.

Văzîndu-l pe Ternovîi, care îşi făcea drum cu umărul printre oameni, Galaida îl opri.

— Martîn, să am iertare, pane sotnic, îmi dai voie să te tulbur cu o întrebare?

Ternovîi îl ghionti cu cotul în coaste:

— Ce ţi-i voia, cazace. — Şi, deodată, parcă acum l-ar fi văzut pentru întîia oară, şi n-ar fi sorbit împreună seara la crîşmă miedul ameţitor, îl întrebă: — Oare, într-adevăr, în faţa mea e finul polcovnicului Gromîko, cel răposat întru domnul?

— Înhăţa-te-ar dracu de mustăţi! — îi răspunse Galaida. — Ia spune mai bine ce-i cu Bohun de nu se vede?

— Bohun ţine urdia la miazăzi. Crezi că peste tot e praznic ca aici? — vorbi aspru Martîn. — Poate că în aceste clipe acolo se varsă sînge. Urdiei şi turcilor nu le este pe plac Rada noastră... Am plecat, cazaci, mă duc la sobor ca să vestesc că hatmanul va porni îndată într-acolo pentru a jurui credinţă. Îl aşteaptă solii ruşi.

— O să ajungă polcovnic, — zise Galaida, arătînd cu capul după Martîn.

— Pesemne că nu-i de-ai noştri, — spuse un cazac din apropiere.

— Iacă, n-ai ghicit! Ce, oare dintr-ai noştri nu pot ieşi polcovnici?

— Aşa ceva n-am prea auzit, — răspunse cazacul pe ocolite.

Guleai-Den tocmai voia să-i răspundă, cînd deodată deasupra medeanului răsună vajnic, poruncitor, glasul lui Vasili Tomilenko marele stegar.

— Cazaci din polcul Cehrin, drepţi!

Se lăsă iarăşi o tăcere încordată, sărbătorească. Oştenii polcului din Cehrin, îmbrăcaţi în contăşe albastre, cu

cușme înalte brumării, cu șlicuri roșii, șerpuind pe spate, încremeniră pe două rînduri, de la podina roșie, peste tot medeanul, pînă la sobor.

— Scoateți sabia! — porunci Tomilenko. Șuierînd ascuțit, scăpărînd în lumina soarelui, o puzderie de scîntei argintii, orbitoare, țîșniră în văzduh tăișurile săbiilor care înspăimîntau mai cumplit decît moartea pe toți șleahticii din Rzecz Pospolita.

Guleai-Den privea cu încîntare chipurile aspre ale cazacilor. Înalți, voinici, spătoși, stăteau smirna în rînduri parcă turnate din bronz. Chipurile lor erau pîrlite de soarele lungilor drumuri prin stepe, moțurile afumate de pulbere, obrajii, rădăcina nasului și fruntea onestate pentru totdeauna de rănile luptelor crîncene prin care trecuseră. Și în clipa aceea ca și Guleai-Den — deși el nu bănuia acest lucru — Hmelnițki privea pe cazaci cu tot atîta însuflețire, cu tot atîta bucurie, oprindu-se în capul scării, gata să coboare de pe podină. Vasili Tomilenko, neștiind pentru ce se oprise hatmanul, aruncă priviri neliniștite spre șirurile de cazaci, crezînd că s-a întîmplat ceva și de aceea hatmanul nu se grăbește să coboare pe medean. Dar Hmelnițki călcă îndată pe treapta cea dintîi, și, în clipa aceea, străpungînd văzduhul ca o puzderie de săgeți zbîrnîitoare, zbucni spre zări zvoana surlelor și duruitul darabanelor. Umblînd domol, hatmanul păși printre rîndurile de cazaci, ținînd în mîna stîngă cușma cu penele de păun care fluturau în bătaia vîntului, iar în dreapta buzduganul. Mantia purpurie, blănită cu samuri, se legăna ușor pe umerii săi vînjoși. Aplecîndu-și puțin înainte trupul strîns în contășul roș tivit cu ceaprazuri de aur, și lăsînd în urmă clinchetul subțire al pintenilor de argint, încovoiați în sus, care sclipeau pe cizmele roșe de safian cu tocuri înalte, hatmanul pășea măsurat, întorcînd capul cînd la dreapta, cînd la stînga. Polcovnicii veneau după el cu topuzele în mîini, urmărindu-i privirile.

Hatmanul se apropie de pîlcul de oameni în mijlocul cărora se afla Guleai-Den. Un val fierbinte împăienjeni ochii acestuia și fără vrere gura i se deschise larg pentru a striga în întîmpinarea hatmanului: „Slavă ție! Slavă ție pentru tot ce ai înfăptuit! Pentru că ți-ai fericit țara și ai adunat pospoliții pe medeanul acesta din Pereiaslav."

Hmelnițki se opri. Îngustînd ochii, el se uită la Guleai-Den, străduindu-se parcă să-și amintească ceva. Și, deo-

dată, cu gîndul luminat, deschise larg ochii şi rosti bucuros :

— Sănătate, Guleai-Den !

Guleai-Den îşi simţi gura ca de iască. Cineva îi dădu un ghiont în spate.

— In ce polc eşti ? — îl întrebă hatmanul.

Toţi cei dimprejur încremeniseră în aşteptare. Peste medean se stîrni un şopot.

— Cu cine vorbeşte hatmanul ?

— De ce s-a oprit ?

— Cine-i cazacul acela ?

Numai oştenii din polcul de la Cehrin stăteau neclintiţi, parcă dăltuiţi în piatră.

— In nici un polc, pane hatman, — răspunse Guleai-Den, viindu-şi încet în fire.

— Cum aşa ?

După cum i se păru lui Guleai-Den, glasul lui Hmelniţki sună a nemulţumire şi dojană.

— Aşa s-a întîmplat, — se feri el de a da un răspuns lămurit.

— Astfel vorbeşti tu cu hatmanul ? — glăsui aspru marele stegar Tomilenko, care răsărise deodată lîngă el.

Hmelniţki îl fulgeră cu privirea şi Tomilenko se trase înapoi fîstîcit.

— Nu te-i fi tolănit cu nevasta pe cuptor !

Se auzi un hohot de rîs.

Guleai-Den privi cutezător în ochii lui Hmelniţki.

— Am fost o vreme la Don, iar după aceea am purces la cazacii nizoveni, pe Niprul de jos. Nevasta şi fiica le-am lăsat într-o staniţă la Don, unde au găsit adăpost şi sprijin. — Guleai-Den vorbea domol, alegînd parcă numai vorbele pe care trebuia să le spună neapărat hatmanului. — De două ori am pornit cu cazacii de pe Niprul de jos şi cu cei de la Don împotriva urdiei. Am scăpat, pane hatman, nouă sute de oameni de ai noştri, pe care hanul Islam Ghirei i-a luat în robie după ocara de la Beresteczko.

Guleai-Den tăcu, privind deschis şi fără teamă în ochii hatmanului. Afară de hatman, nimeni de pe medean nu putea înţelege cele spuse cu cîteva clipe mai înainte de Guleai-Den, care îşi dădu seama că vorbele sale pătrunseseră în inima hatmanului. O clipă Hmelniţki lăsă capul în jos şi Guleai-Den zări şuviţele argintii care împestriţau ca

un izvod părul hatmanului. Oare nu după ruşinea de la Beresteczko se aşternuse pe capul hatmanului atîta brumă argintie — semnul lungilor nopţi de nesomn, de zbucium şi îngrijorare?

Şi în această clipă Hmelniţki îşi aminti vorbele aspre pe care le rostise Guleai-Den sub zidurile cetăţuii de la Belaia Ţerkov. In spate, Tomilenko tropăia ca un cal nărăvaş, iar Lavrin Kapusta răsufla şuierînd. Un semn cu ochiul spre ei şi ar fi fost deajuns. Aşa se putea sfîrşi această întîlnire neaşteptată cu omul pe care parcă însuşi cugetul său i-l scosese în cale ca pe o mustrare mută şi neiertătoare. Dar oare pentru asta venise pe medeanul din Pereiaslav cazacul acesta, oleacă prea dîrz, prea pornit să ia seama la toate, dar cu inimă dreaptă şi, fără îndoială, cu credinţă în hatmanul lui?! Ei, ce să-i faci, adevăru-i amar, adevărul nu este o licoare dulce! In ea a picurat amăreala pelinului de stepă şi duhoarea otrăvită a cîmpului de luptă. Şi hatmanul glăsui tare, ca toţi cei dimprejur să audă:

— Laudă şi cinste ţie, cazace, pentru că ai luptat împotriva bizurmanilor! De acu vom porni laolaltă cu Moscovia împotriva vrăjmaşului înverşunat, împotriva regelui şi şleahtei. — Şi, întorcîndu-se către Vasili Tomilenko, adăugă: — Să mi-l scrii în polcul din Cehrin.

— Am înţeles, pane hatman, — rosti cu răsuflarea la gură Tomilenko.

— Mă închin pînă la pămînt, pane hatman, — răspunse răguşit Guleai-Den, — dar trebuie să mă întorc la Nipru, ca să spun cazacilor care m-au trimis aici ce a hotărît Rada noastră...

— Bun gînd! Du-te, cazace, şi povesteşte ce ai văzut! Spune nizovenilor că eu, azi ca şi totdeauna, le dau toată cinstirea cuvenită şi-i răsplătesc cu milosîrdia mea, numai să slujească după dreptate pămîntul nostru scump, să apere credinţa şi slobozenia. Spune-le, cazace, — rosti hatmanul răspicat, fără să-şi coboare ochii pătrunzători de pe chipul încordat al lui Guleai-Den, — că în curînd am să-i chem la luptă împreună cu norodul rus împotriva şleahtei.

O clipă Hmelniţki tăcu şi-şi lunecă privirea îngîndurată peste umărul lui Guleai-Den. Apoi întrebă mai încet, parcă nevoind să fie auzit şi de alţii înafară de el:

— Dar de ce nu s-au mai înfăţişat aici toţi nizovenii după Beresteczko? De ce mulţi n-au venit la Batog, cînd i-am chemat?

Guleai-Den se lăsă pe celălalt picior şi-şi muşcă buza sub mustăţile pleoştite, tăcînd.

— Vorbeşte ! — îi porunci hatmanul.

— Iacă am să vorbesc, — rosti cu hotărîre Guleai-Den. — Pane hatman, am socotit cu toţii că iar ai să te împaci cu leşii, sau că ai să-ţi pleci capul turcului. După Beresteczko mulţi te vorbeau de rău. Şi iată că acuma...

— Acuma ce-i ? — îl întrerupse Hmelniţki.

— Acuma au văzut cu toţi că ai săvîrşit lucrurile cu înţelepciune, hatmane. După dorinţa întregului norod !

— Ai juruit credinţă ? — întrebă Hmelniţki, fără să-şi ascundă mulţumirea la auzul răspunsului.

— Am juruit, pane hatman, — răspunse Guleai-Den, simţind în inimă un freamăt duios şi cald pentru hatman. Prin ce vorbe îşi putea rosti simţămintele, ce vorbe ar fi putut spune, nu hatmanului, ci oamenilor care stăteau aici, alături, pe medean...

— Rămîi cu bine, Guleai-Den ! — zise Hmelniţki. Ne-om mai întîlni noi.

— Negreşit că ne-om întîlni ! — răspunse Guleai-Den. — Drumul nostru-i acelaşi, hatmane.

— Acelaşi, — încuviinţă Hmelniţki şi porni mai departe împresurat de căpetenii, lăsînd în urmă zvonul de argint al pintenilor şi foşnetul tuiurilor legănate de vînt deasupra capului său.

— Halal să-ţi fie ! — strigă Galaida, — încleştînd umărul lui Guleai-Den. — Tu de nimeni nu te temi...

— Asta-i puterea adevărului, frate ! — răspunse Guleai-Den. — Ori hatman, ori ţăran, adevărul tot una-i.

Un om îmbrăcat într-un jupan de postav roş închis, cu poale lungi, după înfăţişarea sa neguţător, îşi înălţă capul, măsură pe Guleai-Den şi pe Galaida cu o privire răutăcioasă, şi spuse dojenitor :

— Cum de ai ajuns să ai atîta glagorie ?

— N-am luat-o cu dobîndă de la tine... — îi răspunse tăios Guleai-Den.

— Ia mai tăceţi odată ! — le strigă o femeie din spate. — Uite, hatmanul a intrat în sobor. Văleu, de-aş putea arunca şi eu o privire înlăuntru...

Şi femeia începu să-şi facă loc de sîrg cu coatele ; dar era cu neputinţă să se apropie de biserică.

Pe medean liniştea se aşternu iară. Doară vîntoasa fîlfîia cu îndîrjire steagurile pe deasupra capetelor şi se

căznea să smulgă cuşmele înalte de miel ale cazacilor din polcul de la Cehrin, dar nu izbutea decît să fluture de pe un umăr pe altul şlîcurile lungi, roşii. În liniştea dimprejur lui Guleai-Den i se păru dintr-odată că totu-i un vis — atît de minunat şi de uimitor era adevărul acelei zile. Şi dacă alături de el n-ar fi fost veselul Galaida şi oamenii, femei şi bărbaţi, din toate păturile obştei, cu tot felul de îndeletniciri, n-ar fi putut crede că acum cîteva clipe stătuse faţă în faţă cu hatmanul, că vorbise cu el... Şi deodată îşi aminti cuvintele călugărului fugar. Poate că asta ar fi trebuit să-l întrebe pe hatman. Îşi aduse aminte că odinioară, la Zborov, vorbise asemenea lucruri lîngă foc. Îl întrebase...

Gîndul lui Galaida zbură la Maria. Îşi închipui cum se va aşeza ea la picioarele lui pe laiţa scundă, cum se vor aprinde paiele în vatră şi vîlvătăile lor îi vor lumina chipul, cum va auri licărirea focului cozile ei castanii. Şi, punîndu-şi mîinile pe genunchii lui, Maria va asculta ceea ce-i va povesti el... Şi cîte va avea de povestit! Ehei, dar cînd se va întoarce el la Belîie-Repki? Poate mîine în zori vor porni într-un nou război. Nu spusese adineaori hatmanul...

„Dacă-i sortit să-nceapă mîine, fie!" se mîngîie Galaida. Dar astăzi se petreceau atîtea lucruri, încît mîine nu-i va părea rău dacă va trebui să pună şeaua pe cal.

Şi aceeaşi bucurie, aceleaşi simţăminte năvalnice ca fericirea scînteiau în ochii tuturor celor dimprejur, pînă departe. Toate capetele erau îndreptate spre sobor, unde se afla hatmanul, nacealnicii şi solii ţarului. Ar fi vrut ca toţi să-şi strîngă mîinile unul altuia, să săvîrşească o faptă deosebită, să spună o vorbă caldă, de laudă, fraţilor dimprejur.

Meşteşugarii din breslele Pereiaslavului, din Kiev, Uman, Belaia Ţerkov şi Cehrin, sosiseră la Radă cu necazurile lor. Toţi aşteptau demult să se pună capăt samavolniciilor şleahtei. Toţi aşteptau ziua aceea cînd în tîrguri se va putea trăi în linişte, cînd nici tătarii, nici şleahta nu se vor mai putea năpusti pe neaşteptate în casa ta ziua sau noaptea, nu-ţi vor necinsti fiica şi soţia, nu le vor tîrî în robie...

De cînd era hatman Hmelniţki, se schimbaseră multe în ţară. Dar războiul dăinuia de şase ani! Şase ani, în timpul cărora breslele nu făcuseră altceva decît să fău-

rească arme pentru oaste. Toţi meşteşugarii învăţaseră să facă arme. Iar de negoţ cu ţările de peste hotar, nici vorbă nu mai putea fi. Ce fel de negoţ? Rzecz Pospolita pusese oprelişti peste tot. Spre răsărit era cu primejdie să duci mărfuri, iar armele nu le puteai vinde neguţătorilor, acesta fiind un lucru oprit cu străşnicie de hatman. Dacă ai fi cutezat să calci această oprelişte, te păştea ştreangul.

De aceea toţi aşteptau de la Radă înfăptuiri care să schimbe toată viaţa, nu pentru un an sau doi. „Copiii şi copiii copiilor noştri — vorbeau oamenii prin tîrguri — vor trăi o altfel de viaţă. Cine se va mai încumeta să năvălească în căminul tău? Din clipa cînd vom sta laolaltă cu norodul rus — ţara noastră va trăi o viaţă nouă, în siguranţă, în belşug şi mărire".

...Multă suflare se strînsese pe medeanul din Pereiaslav. Toată Ucraina îşi trimisese aici împuterniciţii. Steagurile tuturor polcurilor, tuturor sotniilor, praporele tuturor breslelor fîlfîiau în vînt. Nu se întîmpla în toate zilele să intri sub oblăduirea unui alt stăpînitor! Oare pămîntul, întreg altădată al oamenilor ruşi, nu fusese sfîrtecat de vrăjmaşii înverşunaţi? Oare nu cnejii trufaşi erau aceia care se sfîşiau între ei, ca nişte cîini sălbatici, şi se înfrăţeau cu duşmanul? Ca să tragă cît mai multe foloase, intrau sub supuşenia tătarilor şi turcilor, a craiilor şi împăraţilor străini. Dar ce se va întîmpla cu norodul, cum va trăi el — această grijă nu-i frămînta.

„Norodului îi e tot una cine-i va şfichiui spinarea cu biciul". Vestite erau aceste vorbe ale lui Jeremia Wiszniewecki, vestite erau fărădelegile acestui vînzător al ţării sale, care dădea foc lăcaşurilor pravoslavnice şi în locul lor înălţa biserici catolice, care aducea papistaşi cu duiumul pe moşiile sale, întinse de la Gorîn pînă la Nipru.

Iară neguţătorii numai sub Hmelniţki începuseră să propăşească. Odinioară neguţătorii de credinţă pravoslavnică nu cutezau să se arate la marile iarmaroace din Kiev. Numai şleahticii şi arendaşii, numai neguţătorii străini se chiverniseau în ţara ta, şi-i sugeau bogăţiile.

...Astfel se cufunda în cugetările sale fiecare om de pe medean, aşteptînd ca hatmanul şi nacealnicii să iasă din sobor împreună cu solii ţarului.

Toţi aveau încotro să-şi îndrepte gîndurile, toţi aveau la ce să cugete, aşteptînd viaţa nouă a zilei de mîine. Ast-

fel, trebuiau să țină minte ce lasă în urmă și să știe bine cu ce vor păși pe noul lor drum...

Cazacii nu puteau uita Apele Galbene, Korsun, Pileava, împresurarea de la Zborov; nu puteau uita rușinea de la Beresteczko, dar nici izbînda care le-a zîmbit la Batog...

Și cît au hălăduit pe mare cu lunțile! Au fost pînă la Stambul, pînă la Kazikermen și Kaffa. S-au năpustit împotriva cetății Azov împreună cu ortacii de la Don. Au băgat în sperieți pe turci și pe tătari! Dar oare au să-și trăiască toată viața numai în lupte? Unde sînt soțiile lor? Unde sînt maicile și surorile atîtora? Unde le sînt feciorii? Cîte fărîmituri dragi le răpise războiul nesățios celor care se adunaseră acum pe medeanul din Pereiaslav? Cîte ființe au fost batjocorite și ucise în chinuri? Doamne! Și iată, în sfîrșit, că de astăzi înainte vor sta umăr la umăr cu oștile țarului Moscoviei, pentru a-și apăra pămîntul strămoșesc, credința, țara schingiuită.

Inimile oamenilor fremătau însuflețite de simțămîntul liniștei și al năzuințelor împlinite de această Mare Radă din 8 ianuarie 1654, unde se adunaseră la chemarea hatmanului Bogdan Hmelnițki.

2

Vîgovski sări în picioare și alergă spre fereastră. Afară era întuneric beznă. În ogradă cîinele lup zăpăia mînios, zvîrlindu-se dintr-o parte într-alta și zornăindu-și lanțul. Vîgovski asculta, cu urechea lipită de geam, privind pieziș spre Jastrembski, care ședea la masă ținînd cu două degete pocalul înalt de argint. Cîinele amuți. Vîgovski se întoarse la masă și se așeză în fotelul de piele, răsuflînd ușurat. Oaspetele îi întinse cu nepăsare pocalul de vin, parcă el ar fi fost gazda, iar Vîgovski ar fi fost un musafir pentru care nu prea avea multă prețuire.

— De la o vreme sînteți foarte fricos, pane Vîgovski, — vorbi Jastrembski.

— Ar trebui să vă întrebați pane, cum de n-am înnebunit pînă acuma, — mormăi Vîgovski. — Domnia voastră nici nu vă închipuiți de ce poate fi în stare blestematul de Kapusta...

— Dar oare n-a sosit vremea să-l trimitem în iad pe acest Kapusta ?

— Dacă ar fi după vrerea mea, dacă ar sta în puterile mele, el ar fi de mult acolo.

— Şi pentru ca să nu se plictisească, ar trebui să ne îngrijim de o tovărăşie bună pentru pan Kapusta. Dacă n-o să se întîmple astfel, veţi vedea că are să vă arunce el juvăţul de grumaz ! — Oaspetele privi printre gene spre Vîgovski şi dădu pocalul la o parte.

Marele diac îşi sorbea vinul în tăcere. O mînie înveninată îi clocotea în inimă. Ce uşor era pentru trimisul cancelarului coroanei din Varşovia să şăguiască şi să dea poveţe ! Dar dacă ar fi pîndit în fiece zi şi în fiece noapte numai de primejdii, atunci altfel ar glăsui pan Jastrembski ! Aceste gînduri îl liniştiră pentru o clipă şi o umbră de zîmbet flutură, arcuindu-i buzele veştede de sub mustăţi. Dar totul trecu într-o clipă. Îl săgetă un gînd: blestematul de şleahtic se ivea totdeauna în zilele cele mai grele. Parcă îl trimitea chiar satana...

Dar şi Jastrembski, oaspetele din Varşovia, care sosise la Pereiaslav sub înfăţişarea unui neguţător, nu era prea mulţumit de ceea ce văzuse şi auzise aici. Aflînd în drum că Hmelniţki chema la Rada din Pereiaslav pe tovarăşii săi, şi că solia rusă trecuse de Konotop, el înţelesese cît de înţelepte şi la vremea lor fuseseră îndrumările nunciului papal Johannes Torres. Doar cancelarul Leszczinski mai nutrea nădejdea că va izbuti să-şi ţeasă păienjenişul uneltirilor şi că în capcană va cădea nu numai schismaticul Hmel... Dar Torres fusese de altă părere. Acuma şleahticul Jastrembski se încredinţase cu ochii săi cît de chibzuite erau vederile nunciului. Oricum ai suci-o şi ai învîrti-o, în orice buzunar ai arunca aurul — tot Vîgovski rămînea singura nădejde. Aceasta o înţelegea acuma mai bine ca oricînd chiar şi Vîgovski însuşi. De aceea, arăta în sfătuirile sale cu trimisul cancelarului acea dîrzenie, şi ridica acele cereri care mai înainte nu ieşiseră de pe buzele sale.

Lungind tăcerea mai mult pentru a-l pune în încurcătură pe şleahtic decît din alte pricini, el îşi turnă tutun turcesc înmiresmat în lungul său ciubuc înnegrit de fum şi începu să turuie repede pe leşeşte, cu glas scîrţîitor.

Nimeni nu se sinchiseşte cum o duce el aici, cum umblă pe muche de cuţit. Gaidebura şi Hodorovski au fost

căzniţi cu moartea. Sotnicii Truten, Rozderipup, esaulul Mihailicenko şi vistiernicul Peskovatîi au fost vîrîţi în temniţă. Acum sînt în cetăţuia din Cehrin. Dacă o să le dezlege limbile Kapusta la cercetări? Hatmanul l-a îndepărtat de la treburile soliceşti şi de la neguţări. Cumnata sa i-a spus că hatmanul, Kapusta şi Mujilovski l-au vorbit de rău. Iar acuma cînd Hmel e în dîrdora alipirii la Moscovia, va fi şi mai greu. Oşti mari de streliţi se apropie de hotar. Cancelarul şi voievozii să citească cu luare aminte epistolele pe care le trimite prin pan Jastrembski. În curînd se va ţine un sfat al tuturor nacealnicilor, împreună cu voievozii ţarului. Din Briansk au sosit la Konotop tunuri, ghiulele şi pulbere. Se trimit zece mii de flinte şi tot felul de plumbi, platoşe, coifuri şi chiar potcoave... La o cină în casa lui Teteria, Buturlin se lăuda: „Înţelegerea de pace de la Polianovka s-a pristăvit. Am sfîrşit cu unia. Smolenskul şi olatul său a fost şi va fi în veci un pămînt rusesc. Ucraina va trăi slobodă şi neatîrnată sub înalta oblăduire a ţarului..."

— Aceasta nu se va întîmpla! — strigă Jastrembski mînios, lovind cu palma peste masă. — Rzecz Pospolita este în plinătatea puterii sale şi toată Evropa ne sprijină. Însuşi papa Inocenţiu a binecuvîntat lupta împotriva vrăjmaşului schismatic. Pofta ţarului rus de a lua înapoi Smolenskul este zădarnică. Regatul Sveziei nu doreşte să vadă streliţii moscoviteni pe ţărmurile Mării Baltice. Sultanul nu-i va răbda la Marea Neagră.

— Toate acestea le-am mai auzit, pane Jastrembski, — curmă Vîgovski lăudăroşenia şleahticului. — Vă spun ca un slujitor credincios al regelui Jan-Kazimir, ca robul său supus şi neclintit: trebuie să ne grăbim.

Înfricoşat deodată, Vîgovski sări în picioare, se aplecă peste masă şi răsturnă printr-o mişcare neîndemînatică pocalul de vin. Licoarea roşie, groasă, se vărsă peste faţa de masă albă şi pata sîngerie se lăţi repede.

— Trebuie să ne grăbim, pane — orice întîrziere înseamnă moartea!

Înăbuşind în el mînia şi tulburarea, Jastrembski se ridică încet. Stăpînindu-şi glasul ascuţit, căută să-şi ia o înfăţişare măreaţă şi vorbi:

— Măria sa Jan-Kazimir, regele Rzeczei Pospolita şi prinţul Leszczinski, cancelarul său, îţi poruncesc, diece, să duci la îndeplinire îndatoririle pe care le cunoşti prea bine. Iar ceea ce trebuie să facă regele Rzeczei Pospolita, nu poţi

să judeci domnia ta. Ţi s-a poruncit să faci în aşa fel ca oamenii să strige la Radă : „Nu dorim, nu vrem obladuirea ţarului Moscoviei !“ La acea Radă blestemată trebuia să stîrneşti dihonie ! Şi ce ai făcut ? Ai strigat însuţi domnia ta : „In veci sub ţarul Moscoviei !“ Iată, mai eşti răguşit şi acum !

— Ehei, pane ! Oare îţi dai seama de ceea ce vorbeşti ? Oare n-am stăruit eu din toate puterile pentru aceasta ? Dar cazacii şi pospoliţii au stîlcit în bătăi pe cei care în ajun cutezau să vorbească prin crîşme împotriva Moscoviei şi hatmanului. Prostimea, milostive pan, nu-i tot una cu nacealnicii ! Pe ea nu o poţi cumpăra cu aur. Dacă cineva ar fi strigat la Radă o singură vorbă de împotrivire, ar fi fost sfîşiat în bucăţi. Doar ai văzut cu ochii domniei tale ceea ce s-a petrecut acolo ! Cred că şi domnia ta însuţi ai strigat : „In veci cu Moscovia !“ — rosti Vîgovski cu mînie.

Mustăţile lui Jastrembski începură să tremure. Intr-adevăr şi el strigase : „In veci !“ înghesuit în mulţimea cazacilor şi a pospoliţilor de pe medean. Işi aduse aminte cum un cazac îl ghiontise în coaste şi-l întrebase :

— Dar tu de ce taci ? Ţi-a înţepenit gura ori poate-l pofteşti pe rege sau pe sultan ? !

Trebuise să rîdă cu făţărnicie şi, în vreme ce inima i se strîngea şi genunchii i se muiau, strigase din răsputeri vorbele acelea blestemate : „In veci !“ Iar cînd popa s-a oprit în faţa lui, a sărutat şi crucea... Acuma, cînd îşi amintea de toate acestea, mînia îi întuneca vederea ca un văl negru.

— Schismatici blestemaţi ! — scrîşni el. — Aşteptaţi ! Ce-o să vă mai zvîrcoliţi în ţeapă ! Nu scăpaţi voi !

Stăpînindu-se, tăcu o vreme şi apoi îi spuse cu venin lui Vîgovski :

— Domnia ta, pane diac, prea te sperii de toate. Iţi închipui pesemne că eşti aici singurul slujitor al regelui şi al coroanei polone. Dar fii încredinţat că de va fi nevoie vom avea zeci de asemenea slujitori. Chibzuieşte. Cugetă. Regele şi cancelarul îţi doresc tot binele, dar, dacă te vei da înlături şi vei căuta numai foloase, atunci domnia ta vei fi de vină dacă ţi se va întîmpla ceva.

Vîgovski se ghemui ca un cîine bătut. Parcă se făcuse mai mic. Căzînd fără vlagă în fotel, îşi lăsă capul în jos. Jastrembski se depărtă de masă, oprindu-se lîngă peretele

acoperit cu chilimul de Damasc pe care săbiile în teci de argint, pistoalele şi flintele luceau stins în lumina şovăielnică a făcliilor din candelabre.

— Măria sa regele Jan-Kazimir, toată Rzecz Pospolita şi senatorii ei doresc să te vadă numai pe domnia ta hatman al Ucrainei, — rosti cu hotărîre Jastrembski. — Nu te lăsa pradă deznădejdii, ci îndeplineşte întocmai şi cu sîrguinţă poruncile regelui şi ale cancelarului său. Astfel vei izbîndi negreşit. Te temi de Kapusta? N-ai decît! Sfînta biserică şi iezuiţii, credincioşii ei slujitori, te vor scăpa de această teamă.

Vîgovski tresări. Trezindu-se parcă dintr-o piroteală grea, el îşi îndreptă umerii şi deschise larg ochii. Întinse mîna spre carafă şi îşi turnă vin, dar Jastrembski se apropie iute de masă, smulse pocalul din mîinile lui Vîgovski şi vărsă vinul pe covor.

— Destul, — şopti el, aruncînd pocalul gol pe podea şi se întinse peste masă, aplecîndu-şi trupul său lung deasupra lui Vîgovski. — Cunoşti bine puterea sfintei biserici romane şi a credincioşilor ei slujitori fără nume. Înfruntînd primejdia, am venit aici pentru a-ţi spune: fii tare şi ai încredere. Papa de la Roma şi sfînta biserică apostolică au mai multă putere decît schismaticul de Hmel, împreună cu toate gloatele sale răzvrătite, şi laolaltă cu ţarul Moscoviei cu supuşii lui. Scutură-ţi îndoielile şi temerile ca praful de pe ciubote şi alungă şovăiala din inimă.

Rezemîndu-se de spătarul fotelului, Vîgovski se uita buimac la Jastrembski, ca şi cum atunci l-ar fi văzut pentru întîia oară. În faţa sa parcă nu stătea acel Ieremia Jastrembski, acel bine cunoscut rohmistru din armia polonă, un om căruia-i plăcea veselia, vinul şi femeile. Din gura şleahticului se rostogoliră surd groaznicele cuvinte:

— Supunere sau moarte!

— Dominus vobiscum![1]) — rosti Vîgovski, ridicîndu-se şi făcîndu-şi semnul crucii ca papistaşii.

— Şezi, frate! — vorbi obosit Jastrembski, lăsîndu-se în fotel.

Vîgovski tăcu în aşteptarea celor ce aveau să urmeze. Vîntul izbi în geam cu aripile-i nevăzute, şi gemu în horn. Afară se auzi tropăitul unor paşi grei. Vîgovski şi Jastrembski se priviră îngrijoraţi.

[1]) Dumnezeu cu voi! (În limba latină.) (N. red. rom.)

Vîgovskí își aduse aminte și spuse liniștit:

— Straja!

— Ascultă! — zise Jastrembski. — Ascultă cu băgare de seamă. Trebuie să faci în așa fel ca Toma Kekerolis să fie luat ca învățător al tînărului Iuri, fiul hatmanului, pentru retorică și limba latină. Acest grec va sosi din Kaffa la Cehrin în februar. Este un om foarte învățat și vrednic de cea mai mare încredere. Despre legăturile noastre nu știe nimic. Dar sfaturile sale îți vor fi de folos. Ține minte. Și apoi trebuie neapărat să găsești prieteni și printre boierii moscoviți.

Vîgovski vru să spună ceva împotrivă, dar Jastrembski bătu cu cizma sub masă.

— Taci! Se poate găsi o cale spre inimile lor. Spune-le că Hmel are năzuințe tainice. Se pot aduce scrisori și mărturii. Stăruie ca să faci cunoscut jocul său cu regina Christina a Sveziei și neguțările cu sultanul. Nu-i nevoie ca să ți le amintesc pe toate. Te pricepi prea bine în aceste treburi. Încearcă să-l momești pe Bohun...

— Așa ceva n-are sorți de izbîndă și-i foarte primejdios, — îl întrerupse hotărît Vîgovski.

— Încearcă, — stărui șleahticul, — cu fereală, cu binișorul, dar încearcă. De ce nu e la Pereiaslav? O să spui că Hmel l-a trimis să țină în frîu urdia la hotarul de miazăzi... Nu cred!

— Mă urăște de moarte, — scrîșni Vîgovski, — și orice i-aș spune, oricît de prietenos aș fi, n-am să pot face nimic cu el. Știu, fără urmă de îndoială, că-i este credincios cu desăvîrșire lui Hmel și că nimic nu-l va putea face să-și calce această credință.

— Apa lină surpă zăgazul, nu spun oare așa viitorii tăi supuși? — zise rînjind Jastrembski și adăugă îndată aspru: — Fă-te și tu apă lină. Urii sale răspunde-i cu prietenie. Va veni o zi cînd tu, hatmanul, ai să poruncești să fie pus la cazne. Atunci ai să-ți poți arăta și tu ura și disprețul. Pan Potocki, hatmanul coroanei, — adăugă Jastrembski, coborînd glasul, — va trimite oameni la Bohun. Nu uita acest lucru și, cînd vei sta de vorbă cu el, fă-l să înțeleagă că știi totul.

Vîgovski își frecă mîinile în tăcere.

— Ei, și acum hai să bem ceva înainte de drum, — rosti Jastrembski.

Vîgovski sorbi, fără plăcere, printre dinți, malvasia dulceagă. Oftînd, puse pocalul la loc pe masă și, răsucindu-și mustața subțire pe arătătorul mîinii drepte, se plînse:

— Deșarte și primejdioase îndeletniciri, pane...

Jastrembski îl măsură cu o privire rece și zîmbi.

— Cred că pan diacul va avea grijă să-mi dea o hîrtie ocrotitoare și cîțiva cazaci ca să ajung cu bine la Kiev...

— Totul este gata. Cazacii așteaptă. Hîrtia de ocrotire este iscălită.

— Greu e, pane diac, să călătoresc ca negustător. Oamenii au mare nevoie de mărfuri și n-ai de unde să-i mulțumești pe toți. Războiul a pricinuit o mare neorînduială. Bani, bani, și iar bani. S-au strîns mulți bani în vremurile acestea la Nipru. Și, fiindcă a venit vorba, să rînduim și treburile noastre. Datoria mea, pane diac, o vei primi prin Garmaș, — spuse parcă în treacăt șleahticul.

— Nu-mi place acest Garmaș... — zise Vîgovski.

— Garmaș nu este fată, domnia ta nu ești mire, iar banii, deși nu stau în aceeași pungă, miros la fel.

3

...Soarele încă nu răsărise pe cerul mohorît de ianuar, cînd caii bine hrăniți scoteau din curtea marelui diac o sanie închisă. Înăuntru stătea încotoșmănit în blănuri negustătorul Jakob Rockart, care, după cum se spunea în zapisca de trecere, călătorea prin Kiev spre Uman și Kameneț-pe-Nistru, pentru treburi negustorești, și căruia tîrgurile și sotniile de strajă trebuiau, după porunca cancelariei hatmanului, să-i dea tot sprijinul, și să nu-i pună opreliști.

Îndată după sanie galopa esaulul Țîbenko. Ceva mai departe îl urmau patru cazaci călări pe cai înalți ungurești.

Deși mai era mult pînă să răsară soarele, totuși ulița largă, numită tractul Kievului, era plină de oameni. De aceea cazacul care mîna caii era mereu nevoit să răcnească:

— Păzea!

— Ferește!

— Ei! Nu căsca gura!...

Dar oamenii nu prea se grăbeau să sară din drum și cazacul trăgea îndemînatic de hățuri, ocolindu-i.

Un vînt rece spulbera ninsoarea pe sub coperişul săniei şi împroşca în obraji scîntei înţepătoare. Jastrembski, care în aceste clipe credea şi el că este într-adevăr neguţătorul Jakob Rockart, privea cu luare aminte înaintea sa.

Drumul era lung şi cu toată hîrtia ocrotitoare primejdia nu era înlăturată.

Esaulul Ţîbenko privea cu pizmă spre trecătorii dimprejur. Pentru ei era zi de sărbătoare, dar pentru el de corvoadă. Căzuse beleaua pe capul lui! De unde dracu l-or mai fi adus şi pe blestematul ăsta de neguţător?! Acum trebuia să ai grijă ca vreun mişel să nu-i facă, doamne fereşte, vreo sminteală. Dar de el cui îi păsa în asemenea zile? Pan diacul n-avusese altă treabă!... Totuşi, era primejdios să-i calci porunca. Îi spusese limpede să-l ducă pe neguţător pînă la Kiev. Ce să facă? O să rabde şi osteneala asta. Îi era capul greu de miedul pe care-l băuse în ajun. Ochii i se împăienjeneau. Omătul se strecura pe sub guler. Pîrdalnicul acela de crivăţ îi pătrundea prin contăş şi-i cutreiera pe spinare. Dracu' să-l ia de neguţător! O sută de zloţi zuruiau în punga din buzunar. Şi-i făgăduise că-i mai dă o sută la Kiev. O să tragă acolo un chef straşnic! Ehei, crîşmari şi crîşmăriţe din Podol! Nu sughiţaţi voi oare în clipa asta? îşi zise esaulul, zîmbind fericit în aşteptarea desfătărilor.

...La rohatca tîrgului ardea pălălaie un foc, în jurul căruia şedeau roată cîţiva cazaci şi-şi încălzeau mîinile. Sania se opri în preajma lor şi esaulul se îndreptă spre ei. Straja — cazacul Peatikop — ascultă vorbele de lămurire ale lui Ţîbenko şi se uită pe sub streaşina coperişului în sanie.

— Spune neguţătorului tău să ne trimeată cît mai multe arme, căci în curînd va trebui să blagoslovim şleahta... — grăi Peatikop, înapoindu-i esaulului zapisca de trecere.

...Ce vremuri erau odinioară! Nu aşa se purtau cazacii cu şleahticii. Nu aşa! Dar sania gonea mai departe şi cugetul lui Jastrembski lunecă spre alte gînduri.

Călătorii întîmpinară răsăritul soarelui pe tractul Kievului. O şuviţă de purpură tivi zarea şi aprinse norii care licăreau trandafirii de parcă vîntul gonea nişte flăcări pe creasta îndepărtată a unor obcine argintii. Şi deodată vîlvoarea se topi, parcă spulberată de vînt, şi talgerul strălucitor, învăpăiat al soarelui se înalţă în zare, cernînd o lumină roz-aurie pe tot cuprinsul învestmîntat în nea.

Dar în sufletul lui Ieremia Jastrembski era întuneric. Parcă împrejur nu s-ar fi revărsat lumina soarelui, parcă n-ar fi strălucit mantia albă de omăt ci înaintea cailor ar fi plutit stepa rece, zăcînd sub o pulbere cenuşie. El închise pleoapele pentru a nu mai vedea nimica, nădăjduind că va adormi. Dar răpăielile unor darabane îl făcură să deschidă ochii. Surugiul opri smucit caii. Jastrembski scoase capul pe fereastră.

— Va trebui să aşteptăm oleacă, jupane, — îl vesti Ţîbenko, — iată, trec cazacii.

Oastea trecea pe şleahul care tăia tractul Kievului. Un vîntuleţ zburdalnic fîlfîia steagul purpuriu al polcului şi legăna cele două tuiuri de lîngă el. Îndată după steagul pe care îl ţinea strîns cu mîna dreaptă un cazac, urma pe un cal alb, lipit parcă de şa, un bărbat uscăţiv în contăş albastru şi cu hanger scurt, tătărăsc la şold. O cuşmă înaltă din pielcică brumărie, cu fundul roşu, era lăsată pînă pe sprîncene. Ochii cercetători, tăioşi ai necunoscutului priviră sfredelitori spre Jastrembski, se opriră o clipă asupra lui şi şleahticul simţi deodată sub blană că-l trece un fior rece, de parcă trupul i-ar fi fost încleştat pe neaşteptate într-o carapace de gheaţă. Dar călăreţul întoarse capul şi privi drept înaintea sa.

— Cine-i? — întrebă Jastrembski pe Ţîbenko, fără să se poată stăpîni, deşi îşi dădea seama că întrebarea sa nu-i înţeleaptă.

— E pan Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului Cehrin, — răspunse cu oarecare teamă Ţîbenko, mirîndu-se cum de nu-l cunoaşte neguţătorul pe Kapusta.

— Aprig oştean! — zise Jastrembski, ferindu-şi ochii de esaul.

— Pesemne că polcul se întoarce la Cehrin, — îşi rosti Ţîbenko gîndul cu glas tare şi petrecu lung cu privirile calul alb pe care Lavrin Kapusta se îndepărta aproape fără să se legene în şa.

...Sărbătoreşte răpăiau darabanele; părea că şiragurile călăreţilor nu se mai sfîrşesc. Mai întîi trecu în trap mărunt o sotnie pe cai albi, urmată de alta pe negri, apoi pe suri şi iarăşi pe negri. Jastrembski se strîmba, de parcă înghiţise ceva amar. Îngrijorarea îi rodea inima ca un vierme. Iar şirurile de cazaci tot treceau şi treceau, împînzind liniştea dimineţii de stepă cu ţăcănitul des al potcoavelor pe pămîntul ferecat de ger. Şi ca răbufnirea unui

tunet pe furtună, care-l făcu pe Jastrembski să tresară, stepa se cutremură sub un cîntec duduitor. Deasupra cîmpiilor, deasupra omăturilor, de-a lungul şleahului, rostogolindu-se pînă-n zarea depărtată, zburau cu mii de glasuri vorbele cîntecului :

Maică, unde beau cazacii
Zarvă e, că beau ca dracii —
Se-nfioară iarba, floarea,
Cînd, ca vîntul, trec cazacii !

„Cînd, ca vîntul, trec cazacii !" — spinteca văzduhul un glas înalt, acoperindu-le pe toate celelalte ; dar îndată ce acesta se stinse, răbufni din nou :

Cînd cazacii trec ca vîntul
Urlă codrul şi pămîntul —
Cînd le ies cazacii-n cale
Leşii fug mîncînd pămîntul.

Şi deodată tremură în văzduh, chiar la ureche, parcă duruind ca nişte pietre zvîrlite asupra lui Jastrembski :

Cînd le ies cazacii-n cale
Leşii fug mîncînd pămîntul.

Cînta chiar straja sa. Cînta în gura mare şi esaulul Ţîbenko. Jastrembski se îndesă mai adînc în ungherul săniei şi închise ochii. Iar după ce polcul trecu şi sania porni din nou, el auzea încă vorbele spăimoase ale blestematului viers, pe care stepa parcă îl cînta mai departe, risipindu-i zvonul spre tăriile înalte.

4

Siluian Mujilovski îşi tăinuia mîhnirea în străfundurile sufletului. Ea nu i se iscase într-o zi. Se strîngea încet, picătură cu picătură. I se strecurase undeva lîngă inimă, stîrnită de un necaz, de o grijă. Iar apoi îi străpunse chiar inima şi se închise în ea. Pentru multă vreme. Nu avea cui să i se împărtăşească, să i se plîngă, şi chiar dacă ar fi avut cui, aşa ceva nu era în firea lui Mujilovski. Domol, cumpătat, nu-i prea plăcea vorba lungă, se ivea acolo unde

era nevoie de el, dar nu dădea ghes nimănui. Un singur lucru îl mîngîia : nimeni nu putea să se măsoare cu el în ceea ce privește cunoștințele, măiestria înaltă cu care știa să ducă negustările, cunoașterea limbilor străine. Numele lui Mujilovski era vestit și dincolo de hotare.

Se știa că ministrul francuz, contele de Brienne, nu o dată întrebase de el ; aceasta o povesteau negustătorii străini. Iar în Rzecz Pospolita îl cunoșteau nu numai cancelarul sau hatmanul coroanei, dar și numeroși senatori știau despre marile lui însușiri de om de stat. Jeremia Wisznievecki, cumplitul dușman, îl sfătuise pe rege : „Dați-i lui Mujilovski un titluș, iertați-i greșelile și el va fi un șleahtic vrednic al Rzeczei Pospolita". Șleahticii în trecere aruncau cîte o vorbă în doi peri. Poate se va prinde.

Dar Mujilovski nu se lăsa momit. Pe el nu-l ademeneau nici titlușurile leșilor, nici iertarea greșelilor. Chiar spusese odată acest lucru senatorului Mlocki și răspunsul său fusese aflat la Varșovia. Legăturile sale cu hatmanul Hmelnițki erau ca între doi oameni deopotrivă, întemeiate pe încredere, și dintr-o parte și din cealaltă, dar fără căldura prieteniei sau a iubirii frățești.

Hatmanul îl prețuia mult pe Mujilovski pentru iscusința sa în atîtea privințe. Iar el slujea hatmanului cu cinste și neprecupețire. Multora le era cunoscut că mitropolitul Petru Moghila înainte de a muri rostise numele lui Mujilovski ca unul dintre cei vrednici să-i urmeze pe scaunul de mitropolit. Dar Mujilovski n-a pus pe creștet mitra arhierească. Pe el îl ispiteau deșertăciunile lumești. Totuși îi părea rău uneori că nu îmbrăcase anteriul. Poate că ar fi stat acum la Kiev, în locul lui Silvestr Kossov. Da, iată că pe scaunul mitropolitan ședea acel Kossov, iar Siluian Mujilovski rămăsese tot un polcovnic, fără polc, un sol, care nu ducea acum nici un fel de negustări, un om apropiat de hatman, un dregător fără îndatoriri statornicite. Avea topuz de polcovnic, dar acestui topuz nu i se supunea nimeni. Moșia sa era moștenire părintească. Pămînturi noi nu primise. Îi era de ajuns și ceea ce avea, numai să rămînă al lui. De asta ar trebui să se îngrijească. Acest gînd îi stăruia în minte. Cînd se aflase că hotărîrile de la Pereiaslav vor fi duse la Moscova de Pavlo Teteria, spre a fi întărite de țar și de boieri, mîhnirea lui crescu. Dar nu-i lipsi stăpînirea de sine, și el nu scoase nici o vorbă despre aceasta.

Era încă o împrejurare pe care o cunoştea prea bine şi despre care nimeni nu cuteza să vorbească tare. Se zvonise că Teteria nu prea era mulţumit de hotărîrea de la Pereiaslav şi pentru ca să nu pălăvrăgească, hatmanul spusese : „Să plece la Moscova, pentru ca după aceea să nu-l auzi că trăncăneşte : nu ştiu, n-am văzut, totul s-a hotărît fără mine..." Totuşi, după părerea lui Mujilovski, asta nu putea fi un temei hotărîtor pentru alegerea celui care trebuia să ducă hotărîrile de la Pereiaslav.

Siluian Mujilovski mai aşteptă aproape o săptămînă, apoi, spunînd că e bolnav, plecă la moşia sa în satul Petrivţî, pe Nipru. Trecu prin Kiev, fără să se oprească. Deşi făgăduise încă la Pereiaslav polcovnicului Pavlo Ianenko că va trece pe la el, totuşi se hotărî să nu vadă pe nimeni, să nu stea de vorbă cu nimeni. Singurătatea era pentru el cel mai bun tovarăş şi sfetnic. Iar ceea ce hotăra Mujilovski rămînea neclintit. Aşa îi poruncea firea lui. Şi era vestit prin aceasta între nacealnicii hatmanului.

...Conacul lui se înălţa chiar pe malul Niprului. Era despărţit de stepă printr-un zid de piatră, şi înconjurat de şanţuri adînci. Un pod ridicător ducea la o poartă lată, străjuită în amîndouă părţile de foişoarele de pază. Două sotnii de cazaci vrednici erau o apărare bună împotriva întîmplărilor neplăcute. Cazacii se aflau sub porunca unui om de încredere, sotnicul Skorupa. În conac se găsea pulbere din belşug, sineţe, ghiulele, puşti, flinte şi pistoale. Pe sub acareturi, pînă în cîmp, era o hrubă de scăpare, despre care ştia numai Mujilovski, Skorupa şi bătrînul călugăr Makari, care îşi trăia anii bătrîneţii la Mujilovski, ca vechi prieten şi frate de cruce al tatălui său. Mujilovski îşi înmormîntase soţia încă în anul patruzeci şi opt şi acum neavînd nici copii, nici rude, putea să-şi rînduiască viaţa după cum socotea de cuviinţă.

Pospoliţii din Petrivţî locuiau din vremuri străvechi în jurul conacului, de vale, lîngă pădure, unde se întindeau iazurile pe zeci de verste. La drept vorbind, nu era o singură aşezare, ci cîteva sate, despărţite între ele prin lunci şi iazuri. Pospoliţii din Petrivţî aveau o fire paşnică. Niciodată nu stîrniseră vreo răzmeriţă şi nu se atinseseră de averea lui Mujilovski, în afară de o întîmplare neplăcută, cînd se pusese foc deodată la patru mori. În vremea aceea Mujilovski era la Moscova, iar sotnicul Skorupa ştiuse el s-o scoată la capăt cu mişeii fără ajutorul polcovnicului.

Mujilovski află despre urmările pagubei prin faptul că la Petrivţî rămaseseră văduve încă nouă femei. Poate că el n-ar fi aflat acest lucru, dar Skorupa, întemeindu-se pe universalul nestrămutat al hatmanului care poruncea despăgubirea vătămărilor pricinuite nacealnicilor sau mînăstirilor, luase pămîntul văduvelor şi de aceea ele nu mai puteau da dijma, lucru despre care negreşit că trebuia să ştie înălţimea sa polcovnicul.

Curînd după aceea, cînd Mujilovski sosi la Petrivţî, unde îl atrăgeau printre altele şi cărţile numeroase şi bune, tipărite în slavoneşte şi lătineşte, greceşte şi franţuzeşte, leşeşte şi nemţeşte, legate în safian sau în piele neagră şi îndesate în rînduri lungi pe poliţe, el văzu lîngă iazuri nişte mori nou-nouţe.

Apa limpede, străvezie curgea domol sub roţi. Mujilovski poposi o vreme lîngă mori, privind oglinda de cleştar a apei şi cugetînd în sine cît de ciudată şi de nepătruns este deşertăciunea vieţii omeneşti şi ce linişte veşnică adia parcă din apa aceasta. Şi deodată îşi aminti de acei din vina cărora se înălţau acum aceste mori noi în locul celor vechi, strămoşeşti.

Morile îi sporeau averea cu sume însemnate de galbeni; asta i-o spusese Skorupa care, după părerea polcovnicului, se pricepea mai bine în treburile gospodăriei decît în slujirea războinicului Marte.

Amintindu-şi de cei care puseseră focul, osîndi cum se cuvine ispita drăcească în urma căreia ajunseseră în streang. Spre mirarea sotnicului, Mujilovski îi porunci să cheme la conac pe văduvele acelora care fuseseră osîndiţi pentru zurba, să li se dea cîte zece galbeni şi să li se întoarne pămîntul luat. Lui Skorupa nu-i era pe plac aceasta, dar porunca polcovnicului o îndeplini întocmai. Polcovnicul nu pomeni altceva despre văduve, dar era încredinţat că numele lui va fi pomenit la Petrivţî. Aşa a şi fost. Vorba trecu din casă în casă : polcovnicul este un om al lui dumnezeu. Altul le-ar fi trimis în lume cu traista la cerşit, dar el, iată, nu numai că le-a dat bani, dar le-a înturnat şi ogorul... Să ne rugăm zi şi noapte pentru sănătatea sa. Aşa îi povăţuia popa Xenofont. Iar pospolitul Okun, cel beteag de un ochi, mărunţi în palmă nişte frunze uscate de liliac, le îndesă în luleaua sa din lemn de cireş, scăpără în amnar mai mult ca de obicei şi, după ce trase adînc în piept fumul înecăcios, grăi :

— Ehei, morile panului le-am clădit cu mîinile noastre — să le aibă pe o sută de ani. Zece galbeni, ce să zic, este un preț bun pentru o viață de pospolit — nu-i fleac, și asta-i pe bună dreptate, căci văduvele vor plăti iarăși dijmă panului. N-are a face că plozii au rămas orfani. Panul a chibzuit bine: n-are nici o pierdere din treaba asta, iar pentru noi o să fie învățătură de minte...

Lumea ascultă în tăcere vorbele lui Okun, chiorul. Îl porecliseră astfel pentru că Skorupa se milostivise de el, vătămîndu-i un ochi cu biciul, cînd Okun luase apărarea fratelui său Svirid, pe care sotnicul îl învinovățise că împreună cu alții pusese foc morilor. Dar nimeni nu-l sprijini pe Okun și nimeni nu vorbi ceva împotrivă. Să-l ia naiba de chior! Îi ții hangul și dai de belea... Știau ei ce știau: odată Okun se cherchelise și începuse să se laude: „Îl căsăpesc pe Skorupa și fug spre Niprul de jos. Înălțimea sa n-are decît să întrebe atunci de el vîntul care colindă prin stepă".

Skorupa iscodea în stînga și-n dreapta: care auzise vorbele alea nelegiuite din gura lui Okun? Oamenii juruiau pe cruce: ferească sfîntul, n-au auzit așa ceva. Iar despre Onisim Bezbrovîi, care pîrîse pe Okun ziceau: „Poți crede tot ce flecărește bețivanul și milogul cela care umblă numai cu furtișaguri și face pe vraciul, zicînd că descîntă sîngerările și că scoate căpușile din pielea calului prin vrăji? Onisim nu-i om, ci bondar. Bîzîie, bîzîie, dar folos de la el, ca lapte de la vrabie..."

Iar într-o duminică, după slujbă, cînd popa Xenofont vorbea norodului despre șleahta cea haină și despre unie, proslăvind pe hatmanul Hmel și pe oșteni, nu uită să pomenească de asemenea că în turma păstorilor săi din Petrivțî erau și suflete rătăcite ca niște oi buimace care, asmuțite de șleahtici, nutreau gînduri potrivnice lui dumnezeu și se lăudau că vor săvîrși răutăți împotriva oamenilor de-o lege cu ei, în loc să-și încerce bărbăția asupra leșilor.

Popa Xenofont vorbea întotdeauna cu căldură, înălțător. Uneori, cînd se ivea vreun prilej, însuși înălțimea sa polcovnicul venea la biserică să asculte predica. Xenofont vorbea, oamenii ascultau cu gurile căscate, iar Okun încleșta pumnii gîndindu-se: va rosti oare popa numele lui? Nu! Okun stătea cu capul plecat. Deznădejdea îi sfredelea inima: cocioaba lui se dărăpăna de tot, nevasta se pră-

pădea de o suferinţă grea, iar copiii boleau de pîntecariţă Calul i-l luaseră slujitorii înălţimii sale, căci rămăsese în urmă cu dăjdiile şi-i tot scoteau datorii la pescuit şi morărit. Din pricina morăritului, la care tot satul nu mai prididea să plătească, se pusese foc morilor. Nerozii credeau că îndată ce vor arde morile, n-or să mai aibă de dat nimic. Dar pietrele de moară nu arseseră.

Lîngă el, în biserică, era Semion Derizemlea, megieşul lui. Okun se uită la el şi îi ceti în ochi aceeaşi durere, aceeaşi amărăciune, aceleaşi nevoi. Dar mai încolo iată-l pe Iakov Dubceak îmbrăcat într-un jupan nou, cu chipul lui negricios şi părul rotunjit, cu obrajii lucioşi — pe semne că s-a îndopat bine acasă cu slănină friptă. Lui ce-i lipseşte ? Ascultă cu evlavie cuvîntul popii Xenofont şi se ploconeşte în faţa lui Skorupa. Slujitorii nu cutează să-l croiască cu gîrbaciul. Deseori se întîmplă ca galbenii să sară din buzunarul lui în cel al lui Skorupa ; tot satul e înglodat la el în datorii. Oamenii îl blestemă în cocioabele lor, dar cînd îl întîlnesc se pleacă pînă la pămînt în faţa lui. Iacă şi popa iar glăsuieşte despre război. Okun a văzut ce-i acela războiul. S-a bătut straşnic cu şleahta. Şi el, şi frăţîne-său Svirid. A fost şi la Zborov. Iar după Beresteczko, cînd oastea a fost împuţinată, s-a înturnat la Petrivţî împreună cu Svirid. Cît au cutreierat ei prin atîtea lupte, coperişurile de paie de pe case au putrezit de tot... Bine măcar că au alungat pe şleahtici. Acum te poţi ruga slobod în legea ta...

Asta-i viaţa la Petrivţî. Vara sufletul ţi se desfată de lumina soarelui. Vîntul învălurează holdele aurii, iar toamna, pe nirişti, pogoară bruma, după care începe să se aştearnă omătul. Atunci trebuie să-ţi strîngi mai tare brăcinarul ca să nu-ţi chiorăie maţele de foame.

Din mori, făina a fost demult cărată la Cehrin sau pe Nipru la Kiev şi vîndută în iarmaroace neguţătorilor, iar banii daţi în mîna înălţimii sale polcovnicului de către sotnicul Skorupa.

Polcovnicului i s-a trimis de pe meleaguri îndepărtate un urs îmblînzit. Slujitorii povestesc că ursul înghite dimineaţa jumătate de cofă de miere, mănîncă patru faguri, bea o găleată de lapte şi la două zile dă gata o viţică. Cică ar mînca şi mai mult, dar nu i se dă. Se plimbă prin conac şi-şi zornăie zurgălăii de argint prinşi pe zgarda de piele cu izvod aurit. Ştie să duhănească din lulea, la po-

runca înălțimii sale polcovnicului, se cațără pe scară spre polițe și dă înălțimii sale cartea pe care i-o cere. Iată ce urs i-a fost adus înălțimii sale. Oamenii spun că i l-a dăruit panului polcovnic un boier rus, și că i l-au adus într-o haraba niște streliți din Moscova. Iar Dubceak, cel care le află pe toate, zice că înălțimea sa a primit ursul de la un negustător. Cine să mai știe? Odată, cînd patru slujitori duceau ursul pe uliță, oamenii, speriați, își pitiseră pruncii în pod — dracul știe ce le poate trece prin minte haidăilor — te pomenești că sotnicul are chef să-i facă pe plac ursului, dîndu-i să mănînce carne de pospolit... Cîte nu s-au întîmplat pe lume!... Doar înainte de a fi venit Hmelnițki, voievodul Kisel îl desfăta pe pan Potocki, la Mejigorie, slobozind șoimi învățați la rele asupra țăranilor cetluiți în funii, ca să le scoată ochii.

5

Okun se făcu nevăzut din Petrivți în dechemvrie, cînd pămîntul îngheță bocnă, cînd omăturile se așternură în troiene înalte și iarna se puse pe vremuit. Deci Onisim Bezbrovîi mințise. Sotnicul Skorupa rămăsese teafăr și nevătămat. Popa Xenofont era încredințat că vorbele sale avuseseră înrîurire asupra lui Okun. Acesta nu ridicase mîna împotriva sotnicului. Skorupa se bucură la început că se întîmplase astfel, dar apoi se plesni mînios cu harapnicul peste carîmbul ciubotei:

— Nemernicul să fie prins și biciuit! Cum de a cutezat să fugă?...

Părintele Makari sfredeli prin ochelari mutra obraznică a sotnicului:

— Dar poate că pospolitul a plecat la oaste în slujba hatmanului? Poate că s-a dus la Radă, la Pereiaslav?...

Nu mai adăugă altceva și-l lăsă pe sotnic zăpăcit în mijlocul ogrăzii, printre slugi. Dacă într-adevăr Okun plecase spre Pereiaslav, la oaste, atunci sotnicul nu mai avea nici o putere asupra lui. El se îngrijise din vreme ca pospoliții să nu afle o iotă despre universalul hatmanului, care scria să nu se pună opreliști oamenilor dornici să meargă în tîrg la Pereiaslav pentru a fi de față la Rada cea Mare. La ce bun să mai bată țăranii drumurile? își zise Skorupa. Sfătuindu-se cu Xenofont, acesta își dădu învoirea. Pe Ma-

kari nici nu-l mai întrebară. Makari buchisea toată vremea în bucoavnele lui. În zadar mînca pînea înălțimii sale, căci nu aducea nici un folos. Însă aceasta îl privește pe pan polcovnicul ; sotnicul nu se amestecă.

Dar pe lume nu-i numai Petrivții. De-a lungul Niprului mai erau oameni pe pămînt. Aceștia aflaseră despre Radă, și Okun cel chior se înfățișă la Pereiaslav.

Aici văzu și pe polcovnicul Mujilovski. Înălțimea sa stătea pe podina roșă, aproape de hatman, iar Okun printre pospoliții care se îmbulzeau pe medean. Tare de treabă erau oamenii dimprejur — își făceau loc unul altuia, gospodinele scoteau în uliță piroște, carne prăjită, neguțătorii ospătau pe trecători cu slănină și rachiu. Nimeni nu lua bani, și chiar dacă ar fi vrut să ia, de la Okun nici n-aveau ce lua. Ce să mai aibă el bătaie de cap cu banii ?!

Pe medean nu se zărea picior de șleahtic leah sau de călugăr papistaș, iar cît despre popii catolici, să fii dat cu tunul și nu găseai urmă de ei pînă la o sută de verste. Tare frumos era pe medeanul ferecat de ger. Și pentru întîia oară după multe zile, în inima lui Okun parcă pogorî o alinare caldă. Voia să-și împărtășească bucuria cuiva, dar cînd privi în jur văzu aceeași bucurie strălucind pe toate chipurile.

Uitase de Petrivții, de coperișul putred, de cocioaba care se afunda cu fiecare an tot mai adînc în pămînt. Drept înainte, Okun îl vedea pe hatman și-i asculta vorbele, care trezeau în el amintirea ocărîlor și a zbuciumului de odinioară. Leși, tătari, turci, iezuiți și popi papistași, cîte năpîrci din acestea nu aveau decît un singur țel — să-l nimicească pe Okun ! Okun chiorul asculta cu luare aminte cuvîntul hatmanului și striga din răsputeri, încît vinele i se umflau la gît : „Laolaltă, sub țarul Moscoviei ! S-a isprăvit și cu șleahta și cu Potocki și cu Wisznievecki, și cu popii și călugării papistași, dacă de acum înainte vom sta laolaltă cu Moscovia". Acest lucru îl înțelesese bine Okun pe medeanul din Pereiaslav, în acea zi geroasă de ianuar.

Și lîngă Okun poposiseră polcovnicii și căpeteniile, și pe el îl întrebaseră ce cîrmuitor vrea. Iar Okun, rostind iarăși — „Sub țarul Moscoviei" — a sărutat crucea și a juruit credință.

Seara, stătea într-o crîșmă de la marginea tîrgului dimpreună cu Kirilo, vechiul său prieten din Mejigorie, pe ca-

re-l cunoştea de pe vremea cînd era călugăr. Şi bînd rachiu, cu care făcea cinste acesta, asculta larma oamenilor, de care i se învîrtea capul mai abitir decît de băutură.

Cazacii intrau şi ieşeau. Zăboveau o clipă lîngă tejghea, goleau ocalele de rachiu, aruncau banii pe masă crîşmăriţei şi vorbeau între ei cu veselie. Pe laviţele de lîngă pereţi nu era loc nici să arunci un ac, atîta gloată se strînsese. Okun privea la toate cu luare aminte. Oamenii parcă nu mai erau cei de odinioară. Fiecare vroia să spună o vorbă. Un cazac, care pesemne că luase achiu, răcnea :

— Şaizeci de mii au să fie scrişi la oaste ! Şaizeci de mii !... — strigă el iară şi scutură de umăr pe prietenul său care, lăsîndu-se cu toată greutatea trupului pe pervaz, rămăsese cu ochii holbaţi în beşica din fereastră ca şi cum ar fi văzut acolo pe cineva.

— O să năboim pînă la Varşovia ! — mugi unul dintr-un ungher. — O să punem în genunchi toată şleahta, tot seimul, iar pe craiul Jan-Kazimir o să-l tîrîm de juvăţ la Cehrin !

Cazacul care se holba în fereastră grăi cu glas tare, fără să se întoarcă :

— Seimul îl punem noi în genunchi, — dreptu-i, dar pe craiul Jan-Kazimir nu-l tîrîm în juvăţ.

— Minţi, ai să vezi ! Îl tîrîm !

— Am zis, nu ! — strigă şi mai hotărît cazacul.

— Ce tot îndrugi acolo ? N-ăi fi cumva cumătru cu craiul ?

Crîşma se cutremură din temelii de hohote de rîs.

— E-hei, am să vă spun eu, fîrtaţilor, — strigă rîzînd de şoţia sa cazacul cel turlăcit, — aista a jucat în zaruri cu craiul într-o crîşmă din Varşovia şi craiul i-a rămas dator, aşa că acum se teme că n-o să aibă cine să-i plătească datoria, dacă craiul n-o mai fi crai...

Cazacul care şedea lîngă fereastră, se ardică.

— Ţarul nu va îngădui ca norodul să-l ducă pe crai legat.

Auzind asemenea vorbă, cazacul cel turlăcit rămase cu gura căscată şi nu mai putu răspunde nimic. Kirilo încuviinţă :

— Aşa este !

Se gîndi apoi şi adăogă :

— Nici hatmanul n-o să facă aşa ceva.

— Mă, tu, robul lui dumnezeu ! — se oţărî cazacul cherchelit, care parcă se mai desmeticise. — Hatmanul va săvîrşi totul aşa cum o să vrea cazacii.

Kirilo tăcu. Okun vru şi el să spună că craiul leah mîniase şi pe ţar, cotropind pămînturile ruseşti, dar unul dintre cei cu chef i-o luă înainte cu o şotie :

— Scaraoţchi e socrul lui Sarsailă, craiul e frăţînele ţarului !

— Hei, tu de acolo, puşchea pe limbă-ţi ! — mormăi un cazac de lîngă fereastră.

— Dar tu ce te sumeţeşti aşa, ori îi fi vreo căpetenie ?

— Toţi sîntem căpetenii pînă ce ne vine sorocul morţii! — răspunse împăciuitor cazacul şi se îndreptă spre tejghea.

Kirilo se aplecă la urechea lui Okun şi, arătîndu-i spre un cazac care în clipa aceea bea mied din bărdacă îi povesti cum îl văzuse stînd de vorbă cu hatmanul pe medean. Pesemne că era un cazac cu glagorie. Cu toate că-şi zice Guleai-Den, nu prea se adevereşte că-i petrecăreţ cum îl arată porecla...

Okun se cherchelise. În sfîrşit, izbuti să spună şi el o vorbă. Povesti despre frăţîne-său Svirid, despre mori, despre văduve şi despre sotnicul Skorupa. De acu înainte ce va mai fi ? se întrebă el.

— Bine că isprăvim cu şleahta. Ce să ne gîndim prea departe ? — căuta Kirilo să-l liniştească.

Okun se apropie de Guleai-Den şi-l prinse cu mîna de un bumb.

— Tu te cunoşti cu hatmanul. Spune-i cum obijduiesc sotnicul şi slugile sale pe oamenii din Petrivţî, arată-i hatmanului că noi, norodul, îi dorim binele şi ţinem la el, dar că înălţimile lor polcovnicii nu-i pot fi sprijin temeinic. Aşa să-i spui : noi, norodul, sîntem nădejdea sa.

Şi Guleai-Den îl îmbărbătă :

— Acum, laolaltă cu ruşii, o să fim o putere mare, straşnică, fiindcă sîntem mulţi. Nu numai craii străini, şleahta şi turcii, dar nici panii noştri n-au să ne mai sperie...

... Okun se întorcea la Petrivţî împreună cu Kirilo. Cuvintele lui Guleai-Den nu-i ieşeau de loc din cap.

Lung îi drumul de la Pereiaslav la Petrivţî, mai cu seamă atunci cînd trebuie să-l măsori cu picioarele tale. Dar niciciînd nu se întorsese la vatra sa Okun chiorul atît de voios. Căci acum în inima lui sălăşluia nădejdea. O nădejde vie, luminoasă şi curată ca omătul acela de ghenar

care se așterne orbitor de alb peste stepa cea fără de margini.

Kirilo tăcea, păşind de zor cu desaga în spate. În ea se afla tot avutul lui: pîine, ceapă şi jumate oca de rachiu, într-o ploscă poleită. La Pereiaslav se înţeleseseră să pornească împreună spre Petrivţî. Şi acum mergeau unul lîngă altul.

Pe înserat, satul se ivi în zare. Mai apoi cînd cotiră în uliţă, auziră în spatele lor un răcnet aspru:

— Păzea!

Abia avură vreme să sară la o parte în troienele de omăt. Pe lîngă ei zburau opt cai înhămaţi la o sanie închisă urmată de cîteva zeci de călăreţi în jupane, cu suliţele aplecate pieziş.

— Înălţimea sa pan Mujilovski, — grăi Okun chiorul, fie sieşi, fie lui Kirilo.

— Vine de la Pereiaslav, — vorbi călugărul.

Okun nu spuse nimic şi, oftînd, sări în drum.

...Un pristav al hatmanului călătorea din Pereiaslav spre Kiev, şi în drum mase o noapte la Mujilovski în Petrivţî. Stînd de vorbă cu polcovnicul, îi povesti că la Moscova urma să plece Teteria. Mujilovski nu spuse nici o vorbă — şi-şi dădu frîu slobod supărării abia cînd rămase singur.

...O mînie surdă clocotea în inima lui. Cînd treburile mergeau greu de tot, aveau nevoie de el. Acum a răsărit Teteria. Se ştie de cine va avea grijă acesta la Moscova. Numai de el. Mujilovski cutreiera prin camere încordat, tăcut. Se uita la pereţii pe care, luminate de candelabre cu cîte cinci braţe, atîrnau cadre de oameni de seamă, făurite de pictori vestiţi din Olanda şi din Veneţia.

Se opri lîngă peretele dintre ferestre, de pe care îl privea portretul hatmanului în mărime firească, cu ramă aurită, lucrat pentru polcovnic de olandezul Westerfeld. O mie de galbeni îl costase acest portret care fusese adus grabnic într-o noapte din Cehrin, spetind caii, căci dimineaţa trebuia să-l primească pe hatman ca oaspete.

Cîţi ani trecuseră din zilele acelea cînd el stătea aici împreună cu Hmelniţki? Nu prea mulţi. Doi. Dar cîte întîmplări se perindaseră în vremea aceasta! Ce fusese Ucraina

şi ce este acum? A închinat şi el o fărîmă de trudă măririi ţării sale. Ridică din umeri. De ce socotea că făcuse atît de puţin? Nu, nu o fărîmă, ci dacă asemuiai făurirea unei ţări cu clădirea unei case, atunci el, Mujilovski, îi pusese temeliile, le zidise din piatră tare, trainică. Cine va putea să-l dea înlături?! Cînd Teteria va sosi la Moscova şi se va înfăţişa la Despărţămîntul soliilor, cneazul Semion Vasilievici Prozorovski îl va întreba: „Unde-i polcovnicul Siluian Mujilovski? Nu-i sănătos? Nu i s-a întîmplat cumva vreun rău?"

Nu! E sănătos, slavă domnului. Va rămîne la Petrivţî o vreme oarecare, dar nu prea mult — nu trebuie ca Cehrinul să se obişnuiască cu lipsa lui. Dar va sta aici îndestul pentru a chibzui în linişte despre tot şi despre toate, şi pentru ca la Cehrin să se spună: e nevoie de Mujilovski. Şi îndată vor goni olăcarii spre Petrivţî, unul, al doilea, cu epistolele hatmanului. Pan hatmanul cheamă pe înălţimea sa polcovnicul Mujilovski. Au sosit soli din Ardeal sau de la hospodarul Moldaviei, ori poate chiar de la regina Christina a Şveziei...

...Skorupa umbla ca un cîine care făcuse o poznă. De cînd sosise la Petrivţî, polcovnicul nu-l chemase nici măcar odată şi cînd se întîlniseră nu-i întinsese mîna. Că ar fi supărat pe el, n-ar avea de ce. Atunci ce s-a întîmplat? Nu poate pricepe. A şi dat un galben feciorului Mihasko, descosîndu-l dacă n-a auzit vorbindu-se ceva despre el, dacă, doamne fereşte, n-a făcut cineva vreo pîră împotriva lui. Feciorul nu auzise aşa ceva — despre sotnic nu se vorbise niciodată nimic. Polcovnicul, de asemenea, nici la urs nu se uitase. Tăinuia între patru ochi doar cu Makari. Într-o seară, Skorupa, ascultînd la uşă, izbuti să audă cum polcovnicul îi spunea lui Makari:

— Părinte, cercetează ghenealoghia regilor şvezi şi pe aceea a sultanilor împărăţiei otomane.

Skorupa tîlcui după cum îl tăia capul vorbele înălţimii sale şi chiar îl trecură năduşelile de mirare. Nici vorbă, înălţimea sa se găteşte de o călătorie peste hotare! Şi sotnicul se bucură foarte de prepusurile sale. Numai de ar sta cît mai mult înălţimea sa prin ţările străine!... Skorupa îşi bîrligă musteaţa de bucuros ce era.

...Crivăţul tăios de ghenar sufla amarnic, grămădind troiene de omăt de-alungul Niprului şi purtînd pe aripile

sale, deasupra izbelor din Petrivţî, îngropate sub nămeţi, dangătul clopotelor din Mejigorie.

...Zilele se scurgeau una ca alta.

Şi olăcarii hatmanului nu mai veneau.

6

La Paris este iarnă numai cu numele. Luna ianuar e doar aşa, pentru ca după ea să ghiceşti că-i vreme de iarnă. Încolo — cerul se bolteşte albastru deasupra pîclelor sure ce se tîrăsc jos deasupra Senei şi se agaţă de turlele catedralei Notre-Dame. Iar crengile golaşe ale paltinilor se leagănă în bătaia vîntului, ca la vreme de toamnă.

Grigori Macehin, solul ţarului, privea posomorît pe fereastră, peste întinderea unei pieţe, gîndindu-se ce nămeţi trebuie să se înalţe acum pe uliţele Moscovei. Prin ogrăzi s-or fi grămădind munţi de omăt. Ce plăcut ar fi acum să se lăfăie într-o sanie trasă de patru murgi şi să lunece în goană peste întinderea Lubeankăi, să asculte strigătul vesel al surugiului: „Păzea!", să-i zboare prin faţa ochilor şirurile de zaplazuri, după care să urmeze rîndurile de băcălii din apropierea Pieţei Roşii. Şi deodată murgii să se năpustească în iureş pe Piaţa Roşie, drept în faţa celor nouă turle de la soborul Preafericitului Vasili.

La gîndul acesta Grigori Macehin se veseli. Dar nu pentru multă vreme. După ce intrai astfel în Kremlin, şi după ce fără grabă, aşa cum cerea ţeremonia, te îndreptai spre palatul Despărţămîntului soliilor, îndată te întîmpina acolo diacul de sfat, cu suluri de hîrtie în mînă. Şi începea să turuie din gîtlejul său neobosit, de parcă ar fi băut cvas, fel şi chip de lucruri deşarte şi de treburi pe care nu totdeauna le rînduiai cu bucurie. Sau că solii şvezi aşteptau cu nerăbdare să se închine în faţa măriei sale ţarului şi să sărute legămîntul de pace veşnică, sau că neguţătorii englezi au săvîrşit vreun gheşeft necurat.

Trimişii Lehiei înfăţoşaseră iarăşi epistole, neîndoioase ziceau ei, ale lui Bogdan Hmelniţki, scrise chiar de mîna sa către craiul Jan-Kazimir, şi care ar fi glăsuit: mă închin la picioarele tale, prea mărite crai, şi năzuiesc să intru sub oblăduirea ta, şi alte epistole aidoma trimise sultanului Mahomed, şi astea, vezi doamne, tot neîndoioase, scrise aşijderea de mîna lui Hmelniţki.

Macehin, ca și cneazul Prozorovski, ca și Ordîn-Naşciokin, știa foarte bine că aceste „mărturii neîndoioase" nu erau decît născociri. Căci orice scris poate fi plăsmuit. Cei pricepuți în treburile solicești nu cunoșteau aceste îndeletniciri de o zi, două. Despărțămîntul armelor, de pildă, pusese sub pază un șleahtic zăpsit pe cînd plăsmuia iscălitura boierului Ordîn-Naşciokin... Cunoaștem noi prețul acelor „scrisuri neîndoioase"! Totuși, ele îți dădeau bătaie de cap. E drept că erau calpe, mincinoase, dar nici nu le puteai arunca în lada de gunoi.

Deci, ieșea că și la Moscova și la Paris, oamenii care se îndeletniceau cu treburile solicești nu puteau scăpa de griji. Aici, la Paris, însă, trebuia să fii cu ochii în patru. Măguliri și zîmbete mieroase te întîmpinau cu toptanul în fiece zi, dar la lucru de cinste nu te puteai aștepta...

Macehin oftă, netezindu-și cu mîna uscativă obrajii rași și se depărtă de fereastră. Era pe sfîrșite a treia săptămînă a șederii sale la Paris. Și lucrurile se încîlceau cu fiece zi tot mai mult. Închizînd ochii, Macehin se așeză într-un fotel. Începea să-l biruie osteneala. Aici nu era ca la Moscova. Acolo, după ce stăteai la tocmeli cu solii străini, oricît de mari ar fi fost încurcăturile pe care trebuia să le dezlegi, totuși, întorcîndu-te acasă, puteai să te bucuri cît de cît de odihnă. Știai bine: împrejur erau ai tăi — și în casă, și dincolo de zidurile ei. Aici însă totul era străin. De aceea, trebuia să fii cu ochii în patru ca să nu dai de cine știe ce belea.

Roata vieții lui Grigori Macehin trecuse de a cincea spiță. Nu mai era tînăr. Dar nu în zadar îi argintase bruma capul. Nu în zadar ochii lui vădeau cumințenie. La Despărțămîntul solilor, Grigori Macehin nu odată primise laude, și țarul însuși îl luase la ochi pentru înțelepciunea și tăria sa de cuget.

Căci nu scoteai cu una, cu două, o încuviințare din gura lui Macehin. Se întîmpla ca solii străini, dregătorii, ba chiar și cancelarul să-și piardă răbdarea, dar Macehin rămînea nestrămutat în hotărîrea sa. Trecea o lună, două, trei sau, cum s-a întîmplat acum cinci ani la Viena — șase luni de tocmeli, dar Macehin nu dădea înapoi nici cu un pas. Poate că de aceea țarul Alexei poruncise ca Grigori Macehin să fie trimis la Paris, la craiul Ludovic al XIV-lea al Franciei.

Era toamnă tîrziu, cînd Grigori Macehin sosise la Havre însoţit de trei pisari, care cunoşteau bine limba franţuzească, şi de cîţiva slujitori. Din Havre, unde fusese întîmpinat de nobilul cavaler de Tassigny, trimisul cancelarului conte de Brienne, porni spre Saint-Denis. Aici îl aştepta careta regelui pentru a-l duce la Paris, unde fu găzduit într-un palat aparte, la porţile căruia fură puşi de pază oameni din garda regească. Aceasta pentru ca solul şi oamenii săi să se afle în deplină siguranţă, după cum îl deslușise Jacquot, prefectul de poliţie al Parisului, pentru ca, doamne păzeşte, oamenii răi să nu le pricinuiască vreo nemulţumire...

Macehin se odihni o săptămînă de zile după lunga sa călătorie. Încă o săptămînă trecu în vorbiri neînsemnate, searbăde cu cavalerul de Tassigny. Dulceag ca mierea, de-i era lehamite lui Macehin, Tassigny, împuternicitul cancelarului, stăruia:

— Regele este încă tînăr, nu se pricepe prea bine în afacerile externe. Ar fi mult mai potrivit ca excelenţa sa înaltul ambasador să înmîneze scrisoarea ţarului reginei mame Anna şi cancelarului, contele de Brienne.

Grigori Macehin se aprinse:

— Cum e cu putinţă ca înţelepciunea măriei sale craiului să fie pusă la îndoială? Că el este tînăr, aceasta n-are a face. La Moscova se ştie că măria sa craiul Ludovic al XIV-lea, luminatul frate al slăvitului ţar Alexei Mihailovici, este foarte înzestrat, avînd o minte înţeleaptă de bărbat de stat. Dacă la Moscova s-ar vorbi despre monarc aşa cum şi-a îngăduit Tassigny, acolo n-ar scăpa de ştreang pentru astfel de cuvinte nelegiuite.

Macehin dădea din cap a neîncuviinţare şi în sine se gîndea: „N-o să iasă după cum doriţi voi. Mie mi-e tot una dacă Ludovic este prost sau deştept. Eu vreau ca scrisoarea ţarului să fie înmînată chiar craiului, de faţă cu toţi dregătorii şi cu toată curtea, pentru ca astfel să afle toţi solii străini şi să-şi dea seama că craiul Ludovic şi ţarul sînt prieteni şi că, deci, curţile străine nu pot băga vrajbă între ei. Iar hotărîrea ţarului Alexei Mihailovici de a purcede în apărarea norodului frate ucrainean, lucru pe care Moscovia nu-l tăinuieşte, este nestrămutată".

Aceasta o înţelegeau bine şi cancelarul şi împuternicitul său, precum şi toată curtea regelui. Şi tocmai de aceea ei nu voiau să scoată prea mult în evidenţă însemnătatea so-

sirii trimisului moscovit. Dacă acesta înmînează scrisoarea cancelarului, atunci regele nu are nici un amestec, şi la nevoie, poate porunci armatei sale să dea ajutor regelui polon Jan-Kazimir. In felul acesta ar fi satisfăcut şi protocolul şi s-ar fi izbutit să rămînă şi cu mîinile dezlegate.

Dar Grigori Macehin ţinea morţiş la hotărîrea sa. Imputernicitul cancelarului vizitase de trei ori pe ambasadorul rus, fără nici un succes. Macehin fu înştiinţat că regele se îmbolnăvise şi că el va trebui să aştepte, poate o lună — poate şi mai mult. Macehin dădu din mîini în semn că va aştepta cu răbdare. Parisul e un oraş plăcut. El nu duce lipsă de bani. Poate aştepta, cu atît mai mult, cu cît craiul Ludovic este suferind, fapt care nu-i îngăduie să părăsească Parisul şi să se întoarcă la Moscova cu o veste atît de rea. Ţarul ar fi foarte mîhnit la aflarea acestei veşti şi s-ar mînia pe el pentru că n-a aşteptat însănătoşirea craiului, fratele său.

Neizbutind nimic, Tassigny se întoarse la cancelar.

Intre timp, la Paris, împuterniciţii reginei Christina a Suediei şi trimişii poloni, austrieci, spanioli începură să se frămînte. Osman-paşa, trimisul sultanului turc, sosi şi el. Cu acesta i-a fost dat lui Grigori Macehin să se întîlnească nu odată.

Cu cît era mai mare forfota la curţile solilor, cu atît mai neînduplecat se arăta Grigori Macehin. Tassigny se înfăţişă din nou la palatul în care erau găzduiţi ruşii. După ce întrebă de sănătatea înaltului ambasador şi cercetă dacă nu duce lipsă de ceva sau n-are de făcut vre-o plîngere, începu iarăşi să se vaite: regele, spuse, este bolnav, medicii l-au oprit să se ocupe de chestiunile de stat. Cancelarul conte de Brienne a fost foarte întristat, auzind că excelenţa sa refuză să stea de vorbă cu el; de data aceasta şi-a exprimat dorinţa să aibă o întrevedere cu excelenţa sa însăşi regina Anna.

Macehin se ridică. Făcu o plecăciune adîncă şi spuse cu tărie:

— Pentru aceasta aduc multe mulţumiri măriei sale. Dar eu văd că aici nu se dă cinstirea cuvenită unui sol al ţarului. Socot că, dacă craiul Ludovic ar afla acest lucru, ar fi foarte neplăcut pentru cancelar, căci asta înseamnă lipsa de cinstire a ţarului Alexei Mihailovici al Moscoviei. Tot astfel a început şi şleahta leşească, hulind numele ţarului nostru, nescriindu-i stepena în întregime şi jignindu-l în

fel şi chip. Pentru aceste isprăvi ţarul a poruncit ca şleahta înfumurată să fie potolită. Iar bucoavnele hulitoare au fost arse în curtea crăiască din Varşovia, de faţă cu craiul şi cu tot seimul. Craiul Ludovic, o ştim prea bine, este sănătos, slavă domnului, şi vorba că s-a îmbolnăvit este un neadevăr. Pentru cea din urmă oară cer să mi se dea putinţa de a da scrisoarea ţarului în mîna craiului şi de a putea vorbi cu măria sa despre treburile politiceşti cu care am venit. Altfel, mă întorc la Moscova şi aceasta va însemna că s-a pus capăt prieteniei şi păcii veşnice între ţara rusească şi Francia. Iar ce va ieşi din aceasta, cinstitul împuternicit o ştie prea bine.

De Tassigny a plecat şi de astă dată fără nici un rezultat.

Trimişii poloni stăruiau şi ei pe lîngă contele de Brienne. Să nu se acorde nicidecum audienţa — spuneau ei înflăcăraţi — în palatul regesc. Maiestatea sa regina Maria Luiza, soţia regelui Jan-Kazimir, vara lui Ludovic al XIV-lea, scrisese despre aceasta o epistolă înlăcrimată reginei-mame.

Jan-Kazimir trimisese şi el epistole regelui Ludovic şi contelui de Brienne. Toate se văicăreau, implorau, erau pline de îngrijorare: schismaticul Hmelniţki a ridicat plebea, a învins şleahta, a alungat-o din străvechile ţinuturi regeşti, şi-a pus în gînd să dea Ucraina pe mîna ţarului Moscoviei, iar acesta pune la cale un război nu numai împotriva regelui Jan-Kazimir, ci dacă va birui, îşi va trimite oastea şi mai departe. Singura nădejde este regele Ludovic, regina-mamă şi marele cancelar de Brienne.

Regele Ludovic, ce-i drept, era tînăr şi se interesa prea puţin de afacerile de stat. Dar stăteau de veghe cancelarul de Brienne, ducele de Guise, prinţul Condé, cărora le dădea o mînă de ajutor şi cardinalul Mazarini, legatul personal la Paris al papei Inocenţiu al X-lea.

Nu era posibil ca vreo chestiune de care se preocupa cardinalul să se rezolve împotriva voinţei sale, căci el dispunea de multiple şi ingenioase mijloace pentru a se face ascultat.

Subordonarea faţă de cardinalul Mazarini, atît a cancelarului cît şi a prinţului Condé şi a multor alte înalte personaje din anturajul regelui, era prea mare ca ei să nu îndeplinească întocmai voinţa reverendului prinţ al bisericii

catolice în regatul francez, eminența sa cardinalul Mazarini.

Acesta voia ca regele Franței să protesteze cu hotărîre, cu dîrzenie, împotriva intențiilor țarului Moscoviei de a dezlănțui războiul împotriva Poloniei. Regele trebuia să determine cu orice preț pe țar de a nu făgădui Ucrainei protecția sa. Și de aceea trufașul trimis al Moscoviei trebuia silit să renunțe la atitudinea sa și să înceapă negocieri cu cancelarul, căutînd să se tărăgăneze lucrurile prin aluzii cu două înțelesuri, și să se dea a înțelege că în cazul dezlănțuirii războiului împotriva lui Jan-Kazimir, Franța va da ajutor Poloniei, va încheia o alianță cu Turcia și-și va trimite flota în Marea Neagră.

Contele de Brienne se străduise din răsputeri, căutînd să îndrumeze lucrurile pe făgașul acesta. Dar Grigori Macehin, deși nu era de mult la Paris, totuși ghici repede adevăratele țeluri ale lui de Brienne și-și dădu seama cine se ascundea în spatele său.

Lunile treceau una după alta: octombrie, noiembrie, decembrie. Moscoviții prăznuiseră voioși crăciunul. Ianuarie sosi, în sfîrșit, și la Paris.

Macehin nu pierdea timpul. Se întîlni cu Alfred Gross, solul împăratului Ferdinand, avu două întrevederi cu contele Piper, solul șvedez și o convorbire cu solul turc. Cu fiecare stătea de vorbă în taină.

Tassigny venea aproape în fiecare zi la palatul soliei, dar Macehin era neclintit. În cele din urmă, cancelarul își pierdu răbdarea. Era evident că rusul nu va da înapoi. Turcii lăsară și ei să se înțeleagă că vasele sub pavilion francez, care vor trece prin Bosfor, vor trebui să plătească o vamă dublă. Aici se simțea mîna moscovitului. De Brienne știa că turcii au interes ca Polonia să fie cît mai slabă.

Și, într-o bună zi, de Tassigny se înfățișă la Macehin și-l vesti:

— Mîine regele Ludovic al XIV-lea va acorda audiență înaltului ambasador al țarului în palatul de la Saint-Germain.

Franțuzul plecă. Macehin oftă ușurat. Și îndată porunci pisarilor soliei să-i lustruiască vestmintele de ceremonie. Iar el scoase din besactea epistola țarului, o ceti iară și rămase mulțumit.

Palatul în care era găzduită solia nu avea baie şi solul fu nevoit să se scalde în bucătărie. Gol puşcă, aşa cum îl făcuse maică-sa, Macehin stătea într-un hîrdău în mijlocul bucătăriei, iar slujitorii turnau apa peste el. Focul din vatră îi dogorea pieptul, în vreme ce spatele i se învineţea de frig. Îşi aduse aminte de baia din Moscova şi chiar simţi o mireasmă de mesteacăn. Dar nu-i nimica, n-a mai rămas mult. Azi, mîine va vedea şi Moscova, şi tîrnurile de mesteacăn de pe poliţe... Curînd va pleca de la Paris...

7

În luna lui ghenar viscolul bîntuia aprig pe Don ca şi pe Nipru, troienind şleahurile, vuind fără contenire peste întinderile nemărginite ale stepelor şi zburînd vijelios spre afund de pustii nevăzute. Cine-i călăreţul care şi-a închingat sirepul focos cu aripi de vijelie, a vînzolit cu fîlfîirea lor coamele nourilor, a şfichiuit armăsarul cu harapnicul şi s-a năpustit turbat în zarea albastră-plumburie, unde zace între maluri Donul cel larg, ferecat sub platoşa gheţurilor pînă la întunecata cetate turcească a Azovului, care pîndeşte întinderile troienite ale stepei ruseşti, cu zidurile sale de piatră zburlite şi cu gurile tunurilor, ca un hoţ care a intrat în casă străină?

Ţevile sîneţelor şi ale balimezurilor erau îndreptate spre gurile Donului. Pe metereze oştenii stăteau neclintiţi, ziua şi noaptea, lîngă tunuri. Mormane de ghiulele şi butoaie pline cu pulbere se înălţau în preajmă. Fitiluri uscate erau ţinute gata la loc sigur.

Iar la Nipru, nu prea departe de gurile sale, se înalţa cetatea tătărească Kazikermen. Pe meterezele ei vegheau de asemenea tunuri şi caraule, războinicii hanului Islam Ghirei din Krîm. Acolo, de la cetăţuia de pe Ostrovul Şoimilor şi pînă la malul din faţă, erau întinse trei rînduri de lanţuri lungi de fier pentru ca nici o lotcă, ne mai vorbind de luntrile mari, să nu se poată strecura...

Cu toate că de la Azov la Kazikermen e cale lungă, totuşi, întrucît hanul din Krîm e supusul sultanului, între Azov şi Kazikermen aleargă mereu încolo şi încoace călăreţi cu veşti între Hassan-paşa din Azov şi Davlet-bei din Kazikermen. Cazacii de Don sau zaporojenii n-au voie să

se arate la gurile Donului sau la gurile Niprului. De aceea păzesc atît de straşnic ienicerii şi tătarii Azovul, Kazikermenul şi cetăţuia de pe Ostrovul Şoimilor, ca nişte cîini credincioşi ai sultanului.

Dar cînd mugeşte viscolul în ghenar, cînd cerul şi pămîntul par un singur noian de vînt, oare n-ar trebui dată o lovitură zaporojenilor sau blestemaţilor ghiauri de la Don, care l-au hărţuit atîta în toamna trecută pe Hassan-paşa din Azov?

Hassan-paşa din Azov este un om înţelept.

— Dacă eşti prea repezit, — îi povăţuia el pe ienicerii săi, — te trezeşti deodată legănîndu-te într-un streang.

Hassan-paşa are o răfuială cu cazacii de la Don. Din pricina lor, Hassan-paşa era cît pe-aci să-şi piarda capul.

Neguţătorii hanseatici, care veniseră cu chervanul de mărfuri la Azov, vesteau că prin staniţele de la Don chefurile se ţineau lanţ de la crăciun. Nici străji pe şleahuri, nici pînde...

Hassan-paşa îşi freca obrajii raşi, plescăia din buze şi dădea din capul său roş, vroind parcă să spună că toate acestea îi erau cunoscute. Să-l păzească allah ca musafirii străini să creadă că el nu ştie ce se petrece pe pămîntul căzăcesc...

N-o sughiţa astăzi atamanul Medvedev? Adesea îşi aduce aminte de el Hassan-paşa... Şi tot cugetînd cum ar putea izbi pe cazaci, Hassan-paşa nu închise ochii toată noaptea. Iar spre zori gîndurile i se luminară. Hotărî ce şi cum, bătu din palme şi porunci edecliilor ca în zori să se adune agalele la divan.

Iarna la Azov era lucru neobişnuit. Neguţătorii nemţi şi veneţieni huzureau în şubele lor blănite cu samuri şi cu veveriţe.

Dar în văzduh se învăluiau iară mirosuri înţepătoare de pulbere aduse de vîntul de la miazănoapte. Toate semnele arătau că Moscovia scutură din umeri.

Neguţătorii priveau spre schela de pe ţărm, unde aşteptau corăbiile şi galerele lor încărcate, şi se gîndeau că la primăvară în pîntecele corăbiilor, în loc de şofran şi piper, de ghimber şi mătase, vor duce butoaie smolite pline cu aur roş, roabe frumoase ferecate în cătuşe, robi uriaşi cu muşchi de fier, odoare bisericeşti de preţ... In curînd se vor deschide mari iarmarocuri la Istambul, Cairo, Bagdad, Tebriz, Stockholm, Königsberg, Frankfurt pe Main şi în

multe alte ţări, unde se vor strînge sumedenie de negu-ţători.

Negu ţătorii prinşi pe neaşteptate de iarnă la Azov nu se plîngeau. Ce le păsa lor de viscole şi de ger? Ce le păsa de ploi sau de secetă? Pentru negu ţător tot una era. Aurul nu se sinchiseşte de ploaie sau de vînt, de omăt sau de soare.

Se părea că Hassan-paşa avea în iarna aceasta în cetate mai multă oaste ca de obicei. Ieniceri erau destui. Tunurile noi sclipeau în soare.

Dăruind lui Hassan-paşa urşinic venetian, garafe de cleştar, cu oleu înmiresmat, pomezi mirositoare aduse din ostroavele de pe mările îndepărtate şi şahmarand persienesc, negu ţătorii întrebau ca într-o doară de ce sînt atîţia ieniceri în cetate şi de ce au lăsat ancora jos în schele galioanele sultanului.

După cum se cade să fie un paşă isteţ — şi el se socotea ca atare — Hassan plescăia din limbă, închidea pe jumătate ochii săi înguşti şi ducea mîna la inimă.

— Galioanele sultanului se duc acolo unde prea înăl-ţatul padişah Mahomed al IV-lea le porunceşte să se ducă. Cît despre ieniceri, ei sînt atît de mulţi, încît sultanul nu mai are ce face cu ei. La Istambul e o căldură cumplită şi de aceea ienicerii au fost trimişi aici să petreacă o vreme oarecare la răcoare.

Hassan-paşa rîdea mulţumit de răspunsul său, după cum credea el, foarte iscusit. Negu ţătorii rîdeau şi ei pentru că aşa se cuvenea. Dar după ce Hassan-paşa bău mai mult decît trebuia chianti talienesc dintr-un clondir pe care îl primise în dar, în capul său parcă începu să vuiască blestemata vijelie zaporojeană şi limba i se dezlegă de la sine:

— Se aşteaptă mari întîmplări. Un vălmăşag cumplit va bîntui prin ţările ruseşti. Craiul Lehiei şi ţarul Moscoviei se vor încăiera. Şi toate acestea din pricina ghiaurului Hmel. Iar din toate va trage foloase sultanul Mahomed al IV-lea. Sute şi mii de robi, aur şi argint, cadîne frumoase pentru haremul sultanului... — Hassan-paşa glăsuia plescăind din limbă. — Ce mai mîndreţe de femei vor cădea roabe! La primăvară începem să durăm cetăţi noi în sus pe Don şi pe Nipru. Islam Ghirei, hanul din Krîm, a şi primit firmanul sultanului pentru aceasta.

Hassan-paşa ar mai fi vorbit, dacă nu cădea pe covor şi nu începea să sforăie, spre ciuda neguţătorilor. Aceştia se ridicară şi se plecară, cu toată cuviinţa, în faţa paşei care horăia aprig şi, sprijiniţi de edecliii muţi, ieşiră din primitoarea cămară a paşalei.

Afară viforul gemea printre meterezele cetăţii, legănînd lanţurile podurilor ridicătoare, care zuruiau spăimos — şi greu aidoma aurului, după cum li se părea neguţătorilor.

Jupan Walter Funke nu era un om vorbăreţ. El tăcea şi-şi întipărea pentru multă vreme în minte ceea ce vedea, luînd seama la lucrurile cele mai mărunte, pe care le afla cu fel şi chip de momeli, întocmai cum momeşte pescarul peştele cu nada. Nu în zadar hotărîse Funke în iarna asta să nu mai treacă prin Frankfurt şi s-o pornească din Cracovia de-a dreptul spre Azov.

Din sporovăiala lui Hassan-paşa, Funke nu aflase ceva prea nou. Zău că neguţătorii care ciuleau urechile şi căscau gurile la bîiguielile paşalei ar fi putut să le afle de la el pe toate! Hassan-paşa turuia, iar Funke tăcea. De aceea, Hassan-paşa era prost, iar Funke — deştept. Aşa gîndea neguţătorul, vîrît sub cerga aspră, ascultînd cum vuia vîntoasa afară. Înaintea sa era o noapte lungă de iarnă. Avea vreme să chibzuiască la toate, să socotească în minte, aşa, una peste alta, cu cît va spori în anul ce va veni grămada de guldeni din sipeturile sale de fier.

Făcînd din toate o socoteală rotundă, şi fiind destul de mulţumit de ceea ce-i ieşi, gîndurile lui Funke zburară spre alte celea. Chibzui ce peşcheş va trebui să dea marelui vizir şi marelui hadîmb al sultanului, cu care dintre căpitanii hoţi de mare va trebui să tocmească o corabie pentru a-i căra mărfurile, sub ce steag va fi mai bine să se întoarne aici în primăvară — sub al sultanului sau sub cel şvedez, şi dacă n-ar fi mai nimerit să plece peste mare la Cairo, unde să rămînă toată vremea cît vor ţine luptele prin părţile acestea.

Mari îngrijorări va aduce această primăvară multor stăpînitori de noroade. Şi totul din pricina acelui fost sotnic din Cehrin, din pricina lui Hmelniţki, hatmanul de astăzi.

Regii şi împăraţii vor avea griji, iar Walter Funke — dobîndă. Şi el îşi are soldaţii săi: guldeni de aur, florini, piaştri, lire, ducaţi, zloţi şi taleri; iar aceştia sînt soldaţi supuşi. Ei cuceresc fără arme. Deschid uşor porţile cetă-

ţilor, supun ţări întregi. Cu ei cumperi la repezeală pe cancelar şi pe prinţ, ba chiar şi pe rege. Doar că pentru regi trebuie, desigur, să numeri mai mult. Walter Funke încă nu ştia cît anume, dar pe cancelari şi pe prinţi îi cunoştea ce preţ au fiecare.

De data aceasta, după o îndelungată lipsă, Funke călătorise plăcut prin Lehia şi prin Ucraina. În sinea sa neguţătorul trebui să mărturisească: multe schimbări se petrecuseră în Ucraina. Nu degeaba se războise Hmelniţki cu şleahta leşească vreme de şase ani. Şi încă ceva, ce îl făcu să fie cu luare aminte: marele diac Vîgovski nu mai avea acea încredere în sine, care îl necăjise atîta pe Funke în vremea celorlalte călătorii ale sale.

Dar ce-l priveau pe Walter Funke diacul şi încrederea lui în sine?! Cuvintele pe care le spusese la Varşovia comitele Meyer, solul şvedez, cîntăreau bani grei. Pentru ele va trebui să plătească bine şi vizirul cel cărpănos al sultanului.

Cuviincios şi tăcut, Walter Funke se bucura de faima unui om îndatoritor printre puternicii zilei, printre vestiţii prinţi, senatori şi miniştri din ţările mari. Se întîmpla adeseori ca unii dintre aceşti înalţi seniori să se împrumute la el cu cîteva mii de galbeni; ba dăduse odată chiar vreo zece mii de guldeni. În schimb, el afla de la ei lucruri mai de preţ decît banii.

Într-o privinţă, Funke încă nu-şi atinsese ţelul spre care năzuia. Nu izbutise să ajungă de sine stătător, stăpîn pe soarta sa, ca neguţătorii veneţieni. În faţa acestora se deschideau orice uşi, căci în buzunarele lor zăngăneau cheile comorilor lumii. Toate mirodeniile Răsăritului: piperul din Hind, balsamul din Peru, şofranul şi scorţişoara, oleul înmiresmat, oleul de trandafiri, din care numai o picătură preţuia aur greu — toate se scurgeau prin mîinile cămătarilor veneţieni. Dar neguţătorii din Frankfurt erau iscusiţi în chichiţele gheşefturilor, astfel că nu pierdeau nădejdea de a mai da puţin la o parte — deocamdată atît — pe veneţieni.

Ivirea lui Funke la Azov nu plăcu veneţienilor, şi mai ales cavalerului Giuseppe Meloni. Funke ştia că Meloni nu e cavaler, că nu se trage nici pe departe din vreun neam nobil, fiind nici mai mult nici mai puţin decît un cămătar hrăpăreţ. Tatăl său fusese peruchierul dogelui din Veneţia şi se îmbogăţise făcînd piraterie în apele Cor-

sicii. Ce-i drept, Meloni ajunsese la o situaţie atît de înaltă, încît nu mai călătorea personal în treburile neguţătoreşti, ci trimitea pe oamenii săi de încredere acolo unde era nevoie. Avea mii de saci de piele, plini de piper — parcă ar fi fost nişte grăunţe oarecare — şi zeci de mii de coţi din cea mai scumpă mătase; îşi putea îngădui să-i lase pe străini să-i umble prin buzunare. Walter Funke nu ajunsese încă pînă acolo... Dar faptul că de data aceasta Meloni sosise în persoană la Azov, fără să ţină seama de războiul dintre sultán şi doge, era o dovadă că se petrece ceva de mare însemnătate.

Multe griji îl frămîntau pe jupan Funke în acea noapte viforoasă de ghenar, sub acoperişul hanului din Azov. Hanul fusese clădit de Hassan-paşa, la porunca vizirului de la Ţarigrad, ca să găzduiască pe călătorii străini care poposeau acolo sumedenie, pentru treburi neguţătoreşti, cu cai, cu chervane de mărfuri sau cu corăbii.

Trecuse şi printr-o întîmplare pe care căuta stăruitor s-o uite. Acolo, la Varşovia, parcă însuşi necuratul îi sărise în cîrcă şi-l îndemnase să-şi dea încuviinţarea la asemenea ispravă. Dar acum era prea tîrziu ca să-şi facă mustrări şi să se tînguie. Mai bine să se îngrijească de piper. Gîndul acesta îi mai răcorea puţin capul înfierbîntat. Pentru un sac de piper se putea face rost de o sută — o sută zece, din cele mai bune muschete olandeze sau de cincizeci de pistoale. Nu degeaba chibzuise Funke la schimbul piperului pe arme: se apropia sorocul cînd ele vor fi de mare trebuinţă. Se apropia o furtună care va bîntui îndelung pe meleagurile acestea. Funke era încredinţat de asta.

Afundat aproape deplin în somnie, Walter Funke se gîndi cu încuviinţare la marele vizir al sultanului şi la înaintaşii săi şi bineînţeles la toţi sultanii care au avut înţelepciunea să ridice la gurile Donului şi ale Niprului acele cetăţi ameninţătoare şi de necucerit. Cine ştie dacă atunci cînd le-au clădit au cugetat cît de folositoare le vor fi ele odată!

Lui Funke nu-i ieşeau din cap cuvintele solului şvedez: „Aceste ţinuturi bogate ca-n poveşti vor intra în stăpînirea regatului nostru şi domnia ta, Herr Funke, trebuie să înţelegi asta foarte bine...“ Şi Funke înţelegea foarte bine!

...De Azov şi de Kazikermen, straşnic se mai agăţa Poarta. Indeosebi aici, la Azov, era acum un nod al negoţului dintre Răsărit şi Apus, din care dobîndeau cîştiguri

republicile Genova şi Veneţia, ca şi Englitera şi Francia, Şvezia şi Lehia, ţaratul Moscoviei şi Ţările de Jos, ducatele şi principatele nemţeşti, oraşele libere Hamburg şi Lübeck.

Cele mai multe din ţările pomenite mai sus nutreau nădejdea că acum, în sfîrşit, vor izbuti să scoată din Azov pe neguţătorii ruşi.

De aici, din Azov ca şi din Kazikermen, sultanul turc, asmuţit de Austria, Francia, Englitera şi principatele nemţeşti, precum şi de către şvedezi, uneltea necontenit cotropirea pămînturilor ruseşti de veacuri, folosindu-se în aceste uneltiri de supusul său credincios, hanul din Krîm. Pe trei căi înainta Poarta asupra ţaratului Moscoviei : prin Moldavia şi Valahia în Ucraina, slujindu-se ca sprijin pe uscat de cetatea Kameneţ-Podolsk ; prin Krîm — cu ajutorul urdiei tătărăşti — în Ucraina, ţintind să pătrundă şi pe aici spre inima ţaratului Moscoviei ; prin Marea Neagră şi Marea de Azov, stăpînind gurile Donului, unde ridicase cetatea Azov — de la care să purceadă spre olatele de pe Volga şi cele care mărgineau ţaratul Moscoviei spre miazăzi-răsărit.

Cazacii de la Don şi cei de la Zaporojie stîrneau multe nelinişti sultanului şi hanului, tocmai în preajma acestor cetăţi de sprijin, de la Azov şi Kazikermen.

Căpetenia oştenilor turci din cetatea Azov, Hassan-paşa, nu era printre cei de pe urmă dintre oamenii apropiaţi sultanului şi de aceea nu-i de mirare că el cunoştea bine ţelurile lui Mahomed al IV-lea, cu atît mai mult că aceste ţeluri ţinteau spre pămînturile asupra cărora Azovul atîrna ca o sabie cumplită.

Hassan-paşa urmărea încă din toamnă tot ce se petrecea în staniţele căzăceşti din preajma cetăţii. Neguţătorii care veneau la Azov pe uscat povesteau despre gătirile de război din tîrguri, de pildă la Cerkassk şi Razdorov.

Umbla zvonul despre adunarea pe curînd a marelui sfat căzăcesc, despre plecarea la Moscova a hatmanului Onisim Voropai împreună cu esaulii săi, despre sosirea la Don a boierului Viskovatîi, însoţit de doi polcovnici de streliţi... Neguţătorii îşi dădeau silinţa să spună tot ce văzuseră, cu atît mai mult că pentru veştile pe care le aduceau căpătau oarecare răsplată. Iar cînd începu să viscolească şi omătul troieni întinderile stepelor din lungul Donului, Hassan-paşa începu să se pregătească de luptă.

Soarele strălucea sus pe cer. De-a lungul şoselei care ducea spre porţile castelului Saint-Germain gărzile regelui stăteau aliniate pe două rînduri. Gentilomii purtau pieptare roşii şi încălţări din piele galbenă, cu paftale de aramă. Vîntul legăna penajele albe, înalte de pe pălăriile lor negre.

Grigori Macehin, însoţit de Tassigny, se îndrepta spre castel, în caleaşca pe care i-o trimisese regele. Pisarii soliei, însoţiţi de patru gentilomi numiţi de cancelar, mergeau pe jos în urma caleştii, escortaţi de zece ofiţeri regeşti cu cuirase argintii deasupra pieptarelor scurte de postav galben.

În spatele gărzilor se îmbulzeau curioşii. Cînd intrară pe poarta castelului, Macehin îşi scoase gugiumanul. Chipul său, cu obrajii proaspăt raşi, era liniştit, atent. El urmărea cu luare aminte ca să nu se petreacă vreo abatere de la ţeremonial. Dar totul mergea cum se cuvine la primirea unui înalt trimis. Deocamdată nu se vădea nici o încălcare.

Caleaşca se opri la intrarea principală. Doi ofiţeri sprijiniră pe Macehin de braţe şi-i ajutară să urce scara. Sus la uşă îl şi aştepta cancelarul conte de Brienne, înconjurat de gentilomi.

Grigori Macehin călca vajnic şi, la cîţiva paşi înaintea cancelarului, se opri, aşteptînd ca acesta să-l întîmpine.

Contele de Brienne îşi scoase pălăria, o duse larg înaintea sa de la stînga spre dreapta; atingînd cu penajul pardoseala acoperită cu covoare roşii şi stîrnind praful, făcu o reverenţă adîncă.

Solul se plecă şi el în faţa cancelarului, legănîndu-şi de asemenea cuşma de la stînga spre dreapta şi măturînd cu ea pardoseala.

— Sînt foarte fericit de a avea prilejul să salut pe monseniorul şi înaltul ambasador al majestăţii sale ţarului Moscoviei, — rosti ceremonios contele de Brienne.

— Cea mai mare fericire pentru mine este să-mi mărturisesc adînca cinstire pentru marele canţelar al măriei sale craiului Franciei, — rosti la rîndul său Macehin.

Şi din nou duseră înainte, unul pălăria, celălalt gugiumanul înalt, făcînd încă de cinci ori plecăciuni unul în faţa altuia.

Cancelarul şi solul îndeplineau întocmai ceremonialul.

Apropiindu-se unul de altul, ei porniră în acelaşi timp, însoţiţi de gentilomi, şi în curînd ajunseră într-o sală mare şi luminoasă. In mijlocul sălii, pe un tron înalt, şedea regele-copil Ludovic al XIV-lea, cu o mantie largă de hermină pe umeri, cu coroana de aur dinţată peste peruca albă, care cădea în bucle unduioase pe gulerul mantiei.

La picioarele tronului, de ambele părţi, stăteau curtenii, în jachete albastre, tivite cu galoane de aur. Printre ei, Macehin zări, încă din prag, faţa buhăită a ducelui de Orléans, faimosul condotier al catolicismului, şi pe zveltul şi înaltul prinţ Condé, al cărui vis era să înlăture fără scrupule de pe tron pe copilul-rege (în clipa aceea regele se uita curios la ambasadorul Moscoviei care se apropia de el) şi să se aşeze el însuşi pe auritul fotoliu regesc.

Chipul galben, parcă de pergament, al prinţului Condé, încadrat de buclele lungi ale perucii, cu ochii bulbucaţi, departe unul de altul, era imobil, parcă mort.

Paşii răsunau limpede sub plafonul înalt, pictat în albastru deschis, şi semănînd cu un cer înstelat. Lîngă pereţi şi în spatele tronului se înşirau drepţi, pajii, gentilomii de cameră şi valeţii.

Razele luminoase ale soarelui se revărsau prin ferestrele înalte. Era linişte şi o atmosferă solemnă. Şi Macehin îşi dădu seama că nu stăruise în zadar. Îşi îndreptă umerii şi ridică fruntea. La trei paşi înaintea tronului se opri, se aplecă adînc, cum se cuvenea, şi rosti rar în ruseşte cuvintele de respect şi de salut din partea ţarului Alexei Mihailovici al Moscoviei.

Şi aici biruise Macehin. În ajun, Tassigny insistase ca Macehin să-şi rostească salutul în limba franceză sau latină, dar solul respinsese cu hotărîre această cerere.

— Ţara noastră este mare, — spusese el lui Tassigny, — limba noastră este înţeleaptă şi vrednică de toată cinstirea, iar vorbele ţarului nu pot fi rostite nicidecum într-o limbă străină, căci aceasta ar însemna o ocară adusă cinstei sale.

Şi iată că astăzi, în sala tronului, răsunau hotărît şi tare vorbele ruseşti rostite de Grigori Macehin, solul Moscoviei.

Un tîlmaci sprinten, mărunţel, răsărise deodată, parcă de sub pardoseala acoperită cu covoare în fel şi chip de culori, şi traducea repede cuvintele solului.

Grigori Macehin asculta cu luare aminte să vadă dacă tîlmaciul nu născoceşte cumva cine ştie ce. Dar totul era bine, numai că prichindelul turuia ca pitpalacul cînd îşi cheamă iubita. Însă aceasta nu era vina tîlmaciului. Aşa suna graiul franţuzesc — repezit.

Fără a se ridica, regele întrebă de sănătatea ţarului Alexei Mihailovici.

Macehin răsuflă adînc. O clipă şovăi. Să spună ceea ce-şi pusese în gînd? De aceasta atîrna nu numai cinstea ţarului. Era vorba de ceva mai mult. Şi Macehin vorbi răspicat, cu glas cuviincios, dar cu o neclintită tărie:

— Măria voastră, despre sănătatea ţarului Alexei Mihailovici ocîrmuitorul Rusiei Mari şi Mici [1]), ţar al Astrahanului, cneaz de Imeretia, stăpînitorul multor altor pămînturi, fratele bun şi milostiv al măriei voastre, se cuvine, după ţeremonial, a întreba stînd în picioare, altcum dovedind lipsă de cinstire faţă de ţar şi de ţara noastră.

Tîlmaciul clipi, dar traduse vorbele rostite.

Contele de Brienne păli.

Regele se uită confuz spre cancelar şi apoi îşi îndreptă privirile spre chipul învăpăiat al prinţului Condé.

Aceasta fusese o insolenţă nemaipomenită!

Cine era acest om venit dintr-o ţară îndepărtată de la miazănoapte, ţară al cărei nume nu însemna nimic pentru curtea din Paris, ca să rostească asemenea cuvinte nesăbuite în faţa monarcului unui mare regat?

În sala tronului se auziră şoapte mînioase. Neclintit, Macehin privea pătrunzător pe sub sprîncene, cu ochii săi ageri.

O clipă el rămase pe gînduri. Oare nu mersese prea departe? Dar îşi curmă îndată îndoielile. Ţarul Moscoviei nu era nici împăratul Austriei, nici sultanul Turciei şi nici craiul leah. Era vremea ca acest lucru să fie înţeles de cei care trăncăneau atît despre iscusinţa lor neîntrecută de a duce neguţări cu ţările străine.

Macehin ştia că vorbele pe care le rostise cu cîteva clipe mai înainte vor fi povestite la toate curţile împără-

[1]) Rusia Mare (în ruseşte Velicaia Rusi) — denumirea Rusiei pînă în secolul al XVII-lea; Rusia Mică (în ruseşte Malaia Rusi) — vechea denumire a Ucrainei; Rusia Albă (în ruseşte Belaia Rusi) — denumirea Bielorusiei pînă în secolul al XVIII-lea; Rusia Roşie (în ruseşte Cervonnaia Rusi) — vechea denumire a ţinuturilor din Ucraina Apuseană. (N. red. rom.)

teşti şi crăieşti din Evropa. El nu venise aici ca să ceară un hatîr, ci pentru a face cunoscute înaltele ţeluri ale ţarului Moscoviei.

Contele de Brienne chibzuia în sine : s-ar putea suspenda audienţa, dar aceasta ar însemna un pericol mare. Pentru o astfel de ofensă ţarul Moscoviei s-ar putea uni cu mulţi duşmani ai Franţei.

Călcînd eticheta statornicită, cancelarul urcă treptele tronului şi spuse ceva regelui la ureche. Atunci Ludovic se ridică şi rosti indispus :

— La noi nu se obişnuieşte a se întreba de sănătate stînd în picioare, dar dacă aşa este obiceiul la Moscova, atunci noi vom face bucuroşi acest lucru. Deci, dorim să aflăm cum este sănătatea fratelui nostru iubit, ţarul Moscoviei ?

Fruntea brăzdată de cute a lui Macehin se acoperise cu broboane de sudoare. El se plecă adînc şi povesti amănunţit despre sănătatea ţarului Moscoviei. După aceea, solul înmînă regelui scrisoarea ţarului, pe care Ludovic, la rîndul său, o trecu în mîinile cancelarului său. Apoi regele întrebă dacă solul n-are vreo altă însărcinare din partea ţarului.

Macehin răspunse :

— Am primit poruncă din partea ţarului Alexei Mihailovici să spun măriei voastre următoarele : vi s-au trimis, măria voastră, ca să luaţi cunoştinţă, cărţile tipărite de leşi, în care s-a săvîrşit jignirea şi nedreptăţirea ţarului nostru. Aceste cărţi vi le voi înfăţişa după ce măria voastră va binevoi să citească scrisoarea ţarului.

— Aşa va fi, — răspunse regele sec şi dădu din mînă, obosit.

Plecîndu-se în faţa regelui, Grigori Macehin părăsi biruitor sala tronului din castelul Saint-Germain, reşedinţa regelui Franţei. Această audienţă se asemuia cu o mare biruinţă pe cîmpul de luptă.

La ieşirea din sala tronului, cancelarul de Brienne invită pe Macehin să facă o vizită reginei-mame Anna.

După ce isprăvi cu ceremonia sărutării mîinii reginei, Macehin se aşeză la o măsuţă rotundă în faţa ei, lîngă care se lăsase comod în fotoliu contele de Brienne.

Un negru într-o jachetă albă, scurtă, cu ciorapi albi şi cu catarame de aur la pantofi, aduse pe un platou de argint farfurii cu gustări şi, mişcîndu-se dibaci şi sprinten,

le așează înaintea reginei, a lui Macehin și a lui de Brienne. Un al doilea negru turna între timp vin limpede în cupele înalte de cristal albastru. Un al treilea negru aduse un vas adînc. Și, în vreme ce regina întreba pe Macehin de Moscova, de obiceiurile de acolo, despre care auzise multe, negrul puse pe farfurii stridii, la vederea cărora Macehin simți că i se încleștează fălcile și i se întoarce stomacul pe dos. Dar ce să-i faci, așa era slujba lui de sol.

Macehin sorbi puțin vin, luă ușurel cu lingura o stridie și, închizînd pleoapele, o înghiți repede, cugetînd că slujba sa îl silea să înghită, la negustări, lucruri și mai respingătoare.

Cu alte prilejuri, ca să-și cinstească slujba de sol, Macehin băuse la Stambul o licoare amară, căreia îi zicea cafea. La Buhara trebuise să mănînce un sos cu seu de berbec, pe care numai mirosindu-l și-ți venea rău. La Bahcisarai băuse lapte de iapă de parcă ar fi băut vin, iar la Londra înghițise ca un lup niște carne crudă care duhnea a vită tăiată și jupuită chiar atunci.

Ce să-i faci — nu e ușoară slujba de sol. Pentru a-și arăta plăcerea, Macehin înghiți încă două stridii și bău vin după ele.

Regina îi urmărea fiece mișcare. Degeaba se trăncănea la curte despre obiceiurile barbare și purtarea lipsită de bună cuviință a rușilor. Prin manierele sale, trimisul Moscoviei nu se deosebea prin nimic de cancelarul de Brienne.

Regina întrebă :

— În ce chestiune a venit la Paris excelența sa ?

— Am fost trimis la craiul Ludovic al XIV-lea, — răspunse prevăzător Macehin, — cu o epistolă prietenească din partea țarului Alexei Mihailovici, în care-i scrie despre trebile lor de stat.

Reginei nu-i plăcu răspunsul lui Macehin, așa cum nu-i plăcuse toată atitudinea sa arogantă de cînd se afla la Paris. Oricum ar fi, înseamnă că avea dreptate cardinalul Mazarini cînd spunea că noile aspirații ale țaratului Moscoviei reprezintă un pericol pentru multe țări din Europa.

Desprinderea ținuturilor ucrainiene de la miazăzi de sub stăpînirea coroanei polone însemna întărirea pozițiilor Moscoviei și ieșirea ei pe o arenă unde marile state ale Apusului nu doreau să o vadă.

Anna mai spera să poată avea în Franța primul cuvînt. Vîrsta, crudă încă, a regelui favoriza această dorință a ei,

iar cancelarul de Brienne, un om isteț și nu fără umor, făcea astfel ca regina să fie convinsă că avea o influență de netăgăduit în afacerile statului. Între timp, toate le hotăra de Brienne — așa credea el. De fapt, cancelarul, fără să-și dea seama, făcea ceea ce hotăra cardinalul Mazarini.

De data aceasta lucrurile ieșiseră prost. Trimisul Moscoviei stăruise în ale sale, și învinsese.

Pe cancelar îl aștepta o convorbire nu tocmai plăcută cu cardinalul Mazarini. Această convorbire avu loc seara, după audiența lui Macehin la rege și la regina-mamă. Grigori Macehin află cum se desfășurase această convorbire, în pofida desăvîrșitei taine cu care fusese învăluită. Banii își făcuseră treaba. Tassigny, fie din pricină că vizita des solia din Moscova, fie din alte pricini, povestea lucruri interesante și printre ele și cîte ceva despre audiența cancelarului în palatul de la Versailles al cardinalului.

Macehin se încredință încă odată cît fusese de prevăzător stăruind să fie primit de rege în fața întregii curți.

La convorbirile următoare cu cancelarul, Macehin spuse :

— Țaratul moscovit nu va mai răbda în viitor nici o jignire în ceea ce privește scrierea stepenei țarului și nu va putea privi cu nepăsare batjocorirea credinței pravoslavnice a fraților noștri ucrainieni. La toate povețele țarului Moscoviei, de a rîndui lucrurile pe cale pașnică, craiul Jan-Kazimir a răspuns cu trufie, întețind tot mai mult prigoana uniei asupra credinței pravoslavnice și trimițîndu-și încolo și încoace oștile pe pămînturile ucrainiene. Ucrainenii ne sînt frați de credință și de sînge, noroadele noastre sînt odraslele uneia și aceleiași maici, Rusia kieveană, și ruga hatmanului Bogdan Hmelnițki și a cazacilor, a tîrgurilor și satelor, cu privire la luarea lor sub oblăduirea țarului Moscoviei, a fost încuviințată de Zemski Sobor, iar țarul Alexei Mihailovici a întărit-o, poruncind ca așa să fie. Iar dacă craiul Jan-Kazimir nu se va învoi cu acest lucru în chip pașnic, atunci războiul nu va putea fi înlăturat. Țarul Alexei Mihailovici este încredințat că fratele său mult iubit, craiul Ludovic al XIV-lea, va întîmpina cu inima deschisă aceste năzuințe ale sale, înălțătoare și vrednice de tot sprijinul, ca fiind drept credincioase. Căci așa ar face și țarul Moscoviei, dacă ar fi pus în fața unui prilej asemănător de starea lucrurilor din Francia.

— Aspirațiile majestății sale țarului Moscoviei sînt demne de toată lauda. Dar oare se cuvine să vărsăm sînge

creştinesc, cînd necredincioşii îşi adună toate forţele ca să domine întreaga lume? Socotiţi oare că Turcia nu se va folosi de acest război? Iată, acest lucru îl nelinişteşte foarte mult pe rege.

— Turcia nu poate fi o piedică în calea noastră. Şi dacă unelteşte să purceadă cu război asupra noastră, ţarul are pentru ea destule oşti de streliţi. Şi apoi zaporojenii se aţin şi ei cu străşnicie la hotar. Cinstitul domn cantelar cunoaşte firea lor războinică.

Cum să nu-i cunoască de Brienne! Nu l-au ajutat odinioară zeci de mii de zaporojeni pe prinţul Condé să izgonească pe invadatorii spanioli?

— Îl cunosc şi pe hatmanul Hmelniţki, — spuse cancelarul — am avut onoarea să-l întîlnesc cînd a venit la Paris ca membru al unei ambasade trimise de regele Wladislaw al Poloniei.

De Brienne respiră adînc şi căzu pe gînduri, cu ochii aţintiţi spre pereţii salonului, tapisaţi cu mătase galbenă, pe care erau ţesuţi crini albi. Apoi spuse, parcă în treacăt:

— Domnul ambasador spune că maiestatea sa ţarul Alexei Mihailovici al Moscoviei doreşte să întreţină bune relaţiuni cu regele Jan-Kazimir. Dar cum trebuie înţeles faptul că nu mai demult decît acum cîteva luni, oamenii ţarului au cumpărat douăzeci de mii de muschete din Ţările de Jos? În Anglia, de asemenea, comersanţii ruşi au angajat în serviciul rusesc tot felul de oameni care se pricep în meseria armelor. Aceasta nu-i oare o dovadă că războiul este inevitabil?

Macehin zîmbi.

— Ţara noastră e nemărginită: pămînturile ei se întind de la o mare la alta. Mulţi vrăjmaşi ne pîndesc. Deci, avem nevoie de multă oaste. Şi nu strică să avem oricînd arme din belşug. Nu ne gîndim să dezlănţuim războiul, dar ţarul nostru nu va răbda ca Moscovia să fie obijduită şi făcută de ocară. De asemenea, nu vom îngădui ca străinii să se amestece în treburile ţaratului nostru. Şi, întrucît e cunoscut că Francia este bună prietenă cu Moscovia, ţarul nostru, frate bun şi iubitor al craiului Ludovic, mi-a poruncit să-i amintesc de acest lucru. Dar dacă craiul va sprijini Lehia — atunci cînd va ajunge în vreo nevoie, să nu-şi mai pună nădejdea în ţarul Alexei Mihailovici.

Cancelarul înțelese la ce nevoie făcea aluzie Macehin. Era vorba de situația complicată a relațiilor cu Turcia. Bineînțeles, cel mai avantajos ar fi ca Moscovia să pornească împotriva turcilor. Atunci Jan-Kazimir n-ar pierde ținuturile de sud, suedezii s-ar ține bine la Marea Baltică, iar Franța și-ar trimite toată flota în Marea Neagră. Cu Mahomed al IV-lea s-ar ajunge ușor la o înțelegere. Pe astfel de fortărețe, cum sînt Kaffa și Azov, ar putea să fluture și drapelul francez. Aceasta era părerea cardinalului Mazarini, și contele de Brienne o împărtășea pe deplin.

Cancelarul ridică ultimul argument cu privire la pericolul pe care-l reprezentau aspirațiile țarului Moscoviei:

— Domnul ambasador trebuie să nu uite că în Ucraina bîntuie un război civil, că plebea a pricinuit mult rău nobilimii și Poloniei. Hmelniţki este un om de viță nobilă, acest lucru se știe, dar el cîntă în struna plebei. Doar nu demult însăși statul moscovit a fost atît de zguduit de tulburările gloatelor. Dacă țarul Alexei Mihailovici oferă lui Hmelniţki și poporului ucrainian înalta sa protecție, asta înseamnă că el încurajează spiritul de răzvrătire. Răsculații, supuși unui monarc, nu trebuie să găsească sprijin la alt monarc. Dacă se va întîmpla așa, aceasta va fi un rău exemplu pentru plebea rusă.

Macehin lăsă buza în jos și măsură pe cancelar cu o privire sfredelitoare. Apoi spuse zîmbind:

— A apăra credința nu este o pildă rea, ci vrednică de toată lauda.

— Hmelniţki, supus al regelui Jan-Kazimir, l-a trădat. Oare nu tot astfel va trăda și pe țarul Moscoviei?

Contele de Brienne încleștă degetele în brățarele fotoliului, se aplecă înainte și, temîndu-se parcă să nu fie auzit de cineva, adăugă încet:

— În regatul nostru plebea, prin insolența sa, provoacă de asemenea multă îngrijorare gentilomilor. Este oare cazul să-i dăm frîu liber, domnule ambasador?

— Norodul își cunoaște locul său, iar pravila îl ține în supunere. Dar și norodul își cinstește țara și credința, graiul și sfintele lăcașuri. Întru aceasta se va bucura acum și în viitor de ocrotirea țarului Moscoviei. În ceea ce privește vînzarea de care s-ar fi făcut vinovat Hmelniţki față de craiul Lehiei, așa cum a spus luminatul cancelar — fapta lui nu este vînzare, căci Hmelniţki a fost ales hat-

man de tot norodul. Hmelniţki şi-a înălţat ruga de multe ori craiului Lehiei, cerînd ocrotirea credinţei şi ţării sale, dar în loc de ocrotire i se răspundea cu fel şi chip de făgădueli, care erau încălcate de şleahtă chiar în clipa cînd se făceau. Şi apoi, cum vede cinstitul canţelar faptul că Lehia a dat sprijin mişelului Dmitri? Că a dat adăpost vrăjmaşilor ţaratului Moscoviei? Că a pornit un război nedrept, cotropind voievodatul Smolenskului împreună cu olatele sale, ruseşti din moşi-strămoşi, şi alte pămînturi ale ţarului? Oare aceste fapte s-au săvîrşit după dreptate?

Cancelarul nu răspunse nimic. Astfel se sfîrşi întîlnirea cea dintîi, fără nici o încheiere.

A doua şi a treia întîlnire de asemenea n-au adus nimic nou.

Dealtfel, Grigori Macehin nici nu se aştepta la ceva nou. Pentru el era limpede: Francia nu va privi cu ochi buni viitoarele fapte ale ţarului, dar nici nu se va amesteca făţiş. Sosirea sa la Paris, înfăţişarea la craiul Ludovic fără daruri de preţ, însemnau că politica Moscoviei e neclintită.

Pentru întîia oară după mulţi ani, craiul franţuz nu fusese rugat şi nu i se ceruse nimic. Ca o dovadă a cinstirii cu care era privit, el fusese încunoştiinţat de năzuinţele ţaratului moscovit. Ceea ce însemna: năzuinţele noastre sînt atît de drepte şi de cinstite, încît n-avem de ce ne ascunde. Să vadă toată lumea că ţarul este călăuzit doar de un singur gînd: a nu îngădui ca un norod frate să fie obijduit, cînd acesta îi cere cu smerenie ocrotirea.

Aceasta era însărcinarea ce-i fusese dată solului Grigori Macehin la Despărţămîntul soliilor din Kremlin şi această însărcinare el o îndeplinise cu stăruinţă, cu dîrzenie vrednică de lauda cea mai înaltă.

Cu prilejul celei de a patra întîlniri, cancelarul de Brienne spuse lui Macehin:

— Cu toate că este încă tînăr, regele nostru se pricepe foarte bine în afacerile statului.

La aceste vorbe, Macehin dădu din cap în semn de încuviinţare. Chipul solului arăta o cinstire adîncă pentru înţelepciunea tînărului monarc. De Brienne îl privi fugar şi, ridicîndu-şi un picior peste celălalt, aranjă degajat fundele albastre ale pantalonilor săi scurţi. Pe pulpele

subțiri, acoperite cu ciorapi albi de mătase, juca o rază de soare.

— Majestatea sa regele a ținut un consiliu de cabinet cu miniștrii săi și, animați de o mare bunăvoință față de țarul Alexei, au hotărît să nu se amestece în acțiunile sale.

Ascultînd aceste vorbe, Macehin duse mîna la inimă și plecă fruntea în semn de recunoștință. Cancelarul încă tăcea, dar Macehin știa de pe acum ceea ce va spune mai departe. Va aduce vorba despre negustători, despre scutiri de vămi, despre drumurile negustorești spre Răsărit, către Hind, Kitai și Persida. Aceste drumuri treceau peste pămînturile rusești.

Macehin știa de-a fir-a-păr cîți negustători nădăjduiau cîștiguri de pe urma orînduirii acestor lucruri. Negustătorii din Genova și Veneția mișunau la Azov și în celelalte schele turcești. Drumul spre Răsărit, pe uscat, ar putea fi slobod și fără primejdii, dacă în Lehia s-ar statornici liniștea și pacea. Din pricina războiului stîrnit de Hmelnițki împotriva Lehiei și a stăruințelor sale pentru intrarea Ucrainei sub proteguirea Moscoviei, s-au încurcat toate lucrurile, odinioară atît de bine rînduite. Acum, aducînd vorba despre aceasta, franțujii voiau să-și asigure treburile lor în împrejurarea că țarul Moscoviei și Hmelnițki vor înfrînge pe Jan-Kazimir, și Ucraina se va despărți pentru totdeauna de Lehia. Macehin înțelegea bine acest lucru. Și el nu se mira de loc, auzind din gura lui de Brienne:

— Prietenia dintre regii Franței și țarii Rusiei este veche. Ea n-a fost tulburată de nici o neînțelegere gravă. Ne-ar bucura dacă țarul ar îngădui comersanților noștri să treacă prin țara domniei voastre cu caravanele de mărfuri, înspre India, Persia și China. Am putea pune bazele unui comerț intens și în provincia siberiană a țarului. Mărfuri posedăm din belșug și țara domniei voastre ar avea din asta numai de cîștigat. De pe urma războiului lui Hmelnițki cu statul polon am avut multe pagube. Pe deasupra, Hmelnițki pune vămi mari pe mărfurile noastre.

Macehin dădu mîinile înlături a neputință:

— Nu am primit împuterniciri pentru a dezlega asemenea lucruri. Despre asta se poate sta de vorbă numai la Kremlin. Cuvintele luminăției voastre, domnule cancelar,

le voi spune la Moscova şi cum vor hotărî sfetnicii ţarului şi va da poruncă măria sa, despre asta, luminate canţelar, vi se va scrie, la vreme.

Cancelarul căzu pe gînduri. Moscovitul se ferea să dea un răspuns direct. Chestiunea drumurilor libere spre Răsărit, pe uscat, era foarte importantă. Nu prea te puteai bizui pe asigurările cardinalului Mazarini că va căuta să exercite o influenţă asupra turcilor, prin oamenii săi de la Roma. Perspectivele erau sumbre. Înfrîngînd pe poloni şi reunindu-se cu Ucraina, Moscovia nu numai că va dobîndi o provincie mare şi bogată, cu soldaţi viteji şi de nădejde, dar va înainta spre sud, la Marea Neagră. Cine garantează că ea nu-i va scoate de acolo pe turci? Cine garantează că ea nu se va apuca să-şi facă o flotă şi nu va căuta să iasă din Marea Neagră şi să ceară drum liber prin strîmtori?

Exista, ce-i drept, încă o pîrghie care putea servi la slăbirea avîntului îndrăzneţ spre sud-vest al Moscoviei şi al noului ei aliat, hatmanul Hmelniţki. Suedezii ameninţau Moscovia de la nord şi statul polon de la vest. Dar din convorbirea cu ambasadorul suedez, de Brienne înţelesese că înaintarea ruşilor spre sud este privită de ei cu ochi binevoitori, suedezii dorind să folosească nestingheriţi acest răgaz pentru întărirea cetăţilor lor de la nord, astfel ca, în cele din urmă, să poată pune capăt păcii de la Stolbovo. Suedezii nu doreau să vadă steagurile ruseşti la Marea Baltică.

Iată cît de încîlcite erau aceste negocieri, din care de Brienne trebuia să dobîndească dreptul de liberă trecere scutită de vamă înspre Răsărit prin ţările ruseşti şi, în acelaşi timp, să afle planurile de viitor ale Moscoviei.

...Multe gînduri îl frămîntau pe cancelar, şi de aceea tăcerea sa se prelungise mult mai mult decît se cuvenea faţă de solul unei ţări străine. Dar Grigori Macehin nu era un om grăbit. El aştepta cu răbdare şi se întreba stăruitor ce gînduri or nelinişti oare pe contele de Brienne?

În sfîrşit, de Brienne, pentru a da să înţeleagă convorbitorului său cît de bine e iniţiat în trebile Moscoviei, spuse parcă printre altele:

— Am fost informat că Ferdinand al III-lea, împăratul Austriei, a primit pe un trimis al ţarului cu care se pare că a vorbit despre încheierea unei alianţe militare. E oare adevărat?

— Nu pot şti acest lucru, — răspunse cu îndărătnicie Macehin. — Nu mi s-a scris din Moscova încotro şi cu ce trebi îşi trimite ţarul solii săi. Ca şi craiul Ludovic, şi ţarul este slobod să-şi trimeată solii unde pofteşte.

— Totuşi, — observă de Brienne, ridicînd un deget, — diplomaţii străini spun că Baklanovski, trimisul ţarului, a făgăduit la Viena, miniştrilor împăratului, tot ajutorul cu putinţă într-un eventual război cu turcii. Or, e bine ca sfetnicii ţarului de la Moscova să ştie că, după Războiul de treizeci de ani, afacerile împăratului Ferdinand stau prost şi Austria caută să le îndrepte pe socoteala altor state. Numai amiciţia şi deferenţa de care sînt animat faţă de domnul ambasador mă obligă să nu vă ascund acest lucru, pentru ca excelenţa voastră să informaţi Moscova.

— Sînt nespus de mulţumitor domnului canţelar, — rosti Macehin, plecîndu-şi adînc fruntea. — Cuvintele luminaţiei voastre sînt vrednice de cea mai mare luare aminte.

Contele de Brienne simţi o uşurare plăcută. Se părea că în privinţa Austriei mersese la ţintă. La Moscova cuvintele sale vor da de gîndit.

Cu aceasta, a patra întrevedere luă sfîrşit.

După audienţa de rămas bun, Macehin începu să se gătească de plecare.

În aceste zile o îngrijorare adîncă domnea în palatul cardinalului Mazarini. Veştile tulburătoare care veneau din Polonia ţineau pe eminenţa sa într-o continuă încordare şi grijă. O cumplită primejdie ameninţa unia. Triumful Moscoviei, trecerea Ucrainei sub proteguirea ei, punea într-o situaţie grea tot ceea ce se înfăptuise de unie şi de înaltul cler uniat în provinciile ruseşti ale coroanei polone, în Ucraina, în Rusia Albă, în Rusia Subcarpatică şi în Rusia Bucovineană. De aceea cardinalul înţelegea prea bine neliniştea sanctităţii sale papa, care poruncea tuturor nunciaturilor sale să ia măsuri de a împiedica nu numai un război biruitor al Moscoviei împotriva Poloniei, dar şi intrarea Ucrainei în supuşenia ţaratului Moscoviei.

Purtarea trimisului rus la Paris îl puse pe gînduri şi-l indignă pe cardinal. Cu toată abilitatea sa nu-şi putea explica precis scopul venirii trimisului Moscoviei la Paris. Ce fusese aceasta : un act de demonstrare publică a forţei ?

Adică ascultați și luați notă — asta avem de gînd să facem! Sau era o stratagemă prin care, trîmbițîndu-și sinceritatea, să afle cum erau văzute viitoarele acțiuni ale Moscoviei de către un stat atît de puternic cum era regatul Franței?

Vorbind lui Macehin despre întrevederile lui Baklanovski la Viena, contele de Brienne știa prea bine că în capitala Austriei nu sosise încă nici un trimis rusesc. Dar comersantul Vendelino Sebbelista, care venise de la Moscova, informase pe Tassigny că, în curînd, va pleca spre Viena o misiune moscovită. Comersantul reușise să afle acest lucru prin oamenii pe care îi avea la Despărțămîntul soliilor. Cît despre misiunea pe care trebuia s-o îndeplinească această solie la Viena, de Brienne își exprimase propriile presupuneri, căutînd să aibă o confirmare din gura lui Macehin.

Cei din Paris erau îngrijorați de evenimentele care se pregăteau pe îndepărtatele meleaguri rusești, căci aceste evenimente puteau atinge direct interesele Franței.

Atitudinea trimisului rus la Paris dovedea tăria țarului Moscoviei. Aceasta îl făcu pe cancelarul de Brienne să dorească a afla mai precis tot ceea ce se petrecea în Ucraina și să culeagă date despre Ucraina însăși. Cancelarul de Brienne ceru să i se procure cartea inginerului Beauplan, în care acesta descria Ucraina.

În vremea aceasta Grigori Macehin părăsea cu inimă ușoară Parisul.

Drumul solului trecea prin Havre, de acolo urmînd să călătorească pe mare spre Turcia, de unde să ajungă la Azov cu o corabie turcească, după care să străbată șleahurile oastei Donului, spre Voronej. Drumul prin țările nemțești și prin Lehia nu mai era sigur.

9

...Staniția Veliki Kurgan era cea dintîi așezare căzăcească pe șleahul care șerpuia de la Azov spre miazăzi-asfințit.

Nu știa și nici nu putea să știe Nimfodora Guleai-Den, ce năpraznă o va izbi în acea noapte întunecată și viforoasă de ghenar. Viscolul vuia dincolo de ferestruica îngustă, în care era întinsă o beșică de berbec. Vîntul șuiera

ascuțit și Nimfodora se trezi apăsată de o presimțire rea, ascultînd hora drăcească ce se învîrtea afară.

În viața ei i se întîmplase de multe ori să se trezească în toiul nopții, cuprinsă deodată de un simțămînt de îngrijorare și nesiguranță, să asculte dacă nu se aud țipete, dacă nu duduie turbat copite de cai străini...

Puține erau acele nopți cînd dormea liniștită, uitînd de orice grijă. Chiar atunci cînd cădea în așternut, istovită de truda de toată ziulica, ea veghea și în somn... Asta fusese ursita Nimfodorei! Așa trăiau toți la Belîie Repki.

Odinioară, cînd acolo tăiau și spînzurau zapciii lui Adam Kisel, trebuia să te păzești și de navrapii tătari și de joimirii leși. Cînd l-au alungat pe Kisel, traiul se mai ușurase, dar curînd a venit Gromîka, începînd să rînduiască lucrurile după placul său. Într-o privință era mai bine: tătarii nu mai cutezau să trimită ceambururi. Dar Ivan nu da mai de loc pe acasă, era mereu plecat la război.

Își amintea Nimfodora ce zarvă se stîrnise în Belîie Repki, cînd Galaida ucisese pe Gromîka. Dar, slavă domnului, Galaida n-a fost osîndit la moarte. Dacă nu se milostivea Hmel, Necipor n-ar mai fi fost azi în viață. Unde o fi el acum? Viteaz cazac! Dar Maria lui ce-o face? Gîndul îi învie deodată în amintire chipul ei cu ochi senini, cosițele ei aurii, lungi... Ce o mai fi acum în Belîie Repki? Ivan n-a mai vrut să se întoarcă acolo după lupta de la Beresteczko. Au plecat la Don să-și caute norocul.

N-o duc rău la Don, se gîndește Nimfodora. Erau obișnuiți ei cu viața plină de primejdii. Ce ți-e Belîie Repki, ce ți-e Veliki Kurgan — aceeași viață, aceeași soartă au oamenii. Bine că nu mai vede pe șleahtici — despre ei i-a rămas numai o amintire urîtă. Turcii, tătarii, nu-s mai buni, dar i-au băgat în sperieți cazacii de la Don. Ivan a fost la luptă și cu cei de la Don. Iar apoi a plecat spre Nipru, la nizoveni. Cît tremura Nimfodora pentru el, ce dor îi era, cum își mai înăbușea în suflet durerea și îngrijorarea. O mai veni oare înapoi Ivan? Își aducea aminte cum îi ieșea înainte cînd se întorcea din luptă, cum i se luminau ochii. Cu cîtă căldură îi zvîcnea inima!

Trei ani se scurseseră de cînd au venit la Don din Ucraina. Și se obișnuiseră aici. Dar cînd îți amintești de Belîie

Repki, chiar pe o noapte viforoasă ca asta, inima începe să bată în piept speriată. Ce o fi acum acolo, pe pămîntul tău drag? Cînd a plecat Ivan cu soţii lui de luptă, a spus că nu va zăbovi, că se va întoarce curînd; şi atunci cînd va fi încredinţat că în Ucraina nu mai e loc pentru şleahtă şi că hatmanul s-a alăturat Moscoviei, va lua pe Nimfodora şi pe Alenka şi se vor întoarce acasă. Se gîndeşte Nimfodora cum îşi va aduce ea aminte la Belîie Repki de cei din staniţa Veliki Kurgan. Şi cum să nu-i pomenească înduioşată? Cum să nu-i fie dor de ei? Căci numai bine a văzut ea de la oamenii de aici. Nici o supărare, nici o obidă, ferească dumnezeu!

Viforniţa vuia şi vuia. Cuprinsurile urlau. De n-ar aduce vreo năpastă! Ceasul rău nu întreabă cînd vine! Nimfodora asculta cu încordare, pironindu-şi privirile în întunericul din odaie. Dacă ar trezi-o pe Alenka, nu i-ar fi aşa de urît. Dar e păcat s-o deştepte. Fata oftează prin somn. Ce o fi visînd?

Doarme pe laiţă, învelită în cojoc. Cînd merge pe şaptesprezece ani somnul adînc al fecioarei nu-i tulburat nici de vifor, nici de şuieratul cumplit din tării; ea vede în somn ochii înflăcăraţi ai lui Mişka Ciumakov, cazacul voinic, vesel şi straşnicul cîntăreţ. Ca să-i facă plăcere Alenkăi, el a învăţat să cînte viersuri ucrainiene şi le zice cu atîta foc, încît inima îi se strînge şi ochii îi se înrourează de lacrimi.

Şi Alenka visează cum merge cu Mişka, ţinîndu-se amîndoi de mîini, pe un mal înverzit, şi apa care curge la picioarele lor nu este a Donului, ci a vijeliosului Gorîn. Iată zăvoiul e verde şi paltinii aplecaţi asupra apei sorb şi sorb mereu, de parcă de multă vreme i-a chinuit o sete neostoită.

Pe malul de peste luncă se zăreşte o bisericuţă albastră de lemn, cu crucea aurie lucind pe turla bulbucată. Pe şleahul învăluit în nouri de colb doi boi păşesc agale, trăgînd o haraba. Mişka strînge pătimaş mîna Alenkăi şi îi şopteşte la ureche vorbe atît de gingaşe şi de dulci, că Alenka e tulburată pînă în adîncul fiinţei sale. Şi Alenka îşi aduce aminte că Mişka Ciumakov a venit la Belîie Repki de la Donul cel depărtat, pentru a se însura cu ea, şi că aşteaptă amîndoi pe tatăl ei, care trebuie să se întoarcă de la oaste.

Cînd va veni tata, Alenka se va duce cu Mişka la biserică... Dar ce-i asta? De uluire fata abia mai poate să ră-

sufle. Se uită Alenka, şi în faţa ei nu mai vede nici luncă, nici paltini, şi Mişka a pierit cine ştie unde, iar spre dînsa se năpusteşte călare peste mirişte, rînjindu-şi fioros dinţii, un tătar. Şi Alenka fuge din răsputeri, dar iată că simte în spate răsuflarea fierbinte a calului străin şi aude strigătul sălbatic al tătarului. Deschizînd larg ochii, Alenka ţipă şi se prăvăleşte jos în ţărînă...

Copitele cailor calcă dureros peste pieptul ei. Nu mai are putere nici măcar să strige, numai degetele i se înfig din răsputeri, aprig, în ţărîna fierbinte, moale...

...Dar ea nu mai visează. Mama ţipă deznădăjduită. Pe podele, în mijlocul casei, arde pălălaie un braţ de paie. Alenka se zvîrcoleşte în braţele ienicerilor.

Incordîndu-şi toate puterile, Nimfodora se smulge din mîinile turcului care o ţine, înşfacă toporul de pe laviţă, îl repede cu sete în capul tîlharului, apoi se aruncă spre Alenka.

Prin uşa deschisă viscolul se năpusteşte în casă, împreună cu dangătul clopotului care bate într-o dungă, vestind primejdia.

Nimfodora înfige ghiarele ca o vultană în umerii ienicerului, care frîngea mîinile Alenkăi, şi le încleştează în gîtul străin, vînos. Turcul horcăie, dă drumul Alenkăi, dar un al doilea ienicer înfige iataganul în spinarea Nimfodorei şi ea cade pe podea, izbindu-se cu capul de pragul tocit.

Turbaţi de mînie, turcii vîră o zdreanţă în gura Alenkăi, îi cetluiesc în funii mîinile şi picioarele şi o tîrăsc din casă ca pe un snop de paie.

Aruncînd-o înaintea sa pe cal, unul dintre ei sare în şa, şfichiuieşte armăsarul cu gîrbaciul şi iese în goană din ogradă. În zadar se străduieşte Alenka să strige! Cîrpa o înăbuşe. Limba nu şi-o poate mişca. Din ochii ei curg rîuri de lacrimi.

— Allah! Allah! — răcnesc turcii, şi răcnetul lor sălbatic se contopeşte cu vuietul viforniţei şi sfîşie inima Alenkăi. Ea îşi pierde simţirile şi atîrnă ca moartă peste greabănul calului.

Ienicerii gonesc prin uliţa întortochiată.

...Staniţa Veliki Kurgan arde. Iacă ,vîlvătăile au cuprins bisericuţa, iar clopotul a amuţit. Ţîrcovnicul se prăvale jos din turlă, străpuns de o săgeată turcească. Din toate părţile se aud ţipete de copii şi de femei. Cazacii, loviţi fulgerător, se apără cu înverşunare: scump plătesc

turcii pleanul. Pînă la urmă stănicerii şi-au venit în fire din buimăceala stîrnită de năvala neaşteptată. Dar ce pot face? Ienicerii sînt de cinci ori mai mulţi...

Trei sute de tîlhari a trimis Hassan-paşa, ştiind că la Veliki Kurgan nu sînt decît cel mult cincizeci de săbii.

Mişka Ciumakov taie în dreapta şi în stînga. Taică-său, bătrînul cazac Stepan Ciumakov, zace în mijlocul ogrăzii, doborît pe vecie de plumbii ienicerilor. În cîte războaie a fost el în viaţa sa? Moartea dădea adeseori înapoi în faţa cutezanţei lui Stepan Ciumakov, în cele mai crîncene lupte. Zidurile Trapezondului şi Ţetorei, ale Kaffei şi Azovului cunoşteau vitejia cazacului. Ştiindu-l cît este de aprig, navrapii se fereau de luptă dreaptă cu el. Şi iată că acum, turcii nu se mai tem de el. Trupul său, cald încă, e călcat în picioare de ienicerii crăcănaţi. Şase vrăjmaşi răpuşi de bătrînul Ciumakov se zvîrcolesc într-o baltă de sînge pe omătul din ogradă.

Izba lui Ciumakov arde în flăcări. Bătrîna soţie a lui Stepan moare cu mîinile încleştate de pragul casei sale.

Mişka se luptă turbat. Prin vine parcă-i curge o putere drăcească; ai fi zis că sabia sa e turnată din oţelul cel mai tare. Ienicerii scrîşnesc încrîncenaţi, năvălesc mereu asupra lui Mişka, îl împresoară, dar nu pot să-l doboare.

Mirosul de ars înţeapă nările lui Mişka, răsuflarea i se taie. Vîntul şfichiuieşte, viforniţa se învolburează mînioasă, dar lui Mişka îi e cald, deşi n-are decît cămaşa pe el... În toiul luptei îşi aminteşte, ca într-o săgetare, de Alenka. Ce o fi cu ea? Doar stă singură cu maică-sa. Să nu i se fi întîmplat, doamne păzeşte, vreo nenorocire... Cumplit se strînge inima lui Mişka.

Strigătele fetelor şi ţipetele se amestecă cu vaierul viforniţei şi se învîltorează pe deasupra staniţei. Năprazna s-a prăpăstuit peste capetele lor! Năprazna pîndeşte pe fiecare cu ochi sticloşi de fiară! Năprazna geme ca o cobe sub fiecare streaşină! Şi, totuşi, mîna aceea de cazaci izbeşte cu desnădejde în năvălitori şi îi sileşte să iasă din staniţă.

Nu s-au gîndit cazacii din Veliki Kurgan că noaptea aceea de ghenar, potopită de viscol, le va aduce o asemenea urgie. Doi cazaci au fost trimişi în staniţa vecină şi pînă ce vin ajutoarele, nu le rămîne decît un lucru: lupta pe viaţă şi pe moarte cu ienicerii. Altă izbăvire nu-i. Dacă sabia îţi cade din mîini, atunci ori eşti căsăpit pe loc, ori

te cetluiesc în funii şi te mînă în robie... Dar mai bine moartea decît robia ruşinoasă. Aceasta o ştie orice cazac. Aceasta o ştie bine şi Mişka Ciumakov. Alături de el se bat cu turcii fraţii săi de cruce. Spre mirarea cazacilor, năvălitorii, care fugiseră afară din staniţă, se năpustesc din nou pe uliţi. Cazacii nu ştiu că Hassan-paşa a dat poruncă aspră lotrilor săi să ia cît mai mulţi robi. Cu toate că au muşcat pămîntul cîteva zeci de ieniceri, turcii se bat la marginea staniţei, pentru ca cei care au luat robi să se îndepărteze cît mai mult de staniţă.

Deodată Mişka Ciumakov şi soţii săi se reped vijelie în vălmăşagul de vrăjmaşi.

Ca un pumn de mazăre se împrăştie ienicerii care încotro. Mişka foloseşte aceste clipe de buimăceală, sare cu calul peste un zaplaz şi goneşte spre casa Alenkăi. Dar încă de departe îi vede coperişul în flăcări. Totuşi, sare în ogradă. In zadar ar căuta pe cineva acolo. Pălălăile îl izbesc în faţă ca un val fierbinte. Mişka simte o sete cumplită şi, aplecîndu-se în şa, ia un pumn de omăt şi-l înghite cu lăcomie.

„Unde-i Alenka? Incotro s-a dus? O fi fugit cu maică-sa?"

Priveşte în toate părţile cu nădejde. Dar în zadar caută aici în ogradă. Casa arde ca o masala uriaşă. O fi în vecini? Dar şi acolo arde. Un gînd îi străpunge inima: au luat-o ienicerii.

Smuceşte cu turbare de frîu şi calul sare ca pe aripi în uliţă, unde un pîlc de cazaci se mai bat încă cu ienicerii.

— Cazaci! — răcneşte Mişka. — După mine, la Ostraia Moghila, să tăiem drumul bizurmanilor, să scăpăm robii!...

Cazacii întorc caii spre Mişka şi pornesc în goană. Trosnesc împuşcături.

Mişka se lipeşte cu tot trupul de greabănul calului. Acolo, în faţă, unde viscolul îşi fîlfîie aripile albe, e, poate, Alenka.

Cazacii ştiau bine că ienicerii care duc robii au luat-o pe şleahul care duce la Azov, şi Mişka, urmat de stăniceri, mînă nebuneşte peste stepă, spre a le tăia drumul.

Abia ajunşi la Ostraia Moghila, aud jos tropote de cai şi larmă de glasuri. O clipă cazacii se opresc pe dîmb, strunind caii aprinşi.

In adumbrirea firavă din preceasul zorilor, licăresc albe roabele legate de şei. Care din ele o fi Alenka? Cum să

ghiceşti ? Deznădejdea şi durerea încleştează inima lui Mişka. Dar fără a mai sta pe gînduri, fluturînd sabia în vînt, se repede val-vîrtej în jos şi-şi croieşte pîrtie în rîndurile ienicerilor. Cazacii se năpustesc de pe dîmb în urma lui.

— Ucide ! Ucide ! — răcneşte năpraznic Mişka, sfîşiind şuierul mînios al vîntului.

— Ucide ! Ucide ! Mama lor de păgîni ! — îi răspunde răcnetul lui Semion Rogoza, fratele său de cruce.

10

Prin poarta de la ograda caselor aflate pe malul Trubejului, în care era găzduită marea solie moscoviteană, ieşiră în trap doi călăreţi strigînd :

— Drum slobod, drum slobod pentru înalţii soli ai ţarului Moscoviei ! Şi călăreţii porniră apoi în goană spre un han.

Vremea stăruia domoală, însorită. Uliţa era înţesată de norod. Vînzătorii cu tablale agăţate de umăr umblau de colo-colo, strigîndu-şi marfa. O bătrînică, pîntecoasă ca un ulcior, îmbrăcată într-un cojoc cusut cu izvoade, făcea dever bun cu alivenci şi mied chiar în mijlocul uliţei.

Un călugăr cutreiera printre oameni, oprindu-se în dreptul fiecăruia :

— Cruciuliţe de la o monastire de pe muntele Athos, sfinţite de preacuviosul Nikodim, cu prilejul măreţului praznic din tîrgul Pereiaslav.

— S-a grăbit să nu scape alişverişul popa Nikodim, — şugui un cazac stacojiu, fără cuşmă şi cu jupanul descheiat.

Careva din gloată adaose :

— Pesemne că heruvimii au adus cruciuliţele, aşa-i ? Ce zici, omul lui dumnezeu ?

Călugărul stuchi la picioarele cazacilor şi începu să suduie :

— Păcătoşilor ! Arde-v-ar focul cel neadormit al gheenei ! Frige-v-ar tartorul pe grătar !

— Păi, pe grătarul cela ţopăie cazacii, aşa că o să avem tovărăşie straşnică ! — îl tot zădăra vlăjganul stacojiu.

Călugărul, deznădăjduit de limba ascuțită a păcătosului, vîntură din mîini, ca și cum ar fi alungat pe necuratul și se amestecă în gloată. După o vreme, glasul lui fonfăit se auzi de la celălalt capăt al uliței:

— Cruciulițe blagoslovite de preacuviosul Nikodim într-o monastire de pe muntele Athos...

Cazacul cel cu jupan descheiat strigă:

— Ia uite, solii, fîrtaților!

— Vin!

— Vin!

Ulița se vînzoli în larmă. Norodul se tălăzuia spre han. Toți voiau să vadă semnele puterii pe care Buturlin urma să le înmîneze hatmanului. Cei doi călăreți trecură din nou în goană, strigînd:

— Drum slobod, drum slobod pentru marea solie a țarului!

Mulțimea se dădu înlături, croind pîrtie largă prin mijloc, șiroind ca două pîraie de la malul Trubejului, pînă la han.

Pe medeanul larg, pietruit, din fața caselor hatmanului, aștepta Bogdan Hmelnițki cu căpeteniile, iar împrejur, bulziți umăr la umăr, stăteau smirna cazacii, breslașii și pospolitii. Toți voiau să vadă și să audă.

Guleai-Den și Galaida erau și ei pe medean. Aburii miedului pe care-l băuseră în ajun le stăruia încă în capete, laolaltă cu zecile de vorbe înflăcărate ce le ieșiră de pe buze. Dar acum în fața ochilor se înfățișa o priveliște pe care o poți vedea doar o singură dată în viață.

Alaiul solilor se apropia. În frunte veneau alămurile din care prinse a se înălța zvoana unei cîntări. Apoi pășeau pe șapte rînduri streliții moscoviteni, cu sînețe lungi pe umăr, învestmîntați în caftane roșii cu găitane negre de piele, și pe cap cu gugiumane înalte de felendreș vișiniu, cu marginile blănite. În picioare aveau cizme din safian verde, cu pinteni lungi. Dardele purtate pe spate luceau în soare. Înalți, voinici, lați în spete, călcau cu pas măsurat, și în clipele cînd darabanele amuțeau, norodul auzea omătul scîrțîind vesel sub tălpile lor. În urma streliților mergeau cazacii din Cehrin, în jupane sinilii, cu săbiile la umăr.

Guleai-Den încleștă aprig umărul lui Galaida:

— Aşa ceva nu s-a mai văzut, — şopti el cu înflăcărare, — nu s-a mai văzut aşa ceva, Necipore. Neamul de vulturi stă strajă, Galaida! Cine va birui o astfel de oaste? — Şi îşi răspunse numaidecît el însuşi:

— Nimeni!

— Nimeni! — întări cu căldură Galaida.

— Acum sîntem tari, — zise un bărbat vîrstnic, cu o cuşmă teşită pe cap. — Cine va mai cuteza să-şi vîre aici rîtul? Să poftească acum!

— Parcă-s nişte fraţi întîlniţi după despărţire! — rosti o femeie tînără, acoperindu-şi îndată obrazul cu sfiiciune.

La capătul medeanului streliţii şi cazacii se aliniaseră pe două rînduri. Stăteau umăr la umăr cîte un strelit şi un cazac, primul cu sîneaţa în faţă, al doilea cu sabia scoasă, atingînd-o cu fruntea. Doisprezece cazaci din polcul Pereiaslavului ieşiră în mijlocul medeanului şi trîmbiţară din surle.

Boierul de sfat Vasili Vasilievici Buturlin, cu un gugiuman mare şi învestmîntat în blană de samuri, cu guler înalt de castor, păşi falnic înainte. De-a dreapta sa mergea Artamon Matveev, nacealnicul oştilor de streliţi, un bărbat înalt, cu mustaţa neagră, cu sclipiri şăgalnice în ochi; de-a stînga păşea Larion Lopuhin diacul de sfat din Despărţămîntul soliilor, îmbrăcat în feregea cu poale lungi şi pe cap cu un gugiuman de samuri, de sub care sclipeau sticlele ochelarilor. Înaintea lor, la depărtare de cîţiva paşi, stolnicii purtau semnele puterii.

Stolnicul Semion Golovin ducea steagul trimis de ţar. Stolnicul Feodor Protasiev, buzduganul aşezat pe o perină roşă. Stolnicul Alexandr Kurkov ţinea cuşma smeurie a hatmanului, împodobită cu surguci din două pene de păun şi blănită pe margini cu samuri. Iar îndărăt, în urma marelui sol, slujitorii soliei, îmbrăcaţi în caftane negre, duceau o sută patruzeci de tolbe, cu cîte patruzeci de samuri fiecare.

Hmelniţki simţi că i se taie răsuflarea. Inima-i, tulburată nespus, zvîcnea năvalnic în piept. Puzderie de gînduri se îmbulzeau în această clipă în capul său! Unde sînt acei venetici haini care îi prooroceau spînzurătoarea? Unde sînt cei ce îl porecleau schismatic, îl ameninţau cu caznele morţii şi trăiau numai cu un singur gînd — să schingiuiască, să răpună norodul său mare şi de neînvins.

În spatele lui stăteau polcovnicii — ce-i drept nu toți gînd la gînd cu el, îi cunoștea el pe fiecare fără greș — stăteau esaulii și sotnicii, căpeteniile, cazacii și pospoliții. Cîtă omenire a venit aici din toată Ucraina! În văzul tuturor va primi semnele puterii trimise de țar. Pentru toată viața, pentru credința-i veșnică...

Venise clipa împlinirii visului pe care îl legăna în inimă încă din acea zi depărtată cînd plecase spre Niprul de jos ca să ridice norodul pentru țară și lege. De cîte zeci de ani trăia acest gînd în orice colț al țării unde sălășluia suflet de om, în toată țara Ucrainei, pustiită de sleahta regească și de tătari, schingiuită de ieniceri și de trei ori blestemata unie?!

El nu era dintre cei cărora le place să trăiască din amintiri. Dar trebuia să-și amintească trecutul, pentru ca, dînd la o parte perdeaua sub care se ascundea, să vadă mai limpede drumul străbătut. Unde a greșit și unde a săvîrșit totul cu dreptate, ce a dobîndit și pentru ce mai trebuie încă să lupte.

Ca un fulger îi trecu prin minte gîndul: dacă i-ar fi dat să cadă acum răpus de un plumb vrăjmaș, în clipa morții ar putea socoti că își lasă țara sigură pe viitorul său, căci fratele mai mare nu va îngădui ca fratele mai mic să fie năpăstuit. Nu va îngădui! Pentru nimica în lume nu va îngădui!

Și Hmelniţki, bărbatul vestit prin strășnicia sa, cunoscut printre căpetenii ca un om cu mînă grea, neînduplecată, înspăimîntător pentru dușmani prin neînfricarea sa și prin mintea-i ageră ca o sabie cazăcească, el, căruia Vaticanul îi pregătise demult o moarte năpraznică, el, spaima Rzeczei Pospolita, dușmanul nemijlocit al papei de la Roma și al casei regești Wasa, al sultanilor turci și al tuturor hanilor din Krîm, el, despre care vrăjmașii înverșunați și vicleni spuneau că-i un om fără inimă, simți deodată pe buze roua sărată a lacrimilor.

Și Hmelniţki nu-și scutură lacrimile de pe gene, cu toate că ele îi împăienjeneau vederea, nu-și șterse obrajii și nici mustățile umezite.

Martîn Pușkar văzu sclipirile de pe genele hatmanului și atinse mîna lui Pavlo Teteria. Acesta ridică din umăr.

Vîgovski zîmbi pe furiș, cu răutate. Marele jude Bogdanovici-Zarudnîi îi șopti la ureche lui Ivan Zolotarenko:

— Ce-i cu hatmanul? N-o fi bolnav, doamne păzește?

Şi Zolotarenko îi răspunse :

— E bolnav de bucuria împlinirii visului său.

Hatmanul auzi vorbele şi gîndi cu căldură despre Zolotarenko : „Acesta nu mă va vinde. Mă va sprijini cu temei".

Alaiul solilor Moscoviei era aproape. Împresurat de căpetenii, Hmelniţki păşi în întîmpinarea lor.

Luînd steagul din mîna stolnicului, Buturlin rosti către hatman :

— Măria sa ţarul Alexei Mihailovici, marele cneaz şi avtocrator rus, îţi dăruieşte, cinstite hatman, acest steag. Pe el este zugrăvit pentru vecinicie chipul mîntuitorului, prin care vei învinge pe toţi vrăjmaşii.

Hmelniţki apucă lancea cu amîndouă mîinile, sărută steagul roş-albastru, cusut cu fir, pe o parte cu chipul mîntuitorului şi pe cealaltă cu cel al maicii domnului, şi-l trecu în mîinile lui Tomilenko, marele stegar.

Buturlin luă cuşma de pe perina roşie şi, întinzînd-o hatmanului, cuvîntă :

— Pentru capul domniei tale înzestrat de cel de sus cu minte înţeleaptă, însufleţit spre fapte vitejeşti întru apărarea vieţii şi credinţei norodului domniei tale, măria sa ţarul îţi dăruieşte această cuşmă, şi fie ca dumnezeu să ţină teafăr capul înălţimii tale, pentru ca el vecinic să cugete la fericirea norodului şi a ţării.

Hatmanul luă cuşma, o duse la buze şi o puse pe cap.

Întinzînd hatmanului buzduganul, boierul întări glasul şi fiecare vorbă a lui suna răspicat deasupra medeanului :

— Acest buzdugan ţi-l trimite dreptcredinciosul şi de Hristos iubitorul, stăpînitorul nostru, ţarul şi marele cneaz Alexei Mihailovici, avtocrator a toată Rusia, pentru ca, sub mîna înălţimii tale, ca un zid puternic să se ridice oastea-ţi de viteji, neîngăduind vrăjmaşilor haini, ca hienele spurcate, să batjocorească şi să-ţi obijduiască ţara, credinţa şi viaţa oamenilor înălţimii tale, — pentru ca sub acest buzdugan în ţara înălţimii tale, sub schiptrul slăvitului nostru ţar, viaţa să fie bună şi fericită.

Hmelniţki sărută buzduganul şi-şi încleştă mîna dreaptă pe el.

Plecîndu-şi adînc frunţile în faţa hatmanului, slujitorii duseră samurii în ceardac, unde în văzul tuturor îi dădură esaulilor hatmanului.

Hmelniţki făcu încă un pas, apropiindu-se de boier.

— Dumnezeu mi-e martor, — vorbi el tulburat, — şi tot norodul nostru ştie aceasta, că ani îndelungaţi am luptat pentru biruinţa asupra vrăjmaşilor noştri cumpliţi şi toată vremea am nutrit nădejdea că ne vom strînge cîndva laolaltă într-o singură ţară împreună cu oamenii ruşi. Şi iată că visul nostru s-a împlinit: ţarul Alexei Mihailovici a auzit glasurile care porneau de-a dreptul din inimile noastre, s-a milostivit de noi şi ne-a întins înalta sa mînă. Jurui în numele întregii oşti şi al norodului nostru, că-i voi fi reazem neclintit şi veşnic, cîtă vreme va fi viaţă în pieptul meu.

Surlele trîmbiţară.

Hatmanul, boierul Buturlin, diecii de sfat, stolnicii, nacealnicii şi polcovnicii părăsiră medeanul, intrînd unul după altul pe uşa înaltă a casei hatmanului.

În cerdac rămăsese doar straja, şi împrejurul ei încă multă vreme se bulziră privitorii, cazaci şi pospoliţi, aşteptînd să mai iasă careva dintre căpetenii sau soli.

Streliţii se răspîndiră împreună cu cazacii prin ogrăzile locuitorilor din Pereiaslav. În fiecare casă mirosea a carne friptă şi prăjită. Mirozne tari de mied şi de rachiu cald gîdilau nările. Larmă, rîsete şi cîntări răsunau de pretutindeni.

Ivan Guleai-Den şi Galaida fură poftiţi de Peatikop acasă la el. Acolo erau găzduiţi trei streliţi. Gospodina şi fiica sa aduceau la masă friptură, răcituri, varză acră şi mere murate.

Peatikop turnă rachiu în stacane. După ce le umplu, închină şi glăsui:

— Să bem, fraţilor, pentru sănătatea noastră şi pentru ca pe rege şi pe sultan să-i apuce sughiţul.

Băură. Adulmecară pita. Peatikop îşi şterse buzele cu dosul palmei.

Vasili Levîkin, unul din streliţii moscoviteni, luă a doua stacană pe care i-o întinsese gospodina şi, făcînd în faţa ei o plecăciune adîncă, rosti:

— Astăzi ne-am înfrăţit într-o singură oaste, dar aceasta nu va fi pe plac multor ţări străine! Să bem pentru ca fraţi să rămînem atîta vreme cît va străluci sfîntul soare pe cer.

Băură din nou.

Guleai-Den îşi simţea inima copleşită de bucurie. Oare odinioară cine-şi putea închipui că oştenii a două puteri

deosebite pot bea la aceeaşi masă ca nişte fraţi adevăraţi? Cu joimirii regelui ar fi stat oare tot astfel alături?

Peatikop se uita la vechiul său prieten.

— Parcă ţi-ai fi măritat fata, Ivane, — glumi gazda, — parcă te-ar şi împresura o droaie de nepoţi, aşa te mişti de molcom, de domol. Unde-i voioşia ta căzăcească?

Guleai-Den răspunse blajin:

— Sînt cazac cîtă vreme trebuie să lupt împotriva şleahtei, iar ce voi fi după aceea, de nu mor cumva în luptă, e greu de ghicit. Dar mă bucur din inimă de praznicul nostru, mă bucur mult, frăţioare. Şi iacă, am chef de-o cîntare.

Dînd peste cap stacana, Galaida se aşeză mai bine pe laviţă şi începu:

Hei, grija lăsaţi-o voi viteji şi flăcăi şi fîrtaţi!
Înşăuaţi murgii aprigi şi-i încălecaţi!
Pe drum deschis spre Warszawa vom porni — vijelie! —
Şi vom dobîndi rîvnita năframă purpurie.

Streliţii însoţiră cîntarea cu glasuri înalte, limpezi:

Şi vom dobîndi rîvnita năframă purpurie.

Ţinînd isonul, Guleai-Den se gîndi deodată: cîţi oameni sărmani şi năpăstuiţi sînt prin satele Rzeczei Pospolita? Şleahticii îi asupresc amarnic. Şi totuşi ei se supun regelui şi panilor, ridicînd armele împotriva tîrgurilor şi satelor Ucrainei. Cum să înţelegi aceasta? Oare n-ar fi cu putinţă ca toţi oropsiţii din toate ţările să trăiască fără războaie? Parcă nu-i totul rînduit cum trebuie în această lume largă şi mare...

11

...Ceasurile erau tîrzii cînd hatmanul ieşi în cerdac cu marii soli. Sprijinit de stolnici, boierul Buturlin se aşeză în sanie. Artamon Matveev coborî singur din cerdac. Pe el nu-l puteau birui nici rachiul, nici miedul, nici malvasia. Luîndu-şi rămas bun, Matveev se sărută de trei ori cu Hmelniţki şi grăi prietenos:

— Hodineşte-te, hatmane, înainte de a purcede la lungul drum ce te aşteaptă.

Solii plecară. Hatmanul rămase singur în cerdac.

În tăriile înalte licăreau stele verzui. Undeva, pe aproape, trîmbița un cucoș. Un gînd năstrușnic trecu prin mintea lui Hmelnițki: dacă va cînta de zece ori, el va fi hatman încă zece ani. Cucoșul trîmbiță încă de două ori și amuți. Hmelnițki aștepta cu nădejde. Vistavoiul veni repede cu cojocul în mîini:

— Înălțimea voastră, o să răciți!

Și-i aruncă cojocul peste umeri.

— Stai! — murmură Hmelnițki. — Poate mai cîntă cucoșul...

Ivanko amuți în spatele hatmanului, gîndind: „Ce o mai fi și gîndul ăsta? De ce ascultă cucoșul și la ce îi trebuie să cînte numaidecît? Pesemne că s-a turlăcit pan hatmanul". Dar vistavoiul Ivanko era un flăcău isteț și ascultător, așa cum se cade să fie un slujitor al hatmanului, și ascultă și el cu luare aminte.

Cucoșul tăcea. În locul lui se auziră în uliță glasuri de drumeți și unul începu o cîntare, însoțit îndată de cazaci:

Frumoasă păuniță,
Să nu îi crezi păunului
Cînd năpîrlind îl vezi;
Polcovnicul — iubirea lui —
Cazace, să nu-l crezi.

— Ce zici, ce cîntare! — rosti hatmanul. Și vistavoiul nu-și putea da seama dacă era o prețăluire sau o întrebare.

Ivanko tăcea, privind mirat spre hatman.

— Te-am întrebat ceva! — vorbi Hmelnițki, cu glas oleacă ridicat.

— De bună seamă! — răspunse sfielnic Ivanko. — Frumoasă cîntare...

Punîndu-și mîinile în șolduri, Hmelnițki zbucni cu o veselie neașteptată:

Ca pe măicuță, sabia,
Cazace s-o iubești...

Dincolo de zaplaz cineva strigă cu glas spăimos:

— Hatmanul! Bătu-ne-ar dumnezeu! Ușchi, frăție!

Straja dădu glas. Ca din pămînt răsări esaulul Lucenko și se năpusti spre poartă.

— Ei, diavolilor!

În uliță se auzi tropăit de ciubote și apoi se așternu liniștea.

Hmelniţki aruncă cojocul în braţele vistavoiului și intră în casă.

Ivanko rămase în cerdac, uluit de cele petrecute.

12

Întinzînd hatmanului un teanc de universale ca să le iscălească înainte de plecarea sa la Cehrin, Ivan Vîgovski îi strecură la ureche:

— Mi s-a dat de știre, hatmane, că Pavlo Teteria a fost pînă acum de două ori la boierul Buturlin.

Și el tăcu, așteptînd ce va spune la aceasta Hmelniţki. Dar hatmanul parcă nici n-auzi vestea șoptită de diac. Zvîrli pana pe podea.

— Cine roade penele? Pisarii ar trebui biciuiţi pentru asta.

Vîgovski se grăbi să-i dea o altă pană și-i făgădui:

— Îi prind eu, hatmane, și le rup gîtul...

— Îi prinzi... — mormăi Hmelniţki. — Tu le știi pe toate, cine, cînd, unde, la cine...

Vîgovski încruntă sprîncenele. Vorba aruncată despre Teteria îșI atinsese ţinta... Dar bucuria sa fu curmată de un strigăt al hatmanului:

— Așa îmi pui tu titlușul?

— E ca întotdeauna, pane hatman.

— Ce, ai căzut din lună? Ia cetește tare!

Vîgovski prinse foaia de pergament pe care i-o aruncase hatmanul, își lunecă privirile peste ea și ceti repede:

— „Hatmanul a toată Ucraina și al oastei zaporojene, cu mîna sa...“

— Ei? — întrebă cu asprime hatmanul. — Așa îmi scrii tu titlușul? N-am poruncit să se scrie: „Al măriei sale ţarului, hatman a toată Ucraina și al oastei zaporojene, cu mîna sa...“? Să se scrie din nou!

Și hatmanul împinse spre marginea mesei sulurile de pergament.

Vîgovski le strînse, le luă la subţioară și spuse, parcă printre altele:

— Înainte de a pleca, Siluian Mujilovski a cerut şi el boierului hrisov de la ţar pentru noi moşii.

— Dar tu ce i-ai rugat pe marii soli ?

Vîgovski ridică jignit din umeri.

— Eu, hatmane, sînt îndestul de mulţumit cu ceea ce am.

— Îndestul ! — îl îngînă veninos Hmelniţki. — Dar cine a fost sfănţuit de neguţătorii leşi ca să-şi dea încuviinţarea pentru trecere slobodă, fără vamă, a două chervane cu mărfuri persieneşti ? Aşteaptă, — ameninţă el cu pumnul pe Vîgovski, care voia să tăgăduiască, — încă nu-i tot. Dar de la neguţătorul Semibrat din Konotop cine a luat cincizeci de coţi de mătase şi i-a vîndut la Poltava de trei ori mai scump ? O să spui că nu oamenii tăi ? Ruşine ! Ruşine !

Glasul lui Hmelniţki era din ce în ce mai aprins. După uşă zornăiră pinteni şi apoi amuţiră.

— Tu eşti doar marele diac, canţelarul, aşa cum îţi spun, cinstindu-te, solii străini ! Dar, ca să vorbim drept, eşti doar un tarabagiu. Iată ce eşti !

Vîgovski parcă simţi o furnicătură prin piele. Oare hatmanul o să amintească şi de Garmaş ? Şi pentru a nu-l lăsa să-şi urmeze învinuirile, strigă deodată cu glas ascuţit :

— Înălţimea ta, pane hatman, toate acestea sînt născociri ale iscoadelor atamanului Kapusta. Demult mi-am dat seama că sînt vorbit de rău şi că dai crezare acestor pîri mincinoase. Îţi slujesc cu cinste de şase ani, ca unui tată adevărat.

— Nu-mi sluji mie, slujeşte cinstit ţării ! — vorbi mînios Hmelniţki.

— Pentru noi, pane hatmane, tu şi ţara sînteţi una şi aceeaşi.

Mulţumit de iscusinţa sa, Vîgovski ciocni tocurile. Pintenii clinchetiră.

— Nu faci bine, diece, — vorbi Hmelniţki ceva mai domol. — Unde s-a mai văzut mare diac ca să se lase sfănţuit de neguţători ?

— Dumnezeule milostiv ! — rosti Vîgovski, făcîndu-şi larg semnul crucii. — Jurui pe tatăl meu, pe amintirea maicii mele, că asta e o pîră, hatmane ! Vorbesc cu inimă deschisă, înălţimea ta, pane hatman, niciodată nu ţi-am ascuns ceva. Altădată, e drept, mă mai mînjeam cu negu-

ţătorii, dar aceasta nu de bună voie. Iezuita Elena era ahtiată după mărfuri străine, nu mai putea după tot felul de miresme şi mătăsuri...

Un nour aspru înnegură deodată privirile lui Hmelniţki. Închizînd ochii, murmură :

— De ce-mi aduci aminte de năpîrcă ?

Sprijinindu-şi mîinile de marginea mesei, hatmanul se ridică încet. Degetele i se încleştau, trăgînd spre el faţa de masă din urşinic roş. Călimara de pe tipsia de bronz, talgeraşul cu nisip, mănunchiul de pene lunecară spre marginea mesei. Vîgovski se făcu alb ca varul. Acoperindu-şi faţa fără voie, cu mîna dreaptă, începu să se tragă binişor înapoi de lîngă masă.

— Pentru ce-mi aminteşti de procleta aceea ? Vrei să-mi aminteşti şi de ghimpele din inima mea, de pata neştearsă de pe cugetul meu ? Da ? Ei bine, ascultă-mă, ascultă-mă cu luare aminte ! Nu-ţi mai feri faţa ! N-am să te lovesc, nu te teme ! Deşi pentru vorbele pe care le-ai rostit ar fi trebuit să-ţi stîlcesc pînă la sînge mutra ta roşcovană. Dar nu-mi murdăresc mîinile ! Ascultă cu luare aminte : crezi că eu nu văd încotro tragi tu ? Crezi că nu ştiu ce duhoare răsuflă ? Cîine roşcovan ! Mi-a fost milă şi te-am răscumpărat de la mîrzacul Tugai-bei pentru un armăsar arab. Gîndeşte-te bine la aceasta ! Ce eşti tu ? Răspunde !

Vîgovski se lipi cu spatele de perete şi, întinzînd mîinile spre Hmelniţki, se rugă :

— Aibi îndurare, hatmane ! Mi-a luat minţile necuratul... Iţi port credinţă şi niciodată nu te-am vîndut. Gladki te-a vîndut. Hmeleţki te-a vîndut, Tavstonos aşişderea, Valigura a fugit la turci, Neceai...

— Ce-i cu Neceai ? — răcni Hmelniţki. — Nu spurca cu limba ta de cîine un nume cinstit !

— Neceai umbla cu fereală, — stărui Vîgovski, ceva mai cutezător, — dar el a vorbit despre înălţimea ta lucruri scîrbavnice. Şi acum Teteria, — Vîgovski se apropie grijuliu de masă şi vorbi repede, în şoaptă, — acum Teteria are îndrăzneala să sporovăiască despre lupta noastră sfîntă, despre Rada noastră, lucruri pe care nu pot, hatmane, să le spun fără teamă.

— Ce mai flecăreşte şi Teteria ?

După această întrebare, Vîgovski se simţi mai uşurat. Întrebarea hatmanului însemna că furtuna trecuse.

Şi în faţa lui Hmelniţki stătea iarăşi marele diac, sigur de puterile sale, de mintea sa ageră, vicleană. Plecînd puţin capul într-o parte, el vorbi:

— Bînd rachiu cu Ivanici, Teteria s-a lăudat în faţa lui că el ştie bine că şleahta şi regele, hanul şi sultanul nu vor uita Rada lui Hmelniţki. „Pentru noi — spunea Teteria — e mai bine să ne supunem regelui. În ţaratul rusesc prostimea se răzvrăteşte mereu. Pînă la urmă gloatele se vor împreuna şi vor stîrni laolaltă răzmeriţe. Iar panii senatori şi regele ar fi cu noi milostivi şi am trăi bine şi slobozi sub oblăduirea regelui. Ni se vor da hrisoave pentru moşii şi titluşuri de şleahtici. Să trimitem ruga noastră regelui Jan-Kazimir, pînă nu-i prea tîrziu. Drumul nostru nu-i alături de Hmel". Întocmai aşa a spus, — apăsă marele diac pe cele din urmă cuvinte, privind cu încordare faţa împietrită a lui Hmelniţki.

— Nu-i cu putinţă ca Teteria să fi rostit astfel de vorbe, nu-i cu putinţă!

Hmelniţki aruncă o privire mînioasă spre uşă. Îl fulgeră un gînd: să-l strige pe esaul şi să poruncească: Teteria în temniţă! Să-l cerceteze.

— Jurui, pane hatman, jurui în faţa mîntuitorului, — rosti Vîgovski, făcîndu-şi larg semnul crucii, cu privirea pironită spre ungherul în care, luminată de o candelă necurmat aprinsă, lucea stins icoana.

Lui Hmelniţki i se bătea ochiul stîng. Străbătînd odaia cu paşi mari, cu mîinile încrucişate pe piept, era ros de un gînd: „Şi Teteria? Cum de s-a întîmplat aşa ceva? Cum de a putut să se ascundă? S-a apropiat de mine cu viclenie, mi-a cîştigat încrederea... Ce-i cu molima asta rea? Oare şi aici a izbutit şleahta? Şi aici a lucrat otrava iezuită?"

Vîgovski tăcea încremenit. Îl muncea o nelinişte: nu cumva întinsese struna prea mult? Dar acesta era singurul mijloc de a îndepărta luarea aminte de la sine, de a stîrni nemulţumirea împotriva lui Lavrin Kapusta. Să vadă şi hatmanul cît de bine veghează Kapusta, căruia îi rămîn necunoscute astfel de lucruri. Cu fiecare clipă pe care o depăna pîntecosul ornic franţuzesc de pe poliţa de lîngă soba de lespezi smălţuite, Vîgovski se întărea în siguranţa sa, că de data aceasta nu-şi jucase prost cărţile.

— Pleacă, — porunci Hmelniţki, oprindu-se lîngă fereastră şi, fără a se uita înapoi, adăugă aspru, — du-te,

şi nu sufla nici o vorbă despre aceasta nimănui. Bagă de seamă!

Vîgovski tăinui un zîmbet veninos, se aplecă spre spinarea vînjoasă a hatmanului şi, trăgîndu-se cu spatele înainte spre uşă, rosti:

— Am înţeles, pane hatman. Am înţeles, luminăţia ta.

Intrînd în cantelarie, aruncă universalele pe masă în faţa pisarilor, şi porunci să se înhame caii la sanie.

Curînd după aceea, se şi afla în faţa lui Pavlo Teteria, în odaia acestuia, largă, cu trei ferestre, cu foteluri de piele şi cu jeţuri lungi, îmbrăcate cu mătase persienească.

Oblojit la cap cu un prosop, Teteria sugea un măr murat şi scuipa sîmburii sub picioare, privind întunecat spre Vîgovski şi neputînd pricepe ce vrea de la el şi pentru ce naiba venise tocmai la vremea mesei.

Capul îi plesnea de o groaznică durere pricinuită de vinul şi miedul pe care le băuse în ajun. Uşa sălii se deschise deodată şi glasul piţigăiat al soţiei sale îi aminti:

— Pavlo, masa e gata, poate doreşte şi pan diacul să rămînă...

— La dracu! — răcni Teteria.

Apucînd un măr de pe tipsie, îl zvîrli spre nevastă-sa, dar mărul lovi uşa, închisă la vreme, şi numai stropii lui împroşcară ceafa lui Vîgovski.

— Nu înţeleg ce tot trăncăneşti, — bolborosea într-una Teteria, care chiar că nu pricepea ce vorbeşte Vîgovski.

Marele diac lovi mînios cu pumnul în masă şi zbieră:

— Dezmeticeşte-te, diavole! Hatmanul a aflat despre cele vorbite de noi la Ivanici. Mă auzi, sau băutura ţi-a luat minţile?

Vorbele diacului ajunseră deodată în cugetul lui Teteria, şi-l săgetară atît de aprig, încît parcă îi luase cineva cu mîna durerea de cap. Ochii i se limpeziră. Prosopul îi lunecă de pe frunte. Răsucindu-şi cu degetele părul ud, Teteria întrebă cu glas tremurător:

— Ce tot îndrugi? Cine ne-a vîndut?

Cu cămaşa descheiată, Teteria tremura ca piftia. Aplecat peste masă şi, înfigîndu-şi degetele chircite în contăşul lui Vîgovski, întrebă:

— Ce ne facem? Dumnezeule! O să ne ucidă! O să ne tragă în ţeapă! Spune, Ivane, tu ai cap de cărturar. Zi, frate, ce facem, cum scăpăm de belea?

Sări în picioare şi începu să alerge de colo colo prin odaie, împiedicîndu-se cu pintenii de covor. Prin cap îi treceau fel şi chip de prepusuri, unele mai înfierbîntate decît altele. Îl fulgeră deodată un gînd : poate chiar Vîgovski îl pîrîse hatmanului ? Nu, nu ! Doar şi el trăncănise. Nu, nu poate fi decît Ivanici ! Nu de-a surda tot tăcea el şi asculta. Ce-o să se întîmple acum ? Să cadă la picioarele hatmanului ? Să spună că diavolul l-a împins. Limba nu-i tot una cu sabia — o să-i spună. Limba i-a fost ispitită, dar sabia îi va sluji cinstit !

Puzderie de gînduri, puzderie de vorbe, sumedenie de desvinovăţiri mişunau vălmăşit prin capul înfierbîntat al polcovnicului Pavlo Teteria din Pereiaslav. Ivan Vîgovski şedea, nemişcat ca o stană de piatră, pe laviţă, răzimat cu coatele de masă, şi mesteca alene un măr murat.

— Poate să fugim, Ivane ? — zise şovăielnic Teteria, oprindu-se în faţa lui Vîgovski.

— Încotro ? — întrebă Vîgovski fără să-şi ascundă zîmbetul. — Cine o să te bage în seamă cînd n-ai să mai ţii în mînă topuzul de polcovnic ?

— Atunci ce-i de făcut ? — întrebă stăruitor Teteria, lăsîndu-se fără vlagă pe laviţă alături de Vîgovski.

— Nu vorbi nerozii ! — rosti hotărît Vîgovski. — Să fugă vrăjmaşii noştri, nu noi. Ţie, Pavlo, ţi-i sortit să ajungi cîndva hatman.

— Să nu ajungem cumva hatmani în ştreang, diece ! — gemu Teteria.

— Or să se legene alţii în ştreang. Eu şi cu tine trebuie să trăim, să ne veselim. O singură viaţă avem doar ! Kapusta a plecat în zori la Cehrin. Mujilovski se află la moşie. Hatmanul e singur. Acu' este vremea potrivită să stai de vorbă cu el. Să-i cazi la picioare. Să-i spui totul ca la spovedanie...

— Ce ai înnebunit, Ivane ? Ce spovedanie ? — zise Teteria, sărind în sus. — Adică să zic : „Am trăncănit că ar fi bine să-ţi luăm buzduganul, să călcăm juruinţa şi să ne supunem regelui Jan-Kazimir". Asta vroieşti s-o spun ?

— Da, aşa, dar nu cu vorbele astea, — stărui Vîgovski. — Spune că ţi-a luat minţile diavolul. Că buimac de băutură ai sporovăit dracu' ştie ce. Dar juruinţa, spune, n-am s-o calc... Ei, asta-i acum, ce, nu ştii cum să minţi ? — izbucni Vîgovski. — M-ai băgat şi pe mine în belea, şi acum trebuie să-mi bat capul cu tine !

— Cum adică ? — urlă înecîndu-se Teteria. — Eu te-am băgat în belea ? Dar ce, tu n-ai spus nimic ? Ai uitat oare ? Ai uitat ? Nu-ţi mai aminteşti ? Atunci o să-ţi aduc eu aminte. Las' că-i spun eu hatmanului. Ieşi afară, caiafă !

Teteria se repezi spre perete şi smulse un pistol de pe chilim.

— Ce, vrei să mă împuşti ? — întrebă liniştit Vîgovski şi izbucni într-un rîs gîjîit.

Teteria lăsă neputincios mîna în jos şi zvîrli pistolul pe crivat.

— Îmi vuieşte capul, rosti el cu aer vinovat şi se lăsă iară pe laviţă, alături de Vîgovski.

— Să nu te duci azi la hatman, — îl sfătui domol Vîgovski, ca şi cum lucrul acesta era acum hotărît, — culcă-te. Du-te mîine dimineaţă. Să vorbeşti despre toate liniştit, stăpîn pe tine. Doar nu eşti un mătărău de cazac. Nu eşti un venetic şi nici uniat. Eşti un polcovnic viteaz. Ai sub topuz douăzeci de mii de cazaci... şi patruzeci de tunuri. Şi dacă ai vroi, ai mai avea încă odată pe atît. Doar tu ai juruit credinţă Moscoviei. Cuvîntul tău cîntăreşte în faţa nacealnicilor ca aurul. Poartă-te cu vrednicie. Şi hatmanul va crede că vorbele tale n-au fost decît nişte trăncăneli la beţie.

— De bunăseamă că numai trăncăneli, — zise Teteria, cu un zîmbet şovăielnic.

— Asta zic şi eu, — răspunse Vîgovski, zîmbind şi el, şi făcîndu-i cu ochiul. Să nu pomeneşti nici un cuvînt despre cele vorbite împreună.

Abia acum se gîndi Teteria să întrebe :

— Dar cum de ai aflat, Ivane, că hatmanul ştie despre trăncănelile noastre de la Ivanici ?

— Asta-i o poveste încîlcită. Cînd va veni ziua, am să-ţi spun. — Vîgovski se ridică de pe laviţă. — E vremea să plec. Rămîi cu bine, Pavlo.

— Cu bine, Ivane !

Cu cît se îndepărta mai mult de el clipa plecării lui Vîgovski, cu atît mai aprigă era hotărîrea lui Teteria de a vorbi fără ascunzişuri, cu îndrăzneală, la întîlnirea sa de a doua zi cu Hmelniţki. Dealtfel, despre cele vorbite de el, şi asta nu la beţie, cu şleahticul Jastrembski, nu ştia nici Vîgovski. Dar dacă o ştie ?... La acest gînd un fior rece îi străbătu ceafa. Dar se linişti repede : „Nu poate să ştie". Doar blestematul de şleahtic îl sfătuise el însuşi să nu po-

menească nimănui despre aceasta. Şi apoi, vorbiseră fără martori.

Teteria scuipă oţărît. Nici nu-şi dădu seama că nevasta intrase în odaie cu sfeşnicul în mînă. Punîndu-l pe masă, ea îşi împreună mîinile şi se tîngui :

— Dumnezeule ! Ce-ai făcut pe jos !

Ridică prosopul şi se apucă să strîngă fărîmiturile de mere.

— Ar fi vremea să te culci, Pavlo. Sau poate că te pui iarăşi pe băutură ?

Teteria abătu din mînă şi, aşa îmbrăcat cum era, se trînti pe pat.

— Ciubotele, scoate ciubotele, păgînule ! — îi strigă soţia.

— Să nu mai crîcneşti, iasmă ! — zbieră Teteria şi aruncă cu perna în nevastă.

— Te-a deochiat Vîgovski, ori ai alte alea ?

— Ieşi afară ! Lasă-mă în pace !

— Poate să ţi-o chem pe preoteasă ? Trimit îndată vistavoiul după ea, — vorbi cu parapon nevasta polcovnicului, înţepîndu-l pentru tîrcoalele pe care le dădea văduvei popii Sofroni din Pereiaslav.

— Du-te, îţi spun, nu mă scoate din sărite ! — scrîşni Teteria. — Am atîtea necazuri că numai de tine... Fără să isprăvească, se întoarse cu spatele şi închise ochii.

Ea luă sfeşnicul şi, privind cu silă spre spatele lat al bărbatului său, ieşi din odaie, trîntind uşa. Teteria doar scrîşni din dinţi. Altădată n-ar fi iertat-o pentru aşa ceva...

Lungă a fost noaptea aceea pentru Pavlo Teteria. Lungă şi nespus de grea, deşi el îşi găsea mereu alte şi alte temeiuri de alinare, de liniştire.

În vremea aceasta, Vîgovski era sigur că acum el şi nimeni altul va pleca la Moscova, în fruntea marii solii a hatmanului. Căci cine altul ar mai fi putut să facă acest lucru ? Cui în afară de el i-ar fi putut încredinţa hatmanul această treabă ? Teteria stă sub bănuială; Mujilovski a părăsit jignit Pereiaslavul ; Zolotarenko trebuie să gătească oaste de luptă ; Kapusta are griji pînă peste cap la Cehrin...

Vîgovski vedea lucrurile în felul său. El chibzuise bine, şi socotea că nu va fi atît de greu să-şi înfăptuiască scopul. Acum hatmanul trebuie să vadă că singurul om de nădejde, pe care l-ar putea trimite în fruntea soliei, era numai

el — Vîgovski. Dacă norocul va fi de partea lui, cei din Varşovia vor căsca gura de uimire. Atunci şi el va vorbi mai dîrz cu panii şleahtici. Şi n-o să mai rabde batjocura lui Hmel!

Cu Ivanici dădu ochii altfel. După ce îi spuse în şoaptă că hatmanul aflase, nu se ştie cum, de vorbele nesăbuite schimbate de el cu Teteria, marele vistiernic, un om isteţ şi nu din tagma fricoşilor, îi spuse:

— Ivane, tu ai scormonit toată tevatura asta, cu limba ta cea ascuţită. Acum descurcă-te singur. Nu mă priveşte. Eu am o singură grijă: cum să fac rost de cît mai mulţi bani pentru război — la altceva nu-mi stă gîndul.

Atunci Vîgovski se văzu nevoit să-i răspundă:

— Nu te spăla pe mîini. M-ai auzit pe mine spunînd ceva? Şedeam şi ascultam!

— Iar eu turnam rachiu în pahare, şi aşişderea, ascultam.

Ivanici pufăia din lulea şi-şi micşora ochii, cercetînd cu privirile chipul lunguieţ al marelui diac.

— Doar Teteria a rostit vorbe netrebnice despre hatman şi a ponegrit Moscovia. Iar pe regele Rzeczei Pospolita l-a lăudat, — nu-i aşa? — şuieră Vîgovski, muşcîndu-şi mustaţa subţire.

— E adevărat, — încuviinţă Ivanici.

— Dacă hatmanul are să te întrebe, ce-i spui?

— Dar tu ce i-ai spus? — întrebă deodată Ivanici.

Vîgovski tăcu o vreme, şi apoi, uitîndu-se pe sub sprîncene la vistiernic, vorbi încet:

— O să mai mîncăm încă de multe ori pîine şi sare, nu uita aceasta.

— Şi, ridicîndu-se, se îndreptă încet spre uşă. Ivanici rămăsese în loc, nemişcat.

Deschizînd uşa, Vîgovski îl povăţui:

— Ţine-te de mine, Ivanici, şi n-are să-ţi pară rău.

Deşi altcum decît cu Teteria fuseseră vorbele schimbate cu Ivanici, totuşi Vîgovski era sigur că şi inima marelui vistiernic era muncită de îngrijorare. Oricum, a sta de vorbă cu hatmanul despre astfel de lucruri, nu era o plăcere prea mare.

...O linişte ca de mormînt pogorîse asupra casei în noaptea aceea. Chiar şi ţîrîitul greierului amuţise. Gîndurile erau parcă îmbucurătoare, dar în sufletul marelui diac stăruia totuşi o amărăciune şi o nelinişte. Îndată ce închi-

dea ochii, dinaintea sa se ivea chipul mînios al hatmanului, licăririle rele din ochii lui. Cînd se încrîncena şi izbutea să alunge această vedenie, ca pe o nălucire drăcească, vedea altceva : un medean întins, o mare de oameni, toţi cu chipuri sărbătoreşti, de parc-ar fiecare cîine de pospolit ar fi ajuns şleahtic ! Răcneau mereu aceleaşi vorbe, care-i înfiorau inima acolo pe podină, între căpeteniii. Nu lui îi dăduse hatmanul însărcinarea de a primi juruinţa împreună cu popii, deşi aceasta era treaba lui, căci el, şi nu altul, era marele diac. Şi nu el primise porunca să întîmpine pe solii Moscoviei, ci Zolotarenko. Ehei, acesta ajunsese departe. „Unde-o fi hîrtoapa în care se va poticni hatmanul şi va da cu nasul în pămînt ? Răbdare ! Voi avea eu grijă de aceasta !"

Strigătul acela „laolaltă" îi umplea şi acum sufletul de spaime şi de nelinişti. Să fi scăpat o singură vorbă împotrivă, şi ar fi fost sfîşiat în bucăţi, ar fi fost făcut praf şi pulbere. Visul norodului e Moscovia ! Şi al căpeteniilor la fel ! Cu cine să vorbeşti ? În cine să te încrezi ? Orice încerci, se fărîmă în mîini. Parcă blestematul de Kapusta ar veghea fără contenire în spatele tău, parcă s-ar fi ascuns undeva în sufletul tău şi ţi-ar asculta gîndurile cele mai tainice.

O mînie turbată îi podidi inima. „Bine, bine !" — ameninţă el în întunericul adînc din odaie. Iezuiţii nu-s oameni, sînt stînci. Oricum ai vrea să-i frîngi, cu orice fier i-ai lovi, vor rămîne neclintiţi şi vor dobîndi ceea ce vor. Cum spunea acel Jastrembski : „Te vei supune ca un mort !"

— Da, da, — îşi şopti Vîgovski din buze, — şi tu, Hmel, şi tu, Kapusta, şi Bohun, şi Puşkar, şi Zolotarenko şi tot norodul — cu toţii se vor supune ca nişte morţi, căci aceasta e voinţa Romei.

În clipa cînd se afundă în tulbureala unui somn zbuciumat, lui Vîgovski i se păru că vede împlinirea nădejdilor sale.

Totuşi, dimineaţa următoare îi aduse multe lucruri neplăcute, neprevăzute.

Mai întîi, în cerdacul casei hatmanului se întîlni cu Pavlo Teteria, care, cu răsuflarea tăiată de bucurie, îl lovi cu palma în spate şi, de faţă cu cazacii de strajă şi cu esaulii, îi strigă însufleţit :

— Plec la Moscova, pane mare diac !

Şi, fără să mai zăbovească, coborî tropăind cu tocurile

cizmelor pe trepte spre sania, de pe care cazacii, care îl aşteptau, dădură la o parte blana de urs. Aşezîndu-se cît mai bine în sanie, Teteria îi strigă lui Vîgovski, care îl privea buimăcit :

— Să treci pe la mine pane mare diac ! Cînd îţi faci puţină vreme, vino — te aştept.

Sania porni, dar Vîgovski încă mai rămase în cerdac, strîngînd în pumnul stîng mînerul de argint al săbiei.

Esaulul Lucenko rămăsese nemişcat, trăgînd cu ochiul uimit spre marele diac. Cazacii de strajă stăteau smirna, nepăsători, făcîndu-şi slujba. Vîgovski privea spre picioarele sale şi vedea, pe podeaua largă a cerdacului zăpada care se topea sub razele calde ale soarelui, de parcă n-ar fi fost iarnă ; se gîndi cu mîhnire că tot astfel se topesc şi nădejdile sale.

Căutînd să-şi stăpînească teama din inimă, să-şi potolească neliniştea, se îndreptă hotărît spre uşa lată de la intrare. Cazacul cu flinta în mînă se dădu un pas înlături, deschise uşa cu îndemînare, şi spuse cuviincios.

— Plecăciune înălţimii sale marelui diac !

Vîgovski tresări, se uită mirat în ochii omului şi, fără să-i răspundă ceva, se afundă în săliţa întunecoasă, ca într-o peşteră de gheaţă.

13

Hmelniţki avea o mînă straşnică. Şi voinţa lui nu era mai puţin straşnică decît mîna sa. Cine nu ştia acest lucru ? Solii străini, înştiinţaţi despre firea hatmanului, aveau prilejul să se încredinţeze ei înşişi de aceasta, cînd nimereau cu trebi politiceşti la canţelaria hatmanului din Cehrin.

Hatmanul nu se mai speria demult de necunoscutul zilei de mîine, care îl pîndise la fiecare pas şi se năpustise pe neaşteptate, ca o vijelie, tocmai atunci cînd pentru un ochi fără priceperea lucrurilor domneau parcă zile liniştite, senine. Şi cînd se aştepta la ploaie, la furtună, tocmai atunci începea să bîntuie seceta şi vîntul fierbinte care usca tot ce e viu. Odată, cu prilejul unei gîlcevi a cărei pricină era şleahtica Elena, sau Iulţea, sau dracu' ştie cum o mai chema — scoate-i-ar vinele tartorul în iad, feciorul său Timofei îl mustra supărat :

— Tu îi lauzi pe polcovnici, cînd nu mai sînt... Cînd trăia Morozenko, cînd trăia Neceai, îi judecai şi îi certai...

Greşea Timofei! Greşea! Niciodată nu-i certase, nu-i judecase pe Bohun, sau pe Zolotarenko. Era mulţumit şi de Martîn Puşkar, şi de Gremici, şi de Jdanovici. Oare spusese el vreodată ceva rău despre Mujilovski? Dar cei care şovăiau, care se gîndeau numai cum să tragă foloase, ţineau minte toată viaţa mînia şi voinţa sa. Erau şi din aceia pe care mîna hatmanului îi scutise de zbuciumul acestei lumi... Voinţa hatmanului îi trimisese pe alt tărîm, pesemne, mai degrabă în iad decît în rai, dacă e să dăm crezare cucernicilor părinţi care în acele împrejurări, dacă nu din inimă cel puţin din grija pentru ei înşişi, sprijineau cu zel vrerea hatmanului.

Ceea ce-i spusese Vîgovski despre Teteria străpunse inima lui Hmelniţki ca un jungher. De ce umbla cu făţărnicie? Avusese încredere în Teteria. Mai mult decît atît, el spunea adeseori: „Teteria e un polcovnic de nădejde în oaste". Dîndu-i topuzul polcului din Pereiaslav, se gîndise: „Pe Teteria pot să mă bizui".

Chiar avea de gînd ca în viitor, cînd va începe războiul, să-l facă ataman peste o parte a oastei sale.

Ce-i drept, mai era o pricină pentru care Teteria era bine văzut de hatman. Şiret şi nelipsindu-i o minte ageră, Pavlo Teteria ştia să se pună bine şi cu cazacii şi cu pospoliţii. La o nevoie, era naş vesel şi darnic la un botez, sau oaspete binevenit la nunţile pospoliţilor sau ale cazacilor săi.

În tîrgurile supuse topuzului său, polcovnicul se purta cu meşteşugarii din bresle fără înfumurare de şleahtic. Cu lumea neguţătorilor avea legături de prietenie, bineînţeles nu lipsite de foloase pentru sine. Alungase pe toţi uniaţii din olatele polcului său. Lovea fără cruţare în iezuiţi. Cu şleahta leşească nu intra în cîrd. Într-un cuvînt, despre Pavlo Teteria cazacii polcului său vorbeau cam astfel:

— Polcovnicul nostru este un cazac acătării. Nu se dă înlături să bea cu noi o stacană, să mănînce cu noi din acelaşi blid la vreme de război; să joace zaruri în crîşme, şi să-i tragă cîte un hopac straşnic, atunci cînd se înfierbîntă...

Oricît se străduia hatmanul să nu dea crezare, oricît căuta să alunge de la sine pîra vicleană a lui Vîgovski, totuşi inima îi spuse deodată: e adevărat! Şi, simţind

acest lucru, nu-şi mai pierdu vremea tot mirîndu-se, ci luă o hotărîre nestrămutată, care uimi nespus pe Teteria, iar pe Vîgovski îl buimăci cînd o află în cerdacul nins al casei hatmanului.

Hmelniţki chibzui astfel :

„Viclenia ta, Teteria, o voi călca în picioare şi o voi strivi fără cruţare. Nu-ţi vei înfăptui uneltirile ticăloase. Clevetești împotriva Moscoviei, vrei să intri slugă la regele leah ? Aha ! Poate că ţi-ai şi găsit cîrdaşi în polcul tău ?! Poate te-ai înhăitat şi cu iezuiţii ? Fie ! Atunci — vei pleca la Moscova cu solia. Vei jurui încă odată pe sfînta scriptură şi încă odată vei săruta crucea pentru credinţă, iudă ce eşti ! Să vedem, o să mai trăncăneşti ceva după aceea ? Bine, bine ! O să te leg de mîini şi de picioare. Nu-mi scapi tu, nu !“

...Îndată ce cazacul, trimis în zorii zilei, îl vesti că hatmanul binevoise să se scoale, că se spălase cu apă rece, că ieşise din iatac ca să ia gustarea de dimineaţă şi acum binevoia să se afle în canţelarie, Teteria se repezi spre sania care-l aştepta în ogradă şi ajunse repede la palatul hatmanului.

Uitîndu-se cu teamă în jurul său, se strecură cu trupul spătos prin uşă, se opri lîngă prag, se uită cu multă luare aminte la hatman şi, plecîndu-şi capul mai adînc ca de obicei, încît moţul care-i atîrna în jos atinse podeaua, se închină smerit :

— Cu plecăciune, înălţimea ta, pane hatman !

— Intră, intră ! Să trăieşti, — răspunse Hmelniţki cu glas domol, care nu prevestea nimic bun. — Ce te aduce aşa de dimineaţă ? Ai fost la casa solilor Moscoviei ? E totul rînduit aşa cum trebuie ?

Faptul că Hmelniţki începuse dintr-odată vorba despre trebi, îl linişti puţin pe Teteria. El se apropie repede de masă şi se aşeză în faţa hatmanului pe jeţ, lunecînd cu ochii săi şireţi peste masa pe care erau grămădite suluri de pergament şi pene de scris. Pe un colţ al mesei se aflau două pistoale. „Pentru ce le-o ţine acolo ?“ — îl săgetă un gînd. Dar, pentru a nu scăpa prilejul şi — lucru de căpetenie — pentru a nu lăsa pe hatman să înceapă vorba, el se agăţă de întrebarea acestuia :

— Totul este gata pentru plecarea solilor. Încă de ieri au fost trimişi la Kiev olăcari pe cai buni. Am poruncit ca la rădvanul solilor să fie înhămaţi caii ungureşti din graj-

dul polcului. S-a pus de o parte pentru drum tot soiul de bucate, din belşug. Straja va fi alcătuită din patru sute de cazaci ai mei. Socot că şi eu ar trebui să plec împreună cu solii — parcă aşa s-ar cădea după cin.

Hatmanul răsufla greu, ca şi cum lipsea aerul în odaie, deşi prin ferestruica deschisă intra un şuvoi de geruială. Rozîndu-şi luleaua, asculta în tăcere, cu capul plecat. Nici această tăcere neliniştitoare nu prevestea vreo bucurie.

Şi parcă era un făcut: lui Teteria îi lipseau vorbele. Cînd nu-i nevoie, ele roiesc pe limbă, dar acum parcă se împrăştiaseră, ca şi cum s-ar fi ascuns prin cotloanele sufletului speriat. Pieriseră! Teteria ofta din greu, stînd ca pe ghimpi în aşteptarea năpraznei. Hmelniţki îşi drese glasul, şi polcovnicul începu să tremure din toate mădularele. Fără voia lui, mîinile, îi dîrdîiau pe masă, în vreme ce Hmelniţki îl pironise drept în ochi cu o privire crîncenă, de care nu era în stare să se desprindă.

Hmelniţki se uită crunt la mîinile lui Teteria şi spuse încet:

— Ia mîinile de pe masă! — Fără să-şi ia ochii de la polcovnic, adăugă: — La Kiev va pleca cu marea solie polcovnicul Zolotarenko.

Teteria îşi simţi spatele leoarcă de sudoare. Vîrî mîinile în buzunare. Iată, să vorbească acum!... Să cadă deîndată în genunchi sau să rîdă cu o veselie făţarnică şi să spună: „M-am îmbătat şi m-a pus dracul să îndrug nişte nerozii. Să nu-i crezi pe Vîgovski sau pe Ivanici, căci eu te iubesc ca pe un frate, şi sînt gata să fac orice pentru tine".

Dar vorbele nu-i ieşeau din gură. Polcovnicul din Pereiaslav îşi pierduse încrederea în sine.

Hmelniţki scăpără, trase gîfîind din lulea, şi suflă pînă sub tavan un şuvoi învălurat de fum, care fu tras dintr-odată prin ferestruica deschisă, şi încetul cu încetul se topi, lăsînd totuşi după sine în odaie o mireasmă de tutun tare, puţin amăruie.

— Drumul tău duce în altă parte, polcovnice.

Vorbele lui Hmelniţki, spuse cu tîlc, ajunseră în cugetul lui Teteria ca o lovitură năpraznică, sub puterea căreia căzu de pe jeţ şi se tîrî în genunchi spre hatman, încleştîndu-se de cizmele lui. Chipul său schimonosit de spaimă tremura în zvîcnete, şi în ochii sîngeraţi, se oglindea groaza, zbuciumul.

— Ridică-te! — porunci Hmelniţki cu acelaşi glas, întorcîndu-şi faţa cu dezgust. — Ţineţi toţi acelaşi hram. Săvîrşiţi mişelia şi apoi, ca nişte cîini scîrboşi, lingeţi picioarele, iar dacă dobîndiţi iertare, vă apucaţi iarăşi de ticăloşii.

Mîinile lui Teteria atîrnau nevolnice. Rămăsese în genunchi.

— Ridică-te! — strigă hatmanul, sculîndu-se el însuşi în picioare.

Supunîndu-se glasului său poruncitor, Teteria se ridică de jos. Tocmai în clipa aceea intră în odaie Ivan Zolotarenko, căruia hatmanul îi făcu semn din cap să se apropie. Zolotarenko se uită la Teteria, zîmbi şi, frecîndu-şi mîinile, spuse cu veselie:

— Tăifăsuiţi prieteneşte. V-am întrerupt? Imi pare foarte rău!...

— Şezi, Ivane! — zise hatmanul şi se întoarse din nou spre Teteria. — Aşadar, să-ţi intre în cap, iudă! Urzelile tale nu se vor înfăptui niciodată. Vei pleca la Moscova cu solia noastră, iar tot ceea ce va trebui să faci, vei afla de la Bogdanovici-Zarudnîi. Du-te! Şi gîndeşte-te la ştreangul care te aşteaptă! Du-te!

— Îţi jurui, hatmane, — începu Teteria, cu glasul tremurînd.

— Ai mai juruit pe evanghelie şi în soborul Uspeniei. Gîndurile tale veninoase nu se vor împlini. Eşti viteaz la masa încărcată de bucate, dar ca un şobolan, scormoneşti cu şobolanii prin colţuri întunecoase. In ziua de opt, trebuia să-ţi destăinui cu glas tare pe medean, în faţa întregului norod, gîndurile tale negre. Ai fi fost strivit ca o năpîrcă. Ai fi fost aruncat ca un stîrv hrană corbilor. Dar nici corbii nu ţi-ar fi mîncat hoitul scîrbos. Şase ani ne-am bătut pentru această zi, şase ani au murit oamenii în luptele cu şleahta, cu iezuiţii, cu tătarii. Iar tu umbli cu urzeli întunecate? Bagă de seamă!

— M-a zăpăcit blestematul de Bachus, zău, el e de vină! — bolborosi Teteria, uitînd că vroise să vorbească şi despre Vîgovski, şi despre Ivanici. — Hatmane, ai să mai ai încă dovada credinţei mele, ai să vezi cu ochii tăi.

— Taci! N-am nevoie de credinţa ta. Nu pun pe ea nici un preţ. Iar topuzul ţi-l pot lua oricînd. Du-te, găteşte-te de drum.

Plecînd capul, Teteria ieşi repede din odaie. După uşă, îşi şterse cu mîneca faţa asudată. În capul lui se zbătea obosit un gînd: „Putea să se întîmple şi mai rău. Of, şi încă ce rău putea să fie!“ Abia mai tîrziu, în cantelaria polcului, fu săgetat Teteria de un fior rece: „Dar dacă la Moscova va fi cetluit de mîini şi de picioare şi aruncat în temniţă? Dacă hatmanul a povestit totul lui Buturlin?...“ Bucuria care îl cuprinsese cu cîteva clipe mai înainte la gîndul că nu i se întîmplase ceva şi mai rău, se mistui ca fumul de tutun în aer.

...După ce uşa se închisese în urma lui Teteria, Hmelniţki rămase tăcut cîteva clipe. Apoi îl măsură cu o privire lungă pe Zolotarenko şi întrebă aspru:

— Ai văzut?

— Nu numai că am văzut, dar am şi înţeles, hatmane.

— Pe dinafară parcă-i cazac, dar dacă-l atingi cu degetul, duhneşte a şleahtic, — vorbi Hmelniţki, aşezîndu-se în fotel. — Şleahta şi iezuiţii vor căuta acum să ademenească în tabăra lor oameni de felul lui Teteria. Nici unul dintre voi să nu uite acest lucru.

— Eu nu uit.

Hmelniţki se uită blînd la Zolotarenko. Îl bucura, dar îl şi întărîta puţin văzînd că polcovnicul nu numai că încuviinţează tot ce spune el, dar îi ia şi vorba din gură, grăbindu-se să-şi rostească părerea. Uşa scîrţîi şi în odaie intră Vîgovski. Se plecă adînc, dădu mîna cu Zolotarenko, apoi aşteptă ca hatmanul să-i întindă mîna, pe care i-o strînse tare, plecîndu-şi capul smerit.

— Ce, îţi dai cu tămîie? — întrebă hatmanul.

— E bună, hatmane! — zîmbi Vîgovski. — Îmi cade părul, — se plînse el. — Un medic talian m-a sfătuit să mă frec cu nişte pomezi mirositoare, din străinătate. Spune că sînt foarte bune.

— Ei, ei, — bombăni în mustăţi Hmelniţki, întinzînd înaintea sa hîrtiile aduse de diac, — te temi să nu chelesti? Nu te teme, o să te bucuri de mai multă cinstire în iad — se pare că şi Scaraoţchi e pleşuv.

Vîgovski făcu cu ochiul lui Zolotarenko, parcă voind să spună: ca să vezi, polcovnice, cum e hatmanul nostru! Cînd scoate o vorbă, parcă taie cu sabia!... Îi sta pe vîrful limbii să întrebe de Teteria. Dar, în aceeaşi clipă, îşi zise: „Nu! Mai bine să tac. Nu-mi pasă şi nu vreau să ştiu nimic. Am alte trebi“.

Marele diac știa să aștepte. Erau șase ani de cînd aștepta cu răbdare.

Hmelniţki frunzări pergamentele. Luă pana, pe care i-o întindea slugarnic Vîgovski, şi începu să iscălească. Cu o mişcare uşoară, diacul presura nisip peste iscălitura hatmanului.

— Ei, acum universalele sînt aşa cum trebuie! — vorbi Hmelniţki mulţumit. — Poţi să le trimiţi. Şi urmăreşte ca în olatul fiecărui polc să se ştie din vreme cînd trebuie să sosească stolnicii Moscoviei, pentru ca fiecare cazac, pospolit şi meşteşugar să cunoască ziua cînd vor trebui să juruie credinţă.

— Am înţeles, prea luminate pane hatman.

— Urmăreşte totul cu luare aminte.

— Am înţeles, pane hatman.

Hmelniţki simţi că sufletul îi e năpădit de o mînie surdă. Linguşitorul „am înţeles" îi aprinsese din nou în suflet arzătoarea dorinţă de a rupe ceea ce se prinsese de el ca o lipitoare, sugîndu-i sîngele, mintea, puterile. Supărat pe sine însuşi că îşi pierde liniştea din pricina unor astfel de gînduri, el întrebă deodată:

— Dar despre trăncănelile tale cu Teteria la Ivanici de ce n-ai spus îndată lui Lavrin Kapusta?

Răspunsul fu gata pe buzele lui Vîgovski, de parcă s-ar fi aşteptat la această întrebare.

— Kapusta plecase în noaptea aceea la Cehrin. Şi ţie n-am vrut să-ţi spun. Socot că este o flecăreală la beţie.

— Teteria va pleca la Moscova cu Bogdanovici-Zarudnîi, vor duce hotărîrile de la Pereiaslav pentru a fi încuviinţate de boieri şi de ţar.

Încercîndu-l, hatmanul îl privi pătrunzător în ochi.

— O hotărîre înţeleaptă, — spuse acesta şi, parcă într-adevăr mulţumit de această hotărîre a hatmanului, adăugă: — Mai înţelept nici că se putea.

— Nici tu, diece, n-ai fi luat o hotărîre mai bună, — rîse Hmelniţki, lăsîndu-se pe speteaza fotelului. — Nu-i aşa?

Un nour întunecos îi trecu peste frunte. Îşi ascunse fulgerarea ochilor sub sprîncenele-i stufoase şi întrebă:

— Ce se mai aude de la Bohun?

— N-au sosit veşti, hatmane. Ce porunci mai sînt?

Se vedea limpede că Vîgovski e grăbit. Hmelniţki îi mă-

sură cu o privire bănuielnică trupul deşirat, îmbrăcat în contăşul scump din străinătate, şi porunci :

— Du-te.

...Vîgovski plecă, lăsînd în urma sa simţămîntul unei răfuieli neduse la capăt. Curînd plecă şi Zolotarenko la solii Moscoviei, să-i întrebe în numele hatmanului de sănătate.

Vistavoiul Ivanko vesti că masa e gata. N-avea poftă de mîncare. Amintirea Hannei îi săgetă inima. Il aştepta, pesemne, mereu. Iar el nu putea să plece curînd la Subbotov. Fără doar şi poate, Hanna îi lipsea aici. Cui, dacă nu ei, ar fi putut să-i povestească în aceste clipe tot ceea ce-i tulbura sufletul ? Iată că se sfîrşea al doilea an decînd împărţea cu ea şi bucuria şi durerea, dar i se părea că trăiseră împreună zeci de ani.

In timpul acestor doi ani niciodată nu-şi amintise de şleahtica cea vicleană. Şi-o smulsese din inimă, din amintire, ca pe o buruiană rea. Rămăsese numai ruşinea neogoită că fusese în stare să-i deschidă inima, să-i împărtăşească gîndurile. Vîgovski îi pomenise ieri numele blestemat. In ce scop ? Intîmplător sau dinadins ? Nu, nu întîmplător. Cele ce se petrec în viaţă dovedesc că nimic nu-i întîmplător...

14

Rătăcind cu o privire gînditoare peste harta desfăşurată în faţa sa, Hmelniţki vedea cu ochii minţii marele medean din Pereiaslav, mulţimea chipurilor, auzea strigătele de bucurie ale oamenilor şi bubuitul tunurilor. Dacă nu erau aceşti oameni, oare ar fi venit această zi, la care el năzuise din tot sufletul ?!

Poate că aceasta fusese pricina pentru care la prînzul pe care îl dăduse în ziua aceea în cinstea lui Buturlin şi a lui Matveev, în ajunul plecării lor la Kiev, ridicase pocalul de cleştar plin cu mied vechi, înţepător, şi închinase :

— Să bem, fraţilor, pentru norodul nostru. El este pentru noi reazem, iar pentru vrăjmaşii ţării ruseşti o putere de neînvins, straşnică, înspăimîntătoare. Doar se ştie de cînd lumea : caielele păstrează potcoava, potcoava calul, calul omul, iar omul toată lumea.

Artamon Matveev atinse cu pocalul său pe acela al hatmanului şi răspunse :

— Să bem cu toţii în sănătatea celui mai luminat la minte şi celui mai viteaz om al pămîntului ucrainean, în sănătatea marelui hatman Bogdan Hmelniţki, care a împlinit visul nenumăraţilor luptători vajnici căzuţi pe cîmpul de luptă, fii ai ţării frăţeşti, cu care de azi înainte vom sta veşnic laolaltă ca o singură ţară rusească, sub schiptrul ţarului Alexei Mihailovici.

— Slavă! — strigă Zolotarenko şi bău pe nerăsuflate.

— Slavă! — glăsui gros Hmelniţki, punînd pe masă pocalul golit.

...Se simţea minunat de uşor. Parcă cineva, cu o singură mişcare, îi luase de pe umeri povara anilor. Simţămîntul plăcut al uşurinţei şi puterii nu pierea. Îl stăpîni cît ţinu prînzul, şi după aceea, cînd stăteau toţi trei — el, Buturlin şi Matveev, la sfat asupra înfăptuirilor viitoare.

În seara aceea hotărîră: să înceapă înaintarea în primăvară, după ce se vor usca şleahurile şi va înverzi iarba în stepă. Vremea începerii războiului va fi ţinută în cea mai mare taină şi nu se va lăsa pentru nimic în lume ca hatmanii Rzeczei Pospolita să înţeleagă, unde şi din ce loc va fi dată lovitura hotărîtoare. Ucraina va arunca în viitoarele lupte cele mai încercate polcuri, numai hatmanul avînd dreptul să le aleagă în acest scop.

Se înţeleseră cu hotărîre să facă totul pentru a nu îngădui hanului din Krîm să se alăture leşilor şi pentru a veghea necontenit în stepele de la miazăzi. În împrejurarea că craiul Lehiei va cere pace, atunci odată cu începerea neguţărilor să nu se dea drumul oastei la vatră, ci, ţinînd-o gata de luptă, să se ceară o pace care să mulţumească atît ţaratul Moscoviei cît şi pe hatmanul Hmelniţki cu toată oastea sa.

— Dacă însă şleahta, — Hmelniţki se gîndea şi la această împrejurare, — va cere pace, încuviinţînd să înapoieze Smolenskul, cotropit de ea, împreună cu toate olatele, în schimbul părăsirii în voia soartei a Ucrainei de către ţarul Moscoviei, să nu se aibă încredere în şleahtă, ci să se ştie că aceasta este o momeală ticăloasă, vicleană.

La asta Artamon Matveev răspunse:

— Fii fără teamă, hatmane, cînd Moscovia spune un cuvînt, e cuvînt.

Buturlin clăti nemulţumit din barbă, parcă vroind să spună că asemenea vorbe n-au rost. Se înţelege doar că hotărîrea ţarului e nestrămutată.

— Domniile voastre, prieteni, nu cunoaşteţi şleahta! — rosti cu înflăcărare Hmelniţki.

— Te înşeli, hatmane! — răspunse Artamon Matveev şi, ridicîndu-se în picioare, dădu la o parte poala caftanului, şi-şi duse mîna la inimă. — Aici trăieşte şi durerea ta, hatmane. Nu e puţin. Cît priveşte şleahta şi iezuiţii, ne sînt bine cunoscuţi! Cine a pustiit Moscova? Cine ne-a pus ţar pe înşelătorul Dmitri şi pe becisnica Marinka? Cine şi-a ţinut caii în palatele Kremlinului? Cine urzea ca o viperă să pună pe grumazul întregii Rusii jugul uniei?

Închizînd pe jumătate un ochi, Buturlin aminti:

— Sagaidacinîi al vostru a făcut cîrdăşie cu nelegiuiţii. A năboit împreună cu şleahta împotriva Moscoviei. Nu sînt cumva şi acum asemenea oameni în tabăra voastră? Fii cu multă băgare de seamă!

— Cum să nu fie? — vorbi liniştit Hmelniţki. — Sagaidacinîi a lins dosul panilor! Dar cneazul Dmitri Pojarski i-a venit de hac la Serpuhov. Şleahta şi regele umblă şi acum cu lumînarea în căutare de mişei. Se vor găsi ei însetaţi după zloţii regelui. Dar s-au schimbat vremurile pentru ei, boierule! Gîndeşte-te, ce eram noi atunci? Năimiţii Rzeczei Pospolita. Sperietoarea de care se slujeau împotriva tătarilor şi a turcilor. Unde vroiau, acolo ne trimiteau. Dar acuma ce sîntem noi? O putere! Stăm laolaltă cu Moscovia. Cînd s-a mai întîmplat aşa ceva? Niciodată!

— Ai dreptate. Ai grăit vorbe înţelepte, — îl lăudă Buturlin. — Nu în zadar se spune la Moscova, hatmane, că ai o minte luminată.

Artamon Matveev se apropie de Hmelniţki şi îi cuprinse umerii.

— Ehei, cinstite hatman, multe ţări încă nu-şi dau seama de însemnătatea celor petrecute la Rada din Pereiaslav.

Buturlin se uită pieziş spre Matveev. Grăieşte drept. Dar pentru ce să-l îmbrăţişeze, ca un crîşmar într-o crîşmă? Doar e un sol mare! Nărăvaş şi arţăgos om e Artamoşa. Nărăvaş. Cum de i-a intrat pe sub piele ţarului? Cu ce l-a vrăjit?

Vorbele lui Matveev îi merseseră la inimă lui Hmelniţki şi el spuse:

— De cîte ori m-am gîndit la lucrul acesta! Credeţi-mă, boieri soli, că la Apele Galbene acest gînd nu mă lăsa să

dorm. Mereu le spuneam polcovnicilor mei că dacă Moscovia nu va fi cu noi, nu vom avea loc sub soare pe lumea aceasta. Ne vor strivi şleahta, tătarii, turcii şi toate liftele străine, care jinduiesc comorile pămîntului nostru, şi ţintesc să facă din noi vite de dîrvală. Iată, au născocit pentru noi şi credinţa uniată. Mişeii şi aceia cărora buzunarul lor le este mai scump ca orice au trecut la şleahta leşească. Dar norodul n-a iertat vînzarea unora ca Kisel şi Wiszniewecki. — Şi hatmanul se întunecă. — Pomenind despre asemenea oameni, trebuie să amintesc şi despre mitropolitul Silvestr Kossov.

— Cei din Moscova se miră cum e cu putinţă ca el să nu fi trimis nici măcar un singur cuvînt ţarului, — vorbi Buturlin, dînd mîinile înlături cu nedumerire.

— Iată, îţi voi spune eu, frate boier, curatul adevăr. Inima lui Kossov nu-i alături de Moscovia, lui îi este mult mai dragă Varşovia. N-am încredere în el. N-am ! — spuse stăruitor Hmelniţki. — Vei pleca la Kiev, boierule, şi vei vedea cu ochii domniei tale.

— Biserica pravoslavnică din ţinutul Kievului nu se reazemă numai pe mitropolitul Kossov, — vorbi cu tîlc Matveev.

— Şi eu gîndesc aşa, — îl sprijini aprins Hmelniţki. — E un flecar şi un vulpoi ! N-are grijă de turma pe care o păstoreşte, ci de foloasele pe care le poate trage, şi de fala sa. Un an întreg mi-a scris epistole, stăruind să cer pentru el dreptul de a sta în seim. Mă gîndeam că vlădica vrea să apere acolo norodul, dar după aceea a ieşit în vileag că aşa poate să se înţeleagă mai bine cu şleahta.

...Multe ar fi putut să povestească hatmanul despre Kossov, dar nu voi să tulbure acea noapte frumoasă, în care se puneau la cale atîtea fapte mari.

...Se despărţiră tîrziu. In zare, cerul se luminase. Răsuflarea era lesnicioasă în văzduhul geros. O vreme, Matveev, Buturlin şi Alferiev rămaseră tăcuţi, alături, în sania care-i aducea înapoi la casa soliei. Deodată, ocolnicul Ivan Alferiev vorbi îngrijorat :

— Incepem o faptă mare, dar şi primejdioasă.

Buturlin doar tuşi în guler.

Lui Matveev i se tăie răsuflarea de mînie. Abia stăpînindu-se, spuse :

— Cu asemenea gînduri, nu vei ajunge departe, Ivan Vasilievici. De aceea am lăsat pe mîna leşilor Smolenskul

cu olatele sale, turcilor Azovul, de aceea Kievul — maica pămîntului rusesc — a fost pustiit de iezuiți, iar pe șvezi i-am îngăduit să cotropească ocinile noastre strămoșești de la miazănoapte, de aceea străvechiul pămînt, pravoslavnica Ucrainăă, a fost pînă azi o moșie leșească. Nu e bine așa, boierule, nu e bine...

— Tare iute mai ești, boier Artamon, — vorbi Buturlin, rîzînd întretăiat. — În treburile astea tu ești crud încă. Trebuie să te mai coci. Crezi că vei lua înapoi, iacă așa cît ai bate din palme, și Smolenskul și celelalte olate?

— O să le luăm prin luptă. O să dobîndim înapoi ce-i al nostru! — vorbi hotărît Matveev. — Ai să vezi!

— Socoți oare că eu nu doresc acest lucru? — întrebă supărat Alferiev.

Artamon Matveev nu răspunse. Sania intră într-o ogradă largă și se opri lîngă cerdac.

Solii se îndreptară tăcuți spre odăile lor. Buturlin rămase multă vreme în fața icoanei făcătoare de minuni, șoptind rugăciuni. Vorbele lui Matveev îi stăruiau în cuget. Iar faptul că în vorbele și în gîndurile căpeteniei oastei streliților erau multe asemănări cu cele rostite de Hmelniți, îl mînia pe Buturlin.

Multă vreme se zvîrcoli în așternut Alferiev, voievodul din Murom, neputînd să adoarmă, tulburat de vorbele mînioase ale lui Matveev.

O grijă mare își lua asupră-și Moscovia. Se părea că venise vremea pentru o viață tihnită. Norodul neobrăzat fusese potolit. Boierilor gălăgioși li se astupase gura. Streliții fuseseră aduși la ascultare. Tîrgoveții se apucaseră de treabă. Neguțătorii începuseră să înființeze tovărășii. Mărfurile străine se iviseră în iarmaroace. Rușii începuseră să dureze singuri făurării. Pe Don parcă era de asemenea liniște. El însuși, ispitit de sfatul boierului Miloslavski, ridicase două meșteșugării pe moșia sa din Murom.

Numai un an trecuse, de cînd începuse să meargă treaba, și acum banii curgeau gîrlă. Să tot trăiești în pace. Tătarii și turcii parcă se astîmpăraseră și ei. La Azov, cazacii de pe Don stăteau liniștiți, nu-i mai întărîtau pe turci. Ce-i drept, Smolenskul și alte tîrguri de sub stăpînirea leșilor stăteau ca albeața în ochi. Nu se putea îndura așa ceva. Dar n-ar fi bine să mai aștepți? Poate că șvezii se vor încăiera cu leșii, și turcii cu austriecii. Atunci ar veni vremea să-și ia și rușii ce-i al lor.

Nu! Orice s-ar spune, dar voievodul din Murom nu se învoia cu astfel de fapte primejdioase, pe care acum mulţi le doreau. Se înţelege, Ucraina era ţară de aceeaşi credinţă, o ţară bogată, iar oamenii ei de nădejde. Nu mai puteau răbda hula papistaşă.

Somnul nu venea, el fugea în acea noapte şi de pe genele marelui sol Vasili Vasilievici Buturlin. Îl tulburase Artamon Matveev cu gîndurile sale deşarte. Departe tinde Artamon! Departe năzuieşte! Şi Buturlin îşi zîmbi în sine, gîndindu-se: „Nu-i nimica, Ordîn-Naşciokin îi va reteza el aripioarele".

...Artamon Matveev şi Vasili Buturlin scăpărau cum scapără coasa de piatră. Dar ochiul străin nu poate vedea aşa ceva. Amîndoi erau mari soli. Dar pe Larion Lopuhin, diacul de sfat, nu-l puteau înşela, oricît şi-ar fi zîmbit solii unul altuia, oricît ar fi băut unul în sănătatea celuilalt. Şi nu-i scăpase diacului că lui Artamon Matveev îi plăcea mai mult apropierea hatmanului, şi că la boier Buturlin venise de două ori ca să vorbească între patru ochi marele diac Ivan Vîgovski. Dar fiecare din marii soli era slobod să facă ce-i place.

Larion Lopuhin, diacul de sfat al Despărţămîntului soliilor, îşi avea grijile sale. Scria întîmplările zi de zi, rînd cu rînd, cu slove piezişe, curăţele. Şi printre rîndurile scrise îngrijit, de mîna dibace a lui Larion Lopuhin, vor fi înveselit, poate, inima asprului, vajnicului veghetor al trebilor tainice soliceşti şi păstrător al marii pecetii a ţarului, boierul Ordîn-Naşciokin, următoarele cuvinte:

„Bucuria de care e însufleţit norodul se poate vedea numai la un mare praznic cînd se iartă păcatele credincioşilor şi cînd se înalţă de fericire inimile tuturor oamenilor, fără osebire, bătrîni sau tineri, bărbaţi sau femei, de cin mare sau mic, trudind într-un meşteşug sau altul. Numele acestui praznic este Rada din Pereiaslav."

15

...În ziua de paisprezece ianuar, marii soli ai ţarului — boierul de sfat Vasili Vasilievici Buturlin, voievodul Tverului, Artamon Matveev, căpetenia streliţilor din Moscova, ocolnicul Ivan Vasilievici Alferiev, voievodul Muromului şi diacul de sfat Larion Lopuhin — plecară spre

Kiev însoțiți de polcovnicul Ivan Zoțotarenko și de o strajă alcătuită din patru sotnii de cazaci : două din polcul de la Cehrin și două din cel de la Pereiaslav.

Marele esaul Demian Lisovet călărea în rîndurile celei dintîi sotnii a polcului din Cehrin, ținînd sus tuiul hatmanului, semn că oastea merge din porunca hatmanului.

Marea solie trebuia să treacă, în afară de Kiev, prin Nejin și Cernigov. In celelalte tîrguri, plecaseră pentru primirea juruinței stolnicii țarului, însoțiți de esaulii și de pisarii polcurilor, care în ajun fuseseră cu toții chemați la Pereiaslav, la Radă.

Hmelniţki ședea în sanie, între Buturlin și Matveev. Petrecea marea solie pînă la două verste dincolo de tîrg. Alaiul soliei se opri în cîmp, pe șleahul troienit, acolo unde acesta dădea în tractul Kievului.

Hmelniţki își luă rămas bun de la soli. Se sărută de trei ori cu Buturlin, cu Matveev și cu Alferiev și îi strînse zdravăn mîna diacului de sfat Lopuhin. Inima lui era săgetată de un fior de bucurie, de fericire.

Dînd ușor la o parte mîna vistavoiului, puse piciorul în scară și încălecă.

Calul scurmă pămîntul cu copita potcovită, lăsă capul în jos și necheză chemător.

— Simte în șa un cazac straşnic ! — strigă din sanie Artamon Matveev.

— Mai este încă praf de puşcă în pulberării, mai curge încă în vine sînge căzăcesc ! — rosti vesel hatmanul. — Drum bun ! — le ură el solilor, scoțîndu-și cuşma și fluturînd-o.

Solii își scoaseră și ei gugiumanele. Buturlin răspunse :

— Rămîi cu bine, hatmane. Să ne vedem sănătoşi !

Alaiul soliei porni mai departe.

16

Soba bine încinsă dogorea, îmbiind la somn, cu atît mai mult cu cît era a treia noapte de cînd nu dormea decît pe apucate. Esaulul Dmitro Lucenko căscă dulce, cu gura larg deschisă, și, împreunîndu-și mîinile la ceafă se întinse atît de tare, încît îi trosniră încheieturile degetelor. Închise ochii, nădăjduind că de îndată ce-i va deschide nu va mai vedea pe afurisitul de jălbar. Nu cumva făptura lui i se năzărise din pricina nesomnului ?

Nu, nu era așa. Vlăjganul aștepta în prag. Lăsîndu-se de pe un picior pe altul, își frămînta cușma în mîini, ținîndu-și aplecat pe umărul stîng capul său cu părul rotunjit. Omătul de pe opincile lui se topea. Stătea cu picioarele în două bălțoace. Lucenko căscă încă odată, de data aceasta fără plăcere, și vorbi cu mînie :

— Ți-am spus odată ! Nu se poate. Parcă ești buturugă, nu om.

— Ingăduie, pane esaul ! M-a zdruncinat teleaga de mi-a scos sufletul și apoi am venit o sută de verste pe jos.

— De-ai fi venit și toate trei sute ! Ce-mi pasă mie ? Puteai să vii și cu rădvanul... Ți-am spus : nu se poate !

— Rogu-te, pane esaul, pentru numele lui dumnezeu.

Incăpățînarea necunoscutului, îmbrăcat într-un caftan ponosit, cenușiu, încins cu un chimir de piele, îl mînia pe esaul. Și trebuie spus că esaulul Lucenko era vestit prin răbdarea sa. Se întîmpla uneori ca tîrgoveții sau cazacii să se învinețească de încordare, tot rugîndu-l pe esaul să le dea voie să intre în cancelaria hatmanului, dar el, cîtă vreme nu se burzuluia, își bătea limba în gură bucurînd pe satana, cum spunea despre el Kapusta, iar cînd se sătura, chema pe cazacul de strajă și tevatura era gata. Dar acum, iată, omul acesta stătea înaintea sa — ce mai calea-valea — ca o buturugă, și parcă nu înțelegea graiul omenesc. Se protăpise ca un stîlp și o ținea mereu una și bună — dă-mi voie și dă-mi voie... Parcă hatmanul nu avea altă treabă decît să stea la palavre cu el.

— Ți-am spus — nu, și nu te mai milogi. Hatmanul are pe cap treburile stăpînirii.

Deodată Lucenko sări de pe laviță pe care șezuse lîngă sobă. Fie că jălbarul îl scosese din sărite, fie că soba îi încălzise prea tare spinarea, ce mai încoace și încolo — hotărî nestrămutat ca fără a mai lungi vorba, și chiar fără a chema pe cazacul de strajă, să se descotorosească grabnic de plictisitorul necunoscut. Dar ceea ce spuse acesta îl uimi într-atît pe esaul, încît îl făcu să se răzgîndească.

Lucenko crezu la început că-l înșelase auzul. Insă omul spuse a doua oară, cu glasul său gros :

— Și eu vin la hatman cu treburi de-ale stăpînirii.

— Tu ? — rosti Lucenko, holbîndu-se la el. — Ei, drăcie ! Ce spui !?

— De bună seamă că eu.

— Şi cine eşti tu, rogu-te ? — întrebă esaulul iscoditor. — N-ăi fi cumva cancelarul Rzeczei Pospolita ? Ori marele vizir al sultanului Turciei ? Ori chiar nepotul împăratului Ferdinand al III-lea ?

Lucenko ar mai fi urmat cu această înşirare a neamurilor părelnice ale ciudatului necunoscut, căci avea prilejul să rîdă oleacă de sărmanul om pe care ursitoarele îl presuraseră pesemne cu cenuşă pe cap, şi să mai flecărească — de vreme ce nu-l lăsase să picoteze şi el puţin lîngă sobă. Dar omul îi luă din nou piuitul.

Ferindu-se cu mîna de glumele esaulului, ca de o muscă supărătoare, jălbarul grăi :

— Eu sînt Demid Pivtorakojuha şi-l stuchiesc şi pe cancelar, şi pe sultan şi pe împărat...

In clipa aceea lui Lucenko îi păru într-adevăr rău că era singur în sala cantelariei. Să fi auzit aceasta sotnicii şi esaulii. Ce haz ar fi fost !

— Nu-i uşor să stucheşti pe toată gaşca, — zise Lucenko, rîzînd cu hohote, proptindu-şi pumnii în şolduri şi legănîndu-se pe picioarele răşchirate. — Trei zile să-i tot stucheşti şi n-ai să poţi isprăvi cu ei ; dar că te numeşti Pivtorakojuha, asta-i straşnic. Dar o jumătate de cojoc ai pierdut-o ? Cu ea ai fi fost Demid Dvakojuha [1]).

Dar rîsul pieri repede de pe faţa plină a esaulului. Incruntîndu-şi sprîncenele, vorbi :

— Ei, acum du-te de aici şi caută-ţi aiurea cealaltă jumătate de cojoc care-ţi lipseşte. Aici nu stă nici un cojocar, ci hatmanul a toată Ucraina...

— Apoi chiar la hatman am venit . Lasă-mă să intru, pane esaul !

— Nu e voie ! — i-o reteză scurt Lucenko. — Asemenea jălbari şi nătărăi ca tine trebuie să se ducă cu cererile lor numai la marele diac.

— Eu am treabă cu hatmanul !

— Ia mai du-te dracului cu cojoacele tale ! Hai, piei, ucigă-te toaca !

Vorbind astfel, esaulul îi arătă lui Pivtorakojuha pumnul său acoperit de peri roşcaţi şi, mulţumit de glumă,

[1]) Joc de cuvinte : Pivtorakojuha înseamnă în limba ucraineană un cojoc şi jumătate, iar Dvakojuha înseamnă două cojoace. (N. trad.).

aştepta să vadă ce va mai spune acum necunoscutul.

Acesta doar zîmbi, sticlindu-şi cele două rînduri de dinţi albi şi nu fără semeţie îl vesti pe Lucenko :

— Eu sînt blagoslovit demult, pane esaul, şi cu pumnul, şi cu gîrbaciul.

— Îţi spun încă odată : ce, vrei s-o iei după ceafă ? — se răsti mînios esaulul.

— Nu, bogdaproste pentru astfel de cinste.

— Nu spune bogdaproste, pînă ce n-ai fost miluit. Hai, şterge-o !

— Trebuie să-l văd neapărat pe hatman, — o ţinea morţiş Pivtorakojuha, oftînd cu năduf. — Ia priveşte, pane esaul...

Vîrî mîna în sîn şi scoase ceva înfăşurat într-o cîrpă pe care începu s-o desfacă.

Lucenko tăcu, privind iscoditor. Ce-o vrea să-i arate acest Pivtorakojuha ? Nu trebui să aştepte mult. Pivtorakojuha scoase din cîrpă un pistol lung, pe care lucea argintiu în lumina searbădă a iernei un izvod săpat adînc.

In clipa aceea uşa se deschise şi Hmelniţki ieşi în sală strigînd mînios esaulului :

— Unde umbli, diavole ? Eu îl tot strig şi el, ia-l de unde nu-i... Dar tăcu îndată, văzînd pe necunoscutul care se întorsese cu pistolul îndreptat spre pieptul său.

Zărindu-l pe neaşteptate dinainte-i pe hatman, Pivtorakojuha înoremeni.

Lucenko sări în faţa lui Hmelniţki şi, acoperindu-l cu trupul său, repezi dibaci un pumn, zvîrli pistolul din mîna lui Pivtorakojuha, şi-l înşfăcă de umăr.

— Aha ! — scrîşni Lucenko, gîfîind, şi-i dădu lui Pivtorakojuha un brînci, gîndindu-se mînios la cele ce s-ar fi putut întîmpla. — Cine te-a trimis, iezuiţii ?

Se părea că Pivtorakojuha nu prea se speriase de pumnii esaulului.

— Alei, — gemu el, — panul esaul mi-a fărîmat pistolul.

— Aşteaptă, am să-ţi fărîm şi capul tău slut ! — îl stropşi Lucenko, înghesuindu-l în cotlon după sobă.

— Straja ! — răcni el, uitîndu-se tulburat spre Hmelniţki care cu mîinile încrucişate la piept rămăsese neclintit în mijlocul odăii şi cerceta cu sprîncenele încruntate pistolul căzut pe podea.

Lucenko se simţi deodată scăldat într-o sudoare rece. Abia acum îşi dădu pe deplin seama de nenorocirea care ar fi putut să se întîmple în faţa ochilor săi.

In uşa deschisă se iviră cazacii de strajă.

— Nu-i nevoie, — porunci liniştit hatmanul, fără să-şi întoarcă privirea spre ei. — Duceţi-vă!

Lucenko căscă larg gura. Cum adică, nu-i nevoie?! Dar dacă nemernicul acesta mai are în sîn vreun pumnal cu tăişul otrăvit?

Hatmanul se aplecă încet şi ridică pistolul. Săltîndu-l în palmă, parcă vrînd să vadă cît e de greu, se apropie de fereastră şi cercetă arma cu luare aminte.

Pentru orice împrejurare, Lucenko îl împinse pe Pivtorakojuha spre perete, rotindu-şi tulburat privirea de la el spre hatman. In faţa ochilor esaulului se ivi într-o clipă chipul lui Lavrin Kapusta şi ceea ce îl aştepta: deşi nu se întîmplase nenorocirea, el nu va scăpa de cetăţuia din Cehrin...

Căznindu-se să-şi înalţe capul între umărul vînjos al esaulului şi perete, Pivtorakojuha spuse repede:

— Pistolul ţi l-am adus în dar, pane hatman...

Lucenko deschise larg gura. Hatmanul împreună sprîncenele sfredelitor. Pe sub mustaţa sa flutură un zîmbet. Intorcîndu-se cu tot trupul spre Pivtorakojuha, rosti vesel:

— N-am mai văzut niciodată să se dăruiască astfel o armă...

— Hatmane, — zise Lucenko cu glas sugrumat, — să mă bată dumnezeu, dacă acest mişel nu-i o iscoadă a şleahtei! Ingăduie să-l duc în cetăţuie. O să spună totul la cercetare.

— Dă-i drumul, — porunci Hmelniţki.

— Cum asta, înălţimea voastră?...

— Dă-i drumul! — se răsti Hmelniţki mînios. Zici că-i un dar? — urmă el, apropiindu-se de laviţa pe care se lăsase Pivtorakojuha, otînjit bine de pumnii esaulului. — Aşa se fac oare darurile? Pui pistolul în piept, şi apoi spui că-i un dar? Straşnic dar — un glonte în piept. Cine eşti? — întrebă aspru, privind crunt în ochii larg deschişi ai lui Pivtorakojuha.

— Sînt faur de arme şi turnător, pane hatmane, — răspunse încet Pivtorakojuha, ridicîndu-se în picioare.

Pentru orice împrejurare, Lucenko nu-i dădea drumul din mîini.

— Lasă-l ! — strigă hatmanul.

Lucenko lăsă repede mîna în jos, dar se ațînea veghind încordat fiece mișcare a ciudatului necunoscut.

— Turnător ? — întrebă din nou hatmanul. — Faur de arme, zici ?... Dar cu pistolul ce-i ?

— L-am adus în dar înălțimii tale, hatmane... Cetește ce-i scris pe el...

Hmelniţki apropie pistolul de ochi și ceti tare :

— „Viața să-ți fie veșnică, precum e vitejia ta, hatmane Bogdan".

— Cu mîna mea l-am făurit, — vorbi de data asta mai vesel, Pivtorakojuha. — Dar toate le-a încurcat esaulul înălțimii tale. La început n-a vrut să mă lase înăuntru, iar acum mă ia drept un nelegiuit.

Lucenko își șterse ochii cu pumnul, simțind că abia se mai poate stăpîni să nu-l ia de grumaz pe acel mișel blestemat.

Hmelniţki se așeză pe laviță, fără să lase pistolul din mînă, și spuse :

— Stai jos, omule.

Pivtorakojuha șezu pe marginea laviței, punînd pe genunchi mîinile sale uscate, cu degete lungi, parcă muiate în plumb. Privirea hatmanului se opri asupra lor, apoi lunecă spre obrazul bătut de vînt al omului.

— Cum te cheamă ?

— Pivtorakojuha, — se grăbi să spună esaulul, căutînd măcar în chipul acesta să-și arate zelul.

— Du-te, esaule, odihnește-te. O să mă înțeleg eu cu Pivtorakojuha.

— Mai bine să rămîn aici, înălțimea ta, — se rugă Lucenko, nedumerit de porunca hatmanului. Cum să-l lase singur cu omul acesta ? Turnător... Încă nu se știe cine este cu adevărat, deși nici înfățișarea, nici purtarea lui nu mai păreau să ascundă ceva rău...

— Du-te, spuse hatmanul mai aspru.

Supunîndu-se poruncii, Lucenko dădu din umeri și ieși încet din odaie. Închise ușa și rămase încremenit lîngă ea în sălița întunecoasă, gata în orice clipă să sară la nevoie în odaie.

— Singur, frate, ai făcut pistolul ? — întrebă hatmanul.

— Singur, pane hatman. Eu știu să făuresc arme cu dibăcie — se lăudă Pivtorakojuha. — Am învățat meșteșugul de la tata și de la bunică-meu. Tot neamul nostru

se pricepe bine să lucreze fierul. Cînd am auzit, hatmane, că vrei să te înfrăţeşti pe vecie cu oamenii ruşi, că vrei să alipeşti ţara noastră Moscoviei, am hotărît să-ţi fac un dar frumos...

— Unde ai auzit de lucrul acesta? — îl întrerupse hatmanul. — Nu locuieşti aici în ţară?

— Nu, pane hatman, am venit de la Tula, la Radă. Am vrut să-ţi dau pistolul chiar pe medean, dar n-a fost cu putinţă. În jurul înălţimii tale se găseau tare mulţi polcovnici, nu era chip să răzbesc pînă la podină...

— Ce vînt te-a dus atît de departe de ţară?

— Numele acestui vînt, pane hatmane, este peste tot acelaşi — nevoia. Dacă doreşti să-mi cunoşti viaţa, am să ţi-o povestesc.

Hmelniţki dădu din cap.

— Viaţa mea e ca oricare alta. Am trăit cu ai mei în tîrg, la Ovruci, supus panului Jolkeevski. În breasla meşteşugarilor de arme eram socotit ca un meşter bun. Tatăl meu era chemat întotdeauna să făurească arme, pistoale, săbii, flinte, încă pe cînd trăia hatmanul coroanei Jolkeevski, şi armele lui erau foarte lăudate la Cracovia şi la Varşovia. Un dregător străin, se zicea că-i frate sau cumătru cu pani regina, naiba să-l ştie, că eu nu le cunosc cimotia, a venit la Ovruci ca să vadă cu ochii lui pe acel meşter care făurea armele cu atîta iscusinţă. Atît de mult îi plăcu un pistol, încît îl rugă pe pan Jolkeevski: „Vinde-mi mie acest hlop. Nu precupeţesc aurul. Cere-mi orice vrei!" Dar hatmanul Jolkeevski dădu mîinile înlături şi spuse înaltului dregător: „Cum se poate, să iau bani de la luminăţia voastră pentru un dobitoc de hlop? E o cinste pentru mine să vi-l dăruiesc, luminăţia voastră". Şi tatăl meu a fost dăruit acelui pan. Oamenii spuneau că panul l-a dus cu el departe, în ţara nemţească. Am plîns, am tînjit. Dar de mîncat, trebuia să mîncăm. Mama n-a îndurat durerea, a murit de deznădejde şi de dor.

Hmelniţki puse pistolul pe masă şi se ridică. Pivtorakojuha tăcu.

— Spune mai departe, — vorbi încet hatmanul şi se opri lîngă fereastră, îngîndurat.

Pivtorakojuha privi spre umerii laţi ai hatmanului, care parcă se frînseseră, se lăsaseră în jos, ca şi cum trupul lui se făcuse deodată mai scund.

— Eram nevoit să făuresc tot felul de arme, dar izbuteam să fac mai bine decît orice pistoale şi flinte. Am făcut un tun mic, ca o jucărie — se încărca cu ghiulele şi chiar trăgea. Tînărul pan Jolkeevski a dus tunul la Varşovia şi l-a dăruit craiului Jan-Kazimir. Am vrut să mă însor cu o fată, dar panul nu mi-a dat voie. Zicea că dacă am să mă însor, o să lucrez mai prost. Pe fată au luat-o în palatul panului. Administratorul panului, Borszczewski, se lăuda: „Ce-i trebuie hlopului aşa mîndreţe de fată? Mai bine să se desfete niţel panul cu ea, şi apoi se va vedea..."

Pivtorakojuha tăcu şi oftă greu, plecînd capul. Hmelniţki îi privi chipul lăsat în jos şi întrebă:

— Dar tu ai răbdat aşa ceva?

— Fata, logodnica mea, şi-a făcut seama, — urmă Pivtorakojuha fără să răspundă la întrebare. — Iar eu am fugit pe Niprul de jos. Asta s-a petrecut în iarna anului 1648. Iar ce s-a întîmplat acolo, pe Niprul de jos, îţi este cunoscut, pane hatman.

— Ştiu, ştiu. — Hmelniţki se apropie de masă. Se aşeză, luă în mîini pistolul şi ceti încă odată cu glas scăzut ceea ce scria pe el: „Viaţa să-ţi fie veşnică, precum e vitejia ta..."

Puse pistolul pe masă şi-şi sprijini capul în mîini. Cîtă vreme se scursese de atunci... Iarna era tot atît de cumplită. Poate că viforul vuia şi mai amarnic. Stepa nemărginită, fără de sfîrşit. Şi o gloată de oameni urgisiţi, obijduiţi. Fiecare vorbă a sa pătrundea adînc în inimile îndîrjite. În ochii tuturor licărea nădejdea. Erau gata să se arunce în foc la prima chemare. Şi cu ce a început? N-avea nici tunuri, nici flinte, nici săbii. Coase şi ţepoaie făcute de fiecare cum putea. Furci şi pari.

Parcă-şi vedea aievea oastea sa din zilele acelea.

Nici steaguri, nici tuiuri, nici topuze, nici buzdugan. Nu va putea să uite zilele cînd a pornit lupta. Cu ce s-a năpustit atunci împotriva celei mai vestite armii? Împotriva cetăţilor de piatră şi a zidului înspăimîntător de tunuri, împotriva zecilor de mii de flinte şi a rîndurilor ferecate ale husarilor în platoşe de oţel şi cu aripi de fier în spate?! Cîţi polcovnici şi sotnici, cîţi oameni de aceeaşi credinţă, de acelaşi sînge se aflau atunci în rîndurile vrăjmaşilor! Căci cine năvălea dinspre Niprul de jos? Norodul. Gloata. Prostimea. Tot avutul lor era pămîntul pe care călcau.

Cum puteai să măsori acest pământ? Iar cînd cădeau morţi, atunci trupurile lor erau stăpîne pe o bucată mai mare de pămînt decît acela pe care stătuseră în picioare, vii. O singură bucurie mai rămăsese şleahtei: leşurile îngropate vor îngrăşa pămîntul. Încă un folos pentru pani. Altminteri ar fi putut rămîne şi neîngropate, să le mănînce hultanii şi lupii.

— Ai fost şi tu acolo? — întrebă tulburat Hmelniţki.

— Iacătă deci că am început împreună...

— Am fost şi la Apele Galbene şi la Korsun, am luptat şi la Pileava, iar la Beresteczko am căzut prins la leşi. Au pus mîna pe mine fiind rănit, căci teafăr nu m-aş fi dat.

Ca un tăiş de sabie fulgerară ochii lui Pivtorakojuha. Şi el plecă fruntea, stingînd între gene licărul de foc din privirea sa şi tăcînd îngîndurat.

...Iarăşi Beresteczko! Cînd va pieri această amintire, cînd se va împrăştia ca cenuşa în vînt? Poate că niciodată! Greu apasă pe inimă gîndul ei. Dar oare puteai smulge din viaţă acea cumplită şi ruşinoasă luptă? Blestemaţi tătari! Islam Ghirei i-a înfipt jungherul în spate. Cîndva balaurul din Bahcisarai va trebui să dea socoteală...

— După ce m-am mai întremat oleacă, am fugit din robie, — vorbi iarăşi posomorît Pivtorakojuha, — m-am întors la Ovruci, dar mi-am dat seama că n-am ce căuta acolo. Şleahta şi joimirii leşi se făcuseră stăpîni peste tot. Abia am izbutit să mă tîrăsc din iadul acela.

Se uită şovăielnic la hatman, dar îşi luă inima în dinţi şi spuse:

— Oamenii vorbeau că ai căzut la pace cu craiul şi că oastea va fi mai mică; panii într-adevăr începuseră să se întoarcă la moşiile lor. Unii îmi spuneau: „Tu, Demid, eşti un meşter iscusit, du-te la Cracovia, acolo astfel de mîini se plătesc cu aur. Nu se va uita nimeni că eşti hlop şi schismatic". Eu am cugetat: nu, sfatul nu e bun. Şi am pornit spre ţara Moscoviei. Mulţi au plecat atunci într-acolo, chemaţi de un singur lucru: pe pămîntul acela trăiau oameni ruşi. Fraţi. Nu-i vor obidi. Auzisem încă de la tata multe despre meşterii din Tula. M-am îndreptat spre ei. Şi iată-mă ajuns la Tula. Ce-a fost mai departe? Am trăit muncind şi cîştigîndu-mi pîinea şi hainele de pe mine. Iscusinţa mea în meşteşugul armelor era

foarte lăudată. Am primit poruncă să făuresc un pistol pentru boierul ţarului, Ordîn-Naşciokin. L-am făcut. Am fost dus la Moscova, la Despărţămîntul streliţilor. Boierul care era căpetenie la Despărţămîntul streliţilor, vroia să vadă ce om era acela care ştia să făurească arme atît de bune. Căci se spunea că pistolul meu era mai abitir decît cele englezeşti sau nemţeşti. Mi-au dat zece ruble de argint şi au poruncit neguţătorului Buzkov să nu mă asuprească şi să aibă multă grijă de mine. Acolo, la Tula, mă şi însurasem. M-am întors acasă, bucuros, cu daruri pentru nevastă şi pentru fecior, însă tulburat în suflet din pricină că acolo întîlnisem cazaci din solia luminăţiei tale, hatmane. Cînd i-am văzut în uliţă, mi s-a oprit inima în loc. M-am repezit la ei, de era cît pe-aci să-i dau grămadă. De la ei am aflat, cum şi ce se petrece în Ucraina. Ei mi-au spus şi despre Radă. Şi atunci în capul meu s-a născut gîndul de a făuri un pistol pe care să ţi-l aduc în dar. Cazacii îmi spuseseră că Rada se va aduna curînd. Asta înseamnă că n-aveam vreme de pierdut. Am povestit totul calfelor din făurărie, bunului meu tovarăş Leskov — un meşter fără pereche. Şi el s-a arătat bucuros să mă ajute. Noaptea strunjeam părţile care alcătuiesc pistolul şi mă gîndeam: bine a făcut Hmel că a smuls Ucraina noastră din ghearele şleahtei şi ale sultanului, că nu se supune păgînilor şi că ne înfrăţeşte cu ţara rusească... Toată mînia pe care o aveam împotriva luminăţiei tale...

— Mînie? — Hmelniţki aruncă o privire iute spre Pivtorakojuha.

— Altfel cum? De bună seamă că mînie, — vorbi deschis Pivtorakojuha. — Mulţi eram mînioşi împotriva luminăţiei tale, pentru că iscăliseşi cu panii legămîntul de la Belaia Ţerkov... De ce să ascund? Dar luminăţia ta, hatmane, eşti un om înţelept, ai să pricepi. Mînia noastră avea un temei.

— Ai dreptate, — încuviinţă Hmelniţki.

— Se vorbea atunci că craiul leah trimite soli la luminăţia ta şi te îndeamnă să nu te supui Moscoviei, făgăduindu-ţi că o să rămîi hatman, şi că o să-ţi dea noi moşii ca să te lepezi de norod şi de credinţă şi să te dai în legea papistaşă. Se mai spunea că şi sultanul turc ţi-ar trimite soli prin care îţi spune: „Mergi cu mine, nu cu Moscovia — şi atunci ai să fii un mare cneaz al meu,

iar hanul tătarilor are să fie supusul tău". Dar luminăţia ta te-ai îndreptat spre Moscovia, căci tot norodul voia acest lucru — demult trăia cu gîndul acesta. Am făurit pistolul şi am pornit la drum încoace, spre Pereiaslav. Am fost la Radă. Am ascultat totul şi am avut o mare bucurie. Am juruit şi eu.

— Ştiu ruşii ce se petrece la noi? — întrebă Hmelniţki.

— Ştiu, pane hatman. Cînd au aflat că fac un pistol pentru luminăţia ta, mulţi au venit să-l vadă şi m-au întrebat despre luminăţia ta. Tare îi mai urăsc pe panii leşi. Şi lor le-au pricinuit mult rău... Doar şleahta a dat foc Moscovei... Mulţi oameni au fost ucişi şi cei mai mulţi din norod. Boierii şi alţii, să zicem oamenii din tagma neguţătorească, au scăpat mai uşor...

Pivtorakojuha se opri la jumătatea vorbei, privind pe sub sprîncene spre hatman.

Ascunzînd un zîmbet, Hmelniţki se ridică şi-i strînse bărbăteşte mîna, în vreme ce cu stînga duse pistolul la piept.

— Iţi mulţumesc din inimă, meştere faur de arme şi turnător!

Şi îşi plecă adînc capul în faţa lui Pivtorakojuha, rămînînd astfel îndelung. Iar cînd îşi ridică fruntea, Pivtorakojuha, care-l privea tulburat, zări în ochii hatmanului o licărire voioasă.

— Cazace, întoarce-te la baştina ta. Adu-ţi nevasta şi feciorul, căci aici va fi de lucru pentru tine... — vorbi el, lăsînd mîna lui Pivtorakojuha.

— Hatmane, eu mă pricep bine cum să găsesc zăcăminte de fier. Adulmec mineraiul aşa cum adulmecă un beţiv rachiul... Cînd stăteam la Ovruci, panii din Cracovia mă cereau de la panul meu ca să le caut mineraiuri. Le văd prin pămînt... Sînt zăcăminte mari lîngă Konotop, lîngă Cernigov, la Mejigorie... dincolo de Oster...

Hmelniţki asculta cu luare aminte.

— Te-ai gîndit la un lucru de seamă! Bine! Avem nevoie de fier! N-o să-l cumpărăm mereu de la străini. Îl vînd scump şi cu zgîrcenie. Iar al nostru se prăpădeşte sub picioare. Atunci, batem palma? — zise hatmanul, întinzînd iară mîna lui Pivtorakojuha. — Întoarce-te cu ai tăi şi vino drept la mine, la Cehrin.

— Batem, hatmane! — răspunse vesel Pivtorakojuha şi strînse cu mîna sa, parcă făurită din oţel, mîna latră a lui Hmelniţki.

Hatmanul bătu din palme. Esaulul Lucenko răsări parcă din pămînt.

— Poruncă, pane hatman, — rosti el, clipind din ochi spre neobrăzatul de Pivtorakojuha, care spre marea mirare a esaulului şedea alături de hatman, de parcă ar fi fost deopotrivă cu el.

— Să fie scris de îndată un hrisov pentru cazacul Pivtorakojuha şi să i se dea cincizeci de zloţi, doi cai buni, haine căzăceşti şi trei jupane pentru el, pentru feciorul şi pentru nevasta lui, ca să nu le fie frig cînd se vor întoarce în ţară. Iţi mulţumesc încăodată pentru pistol — va fi pururi lîngă mine, — spuse hatmanul faurului, vîrînd pistolul în brîu. — Esaule, — porunci iară Hmelniţki lui Lucenko, care privea buimac, — adu-mi repede sabia!

Nu trecu mult şi esaulul se opri în faţa hatmanului, ţinînd în mîini sabia scurtă, cu teaca bătută în argint. Hmelniţki o luă din mîinile esaulului şi o întinse lui Pivtorakojuha.

— Primeşte darul meu, Pivtorakojuha. Soarta ne-a înfrăţit.

Lucenko rămase cu gura căscată.

Pivtorakojuha luă încet, cu grijă, sabia din mîinile lui Hmelniţki, o scoase pînă la jumătate din teacă şi sărută tăişul rece.

— O să spună lumea că am furat-o, — zise el cu sfială.

— Lucenko, în hrisov să fie scris că sabia a fost dăruită de hatman, cazacului Pivtorakojuha. Ai auzit? — Mergi sănătos, Pivtorakojuha. Vino la Cehrin. Nu zăbovi.

— Să-ţi dea dumnezeu noroc, hatmane, — rosti Pivtorakojuha, închinîndu-se adînc, cu sabia strînsă în mîini.

Zornăind din pinteni, Hmelniţki ieşi din odaie.

— De ce n-ai spus din capul locului cu ce treabă ai venit? — îl dojeni esaulul, dînd din mîini.

— Ei, am spus doar, că într-o treabă de-a stăpînirii, — răspunse rîzînd Pivtorakojuha.

— Hai să mergem, — vorbi oţărît esaulul, — să-ţi întocmesc toate cele pentru drum. — Nici nu trecuse bine pragul, că şi adăugă: — La o asemenea împrejurare, s-ar cuveni să faci cinste...

17

După o săptămînă, cînd Hmelniţki se afla din nou la Cehrin şi printre fel şi chip de treburi, care se grămădiseră în lipsa sa, asculta pe Timofei Nosaci, marele nacealnic al chervanelor, care-i spunea că neguţătorul Danilo Garmaş cere cincizeci de zloţi pentru zece ghiulele, îşi aduse aminte de întîlnirea sa cu Pivtorakojuha.

— Nu! — îi spuse el mînios lui Nosaci. — Ce, nemernicul ăsta vrea să-şi umple punga cu zloţi de pe urma războiului? Ticălosul! Ori poate ai intrat şi tu în cîrdăşie cu el?

Nosaci dădu din mîini în semn de uimire.

— Ce vorbă mai e şi asta, hatmane! S-a mai pomenit aşa mîrşăvie ca un polcovnic să se înhăiteze cu un neguţător?

— Pentru ca să le fie lor bine, unii dintre nacealnicii mei s-au însurat chiar şi cu vrăjitoare, — zise hatmanul, înţepîndu-l pe Nosaci, pentru căsătoria lui cu o văduvă bogată, despre care vorbea tot Pereiaslavul că se îndeletniceşte cu vrăjitoria şi cîştigă bani buni cu treaba asta.

Nosaci socoti că-i mai bine să tacă. Dacă se va apuca să se ia la colţ, nu-i va merge bine.

— Lasă, că-i viu eu de hac lui Garmaş, — făgădui hatmanul. — Spune-i blestematului că va primi treizeci de zloţi pentru zece ghiulele, iar dacă nu va fi mulţumit, îi vei da zece. Altfel mă răzgîndesc şi i le iau pe degeaba.

Se gîndi să povestească nacealnicului de chervane cum se cunoscuse cu Pivtorakojuha. Dar oare va înţelege el? Pesemne că nu. De ochii lumii, poate va bate iară din palme cu uimire. La ce să-i spună! Nosaci nu fusese cu ei la Niprul de jos. Acesta se ivise cînd deasupra capului său flutura tuiul de hatman, cînd ţinea în mîini buzduganul scînteietor de nestemate... De atunci el putea să socotească sute de prieteni printre înfumuraţii nacealnici.

— Ai grijă necontenit de tunuri şi de ghiulele. La Cehrin o să vină un cazac, cu numele de Pivtorakojuha. Omul acela ştie unde se poate găsi minerai de fier. Dă-i ajutoare de ispravă. Trebuie să durăm nişte cuptoare înalte. Fierul este acum pentru noi mai de preţ decît auru!.

Nosaci asculta cu luare aminte. Iată o înfăptuire de seamă! Ar trebui într-adevăr isprăvit cu acel Garmaş! Noile cuptoare n-ar fi spre paguba cantelariei marelui nacealnic al chervanelor.

— Ne aşteaptă un război mare. Rzecz Pospolita nu ne va lăsa uşor din ghiare. Noi nu sîntem nimic pentru ea, dar pămîntul nostru, norodul nostru harnic sînt pentru ea comori nesecate... sînt rîuri de lapte şi de miere... Împotriva joimirilor leşi şi năimiţilor lor avem nevoie de multe tunuri şi ghiulele, de multă pulbere. Numai cu săbii şi suliţe nu poţi birui. E limpede! La Pileava cîte tunuri am avut? Optzeci. La Zborov? O sută. La Beresteczko o sută patruzeci. — Se întunecă la faţă şi urmă posomorît: — Patruzeci am dat leşilor. O sută le-am scăpat. Dacă nu ne rămîneau cele o sută, altfel ar fi vorbit ei cu noi la Belaia Ţerkov... Ne-ar fi îngenunchiat. Acum lucrurile stau altfel. Rzecz Pospolita îşi va strînge toate puterile. Şi toţi se vor aduna în jurul ei. Toţi dracii, tot iadul, în frunte cu însuşi Inocenţiu, tartorul cel mare de la Roma, va îndruma adunarea drăcească. Unia nu va pleca cu una cu două de la noi.

— O vom arde cu fierul roşu, — rosti hotărît Nosaci şi simţi că vorbele sale i-au plăcut hatmanului.

...Iar în seara aceleiaşi zile Hmelniţki şedea cu Hanna lîngă cămin, şi asculta vorbele lui Iuras:

— Fiindcă ai fost atît de bun, tată, să mă întrebi ce am de gînd să fac la primăvară, atunci dacă îmi îngădui, aş dori să plec la Roma, la Veneţia. Să privesc cu ochii mei cum trăiesc oamenii prin alte ţări, să văd bisericile de pe meleagurile acelea.

Hmelniţki îşi acoperi ochii cu palma, ferindu-se de foc. Se uită pe sub sprîncene la fiul său, şi o amărăciune dureroasă, săgetată de mînie, începu să clocotească în inima lui. Nu astfel de vorbe aştepta el de la Iuras!

Chip firav. Sub fruntea îngustă ochii privesc sfielnic. Degetele lui neliniştite n-au astîmpăr pe genunchi. Picioarele în cizmuliţe roşii de safian, cu tocuri înalte, îi tremură. Se gîndi mîhnit: „I-e frică de mine? Cine-l sperie? Cum poate fi atît de fricos? Oare în vinele lui nu curge sînge de cazac? Hanna, deşi mamă vitregă, totdeauna îi ia apărarea. Poate că se poartă astfel pentru ca lumea să nu spună că e rea, că nu vrea să spună o vorbă bună pentru fiul său vitreg?“

Chiar şi un orb vede ce slăbănog e. Parcă nu-i feciorul lui Hmel. Se gîndi la acest lucru ca un străin, nu ca un tată, şi clătină mîhnit din cap. Hanna zicea că lui Iuras îi plac cărţile. Nu-i rău. În cărţi găseşti înţelepciune — numai să le ceteşti cum trebuie. Cercetase odată ce-i place mai mult să cetească. Fleacuri! Nimic despre război sau despre ţările depărtate. Nu-l ademenesc povestirile despre marile lupte şi despre viaţa şi faptele vitejeşti ale marilor căpitani, ci bucoavnele despre vieţile sfinţilor şi despre desfătările dragostei. Oare pentru asta a învăţat el franţuzeşte şi latineşte?! Umblă prin casă ca un străin. Cînd îi urmăreşti privirea fără să bage de seamă, vezi că ochii lui înguşti, reci privesc împrejur cu teamă. Pîinea o apucă cu două degete, parcă în silă...

Timofei! Ehei, cînd nu se învoia cu vorbele tatălui, Timofei se ridica... nu, nu se ridica, sărea de pe iscaun ca o furtună şi striga aprins ceea ce credea. Dar Timofei nu mai este. Nu mai este şi nu va mai fi! Iată adevărul groaznic al vieţii! Şi toate nădejdile şi le-a pus în Iuras. Dar se pare (de aceasta se încredinţa tot mai mult) că e în zadar. Azi, după o despărţire îndelungată, aştepta să-i bucure inima cu ceva. Şi în loc de asta a auzit vorbe reci, lunecoase ca solzii de peşte.

Abia îşi stăpîni mînia. Oftă obosit. Hanna îi aruncă o privire cu coada ochiului. Ştia ce prevesteşte acest oftat. Îl atinse pe furiş cotul. El se uită la ea cu recunoştinţă. Doar glasul îi tremura, cînd vorbi:

— N-ai să poţi vedea ţările străine, fiule. Ţie nu ţi-ar strica să duci cîtăva vreme o viaţă de cazac. Toată ţara, tot norodul e gata să ia arma în mînă, iar tu te gîndeşti la nerozii. Te sfătuiesc să ţi le scoţi din cap!

Vorbi aspru şi văzu cum capul bălai se frînse pe gîtul subţire şi atîrnă pe pieptul îngust.

— Uită-te în ochii mei! — porunci Hmelniţki. — De ce îţi ascunzi privirea? Vorbeşti cu tatăl tău, nu cu popa!

Hatmanul simţi cum mîna Hannei începu să tremure sub cotul lui.

Cu sfială, cu teamă, Iuras înălţă capul şi-l privi cu ochi străini, răi.

— Ţi-a intrat în cap Roma?... — Hmelniţki îşi luă privirea de pe faţa fiului său, schimonosită de spaimă, se uită la foc şi vorbi, stăpînindu-şi mînia: — Ce poţi avea tu cu Roma? Cine ţi-a băgat în cap gîndul acesta? Roma

aceea este un oraş ticălos! — Şi, zărind o scînteie de împotrivire în ochii speriaţi ai fiului său, urmă: — Un oraş ticălos, care vine peste oameni cu spînzurători, cu foc şi sabie. Blestemata unie s-a tîrît ca o molimă în ţara noastră, din acea Romă. Te-ai gîndit la aceasta? — Întrebă şi răspunse el însuşi: — Nu! Am crezut că vrei să înveţi carte pentru a fi folositor scumpei noastre ţări, dar văd că prin capul tău trec gînduri străine de noi. Ia spune, ce eşti tu pentru scumpa noastră ţară, eşti un fiu bun sau un fiu vitreg? Cum îţi înţelegi tu viaţa? Răspunde!

Mîinile lui Iuras tremurau pe genunchi. Ce ruşine. Unde să le ascundă? Înainte de a se întîlni cu tatăl său, în capul lui roiau sumedenie de vorbe, cu care putea să se împotrivească şi chiar, după cum i se părea, să-şi dovedească dreptatea. Să facă aşa cum voia el. Iar acum, de îndată ce i-a întîlnit privirea cercetătoare, ascuţită, şi i-a auzit glasul gros, adînc — i s-a încleştat gura. Au zburat şi gîndurile şi cuvintele.

Cu glas tînguitor, adunîndu-şi ultimele puteri, începu să scîncească:

— Sînt slab, tată... Nu vezi oare? Meşteşugul ostăşesc nu-i pentru mine. N-am putere să ţin sabia în mîini. Cum să fiu cazac?

Hmelniţki închise ochii. Dumnezeule! Pentru ce era pedepsit astfel? Oare Timofei ar fi spus aşa ceva?

Lemnele trosneau vesel în cămin, dar simţea cum îl străbate un fior de gheaţă din pricina vorbelor auzite. Amuţi. Numai răsuflarea sa grea, întretăiată se auzea în odaia luminată de văpăile roşietice ale focului.

Tulburată, Hanna privi spre Iuras. De cîte ori se gîndise ea la ceea ce spusese în astă seară hatmanul?... Cît căutase ea să şi-l apropie de inimă pe acest Iuras, e drept, bolnăvicios şi închis din fire? Oare nu dorise ea să fie pentru el o a doua mamă? Aceasta era înrîurirea drăcească a acelei fiinţe care trăise atîţia ani alături de hatman (Hanna nu-i rostea nici în gînd numele blestemat). Timofei s-a ţinut tare. El era mai mare, mai dîrz! Şleahta, iezuiţii se ţineau departe de el... Căutînd să-l îndepărteze de hatman, aceştia îl împinseseră în vălmăşagul din Moldavia, iar cînd hatmanul înţelesese ce preţ are pentru el Timofei, era prea tîrziu! Hmelniţki fu săgetat de un gînd: fiul său îi este mai străin decît oricare cazac sau pospolit. Pe dascălii lui cei vechi îi alungase. Prin ce sînt mai buni

cei noi? Acum s-a ivit iară un grec din Kaffa. Pare a fi un om înțelept și blajin. Dar cine poate vedea ce-i în inima lui?...

Hanna înțelegea cu toată ființa sa deznădejdea și mînia lui Bogdan. Dar n-avea cum să-l ajute. Nu era în puterile ei așa ceva.

— Ce zici, poate o să te călugărim? — întrebă deodată Hmelnițki, îndreptîndu-și umerii și privind spre Iuras. — Din neamul meu n-a îmbrăcat nimeni rantia neagră, tu vei fi cel dintîi.

Se uita lung la Iuras. Parcă îl vedea pentru întîia oară. Din ochii acestuia izbucniră lacrimi și ele curgeau într-o parte, sclipind în razele jucăușe ale focului.

— Să-ți fie rușine! Pe surorile tale nu le-am văzut plîngînd, dar tu iată, parca-i fi o domnișoară. Bine ai spus, nu ești cazac. Nu! Dar eu ori am să fac din tine cazac, ori am să te smulg din inima mea, ca pe un ghimpe otrăvit! — strigă Hmelnițki și, sărind în picioare, se aplecă deasupra lui Iuras, care se ghemuise în fotelul adînc.

Hanna se ridică și, apropiindu-se de el, îi atinse iară cotul cu mîna și spuse:

— Bogdan!

Hmelnițki se scutură, îndepărtîndu-i mîna.

— Nu te amesteca. Vei pleca la oaste, auzi tu? Ucraina iese la un drum luminos. Și pe acest drum s-au grămădit puterile întunericului pentru a nu ne lăsa să dobîndim slobozenia și pacea țării noastre. Și aceste puteri ale întunericului le-a binecuvîntat Roma ta blestemată și Vaticanul ei. In spatele fiecărei cruci a lor stă cîte un diavol! Cel care nu înțelege astăzi acest lucru nu-i vrednic să se numească fiul țării sale. Ai auzit?

Cu mîna sa vînjoasă înșfăcă pe Iuras de umăr, îl strînse cu degetele de fier și îl ridică din fotel. Il apropie de el, și se aplecă uitîndu-se în ochii lui. Aștepta să vadă în ei focul aprins de cuvintele înflăcărate ale adevărului, care-i izbucnise de-a dreptul din inimă, dar în loc de aceasta îl fulgerară niște priviri înspăimîntate, și, mai amarnic — ar fi dorit să se înșele, dar simțul său ager nu putea fi înșelat — scîntei de ură licăreau în ochii lui Iuras. Și pentru a nu face ceva mai rău, îl zvîrli cu mînie în fotel și ieși din odaie cu pași mari, trîntind ușa atît de tare, încît flăcările din cămin țîșniră în odaie, răspîndind un miros înțepător de fum.

Jalnic zăngăniră geamurile ferestrelor largi veneţiene. Hannei i se strînse inima şi i se muiară picioarele. Iuras nu simţi nici fumul amar, nici privirea miloasă a mamei sale vitrege, şi un zîmbet vrăjmaş îi schimonosi gura, înspăimîntînd-o pe Hanna.

18

...In noaptea aceea, hatmanul nu putu să adoarmă multă vreme. Hanna era lungită în pat, alături de el. Ţinea ochii închişi, dar după răsuflarea ei deasă simţea că nici ea nu doarme. Tot ce trăise el în seara aceea, era aidoma simţămîntului unui om care îşi dă seama că a fost jefuit fără să prindă de veste în chipul cel mai mîrşav. Cît de neaşteptat se descoperise amăgirea aceea cumplită, cu atît mai dureroasă cu cît nici n-avea cui să se plîngă, nimeni neputîndu-l mîngîia în afară de Hanna. Dealtfel, nici nu voia să fie mîngîiat. In viaţă, el se temea mai mult ca orice de vorbele mîngîietoare.

In mintea lui învia ceea ce lăsase în urmă an de an şi asemenea unui cîmp înţelenit se acoperea în amintire cu bălării. Poate că n-ar spune aceasta faţă de alţii, dar lui însuşi şi-o poate mărturisi în noaptea aceasta de nesomn din luna lui februar, cînd lumina dalbă a lunii aruncă pe covoare, în chip de cruce, umbra ferestrei.

Hmelniţki era obişnuit să înfrunte singur potrivniciile soartei. Numai astfel, socotea el, se călește omul.

Mergea spre ţintă cu dinţii încleştaţi. Ceea ce se petrecuse cu o lună mai înainte la Pereiaslav, fusese în viaţa lui o culme pe care n-o urcase cu uşurinţă. Dar o urcase! Şi se oprise în loc, proptindu-se zdravăn pe amîndouă picioarele. Pămîntul de sub el era tare. O simţea cu fiecare zvîcnet al muşchilor săi, e drept, puţin atinşi de ani şi de suferinţe, dar încă vîrtoşi. Inaintea lui nu se aşternea un drum neted. Pe acest drum pîndeau oştile vrăjmaşilor şireţi şi puternici, vicleni şi răzbunători.

Regele Jan-Kazimir şi sultanul Mahomed al IV-lea, hanul Islam Ghirei, şi hospodarul Moldaviei Gheorghe Ştefan, voievodul ardelean Rakoczy şi hospodarul valah Ştefan, împăratul Ferdinand al Austriei şi regina Christina a Şveziei, neguţătorii veneţieni şi hanseatici, panii senatori, şleahta, boiernaşii, iezuiţii şi deasupra întregii lor

haite umbra neagră a Vaticanului, în bîrlogul căruia se schimbau numai numele papilor, dar rămînea neschimbată ura veninoasă față de țara sa, pentru pustiirea căreia erau binecuvîntate mijloacele cele mai sălbatice de care se slujea inchiziția.

Era pentru întîia oară în ultimii șase ani, cînd, rămînînd singur cu cugetul său, răsufla ușurat, la gîndul că de data aceasta Ucraina nu pornea singură la luptă cu această haită, ci acum stătea alături de ea un norod prieten, un frate de cruce, care nu o va părăsi în nevoie, și în restriște. De aceea lupta va lua o înfățișare nouă, se va înteți, va fi mai cruntă, mai îndîrjită.

Aceste gînduri îl mai liniștiră. Amărăciunea stîrnită în sufletul său de vorbele schimbate cu Iuras se mai alină. Strînse ochii aprig, stăpînindu-și cu mîna bătăile inimii tulburate. În liniștea nopții vorbea în gînd cu vrăjmașii săi, le vedea chipurile.

„Vă trag eu pe sfoară. Jan-Kazimir vrea să-l asmută pe han împotriva mea. E drept, Islam Ghirei bucuros s-ar năpusti cu urdia încoace... Dar sultanul îi va porunci altceva. Am eu grijă de asta. Ehei, prea luminate rege și pani senatori, nu vă repeziți, vegheați mai bine la șvezi care o să vă înfigă ghiarele în grumaz. Și sînt destule pricini pentru aceasta. Francia și Ferdinand al Austriei ar fi bucuroși să ajungă la Marea Neagră. Se bucură de vrajba dintre sultan, pe de o parte, și Moscovia cu Ucraina, pe de altă parte. Și pentru sultan nu-i ușor de loc să ducă război în două locuri deodată. Dar iată că tu, prea luminate rege, va trebui să lupți în două locuri. La răsărit cu — Moscovia; la miazăzi cu — Ucraina. Te gîndești să ni-i arunci pe tătari în spate? Nu te bucura prea devreme! Cazacii de la Don și zaporojenii noștri or să se năpustească asupra Krîmului cu luntrile și cu lotcile. Și-atunci ține-te, Kaffa, Kerci, Gezlev, ba chiar Sinop și Trapezond..."

Tulburat de gînduri, Hmelnițki nici nu-și dădu seama că se ridicase în capul oaselor. Se dădu jos din pat încet, pentru a n-o trezi pe Hanna. Ea întrebă în șoaptă:

— Ce-i cu tine?

— Mă simt atît de ușor, Hanna! — răspunse vesel Hmelnițki. — Inima mi-e liniștită. Mintea mi-e limpede.

Stînd în patul larg numai în cămașă, ea își cuprinse genunchii cu mîinile și în întunericul din iatac, desrămat

de luna nopții de iarnă îi privea strălucirea fierbinte a ochilor, și-i asculta vorbele întretăiate, cumpănite.

Cînd tăcu și se așeză alături, punîndu-și mîna lată pe umărul ei, își spuse deodată : „Cui aș mai putea să-mi încredințez eu astfel gîndurile, în toiul nopții, gîndurile mele cele mai tainice ?“ Și rosti :

— Rău îmi pare, Hanna, că ne-am întîlnit atît de tîrziu!

— Cine-i vinovat de accasta ? ! — răspunse ea, dînd din umeri. — Soarta !

— Eu sînt vinovat. Vedeam limpede pe dușmanii din fața mea, dar pe cei de sub acoperișul meu nu i-am văzut.

— De nu s-ar furișa printre noi și astăzi ! — spuse cu teamă Hanna.

— Ce vrei să spui ? — întrebă el, simțind cum i se înfioară inima.

— Oare nu ei l-au înveninat pe Iuras ? Nu i-au întunecat ei mintea ? — întrebă zbuciumată Hanna. — In jurul nostru se învîrtesc tot felul de venetici. Nu-l pot scoate din vizuina călugărilor, din mreaja vorbelor lui Vîgovski... Ai văzut cu cîtă bucurie se duce Iuras la Vîgovski ?

— Vîgovski are o fată, iar Iuras e băiat... Și dacă ar învăța ceva de la diac, n-ar fi rău. Nu-i asta, Hanna, nu-i asta...

Hanna tăcu. Dar tăcerea ei spunea că el nu izbutise să-i schimbe părerea. Hmelnițki se întinse pe pat și-și strînse cu mîinile perna sub cap. Pentru ce-i amintise de Iuras ? Il uitase, și iată că acum i se ivi iară înaintea ochilor fața lui schimonosită de spaimă. Lumea din jurul său socotea : Iuras, feciorul lui, îi este cea mai apropiată, cea mai scumpă ființă, sînge din sînge, carne din carnea lui (chiar zîmbi la aceste cuvinte din sfînta scriptură, care-i intraseră silnic în cap), și adevărul este că Iuras îi e atît de străin ! Oh, ce străin ! Cum înțelege el viața ? Ce gînduri îl frămîntă ? De la cine ia pildă ? De unde a luat, din ce izvor a sorbit acea lipsă otrăvitoare de voință, de hotărîre ? Doar nu este prost. Este destoinic să învețe științele. In mintea lui săgetă ca un fulger pe cerul negru al nopții : „Iezuiții“.

Gîndul îl străpunse, îl lovi drept în inimă, i-o încleștă cu ghiare sălbatice, și-l prăvăli iară în prăpastie, în beznă...

Scrîșni. Obida și mînia stîrniră un vălmășag în inima lui. Spuse mînios :

— Cu neputinţă ! Niciodată n-o să mă biruiţi ! Cu neputinţă ! Nu vă dau pe fiul meu, nu ! Îl voi sugruma cu mîinile mele, dar vouă nu vi-l dau !

— Tu eşti puternic, Bogdane ! — vorbi cu înflăcărare Hanna. — Eşti puternic, înţelept şi viteaz, Bogdane. Şi inima ta este curată.

O asculta pe Hanna şi simţea căldura mîinilor ei care-i cuprinseseră capul zburlit.

— Ei sînt, ei sînt, Bogdane !... Ei ! Iezuiţii ! Mîna lor groaznică se simte şi aici...

Ghicise. Numise cu glas tare pe ucigaşii care ţeseau păienjenişul deasupra capului său. Hanna gîndea cu gîndurile lui, trăia viaţa lui, suferea de suferinţele lui şi nădăjduia cu nădejdile lui.

— Eşti un prieten, un frate ! — şopti el cu căldură şi recunoştinţă.

— Sînt o cazacă, Bogdane !

— Ce fericire, să te trezeşti, iată aşa, în toiul nopţii şi să simţi alături de tine un prieten, o prietenă... să-ţi dai seama că nu eşti singur pe lume... — murmură visător Hmelniţki.

— Eu sînt numai un firicel de praf. Toată Ucraina este cu tine. Toată Ucraina, Bogdane ! — vorbi Hanna, mîndră, cu însufleţire în glas, şi ochii ei se umeziră de lacrimile fericirii care îi podidi deodată inima.

...Departe de iatacul hatmanului, dar sub acelaşi acoperiş, Iuras şedea cu capul cuprins în mîini, la masa luminată de o lumînare, care se stingea în sfeşnicul de aramă. Paşii lui Toma Kekerolis se pierdeau în covorul pufos. Iuras asculta cu evlavie vorbele domoale ale dascălului său, care parcă îi aduceau înapoi siguranţa şi puterea, pe care el le socotise pierdute pentru totdeauna. În faţa glasului pătrunzător al lui Kekerolis, piereau în nefiinţă spaima şi jignirea.

— Soarta fiecărui om este hotărîtă de cer, — rosti Kekerolis, oprindu-se lîngă Iuras. — Tatăl tău vrea să vadă în tine un cazac viteaz, dar nu înţelege că cerul ţi-a ursit altă cale... În curînd va trebui să săvîrşeşti pe lumea aceasta fapte mari. Păstrează această taină în inima ta. N-o mărturisi nimănui, dar ţine minte mereu : dumnezeu este judecătorul nostru, vrerea lui este lege pentru noi toţi. Dinaintea lui şi tatăl tău, puternicul hatman, şi ultimul rob sînt la fel. Tatăl tău este bătrîn, anii îşi săvîr-

şesc munca lor nimicitoare. De ei nu poţi fugi, nu poţi scăpa. Cine va fi hatman după el ? Tu ! De aceea arată-te faţă de el ascultător, supus. Cîştigă-i încrederea. Dar nu-ţi uita menirea.

Toma Kekerolis puse mîna pe creştetul plecat al lui Iuras. Deşirat, într-o rasă lungă, neagră, el se aplecase deasupra lui Iuras, şi umbra sa, frîntă pe tavan, parcă întuneca odaia. Cu mîna stîngă îşi netezea bărbuţa ascuţită, fără a lua mîna dreaptă de pe creştetul lui Iuras, şi-l privea cu ură.

In inima lui Iuras vorbele lui Kekerolis rostite cu atîta hotărîre răscoliseră simţăminte noi. Şi capul începu să-i vîjîie de ispita lor. Într-adevăr ! Cum de nu se gîndise pînă atunci că el va fi hatman după tatăl său ? El ! Cine altul ? Să ia în mîini buzduganul, să poruncească, să ceară, să facă ce vrea... Ce fericire ! Cînd nu va mai fi tatăl lui (se gîndea la asta cu multă uşurinţă), el va rămîne stăpînul ! Mama lui vitregă ? Dar ce-i ea ? O femeie şi atît. N-o iubeşte. N-are încredere în vorbele ei, părelnic binevoitoare, nu crede că îl apără cu toată inima cînd îl ceartă taică-său. De-ar veni mai repede acea zi ! Gîndul îl fulgeră, îl arse şi-l înspăimîntă. Se ghemui, căzu pe masă şi începu să tremure în hohote de plîns.

Kekerolis îşi luă mîna de pe capul lui. Zîmbi. Ghicise. Spuse povăţuitor :

— Zece ani am vieţuit în peşterile din muntele Athos. Zece ani cugetul meu s-a zbătut în mrejele deşertăciunii lumeşti. Am vrut să pătrund şi am pătruns înţelesul ţelului vieţii omeneşti. L-am descoperit.

Iuras ridică încet capul şi se uită la învăţătorul lui. Acesta stătea în faţa sa, înalt şi puternic, zîmbindu-i prietenos şi binevoitor.

— L-am descoperit, dragul meu : ţelul vieţii este slava. Năzuieşte din toate puterile sufletului spre ea, cucereşte-o şi în faţa ta se va deschide uşa spre lăcaşul fericirii. Tu te afli în pragul lui. Mulţi vor voi să te dea înapoi, dar nu te lăsa. Ai grijă. Tu ai prieteni buni în alte ţări. Dar despre asta nu trebuie să vorbeşti nimănui. Ţine minte ! Ţi se va da ajutor. Crede şi ascultă-mă.

...Şi cînd Iuras, liniştit de dascălul său, se cufundă în somn, el încă îi auzea vorbele şi vedea dinainte-i faţa sa aspră.

...Pe cerul senin stelele licăreau cu sclipiri verzui deasupra Cehrinului. Liniştea îşi întinsese aripile nevăzute peste tîrg, peste palatul hatmanului, împrejmuit de un zid înalt, peste zidurile cetăţuii, peste Tiasminul ferecat de gheţuri.

Omătul scîrţîia sub picioarele străjerilor care măsurau mereu cu paşii, cine ştie pentru a cîta oară, una şi aceeaşi depărtare, de la poarta zăvorîtă pînă la podul ridicător. Gerul se întetea. Noaptea de iarnă era lungă.

Hmelniţki dormea, din vreme în vreme oftînd greu prin somn. Somnul Hannei era neliniştit.

Iuras Hmelniţki visa semnele puterii de hatman. Dar cînd el luă în mîini buzduganul, înaintea ochilor i se ivi chipul tatălui său, şi Iuras ţipă, se zvîrcoli în aşternut, se trezi pentru o clipă şi adormi iară, prăvălindu-se ca într-o prăpastie.

Marele diac Vîgovski sforăia, agăţîndu-se aprig cu mîinile de perne.

Lavrin Kapusta dormea în cantelaria sa, pe cojocul întins pe laviţă, cu pumnul strîns sub cap. Rămăsese la slujbă pînă tîrziu şi nu mai plecase acasă.

Timofei Nosaci, marele nacealnic al chervanelor, văzu în vis un peşte pe teava unui tun. Se trezi şi-şi ghionti soţia, voind s-o întrebe ce să însemneze aceasta? Ea tîlcuia visele foarte bine. Dar nu se trezi. Şi Nosaci adormi din nou.

Sub pătura de pîslă Toma Kekerolis şedea culcat cu ochii închişi. Prin peretele subţire, care-l despărţea de fiul hatmanului, auzi ţipetele acestuia şi dădu mulţumit din cap.

Kekerolis zăcea întins pe patul tare, cu ochii închişi. Deasupra capului său atîrna un crucifix negru, scăldat în lumina moartă a lunii.

Iar la sute de verste de Cehrinul cufundat în noapte, de cetatea de scaun a hatmanului întregii Ucraine şi al oastei căzăceşti de pe ambele maluri ale Niprului, Johannes Torres, nunciul papal din Varşovia, aprinzînd cu mîna tremurătoare o nouă lumînare de ceară de la căpetelul care se stingea, vorbea cu Leszczinski:

— Toate mijloacele sînt bune pentru atingerea ţelului nostru sfînt, fiul meu!...

...Noaptea geroasă de făurar plutea ca o corabie spre un tărîm depărtat.

Incepu să sufle crivățul. Șuierînd, învîrtejindu-se, gonea de-a lungul stepei. Viscolul gheţos se zvîrcolea pe şleahuri.

Caraula trecea pe uliţele Cehrinului, se uita peste zaplazuri, ca să vadă ce se petrece prin ogrăzi, asculta dacă nu cumva se aude vreun zgomot.

Străjerii vegheau pe meterezele cetăţuii.

19

In 1534 spaniolul Ignaţiu de Loyola a întemeiat ordinul catolic al iezuiţilor.

Oamenii din multe ţări, apropiate şi depărtate, ca şi din Spania însăşi, nu puteau să-şi închipuie ce urgie s-a abătut asupra omenirii. Numai Vaticanul, care sprijinise naşterea ordinului, întîmpină cu rugăciuni de mulţumire vestea ivirii unei puteri necruţătoare, cumplite, care urma să treacă prin foc şi sabie tot ce-i viu, tot ce stă în calea catolicismului — în calea papalităţii.

Ignaţiu de Loyola, ucigaş şi călău, rosti trei cuvinte care au devenit rugăciunea de seară şi de dimineaţă a iezuiţilor :

„Scopul scuză mijloacele".

Lumea se înfioră, dîndu-şi seama în curînd, ce mijloace foloseşte noul ordin catolic pentru atingerea scopului său : catolicizarea popoarelor şi nimicirea tuturor acelora care nu vor să se lepede de credinţa lor, de felul lor de viaţă.

Incă nu avusese loc unia cotropitoare de la Lublin, încă nu se săvîrşise apostazia ruşinoasă a unora din înalţii ierarhi ortodocşi la Brest Litovsk, cînd în Rzecz Pospolita, pe pămîntul ucrainean, în ţaratul Moscoviei lumea şi începu să simtă negura sîngeroasă care se răspîndea din camerele de torturi spaniole şi ale Vaticanului, şi începu să afle de nelegiuirile călăilor inchizitori.

Lumea din ţările slave încă nu uitase (oare putea ea să uite ?) chipul groaznic al ordinului cruciaţilor, crescut de Vatican, cînd o nouă molimă în sutană neagră, cu crucea într-o mînă, cu sabia în alta, cu viclenia în inimă şi cu otrava în cuget, se năpusti asupra străvechilor ţări slave.

Ceva mai mult de două decenii după întemeierea ordinului iezuit, fraţii săi, după cum se numeau, perfizi şi

linguşitori între ei, briganzii lui Loyola, s-au ivit în Polonia, chemaţi de regele Sigismund al II-lea August pentru o nouă cruciadă împotriva ţărilor ruseşti.

Pe vremea aceea, iezuiţii îşi şi dobîndiseră o faimă cumplită. Duhoarea rugurilor pe care erau arşi femei şi bărbaţi nevinovaţi, ţipetele din beciurile de torturi ale Alcazarului spaniol, din hrubele Vaticanului, din castelele de la Paris şi din mînăstirile de pe insula Malta, răsunau ca un ecou groaznic pe tot pămîntul. Ele erau auzite şi în Ucraina, ajunseseră şi în ţara Moscoviei.

La cîţiva ani după sosirea iezuiţilor în Rzecz Pospolita, la 25 august 1572, ucigaşii papali au pus la cale, în Paris, groaznica noapte a sfîntului Bartolomeu, cînd de la ora douăsprezece pînă la cinci dimineaţa au ucis opt mii de protestanţi numai pentru că aceştia erau de altă credinţă decît aceea catolică.

Primind vestea despre cele petrecute în noaptea sfîntului Bartolomeu, Vaticanul a organizat o iluminaţie sărbătorească în cinstea acestei isprăvi sîngeroase a bisericii romano-catolice.

Pe rugurile blestemate ale inchizitorilor au murit mulţi oameni ale căror nume s-au păstrat apoi cu veneraţie în amintirea a zeci de generaţii.

Murind pe rug, un slav, cehul Jan Hus, a strigat: „Adevărul va birui"! — Aceste trei cuvinte au făcut ocolul pămîntului şi au ajuns ca o platoşă de oţel de care se sfărîma perfida şi criminala deviză a fanaticilor iezuiţi: „Scopul scuză mijloacele."

Iezuiţii nu neglijau nici un mijloc ca să supună popoarele Europei Apusene. Invinuindu-le de vrăjitorie, de farmece şi de alte „păcate", în curs de un an, în Franţa, au torturat de moarte patruzeci de mii de femei...

Şi iată că Vaticanul şi iezuiţii săi îşi îndreptară paşii spre Ucraina şi spre tot pămîntul rusesc.

Ideea perfidă a aducerii popoarelor ortodoxe în sînul bisericii catolice, după cum se vorbea cu făţărnicie la Vatican, se răspîndi în vremea regelui Sigismund al III-lea al Poloniei. Ascunzînd scopul adevărat al călătoriei sale, iezuitul Antonio Possevino, un legat papal, veni la Moscova şi propuse ţarului Ivan cel Groaznic să unească biserica ortodoxă cu cea romano-catolică. Ţarul răspunse tare, neclintit: „Nu-i recunoaştem pe papi ca adevăraţi

urmaşi ai sfîntului apostol, şi nu ne vom supune puterii lor".

Antonio Possevino, faimosul aventurier şi şarlatan, a spus la sfatul iezuiţilor, întrunit de el în mare grabă la Vilno :

„Nici nu poate fi vorba acum de unie în Europa de Răsărit sau în Rusia moscovită. Acolo ţarul şi poporul au aceeaşi credinţă. Unia are mai mulţi sorţi de izbîndă în Rusia Apuseană, care este supusă regelui Poloniei, el însuşi aparţinînd bisericii romano-catolice. Puterea sa poate fi folosită pentru a influenţa cnejii şi popii ruşi şi a-i atrage la unie".

Şleahtei leşeşti şi regelui ei le plăcură vorbele lui Antonio Possevino. Unia putea să ajungă în mîinile lor acea armă, prin care, fără joimiri şi tunuri, puteau fi supuse odată pentru totdeauna popoarele ucrainian şi cel de pe pămîntul Rusiei Albe, isprăvindu-se cu acei cazaci răzvrătiţi şi desfiinţîndu-li-se micile privilegii de care se bucurau.

În felul acesta, Vaticanul dădea sprijin regelui şi şleahtei, iar aceştia la rîndul lor sprijineau Vaticanul.

Aşa se născu unia de la Brest Litovsk.

Printre căpeteniile ucrainene s-au găsit mişei şi năimiţi, s-au găsit cozi de topor care să se pună de bună voie în slujba catolicismului militant, şi care să primească cei dintîi urîtul nume de uniat, ceea ce însemna renegat, trădător, suflet vîndut.

Dar poporul, oamenii aceia pe care senatorii, şleahticii, regele, papa, cu legaţii săi şi cu călăii iezuiţi, îi numeau „vulgus profanum", adică prostimea, ţineau cu tărie la datina lor şi nu-şi lepădau nici credinţa, nici patria, nici limba.

Iezuiţii însă n-au dat înapoi. În tîrgurile şi în satele ucrainiene au început să ardă rugurile pe care mureau cei care nu se supuneau uniei.

Corupţia, trădarea, minciuna pătrundeau în fiecare casă de la Vistula pînă la Nipru, se tîrau peste Nipru, se strecurau pînă în ţinuturile ţaratului Moscoviei.

Şleahta ucraineană polonizată nu prea dădea de lucru iezuiţilor. De asemenea, cei mai mulţi dintre înalţii ierarhi se arătau binevoitori faţă de unie. Cît despre norod şi de fruntaşii săi, sau popii de rînd, cu ei vorba era scurtă.

Foc şi sabie !

Sabie şi foc.

Stăpînii Poloniei şi-au însuşit cu o bucurie nespusă această deviză şi au tradus-o în viaţă pe pămîntul ucrainean stăpînit de şleahtă.

Dar „vulgus profanum" era neclintit în dîrzenia sa. El scotea din rîndurile sale fruntaşi viteji.

Răscoalele, una mai strașnică decît alta, se ţineau lanţ. Dar războiul ruso-polon, pierdut, şi răpirea unor întinderi mari de pămînt ale ţaratului Moscoviei au bucurat pe iezuiţi şi pe papă. Supunerea tuturor pămînturilor ruseşti de la răsărit i se părea Vaticanului un lucru cu putinţă de înfăptuit. Şi nimeni din seminţia neagră a lui de Loyola n-a putut prevedea noua şi înfricoşătoarea putere care a aprins focul nestins al luptei îndîrjite împotriva uniei, a regelui, a şleahtei şi a iezuiţilor.

„Vulgus profanum", împreună cu o mare parte din şleahticii ucraineni, dîndu-şi seama de puterea noii mişcări, s-au pus sub buzduganul unei căpetenii, care pînă atunci nu se mai ivise pe pămîntul, pe care Rzecz Pospolita, regele ei, şleahta şi, bineînţeles, Vaticanul, îl socoteau supus pe vecie. Doar încă nu demult se vorbea de noi pedepse pentru întărirea temeinică a stăpînirii lor.

Încă în vara anului 1648, papa Inocenţiu al X-lea citise la Vatican, învineţindu-se de mînie, universalul lui Bogdan Hmelniţki, adus de curierul nunciului său din Varşovia.

«Credinţa noastră este batjocorită. Erarhilor şi monahilor cinstiţi li s-a luat şi pîinea cea de toate zilele; preoţii sînt prigoniţi; uniaţii stau cu jungherul la gîtul norodului; iezuiţii iau în deşert şi asupresc credinţa noastră strămoşească. Seimul leşesc rîde de rugăminţile noastre, dispreţuindu-ne şi strigîndu-ne că sîntem „schismatici"...

Priviţi, eu, diacul oastei zaporojene, un cazac vîrstnic, în loc de lăsarea la vatră şi de odihna la care aveam dreptul, acum sînt hăituit şi obidit pentru că aşa vor asupritorii. Fiul mi-a fost omorît în bătăi cu gîrbaciul, soţia mi-a fost batjocorită, averea mi-a fost luată; chiar calul meu de oaste mi l-au furat, iar pe mine m-au osîndit la moarte. Nu m-au găsit vrednic de altă răsplată pentru sîngele vărsat tot în folosul lor; nimic nu-mi rămîne pentru trupul meu acoperit de răni. Oare trebuie să îndurăm şi mai departe aşa ceva? Oare trebuie să rămînem pentru totdeauna în robie? Asupririle şi prigoana iezuiţilor n-au margini pe pămîntul nostru! Norodul geme şi cere ajutor.

Norodul se ridică la luptă pentru cinstea sa, pentru dezrobirea ţării sale, pentru credinţă. Gîndul meu este să pornesc la luptă pentru răzbunarea schingiuirilor şi suferinţelor pe care ni le-au pricinuit iezuiţii şi şleahta cea spurcată, pentru răzbunarea credinţei noastre batjocorite, şi a norodului ucrainean asuprit. Moarte călăilor iezuiţi! Moarte uniei!

A sosit ceasul dorit de toţi oamenii noştri. A venit ziua luptei pentru slobozenia şi cinstea credinţei noastre. Veacuri de-a rîndul legea pravoslavnică a îndurat o înjosire ruşinoasă. Nici măcar ca să ne rugăm nu ne-au îngăduit un adăpost deasupra capului. La luptă pentru apărarea vieţii noastre. Moarte acelora care au venit cu foc şi sabie pe pămîntul nostru scump! Sabia şi focul să cadă peste capetele lor blestemate!»

Şi astfel Zinovi-Bogdan Hmelniţki, sotnic în oastea căzăcească, ridicat hatman prin voinţa norodului şi a cazacilor răzvrătiţi, a ridicat steagul luptei împotriva Vaticanului şi întregii sale armate, în fruntea căreia păşeau cohortele de iezuiţi.

Într-adevăr, anul 1648 a adus multe necazuri papei Inocenţiu al X-lea. Mai mult decît atît, întîmplările acestui an nenorocit au pus capăt vieţii sfîntului părinte. Dar nici el, cu mintea sa drăceşte de ageră, după cum socotea toată lumea, nici altul dintre ceilalţi fruntaşi ai bisericii catolice sau ai Rzeczei Pospolita, n-au prevăzut unde va duce lupta începută de Bogdan Hmelniţki la Apele Galbene şi sprijinită cu atîta căldură de tot norodul.

Dar Inocenţiu al X-lea a primit înfruntarea schismaticului.

El a trimis iezuiţilor o poruncă aspră: să rămînă cu orice preţ pe pămîntul ucrainean. Sfîntul părinte îngăduia orice pentru împlinirea poruncii sale, chiar şi trecerea la credinţa pravoslavnică. Aceasta nu era socotită o trădare, ci un mijloc vremelnic pentru atingerea scopului.

Papa începu să strige în toată lumea despre fărădelegile schismaticilor şi despre batjocorirea de către ei a religiei catolice. În multe ţări, pe la curţile regeşti, lumea zîmbea la auzul acestor poveşti.

Întorcîndu-se în anul 1650 din Ucraina, solul veneţian Alberto Vimina, întrebat de dogele Veneţiei în legătură cu aceasta, dădu din umeri şi cu libertatea pe care i-o îngăduia rangul şi averea sa, spuse:

— Cine-i poate întrece pe părinții iezuiți în torturi și schingiuiri ?

În vremea aceasta iezuiții își săvîrșeau isprăvile diabolice. Mîna lor se simțea peste tot, acolo unde oamenii mureau pe neașteptate, după ce băuseră oleacă de mied curat, unde fiul își vindea tatăl și mama, ca o iudă, pentru treizeci de arginți, acolo unde sotnicul sau polcovnicul, deși jurase pe cruce credință hatmanului, se întîlnea cu răufăcătorii și le vindea taine de mare însemnătate.

Iezuiții pătrunseseră în casa hatmanului și vreme de cîțiva ani ținuseră în preajma lui o iscoadă, o femeie cu trei nume : Iulțea, Anelka, Elena, după cum a izbutit să afle mai tîrziu Lavrin Kapusta, atamanul orașului Cehrin și nacealnicul cantelariei de taină a hatmanului.

Și totuși puterea de care se izbeau fiii lui Cain era de fier, și ei își spărgeau tot mai mult capetele ticăloase de ea. Erau prinși și nimiciți ca niște lupi turbați. Dar Vaticanul trimitea mereu noi și noi iscoade, care de care mai viclene, mai agere, mai răzbunătoare.

Vaticanul nu dormea. Totuși Hmelniţki se ținea zdravăn pe picioare. Gîndul ispitirii sale prin aur s-a dovedit zadarnic. Otrava și gloanțele erau neputincioase. De-a curmezișul drumului se ivea mereu Lavrin Kapusta, pînă atunci necunoscut Vaticanului, și însuși sanctitatea sa papa Inocențiu al X-lea a binevoit să se întrebe cine-i acest schismatic cu nume ciudat, nume pe care șleahta îl rostea cu un zîmbet.

Numele era al unui om de rînd, dar faptele acestui om dovedeau o voință puternică și o minte ascuțită. Nu fără știrea papei fusese dată porunca de a se scurta viața acestui ajutor al hatmanului, și meșteri ai ștreangului și ai pumnalului, vestiți în toate țările europene, s-au apucat cu zel de treabă. Dar din cînd în cînd la Varșovia, Johannes Torres era nevoit să rostească cu buzele sale uscate cuvîntul rece : „Amen !“ — căci mereu i se vestea moartea neașteptată, la Kiev sau la Cehrin, a unui băcan, a unui zugrav de icoane, a unui țîrcovnic, ori a unui negustor îndatoritor, sub a căror mască se ascundeau ucigașii strecurați în Ucraina... Dar stăruința și încăpățînarea erau trăsături cunoscute ale legaților papali.

Iar Johannes Torres era socotit ca cel mai îndîrjit și cel mai viclean dintre aceștia.

Vaticanul știa pe cine trimite ca nunciu la Varșovia.

În sfîrșit, au ajuns la încheierea că-i mai bine să ardă și să schingiuiască țara întreagă, decît să dea înapoi. Dacă s-ar întîmpla așa ceva, asta ar însemna o prevestire neagră pentru soarta Vaticanului. De aceeași părere era și șleahta din Rzecz Pospolita. Așa socotea și regele Jan-Kazimir.

Drumurile Rzeczei Pospolita și ale Vaticanului se întîlneau și de data aceasta.

20

Războiul ținea, cu mici întreruperi, de șase ani.

Pospoliții de pe pămînturile coroanei se frămîntau.

Dajdiile către pani, miile de morți în depărtatele tîrguri și sate ucrainene, în sfîrșit, flacăra războiului care trecuse pe pămîntul coroanei, toate acestea nu prevesteau nimic bun pentru șleahtă și pentru rege. Dar zecile de tîrguri și sutele de sate pierdute? Oare pentru liniștirea pospoliților s-ar învoi să înceteze războiul, pani ca Wiszniewecki și Kalinowski, Sapieha, Radziwill, Koniecpolski, Lubomirski, Ostrojski, și împreună cu ei sute de șleahtici, pe care Hmelnițki și oastea sa i-au alungat de pe locurile unde găseau din belșug mied și vin, mîncare pe degeaba și o viață fără grijă?!

Pospoliții n-aveau decît să cîrtească. Ca să-i țină în frîu era cardinalul primat de Gniezno. Datoria lui era să bage în cap pospoliților că fără acest război vor pieri, că Hmelnițki și schismaticii săi vor răpi toate femeile și fetele catolice, ducîndu-le în robie, în Krîm și în Turcia. Din bisericile catolice vor face grajduri, vor călca în picioare toată Rzecz Pospolita, care va ajunge o stepă sălbatică.

Cu un an în urmă, cancelarul Leszczinski spunea în seim:

— Răzvrătirea nu poate dăinui multă vreme. Mai curînd sau mai tîrziu, Hmel sau va cere mila regelui sau va fi spînzurat în fața palatului regesc Wawel din Cracovia.

Șleahta leșească își punea mari nădejdi în urdia din Krîm. Se aștepta ca hanul Islam Ghirei, cu urdia sa de o sută cincizeci de mii de războinici, să sară în sprijinul Rzeczei Pospolita în luptele ce urmau să se dea în primăvară, lucru de temut pentru dușmani. Cancelarul Leszc-

zinski era mai mult ca sigur de aceasta. Toate zvonurile despre negoţările lui Hmelniţki cu Moscovia nu vor face decît să curme şovăiala hanului. Moscovia alături de Hmelniţki însemna pieirea pentru Krîm. Dar parcă numai pentru Krîm ?

Sosirea lui Repnin în fruntea unei solii la Lwow se şi uitase. Nu prea părea cu putinţă ca ţaratul Moscoviei să calce pacea de la Polianovka. Apoi şi faptul că şvezii ameninţau hotarul moscovit la miazănoapte, iar turcii ţinteau dinspre Azov către hotarele de la miazăzi, prin ţinutul Donului, în vreme ce Rzecz Pospolita pîndea la Smolensk, cîntărea greu. Nu în zadar oastea hatmanului coroanei, prinţul Radziwill al Litvaniei, era ţinută neatinsă şi totdeauna gata de luptă.

Nu, Moscovia nu va sprijini în luptă pe Hmelniţki !

Cancelarul era încredinţat de acest lucru şi cu dibăcia sa cunoscută îl făcea să vadă lucrurile în felul acesta nu numai pe rege, ceea ce nu era greu, dar chiar şi pe senatori atît de încăpăţînaţi ca Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, care plecase la armia din Kameneţ, de unde sosiseră veşti că joimirii murmurau, cerînd să fie lăsaţi la vetre şi stîrnind neorînduieli.

Pentru orice împrejurare, hatmanul coroanei primise însărcinarea ca, ocolind pe hanul din Bahcisarai, să intre în legături cu urdia din Bugeac şi cu ienicerii din Hotin, şi totodată să dea putinţă joimirilor să petreacă prin satele ucrainene, ca să-şi mai potolească dorul...

Această măsură propusă de cancelar la cina de rămas bun din palatul regesc, îi făcuse să rîdă atît pe hatmanul coroanei, cît şi pe rege.

Leszczinski trimisese oameni de încredere şi în Ucraina la Vîgovski, în Cehrin, şi la mitropolitul Kossov în Kiev. Nu strica să i se amintească lui Vîgovski că prea mult se învîrteşte în loc. Dar nici Varşovia nu-l prea îndemna. Adevărul este că, Lanckoronski propusese un om nou pentru buzduganul de hatman, pe Pavlo Teteria, chezăşuind cu capul pentru acel schismatic. Dar erau mulţi aceia care voiau buzduganul. Lucrul cel mai de seamă era de a-l smulge din mîinile schismaticului Hmel. Cancelarul era însă de părere că nu trebuie să se dea nimănui buzduganul după înfrîngerea lui Hmel, urmînd ca în Ucraina să fie trimis Sapieha sau Koniecpolski, ori ca această ţară să fie dată pe mîna lui Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei,

şi îndeobşte chiar şi numele ei — Ucraina — să fie stîrpit! Astfel să se isprăvească dintr-o lovitură cu tot ceea ce le stătea în cale. Să înţeleagă toţi că moartea va cădea pe capul aceluia care se ridică împotriva Rzeczei Pospolita.

Leszczinski era sigur că numai îngăduinţa regelui Wladislaw şi a înaintaşilor săi faţă de cazaci a pricinuit înmulţirea acestora. Nu, după biruinţă, el va supune regelui spre iscălire un viţ prin care se va porunci ca sub pedeapsa cu moartea să nu se găsească în nici o casă ucraineană nu numai săbii şi flinte, dar nici măcar cuţite. Să-şi rupă cu mîinile pîinea şi carnea. Golanii!

La toate se gîndea cancelarul Leszczinski. Pe toate le chibzuia.

...Liniştea de mormînt, care domnea la hotare spre sfîrşitul iernii, era parcă dovada uneia din presupunerile cancelarului, că în ceea ce priveşte războiul, Moscovia nu i-a făgăduit ajutor lui Hmelniţki, şi acesta stă acum cu frica în sîn la Subbotov sau la Cehrin, gîndindu-se cum să-şi scape capul şi făcîndu-şi pesemne adeseori socoteala cum să se închine mai repede la picioarele regelui Jan-Kazimir şi să-i cerşească în genunchi mila regească pentru ca să rămînă cu buzduganul.

Dar liniştea care domnea la hotare nu trebuia să amăgească minţile celor din Varşovia. Şi spre cinstea cancelarului trebuie spus că el a făcut tot ce era cu putinţă pentru ca senatorii şi voievozii să stea iarna aceea acasă, să se lipsească deocamdată de ospeţele strălucite cu care se desfătau în fiecare an pe vremea aceea la Varşovia.

Cancelarul credea în semne.

Cu cît va fi acum viaţa mai aspră şi mai cumpătată la Varşovia, cu atît mai mare va fi sărbătoarea care aştepta coroana în viitor. Ori, după biruinţa de la Beresteczko prea mult s-a petrecut şi s-a benchetuit, atrăgîndu-se nenorocirea care a căzut asupra capetelor lor la Batog.

Liniştea domnea la hotare.

Liniştea domnea la Varşovia.

Liniştea tainică domnea în palatul cancelarului, şi dincolo de zidurile lui înalte.

Liniştea stăruia în văzduhul Varşoviei, şi cancelarul se bucura de liniştea acestei nopţi de iarnă, o sorbea cu plăcere ca pe o băutură bună şi tare, plimbîndu-se prin largul său cabinet, călcînd grijuliu pe covorul pufos care-i fusese

dăruit de marele vizir turc, în semn de bunăvoință și de veșnică prietenie.

Și așa, grijile erau date încetișor la o parte. Liniștea și noaptea își îndeplineau menirea lor. Astfel, de la sine, se înfiripa gîndul: „Slavă domnului, toate moșiile mele sînt în voievodatul Cracoviei și nu în Ucraina!" Plăcerea acestui gînd era tulburată de amintirea lui Kostka Napirski.

„Bine că am izbutit să îngenunchiem prostimea noastră — se gîndea Leszczinski — căci dacă, ferească dumnezeu, ea s-ar fi unit cu schismaticii lui Hmelnițki, peste capetele noastre s-ar fi prăvălit focul iadului".

Lumînările scăldau încăperea largă într-o lumină vie. Umbrele lungi ale portretelor din cadrele aurii cădeau pe covor. Cancelarul se oprea în fața fiecăruia. Ținea cu ele o convorbire mută. Aceasta nu se putea face în timpul zilei. Bine că cel puțin noaptea era atît de liniștită.

De pe perete îl pironeau ochii tatălui său, voievodul din Luțk, care dădea parcă din cap, încuviințînd gîndurile înțelepte și faptele chibzuite ale fiului său. Oare își închipuise voievodul din Luțk că fiul său va ajunge marele cancelar al falnicei Rzecz Pospolita, al doilea dregător după rege?

Leszczinski se apropie de alt portret. Acesta era al unchiului său Jan Weligurski, arhiepiscopul Cracoviei. Lui trebuia să-i mulțumească cancelarul pentru izbînzile sale în trebile politice. Doar el îl făcuse bărbat de stat. Păcat că-l luase moartea.

Arhiepiscopul nu zîmbea și nu dădea din cap. Privirea sa era aspră și pătrunzătoare. Speriat de această privire tăioasă, cancelarul păși grabnic spre alt portret. Iată pe răposata sa soție Jadwiga, născută Koniecpolska. Și ea murise de timpuriu și nu avusese plăcerea să vadă lanțul auriu de cancelar și steaua de aur cu cruce pe pieptul bărbatului ei. Dar Jadwiga putea dormi liniștită în împărăția cerurilor. Cancelarul nu bucura pe altă femeie cu izbînzile sale. Pe Janina, fata în casă, n-o interesau treburile de stat. Datoria și, deci, curiozitatea ei, nu mergeau mai departe de dormitorul cancelarului.

Orice s-ar spune, cancelarul era nu numai un bun slujitor al Rzeczei Pospolita, dar și un soț credincios.

Liniștea năștea în cuget gînduri bune, cucernice. Nu degeaba cancelarul de coroană al Rzeczei Pospolita credea

în semne. Oamenii care cunosc tot soiul de licori amețitoare și se pricep bine la ele, nu înțeleg că licoarea cea mai scumpă din lume este liniștea. Aceasta o poți sorbi cît vrei și fără de sfîrșit.

Mulțumit, vesel, cancelarul se așeză în fotoliu, punîndu-și picioarele obosite pe un taburet scund, acoperit cu o blană de leopard.

„Ciudat lucru — se gîndea cancelarul — sînt oameni care, stîrnind larmă pretutindeni împrejur, iscînd prin faptele lor țipete și gemete, aduc altora liniște". Pentru cancelar astfel de oameni erau iezuiții. Ignațiu de Loyola avea o inteligență de papă. Cancelarul rîdea numai din vîrful buzelor, fără glas. De ce să-și strice liniștea? Semnele sînt semne.

O bătaie sfioasă dar stăruitoare în ușă îl făcu pe cancelar să se frămînte în fotoliu. El își privi în oglinda din față chipul îngrijorat, nemulțumit și se liniști pe sine însuși: „Fleacuri. Pesemne că este Klementin".

— Intră! — strigă cancelarul.

— Luminăția voastră pane cancelar, — vorbi deslușit intendentul Klementin, îmbrăcat strîns într-o haină cusută cu aur, fără a închide după sine ușa, — de o mie de ori vă rog să mă iertați că tulbur odihna luminăției voastre. Dar atît a stăruit panul...

— Să te ia toți dracii și pe tine și pe panul tău! Ce nenorociri s-au întîmplat ca să dai buzna peste mine în toiul nopții?!

Cancelarului i se tăiase răsuflarea de mînie. Deschise gura ca să-l dea afară pe Klementin, însă tocmai atunci în spatele acestuia se ivi un cap zburlit, urmat de toată făptura unui om care împinse la o parte pe intendent.

— A, domnia ta erai, pane?... — întrebă buimac cancelarul și-și acoperi fața cu mîna, de parcă înaintea lui s-ar fi ivit o vedenie.

— Sluga plecată a luminăției voastre, rotmistrul Stanislaw Grozdycki. Veștile pe care le aduc din partea panului Jastrembski sînt atît de însemnate, încît mi-am luat îngăduința să mă înfățișez de îndată înaintea luminăției voastre.

Grozdycki făcu un pas spre cancelar și spuse:

— La Pereiaslav, în ziua a opta din luna ianuar, Hmelniţki şi căpeteniile, laolaltă cu prostimea, au jurat credinţă ţarului Moscoviei pentru veşnica supuşenie a Ucrainei faţă de Moscovia.

Cu toate că Grozdycki rostise aceste cuvinte încet, cu glas răguşit, lui Leszczinski i se păru că bubuitul unei salve de artilerie tună sub bolţile înalte ale castelului, sfîşiind liniştea apăsătoare ca de mormînt.

CARTEA
A DOUA

1

TOTUL a fost un vălmăşag în acea iarnă aspră a anului 1654, cînd sanctitatea sa papa Inocenţiu al X-lea a primit ştiri de la nunciul său din Varşovia, Johannes Torres, despre Rada din Pereiaslav.

Locuitorii din Pereiaslav n-au visat şi nu s-au gîndit vreodată că numele tîrgului lor va intra atît de adînc şi pentru ani atît de îndelungaţi în memoria papilor de la Roma. Nimeni dintre numeroşii tîrgoveţi nu s-au gîndit măcar că în cetatea de scaun a lumii, în Vaticanul cel viclean, în dosul zidurilor întunecate ale colegiilor iezuite, în mînăstiri, în palatele regilor şi în castelele prinţilor, se va vorbi adeseori despre evenimentul de la Pereiaslav.

Cu ochii injectaţi de sînge, ţinînd în mînă hîrtia de mătase, pe care erau aşternute rînduri drepte de bine cunoscuta mînă hotărîtă a nunciului de la Varşovia, clocotind de o mînie crîncenă, Inocenţiu al X-lea rămăsese cu privirea pironită într-un ungher al dormitorului său mohorît. Sanctitatea sa era ros de îndoieli: oare într-adevăr nu-i era sortit lui, pontiful bisericii catolice, să unească toate ţările sub tiara sa? Dar mai mult decît atît, de astă dată ceea ce fusese socotit cucerit şi supus, se lepăda şi amenința. Pentru blestemaţii aceştia de schismatici n-a fost

deajuns un singur Ignaţiu de Loyola! Trebuiesc crescuţi pe pămînt mii şi mii de inşi ca Loyola pentru a preface în scrum, pe ruguri, plebea insolentă şi pe conducătorii ei!

Mai bine decît oricare altul pe lume, mai profund decît toţi regii, împăraţii, ducii şi prinţii, sultanii şi hanii, luaţi laolaltă, a înţeles papa Inocenţiu al X-lea toată primejdia actului de la Pereiaslav pentru planurile îndrăzneţe ale Vaticanului şi ale fidelilor săi aliaţi.

Actul de la Pereiaslav făcea imposibilă victoria viitoare a uniei. În calea Vaticanului, în ciuda acţiunilor pe care acesta le organiza din vremuri vechi sub paravanul luptei pentru „mormîntul domnului", pe această cale bătută şi netezită de multe generaţii, apăreau obstacole noi. Reieşea că nici inchiziţia, nici pacificarea prin foc şi sabie, nici unia infiltrată cu viclenie — nimic n-a frînt acea putere care acum îşi întindea aripile sub sceptrul ţarului Moscoviei.

Deci şleahta polonă şi regele ei sînt nişte netrebnici, nişte laşi. Asigurările lor că plebea de pe pămînturile ruseşti este supusă, îngenunchiată, că toţi ruşii dacă nu astăzi, atunci mîine îşi vor pleca fruntea în faţa Vaticanului, că drumul spre Răsărit, prin ţările ruseşti, va fi drumul religiei romano-catolice, pe care Rzecz Pospolita o va ocroti cu străşnicie — toate acestea sînt o minciună nerușinată şi fățarnică.

Din Răsărit bătea înspre îndepărtata Romă vîntul primejdios şi înecăcios al răzvrătirii.

Pilda Ucrainei era un imbold pentru multe popoare.

Acum nu numai schismaticii cu conducătorul lor Hmelniţki nelinişteau pe papa Inocenţiu al X-lea. Dacă ar fi fost numai ei, pînă la urmă li s-ar fi putut veni de hac. Dar acum cînd îi sprijinea Moscovia, asta nu mai era cu putinţă! În zadar se socotea că după pacea de la Polianovka, cu care se lăudau atît de mult senatorii poloni, statul Moscoviei nu se va mai ridica.

Cum s-a întîmplat asta?

Ce s-a petrecut?

Cine e vinovat?

Şi nu numai la Vatican se puneau aceste întrebări...

Ieremia Huntzel nu era nici cardinal, nici arhiepiscop. La drept vorbind, el nu deţinea nici un post oficial în ierarhia bisericească a Vaticanului. Sosise la Roma ca orice

călător cu dare de mînă, pe o cale obișnuită în acele vremuri.

În drumul său, îndată ce trecuse hotarul Poloniei, Ieremia Huntzel găsea locuințe bune, mîncare gustoasă și hrănitoare, vinuri plăcute, femei vesele și înțelegătoare. La nevoie, și asta nu întîmplător, ci atunci cînd Huntzel socotea necesar acest lucru, el apărea în fața cucernicilor pateri, a superiorului vreunei mînăstiri sau a comandorului vreunui ordin, îmbrăcat într-o sutană roșită de soare, sărăcăcioasă, desculț, cu un toiag în mînă. Trecînd de poarta severă a mînăstirii, bătea nenumărate mătănii și pînă la urmă își făcea apariția în chilia superiorului, după ce se spălase și lepădase funiile și zdrențele. Acolo își rostea povățuitor cugetările, și uneori dădea porunci; în timpul acesta părintele superior asculta cu luare aminte, exclamînd în clipele scurtelor pauze:

— *Sancta mater!* Înțelepte cuvinte, cucernicia voastră!

Isprăvindu-și treburile și încredințat că vorbele sale au fost înțelese de cel căruia îi erau adresate, pornea mai departe, călătorind, după împrejurări, în caretă, îmbrăcat în haine scumpe de nobil, sau la nevoie mergînd din nou pe jos în lunga sa sutană ponosită.

Nu trebuie trecut cu vederea faptul că în drum Ieremia Huntzel a fost oaspetele lui Ferdinand al III-lea, împăratul Austriei. În palatul împărătesc, a intrat desculț. Bocănind cu toiagul său noduros, călca pe parchetul lucitor ca oglinda, lăsînd dîre murdare și scuturîndu-și fără sfială praful de pe ponosita sa sutană ieșită de soare, parcă sfîșiată de cîini.

Soldații din garda împăratului, kammer-junkerii și pajii se uitau fără uimire la monah, cu ochi sticloși. Avuseseră prilejul să vadă și mai mari ciudățenii în palatul împărătesc.

La audiența lui Ieremia Huntzel în cabinetul împăratului a asistat numai baronul Allegretti.

Vizita lui Huntzel și convorbirea cu el au fost nu numai interesante, dar au avut și o mare însemnătate pentru împărat și pentru ministrul său.

Ieremia Huntzel ședea degajat în fața împăratului. După cum se cuvenea unei persoane de rangul său, el avea în cabinetul împăratului o atitudine demnă, răspundea nestînjenit la întrebări, asculta și, dacă era nevoie, întreba el însuși.

Veştile pe care le adusese Huntzel meritau ca vistieria împărătească să se îngrijească îndeaproape de el şi de stăpînii săi. Acest lucru a fost făcut repede şi în tăcere. În timp ce Huntzel şedea în faţa împăratului, demnitarii aranjau totul, cu discreţie şi pricepere.

Soarele îşi revărsa razele jucăuşe deasupra Vienei. Zăpada se topise. Lumea de aici cunoştea iarna în felul său. Totuşi împăratul binevoi să se exprime cu simpatie:

— Oare o îmbrăcăminte atît de subţire nu este vătămătoare pentru sănătatea reverendului pater? Doar aţi venit dintr-o ţară rece şi aspră.

Ieremia Huntzel se uită cu ochi pătrunzători la împărat, clătină obosit din cap şi răspunse:

— Maiestate, mă ocroteşte sanctitatea sa papa cu rugăciunile sale. Smerenia şi renunţarea la tot ceea ce ne îndepărtează de domnul nostru Isus Hristos îmi dau puteri, mă întăresc.

Baronul Allegretti îşi muşcă buza. El ştia cîte ceva despre felul cum călătorea Ieremia Huntzel şi la ce casă de la marginea Vienei îşi lăsase careta, bagajele, şi pe cei doi slujitori ai săi. Dar ministrul împăratului se sinchisea prea puţin de toate acestea. Ieremia Huntzel n-avea decît să umble şi cu picioarele în sus prin Viena, numai să facă, el şi stăpînii săi, ceea ce era spre folosul baronului Allegretti şi al maiestăţii sale împăratul.

Ieremia Huntzel adusese tocmai acele ştiri care aveau o importanţă deosebită la tratativele viitoare cu Moscovia.

...Huntzel plecă de la Viena spre Roma, într-o caretă încăpătoare. Arcurile moi îl legănau uşor. Pămîntul aburea. Cerul era primăvăratic. Drumeţii întîlniţi în cale îşi scoteau pălăriile în faţa nobilului călător.

În ţara împăratului domnea pacea. Pe marginea drumurilor cînd şi cînd se ridicau mici capele. Trecînd prin dreptul lor, Huntzel îşi făcea semnul crucii.

În depărtare, crîngurile de măslini licăreau ca argintul. Deasupra căsuţelor cu acoperişuri povîrnite, semănînd cu nişte coteţe de păsări, se înălţau fumuleţe albăstrii. Huntzel era din timp în timp întrecut de carete aurite, la care erau înhămaţi cîte opt şi chiar doisprezece cai, şi cu lachei în livrele la spate.

Nu departe de Roma întîlni un alai de trei carete, urmate de o numeroasă escortă de reiteri elveţieni. Ieremia Huntzel porunci slujitorilor să tragă careta alături de drum

şi-şi scoase pălăria plecînd adînc capul. În careta din frunte, tolănit pe perinele roşii de safian, cu mîna dreaptă în şold, privea pe geam dogele Veneţiei.

Văzînd escorta numeroasă şi pe cei doi negri uriaşi cu turbane albe, care stăteau la spatele caretei, Huntzel îşi dăduse seama de departe că în caretă era dogele.

Acesta lunecă cu ochii peste chipul respectuos al lui Ieremia Huntzel şi îşi umflă dispreţuitor buza. Huntzel se gîndi cu venin :

„Degeaba mă priveşte de sus. Cred că unele din lucrurile cunoscute de mine i-ar fi de folos domnului doge, care de bună seamă că nu fără griji se întoarce de la Roma în oraşul său".

...Roma se ivi curînd.

Huntzel porunci vizitiului să se îndrepte spre o mînăstire mică, pierdută în cartierele vechi ale oraşului.

...Iar a doua zi Ieremia Huntzel, îmbrăcat în sutana sa ponosită, roşcată, încins cu o funie de păr, cu toiagul noduros în mînă, păşi desculţ prin portiţa de gratii în curtea pavată cu plăci de tuci a reşedinţei private a lui Inocenţiu al X-lea ; din clopotniţa catedralei sfîntului Petru răsună dangătul clopotelor. Halebardierii care străjuiau la poartă priveau pe monahul care după ce îngenunchie, îşi îndreptă ochii spre cer şi începu să se roage.

Servitorii tăcuţi ai papei se apropiară de Huntzel, îl luară de subţiori şi-l ajutară să se ridice în picioare.

Sprijinindu-l încetişor, îl conduseră în saloanele papei. Exprimîndu-le mulţumirea sa smerită, Ieremia Huntzel se opri în faţa uşii înalte de la camera de culcare a papei Inocenţiu al X-lea şi rosti cu umilinţă, aşa cum se cuvenea să vorbească în acele sfinte încăperi :

— M-am întors din iad, fraţii mei. Am scăpat cu viaţă numai datorită ocrotirii sfîntului locţiitor al lui dumnezeu pe pămînt, sanctitatea sa papa.

Şi, după ce îşi făcu semnul crucii, trecu pragul încăperii.

Faptul că papa primea pe iezuitul Ieremia Huntzel în camera sa de culcare, înainte de dejun, era un eveniment excepţional la Vatican. Puţini cardinali, legaţi şi nunci papali se puteau bucura de o asemenea graţie deosebită din partea sfîntului părinte.

Ieremia Huntzel, după cum spusese el însuşi, se întorsese din iad. Iadul adevărat, socotea iezuitul, era acolo, unde schismaticii ridicaseră mîna împotriva fidelilor ser-

vitori ai Vaticanului. Acolo trebuia făcut un autodafe general. Numai un autodafe crunt putea să pună capăt înfrăţirii schismaticilor.

Fiind înştiinţat în cursul nopţii de înapoierea lui Ieremia Huntzel, Inocenţiu al X-lea dispusese ca iezuitul să se înfăţişeze la el dis-de-dimineaţă. Nevoia de a cunoaşte tot ceea ce se petrecea în Polonia era atît de urgentă, încît papa aştepta cu o nerăbdare vădită pe iezuit, regretînd că nu-l chemase numaidecît.

Papa Inocenţiu poruncise ca, de îndată ce Huntzel va păşi în piaţa Vaticanului, să se tragă clopotele în clopotniţa catedralei sfîntului Petru. Să vadă şi să audă toată lumea cum îi onorează papa şi sfînta biserică pe aceia care poartă crucea ei în ţările îndepărtate, aducînd, ca pe o turmă rătăcită, mii şi mii de oameni în sînul ei. Această întîmpinare solemnă trebuia să fie dovada unor noi măsuri care vor fi luate de Vatican faţă de aceia care vor cuteza să ridice mîna împotriva Romei catolice. Iar acei care slujesc Vaticanul cu credinţă şi cu dreptate, sînt primiţi cu cinste şi laudă, ca sfinţii mucenici.

Iată de ce Ieremia Huntzel, acest slujitor credincios al Vaticanului, avea fericirea să se bucure de înalta graţie a sfîntului părinte.

— Vorbeşte, fiul meu, — porunci Inocenţiu al X-lea, arătînd lui Huntzel un taburet jos lîngă fotoliul în care şedea, cuprinzînd cu degetele sale groase braţarele îmbrăcate în piele. — Vorbeşte, fiul meu. — Papa închise pleoapele, şi pe faţa sa lucioasă, cu guşă dublă, atîrnînd ca o băşică pe sutana de mătase şi acoperindu-i pieptul gras, se aşternu o expresie de linişte şi de nepăsare prefăcută, care-l uimi nespus pe Ieremia Huntzel.

— Veşti rele, sanctitatea voastră, — începu cu mîhnire iezuitul şi, ridicîndu-şi privirea spre papă, văzu pe chipul lui aceeaşi expresie de nepăsare. Numai în glasul său simţi o nemulţumire, cînd rosti a doua oară :

— Spune totul ! Şi din nenorocire poate răsări o minune. Totul este în mîinile domnului. Ai fost acolo ?

— Am fost, sanctitatea voastră. Am văzut totul şi am auzit totul.

Iezuitul vorbea fără grabă, cu amănunte.

El reproduse cuvînt cu cuvînt ce se spusese la Rada din Pereiaslav, repetînd cuvintele îngrozitoare pe care schismaticul Hmelniţki le răcnise cu vocea sa hulitoare, pentru

care el nu va scăpa de iad şi de chinurile sale veşnice: „Clopotele din Pereiaslav, bat atît de tare, încît vor fi auzite şi la Roma. Or să dănţuiască bine papa şi iezuiţii lui!"

O umbră neagră lunecă peste faţa papei. Buzele sale groase şoptiră, parcă storcîndu-şi cuvintele din gîtlej:

— Scump va plăti schismaticul pentru blasfemia sa. Vorbeşte mai departe.

Şi Huntzel urmă să povestească.

Ceea ce auzi de la Huntzel nu-l bucură pe sfîntul părinte. Dealtfel, Inocenţiu al X-lea nici nu se aştepta la ceva bun. După ce iezuitul îşi sfîrşise povestirea, papa tăcu îndelung, acoperindu-şi ochii cu mîna.

Un porumbel cenuşiu, pe care papa îl îndrăgise, ciocăni în geam. Sosise ceasul cînd îi deschidea în fiece zi fereastra cu mîna lui şi-i dădea să ciugulească grăunţe din sacra sa palmă. Boabele de grîu, puse la îndemînă de servitor, străluceau ca aurul în talgerul de argint de pe masă şi porumbelul le vedea prin geam. El bătu încăodată cu ciocul, fîlfîi din aripi şi-şi luă zborul. Lui Inocenţiu al X-lea nu-i era aminte astăzi de aşa ceva.

— Du-te şi odihneşte-te, fiul meu, — vorbi papa după o tăcere lungă. — Ieremia Huntzel, ai îndreptăţit nădejdile pe care sfînta biserică şi le-a pus în tine. De aceea, te vei întoarce curînd în ţara aceea.

Papa deschise pleoapele, şi iezuitul se trase puţin înapoi, ca şi cum focul care se aprinsese în ochii, brăzdaţi de vinişoare roşii, ai lui Inocenţiu, ar fi putut să-l ardă.

— Te vei întoarce în acea ţară asupra căreia arunc anatema, — continuă ameninţător papa, — ca vestitor al voinţei mele. Pe acolo pe unde vei trece, împreună cu numeroşii mei slujitori, va pieri tot ce e viu. Fiii vor blestema pe părinţi, iar părinţii pe fii. Amen!

— Amen! — repetă Huntzel, lipind palmele una de alta şi strîngîndu-le la piept.

— Se vor căi amarnic că au ridicat capul împotriva Vaticanului, dar va fi prea tîrziu. De data aceasta n-am să mai dau înapoi. — Inocenţiu întinse mîna înaintea sa şi vorbi graseind: — Suferinţe, chinuri şi o moarte cumplită vor cădea pe capetele schismaticilor. Du-te, fiul meu.

Călcînd încet, precaut, de parcă nu păşea pe covor, ci pe cioburi de sticlă, Ieremia Huntzel părăsi camera de culcare a papei.

După cîteva zile, comersantul Umberto Meloni, avînd asupra sa o scrisoare de protecție din partea seniorici din Veneția, porni spre Polonia, avînd intenția de a se opri pe drum în cîteva orașe din țările prin care va trece.

O importantă sumă de bani în taleri și guldeni, precum și anumiți negustori de vază, cunoscuți de-ai săi din țările aflate în drumul său, urmau să-i asigure un voiaj plăcut și fără griji. Călătorul avea un servitor isteț, care se numea Giuliano Gabeletto. La nevoie, acesta putea fi folosit și ca interpret, cunoscînd bine limba rușilor. Comersantul fusese sfătuit de cardinalul Sforza să-l ia cu el pe Gabeletto.

Înainte de plecare, comersantul Umberto Meloni a avut fericirea să-și exprime personal stima sa cunoscutului diplomat Alberto Vimina, cu care printr-o întîmplare fericită s-a întîlnit la Roma.

Convorbirea cu Vimina înaintea lungii sale călătorii s-a arătat a nu fi de prisos.

Umberto Meloni și Giuliano Gabeletto au părăsit Roma într-o seară din primăvara anului 1654.

Sutana ponosită a călugărului Ieremia Huntzel și funia de păr se aflau pe fundul cufărului legat la spatele caretei. Un băț noduros putea fi găsit oriunde. Cît despre sutană, parcă era vrăjită. Ea îi purta noroc lui Huntzel și el socotea că nu trebuie să desconsidere acest lucru cînd pornește la un drum lung...

...În timpul acesta, aparatul Vaticanului, complicat dar bine pus la punct, a intrat în funcțiune. Nu numai anatemele au căzut peste capetele schismaticilor... Ciuma în sutană neagră se tîra spre meleagurile răsăritene, înspre malurile îndepărtate ale Niprului, unde rușii și ucrainenii se ridicaseră umăr la umăr, înarmați și tari cu duhul, gata la orice, pentru a nu cădea sub jugul Vaticanului, pentru a scăpa de catolicizare și, deci, de cotropirea pămîntului lor de către șleahta leșească... Inocențiu al X-lea se bucura că răzvrătiții au un punct slab. În spatele lor pîndea împărăția otomană. Și cu toate că Inocențiu al X-lea socotea islamul un vrăjmaș de moarte al Vaticanului, tocmai în el își punea mari nădejdii, sprijinind aceste nădejdii prin mijloace încercate.

Urmînd demult principiul că orice mijloc e bun, Inocențiu al X-lea porni la treabă. El parcă trase de șnurul subțire de mătase, de lîngă fotoliul său, legat la clopoțelul

de argint, care atîrna deasupra înaltei uşi sculptate a camerei sale de culcare. Nu trecu multă vreme şi, parcă răspunzîndu-i, clopotele prinseră îndată să bată a primejdie la Madrid şi Paris, la Londra şi Nürnberg, la Stambul şi la Stockholm.

Iezuiţii începură să se agite pe îndepărtata insulă Creta şi după zidurile mînăstirilor ordinului cavalerilor de Malta.

Bula papală care arunca anateme veninoase spre inimile schismaticilor era citită pretutindeni unde se numărau măcar zece catolici.

Europa se puse în mişcare. Politicienii miopi, care se culcaseră pe lauri după Războiul de treizeci de ani, ridicau nemulţumiţi din umeri. Dar unii dintre ei, ca, de pildă, contele de Brienne, cancelarul regelui Franţei, sau Oliver Cromwell, lordul protector al Engliterei, sau cancelarul suedez Axel Oxenstierna, fură cuprinşi de îngrijorare. În văzduh stăruia limpede un miros de praf de puşcă...

Presimţind profituri mari, patronii caselor de schimb, bancherii şi cămătarii, consilierii comerciali din Veneţia şi Amsterdam, Hanovra şi Lisabona, Lyon şi Frankfurt pe Main, îşi frecau mîinile.

Se aprindea tocmai acel foc, pentru aţîţarea căruia făcea să pună la bătaie o sută de mii de guldeni sau de livre.

Comersanţii cu minte ageră şi cu experienţă, din Veneţia şi din Germania, au arătat un mare interes pentru măsurile întreprinse de papa în legătură cu evenimentele din Răsărit. Doar pe vremuri comersanţii cîştigaseră din plin de pe urma numeroaselor cruciade care fuseseră puse la cale sub steagul luptei pentru eliberarea „sfîntului mormînt". Ei erau stăpînii tuturor avuţiilor aduse din Răsărit în Europa, după ce neguţătorii bizantini fuseseră înlăturaţi din calea lor odată cu căderea Bizanţului.

Lumea care cerea mărfuri orientale în cantităţi uriaşe, le putea dobîndi numai din mîinile comersanţilor veneţieni. Ce-i drept, în calea veneţienilor s-au ridicat concurenţi. Numărul acestora şi, mai rău decît atît, puterea acestor concurenţi creştea neîncetat. Papa ţinea seamă de acest lucru, întrucît cei mai mulţi bani pentru înfăptuirea ţelurilor sale îi căpăta tocmai de la veneţieni.

Drumul spre Răsărit a fost deschis veacuri întregi cu sabia şi cu crucea. În zadar Poarta Otomană şi vasalii ei se îngrădeau în islamism ca într-o fortăreaţă. În zadar oprea islamul, sub pedeapsa cu moartea, apariţia corăbiilor

străine în apele Mării Mediterane, pentru a face comerț cu Egiptul și cu Siria. Războiul și timpul își îndeplineau menirea lor.

Uneori islamul se împăca cu Vaticanul.

Între Apusul supus tiarei Vaticanului, și Răsăritul, peste care domnea coranul lui Mahomed, se întindeau pământurile mănoase și nemărginite ale popoarelor slave. Acolo se ridica puterea de neînvins a țaratului Moscoviei, care își apăra cu hotărîre, cu dîrzenie pământul, neatîrnarea și credința. Iar în jurul acestui țarat se strîngeau cu tot mai multă înflăcărare alți ruși, care nu vroiau să se supună nici șleahtei leșești, coada de topor a Vaticanului, nici tătarilor din Krîm și cîrdașilor acestora de la miazăzi, care făceau ceea ce le poruncea Poarta Otomană.

Ucraina, care era socotită supusă, acum încurcase deodată, pe neașteptate, toate țițele.

Numele lui Bogdan Hmelnițki s-a înălțat ca o prevestire neagră pentru stăpînii Apusului și Răsăritului. Pentru a nimici neîntîrziat toate cuceririle schismaticilor, cum îi numea Vaticanul pe ruși, sau ale necredincioșilor, ale ghiaurilor, cum li se zicea la Poartă, Stambulul și Roma se uniseră și se înțeleseseră.

Și în alte state începură să se agite nuncii și legații papali.

Condotieri, mercenari, derbedei și hoinari, lacomi de a pune mîna pe avutul altuia, înșfăcau din pereți platoșele mîncate de rugină (n-aveau bani să-și cumpere echipament nou). „Vom face rost de altele mai bune în Ucraina" — se consolau ei, curățînd muschetele și pistoalele, ascuțind săbiile și spadele. Acești oameni fără neam și fără țară s-au tocmit în slujba Poloniei, nădăjduind o pradă bună pe îndepărtatele meleaguri ucrainiene, socotind că le vor potoli repede, în joacă.

Suedia care încă nu demult se ferea sub tot felul de pretexte de a-și declara punctul de vedere față de evenimentele din Polonia, la insistențele legatului papal Verona dădu, în sfîrșit, asigurarea prin gura ducelui Carol-Gustav, care urma să se suie pe tron, că nu va trimite nici un cuirasier, nici un lăncier spre hotarele Poloniei.

Chiar și electorul Saxoniei, baronii prusaci și ducii bavarezi scăpătați, deși de confesiune protestantă, s-au arătat dispuși să ia apărarea catolicismului și să sprijine Polonia.

Dar nimeni — nici papa cel atotputernic, nici regii, nici miniștrii, nici sultanul turc împreună cu divanul său înțelept, nici marii căpitani de oști n-au putut prevedea tot vălmășagul evenimentelor care aveau să se dezlănțuie în scurt timp...

Popoare frățești — rușii, ucrainienii și cei din Rusia Albă — se ridicau în apărarea pământului lor, a vieții lor, a ortodoxiei, a limbii și a credinței lor. Se năștea o putere uriașă, de nebiruit, a cărei tărie neînfrântă în viitor n-au putut s-o prevadă, nici s-o înțeleagă nenumăratele hoarde ale cotropitorilor, hoinarilor și derbedeilor străini, care se strîngeau în Apus sub steagul papei de la Roma, iar în Răsărit sub tuiul sultanului turc.

În zadar credea, tare și neclintit, papa Inocențiu al X-lea, că spadele noilor cruciați vor curăți pământul de scîrba eretică, cum numea el cu ură, pe față, popoarele slave.

...Și astfel totul era cîntărit și cugetat. Rămînea numai să se dea semnalul...

2

...Fumul albastru se înălța în sus, spre cerul senin, albastru ca la vreme de primăvară, deși împrejur pământul era încă acoperit de omăt și crivățul ardea aprig obrajii. Demid Pivtorakojuha stătea lîngă portiță și privea cum se trezește ulița.

Trecu o sanie acoperită cu o rogojină, sub care se vedeau niște vite proaspăt tăiate și despicate, cu carnea sîngerie. Erau duse la măcelării spre vînzare.

Un călăreț trecu în galop pe un cal corbiu. Feregeaua, cușma largă și înaltă, precum și calul voinic arătau că e un olăcar al țarului.

„Pesemne că are o treabă grabnică" — se gîndi Demid.

Cîțiva cunoscuți trecură repede, dîndu-i binețe, fără să se oprească.

Lucrătorii se grăbeau să ajungă la turnătoriile negustorului Buzkov din Moscova. Trecu altă sanie, aceasta încărcată cu bulgări de minerai gălbui. Omul de pe capră strigă :

— Să trăiești, cazace! — și, făcîndu-i cu ochiul, șfichiui calul.

Demid zîmbi bucuros. De cînd se întorsese din Pereiaslav toți îl numeau cazac. Hrisovul hatmanului fusese pipăit de multe degete. Deși nu oricine putea să-l cetească, totuși voiseră cu toții să pună mîna pe el. Sabia hatmanului nu uimea atît, cît acel hrisov cu pecete prinsă cu o sfoară trainică de păr. Sabia o poți cumpăra, dacă ai bani. Dar hrisovul...

— Devreme te-ai sculat, cazace, — auzi el deodată un glas cunoscut.

Demid întoarse capul.

Vecinul lui, meșterul de arme Matvei Leskov, ieși din casă și se apropie de el.

— Pleci? — îl întrebă, sprijinindu-se cu cotul de gard.

— Plec.

— Cred că-ți pare bine?!

— Îmi pare bine! — încuviință Demid. Mă doare inima numai că las aici oameni cumsecade...

— Oameni cumsecade sînt peste tot, — răspunse Leskov îngîndurat. Ochii săi albaștri scînteiară veseli. — Ce haz a fost cînd neguțătorul nostru a aflat că ai să pleci. A strigat către un cinovnic: „Cum așa? Să nu i se dea drumul!" Cinovnicul i-a răspuns: „El (adică tu) nu-i în supușenia noastră. E pasăre slobodă. Pleacă unde vrea. A adus și o scrisoare de ocrotire de la hatmanul cazacilor". A înghițit-o!

Leskov dădu cu tifla înspre partea unde se afla turnătoria și rîsul pieri de pe fața lui. Clătinîndu-și barba, vorbi mohorît:

— Ne-am obișnuit cu tine!

— Vino și tu cu noi, — vorbi înflăcărat Demid. — Zău, vino!

— Crezi că n-aș veni? Pe sfînta cruce că aș veni cu tine! Dar, înțelegi și tu — cum să merg? Sînt legat cu lanțuri de turnătorie, și mai sînt copiii, nevasta... — Căzu pe gînduri, apoi, după o scurtă tăcere, spuse vesel: — Dar nu e nici o nenorocire, cazace, o să trageți în pani cu tunurile și cu flintele făcute aici... Eu însumi am să torn vreo zece ghiulele atît de strașnice, încît atunci cînd cazacii tăi or să tragă cu ele, regele de la Varșovia o să plîngă... Ei, dar dînsa ce spune?

Demid înțelese că vorbește de nevasta lui.

— Sania e cuminte. La început, cînd a auzit că o să plecăm, a izbucnit în plîns, dar acum s-a potolit. Vasilko e un cazac bun, el ştie mai bine decît mine cum s-o înduplece pe maică-sa.

— Vaseatka al tău este un voievod! — lăudă Leskov odorul lui Demid. — Hei, e vremea să mă duc şi eu la turnătorie — ia uite, — rosti el, arătînd cu mîna în depărtare, unde deasupra coperişurilor negre se ridica spre cer, ca o panglică lată, fumul negru şi des.

— A început să răsufle neguţătorul nostru. Du-te frate! Deseară vino pe la mine. O să bem de rămas bun o bărdacă de mied de la Pereiaslav..,

Leskov plecă. Demid mai rămase în poartă cîteva clipe, zgribulindu-se din pricina vîntului pătrunzător şi rece. Apoi se îndreptă spre casă. Se opri în prag, lîngă răzătorul de fier, şi-şi curăţă omătul de pe tălpi. Îşi aduse aminte cum se aşezase acolo. Cîtă vreme trecuse? Crezuse că va rămîne pe meleagurile acestea ani mulţi, toată viaţa. Că nu va mai vedea nici Kievul, nici Cehrinul. În minte îi înviară vorbele tatălui său: „Să nu spui vorbă mare". Uitînd să-şi mai scuture omătul de pe ciubote, împinse uşa.

Alexandra îl întîmpină cu o privire îngrijorată. Stătea aplecată deasupra cufărului deschis, ţinînd în mînă sarafanul înflorat pe care Demid i-l cumpărase după nuntă, la un iarmaroc din Moscova. Vasilko dormea pe laviţă, învelit cu cojocul, şi zîmbea prin somn. O broboană de sudoare tremura pe vîrful nasului său cîrn. Demid îşi luă nevasta de umeri, îi strînse la piept capul bălai şi-i şopti duios la ureche:

— Nu te necăji, Lesia. — Nevasta zîmbi. Se bucura cînd îl auzea pe Demid rostindu-i numele în limba ucraineană.

— Doar nu plecăm într-o ţară străină.

— Mi-e cam frică, — răspunse ea, — doar acolo o să fie război. Altă ţară, alţi oameni...

— Oamenii sînt ca şi mine; ce, eu sînt un om rău? — zise Demid rîzînd şi, ducînd-o spre laviţă, se aşezară amîndoi unul lîngă altul. — Iar pămîntul este acum acelaşi — aceeaşi ţară, aceeaşi soartă.

Alexandra simţi o uşurare ascultînd vorbele calde, înţelepte ale lui Demid. Îngrijorarea pierea.

— Cît despre război, Lesia, gîndeşte-te că, dacă nu-l vom doborî acolo pe duşman, va ajunge pînă aici. Doar pe aici pe la voi au fost şi şleahta leşească, şi tătarii...

— Vai, au fost! — suspină Alexandra. — Ce lucruri înspăimîntătoare povestea mama despre ei... Fiare sălbatice, nu oameni. Pe tatăl meu, ei l-au omorît în chinuri, blestemaţii...

— Oare se poate uita aşa ceva? — rosti Demid cu glas tremurător. — Iată deci că soarta noastră este aceeaşi, — şi tatăl tău, şi al meu, au fost ucişi de blestemata şleahtă.

— Cînd o să audă mama, — se întrebă Alexandra, — ce-o să spună?

Demid era şi el tare neliniştit de ceea ce va spune soacra lui. Cînd va începe să se tînguie şi să se plîngă că îi duce fiica într-o ţară depărtată, ce se va întîmpla? Alexandra iar va sta la îndoială...

— Gîndeşte-te, — stărui Demid, uitîndu-se în ochii ei albaştri. — Eşti dintr-un neam de oameni harnici, din care au ieşit turnători vestiţi la Moscova. Iar fratele tău, ce meşter de arme priceput este! Tatăl tău a umblat după minerai de fier pînă la capătul ţării ruseşti, unde sînt gheţuri veşnice şi urşi, şi nu i-a fost frică, iar mama ta l-a însoţit pînă acolo. Ea însăşi mi-a povestit pe unde a cutreierat.

— E adevărat.

— Ei vezi? Ţie de ce să-ţi fie teamă? Ţara noastră e minunată, în rîurile şi lacurile noastre parcă nu-i apă, ci lapte şi miere. Avem peşte berechet. Pe acolo creşte atîta belşug de grîne, încît nici nu le mai ştii măsura. La noi sînt păsări pe care nu le-am întîlnit pe aici. Pospoliţii noştri cîntă frumos, aşa cum îţi place ţie. Vei fi cazacă, Alexandra! Şi încă ce cazacă!

Ochii lui Demid se aprinseră. Alexandra zîmbi. Sprîncenele ei negre, ca nişte aripioare, se arcuiseră deasupra ochilor. Dinţii frumoşi ca mărgăritarele sclipeau sub razele soarelui care pătrundeau prin ferestruica de ţiplă.

— Şi totuşi mi-e teamă!

— Cum se poate, Lesia! Oare nu l-ai miruit tu odată cu ciomagul pe un hoţ, şi i-ai luat pistolul... — îi aminti Demid.

— Da, da! — rîse Alexandra, aducîndu-şi aminte cum, cu doi ani înainte, întorcîndu-se cu maică-sa de la iarmaroc, întîlniseră un răufăcător, care le-a rugat să-l ia în teleagă şi apoi a vrut să le prade. De bunăseamă, că şi acum i-o părea rău mişelului că a cutezat să facă isprava.

— Gîndește-te, Lesia, m-a chemat însuși hatmanul Hmelnițki. Zicea: „Ia-ți nevasta și feciorul și vino la noi, căci am mare nevoie de tine aici, Pivtorakojuha!" Ai văzut doar hrisovul și sabia pe care mi le-a dăruit... Mi-a dat bani, cai. La Pereiaslav, pe medean, am juruit și eu credință.

Vasilko se trezi. Frecîndu-se la ochi cu pumnii săi mici, spuse:

— Plecăm?

— Iacă, vezi? Și Vasilko vrea să plecăm.

— Să mergem, — spuse băiatul, dîndu-se jos de pe laviță și urcîndu-se îmbrăcat numai cu cămeșuica lui lungă, pe genunchii tatălui său. — Am să fiu cazac? — întrebă el și, trăgînd pe maică-sa de mînecă, gînguri: — Hai, mamă, să plecăm.

— Măi, măi, ce grăbit ești, — spuse Sania zîmbind. — Mai ai de înfulecat aici și prînzișorul și prînzul...

Se ridică de pe laviță, își zvîrli cu o mișcare domoală groasa sa cosiță bălaie peste umăr și se apropie de cuptor, călcînd ușor cu tocurile înalte ale ciuboțelelor sale noi, din piele galbenă, aduse de Demid de la Pereiaslav.

Clanța ușii țăcăni, și în prag se ivi un vătășel necunoscut, subțire, îmbrăcat într-un caftan cenușiu. Omul se strecură în odaie și se închină la icoane.

— Aici stă Demid Pivtorakojuha? — întrebă el și își aținti privirea spre cuptor, unde într-un castron se vedeau niște pirоște rumene, proaspete.

Apoi adulmecă cu nasul în sus și strănută. Nemaiașteptînd firitisirea gazdelor, își ură el însuși sănătate.

— Aici, aici, — răspunse Demid prietenos. — Apropie-te, frățioare, chiar eu sînt Pivtorakojuha.

— Ești chemat la turnătorie, chiar la jupîn Bužkov. Acolo se află un străin care are o pălărie cu pană de păun. Mi-a poruncit să vin încoace într-o clipă... Dar cum să ajung într-o clipă, cu gioarsele astea de opinci?...

Demid căzu pe gînduri. Vasilko i se ogoi pe genunchi, lipindu-și capul de pieptul lui. Ce-o fi? Alexandra îl privea neliniștită. O cuprinsese îngrijorarea. Gîndul că poate n-au să-l lase să plece o bucură dar nu pentru multă vreme. De nu i s-ar întîmpla ceva... Ce să aibă cu el chiar stăpînul turnătoriei?

Vătășelul încremenise cu ochii la pirоști. Văzîndu-i privirea, Sania puse cîteva pe un blid pe care-l așeză pe masă.

— Ia şi mănîncă, om bun.

Vătăşelul se aşează într-o clipă la masă, se închină iar la repezeală, luă o piroşcă, închise ochii de plăcere şi o vîrî în gura larg deschisă. Alexandra turnă rachiu într-o stacană de cositor şi o puse în faţa lui. Cît ai clipi, pe blid nu mai era nici o piroşcă.

— Gustoase-s, gospodino, n-am mai mîncat niciodată asemenea bunătate, parcă ar fi monastireşti, — zise vătăşelul, ştergîndu-şi cu mîneca buzele unsuroase.

Bău rachiul, tuşi şi începu iar să mănînce din piroştele cu care Sania umpluse încăodată blidul.

— De ce m-o fi chemînd? — întrebă îngrijorat Demid.

— Habar n-am, jupînul are cu mine numai o vorbă: „Ai venit?... Altfel te aşteaptă douăzeci şi cinci de bice la grajd..."

Vătăşelul îşi linse buzele, se închină pînă la pămînt în faţa gospodinei şi sughiţă cu plăcere.

— Ei, mergem?

— Mergem! — răspunse Demid, îmbrăcînd sumanul şi privind posomorît spre Alexandra.

3

În curtea turnătoriei neguţătorului moscovit Buzkov era zgomot, vuiet, larmă, ca la un iarmaroc în toi. Caii gîfîiau, trăgînd săniile încărcate pînă sus cu bolovani de minerai, bicele cărăuşilor şuierau. Cinovnicii lărmuiau şi se vînzoleau peste tot, îndemnînd şi strigînd. Demid se opri în faţa uşii larg deschise, care ducea într-o clădire lungă, de unde se auzeau şuierături şi ieşeau nori deşi de aburi. Acolo se răceau ţevile de tunuri gata turnate. Roţile împinse de apă vuiau de parcă undeva pe aproape ar fi fost o moară. Numai că nu mirosea a făină, ci a fier încins. În dreapta ieşeau flăcări din cuptoarele înalte. Vătăşelul trase pe Demid de mînă.

— Nu mai pierde vremea, că altfel o să-mi joace bicele pe spinare.

— Pielea ta, de sigur, s-a deprins, e tăbăcită, — răspunse Demid. — Dacă n-o să te bată astăzi, mîine o păţeşti negreşit.

Vătăşelul scuipă pe omătul înnegrit de funingine.

— Îţi arde de şagă, dar dacă ai fi gustat...

— Dar de unde ştii că n-am gustat şi eu din bicele acelea ?... — întrebă Demid.

Mergeau alături prin curtea largă. Vătăşelul nu putea de loc să ţină pasul cu Demid.

— Acu eşti cazac, — vorbi el cu pizmă, uitîndu-se de jos în sus la Demid, care era mai înalt la boiu, — cine va mai cuteza acum să te biciuiască ? Oamenii zic că ai o sabie de la hatman şi un hrisov... Oare-i adevărat ?

Demid tăcea. Nu mai avea vreme să vorbească. Ajunseseră în uşa cantelariei. Vătăşelul parcă intrase în pămînt. Demid oftă, îşi drese glasul ca să se îmbărbăteze, şi trecu pragul, nu fără teamă. Cinovnicul de la masa lungă îşi îndreptă spre el ochii săi cu vederea scurtă, arătă în tăcere cu pana de gîscă peste umăr spre uşă, ceea ce însemna că trebuie să intre chiar la stăpîn, şi se aplecă iară peste masă.

...Negutătorul Buzkov, îmbrăcat într-un caftan siniliu, şedea cu capul gol, la o masă mare, pe care se aflau bucăţi de fier şi de minerai, precum şi un tun mic făcut parcă pentru joacă. Lîngă fereastră, într-un fotel, şedea un necunoscut, de asemenea cu capul gol. „Unde i-o fi pălăria cu pana de păun ? — se gîndi Demid. — Aşa-i năravul vătăşeilor : fără să taie piroane nu pot". — Demid se închină adînc.

— M-aţi chemat ?

— Apropie-te, — zise Buzkov. — Iată, dumnealui vrea să te vadă.

Omul din fotel se uită ager la Pivtorakojuha. Demid se plecă şi în faţa lui.

— Acesta este ? — întrebă necunoscutul, pe Buzkov.

— El e, jupane Vinnius.

Demid, care auzise de acest nume, se uită cu luare aminte la omul cu veşminte străine. Cine nu auzise de Vinnius, vestitul negutător ?! Şi turnătoria aceasta fusese a lui. Se spunea că trebuise s-o vîndă lui Buzkov, căci Despărţămîntul armelor înştiinţase pe ţar că Vinnius trimitea tunuri şleahtei leşeşti şi tătarilor, ceea ce era oprit sub pedeapsa cu moartea.

Tu eşti faurul de arme Unul şi jumătate dintr-un coioc ? — întrebă olandezul Vinnius, rostind trunchiat cuvintele ruseşti şi pesemne stîlcind dinadins numele lui Demid.

— Numele meu e Pivtorakojuha, — răspunse acesta, — eu îs în carne şi oase, pane Vinnius.

— O, mă cunoşti ?

— Cum să nu vă cunoaştem ! Cîte n-am auzit despre înălţimea voastră, aici, la Tula.

Neguţătorul rîse mulţumit, ridică degetul cel mare de la mîna dreaptă şi spuse cu mîndrie :

— Adam Vinnius este cunoscut în multe împărăţii şi regate, Adam Vinnius nu este nici cneaz, nici boier, dar fără armele lui Adam Vinnius e greu să trăieşti astăzi... — Rîse iară şi întoarse capul spre Buzkov : — Nu-i aşa, jupane ?

Buzkov închise pe jumătate un ochi, şi încuviinţă din cap, în tăcere. Dacă el nu i-ar fi încă dator pentru turnătorie, dracul l-ar lăuda pe acest Vinnius. Dar deocamdată tot Vinnius era aici stăpînul.

— Excelenţa sa ambasadorul regelui Şveziei, baronul August Schurf, a văzut în Kremlin la boierul Ordîn-Naşciokin un pistol şi o muschetă cu cocoş automat. Lucrătura e straşnică, pre cinstea mea, Un cojoc şi încă o jumătate. Excelenţa sa credea că armele au fost fabricate în Englitera, dar boierul Ordîn-Naşciokin se lăuda că-s făurite de oamenii de aici. Ambasadorul Şveziei a aflat că tu ai făcut pistolul şi muscheta. M-a rugat să te tocmesc în slujbă, dar am aflat că tu nu eşti de aici, că ai fi cazac...

Lui Demid i se opri inima în loc şi i se uscă cerul gurii. Simţi că îi asudă ceafa. Buzkov îl asculta încordat pe Vinnius. Firește că lucrul nu era legiuit. Dar lucrătorul nu fusese scris în catastifele turnătoriei şi el ar primi o răsplată bună, dacă treaba s-ar face şi l-ar îndatora pe Vinnius.

— Eu plec în Şvezia să clădesc acolo turnătorii, şi pentru asta tocmesc oameni. Vino cu mine şi intră în slujba regelui Şveziei. Vei făuri orice fel de arme vei voi, căci acolo e fier din belşug şi oţel de mîna întîia, nu ca aici ! — Vinnius se strîmbă, scuipînd pe podea.

„Nici nu şterge cu piciorul, lifta străină — îşi zise burzuluit Buzkov. — Parcă ar fi la grajd."

Dar Vinnius, ca şi cînd ar fi pus la încercare răbdarea gazdei, scuipă iarăşi şi nu şterse nici de data aceasta.

Demid se lăsă de pe un picior pe altul, se uită la Vinnius şi spuse liniştit :

— Nu merg, pane.

Sprîncenele lui Vinnius se ridicară. Cum e cu putinţă aşa ceva?! Un om de rînd nu voia să intre în slujba lui, a vestitului neguţător Vinnius? Cîţi din ăştia a trimis el în ţări depărtate?... La Amsterdam şi la Hanovra, la Cracovia şi la Viena...

Lovi cu inelul în masă şi spuse nemulţumit:

— Măi, Cojoc şi jumătate, nu vorbi prostii. Cît cîştigi tu aici?

Demid încă nu avusese vreme să răspundă, şi nici n-avea de gînd s-o facă, cînd Vinnius şi urmă:

— Bani n-ai. Casa de lemn nu e a ta. Mănînci pîine şi păsat... Slănină apuci odată pe an, în picioare ai opinci...

Demid tropăi cu tocurile potcovite. Vinnius lăsă ochii în jos, se opri, şi tuşi. Buzkov îşi acoperi zîmbetul cu palma.

— Cincizeci de rikstaleri [1]) pe lună, mîncare bună, îmbrăcăminte trainică, casă de zid, o vacă şi o capră — iată ce vei avea în Şvezia...

Dînd ochii holbaţi peste cap, Vinnius îndoia degetele, înşirînd foloasele.

— Nu merg, — spuse hotărît Demid.

— V-am spus doar, jupane Vinnius, — se amestecă Buzkov, — el este acum cazac slobod...

— Prostii! — mugi Vinnius. Poţi să scuipi...

— Nu se cade să-ţi scuipi pămîntul pe care te-ai născut. E păcat!

La aceste vorbe ale lui Demid, Vinnius săltă pe scaun. Demid prinse privirea de încuviinţare a lui Buzkov.

— Prostii, îţi spun! — răcni Vinnius. — Acolo unde scoţi bani, acolo e pămîntul tău! Ce înţelegi tu, un ţăran? Întreabă-mă pe mine! Am mai mult cap decît tine. Eu trăiesc bine şi în Olanda, şi la Moscova, şi în Şvezia. Poate vrei să-ţi mai dau ceva? Ştiu eu, hlopii ruşi sînt şireţi. Îţi dau şaptezeci de rikstaleri, adică o sută de carboave pe lună.

— Chiar dacă mi-aţi da şi o mie, nu merg! — răspunse cu tărie Pivtorakojuha. „Nu, nu mai sînt vremurile acelea — se gîndi el — cînd Jolkeevski l-a dat pe tatăl meu în schimbul unui cîine. Te înşeli, pane! Te înşeli!"

Vinnius puse picior peste picior şi-şi frecă palmele, stăpînindu-şi mînia. Cum naiba se întîmplase ca ambasado-

[1]) Taler suedez. (N. red. rom.)

rul Şveziei să vadă pistolul şi muscheta!... Dar, la drept vorbind, nu era vorba numai de dorinţa ambasadorului căci, în primul rînd, el, Vinnius, ar avea un mare cîştig de pe urma acestor pistoale şi muschete. Ar trimite în dar vreo cinci bucăţi unor dregători mari, şi apoi ar începe să curgă banii. Hlopului acestuia ar putea să-i făgăduiască munţi de aur...

— O sută de rikstaleri, — spuse repede Vinnius.

Buzkov încremeni. Acum cazacul, pesemne, va primi.

— Chiar dacă mi-aţi da şi o mie, nu merg acolo, pane. Eu mă întorc în ţara mea. Pistoalele şi muschetele mele sînt trebuincioase acolo.

— Dar ce eşti tu, — boier sau cneaz, că nu se poate lipsi ţara ta de tine? — întrebă batjocoritor Vinnius.

— Eu nu mă pot lipsi de ea! — spuse Demid. — De ce să-mi dăruiesc mîinile unei ţări străine? Hatmanul Hmelniţki însuşi m-a chemat. Am juruit credinţă.

— Regele Poloniei îi va rupe gîtul ca unui cocoş lui Hmelniţki al tău! — răcni Vinnius, scos din sărite.

— Nu spune vorbă mare, pane... Vreme de şase ani s-au tot lăudat panii şi n-au făcut nici o ispravă, dar acum, cînd ţarul Moscoviei şi toţi ruşii sînt cu noi, puterea noastră...

Teama lui Demid pierise. Parcă i-o luase cineva cu mîna. Buzkov se uita cu ochi rugători la Vinnius, dînd din mîini, de parcă vroia să spună că ar vrea să-i fie de folos, dar n-are ce face.

— Îţi dau o sută cincizeci de rikstaleri, — vorbi Vinnius, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte.

— Să ştii, pane, că un hlop nu-şi schimbă ţara pe taleri.

Vinnius se zbîrli, holbă ochii spre Demid, şi obrajii săi vineţii se scofîlciră, nasul coroiat i se lăsă şi mai jos, semănînd cu clonţul unei cucuvele.

— Ieşi afară, ţăran scîrbos! — horcăi el.

După ce Demid ieşi fără grabă din cancelarie, nemaiputîndu-şi stăpîni mînia, Vinnius spuse:

— Nu pot să înţeleg de ce ţarul Alexei şi boierii îl sprijină pe răzvrătit? De ce îi dau ajutor? Cum o să vă puteţi bate cu Polonia? Moscovia nici nu visează cîte tunuri şi muschete au polonii...

Buzkov se ridică, roşu de mînie. Se gîndi: „Să-i spun una să mă pomenească!"

— Are grijă măria sa ţarul cu ce o să se bată, iar cît priveşte tunurile, jupan Vinnius trebuie să ştie — s-ar putea să aibă nevoie de asta, — spuse Buzkov clipind şiret cu ochiul stîng, — că se făuresc tunuri în mare număr la boierul Morozov în turnătoriile din Pavlovsk.

— Cîte ? — întrebă repede Vinnius.

— Nu ni s-a poruncit să aflăm acest lucru, — zîmbi Buzkov.

Vinnius spuse cu îngîmfare :

— În zadar. Fără noi tot n-o s-o scoateţi la capăt. — Îndoind degetele, Vinnius înşiră repede : — Eu, Akema, Marselis, Hildebrand sîntem cunoscători de minereuri vestiţi în toată Europa. Nu în zadar a avut nevoie de mine cancelarul Sveziei.

„Dacă nu ţi s-ar fi luat turnătoria, ai fi stat tot aici şi n-ai mai fi avut nici o bătaie de cap" — se gîndi Buzkov. Şi spuse cu glas tare :

— Ei, ne vom mai întîlni noi, jupane Vinnius, drumurile neguţătoreşti se încrucişează.

— Neguţătorii şi stăpînii de întreprinderi ruşi vor să facă ei înşişi comerţ cu Europa. Asta e nemaipomenit. Vor să dureze ei înşişi turnătorii. Zadarnic ! Meşteri de arme mai buni ca la Amsterdam nu sînt nicăieri. Cît despre tunuri, treaba aceasta n-o cunoaşte nimeni mai bine decît specialiştii în minereuri din Birmingham. Potasa, untura de balenă, catranul, cînepa, grînele — aceste mărfuri sînt potrivite pentru ruşi. Dar n-aveţi cu ce să le duceţi în ţările depărtate. Aveţi o singură fereastră spre mare : Arhanghelskul. Şi dacă nu va veni o corabie engleză să vă ia marfa, acolo putrezeşte. — Vinnius simţi după tăcerea încordată a lui Buzkov, că vorbeşte lucruri de prisos, dar nu se mai putea stăpîni. — La apus Polonia stă ca un zid de fier în faţa voastră. Polonii vor nimici pe Hmelniţki şi prostimea sa şi se vor apropia şi mai mult de hotarele voastre. Cît despre Marea Neagră, să nu vă faceţi nici o nădejde. — Voind să îndulcească cu ceva vorbele răutăcioase, Vinnius zîmbi prietenos şi spuse cu încredere : — Domnia ta, jupan Buzkov, eşti un om înţelept. Fiindcă am toată preţuirea pentru domnia ta, îţi dau un sfat : nu băga bani în turnătorii. Vei avea numai necazuri şi nici un cîştig. Aveţi aici de jur împrejur păduri întinse — ardeţi-le ca să faceţi potasă. Eu aş putea să cumpăr de pe acum cinci mii sau chiar zece mii de puduri.

Buzkov simţea că îl mănîncă palmele. Privi peste capul lui Vinnius spre icoana sfîntului Gheorghe, care pironea cu suliţa la pămînt balaurul cu mai multe capete, şi hotărî: „Am să mă stăpînesc. La Moscova, am venit noi de hac unor tartori şi mai mari."

La despărţire, îi spuse lui Vinnius:

— Mai am către domnia voastră o mică datorie, am să v-o plătesc chiar acum.

— De ce? O să ai nevoie de bani. Nu-i nevoie să te grăbeşti. Gîndeşte-te la potasă, jupan Buzkov, — am să mai trec pe aici.

— E vreme de război, cine ştie dacă o să mai aveţi prilejul — mai bine luaţi banii acum. Cît despre potasă, vorbiţi cu neguţătorii lui Morozov, cu ei vedeţi ce se poate face.

...Vinnius n-a putut uita multă vreme vorbele răutăcioase ale lui Buzkov. Banii, din punga de piele care zornăiau în paiele din sanie, nu-l bucurau pe neguţător.

În văzduhul primăvăratic, în cîntările vizitiului, în chipurile călăreţilor, care-l întreceau în goană, simţea ceva nou, ceva nevăzut pînă acum în Rusia, deşi locuia aici de peste zece ani. Fără să vrea îşi aduse aminte de anii de demult, cînd, fără nici un ban în buzunar (şi chiar dacă l-ar fi avut, unde să-l ţină, căci buzunarul era găurit), sosise la Moscova şi se aciuise în Mahalaua Nemţească, după Valul de Pămînt. Aici se oploşiseră străinii din toate colţurile lumii, care dăduseră buzna în ţaratul Moscoviei, după comorile ca în basme ale pămîntului rusesc, despre care auziseră atîtea. Pe mulţi din ei îi adusese aici numai setea nepotolită de îmbogăţire.

Privind spre cei dimprejurul său, Vinnius se încredinţase că nu în zadar pornise în îndepărtata lui călătorie. Nu trecuseră decît vreo cinci-şase ani, şi Vinnius ajunse un neguţător de vază, căruia îi erau deschise uşile peste tot, chiar şi la despărţăminte.

Adam Vinnius era un neguţător dibaci, isteţ. Tunurile, ghiulelele, lespezile de tuci, făurite în turnătoriile sale, le vindea cui şi cum vroia. Cînd Despărţămîntul armelor din Kremlin opri sub pedeapsa cu moartea atît pe neguţătorii ruşi, cît şi pe cei străini să vîndă arme peste hotare, Vinnius nu ţinu seama de această opreliştе şi continua să-şi desfacă marfa în taină leşilor şi tătarilor. Dar pînă la

urmă lucrurile sfîrşiră prin aceea că Vinnius trebui să-şi ia rămas bun de la turnătoriile sale.

Boierul de sfat Ordîn-Naşciokin se arătă om aspru şi hotărît. Dacă nu l-ar fi ocrotit Narîşkin, Vinnius poate că ar fi plătit cu capul. La început se bucură că scăpase numai cu atît. Dar mai tîrziu începu să stăruie ca visteria să-l despăgubească.

La Despărţămîntul marii visterii lucrurile merseră bine la început, făgăduindu-i-se neguţătorului că va fi despăgubit. Dar Ordîn-Naşciokin se amestecă şi de data' aceasta, oprind plata despăgubirii. Neguţătorul Vinnius călcase cu gînduri rele porunca ţarului, şi i se dădu voie să părăsească nestingherit ţaratul Moscoviei. Dar bani nu i se puteau da. Să mulţumească şi pentru aceasta.

Vinnius încercă să pătrundă la boier Ordîn-Naşciokin. Izbuti. In faţa boierului stărui în fel şi chip, dar totul fu de puţin folos. Boierul îi spuse :

— Ţara asta este rusească şi străinii nu pot avea precădere faţă de neguţătorii ruşi. Dacă îngăduim străinilor să facă negoţ, atunci să-l facă fără hatîruri. Cît despre lăudăroşia că jupan Vinnius ar fi descoperit mineraiuri de fier pentru noi, aceasta e o minciună. Ruşii le-au găsit încă de acum o sută de ani.

Vinnius trebui să plece aşa cum venise, ascunzînd în inimă un venin nepotolit. Se duse la August Schurf, ambasadorul Şveziei. Cu acesta, Adam Vinnius avea nu numai legături de prietenie. Dacă ar fi aflat despre asta boierul de sfat Afanasi Lavrentievici Ordîn-Naşciokin, ar fi sfîrşit-o prost Vinnius şi chiar solul Şveziei, cu toate drepturile sale de sol.

Adam Vinnius cunoştea două mari taine, pentru care ar fi putut ajunge în dibă sau chiar ciopîrţit în patru pe butuc. In 1645 căzuse în mîinile lui o hartă pe care se arăta locul unor mari zăcăminte de mineraiuri de fier în ţinutul rîului Neiva, dincolo de creasta Kamen, iar cu un an mai tîrziu aflase că în Ucraina de miazăzi, între rîurile Inguleţ şi Doneţ, se găsesc sub pămînt nişte zăcăminte de piatră neagră, care, dacă era aprinsă, ardea şi putea fi folosită foarte bine pentru topirea mineraiului.

Adam Vinnius era un om cu scaun la cap. Putea să împrumute din deşteptăciunea sa la încă vreo douăzeci de neguţători.

El socotise cu condeiul de plumb, pe o tăbliță, ce cîștig ar putea scoate din astfel de comori. Ieșea atîta bănet, încît negustătorul ameți.

Cu șvezii, Vinnius avea îndeobște în ultimii ani legături prietenești. Cît fier cumpărase el numai de la ei! Pînă nu demult la Despărțămîntul armelor, din tot fierul străin numai cel al șvezilor era prețuit. La aceasta, rîvna lui Vinnius nu fusese neînsemnată.

Acum țelurile Șveziei erau mari. Vinnius putea fi de folos. Și cînd el ajunse la casa ambasadei și povesti lucrurile pe care le cunoștea, ambasadorul șved simți că-l mănîncă palma stîngă.

— Domnia voastră sînteți un om luminat la minte. Vă pot încredința o taină de stat. Nu e departe vremea cînd armata șvedeză se va afla aici, pe aceste pămînturi de la miazănoapte, pînă dincolo de culmea Kamen. Vom lua sub ocrotirea coroanei noastre toată Polonia, și odată cu ea toate ținuturile căzăcești. Fortărețele de pe țărmurile Mării Baltice și ale Mării Negre vor fi șvedeze, soldații șvedezi, negustătorii șvedezi. Printre aceștia din urmă, locul cel mai de frunte, îmi îngădui să stărui asupra acestui lucru nu fără plăcere, îl veți avea domnia voastră, domnule Vinnius. Sînt sigur că pentru vrednicia domniei voastre vi se va da prin rescript regesc titlu de nobil.

Pentru Vinnius era o mare plăcere să asculte aceste vorbe din gura lui August Schurf.

Șvezia ducea o politică, în care Vinnius se simțea ca peștele în apă, avînd și hrana, și libertatea de a face ce vrea. Asta era o răsplată bună pentru ceea ce pierduse. Totuși, August Schurf îl ajută și în această privință. În cele din urmă, Despărțămîntul visteriei porunci negustătorilor, în ale căror mîini intrase turnătoriile lui Vinnius, să-i plătească jumătate din prețul bunurilor sale, urmînd să se înțeleagă cu el asupra felului cum i se va face plata.

...Astăzi, negustătorul Buzkov îi plătise tot ce-i datora. Dar Vinnius nu se bucurase prea mult. Stricase totul încăpățînarea blestematului acela de țăran. Priceperea sa i-ar fi fost de folos lui Vinnius. Și încă cum! Dacă ar fi fost alte vremuri, ar fi putut fi legat de mîini și de picioare și aruncat de-a dreptul în sania asta. Ar fi fost biciuit la grajd și s-ar fi înmuiat el curînd. Dar, pesemne,

că avea dreptate solul şved, baronul Schurf, cînd spusese:

— N-au făcut bine ruşii că au luat sub ocrotirea lor pe cazaci. Mai bine ar fi stat liniştiţi şi paşnici pe la moşiile lor. Moscovia tot nu va putea să fie o mare putere. Această parte a pămîntului a fost hărăzită regatului Şveziei, căruia îi e sortit să ajungă o mare împărăţie, cu mult mai mare decît imperiul roman.

Ei, Adam Vinnius nu greşise cînd intrase într-o astfel de însoţire.

...Pînă la Moscova mai era încă mult, şi pe drum îţi puteai aduce aminte de toate, şi de cele plăcute şi de cele mai puţin plăcute. Firea negustătorului aşa este, trebuie să socotească, să cîntărească totul, pentru a nu cădea în cine ştie ce capcană.

Vinnius se uita cu ochi reci în jurul său.

Oamenii care-i ieşeau în cale, căsuţele scunde din dosul zaplazelor, bisericuţele cenuşii de lemn, ghizdurile unei fîntîni, bătrîna care trecea drumul cu cofele prinse în cobiliţa de pe umeri, cîinele care stătea culcat paşnic lîngă o poartă — toate acestea îi erau tare urîte lui Adam Vinnius.

4

Cornurile buciumau. Lătrînd turbat, copoii ţîşniră din pădure, urmaţi de un pîlc de soldaţi care aduceau pe prăjini zece capre sălbatice. Dîre de sînge rămîneau în urmă pe zăpadă, ca nişte şanţuleţe negre.

Amurgul adumbrea zarea şi pădurea se întuneca tot mai mult. Hăitaşii, cu pieptare scurte şi cu botfori înalţi în picioare, se adunau gîfîind din toate colţurile pădurii, călări pe cai înspumaţi.

Vuietul alămurilor amuţi. Buciumaşii se opriră cu cornurile proptite în şolduri, privind pe drumeagul care tăia în două desişul de pini vînjoşi. Zărind călăreţul care se apropia din capătul celălalt al drumului, buciumară din nou.

Din castelul de vînătoare cu ziduri de piatră, străjuit de un turn ţuguiat, cu ferestruici de meterez, care se înălţa la poalele unei stînci de la marginea poienii, ieşiră cance-

larul Axel Oxenstierna, îmbrăcat cu o blană scurtă, şi vicecancelarul Radzeewski al Poloniei, într-o mantie de postav cîrmîziu, căptuşită cu blană. Vicecancelarul îşi trăsese pe ochi pălăria cu margini late, împodobită cu o pană, astfel încît nu i se mai vedeau decît ţepuşele mustăţii răsucite, nasul roşu, gros, şi bărbia lată. Copoii începură să latre şi mai aprins. Soldaţii, care ţineau prăjinile cu capre, luară poziţia de drepţi. Hăitaşii stăteau neclintiţi.

Plecat pe coama calului, călăreţul ieşi în galop de pe drumeag în poiană şi, smucind de dîrlogi, îşi ridică armăsarul bălţat în două picioare. La trei paşi în urma lui se opri un al doilea călăreţ. Amîndoi aveau pieptare din blană de iepure şi pantaloni de piele. Pintenii botforilor luceau argintiu. Călăreţul care ieşise cel dintîi era cu capul descoperit — pesemne că în galopul vijelios îşi pierduse căciula. Oxenstierna şi Radzeewski se grăbiră să-i iasă în întîmpinare. Călăreţii săriră sprinteni de pe cai şi aruncară dîrlogii slujitorilor.

Se opriră cu toţii în mijlocul poienii. Radzeewski îşi scoase pălăria şi-şi plecă adînc fruntea în faţa călăreţului cu capul gol. Axel Oxenstierna rosti respectuos:

— Marele duce Carol-Gustav de Zweibrücken, — şi după o clipă de tăcere, adăugă mai încet: — Pan Hieronim Radzeewski, vicecancelarul Poloniei.

Aşteptînd cîteva clipe, după cum cerea eticheta, Oxenstierna arătă cu capul spre cel de al doilea călăreţ, care stătea la o jumătate de pas în urma lui Carol-Gustav, bătînd cu talpa botforului în pămînt, şi zise:

— Generalul Horn.

— Vă felicit pentru vînătoare, alteţă, — rosti în franţuzeşte Hieronim Radzeewski, fără a-şi pune încă pălăria.

Carol-Gustav izbucni într-un rîs cu hohote. Lovindu-se peste şolduri şi umflîndu-şi buza de sus acoperită cu o mustăcioară neagră, răspunse cu îngîmfare:

— Astăzi, într-adevăr, am avut noroc! Hei, Axel, ce spui? — exclamă el, împungîndu-l pe Oxenstierna cu degetul mare în coaste.

Acesta icni, se feri şi se uită la generalul Horn cu dojană: iarăşi au închinat în cinstea lui Bachus? Ce l-am rugat?...

Convorbirea, care-i aştepta, cerea o minte trează şi o cumpănire neasemuită. Prinzînd privirea cu tîlc a lui Oxenstierna şi ghicindu-i gîndurile, Horn ridică din umeri,

parcă vrînd să spună : „Poţi să-l ţii în frîu pe duce ? N-am spus eu tot timpul că aici, la castelul de vînătoare, nu-i un loc potrivit pentru convorbiri ?“

Dar Carol-Gustav nu era chiar atît de ameţit, mai mult se prefăcea. Îşi spusese încă din pădure că vrea să arate vicecancelarului polon că el, Carol-Gustav, nu se ostenise anume pentru această convorbire. Se întîlniseră întîmplător şi atît. Dealtfel, aceasta fusese intenţia lui, cînd hotărîse să nu se întîlnească la Stockholm, ci altundeva, arătînd astfel caracterul particular al convorbirilor. Şi apoi asemenea întîlnire te ferea de ochi iscoditori, mai cu seamă că însuşi vicecancelarul nu voise să se afle despre călătoria sa în Şvezia şi despre convorbirile sale cu ducele.

— Ei, să mergem, — rosti Carol-Gustav, arătînd cu mîna spre castel şi o luă înainte prin zăpadă, călcînd cu paşi mari ca un cocor. Oxenstierna, Radzeewski şi Horn porniră în tăcere pe urma lui.

Într-o sală mare, cu pereţi goi de piatră şi cu ferestre rotunde, sub tavanul din stejar întunecat, de grinzile căruia atîrnau în cîrlige, cu aripile desfăcute, opt vulturi, şi ulii împăiaţi, ucişi cu felurite prilejuri de duce, se aşezară cu toţii în jurul unei mese joase.

Carol-Gustav şedea lîngă cămin. Un servitor îngenunchiase şi sufla din răsputeri în lemnele ude, care nu voiau de loc să se aprindă, şi un fum înţepător plutea prin încăpere, gîdilînd nările. Carol-Gustav lovi pe servitor cu piciorul în spate.

— Dobitocule ! Netrebnicule ! N-ai putut să aprinzi focul din vreme ?

Ştergîndu-şi cu mîinile negreala de pe faţă, acesta ridică spre duce ochii săi plini de lacrimi :

— Înălţimea voastră, ciorile fac mereu cuiburi în horn, — de aceea trage aşa de prost.

— Mii de draci ! Am să poruncesc să se cureţe hornul cu capul tău, — zbieră Carol-Gustav gîfîind şi sticlindu-şi mînios ochii mici. Ce o să creadă acest leah îngîmfat ? Asemenea castel de vînătoare are ducele de Zweibrücken ? O cîrciumă şi nimic mai mult ! Ruşine !

În sfîrşit, lemnele din cămin începură să ardă. Servitorii aduseră sticle cu vin şi tipsii de cositor încărcate cu felii de drob de vacă umplut cu slănină şi cu carne, mîncarea preferată a ducelui, două pîini întregi, şi sare negricioasă într-o solniţă de lemn.

Oxenstierna făcu semn servitorilor, în tăcere, arătîndu-le uşa, şi ei se făcură nevăzuţi. Horn turnă vin în cupe.

Radzeewski se uită pe furiş la duce, părînd că se gîndeşte dacă n-a pornit zadarnic la un drum lung şi primejdios, pentru a încredinţa acestui om tainele de stat ale coroanei polone. Parcă spunîndu-şi deodată — fie ce o fi! — se ridică hotărît de pe jeţ şi, ţinînd înaintea sa cupa plină cu vin, făurită dintr-un corn cu toartă de argint, rosti pe neaşteptate:

— Vă e hărăzit de istorie, alteţă, să fiţi suveranul marelui imperiu al Sveziei, sub sceptrul căruia vor fi unite toate bogatele ţinuturi de la Marea Baltică pînă la Marea Neagră. Îngăduiţi-mi să mă folosesc de înalta cinste a cunoştinţei cu persoana alteţei voastre, despre a cărei vitejie şi minte de om de stat am auzit atîtea, şi să beau în sănătatea alteţei voastre, dorindu-vă o viaţă lungă şi înţeleaptă.

În picioare, el goli cupa cu ochii închişi, şi se aşeză. Oxenstierna, prevăzător ca întotdeauna, tuşi. Sorbindu-şi vinul, se gîndea: atari vorbe îndrăzneţe nu sînt la locul lor. Cu atît mai mult, cu cît regina Christina trăieşte şi n-are încă de gînd să-şi ia rămas bun de la tron şi de la lumea aceasta. Oare te poţi bizui pe discreţia lui Horn? Aceste ziduri de piatră n-or avea cumva urechi?

Horn bea şi nu se gîndea la nimic. Pe el nu-l privea aşa ceva. Imperiu! Fie! Dacă ar fi fost întrebat, el ar fi spus un singur lucru: „N-am încredere în diplomaţi şi mai cu seamă cînd ei sînt poloni". Dar el ştia că nimeni nu-l va întreba nimic şi începu din nou să-şi toarne vin.

Carol-Gustav nu-şi goli cupa, atît de mult îl ameţiseră cele spuse de vicecancelarul polon. S-ar fi cuvenit poate ca el să spună ceva, dar, cugetînd puţin, hotărî să tacă.

Oxenstierna începu:

— Regatul Sveziei priveşte cu multă atenţie viaţa şi aspiraţiile popoarelor vecine. El, bineînţeles, nu poate suporta să vadă că în ţările de la hotarele sale nu există o stăpînire fermă, ceea ce face să te aştepţi oricînd ca răufăcătorii să treacă graniţele regatului şi să săvîrşească nelegiuiri în ţinuturile şvedeze. Acum, în multe ţări e nevoie de o mînă tare de monarh. În loc să-şi strîngă laolaltă toate puterile şi să-şi ducă soldaţii la cucerirea unor noi pămînturi, îngăduie ca aceştia să se ucidă unul pe altul. Şi cine cîştigă din asta? Dumnezeu vede că nu pentru

propriul ei interes a luptat armata noastră împotriva moscoviților! Dar dacă noi nu i-am fi silit să accepte condițiile păcii de la Stolbovo, dacă noi n-am fi cucerit fortărețele Iam, Koporie, Ivangorod și Oreșek, moscoviții ar fi fost acum la Marea Baltică.

— Marea Baltică e a noastră! — îl întrerupse Carol-Gustav.

Oxenstierna dădu din cap în semn de încuviințare și își umezi buzele cu vin.

Radzeewski își duse mîna la inimă și vorbi cu înflăcărare:

— Așa este, alteță; Marea Neagră trebuie să fie de asemeni a alteței voastre!

Fără a da răgaz ducelui să zică ceva, Oxenstierna ocoli un răspuns la vorbele vicecancelarului, spunînd:

— Maiestatea sa regina Christina acordă îndeosebi atenție grijii pentru bunăstarea supușilor coroanei sale.

Prin aceste cuvinte era din capul locului înlăturată și cea mai mică bănuială că cele spuse mai înainte de vicecancelar despre duce, ar fi o aluzie la anumite intenții rele și neîngăduite la adresa reginei Christina.

— Unii dintre noi poartă de grijă și viitorului altor popoare, nu numai regatului Șveziei, — urmă cancelarul. — Scrisoarea domniei voastre, pane cancelar. — Radzeewski privi mirat pe Oxenstierna. — N-am greșit, domnule Radzeewski, — spuse el, surîzînd amabil numai din vîrful buzelor. — La noi în Șvezia cancelar sînteți socotit domnia voastră, și nu prințul Leszczinski. Coroana polonă nu-și poate dori un cancelar mai bun decît domnia voastră. Faptul că pînă acum încă nu ați ocupat această demnitate este o eroare regretabilă care dăunează nespus Poloniei.

— Ar fi timpul să se pună capăt acestei erori, — murmură Carol-Gustav.

Radzeewski duse mîna la inimă și-și înclină capul în semn de recunoștință.

Horn zîmbi în cupa plină cu vin. „Așa, așteaptă, așteaptă. Ai să ajungi!"

— Scrisoarea domniei voastre, pane Radzeewski, ne-a interesat mult și am vrea să auzim din gura domniei voastre ideile nobile care v-au inspirat-o, idei a căror înfăptuire, îmi permit să observ, vor aduce gloria, și înflorirea regatului polon.

— Numai sub sceptrul lui Carol-Gustav, — spuse repede Radzeewski, parcă temîndu-se să nu fie întrerupt. Se uită la Oxenstierna şi la duce, privi pieziş spre Horn şi începu tainic: — In primăvară va izbucni războiul între ţaratul Moscoviei şi Rzecz Pospolita. Moscovia are acum un aliat puternic în Bogdan Hmelniţki, hatmanul Ucrainei. In viaţă eu m-am deprins să dau atenţie în primul rînd piedicilor pe care le-aş putea întîmpina. Această deprindere o aplic şi la treburile de stat. Moscovia unită cu Ucraina este o ameninţare nu numai pentru Rzecz Pospolita. Vă rog să mă iertaţi, dar voi fi sincer: regatul Sveziei va trebui să se aştepte la multe surprize neplăcute de pe urma actului de la Pereiaslav.

Oxenstierna nu zise nimic. Ar fi putut, bineînţeles, să observe că vicecancelarul nu spune nici o noutate. Regina Christina îşi manifestase adeseori prietenia faţă de Hmelniţki. Iar acum, cu cît vor lovi cazacii mai straşnic în şleahtă, cu atît mai bine va fi pentru regatul Sveziei, căci va fi mai lesne pentru ea să-şi realizeze intenţiile faţă de Rzecz Pospolita. Odată cu aceasta va putea fi supusă şi Ucraina. Dar Oxenstierna nu spuse nimic. Deocamdată prefera să asculte vorbele vicecancelarului. Gîndea în sine: „Numai de s-ar împotmoli Moscovia în Apus, că apărem îndată şi noi la miazănoapte..."

Carol-Gustav ciuli urechile. Oare nu-şi permisese prea mult panul din Varşovia? Oxenstierna asculta cu atenţie. Horn socotea în gînd cîte mile sînt de la Oreşek şi de la Ivangorod la Moscova şi dacă spre a ajunge la Kiev nu e mai bine s-o iei pe drumul care trece prin Varşovia.

Radzeewski răsuflă, privi pătrunzător pe îngîmfatul duce şi pe cancelar şi spuse încet:

— Dacă Novgorodul s-ar fi aflat sub stăpînirea regelui Gustav-Adolf, situaţia ar fi fost alta.

— Noi am plecat de acolo de bună voie, — observă Oxenstierna.

— Aceasta a fost o greşeală, — se amestecă ducele de Zweibrücken.

Oxenstierna se înroşi. Ar fi mai bine ca ducele să tacă. In prezenţa vicecancelarului deocamdată nu-i bine să vorbeşti pe faţă. Ce-i drept, dacă ar da înapoi epistola scrisă de mîna sa, care era păstrată la loc sigur, într-un sipet de fier la Stockholm, ar putea la nevoie să fie arătată la Var-

şovia. Vicecancelarul ar plăti atunci nu numai cu rangul său, ci şi cu capul.

— Acum, alteţă, — vorbi cu hotărîre Radzeewski, — a sosit ziua cînd puteţi să îndreptaţi atît greşeala, cît şi nedreptatea istorică. Ţineţi seamă — cugetele litvanilor, ale estonienilor şi ale livonienilor vor fi tot timpul îndemnate la nesupunere faţă de coroana Şveziei, atîta vreme cît va exista statul Moscoviei. Dar acum cînd acestuia i s-a alăturat o ţară care poate ridica, la nevoie, o oaste de o sută sau două sute de mii de oameni, oare e cu putinţă să admiţi ca la Moscova boierul Ordîn-Naşciokin, cneazul Prozorovski, Artamon Matveev, căpetenia streliţilor, şi însuşi ţarul Alexei să nu se gîndească decît cum să iasă iar la Marea Baltică ? Voi vorbi deschis : am venit la domniile voastre, fiindcă mă neliniştește soarta ţării mele. Fericirea ei o văd numai sub coroana unui împărat şvedez. Jan-Kazimir n-a dat Rzeczei Pospolita, domnilor, ceea ce făgăduise pe cuvînt de onoare panilor ! Armia vrea un rege — căpetenie de oşti !

Nările lui Carol-Gustav fremătau. Dracu' să-l ia pe acest vicecancelar — ce-i al lui, e-al lui, spusese nişte vorbe aproape de adevăr ! Şleahticul ghicise, ca un vrăjitor, gîndurile sale cele mai tainice.

— Unul din mijloacele de slăbire a Moscoviei este smulgerea neîntîrziată a Ucrainei de lîngă ea. Seimul şi toată Rzecz Pospolita nu vor recunoaşte niciodată actul de la Pereiaslav. Ţinuturile ucrainene aparţin numai Rzeczei Pospolita şi nimănui altcuiva. — Radzeewski răsuflă, luă o înghiţitură de vin şi lovi cu palma în masă. — Rzecz Pospolita va trebui să intre sub coroana şvedeză şi atunci Ucraina, provincia ei, se va afla de la sine sub sceptrul regelui Şveziei. Din clipa aceea, marele drum comercial — de la varegi la greci — se va afla pe toată întinderea sa numai în stăpînirea regatului şvedez.

Radzeewski tăcu obosit şi-şi lipi de perete spatele asudat. Horn căscă gura uimit. Bine a vorbit, şleahticul ! Aşa ceva n-ar fi putut născoci nici Oxenstierna, deşi se făleşte peste măsură cu priceperea sa. Cu răsuflarea tăiată, Carol-Gustav începu să-şi frece palmele, iar Oxenstierna, prinzîndu-i scăpărarea ochilor, spuse :

— Domnule Radzeewski, ceea ce aţi spus e foarte important, foarte înţelept, iar discuţia noastră e mai mult decît o convorbire particulară, e mai degrabă un consiliu.

— Destul! — îl întrerupse deodată Carol-Gustav şi se ridică.

Radzeewski se încordase de tot. Oxenstierna îşi trase picioarele sub jeţ, parcă temîndu-se ca Horn să nu-l calce pe bătături. Horn închise gura şi puse nehotărît cupa pe suportul său, regretînd că n-o golise pînă la fund.

— Mîna domniei voastre, domnule cancelar! — strigă îngîmfat Carol-Gustav şi-şi întinse dreapta spre Radzeewski, care, sărind în picioare, i-o apucă cu amîndouă mîinile.

— Eu sînt soldat! — rosti Carol-Gustav cu glas din ce în ce mai dur. — Eu nu sînt deprins cu vorbe de prisos. Vorbele spuse în vînt doar înceţoşează minţile. E bine cînd ceaţa ascunde regimentele tale de ochii duşmanului, dar numai dacă tu ştii cum este aşezată armata inamică. De aceea, vă voi spune, domnule cancelar: marea nobilime polonă are în persoana mea un prieten credincios! — Radzeewski îşi plecă fruntea cu gratitudine. — Cu mintea domniei voastre, domnule cancelar, aţi face cinste celui mai strălucit suveran. Dacă îmi va fi hărăzit să ajung rege, vă voi prefera pe domnia voastră şi numai pe domnia voastră în demnitatea de cancelar al Poloniei! Dar, se înţelege, cu condiţia ca regele de acolo să fie regele Şveziei. Cred că acest lucru intră şi în vederile domniei voastre.

Carol-Gustav îşi puse mîinile în şolduri şi izbucni într-un rîs cu hohote. Dar rîsul pieri repede de pe faţa sa buhăită şi în ochi îi scăpărară scîntei de mînie. El spuse cu glas răguşit, parcă înăbuşindu-se:

— Să ştie Moscovia, că ceea ce n-a reuşit să facă ordinul cavalerilor livonieni, vor face soldaţii mei! Horn, toarnă vin!

— Niech zyje król [1]) Carol-Gustav al Rzeczei Pospolita! Vivat! Vivat! Vivat! — rosti Radzeewski de trei ori, ca un jurămînt.

— În această încăpere, domnilor, — vorbi încet Oxenstierna, strîngînd în mînă cornul cu vin, — se face acum istorie.

— Noi o vom scrie cu săbiile! — răcni generalul Horn.

Şi din această clipă zăgazurile nefireşti ale sfielei au fost rupte de revărsarea destăinuirilor şi a vorbelor făţişe, cumpănite şi rostite cu hotărîre. Toţi cei de faţă în întunecoasa încăpere din castelul de vînătoare al ducelui Carol-

[1]) Trăiască regele (în limba polonă.) (N. red. rom.)

Gustav ştiau prea bine că nu numai prietenia faţă de Şvezia îl adusese acolo pe vicecancelarul leşesc. Oxenstierna înţelegea mai bine decît toţi acest lucru.

Această vizită a lui Radzeewski i se datora lui. Neînţelegerile dintre Leszczinski, cancelarul de coroană al Poloniei, şi vicecancelarul Radzeewski nu aveau numai un aspect personal.

Oxenstierna îşi dăduse seama că la mijloc era ceva mai important şi că, dacă se va interveni la timp, Şvezia va putea trage foloase. Christina nu va rămîne mult pe tron. Vremurile vieţii tihnite a burghezilor burtoşi erau pe sfîrşite. Coroana va trece la Carol-Gustav. Oxenstierna va deveni un cancelar atotputernic, fără nici o îngrădire, pe lîngă noul rege. Străvechiul drum de la varegi la greci va fi păzit numai de oamenii din garda regelui Carol-Gustav. În cadrul acestor mari schimbări, statul polon va ocupa locul ce i se cuvine. Pentru buzduganul de cancelar, Radzeewski va vinde şi pe rege şi Polonia. De fapt, pe aceasta a şi vîndut-o. A vîndut-o fără arvună.

Astfel surpă senatorii coroanei polone temelia statului lor. La gîndul acesta, care deseori apărea în mintea sa ageră, Oxenstierna zîmbea nu fără satisfacţie. Cu ajutorul lui Radzeewski va reuşi să atragă de partea sa pe hatmanul de coroană litvan Janusz Radziwill. În felul acesta în Litvania va găsi de-a gata o armată credincioasă regelui.

Ei, dar cu Hmelniţki ? Cu acesta va avea mai mult de furcă. Deocamdată nu va fi rău dacă se vor trage unii pe alţii de păr — polonii pe ruşi şi pe ucraineni, iar aceştia, la rîndul lor, pe poloni. Şi apoi nu va strica dacă hanul din Krîm îşi va vîrî şi el nasul în această ciorbă. Axel Oxenstierna îşi freca mîinile de plăcere.

...În aceeaşi noapte, după convorbirea pe care o avusese în castelul de vînătoare din apropiere de Stockholm, Radzeewski părăsi Şvezia. Vicecancelarul primise multe asigurări, dar epistole către Radziwill şi către alţi voievozi nu i-au fost încredinţate de teama urmărilor posibile.

Radzeewski trebuia, în primul rînd, să dea de ştire lui Hmelniţki, prin oamenii săi de încredere, că şvezii se interesează foarte mult de el şi că n-ar avea nimic împotrivă dacă ar trimite împuterniciţi la Stockholm, în semn de prietenie. Lui Radziwill i se putea făgădui pe faţă demnitatea de hatman al coroanei, nu numai al Litvaniei, ci şi al întregii Polonii. Toate acestea să fie aduse la cunoştinţă

în mare taină, cerîndu-se acelora cărora le vor fi împărtășite să jure pe evanghelie și să sărute crucea că nu vor da în vileag nimic.

Împuterniciților șvezi de la Moscova li s-a trimis, prin ștafete anume, o scrisoare prin care li se poruncea să ceară stăruitor țarului să întărească pacea de la Stolbovo și hotarele în ființă. Iar dacă va veni vorba despre un nou război al Moscoviei, împreună cu Ucraina, împotriva Poloniei, să se spună: „Aceasta este treaba țarului și a regelui polon. Noi nu știm prea multe lucruri în legătură cu aceasta. Vom scrie la Stockholm spre a afla ce gîndește în privința aceasta regina Christina și sfetnicii ei. Dar dacă e vorba de o jignire a țarului, de o scriere ofensatoare a titlurilor sale, atunci pentru aceasta regele polon trebuie să răspundă".

Totodată i s-a scris împuternicitului: „Olandezul Adam Vinnius să nu fie trimis încă în Șvezia. Să i se spună să rămînă deocamdată la Moscova și să facă tot ce poate pentru a intra în tovărășie cu negustătorii ruși care stăpînesc turnătorii. De asemenea să se caute a se apropia prin el, de oamenii din jurul hatmanului Hmelnițki, mai cu seamă, de căpitanii săi. Ce și cum să se vorbească cu ei, aceasta o știu trimișii noștri. Acest lucru se poate face mai ușor prin negustori, și astfel boierii moscoviți nu vor putea avea bănuieli că ne amestecăm în treburile lăuntrice ale țaratului Moscoviei".

Negustorilor li s-a poruncit să nu vîndă moscoviților fier, muschete și nici un fel de arme. Ceea ce a fost încărcat pe corăbii să fie dat jos. Iar dacă negustorii moscoviți vor întreba: „De ce faceți acest lucru?" — să li se răspundă: „Noi înșine ducem o lipsă mare, avem puțin minereu de fier. Mai bine ați face astfel ca să putem scoate acest minereu în țara voastră, în ținutul de dincolo de culmea Kamen și în alte locuri — ați trage folos și voi și noi."

Împuternicitului regesc Șebeși din Transilvania, îi trimiseră prin ștafetă o scrisoare, în care i se poruncea să facă tot ce poate pentru a intra în legătură cu hanul Islam Ghirei. În deosebi să afle ce gînduri are hanul față de hatmanul Hmelnițki. Să i se spună hanului că se știe din izvoare vrednice de încredere că Moscovia s-a unit cu Hmelnițki nu numai împotriva Poloniei, dar și împotriva

islamului. Să se stăruie ca hanul să-l vestească despre acest lucru pe sultan.

Legatului papal Verona i s-a făgăduit că nu se vor trimite soldați șvezi la hotarele Poloniei. Verona a dat crezare acestei făgăduințe. El știa bine, ca și ducele Carol-Gustav, ca și Axel Oxenstierna, că Șvezia dorea deocamdată un singur lucru : ca regele Jan-Kazimir să se cufunde cît mai adînc în vălmășagul noului război, iar cînd va voi să iasă la liman, atunci o să se întoarcă roata. Verona se îngrijea de ceea ce se petrecea în clipa aceea. Ce va fi mai departe, de aceasta avea grijă Vaticanul. Papa Inocențiu al X-lea învîrtise pe deget pișicheri mai mari ca Oxenstierna sau ca ducele Carol-Gustav.

Cînd Oxenstierna căută cu luare aminte să afle cum vedea legatul papal țelurile Șveziei în legătură cu hatmanul Hmelnițki, el găsi la acesta un sprijin călduros, ceea ce îl puse pe gînduri. Totuși, propunerea legatului de a se folosi de călătoria iezuitului, abatele Oliverberg de Grecagny, care în vremea aceea era la Stockholm, îndeplinind funcția de secretar al legatului, plăcu lui Oxenstierna.

Propunînd lui Carol-Gustav să se folosească de călătoria iezuitului, care se pregătea să plece la locurile sfinte, prin Ucraina, sub numele de monahul Daniil, Oxenstierna auzi un răspuns destul de limpede :

— Fă-te frate cu dracu pînă treci puntea.

Oxenstierna răspunse cu înțeles :

— Alteță, în unele treburi acești oameni sînt mai îndemînatici decît dracu.

— Tu te pricepi mai bine la atari lucruri. Doar ai cîțiva prieteni printre acești inchizitori. Numai să fii cu ochii în patru ca Vaticanul să nu ne tragă pe sfoară.

— Pe cît socot eu, aceasta nu se va întîmpla. Totul e rînduit în așa fel ca folosul să-l tragă alteța voastră.

— Eu și buzunarul tău ! — spuse ducele, rîzînd în hohote.

In ceea ce privește buzunarul — de fapt nu era vorba de buzunar (pentru că Oxenstierna nu purta nici banii lui la el), ci de fondurile necesare viitoarelor războaie.

Incepură protestele și frămîntarea în rîndurile negustorilor.

Arthur Wittenbach, cel mai respectat și cel mai bogat negustor (numai în portul Stockholm erau înscrise pe numele lui cincizeci de corăbii), fu împuternicit de corpul ne-

gustoresc să se înfăţişeze miniştrilor, cerîndu-le să ia măsuri noi şi hotărîte care să asigure interesele negustorilor şvezi. Pînă cînd va fi răbdată obrăznicia înfumuraţilor veneţieni ? Pînă cînd vor fi cumpărate din mîinile lor, şi numai dintr-ale lor, uleiuri aromate, piper, şofran, ghimber, opiu, răşină ? Chiar un bob de tămîie pentru sfînta slujbă trebuie să-l plăteşti, de trei sau de patru ori mai scump, decît face... Ce să mai vorbim de mătase, catifea, ţesături persiene sau de horbota indiană ! Spre Marea Neagră nu poţi ajunge decît pe uscat. Dar pe uscat se ştie cine nu te lasă. Ca să tragi foloase şi să înflorească regatul, Marea Baltică nu-i deajuns.

Arthur Wittenbach era un bărbat vrednic. Nu arareori miniştrii şi ducele Carol-Gustav se înfruptau cu rikstalerii scoşi din buzunarul său. Oxenstierna fu de părere ca vorbele lui Wittenbach să fie ascultate în senat. Aşa se şi făcu. Umflaţi ca nişte curcani, senatorii asudau în sala încălzită, ascultînd cu luare aminte, holbaţi, pe Wittenbach care tot vorbea şi vorbea. Negustorii, poftiţi la şedinţa senatului cu acest prilej, şedeau bucuroşi pe laviţe lîngă perete. In sfîrşit, riksdagul va înţelege că fără ei nu se poate face nici un pas. După ce pomeni despre fel şi chip de jigniri din partea negustorilor străini, Wittenbach spuse în încheiere :

— Nu există un drum mai bun spre portul Kaffa de la Marea Neagră, decît drumul prin oraşul Kiev pe Nipru. La Kaffa sînt strînse în mari cantităţi tot felul de mărfuri scumpe din Orient : piper, şofran, portocale şi curmale, cele mai bune uleiuri aromate, butoaie întregi de ulei de trandafir, iar cît despre ţesături de mătase de cea mai bună calitate, cu ele poţi acoperi toate străzile din Stockholm. Domnilor senatori, tămîie este acolo atît de multă, cît nisipul mării. Dar cum să ajungi la Kaffa ? Hatmanul ucrainean a pus vamă la Kiev. Pentru orice marfă trebuie să plăteşti vamă, şi încă ce vamă ! Dacă vrei să cumperi marfa de la veneţieni, o plăteşti de trei ori, ba chiar de cinci ori mai scump.

Senatorii clătinau perucile. Negustorul cu picioare strîmbe spunea lucruri înţelepte. Oare se mai poate răbda aşa ceva ? Incotro merge Şvezia ? Pare-se că ducele Carol-Gustav are dreptate. Trebuie găsit prilejul şi apucat ursul nordic de gît. Demult se cuvenea ca Ucraina să fie potolită şi supusă.

Wittenbach înghiţea aer cu sete, îşi ştergea fruntea cu batista înfloratã şi plescãia din buze ca un broscoi. Îi vuia capul de propriile-i cuvinte. Fusese de multe ori la Kiev şi cãlãtorise cu pînzarele zaporojenilor pînã la Kaffa. Ştia bine cîte avuţii se pot gãsi în Ucraina. Ehei, sã se aşeze acolo garnizoane din garda suedezã! Daçã nu vom pãtrunde acolo prin ţara moscovitã (dupã rãzboiul trecut nici gînd sã mai poţi face aşa ceva), trebuie sã ajungem în Ucraina prin Polonia. Dar iatã, la Stockholm s-a zvonit cã Moscovia a luat Ucraina sub ocrotirea sa... Înseamnã cã am scãpat prilejul. Dar Wittenbach nu cuteazã sã vorbeascã despre acest lucru în senat. I-o spuse numai lui Axel Oxenstierna, cu prilejul unei convorbiri particulare. În senat se mulţumi sã orãcãie cu limba sa ascuţitã:

— Am fãcut treburi bune la Moscova cu minereurile noastre de fier, pe care le vindeam moscoviţilor. Acum nu ne convine sã le dãm fier. Şi apoi au învãţat şi ei sã scoatã minereuri din pãmînt. Acum zece ani turnãtoriile de acolo erau ale noastre, ale englezilor şi olandezilor; acum mai mult de treizeci de turnãtorii sînt în mîinile negustorilor din Moscovia. Moscoviţii au început sã se poarte cu înfumurare. Moscovia nu îngãduie oamenilor noştri nici sã scoatã minereuri, nici sã le vîndã. Am aflat de asemenea cã în pãmîntul Ucrainei este foarte mult fier şi alte bogãţii. Pe deasupra, e de mare însemnãtate şi faptul cã drumul negustoresc înspre Rãsãrit trece prin acea ţarã.

Vorbele lui Arthur Wittenbach au fost ascultate cu luarea-aminte cuvenitã. Totuşi, nu s-a hotãrît nimic.

Carol-Gustav îl chemã pe Wittenbach la el, primindu-l binevoitor. Îl ospãtã cu vin şi-i dãrui coarnele unei capre sãlbatice, pe care o ucisese el însuşi.

Wittenbach fu tulburat pînã la lacrimi, vãzînd dovada unei bunevoinţi atît de înalte. Ducele gîndi vesel: „Scump o sã te coste bunãvoinţa mea"! Dar nici nu-şi întorsese bine privirea ducele, cã lacrimile se şi uscarã în ochii lui Wittenbach. Îşi scuturã înduioşarea. Spuse:

— În alteţa voastrã ne punem toate nãdejdile. Sîntem siguri cã nu-i veţi lãsa pe negustori sã piarã. Iar noi vã vom sprijini braţul.

— Nu atît braţul, cît buzunarul, ca sã nu batã vîntul prin el, — glumi ducele. — Trebuiesc bani, Wittenbach. Bani, şi iar bani. Fãrã ei nici Hristos nu te va mîntui.

Wittenbach știa că audiența la Carol-Gustav nu-l va costa ieftin. În ajun se vorbise și printre negustori despre aceasta. Hotărîseră că ducelui i se pot da bani. Ei se vor întoarce întreiți în sipetele stăpînilor. De aceea, Wittenbach răspunse cu tărie la vorbele ducelui :

— Cît va porunci alteța voastră, atît va avea.

— Iată un răspuns vrednic de un cavaler ! — zise Carol-Gustav, plesnindu-l pe Wittenbach peste pîntec. — Cînd voi fi rege, dumneata vei fi sub domnia mea comandorul ordinului cavaleresc al negustorilor și cămătarilor ! — adăogă ducele rîzînd vesel.

— Îmi îngădui să spun, alteță, că un astfel de ordin v-ar putea fi mai folositor decît multe altele, — zise Wittenbach, simțind încă mîna ducelui pe pîntec.

— Poate că ai dreptate. Dealtfel, să știi că drumurile comerciale din Ucraina vor fi trecute în proprietatea dumitale.

Wittenbach se plecă adînc în fața lui Carol-Gustav.

— Ne vom închina cerului și vom aștepta cu răbdare, — spuse el, despărțindu-se de duce.

Să aștepte ? Ce vorbă mai era și asta ! Carol-Gustav simțea că această așteptare îl scoate din sărite. Prea mult trebuise să aștepte. Aștepta ziua cînd se va ivi putința de a duce mai departe opera lui Gustav-Adolf. Aștepta ziua cînd va putea să-i pună în genunchi pe ruși. Cînd Polonia va intra sub sceptrul lui. Cînd pe pămîntul roditor al Ucrainei nu vor mai fi hatmani și toată prostimea va fi potolită pe veci de vitejii săi soldați. În sfîrșit, aștepta ziua cînd va muri regina Christina, zi în care el nu se va mai numi ducele Carol-Gustav, ci regele Carol-Gustav al X-lea.

Spre a nu pierde vremea de pomană și a scurta această așteptare blestemată, Carol-Gustav deocamdată plecă, împreună cu generalul Horn, spre fortărețele Iam, Ivangorod, Koporie și Orešek, spre a inspecta garnizoanele din orașele Livoniei și ale Estoniei, din apropierea hotarelor țaratului Moscoviei.

Pe la sfîrșitul lui februar, din porunca generalului Horn, cîteva zeci de iscoade, sub înfățișarea de ștafete și de negustorași, trecură hotarul, folosindu-se de viforniță care bîntuia a doua săptămînă la rînd. Unii primiseră porunca de a afla cu preciziune ce fel de trupe rusești și în ce număr se află în preajma hotarului, cine sînt comandanții, cîte tunuri au moscoviții la hotar, dacă streliții au fost ridicați

din tîrguri. Iar alţii primiseră poruncă să afle încotro se îndreptau regimentele moscovite şi în ce număr. Trebuiau să afle de asemenea unde se păstrează proviziile şi ce lipsuri anume duc soldaţii moscoviţi.

5

...Ortacii lui Demid Pivtorakojuha — turnătorii şi faurii de arme — se adunaseră la o cină de rămas bun. Toţi oaspeţii se aşezaseră la masă, pe laviţele de lîngă pereţi. Alexandra abia dovedea să pună în blide fripturi, piroşte şi varză acră. Demid umplea stacanele de cositor cu mied şi cu rachiu. Le vîjîiau capetele de băutură, de focul care duduia în sobă, şi de fumul de tutun.

— Mai ţii minte, cum ai venit aici? — întrebă Leskov, aplecîndu-se spre Demid şi atingîndu-i umărul.

— Cum să nu ţin minte? — Pe faţa lui Demid flutură un zîmbet. — Am venit cu teamă. N-am să ascund că mă gîndeam: „Oare oamenii de pe aici or fi cumsecade? N-or fi răi?“ Dar m-au primit ca pe o rudă. Aici am găsit şi muncă şi casă, şi iată... — privind spre soţia sa care se aşezase o clipă pe marginea laviţei, adăugă cu însufleţire: — şi pe Lesia.

— Să te porţi bine acolo cu ea, — vorbi Nikodim Sverceakov, un bătrîn meşter de arme.

Barba sa albă cu vîrful lucios ca de aramă parcă era arsă de foc. Sprîncenele sure atîrnau ca nişte tufe deasupra ochilor săi tinereşti, scînteietori. Toţi ştiau că Sania era fina lui. Cînd voise să se mărite, lui îi ceruse voie, ca unui tată.

— Sania nu se lasă nedreptăţită cu una cu două, — zise fierarul Ciuikov. Faţa sa lătăreaţă şi oacheşă se lumină de un zîmbet. Atingîndu-şi cu degetul cercelul de aramă din urechea dreaptă, strînse păhărelul pîntecos. — Este un om şi jumătate, la nevoie poate să se apere şi singură.

— Nu pleacă în străini, — vorbi Leskov, — merge la ai săi. Eu am văzut ţara cazacilor cercasieni, am fost la iarmaroc în Kiev. Oamenii seamănă cu cei de la Moscovia. Îs pravoslavnici. Cît despre boieri, aceia îs aidoma ai noştri — tot un drac.

Demid asculta cu luare aminte fiece vorbă şi inima i se umplea de un simţămînt cald faţă de tovarăşii săi pentru bunătatea şi prietenia pe care i-o arătau. Tare suferea că îi părăseşte. Leskov îl întrebase dacă ţine minte cum a ajuns aici la Tula! Venise cu inima strînsă, cu o scînteie de nădejde, dar nimerise parcă printre rude. Ce-i drept, avea mîini destoinice, parcă născute anume ca să lucreze fierul, dar şi aici învăţase multe. Cît îi datora ele lui Nikodim Sverceakov!

Întoarse privirea spre Lesia. Faţa ei era îmbujorată ca un trandafir, ochii îi licăreau ca focul, trupul îi era zvelt şi uşor. În clipa aceea i se păru că seamănă cu un mesteacăn înalt, alb. Iată, ar tot sta şi ar privi-o, fără să-şi ia ochii de la ea.

Demid îşi simţi sufletul tulburat adînc. Îmbie pe oaspeţi:

— Beţi şi mîncaţi, fraţilor. Cînd o să ne mai vedem noi oare? — spuse el cu un glas prin care străbătea jalea.

Sania îl privi cu nelinişte. El îi prinse privirea şi se fîstîci. Leskov spuse:

— Ţara rusească este mare, soarta şi calea alor noştri este una şi aceeaşi. De aceea, eu cred că ne vom mai întîlni. Iată crucea.

— Nu arăta crucea, — vorbi cu tîlc fierarul, — crucea duce la mormînt. N-au decît să umble popii cu ea, noi să batem cu ciocanul în nicovală. Tare aş mai merge cu tine, Demid. Aş făuri nişte săbii pentru hatmanul vostru, încît şleahta numai văzîndu-le şi ar fugi mîncînd pămîntul...

— Iată ce oameni sîntem noi! — strigă înflăcărat Leskov. — Pe noi, frate, nici o urgie nu ne poate doborî...

— Pe noi se sprijină Rusia, — zise semeţ Sverceakov.

— Pe noi se sprijină, dar iată că nu se mîndreşte cu noi, — glumi Leskov.

— Aşteaptă, va veni şi ziua aceea, — rosti cu tărie fierarul şi îşi privi pumnii.

— Ştiu eu o poveste... — spuse încet Sverceakov, şi toţi se dădură mai aproape, doritori să asculte.

Meşterul îşi lăsă capul pe piept, se gîndi, şi începu:

— Odată ţarul călătorea cu un rădvan falnic şi alături de el se aflau doi boieri de sfat; în faţă şedea nacealnicul streliţilor, pe capră, lîngă vizitiu, era un stolnic — un dvo-

rean — iar în spate nişte dieci de pe la despărţăminte. Asta se petrecea la vreme de toamnă. Drumul era lung, iar glodul se ridica peste genunchi. Deşi rădvanul era tras de opt cai, totuşi mergea tare greu prin mocirla din care roţile abia se mai vedeau. Şi aşa tot mergeau ei prin stepă, iar mocirla nu se mai sfîrşea. Mergeau şi se nelinişteau ca nu cumva să se rupă rădvanul şi să cadă cu toţii în smîrc. Ar fi putut, doamne fereşte, să se înece.

Boierii de sfat nici pomeneală să poată înota. Ei erau obişnuiţi să se spele în baia de pe lîngă palatele boiereşti. Şi ei priveau cu teamă la drum. Deodată aud că trosneşte ceva sub ei şi simt că rădvanul se lasă pe o parte. Boierii îşi făcură semnul crucii şi se prinseră de coatele ţarului. Stolnicul strigă de pe capră: „Nu-i mare năpastă, doar s-a fărîmat o roată." Dar diecii din spate şi-aruncară de spaimă călimările în noroi şi-şi risipiră penele de gîscă, tremurînd cumplit. Caii se opriră.

Dvorenii ţinură sfat. Să meargă mai departe, să poposească aici, sau poate să trimeată pe jos după ajutor, pe stolnic sau pe dieci, căci nu se putea să nu fie vreun sat pe undeva pe aproape.

În timp ce ţineau ei sfat, stolnicul strigă deodată: „Milostiveşte-te şi te uită, măria ta, colo lîngă drum parcă iese fum dintr-o covălie! Să-l chemăm pe faur, să pună o roată nouă şi să ne scoată cu ucenicii lui din glod".

Ţarului îi plăcu isteţimea stolnicului. „Bine ai spus — zice el — cheamă repede pe faur şi pe ucenicii lui. Iar cînd ne vom întoarce la Moscova, n-ai să mai fii stolnic, ci boier de sfat.

Auzind aceste vorbe, boierii s-au posomorît, s-au bosumflat ca nişte curcani. Gîfîiau, cugetînd: „Ehei, încă nu-i sigur că stolnicul va ajunge boier de sfat. Să pună faurul cu ucenicii săi rădvanul pe roţi şi apoi vom trimite pe stolnic să se hodinească la moşia sa." În vremea asta stolnicul strigă pe faur şi pe ucenicii săi.

Nu trebui să strige prea mult. Faurul auzi îndată chemarea lui. Aruncă barosul jos, ieşi în prag cu şorţul lui de piele dinainte şi întrebă: „Cine mă cheamă, cui îi pot fi de folos?" Stolnicul se răsti la el:

„Oare tu, rob scîrnav, eşti chior? Nu vezi rădvanul ţarului? Am dat — zice el — de un necaz: ni s-a rupt o roată. Pune alta în locul ei şi scoate-ne, cu ucenicii tăi, din glod".

Faurul se apropie şi văzu într-adevăr rădvanul ţarului. Ţarul însuşi se uita la el prin fereastră. Atunci faurul se închină pînă la pămînt în faţa ţarului.

Iar ţarul spuse :

„Tu, faure, supusul meu credincios, fă aşa cum ţi-a poruncit stolnicul meu, fără zăbavă. Vei primi răsplata pe care o vei dori".

„Eu n-am nevoie de nici o răsplată — răspunse faurul cutezător. — Pentru mine cea mai mare răsplată e că văd cu ochii mei urîţi de rob pe măria ta".

Tare mult i-a plăcut ţarului acest răspuns.

„Vedeţi ? — zise ţarul boierilor săi. — Voi spuneaţi că oamenii de rînd din împărăţia mea sînt obraznici şi arţăgoşi, dar ia priviţi cît de smeriţi şi de credincioşi mi se arată".

In vremea asta faurul intră în glod, cercetă rădvanul pe toate părţile, se uită sub el, adună de pe jos călimările şi penele şi le dădu înapoi diecilor : „O să mai aveţi nevoie de ele, sfetnicilor" — spuse el. — Diecii le luară, dar nu mulţumiră. Faurul căzu pe gînduri.

„Ce mai zăboveşti ? — strigă stolnicul. — Vrei pesemne nişte bice pe spinare ?"

„Se vede că n-o fi fost biciuit demult !" — strigară într-un glas boierii.

Faurul parcă nici n-auzea larma. Se închină încăodată pînă la pămînt, încît atinse glodul cu părul său zburlit, şi spuse :

„Măria ta, am să pun o roată nouă. Am şine bune, mai bune decît din fier englezesc. Rădvanul îl vom scoate din glod, dar îndată ce o să plecaţi mai departe, se întîmplă iarăşi o pacoste : o să se rupă arcul".

„Cum cutezi să spui aşa ceva ?! — vorbiră mînioşi boierii. — Ei, diecilor, stolnice, daţi-vă repede jos din rădvan şi trageţi-i robului o bătaie".

Dar ţarul dădu din mînă, făcîndu-le semn să tacă, şi întrebă :

„Dar ce-l face să creadă aşa ceva pe supusul meu credincios ?"

„Iacă ce — răspunse faurul : — pe lîngă măria ta, în rădvanul împărătesc, sînt mulţi oameni. Alungă-i pe boieri, pe căpetenia streliţilor, porunceşte stolnicului să se dea jos de pe capră, să se care şi diecii, şi atunci vei călători ani mulţi în rădvanul tău împărătesc, spre bucuria

noastră şi fericirea ta. Ia-mă pe mine — spuse faurul — împreună cu ucenicii mei, în rădvan. Dacă o să se întîmple ceva pe drum, te scoatem noi îndată din nevoie, măria ta. De la burduhoşii ştia — n-ai nici un folos, nici un bine".

Sverceakov tăcu, oftă din greu şi privi cu luare aminte pe meşterii de arme.

— Bun sfat! — strigă vesel Leskov. — Straşnic faur. Isteţ!

— Eu gîndesc, — zise fierarul Stepan Ciuikov, clătinînd din cap, — că sfatul e rău.

— Povestea asta este ca o cutie cu două funduri, — desluşi Sverceakov. — Aici trebuie să pricepi totul. Rădvanul înseamnă împărăţia noastră. Pilda arată că boierii, diecii, stolnicii sînt oameni de prisos — de la ei ţara şi ţarul însuşi n-au decît necazuri, iar de la oamenii muncitori numai folos. Asta-i!

Netezindu-şi barba, Sverceakov se uită cercetător la fierar. Acesta dădu din cap a neîncuviinţare. Sticlindu-şi ochii, rîse:

— Eu n-aş face aşa...

— Dar cum? — întrebă Demid stîrnit.

Fierarul se aplecă peste masă, cu cercelul său de aramă legănîndu-i-se sub ureche, şi vorbi cu glas răguşit:

— Eu, fraţilor, şi pe ţar l-aş da jos din rădvan, pentru ca să se aşeze într-însul faurul cu ucenicii săi — sau poate aş face din el o haraba bună... Ce împărăţie ar fi atunci! Iată un sfîrşit bun pentru povestea ta, moşule.

— Of, înţelept grăieşti Ciuikov, — strigă inimos Demid, — şi încă ce înţelept!

— Povestea nu poate avea un astfel de sfîrşit, — spuse întunecat Sverceakov. — Ai un cap înfierbîntat, fierarule. N-ar strica să-l mai răcoreşti. Cu asemenea gînduri, poţi nimeri lesne în dibă.

— Dar în povestea ta, ce a spus ţarul faurului? — întrebă Ciuikov cu un glas aspru.

— Povestea nu-i pentru faur, ci pentru ţar.

— Ehei, încearcă de-o spune ţarului, — vorbi înciudat fierarul.

— Intr-o bună zi i-o vom spune, şi ţarul ne va asculta, — o ţinea morţiş, cu încredere, Sverceakov.

— Atunci cînd ai să i-o spui, o să ne întîlnim amîndoi lîngă dibă, la Despărţămîntul treburilor de taină: eu pen-

tru capul meu înfierbîntat, iar tu pentru obrăznicia ta de rob. Ai trăit mai mult decît mine şi tot prunc ai rămas, moşule.

— Nu poţi schimba lumea, — vorbi povăţuitor Sverceakov, — peste tot sînt împăraţi şi regi, — de ei atîrnă soarta noastră; iar boierii şi dvorenii îi îmbrobodesc pe împăraţi şi pe noi ne ponegresc...

Leskov şi Demid tăceau. Mîinile lui Demid tremurau, atît de aprins voia să intre în vorbă. Doar şi despre craiul Rzeczei Pospolita mulţi vorbeau astfel: „Craiul — spuneau — e bun, dar panii, şleahticii sînt răi...“ Aceeaşi minciună, pentru a zăpăci capul norodului... Vorbele fierarului Ciuikov luminau pentru el ca nişte focuşoare prin bezna nopţii, în stepa fără drumuri.

Cu buzele ei pline, întredeschise, Alexandra stătea cu spinarea rezemată de perete şi asculta vorbele liniştite, hotărîte, ale lui Nikodim Sverceakov.

— Dacă ţarul se găteşte să ne apere împărăţia de cotropitorii străini, noi trebuie neapărat să-l sprijinim. Războiul bate la uşă. Incotro porneşte Demid? Ştii doar Ciuikov!

— Am să rup dintr-o singură lovitură picioarele veneticilor, pentru ca să le spună copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor lor să nu mai cuteze a veni pe pămîntul nostru rus cu gînduri de prădăciune şi de omor! — vorbi cu înflăcărare fierarul. — In aceasta trebuie să-i dau sprijin ţarului. Nu mă lua aşa. Ştii tu ce mă doare pe mine. Dar tu nu cutezi să priveşti adevărul drept în ochi, şi te laşi încîntat de basme.

Demid spuse:

— Ruşii sînt împrăştiaţi sub felurite stăpîniri. Uitaţi-vă la ţara mea ucraineană. Craiul leah, hanul tătar, sultanul turc, hospodarul moldav şi cîţi din aceştia încă urgisesc şi pun la cazne pe oamenii de credinţa noastră. Şi cîţi fraţi de-ai noştri gem în robie în Krîm şi în ţările de peste mări, sau ferecaţi pe galere pentru toată viaţa! Imi povestea odată un zaporojean bătrîn că, nu ştiu în care împărăţie, robii noştri sînt siliţi să se cufunde în mare mai adînc decît peştii, spre a pescui mărgăritare pentru boieri. Pentru aceste mărgăritare neguţătorii cîştigă aur greu... Nădejdea noastră e Moscovia. Spuneau oamenii la Pereiaslav şi pretutindeni prin tîrgurile prin care am trecut: „Acum, cînd Moscovia va lovi în Rzecz Pospolita

dinspre răsărit, iar noi dinspre miazăzi, chinurile noastre se vor sfîrşi."

— O nădejde înţeleaptă, — zise Ciuikov. — Vrăjmaşii de peste hotare cu gîndul acesta trăiesc : să ne dezbine. Pe tine neguţătorul acela de azi te-a chemat în Şvezia ?...

— Da, şi i-am dat un răspuns să mă pomenească, — rîse Demid.

— Bine că am ajuns s-o scoatem la capăt fără cunoscătorii străini de mineraiuri, — asta nu-i lucru de nimic, — zise Sverceakov, ridicînd un deget. — Acum caută să ne ademenească. Mîinile ruşilor au astăzi preţ mare...

...Cerul se luminase cînd Demid, aşezat bine în sania la care se înhămaseră telegarii dăruiţi de hatman, cu hrisovul vîrît în sîn, şi cu sabia de dar atîrnată de cureaua petrecută peste umăr, îşi lua rămas bun de la meşterii de arme. Mama Alexandrei stătea împietrită, cu mîinile acesteia într-ale sale. Înaltă, cu părul cărunt, îmbrăcată cu un suman rupt la coate, ea îşi privea cu ochii umeziţi fiica.

Demid se nelinişti. Şi aşa, Alexandra era posomorîtă. Acum dacă o să mai toarne şi soacra ulei peste foc, Sania va începe să plîngă. Abia se mai ţinea. Şi Vasilko — pe cuptor făcea pe cazacul, iar acum şade zgribulit ca un pui de găină. Băieţii se învîrtesc în jurul lui, dar el se uită cînd la tată, cînd la mamă, cînd la bunică.

— E vremea să pornim, — zise sfios Demid. — S-a luminat de ziuă.

— E vremea, e vremea, pînă-n seară trebuie să ajungeţi la Cernîi Bor, — întări Sverceakov.

Punînd mîinile pe umerii lui Demid, Stepan Ciuikov se sărută de trei ori cu el.

— Drum bun, cazac cercasian. Dacă uneori la noi n-a fost totul aşa cum trebuie, să ne ierţi. Inima mea simte că o să ne mai întîlnim. Ai să trăieşti şi ai să vezi.

— O să ne întîlnim, — zise cu tărie Demid. Şi inima lui îi spunea că aşa va fi.

— Mergi sănătoasă, fata mea, — auzi Demid glasul sugrumat al soacrei. — Ai grijă de ea, Demid. Dar ce să spun, — adăogă ea scuturîndu-şi cu degetele noduroase picăturile de lacrimi din gene, — nu te duci la străini, nu te duci în ţară străină...

Ei, măicuţo, — strigă bucuros Demid, — ai spus o vorbă înţeleaptă ! Dă-mi, măicuţo, mîna să ţi-o sărut.

Scoţîndu-şi cuşma, el se închină adînc în faţa soacrei sale, luă cu amîndouă mîinile mîna ei zbîrcită şi-şi apăsă buzele de pielea aspră ca o coajă. Buzele simţiră gustul sărat al lacrimilor şi el nu ştiu dacă erau lacrimile lui, sau ale bătrînei...

— Să fii cazac de nădejde, — îl îndemnă cineva din mulţime.

— Noroc, prieteni, — strigă Leskov...

...Şi drumul zbura în întîmpinarea lor. Vîntul mîngîia faţa şi flutura coamele murgilor. Priveau înapoi — Tula nu se mai vedea.

După vîlcea pieri din vedere şi clopotniţa soborului. Vasilko aţipise strîns lipit de pieptul mamei. Sania tăcea. Acum, lungul drum o ademenea şi ea simţea dorinţa de a sosi cît mai repede la capătul lui.

Demid şi ajunsese cu gîndul acolo, la Cehrin. Acum, pesemne, că esaulul Lucenko îl va lăsa deîndată să intre la hatman.

Soarele se ivi de după nouri, încălzind ca primăvara. Nu departe de satul Cerniî Bor era o strajă de streliţi. Trebuiră să se oprească. Pe drum se înşiruiră vreo douăzeci de sănii. Demid coborî ca să-şi mai dezmorţească picioarele. Un tîrgoveţ, cu o pălărie de pîslă în trei colţuri, arătă cu încîntare pe Demid altui tîrgoveţ:

— Ia priveşte, cumetre, mînă caii cu biciul şi-şi ţine sabia la îndemînă...

Demid nu avu vreme să răspundă, auzind un strigăt în spate:

— Faceţi loc! La o parte din drum!

Un rădvan trecu repede pe lîngă sanie. O clipă oamenii zăriră înăuntru o faţă stacojie, cu bărbuţa neagră, şi cu un gugiuman înalt. Rădvanul era urmat de vreo treizeci de călăreţi cu suliţele la scări şi cu flintele în spate. Streliţii abia avură vreme să dea bîrna la o parte din drum. Bulgări de zăpadă, împroşcaţi de copitele cailor, scînteiară, ţîşnind spre oamenii care se uitau cu gurile căscate în urma rădvanului şi a călăreţilor.

— Pesemne că boierul se grăbeşte să ajungă în Ucraina, — zise omul cu pălăria de pîslă. — Intr-acolo aleargă acum multă omenire. Se vor petrece lucruri mari...

Inima lui Demid tresări bucuros la aceste vorbe. Sotnicul streliţilor, într-o burcă argintată de promoroacă, cerceta oamenii, trecînd de la unul la altul şi întrebîndu-i

unde se duc şi cine sînt. Streliţii se uitau la sănii, pipăiau paiele. Din nou izbucniră strigăte :

— Loc, ei, faceţi loc !

— Ce vă holbaţi ? V-aţi întins pe tot şleahul !

Sotnicul şi streliţii se repeziră spre călăreţii din fruntea lungului chervan, care răcneau. Sotnicul ridică mîna.

— Stai ! Cu ce treabă şi încotro ? Arată zapisca şi închide gura ! — strigă el spre un călăreţ care zbiera mai tare decît toţi.

Sotnicul era tare supărat. Toată ziua, necontenit, trebuia să stea pe şleah. Ce să faci ? Primise porunca să străjuiască, lîngă opreliştе, cu mare băgare de seamă ca nu cumva să se strecoare, cu oastea care mergea spre miazăzi, iscoade şi alţi oameni cu gînduri rele.

— Călătorim în slujba ţarului, iată zapisca. Iar tu, vajnice strelit, aruncă o privire în sănii, şi vei pricepe îndată cine sîntem noi. Atunci n-ai să mai zici nici pis, — turui călăreţul, trăgîndu-şi strengăreşte cuşmuliţa pe o ureche şi întinzînd sotnicului zapisca de drum.

Împrejur izbucniră rîsete. Omul cel gureş plăcu drumeţilor. Demid se uită spre săniile la care erau înhămaţi cîte trei perechi de cai. În sănii luceau, luminate de razele soarelui în asfinţit, ţevile unor tunuri. El se apropie de sănii şi, mişcînd din buze, începu să numere tunurile. Numără în totul douăzeci şi cinci de bucăţi. Apoi se apropie de un vizitiu şi-l întrebă :

— Din care turnătorii îs tunurile, frate ?

Acesta se uită la el pieziş, plecă ochii spre pîinea pe care o ţinea în mînă, muşcă din ea fără grabă şi, mestecînd, răspunse în silă :

— Din turnătoriile lui Morozov.

— Le duceţi în Ucraina ? — întrebă Demid. Ştia că acolo le duceau, dar voia să audă şi de la vizitiu.

Acesta se opri din mestecat, se uită cu mai multă luare aminte la Demid şi parcă abia atunci văzînd cine este, îşi îmblînzi privirile, şi spuse :

— D-apoi unde ? Doar nu la turci sau la leşi...

În vremea asta sotnicul cetise zapisca.

— Ai noroc, — vorbi el încruntat, dînd hîrtia înapoi călăreţului, — dacă nu erai în slujba ţarului, ai fi păţit-o pentru vorbele pe care le-ai îndrugat.

— Ştiu eu unde mi-i norocul, — spuse vesel călăreţul.

Gata, porniţi ! — strigă el, întorcîndu-se spre chervan.

Sotnicul streliților roti aspru ochii și-l zări pe Demid lîngă sanie.

— Ia fă-te încoace! — răcni el, bucurîndu-se că are pe cine să se răzbune pentru vorbele zeflemitoare ale călărețului guraliv.

Demid se apropie fără grabă de sotnic. Acesta îl privea sfredelitor, de parcă ar fi voit să-l înghită cu ochii. Întrebă mînios:

— Dar tu ce ai căutat la sănii? Oamenii merg în slujba țarului. Ce treabă ai tu să-i descoși cum și ce? — Nu-i dădu răgaz lui Demid nici să deschidă gura. De unde ai furat sabia? Cine ești?

Streliții răsăriră deodată în preajma lui Demid, oprindu-se lîngă el, de o parte și de alta. Demid zîmbea liniștit și privea spre sania lui, din care Alexandra îl căuta mereu cu ochii. Să nu se sperie cumva... Iată că s-a ridicat în sanie și ascultă neliniștită.

— Eu merg tot în slujba țarului, — spuse încet Demid, — iar sabia nu-i furată, ci dăruită de hatmanul Bogdan Hmelnițki.

— Ești cazac? — întrebă cu neîncredere sotnicul. — Nu prea se vede după îmbrăcămintea ta.

— Sînt cazac, — răspunse Demid, — cazac și meșter de arme. Vin de la Tula și mă duc acasă. Dar iată zapisca mea de drum, pane sotnic.

Scoțînd din sîn sulul de pergament, îl întinse sotnicului.

Sotnicul desfăcu sulul, privindu-l încă bănuielnic.

Tîrgoveții se dădură mai aproape și-și duseră palmele la urechi. Ce minunăție o fi hîrtia aceea? Ce-o scrie în ea? Sotnicul de streliți își șterse mustața cu palma și începu să cetească cu glas tare:

— „Bogdan Hmelnițki, hatmanul Ucrainei și al oastei zaporojene, a măriei sale țarului Alexei Mihailovici. Toți și fiecare în parte se cuvine să știe: Demid Pivtorakojuha, cazac scris în catastihul oastei la Cehrin, pleacă spre țaratul Moscoviei, în tîrgul Tula, și de acolo se va întoarce la polcul său, pentru care lucru călătoria sa cu soția și copilul trebuie să fie sigură și neîmpiedicată. Dat fiind că Demid Pivtorakojuha ne-a slujit cu credință, iar astăzi nu are sabie, dăruim acestui cazac sabia noastră, despre care lucru se cuvine să știe toți laolaltă și fiecare.

Dat la Pereiaslav, în paisprezece ianuar anul domnului 1654.

Bogdan Hmelniţki — cu mîna sa".

— Ia te uită! — izbucni în mulţime un glas plin de uimire.

— Drumul ţi-i slobod, — rosti voinicește sotnicul de streliţi, dînd hrisovul înapoi lui Demid. — Tunurile acelea au plecat în ajutorul hatmanului tău, — adăogă el, arătînd cu capul chervanul de sănii care se îndepărta de oprelişte. — Bună sabie ai, — zise sotnicul, — ia, arată-mi-o şi mie.

Demid scoase cureaua de pe umeri, şi întinse sabia sotnicului. Acesta o trase cu îndemînare din teacă, şi o apropie de ochi.

— Straşnică sabie. O să-i razi bine cu ea pe şleahtici. Şi cum, era prinsă de cingătoarea hatmanului? — întrebă cu neîncredere sotnicul.

— Dacă o avea prinsă la cingătoare, nu ştiu, dar că mi-a dat-o el însuşi, despre asta stă scris în hrisov.

Sotnicul se uită încăodată la prăselele de care atîrna un canaf alb la capătul şnurului, oftă cu pizmă şi dădu sabia înapoi lui Demid.

— Dar cum e hatmanul acolo în ţara cercasă, e ca un ţar? — Sau cum? — întrebă careva din tîrgoveţi.

— Nu e de mintea ta treaba asta! — strigă aspru sotnicul de streliţi. Cată-ţi de treabă!

— Şi noi tot într-acolo mergem, — spuse tîrgovețul care mai înainte glumise pe socoteala lui Demid. — Ducem sare, potasă.

— Vom călători împreună, va fi mai vesel! — zise Demid îndreptîndu-se repede spre sania sa.

Alexandra îl întîmpină cu bucurie. Auzise şi văzuse totul. Era vădit că hrisovul hatmanului cercasian avea mare însemnătate, că însuşi sotnicul de streliţi îi arătase preţuire lui Demid al ei, ca şi cum n-ar fi fost un turnător oarecare.

...In ziua a cincea a călătoriei, vîntul începu să bată de la miazăzi, suflînd înmiresmat şi mătăsos în obraji. Nările lui Demid fremătau.

— Ei, Lesia, nu mai e mult!

Îi venea să sară din sanie şi să alerge pe lîngă caii obosiţi. Poate că aşa va ajunge mai repede. Şi cu toate că împrejur se aşternea omătul şi iarna parcă nici nu avea de gînd să părăsească pămîntul, pe Demid nu era uşor

să-l amăgeşti. Orice ai fi spus, vîntul mirosea îmbătător a primăvară. Şi cînd Domid spuse acest lucru Saniei, ea zîmbi. Dar el ar putea să juruie că dacă ai închide ochii, ca să nu vezi omătul din jurul tău, ci doar să răsufli, ai simţi că într-adevăr vîntul aduce miresmele stepelor îndepărtate de la miazăzi şi îţi mîngîie parcă fruntea cu o mătase muiată în apele Niprului.

6

In iarna din anul acela căzuse belşug de zăpadă la Kiev. Pe malurile Niprului se întindeau lanţuri de nămeţi cît dealurile. Chiar la cele patru treceri peste apă, care urcau pe malurile Niprului, troienele se grămădeau atît de înalte, încît din porunca polcovnicului Pavlo Ianenko locuitorii oraşului ieşiseră la rînitul omătului, aruncîndu-l în apă cu lopeţile. Voitul Vasil Dmitraşko şi burmistrul Iakov Golovcenko purtau de grijă — ei înşişi — ca pe poduri şi pe drumul care ducea la Poarta de Aur să fie rînduială şi curăţenie. Oamenii breslelor ieşiseră afară din oraş, la cîmp, cu lopeţi şi cu tîrnăcoape. Chiar şi radeţii şi lavnicii dădeau zor. Deşi nu prea puneau mîna la treabă, totuşi forfoteau, alergau, strigau, vegheau cu luare aminte ca poruncile voitului şi ale polcovnicului să fie întru totul îndeplinite.

Viscolul se învîrteja turbat de parcă Stepele Sălbatice se urniseră din loc, năpustindu-se spre Kiev. Oricît se străduiau oamenii în cursul zilei să cureţe omătul de pe şleahuri, noaptea se aşeza din nou atît de înalt, încît dimineaţa nu se mai cunoştea unde-i drumul. Viforniţa gonea în zbor, de undeva din stepele îndepărtate. Vîntul şuiera, învolburînd nouri de ninsoare, îngropînd tot Kievul, înecînd medeanul maghistraturii, aşternînd peste Podol covoare pufoase, împreunînd la aceeaşi înălţime malurile Niprului.

...In toiul viscolului negustătorul Danilo Garmaş trebui să rămînă la Brovarî. Fu nevoit să tragă la crîşma „Cocoşul de aur". Bătuse la o poartă, la alta, dar peste tot primise acelaşi răspuns: „N-avem loc. Casa e plină de cazaci."

In crîşmă era larmă; strigăte, cîntări, fumăraie şi duhoare de rachiu. Razele firave ale opaiţelor abia de se mai prefirau prin învăluirile fumului de tutun. Crîşmarul era plecat undeva, iar crîşmăriţa, sprintena şi oacheşa Katria,

care luase achiu ca şi muşteriii se repezi la Garmaş, de parcă acesta ar fi fost taică-său. Ajutîndu-l să-şi scoată cojocul, îi luă mîna şi i-o sărută.

— Vai de mine, unde să vă rînduiesc, înălţimea voastră, pentru noapte? Mai era o odaie slobodă şi a intrat acolo un străin. Onisim al meu se află încă la Pereiaslav. Cînd a plecat într-acolo, mi-a spus: „Hmel nu poate nicicum fără mine". Iar aici, iată, pane, ce de lume, cîtă frunză şi iarbă. Şi toţi se duc la Kiev. Toţi la Kiev... Parcă au turbat.

Crîşmăriţa turuia în vreme ce mîinile nu-i stăteau o clipă. Şterse cu şervetul marginea mesei, împinse într-un colţ, ca pe un sac, pe un cazac beat, puse un blid cu piftie şi cu varză acră, tăie pîine şi aduse din raft o carafă pîntecoasă cu rachiu.

Mulţumit, Danilo Garmaş îşi frecă mîinile şi se aşeză pe laviţă.

— Ei, noroc şi sănătate! — ură el blajin crîşmăriţei. Apucînd cu degetele sale groase bărdaca pe care aceasta i-o umpluse, o goli fără grabă, printre dinţi.

Apoi mai dădu de dușcă o jumătate de bărdacă şi începînd să înfulece temeinic din piftie, îşi îndreptă gîndul spre treburile sale. Nu era rău că a hotărît să clădească un nou cuptor la Veremievka, lîngă Sednev. Acum cuptorul va fi mai trebuincios ca niciodată. După toate cele se vedea că în curînd va începe iarăşi lupta. Zloţii vor curge şuvoi în sipetele sale...

S-ar fi cuvenit să se afle acu la Pereiaslav. Intr-acolo plecaseră toţi oamenii cu vază. Dar el nu izbutise să ajungă la vreme. Amintindu-şi din ce pricină se întîmplase aceasta, scrîşni din dinţi. Acum toţi polcovnicii erau acolo. Poate că sosiseră şi neguţătorii din Moscovia? Marele diac era tot acolo. Avea cu el treburi grabnice. Dacă nu era întîmplarea cu nemernicii aceia, cu lucrătorii de la cuptor, acum ar fi şi el la Pereiaslav! S-au răzvrătit, blestemaţii: „Dă banii, că altfel nu-ţi mai muncim. Te ştim ca pe un cal breaz — îi strigaseră. — Cînd o să isprăvim treaba, o să ne dai ce nu curge pe apă". Iată ce trăncăneau obraznicii. Dar mai mult decît toţi se zburlea acela cu nume ciudat, cum îi zice, lua-l-ar dracu' de nemernic?! De vină era ori mînia, ori rachiul, că nu mai ţinea minte numele zurbagiului cu gura mare.

Garmaş goli bărdaca, rontăi un castravete, scoase cu furculiţa o bucată de carne din piftie şi îşi aduse aminte:
— Podoprigora Fedko... Da — zavistiosul. A băgat fel şi chip de zîzanii şi a plecat p-aci încolo. Dar a semănat grăuntele răzmeriţei în sufletul prostimii. Este?...

Garmaş clăti din cap către făptura nevăzută cu care stătea de vorbă: iată ce fac acum golanii aceia! Şi totul din pricina lui Hmel, totul din pricină că Hmel s-a înhăitat cu ei. „Ei, Hmel, Hmel! Rău ai făcut că ai intrat în cîrd cu prostimea — se gîndi cu dojană Garmaş. In aceeaşi vreme hotărî: — Am să poruncesc logofătului Vedmed să afle de unde este acest Fedko Podoprigora. De pe ce meleaguri s-a pripăşit pe aici? Pesemne că-i vreun netrebnic de fugar! Numai să isprăvesc cuptorul. Am să-l scot din pămînt, din iarbă verde, şi-am să-i aduc aminte!" I se strînse inima cînd se gîndi că fusese nevoit să scoată banii. Dar ce era să facă? Cui era să se plîngă împotriva golanilor? Acum nici polcovnicii nu prea cataclseau să-ţi dea ajutor. Is dornici de aur şi darnici în făgăduieli, dar se tem să fie aspri cu lucrătorii, să-i mai biciuie la o nevoie. Toţi arată cu ochiul spre hatman. Dar hatmanul ce e?...

Garmaş închise ochii şi roase lacom, cu dinţii săi albi, sănătoşi, carnea de pe un os de viţel. Se gîndi fără să vrea: „Nici mie nu mi-a înşelat socotelile hatmanul. Ce am fost? Unde am ajuns? Departe! Cei care au bani n-au de ce să se mai teamă nici de şleahta leşească şi nici de boieri". Garmaş zîmbi mulţumit şi îşi şterse cu batista degetele unsuroase.

Nu era rău de loc. Avea bani, avea băi de fier şi cuptoare înalte, avea prăvălii în mulfe tîrguri. Dintr-un neguţătoraş necunoscut, ajunsese cineva. Străinii îl numeau cu cinste: „domnul comersant"! Neguţătorii din ţară începuseră să se uite pieziş la el. De nu i-ar purta vreunul sîmbetele! E lucru ştiut, sînt oameni pizmaşi. Şi cum să nu-l pizmuiască? Garmaş era în fruntea acelora care se învîrteau pe lîngă cantelaria cliervanelor hatmanului. Prin el se ducea tot negoţul cu neguţătorii din străinătate. Dintre toţi neguţătorii numai Iacov Acsai din Kiev a început să dea la o parte, cu coatele, pe oamenii lui Garmaş la schela din Tavan, unde cumpără de la turci şi de la veneţieni mirodenii, mătăsuri de Hind şi ţesături persieneşti. Se aude că a şi deschis la Kiev două prăvălii cu

mărfuri răsăritene. Pesemne că a dat un bacşiş vreunuia dintre polcovnici, căci i s-a îngăduit să-şi aducă marfa de-a dreptul din schela Tavan, ocolind vama. În treaba asta va trebui să strecoare, aşa printre altele, cîteva vorbuliţe lui pan Lavrin Kapusta.

„Oh, totul ar fi mai bine şi mai sigur, dacă n-ar fi prostimea blestemată! Cine ştie dacă ea nu va face şi cu noi ceea ce a făcut cu şleahticii leşi?"

Lui Garmaş i se opri inima în loc la gîndul acesta. Dumnezeule! Oare n-o fi nici un leac împotriva ei? Ar trebui ţinută mai bine în frîu. De asta ar trebui să aibă grijă nu numai oamenii avuţi, dar şi nacealnicii hatmanului. Garmaş cunoştea părerile unor polcovnici în privinţa aceasta. Înţelept gîndeau marele diac Vîgovski şi cîţiva polcovnici şleahtici. Garmaş nu se va zgîrci cu banii pe care-i va da unor astfel de oameni pentru asemenea faptă sfîntă.

Oare s-a mai pomenit, ca atunci cînd e de faţă un om cu vază, fie chiar şi într-o crîşmă, prostimea să se poarte atît de slobod, ca de pildă acuma? Şi altceva îl îngrijorează. Cum va fi oare sub Moscovia? Poate că împreună cu turcii sau cu leşii ar fi fost mai bine pentru un neguţător? Oare hatmanul luase o hotărîre bună?

Faptul că toată prostimea juca de bucurie, îl sili pe Garmaş să fie cu băgare de seamă. Acolo unde prostimea se bucură, omul de vază ar putea să păţească cine ştie ce. Buzunarul plin nu-i privit bine de cel gol.

Garmaş îşi aminti ce văzuse la Frankfurt, unde fusese toamna trecută la iarmaroc. Acolo totul era rînduit altfel. Comersanţii se bucurau de o mare cinste, fiind priviţi deopotrivă cu dregătorii regelui. Iar aici, la tine acasă, în ţara ta, trebuia să te fereşti mereu de golani şi de prostime. Şi încă nu se ştie cum vor cînta boierii moscoviţi.

Singura nădejde era războiul apropiat. Dar în război sabia fără aur nu era o armă de nădejde. Numai cu sabia nu puteai izbîndi dacă n-o sprijineai cu aur. Dar hatmanul înţelesese acest lucru demult şi de aceea încuviinţa tot felul de înlesniri pentru neguţători; altfel, aceştia ar fi dus-o prost de tot.

Din pricina grijilor, piftia i se păru lui Garmaş fără gust. În vremea asta, larma din cîrciumă sporea. Parcă era la iarmaroc. Într-un ungher începuseră să cînte, în altul daireaua se lua la întrecere cu scripca, cazacii ju-

cau tropăind cu tocurile, atît de amarnic, încît podeaua părea că se îndoaie... Un oştean tînăr, înalt, ridică bărdaca şi strigă cu glas voinicesc, covîrşind toată larma :

— Fraţi cazaci ! Luptători pentru credinţă şi slobozenie, ascultaţi !

— Vorbeşte, Ciumak !

— Ia tăceţi, diavolilor ! Ciumak vrea să ne spună o vorbă înţeleaptă...

— Spune, Ciumak, adevărul adevărat !

— Dă-i drumul, cazace !

Îmbărbătat de strigătele celor de faţă, Ciumak trecu în mijlocul cîrciumii. O clipă se lăsă într-adevăr o linişte atît de adîncă, încît Garmaş auzi cum vîntul se năpustea turbat în zidurile crîşmei. Ciumak răşchiră larg picioarele şi spuse, legănînd bărdaca :

— Fraţilor, să fim toţi treji în această clipă, şi să bem pentru veşnica prietenie cu norodul rus, cu care hatmanul Hmel ne-a împletit soarta la Pereiaslav pe toată viaţa, în vecii vecilor. Grăiesc adevărul, cazaci ?

— Da, adevărul !

— Ca lacrima e de curat adevărul tău, Ciumak !

— Vorbeşte mai departe, Ciumak-cazace. Stăi numai oleacă să te sărut.

Cazacul cu daireaua se întinse spre Ciumak, străduindu-se să-l îmbrăţişeze, dar nişte mîini vînjoase îl apucară de poale şi-l traseră înapoi.

— Atunci, ascultaţi ce vă voi spune mai departe, cazacilor-nevoiaşilor ! Acum ţinem în mîini săbii şi flinte, şi ele o să ne prindă bine încă multă vreme de-acu încolo. La drept vorbind, cine sîntem noi ? Noi sîntem cei care arăm, semănăm şi secerăm, iar zloţii, care curg din sudoarea noastră, o iau către Varşovia şi Cracovia. Dacă ar avea putere, panii, şleahta, ne-ar smulge fierul din mîini, îndeosebi pe acela care-l purtăm la şold. Deci, să ţinem săbiile zdravăn în mîini, pentru ca panii de dincolo de Vistula şi cei de la Niprul nostru să-şi vadă lungul nasului, să nu ne urgisească pe noi, sărmanii, din care Hmel a făcut cazaci, să nu ne oropsească, să ţină minte că săbiile noastre ascuţite sînt necruţătoare pentru prigonitorii credinţei noastre...

— Loveşte în pani ! — strigă cazacul cu daireaua.

Dar vorbele lui Ciumak, rostite mai înainte, erau pline de un adevăr adînc, şi strigătul cazacului se stinse, ca un

focușor în vînt, căci altceva înviase în amintiri, și gîndurile tuturor zburară peste întinderile troienite către Pereiaslav, unde, după cum povesteau oamenii, se și ținuse Rada cea Mare, la care Hmel chemase pe trimișii întregii țări — de la Marea Neagră la San...

Pe fețele înroșite ale cazacilor, pe care vremea rea îi strînsese întîmplător la un loc în crîșma la „Cocoșul de aur", se întipărise o încordare deosebită, sărbătorească. Ochii scînteiau, inimile băteau în piept cu o înfrigurare fericită.

Cazacul Timofei Ciumak, din polcul Kievului, stătea în mijlocul crîșmei. Chiar și crîșmărița cea harnică încremenise în dosul tejghelei, cu buzele sale ca niște vișine, pline, abia întredeschise, fie de uimire, fie de înflăcărare. O clipă, pe dinaintea ochilor lui Ciumak se perindă viața sa, viața unui sărman faur de săbii. Lucra în breasla săbierilor, săbii pentru oștenii străini, pentru opt groși pe zi, în vreme ce crapul costa patru groși și jumătate, știuca, șapte groși, iar merța de făină de grîu — cincizeci de groși. Cum putea să trăiască?

Hmel chemase sărăcimea, norodul de rînd, la luptă pentru slobozenie. Și Ciumak plecase la Hmel, ajungînd curînd cazac în polcul Kievului. Odinioară, lavnicii și radeții îl pedepseau samavolnic, nemaivorbind de panii leși. Acum nu mai erau vremurile acelea. Unde-i șleahta? Fugise dinaintea polcurilor lui Hmel, atît de repede, încît și acum pluteau nouri de colb pe șleahuri...

Astăzi, cînd Moscovia luase sub ocrotirea sa țara ucraineană, cine va mai cuteza să obijduiască pe oamenii pravoslavnici nevoiași? La nedreptățile vrăjmașului norodul va răspunde cu flinta și sabia. Lumea vorbește în fel și chip. Unii zic că săracii nu vor scăpa de sărăcie. Ce se va întîmpla în viitor, poate nici nu vom apuca să vedem. Dar un lucru e sigur ca lumina zilei: unia a pierit, șleahticii leși și molima papistașă nu vor mai scoate capul și de acum înainte nimeni nu va mai cuteza să mîne pravoslavnici în robie la turci sau la tătari.

Kievul va fi oraș rus, cum a fost și odinioară. Cu doi ani mai înainte, Radziwill l-a pîrjolit, dar el s-a înălțat din nou și acum e și mai frumos. Iar dacă Hmel și polcovnicii lui vor începe să asuprească pe oamenii de rînd, pe pospoliți și pe lucrători, se va găsi ac și pentru cojocul lor... Să nu lăsăm din mînă săbiile și flintele. Se știe

cum i-a băgat în sperieți gloata pe boieri în țara rusească! Se zice că oamenii au dat buzna chiar peste țar, iar țarul i-a ascultat, și boierii au încuviințat ce li se cerea... Căci și țarul și Hmel trebuie să știe: fără gloată, fără pospoliți, nu e cu putință să aperi țara de cotropitorii străini.

Împresurat de cazaci, Ciumak ședea acum pe laviță și bea rachiu. Clocoteau, zburau vorbele însuflețite. Cu toate că rachiul de la „Cocoșul de aur" era tare, astăzi el nu-i amețea nici pe cazaci, nici pe Ciumak, care dealtfel nu era prea ahtiat după el. Toți vorbeau unul și același lucru: ce va fi la Kiev cînd vor sosi marii soli ai Moscoviei, cum se va jurui credință?...

...Danilo Garmaș nu prea se simțea în apele lui. Auzind vorbele lui Ciumak, ardea de nerăbdare să se strecoare nevăzut din crîșmă. Privea cu băgare de seamă chipurile stacojii ale cazacilor și se neliniștea. O presimțire neagră îi rodea inima. Chiar îi păru rău că făcuse popas la „Cocoșul de aur". Dacă ar fi fost aici crîșmarul Onisim Solonina, i-ar fi potolit îndată pe cazaci.

Garmaș se gîndi: „Mai bine aș fi încercat să străbat prin viscol pînă la Kiev. Rău am făcut că l-am ascultat pe vizitiu".

Garmaș simți chiar că i se taie răsuflarea cînd văzu că se apropie de el un cazac cu contăș siniliu. De sub cușma înaltă, brumărie a acestuia atîrna pe jumătate din obraz un moț lung de păr.

— Dar mătăluță ce ești, popă? — îl întrebă cazacul amenințător.

— Nu, cazace, nu sînt popă, — răspunse blajin Garmaș.

— Dar de ce ți-a sărutat mîna crîșmărița? Sau ăi fi papistaș? — stărui cazacul, plecîndu-se peste masă și privind sfredelitor în ochii lui Garmaș.

Katria sări de după pălimar și dînd brînci cu îndrăzneală cazacului se răsti:

— Ia stai locului, Trohime. Ce te agăți de pan Garmaș?

— Dar unde îi e garmata [1]), Katerino? — întrebă el în vreme ce un hohot vuitor de rîs îi acoperi vorbele. — Iar dacă este pan, să plece dincolo de Vistula; într-acolo au plecat toți panii...

Garmaș amuți. Dar cazacul nu se astîmpără:

[1]) Joc de cuvinte: în limba ucraineană *garmaș* înseamnă tunar iar *garmata* — tun. (N. red. ruse.)

— Tunar fără tun... E vădit că l-a băut, şi odată ce şi-a băut arma, trebuie să fie osîndit la moarte, aşa cum porunceşte universalul hatmanului Bogdan Hmelniţki. Pricepi, Katerino ?

— Ia dă-i pace panului! Mai bine te-ai uita în oglindă... Chipeşule !... Du-te, lasă omul să mănînce.

— Ştiu eu că mă iubeşti ! Ştiu ! — zise cazacul rîzînd. — Dar atît vreau să-mi spui, Katerino : ce fel de tunar este, dacă n-are tun ?

Cazacul se plecă iarăşi spre Garmaş, dar în clipa aceea pe uşa care da spre cămăruţa din fund intră în crîşmă sotnicul Ţîbenko şi, dînd la o parte cu pumnii pe cei strînşi în jurul mesei la care şedea Garmaş, răcni :

— Haide, cazaci, treceţi la locurile voastre !

— Dar tu cine eşti de vii să dai porunci la „Cocoşul de aur" ? — rosti Trohim hotărît, cu mîna pe sabie, întorcîndu-se spre Ţîbenko.

— Eu sînt sotnicul Ţîbenko din canţelaria hatmanului ! Poate ai auzit de mine ?

Larma se ogoi, şi Trohim, pus în încurcătură, se dădu înapoi.

Parcă scos din copcă, Garmaş, întinse mîinile către Ţîbenko. Acesta se apropie de el şi, după ce făcu o plecăciune, vorbi :

— Am cinstea, pane Garmaş, să vă poftesc înăuntru din partea unui neguţător, pe care-l însoţesc după porunca marelui diac. Binevoieşte să vă aştepte în odaie.

După cîteva clipe, Garmaş şedea în odaia din dosul cămăruţei. Larma din crîşmă abia de se auzea prin uşa de stejar. Sotnicul Ţîbenko, scăpînd, în sfîrşit, de neguţătorul care-i fusese dat în grijă, puse patru cazaci de strajă, pentru ca nimeni să nu-i supere pe neguţători şi aduse două ocale de rachiu.

Lumînările pîlpîiau în sfeşnice pe masa din mijlocul odăii. Vinul roşu licărea în paharele de sticlă. Neguţătorul, prietenos, îmbia pe Garmaş să se ospăteze cu nişte peşte prăjit, pe care-l stropea cu sos de migdale.

— E o cinste mare pentru mine de a avea prilejul să fac cunoştinţă cu domnia ta. Dacă nu era cazacul acela obraznic, n-aş fi aflat că prea cinstitul jupan Garmaş este aici. Şi eu am o treabă grabnică cu domnia ta, dar despre aceasta vom vorbi mai tîrziu. Auzind larma din crîşmă şi numele domniei tale, am trimis pe sotnic ca să

te scape din încurcătură. Acum înțeleg de ce marele diac m-a trimis, prevăzător, cu pază. Prostimea asta s-a dezmățat de tot... În sănătatea domniei tale jupane!

Garmaș îl privea pieziș. Nu-i prea plăceau șleahticii guralivi. De aceea asculta și tăcea, sorbind vinul cu înghițituri mici. Dacă n-ar fi fost Țîbenko, pe care nu-l cunoștea de azi, de ieri, ar fi stat, poate, la îndoială, dacă făcea să primească poftirea unui șleahtic necunoscut, cu toată primejdia de a rămîne printre cazacii beți. Dar odată ce pe șleahtic îl însoțea sotnicul care se află în slujba marelui diac, fără doar și poate că este o pasăre de preț. Totuși, Garmaș își puse în gînd să asculte și să tacă.

N-avea poftă de mîncare. Cazacul beat îi stricase tot cheful. Cine știe ce s-ar fi putut întîmpla? Acum gloata e în stare de orice. Și Garmaș se gîndi din nou cu amărăciune: „Rău face Hmel că dă frîu slobod golănimii obraznice... Din pricina asta oamenii de vază au numai necazuri".

Omul care-l scăpase pe Garmaș — șleahticul Hieronim Jastrembski — care spusese că se numește, după cum arăta și zapisca sa, Jakob Rockart, ghicind parcă ceea ce îl neliniștea pe Garmaș, spuse încet:

— În nici o țară prostimea nu cutează să se poarte atît de obraznic cu un om de vază. Toate acestea, milostive, au pornit, rogu-vă, de la panul hatman al domniilor voastre. De n-ar avea și el cîndva de suferit din pricina asta...

Scăpărări de ură licăriră în ochii lui Jastrembski.

Garmaș tăcu. Dracu știe încotro țintește. S-ar putea să fie vreo iscoadă a lui Lavrin Kapusta! Garmaș întrebă grijuliu:

— Dar de unde mă cunoaște jupanul și în ce treabă îi pot fi de folosință?

— O, aceasta-i o poveste vrednică de a fi auzită. I-o voi istorisi la vremea ei milostivului jupan. Deocamdată trebuie să spun că vin de la Pereiaslav și-s nespus de ferice că m-am întîlnit cu domnia ta, jupane, în drum, la acest „Cocoș de aur". Să bem pentru norocoasa noastră întîlnire!

Danilo Garmaș își strînse picioarele sub masă, parcă voind să sară spre a se uita mai bine la șleahtic. Că numele lui nu era Jakob Rockart, Garmaș ar fi putut s-o

juruie. De asemenea ochiul pătrunzător al lui Garmaş văzu îndată că el nu-i neguţător. Din toate se vădea că e un om primejdios. Era mai cuminte să se ţină departe de el. Cu umerii înguşti, îmbrăcat într-un contăş de postăvior, tot răsucindu-şi mustaţa neagră, şleahticul nu tăcea nici o clipă.

— La Pereiaslav, Hmelniţki a făcut un pas necugetat. Domniei tale, ca unui om cu scaun la cap, pot să-i spun între patru ochi: regele Jan-Kazimir nu-i va ierta niciodată această vînzare. Hmelniţki a avut prilejul să dobîndească de la măria sa iertarea vinei sale, dar acum aşa ceva nu se mai poate... Acum nu va mai fi hatman pentru nimic în lume. Pentru nimic în lume!

— Cum nu va fi? — rosti Garmaş fără să se stăpînească, deşi îşi pusese în gînd să nu vorbească despre astfel de lucruri. — Doar el este hatman, şi nu altcineva?!

— Cum se spune la domniile voastre, jupane, baba ghiceşte şi ea acolo, cum crede, ca să iasă treaba bună. Dar, fiindcă a venit vorba — am la moşie o babă ghicitoare, care ghiceşte soarta omului într-un pumn de mei, ca un prooroc.

— Eu, jupane, aş vrea să ştiu ce treabă aveţi cu mine. Eu sînt un om oarecare, nu cunosc toate dedesubturile, deci iertaţi-mă că stărui.

Garmaş se aprinsese de mînie. Dracul îl adusese pe asemenea noapte viforoasă în crîşma asta! Orice s-ar fi spus, dar îl întîmpinau numai ghinioane la „Cocoşul de aur". Cu un an înainte era cît pe ce să se otrăvească aici — băuse nişte yin adus din străinătate, şi apoi zăcuse o săptămînă întreagă. Acum dăduse de alt necaz: mai întîi se agăţase de el ca scaiul cazacul acela beat, iar acum necunoscutul acesta ţese în jurul său ca un păianjen. N-are decît. Garmaş nu e o gîză. Atît ar mai lipsi ca muşteriii beţi să dea buzna acu peste ei. Atunci să vezi dănţuială. La drept vorbind, îl neliniştea şi faptul că necunoscutul umbla cu o zapiscă de ocrotire iscălită de marele diac.

Şleahticul îl privea cercetător. Blîndeţea de pe faţa lui pierise. Buzele subţiri i se strînseseră aprig. Sub sprîncenele întunecoase ochii lui scăpărau cu ură. Se ridică, se apropie de uşă, o deschise şi, asigurîndu-se că dincolo de prag nu asculta nimeni, o închise şi se aşeză din nou în faţa lui Garmaş, uitîndu-se crunt la el.

Inima lui Garmaş îngheţă. N-o fi vreun lotru? Parcă-l vezi că-i pune pistolul în piept: „Scoate punga!“ Îşi simţi gura ca de iască. Poate să tot strige — nu-l va auzi nimeni de aici.

— Nu sînteţi cutezător, pane Garmaş, — vorbi încet şleahticul, — şi n-aveţi ţinere de minte...

— Rogu-vă, ce înseamnă asta, — îl întrerupse Garmaş jignit.

— Tăceţi! Pe reverendul pater Kazimir Lentowski îl cunoaşteţi?

Garmaş parcă lunecase într-o copcă. Îngheţă. Dumnezeule, asta era! Se gîndise că vremea va şterge orice urmă... că totul va pieri ca noaptea aceea de vară alungată de revărsatul zorilor. Pentru a nu stîrni vreo nenorocire, nici Vîgovski nu pomenea niciodată de noaptea aceea din casa de la Pereiaslav... In clipa asta se gîndi: îşi vînduse sufletul diavolului pentru o singură noapte, şi acum nu mai putea scăpa.

Noaptea aceea de la Pereiaslav îi învie în amintire. Era o iarnă cumplită. Preotul Lentowski îi vorbea măgulitor, îl ispitea cu aur, stăruia, şi în vremea asta cazacii aşteptau în zadar la Beresteczko tunuri noi şi ghiulele de la Garmaş... Şi nu le primiseră. Ce-i drept, cîştigul lui Garmaş de pe urma tuturor acestor treburi nu fusese mic... Multă vreme tremurase de spaimă la gîndul că Lavrin Kapusta ar putea da de urma acelei mişelii! Dar trecuse totul. Fruntea lui Garmaş asudă; îşi vîrî mîinile în buzunar, spre a-şi ascunde de şleahtic degetele care-i tremurau. Iată, aşa, pe nepusă masă, cînd toţi oamenii se veselesc, el are o zi neagră.

Acum înţelesese: nu pentru treburi neguţătoreşti îl căutase afurisitul de şleahtic, care duhnea de la trei verste a iezuit. Dacă te înhăitezi acum cu aceşti mişei, nu-ţi mai rămîne decît o singură cale: spre cetăţuia din Cehrin, de-a dreptul în ghiarele lui Lavrin Kapusta...

— Văd că mintea domniei voastre s-a înviorat. Acum pare-se că aţi priceput cu ce treburi am venit la domnia voastră... Celor care-şi bagă nasul, spuneţi-le: Jakob Rockart e un comersant din Cracovia, de la care cumpăraţi damasc de Flandra, postav roş de Bruxelles, percal de Moravia şi, la nevoie, şi lucruri de fier din Silezia. Pane Garmaş, acum e prea tîrziu ca să mai şovăiţi. Odinioară v-aţi

purtat ca un om înțelept. Puțină răbdare și veți avea un cîștig cum nu v-a ieșit din nici o negustorie. Schismaticului Hmel nu i-a mai rămas multă vreme să cîrmuiască. De aceea, fiți mai cutezător. Regele Rzeczei Pospolita, împăratul Ferdinand de la Viena, hanul din Krîm și sultanul Turciei vor porni cu război împotriva lui. Cum o să țină piept Moscovia singură unei asemenea puteri?! Trebuie să înțelegeți că tagma negustorească n-are ce aștepta de la Hmel. Mîna sa dreaptă sînt acei netrebnici și golani, ca bețivanul care s-a agățat de domnia voastră în crîșmă...

— Și ce trebuie să fac? — întrebă bîlbîind Garmaș.

— Ei, asta-i altă vorbă, pane! — strigă vesel Jastrembski. — Despre asta n-o să vorbim acum. O să avem vreme destulă și la Kiev. Mai bine să bem din miedul bun pe care mi l-a pus pe masă stăpîna „Cocoșului de aur"...

Dar lui Garmaș miedul i se părea amar...

...Cu gînduri întunecate și cu inima neliniștită se apropia Garmaș de Kiev în zorii uneia din zilele următoare. Multă vreme trebuia să-și amintească el de întîlnirea de la crîșma „Cocoșul de aur" din Brovarî! Privea înapoi, nădăjduind ca în urma saniei sale să nu fie nimeni, dar în zadar căuta bucuria asta. In urma sa, într-o sanie închisă, călătorea șleahticul, însoțit de straja ce-i fusese dată.

Garmaș se gîndea. Poate, într-adevăr, că așa era, precum vorbea șleahticul la crîșmă. Drept e că tare greu o duceau negustătorii cu Hmelniți. Hatmanul era aspru! Să dai și să dai. Și tot era puțin! Ce-a mai zbierat la negustători vara trecută în Cehrin, după lupta de la Batog! Le-a strigat că-s iude, i-a amenințat că-i va biciui. Și toate astea din pricină că, vezi doamne, i-ar fi făcut prea puține flinte și pive! Nu vrea să cumpere arme de peste hotar, zice că-s scumpe, dar de la negustătorii săi ia pentru nimica toată ceea ce trebuie să plătească cu aur neamțului și șvedului... Dar oare numai negustătorii îs apăsați? Mulți polcovnici sînt de asemenea porniți împotriva hatmanului. Oare Garmaș poate uita că-l jignise, că-l dăduse grămadă în fața hlopilor, că-l nedreptățise și-și bătuse joc de el?... Așa ceva nu se uită. Nu! Ei, și iată că s-a supus Moscoviei. Aceasta, poate, nu-i rău. Acum se vor deschide drumurile pentru negoț prin toată țara Moscoviei. Dar și Hmel va fi acum mai tare. O să-și jumulească negustătorii

ca pe niște rațe. Ce ar fi să lase totul baltă și să plece cu banii în străinătate? Slavă domnului, bani are și aici, are și la Frankfurt pe Main, unde și-a strîns pentru orice împrejurare o sumă frumușică de taleri, mulțumită poveților negustorului Walter Funke. Dar încotro să se ducă? Aici se află morile sale, cuptoarele înalte, cele două sticlării, moșioarele de la Kiev, de la Pereiaslav și Cehrin. Dumnezeule, ce-o să se întîmple? În sfîrșit, Garmaș își zise: „Nu mă zbat numai eu în încurcătura aceasta, nu sînt nici cel dintîi, nici cel de pe urmă... Va trebui să mă duc la Vîgovski, să stau de vorbă cu el liniștit, smerit, pe îndelete..." Garmaș știa cum trebuie să-l ia pe marele diac. Oricum, el fusese martorul întîlnirilor acestuia cu preotul catolic Lentowski...

Dar ce-o să-i ceară oare șleahticul? A sucit-o, a învîrtit-o, dar n-a spus nimic. A lăsat totul pentru Kiev. Și are nevoie acum de acest șleahtic, cum are sania de roată. Totuși, poate că prin el va ajunge să intre în legături cu negustorii din Cracovia? Din ziua cînd a izbucnit războiul, negoțul cu Rzecz Pospolita a încetat. Negustorii în trecere povesteau că în Lehia ogoarele n-au rodit, că multe pămînturi țărănești și moșierești au rămas nelucrate și că o merță de grîu costă trei sute de groși, iar ovăzul cîteodată e și mai scump... Ce cîștig bun ar avea Garmaș dacă ar izbuti să-și desfacă grîul la iarmarocul din Cracovia...

Astfel, cufundat în grijile sale ca în niște valuri repezi, Danilo Garmaș nici nu văzu cum sania sa, după ce trecu Niprul, străbătu în goană Podolul. Doar atunci cînd începu să urce la deal și cînd se arătă Poarta de Aur, negustorul oftă, se uită încăodată înapoi și, încredințîndu-se că sania șleahticului îl urmează, oftă din nou.

Soarele limpede de iarnă strălucea pe cerul senin. Turlele soborului Sfînta Sofia licăreau ca niște văpăi aurii. Pe ramurile golașe ale stejarilor vînjoși, care se înălțau pe ambele părți ale drumului, croncăneau ciorile. Pe zidurile care se întindeau de o parte și de alta, începînd de la Poarta de Aur, străjerii pășeau încoace și încolo, iar deasupra porții flutura în vînt tuiul polcovnicului Ianenko din Kiev.

Praporele purpurii de pe turnurile de lîngă Poarta de Aur arătau că orașul se gătește pentru o sărbătoare mare.

Zărind turlele Sfintei Sofia, Danilo Garmaş îşi făcu semnul crucii cu evlavie, rugîndu-se în sinea sa ca să treacă de la el năpasta, să-l ocolească. Slavă domnului, pînă acum trăise în pace, aşa că o să aibă noroc şi în viitor. Pe Dmitro, feciorul său, îl trimisese anul acesta ca să înveţe la colegiul „Moghileanski", iar fiica sa Glikeria, e în dîrdora măritişului cu marele esaul Demian Lisoveţ. Va trebui să-i dea de zestre o moară şi moşioara din Cehrin. Deşi nu se trage din neam de pani, marele esaul e strîngător şi lacom... Glikeria ce grije are? Fată toantă, îi e aminte numai la dragoste şi la cîntări, dar esaului, isteţ, i-a spus pe şleau, fără multe vorbe:

— Matale, tătucule, nu te zgîrci. Pentru aşa fată face să dai o moară, ba chiar şi două.

— Deocamdată ajunge şi una, pane esaul, una, — hotărî Garmaş şi se gîndi: „Cu esaulul trebuie să fii cu ochii în patru. Dacă nu eşti cu băgare de seamă, te învîrteşte pe deget, şi cînd te-ai trezit, e prea tîrziu".

...Se opriră lîngă Poarta de Aur. Doi cazaci cu contăşe sinilii şi cu cizme galbene cu pinteni se apropiară de sanie.

— Cine sînteţi? — întrebă unul dintre cazaci, cu o cuşmă seină.

— Iată, flăcăule, zapisca mea de drum, — răspunse prietenos Garmaş, întinzînd cazacului o hîrtie făcută sul.

Cazacul o luă, şi apoi se îndreptă spre sania şleahticului. Inima lui Garmaş se făcu cît un purice: ce se va întîmpla, dacă şleahticul blestemat va fi înhăţat şi se va afla cine este? Dar tresări bucuros cînd auzi vorba cuviincioasă a cazacului către şleahtic:

— Puteţi pleca mai departe, înălţimea voastră! — după care adăogă gros către vizitiul lui Garmaş: — Ei, burduhosule, fă loc să treacă înălţimea sa!

Vizitiul se uită peste umăr la Garmaş, parcă întrebînd ce să facă: să se supună străjerului sau nu? Dar Garmaş dădu din cap în semn de încuviinţare.

Sania şleahticului, şi după ea sotnicul Ţîbenko cu călăreţii lui, trecură pe lîngă ei.

Cazacul de strajă se apropie de Garmaş şi îi dădu înapoi zapisca de drum. Garmaş întrebă:

— Cine-i călătorul, flăcăule?

— Naiba să-l ştie, dar are scrisoare de ocrotire de la marele diac Ivan Vîgovski. Cu asemenea inşi e mai bine

să n-o lungești. Sînt păţit eu... — Dar cazacul nu spuse ce anume păţise. Făcu semn din mînă vizitiului şi se duse spre altă sanie.

Trecînd prin Poarta de Aur, Garmaş se închină din nou. Dumnezeule, poate îl va ocoli năpasta...

Dar năpasta nu-l ocoli. Seara, după ce asudase bine în aburii din baia sa de acasă şi şedea lîngă soba de teracotă bine încălzită, sorbind din mied şi ascultînd cele ce spunea Glikeria, logofătul îi aduse un răvaş. Garmaş îşi duse mîna la inimă. Înţelesese numaidecît. Despăturind răvaşul, se îngălbeni. Fără să răspundă la întrebările speriate ale fiicei şi ale nevestei sale, începu să se gătească pripit de plecare, poruncind logofătului să înhame calul la sania mică. Plecă fără vizitiu.

Garmaş mînă calul printr-o uliţă întunecoasă din Kiev, care cobora spre Nipru.

Pulberea de omăt stîrnită de copitele potcovite ale calului îl împroşca în obraz. Sania lunecă spre vîlcea. Garmaş se uită înapoi pe furiş şi, lovind cu hăţurile în pîntecul lucios al calului, îl îndemnă spre pădurícea de pini. Nu merse multă vreme.

O poartă mare, neagră se înălţa la capătul unui drumeag. Nici nu apucă să se dea jos din sanie, că poarta se deschise şi el, smucind de hăţuri, intră cu fereală într-o curte întunecoasă. Undeva, în faţă, se vedea lumină la nişte ferestre înalte.

Pentru a doua oară în viaţa lui îi fu dat lui Danilo Garmaş să intre în mînăstirea bernardinilor.

Un călugăr într-o sutană lungă, cu o camilafcă pe capul aplecat, îl luă cu îndemînare de cot, îl ajută să coboare din sanie şi, mergînd cu un sfert de pas în urmă, sprijinindu-l mereu, îl duse spre mînăstire, pe o cărare pietruită, îngustă. In faţa treptelor, călugărul se opri. Arătă cu mîna spre uşa înaltă, lîngă care stătea un alt călugăr, mărunţel şi pîntecos ca un ulcior, şi spuse cu un glas gîjîit:

— Poftiţi, milostive pane Garmaş.

Acesta simţi o furnicătură prin spinare. „Şi acest corb blestemat îmi cunoaşte numele!"

Călcă apăsat pe trepte, uitîndu-se la picioare. Călugărul deschise în faţa sa uşa înaltă, grea.

Din Pereiaslav, de la cantelaria hatmanului, sosise în goană un crainic, sotnicul Martîn Ternovîi aducînd ştirea că marii soli porniseră la drum. Polcovnicul Pavlo Ianenko cerceta oastea. Sotniile se adunaseră pe medeanul întins din faţa maghistraturii.

Locuitorii din Kiev veneau în fugă spre medean, din toate colţurile oraşului.

Fanfara cînta, surlele trîmbiţau, praporele şi tuiurile fîlfîiau vesel în văzduh.

După zilele viforoase venise o vreme frumoasă. Soarele revărsa o lumină orbitoare, de parcă primăvara ar fi şi sosit în stepele de la miazăzi.

In văzduh stăruia o mireasmă năvalnică, proaspătă şi care-i amintea lui Ianenko, gustul deosebit al unui sîmbure de vişină spart între dinţi.

După cercetarea oastei, voitul Vasil Dmitraşko pofti la masă pe polcovnicul Ianenko şi pe sotnicul Ternovîi, crainicul hatmanului. In jurul mesei se adunaseră burgmistrul Golovcenko, radeţii Dergaci şi Kudlai, lavnicii Semion Daragan, Karpo Momot, Feodor Rucika, Demian Rubeţ şi Danilo Garmaş.

Incă nu se înserase bine cînd slujitorii aduseră candelabrele de aramă cu făcliile aprinse şi le prinseră pe pereţi sub oglinzi. Afară soarele apusese, lăsînd deasupra zării fîşii lungi trandafirii.

Bucatele erau aduse la masă de slujitori. Gospodina şi fiicele voitului nu intrau în odăile din faţă. Dmitraşko poruncise ca nici una dintre ele să nu forfotească prin casă : era mai bine ca o masă ca aceasta să fie lipsită de pălăvrăgeala femeilor.

Poftind la cină feţe atît de alese, Vasil Dmitraşco nădăjduia să afle ce o să se mai întîmple în viitor şi dacă n-ar fi trebuit ca şleahticii să ceară chiar de la început anumite hatîruri dela înalta solie a Moscoviei. Poate că hatmanul vorbise şi despre asta la Pereiaslav. Nu se putea ca Ianenko să nu le ştie pe toate. Dar polcovnicul din Kiev era foarte tăcut. Nu puteai să scoţi de la el o vorbă. Poate că acea sindrofie şi malvasia străină o să-i mai dezlege limba...

Pavlo Ianenko sorbea din malvasie, o lăuda şi închidea un ochi, uitîndu-se la voit cu un zîmbet pe buze. Înţele-

gea el ce-l făcuse pe voit să poftească la masă asemenea oaspeți. Lavnicii și radeții o băgaseră pe mînecă.

Aveau de ce să se teamă!

În ultimii doi ani Kievul era de nerecunoscut.

În Podol, pe medeanul iarmarocului, dughenele creșteau ca ciupercile după ploaia îmbelșugată de toamnă. Iar în dughenele acelea găseai orice-ți dorea inima. Bani să ai! Rafturile se îndoiau sub greutatea valurilor de damasc și de mătase țesută cu fir. Cît zidul se ridicau sacii cu ghimber și cu piper, butoaiele cu scrumbii din Gdansk și balercile cu bere de München; cît munții se înălțau sacii de zahăr și de șofran. Felendreș sau atlaz găseai cît pofteai. Lua cine vrea. Dar sarea o ascundeau diavolii de negustori în tainițe, sub podele. Leșii nu dădeau voie să se aducă sare din Pokuția — tătarii așijderea de la liman, deci neguțătorii cîștigau bani buni pe sare. Urcaseră prețurile, și vindeau sarea aproape tot atît de scump ca și piperul adus de peste mări...

Știa Pavlo Ianenko ce-i neliniștește pe lavnici și pe radeți, pe voit și pe burgmistru. Au scos din fruntea bucatelor pe șleahticii leși și pe uniați, și acum se gîndesc cum să învîrtească lucrurile după Rada din Pereiaslav. Ianenko știa că hatmanul a dat un universal poruncind ca, începînd din primăvară, să se ia de la fiecare prăvălie, pentru înzestrarea oastei, o dare de cincizeci de groși de fiecare cot de postav cîrmîziu, mătase, damasc, felendreș, care se vindea, și pentru aceasta cinovnicii marelui vistiernic trebuiau să facă pe polcuri [1]) scrierea tuturor mărfurilor.

Ianenko zîmbea în sine, sorbind malvasie și mestecînd naramze uscate. De-ar ști panii radeți și lavnici că în primăvară fiecare breaslă va trebui să verse pentru oaste cîte o sută de zloți și să dea cantelariei hatmanului, fără plată, fiecare a cincea spadă, sabie, flintă, făurite de meșterii de arme și de turnători!...

Dar Pavlo Ianenko nu scotea nici o vorbă despre aceasta, cu toate că se cherchelise. Poate că tocmai pentru firea lui tăcută îl prețuia hatmanul pe polcovnic? Printre oamenii de vază din Kiev se vorbea că hatmanul ar avea de gînd să-l ia la Cehrin, ca să-l aibă în preajma sa... Ianenko aflase de aceste vorbe. Dar el își ascundea zîmbe-

[1]) În secolele XVII-XVIII Ucraina era împărțită din punct de vedere administrativ în polcuri, avînd în frunte polcovnici subordonați hatmanului. (N. red. ruse.)

tul fugar sub mustață. El nu va pleca nicăieri din Kiev. Aceasta era voința hatmanului.

Kievul era acum un oraș de frunte și după porunca hatmanului trebuia păzit ca ochii din cap în lupta care urma să înceapă. Dar oare se cădea să vorbească neguțătorilor despre aceasta? Poate că nu!

Afară se înserase. Gerul înflorise izvoade ciudate pe geamurile sălii lui Dmitrașko. Capetele se îngreuiaseră de vin și de fumul de tutun. Lavnicul Semion Daragan începu un viers care cînta lupta de la Apele Galbene.

Vasil Dmitrașko alese, în sfîrșit, după cum socotea el, o clipă potrivită, se dădu mai aproape de polcovnicul Ianenko, care ședea cu contășul descheiat, sprijinit cu mîinile de masă, și cînta împreună cu Daragan, se aplecă la urechea lui și întrebă:

— Dar Moscovia va întări oare drepturile noastre? Pane polcovnic, n-ai cunoștință despre asta?

Garmaș, care se afla aproape, se foi în jeț, cuprins de neliniște, și se amestecă în vorbă, fără să aștepte răspunsul polcovnicului:

— Cum să nu le întărească? Doar și regele Wladislaw al IV-lea le-a întărit, — ori țarul și boierii sînt de aceeași credință cu noi, bunăstarea noastră are pentru ei același preț ca și bunăstarea lor. Astăzi avem doar un singur țar...

— Țarul este unul, dar buzunarele e mai bine să fie despărțite, — bolborosi beat burgmistrul Iakov Golovcenko.

— Eh, — rosti Garmaș dînd din mînă, ca pentru a alunga o muscă sîcîitoare, — fiecare să-și păzească buzunarul său. Dar cine ne va scăpa de prostimea obraznică?

— Prostime... prostime... — zise răgușit Golovcenko. — Oamenii de vază nu vorbesc decît despre prostimea cea obraznică... Prea mult nas i s-a dat. Au uitat, ticăloșii de hlopi, cît au pătimit sub sleahta leșească...

Ianenko zîmbea. Nu puteai să-ți dai seama dacă era beat sau îi venea să rîdă de voit și de burgmistru.

În odaie se așternu liniștea. Lumînările sfîrîiau. Vasil Dmitrașko oftă, clătină capul cărunt, își pieptănă cu degetele bărbuța și, închizînd pe jumătate ochii, după sticlele ochelarilor, vorbi:

— Socot că nici boierii moscoviți nu vor da frîu prostimii. În 1646, mă aflam la Moscova, chiar în vremea cînd

se răzvrătiseră gloatele... Nu pot să pricep de ce au ridicat capul, mişeii ? Doar nimeni nu-i împiedică să se închine în legea lor strămoşească. Bisericile pravoslavnice se bucură acolo de o mare cinstire, de limba lor şi de datinile străbune nimeni nu cutează să se atingă. Şi totuşi au ridicat mîna împotriva oamenilor avuţi şi de vază !...

Martîn Ternovîi abia se stăpînea. Asculta totul încordat, încleştînd cu pumnul pocalul de argint. Vinul i se părea sălciu. Iar cînd auzi vorbele voitului văzu negru înaintea ochilor şi nu mai putu să tacă :

— Ce să-i faci, pane voit, numai cu rugăciuni nu te poţi sătura... In biserici, săracilor nu li se dă pîine fără bani...

Dmitraşko dădu din mîini cu mirare.

Garmaş boldi ochii. Uitîndu-se cu luare aminte la faţa sotnicului, înţelese îndată ce pasăre este. Se dădu de o parte şi şopti burgmistrului Golovcenko la ureche :

— Pesemne că-i dintre cei noi, o odraslă a hatmanului...

Ianenko aruncă o privire spre Ternovîi, fără să scoată o vorbă.

Lavnicul Daragan se lovi cu pumnul în piept :

— Pane sotnic, domnia ta binevoieşti a săvîrşi o mare greşeală dacă socoţi că oamenii avuţi au vreo vină faţă de cei săraci. Munceşte şi vei avea — iată ce sfat putem da noi săracului.

Martîn uită acum de orice înţelepciune. Lovind cu palma dreaptă în masă, strigă :

— Dar oare dumneavoastră vi s-a întîmplat, pane lavnic, să slugăriţi şase zile pentru pan, iar a şaptea, ziua domnului, s-o petreceţi trudind pe o palmă de pămînt, şi totodată, veghind cu sabia la şold ca să nu vă treziţi pe cap cu tătarul ? Dacă bietul hlop nu veghează, pe el îl ia rob şi nu pe pan, căci panul are joimiri şi slujitori, pe hlop însă nu-l apără nimeni...

Ternovîi îşi dădea seama că între oamenii aceştia poate n-ar fi trebuit să spună asemenea vorbe, dar nemaiputînd să-şi stăpînească mînia, urmă cu aprindere :

— Ii daţi zor mereu : prostimea şi iar prostimea. Prostimea vă stă ca un os în gît... Dar unde aţi fi acum, cinstiţi radeţi şi lavnici, dacă n-ar fi fost această prostime, pe care o blestemaţi şi o huliţi ? Cine a alungat pe şleahticii leşi din ţara noastră ? Cine ne-a apărat credinţa de unie

și de iezuiți ? Cine i-a alungat pe tătari ? Cine a ridicat mai întîi glasul pentru ca de acum înainte să trăim laolaltă cu frații noștri ruși ?

Voitul și burgmistrul, lavnicii și radeții se priveau neliniștiți.

Dacă Dmitrașko ar fi știut ce poamă este acest sotnic guraliv, pentru nimica în lume nu l-ar fi poftit la masa sa... Și acum iată ce bocluc ! Ce-i de făcut ? Doar nu-l poți da afară ! Cine știe ce trecere o avea la cancelaria hatmanului. Poftim, și polcovnicul ascultă și tace.

Iakov Golovcenko se făcuse stacojiu de mînie. Unde s-a mai pomenit ca un cazac de rînd să dea cu gura ca un senator. Nici voievodul Adam Kisel nu era atît de tăios cînd spunea ceva.

Ca să împăciuiască lucrurile. Dmitrașko vorbi cumpănit :

— Și noi, pane sotnic, ne-am dăruit prinosul puterilor noastre pentru dezrobirea țării. Nu odată ne-am dat obolul hatmanului... Așa-i în viață — fiecare pentru el...

— Nu, pane voit, n-ar trebui să fie așa... Nu fiecare pentru el, ci toți laolaltă pentru slobozenia țării. Așa spune și hatmanul nostru. Aici s-au vorbit lucruri urîte, pane voit, urîte...

Polcovnicul Pavlo Ianenko se mișcă în jețul său, răsucindu-și mustața. Privi pe Dmitrașko, pe Golovcenko, se uită la Garmaș care amuțise, și vorbi :

— Pani, ne așteaptă o luptă mare. La asta trebuie să ne fie gîndul acum. Hatmanul litvan Janusz Radziwill ne amenință iarăși că va preface Kievul în cenușă. In curînd vor sosi aici înalții soli ruși. Vom jurui credință țarului Moscoviei și viața noastră se va îndrepta pe un făgaș nou. De azi înainte nu vom mai fi singuri în fața vrăjmașului. De azi înainte vom primi totdeauna sprijin de la miază-noapte. Iar cît privește ceea ce se petrece la noi în țară, să nu ne apucăm a scoate gunoiul din casă în uliță... Pentru negustător se deschide acum un cîmp mare de lucru — fă negoț fără vamă, unde poftești, pe tot pămîntul rus.

Martîn Ternovîi era cît pe ce să spună : „Nu despre asta e vorba, pane polcovnic". Dar ce să-și mai bată limba în gură ? La ce bun ? Ianenko ținea hangul voitului și burgmistrului. Și n-ar fi trebuit să facă așa ceva.

Lui Martîn îi stătea pe limbă să spună încă multe vorbe mușcătoare, dar își zise că-i mai bine să-i lase în plata domnului. Și așa, după vorbele sale aprinse, tăioase, se

simţea o stinghereală apăsătoare, de parcă era un mort în casă.

Arătînd că ceasurile-s tîrzii, Iavnicii şi radeţii începură să se ridice şi să-şi ia rămas bun de la gazdă. Toţi aveau înfăţişarea aşa de oţărîtă, de parcă mîncaseră numai acrituri.

Martîn zîmbi cu amărăciune şi-şi goli pocalul de malvasie. De ce să se irosească bunătate de vin? Cînd va mai avea el prilejul să soarbă asemenea licoare? Voitul, de bunăseamă, nu-l va mai pofti niciodată la masa lui.

Martîn plecă împreună cu Pavlo Ianenko spre casa acestuia. Polcovnicul îl chemase să doarmă la el. Pe drum nu pomeniră nimic de cele întîmplate la voit. Iar cînd intrară în cerdac, polcovnicul se opri pentru o clipă şi spuse fie lui Martîn, fie sie-însuşi:

— Neguţătorii ţin ca fraţii unul la altul, da, da...

Martîn ar fi vrut să spună:

„Ca şi polcovnicii..."

A doua zi dimineaţa, Martîn îşi luă rămas bun de la polcovnicul Ianenko şi plecă spre Cehrin.

Oraşul încă nu se trezise, cînd calul său, parcă încercînd drumul, călca repede, mărunt, cu copitele potcovite, pe uliţa lungă, albită de omăt.

Martîn îşi aduse aminte de ziua aceea de dechemvrie din anul patruzeci şi opt, cînd intrase pentru întîia oară, împreună cu hatmanul în Kievul dezrobit. Oare se gîndea el pe atunci cum îi va schimba soarta toată viaţa şi ce izbînzi va dobîndi norodul? Da, poate că nu se gîndea! De ce să nu şi-o mărturisească? De cine să se ascundă?

In anii aceştia căpătase mai multă înţelepciune, orice s-ar spune! Îşi aduse aminte de maică-sa. O şti ea oare cîte se întîmplaseră pe meleagurile lor? O mai trăi măicuţa lui iubită? Katriei nu i-a fost dat să ajungă zilele acestea... Pe meleagurile lui sînt multe fete bune şi frumoase, dar inima lui Martîn împietrise. Durerea i-a săpat la rădăcina nasului două zbîrcituri adînci, i-a argintat părul, i-a brăzdat adînc fruntea.

Drumul se întindea înainte. Ternovîi trecu prin Poarta de Aur şi urcă pe un dîmb. De pe dîmbul acesta privea hatmanul spre Kiev, în ziua aceea de dechemvrie din anul patruzeci şi opt.

Martîn trase de dîrlogi. Calul se opri în loc şi rămase nemişcat. Soarele începu să se înalţe deasupra zării. Pe

povîrnișuri, Kievul se întindea în fața ochilor lui Martîn. Purpura nenumăratelor prapore licărea pretutindeni. Și inima începu să bată în pieptul lui cu înflăcărare, cu bucurie. Pe buzele sale strînse cu asprime înflori un zîmbet fericit. Scoțîndu-și cușma, o înălță spre Kiev și rosti tare:

— Bine te-am găsit, Kiev — fii fericit!

Coborînd de pe dîmb, se gîndi: „De-ar trăi Feodor Svecika, cu ce vorbe ar zugrăvi el fericirea noastră?"

Jalea îi umbri fața cu un nour. Cîți frați pieriseră în războaie? Cîți se chinuiau încă în robie? Și cîți vor mai cădea încă pe cîmpul slavei și nimeni nu le va închide ochii!...

Parcă simțind aleanul care-l podidise deodată pe stăpînul său, calul necheză chemător și tulburat ca înaintea luptei.

8

Kievul aștepta înalta solie rusă. Era într-o vineri. Cazacii de caraulă dăduseră de veste că nu mai tîrziu de sîmbătă dimineața solia va sosi la Kiev.

Orașul era în sărbătoare. Casele fuseseră împodobite cu cetină verde. Pe medean, în fața casei maghistraturii, se înălțase o podină îmbrăcată în felendreș roșu. În spatele podinei se ridica un stîlp înalt pe care se legănau prapore, străjuind herbul Kievului — un scut de aramă, albastru ca cerul. Pe scut era zugrăvit un vîrf de munte, pe care stătea un oștean înarmat, cu o cunună pe cap și cu o sabie în mîna dreaptă.

Meșteșugarii din breslele Kievului ieșiseră cu toții pe uliță și pe medeane. Se poruncise ca toată lumea să bătătorească zăpada de la Poarta de Aur pînă la medeanul maghistraturii. Breslașilor le plăcea treaba asta. Nu mai stăteau aplecați asupra lucrului în magherniței strîmte, nu mai auzeau ocările meșterilor. Bătrînii nu țineau minte să mai fi văzut vreodată atîta lume la Kiev. În prăvălii, negustătorii abia pridideau să-i asculte pe cumpărători și să le arate tot felul de mărfuri.

Fetele se îmbulzeau pentru panglicile în toate culorile și pentru șiragurile de hurmuzuri aduse din străinătate.

Un ungur isteț vindea o cadră care înfățișa pe hatmanul Hmelnițki, plecînd un genunchi în fața tronului țarului

Alexei Mihailovici. Ţarul îi pusese mîna pe creştet, binecuvîntîndu-l, iar cu cealaltă mînă, ameninţa cu o suliţă pe regele Rzeczei Pospolita care privea de după un copac, stînd călare pe un porc...

Ţinînd mîinile în şolduri, cazacii şi tîrgoveţii se tocmeau în glumă pentru cadră, rîdeau cu hohote şi spuneau :

— Acum chiar că lui Jan-Kazimir nu i-a mai rămas decît să călărească pe porci !

Umbla un zvon, răspîndit nu se ştie de cine, că hatmanul ar fi poruncit ca toţi oamenii din meşteşugării să fie luaţi la oaste. Din această pricină, unii se grăbeau să se cinstească de rămas bun.

În colegiul Moghileanski, învăţăceii se deprindeau să rostească o urare în cor. Unul ceti rectorului nişte stihuri de proslăvire alcătuite de el însuşi. Şi astfel peste tot, unde îţi aruncai privirile — era sărbătoare. Şi încă ce sărbătoare !

Dimineaţa Iosif Trizna sluji leturghia în soborul Sfînta Sofia şi apoi glăsui către mulţimea de norod adunată :

— Domnul dumnezeu a hărăzit astăzi ţării noastre un mare praznic. Nu în zadar numele hatmanului nostru este Bogdan, care înseamnă hărăzit de dumnezeu. Kievul se întoarce la sînul ţării ruseşti. Nici Roma, nici Constantinopolul nu l-au putut supune. Căci de nebiruit este pămîntul Kievului, leagănul ţării noastre pravoslavnice !

În mînăstirile catolice domnea o linişte de mormînt. Uşile şi ferestrele erau oblonite. Călugării nu ieşeau nici în tîrg. Iar în colegiul iezuit parcă nu mai fiinţa nici un suflet viu. Cernite erau inimile bernardinilor, ale carmeliţilor şi dominicanilor... Puteau ei şti ce-i aştepta în viitor ?... Poate că sfinţii fraţi vor fi alungaţi ca o turmă necuvîntătoare, sau, mai rău, vor fi înecaţi în copcile Niprului...

Kazimir Lentowski, egumenul mînăstirii bernardinilor, trimisese de două ori pînă atunci un slujitor cu scrisori la mitropolitul Silvestr Kossov, rugîndu-l în numele papei să ţină în frîu cazacii şi prostimea.

Hieronim Jastrembski hotărîse să aştepte la bernardini. El îl sfătuise pe Lentowski să trimeată mitropolitului acele scrisori. Dar de la Kossov nu veni nici o veste. Abia la scrisoarea a treia primiră un răspuns prin viu grai : cucernicii fraţi să nu se neliniştească — mitropolitul va lua toate măsurile pentru siguranţa lor, dar îi sfătuieşte să nu iasă în uliţă, pentru a nu stîrni prostimea şi pe cazaci.

Iar în viitor, după ce vor trece toate acestea, va fi ca şi în trecut...

La aceasta Hieronim Jastrembski îi spuse lui Lentowski cu venin :

— Umblă cu vicleşuguri, cîinele bătrîn. Vrea să slujească doi dumnezei deodată.

— E un om vrednic de încredere, — zise Lentowski, — sînt sigur de aceasta. Nu mă îndoiesc cîtuşi de puţin că, atunci cînd vom isprăvi cu schismaticul de Hmel, Kossov va trece la unie. Însuşi faptul că se păzeşte e dovada temeinică a acestui lucru.

Jastrembski nu se împotrivi, dar îl sfătui să împartă călugărilor, pentru noapte, pistoale şi flinte. O astfel de prevedere nu strică. Cine ştie dacă mitropolitul va voi să se amestece şi dacă va fi în stare să-şi scape chiar şi capul său ? Dacă ar vedea sfinţia sa pe Vîgovski. Tremură ca varga în faţa lui Hmel.

— Grele vremuri am fost osîndiţi de cer să trăim, — spuse cu asprime Lentowski.

— Au fost şi mai grele, pater, — răspunse Jastrembski. — Năzuinţele schismaticului Hmel nu trebuie să se înfăptuiască. Socot că măsurile luate de noi aici la Kiev vor pricinui mult rău iudeilor.

Vorbind despre măsuri, Jastrembski se gîndea la convorbirea, pe care o avusese în ajun, cu fraţii din ordinul iezuit, în prezenţa abatelui Lentowski.

Acesta îşi plecă fruntea.

— Doresc un singur lucru, — vorbi el, — să pot scăpa de aici şi să fiu ca şi mai înainte capelan al armiei regeşti. Pentru fiecare hlop schismatic ucis mă voi strădui să dobîndesc, prin rugăciuni, de la sfînta biserică iertarea păcatelor celor mai grele.

— Toate acestea se vor petrece în viitor, dar acum să aveţi grijă ca totul să se facă aşa cum s-a vorbit.

Lentowski dădu din cap. Cum se schimbaseră vremurile ! Oare acum un an ar fi putut acest Jastrembski, sau Rockart, sau cum l-o chema, acest şleahtic necunoscut, să vorbească astfel cu el, cu duhovnicul regelui ? Dar acum el nu mai este duhovnicul regelui. Nunciul Torres a fost de părere că e mai bine ca el să stea la Kiev. Dar a trăi aici este ca şi cum ai sta în gura unui leu. Nu de florile mărului ceruse Hmelniţki, de la cancelarul coroanei, ca să fie rechemat în

Rzecz Pospolita. Cît rău îi făcuse el, împreună cu Elena, schismaticului Hmel... La această amintire, buzele lui Lentowski se strîmbară într-un zîmbet. Aceasta n-o să i-o ierte niciodată Hmelniţki. Lentowski ştie că schismaticii îl pîndesc. Pînă acum l-a ocrotit sfînta biserică. Îi e uşor lui Jastrembski să ceară, să dea sfaturi, să poruncească. A sporovăit una şi alta şi pleacă pe aci încolo. Dar el nu mai e tînăr şi apoi nici firea lui nu-l îndeamnă.

Se schimbau vremurile şi cu ele se schimbau şi vederile nunciului.

Numai trei zile a stat Jastrembski la Kiev, dar în aceste trei zile s-a întîlnit cu mulţi oameni. Îndeosebi se învîrtea printe neguţători. Cîte nu le-a făgăduit! Îi speria cu Moscovia. „O să vedeţi — spunea el — neguţătorii din Moscovia o să vă taie toate drumurile înspre Apus şi înspre Răsărit. Sub coroana Rzeczei Pospolita vă veţi putea îmbogăţi, dar sub ţarul rus niciodată".

Din pricina tuturor acestor lucruri, a acelui neobrăzat şi sîcîitor Jastrembski, a obrăzniciei schismaticilor, a Radei de la Pereiaslav, în inima lui pater Lentowski dăinuia o întreită ură împotriva acestei ţări blestemate, împotriva prostimii răzvrătite, pe care n-o poţi răpune nici cu focul, nici cu sabia. Cu ce s-o dobori? Cu ce, cîtă putere ţi-ar trebui ca s-o faci praf şi pulbere?

...Însoţit de esaulii polcului, polcovnicul Ianenko a cercetat tot oraşul şi a rămas mulţumit. S-a întors la el în canţelarie abia după amiazi. A mîncat la repezeală şi s-a culcat ca să se odihnească puţin. Dar n-a avut parte de somn. Tocmai aţipise, cînd fu trezit de esaulul Apostol:

— Treziţi-vă, pane polcovnic, un iezuit bernardin vrea să vă roage ceva într-o treabă urgentă.

Trebui să se scoale. Polcovnicul ieşi în canţelarie. Iezuitul, într-o sutană castanie, îl aştepta aşezat într-un jeţ. Cînd îl văzu pe polcovnic, se sculă şi se aplecă adînc.

Drept răspuns, Ianenko abia dădu din cap. Icni, se aşează la masă şi întrebă printre dinţi:

— Cu ce vă pot fi de folos?

— Pane polcovnic, am venit la înălţimea voastră din partea a patru mînăstiri catolice, — începu iezuitul fără să se aşeze. — Sîntem gata cu toată inima să îndeplinim poruncile domniei voastre, milostive pan, dar ultima poruncă a domniei voastre, de a trage clopotele la intrarea

soliei ruse în Kiev, n-o vom îndeplini. Pentru aceasta trebuie să avem încuviinţarea sanctităţii sale papa Inocenţiu al X-lea, iar ca să facem acest lucru fără o astfel de încuviinţare ar însemna să săvîrşim un mare păcat.

— Aceasta este porunca hatmanului Bogdan Hmelniţki Hatmanul Hmelniţki va lua asupra sa păcatul acesta. — Ianenko nu-şi ascunse zîmbetul, ba chiar îşi răsuci mustaţa, parcă dinadins, ca iezuitul să vadă mai bine că zîmbeşte. — Şi pentru ca să nu se întîmple nici o neînţelegere, pe lîngă fiecare clopotniţă vor sta cîte patru cazaci de-ai noştri — călugării voştri s-ar putea să nu aibă putere şi atunci, în locul lor, vor trage cazacii clopotele...

Ianenko se ridică. Zîmbetul pieri de pe buzele sale. Sprîncenele i se îmbinară crunt la rădăcina nasului. Îşi aminti cum cu trei ani mai înainte, călugării turnau smoală fierbinte de pe zidurile mînăstirilor catolice asupra cazacilor lui, cum le zvîrleau pietre în cap... Iar acum, aceşti diavoli pesemne că au aruncat otravă în fîntînile din Podol, şi au adus vin otrăvit, împărţind clondirele prin crîşme. Chiar ieri, o strajă a atamanului oraşului a prins un asemenea ticălos. Mînia îi podidi inima.

— Spune stăpînilor tăi să înceteze cu nelegiuirile lor. Pentru ce au otrăvit apa în fîntîni? Pentru ce toarnă otravă în vin? Oare ei socot că noi nu ştim cine făptuieşte nelegiuirile acestea? Sîntem la capătul răbdării. Odată să clipesc şi din bîrlogurile voastre afurisite va rămîne numai scrum...

Iezuitul se dădu înapoi şi îşi acoperi faţa cu mîna, parcă temîndu-se ca polcovnicul să nu-l lovească.

Ianenko răsuflă adînc.

— O să vedem noi! Toate la sorocul lor. Cît despre clopote, luaţi aminte: porunca hatmanului Hmelniţki va fi adusă la îndeplinire sub pedeapsa cu moartea.

— Aceasta este o samavolnicie, — rosti cu tremur în glas iezuitul. — Nici o lege nu sileşte pe slujitorii bisericii să se supună la aşa ceva...

Ianenko îl întrerupse nerăbdător:

— Domnia voastră trăiţi în Ucraina, pane iezuit, şi nu în Rzecz Pospolita. E vremea să nu uitaţi aceasta şi să vă supuneţi legilor Ucrainei.

Tăcut, cu capul plecat, iezuitul părăsi cancelaria polcului.

...Sîmbătă dimineaţa începură să tragă clopotele la toate soborurile şi bisericile din Kiev.

Şi la mînăstirile catolice începură să bată clopotele cînd solia Moscoviei intră pe Poarta de Aur.

Neputîndu-se stăpîni, Ianenko rîse mulţumit şi se aplecă în şa, spunînd la urechea lui Zolotarenko :

— I-auzi, Ivane, cum mai trag clopotele părinţii iezuiţi !

Drept răspuns Ivan Zolotarenko zîmbi.

De la Poarta de Aur pînă la soborul Sfintei Sofia, aşteptau înşiruite pe ambele părţi ale drumului, fiecare cu semnele lor, breslele din Kiev : meşterii de arme, blănarii, faurii, ciubotarii, săbierii, curelarii, pitarii, cazangiii, ţesătorii, rotarii, tîmplarii, şelarii, zidarii, olarii, miedarii, vopsitorii, sărarii, cusătoresele...

În preajma soborului se adunaseră lavnicii şi radeţii cu nevestele şi cu copiii lor, învăţăceii de la colegiul Moghileanski şi neguţătorii.

Înaintea marilor soli care coborîseră din sănii şi păşeau însoţiţi de Pavlo Ianenko, de Ivan Zolotarenko, de pisarii şi esaulii oastei, de voit şi de burgmistru, mergeau patru stolnici ruşi care purtau praporele, dăruite oraşului Kiev de către ţarul Alexei Mihailovici. Pe unul din ele, alb, era ţesut un leu, pe altul, albastru deschis — un inorog, pe al treilea, siniliu — sfîntul Gheorghe, iar pe al patrulea, smeuriu-deschis — o cruce aurie.

Solii au fost întîmpinaţi pe treptele din faţa soborului de mitropolitul Silvestr Kossov şi de Iosif Trizna, arhimandritul lavrei Pecerskaia.

Buturlin îl privi cu ochii umeziţi pe Artamon Matveev şi spuse cu măreţie.

— Mare praznic e astăzi pentru noi ! Zadarnic au nutrit vrăjmaşii noştri nădejdea că vor ţine veşnic în ghiare Kievul. De nebiruit este puterea oamenilor ruşi. Şi iată că ziua dezrobirii Kievului a sosit !

— Înţelept ai grăit, — răspunse Artamon Matveev. — În această cetate sfîntă, fraţii noştri întru credinţă trebuie să ridice o statuă lui Hmelniţki.

— Departe vede hatmanul Hmelniţki, — rosti cu încuviinţare Alferiev, voievodul Muromului.

— Şi sus a zburat, — adăogă Artamon Matveev, după care cugetă o clipă şi adăogă : — E un vultur !

În anteriu negru, Silvestr Kossov ţinea sus o cruce de aur, ascunzînd sub sprîncenele stufoase, sure, sticlirea rece a ochilor săi duşmănoşi. Făcînd un pas înainte peste pragul soborului, se opri pe loc, abia plecînd capul.

Serghi, episcopul Cernigovului şi Trizna, arhimandritul lavrei Pecerskaia se aşezară de-a dreapta şi de-a stînga mitropolitului.

Vorbind cu glas subţire, care răsuna ascuţit prin liniştea încordată ce se aşternuse, mitropolitul privi spre Buturlin, Matveev şi Alferiev şi rosti:

— Domniile voastre aţi venit la noi în numele drept credinciosului ţar, cu binecuvîntata dorinţă de a vedea moştenirea marilor şi străvechilor cneji ruşi, aţi poposit în cetatea de scaun a celui dintîi mare şi cucernic cneaz rus. Iar noi ieşim în întîmpinarea domniilor voastre în numele cuviosului Vladimir, al sfîntului apostol Andrei Întîiul chemat, care a propovăduit pe aceste meleaguri lumina marii slave dumnezeeşti, în numele prea cuvioşilor Antoni şi Feodosi, întemeietorii celei dintîi lavre din Kiev, şi al tuturor prea cuvioşilor părinţi, care îşi sleiau vlaga, trăind în peşteri întru Hristos. Păşiţi în casa domnului nostru, în lăcaşul celei dintîi cuvioşii ruse, şi fie ca sosirea domniilor voastre să învie, aidoma tinereţii vultureşti, moştenirea cucernicilor cneji ruşi.

Artamon Matveev nu se putu stăpîni şi-i şopti lui Buturlin la ureche:

— La Pereiaslav, deşi nu aşa pe alese, totuşi s-a vorbit mai frumos.

Buturlin ridică nemulţumit din umăr, zicîndu-şi în sine: mitropolitul pare să fie un vulpoi şi jumătate. Avea dreptate hatmanul Hmelniţki, cînd îl încondeiase în faţa soliei la Pereiaslav.

În seara aceleeaşi zile, în vreme ce cinau în palatul mitropoliei, boierul de sfat Buturlin întrebă fără ocol pe Kossov:

— Înalt prea sfinţia ta, de ce n-ai scris niciodată ţarului şi nu i-ai cerut milosîrdia, în vreme ce hatmanul Bogdan Hmelniţki şi toată oastea zaporojeană s-au închinat ades măriei sale cu ruga să-i primească sub înalta sa oblăduire?

Oaspeţii tăceau ascultînd vorbele lui Buturlin.

Polcovnicul Pavlo Ianenko al Kievului îi dădu cu cotul pe furiş lui Zolotarenko.

Voitul şi burgmistrul schimbară priviri.

Serghi, episcopul Cernigovului, chiar începu să tuşească, — pesemne că înghiţise în sec, căci în clipa aceea nu mînca şi nu bea nimic. Numai arhimandritul Trizna urma să mestece netulburat un măr, de parcă nici nu s-ar fi sinchisit de întrebarea boierului.

Silvestr Kossov îşi frecă mîinile, îşi umezi cu vîrful limbii buzele sale subţiri, albe ca varul, dădu din umeri şi vorbi liniştit :

— Eu nu ştiam ce scrie ţarului hatmanul. Dealtfel, hatmanul nu s-a sfătuit niciodată cu mine.

— Nu vorbi în deşert, înalt preasfinţite ! — zbucni clocotind de mînie Ivan Zolotarenko, fără să ţină seama că Ianenko îl trăgea de mîneca contăşului. — Cum poţi să spui aşa ceva marilor soli ? Nu se cade să tulburi cugetele cu asemenea neadevăruri.

Kossov se îngălbeni. Mîinile lui osoase, aşezate pe masă, începură să-i tremure.

— Nu huli sub un acoperămînt sfinţit, polcovnice ! — grăi cu mînie Kossov. — Oare aşa-i obiceiul la Moscova, — întrebă el, întorcîndu-se spre Buturlin, — ca un mirean să rostească astfel de cuvinte în faţa unei înalte feţe bisericeşti ?

Artamon Matveev se grăbi să răspundă :

— A spune adevărul, înalt prea sfinţite, nu-i un păcat nici la Kiev, nici la Moscova.

— Hula, iar nu adevărul a ieşit din gura polcovnicului de la Nejin.

— Atunci am să vorbesc mai limpede, — începu din nou Zolotarenko cu aprindere, abia stăpînindu-se. — Sfinţia ta ai mai mult la inimă pe regele polon şi şleahta lui, care au dat pe mîinile uniaţilor bisericile noastre, care ne pustiesc ţara şi schingiuesc pe oamenii de credinţa noastră. Sfinţia ta, vlădică, eşti prietenul papistaşilor. Zici că nu ? Dar de ce ţi-au arătat bunăvoinţă, de ce cînd a cotropit Kievul, Radziwill nu te-a atins nici cu un deget ? De ce iei apărarea iezuiţilor ? Ei aleargă mereu aici, cerînd să-i ocroteşti... Nu umbla cu vicleşuguri, vlădică ! A venit ziua cînd sau vei merge cu norodul, sau vei rămîne fără păstoriţi, ca ciobanul fără turmă !

— Păstoriţilor mei le-aţi otrăvit voi cugetele cu gînduri nelegiuite şi înverşunate, — rosti Kossov, clocotind de mînie. — Nu odată vă veţi căi şi vă veţi ruga lui dumne-

zeu ca să cumințească mintea zăpăcită a lui Hmelnițki al vostru...

— Eh, acum ți-ai dat arama pe față! — vorbi bucuros Zolotarenko. — Acum e altă vorbă, pane vlădică! Nu-ți place adevărul...

— Cel puțin rușinează-te de străini, polcovnice, — încercă episcopul Serghi să potolească vrajba.

— Ce străini sînt aici? — întrebă Zolotarenko cu mînie, pe episcop. — Aici nu sînt străini. La masă stau solii țarului Moscoviei, frații noștri de credință și de sînge. Sfinția ta știi că șleahta leșească și uniații s-au încuscrit demult. Pe sfinția ta nu te-au bătut joimirii lui Potocki cu gîrbaciul pe medeanul din Cernigov, dar preoții sfinției tale au fost schingiuiți de moarte la stîlpul nelegiuirilor pentru slujba lor credincioasă față de pospoliți. Patruzeci de preoți au fost uciși de leși. Ții minte acest lucru?

Buturlin se uita pe sub sprîncene, cînd spre mitropolit, cînd spre Matveev. Acesta își coborîse pleoapele, voind parcă să spună boierului să nu-l stinghereaască, să-l lase să asculte.

Larion Lopuhin, care ședea la capătul mesei, nu-și lua privirea sa ageră de la Kossov și de la Serghi.

Invăpăiat în obraji, episcopul vorbi împroșcînd cu scuipat.

— Ce dojană ridici împotriva mea? Că nu m-au biciuit? Mi-a sîngerat inima pentru preoții mucenici. Mă rog pentru ei zi și noapte și am poruncit tuturor bisericilor, care sînt sub ascultarea mea, să facă același lucru...

— Vă țineți de vicleșuguri, prea sfinților, — spuse Zolotarenko, clătinînd obosit din cap, — viclenia vă va duce la pierzanie. O să vedeți!

— Nu amenința polcovnice, — zise Kossov. — In ceasul morții, îmi vei căuta binecuvîntarea.

— Ceasul morții mă va găsi pe cîmpul de luptă, apărînd credința și slobozenia norodului nostru. E bine s-o știi. Și crede-mă că n-am să-ți aștept binecuvîntarea. Iar dacă ai să te ții de vicleșuguri și de acum înainte, vei rămîne fără scaunul de mitropolit...

Zolotarenko se sculă, luă carafa cu vin și o duse la ochi. Lumina făcliilor licărea în vinul roș străveziu. După ce umplu pocalele, și-l ridică pe al său și rosti:

Să bem pentru ca adevărul să fie totdeauna adevăr, și în palatul mitropoliei și sub acoperișul de paie.

Artamon Matveev şi Ianenko ciocniră pocalele cu acela al lui Zolotarenko. Buturlin doar şi-l atinse cu buzele pe al său. Kossov, Serghi şi Trizna nu băură.

— Rău îmi pare că hatmanul nu este aici, — spuse cu înţeles Zolotarenko, aşezîndu-se.

— Şi mie îmi pare rău, — vorbi Kossov. — Aş fi vrut să asculte ceea ce am spus. Că Hmelniţki a ridicat norodul pentru apărarea credinţei noastre, a făcut bine, dar că a lăsat frîu slobod gloatelor, acest păcat nu i-l va ierta sfînta biserică. — Parcă stîndu-i pe buze ceva şi mai de seamă, şi mai veninos, Kossov dădu din mînă îndîrjit, ca şi cum voia să-şi înlăture şovăiala. — Prostimea, în încăpăţînarea şi obrăznicia ei, a mers prea departe. Nu numai că cotropeşte samavolnic moşiile panilor de aceeaşi credinţă, — nu vorbesc de panii catolici, — dar a întins mîna sa păcătoasă, neagră, asupra pămînturilor mînăstireşti. Luminaţi soli, am ajuns la ananghie — n-o să treacă multă vreme şi-o să rămînem goi şi flămînzi. Bogdan Hmelniţki nu dă cinstirea cuvenită sfintei biserici...

— Prostimea îşi va cunoaşte locul ei, de aceasta înalt prea sfinţia ta să n-ai grijă, — îl întrerupse Buturlin, — dar înalt prea sfinţia ta se cuvine să fii reazem pentru hatman, căci fapta săvîrşită de el are încuviinţarea ţarului Moscoviei şi a patriarhului Nikon.

Ianenko adăogă:

— Oare nu-ţi sînt cunoscute, pane vlădică, universalele prin care hatmanul a poruncit supunere, pedepsind cu asprime prostimea pentru samavolniciile făptuite pe pămînturile mînăstireşti?

— Cu o mînă iscăleşte universalul pentru supunerea prostimii, şi cu alta o asmute, — vorbi cu răutate Iosif Trizna, arhimandritul lavrei Pecerskaia.

— Ce doriţi, deci, sfinţiţi părinţi? — întrebă Matveev.

— Dorim şi rugăm pe domnul nostru Isus Hristos ca oamenii vrednici, de viţă şi cu vază, să trăiască în pace şi fără teamă, ne rugăm ca prostimea să nu se răzvrătească, să nu se dedea la samavolnicii; şleahta şi unia au fost alungate, — să nu mai le lăsăm să pătrundă pe pămîntul rus, iar noi să trăim în pace, cu frica lui dumnezeu, unde şi cum îi este scris fiecăruia din născare. — Trizna rosti vorbele acestea domol, cumpănit şi parcă dintr-odată îi împăcă pe toţi cei de la masă.

— Altfel nici nu va fi, — grăi bucuros Buturlin.

Nu fusese prea plăcută cina din palatul mitropoliei şi oaspeţii plecară tăcuţi, îngînduraţi.

Ceasurile erau tîrzii, dar pe uliţe lumea forfotea ca la praznicul sfîntului Ivan Kupala. Peste tot ardeau focuri. Flăcăii dădeau de-a dura roţi aprinse. Pretutindeni răsunau cîntări. Săniile soliei fură întîmpinate de strigăte pe tot drumul de la palatul mitropoliei pînă la casa polcovnicului.

— Slavă!

— Slavă solilor ţarului Moscoviei!

— Slavă oamenilor ruşi!

Îndată ce sosiră, Buturlin, Matveev şi Alferiev trebuiră să iasă de vreo douăzeci de ori în cerdacul, luminat de masalale, şi să răspundă la uralele locuitorilor din Kiev.

Învăţăceii de la colegiul Moghileanski intrară în curte. Învăţăcelul Dmitro Nezovibatko, un flăcău subţiratic, înalt, se căţără pe zaplaz, în vreme ce tovarăşii săi îl ţineau de picioare ca să nu cadă.

Masalalele sfîrîiau. Vîntul înălţa limbile de foc. Dmitro Nezovibatko strigă cu glas tare:

Bucuratu-mi-sa foarte Ucraina noastră toată.
Numai Rzecz Pospolita mohorîtu-sa deodată.
I-a trimis Hmelniţki slovă craiului de la Warszawa:
Află că de-acum-nainte nu-ţi mai este slavă, slava.
Noi, oamenii ruşi, cu toţii, sub un singur ţar vom sta
Dar obijduirea şleahtei nicicînd nu o vom uita.
Noi de astăzi sîntem într-o fără de seamăn putere —
Şleahticii şi papistaşii n-au decît să facă fiere.
Oamenilor ruşi în veacul veacului măreaţă slavă!
Slavă nouă! Luminoasei Moscove de-a pururi slavă!

Buturlin porunci să se scoată în curte pentru învăţăcei un butoi de vin, iar rectorului să i se trimeată douăzeci de legături a cîte patruzeci de samuri. După aceea intrară în curte trimişii breslelor, care aduceau solilor în dar patru săbii şi patru flinte.

Cusătoresele dăruiră solilor ştergare pe care erau ţesuţi nişte cocoşi roşii. Ţesătoarele aduseră cămăşi de percal; miedarii — două butii cu mied. Zugravii dăruiră o cadră, care înfăţişa un călăreţ rus ucigînd cu sabia un zmeu cu trei capete.

— Trei capete, adică craiul leah, papa de la Roma şi sultanul turc — cei mai crunţi duşmani ai noştri, — rosti

un zugrav voinic, cu mustăţi semeţe, îmbrăcat cu un caftan castaniu, urcînd în cerdac cu darul.

Solii dădură zugravilor o sută de taleri, iar lui Demian Kociubei, care zugrăvise cadra, zece legături a cîte patruzeci de samuri.

În curtea soliei intră un omuleţ cu o balercă rotundă în mînă. Strecurîndu-se prin mulţime, intră în cerdac şi se închină adînc în faţa boierului Buturlin.

— Primeşte de la un om nevoiaş, călugărul Vonifati, vinul acesta rodit pe muntele Athos. Vinul stors din poame dulci sfinţite de patriarhul Corintului a fiert în zăcătoare sub pămînt. Bea în sănătatea ta, a noastră şi a pămîntului pravoslavnic.

Buturlin porunci să se ia vinul şi să i se dea călugărului zece taleri şi un cojoc din piele tăbăcită.

Călugărul luă talerii, îşi puse cojocul şi, sărutînd mîna boierului, ieşi din curtea soliei.

În vreme ce Buturlin, Matveev, căpetenia streliţilor şi Alferiev voievodul Muromului răspundeau din cerdac la închinăciunile locuitorilor din Kiev, diacul de sfat Larion Lopuhin îşi turnă din balerca călugărului o bărdacă de vin şi o dădu pe gît, spunîndu-şi: „Nu-i rău vinul ăsta de la Athos! Să-i mai trag o duşcă spre a-i simţi mai bine gustul..."

Îşi turnă încă o jumătate de bărdacă şi o bău, după care se duse în odaia sa unde încercă lacătul de la sipetul ferecat, în care erau păstrate scrisorile de taină. Apoi căscă şi începu să-şi spună rugăciunea de seară. Dar, aruncînd o privire pe fereastră, se întrerupse deodată. Ce rugăciune de seară e asta cînd afară mijeşte de ziuă?

— Păcatele mele, păcatele mele... — se tîngui el cu glas tare, şi îndată se trînti pe pat, fără să se dezbrace.

Lopuhin se trezi după o vreme cu măruntaiele sfîşiate de dureri cumplite. Deodată sări din pat, săgetat de un gînd: „M-am otrăvit cu vinul de la Athos..."

Gîtlejul lui era un jerăgai. Nu mai avea putere să se ţină pe picioare. O sudoare lipicioasă îi scălda tot corpul. Stăpînindu-şi durerea, Lopuhin se tîrî în odăile soliei. Deschise uşa, trecu pragul şi căzu grămadă. Buturlin, Matveev, Alferiev, Ivan Zolotarenko şi Pavlo Ianenko, care şedeau încă la masă, săriră în sus, şi se repeziră la diacul de sfat. Acesta spuse, horcăind, lui Matveev, care se aplecase deasupra lui:

— Vinul... din balercă... de la Athos... Să nu beţi; e otrăvit... — şi rămase ca mort în braţele lui Matveev.

Buturlin se albi ca varul şi privi cu ochi spăimoşi spre masă, ca să vadă din ce vin băuseră. Balerca de pe muntele Athos era pusă de o parte pe fereastră. Simţi că i se ia o piatră de pe inimă. Slavă domnului! Boierul îşi făcu semnul crucii.

Lopuhin fu lungit pe pat. Zolotarenko aruncă o privire spre faţa galbenă, istovită a diacului de sfat şi spuse hotărît:

— Otravă.

— Iezuiţii... — scrîşni din dinţi polcovnicul Ianenko. — Care-i balerca aceea, boierule?

Buturlin arătă cu mîna spre fereastră.

...Larion Lopuhin scăpă cu viaţă, după ce bău o fiertură de buruieni, pe care i-o făcuse mama lui Ianenko, şi lepădă otrava din trup.

Mierea de tei în care fiersese iarbă-mare, cimbrişor, ienupăr şi coada-şoricelului îşi săvîrşi menirea, smulgînd pe diac din ghiarele morţii.

Galben şi slab, cu mîna nesigură, tremurătoare, Larion Lopuhin putu abia la Nejin, după ce locuitorii acelui oraş juruiră în sobor veşnică supuşenie ţarului Moscoviei, să scrie în hîrtiile soliei:

„Dar cel mai ciudat lucru e că mitropolitul Silvestr Kossov nu a vrut multă vreme să juruie credinţă ţarului Moscoviei şi a poruncit şi oamenilor săi din mitropolie să nu juruie nici ei. Şi s-a întîmplat aceasta după ce toţi locuitorii din Kiev juruiseră. Atunci boierul de sfat Vasili Vasilievici Buturlin s-a mîniat foarte pe mitropolit şi împreună cu polcovnicul hatmanului i-a cerut să juruie credinţă. Abia atunci a făcut acest lucru vlădica. Se pare că mitropolitul Kossov are legături bune cu clirosul Lehiei şi cu uniaţii. Polcovnicul Ianenko a încredinţat pe solii ţarului că hatmanul ştie cu siguranţă acest lucru şi că atunci cînd solia noastră se afla la Kiev, mitropolitul s-a întîlnit în taină cu un iezuit. Acum straja hatmanului îl caută pe acel iezuit, şi dacă el va fi găsit, atunci se va vorbi altfel cu mitropolitul. Iar faptul că au vrut să mă otrăvească pe mine, robul ţarului, această ticăloşie au avut de gînd s-o facă cu toţi marii soli, pentru a stîrni mînia şi sila ţarului împotriva hatmanului Hmelniţki".

...La sfîrşitul lui ianuar, radeţul Evstrati Gulak a cetit din pridvorul maghistraturii din Kiev locuitorilor, chemaţi pe medean încă de dimineaţă cu dairelele, un universal al hatmanului. În universal se poruncea că orice călător care soseşte la Kiev, fie pe jos, fie călare, din alte oraşe sau din ţări străine, să se înfăţişeze la maghistratură şi să-şi vestească sosirea ; cei care nu se vor înfăţişa şi nu-şi vor vesti sosirea de îndată, atunci cînd vor fi găsiţi de cinovnicii hatmanului sau de cazacii sotniei de strajă, vor fi duşi numaidecît în cetăţuie, pentru cercetare şi judecată. Iar dacă localnicii vor găzdui astfel de inşi şi, ştiindu-i ca atare, nu-i vor da în vileag voitului sau burgmistrului, atunci aceşti oameni de asemenea să fie duşi în cetăţuie şi judecaţi, aşijderea după porunca hatmanului.

Acelaşi radeţ Evstrati Gulak ceti din pridvorul maghistraturii un al doilea universal al hatmanului, în care se poruncea tuturor breslaşilor — meşteri de arme, săbieri, lucrători în silitră, cuţitari şi turnători — care au fost scrişi în breslele din Kiev, iar acum se găsesc în sotniile polcului din Kiev, să părăsească oastea şi să se întoarcă la breslele lor, spre a făuri arme şi toate cele trebuincioase pentru înzestrarea oastei hatmanului. Iar dacă vreunul din aceşti oameni nu va face aceasta de bunăvoie, să fie osîndit la plata unei gloabe şi întors la munca sa din trecut.

10

Timofei Ciumak, cazac în sotnia a patra a polcului din Kiev, ascultă, în sotnia sa, universalul hatmanului despre ştergerea breslaşilor din catastifele oastei. Posomorît la faţă, îşi strînse în pumnul vînjos mînerul săbiei şi căzu pe gînduri. După o vreme, Ciumak întrebă pe Volokuşnîi, pisarul polcului :

— Să dau înapoi sabia ?

Pisarul se uită la Ciumak pe sub sprîncene, cu ochii săi tulburi, se scărpină la ceafă şi dădu din mîini în semn de nedumerire :

— Aşa ceva nu este scris în universalul înălţimii sale.

...În seara aceleiaşi zile, Timofei Ciumak plecă spre Podol, la Feodor Podoprigora, vechiul său ortac din acelaşi sat cu el, şi care, după cum se spunea, se afla în vremea aceea la Kiev.

După ce întrebase îndelung în stînga şi-n dreapta, Timofei îl găsi pe Podoprigora chiar pe malul Niprului, într-o colibă de trestie.

Cînd intră Ciumak, Podoprigora îşi fierbea ciorba într-un ceaun înnegrit de fum. Încălzindu-şi la foc mîinile îngheţate şi pufăind din luleaua sa lungă, el îl întîmpină pe Ciumak fără vreo mirare deosebită, de parcă s-ar fi despărţit în ajun... Ori, de la ultima lor întîlnire se scursese multă vreme.

— Şezi, frate, — îl pofti primitor Podoprigora, arătînd un loc lîngă el.

Ciumak se lăsă pe paiele bătătorite, alături de Podoprigora.

— Nu te-ai schimbat de loc, — zise Ciumak zîmbind.

— Panii îşi schimbă înfăţişarea, se îngraşă şi se fac rumeni şi bucălaţi, dar cei de teapa noastră, cu burta goală, rămîn totdeauna ogîrjiţi.

Podoprigora hăhăi şi, potolindu-şi numaidecît rîsul, întrebă înţepător :

— Ei, gata cu războiul ? Te-au şters din catastif ?

— De unde ştii ?... — se miră Ciumak.

— Ei, treaba mea. Eu, frate, le ştiu pe toate, — vorbi cu lăudăroşenie Podoprigora.

— Hatmanul a poruncit meşteşugarilor să se întoarcă înapoi la bresle. E nevoie de multe arme, şi nu-s oameni destui ca să le făurească...

— Păi, sigur că e nevoie de arme, — zise Podoprigora, mestecînd în ciorbă cu lingura de cositor. — Fără arme nu poţi să te baţi cu şleahta.

Ciumak aruncă spre Podoprigora o privire lungă, netăinuită. Faţa lui pîrlită de vînturi şi de soare, arcuirea înaripată a sprîncenelor negre, nasul strîmb, crestat odinioară de sabia unui şleahtic — toate rămăseseră neschimbate în cei trei ani, de cînd nu-l mai văzuse.

— Dar tu ai fost demult lăsat la vatră ? — întrebă într-un tîrziu Ciumak.

Podoprigora nu răspunse nimic. Oftînd, se lăsă în genunchi, luă dintr-un ungher al colibei, de sub paie, un clondir verde, pîntecos, şi-l întinse lui Timofei :

— Hai, frate, ia şi bea...

Ciumak luă bucuros clondirul, dădu de duşcă cîteva înghiţituri zdravene, şi-l înapoie lui Podoprigora. Acesta îl

învîrti în mînă şi-l deşertă pe gît, după care îl ascunse tot sub paie şi spuse scurt :

— Am plecat demult din oaste, îndată după Beresteczko.

— Cum aşa ?

— Aşa-i !

— Ce-nvîrteşti ?

— Trăiesc ca o pasăre slobodă. Vezi ce palat mîndru mi-am făcut ? — Podoprigora rîse vesel, rotindu-şi ochii lucioşi asupra pereţilor argintaţi de brumă. — Deşi palatul e sărac, fetele nu mă ocolesc... Li-s drag !

— Dar panilor ?

— Panilor nu, — mărturisi parcă cu ciudă Podoprigora. — Panii nu-i îndrăgesc pe cei d-alde noi. Şi panii noştri, şi cei străini.

Cazacii îşi sorbiră ciorba în tăcere.

Vatra dogorea ; îi ustura ochii din pricina fumului, care ieşea din colibă pe unde se nimerea. Podidiţi de lacrimi, n-aveau nici un chef de vorbă.

După ce isprăviră ciorba, Feodor Podoprigora zise, ştergîndu-şi gura cu dosul palmei :

— Iată cum stau lucrurile, Timofei. Se înţelege că traiul şleahticilor leşi pe pămîntul nostru nu va fi dulce de acu încolo. Îi vom alunga. Moscovia o să ne ajute, ruşii or să ne sprijine, — spuse el cu încredere. — Dar cum o să trăiască în viitor norodul ?... Şleahta noastră o să ne strîngă în chingi. A şi început. Vrea să ne strunească, să ne răşluiască din drepturi. Am fost în Veremievka noastră. Acolo se petrec lucruri pe care e greu să le povesteşti. Neguţătorul Garmaş, un diavol cu multe capete, care a deschis o baie de mineraiuri, a luat la muncă cu anasîna pe pospoliţi. Taie şi spînzură. Oamenii mor de foame... Dar eu l-am băgat în sperieţi — i-am ridicat pe oameni împotrivă şi a fost nevoit să le plătească dreptul lor. Dacă nu eram eu, ar fi dus-o amarnic şi mai departe. Mama şi soră-mea au rămas acolo, sărmanele — asta mă roade... Şi părinţii tăi îţi duc dorul... Abia aşteaptă să te întorci — nădăjduiesc ca atunci s-o ducă mai bine.

— Garmaş, spui ? Ia stai. Acu o săptămînă l-am văzut la „Cocoşul de aur". E un boieraş bondoc, cu o mutră buhăită, nu ?...

— D-alde ei, toţi au mutre buhăite, — spuse printre dinţi Feodor Podoprigora.

— Ai dreptate, — răspunse posomorît Timofei, zburînd cu gîndurile spre îndepărtata Veremievka.

— Atunci, dacă am dreptate, iată sfatul meu, — vorbi înflăcărat Feodor, deşi Timofei Ciumak nu-i ceruse nici un sfat, — să plecăm, frate, la Niz, pe Niprul de jos. Acolo s-au strîns mulţi ortaci de o teapă cu noi. L-am întîlnit la Pereiaslav pe un vechi prieten al meu, Guleai-Den — el este acum la gloata din Niz, un fel de ataman de tabără, numai că n-are topuz. M-a chemat acolo. Spunea că ei trăiesc slobozi, fără pani. Ce-i drept, cu Siciul nu se prea înţeleg. Dar zicea că nu atît cazacii de la Sici, cît Lîsko, atamanul Siciului zaporojean, nu prea are la inimă gloata de pe Niprul de jos.

Ciumak căzu pe gînduri. Ce-ar fi s-o ia într-acolo? N-avea poftă să se întoarcă la meşteşugărie. Ar însemna să trăiască iară ca la mînăstire. Şi te pomeneşti că vor mai scoate un universal, prin care să lege pe lucrătorii-breslaşi de vreo moşie boierească. Atunci, dusu-s-a slobozenia!

— Nu sta la îndoială, frăţioare. Acolo vom trăi mai bine. Slobozi! Şi hatmanul va avea mai multă grijă de noi. Fii sigur! Ştiu eu ce ştiu. Să poftească acolo Garmaş. Îl ciopîrţim şi-l facem cîrnaţi pentru copoi, — nici marele diac Vîgovski nu-l va mai scăpa.

— Dar împotriva şleahtei cine va lupta? Cine va apăra ţara? — întrebă Timofei Ciumak, uitîndu-se la Feodor Podoprigora.

Acesta răspunse:

— Ei, frăţioare, de pe Niprul de jos ne întoarcem încoace înarmaţi. Ai să vezi că hatmanul o să ne dea arme, o să ne dea şi tunuri şi prapor, căci vom fi foarte mulţi. Se aude că pe Niprul de jos s-au adunat mulţi flăcăi ca noi, cazaci slobozi. Acolo buiesc şi cazaci de Don şi sărăcime din ţaratul Moscoviei. Chiar şi de pe pămînturile regeşti ale Rzeczei Pospolita fug într-acolo hlopi leşi năpăstuiţi. La Niz nu-i întreabă nimeni de ce nu se închină ca noi, acolo se uită ca palmele să aibe bătături, spinarea să fie brăzdată de gîrbacele panilor şi prin buzunare să bată vîntul.

— Împotriva pospoliţilor leşi n-am nici o pică, — zise Ciumak. — Cu ei am fi ajuns demult la înţelegere, dacă nu era şleahta afurisită...

— Atunci, ce zici, frate, mergem?

— Mergem! — dădu din cap Timofei Ciumak în semn de încuviințare.

— S-ar cădea ca la un astfel de prilej...

— Nu, o să avem nevoie de bani pentru ceva mai de seamă. Dar cui lași coliba?

Podoprigora își puse mîinile în șolduri.

— Ești șugubăț, Timofei! Zău, ești șugubăț! — Dar plesnindu-și fruntea cu palma, Podoprigora sări deodată în sus: — Am găsit, frate! Voi da un universal pentru avut. Să rămînă stăpîn pe palatul meu, din tată în fiu, pan Potocki, hatmanul de coroană! Ce spui? Am zis bine?

— Strașnic, — încuviință Ciumak.

...Peste cîteva zile, Ciumak și Podoprigora cumpărară ieftin la iarmaroc doi cai, de la un geambaș ungur, luară uruială de mei ca să-și fiarbă păsat pe drum, își potcoviră la un covaci cunoscut „smeii", cum zicea în glumă Feodor, și plecară din Kiev spre Niprul de jos.

Dacă ar fi călătorit altădată, șleahul ar fi fost pustiu și gol la o vreme de iarnă atît de viforoasă. Dar acum întîlneai mereu călăreți, chervane negustorești, oameni în veșminte străine, olăcari grăbiți ai hatmanului.

Cîtă vreme întîlniseră sate și gospodării, călătoria fusese mai veselă decît atunci cînd drumul începu să șerpuiască prin stepa mută, îngropată sub omăt. Acum toate li se păreau mohorîte.

Nu departe de cetățuia Kodak ajunseră din urmă cîțiva călăreți. Intrară în vorbă și se împrieteniră curînd. Se cunoscuseră după aripi, cum spunea Podoprigora. Păsări cu același zbor.

Călătoria împreună cu ei era mai veselă și pe deasupra dacă acum cazacii de strajă din Kodak ar fi încercat să-i oprească sau să-i întoarcă din drum, zece săbii nu erau un lucru de nimic.

Totuși, pe lîngă Kodak trecură noaptea. În cetățuia clădită pe vremuri spre a-i speria pe zaporojeni, acum se găsea straja hatmanului, alcătuită din cazaci scriși la oaste.

Timofei Ciumak oftă ușurat cînd dinspre Niprul de jos începu să adie vîntulețul reavăn, de miazăzi, și, trăgînd adînc în piept aerul înmiresmat, zîmbi. Parcă-i luase cineva cu mîna neliniștea și nesiguranța din suflet... Podoprigora, dimpotrivă, încleștase dinții și se cufundase în tăcere, privind îngîndurat înaintea sa — spre zarea luminată de pînzele sinilii ale cerului.

Feodor Podoprigora mergea pentru a doua oară la nizoveni. Ce se mai ferise de joimirii leși cînd fugise încoace în iarna anului patruzeci și opt! Acolo, pe ostrovul Piskovatîi l-a văzut întîia oară pe Hmel. Era împreună cu fecioru-său Timofei și cu alți cîțiva cazaci din oaste, cu care fugise de la Subbotov. Faptul că Hmel nu plecase la Sici, ci la tabăra de la Niz, cucerise dintr-odată inimile nizovenilor pentru sotnicul din Cehrin.

Podoprigora n-avea atunci decît o suliță de lemn cu vîrful ferecat. Își făcuse rost de arme mai de nădejde la Apele Galbene. Iar după ce cuceriseră Korsunul, Podoprigora se făiea în fața fetelor din tîrg pe un cal arab și cu o sabie ascuțită în teaca argintată, care-i atîrna la șold. Chipeș cazac era pe atunci Feodor Podoprigora! În primăvară, fiind mutat în polcul lui Jdanovici, care străjuia la Kiev, cazacul îndrăgi o fată cu ochi căprui. Fără să stea mult pe gînduri, Podoprigora o peți. Părinții Nadiikăi nu se împotriviră. Socrul său, care era meșter de săbii în Podol, iubea foarte mult rachiul, și cînd bea, era nespus de vorbăreț. Ascultîndu-l, parcă porneai într-o călătorie. Și pe unde nu umblase acel Semion Krutovol? Cînd Radziwill a pustiit Kievul și i-a dat foc, Nadiika a pierit împreună cu părinții ei.

Feodor Podoprigora nu putea uita ziua cînd aflase de năprazna ce l-a lovit. Viața sa parcă se frînsese. Înainte de asta zbura spre slăvi. Acum se rostogolea în prăpastie...

...Zburau anii ca niște păsări cu aripi vînjoase.

Legănîndu-se în șaua înaltă, cufundat în amintiri, Podoprigora nu asculta vorbele cazacilor, care călăreau alături.

Gîndurile lui se întoarseră la Hmel. Îl văzuse la Rada din Pereiaslav, îi ascultase vorbele înflăcărate către pospoliți, și strigase pînă ce răgușise: „În veci laolaltă cu norodul rus!" Știa Podoprigora că Hmel nu-și prea pune nădejdile în nacealnici și pe pani îi ține de scurt. La Kiev breslașii cunoscuți îi povesteau că și mitropolitul îl dușmănește pe Hmel. Și toate acestea din pricină că hatmanul nu-și pleacă urechea spre vorbele lui. Norodul e reazemul lui Hmel. Aceasta se știe pretutindeni. Numai dacă Hmel ar sta neclintit alături de norod! Dacă n-ar da acele universale pentru ascultare! Dacă! Dacă! Multe ar mai vrea cazacul slobod, pe care încă ieri îl stropșeau șleahticii făcîndu-l hlop și dobitoc! Măcar de nu s-ar mai în-

toarce în țară șleahticii aceia blestemați! Dumnezeule, cu voia ta și cu puterea noastră — nimeni din lume nu va frînge o astfel de înfrățire.

Podoprigora chiar își zîmbi în mustață la asemenea gînd. Se înțelege că n-o va frînge! În curînd va veni oastea streliților, și cu ea, în aceleași rînduri, vor păși și nizovenii. Hatmanul Hmel poate să aibă încredere în nizoveni mai abitir decît în esaulii, diecii și polcovnicii săi.

De la Kodak și pînă la siliștile cazacilor de pe Niprul de jos, unde se găseau colibele și bordeiele în care iernau nizovenii, nu era drum lung. În a zecea zi de călătorie, cazacii cotiră de pe șleahul mare pe un drumeag îngust, dar bine bătătorit, cu urme proaspete de copite potcovite și nepotcovite.

— Ehei, — rosti vesel Feodor către Timofei, — drumul e bătut. Nu numai noi, frate, sîntem isteți!...

Duminică dimineața călărețiii zăriră în depărtare fumegării albăstrii, iar pe dreapta, de-a lungul Niprului, se iviră din negurile care se destrămau la soare, niște valuri de apărare cu povîrniș repede, împrejmuite de parcane cu foișoare de lemn pentru veghe.

— Sici! — rosti Podoprigora arătînd cu mîna spre parcane și strunindu-și calul. — Iar colo, unde se înalță fumurile, e ostrovul Buza Dracului.

Timofei Ciumak dădu chiar să-și scoată cușma și să se închine. Dar nici unul dintre călărești nu păru că ar avea de gînd să facă atare lucru și el o lăsă încurcată, privind cu luare aminte în depărtare, de parcă ar fi vrut să vadă ce îl aștepta în mijlocul nizovenilor.

Podoprigora arătă cu mîna spre stînga, acolo unde deasupra cîmpului nins se ridica un desiș de trestie, care se legăna în vînt, și spuse călăreților:

— Iar colo sînt bălțile din Lunca cea Mare.

Un cazac voinic, cu mustață căruntă și cu un cercel în ureche, călare pe un sirep negru, cu picioare subțiri, zise:

— În bălțile acelea mi-am căutat norocul acum zece ani fugind de la panul Wisznіewecki. Dacă nu erau bălțile astea, pre legea mea că aș fi fost tras în țeapă și nu m-ați fi văzut acum, fraților.

— Nu în zadar zic cazacii: „Sici e mămuca noastră, iar Lunca cea Mare e tătuca — acolo să trăiești și să mori", — rosti îngîndurat Podoprigora.

— Sici e mămuca noastră, iar Lunca cea Mare e tătuca, — rosti ca vrăjit după el Timofei Ciumak. — Frumoase vorbe!

— Drepte vorbe. Dacă nu-i așa, să mă trăsnească dumnezeu, să nu fiu eu Omelko Trapezondski, cazacul slobod! — strigă călărețul cu mustață căruntă și cu cercel.

— Oare matale ești acel Omelko care a răpit pe pașa Trapezondului din palatul său și l-a adus în tabăra cazacilor? — întrebă cu mirare Feodor Podoprigora.

— Eu îs, — răspunse bătrînul cazac. — Dar de ce v-ați oprit? E vremea să fierbem păsat și să bem rachiu, e vremea să cîntăm împreună cu frații noștri — nizoveni.

Șfichiuindu-și calul, porni înainte, zburînd în galop spre o rîpă, care licărea albăstrie în fața călăreților.

Porniră cu toții după el.

— Acest Omelko, pesemne că are vreo sută de ani! — strigă Podoprigora la urechea lui Timofei.

— O sută nu prea îmi vine să cred, dar șaptezeci sau chiar optzeci îi are negreșit, — răspunse cazacul, care gonea alături.

— Ce tot spui? Să tot aibă vreo cincizeci, — zise un alt călăreț. — Sîntem amîndoi din Kanev. Nevasta lui e o femeiușcă fragedă și tare nurlie!

Timofei, care abia de crăciun trecuse de nouăsprezece ani, își pipăi fără voie mustața sa mătăsoasă și își încruntă aspru sprîncenele. Pare-se că pe Niprul de jos sînt bărbați fercheși; nu-s din cei cu sacul în cap. În polcul său nu întîlnise astfel de tovarăși.

În seara aceleiași zile, călărețiii ajunseră la bordeiele nizovenilor. Podoprigora dădu îndată cu ochii de Ivan Guleai-Den.

— Ai venit și tu? — întrebă Guleai-Den, după ce se sărutară și aproape se stîlciră în îmbrățișări prietenești.

— Am venit. Am adus și oaste. — E drept nu un polc, nici măcar o sotnie, ci unsprezece cazaci și printre ei pe Omelko Trapezondski.

— Mai trăiește încă viteazul! — strigă cu bucurie Guleai-Den. — Asta mă bucură!

Timofei Ciumak stătea în prag și privea în tăcere cum se veseleau de întîlnire Guleai-Den și Feodor Podoprigora.

În sfîrșit, Guleai-Den întoarse capul spre Ciumak:

- Ce ai înlemnit acolo? Apropie-te, frate! Ești oaspetele meu!

Guleai-Den se dădu la o parte pe laviță, făcînd loc lui Ciumak.

— Dar, el n-a venit ca oaspe, ci pentru totdeauna, — lămuri Podoprigora, ghiontindu-l pe Ciumak.

— Cu atît mai bine, — încuviință Guleai-Den. — Șezi, șezi, frate.

Ciumak se așeză grijuliu pe laviță sub ferestruica de țiplă, și privi cercetător spre Guleai-Den, despre care auzise multe de la prietenul său.

Și nici nu-și dădu seama cum peste scurtă vreme bordeiul lui Guleai-Den ajunse prea strîmt pentru toți cazacii care se strînseseră acolo. Veni și Omelko Trapezondski. Obrajii săi stacojii și pașii nesiguri, pe care-i împletici destul de năstrușnic pe mica depărtare de la ușă pînă la masă, gata, gata să facă o metanie în vreme ce cobora treptele, dovedeau că bătrînul nu-și pierduse vremea degeaba și se cinstise zdravăn cu rachiu. Dar asta nu-l împiedică să înșface cu mîinile sale vînjoase stacana pîntecoasă și să soarbă miedul din ea, tot vorbind:

— Bună-i apa pe Nipru, Guleai-Den, să mă trăsnească dumnezeu dacă nu-i așa, zău, sfîntă apă! N-o fi cumva din hrubele mitropoliei ori din izvoarele de pe muntele Athos? Ai?

Și el izbucni într-un rîs răgușit. Pe pieptul său dezgolit se legăna o cruce de argint. Lăsîndu-se cu trupul său greu pe scîndurile înguste, așezate pe niște capre, care țineau loc de masă, el tot făcea cu ochiul cazacilor, nelăsînd pe nimeni să scoată o vorbă.

Guleai-Den zîmbea. Știa el bine că dacă s-ar deschide deodată ușa și glasul unui cazac ar vesti primejdia: „Tătarii!" — Omelko s-ar trezi într-o clipă, și-ar scoate sabia încovoiată și s-ar bate ca un diavol. Ar fi deajuns să strige către tătari: „Omelko Trapezondski e aci!" — și toți bizurmanii ar zbughi-o care încotro...

Cine putea uita cum se bătuse viteazul cazac cu șleahticii la Beresteczko!...

Prinzînd asupra sa privirea cercetătoare a lui Guleai-Den, Omelko întrebă:

— Ce tot holbezi? Ia spune, Ivane, ți-a fost dor de mine? Ai?

— Ehei! Cum să nu-mi fie dor? Dar de ce n-ai fost la Pereiaslav?

— Eu, flăcăule, m-am înfrățit cu rușii demult! Frăția noastră am întărit-o prin sînge încă de acum șase ani, cînd m-am bătut la Kozlov împreună cu sărăcimea rusă împotriva boierilor. Precum vezi, eu am luat-o înainte lui Hmel al nostru!

— Al naibii viteaz! — rosti cu înflăcărare Feodor Podoprigora.

— Ei, frățioare, nu se cade, nu se cade să vorbești astfel de mine! Nu-s al naibii; sînt și eu creștin. Nu vezi crucea de pe pieptul meu? — Omelko se ridică, arătînd cu degetul spre piept, dar se clătină și căzu înapoi pe laviță.

Cazacii izbucniră în hohote de rîs.

Timofei Ciumak privea ademenit, cu inima plină de bucurie, cele ce se petreceau în bordei. Bine făcuse că venise aici. Iacă de ce tovarăși buni a dat. Să tot trăiești cu ei!

Cazacii stătură îndelung de cislă în bordei. Începură să se împrăștie pe la sălașele lor abia cînd undeva pe aproape trîmbiță un cocoș, pe care nizoveanul Homa Morgun îl schimbase, ca să-i aducă noroc, la niște țigani, și-l adusese cu el.

Podoprigora și Ciumak rămaseră în bordeiul lui Guleai-Den. Culcați pe o pîslă, Guleai-Den și Podoprigora stătură încă multă vreme de vorbă. Timofei îi ascultă cît îi ascultă, apoi se cufundă fără să-și dea seama într-un somn dulce.

— Ei, Ivane, — întrebă încet Podoprigora, — nu ne-om război nițel și cu semințiа tătărască?

Guleai-Den nu răspunse multă vreme. Parcă și-ar fi cîntărit vorbele. Grăi încet:

— Nu! Fără porunca hatmanului nu se poate să facem așa ceva. Tătarii sînt acum tare speriați. Stau ascunși ca guzganii. Nu-și arată nici nasul. Un prins a dat în vileag că Bahcisaraiul e tare nedumerit de ce hatmanul nu ia Sciul la război. De ce nizovenii stau prin ostroave și prin rîpe. Bizurmanii se tem c-o să pornim o năvală mare împotriva Perekopului. Se tem c-o să ajungem și la porțile Bahcisaraiului.

— Ei? Să ne-avîntăm, frate! Am putea ajunge pînă la Kaffa!...

— Nu! Ai răbdare. N-a sosit vremea. Hatmanul chibzuiește cu înțelepciune să-i țină pe tătari cu frica în sîn

dincolo de Perekop şi în vremea asta, împreună, cu oastea moscovită, să nimicească toată şleahta blestemată...

— Oare Hmel s-a sfătuit cu tine cum şi ce? — întrebă Podoprigora fie în zeflemea, fie cu mirare.

— S-a sfătuit sau nu s-a sfătuit, — răspunse liniştit Guleai-Den, — dar gîndurile sale îmi sînt cunoscute. Ştiu ce doreşte Hmel ţării noastre! Numai de n-ar da greş, de nu l-ar cîrmi căpeteniile de la drumul drept şi de n-ar aduce iezuiţii vreo năpastă...

A doua zi de dimineaţă, Guleai-Den, Podoprigora şi Omelko Trapezondski, împreună cu alţi cîţiva cazaci, plecară la Sici.

Atamanul Leonti Lîsko aştepta demult să se răfuiască cu nizovenii. Deşi hatmanul nu-l împuternicise la aşa ceva, el nu dădea voie nizovenilor să intre în Sici. N-o să afle hatmanul acest lucru! De aceea atamanul Lîsko spunea tuturora: hatmanul Hmelniţki a poruncit să nu lăsăm în Sici gloata asta fără căpătîi, pe netrebnicii şi beţivanii ăştia. Dacă îi primim, cine ştie ce ar mai fi în stare să facă... Ar putea să-i umple de păduchi pe cei din Sici...

Însuşi Lîsko rîdea de vorbele sale. Esaulul Pancenko şi Mikitei, pisarul Siciului, îi ţineau, linguşitori, hangul. Dar faptul că numărul nizovenilor sporea mereu începea să-l neliniştească pe ataman. Numai cu şaga n-o scoteai la capăt. Lucrurile stăteau prost.

Lîsko nu aştepta nimic bun de la întîlnirea cu noii sosiţi. Ştia că-i vor cere pulbere, plumbi, sare, zahăr...

Pentru ca cei din Sici să nu se înhăiteze cu nizovenii, să nu lege prieteşug, atamanul porunci ca nici un om să nu fie lăsat dincolo de porţi şi totodată să se dea cazacilor rachiu cît vor pofti, să se taie berbeci din ţarc după nevoie, să li se dea peşte uscat — cu un cuvînt, să nu ducă oamenii lipsă de nimic, ca să nu se supere pe atamanul lor.

Între timp, trimise la Cehrin un olăcar cu o scrisoare către hatman, în care, după sfatul pisarului Mikitei, scria înălţimii sale: „Nizovenii se gătesc duium să plece spre Krîm, şi mulţi alţii dintre ei au de gînd să fugă la turci, lăudîndu-se că vor nimici oastea hatmanului şi Moscovia... Capul răutăţilor e cazacul nizovean Guleai-Den, care-i asmute pe ceilalţi la toate mişeliile. Dacă am fi avut înalta poruncă a hatmanului, Siciul ar fi alungat demult pe nizoveni şi le-ar fi ucis căpeteniile".

Deşi atamanul Lîsko nu nădăjduia că hatmanul îi va încuviinţa cererea, totuşi era încredinţat că vorbele sale vor pricinui mult rău nizovenilor...

Atamanul Leonti Lîsko primi pe trimişii căzăcimii de la Niz ca pe nişte fraţi. De ce să stîrnească gîlceavă ? Mai bine să-i lase să creadă că el se poartă cu dragoste faţă de ei.

Umplînd mereu cu mied ulcelele de cositor, el se tînguia:

— Eu, fraţilor, demult v-aş fi dat şi pulbere şi plumbi, dar credeţi-mă că şi eu le am pe sponci. Iar pe deasupra se aude că în curînd vom porni luptă.

Guleai-Den izbucni :

— Dar de ce ai trimis hatmanului pîră împotriva noastră ?

Atamanul amuţi, uluit. Oare de la hatman aflaseră diavolii de scrisoarea lui ? Închinîndu-se de zor, răspunse :

— Isuse Hristoase ! Ce tot vorbeşti, frate dragă ? Nici prin gînd nu mi-a trecut aşa ceva...

— Să ştii că pe noi nu ne îmbrobodeşti, atamane. Olăcarul pe care l-ai trimis la Cehrin a fost prins de cazacii noştri. Răvaşul pe care l-ai scris l-am citit cu ochii mei ! Iată-l !

Guleai-Den scoase scrisoarea din buzunar şi o aruncă pe masă.

Mîinile atamanului tremurau.

Pisarul Mikitei schimbă o privire cu esaulul Pancenko. Lucrurile stăteau prost. Cum să iasă din încurcătură ? Era un singur mijloc : să le dea plumbi, pulbere şi sare, iar pentru împăcăciune, de ochii lumii, să pună la bătaie vreo trei butoaie de rachiu.

Pisarul Mikitei întrerupse tăcerea apăsătoare, rostindu-şi repede aceste gînduri.

— Dar în biserică de ce nu ne lăsaţi să intrăm, diavolilor ? — întrebă Omelko Trapezondski, încruntîndu-şi sprîncenele. — Doar nu sîntem bizurmani. Parcă n-am fi de aceeaşi lege... Nu cumva aţi trecut la uniaţi ? Ori v-aţi înfrăţit cu leşii şi cu iezuiţii !

Lîsko se uită fîstîcit la Omelko, pe care abia atunci îl cunoscu cine e.

— Ce-ai amuţit aşa ? Nu mă cunoşteai, atamane ?

— Ei, cine nu te cunoaşte pe tine ! — bolborosi mînios Lîsko, rozîndu-şi luleaua.

Nu putea să uite gîlceava pe care o avuseseră la Perevolocinaia, cînd golanul ăsta de Omelko îl făcuse de ocară față de toată căzăcimea, fiindcă luase unui cazac sabia, pe care acesta o cucerise în luptă de la un șleahtic pe care-l ucisese.

— Eu voi trăi veșnic, frățioare, înfrăți-te-ai cu toți dracii din iad! Pe mine nu mă lovește nici sabia, nici plumbul. Caută de trăiește cu mine în pace, căci altfel va fi rău de tine.

Ce să mai facă! Trebuiră să dea tot ce ceruseră nizovenii. Dar în biserică nu-i lăsară, zicînd că popa e bolnav. Popii i se poruncise să nu scoată nasul din casă. Pe deasupra i se zăvorîse ușa și i se pusese strajă.

„Dacă am să-i las în biserică — chibzuia atamanul — vor începe să trăncănească cu cei din Sici și din asta n-o să iasă nimic bun. Și așa au început să se frămînte cazacii. Te pomenești că ar putea să ajungă la înțelegere cu nizovenii să-și aleagă alt ataman! Cine știe de ce-o fi tăcînd esaulul Pancenko... Și-o fi pus în gînd să ajungă ataman! Toată încurcătura și nesiguranța asta blestemată sînt pricinuite de faptul că Hmel a dat frîu slobod prostimii".

Atamanul Lîsko nu dormi toată noaptea. Neavînd încredere în pisar, scrise cu mîna sa o nouă epistolă către hatman, la Cehrin. Scrise că nizovenii au năvălit în Sici, că au prădat vistieria și au luat pulbere și plumbi, că au vrut să dea foc bisericii și să-l spînzure pe popă, din care pricină a fost nevoit, pentru apărarea slujitorului bisericii, să-i pună strajă la ușă...

Un cazac credincios plecă în aceeași noapte la Cehrin cu această scrisoare către hatman și cu încă una către Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului.

Lui Lavrin Kapusta, atamanul Leonti Lîsko îi scria că nizovenii uneltesc să-l ucidă pe hatman. Caiafele de iezuiți umblă printre ei cu zavistii, și-i aîță. E vremea să fie izgoniți de aici. Căci dacă, doamne ferește, se întîmplă vreo năpraznă, va fi prea tîrziu...

Se înțelege că ar fi mult mai bine, își zicea atamanul, dacă ar pleca el însuși la Cehrin. S-ar întîlni acolo cu marele diac Vîgovski și cu el ar pune repede lucrurile la cale. Demult îi dăduse diacul să înțeleagă: „Dacă dai de vreun necaz, să vii la mine — am să te ajut cu dragă inimă..."

Ascultînd aceste vorbe binevoitoare, Lîsko doar se plecase în fața diacului. Acum aducîndu-și aminte de ele, în-

cepu să se frămînte în pat. Dar cum să pleci? Mai întîi de toate fără voia hatmanului nu poți nicidecum să pleci de aici, și-apoi, dacă ai căpăta încuviințarea și ai pleca, s-ar putea întîmpla ca în vremea asta cazacii să-și aleagă alt ataman. Și atunci, s-a dus topuzul...

Inima zbuciumată a atamanului Lîsko era muncită de îndoieli. Ce-ar fi să lase totul baltă și să se tragă la moșioara sa de lîngă Mirgorod? Doar acolo îl așteaptă și nevestica — șleahtica lui — și morile strașnice, și iazurile pline de pește și prisaca, cum nu-i alta în toată Ucraina... Dacă ar ști cazacii de la Sici cîte avuții are, n-ar scăpa cu una cu două. Nici măcar pisarul sau esaulul nu știu nimic în privința asta.

„De-ar începe mai repede războiul!" — se gîndi atamanul. Tare-i zăduf în odaie. Dar nu atît din pricina sobei bine încălzite, cît a gîndurilor înfierbîntate, neliniștite...

Nizovenii avură o zi plăcută. Dînd de-a dura pînă în fața bordeielor butoaiele cu rachiu, cei din Sici le scoaseră fundurile și se puseseră pe băutură. Marciuk și Morgun, doi cazaci care nu greșeau la socoteală, scoteau rachiu din butoaie cu niște căușe mari de lemn și-i cinsteau pe nizoveni.

Aprinseseră focuri și frigeau berbeci.

Soarele încălzea ca primăvara. Șuvoaiele murmurau sub omăt.

Într-o haraba, un pîlc de nizoveni asculta ceea ce le povesteau niște cazaci de la Don, care sosiseră în tabără de curînd. Înalt, îmbrăcat într-un jupan siniliu, cazacul Danilo Ciub îi vestea că turcii începuseră să se miște la Azov. Dacă vor începe războiul, trebuia ca nizovenii și cei din Sici să dea năvală în Krîm...

Podoprigora se mai înveseli. Îi zîmbi lui Timofei: „Vezi? Am venit taman la vreme potrivită!" Timofei petrecuse numai două nopți între nizoveni, dar i se părea că hălăduia acolo de un an...

După ce împărți rachiul, Homa Morgun, în temeiul încuviințării obștei, goli și el trei căușe de rachiu, apoi își aduse din bordei bandura și, așezîndu-se pe un butoi răsturnat, începu o cîntare. Glasuri puternice se ridicară îndată, vuind spre albastrul înalt al cerului:

Hai, frate Niprule și-mi spune
Prin ce ești tu vestit în lume

Frumos, iubit şi luminos —
Prin maluri-nalte, povîrnite,
Prin lungi prundişuri aurite,
Sau prin vitejii tăi cazaci?
— Hei, eu vestit sînt prin burlaci,
Prin nizovenii mei cazaci!

— Ehei! — chiui Podoprigora, cuprinzînd umerii lui Timofei. — Auzit-ai ce viers? „Hei, eu vestit sînt prin burlaci, prin nizovenii mei cazaci!", — cîntă el la urechea lui Ciumak.

Omelko Trapezondski se trînti pe omăt şi, pufăind în mustaţă, începu să sforăie dulce. Trecînd pe lîngă el, Ciumak îi spuse lui Podoprigora:

— Ar trebui să-l ducem pe unchiaşul nostru în bordei. Să nu se îmbolnăvească...

— Ce-ai zis? — strigă Omelko, ridicîndu-se repede de jos în rîsetele cazacilor, parcă n-ar fi sforăit el cu o clipă mai înainte. — Ei, prichindelule, — urmă, ameninţînd cu pumnul pe Timofei care se învăpăiase în obraz, — nu cunoşti pe Omelko Trapezondski. El nu arde în foc, nu se îneacă în apă. N-o să ajungă craiul leah şi panii-senatori să-l vadă pe Omelko nici bolnav şi nici mort. Am să mai dănţuiesc eu la Varşovia. Să mă trăsnească dumnezeu dacă n-o să fie precum zic!...

Şi bătrînul cazac se tolăni iar pe omăt.

...Dar lui Ciumak nu-i fu dat să doarmă nici în a treia noapte după lunga sa pribegie. El fu trezit de glasurile surlelor care vuiau a primejdie şi sări în picioare într-o clipită. Podoprigora şi Guleai-Den îşi şi prindeau săbiile de cingătoare.

Se repeziră afară. Vîntul le aruncă în urechi răpăitul des al darabanelor.

Surlele zvoneau chemător de pe valurile de apărare ale taberei. Călări pe cai odihniţi, cazacii din Sici ieşeau prin porţile deschise.

Pancenko, esaulul taberei, se apropie în goană de bordeiul lui Guleai-Den şi, sărind din şa, strigă cu răsuflarea tăiată:

— Străjile au dat de veste că au zărit urdia beiului Kelembet-Hamza din Şirin între vîlceaua Kitai şi bălţile din Budilov. De bunăseamă că se îndreaptă spre Kodak, oco-

lind taberele de la Sici şi de pe Niprul de jos. Trebuie să le tăiem drumul şi să-i răpunem...

— Ei, erai mîhnit că prea ai să aştepţi lupta! — îi strigă Guleai-Den lui Podoprigora. — Spune-i atamanului că pornim, — zbucni aprig glasul lui Guleai-Den, acoperind răpăitul darabanelor. — Pe cai, cazaci!

...Ca pe aripi zburau nizovenii în urma cazacilor din Sici. Stelele pogorau asupra stepei o lumină verzie. Vîntul şuiera în urechi.

Atamanul Lîsko, călare pe un sirep înalt unguresc, ajunse din urmă pe Guleai-Den. Cîteva clipe goniră în tăcere unul lîngă altul. Guleai-Den rosti dojenitor:

— Zi, nu voiai să ne dai pulbere?!

Ocolind răspunsul, atamanul spuse:

— Nu putem lăsa pentru nimic în lume urdia să treacă... Hatmanul ne-ar tăia capetele.

— Al tău demult trebuia aruncat cîinilor, — îl stropşi mînios Guleai-Den.

Atamanul scrîşni din dinţi şi se îndepărtă atît de repede, de parcă cineva ar fi turnat pe el apă clocotită.

În zorii zilei, cazacii înconjurară vîlceaua din Cicikasî şi bălţile din Budilov.

Aşa cum crezuse şi Guleai-Den, urdia poposise acolo, gătindu-se de hodină după drumul făcut în vremea nopţii.

11

În iarna aceea, Kelembet-Hamza, beiul din Şirin nu pornise ceambururi în Ucraina după robi. Dacă ar fi fost după vrerea lui, ar fi stat acum la Kazikermen, în dosul zidurilor cetăţuii sale.

Diavolul îi şoptise un gînd rău hanului Islam Ghirei, care dăduse poruncă beiului din Şirin să ia trei mii de călăreţi, cu cîte doi cai, şi să dea năvală în satele şi în tîrgurile căzăceşti de la hotar. Ocolind Siciul, să tabere pe neaşteptate asupra Kodakului, să căsăpească straja, să dea foc cetăţuii, să ia limbi şi să se întoarcă la Bahcisarai.

Karaci-mîrzac, care adusese firmanul hanului, îl îmbărbăta pe bei:

— Iarna e aspră, cazacii nu ies din colibe şi din bordeie. Chefuiesc de bucurie că au intrat în supuşenia ţaru-

lui Moscoviei. Trebuie să-i băgăm în sperieți. Cînd vom nimici Kodakul, Hortița va vorbi altfel! Va trebui să vegheze ca războinicii noștri să n-o lovească din spate. Aflînd de ceambur, Hmelnițki se va grăbi să caute prietenia hanului și-i va trimite daruri scumpe. Ai o călărime vestită — dar armele albe și de foc îți cam lipsesc. Nu-i nimic, ai să faci rost de arme în ceambur.

Beiul din Șirin încercă să se împotrivească:

— De ce să plec eu în ceambur și nu beiul din Perekop?

Karaci-mîrzac ridică din umeri. Scuipă în palme, își netezi bărbuța spînatică, aspră, și rînji dezvelindu-și măselele găunoase:

— Asta-i porunca hanului.

De ciudă, beiul din Șirin scuipă printre dinți pe covorul persienesc cu izvoade înflorate. Apoi bătu din palme și porunci să se aducă repede vinuri ungurești, carne friptă și să fie chemate țigăncile dănțuitoare.

Karaci-mîrzac izbucni într-un rîs mărunțel și începu să clipească des din pleoapele sale roșii ca sîngele.

Kelembet-Hamza bei își ceru iertăciune fără să se simțească stingherit:

— Înainte de ceambur nu prea îmi plec urechea la poruncile coranului... — Vrînd să-l tămîieze oleacă pe mîrzac, ca să afle mai multe taine decît îi spusese pînă atunci, beiul zise: — Demult mă gîndesc, o fratele meu, să-ți dăruiesc o roabă frumoasă.

Karaci-mîrzac se îmblînzi. După ce bău cîteva pocale de vin dulce unguresc, i se dezlegă limba și dezvălui gazdei o taină mare:

— Dacă te va sprijini norocul, efendi, să-i răpui pe cazaci, să faci praf și pulbere Kodakul, îndată după tine va porni toată urdia. Cincizeci de mii de călăreți așteaptă dincolo de Perekop.

— Și dacă n-am să izbutesc?

— Înseamnă că așa a voit allah! — rosti Karaci-mîrzac, ocolind răspunsul.

Beiul din Șirin se posomorî. De data aceasta vinul unguresc nu-l ameți de loc. Se uita cu nepăsare la țigăncile care zuruiau din dairele și dănțuiau de zor în fața sa și a mîrzacului. Kelembet-Hamza sîîșia mînios cu dinții săi ascuțiți carnea uscată, friptă prea mult. El știa bine că dincolo de Perekop nu-i nici o urdie! Tătarii dormeau cu toții prin ulusuri, își scărpinau dosurile și se căutau de

purici... Islam Ghirei luase pesemne un peşcheş gras de la hatmanul coroanei leşeşti, pentru a-l arunca pe beiul din Şirin în vălmăşag, ca să-i sperie pe cazaci. Karaci-mîrzac mintea fără ruşine. Dar beiul din Şirin trebuia să facă pe prostul, arătînd că-l crede şi că-i mulţumeşte hanului. Dacă ar cuteza să ridice vreo împotrivire — e sigur că în scurtă vreme ar ajunge în faţa ochilor luminoşi ai lui Mahomed.

Hanul Islam Ghirei turbase de tot în anul acela. Kelembet-Hamza bei se gîndi dacă n-ar fi mai bine să intre în supuşenia lui Hmelniţki. Dar a face una ca asta ar fi un păcat de moarte. Allah nu i-ar ierta asemenea păcat. Pe lumea cealaltă va trebui să scoată focul cu mîinile pentru şaitan.

Neavînd ce face, beiul din Şirin trebui să se supună poruncii hanului.

Pe o noapte viforoasă, fără stele, după ce înfăşurară cu pîslă copitele cailor, trei mii de tătari, cu cîte doi cai fiecare, trecură hotarul căzăcesc prin Vîlceaua Viperelor şi, întocmindu-se în trei laturi, se avîntară pe întinderile Stepelor Sălbatice, îndreptîndu-se după cvadrant spre Kodak.

Tătarii călăreau repede, în tăcere. Ziua se ascundeau prin rîpe şi prin desişurile de rogoz. Pe înserate, porneau iarăşi la drum. Erau îmbrăcaţi uşor, ca să se poată mişca mai sprinteni. Peste cămaşa subţire purtau cu toţii cojoace scurte; la brîu le atîrnau hangere iar în sahaidacele legate de şei aveau cîte douăzeci de săgeţi cu vîrfurile otrăvite. Fiecare călăreţ ducea arcul pe umăr. Se bizuiau mai mult pe arc decît pe hanger. Mulţi dintre ei aveau flinte şi pistoale. Dar le socoteau de prisos şi nu prea se foloseau de ele. Sub şaua fiecăruia se afla o cergă împăturită, care, întinsă pe două prăjini, putea la nevoie să fie folosită ca saivan.

Bulucul trimis la o jumătate de verstă înainte izbuti să hăcuiască o strajă căzăcească, dar, fără ca năvălitorii să bage de seamă, un cazac, care în încăierare fusese rănit numai la mînă şi se prefăcuse că e mort, izbuti să ajungă la Sici, dînd de veste despre ceamburul urdiei din Şirin.

De la vîlceaua Cicikasî pînă la Kodak nu era departe.

Kelembet-Hamza-bei hotărî ca în vremea zilei urdia să se hodinească, iar noaptea să dea năvală asupra cetăţuii. Deocamdată lucrurile mergeau bine. Amărăciunea care nu-l mai părăsise pe bei, începea să se risipească.

Cortul mîrzacului fu ridicat într-un desiș înalt de trestie rămasă din alt an. Tătarii făcură o copcă în gheață și prinseră pește proaspăt. Ațițară focul. Ca să nu nechezе caii, li se legaseră boturile cu curele, și erau ținuți înșeuați, cu chingile slăbite. De jur împrejurul otacului fură puse caraule. Tătarii vorbeau în șoaptă, uitîndu-se neliniștiți împrejur. Cu toate că desișul de trestie, care umplea rîpa, îi ferea de ochi străini, el putea tot așa de bine să-i ascundă și pe cazaci.

După ce bău rachiu fierbinte și-și sorbi ciorba de pește, Kelembet-Hamza-bei sugea cu desfătare din imaneaua ciubucului și se părea că ascultă cu luare aminte pe bulucbașii, care ședeau în fața lui pe covor. Dar gîndurile îi erau aiurea și ochii lui nu le vedea chipurile.

Beiul din Șirin privea cu ochii minții zidurile albe ale palatului din Bahcisarai. Hanul Islam Ghirei îi zîmbea cu bunăvoință. Vizirul Sefer-Kazi îl privea în ochi mieros. Beiul îndreptățise așteptările hanului, pîrjolise Kodakul, luase în robie căpeteniile căzăcești și venise la Bahcisarai biruitor. Acum nu va mai trece multă vreme și ghiaurul Hmelnițki va trimite soli la han, rugîndu-l să primească închinăciuni și daruri bogate, și să încheie legămînt de prietenie...

Bulucbașii hotărîră felul în care urmau să cucerească pe neașteptate Kodakul. Trebuia să se apropie de straja căzăcească pe la spate, să arunce în aer Poarta de la răsărit și să năboiască în cetățuie în zorii zilei, cînd cazacii nu se așteptau la năvală...

Dar beiul din Șirin nu asculta ceea ce spuneau bulucbașii. El sughița zîmbind visător. Îi părea rău că nu luase cu el în ceambur pe cîteva din soțiile sale și pe ghicitorul Selim.

Bulucbașii se ridicară și beiul, gîndindu-se la somnul dulce apropiat, se întinse și căscă.

Dar nu-i fu dat să doarmă.

Ca o trîmbă aprigă de vînt, un răcnet înspăimîntător făcu să fluture foile cortului. Bulucbașii se albiră ca varul. Beiul sări în picioare și se repezi afară.

Deasupra bălților, țîșnind ca o puzderie de săgeți, despicînd ca un tunet liniștea de dimineață a stepei, se rostogolea mereu, cînd mai tare, cînd mai stins, fără încetare, strigarea căzăcească covîrșitoare, fioroasă:

— Slava-a-ă!

— Slava-a-ă !

...Tătarii săriră în şei cît ai clipi din ochi ; înconjurat de caraule, beiul stătea călare în mijlocul urdiei care se întocmise la repezeală în trei laturi.

Cazacii împresurară vîlceaua Cicikasî şi porniră în iureş. Lovitura lor fu atît de neaşteptată şi de năvalnică, încît tătarii nici nu băgară de seamă că sotniile cazacilor şi străpunseseră laturile întocmirii lor de luptă.

Străduindu-se să-şi păstreze alcătuirea, tătarii căutau să iasă din desişurile de trestie, care încă nu demult le erau un adăpost bun, iar acum se schimbaseră într-o capcană.

Cazacii înţeleseră repede că, dacă vor ieşi în largul stepei, tătarii, mai mulţi decît ei, vor putea să fugă, deşi cu pierderi mari. De aceea Guleai-Den şi atamanul Lîsko se sfătuiră la iuţeală şi hotărîră să nu le îngăduie să iasă din vîlcea.

Timofei Ciumak se pomeni lîngă Omelko Trapezondski.

Bătrînul cazac parcă întinerise. Sub cuşma înaltă, trasă pe sprîncene, ochii lui scăpărau învăpăiaţi.

Ciumak se luă după bătrînul cazac, călărind alături de el, scară la scară.

— Te-ai mai bătut vreodată cu bizurmanii ? — întrebă Omelko pe Ciumak.

— M-am bătut cu şleahta ; cu tătarii n-am avut încă prilejul... — răspunse Timofei.

Rîndurile dinainte ale cazacilor se năpustiră în desişurile de trestie şi de acolo zbucni iară strigătul : „Slavă !“ al cazacilor, urmat de „allah !“ al tătarilor.

O ploaie de săgeţi vîjîi peste capetele cazacilor. Cînd şi cînd trosneau focuri de flintă. Săbiile şuierau în văzduh, ascuţit şi neîntrerupt.

Vîntul se mai ogoi şi soarele îşi înălţă geana sîngerie deasupra stepei, cernînd peste bălţi o pulbere de aur.

Sotnia în care se aflau Ciumak şi Omelko îşi aştepta rîndul. Podoprigora trecu în goana goanelor, învîrtind sabia. Vîntul îi smulsese cuşma, şi moţul lui lung îi flutura deasupra capului.

De două ori fură nevoiţi cazacii să iasă din bălţi. Se auzeau gemetele, ţipetele şi blestemele răniţilor. Atamanul trase de mînecă pe Guleai-Den :

— Să poruncim cazacilor să se tragă înapoi. Ducă-se dracului de bizurmani !...

Cu ochii sîngerați, Guleai-Den se uită mînios la ataman și răcni deodată din răsputeri:

— Cazaci! Moarte navrapilor! Înainte! Cînd s-a mai pomenit ca tătărimea să ne țină nouă piept? Inainte, cazaci!

Din nou răbufni în văzduh vajnicul strigăt căzăcesc:

— Slavă!

Și în desișurile de trestie, săbiile zăngăniră și flintele detunară din nou.

Pentru orice împrejurare, atamanul trecu dincolo de un dîmb, care se afla ceva mai departe. Descălecă și-și aprinse luleaua. „Acum n-am de ce să mai mă îngrijorez — se gîndi el cu venin. — Tătarii, speriați, se vor duce dracului. Iar dacă ai noștri vor fi scărmănați oleacă, să mulțumească pentru asta nizovenilor".

Guleai-Den se repezi la Podoprigora.

— Fedko, să nu-i lăsăm în ruptul capului pe blestemații de tătari să iasă de aici. Ia-ți sotnia și taie-le drumul!...

Omelko Trapezondski simțea că îl mănîncă palmele. Cățărîndu-se într-un stejar bătrîn, zări în mijlocul urdiei un călăreț care se foia de colo-colo pe un cal alb. Deasupra călărețului fluturau în vîrful sulițelor două tuiuri, și Omelko își dădu seama că tătarul este însuși Kelembet-Hamza, beiul din Șirin.

— Ia privește, fătule, cum se prind beii! — strigă îndrăznet Omelko, sărind sprinten din copac drept în șa și dezlegînd din fugă juvățul de la oblînc.

Timofei abia se putea ține după el. Bătrînul cazac dădea pinteni și, lăsîndu-se cu tot trupul pe coama calului, zburlită de vînt, ocoli vîlceaua în goană, de parcă alerga după cineva. Timofei își îndemna din răsputeri fugarul pe urmele lui.

In clipa aceea, ghicind gîndul bătrînului cazac, Guleai-Den aruncă în luptă două sotnii odihnite, ca să nu dea răgaz tătarilor să-l vadă pe Omelko.

Frîngînd cu piepturile vînjoase trestia uscată, caii îi duseră în goană pe Omelko Trapezondski și pe Timofei Ciumak în luncă, și Ciumak nici n-avu vreme să scoată măcar un strigăt de uimire cînd văzu cum călărețul de pe calul alb zbură deodată din șa, de parcă ar fi fost smucit de cineva din cer, și, plutind pe deasupra capetelor tătarilor, căzu greu în trestie.

— Trage, fiu de căţea ! — auzi Timofei strigătul aprig al bătrînului cazac şi îşi slobozi flinta în obrazul unui tătar, care se repezise spre el cu sabia scoasă.

Apoi trase sabia din teacă şi se năpusti în rîndurile tătarilor. Deodată auzi în spate glasul lui Podoprigora :

— Taie, ucide !

Kelembet-Hamza, beiul din Şirin, pe care Omelko Trapezondski îl înşfăcase cu juvăţul şi-l aruncase de-a curmezişul şeii, se zvîrcolea zadarnic : Omelko îl ţinea aprig cu mîna, apăsîndu-l de greabănul calului, şi zbura din rîpă ca un şoim.

E drept, de atunci de cînd cu vestita sa ispravă cu răpirea paşei, Omelko nu mai avusese prilejul să ia asemenea rob.

Rămaşi fără căpetenie, tătarii începură să lărmuiască şi, dîndu-şi seama că nu vor mai putea ieşi din împresurare, nu întîrziară să ceară îndurare.

...Cu mîinile, mai albe ca neaua din stepă, legate la spate, beiul din Şirin stătea în mijlocul cazacilor şi se uita pe sub sprîncene la învingătorul său, cazacul cu mustăţi cărunte. Răsuflînd greu, acesta îşi cerceta prinsul mai mult cu dispreţ decît iscoditor.

— Te-ai războit destul, beiule ? — îl întrebă răguşit, pe tătăreşte, bătrînul cazac.

— *Allah kerim* [1]), — bîigui Kelembet-Hamza cu buzele vinete.

— *Kerim, kerim !* — zise Omelko. — Aşteaptă tu, lotrule, o să te ducem la Hmel, acolo vezi tu kerim. O să stai de vorbă cu hatmanul şi o să-i răspunzi de ce ai năvălit pe pămîntul nostru !...

— Straşnic grăieşte diavolul, pe limba bizurmanilor ! — strigă încîntat un cazac.

— Ai grăi şi tu aşijderea, dacă ai fi zăcut pe galerele lor cinci ani de zile, ferecat de vîslă ! — îl bruftui oţărît Omelko.

Atamanul Lîsko se gîndea : dacă l-ar duce pe bei la Sici, ar lua de la han bani buni drept preţ de răscumpărare pentru el... Sau ce-ar fi să-i dea drumul ; dacă ar face aşa ceva, hanul ar vedea în el un prieten, iar beiul din Şirin l-ar socoti frate...

Parcă ghicind gîndul atamanului, Guleai-Den porunci :

[1]) Bun e dumnezeu ! (In limba tătară.) (N. red. rom.)

— Omelko, ia-ţi prinsul. Mîine ai să-l duci la Kodak. Să răspundă în faţa hatmanului de ce a venit cu război peste noi.

Lîsko îi aruncă o privire duşmănoasă, se întoarse şi plecă la oastea sa.

Peste două mii de prinşi porniră în robie, înconjuraţi de cazaci care îşi struneau fugarii în urma lor, mînînd înainte herghelia de cai luaţi de la tătari.

Rînjidu-şi dinţii, Feodor Podoprigora se legăna în şa, ţinînd tuiul beiului şi steagul albastru, cu craiul nou al lunii, înfipt în vîrful suliţei.

Cazacii descălecaţi duceau, pe cergile prinse între cai, pe soţii lor răniţi. Deasupra cazacilor căzuţi în luptă şi îngropaţi în vîlceaua Cicikasî fusese ridicat un nou gorgan înalt.

Printre trestii rămăseseră cinci sute de tătari ucişi.

Oastea încă nu ajunsese în zare că deasupra vîlcelei Cicikasî şi începură să se rotească corbii ca un nour negru.

— Ce o să facem cu prinşii ? — întrebă Ciumak pe Guleai-Den.

Guleai-Den se uită întrebător la cazac şi spuse :

— Îi vom schimba pentru fraţii şi surorile noastre care se chinuiesc în robia bizurmanilor.

...În seara cînd se întoarseră din luptă, atamanul Lîsko chemă la el pe Guleai-Den. Atamanul cugeta : «Poate am să mă înţeleg cu zănaticul ăsta. Doar îi din aceeaşi plămadă ca şi noi. Am să-l cinstesc cu rachiu şi apoi am să-i spun : „Lasă-ţi gloata ta şi vino la mine, la Sici. Te fac esaul şi ajungi cazac de vază. Tătarii şi beiul or să fie răscumpăraţi. Ce ne trebuie nouă belea pe cap ?“»

Lîsko era încredinţat că Guleai-Den nici nu va sta pe gînduri. Care cazac nu visa să ajungă esaul la Sici ? Dragă doamne !

...Guleai-Den asculta bănuielnic vorbele ademenitoare ale atamanului. Bea atît cît îi turna gazda.

Vistavoiul aduse pe o tipsie de argint pui fripţi şi cîrnaţi cu mirozna de usturoi... Demult nu mai pusese în gură Guleai-Den aşa ceva.

Atamanul descînta dulce ca o privighetoare. Cugetînd cu înfrigurare, se aplecase peste masă, fără să bage de seamă că-şi muiase mustaţa lungă în blidul cu ciorbă de peşte.

— Cazace, în zadar îmi porţi pică. Oare nu te-am întîmpinat eu cu dragoste ? Pre legea mea, de cum te-am vă-

zut, mi-am dat seama că eşti un bărbat viteaz. De astfel de oameni am eu nevoie aici la Sici. Am să-ţi vorbesc deschis : de ce faci tu pureci în bordeiele alea puturoase, laolaltă cu toţi pripăşiţii şi cu toate puşlamalele de acolo ?... Dă-i dracului ! Rămîi la mine în Sici. Vrei să te fac esaul? Pe mehenghiul şi pe mişelul acela de Pancenko, îl dau afară. Ducă-se dracului !

Guleai-Den sorbea rachiul printre dinţi, ascunzîndu-şi ochii sub sprîncenele stufoase. Tăcea. Dar atamanul se aprinse şi mai mult. Sărise hopul.

— Pentru beiul din Şirin o să primim o răscumpărare grasă de la neamurile sale şi chiar de la han. În socoteala asta n-o să rămînem păgubaşi nici tu, nici eu. Pe banii primiţi o să ne putem face rost de cîte o moşioară bună în Ucraina. Iar dacă o să le dăm drumul şi celorlalţi prinşi, beiul din Şirin are să mai adaoge ceva zloţi... Am chibzuit totul...

— Văd, — zise Guleai-Den, dînd la o parte bărdaca. — Dar ai chibzuit prost, atamane.

— Ce spui ? Te înşeli !...

— Nu mă înşel ! — strigă mînios Guleai-Den.

Atamanul tăcu, privindu-l speriat.

— Cazacii şi-au vărsat sîngele, şi-au dat viaţa fără preget, şi mulţi nu mai văd astăzi lumina zilei. Oamenii aceştia şi-au lăsat oare copiii fără tată şi nevestele fără soţ pentru ca noi să facem tîrg din jertfa lor ? Pentru ca noi amîndoi să dobîndim un cîştig de pe urma morţii şi sîngelui lor, pane ataman ? Aşa crezi ?

— Ce, ai turbat ? — bîigui atamanul, dînd din mîini. — Vino-ţi în fire omule !

— Tu ai turbat de lacom ce eşti, — vorbi mînios Guleai-Den, — tu şi cîrdaşii tăi. Voi beţi sîngele cazacilor, lipitori ce sînteţi ! Ce, vrei să faci din mine un Iuda, un vînzător ? Ai socotit c-o să mă cumperi cu slujba de esaul? Cîine ! Bine, bine, îi spun eu hatmanului, îi scriu eu lui Lavrin Kapusta ce gînduri mocnesc în capul tău spurcat, — strigă Guleai-Den, ridicîndu-se de la masă.

— Crezi că... Doar am glumit... — bolborosi atamanul, nemaiavînd putere să se ridice de pe scaun şi mustrîndu-se că vorbise pe şleau cu un netot.

— Glumeşti cu durerile oamenilor ! Cu ce eşti tu mai bun decît un şleahtic iezuit ? — întrebă Guleai-Den, şi fără să mai aştepte răspunsul atamanului care, înspăimîntat, îşi

întindea mîna tremurătoare spre pistol, spuse : — Cu nimic ! Ați fost hrăniți de aceeași lupoaică ! Nu pune mîna pe pistol ! N-o să ai vreme să zici nici pis, că te-am și ciopîrțit...

Guleai-Den apucă prăseaua săbiei. Fără să se uite înapoi, se îndreptă spre ușă și abia de acolo aruncă peste umăr :

— Voi porunci ca prinșii să fie trimiși la Kodak, unde va fi dus și beiul. Iar ție, dacă ții la viață, îți dau un sfat — încetează cu mișeliile.

...Leonti Lîsko, atamanul din Sici, trimise la Cehrin al treilea olăcar. De data aceasta cazacul credincios nu ducea nici o scrisoare, ci avea porunca să povestească între patru ochi luminației sale marelui diac Ivan Vîgovski lucruri foarte tainice, care nu puteau nicidecum să fie încredințate hîrtiei.

Lîsko îi șopti pisarului taberei din Sici să răspîndească zvonul printre cazaci că nizovenii și căpeteniile lor voiau să dea drumul beiului și celorlalți prinși, pentru o răscumpărare mare, pe care s-o împartă între ei, dar atamanul s-a împotrivit la această potlogărie și a poruncit ca prinșii să fie duși la Kodak.

...In vremea asta, zadarnic așteptau cei de dincolo de Perekop vești bune de la beiul din Șirin.

Din acea sfîntă vineri Karaci-mîrzac a rămas vreme de o săptămînă la Ilmen-Karavan, un ulus de la hotar. Hanul îi poruncise să aștepte vești bune și să i le aducă la Bahcisarai.

Karaci-mîrzac aștepta. Dormea pe săturate. Lenevea, tolănit pe perine în cortul beiului Mengli din Ilmen și asculta tot felul de flecăreli. In ajunul celei de a doua vineri, Karaci-mîrzac începu să se neliniștească. Înțelese că vești îmbucurătoare nu vor mai veni ! Pe seară, un cioban tătar, care se întorsese de la Kazikermen, îi povesti despre înfrîngerea pe care o suferise mîrzacul din Șirin.

Ochii lui Karaci-mîrzac ieșiră din găvane. Se scărpină la subțioară. Mengli-bei știa că acesta este un semn rău. Insemna că mîrzacul-Karaci are supărări.

Supărarea nu era mică. Cum să se ivească în fața ochilor lui Islam Ghirei cu o veste atît de rușinoasă ? Simți că-i îngheață degetele de la picioare. Karaci-mîrzac își întinse picioarele spre sobă și porunci : să fie chemat ciobanul. Bătrînul tătar fu îmbrîncit în cort. El căzu la picioarele

mîrzacului și începu să plîngă cu hohote, de parcă beiul din Șirin i-ar fi fost cel puțin frate.

Karaci-mîrzac îl izbi cu piciorul în cap și-i porunci să povestească totul. Ciobanul se uita la picioarele mîrzacului, la cizmele lui de safian cusute cu fir, necutezînd să-și ridice ochii spre chipul lui prea luminat.

După ce ascultă povestirea ciobanului, mîrzacul porunci să fie înșeuați caii.

Cortul dîrdîia în bătaia vîntului. Lumînările pîlpîiau pe măsuța joasă.

Karaci-mîrzac se lăsă în genunchi, își acoperi fața cu mîinile și prinse să murmure namazul.

Începea sfînta vineri.

Urmînd pilda mîrzacului, Mengli-bei căzu și el în genunchi.

De pe minareaua geamiei din Ilmen-Karavan răsună strigarea muezinului.

...Încă pe drum, huzurind în burcă, tolănit pe fundul drostei largi în care erau așternute covoare, Karaci-mîrzac înțelese că înfrîngerea urdiei din Șirin și luarea în robie a beiului Kelembet-Hamza era un semn rău pentru Bahcisarai.

Karaci-mîrzac înțelesese că în primăvara aceasta urdia nu va vedea pămîntul Ucrainei.

În vremea asta, vestea despre înfrîngerea urdiei din Șirin ajunse la cetățuile Kazikermen, Djankermen și Islamkermen.

Pentru orice împrejurare, în ulusurile de dincolo de Perekop surlele începură să zvonească și darabanele să răpăie.

12

Trecuse mai bine de un an de cînd Stach Lutek se întorsese în satul său, la Markowiecka. Acasă nimic nu se schimbase din ziua în care Stach plecase la Kostka Napirski. Pe meleagurile sale îl întîmpină aceeași căsuță aplecată într-o rînă — doar că intrase și mai afund în pămînt cu pereții săi cenușii. Hanka încărunțise, iar Marylka crescuse mai înaltă.

Lumina zilei se cernea în casa afumată prin acoperișul găurit. Stach tăcea și se uita cu luare aminte la toate și

la toți. Apoi se urcă pe cuptor, se acoperi cu cojocul pînă peste cap și se prefăcu că doarme, deși nu putea închide ochii.

Nici fierul roșu nu putea să șteargă din mintea, din inima, din sufletul lui Stach Lutek ceea ce îndurase, ceea ce văzuse și auzise.

Kostka Napirski nu mai era. Îl uciseseră. Multor răsculați le tăiaseră capetele.

Din porunca lui pan Potocki, hatmanul coroanei, Stach Lutek fusese bătut cu bîtele, pe spate, după ce-l legaseră la stîlpul nelegiurilor, pe cea mai mare piață din Cracovia, în fața castelului regesc Wawel.

După o sută de lovituri cu bîta, sufletul putea să-ți zboare ușor de tot spre cer. Dar pesemne că sufletul lui Stach Lutek atîrna cam greu la cîntar, căci nu zburase spre cer, iar Stach Lutek rămăsese pe pămînt cu inima obidită, cu pielea scrijelată pe spate, și multă vreme după aceea nu putu să stea decît în picioare sau lungit pe burtă; nici nu se putea gîndi să șadă în capul oaselor...

Și Lutek ajunse cu chiu cu vai în satul său.

Viața veche începea din nou. Slugile panului rostuiau treburile la curte. Pe medean rînduiau casa cea nouă, în fața ferestrelor căreia se găteau jocurile pentru o serbare, în așteptarea hatmanului însuși, sau a feciorului său.

Hanka povestea lucruri jalnice, de îți venea să-ți astupi urechile ca să nu mai auzi ce spune. Așa că de cîte ori avea răgaz, Lutek se cățăra pe cuptor și se prefăcea că doarme.

Stach Lutek se ducea supus la corvezi, dar totul îi cădea din mîini și pan Zarembinski, vechilul, îl blagoslovise de două ori pînă acum cu gîrbaciul.

Nu-l numea altfel decît „scîrba lui Napirski", iar Stach nu putea face altceva decît să-și înghită mînia înveninată și să-și ascundă văpăile din privire, plecînd adînc capul în pămînt.

Ca un vis fericit îi înviau în amintire zilele petrecute în oastea lui Kostka. Ce mai oameni întîlnise Stach printre răsculați!

La Napirski se strînseseră viteji veniți din toate colțurile țării. Și cei mai mulți erau sărmani ca și el. Amarul fiecăruia semăna ca o picătură de apă cu amarul lui. Amarul oropsiților e același. Asta-i o vorbă adevărată!

La început lucrurile mergeau bine. Trufaşii de şleahtici fugeau mîncînd pămîntul din calea lor. Tîrgurile şi satele căzeau unul după altul în mîinile răsculaţilor. Kostka Napirski spunea :

— Regele este de partea celor săraci, numai şleahta îngîmfată, panii înfumuraţi nedreptăţesc pe săraci, asupresc gloatele. Cînd va afla regele toate acestea, nu-şi va cruţa puterile pentru a-i ţine în frîu pe şleahtici.

Ca şi alţii, Stach Lutek îl credea pe Kostka. Dar nu trecu mult şi Kostka Napirski trebui să-şi muşte mîinile pentru că vorbise astfel.

Nu ! Regele nu era de loc milostiv cu săracii. In zadar crezuseră aceştia că joimirii regelui nu vor porni împotriva răsculaţilor ! In zadar nădăjduiseră că vor avea de luptat numai cu şleahta înfumurată, cu năimiţii ei străini.

Din porunca regelui, Kostka Napirski, răsculatul şi tovarăşul schismaticului Hmelniţki, a fost căznit cu moartea întocmai cum era scris în vitul regesc ; o sută de răsculaţi au fost traşi în ţeapă, alţi o sută au fost scurtaţi de cap, iar două sute au fost bătuţi cu bîtele la stîlpii nelegiuirilor — printre aceştia fiind şi Stach Lutek.

După aceea unii îl sfătuiau să fugă pe furiş în Ucraina, să intre în oastea lui Hmelniţki şi împreună cu ea să pornească împotriva panilor. Să-şi răzbune obida, să-l răzbune pe Kostka, pîrjolind moşiile panilor... Dar cum puteai să faci acest lucru ? Peste tot mişunau joimirii, ca bărzăunii. Bine spunea Ludvig Blanczuk, un oropsit ca şi Stach Lutek : „Joimirii sînt pospoliţi ca şi noi"... E adevărat, dar cum să-i faci să întoarcă armele împotriva panilor?

...Markowiecka parcă-i un cimitir. Ziua, toată suflarea iese la muncă pe ogoarele panului, iar noaptea stau toţi prin case, ca popîndăii prin vizuine.

Dar hatmanul coroanei nu veni de crăciun la moşia sa din Markowiecka. In zadar îi pregătise desfătări vechilul Zarembinski.

După sărbători, casei lui Lutek îi fu hărăzită o bucurie: Zygmunt Bojarski, vecinul său, trimise peţitori pentru Marylka. Cucerită deodată de acest gînd, Hanka îl luă pe Stach în odăiţa de alături, unde-i spuse în şoaptă :

— Invoieşte-te. Băiatul e vrednic. Au casă bună. Nu mai au alt copil. Noi ce-i dăm fetei ? Nici măcar un pic de zestre acolo...

Tot stăruia, de parcă Stach ar fi avut de gînd să se împotrivească.

Şi se învoiră. Băură o sticlă de zubrovka, gustară peşte uscat şi apoi bătrînul Bojarski, Lutek şi logodnicul se duseră la panul vechil să-i ceară încuviinţare pentru nuntă.

Pentru a-l îmbuna pe pan Zarembinski trebuiră să scoată şi cîţiva zloţi.

Se duseră apoi la preot.

Dincolo de zidul înalt mîrîiau cîinii. Preotul nu-i pofti în casă. Vorbi cu ei în ogradă, lîngă portiţă.

— Păi, Marylka e o fată cuminte, Zygmunt de asemenea nu-i băiat rău, vine la biserică, cinsteşte pe dumnezeu; dar tu, Lutek, ţi-ai scos oare din cap gîndurile tale păcătoase?

Stach ştia unde bate preotul. Ar fi vrut să spună: „Ce mai întrebi părinte!" Dar parcă i se încleştase gura. Rămăsese ca o stană de piatră.

Preotul îşi întoarse privirea şi nu-i binecuvîntă la plecare, deşi bătrînul Bojarski, îi sărută mîna.

După ce ieşiră pe poartă, bătrînul Bojarski îl dojeni pe Stach:

— Ei, cuscre, rău faci că nu dai panului preot cinstirea cuvenită.

Lutek tăcea.

Acasă Stach se uită la Marylka. Parcă o vedea pentru întîia oară.

Stătea în faţa tatălui ei, zveltă, înaltă, ca un plop tînăr. Se uita la chipul ei gingaş: se întreba cu cine o semăna. Cu cine, dacă nu cu Hanka? Tot aşa era şi Hanka atunci cînd se căsătoriseră. Şi acum? Se uită la Hanka şi-l cuprinse jalea. Doamne, doamne! Dar el?

Părea că Marylka îl îndrăgise pe Zygmunt. Să-i fie cu noroc.

— Ia-l, fata mea. Ia-l. Poate că viaţa ta va intra într-o zodie mai bună.

Şi-i mîngîie cu mîna aspră cosiţele mătăsoase.

Ruşinată, Marylka îşi lăsă capul pe pieptul tatălui ei.

Lutek nu putu să doarmă mult timp în noaptea aceea. Ieşi în ogradă, privi spre luna care împînzea văzduhul cu o lumină argintie, se opri lîngă zaplazul stricat, intră în şură şi rămase înăuntru cîteva clipe.

Duhnea a paie putrede. Linişte. Nici măcar şoarecii nu se auzeau. Ce să cate aici, dacă n-au ce mînca?

Privind împrejurul său, Stach se apropie pe furiș de un ungher al șurei, răvășși paiele și căută ceva sub ele. Era tot acolo. Nu pierise. Inima i se făcu mai ușoară.

Întorcîndu-se ca să intre în casă, văzu din prag, departe pe dîmb, o lumină vie în ferestrele castelului. Își aminti: oamenii spuneau încă de cu ziuă că sosise panul cel tînăr.

În noaptea aceea Stach Lutek îl visă pe Kostka Napirski. Se făcea că venise la el în casă și-i spunea: „Scapă-mă de pani, Stach, mă hăituiesc, mă vînează ca pe o fiară. Ia o mie de galbeni și ascunde-mă într-un loc sigur".

„N-am nevoie de galbenii tăi — i-a răspuns Stach. Te scap eu. Îmbracă repede zdrențele mele, și eu pe ale tale. Cînd au să vină panii să te caute, au să mă ia pe mine".

Așa au și făcut. Cînd au venit panii, l-au luat pe Stach, crezînd că-i Napirski, și l-au scos din ogradă. „Ce ciudat — se gîndi în vis Lutek — de ce n-o fi început să se tînguiască Hanka?..."

Ea se uita după el și plîngea încetișor.

Apoi l-au cărat undeva departe, și el a cunoscut că acolo era Cracovia și că-l duceau spre palatul regesc Wawel. Deodată răsări de undeva Martîn Ternovîi, cazacul care venise odată la Markowiecka, și cetise pospoliților universalul hatmanului Hmelnițki.

„Nu te teme — i-a șoptit la ureche — te scăpăm noi" — și după asta s-a făcut nevăzut.

Joimirii l-au dus apoi în palatul regesc. De-a lungul pereților erau o mulțime de șleahtici. Toți strigau cu mînie: „Aha, l-am prins pe răzvrătitul Napirski"; dar unul din ei, după ce se uită cu luare aminte la Stach, răcni de parcă îi tăia cineva beregata:

„Pani, acesta nu-i Napirski, e un hlop necunoscut!"

„Nu strigați — zise un alt șleahtic — îl vom trage pe acesta în țeapă. Nu strică. Ce va face Napirski fără el?"

Stach Lutek se simți deodată atît de puternic, încît își zvîrli căciula din cap, aruncă haina lui Napirski, se smulse din mîinile joimirilor și strigă mînios:

„Sînt Napirski. Sînt mai strașnic decît Kostka Napirski!"

În vremea asta, afară se auziră împușcături. În palat năvăliră cazacii lui Hmelnițki. Însuși hatmanul se afla cu ei. Panii o luară la fugă care încotro. Zadarnic. Cazacii îi prinseră pe toți.

...Lutek se trezi. Clipi cu uimire, şi-şi spuse: „Cîte minunăţii poţi vedea în vis!..."

...După o săptămînă Marylka fu dusă la cununie.

Stach Lutek stătea în biserică şi îi venea să plîngă amarnic, deşi ar fi trebuit să se bucure. Doar îşi dădea fiica după un flăcău bun. Dar gîndul că şi el îşi pusese odinioară, împreună cu Hanka, cununiile pe cap însufleţit de nădejdi luminoase, îl umplea de jale. Nimic îmbucurător nu ieşise din acele nădejdi.

Cînd preotul începu să binecuvînteze pe miri, în biserică intră o ceată zgomotoasă de şleahtici. Fără să ţină seama că se găsesc în locaşul domnului, aceştia lărmuiau ca la iarmaroc.

Preotul întrerupse slujba şi se plecă în faţa noilor sosiţi. Oamenii recunoscură pe feciorul hatmanului coroanei. Zăngănind din pinteni, acesta se apropie de preot ca să-l binecuvînteze, îi atinse mîna cu buzele şi se uită cu ochii holbaţi la Marylka. Şleahticii care veniseră împreună cu el îi şoptiră ceva la ureche.

Cum se întîmplă năpasta, nimeni nu putu să-şi dea seama. Marylka ţipă deznădăjduită, şi Stach Lutek se repezi cu pumnii asupra panului, dar în zadar. Slujitorii acestuia îl înşfăcară şi-l zvîrliră ca pe un snop într-un ungher al bisericii. Stach se izbi cu capul de perete şi căzu în nesimţire. Nu mai auzi cum ţipa Hanka, cum răcnea Zygmunt Bojarski...

...In casa lui Stach plîngeau toţi ca după mort. Plîngea Hanka, plîngea mama mirelui. Bătrînul Bojarski încremenise cu mîinile tremurînd. Vecinii căutau să-i liniştească.

Stach şedea împietrit pe laviţă, cu capul oblojit. Işi pierduse graiul, nenorocirea cumplită îi secase lacrimile.

In sfîrşit, plecară toţi. Hanka nu mai putea să plîngă, nici să ţipe, iar Stach tot şedea pe laviţă şi se clătina dintr-o parte în alta.

Spre revărsatul zorilor, lîngă poartă se auzi tropot de cai. Peste o clipă, galbenă ca o moartă, Marylka intră în casă, se uită cu ochii sticloşi, goi, la maică-sa, la taică-său şi se prăbuşi la pămînt fără un strigăt...

In vremea asta Wladislaw Potocki şi prietenul său locotenentul Leon Kricki, se cinsteau cu vinuri alese.

Soarele de dimineaţă îşi cernea razele prin ferestrele largi în sofrageria mare, ai cărei pereţi erau împodobiţi

cu portretele strămoşilor. Vechilul Zarembinski stătea lîngă prag şi tuşea în palmă.

— Ce, nu poţi să răsufli? — îl întrebă prietenos tînărul pan.

— O, luminăţia voastră, s-a întîmplat ceva... — zise vechilul şi tuşi din nou, dînd din mîini.

Wladislaw Potocki îşi arcui sprîncenele. Într-adevăr, vechilul era un şleahtic isteţ, nu în zadar îl lăuda taică-său, doar el născocise în ajun năzbîtia aceea minunată pentru desfătarea tînărului pan. Deşi ca o căprioară de sălbatică, fata îi plăcuse. Ce o mai fi născocit?!

— Vorbeşte, — porunci el, bătînd din palme, aşa cum văzuse că făcea taică-său cînd poruncea şleahticilor care îl slujeau.

— Luminăţia voastră, — zise vechilul, venind mai aproape, — am făcut aşa cum aţi poruncit, — urmă el, — tuşind încăodată, — m-am dus la mire cu cei zece zloţi trimişi de luminăţia voastră ca dar de nuntă.

— Ei? — rosti Wladislaw Potocki, bătînd nerăbdător cu tocul în pardoseală.

— Nu l-am găsit. Iată banii, — zise Zarembinski, punînd zloţii pe marginea mesei.

— Ar fi trebuit să-i laşi acasă la el.

— N-aveam cui să-i las, luminăţia voastră... — zise vechilul înveselit de gluma pe care urma s-o facă.

— Dar unde-i? — întrebă mînios Potocki. — E nemaiauzit! A fugit?

— Da, luminăţia voastră!

— Să fie adus înapoi! Doar Marylka nu poate rămîne fără mire! Astăzi să facă nunta. Aşa să-i spui că am poruncit. Mirele să fie găsit şi adus înapoi de îndată!

— Luminăţia voastră, nu mai poate fi adus înapoi. Se află într-un loc de unde nu se mai întoarce nimeni. Chiar dacă s-ar da poruncă şi printr-un viţ regesc.

— Vrei să spui... — începu Potocki puţin buimăcit.

— Întocmai, luminăţia voastră, mirele a hotărît să se ducă în cea mai bună dintre lumi, dar pentru asta a ales o cale prea puţin vrednică de cinste: s-a spînzurat.

Leon Kricki puse cupa pe masă. Se uită la Zarembinski, parcă dezmeticit deodată, şi spuse:

— Mi se pare, Wladek, că trebuie s-o ştergem la Cracovia.

— De ce? — zbieră Potocki. — Ce drept a avut el, dobitocul, hlopul scîrbos, să facă aşa ceva?! A stricat toată nunta. Zarembinski, trebuie să găseşti un alt mire pentru fată. Numaidecît. Aşa vreau.

— Luminăţia voastră, — zise vechilul, plecîndu-se adînc, — pentru mine e o cinste mare să îndeplinesc toate poruncile luminăţiei voastre, dar îmi îngădui să spun ceva — e mai bine ca această Marylka să rămînă văduvă... Tatăl ei a fost în haita ticălosului Napirski.

— Wladek, — stărui din nou locotenentul, — cred că-i mai sănătos să plecăm la Cracovia.

— Ţi-e frică?

— Prostii! — răspunse Kricki dînd din mînă. — De hlopi nu trebuie să-ţi fie frică, ci să te fereşti. Aşa spunea răposatul pan Jeremia Wiszniewecki, unchiul meu; cred că el nu putea fi bănuit nicidecum că-i e frică de hlopi...

— Am aici o sută de dragoni. Dacă am să le poruncesc, au să prefacă în cenuşă tot satul! — vorbi cu trufie Potocki.

— Luminăţia voastră, îmi daţi voie să spun că asta ar fi foarte păgubitor. Avem nevoie de hlopi. A rămas încă mult pămînt nemuncit. Trebuie să-l semănăm. Cu îngăduinţa luminăţiei voastre, cred că ar fi mai bine să trimitem tatălui Marylkăi zece zloţi, şi fetei încă cinci zloţi.

— Bine. Te-ai gîndit al dracului de bine. Ia aceşti zloţi, Zarembinski, şi încă zece dă-i Marylkăi, şi spune-i că îi voi găsi un alt mire.

Gîndindu-se că o sută de dragoni înseamnă ceva, de vreme ce hlopii sînt neînarmaţi, locotenentul Kricki întinse din nou mîna după cupa umplută cu îndemînare de vechil şi spuse rîzînd:

— Pe legea mea Wladek, hlopii tăi au o mîndrie de şleahtici!...

— Eh, luminăţia voastră, — zise Zarembinski, — cinstea aceasta le-o aduce vîntul de la răsărit...

— Adică Hmelniţki şi prostimea sa, nu?

Vechilul răspunse doar plecîndu-şi capul.

— Aveţi răbdare! Cracovia l-a văzut pe Kostka în ţeapă, Varşovia îl va vedea pe Hmelniţki tăiat în patru! — zise Kricki. — Wladek, se zice că tatăl tău, marele nostru hatman al coroanei, a jurat pe spada care i-a fost dăruită chiar de papa, că-l va aduce pe Hmelniţki cu arcanul la Varşovia.

— Tatăl meu se ţine întotdeauna de cuvînt, — spuse cu înfumurare Potocki, — şi cu atît mai mult de un jurămînt. Hlopii trebuie să-şi cunoască locul lor. Zarembinski! Nu da nici un zlot! Dobitoacele au uitat că sînt dobitoace! *Psia krew* [1]).

— Wladek, — strigă locotenentul cu glas piţigăiat. — Pe legea mea eşti un adevărat Potocki! Îmi plec genunchiul în faţa ta, ca în faţa unei doamne iubite. — Şi locotenentul chiar îngenunchie în rîsetele lui Potocki şi ale vechilului. — Doar tu ai fericit pe fata hlopului. Trebuie să se roage toată viaţa pentru tine! Banii aceştia îi vom folosi altfel.

Cu o mişcare îndemînatică Kricki mătură cu mîna zloţii de pe masă, vîrîndu-i în buzunarul jiletcei sale şi aşezîndu-se în jilţ, spuse:

— Pane Zarembinski, mai am de primit de la domnia ta cei zece zloţi pe care trebuia să-i dai miresei...

Zarembinski dădu mirat din mîini.

— Mii de draci, dă-i! — strigă Potocki, izbucnind în hohote de rîs, aşa cum îl văzuse pe Ruszic reimentarul coroanei, vestit prin duelurile sale în toată Rzecz Pospolita.

Wladislav Potocki era sigur că rîde tot atît de straşnic.

...Hanka stătea în genunchi, privea icoana cu ochi rugători şi întreba:

— Maică preacurată, pentru ce ne-ai pedepsit? Cu ce ne-am făcut vinovaţi în faţa atotputernicului? Oare am înşelat, am năpăstuit pe cineva? Oare am ocolit locaşul domnului? Nu m-am spovedit, nu m-am străduit să nu păcătuiesc?... Pentru ce am fost pedepsită? Mi-am păzit fiica de păgîni, de tătari, am crescut-o, am adus-o în faţa altarului curată şi neprihănită ca un înger. De ce am fost loviţi atît de nedrept? De ce a căzut nenorocirea pe capul nostru? Spune cum să mai trăim acum? Cum o să mai trăiască Marylka mea necinstită? Cum?!

...Lui pan Wladislaw Potocki nu i-au folosit la nimic cei o sută de dragoni. Noaptea se deşteptă, simţind la gît ceva rece. Trezit din somnul său adînc, îşi zise în prima clipă că trebuie să fie tot Leon cu glumele lui prosteşti.

[1]) Sînge de cîine (în limba polonă.) (N. red. rom.)

Dar cînd deschise ochii, văzu deasupra sa o faţă străină, vru să ţipe, însă nu făcu decît să bolborosească ceva, înecîndu-se în sîngele său.

Stach Lutek îi înfipse din răsputeri cuţitul în gîtlej şi răsuflă uşurat, lăsîndu-se pe podea. Prin fereastra deschisă pătrundea ninsoarea spulberată de vînt. Fulgii de zăpadă îi umeziră fruntea înfierbîntată. Lutek se ridică, clătinîndu-se pe picioare. Trase cu urechea. Nu mişca nimic. În castel era linişte. După uşă sforăia cineva. Păşind încetişor, Lutek se apropie de fereastră, sări peste pervaz şi pieri în întunericul nopţii.

Niciodată nu se gîndise Lutek, pe vremea cînd slujea aici ca fecior, la ce îi va folosi faptul că el cunoştea bine împărţirea încăperilor castelului.

Cînd Lutek ajunse acasă, o găsi pe Hanka lîngă Marylka.

Stach îi vorbi Hankăi pentru întîia oară în atîtea ceasuri lungi de tăcere:

— Am fost acolo, — zise el, arătînd cu mîna în partea în care se afla castelul panului.

Hanka se uită la Stach şi scoase un ţipăt:

— Ce-i asta?

Pe faţa lui Stach şi pe cămaşă erau pete roşii de sînge.

— Ce-i asta?! — strigă ea, şi-l atinse cu mîna. — Eşti plin de sînge... Dumnezeule!

— E sîngele lui, — zise cu glas surd Stach.

— A-a-a, — gemu Hanka. — L-ai... — îngăimă ea, neîndrăznind să rostească cuvîntul care-i stătea pe buze.

Şi nici Stach nu-l rosti. Se aşeză pe laviţă, vlăguit de puteri. Marylka zăcea în faţa lui, pe pat, cu ochii larg deschişi pironiţi în tavanul afumat. Chipul i se înnegrise. Stach oftă greu, simţind că Marylka nu se mai află printre cei vii, în casa aceasta.

— Eu mă duc, Hanelka, — zise el încet, ridicîndu-se.

— Încotro? — întrebă Hanka speriată şi îndată prinse să vorbească pripit. — Da, da. Du-te, Stas, du-te cît mai repede...

Începu să alerge de colo-colo. Luă de pe laviţă o traistă, vîrî înăuntru o bucată de pîine, puse sare într-o cîrpă, se repezi în odaia de alături, dar se întoarse repede cu mîinile goale.

— Ei, — spuse Stach, — rămîi cu bine Hanelka!

Gemînd, Hanka îi căzu la piept.

— Blestemați să fie panii! — horcăi cu deznădejde Stach Lutek, dînd la o parte mîinile Hankăi. — Blestemați să fie pînă la al noulea neam, vîrcolacii nesățioși, să n-aibă parte de fericire pe acest pămînt, să n-aibă parte de viață!

Mijea de ziuă, cînd Lutek ieși din Markowiecka și intră în pădure. Uitîndu-se înapoi ca să vadă dacă nu este cumva urmărit, el se mistuia în desiș, cu pași mari și repezi. Curînd se isprăvi și cărăruia.

Știa că dincolo de stîncile înalte, acoperite cu tufe spinoase de porumbe, se deschidea drumul în munți, spre ciobani. Era sigur că huțulii îl vor primi și-l vor ascunde. În zadar îi hulea preotul în fiecare predică a sa, numindu-i eretici, schismatici, iscoade ale lui Hmelnițki. În ceata lui Kostka Napirski ei erau luptători buni și îndrăzneți.

Nici nu-i trecuse prin minte lui Stach Lutek, cînd se întoarse în satul său cu huțulul Fedorciuk, că în curînd îi va asculta sfatul: „Dacă ai să fii vreodată la ananghie — îi spusese de rămas bun huțulul — vino la noi. Dincolo de trecătoarea Verhovina n-o să te mai ajungă panii".

Suindu-se pe o culme stîncoasă, Stach Lutek se opri ca să se odihnească. Se uită în jos spre valea care se întindea în lumina de basm a zilei de iarnă. Acolo, undeva în zare, stăteau una lîngă alta căsuțele din Markowiecka. Acolo jos erau Hanka și Marylka.

Acolo îi rămăsese inima sfîșiată de durere și de deznădejde.

13

Cu prilejul sosirii înaltului oaspe, pan Leszczinski, cancelarul Rzeczei Pospolita, hatmanul de coroană Stanislaw Potocki dădea în castelul său din Podgorcy un ospăț măreț.

La Podgorcy se adunau șleahtici din tot ținutul, poftiți la ospăț. Începînd de la ceasurile douăsprezece, cînd husarii deschiseră poarta pentru cea dintîi caretă, aceea a lui Karol Burczak, ajutorul de jude din Brațlav, care veni împreună cu soția sa, pani Franczeska, oamenii din gvardie nu mai închiseră poarta.

Sosiră starostele Piotr Potocki din Kameneț, cu fiica sa, prea cucernicul Zygmunt Mrozowiecki, capelanul armiei coroanei; Michal Visznievecki, fiul răposatului prinț Jere-

mia Wisznіewecki, împreună cu mama sa, prinţesa Grizelda; tînărul Koniecpolski, prinţul Waclaw Zaslawski; pani Weronika Kisel, văduva lui Adam Kisel; Poniatowski, străjerul coroanei cu soţia sa Ewelina, la ale cărei farmece se spunea, în şoaptă, că însuşi măria sa regele Jan-Kazimir n-ar fi fost de loc nepăsător.

Încă în ajun, seara, venise la Podgorcy gheneralul Korff, trimis de pan Radziwill, hatmanul coroanei din Litvania.

Scurt timp înainte de ospăţ sosi şi Zbigniew Lopatinski, castelanul armiei regeşti.

În afară de înalţii oaspeţi amintiţi, veniră mulţi sleahtici de obîrşie mai puţin însemnată, vecinii, reimentarii armiei coroanei, care tocmai în vremea aceea se odihneau pe la moşiile lor, folosindu-se de liniştea vremelnică.

Pe pajiştea din faţa castelului hatmanului nu mai era loc de caretele, butcile, săniile închise şi de caii de şa.

Slujitorii umblau încolo şi încoace, hăitaşii şi vistavoii se strigau unii pe alţii, caii nechezau. În curte zburau cînd dintr-o parte, cînd din cealaltă, chemări, bineţe, rîsete.

— Sluga domniei voastre, pane ajutor de jude!

— Adînci plecăciuni luminăţiei voastre, pane reimentar!

— *Padam do nòzek pani Franczeski*[1]) *!*

— Mai trăieşti pane comis? Pre legea mea, credeam că te-ai înălţat la ceruri!...

— Pînă nu-l trag în ţeapă pe Hmel, nu mor! — gîngăvi fudul pan Dominik Kalitynski, comisul coroanei, un bătrîn de optzeci de ani, cu barba albă, răspunzînd lui Karol Burczak, ajutorul de jude din Braţlav.

— Iată un răspuns cavaleresc, pre legea mea! Vivat pentru panul comis al coroanei! — strigă Poniatowski, străjerul coroanei, în vreme ce pani Poniatowska bătu din palme.

Aruncînd slujitorilor mantalele blănite, reimentarii cu mustăţi cărunte suiau sprinteni, tinereşte, scara, pe care erau aşternute covoare persiene, de ambele părţi ale căreia, pe zidurile îmbrăcate în marmoră, luminau facle şi vegheau cu dardele în mîini şi cu platoşe strălucitoare două

[1]) Cad la picioarele doamnei Franczeska (în limba polonă.) (N. red. rom.)

rînduri de oşteni înzeuaţi din reghimentul hatmanului coroanei.

Doamnele şi domnişoarele, în toalete scumpe, cu pieptul şi umerii mult dezgoliţi, urcau repede, cu pantofiorii brodaţi cu fir de aur sau de argint, treptele largi.

Cavalerii curtenitori apucau îndemînatici trenele lungi ale doamnelor şi le duceau cu respect în urma lor.

Din salonul spaţios se revărsa o muzică veselă. Urcînd scările, doamnele şi domnişoarele săltau de pe acum în ritmul danţului.

O clipă rîsetele conteniră şi strigătele vesele încetară. Toată lumea se dădu la o parte în tăcere, plecînd capetele cu smerenie în faţa prinţesei Grizelda Wiszniewecka, care urca scările sprijinită de gazdă, pani Iaroslawa, soţia hatmanului coroanei. Rochia neagră şi mănuşile negre, lungi pînă la coate, faţa albă ca varul şi privirea plecată, toate acestea voiau să arate marele doliu pe care-l purta prinţesa după răposatul său soţ.

În spatele mamei sale, păşea Michal, fiul prinţului, într-o jachetă franţuzească, în pantaloni scurţi, albaştri, de catifea, cu panglici negre la genunchi, zvîcnind din pulpele subţiri. De sub peruca lui albă, elegantă, se ivea o faţă mică, speriată, nedumerită.

Bătrînii pani clătinau din cap, parcă vrînd să spună pe ce neputincioase mîini intraseră comorile răposatului prinţ...

Ca o umbră, furişîndu-se păşea cu sfială pani Weronika, văduva lui Adam Kisel. Dar pani Iaroslawa îi făcu şi ei onorurile de gazdă.

Toată şleahta privi cum pani Potocka o îmbrăţişă şi o sărută. Chiar comisul coroanei vărsă o lacrimă.

În vreme ce oaspeţii se desfătau ascultînd muzica şi sorbind miedul spumos adus de slujitori în livrele, pe tipsii de argint, în cupe înalte veneţiene, în vreme ce şleahticii şi şleahticele conversau cu vioiciune, în vreme ce se alcătuiau tot felul de cercuri şi de grupuri, în vreme ce pan Poniatowski, străjerul coroanei, înveselea toată societatea cu spiritele sale, iar pani Poniatowska, frumoasa blondă Ewelina se mîndrea cu rochia pe care pan Poniatowski i-o adusese chiar de la Paris, unde plătise pentru ea celui mai bun croitor de acolo trei mii de zloţi, adică cinci mii de livre („Priviţi — mătasea e ţesută cu aur, în îndepărtata Indie...") şi în vreme ce reimentarul Zamoyski

istorisea cum prinsese el singur la Beresteczko o sotnie întreagă de cazaci schismatici şi fusese cît pe ce să-l ucidă pe Hmelniţki, iar pani Moczulska povestea la celălalt capăt al somptuosului salon, cum se îmbrăcau femeile la Florenţa, de unde se întorsese nu demult împreună cu bărbatul ei care era acolo trimis regesc — în vremea aceasta amfitrionul, hatmanul de coroană Stanislaw Potocki, marele cancelar Leszczinski, gheneralul Korff, Piotr Potocki, starostele din Kameneţ, Kalinowski, hatmanul armiei din Ucraina, Tikocinski, mareşalul coroanei şi capelanul Zygmunt Mrozowiecki, se sfătuiau încă de la ora douăsprezece din zi, sfat care se prelungise pe neaşteptate pînă tîrziu, amenînţînd să întîrzie ospăţul.

Iar panul hatman de coroană, al cărui spirit amabil şi politicos era privit ca model de toată şleahta, nu putea să fie de acord cu o astfel de întîmplare nemaipomenită.

Pani Iaroslawa se apropiase pînă atunci de cîteva ori de uşa cabinetului în care se ţinea sfatul, dar căpitanul Ochab, care stătea de pază, nu făcea decît să dea din mîini atunci cînd îl întreba dacă cei dinăuntru mai au mult de vorbit.

Cu toate cele şase candelabre, în care se înălţau drept treizeci de lumînări, pe masa în jurul căreia şedeau marii reimentari şi cancelarul, cabinetul hatmanului coroanei era întunecos din pricina fumului de tutun.

Suluri de hărţi, teancuri de foi de pergament scrise, pene de gîscă împrăştiate la întîmplare, călimările de pe tipsiile de argint — erau dovada că aici avea loc o discuţie neobişnuită, căci cum s-ar fi putut desfăta înalţii pani, cînd pe masă nu se vedeau păhăruţele de rachiu, sticlele albastre cu gît lung, pline cu vin de Burgundia, şi burduful de berbec fript în sos de migdale?!

Ce desfătare era aceasta cînd la masă nu se auzeau rîsete şi glume, cînd nu zăngăneau geamurile ferestrelor de strigăte şi nu se auzea zornăitul pintenilor de argint ai mareşalului Tikocinski care la fiecare vorbă de duh a hatmanului Kalinowski ciocnea tocurile şi rîdea atît de tunător încît se stingeau lumînările?!

Pan Leszczinski, cancelarul coroanei, vorbea tainic:

— Nădăjduiesc, pani, că sfatul nostru va da roade. Mişcarea armiei, pe care a propus-o panul hatman al coroanei, n-a ridicat, după cum s-a văzut, nici o împotrivire. Măria sa regele încuviinţează în totul propunerea

hatmanului coroanei. Fără să aşteptăm ca moscoviţii să năvălească pe pămînturile noastre litvane, vom lua toate măsurile pentru a face ca steagurile regeşti să înainteze spre miazăzi, cît mai adînc cu putinţă. In înaintarea aceasta să nu cruţăm prostimea cîtuşi de puţin. Cît despre căpeteniile cazacilor, se impune să avem oarecare răbdare pentru o vreme.

— Îndrăznesc să-l întrerup pe panul cancelar al coroanei, — vorbi jignit Piotr Potocki, starostele din Kameneţ, — domnia voastră ne ofensaţi, prea luminate pan: cînd am cruţat noi oare prostimea cea blestemată?...

Leszczinski zîmbi numai din vîrful buzelor.

— Să-mi fie cu iertare, dar vă rog să-mi înţelegeţi vorbele aşa cum au fost rostite. Cel mai cumplit, cel mai înverşunat duşman al şleahtei, este prostimea ucraineană! Pe ea se sprijină Hmel. Ea l-a tîrît spre Moscovia. Ea este, într-un cuvînt, o putere vie, care trebuie nimicită... Chiar de la primii paşi, pe care-i veţi face în tîrgurile şi în satele răsculaţilor, pîrjoliţi totul, nimiciţi tot ce-i viu... Dar căpeteniile, pani, aici vă rog să aveţi în vedere că trebuie să ne străduim din răsputeri ca să ademenim căpeteniile de partea noastră. Nădăjduim, după cum a spus panul hatman al coroanei, că polcovnicul Ivan Bohun va trece de partea noastră, şi e chiar cu putinţă ca regele să-i dea pentru un timp oarecare buzduganul de hatman. Dar după aceea, pani, după biruinţa noastră, — rosti Leszczinski, ridicînd ochii spre tavan, — nu va mai fi nici un fel de hatman în Ucraina, în afară de cel al coroanei şi al armiei din Ucraina, nici oaste zaporojeană, nici un Sici, nici un fel de drepturi deosebite pentru tîrguri! Ispăşim cu toţii împreună, pani, păcatele înaintaşilor noştri; dacă ei ar fi ascultat întotdeauna Vaticanul, noi n-am fi ajuns astăzi pe marginea prăpastiei. De astădată, în apărarea Ucrainei s-a ridicat ţarul Moscoviei. Vom fi nevoiţi să luptăm la miazăzi şi la răsărit. Aceasta, pani, se întîmplă pentru întîia oară în istoria noastră, şi încă după ce Hmelniţki ne hărţuieşte de şase ani. Tot din pricina lui Hmelniţki ne-a rămas astăzi puţini căpitani de oşti pricepuţi, puţini ostaşi încercaţi, da, da, pani, nu daţi din umeri, puţini bani. Datorăm hanului Islam Ghirei din Krîm două sute cincizeci de mii de zloţi, iar sanctităţii sale papa Inocenţiu îi vom rămîne datornici pe vecie...

— Nu uitați, pane cancelar, — zise Stanislaw Potocki, — că mînăstirile catolice din țara noastră dispun de moșii întinse...

— Ce folos poate avea sanctitatea sa papa de la bogățiile acelea, dacă acolo e stăpîn Hmelnițki? — Leszczinski își frecă fruntea. — Vă rog să nu mă întrerupeți, — vorbi el cu glas scăzut, — nu am de gînd să ascund nimic față de domniile voastre, ca să nu vă amăgesc. Astăzi, numai adevărul, oricît de crud, mai poate fi folositor. Ceea ce a făcut Hmelnițki la Pereiaslav poate, în răstimp foarte scurt, să aducă un sfîrșit trist Rzeczei Pospolita, pe care vom dori întotdeauna s-o vedem întinsă de la mare la mare. Blestemăția săvîrșită la Pereiaslav înseamnă începutul sfîrșitului marei Rzecz Pospolita. Și apoi, pani, luați în seamă și faptul că pilda rea a prostimii din Ucraina poate molipsi și prostimea din Litvania, din Moldavia și din Rzecz Pospolita. Deși sfînta biserică face totul pentru a îndemna prostimea noastră să se ridice împotriva ucrainenilor și rușilor, totuși răzvrătirea lui Hmelnițki nu cunoaște nici hotare, nici opreliști, întocmai ca o ciumă. Nu-i o taină pentru noi că după Kostka cu greu am izbutit să înăbușim încă două răscoale în ținutul Cracoviei. De aceea acum e vremea cea mai potrivită pentru a ridica toate gloatele noastre în apărarea Rzeczei Pospolita. Trebuie să le băgăm în cap că acest război nu este îndreptat împotriva șleahtei, nu-i o luptă pentru moșii, ci că este un război împotriva întregii Rzeczei Pospolite.

— Înțelepte vorbe! — încuviință starostele Piotr Potocki.

Leszczinski plecă fruntea în semn de mulțumire.

Hatmanul coroanei privi spre ornicul elvețian de pe măsuța încrustată. Șase ceasuri și douăzeci de minute. Îi păru rău că hotărîse începutul ospățului pentru ora cinci. Pînă se va sfîrși sfatul, vor mai trece cel puțin patruzeci de minute. Ce să facă? Dealtfel, nu strica să înțeleagă și oaspeții ce vremuri grele se apropiau.

— Dar cum stăm cu hanul și cu sultanul? — întrebă Kalinowski.

— Trimișii noștri au și plecat într-acolo. Nădăjduiesc, pani, — și vă rog să țineți aceasta în mare taină, — că sultanul și Islam Ghirei vor porni împotriva lui Hmelnițki.

îndată ce acesta se va pomeni cu ghiarele încleştate, îl vor lovi din spate.

Dacă panul cancelar ar fi fost întrebat despre starea lucrurilor, în ceea ce-i privea pe şvezi, n-ar fi putut da un răspuns tot atît de îmbucurător. Întrebarea hatmanului armiei cotropitoare din Ucraina îi amintise de ultimele veşti despre legăturile suspecte ale vicecancelarului Radzeewski cu şvezii. Ferească dumnezeu ca ei să pornească acum împotriva Rzeczei Pospolita! Va trebui să facă tot ce-i stă în putinţă ca să-i împingă împotriva Moscoviei.

Socotind momentul potrivit, gheneralul Korff se ridică:

— Îmi îngădui, luminaţi pani, — vorbi el cu glas surd răsucindu-şi mustaţa roşcovană, — să vă vestesc în numele hatmanului litvan, prinţul Radziwill, că soldaţii noştri sînt gata de luptă. Am aflat prin iscoade că oştile moscovite înaintează spre hotare. Hmelniţki alcătuieşte cîteva polcuri care vor înainta spre apus, iar o altă oaste, în fruntea căreia se va afla el însuşi, va lupta la miazăzi. Din ştiri vrednice de crezare se pare că ţarul Moscoviei va veni chiar el cu oştile sale. Ţin să-l asigur pe panul cancelar că reghimentele noastre sînt gata. Vrăjmaşul se va căi că şi-a pus în gînd să dezlănţuie acest război împotriva noastră.

Gheneralul Korff se plecă adînc şi se aşeză. Bătăi uşoare în palme dovedeau că vorbele gheneralului mişcaseră pe ascultători.

Donnerwetter, el este soldat şi n-are de ce să se lase cuprins de deznădejdea, pe care a simţit-o limpede în vorbele cancelarului! Bine spunea Janusz Radziwill că n-ar strica să i se dea cancelarului un genunchi în spatele-i slab şi în locul lui să fie pus un cavaler viteaz... Cine se poate asemui cu Janusz Radziwill în cavalerism şi în vitejie? Korff tăcea mîndru, uitîndu-se la reimentari cu o privire de învingător. Dacă ei vor începe să vorbească despre ajutoare şi să ceară din Litvania cîteva reghimente de husari şi treizeci-patruzeci de tunuri, el va răspunde cu vorbele lui Radziwill: „Hmelniţki are mai mult de o sută cincizeci de tunuri — luaţi-le de la schismatic...“ Dar nimeni nu pomeni de ajutoare.

Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, vorbi fără a se ridica din jilţ. Vîrsta sa, coama căruntă de păr de deasupra frunţii late, experienţa şi buzduganul îi dădeau dreptul la aceasta.

— Luminaţii pani au auzit astăzi multe lucruri neplăcute. Cred că nu strică să ne socotim bine puterile. Sub buzduganul meu sînt patruzeci şi cinci de mii de ostaşi viteji şi o sută de tunuri. De ghiulele, de pulbere, nu ducem şi nici nu vom duce lipsă. Şleahticul Olekszycz, trimis de mine la Bohun, se va întoarce zilele acestea cu un răspuns mulţumitor. De aceasta sînt sigur. Scrisoarea mea personală către Bohun şi cuvintele măriei sale regelui, pe care i le duce Olekszycz, îşi vor îndeplini menirea. Nu mă învoiesc cu cele spuse de panul cancelar. Socotesc că nu trebuie să ucidem toată prostimea, pe toţi hlopii, ci numai pe copii şi pe bătrîni...

— O, — rosti mareşalul Tikocinski, dînd mirat din mîini, — n-aţi trecut cumva, luminate pane hatman, de partea lui Hmelniţki ?...

Potocki nici măcar nu zîmbi la gluma mareşalului.

— Socot că aceşti hlopi trebuie să fie prinşi şi dăruiţi turcilor. Sultanul şi hanul ne vor fi recunoscători pentru asemenea dar. Ei au mare nevoie de oameni pentru galere şi pentru războaiele din răsărit. De cînd a ajuns Hmel hatman, nu prea au mai putut lua robi în Ucraina. De ce, pane cancelar, să ne plătim datoria cu zloţi, de care ducem atîta lipsă, cînd putem plăti cu hlopi ?!

— Înţelepte vorbe, — rosti gros Kalinowski.

— O idee fericită, — răspunse cancelarul. — Sînt sigur că măria sa regele o va încuviinţa.

— Cred că nu trebuie să întîrziem, — începu din nou Potocki. — Peste cîteva zile voi da poruncă să pornim. Armia este gata. Planul de luptă e încuviinţat. Biruinţa nu se cîştigă în aceste palate, — urmă hatmanul coroanei, arătînd cu mîna pereţii cabinetului cu arme, picturi şi cadre, — ci pe cîmpul de luptă. Prea mult rău a pricinuit mîrşavul de Hmel Rzeczei Pospolita şi însăşi neamului meu, pentru ca să nu fac tot ce este cu putinţă spre a-l aduce cu arcanul de gît la Varşovia. Moscovia se va căi că a luat apărarea lui Hmel ! Noi ne vom ivi din nou sub zidurile ei, dar cu mai mult noroc decît pe vremea lui Sigismund. Mă bucur, pane cancelar, că ne-aţi onorat cu prezenţa domniei voastre, că ne-aţi dat îndrumări din partea regelui şi ne-aţi încunoştiinţat asupra stării lucrurilor. Vă rog să spuneţi regelui cuvintele mele : mai bine am să mor pe cîmpul de luptă, decît să dau înapoi !

Potocki se ridică brusc. Desprinzîndu-şi sabia de la curea şi punînd-o în faţa sa pe masă, el spuse :

— Această sabie mi-a fost dăruită de sanctitatea sa papa Inocenţiu, prin trimisul lui, călugărul Ieremia Huntzel. Jur pe viaţa mea, pe numele meu de şleahtic şi pe cinstea mea, luminaţi pani, că nu voi lăsa din mînă această sabie, pînă ce nu-l vom răpune şi pe Hmel şi pe răzvrătiţii lui.

— Vivat ! — strigă Kalinowski.

— Vivat ! — zbieră Tikocinski.

— Vivat ! — răcni gros gheneralul Korff.

Cancelarul se ridică, se apropie de hatmanul coroanei, îl îmbrăţişă cu căldură şi îl sărută pe frunte.

„Ca pe un mort" — se gîndi Piotr Potocki, starostele din Kameneţ, care socotea sosită vremea ca bătrînul hatman al coroanei să se odihnească la căldură, şi să-i dea lui buzduganul.

În clipa cînd reimentarii se îndreptară spre masa de onoare, aşezată sub un baldachin azuriu, musafirii păşiră spre mesele înşirate de-a lungul pereţilor uriaşului salon de ospeţe, scăldat în lumina orbitoare a policandrelor de cristal şi a sutelor de candelabre.

Pani Potocka îl conducea de braţ pe cancelar. Hatmanul coroanei păşea în urmă cu prinţesa Wiszniewecka.

Mareşalul Tikocinski ţinea cu gingăşie cotul cald, slăbuţ al paniei Ewelina.

Gheneralul Korff parcă dinadins călca cu botforii grosolani pe trenele doamnelor şi îmbrîncea cu coatele pe şleahtici, fără să-şi ceară iertare. Dar nimeni nu se supăra pe gheneral. Ce să-i ceri unui ostaş care trăieşte toată viaţa sau în şa, sau în şanţuri ! Chiar şi botforii săi murdari şi pintenii ruginiţi plăceau şleahticelor mai mult decît cizmele roşii de safian ale lui Kalinowski, hatmanul armiei din Ucraina, pe care străluceau pintenii de argint.

După ce marii reimentari luară loc la masa de onoare, se aşezară şi ceilalţi oaspeţi.

Hatmanul coroanei se uită cu luare aminte de-a lungul marelui salon de ospeţe. Nu, orice s-ar spune, sleahta n-a scăpătat, deşi în ultima vreme trecuse prin multe necazuri !

Zecile de şleahtici şi de şleahtice îşi îndreptau privirile spre hatmanul coroanei şi spre cancelar. Scîrţîitul scaunelor, şoaptele slujitorilor, zăngănitul talgerelor de argint

şi orchestra din lojă, care cînta în surdină sub bagheta bătrînului şi pleşuvului capelmaistru, italianul Rinaldini, căruia hatmanul coroanei îi plătea o leafă de trei mii de zloţi — mai mult decît primea lunar Remigian Piasecki, mai marele cancelariei regelui, toate acestea, privite de ochiul ager al stăpînului, îl mîngîiau şi tot odată îl bucurau.

Nu, mai este încă iarbă de puşcă în pulberării! E încă puternică Rzecz Pospolita! Se înveseli chiar şi cancelarul coroanei. Pe faţa sa uscăţivă se iviră pete trandafirii.

Cuparii turnau vinul unguresc în cupele înalte, slujitorii stăteau în spatele scaunului fiecărui oaspe, cu şervete, linguri, furculiţe şi cuţite la îndemînă.

Cuparul personal al hatmanului coroanei şi slujitori în livrele aduseră prosoape şi cîteva blide cu apă aromată, în care marii reimentari îşi muiară degetele, ştergîndu-le apoi nepăsători cu prosoapele.

În semn de cinstire deosebită, cancelarului i se adusese apa într-un talger de aur, iar prosopul i-l întinse însăşi pani Potocka.

Leszczinski îi mulţumi, sărutîndu-i mîna, şi oaspeţii avură prilejul de a-i vedea inelul ca din basme în care sclipeau nenumărate briliante, căci pani Potocka ridicase sus deasupra capului mîna sa dreaptă, ca şi cum s-ar fi putut vedea pe ea sărutul cancelarului.

Prinţul Waclaw Zaslawski şopti la ureche lui pan Poniatowski, străjerul coroanei, vecinul său de masă:

— Acest inel costă mai mult decît tot hanatul Krîmului.

Cînd pani Potocka se aşeză pe jeţ, hatmanul coroanei luă cupa şi se ridică.

— Cinstiţi oaspeţi, înalţi pani, nobile doamne! Cu prilejul sosirii printre noi a înţeleptului bărbat de stat al Rzeczei Pospolita, prea luminatul cancelar Leszczinski, mîna dreaptă a măriei sale regelui nostru, îmi îngădui să ridic această cupă în sănătatea sa şi să-i urez mulţi ani pentru fericirea Rzeczei Pospolita şi pentru pieirea vrăjmaşilor noştri — Hmelniţki şi aceia care l-au luat sub ocrotirea lor.

Muzica intonă un acord. Izbucniră urale:

— *Sto lat*[1]*! Sto lat!*

[1]) O sută de ani (în limba polonă.) (N. red. rom.)

Clinchetul cupelor, zăngănitul talgerelor, larma veselă vuiau de la un capăt la altul al salonului.

Karol Burczak, ajutorul de jude, întinse cupa peste masă spre străjerul coroanei şi flecări vesel:

— Să ne întîlnim cu bine la Moscova, pane Poniatowski!

— Iar eu vă dau întîlnire peste o lună la Kiev, în cîrciuma „Handzea Veselă"! — strigă castelanul Zbigniev Lopatinski.

Slujitorii aduceau bucatele la mese. Oaspeţii flămînzi înfulecau la repezeală bunătăţile puse pe talgere.

Castroanele mari de pe mese erau pline cu sosuri de şofran, de vişine, de prune, de ceapă, pe tipsiile de argint se aflau fripturi de vacă, de berbec, de viţel, de pasăre, gătite cu tot felul de mirodenii.

După ce oaspeţii dădură gata primul rînd de mîncări, cuparii puseră în faţa fiecăruia şipuri de farfor cu bere şi umplură alte talgere, curate, cu fripturi de claponi, pui, gîşte, raţe, iepuri, căprioare, capre, mistreţi. În acelaşi timp, paharnicii aduseră felurite fricasuri, carne sărată cu mazăre bătută, păsat de mei şi de arpacaş, plăcinte cu brînză, gogoşi fierte în lapte de mac, şi sparanghel. După ce toate aceste bunătăţi, care, după cum spunea pan Kalinowski, mai potoliră puţin foamea oaspeţilor, fură aduse fel şi chip de vinuri. Pe mese se iviră malvasie şi vin de Rin, de Burgundia, vin auriu de Flandra, chianti italian, muscat indian şi tot felul de lichioruri aromate.

Slujitorii abia pridideau să umple cupele. Şleahticii, învăpăiaţi în obraz, loveau cu pumnii în mese, ameninţînd pe vrăjmaşii lor schismatici, iar şleahticele rîdeau zglobiu şi aţîţător.

Cei care şedeau aproape de masa înalţilor reimentari auziră pe hatmanul coroanei spunînd prinţesei Grizelda:

— Pot să vă asigur, nobilă pani, că nu mai este departe ziua cînd vă veţi întoarce în castelul domniei voastre din Lubnî, spre a trăi în linişte şi pace, rugîndu-vă pentru sufletul scumpului nostru prinţ Jeremia.

Împreunînd cu pioşie mîinile, prinţesa Grizelda răspunse:

— Luminate pan, vorbele dumneavoastră mă bucură, dîndu-mi tărie şi încredere. Toată Rzecz Pospolita ştie că moşiile noastre erau atît de mari, încît nu le puteai da

ocol nici în două zile, dar ura mea împotriva schismaticilor este de cinci ori mai mare.

— Acestea sînt cuvinte cavalereşti! — exclamă hatmanul coroanei.

Gheneralul Korff care luase achiu, se dusese între oficerii tineri şi, dînd greoi din mîini, spunea :

— E mai bine că războiul începe tocmai acum. Vom termina cu toţi ruşii, odată şi pentru totdeauna. O să vedeţi, domnilor oficeri, aveţi răbdare...

Noaptea tîrziu, după ce mazurcile şi polonezele amuţiseră, după ce muzicanţii căzuseră istoviţi în lojă, iar oaspeţii beţi, abia mai ţinîndu-se pe picioare, se împleticeau prin saloanele palatului, în vreme ce alţii se uşurau afară, vîrîndu-şi două degete în gît, hatmanul coroanei nu putu să adoarmă multă vreme.

Fără să aştepte ivirea zorilor, cancelarul şi mareşalul plecară spre Varşovia. Se vede că treburile erau prea însemnate şi nu sufereau amînare, pentru ca bătrînul Leszczinski să pornească noaptea la drum. Iar faptul că se osteni se să vină el însuşi la Podgorcy, în pofida vremii rele şi a oaselor sale bătrîne, dovedea că celor de la Varşovia, în sfîrşit, le venise mintea la cap. Acum nimeni n-o să mai stăruie în părerea puţin isteaţă a prinţului Ossolinski că războiul cu Hmelniţki nu este decît un „bellum civile“ [1]...

Nu, nu era un război lăuntric, ci un „bellum servile“ ! [2]) Şi lupta va fi pe viaţă şi pe moarte !

Bine mai ajunseseră panii senatori, tot benchetuind şi dănţuind ! Acum, cînd Moscovia luase Ucraina sub ocrotirea sa, nu se va mai putea spune despre războiul ce venea că-i un „bellum civile“, nu !

Voioşia, care nu-l părăsise toată seara pe hatmanul coroanei, se spulberase. Numai ura şi mînia nepotolită îi podideau inima, pe care trebuia s-o apese cu mîna spre a-i opri bătăile turbate.

Hatmanul nădăjduia arzător un singur lucru : că şleahticul Olekszycz se va întoarce cu o veste îmbucurătoare de la Bohun. Ce-ar fi să se pomenească chiar cu Bohun la Podgorcy ? Ar mai da un ospăţ. Dar poţi uita ocara de la Korsun ? Căci lui Bohun trebuie să-i mulţumească fratele său Mikolaj pentru că l-a făcut de ocară. Bohun a

[1]) Război civil (în limba latină) (N. red. rom.)

[2]) Războiul sclavilor (în limba latină.) (N. red. rom.)

căsăpit pe husarii şi pe dragonii săi. El este acela care a nimicit la Pileava reghimentul de gvardie, podoaba şi mîndria şleahtei. El este acela care a scos din cercul de fier al împresurării de la Beresteczko toată oastea lui Hmelniţki, toată pedestrimea, urcînd cîte trei cazaci pe un cal!

„Pot oare să mă bizui pe el?" — se întrebă înspăimîntat hatmanul coroanei. Atunci de ce Bohun nu jurase credinţă Moscoviei? De ce rămăsese la hotar şi nu se dusese la Pereiaslav? Dacă iezuiţii vorbesc, ştiu ei ceva, cu siguranţă. Ar trebui să uite vremelnic toate jignirile blestematului cazac. La urma urmei, cine e acest Bohun? Un „profanum vulgus", un golan ridicat în slăvi de Hmel şi de prostime. De aceea unui astfel de hlop nu trebuie să-i arăţi nici o dovadă de cinstire şi a-ţi ţine cuvîntul faţă de el nu numai că n-are nici o noimă, dar nici nu-i lucru vrednic de un senator al Rzeczei Pospolita. Nu mai e mult şi se va răfui el cu Bohun.

Cancelarul spunea cu hotărîre: „Dacă aici, la miazăzi, Bohun va fi cu noi, iar la Cehrin îl vom avea pe Vîgovski, atunci mai devreme sau mai tîrziu se va sfîrşi cu Hmelniţki! Atunci o să-i întrebăm pe cei de la Moscova: „Cine vi s-a supus? Cui aţi dăruit înalta voastră ocrotire, măria ta, şi boieri dumneavoastră?"

— Da, o să-i întrebăm! — îşi şopti Potocki. — O să-i întrebăm! Şi întrebarea asta le-o vom pune boierilor la Moscova, în palatul din Kremlin...

14

— Oameni, oameni buni! Uitaţi-vă la spinarea mea! Uitaţi-vă la ochii mei! Maica domnului ne-a lepădat de la inima ei. Preoţii şi episcopii, lovi-i-ar trăsnetul, cîntă în strună panilor! Ne îngroapă de vii...

Soarele scălda poiana largă într-o lumină vie. Dar întunericul bîntuia în sufletele oamenilor strînşi roată în jurul sărmanului pospolit, care în dimineaţa aceea venise din vale, fugind de joimirii regelui. Întuneric era şi în sufletul lui Stach Lutek. Dar şi mai întunecate îi erau gîndurile. Ce să mai pomeneşti de preoţi şi episcopi? Săracul nu găseşte la ei nici sprijin, nici mîngîiere. Ei nu fac decît să-i tot îndruge hlopului: „Supune-te. Pe lumea cea-

laltă o să fie mai bine". Iar ei înşişi iau şapte piei de pe hlop şi ţin fără remuşcare hangul panilor. Pe pani îi slujesc, nu pe dumnezeu!

...Trecuse o lună de cînd Lutek venise la huţulii răsculaţi. Pavlo Fedorciuk, deşi nu era catolic, îi dăduse un sfat bun. Dealtfel, cei mai mulţi oameni de pe aici erau de credinţă grecească. Dar aceasta putea fi oare o piedică pentru Stach Lutek?

Nu trecea o zi ca să nu sosească încă un fugar din vale. Huţulii îi întîmpinau ca pe nişte fraţi. Îşi împărţeau cu ei ultima bucată de pîine. Mîncau cu toţii din acelaşi cazan.

Stach Lutek aflase de noua şi cumplita nenorocire care lovise Markowiecka. După fuga sa de acolo, Marylka nu mai trăise mult. Într-o noapte se dusese la iazul boieresc şi-şi înecase ruşinea într-o bulboană adîncă. Iar dragonii panului se năpustiseră asupra satului atît de turbaţi, încît în locul caselor, prin ogrăzi rămăseseră numai hornurile. Hanka fusese bătută de moarte cu gîrbaciul. Bătrînul Bojarski trebuise să fugă şi el la huţuli.

Oamenii spuneau că hatmanul coroanei însuşi spusese că-şi va trimite împlătoşaţii săi în satul Markowiecka, spre a se răzbuna şi mai crunt pentru Wladek al său. Dar asupra cui să se mai răzbune? În sat nu mai rămăseseră decît vreo douăzeci de oameni betegi şi schilodiţi. Pe moşia nemărginită a panului vor năpădi buruienile anul acesta. Măcar de-ar năpădi scaiul şi bălăriile pe toate moşiile panilor, de la Zbruci, pînă la San, pînă la Vistula!

Buzele lui Stach Lutek tresăreau. Mîinile sale vînjoase tremurau.

Pîlcul de răsculaţi şi de oameni fugiţi din robia panilor stăteau şi ascultau pe pospolit. Iar acesta parcă era cuprins de nebunie. Ai fi zis că nu mai stătuse niciodată de vorbă cu oameni, parcă nu avusese pînă acum cui să împărtăşească durerile şi chinurile sale.

Rezemat de bardă, Pavlo Fedorciuk asculta cu luare aminte vorbele pospolitului. Acesta ţinea cu mîinile însîngerate cămaşa ruptă, şi toţi cei din jurul lui îi priviră trupul scrijelat de gîrbaci, crestăturile acoperite de sînge uscat de pe spinare şi de pe piept.

Rănile lui Pavlo Fedorciuk pe care i le făcuseră atunci cînd îl biciuiseră la Cracovia, în Piaţa Regească, la stîlpul nelegiuirilor, nu se vindecaseră încă. „Pesemne că nici ale lui Stach Lutek nu s-au vindecat" — se gîndea Pavlo

Fedorciuk, aruncînd o privire spre Stach, cu care îl înfrăţise pe vecie nevoia şi durerea.

În peşterile din Verhovina se strînseseră peste o sută de fugari. Fiecare îşi avea durerea sa, nevoia sa, suferinţa sa. Dar o durere seamănă cu o alta, suferinţele oamenilor sînt surori bune. Nevoia era maica tuturor celor asupriţi de şleahticii trufaşi.

Pavlo Fedorciuk ştia că undeva, dincolo de Zbruci, în Ucraina, panii leşi se temeau să scoată capul în faţa căzăcimii slobode, în faţa gloatelor hatmanului Hmelniţki. Ce-ar fi s-o ia într-acolo ? ! Dar cum să se strecoare ? Joimirii cutreieră pe toate drumurile. De s-ar ridica din nou mulţimea împotriva panilor ! Dar după doborîrea lui Kostka Napirski panii sînt mai ageri ca oricînd. Au pus bine jugul pe grumazul pospoliţilor. Îi strîng în chingi cu birurile, îi leagă de mîini şi de picioare, nu-i lasă nici să răsufle în voie. Dar cu cît sînt mai chinuiţi, cu atît se înverşunează mai mult pospoliţii împotriva panilor. Iată, de pildă, Stach Lutek, oare îl va ierta el pe Potocki, hatmanul coroanei ? Dar el însuşi, Pavlo Fedorciuk, oare poate el uita toate nedreptăţile pe care panii i le-au pricinuit lui şi tuturor pospoliţilor pravoslavnici din Ciubinţî pe Dunaieţ ? Bărbaţilor le tîpăreau cruci pe piept cu fierul roşu, pe copii îi răstigneau, pe fete şi pe neveste le necinsteau şi apoi le dădeau păgînilor în robie. Din biserica lor au făcut grajd. Nici pe popă, pe bătrînul Sofroni, nu l-au cruţat. L-au băgat într-un butoi gol, au bătut capacul în cuie şi i-au dat drumul pe Dunaieţ.

Bine s-au mai desfătat husarii şi dragonii lui pan Potocki în Ciubinţî. Şleahticii se lăudau în faţa pospoliţilor, strînşi cu sila lîngă biserică :

— Acum o să ţineţi minte, dobitoci schismatici, să vă mai răzvrătiţi !

„Da, o să ţinem minte. N-o să uităm nici noi, nici copiii, nici nepoţii, nici strănepoţii noştri". — De acest lucru Pavlo Fedorciuk era încredinţat fără urmă de îndoială.

Pavlo Fedorciuk era îngrijorat mai mult ca de orice ca nu cumva joimirii negeşti să ajungă în peşterile Verhovina. De aceea Pavlo ceru tovarăşilor săi să adune, acolo unde cărăruia şerpuia printre două stînci, bolovani grei cu care să astupe drumul la o nevoie grabnică. Din peşteri mai puteai coborî în vale şi printr-o hrubă. De acest drum ştiau numai Fedorciuk şi Stach Lutek.

Oricît de mult se păzeau răsculaţii în munţi, vestea despre puterea lor se răspîndea iute. Oamenii din sate povesteau unul altuia plini de nădejde:

— În munţi se strîng răsculaţii... Se spune că însuşi Hmelniţki le-a trimis arme. Să nu se fudulească panii că l-au înfrînt pe Kostka...

Pavlo Fedorciuk ştia de aceste vorbe şi îşi zîmbea în mustaţa sa neagră ca smoala. Lovind cu barda în pietre, umbla prin peşteră, cu capul roind de gînduri.

Într-o noapte, după ce sosi Kazimierz Szubowicz, un pospolit amărît, Pavlo Fedorciuk hotărî să calce moşia lui pan Lubowicki, castelanul din Cracovia, unde trăseseră nişte dragoni. În caz de izbîndă, îşi vor putea face rost de arme, dragonii vor fi băgaţi în sperieţi, iar pospoliţii vor răsufla uşuraţi.

Răsculaţii avură noroc.

Stach Lutek se strecură noaptea în curtea conacului şi deschise poarta, dînd drumul orîacilor săi înăuntru. Aceştia isprăviră repede cu străjile şi, apoi dînd buzna în hambar, unde dormeau duşi dragonii, lucrul merse mai vesel. Pe rotmistrul Boreika fură siliţi să-l trimeată în iad.

Panul castelan, care sosise tocmai în acea noapte la moşie ca să se odihnească, după ce cu o săptămînă înainte trimisese dragoni pentru siguranţa sa, fu nevoit să fugă fără pantaloni pe el. Nu-l mai urmăriră. Ducă-se dracului!

Răsculaţii luară patruzeci de flinte, gloanţe, două butoaie cu pulbere, şaptezeci şi cinci de săbii bune, şi încărcară samarele cailor cu pîine, ajutaţi la repezeală de slujitorii castelanului, care hotărîseră să meargă şi ei în munţi, după ce vor da foc palatului.

În zorii zilei răsculaţii se şi întorseseră la Verhovina.

Acum Stach Lutek avea o sabie bună şi o flintă adevărată.

Şezînd lîngă foc, îi spunea lui Pavlo Fedorciuk:

— Mă gîndesc, Pavlo, că acum trebuie să strîngem mai mulţi oameni... Răposatul Kostka, să-i fie ţărîna uşoară, greşea, punîndu-şi nădejdile în prea luminatul rege. El spunea că regele Jan-Kazimir ţine cu hlopii şi că de obida noastră sînt de vină şleahticii cei fuduli. Noi amîndoi am văzut bunătatea regelui la stîlpul nelegiuirilor! Acum ştiu că nu ne vor binele nici regele, nici şleahticul, şi nici preo-

tul ! Dacă am fi mai mulţi, am lovi din spate pe şleahtici şi pe joimiri şi l-am ajuta pe Hmelniţki. Cum crezi ? O veni aici Hmelniţki ?

Stach Lutek întreba astfel, ca şi cum ar fi fost sigur că Pavlo Fedorciuk ştie bine ce are de gînd să facă hatmanul Hmelniţki. Dar în vremea nopţilor lungi de nesomn şi Fedorciuk se zbătea pe pîsla sa, gîndindu-se mereu la treaba asta. Şi-şi spunea : cel mai bun lucru ar fi să se strecoare pînă la Hmelniţki.

...Castelanul Waclaw Lubowicki a ajuns în fugă, numai în cămaşă, la moşia cumătrului său Swentkowski din Halkowka, ridicînd în picioare tot ţinutul :

— Au dat năvală răzvrătiţii lui Hmelniţki ! Fugiţi !

Şleahticii au înşfăcat săbiile şi s-au repezit spre grajduri. Înspăimîntată, pani Swentowska, care aştepta un copil, născu înainte de vreme. Bătrînul Swentowski damblagi de groază. Tînărul Swentowski izbuti cu anevoinţă să-şi liniştească familia şi pe slujitorii speriaţi.

Castelanul fu scuturat de friguri pînă seara. Slujitorii călări, trimişi în cercetare, aduseră veşti proaste. Palatul panului castelan arsese aproape tot.

Între timp castelanul îşi mai veni în fire. Scrîşnind din dinţi la auzul acestei veşti, răcni năpraznic :

— Aceasta n-am să i-o iert prostimii ! N-am să las piatră pe piatră ! Am să prefac în cenuşă tot ţinutul !

Cînd se crăpă de ziuă, castelanul Lubowicki plecă din Halkowka cu cai împrumutaţi de cumătrul său, zorind să ajungă pînă seara la Klasztorec, unde erau cvartirele unui reghiment de husari.

În ţinut se răspîndiră zvonuri că s-ar fi ivit nişte cete ale lui Hmelniţki şi că pospoliţii fug la ele. Şleahticii speriaţi o luară la goană spre Cracovia.

Aflînd aceste lucruri, Pavlo Fedorciuk spuse rîzînd :

— Bine i-am mai băgat în sperieţi pe pani. Dacă ar şti Hmel, ne-ar lăuda.

Stach Lutek îşi aminti de ziua aceea cînd în Markowiecka sosise acel olăcar al lui Hmelniţki, în drum spre Kostka Napirski. Şi acum ţinea minte cuvinte din universalul pe care îl cetise cazacul : „Nu pornim împotriva voastră, ci împotriva cumplitului vrăjmaş al nostru şi al vostru — împotriva şleahtei leşeşti".

Minteau preoții catolici, spunînd că pravoslavnicii erau dușmanii înverșunați ai catolicilor. Ce fel de dușmani? Cazacii căsăpiseră atunci pe zapcii și înapoiaseră pospoliților avutul răpit. Lui îi dăduseră înapoi vaca, pe care zapciii lui Potocki i-o luaseră pentru neplata dărilor.

Martîn se numea acel cazac. Unde o fi el acum? Ce repede se înțeleseseră cu el atunci, pospoliții. Și cu cîtă bucurie îl îmbrățișase și-l sărutase Kostka... O doamne! Sînt și oameni buni pe lume, sînt!...

— Popi, popi, — bombănea Stach Lutek, legănîndu-se deasupra focului. — Îi îmbrobodesc pe săraci cu minciuni, ca păienjenii în pînza lor.

Acum știe bine unde-i adevărul! Iată, Pavlo Fedorciuk nu se ruga la biserica papistașă, ci la cea pravoslavnică. Ei și? Oare aceasta l-a împiedicat să se înfrățească cu Stach?

Gîndurile roiesc în capul lui Stach Lutek. Nu poți să dai singur răspuns la toate. Nu poți să găsești singur tîlcul tuturor.

...Turbat vuiesc vînturile peste Verhovina. Bătrînii spun că nu vînturile vuiesc, ci se tînguie cu glas omenesc stîncile care străjuie pe crestele munților, veșnic îngropate sub omături. În aceste stînci a rămas de-a pururi împietrită durerea și aleanul bietului norod care s-a bătut de veacuri cu tot soiul de pani sîngeroși, luptînd pentru o viață slobodă.

De atunci, îndată ce primăvara purcede spre culmi, stîncile îngînă o poveste crîncenă, prin glasurile vînturilor, și-și rostogolesc spre vale cîntarea lor jalnică și chemătoare.

Adeseori, atunci cînd Hanka și Marylka trăiau încă, cînd vlaga tinereții zvîcnea încă în mușchii lui Lutek, la vremea aceasta, el ieșea noaptea din casă și asculta cum vuiesc vînturile în munții Verhovina, cum se îngînă unele pe altele stîncile neclintite.

Și lui Stach i se părea că stîncile chemau, prin miile de glasuri ale vînturilor, pe hlopii săraci, înghesuiți în casele lor.

— Viiuu, viiuu, nu zăboviți, oameni buni, priviți-vă pe voi înșivă, milostiviți-vă de copiii voștri, dacă nu vreți ca ei să trăiască toată viața ca vitele! Ridicați-vă, oameni buni, împotriva șleahticilor și a panilor, puneți mîna pe topoare și pe cuțite, pe furci și pe tîrnăcoape, porniți la luptă... Viiuu-viiuu!... Sculați, fraților!

...Stach Lutek nu știa, după cum nu știa nici Pavlo Fedorciuk și nici răsculații cufundați într-un somn scurt după podgheaz, că tocmai în noaptea aceea Remigian Piasecki, mai marele cancelariei regești, Leszczinski, cancelarul coroanei, Tikocinski, mareșalul regelui și arhiepiscopul orașului Gniezno țineau sfat la Varșovia în prezența regelui Jan-Kazimir, chibzuind cum să struneaască propria lor prostime cutezătoare, pe care duhul răzvrătirii, venit din răsărit, de la schismaticul Hmelniţki, o îndemna să scuture jugul panilor.

În palatul regesc sfetnicii lui Jan-Kazimir, înalți dregători ale căror nume erau cunoscute la curțile monarhilor din multe țări ale lumii, nu-și ascundeau îngrijorarea pe care le-o stîrnea cutezanța prostimii neobrăzate. Ei nu cunoșteau pe nume nici pe Stach Lutek, nici pe Pavlo Fedorciuk, nici pe alți oropsiți care se ridicaseră la luptă, neprecupețindu-și viața pentru un trai slobod și pentru pîine. Dar deasupra tuturor acelora care ridicau mîna pe pămînturile coroanei împotriva șleahtei trufașe, ei vedeau umbra groaznică a lui Bogdan Hmelniţki.

Asta era pricina pentru care în acea seară numele lui Hmelniţki era mereu pe buzele luminaților sfetnici ai lui Jan-Kazimir.

El, schismaticul Bogdan-Zinovi Hmelniţki, era capul răutăților. Și cancelarul nu se temu să spună cu glas tare:

— Blestematul schismatic a zguduit din temelie Rzecz Pospolita noastră.

Arhiepiscopul orașului Gniezno plecă fruntea în semn de încuviințare.

— Vai, pane, — rosti cu dojană mareșalul Tikocinski, — zău că dați prea mare însemnătate acestui nebun.

Arhiepiscopul de Gniezno măsură cu o privire pătrunzătoare pe înfumuratul mareșal, și spuse povățuitor:

— Panul cancelar a grăit adevărul sfînt! Disprețul n-are ce căuta aici.

Înalții sfetnici hotărîră și regele Jan-Kazimir întări: pînă la începerea luptei împotriva lui Hmelniţki și a moscoviților să se ia toate măsurile pentru potolirea prostimii din Rzecz Pospolita.

Astfel vînturile din Verhovina ajunseră pînă la Varșovia și, izbind în zidurile palatului regesc, neliniștiră pe rege și pe sfetnicii lui.

...Primăvară ! Primăvară !

Cine poate stăvili zborul tău ? Cine poate porunci : „Mai așteaptă !“ ? Oare nu aripile tale izvodesc în zările albastre nimbul auriu al seninilor zori ai dimineții ? Oare nu tu ai împins încolo cu pieptul tău voinic vălul des de nouri, nu tu ai încălzit cu boarea răsuflării tale craiul nou, verzui-argintiu, al lunii ? Dar stelele care licăresc zîmbitoare, acolo sus în tării, oare nu tu le-ai făcut mai mari ? Căci altfel de ce-s așa de limpezi și de ademenitoare în nopțile din luna lui cuptor ?

Troiene. Troiene. Întinderi albe fără de sfîrșit. Cîmpie vălurată de la o zare la alta. Ici-colo, de-a lungul drumurilor lucii, răsar căsuțe, strînse una lîngă alta, și turla albastră sau albă a vreunei bătrîne bisericuțe. Printre parcurile cu copaci deși se înalță palatele posomorîte ale panilor. Geamurile lor sînt întunecate. Ciorile și-au făcut cuiburi sub bolțile saloanelor, pînă nu demult atît de mărețe. Unde sînt panii Koniecpolski, Kalinowski, Wisniewecki, Potocki ? Căci tocmai pe vremea aceasta, după ospețele strălucite de la Varșovia și de la Cracovia, panii se întorceau la castelele lor, unde începeau să zbîrnîie scumpele geamuri venețiene, de hohotele de rîs, de glumele și de mazurcile vijelioase.

Și cînd vinul nu mai curgea pe gît, cînd ți-era silă să te și uiți la claponul fript, cînd te plictisiseși de toate și ți-era lehamite să mai îndopi gura hlopului, prins pentru desfătarea cheflîilor, cu dantele de Bruxelles smulse de pe umerii șleahticelor cherchelîte, și să răcnești : „Mănîncă, vită ! Mestecă, schismaticule !...“, cînd nimic nu mai avea farmec, atunci dădeai poruncă să se înhame cît mai repede caii și cu săbiile scoase năvăleai în satul sau în tîrgușorul apropiat, unde puneai la cale alt ospăț strașnic... Iar pentru a aduce un zîmbet pe buzele împietrite ale hatmanului coroanei, veșnic posomorît, căutai în sat mîndrețe de fată, o urcai în pielea goală pe masă, poruncindu-i să țină în mînă făclia și atunci străjerul coroanei, pan Sygmunt Poniatowski din Bar, vînătorul și dănțuitorul vestit în toată Rzecz Pospolita, stingea făclia de la primul foc de pistol, parcă retezînd cu briceagul luminița pîlpîitoare. Iar dacă nici asta nu înveselea pe panul hatman al coroanei, atunci puteai lega pe popa pravoslavnic sau pe

dascăl de coada unui cal căruia îi băteai în spinare un cui şi-l goneai spre cîmp... Iar după aceea, pentru desfătarea tuturora, puteai să-i strîngi pe pospoliţii desculţi în faţa castelului, să aprinzi facle şi să le porunceşti să cînte viersuri de primăvară. Aşa, dobitoacele să întîmpine primăvara cum se cuvine! N-aveai ce spune, schismaticii cîntau bine. Nu în zadar poruncise pe vremuri Sigismund al III-lea ca din dobitoacele acestea să fie alcătuită o capelă de cîntăreţi pentru Wawel.

Dar mai era un mijloc vestit de a trage în ţeapă, pe care cîndva franţuzul Guillaume Le Vasseur de Beauplan, inginerul care clădea cetăţi în Rzecz Pospolita, îl numise „născocirea lui Tamerlan", vrînd prin aceasta să măgulească pe prinţul Jeremia Wisznіewecki, care scornise mijlocul acesta de a trage în ţeapă şi-l folosea pentru pedepsirea schismaticilor.

Prea luminaţii pani îşi mai aduceau aminte cum la sărbătorirea aniversării căsătoriei sale cu prinţesa Grizelda, prinţul Jeremia poftise pe înalţii săi oaspeţi în parc, unde pe pajiştea ninsă se chinuia de moarte în ţeapă un hlop fugar, prins şi pus la cazne de slujitorii prinţului pentru vina de a fi cutezat să cîrtească împotriva prinţului pe care-l bănuia cu obrăznicie că ar fi nutrit gînduri păcătoase faţă de nevasta sa... Hlopul se zvîrcolea în ţeapa care îi străpunsese tot trupul, oprindu-se cu vîrful în bărbie. Patru slujitori ai prinţului luminau hlopul cu facle. Pani Grizelda porunci să se dea vin sărmanului om. Dar cînd prinţul însuşi, vroind să îndeplinească dorinţa soţiei sale, apropie paharul de buzele hlopului, nenorocitul îl scuipă în obraz cu sînge, şi prinţul turbat de mînie porunci ca schismaticul să fie sfîrtecat în patru.

Nopţile lungi de iarnă se călătoreau undeva, dincolo de zare. Venea primăvara. Şi cît de plăcut era pentru pani să se tolănească în fotelurile adînci, odihnindu-se după ospeţele strălucite de peste iarnă şi, închizînd ochii, să asculte pe vechili şi pe arendaşi, care le dădeau socoteala zloţilor strînşi în vremea iernii din tot felul de dări. Unde mai era asemenea belşug ca în Podolia?! Poate de aceea venea primăvara aşa devreme pe aceste pămînturi mănoase, care abureau de căldură...

Dar prinţul Jeremia Wisznіewecki nu mai era. Pesemne că îl ucisese jalea după avuţiile pierdute din pricina bles-

tematului de Hmel. Iar vestitul cavaler, străjerul Laszez pierise tăiat de o sabie căzăcească.

Pan Kalinowski, prin mila regelui stăpînul Barului, se temea să-şi arate nasul pe acolo.

Tînărul pan Koniecpolski nu mai avea o leţcaie în buzunar. Pe moşiile lui huzurea polcovnicul de cazaci Osip Gluh. Patruzeci şi şapte de mori de pe pămînturile din Podolia şi din Volhinia, stăpînite odinioară de pan Potocki, nu mai despicau văzduhul cu aripile şi nu mai învolburau apa cu roţile în folosul lui.

Plecase pe lumea cealaltă cancelarul coroanei prinţul Ossolinski, care era mîndru de iscusinţa cu care ştia să potolească pe hlopii din Ucraina, să-i cumpere pe nacealnicii lor, să-i asmută pe unul împotriva celuilalt, ca pe urmă să joace după cum cîntă el.

Răposase întru domnul de ipohondrie, adică de mîhnire, Adam Kisel, voievodul Kievului, care, deşi schismatic, era slugă credincioasă a Rzeczei Pospolita. De cîte ori o sprijinise la vreme de cumpănă! Izbutise adeseori să-i înşele pe pospoliţi, căci gloata hlopilor avea încredere în senator. „Orice ai zice — îi auzeai — senatorul Kisel e om de-al nostru, pravoslavnic!" Merseseră strună treburile răposatului senator, pînă în clipa cînd se ridicase Hmelniţki. In ceea ce-l privea pe Hmelniţki, se găseau mulţi care voiau să fericească şleahta şi toată Rzecz Pospolita, încercînd să-i răpună viaţa. Părinţii iezuiţi trimiseseră în patul lui o frumoasă şleahtică. Asta părea mai sigur ca orice! Dar s-a văzut că nimic nu era sigur. Nu cumva o fi într-adevăr vrăjitor blestematul hatman al gloatelor răsculate?...

An după an, în aceşti şase ani de necontenite necazuri, de griji şi de spaime cumplite, aşteptau cu nădejde primăvara. Poate că în primăvară tătarii şi turcii or să se mişte mai viu. Poate că, în sfîrşit, vor începe războiul împotriva ţaratului Moscoviei, poate că îl vor învrăjbi pe Hmel cu Moscovia şi astfel nu va mai fi stăpînit de gîndul pidosnic de a se supune ţarului Moscoviei.

Iarna plătiseră zloţi grei turcilor. Dăduseră bacşişuri şi vizirului, şi celorlalţi dregători din divan; în visteria hanului din Krîm vărsaseră talerii ca într-un sac fără fund. Rugaseră pe împăratul Ferdinand al III-lea să împingă Moscovia la un război împotriva turcilor... Ce nu făcuseră panii senatori, cancelarul, regele, hatmanii Rzeczei Pospolita...

Totul se schimba. Nimic nu rămînea pe loc în această lume. Totul era în mişcare, iar nădejdile, asemenea banilor irosiţi din vistieria secătuită a coroanei, se vădeau deşarte. Deşarte erau nădejdile şi în această primăvară a anului 1654, care îşi luase zborul spre tărîmurile de la miazăzi şi-şi întinsese aripile deasupra întinderilor nemărginite ale stepelor din Podolia, revărsînd zorii senini ai dimineţilor şi sărutînd cu buzele sale calde, uşor, fără ca ochiul obişnuit să poată vedea, tăpşanele şi văile îngropate în troiene.

Ivan Bohun, polcovnicul de la Vinniţa, care în fiecare dimineaţă se freca cu omăt pînă la brîu, în cerdac, luă bulzul alb din blidul pe care-l ţinea în faţa lui vistavoiul Lukaş şi tresări uimit. Neaua din palmă era moale, mătăsoasă, supusă şi parcă mai întunecată, şi doar de-abia ieri îşi zburlea fiecare fulg, înţepa, parcă se împotrivea. Bohun ţinu o clipă în faţa ochilor mîna de omăt, apoi îl strînse şi-l zvîrli cu toată puterea, departe, dincolo de zaplazul înalt, care despărţea de Bug casa polcovnicului.

— Primăvara, Lukaş, — strigă vesel Bohun, — vine primăvara !

Frecîndu-se cu omăt, sticlindu-şi dinţii albi şi drepţi sub mustaţa neagră, Bohun şugui :

— Ce fel de vistavoi eşti tu, dacă n-ai vestit cel dintîi pe polcovnicul tău, că primăvara e pe aproape, dincolo de munţi ?

Lukaş se legănă de pe un picior pe altul şi răspunse cutezător :

— Pentru asta purtaţi topuzul de polcovnic ; trebuie să le ştiţi pe toate mai bine decît noi, cazacii de rînd...

— Înţelepte vorbe... — rosti rîzînd Bohun.

Tocmai cînd se aşezase să îmbuce prînzişorul şi abia apucase să ia cu furculiţa o bucată de carne, în odaie năvăli gîfîind, fără să bată la uşă, Andri Berlo, pisarul polculuí.

— Bună vremea, pane polcovnic...

— Bună, pisarule, — răspunse Bohun. — Ce-i cu tine aşa devreme ?

— Veşti proaste, — spuse Berlo, lăsîndu-se pe laviţă în faţa polcovnicului.

Lukaş puse în faţa lui un alt blid curat şi împinse mai aproape stacana de cositor, dar Bohun îi porunci :

— Ia-le.

Lukaş luă stacana şi carafa şi le puse în dulap. Papagalul chicoti în colivia lui, care atîrna de perete deasupra dulapului, şi cîrîi :

— Prostănac. Prostănac. Pane. Pane.

Lukaş îl ameninţă cu pumnul pe furiş. Dacă l-ar fi văzut polcovnicul, s-ar fi supărat. De aceea se trase în spatele acestuia.

— Ei, ce veşti ? — întrebă Bohun, dînd la o parte blidul. — Lukaş, şterge-o.

După ce uşa se închise în urma vistavoiului, Andri Berlo începu speriat :

— Straja s-a întors cu un prins. Leşii au strîns la Kameneţ douăzeci de steaguri de husari şi de dragoni. Însuşi hatmanul coroanei, Stanislaw Potocki, se află acolo. Piotr Potocki, starostele din Kameneţ, a şi pornit spre Vinniţa şi spre Bar.

— O să-i întîmpinăm cum se cuvine pe şleahticii Rzeczei Pospolita, — spuse rîzînd Bohun. — Ce nenorocire e asta? Doar de aceea ţinem aici tot polcul, de aceea am rămas şi eu cu voi — altfel acum aş fi la Pereiaslav... Ce-or mai fi petrecut acolo polcovnicii şi pisarii... Dar nu-i nimic, nici noi n-o să ne lăsăm mai prejos...

— De petrecut o să avem vreme, pane polcovnic. Ei, iată ce au găsit astăzi cazacii la un călugăr papistaş, ia priviţi... — Pisarul puse pe masă, în faţa lui Bohun, un sul de pergament.

Bohun îl desfăcu, se uită la pecete şi strigă tare :

— Un viţ regesc... Ţ-ţ-ţ...

— Cetiţi-l pane polcovnic... Cetiţi-l.

— O clipă, să-mi beau laptele. O aştepta oleacă măria sa regele...

Bohun îşi turnă lapte într-o cană de farfor şi bău încet cu înghiţituri mici. Pisarul, nerăbdător, începu să se foiască pe laviţă. Măi, ce om — lemn ! Am alergat încoace să-mi iasă sufletul — nici n-am mai aşteptat să fie pusă şeaua pe cal, iar el bea lapte şi nici nu se uită la viţul blestemat...

Întotdeauna e aşa : cînd te vede că te frămînţi mai mult, nici nu clipeşte. Anul trecut, la Iampol, tătarii ne aprinseseră streaşina şi ne împroşcau cu săgeţi prin ferestre, dar el îşi găsise de lucru cu un pinten. Îi strigam : „Lasă afurisitul de pinten, că pierim !“ Iar el de colo : „Cum să călărească un cazac, şi încă un polcovnic, pol-

covnicul Ivan Bohun, cu un singur pinten? O să rîdă vrăjmaşii..."

În sfîrşit, pisarul nu mai putu răbda:

— Dar isprăviţi odată cu laptele! Dacă ar fi rachiu, mai treacă meargă...

— Iacă am isprăvit, — spuse Bohun, ştergîndu-şi mustaţa cu o năframă care atîrna de spătarul jeţului. — Rachiul îl vom bea, Andri, cînd îl vom răpune pe Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei. Deocamdată ia să cetim ce a smîngălit aici măria sa regele Jan-Kazimir.

Tot mai sus se ridicau sprîncenele groase, negre ale polcovnicului. Vîna albastră de la tîmplă îi zvîcnea, iar crestătura adîncă, de la urechea stîngă pînă aproape de bărbie, — amintire de la încăierarea cu hatmanul leah Kalinowski la Beresteczko — se învăpăiase. Netezindu-şi capul ras, vineţiu în jurul moţului, Bohun cetea:

„Către toţi polcovnicii, esaulii, sotnicii şi toţi cazacii din oastea noastră zaporojeană.

A ajuns la noi vestea că Hmelniţki, hainul vînzător, v-a dat în veşnică supunere ţarului Moscoviei şi a făcut aceasta împotriva rînduirii şi vrerii voastre, silindu-vă acum să juraţi credinţă ţarului Moscoviei. Dar printre voi s-au găsit şi mulţi oameni statornici în jurămîntul şi supunerea faţă de noi, regele Jan-Kazimir al Rzeczei Pospolita, care s-au lepădat de răzvrătitul Hmel, iar în curînd se vor mai lepăda şi alţii, fiindu-ne credincioşi şi supuşi. Vă vestim să rămîneţi în linişte şi să aşteptaţi în casele voastre sosirea armiei coroanei, care nu va întîrzia să vină la voi ca să pedepsească după cum se cuvine prostimea nesupusă şi răzvrătită şi să aducă la ascultare pe vînzătorul Hmelniţki şi pe părtaşii lui. Iar cînd armia noastră a coroanei, care vine sub porunca luminăţiei sale hatmanului coroanei, Stanislaw Potocki, va sosi în ţinutul vostru, să vă amintiţi de bunăvoinţa noastră faţă de voi şi, după cum aţi fost şi mai înainte slujitorii noştri de nădejde, să-i daţi tot sprijinul vostru şi să porniţi împreună cu el asupra lui Hmelniţki şi a soţilor săi. Pentru slujba voastră credincioasă regelui şi Rzeczei Pospolita, vă făgăduim mila noastră şi drepturi.

Jan-Kazimir, regele Rzeczei Pospolita.

Dat la Varşovia, în luna februar. ziua 21. — Leszczinski, cancelarul coroanei, cu mîna sa".

— Cu mîna sa... — rosti îngîndurat Bohun, acoperind cu palma latã vițul regesc pe care-l citise.

Andri Berlo, care rămăsese cu gura căscată, urmărea fiecare mișcare a polcovnicului. Îi stătea pe limbă să spună: „Numai noi n-am jurat credință încă — pesemne că nouă vrea să ne dăruiască regele bunăvoința sa...“

Dus pe gînduri, Bohun zise:

— Cu mîna sa. E vremea să-și țină mîna în buzunarul său... Să nu se bage în buzunarul altuia... Rege, rege...

— Tîmpit, dobitoc... — țipă papagalul și bătu din aripi în colivie.

— A spus adevărul! — zise Bohun, izbucnind în rîs.

— Adevăr! Adevăr! — începu din nou papagalul, dar Bohun îl amenință cu degetul și el tăcu.

O rază de soare lunecă pe fereastră, jucă pe geamul de la dulap, în care erau rînduite cu grijă, pe polițe, garafe și stacane, răsfrîngînd luciri albastre, roșii și verzi. Razele sclipeau în clondirele pline cu rachiuri mirositoare. „Nevasta le pregătește pentru paște — se gîndi Bohun — dar unde vom fi noi oare atunci? Ei, ce-i de făcut cu nevasta?“ În curînd Marta îi va naște un băiat. Un zîmbet îi lumină toată fața, stîrnind uimirea pisarului. De ce-o rîde polcovnicul? Ce-i de rîs acolo în vițul regesc?

„Da, un băiat — își zicea Bohun în sine. — Numai un băiat, Marta, auzi?“ Deși Marta se afla în clipa aceasta în a patra odaie, el parcă îi auzi răspunsul: „Bine, Ivane, bine...“

— Unde e călugărul? — întrebă deodată poruncitor Bohun și Andri Berlo, auzind în glasul lui asprimea cunoscută, se ridică și-și ciocni tocurile, zornăind din pinteni.

— În cetățuie.

— Să fie adus îndată aici!

— Am înțeles, pane polcovnic.

După plecarea lui Berlo, Bohun intră în iatac. Marta ședea la o măsuță cu bătrîna slujnică Dokia. Printre boabele de grîu din blidul aflat pe masă, se mișca un păianjen. Bohun se ivi pe neașteptate și nici slujnica, nici Marta nu avură vreme să ascundă blidul.

— Ce rușine! — le dojeni Bohun. — Niște cazace să creadă în asemenea nerozii! Pesemne că-i ghicești iarăși dacă va naște băiat, sau fată, babă Dokia...

— Da, șoimule, — grăi bătrîna, ridicîndu-se în picioare. — Un băiat, un băiat! Păianjenul ăsta cu cruce, pe care

abia l-am prins pe o grindină în podul bisericii, spune adevărul. Hai, pane Ivan, să-ți ghicesc și matale...

— Păianjenii se prăsesc numai prin palate și prin biserici, babă Dokia, — spuse în glumă Bohun, fără veselie în ochi.

Așezîndu-se în jeț alături de Marta, luă cosița lungă, neagră, care șerpuia pe spatele ei. Marta se uită la el neliniștită, și-i întîlni privirea pătrunzătoare, îngîndurată. Inima începu să-i bată repede. Parcă îi atinsese buzele un vîntuleț uscat.

— S-a întîmplat ceva rău?

— Un cazac trebuie, oare, să se teamă de rele? — zise Bohun, ocolind răspunsul.

— Ai dreptate, polcovnice, — se amestecă Dokia, legîndu-și mai strîns barișul alb sub bărbie. — Leșii? — întrebă ea.

— Cine alții? — spuse Bohun.

— Sînt aproape? — întrebă Marta, liniștindu-se încetul cu încetul.

— Cînd au fost ei departe?

— N-am să plec nicăieri, — spuse cu hotărîre Marta, dîndu-se mai aproape de Bohun. — Dacă ai venit să mă îndupleci, atunci, dragul meu, degeaba ți-ai pierdut vremea.

Pe fața prelungă a Martei trecu o umbră de îngrijorare, și ochii ei mîhniți priviră departe prin fereastra largă. Dincolo de fereastră se zărea Bugul, ferecat în platoșa sa de gheață, și deasupra lui meterezele cenușii ale cetățuii și turnurile pe care fîlfîiau steagurile în lumina soarelui.

— Bohune, nu m-am despărțit de tine din ziua cînd ne-am cununat, și nu mă voi despărți nici acum.

Cînd era vorba de lucruri însemnate și îngrijorătoare, Marta îl chema pe numele de familie, și lui îi plăcea aceasta, căci arăta parcă faptul că se socoteau amîndoi deopotrivă și erau buni prieteni. Se însurase cu Marta înainte de lupta de la Batog. Fata n-avea nici tată, nici mamă. Fuseseră arși de vii de joimirii lui Kalinowski, încă înainte de Beresteczko. Ea trăia la o mătușă, o tîrgoveață săracă, al cărei bărbat era cojocar în Bar. Din ziua nunții lor fuseseră tot timpul împreună. Chiar și atunci cînd el lupta cu șleahta la Batog, Marta se afla aproape de el, la cherване, și cînd călărimea vrăjmașă s-a năpustit asupra

chervanelor, ea a pus mîna pe flintă şi a început să tragă, răpunînd trei ostaşi regeşti.

Dar acum era vorba de altceva. Începuse să miroasă a pulbere. Acum nu va mai fi o încăierare oarecare, ci o luptă crîncenă. Nu în zadar Hmelniţki îl sfătuise încă din toamnă s-o trimeată pe Marta la Cehrin, sau chiar la Subbotov. Zolotarenko o poftise la el la Nejin.

— Nu fii îngrijorat, Ivane, — vorbi încet Marta, atingîndu-i obrazul cu mîna. — Ştiu la ce te gîndeşti... Dar dacă rămîn cu tine, o să-mi fie şi mie mai uşor. Nu pot să te las. Nu pot.

— Dar el ? — întrebă Bohun.

— Să se obişnuiască din pîntecele mamei cu viaţa plină de primejdii a cazacilor, — rosti ea aspru. — Dacă vom birui vrăjmaşul, va fi şi el biruitor împreună cu noi, iar dacă nu, vom pieri cu toţii...

— De ce taci, babă Dokia ? — întrebă Bohun cu nădejde pe slujnică.

— Ce sfat să-i dau eu celui mai viteaz luptător al hatmanului Hmelniţki ? Viteazului, îndrăzneţului îi poţi da numai sfatul acesta : întîmpină primejdia cu sabia în mînă. Mi-amintesc, pane polcovnic, dreptu-i, e mult de atunci, dar mie mi s-au întipărit pentru toată viaţa în minte vorbele acelea... Bărbatul meu, răposatul Panas, se afla împreună cu tatăl hatmanului Hmel, sotnicul Mihailo, sub zidurile Ţetorei turceşti. Duşmanii erau de cinci ori mai mulţi decît cazacii noştri. Speriat, Panas al meu s-a repezit în cortul lui Mihailo Hmelniţki şi a strigat : „Pane sotnic, dincolo de şanţurile pline cu apă, vrăjmaşii turci sînt cît frunză şi iarbă, şi nu putem ajunge la ei..." Dar Hmelniţki se ridică şi-i spuse lui Panas al meu : „Dacă sabia ta e scurtă, fă un pas înainte, şi ea se va lungi — astfel vei putea să ajungi la vrăjmaş..." La moartea lui, Panas a lăsat cu limbă de moarte fiului nostru aceste vorbe... Ce să-ţi spun, polcovnice ? Am să rămîn şi eu cu Marta.

— Nu te mîhni, nevastă ! Gîndeam că ar fi mai bine să aştepţi undeva... — zise încet Bohun.

— Voi fi liniştită numai lîngă tine, — răspunse Marta.

Lukaş deschise uşa.

— Bat, bat, şi nimeni nu răspunde, — se jelui el. — Aşteaptă pisarul şi esaulul...

16

Bohun intră liniştit şi stăpîn pe sine în odaia, în care se aflau pisarul Andri Berlo şi esaulul Karpo Kapusta. Înalt, spătos, greoi, esaulul nu semăna de loc cu fratele său Lavrin, atamanul tîrgului Cehrin. Faţa sa rotundă era totdeauna luminată de un zîmbet sfios, stînjenit. Puterea sa o cunoşteau bine caii nărăvaşi, singurii pe care îi călărea. Îndoindu-se sub greutatea sa, la început îl priveau pieziş, încercau să-l muşte de genunchi, să se ridice în două picioare sau să cadă pe neaşteptate în genunchi. Stîngaci la înfăţişare, pe cîmpul de luptă gonea ca un diavol şi nu rareori chiar şi Bohun se desfăta privindu-i loviturile de sabie, năpraznice şi dibace. Nu de-a surda povestea pisarul Berlo, cu limba lui ascuţită, cînd se afla la un păhărel: „Cînd mă uit pe un cîmp de luptă, ştiu unde a lucrat pan esaulul. Dacă văd un şleahtic spintecat de la umăr pînă la vintre, ştiu că acolo e mîna lui". Dar Bohun preţuia mai mult ca orice iscusinţa cu care esaulul ştia să prindă o „limbă". O prindea cînd voia şi unde voia — numai să-i spui. Iscusinţa aceasta era foarte folositoare şi de mare însemnătate. Şi dacă n-ar fi fost slăbiciunea lui pentru rachiu, pe care ştia să-l soarbă mai bine decît toţi cei douăzeci de mii de oşteni ai polcului, poate că ar fi stat acum la Cehrin în locul fratelui său... Aşa zicea el cînd era afumat.

— Unde-i călugărul? — întrebă Bohun, lăsîndu-se în jeţ lîngă masă şi poftind printr-o mişcare a mîinii pe pisar şi pe esaul să stea jos.

— Afară, — zise esaulul, arătînd cu mîna spre uşă. Şi oftînd din greu, se aşeză.

Berlo îşi duse palma în dreptul gurii, ca să nu i se vadă zîmbetul, şi-şi împinse încetişor jeţul mai aproape de Bohun.

— De ce l-ai lăsat afară? Adu-l înăuntru, — porunci Bohun.

Nu fuge; îl păzeşte straja în cerdac...

Şi dacă n-ar fi straja, tot n-ar fugi, — spuse pisarul cu înţeles.

Bohun privi pieziş spre esaul. Acesta se înroşi şi, scărpinîndu-se la ceafă, se plînse:

Călugărul s-a dovedit prea puţin vorbăreţ... Şi flăcăii mei i-au stîlcit mutra oleacă...

— Numai limba să nu i-o fi rupt, — zise Bohun.

— Nu, pane polcovnic, ferească sfîntul, vorbește bine și cu rînduială, — răspunse esaulul bucuros că i-a mers așa de ușor, căci știa că polcovnicului nu-i plăcea să se poarte rău cu prinșii și cu „limbile".

Esaulul se ridică sprinten de pe laviță și strigă prin ușa deschisă :

— Ghervasi, adu-l aici pe panul iezuit ! — Apoi se uită la Bohun și i-o luă înainte : — Numai, vă rog, pane polcovnic, să nu vă supărați pe mine : călugărul vorbește bine, dar cam șuieră... Dinții săi, după cum s-a văzut, sînt moi, iar pumnul lui Ghervasi e de fier...

Măsurînd cu o privire pătrunzătoare pe călugărul care intră în odaie, însoțit de cazacul Ghervasi, și văzînd vînătăile de pe fața sa speriată, Bohun spuse esaulului :

— Buni zugravi ai, esaule... — Și, mușcîndu-și vîrful mustății negre, întrebă pe călugăr printre dinți : — Ce vînt te-a adus prin părțile noastre, omul lui dumnezeu ?

Ieremia Huntzel, sau neguțătorul Umberto Meloni, sau, de data aceasta, fratele Sebastian, se făcu mic, își trase capul între umeri, se plecă cu smerenie, își feri ochii și răspunse cuviincios :

— Mă întorc, înălțimea voastră, la mînăstirea bernardinilor din Kiev.

— De unde ?

— Din Cracovia, înălțimea voastră.

— Ce ai făcut la Cracovia ?

Fratele Sebastian ridică ochii spre tavan, își făcu cruce și răspunse :

— Am fost să-mi iau rămas bun de la mama mea, care acum stă la scaunul dreptului județ.

— Ei, și acum ia să ne spui adevărul, — întrebă Bohun, și ochii lui parcă sfredeleau fața speriată, cenușie, a călugărului, — cu ce treburi te-ai ivit prin părțile noastre ?

Esaulul Kapusta oftă, începu să gîfîie și se dădu pe laviță mai aproape de călugăr.

— Vorbește, — porunci Bohun. — Esaulul te-a lăudat, a spus că ești un iezuit vorbăreț.

— Înălțimea voastră, rău s-a purtat panul esaul cu mine. Nu se cade să se poarte astfel cu un om al lui dumnezeu.

— Dar nici ca să arzi oamenii de vii și să-i tragi în țeapă nu se cade, omul lui dumnezeu, — zise Bohun. —

Cum se spune la voi, preacucernicilor? Necunoscute sînt căile omului... Te-ai plîns de esaul — gata. Acum răspunde ce te-am întrebat!

Glasul lui Bohun răsună amenințător.

Ieremia Huntzel se uită pe sub gene la chipul lui aspru. Iată, acesta-i Bohun, omul în care-și pun mari nădejdi cancelarul coroanei și hatmanul coroanei din Rzecz Pospolita, ba chiar și regele Jan-Kazimir. Aici, în Vinnița, Huntzel s-a încredințat el însuși: zvonul că Bohun n-a jurat credință țarului Moscoviei este adevărat. Încă nu se putea spune sigur dacă aceasta s-a făcut într-un anumit scop, sau dacă jurămîntul a întîrziat dintr-o pricină sau alta. Vițul regesc, făcut sul, se afla pe prichiciul ferestrei. Însemna că polcovnicul l-a și cetit. Era cu putință ca Bohun să fi și luat o hotărîre în ceea ce-l privește. Cum să se poarte acum cu el de față cu pisarul și cu esaulul? Sau, poate, aceștia sînt părtașii lui? Cancelarul coroanei, hatmanul Stanislaw Potocki, și mai stăruitor decît toți nunciul Torres, spuneau: „Cu Bohun va fi ușor să ne înțelegem. Doar el nădăjduia să fie mîna dreaptă a lui Hmelnițki, și Zolotarenko i-a luat-o înainte. Nu întîmplător a lipsit Bohun de la Pereiaslav. Cazacii îl cinstesc, prostimea îl iubește, îi cîntă și-i povestește faptele de vitejie, socotindu-i sabia vrăjită. Trebuie făcut tot ce-i cu putință pentru ca Bohun să fie ademenit de partea Rzeczei Pospolita". Ar fi putut să-i spună între patru ochi, limpede și deschis, că regele Jan-Kazimir îi va da buzduganul de hatman. Dar o întîmplare afurisită încurcase totul! Nu în chipul acesta trebuia să se petreacă întîlnirea lui cu polcovnicul Bohun. Dacă n-ar fi flecărit la beție sluga sa, blestematul acela de Gabeletto, oricît de amănunțit l-ar fi căutat cazacii, la trecerea peste apă, n-ar fi ajuns în cetățuie la acest esaul schismatic. Putea să fie mulțumit cel puțin de faptul că la cercetare cazacii nu găsiseră tot ce avea asupra lui. În ceea ce privește vițul regesc, se va descurca. Știe el să scape din capcane de lupi și mai și.

– Ce, ți s-a încleștat gura, omul lui dumnezeu?

– Voi spune tot, pane polcovnic, — începu smerit Huntzel. — Nu sînt un trepăduș al vrăjmașului și nu sînt o lepoadă, cum zice pan esaul despre nefericitul și sărmanul de mine. Sînt un om cuvios, și ruga către Hristos este singura mea bucurie.

— Alte bucurii nu mai ai? — îl întrerupse nerăbdător Bohun. Şi după o clipă întrebă: — In ce chip a ajuns viţul regelui în mîinile tale? Cine ţi l-a dat? Cui îl duceai?

— Mi-a fost dat, înălţimea voastră, la Cracovia, în mînăstirea bernardinilor şi mi s-a poruncit să-l dau la mînăstirea din Kiev. E sfîntul adevăr! — Huntzel îşi făcu semnul crucii. — Jur că ceea ce am spus e adevărat!

— Nu minţi, — vorbi răspicat Bohun. — Te sfătuiesc să spui adevărul; altfel, voi porunci să ţi se dezlege limba în alt chip...

— Insuşi Bohun te întreabă, diavole! — strigă esaulul. — Răspunde!

— Cine nu cunoaşte pe înălţimea sa, pe panul polcovnic Bohun, — rosti Huntzel, împreunînd cucernic mîinile, — cine n-a auzit de vitejia sa?...

— Destul, — zise Bohun, ridicîndu-se. — Esaule, du-l în cetăţuie şi cercetează-l după feleşagul născocit de diavolul Loyola, pe care aceşti slujitori ai lui dumnezeu îl socotesc sfîntul lor.

Huntzel nu se aşteptase la un astfel de sfîrşit al întîlnirii cu Bohun. Unde sînt asigurările hatmanului coroanei: de îndată ce Bohun va citi viţul regelui, va începe numaidecît să vorbească altfel? Tare cu duhul, dar nu prea puternic cu trupul, Huntzel n-avea de loc chef să facă iar cunoştinţă cu pumnii cazacului Ghervasi, care stătea în spatele său şi îi sufla în ceafă; dar poate că îl pîndea şi ceva mai rău, căci nu într-o doară pomenise Bohun de Loyola. Genunchii lui Huntzel începură să tremure. Fără să vrea îşi aminti cum în hruba mînăstirii iezuiţilor din Varşovia, din porunca lui, se turnase apă pe gît unui sotnic de cazaci, luat prins, spre a stoarce de la el mărturisiri asupra scopului pentru care venise la Varşovia. Şi acesta era unul din mijloacele de cercetare arătate de Ignaţiu de Loyola. Dar aceste mijloace trebuiau folosite numai pentru eretici. Dacă nu întîlnea acei cazaci afurisiţi şi dacă Gabeletto nu se speria, viţul regelui n-ar fi ajuns în chipul acesta în mîinile lui Bohun.

Şi iată că esaulul se ridică de pe laviţă, şi îndată se ridică şi Bohun. Cazacul Ghervasi îl apucă pe Huntzel de cot. Atunci acesta îşi luă inima în dinţi. Înălţă capul, se uită în ochii lui Bohun şi spuse:

— Înălțimea voastră, vă rog să mă ascultați între patru ochi.

— Aha, așa obișnuiesc iezuiții să mărturisească adevărul, fără martori, pentru a tăgădui după aceea mai ușor cele spuse? Ori poate e mai ușor să minți între patru ochi?

— Înălțimea voastră, vă rog să mă ascultați între patru ochi, — rosti din nou stăruitor Ieremia Huntzel.

Huntzel n-avea obiceiul să joace tare. Dar se întîmplă cîteodată în viață că, jucînd tare, poți să-ți scapi capul. Prea mult își prețuia Huntzel capul, prea mare cinstire îi arăta însuși papa Inocențiu al X-lea, prea bine cunoștea Huntzel sufletul căpeteniilor cazăcești — cel puțin așa i se părea lui — ca să se îndoiască de vorbele pe care le va auzi din gura lui Bohun, cînd acesta va vedea scrisorica hatmanului coroanei, cînd îi va spune ce-i cer și ce-i făgăduiesc regele și cancelarul.

— Bine, — zise Bohun și porunci pisarului și esaulului: — Duceți-vă la cantelaria polcului, iar tu, cazace, așteaptă în tindă.

Inima bătu mai tare în pieptul lui Huntzel, parcă șoptindu-i: „Ai făcut bine. Rătăcit ai fost și ai ieșit la lumină". E mai bine chiar că la început părea că totul are să iasă prost. Iar faptul că Bohun încuviințase să stea de vorbă cu el între patru ochi dovedea că nu vrea să asculte lucruri tainice de față cu martori. Reiese că nutrește gînduri pe care nu cutează să le încredințeze nimănui. Se pare că nu s-au înșelat nici nunciul Torres, nici cancelarul Leszczinski.

Pașii grei ai esaulului și cei mărunți ai pisarului se pierdură în tindă. Huntzel făcu un pas înainte, și vorbind cu un glas cît mai tainic, începu:

— Am venit aici anume ca să vă văd pe domnia voastră, pane Bohun.

— Oaspeții mei nu vin în chipul acesta — nici măcar iezuiții, — spuse rîzînd acesta.

Rîsul polcovnicului i se păru lui Huntzel binevoitor.

— Înălțimea voastră, v-am adus o scrisoare de la hatmanul coroanei, pan Stanislaw Potocki.

— Eu nu fac schimb de scrisori cu hatmanul coroanei din Rzecz Pospolita, — răspunse Bohun, uitîndu-se întunecat la Huntzel.

— Dar eu am însărcinarea să dau înălțimii voastre în

mînă această scrisoare. Cu mare primejdie am ajuns pînă aici şi chiar oamenii de strajă ai domniei voastre nu mi-au găsit-o.

— N-au ştiut cum să caute. O să le rup urechile pentru aceasta.

Huntzel se cam fîstîci. Nu înţelegea purtarea lui Bohun. Dacă el este într-adevăr atît de credincios lui Hmelniţki, de ce n-a chemat cazacul şi n-a poruncit să-l ducă la cetăţuie? Dar de ce rîde — şi-o bate joc de el? Era prea tîrziu să mai dea înapoi. Şi suflecîndu-şi mîneca de la mîna stîngă, Huntzel smulse de sub cot o fîşie galbenă de pergament, care semăna cu pielea omenească, deslipi cu grijă de pe el un petec de mătase şi-l puse pe masă în faţa lui Bohun.

In el se luptau siguranţa şi deznădejdea, urmărind cu o privire întunecată faţa lui Bohun care, fără să se aplece, citea şi (dracul să-l ia!) citea cu glas tare, parcă fără a se teme de nimic:

— „Prea cinstite pane polcovnic! Socot că oricărui om de omenie trebuie să-i pară rău că dezbinarea noastră lăuntrică în loc să se potolească, se înteţeşte tot mai mult. De aceea în numele măriei sale regelui şi în numele meu l-am rugat pe pan Pavlo Olekszycz să se întîlnească şi să se sfătuiască cu domnia ta în privinţa anumitor lucruri. Domnia ta eşti rugat să-i arăţi toată încrederea. Îmi pun nădejdea în prietenia domniei tale.

La Podgorcy, în 10 mart.

Binevoitorul prieten al domniei tale, S t a n i s l a w P o t o c k i hatmanul coroanei".

Huntzel se dădu puţin la o parte, văzînd cum se încordase pielea de pe fălcile lui Bohun. Polcovnicul privea undeva peste capul călugărului. Sub răsuflarea adîncă, pieptul său vînjos se ridica şi se lăsa măsurat. Huntzel spuse mai înainte ca acesta să vorbească ceva:

— Doar cunoaşteţi bine pe pan Pavlo Olekszycz. Pan Olekszycz este de credinţă pravoslavnică.

In amintirea lui Bohun înviară zilele de demult.

...Zăcea rănit la moşia şleahticului Olekszycz. Împrejur, forfoteau joimirii aceluiaşi Potocki, „binevoitorul prieten", precum se numea acum în scrisoare, căutîndu-l pe el, pe Bohun. O mie de zloţi făgăduiseră reimentarii leşi pentru capul lui Bohun. Iar după cîteva zile chiar trei mii. Dar Olekszycz nu l-a dat pe mîinile şleahticilor. L-a îngrijit

şi l-a ajutat să se întoarcă la ai săi. Ce să se fi întîmplat cu acel Olekszycz ? Cum de-şi cîştigase asemenea încredere din partea hatmanului coroanei şi chiar a regelui ?

Sprinten, fără zgomot, ca o pisică, Huntzel se apropie de masă. Scoase de la gît o cruce neagră de lemn cu un Hrist de argint, apăsă uşurel cu degetul la capătul de jos şi crucea se deschise ca o cutiuţă. Indemînatic, scoase dinlăuntru o scrisorică împăturită, o desfăcu repede şi i-o întinse lui Bohun.

Huntzel simţea că i se taie răsuflarea, gîndindu-se : dacă Bohun va citi scrisoarea lui Olekszycz, biruinţa e sigură, dacă nu — atunci o să fie rău de el. Ca o fiară care-şi pîndeşte prada, se uita Huntzel pe sub gene la Bohun. Fără a spune o vorbă, polcovnicul trase spre sine scrisoarea şleahticului şi începu s-o cetească. Huntzel se apropie de dulap, îşi turnă apă dintr-o carafă şi bău cu lăcomie.

„Inalt prea milostive pane polcovnic — cetea Bohun — nobile pan şi prieten ! Primind vestea că domnia ta n-ai jurat credinţă ţarului Moscoviei, regele îţi poartă domniei tale o mare prietenie. De aceea măria sa a poruncit hatmanului coroanei Stanislaw Potocki să mă trimită la Mejiboj ca să stau de vorbă cu domnia ta. Să-ţi spun în numele regelui şi al hatmanului coroanei că regele te iartă pentru tot ceea ce s-a petrecut în anii din urmă şi te iartă nu numai pe domnia ta, ci şi pe toţi polcovnicii şi sotnicii, precum şi pe oamenii de rînd care vor rămîne slujitori credincioşi ai măriei sale regelui, fără a se lega de ţarul Moscoviei şi de Hmelniţki. Pentru aceasta, pane, regele îţi făgăduieşte buzduganul de hatman, titlusul de şleahtic şi o starostie în Ucraina, oriunde îţi va plăcea. Pentru aceasta luminăţia sa hatmanul coroanei, pan Potocki, şi senatorii sînt gata să jure, iar măria sa regele să întărească — măria sa nedorind alt lucru decît să vă lepădaţi de supuşenia către ţarul Moscoviei şi de ascultarea faţă de Hmelniţki. Căci domnia ta vezi unde au ajuns lucrurile. Hmelniţki, care v-a fost tovarăş, astăzi s-a făcut stăpînul domniilor voastre şi fără ştirea domniilor voastre v-a scos de sub oblăduirea stăpînului firesc, măria sa regele Rzeczei Pospolita, sub care v-aţi născut şi aţi trăit, şi v-a supus unui ţar străin. In mîna mea se află universale iscălite de mîna măriei sale regelui şi întărite cu pecetea coroanei, chezăşuind că măria sa te primeşte pe domnia ta şi pe toţi acei care ţi se vor alătura, sub mila sa regească, dacă

o veţi dori. Le-am adus pentru domnia ta, îndemnat de vechea mea prietenie faţă de domnia ta, dorindu-ţi binele din tot sufletul şi din toată inima. Să facă fiecare cum va vroi, dar domnia ta caută să te închini de bunăvoie, fără a sta pe gînduri. Eu îţi dau domniei tale chezăşia mea — aşa că nu te îndoi de nimic. Nădăjduiesc că dumnezeu îşi va întoarce faţa spre domnia ta, pentru veşnica bucurie a domniei tale. Scris la Mejiboj în 16 mart 1654. Al domniei tale milostiv frate şi slugă".

Pe faţa lui Bohun nu se clintea nici un muşchi. În zadar ar fi vrut iezuitul să prindă ceva pe chipul polcovnicului. Isprăvind de citit scrisoarea, el o îndoi împreună cu răvaşul lui Potocki şi o vîrî în buzunarul contăşului.

— Unde stă la Mejiboj şleahticul Olekszycz?

— La crîşma „Coroana", înălţimea voastră.

— Nu s-a temut să vină singur? — întrebă Bohun, parcă mirat.

— În afară de cazacii înălţimii voastre nu se află nimeni acolo. Apoi are şi el strajă...

— Cîte steaguri are Potocki? — întrebă deodată Bohun pe Huntzel.

Călugărul înţelese în felul său întrebarea lui Bohun.

— Douăzeci şi cinci de steaguri. Adică patruzeci de mii de ostaşi încercaţi.

— Străini nu-s? — întrebă repede Bohun.

— Cinci mii de reiteri nemţi şi şviţerieni.

— Cîte tunuri?

— Şaptezeci, şi încă o sută pe drum.

Huntzel răspundea liniştit şi cu plăcere. Ştia pentru ce îl întreabă, despre toate, polcovnicul din Vinniţa. Pentru a face pasul la care e îndemnat, el trebuie să cunoască ce oaste se află sub buzduganul hatmanului coroanei. Şi pentru întîia oară Huntzel vorbi de la sine:

— Pane polcovnic, îmi îngădui să vă atrag luarea aminte că, dacă veţi răspunde la îndemnul măriei sale regelui şi al hatmanului coroanei, veţi săvîrşi o mare faptă pentru fericirea ţării înălţimii voastre. Nu prostimea vă dăruieşte buzduganul de hatman şi titlusul de şleahtic, cum s-a întîmplat cu Hmelniţki, ci însuşi regele şi un senator al Rzeczei Pospolita. De ce să rămîneţi tovarăş cu golanii, primejduindu-vă viaţa?! Sînteţi un om învăţat şi viteaz, aveţi o soţie tînără, de la care aşteptaţi un fiu. Oare nu va fi ea mai liniştită la Varşovia sau la Wawel, sub ocro-

tirea milostivă a măriei sale regina ? Gîndiți-vă bine și chibzuiți. Dar nu întîrziați. Azi, mîine, vor sosi stolnicii din Moscova și dregătorii lui Hmelnițki. Vă vor duce să jurați. Oare n-ar fi mai bine ca înălțimea voastră, bucurîndu-vă de milostivirea regelui și a hatmanului, să treceți la ei cu polcul înălțimii voastre și să îndemnați printr-un universal pe cazaci ca să nu mai asculte de Hmelnițki ?

Huntzel cuvînta cu o înfocare, cu o hotărîre, care după părerea sa, nu putea să lase loc nici unei împotriviri. Bohun îl asculta cu multă luare aminte. Și faptul că el nu zicea nimic, că nu-l întrerupea, prevestea un sfîrșit bun al sarcinii lui Huntzel, sfințite și binecuvîntate de papa Inocențiu. Iată, biruința era aproape. Orice ai spune, Bohun nu era Vîgovski ! Huntzel își simți gîtlejul uscat.

— Voi spune și mai mult, — urmă Huntzel cu glas scăzut, tainic, — auzind multe despre vitejia înălțimii voastre, însuși sanctitatea sa papa Inocențiu al X-lea vă cinstește agerimea minții și tăria de cuget. Primind buzduganul de hatman din mîinile regelui, vă veți bucura de sprijinul papei și cred că nu trebuie să vă mai spun, pane polcovnic, cît prețuiește acest lucru.

— Am o singură întrebare, — rosti Bohun cu glas aspru, ieșind de după masă.

— Porunciți, pane polcovnic.

— E adevărat că iezuiții nu se tem nici de cazne, nici de moarte ? Că binecuvîntarea papei îi apără de chinuri ?

Lui Huntzel i se păru că podeaua, pe care pînă atunci stătuse zdravăn pe amîndouă picioarele, se clatină sub el. Altfel de ce fereastra se apleca spre dreapta, iar pe Bohun îl vedea în loc de unul, doi ?

— De ce nu răspunzi ?

Bohun stătea în fața lui, cu mîinile la spate, cu un cap mai înalt decît el. Huntzel îi înfruntă privirea tăioasă și spuse :

— Da, înălțimea voastră, iezuiții sînt nădejdea catolicismului. Inimile lor sînt mai tari decît cremenea, iar mușchii mai călîți decît oțelul de Damasc.

— Voi avea prilejul să mă încredințez de vorbele tale, — spuse Bohun cu tîlc, și Huntzel tresări, zărind în ochii săi scînteieri batjocoritoare.

— Care este deci hotărîrea înălțimii voastre ? — întrebă el neliniștit. — Sau poate vreți să vă mai gîndiți ?

— M-am şi hotărît, — răspunse cu tărie Bohun. — Tu, sluga papei, omul cu inima de cremene şi cu muşchii de oţel, vei pleca însoţit de o strajă bună, sub supravegherea esaulului meu, la Cehrin. Îţi voi da putinţa să neguţezi cu hatmanul Bogdan Hmelniţki şi apoi, desigur, că va trebui să stai de vorbă şi cu Lavrin Kapusta.

— Veniţi-vă în fire! — strigă Huntzel, clătinîndu-se şi, ca să nu cadă, se apucă cu mîna de marginea mesei. —Staţi, pane polcovnic! Nu faceţi bine. Eu am venit la înălţimea voastră cu o solie şi, după legea războiului, trebuie să mă lăsaţi să plec neatins.

— Dar nici nu te-a atins nimeni cum trebuie pînă azi, — zise Bohun rîzînd. — Ce fel de sol eşti tu?! Ai venit să mă îndemni la vînzare. Drac papal! Bine îl mai cunoaşteţi voi pe Bohun! — rosti el, abia putîndu-se stăpîni să nu-şi repeadă mîna ridicată în capul plecat al iezuitului.

— Pane polcovnic, înălţimea voastră, — se rugă Huntzel, apucîndu-l pe Bohun de mîneca largă a contăşului, — fie-vă milă... Gîndiţi-vă că papa nu vă va ierta... Vă va părea rău toată viaţa pentru fapta asta... toată viaţa care vă va fi scurtată.

— Ghervasi! — strigă Bohun şi porunci cazacului care trecu pragul, cu pistolul gata de tragere: — Du cioara asta la cetăţuie şi cheamă repede încoace pe esaul.

— Pane polcovnic, — strigă rugător Huntzel, — să nu faceţi aşa ceva, porunciţi să i se dea drumul slujitorului lui dumnezeu!...

— Hai, hai, slujitorul lui dumnezeu, — rosti gros Ghervasi, ghiontindu-l pe călugăr cu pistolul în spate.

...In aceeaşi noapte, esaulul porni cu douăzeci de cazaci spre Cehrin, ducînd hatmanului Hmelniţki o epistolă a lui Bohun, scrisorile linguşitoare ale lui Potocki şi Olekszycz şi vitul regelui.

Legat în şa de mîini şi de picioare, înconjurat de cazaci, Ieremia Huntzel se clătina pe cal ca un sac cu hrişcă, blestemînd pe nunciu, pe hatmanul coroanei, pe rege, pe Bohun şi chiar pe sanctitatea sa papa, din mila cărora căzuse, pentru întîia oară în viaţa sa, în asemenea capcană.

Nu mai era nici o nădejde de scăpare. De bunăseamă că slujitorul, lăsat de el la Vinniţa, fugise val vîrtej spre lagărul leşesc. Dar cum îl va mai putea ajuta în astfel de ananghie hatmanul coroanei sau chiar regele?

Esaulul Karpo Kapusta nu-şi lua ochii de la călugăr,

neputînd uita vorbele polcovnicului : „Să-l păzești pe iezuit ca pe ochii din cap. Dacă ai să ajungi cu el viu și nevătămat, hatmanul Bogdan o să te copleșească cu sărutări".

Omătul moale scîrțîia sub copitele cailor. Vîntul sufla din spate. Cerul senin își boltise deasupra stepei pologul său înstelat. Drumul trecea prin codru. Din pămînt adia un iz de frunze putrede din alt an. Pîlcul de cazaci se înșiruise pe două rînduri. Nu se auzeau nici vorbe, nici rîsete. Unii țineau mîna pe flintă, alții încleștaseră pumnul pe straja săbiei. Din sihlă zbucniră urlete de lupi. Caii începură să sforăie, frămîntîndu-se sub călăreți. Și iară se așternu liniștea. Numai codrul fremăta, zvonind în cununile împletite ale copacilor și picurînd pe obraji stropi de rouă. Craiul nou al lunii care plutea în slăvi scînteia ca o sabie argintie cu tăișul ascuțit, parcă așteptînd s-o înșface un cazac viteaz.

17

Gîndacii foiau pe pereți. Purecii se înfigeau în corp, pișcînd fără milă. Șleahticul Pavlo Olekszycz sări din pat și se așeză pe lavița de lîngă masă. Lumînările din ceară moale aruncau luciri șovăielnice. Mirosea a varză stricată. Crîșmarul și crîșmărița bombăneau ceva dincolo de perete.

Căscînd și scărpinîndu-se, Olekszycz aștepta cu nerăbdare revărsatul zorilor. Slujitorul sforăia lîngă prag pe o pîslă. Gîndacii mișunau nestingheriți pe obrazul său, dar omul dormea dus și după toate se vedea că purecii nu prea se lăcomeau la sîngele de hlop. Olekszycz își turnă din ulcior un pahar de bere caldă și lăbărțîndu-și buzele, îl bău în silă. Berea duhnea a mucegai ca și toate cele din sărăcăcioasa odaie a crîșmei unde sosise Olekszycz pentru o treabă grabnică, în acea noapte de mart.

Plîngîndu-și singur de milă, își privi cămașa boțită, și contășul mototolit, aruncat pe salteaua de lîngă perete. Zău că acum s-ar simți mult mai bine la moșia sa de lîngă Tarnopol.

Dacă n-ar fi fost chemat la cvartirul hatmanului coroanei, n-ar fi trebuit acum să-l pîndească necazuri necunoscute, și poate chiar o primejdie de moarte.

Hatmanul coroanei Stanislaw Potocki vorbise cu el, de data aceasta, nespus de binevoitor. Pan Potocki îi spusese:

— Măria sa regele îşi pune în domnia voastră o mare nădejde, iar cît despre mine, nici nu trebuie să vă mai vorbesc!

Ce-i rămînea lui Olekszycz de făcut după aceste vorbe? Să se supună şi să aducă la îndeplinire însărcinarea hatmanului coroanei, despre care ştia şi măria sa regele. Iată în ce chip se pomenise la Mejiboj Pavlo Olekszycz.

Călugărul Sebastian, cu care călătorise împreună pînă la Mejiboj, plecase cu scrisorile, mai departe spre Vinniţa. După părerea lui Olekszycz, călugărul era un om deştept şi iscusit. Nu în zadar îl sfătuise pan Potocki să-i urmeze în totul sfaturile. Faptul că hatmanul coroanei arăta atîta preţuire călugărului Sebastian, dovedea că acesta nu era un monah oarecare. Dar Olekszycz nu ştia nimic mai mult despre tovarăşul său de drum, decît că îl cheamă Sebastian şi că face parte din ordinul bernardinilor care are o mînăstire la Kiev.

Din clipa în care călugărul plecase spre Vinniţa, lăsîndu-l pe Olekszycz la Mejiboj cu o sută de husari, şleahticul îşi pierdu siguranţa şi liniştea. Poate de aceea nu putea să doarmă şi nu putea să stea culcat pan Olekszycz. Degeaba mai învinuia purecii şi gîndacii!...

Dar oare ce se putea întîmpla? Din două, una: ori călugărul va aduce un răspuns de la Bohun, ori Bohun nu va voi să stea de vorbă cu el. „Numai de ar şti odată ceva sigur şi de-ar scăpa din acest afurisit Mejiboj" — gîndea nerăbdător şleahticul. Cu toate că aici nu se aflau cazaci de-ai lui Hmelniţki şi era păzit de o sută de husari, totuşi se simţea mult mai liniştit în lagărul lui Potocki.

Însă dacă Olekszycz va avea noroc, dacă Bohun va asculta îndemnul regelui şi al hatmanului coroanei, atunci Olekszycz va ajunge senator al Rzeczei Pospolita. În el, răposatul Adam Kisel va avea un urmaş vrednic. Doar pan Potocki spusese cu hotărîre că el, Olekszycz, va fi pus voievod al Kievului.

Gîndurile acestea îi mai uşurau inima. De-ar fi aşa! Bohun — hatman, şi el, Olekszycz — voievod al Kievului. Ceva asemănător cu un zîmbet înflori pe buzele şleahticului. Într-adevăr, bine se nimerise atunci, cînd îl scăpase pe polcovnicul Bohun de joimiri! Aşa ceva nu se uită. Bohun trebuie să-i fie recunoscător pe vecie. Acest lucru cîntărea mult în felul cum va ieşi viitoarea întîlnire cu el.

Olekszycz era sigur că Rzecz Pospolita, regele şi sena-

torii îi vor mulţumi. Bohun nu era un Vîgovski sau oricare altul dintre nacealnici. Bohun va fi urmat de toată oastea şi chiar de toată prostimea. Atunci să vezi ce-o să mai dănţuiască Hmelniţki şi moscoviţii săi! De s-ar lumina mai repede de ziuă! Acum alta era pricina nerăbdării lui Olekszycz.

Gîndurile se depănau unul după altul. Totul mergea din ce în ce mai bine. Închipuirea stîrnită a lui Olekszycz zugrăvea privelişti îmbucurătoare ale viitorului. Lucrul de căpetenie era să ademenească de partea sa căpeteniile şi cazacii. Aceştia îl vor urma pe Bohun. Atare lucru nu putea fi pus la îndoială. Prostimea de asemenea îl va urma. Şi atunci va fi uşor de isprăvit cu ea.

Bine spunea hatmanul coroanei, că prostimea nu trebuie lăsată să se alăture moscoviţilor. Ea trage spre Moscovia întrucît ştie că alături de ruşi va fi ferită de şleahta leşească.

Fie din pricina gîndurilor îmbucurătoare, fie din pricina oboselii care intra în drepturile ei, fapt este că Olekszycz îşi lăsă capul pe mîini şi adormi. Curînd suflarea sa grea, şuierătoare, se vălmăşi cu sforăitul slujitorului.

...Numai pan Zaborowski, rotmistrul de husari, nu dormea. Pentru a treia oară în acea noapte cerceta cu zece husari hudiţele adormite din Mejiboj, ciulind urechile la fiece zgomot. O astfel de grijă nu strică nicicum, se gîndea rotmistrul. Cînd oamenii lui Bohun se află la cîteva mile depărtare, în pofida oricăror îndatoriri cavalereşti pe care, după spusele şleahticului Olekszycz, le are polcovnicul Bohun faţă de el, niciodată nu strică să fii cu ochii în patru.

La drept vorbind, rotmistrul Zaborowski nu era un om sfielnic sau fricos, dar acest război blestemat şi nenorocit al coroanei leşeşti împotriva lui Hmelniţki şi a prostimii sale l-a învăţat să se aştepte oricînd la belele. Ce îndatoriri cavalereşti poate avea prostimea?! Chiar şi Olekszycz, trimisul hatmanului coroanei, este de aceeaşi credinţă cu aceşti schismatici, deşi regele însuşi, nu numai pan Potocki, arată încredere şleahticului. Şi Adam Kisel a fost de credinţă grecească. Dar acela era un bărbat vrednic de cinste.

Dacă hatmanul coroanei ar asculta pe rotmistrul Zaborowski, atunci cel mai bun mijloc de a potoli prostimea obraznică şi pe blestemaţii de cazaci, ar fi să se pornească

acum în Ucraina cu toate steagurile, să se pîrjolească toate tîrgurile şi satele, să se nimicească toată suflarea. Cei care vor scăpa necăsăpiţi să fie vînduţi tătarilor şi turcilor în robie. Să nu mai rămînă nici un schismatic pe pămîntul acesta. Apoi să fie aşezaţi aici pospoliţii leşi, fiind ţinuţi şi ei în frîu. Nu în zadar îi scria bătrînul pan Zaborowski, de lîngă Wroclaw, că prostimea coroanei s-a obrăznicit, nu mai ascultă de nimeni, dările le plăteşte cînd are poftă, fuge din şerbie şi în orice noapte te poţi aştepta ca să-ţi dea foc casei.

Păcat că rotmistrul nu se poate întoarce acasă. El a învăţat acum pe aceste pămînturi cucerite cum trebuie să te porţi cu prostimea şi ar şti să arate hlopilor săi cum se cuvine să-i dea cinstire unui pan!...

Dar din tot ce ştia rotmistrul Zaborowski se vădea că nu se poate face ceea ce dorea el. Aşa cel puţin îl încredinţa Karol Burczak, ajutorul de jude. Şi ajutorul de jude se pricepea în aceste trebi, căci nu în zadar era el mîna dreaptă a hatmanului coroanei. Zicea:

— Dacă ai porni toată armia în Ucraina, moscoviţii ar lovi prin Litvania, ne-ar cădea în spate, noi ne-am împotmoli aici cu toţii, iar ei ar înainta asupra Varşoviei şi Cracoviei. Acum nobile pan, ne paşte primejdia din două părţi!

Îşi simţi din nou gura amară, cînd îşi aduse aminte de aceste vorbe ale ajutorului de jude din Braclaw. De unde şi pînă unde să aibă o minte atît de isteaţă hlopii şi cazacii ucrainieni? Cine-i îndrumează? Jesus Maria!

Pan rotmistrul era urmat de husari. Gîndurile lui şovăiau în ceea ce-i privea şi pe aceştia. Cine ştie ce s-o petrece în capetele lor?... Deşi toţi sînt şleahtici vrednici de cinste, dar de cîte ori nu le-a ascultat el plîngerile?! Ba că n-au primit simbria de la coroană, ba că-s nemulţumiţi fiindcă au fost scoşi pe neaşteptate din cvartirele de iarnă... Ce mai tura vura, nu le arde de război... Tare amărît era rotmistrul de husari.

Oare a fost într-adevăr o vreme cînd prostimea şi cazacii tremurau numai cînd ridica din sprînceană un şleahtic al coroanei? Tatăl său îi povestea cum era viaţa pe vremea regelui Sigismund al III-lea. Ce viaţă! Vinul curgea valuri prin conacele din Ucraina. Hlopii îndeplineau fără murmur orice dorinţă a şleahticilor. Cazacii nici nu se gîndeau să nu se supună poruncilor hatmanilor co-

roanei : se războiau cu tătarii sau cu turcii, stăteau de pază la hotarele Rzeczei Pospolita. De ce n-a avut parte rotmistrul Zaborowski să trăiască în acele vremuri binecuvîntate ?! N-a avut ! Se scutură străbătut de fiori.

Deşi noaptea era caldă, şi cerul se boltea înstelat ca primăvara, deşi domnea liniştea, rotmistrului i se părea ca de cimitir această liniște părelnică. Oprindu-şi calul lîngă ultima căsuţă din Mejiboj, privi şleahul care şerpuia către miazăzi, spre aşezările în care îşi făceau de cap schismaticii.

Acolo departe, undeva, la Cehrin, sau poate la Subbotov, hălăduia Hmel cu tîlharii săi. Îţi vine să-i împroşti cu toate sudalmele pe iezuiţii care se lăudaseră că-i vor face seama lui Hmel. Iată că el trăieşte şi nu-i pasă de nimic ! Totuşi, trebuie să le recunoşti fraţilor iezuiţi ce-i al lor. Rotmistrul Zaborowski chiar se înfioră, amintindu-şi că în clipa aceea călugărul Sebastian aştepta undeva la Vinniţa. Dacă-i vorba să fie cinstit cu el însuşi, nu s-ar duce acolo, să-i poruncească chiar regele.

Un tropot de copite se auzi departe pe şleah. Rotmistrul Zaborowski ciuli urechile. În spatele lui, husarii îşi trăgeau săbiile din teci. Îşi scoase şi el pistolul, privind încordat în întunericul nopţii. După tropot era vădit că se apropie un călăreţ singuratic. Să fie călugărul Sebastian ? Să fie slujitorul său ? Ori poate un cercetaş al cazacilor ? Nu prea e cu putinţă. Un cercetaş nu se apropie în felul acesta de un tîrg ! Se vede că e călugărul sau slujitorul său. Aşa sau altfel, trebuie să fie gata. Rotmistrul porunci cu glas scăzut husarilor :

— Dacă încearcă să fugă, prindeţi-l de viu !

Husarii se desfăşurară în chip de potcoavă şi rămaseră neclintiţi.

Nu trebuiră să aştepte mult. Cal şi călăreţ se opriră din goană drept în faţa rotmistrului Zaborowski. Luna nouă lumina trupul vînjos al unui cazac care şedea înfipt zdravăn în şa şi aplecat puţin înainte. Călăreţul vorbi leşeşte :

— Veşti de seamă de la polcovnicul Bohun şi de la călugărul Sebastian pentru luminăţia sa, pan Olekszycz. Vă rog să mă duceţi la el.

— Cine eşti ? — întrebă aspru rotmistrul. — Trebuie să ştiu cu cine stau de vorbă.

— N-aveţi grijă, — răspunse hotărît, în graiul leşesc, călăreţul, — duceţi-mă repede la crîşmă.

— Trebuie să ştiu cu cine vorbesc, — stărui rotmistrul.

In capul lui Zaborowski se înfiripă o îndoială. Ivirea neaşteptatului călăreţ nu era a bună. Unde se aflau călugărul şi slujitorul său ? Dar ar fi fost lipsit de înţelepciune să întrebi călăreţul despre acest lucru. De unde ştie el despre şleahticul Olekszycz ? Nici despre asta n-are rost să-l întrebi. Jesus Maria !... Simţea că-i vîjîie capul. Dealtfel, după ce-l va duce pe necunoscut la crîşmă, se va lămuri totul. Doar cazacul e singur şi pare-se că nu are pistol la brîu. Ce poate face el împotriva a o sută de husari ? Şi totuşi rotmistrul spuse încă odată :

— Te rog să-ţi spui numele.

— O stăruinţă prea mare nu poate fi socotită o dovadă de bunăcuviinţă la un adevărat cavaler, — zise aspru necunoscutul.

— Această obrăznicie poate să te coste capul, — răspunse ameninţător Zaborowski.

Dar n-avea ce face. Nu rămînea decît să-l însoţească pe necunoscut la crîşmă.

...Şleahticul Olekszycz se trezi scuturat zdravăn de umăr de rotmistrul Zaborowski. Slujitorul, deşteptat într-un chip mai puţin gingaş — rotmistrul îi trăsese un picior în spate — îşi freca cu pumnii ochii umflaţi de somn, în tinda unde ieşise val vîrtej.

— Pane Olekszycz, — rosti rotmistrul Zaborowski, fără a-şi lua mîna de pe umărul şleahticului, care, deşi deschisese ochii, încă nu vedea nimica, — pane Olekszycz, un crainic de la Bohun...

La auzul acestor vorbe Olekszycz sări în picioare şi îşi pironi privirea asupra necunoscutului care aştepta, parcă dinadins, într-un unghier întunecos al odăii. Zorii tulburi ai dimineţii prefirau în odaie o lumină searbădă, şovăielnică. Lumînarea se stinsese în clipa cînd rotmistrul dăduse uşa de perete, şi acum în odaie era aproape întuneric. Dar şi în această lumină nestatornică în care umbrele oamenilor, fără a mai vorbi de chipurile lor, se zăreau înceţoşate, nedesluşite, Olekszycz, privind mai cu băgare de seamă spre necunoscut, se clătină pe picioare cu mare mirare, şi se aşeză pe laviţă. Crezînd că i s-a făcut rău, rotmistrul se repezi spre el şi de aceea nu văzu cum ne-

cunoscutul îşi duse degetele la buze. Uimit, Olekszycz îngăimă cu nelinişte în glas:

— Domnia voastră ?!

— Eu, pane Olekszycz, — răspunse necunoscutul.

De uluit ce era, lui Olekszycz începură să-i tremure mîinile. Se ridică de pe laviţă ca o umbră.

— Vă rog, pane rotmistru, să ne lăsaţi singuri.

Încă îi tremurau mîinile cînd punea clempuşul la uşă, după ce rotmistrul ieşise din odaie.

— Domnia voastră sînteţi în carne şi oase? — întrebă din nou Olekszycz, încă necrezîndu-şi ochilor.

— După cum vedeţi, eu sînt. Cînd este vorba de cinstea mea, sînt obişnuit să vin eu însumi la aceia care vor să mi-o terfelească. Odinioară mă preţuiaţi tocmai pentru aceasta, după cum nu rareori binevoiaţi să-mi spuneţi în acele zile de demult...

— Pane Bohun! — strigă cu bucurie Olekszycz. — Pane Bohun! Nu ştiu cum aş putea să-mi dovedesc toată cinstea cu care vă privesc, toată încîntarea, toată înflăcărarea mea pentru mintea ageră a domniei voastre. Oare într-adevăr am fericirea să vă văd în faţa ochilor?!

— Da, luminate pan, în faţa domniei voastre se află Ivan Bohun, dacă lui i-aţi scris răvaşul şi dacă lui i-au trimis epistole regele şi Potocki.

— Vă rog să luaţi loc, — zise Olekszycz, ştergînd laviţa cu poala contăşului, şi spuse încă odată: — Vă rog să luaţi loc, pane polcovnic.

— Părerea mea e, pane Olekszycz, că ar fi mai bine să încălecăm şi să ieşim puţin în stepă, ca să vorbim fără martori despre toate.

— Dar aici nu ne stinghereşte nimeni, pane polcovnic.

Propunerea lui Bohun nu-i plăcu lui Olekszycz. Pentru ce să iasă în stepă? Oare nu i-o întinde vreo capcană? Dar Bohun nu se temuse să vină la el! Acest lucru nu putea fi trecut cu vederea. Pentru orice împrejurare Olekszycz întrebă:

— Domnia voastră sînteţi singur?

— Dacă nu socotesc sabia mea, — zîmbi prietenos Bohun, — sînt singur, luminate pan.

— O sabie la şoldul domniei voastre preţuieşte mai mult decît o mie de cazaci, ce o mie — decît zece mii! — rosti Olekszycz măgulitor, dînd din mîini.

— Văd, — spuse Bohun, — că domnia voastră şovăiţi... Trebuie să vorbim între patru ochi. Aveţi chezăşia mea că în stepă viaţa domniei voastre va fi în siguranţă...

— După cum eu vă dau aici chezăşie domniei voastre, — bătu şaua Olekszycz la husarii săi.

Bohun răspunse acestor vorbe doar printr-un zîmbet.

— Dar domnia voastră, pane polcovnic, parcă aţi fi întinerit, — spuse Olekszycz şi adăugă în grabă: — Pesemne fiindcă v-aţi însurat.

Un nour uşor întunecă pentru o clipă privirea lui Bohun. De unde ştia atît iezuitul, cît şi şleahticul că se căsătorise? Ce-i privea pe ei? Chiar pe cînd venea spre Mejiboj se gîndea la aceasta. Dar el nu venise aici în toiul nopţii pentru a lămuri de unde or cunoaşte panul, iezuitul şi ceilalţi diavoli din iadul acela al şleahtei, viaţa sa.

Bohun ghici lupta aprigă care se dădea în sufletul lui Olekszycz, dar nu-l grăbea, dîndu-i răgaz să se gîndească. Însă era încredinţat că pînă la urmă Olekszycz va merge cu el.

— Haide, luminate pan, să nu pierdem vremea, — spuse Bohun şi păşi hotărît spre uşă.

Parcă temîndu-se că Bohun ar putea să plece, Olekszycz îl apucă de mînă:

— O clipă vă rog. De ce n-am putea vorbi şi aici? Doar s-a scris totul pe larg în epistole... Domnia voastră ştiţi despre ce este vorba. Şi călugărul Sebastian v-a povestit cîte ceva.

— Pane Olekszycz, domnia voastră înţelegeţi bine ce înseamnă asta atît pentru mine, cît şi pentru Rzecz Pospolita. Să nu pierdem vremea în zadar: eu nu pot rămîne mult aici...

„Ei, poate că are dreptate, — gîndi Olekszycz. — Înţeleg, nu vrea să-l vadă cineva în tîrg pe lumină. Însă poate spune foarte bine ce hotărîre a luat. Dar călugărul Sebastian unde e? Slujitorul lui unde e? În sfîrşit, dracu să-i ia; dacă polcovnicul Ivan Bohun se află în faţa sa, aceasta preţuieşte mai mult ca orice. Acum se poate socoti că dregătoria de voievod al Kievului e în buzunarul meu".

Olekszycz se înveseli.

— Să mergem, pane polcovnic, — spuse el hotărît şi începu să-şi încheie contăşul, ieşind pe uşă în urma lui Bohun.

...Încălecînd, Olekszycz spuse rotmistrului Zaborowski:

— Mă întorc peste un ceas. Vă rog să fiţi gata de plecare.

Bohun sări sprinten în şa şi dădu pinteni calului, alături de Olekszycz.

Rotmistrul se uită după călăreţi, scuipă şi intră în crîşmă. „Pesemne că-s veşti bune" — se gîndi el, aşezîndu-se la masă şi cerînd crîşmarului, îmbrăcat într-un caftan murdar, să-i dea rachiu şi un clapon fript.

— Pot să dau o holercă straşnică luminatului pan, — zise crîşmarul, plecîndu-se cu smerenie în faţa rotmistrului, la o depărtare potrivită, care să-l poată apăra de mîinile lungi şi de pumnii grei ai lui Zaborowski, — dar, luminate pan, claponi n-avem.

— Lua-te-ar o sută de draci dughenar puturos ce eşti! — urlă rotmistrul, aproape plesnind de mînie. — Nu ţi-am poruncit încă de aseară să faci rost de un clapon?!

— Luminatul pan nu trebuie să se supere, — răspunse crîşmarul, trăgîndu-se repede spre uşă, — dar n-avem de unde să facem rost de clapon. Prin împrejurimi mişună străji de cazaci călări de ai lui Bohun şi nimeni n-are chef să-şi piardă capul pentru o găină sau un parşiv de cocoş...

„E adevărat — îşi zise Zaborowski — te poţi mulţumi şi cu rachiu, fără să mai înfuleci claponul fript — numai capul să-ţi rămînă pe umeri. Nu e prea plăcut să dai ochii în cîmp cu un cazac ca acela care a venit la Olekszycz".

Rotmistrul dădu din mînă în semn că se lasă păgubaş, bău bărdaca de rachiu, pe care i-o pusese pe masă, slugarnic, crîşmarul şi începu să mestece o bucată de carne tare, care la gust părea a fi coadă de cal.

— Şi toate din pricina schismaticului de Hmelniţki! — scrîşni mînios rotmistrul. — Jesus Maria! A venit vremea să ne răfuim cu el.

Zaborowski gîfîia, sfîşiind carnea şi înăbuşindu-şi o mînie turbată.

18

Iavdoha Ternovaia, mama sotnicului Martîn Ternovîi, ploca spre meleagurile ei. Plîngea, luîndu-şi rămas bun de la oamenii de inimă care o găzduiseră, de la Marfa şi de

la Efrem bărbatul ei. Le mulțumea pentru bunătatea lor, pentru pîinea și sarea, care pentru ea fuseseră dulci în pofida vorbei că-s amare cînd le mănînci pe praguri străine. Stăruiau pe lîngă ea : „Nu trebuie să te grăbești. Mai ai vreme. Pleacă după paști, cînd o să se mai încălzească vremea". Dar aflînd de la niște olăcari ai hatmanului care înnoptaseră, în trecere, în casa lui Efrem, despre Rada de la Pereiaslav, Iavdoha nu-și mai găsi locul. Inima o trăgea spre Ucraina, spre Baigorod, cu toate că uneori se gîndea : cine știe ce-o fi mai rămas din Baigorod.

Deși durerea și nevoile îi brăzdaseră fruntea pe vecie, îi stinseseră rîsul din ochii cîndva tineri, îi frînseseră umerii drepți, îi argintaseră părul, aplecîndu-i capul spre pămînt, parcă poruncindu-i să se uite numai în jos, numai la picioarele ei, pentru a nu mai vedea soarele — acum iată, se înfăptuise acel lucru pentru care se rugase lui dumnezeu în nopțile lungi de iarnă :

— Numai de l-aș găsi pe Martîn viu ! Dumnezeule, nu-mi lua ultima nădejde !

Și bătrîna Ternovaia își trimitea binecuvîntarea sa la Cehrin, la hatmanul Hmel, care nu se lepădase de pospoliți, nu se supusese regelui, nu intrase în slujba sultanului, ci s-a alăturat oamenilor ruși pe vecie, sub oblăduirea țarului Moscovici. Doar, în afară de olăcarii hatmanului, care goneau spre Moscova, și negustorii în trecere povesteau același lucru.

Deși era bătrînă și neputincioasă, Iavdoha hotărî să nu aștepte pînă va veni Martîn după ea, ci să se întoarcă singură. Dealtfel se ivise și un prilej : un chervan negustoresc trecea prin Dubrovka spre Cehrin. Cără sare. Negustorii opriră la fîntînă să adape caii tocmai cînd Iavdoha scotea apă. Intrară în vorbă și, din una din alta, bătrîna îl rugă pe un om milostiv :

— Luați-mă și pe mine în Ucraina...

Fîstîcindu-se, încurcîndu-se de tulburată ce era, ea povesti prin cîte trecuse. Oamenii ruși o ascultară cu luare aminte, căinînd-o. Și unul dintre ei glăsui :

— Hai, maică, gătește-te, te luăm cu noi la Cehrin. Acolo o să-ți găsești ușor feciorul, dacă spui că slujește pe lîngă hatmanul Hmelnițki...

Marfa și Efrem o petrecură pînă la sanie și-l rugară pe negustător, închinîndu-se adînc în fața lui :

— Ia-o în sanie, milostive. Nu-i faceți vreun rău... Bă-

trîna a suferit de la tătari, şleahticii leşi i-au ucis bărbatul în ţeapă, iar feciorul ei e oştean de-al lui Hmelniţki, e cazac de nădejde. Fiţi îndurători.

Neguţătorul se înduioşă. Cum putea să-i facă vreun rău ? ! !

— Urcă-te, urcă-te, bătrînico ! O să te ducem şi o să te hrănim pe drum. Şi noi mergem pe pămîntul dumitale, ducem sare în tîrgurile ucrainene. La Moscova solii hatmanului spuneau că de doi ani sarea e mai scumpă decît piperul. Şleahticii nu dau voie să se aducă din Lehia. Şi fiindcă lipseşte sarea, oamenii-s picniţi de tot felul de boli.

— Fără sare nici păhăruţul nu-i păhăruţ, — şăgui un harabagiu zdravăn, încotoşmănat în cojoc.

— Ţie numai la păhăruţ ţi-i gîndul, — îl dojeni neguţătorul. — Urcă-te, bătrînico, — adăogă el, ajutînd-o pe Iavdoha să se culcuşească în sania sa.

Eîrem, Marfa şi megieşii lor stătură încă multă vreme lîngă fîntînă, uitîndu-se în urma chervanului neguţătoresc, care luase cu sine pe Iavdoha Ternovaia.

Cîte amintiri nu-ţi învie în minte într-o călătorie lungă, atunci cînd te întorci în ţara ta ! Cîte gînduri nu-ţi trec prin cuget ! Închizi ochii, şi dinainte-ţi se iveşte tot ce a fost, tot ce a trecut ca o vijelie, tot ce a zburat ca o noapte furtunoasă, şi chiar ceea ce era copleşit în amintire de povara feluritelor griji iese deasupra şi-ţi tulbură inima. Dar printre toate amintirile, printre toate gîndurile, Iavdoha aude geamătul dinainte de moarte al lui Maxim al ei, îl aude cum strigă pe Martîn, vede chipurile fioroase ale joimirilor lui pan Korecki, aude rîsul lor sălbatic şi fără să vrea se întreabă : „Oare într-adevăr nu se vor mai întîmpla asemenea lucruri ? Oare într-adevăr şleahticii nu vor mai scoate vinele sărmanilor pospoliţi ?“

Primăvara o întîmpină pe bătrîna Ternovaia în ţara de baştină cu vîntoase calde, cu cîrduri de cocori vîslind în adîncul cerului senin, cu murmurul zglobiu al apelor dezgheţate.

În tîrgurile şi satele prin care treceau, Iavdoha vedea chipurile vesele ale oamenilor ; tîrgoveţii trebăluiau pe lîngă casele lor, pospoliţii găteau plugurile prin ogrăzi, fumul se învălura deasupra coşurilor. În casele în care înnoptau, erau întîmpinaţi cu prietenie şi auzeau asemenea lucruri, încît, ascultîndu-le, Iavdoha îşi ştergea cu colţul

năframei lacrimile de bucurie. Poate că într-adevăr pămîntul său de baştină nu va mai geme sub şleahta leşească ? Şi toţi vorbeau despre război, dar în vorbele lor nu mai era acea îngrijorare de altădată, cînd an cu an, în fiecare primăvară, trebuiau să pornească la luptă, apărîndu-şi vetrele.

Din satul rusesc Dubrovka pînă la Cehrin drumul nu-i scurt. Dar mulţumită acelor oameni milostivi, care o luaseră cu ei, într-o bună zi Iavdoha ajunse în cetatea hatmanului. Cînd văzu deasupra Tiasminului zidurile albastre ale soborului Uspeniei şi crucea de aur pe turla bulbucată, inima îi zvîcni atît de aprig, încît i se tăie răsuflarea.

Iavdoha îi mulţumi în fel şi chip negustătorului milostiv şi voi să-i dea toţi cei zece zloţi care-i mai rămăseseră din banii lăsaţi de Martîn, dar el nu-i primi şi-i spuse ferind din mîini :

— Nu, maică, eu nu sînt tătar, ci un om rus. Dacă voi poposi cîndva în Baigorodul matale — căci unde nu-l duce soarta pe negustător ! — atunci să mă ospătezi cu o ciorbuliţă bună şi să mă cinsteşti cu mied tare...

Şi Iavdoha se duse să-l caute pe Martîn.

Cehrinul nu era un sat. Era un tîrg zgomotos. Oamenii călări şi pe jos alergau care încotro, pesemne, în treburi de seamă. Pe uliţe caii trăgeau la harabale şi telegi mînjite de glod, care veneau, se vede, de departe. Trecu şi un rădvan cu şase cai, aducînd vreun dregător, căci în urma lui goneau pe sirepi cîţiva cazaci cu cuşmele trase pe o sprînceană.

Iavdoha mergea încet. Deşi voia să afle cît mai repede unde-i Martîn, ce-i cu el, parcă se temea să nu audă ceva rău şi nu cutăza să întrebe pe trecători cum să-l găsească pe polcovnic sau pe atamanul tîrgului.

Se opri lîngă o covălie şi privi prin poarta deschisă. Făurarii, goi pînă la brîu, băteau îndemînatic cu ciocanele în nicovale. Iavdoha se uită : ce-or făuri ? Suliţe ! I se strînse inima, parcă vestindu-i o nenorocire.

Se pomeni pe un medean mare în faţa unei împrejmuiri de zid. Dincolo de zid se înălţa un palat clădit din piatră. Ferestrele de la cele două caturi luceau ca oglinda în lumina vie a soarelui.

Pe zidul din faţă al casei, sub streaşină, se aflau trei căuze înguste de tuci. În cele de la margini erau înfipte

două steaguri, unul smeuriu, şi celălalt alb, cu cruce de aur, iar în cel de la mijloc flutura tuiul.

Iavdoha rămăsese pironită locului. Ţinîndu-şi în mînă legăturica, privea clădirea minunată, cazacii în contăşe sinilii, care umblau de jur împrejur, cu flinte în mîini, rădvanul care tocmai în clipa aceea ieşi pe poartă, şi panul care se uita pe fereastra lui, de parcă ar fi vrut să ştie ce-i cu ea.

Se gîndi să-l întrebe pe un cazac, care păşea de colo colo nu departe de ea, ce pan locuieşte în această casă. Dar cazacul nu se uita spre ea. „Nici nu-i de mirare — se gîndi Iavdoha — cîţi oameni trec pe aici, — dacă omul s-ar uita după fiecare, nu şi-ar mai vedea de slujbă"

Alături de poarta ferecată, cam la cinci paşi de ea, Iavdoha zări o portiţă de fier, cu gratii în partea de sus. Pe ea lucea un taler de aramă, iar lîngă taler, legat de un lănţişor, un ciocănel mic, tot de aramă. Iavdoha se uită la toate acestea şi clăti oţărîtă din cap : ce nu născocesc panii ! Se apropie cu îndrăzneală de cazac şi-l întrebă :

— Spune-mi, fiule, cum pot găsi pe sotnicul Martîn Ternovîi, care îşi face slujba pe lîngă atamanul oraşului ? Sînt mama lui !

— Ai întîrziat, măicuţă, — răspunse cazacul, — feciorul matale a plecat cu solia. Dar du-te la atamanul tîrgului, iată dincolo de zidul acela, la capătul medeanului, în cetăţuie...

— In ce ţară a fost trimis fiul meu ? — întrebă Iavdoha pe cazac, bucurîndu-se că Martîn e viu şi sănătos şi totodată părîndu-i rău că nu l-a găsit.

— O să afli totul de la atamanul tîrgului, măicuţă, du-te acolo.

— Dar spune-mi, fiule, — întrebă Iavdoha, — ce pan locuieşte în palatul ăsta ?

Cazacul o privi cu luare aminte, tăcu o vreme, apoi spuse :

— Aici e canţelaria panului hatman.

— A lui Hmelniţki ? — întrebă Iavdoha, parcă nevenindu-i să creadă.

— Dar a cui altcuiva ?! — rosti cazacul, privind-o cu băgare de seamă.

Iavdoha clăti din cap.

— Dar cine a trecut în rădvan ? Nu cumva chiar el ?

— Acela era solul voievodului Transilvaniei. Dar multe mai vrei să știi, măicuță...

„Nu, un pan atît de mare n-a putut să se uite la mine" — se gîndi Iavdoha, amintindu-și că, după cum i se păruse, acel pan, despre care întreba, se uitase la ea prin fereastra rădvanului.

Străjerul nu se mai depărtă de Iavdoha. Cine știe? Poate că bătrînica asta nu-i mama sotnicului Ternovîi... Cîte nu se pot întîmpla... Dar după înfățișare pare că-i pospolită.

— Dar ciocănelul acela de la portiță, la ce-i pus acolo? — întrebă Iavdoha.

— E atîrnat, măicuță, din porunca hatmanului. Dacă un om are vreo plîngere, fie că-i pospolit, cazac sau șleahtic pravoslavnic, negustător sau meșteșugar, lovește cu acest ciocănel în talerul de aramă, și atunci iese un slujbaș al hatmanului, îl duce la esaul și apoi el își arată ruga hatmanului și hatmanul îi face dreptate.

Iavdoha Ternovaia ascultă totul cu luare aminte, mulțumi cazacului și plecă într-acolo unde o povățuise el.

A doua zi, după ce se hodini în casa în care era găzduită din porunca atamanului tîrgului, Iavdoha hotărî să plece spre Baigorodul ei.

Vremea era bună. Soarele încălzea. Vîntul seca băltoacele. Omăt parcă nici nu fusese.

Iavdoha Ternovaia ieși în tîrg, nădăjduind să găsească la iarmaroc pe cineva care pleca înspre Brațlav...

Se pomeni din nou pe medean, în fața cantelariei hatmanului. Se uită la talerul lucitor de aramă din portița de fier și se îndepărtă repede pentru ca, doamne ferește, să nu facă ceea ce-i venise în gînd noaptea, în ceasurile de nesomn...

Dar gîndul, care se înfiripase noaptea în capul ei, n-o mai părăsea. Nu vine să se plîngă împotriva cuiva, sau să ceară ceva, ci ca să se închine, adînc, pînă la pămînt.. Ț, ț, ț! Cum se poate gîndi la așa ceva! Cîte n-a auzit ea despre viața înfrigurată de aici... Oamenii hatmanului n-au vreme pentru Iavdoha și cu atît mai puțin hatmanul însuși.

Iavdoha ajunsese departe de împrejmuirea de zid și se opri căzînd pe gînduri. Se uită împrejur. Se întoarse. Cîteva clipe se lăsă de pe un picior pe altul, nehotărîtă, lîngă portiță, iar apoi, luîndu-și inima în dinți, apucă cio-

cănelul cu mîna ei zbîrcită şi lovi sfielnic în taler de cîteva ori. Deşi nu bătea tare, loviturile i se părură ca nişte bubuituri de tun. Picioarele i se muiară de spaimă. Tocmai vroia să fugă cît mai repede de lîngă portiţa ispititoare, cînd aceasta se deschise şi în faţa bătrînei se ivi un om voinic care, după cum ghici de îndată ochiul ei ager, nu era un cazac de rînd.

— Pane, — rosti ea făcînd o plecăciune, — aş vrea să ajung la hatman.

Esaulul Mihailo Lucenko, care nu uita întîmplarea amară petrecută cu meşterul de arme Demid Pivtorakojuha, ascultînd de porunca hatmanului ca să lase înăuntru pe toţi aceia care vin la cancelarie cu plîngeri în treburi ostăşeşti sau obşteşti, cercetă în tăcere pe bătrînă şi, oftînd, zise :

— Hai, băbuţo, hatmanul chiar acu întreba de matale, tot stă şi te aşteaptă.

De tulburată ce era, Iavdoha Ternovaia nici nu auzi zeflemeaua răutăcioasă a esaulului. Abia se putea ţine după el. Se opri în faţa pridvorului larg, uitîndu-se spre uşa înaltă, ferecată în aramă, lîngă care străjuiau, parcă încremeniţi, nişte cazaci cu săbiile scoase şi cu pistoalele mari la brîu, peste jupane.

Lucenko privi înapoi peste umăr :

— Nu căsca gura, măicuţă, nu zăbovi...

Impiedicîndu-se de o treaptă înaltă, era cît pe ce să cadă. Lucenko o sprijini de cot şi o îmbărbătă :

— Ei, ei, mai cu îndrăzneală, doar nu te duci la biserică să te rogi !

Smerenia mută a bătrînei începuse să-i placă. Esaulul nu putea suferi îndeosebi pe neguţătorii guralivi şi pe jalbarii grăbiţi. Bătrîna îi aminti parcă pe maică-sa.

Trecură printr-o sală lungă, şi Lucenko intră cu Iavdoha într-o încăpere mare.

Iavdoha nu mai văzuse în viaţa ei asemenea odaie ! Tavanul înalt, ferestre mari, lumină ca afară. Jeţurile cu spătare crestate se înşiruiau în jurul unei mese lungi, acoperite cu o învelitoare roşă. Lîngă pereţi, de ambele părţi, laviţe îmbrăcate în piele. Cîte perechi de ciubote ar ieşi din pielea asta ! Pe cămin un călăreţ, făurit parcă din aur, în pielea goală, de ţi-era şi ruşine să te uiţi, ţinea deasupra capului o minge albăstrie, pe care erau zugrăvite nişte beţişoare.

— Şezi, măicuţă, — o pofti Lucenko, arătînd spre o laviţă, şi ieşi din odaie.

Numai după ce se aşeză, văzu Iavdoha că nu este singură. In faţa ei şedeau doi pani în caftane, pe care erau cusute nişte slove, ceva mai departe un moşneguţ orb care se ţinea de mîna unei fete, iar mai aproape de fereastră — un om în vestmînt străin care ţinea în mînă o pălărie neagră şi, stînd picior peste picior, se uita lung la ea.

„Mai bine să plec" — se gîndi Iavdoha.

Să se scoale pe furiş şi să iasă binişor din odaie... Dar, uitîndu-se la panii care o priveau cu ifos, hotărî: „Nu, nu plec". Inima îi şopti să nu se teamă. Doar trebuia să spună hatmanului ce îşi pusese în gînd. N-au decît să şadă şi panii. Nici ei n-au venit ca să poruncească, ci să se roage. Iată ce speriaţi sînt! Se uită mereu spre uşa înaltă, dăltuită, de lîngă soba de cărămidă smălţuită; pesemne că de acolo o să iasă hatmanul. De tulburare, dar poate şi de bătrîneţe, degetele mîinilor Iavdohei, care se odihneau pe genunchi, tremurau încetişor. Uşa dinspre sală scîrţîi şi intrară încă doi pani, care se îndreptară către laviţă, aşezîndu-se. Peste o clipă iarăşi se deschise uşa şi intră un pospolit în straie sărăcăcios, păşind în vîrful opincilor, spre un ungher al odăii unde, fără să se aşeze, se lipi de perete.

Iavdoha nici nu avu cînd să vadă mai bine pe acel pospolit, fiindcă peste prag trecu un popă în anteriu lung, cu crucea în mînă. Mulţi din cei de faţă se ridicară, plecînd capetele. Se ridică şi Iavdoha. Panii aruncau doar priviri şi vorbeau într-un grai străin.

Popa făcu în văzduh semnul crucii, murmură ceva înfundat cu gura lui ştirbă şi se aşeză pe laviţă, mai aproape de uşă.

Iavdoha se gîndi: toţi vin la hatman, care cu plîngeri, care cu rugăminţi, dar ce poţi face, pe toţi nevoiaşii — nu, nu-i vorba de aceşti pani scîrbavnici care s-au strîns grămăjoară şi se ţin departe de norod — n-ai putea să-i aduni în odaia hatmanului. Chiar de ar fi o sută de asemenea odăi, tot nu vor încăpea...

Nici nu-şi dădu seama Iavdoha Ternovaia cînd din nou se deschise uşa, şi în odaie intră, îmbrăcat sărbătoreşte, un polcovnic scund, şi toţi se ridicară de pe locurile lor. Pe Iavdoha o fulgeră un gînd: „Hatmanul..." Dar nu! Hatmanul, se zice, are mustaţă lungă şi boiul voinic. Iar

acesta-i mărunțel, și sub nas nu-i crește mustață, ci parcă l-a vopsit cineva cu funingine. În urma lui pășea esaulul, pe care acum Iavdoha îl cunoștea. I se păru că el chiar îi făcu prietenos un semn din cap, pasă-mi-te: nu te teme, bătrînico. Iar celălalt, mărunțel, oprindu-se lîngă masă, glăsui repede, subțire ca o femeie:

— Hatmanul a toată Ucraina, al căzăcimii de pe ambele maluri ale Niprului de sus și de jos, și al întregii oști zaporojene, al măriei sale țarului Moscoviei — Zinovi-Bogdan Hmelnițki.

În odaie se făcu liniște. Iavdohei i se tăie răsuflarea. Nu mai vedea și nu mai auzea ce se petrece în jurul ei. Privea ușa deschisă lîngă care răsăriseră, parcă din pămînt, doi cazaci. Răsunară pași apăsați și Iavdoha îl văzu pe Hmelnițki, care, atingînd cu surguciul din pene de păun de pe cușma sa pervazul de sus al ușii, trecu pragul și, cu pași domoli, cuprinzînd cu o privire ageră pe oamenii din odaie, se îndreptă spre masă. Vistavoiul, care pășea în urma sa, îi luă din mîini mantia sinilie și cușma cu marginile blănite.

Hatmanul purta un contăș albastru din adamască de preț; brîul roș închis, țesut cu fir îi încingea strîns mijlocul. Buzduganul din brîu, bătut cu pietre scumpe, scînteia.

El e — Hmel, căruia îi dăruise, fără a șovăi, pe singurul său fecior. Îl binecuvîntase cu mîna ei, făcuse asupra lui de departe semnul crucii, pentru a-l însoți în lupta împotriva panilor leși. Nu cu aceste strălucite vestminte boierești uimise și tulburase el pe Iavdoha Ternovaia. Pe el îl chemase în acea zi cumplită și dogoritoare Maxim al ei, cînd murea în țeapă, șoptind cu buzele însîngerate: „Așteptați, pani-leși. Vine Hmel. Vine Hmel". Dar n-a venit atunci, și minunea pe care o așteptau toți nu s-a împlinit.

În ziua aceea ea nu s-a rugat lui dumnezeu pentru el, ci a blestemat. Și iată-l că acum se uită la ea, la Iavdoha Ternovaia. Poate că i-o ghici gîndurile. Dar în satul rusesc, la Dubrovka, cît s-a gîndit la el! Însă parcă numai ea se gîndise? Toți pospoliții, tot norodul de la Vistula la Nipru, de la Niz pînă în Stepele Sălbatice, toți cei care, fie că-l ridicau în slăvi, fie că-l huleau blestemîndu-l și menindu-i toate bolile, spuneau: „Nu se află altul mai bun decît Hmel. El nu ne va vinde nici panilor-leși, nici bizurmanilor".

Chipul obosit, brăzdat de zbîrcituri al lui Hmelniţki, era aspru. Sub ochi parcă-l boise cineva cu sineală, iar de-a curmezişul obrazului stîng se zărea o crestătură roşie, pesemne urma unei săbii vrăjmaşe. Dacă ar lepăda de pe el acel contăş boieresc şi brîul ţesut cu aur, zău că s-ar înfăţişa ca un cazac oarecare.

Spre uimirea Iavdohei, faţa hatmanului îi amintea de chipul răposatului Maxim. Aşa se încrunta şi el, tot aşa privea şi el pe sub sprîncene şi asculta cu capul aplecat pe umărul drept, cînd i se vorbea ceva ; acelaşi păr cărunt îi arginta şi lui tîmplele. Şi faptul că în odaia asta, în faţa hatmanului, stăteau plini de smerenie, de cinstire, aşteptîndu-i cuvîntul, panii, oamenii de poste hotar şi popa, umplea inima Iavdohei cu un simţămînt nemaiîncercat pînă acum de ea, simţămîntul puterii. Iavdoha îşi îndreptă umerii săi frînţi de durere şi de nevoi şi abia acum începu să asculte vorbele care se auzeau în odaia hatmanului.

— Mă închin, prea luminate pane hatman, — glăsuia vajnic un şleahtic gras, — şi viu cu o plîngere : cazacii polcovnicului pan Gluh mi-au cotropit moşia, mi-au luat grîul din hambare şi l-au împărţit pospoliţilor, nu vor să plătească morăritul... şi văcăritul. M-am dus la polcovnicul pan Gluh şi nici n-a vrut să stea de vorbă cu mine. Priveşte-mă, hatmane! Am fost om cu stare, şi acum am ajuns la asemenea ananghie, încît n-a rămas mult ca să plec cu traista în băţ după cerşit...

— Cum ţi-i numele ? — întrebă Hmelniţki. — Privind boiul împieptoşat şi inelele de aur cu pietre scumpe din degetele panului, dădu din cap, parcă zicîndu-şi : „Mai ai pînă la cerşit".

— Wladislaw Kalitinski, slugă credincioasă a prea luminatului pan hatman.

Şi şleahticul lăsă capul în jos, rămînînd nemişcat în aşteptarea hotărîrii hatmanului.

— Ai averi numai în Ucraina sau şi altundeva ?

— Mai am, luminăţia voastră, şi la Tarnopol, — răspunse speriat şleahticul.

— Bine, lasă o plîngere în scris marelui esaul Lisoveţ, — spuse Hmelniţki, arătînd din ochi pe esaul.

Şleahticul se plecă încă odată şi vorbi, de astă dată către Lisoveţ, căruia îi întinse jalba scrisă din vreme :

— Sluga domniei voastre, pane mare esaul.

Acum se apropie de masă popa. Făcînd semnul crucii

deasupra capului plecat al hatmanului, rămase cu mîna sus, pesemne aşteptînd ca hatmanul să i-o sărute. Dar Hmelniţki îl privi pătrunzător şi popa îşi roti de colo colo mîna care-i tremura, de parcă ar fi vrut să alunge un duh nevăzut.

— Mă închin, pane hatman, din partea egumenului sfintei chinovii de la Mejigorie. Acolo îndurăm tot felul de sminteli din pricina obrăzniciei prostimii. Pospoliţii nu ne dau ascultare, nu muncesc pămîntul nostru mînăstiresc şi au fost răpit de pe imaş doi cai dăruiţi egumenului nostru de patriarhul Paisi. Ademenesc albinele din prisaca chinoviei şi prind peşte în iazurile noastre. Iată epistola pe care ţi-o trimite, pane hatman, prea cuviosul egumen. Porunceşte ca neobrăzaţii să fie pedepsiţi, căci dacă va merge aşa mai departe, vom ajunge noi, slujitorii lui dumnezeu, ca cei săraci — goi şi desculţi.

— Voi porunci, voi porunci, aşa să-i spui, părinte, egumenului. Să aibă nădejde în cuvîntul meu, — zise Hmelniţki. — Lisoveţ, ia răvaşul şi scrie lui Mujilovski să facă aşa ca să nu mai fie nici o nesupunere.

In locul popii se apropie de masă panul în vestmînt străin. Puse piciorul stîng înainte şi-şi vîntură prin faţă pălăria neagră, măturînd podeaua cu ea. Cînd isprăvi cu măturatul începu să turuie vălmăşit, cînd pe leşeşte, cînd în limba ucraineană :

— Vin din partea companiei comersanţilor veneţieni, silezi şi nemţi, şi mă închin cu rugămintea smerită către prea luminatul pan hatman ca să ne încuviinţeze de a face negoţ în ţara domniei sale, fără vamă. Cu plecăciune...

— Aceasta nu se poate nicidecum, — spuse hatmanul, parcă părîndu-i rău că nu-şi poate da încuviinţarea. — Vama se plăteşte în toate părţile, deci şi-n ţara noastră...

Neguţătorul se trase înapoi încurcat.

Fata îl aduse pe orb spre masă.

Hatmanul zise :

— Te ascult, frate.

— Milostiveşte-te, pane hatman, de sărmanul, nefericitul Gavrilo Turoveţ, — vorbi grăbit, cu teamă, orbul. — Am rămas de izbelişte cu astă biată orfană. Treizeci de ani am muncit pentru jupînul meu la breasla de curelărie şi cuţitărie din Kiev. Vederea mi-am pierdut-o din pricina războiului, cînd Radziwill a pîrjolit Kievul. Acum jupînul meu Dmitraşko Vasil, voitul, m-a alungat din casa ta-

tălui meu pentru neplata birului de meşteşugar ; m-a lăsat de drumuri şi nu găsesc nicăieri dreptate împotriva lui...

— Lisoveţ, — porunci aspru hatmanul, — să se dea din visteria noastră nişte bani breslaşului Gavrilo Turoveţ şi să se scrie lui Dmitraşko un răvaş din partea mea, ca să-l lase în casa lui şi să-l pună la o altă muncă. Du-te, Turoveţ Gavrilo, nu deznădăjdui.

De bucurie, orbul zbucni în plîns. Pe obrajii lui galbeni, lacrimile curgeau fără contenire, în vreme ce fata, ruşinată, îl trăgea de mînecă.

— Dar matale, măicuţă, ce necaz ai ?

Iavdoha privi îndărăt. Cui îi vorbea hatmanul ? Cu ea vorbea, fără a o mai aştepta să-şi spună singură păsul. Şi parcă împinsă de cineva, Iavdoha se apropie repede de masă şi se plecă adînc la picioarele hatmanului, atingînd podelele cu mîna dreaptă.

— Mulţumescu-ţi ţie din inimă, pane hatman, — glăsui Ternovaia, îndreptîndu-şi trupul şi privind drept în ochii lui Hmelniţki. — Mulţumescu-ţi ţie, zic, din inimă, pentru că n-ai dat ţara noastră pe mîna panilor leşi, că nu te-ai supus bizurmanilor, ci te-ai alăturat oamenilor ruşi.

Iavdoha Ternovaia nu-şi mai cunoştea glasul. De cîte ori îşi spusese ea noaptea aceste vorbe, dar iată că acum ele nu i se păreau aşa cum ar fi vrut să le spună hatmanului. Hmelniţki se apropie. Ea îşi dădu seama că hatmanul se aşteptase să audă altceva de la ea, căci o privea cu mirare. Cînd hatmanul se opri alături, ea se pierdu cu totul şi i se închină încă odată adînc la picioare. Iar el o apucă de coate şi întrebă cu glas tulburat :

— De unde eşti, măicuţă ?

— Vin din ţara rusească, — îl lămuri Iavdoha Ternovaia. — Mă întorc în satul meu Baigorod, — poate ai auzit de el, pane hatman.

Hatmanul se vede că ghicise ce a făcut ea în ţara rusească, căci n-o întrebă nimic, ci doar spuse :

— Mai ai drum lung de făcut, măicuţă, am să poruncesc să fii dusă cu o teleagă.

— N-am venit pentru asta, — răspunse Iavdoha Ternovaia.

— Văd, — zise Hmelniţki. — Văd, măicuţă, — glăsui el îngîndurat.

Panii şi neguţătorii schimbau priviri. Scutarul rămăsese

cu gura căscată de uimire. Lucenko privea bucuros. Nu greşise, lăsînd pe bătrînică să intre fără zăbavă la prea luminatul hatman.

Fără să-şi dea seama cum se întîmplase aceasta, Iavdoha începu să vorbească.

— Bărbatul meu a fost tras în ţeapă de joimirii lui Korecki în anul cincizeci. Murind în ţeapă, ameninţa pe leşi, strigînd cu gura însîngerată : „Vine Hmel, vine Hmel..." Iacă pe cine chema. Fiul meu se află în oastea ta încă din patruzeci şi opt. Trecînd prin Cehrin, m-am gîndit să-ţi mulţumesc că n-ai dat ţara noastră pe mîinile panilor leşi şi ale bizurmanilor. Am să mă rog lui dumnezeu să-ţi dea sănătate, hatmane. Rămîi cu bine.

Iavdoha Ternovaia vroi să se închine încă odată, dar hatmanul n-o lăsă. Îi luă mîna cu dreapta sa vînjoasă şi o apropie de buze.

Peste ochii Iavdohei Ternovaia se aşternu întunericul, şi podeaua i se clăti sub picioare.

— Ce faptă-i asta, hatmane, doamne sfinte, oare s-a mai auzit, s-a mai văzut aşa ceva ? Milostive ! — grăi Iavdoha Ternovaia podidită de lacrimi.

Iar hatmanul, fără a-i lăsa mîna, vorbi încet :

— Îţi mulţumesc, măicuţă, pentru vorba bună, îţi mul'umesc, — şi-şi plecă în faţa ei capul încărunţit.

19

Ieşind din Mejiboj, polcovnicul Bohun slobozi dîrlogii calului şi acesta trecu la trap, lipit de sirepul lui Olekszycz. Merseră aşa îndelung, scară la scară.

Cînd călăreţii intrară în bungetul întunecat, des al Codrului Negru, în zare mijeau zorii trandafirii ai unei zile de primăvară.

Omătul moale, îngheţat în vremea nopţii, scîrţîia subţire sub copitele potcovite ale cailor. Vîntul sufla din faţă. Crengile copacilor parcă aţineau calea călăreţilor şi ei trebuiau să se plece mereu pe coama calului.

Cu cît se depărtau mai mult de Mejiboj, cu atît se simţea Olekszycz mai necăjit. Ce-l făcuse să plece la drum, aiurea, cu Bohun ? Gînduri neliniştite se vălmăşeau în mintea lui. Se uita pe furiş la Bohun, nădăjduind parcă să cetească

un răspuns îmbucurător pe chipul său aspru. Bohun privea cu luare aminte drumul din faţa sa, dădea cu mîinile la o parte crengile copacilor şi tăcea.

„Poate că mă duce la oamenii lui, ca să le povestesc tuturora cît de milostiv este regele, cum vor fi primiţi de măria sa şi de hatmanul coroanei? !..." Olekszycz nu se putu stăpîni şi întrebă:

— Incotro mergem, pane polcovnic?

— Am şi ajuns, — răspunse vesel Bohun, măsurînd pe Olekszycz din cap pînă-n picioare cu o privire sfredelitoare şi îndreptîndu-şi calul spre o poiană largă, în jurul căreia stejarii, parcă puşi de mîna omului, alcătuiau din patru laturi un zid des.

Oprindu-şi calul la marginea poienii, Bohun sări sprinten din şa şi legă dîrlogii de o creangă. Urmîndu-i pilda, Olekszycz făcu acelaşi lucru, oftînd din rărunchi.

Soarele răsări, înecînd într-o lumină aurie, albastrul înalt al cerului, cernîndu-şi razele, ca pe o ploaie caldă de primăvară, peste falnicii stejari şi peste întinderea poienii, şi licărind pe teaca argintată a săbiei lui Bohun.

— Cu care mînă ţineţi domnia voastră pana cînd scrieţi? — întrebă Bohun, încrucişînd braţele pe pieptul său lat.

Olekszycz ridică din umeri cu mirare. Fără să-şi ascundă iritarea, spuse:

— Oare pentru ca să lămurim asemenea fleac am venit pînă aici din Mejiboj? Nu pot înţelege astfel de glume, pane polcovnic.

— Nu glumesc de loc, — rosti cu asprime Bohun.

— Dar ce însemnătate are acest lucru pentru domnia voastră, pane polcovnic, — întrebă mirat Olekszycz, — cînd este vorba de supunerea domniei voastre în faţa măriei sale regelui Rzeczei Pospolita?

— Acest lucru are o mare însemnătate, — răspunse liniştit Bohun.

„Hm, pesemne că aveau dreptate şleahticii care spuneau că lui Bohun i se urcase la cap fudulia pentru felul dibaci cu care mînuia sabia, sau că se umfla în pene, văzînd cîtă bunăvoinţă îi arată hatmanul coroanei şi regele".

— Scriu cu dreapta, — bombăni nemulţumit Olekszycz, — şi vă sfătuiesc, luminate pan, să lăsaţi aceste glume fără noimă.

— Mulţumesc de sfat, pane, — răspunse Bohun. — Pentru domnia voastră ar fi mai bine, dacă aţi ţine pana cu

mîna stîngă... — adăugă el cu tîlc. — Iar acum, ascultaţi cu luare aminte ceea ce am să vă spun.

— Cu mai multă luare aminte decît ascultă porumbiţa gunguritul porumbelului, — glumi Olekszycz cu glas şovăielnic.

— Acum trei ani — de bunăseamă că vă amintiţi bine acea întîmplare? — m-aţi ascuns, la moşia domniei voastre, de joimirii lui Potocki. Două săptămîni am zăcut în casa domniei voastre şi m-am bucurat de bunăvoinţa domniei voastre. Fără ajutorul domniei voastre, ar fi fost cu putinţă ca nu numai joimirii, dar chiar o moarte obişnuită să-mi pună capăt vieţii. Şi v-am rămas îndatorat, pane Olekszycz. Cînd am plecat de la domnia voastră, v-am spus: „Pane, dacă vă veţi afla vreodată într-o încercare grea şi întîmplarea va face să ne întîlnim, sabia mea va fi la picioarele domniei voastre." Şi iată că acum s-a întîmplat aşa ceva în viaţa domniei voastre. Pane Olekszycz, aveţi nevoie de ajutorul meu?

Într-adevăr, ciudat om. Cinstea aceea cavalerească nu-i şade bine de loc acestui polcovnic ieşit dintre oamenii de rînd... Dar nu-i poţi spune acum una ca asta... Muşcîndu-şi buza, Olekszycz bîigui pierdut:

— Pane polcovnic, nu numai eu trec printr-o încercare grea în vremurile acestea, ci toţi oamenii vrednici din ţara noastră... Toţi şleahticii din ţara noastră.

— Cînd spuneţi „ţara noastră", aveţi în vedere Rzecz Pospolita sau Ucraina? — întrebă Bohun.

— Jesus Maria! — gemu Olekszycz. — Pe legea mea că nu vă înţeleg. Oare aţi căzut din cer, pane polcovnic? Pe cuvînt de cinste, domnia voastră sînteţi? Pe cine am oare în faţa mea?

— În faţa domniei voastre, pane Olekszycz, se află Ivan Bohun, polcovnicul din Vinniţa al luminăţiei sale hatmanului Ucrainei.

— Rzecz Pospolita, regele ei, senatorii ei, doresc să-l vadă pe Ivan Bohun mare hatman al întregii Ucraine, — rosti cu înflăcărare Olekszycz. — Pentru asta am şi venit aici înfruntînd primejdia — pentru ca să aud răspunsul din gura domniei voastre.

— Ucraina are un hatman, — răspunse cu hotărîre Bohun. — Acesta este Bogdan-Zinovi Hmelniţki — ales de tot norodul nostru. Din cele spuse de domnia voastră,

pane Olekszycz, înțeleg, că rostind „țara noastră", vă gîndiți la Rzecz Pospolita. Într-adevăr, ea trece printr-o încercare grea, dar Ucraina a scuturat jugul ei. Hatmanul Hmelnițki a scos-o pe un drum nou. La Pereiaslav, tot norodul a juruit credință țarului Moscoviei.

— Dar domnia voastră n-ați jurat, pane Bohun! — strigă Olekszycz. — La ce bun aceste vorbe? Nu ne aflăm la un ospăț sau vreo întrecere retorică. Aici se cere rostit un singur cuvînt: da!

— Domnia voastră vă gîndiți, oare, că mă îndemnați să făptuiesc o vînzare? — întrebă Bohun, liniștit și aspru. Glasul său adie asupra șleahticului o răceală neplăcută, care-l făcu să simtă parcă o furnicătură sub cămașă, să-i tresară inima și chiar să se oprească pentru o clipă. — Domnia voastră m-ați jignit în cinstea mea, trimițîndu-mi acea scrisoare. De rege și de hatmanul coroanei nu mă mir, dar de domnia voastră mă mir. Altădată v-ați purtat altfel cu mine, pane. Dar vă înțeleg: am o datorie față de domnia voastră și asta a făcut ca domnia voastră să fiți ales pentru a-mi aduce această solie... — Bohun rîse numai cu buzele, căci în ochii săi scăpăra mînia, iar mîna vîrîtă în chimirul lat de piele, cu care era încins peste contășul roș, tremura nezărit...

Olekszycz se uită buimac la Bohun. Ar fi vrut să rostească niște cuvinte de seamă pentru a topi dintr-odată cu ele încordarea acelei clipe.

— Zadarnic v-ați ostenit, pane Olekszycz, — urmă Bohun, clătinînd din cap. — Răspunsul meu e: „nu"! Așa să le spuneți și stăpînilor domniei voastre, regelui, hatmanului coroanei și întregii șleahte.

Glasul lui Bohun suna înalt, puternic. Nemaiputîndu-se stăpîni, el aproape că strigă:

— Așa să le spuneți tuturor: răspunsul lui Bohun e: „nu"! Și cîtă vreme voi avea sabia lîngă mine, ei toți — și regele și puii de rege — îi vor cunoaște puterea și se vor căi că au cutezat să-mi terfelească cinstea. Ce holbați ochii? Pesemne, ați vrea să spuneți, dar nu îndrăzniți, că un hlop schismatic nu are cinste? Vă voi da fericitul prilej să vă încredințați că nu-i așa, domniei voastre, slugă credincioasă a regelui leșesc.

Olekszycz simți că i se moaie picioarele.

— Fiți milostiv și îngăduiți-mi să plec în pace, luminate pan! — se rugă el cu glas tremurător.

Privindu-l cu dispreț, Bohun răspunse:

— Bine, vă voi lăsa să plecați, dar vă cer, pane șleahtic, răscumpărarea jignirii cumplite pe care mi-ați adus-o. Dacă nu v-aș fi îndatorat, pentru ajutorul domniei voastre de odinioară, v-aș căsăpi pe loc, îmi îngădui să vă asigur, pentru rușinoasa sarcină pe care v-ați luat-o. Dar eu sînt gata să-mi încrucișez sabia cu a domniei voastre, aceasta fiind o ieșire cinstită, cavalerească.

— Să mă bat cu domnia voastră? — strigă cu spaimă Olekszycz. — Pane Bohun, spuneți, vă rog, că glumiți, spuneți că visez, treziți-mă...

— Scoateți sabia și dați-vă înapoi, — scrîșni crunt Bohun și cu o singură mișcare își trase sabia, pe care Olekszycz o privi cu deznădejde.

— Repede! — strigă Bohun. — Nu zăboviți, n-am vreme de pierdut. Număr. Unu...

O sudoare rece scăldă tot trupul lui Olekszycz. Împleticindu-se, se trăgea înapoi, neînțelegînd nici el de ce-și scoate sabia.

— Puteți să vă îndepărtați fără a vă uita înapoi: eu nu obișnuiesc să-mi lovesc potrivnicul pe la spate, ca șleahticii leși...

— Luminate pan, — se tîngui Olekszycz, — pane Bohun! Milostiviți-vă!... Am soție și doi copilași... Sînt pravoslavnic... Avem același dumnezeu... Pe cuvînt de cinste, îmi iau înapoi vorbele. Blestemat să fie regele și hatmanul coroanei...

— Doi, — numără hotărît Bohun și făcu un pas înainte.

— Pane Bohun, tot ce am, tot aurul, douăzeci de mii de taleri, patruzeci de mii de guldeni, moșiile mele, morile mele, băile de fier — totul va fi al domniei voastre. Aveți cuvîntul meu de cinste!...

— Cinstea lui Ivan Bohun nu se măsoară cu aur, slugoi de șleahtic ce ești! — clocoti Bohun. — Număr — trei!

Spaima de sabia lui Bohun, setea de viață, treziră în șleahtic dorința de apărare și-i ridică mîna, în care strîngea cu degetele împietrite prăselele sabiei. Cu buzele vinete el începu să șoptească o rugăciune.

Oprindu-se în fața lui Olekszycz, Bohun începu deodată să se îndepărteze de el, uitîndu-se îndărăt. Uitînd de orice fereală, Olekszycz se aruncă asupra lui cu un strigăt sălbatic.

Ascuțit scrîșnea oțelul în liniștea dimineții. Bohun oprea ușor loviturile bezmetice ale sabiei lui Olekszycz, aruncîndu-și sabia sa cînd într-o mînă cînd în cealaltă.

O umbră întunecoasă pluti peste poiană. Bohun se uită la cer.

Un vultur de stepă se învîrtea jos deasupra pădurii, parcă presimțind că în curînd va căpăta hrană bună.

Apărîndu-se de lovituri, Bohun se trăgea înapoi, dînd roată, și Olekszycz, cu ochii sîngerați, îl strîngea de aproape.

„Doamne, de ce s-o juca așa cu mine, ca pisica cu șoarecele?“ — se întreba șleahticul, și gîndul că Bohun totuși nu-l va ucide licări ca o slabă nădejde în inima sa. Curînd puterile îl părăsiră și el căzu în genunchi la picioarele lui Bohun.

— Milostive, pane Bohun, fiți îndurător... Oare mă pot eu măsura cu domnia voastră în lupta cu sabia? Ascultați-mi ruga!

— Apără-te! — strigă Bohun. — Apără-te, diavole!

Simțea că-l furnică mîna, îndemnîndu-l să isprăvească îndată totul cu o singură lovitură. Dar nu putea să-i ia astfel viața blestematului șleahtic. Dacă n-ar fi fost acele două săptămîni cînd își găsise adăpost sub acoperișul său!

Strîngîndu-și toate puterile, Olekszycz sări în sus cu ochii roșii de turbare. Dîndu-și seama că nu va putea afla îndurare la Bohun, se aruncă asupra lui cu toată ura. Amarnic șuiera sabia în mîinile sale.

— O, trebuie să mă feresc de domnia ta! Te pomenești că ai să-mi înfigi sabia în piept... — spuse zîmbind Bohun.

Polcovnicul se opri deodată, parcă înfipt cu picioarele în omăt și se întinse cu tot trupul înainte, de parcă și-ar fi pus pieptul sub sabia lui Olekszycz. Acesta sărea în jurul lui ca un cocoș întărîtat, împroșcîndu-l cu lovituri fulgerătoare, grele, pe care Bohun le oprea ușor cu sabia sa. Deodată, cu totul pe neașteptate, Olekszycz simți cum sabia îi fu smulsă din mîna dreaptă, parcă de o trîmbă vijelioasă de vînt, și zbură cît colo, înfigîndu-se în omăt. Și abia cînd își văzu sabia în omăt, simți zvîcnetul unei dureri ascuțite în mîna schilodită. Sîngele curgea gîrlă pe omăt, întinzîndu-se într-o pată roșie. Parcă nici n-ar fi avut niciodată degete la mîna dreaptă. Gîndind că va urma o lovitură năprasnică, Olekszycz se prăvăli la pămînt, acoperindu-și

capul cu braţele. Afundat cu faţa în omăt, tremurînd din tot trupul, Olekszycz îşi aştepta sfîrşitul.

— Ridică-te, — auzi el deasupra sa glasul lui Bohun şi, copleşit încă de spaima morţii, holbă ochii spre polcovnic.

Bohun băgă sabia în teacă şi-l privi cu scîrbă.

— Ridică-te şi, pînă nu mă răzgîndesc, încalecă repede pe cal şi şterge-o la joimirii domniei tale. Fugi, pane... Dacă nu ţi-aş fi dat atunci la conac cuvîntul meu de cinste, — spuse Bohun cu părere de rău, — acum ţi-ar zăcea capul mîrşav lîngă degetele acelea spurcate. Acum cred că ai înţeles de ce am vrut să ştiu în care mînă ţii pana?

— Da, da! — răspunse pripit Olekszycz, rămînînd lungit pe pămînt şi neputînd încă să creadă că moartea s-a îndepărtat. — Da, da, pane polcovnic, binecuvîntat să fie în veci neamul domniei voastre, luminăţia voastră. Sînteţi într-adevăr un cavaler mărinimos, luminăţia voastră...

— Ajunge, — rosti Bohun, făcînd o mişcare de lehamite cu mîna, — du-te, şi să nu-ţi mai văd urma. Şi bagă bine în cap că de azi înainte sîntem chit. Fereşte-te ca să mai dai ochi cu mine vreodată! Spune-i lui pan Potocki al vostru că pentru capul lui păstrez anume o sabie nouă din oţel de Damasc.

Bohun se întoarse şi se îndreptă cu paşi repezi spre cal. Olekszycz îl văzu cum sare în şa şi, fără măcar să se uite spre el, se mistuie în desişul codrului.

...Şleahul alerga în întîmpinarea lui Bohun, poleit de darnicul soare al primăverii. Răsuflai uşor şi plăcut în văzduhul înmiresmat, urmărind cu ochiul păsările care zburau în înălţimi.

Vulturul fîlfîia repede, spintecînd nemărginirea albastră. Ocoli un nour cenuşiu din drumul său, urcă sus, şi, deodată, strîngînd aripile, pică drept în jos, spre sihla mohorîtă, unde-şi zărise pesemne prada. Bohun îşi flutură mîna spre el, rîzînd de sine însuşi pentru mărinimia sa.

În inima lui pogorîse pacea.

Îşi dădea seama că epistolele acelea, viţul regesc, ispitirile călugărului iezuit Sebastian şi, în sfîrşit, întîlnirea cu Olekszycz îl mişcaseră mai adînc decît credea.

Faptul că vrăjmaşii de moarte îşi puseseră nădejdile lor mîrşave în ajutorul său, că-l socotiseră în stare să

făptuiască o vînzare, crezînd că va fi uşor să-l tragă pe el, şi nu pe altul, de partea lor, îl jignise adînc.

Cine ţesuse minciuna în jurul lui? Cine dăduse dreptul celor mai înverşunaţi duşmani să vadă în el un părtaş al lor? Ce mînă vicleană îi îndreptase spre el?

La toate aceste întrebări se puteau găsi sute de răspunsuri, dar nici unul nu-l mulţumea.

„Aşteptaţi — se gîndea el cu o bucurie cruntă, legănîndu-se în şaua înaltă, din piele galbenă, bătută cu ţinte de argint — aşteptaţi, pani şleahtici, cînd veţi vedea, nemernicilor, pe Olekszycz, trimisul vostru, veţi holba ochii... Oare va mai încerca atunci cineva dintre lepădăturile voastre să vină la Bohun cu astfel de urzeli?..."

Iar trîndavul acela de şleahtic s-ar cuveni să-i fie recunoscător: oare nu se purtase mărinimos cu el? Pentru datoria din trecut îi dăruise viaţa... Va trebui ca de acum încolo să se deprindă a se folosi de mîna stîngă. Pesemne că va lăsa cu limbă de moarte moştenitorilor săi, pînă la a cincea spiţă, să nu mai scrie astfel de scrisori mîrşave. Cine poate spune că Bohun nu s-a purtat cavalereşte?

Pe colnicele de pe malul Bugului se zăreau turlele albastre ale soborului Sfîntul Vladimir, casele albe şi străjerii de pe zidurile cetăţuii, privind cu mîna streaşină la ochi, spre călăreţul care se apropia în goană de şleah. Dar repede văzură calul bălţat al polcovnicului, contăşul roş al acestuia şi cuşma înaltă, cu şlîcul roş fîlfîind în bătaia vîntului...

Străjerii ştiau că aproape în fiecare zi, dis-de-dimineaţă, polcovnicul obişnuieşte să iasă călare pe un sirep în stepă, uneori luînd cu el pe careva dintre căpetenii sau dintre cazaci. Acolo, descălecînd, se bat în săbii aşa de straşnic, încît de departe nu poţi înţelege numaidecît dacă e bătaie de-adevărat sau muştru... Ades după asemenea muştru, mulţi se întorceau în cetăţuie cu mîinile sau chiar cu capetele oblojite. Dar cei însemnaţi de sabia polcovnicului se făleau cu asta faţă de prietenii lor.

— Aştia-s finii mei, — spunea în glumă chiar polcovnicul.

Lîngă poartă, Bohun opri calul pe loc din plină goană.

— E linişte în tîrg? — întrebă el pe sotnicul de strajă Makagon, care încremenise smirna în faţa polcovnicului.

— Linişte şi pace, pane polcovnic, — răspunse sotnicul

şi adăugă mai încet : — Aveţi sînge pe cizmă. Ce s-a întîmplat ?

Bohun se uită spre picioare. Pe safianul galben al cizmei se întindea o pată roşă uscată.

— Pata asta poate fi uşor spălată, — rosti el îngîndurat şi cu multe înţelesuri. Şi, trăgînd de dîrlogi, se depărtă.

Pisarul Andri Berlo întîmpină pe Bohun în cancelaria polcului, cu chipul îngrijorat :

— Polcovnice, s-a dovedit că procletul acela de iezuit avea şi un slujitor.

— Şi unde este ?

— A fugit. Cazacii n-au băgat de seamă cînd l-au luat pe călugăr, că slujitorul era cu dînsul în crîşmă. Cînd s-au repezit înapoi, ia-l de unde nu e...

— Rău. Şi el ar fi fost de trebuinţă acolo la Cehrin. Cercetaţi peste tot, — rosti cu asprime Bohun, lăsîndu-se obosit pe laviţă lîngă sobă.

— Am şi trimis să-l caute.

Berlo tăcu, aşteptînd poruncile polcovnicului...

— Cheamă pentru după amiază pe toţi sotnicii, pe acela al polcului, al chervanelor, al visteriei. Poftеşte-l şi pe voit. Adunăm rada polcului. — Bohun se ridică de pe laviţă şi începu să umble cu paşi mari prin cancelarie. — După toate semnele, aşteptăm musafiri... Porunceşte în numele meu sotnicului Markuşa să trimeată două străji spre Iliinţî şi spre Litin. Să cerceteze şleahul şi să aducă, dacă-i cu putinţă, o „limbă"...

Berlo asculta neliniştit. Aşa începea întotdeauna. Şi polcul lor avea mereu parte de norocul acesta ! Cînd venea vreo belea, cea dintîi lovitură o înfruntau, cu piepturile lor, oamenii lui Bohun. Şi tocmai cînd nădăjduiau să petreacă bine în primăvara asta ! Doar polcovnicul însuşi spunea că războiul nu va începe mai devreme decît în mai. Ce s-o fi întîmplat ?

La Pereiaslav nacealnicii şi cazacii chefuiau, iar ei trebuiau să stea de veghe aici la hotar. Cîte podgheazuri dăduseră peste cap ! Iar acum, din nou, tot ei vor trebui, pesemne, să intre în luptă cei dintîi. Îi stătea pe limbă să spună vorbele acestea lui Bohun, dar socoti că-i mai bine să tacă. Aşa că de fiecare dată cînd Bohun isprăvea de spus ceva, el rostea cu supunere :

— Am înţeles, pane polcovnic, porunca se va îndeplini întocmai.

— Monastirea papistaşilor să fie bine supravegheată. Puneţi străji la toate ieşirile. Tunarii să stea neclintiţi lîngă tunuri, vesteşte-l îndată despre aceasta pe nacealnicul chervanelor. — O clipă rămase pe gînduri. — Acum poţi pleca. Andri, am să mă duc şi eu să mă odihnesc puţin — n-am dormit toată noaptea...

...Peste două săptămîni, în soborul Sfîntul Vladimir din Vinniţa, polcovnicul Ivan Bohun, de faţă cu căpeteniile polcului trimise de toate sotniile, cu radeţii şi cu lavnicii tîrgului, se apropie de evanghelia deschisă pe tetrapod şi sărută crucea din mîinile protopopului Melenti, juruind veşnică supunere ţarului Moscoviei.

In liniştea sărbătorească de sub bolta albastră pe care erau zugrăviţi nişte sfinţi mucenici, deasupra cărora serafimii îşi întindeau aripile lor albe, Ivan Bohun atinse cu degetele evanghelia şi rosti :

— Nu-mi voi cruţa viaţa în lupta pentru slobozenia ţării noastre şi nu-mi voi păta cinstea, făcîndu-mă vînzător de neam. Astăzi şi în veci vom sta laolaltă cu norodul rus. Statorniceşte doamne, şi ne întăreşte pre noi sub înalta oblăduire a ţarului Moscoviei !

După polcovnic, sărutară crucea căpeteniile polcului, radeţii, lavnicii, tîrgoveţii înstăriţi, cazacii şi călugării.

Clopotele vuiau deasupra Bugului, care îşi purta la vale undurile sale albastre de-a lungul malurilor stîncoase, povîrnite, deasupra viroagelor priporoase, învestmîntate în cea dintîi iarbă verde.

CARTEA
A TREIA

1

ZADARNIC căutară cazacii prin toată Vinnița pe slujitorul călugărului iezuit. Cum să găsești un om despre care știi doar că e îmbrăcat cu un caftan scurt și poartă pe cap o tichie cîrmîzie, în felul celor ale neguțătorilor nemți? Putea foarte bine să-și fi schimbat straiele și să se piardă în gloată. Cum să cercetezi despre el, cum să-l dibui?... Poate că a fugit la leși de îndată ce a văzut că stăpînul său a fost prins...

Dar Giuliano Gabeletto, slujitorul, tîlmaciul și totodată grămăticul călugărului Sebastian, nu fugise în lagărul șleahtei, după cum credeau din felurite pricini atît iezuitul Sebastian, cît și sotnicul Makagon, care primise poruncă să scoată din pămînt, din iarbă verde, pe slujitorul iezuitului.

În adevăr, el lepădase straiele sărăcăcioase, ascunzîndu-le în podul crîșmei, ceea ce băgă curînd în belea pe crîșmar, sîrbul Șubici, căci străjile găsiră îmbrăcămintea în pod și-l duseră pe crîșmar la cetățuie pentru cercetare.

Și în vreme ce cazacii scotoceau tot tîrgul în căutarea lui Gabeletto și descoseau cu luare aminte pe toți călătorii care ieșeau prin porțile de la apus. Giuliano Gabeletto, în contăș căzăcesc, cu o cușmă neagră de blană în locul tichiei cîrmîzii, cu sabie la șold și cu pistol la brîu,

gonea pe un armăsar aprig pe șleahul larg spre răsărit. Și nimeni, oricît de ager l-ar fi privit, n-ar fi putut spune că era fugar spăimîntat.

Obrajii lui bine rași, mustățile subțiri, tușinate cu grijă și aduse în jos, ochii lui negri, cu o căutătură puțin cam aspră îndărătul unor gene lungi, nasul ușor coroiat și fruntea înaltă, toată înfățișarea aceasta avea ceva de neclintire, neclintirea pietrei. Părea că toată viața lui fusese obișnuit să-și îndrepte atît privirile cît și pașii înainte, mereu înainte...

Fără a se uita înapoi, fără a arăta cea mai mică neliniște, părea un călăreț ca oricare altul, care pe vremea aceea își gonește ca și el caii pe șleahul larg, bătătorit, alergînd cu tot felul de treburi. Ca oricare altul, nu ocolea satele și tîrgurile împrăștiate de-a lungul șleahului, poposea peste noapte în crîșmele de lîngă drum, plătea fără zgîrcenie crîșmarilor și crîșmărițelor, stăruind să pună din destul în iesle ovăz pentru calul său și veghind el însuși să nu i se dea dintr-odată prea multă apă rece fugarului înfierbîntat.

Așezîndu-se la masă, se închina cu evlavie ca orice creștin, dădea de dușcă rachiul din stacana de cositor, închidea ochii de plăcere și, liniștit, gusta din pîine, întrebînd cîteodată pe slujnică sau pe stăpîn, dacă acesta aducea la masă, cum o duc, dacă iarna aspră nu le-a adus pagube și dacă au început să se gătească pentru duminica floriilor.

Uneori intra în vorbă bucuros cu călătorii întîlniți întîmplător și cînd dădea peste vreun șleahtic care se întorcea de la Pereiaslav, îl întreba cu nesaț fel și chip de lucruri despre Radă. Ce a fost acolo, cum, cine a vorbit, în ce chip au petrecut, ce au băut și au mîncat? În sfîrșit, turna vin din garafă pentru tovarășul întîmplător și închina în sănătatea hatmanului Hmelnițki și pentru supușenia față de Moscovia, urînd ca toată șleahta leșească să se frigă în iad zece sute de ani.

Crîșmarul rîdea, călătorul rîdea, rîdea și el.

Cînd vreunul dintre drumeții poposiți întîmplător în crîșma din Kalnibolota îl întreba încotro se duce și de unde vine, el răspundea cu plăcere că vine de la Vinnița și se duce la Cehrin. Ceea ce dealtfel era adevărat.

Era vădit că-i place să călătorească singur, fără tovarăși; totdeauna aștepta ca mai întîi să plece drumeții cu

care stătuse de vorbă şi abia după aceea pornea şi el la drum.

Trecînd prin satele şi tîrgurile aşezate de-a lungul şleahului din stepă, se uita cu luare aminte la toate cele din jurul său, aşa cum se uită cineva care n-a mai văzut demult atari privelişti şi care acum, nelăsînd să-i scape prilejul întîmplător, vroia să îmbrăţişeze totul cu ochii, acest lucru bucurîndu-l şi făcîndu-i mare plăcere...

La Moşnî se opri pentru scurtă vreme în bazar. Privirile lui se opriră asupra unui pîlc de oameni strîns în jurul unui cobzar orb, care cînta într-o haraba. Pişcînd strunele cobzei, cobzarul rostea cu glas răguşit, tărăgănat, un viers pe care pospoliţii — moşnegi, femei tinere, flăcăi şi fete îl ascultau cu nesaţ.

Călăreţul sări din şa şi, trăgînd calul de dîrlogi, veni mai aproape de pîlcul de pospoliţi, ascultînd cu luare aminte cuvintele cobzarului. Îndreptîndu-şi albeaţa ochilor spre cerul luminat de soare, fără să-l vadă, dar simţind pe obrajii săi zbîrciţi mîngîierea razelor sale, cobzarul glăsuia :

Cîtă sfîntă bucurie ne fusese hărăzită :
Maica noastră Ucrainâ-i cu Moscovia-nfrăţită.
Nu ne vor mai încolţire leşi şi neguri de urdie.
Fericit să fii Bogdane ! Hmel Bogdane, slavă ţie !...
Cine plînge sau boceşte ? Cine-s cei care scîncesc ?
Sînt Potocki, Koniecpolski, Kalinowski, şi cu ei —
Că n-au unde să se ducă — puii craiului leşesc.
In zadar se bucurară leşii ţanţoşi, bizurmanii,
In zadar ne tot cătară numai de prăpăd pricină :
Şi-a spălat cu rouă chipul scumpa noastră Ucrainâ...
Te aduni sub negre flamuri oaste de vrăjmaşi cumplită
Dar blestemul să te-ajungă şi pămîntul să te-nghită.
Norod bun şi pravoslavnic să nu-l crezi pe crudul pan,
Oameni buni să nu îl credeţi pe hicleanul bizurman...
Ei pămîntul nostru iară vor în sînge să-l înece...
Insă Moscova slăvită n-o să-ndure să ne plece
Iar robia, n-o să-ndure nici Zinovii hatmanul...

Cobzarul îşi lăsă jos capul obosit. Cel de pe urmă zumzet al cobzei se topi în văzduhul limpede. Atunci călătorul

nostru se strecură pînă la cobzar şi puse în cuşma din faţa lui, plină cu tot felul de pomeni, cîţiva taleri de aur.

— Frumoasă e cîntarea ta, tăicuţule, — spuse el cobzarului şi, fără să-i aştepte răspunsul, ieşi din mulţime, sări în şa şi plecă fără grabă mai departe.

Calul îl duse dincolo de Moşnî, pe şleahul Cehrinului. Legănîndu-se în şa, aplecat puţin înainte, parcă despicînd cu trupul său vîntul care sufla din faţă, călăreţul îngîna :

In zadar se bucurară leşii ţanţoşi, bizurmanii,
In zadar ne tot cătară numai de prăpăd pricină :
Şi-a spălat cu rouă chipul scumpa noastră Ucrainâ...

Rostind vorbele acestea, care-i răsunau mereu în minte, deşi în clipa aceea se gîndea la altceva, sosi în miez de noapte la poarta dinspre miazăzi a Cehrinului şi fu oprit de strigătul aspru al străjii :

— Stai ! Cine e ?

In faţa lui răsăriră din întuneric, ca din pămînt, cîţiva cazaci cu pistoalele în mîini. Zîmbind bucuros şi cu prietenie, ca şi cum pe ei ar fi vrut să-i întîlnească după lungul drum, răspunse :

— Vin cu treburi de-ale hatmanului la atamanul tîrgului, polcovnicul Lavrin Kapusta.

Esaulul, care tocmai ieşea din vartă, auzind numele lui Kapusta, măsură cu o privire ageră pe călăreţul necunoscut, la lumina celor două felinare din mîinile cazacilor. Ce putea spune ? Un cazac ca toţi cazacii. Dar după straie nu puteai socoti că-i un cazac de rînd — pesemne c-o fi dintre căpetenii. Cîţi nu vin noaptea la atamanul tîrgului ?! Şi zice că umblă cu treburi de-ale hatmanului... Căscînd, şi fără a-şi ascunde ciuda că a fost trezit din somn, esaulul porunci unui cazac :

— Zatulîviter, ia doi oameni şi însoţeşte-l pe pan la cancelarie.

— De ce doi ? — răspunse Zatulîviter. — Din mîna mea nu scapă, dacă umblă cu gînduri rele, iar dacă-i om de treabă, atunci totu-i de prisos.

— Fă cum ţi-am spus ! — porunci burzuluit esaulul.

— Am înţeles, am înţeles, pane esaul, — zise cazacul.

Străjuit din dreapta şi din stînga, necunoscutul intră călare pe poartă.

— Nu puteai să vii ziua... — îl mustră unul din cazaci. — Vă mînă necuratul noaptea...

— Cum este scris fiecăruia, așa face, — răspunse blajin călărețul. — Nu te necăji, cînd o să mă vadă, atamanul tîrgului o să te miluiască...

— Da, — răspunse cazacul, — te miluiește cu douăzeci de gîrbace în cetățuie...

— Mușcă-ți limba! — strigă Zatulîviter flecarului. — Prea ți-ai dat drumul la gură...

Cehrinul dormea sub bolta înstelată a cerului de mărțișor. În bezna nopții, casele și zaplazurile, pomii și turlele bisericilor — totul părea ciudat, tainic. Cazacii călăreau în tăcere. Tăcea și Giuliano Gabeletto, pipăindu-se din cînd în cînd la piept, parcă vrînd să vadă dacă n-a pierdut ceva.

Cazacii tocmai se opriseră în fața unui zid înalt, cînd zbucni deodată un strigăt aspru:

— Stai. Cine e?

— Straja, — răspunse Zatulîviter.

— Cuvîntul de trecere? — întrebă de astă dată mai blajin același glas.

— Apele Galbene, — rosti Zatulîviter.

Poarta scîrțîi în țîțîni. Niște cîini începură să latre, smucindu-se în lanțuri.

În fundul curții se zăreau două ferestre luminate.

După cîteva clipe călărețul necunoscut fu dus de doi cazaci din straja hatmanului în odăile lui Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului Cehrin, care cu toată vremea tîrzie nu se culcase încă...

Lavrin Kapusta înălță capul deasupra mesei, la care ședea aplecat asupra hîrtiilor, se uită pătrunzător spre omul care se oprise în prag, se ridică repede și făcu o mișcare din mînă spre cazaci, în semn că-s slobozi să plece.

Ieșind de după masă, atamanul tîrgului rosti încet, cu glas plin de mirare — și bucuros, și întrebător:

— Maliuga, tu?! De unde vii?!...

— Eu sînt, Lavrine. Viu din iadul în care m-ai trimis...

Ca doi oameni înfrățiți printr-o veche și trainică prietenie, care fuseseră despărțiți multă vreme și se întîlniseră pe neașteptate, Lavrin Kapusta și Andri Maliuga se îmbrățișară cu căldură și se sărutară de trei ori.

— Chiar de la Roma? — întrebă Kapusta, așezîndu-l pe Maliuga lîngă el, pe laviță pe care era pus un chilim pufos persienesc.

— Da, Lavrine, — răspunse rîzînd Maliuga. — Ai cinstea să cunoști, — se împunse cu degetul în piept, — pe

Giuliano Gabeletto, un nobil de viță veche din Florența, bine crescut de părinții săi răposați întru domnul, care au avut o avere destul de însemnată, dar n-au lăsat fiului lor decît datorii, drept care, pierzîndu-și încrederea în deșarta lume mireană, acesta și-a căutat fericirea la sînul părinților iezuiți. Cunoașterea limbilor vorbite de schismaticii din răsărit i-a fost de folos și i-a dat putința să fie luat ca slujitor de negustătorul Umberto Meloni, adică de iezuitul Sebastian. Însuși comandorul ordinului iezuit, reverendul Francesco, l-a luat pe sărmanul Giuliano sub prea cucernica sa aripă.

Lavrin Kapusta asculta minunîndu-se povestirea domoală a lui Maliuga și la sfîrșit nu făcu decît să strige:

— Straşnic!

— După cum vezi tu însuți, m-am întors teafăr și nevătămat. Un singur lucru s-a schimbat: am plecat încolo ca venețian, dar am fost nevoit apoi să fac pe florentinul, ținînd seama de unele urzeli ale vechiului nostru cunoscut signor Alberto Vimina... După cum te poți încredința, Lavrine, fratele tău doar a slăbit oleacă... Nădăjduiesc însă că bucatele din Cehrin îmi vor acoperi curînd oasele cu osînză.

— Nu nădăjdui, — zise Kapusta, — curînd ai să pornești din nou la drum...

Maliuga se uită întrebător la Kapusta, parcă așteptînd să-l lămurească, dar în loc de aceasta, prietenul său îl întrebă:

— Ai veşti de seamă?

— Grozave. Așa veşti n-am adus încă niciodată! — zise Maliuga.

— Atunci stai, frățioare, mă duc să-l chem pe hatman.

— Cum? Acuma? Noaptea?...

— Dar ce, i-ai uitat obiceiul? — întrebă Lavrin Kapusta, care și ajunsese în prag.

Maliuga își lipi spatele de soba de lespezi lucii. Oboseala îşi spunea cuvîntul. Parcă îi turnase plumb în tot trupul. Lăsîndu-și capul pe piept, închise ochii.

Poate pentru întîia oară în acești ani lungi, simțea pe deplin bucuria dulce a liniștei, cînd nu trebuia să vegheze la orice zgomot, să ciulească urechile la tot ce mișcă în spatele său, să se aștepte din toate părțile neapărat la ceva

rău. În sfîrșit iată că se afla la Cehrin, spre care ades îi zburau gîndurile, uneori socotind, trebuia s-o recunoască, că nu-l va mai vedea niciodată.

Cînd lui Lavrin îi venise în minte atunci, după Beresteczko, acel gînd năstrușnic, chiar el nu prea credea că va putea fi înfăptuit. Dacă șederea lui la Varșovia putea fi asemuită cu mersul pe un fier roșu în pragul iadului, după Beresteczko hatmanul și Kapusta îl trimiseseră chiar în iad. Dar el nu spusese „nu", deși cuvîntul acesta îi stătuse pe vîrful limbii, ispitindu-l, căci în inima lui sălășluia nesiguranța și o cumplită neliniște. De aceea poate că și-ar fi luat inima în dinți și ar fi spus acel „nu", dacă n-ar fi auzit vorbele hatmanului, pe care nu le uitase în toți acești ani grei și de mari primejdii, și de care își aminti din nou în clipa aceasta, cînd ședea pe laviță lîngă soba caldă, biruindu-și somnul și oboseala:

„Știu că ești înspăimîntat. Te trimitem chiar la satana. Dar acum e de o însemnătate deosebit de mare să avem acolo ochiul și urechea noastră. De agerimea ta atîrnă multe lucruri. Du-te, frate, nu șovăi, iar dacă te va paște nenorocul și te vei întîlni cu moartea — mori ca un cazac".

...— Ca un cazac, — șopti Maliuga numai din buze și totuși ațipi.

Se trezi simțind că cineva îi atinge umărul. Deschise ochii și văzu deasupra sa pe Hmelnițki și lîngă el pe Kapusta.

Maliuga se ridică și hatmanul îl cuprinse cu brațele sale vînjoase și-l strînse la piept.

Stînd jos în fața hatmanului, care se așezase în fotelul de lîngă masă, cel dintîi lucru care-i izbi privirile lui Maliuga, fu bruma argintie din părul ciufulit, pe care Hmelnițki și-l netezea cu mîna. Cărunțetea își împletea firele chiar și în mustățile lui pleoștite, dar privirea hatmanului strălucea limpede, și zîmbetul prietenos nu-i pierise de pe față.

Maliuga zîmbi și el, simțindu-și inima podidită de căldură și, pentru a-și ascunde ochii umeziți de această căldură, coborî pleoapele.

Hmelnițki îi puse mîna pe umăr și-i spuse cu glas domol:

— Povestește.

2

Călătorind cu droşca hatmanului de la Cehrin spre Baigorodul ei, Iavdoha Ternovaia nu putea să uite glasul domol al hatmanului. Nu, nu şuba dăruită de hatman, nu rochiile, pe care i le dăduse soţia hatmanului, cînd o poftise la ea pe Iavdoha, nu banii pe care-i primise de la Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului, şi nici scrisoarea către polcovnicul Gluh prin care i se poruncea să dea tot ajutorul Iavdohei Ternovaia ca să-şi pună din nou pe picioare gospodăria — nu acestea o bucurau, nu! Vorbele hatmanului — iată ce îi încălzea inima, iată ce i se întipărise în minte, parcă întinerindu-i faţa ei aspră şi totdeauna mîhnită.

În duminica floriilor, Iavdoha Ternovaia se şi afla în Baigorodul ei. Acum putea să-şi mărturisească: nu nădăjduise să mai vadă cu ochii ei bisericuţa veche de lemn, aplecată într-o rînă, cu turla ei bulbucată, livezile de lîngă Sakva, printre care se zăreau pereţii cenuşii ai caselor arse, şi mai cu seamă nu-şi închipuise că cel dintîi om pe care-l va întîlni cînd va intra în sat va fi moş Lîtka.

Voitul satului, Pavlo Tovstonos, ţinu o vreme în mîini scrisoarea hatmanului, se trase de ureche, ascultă porunca slujbaşului din Uman, care-i vesti şi porunca polcovnicului, ca să se clădească pentru Iavdoha Ternovaia, punînd mînă de la mînă tot satul, o casă nouă în locul celei arse, să i se dea o bucată de pămînt şi să nu i se ceară nici un fel de dări, se scărpină în capul său ciufulit, oftă şi grăi doar atît:

— Te întorseşi, Iavdoho!? — şi spuse vorbele aşa fel, de parcă îi părea rău de aceasta.

Dar Iavdoha Ternovaia nu se supără pe voit. Umblă toată ziua prin sat, pe toate voi să le atingă cu mîna. Zăbovi puţin pe medean în faţa bisericii. Oftă. Îşi şterse lacrimile cu degetele noduroase. Aici murise în ţeapă Maxim al ei. De aici îl petrecuse pe Martîn la război. Se uită spre iaz, dincolo de care se înălţa conacul de piatră al lui pan Korecki, cu zidurile arse. Şi iară începu să-i roadă inima o nelinişte.

Zilele din Baigorod erau ţesute parcă în catifea. Soarele încălzea pămîntul, mîngîia cu căldura sa iarba fragedă, verde, mătăsoasă. Pe malurile Sakvei sălciile îşi scăldau mîţişorii în apa repede. Băieţandrii prindeau peşte. Moş Lîtka umbla din casă în casă; unde era cinstit cu băutură,

acolo poposea şi istorisea o noutate oarecare. De unde lua el acele noutăţi, nimeni nu ştia. Lumea se mira: doar moşul nu pleca niciunde — mai departe de Irîpe nu putea ajunge cu opincile sale subţiri, dar după ce golea un păhăruţ şi gusta din pita dată prin sare, începea deodată:

— Sultanul bizurmanilor l-a pohtit de îznoavă pe hatmanul Hmel la el în supuşenie, dar hatmanul i-a dat sultanului cu tifla, zugrăvindu-i-o pe o foaie de pergament, iar sultanul, văzînd acea tiflă, a răcnit poroncă precum că acei cazaci care au adus-o să fie spînzuraţi de coaste în cîrlige. Dar cînd paşalele sultanului s-au năpustit să îndeplinească poronca, cazacii s-au urcat în lotci şi au purces pre mare...

Duhănind din lulea, Logvin Rakitnîi grăi:

— Cînd te ascultă omul, tare i-ar veni să creadă că mînzul s-a preface în buhai, că grîul a creşte în palmă, şi miedul s-ar face din apă chioară.

Lîtka clipi, abătu din mînă spre pidosnic, şi urmă:

— Neguţătorii care au trecut spre Uman ziceau că din Lehia iară vine cătră noi oaste de joimiri...

Asta nu mai era tifla ceea de pe pergament... Pospoliţii îl ascultau acum cu încordare. Chipurile se înnegurau, femeile oftau, iar copilaşii se lipeau strîns de genunchii maicelor.

Voitul Pavlo Tovstonos clăti din cap şi zise:

— Despre aceasta nu mi s-a scris de la Uman.

— Aşteaptă pînă cînd o să se iveaască într-o noapte joimîrii leşi şi atunci ţi se va scrie, — grăi înţepător Logvin Rakitnîi.

— Tu mai bine ţi-ai plăti dările, Logvine, — îi aminti voitul. — Ştii să dai din gură, dar să plăteşti dajdia la vreme, la asta nu te gîndeşti...

— Poate c-o să poruncească joimirilor lui Potocki să-mi întoarne caii, iar tătarilor să-mi aducă înapoi nevasta şi fata...

Şi privind cu ochii neguroşi spre voit, Rakitnîi plecă din ograda lui Anton Lebel, unde gospodarii şi nevestele şedeau pe chituci, ascultîndu-l pe Lîtka.

Iavdoha Ternovaia oftă, aducîndu-şi aminte de femeia şi de fiica lui Logvin. Ce-or face ele acolo în robia păgînilor? Or mai trăi sau au pierit? Dacă n-ar fi izbutit să

fugă în țara rusească, acum ar zăcea pesemne și ea în pămînt.

...După florii, pospoliții ieșiră la cîmp. Care mai aveu un cal sau un bou, o scotea cu chiu cu vai la căpătîi, dar care n-avea nimic înafară de mîinile sale, trudea din greu.

Trăgeau ei înșiși plugurile. Fiica, sau nevasta, venea după plug. Flăcăi nu găseai să-i fi căutat cu lumînarea în tot satul, iar fete rămăseseră puține. Flăcăii — care se aflau în oastea hatmanului, care căzuseră pe cîmpurile de luptă, iar fetele — mai bine să nu-ți aduci aminte. Toți pereții ascundeau plînsete și durere. Ce soartă or avea pe pămîntul străin? Crunt le-or chinui și le-or batjocori bizurmanii...

Dar trebuia să trăiești. Trebuia să mănînci. Și dările de asemenea trebuia să le plătești. Deși nu mai era pan Korecki cu joimirii lui, și nu mai erai nevoit să-i slugărești, totuși dările trebuia să le plătești la cantelaria polcului, iar dacă nu le plăteai, veneau slujbașii din Uman, și aveau ei grijă să ți le scoată... Bani nu se aflau. Nădăjduiau că dacă ogoarele vor da rod bun anul acela, vor duce toamna bucatele la Uman, la iarmaroc. Dacă ar fi fost flăcăii în sat, s-ar fi dus în Stepele Sălbatice și ar fi adus o herghelie de cai, căci altfel nu-ți rămînea decît să înhami cîinii la telegi. Și apoi apăsa acel necunoscut. Ce se va întîmpla? Cine va fi stăpîn la conacul lui Korecki? Ori poate se va întoarce chiar Korecki? Logvin Rakitnîi spunea mereu:

— Pentru ca să le piară panilor orice poftă, ar trebui să surpăm conacul pînă-n temelii.

— Pentru asemenea vorbe... ia seama! — îl amenință voitul.

Cam la o săptămînă după duminica floriilor, moș Lîtka trase clopotele. Speriați, oamenii alergau spre biserică, întrebîndu-se unii pe alții:

— Ce s-a întîmplat?

— E război?

— N-or fi cumva tătarii pe aproape?

Se mai liniștiră, văzînd pe toloaca de lîngă biserică niște cazaci și două telegi din care săreau jos căpeteniile lor.

Înroșindu-se de atîta caznă, țîrcovnicul Lukian deschise cu greu ușa bisericii. Popa Dionisi din Uman clăti cu ciudă din cap. Se duse spre altar, mergînd cu fereală, de

parc-ar fi călcat cu picioarele goale pe cioburi de sticlă. Biserica se umplu de oameni. Iavdoha Ternovaia văzu pe Dmitro Lebed, pisarul din Uman, care stătea pe locul de frunte, alături de un om în straі moscovit.

Pisarul ridică mîna. Larma se potoli numaidecît.

— Oameni buni, ştiţi că în anul acesta al domnului s-a adunat Rada în tîrgul Pereiaslav şi a hotărît să intrăm cu toată ţara sub oblăduirea ţarului Moscoviei. Din porunca hatmanului nostru Bogdan Hmelniţki, am venit la voi împreună cu stolnicul Savva Paskov al măriei sale ţarului Alexei Mihailovici al Moscoviei, pentru ca voi să juruiţi credinţă ţarului Moscoviei, ca de astăzi să fim în veci laolaltă cu fraţii noştri. Iar cine poate n-ar dori aceasta, acela e slobod să plece unde-a vedea cu ochii.

Pisarul rostise totul aşa cum se cuvenea. I se părea chiar că tot aşa vorbise la Uman şi polcovnicul Osip Gluh. Îşi răsuci mustaţa. Din fundul bisericii răzbi pînă la altar glasul lui Logvin Rakitnîi.

— Dar încotro altundeva am merge? Laolaltă cu Moscovia sîntem între ai noştri. Doar n-o să căutăm frăţie cu bizurmanii turci, sau cu panii leşi.

Stolnicul Savva Paskov dădu din cap a încuviinţare.

Lîtka ghiontea în coaste pe pospoliţi şi şoptea:

— Ehei, măre doamne, iacătă! Pe noi ne întreabă hatmanul! Fără noi, nicicum...

Iavdoha Ternovaia se apropie cea dintîi de popă, sărută crucea şi iară îi veniră în minte vorbele hatmanului: „Iţi mulţumesc, măicuţă, îţi mulţumesc mult". Dîndu-se la o parte, se gîndi la Dubrovka cea depărtată, la Efrem şi Marfa. Ce s-ar fi făcut ea fără milostenia lor?

— Doamne, ajută! Doamne, miluieşte! — glăsui popa, după ce sărutară cu toţii crucea.

Cînd pisarul şi sotnicul ieşeau din biserică, moş Lîtka trase pe pisar de mînecă:

— Pane pisar, ce mai veste poveste-i cu războiul?

— Hanul din Krîm ameninţă că se va război cu tine, — şugui Rakitnîi.

Savva Paskov, stolnicul ţarului, ridică mîna:

— Oameni pravoslavnici, oastea ţarului a pornit spre Ucraina. Marele nostru stăpînitor Alexei Mihailovici nu va îngădui vrăjmaşilor să vă obijduiască. Acum stăm laolaltă şi vrăjmaşul va plăti pentru toate nedreptăţile şi batjocura pe care vi le-a pricinuit.

Pisarul şi stolnicul plecară împreună cu popa Dionisi. La Baigorod era zi de praznic.

Chiar şi Logvin Rakitnîi se bucura :

— Cînd s-a mai pomenit ca hatmanii să ne întrebe ce să facă ? Hmel ne-a împlinit nădejdile.

— Va trebui să mai luptăm şi, pesemne, încă multă vreme, — rosti hotărît Nesterenko, un curelar bătrîn. — Şleahta nu va lăsa cu una cu două pămîntul nostru.

Ţîrcovnicul Lukian vorbi tainic :

— Popa Dionisi mi-a spus că războiul va începe îndată ce vom strînge grînele. Craiul leşesc, ros de o pizmă mare, sîsîie acolo, la Varşovia ca un balaur de foc ; şleahta scurmă pămîntul de sub ea, de parcă ar avea copite ; papa de la Rîm l-a blestemat pe Hmelniţki.

— Nu mai putem noi de papa ăla al tău, — chicoti moş Lîtka. — Bîzîi ca un tăun de ne-ai împuiat urechile. M-am învîrtit printre cazaci, şi i-am auzit că hatmanul Hmel are atîta putere, atîta sumedenie de streliţi moscoviteni, încît pe hanul Islamka din Krîm îl scutură frigurile, aşa că...

Moş Lîtka simţi că vorbele sale merseseră la inimă pospoliţilor. La drept vorbind, el se temea chiar ca Lukian să nu-i ia locul. Ameninţă cu pumnul spre asfinţit :

— Aşteaptă, pane crai, îţi belim noi scăfîrlia...

— Craiul poate că nu vrea răul pospoliţilor, dar panii şleahtici numai din asta trăiesc — îşi răsucesc frînghii din pielea noastră.

Vorbind astfel, voitul Tovstonos se scărpină la ceafă. Pospoliţii tăcură. Apoi se împrăştiară pe la casele lor.

Curînd, tot satul a durat pentru Iavdoha Ternovaia un bordei, pe locul unde fusese altădată casa.

— O să trăieşti ca un zaporojean, — glumea Rakitnîi.

Au săpat o groapă, au făcut patru pereţi din nuiele împletite, i-au întărit cu pămînt, i-au humuit, lucru pe care l-a făcut chiar Iavdoha, iar Rakitnîi, Prişcepa şi Cerneak au clădit coperiş din trestie, peste care au aşezat scaieţi, şi pe deasupra pămînt. În cele două ferestruici au pus sticlă. Într-un colţ al bordeiului moş Lîtka a făcut din piatră un cuptor. Iavdoha s-a dus în satul megieş, la băcanul Polubotok, a cumpărat două clondire de rachiu şi a prăznuit mutarea în casa nouă. Aducîndu-şi aminte de Maxim, de bunătatea lui, de dragostea şi de grija pe care i-o purta, plînse îndelung.

Femeile își ștergeau lacrimile de mila ei. Fiecare își avea durerea sa și de aceea înțelegea ușor durerea altuia. Iar moș Lîtka le alina :

— Haide, babelor, nu mai bociți ! Iacă, odinioară, norodul plîngea, iară panul țopăia de bucurie ; acu — panul leah plînge, iar norodul se bucură...

Rakitnîi îl întrebă :

— Moșule, pare-mi-se că apropii curînd optzeci de ani ?

— Dar încă n-am de gînd să intru în groapă — vreau să mă duc la Varșovia, mama lui de crai ! Oho ! Am să intru și în seim. Panii or să holbeze ochii cît cepele cetind universalul. Eu să fi stat de vorbă cu hatmanul, nu tu, Iavdoho. Nu-mi vine a crede că tu ăi fi grăit cu el, iacă așa cum grăiești cu mine.

— Am grăit, moșule, iată, stătea lîngă mine cum stai matale și mă asculta... Dar că hatmanul îi sărutase mîna, Iavdoha nu povestea nimănui : știa că n-or s-o creadă și-or să rîdă de ea.

Și iată că acum avea sălașul ei, ogorul ei, iar cei doi plopi bătrîni, care umbreau odată ograda veselei sale case, își legănau acum crengile deasupra bordeiului.

Se trezea noaptea, asculta liniștea din jur și se închina în ungher spre luminița firavă a candelei de sub icoană. Unde o fi acum Martîn ? Pesemne că i se povestise despre ea la Cehrin. Oare într-adevăr n-o să vină la Baigorod ?

3

...Lumina zilei se cerne prin geamuri în odaie. Soba de lespezi smălțuite răspîndește o dogoare strașnică. În ungherul din față, sub icoana maicii domnului de la Iver, dăruită de patriarhul Nikon, pîlpîie prizărit făclioara firavă a candelei. În cămară stăruie o mirozmă de buruieni uscate, de podele proaspăt spălate, de tutun tare.

Gazda, Afanasi Lavrentievici Ordîn-Naşciokin, boier de sfat, pufăie din luleaua de vișin, arsă, uitîndu-se pe sub gene la musafiri.

E vremea prînzului. Dar nu la masă a poftit el pe marii boieri — pe cneazul Semion Vasilievici Prozorovski și pe Vasili Vasilievici Buturlin, voievodul din Tver. Buturlin se întorsese din Ucraina abia de o săptămînă.

Cu trei zile în urmă sosise şi marea solie a hatmanului, aducînd legămîntul de la Pereiaslav. La drept vorbind, totul fusese hotărît încă înainte de a pleca Buturlin şi Matveev la Pereiaslav. Vremurile erau însă tulburi, şi trebile atît de încîlcite, încît îţi dădeau multă bătaie de cap. Războiul care urma să înceapă putea să ţină mai mult de un an sau doi.

La sosire, Buturlin se tot văicărea :

— Prea îşi face de cap prostimea din Rusia Mică. Abia am potolit-o, slavă domnului, pe a noastră. De nu s-ar molipsi iară de duhul rău. Nu numai feţele bisericeşti, de acolo, s-au plîns că suferă din partea prostimii, ci şi unii din şleahticii hatmanului. Să-l luăm, de-o pildă, pe marele diac Vîgovski, pe polcovnicii Polubotok şi Sulima, sau să ascultăm mai grijulii pe mitropolitul Silvestr Kossov. Se plîngeau că hatmanul Hmelniţki ar sprijini aprig prostimea. Asta-i tare ciudat, ba chiar împotriva firii.

Ordîn-Naşciokin sufla spre bagdadie mici rotocoale de fum albăstriu, zîmbindu-şi în sine. Temerile lui Buturlin nu făceau decît să-l zădărască. Ar fi ciudat să-l bănuieşti pe hatman că în toate dă prea mult frîu slobod prostimii. Boierii de viţă veche tăceau cînd le vorbise despre trebile statului. De ce n-au deschis gura? Aştepta fiecare să cuteze mai întîi ceilalţi. Dar ce aşteptau?

— E lucru de seamă. Ce mai vorbă.

Semion Vasilievici Prozorovski puse picior peste picior, legănîndu-şi vîrful cizmei. Îşi şterse fruntea asudată cu o năframă în felurite colori din pînză subţire de Bruxelles. Nu-şi dădea seama dacă îl încinsese soba dogoritoare, lîngă care se afla jeţul său, sau ceea ce auzise din gura lui Ordîn-Naşciokin...

Boierul de sfat Buturlin tuşi. Oftă. Chibzuieli! Jucării pentru copii! Moscovia cîţi ani se ţinuse tare! E puternică prin datina străbună. Asta-i! Ordîn-Naşciokin umblă după slavă. Iată cîte hîrtii a scris! Boierul privi cu un ochi duşmănos la masa încărcată de suluri de pergament, la cărţile de pe poliţele dintre ferestre. Asta nu-i treabă boierească. Ce vorbă, gazda nici nu e de viţă! Buturlinii n-au nevoie să umble după măriri. Slavă domnului, au fost mari şi tari încă înainte de Romanovi, şi totdeauna s-au bucurat de cinstire la curte. Că s-au încăierat cu leşii — asta-i altă socoteală. Rusia Mică, se înţelege, nu e un pămînt străin.

Ea însăşi a venit cu ruga. Dar de Şvezia nici nu poate fi vorba. În zadar şi-a pus în gînd Ordîn-Naşciokin treaba asta. Ce-i acolo, pe coclaurii ceia? Zice că-s „ruseşti din moşi strămoşi". Ei şi! Ce găseşti acolo? Marea Baltică e chiar ca o băltoacă. Cenuşie, tulbure. Îndată ce începe să ningă, pe meleagurile celea de la miazănoapte se lasă un frig de crapă şi pietrele. Îngheaţă şi inima în tine. Orice s-ar spune, el ştie prea bine ce fel de pămînturi sînt acolo... E cu primejdie să ieşi noaptea afară să-ţi faci nevoile... Dar nu se cade să taci: pînă şi Prozorovski a spus că întocmelile dregătorului cestuia de neam prost sînt lucru de seamă. Frecîndu-şi molcom mîinile, Buturlin vorbi şi el:

— E ştiut, Afanasi Lavrentievici, grăieşti un lucru de seamă. Dar cum putem să ne gîndim acum la şvezi? Să isprăvim mai întîi cu leşii! Şvezii nu se agaţă de noi — nici noi să nu ne agăţăm de ei. Crăiasa Christina e o femeie blajină, smerită, se zice că ceteşte cărţi şi îşi petrece vremea împletind la horbote. Noi n-avem nici o sminteală din partea ei. De ce să ne legăm la cap dacă nu ne doare?...

Ordîn-Naşciokin ciocănea, cu degetul îndoit, în marginea mesei. Tăcea. Să spună boierul tot. Nu strică de loc să-i cunoască toate gîndurile. Acesta nu-i Prozorovski, nu ştie să umble cu vicleşuguri. Ce are în guşă, şi în căpuşă.

Buturlin îşi umflă obrajii. Cufundîndu-se şi mai adînc în jeţ, cu trupul său lat, urmă:

— Iată că am luat Rusia Mică sub înalta oblăduire a ţarului. Acu, de-am putea s-o ţinem. La prostimea noastră s-au mai adăugat cîteva sute de mii de alţi oameni de rînd. Nu-i uşor s-o scoţi la capăt cu ei. De-ai auzi, Afanasi Lavrentievici, ce povesteşte despre prostimea de acolo, solul hatmanului, Pavlo Teteria. O să vină la tine, întreabă-l...

— Vasili Vasilievici, mai bine ţi-ar povesti ţie de ce-i are la inimă pe panii senatori leşi, de ce-l vorbeşte de rău pe hatmanul său? Oare nu cumva fiindcă nu-i e pe plac legămîntul de la Pereiaslav?

— De unde ai mai scos-o şi p-asta? Doar a venit aici ca sol... — răspunse jignit Buturlin. — Cum se poate vorbi astfel despre Teteria?!

Buturlin ştia una şi bună: Teteria era un om deştept, de neam, şi-i arătase toată cinstirea. Îi adusese din

Pereiaslav daruri bogate. Numai covoarele să tot fi costat vreo cinci mii de taleri. Şi nu le adusese din partea hatmanului, ci de la el şi de la Vîgovski. Dar trebuia oare să-i povestească despre aceasta lui Ordîn-Naşciokin? Buturlin nu-şi ascunse un zîmbet batjocoritor: ei, suceşte-le tu cum vrei, dar cînd vine clipa faptelor mari, atunci cînd e nevoie, tot pe noi cei de viţă veche se sprijină ţarul.

Buturlin aştepta ca acum să-i sară în ajutor cneazul Prozorovski. Acesta se făcuse luntre şi punte, vreme de doi ani, ca să se primească ruga lui Hmelniţki. Şi iată că ieşise după dorinţa lui. Se liniştise. Cît privea regatul Şveziei, asta nu era treaba lui. Dar Prozorovski nu scotea o vorbă. Tăcea şi îşi sclipea ochelarii aduşi din străinătate, ascunzîndu-şi ochii în dosul sticlelor. Îşi răsese barba, lepădase obiceiurile din bătrîni. Dacă n-ar fi oaspete, Buturlin ar scuipa de ciudă pe covorul roşu de sub picioare. Neputînd face aşa ceva, gîfîia oţărît.

— Nu. Nu-i bine Vasili Vasilievici. Nu-i bine! — rosti cu hotărîre Ordîn-Naşciokin, ridicîndu-se din jeţ.

Aruncă o privire aspră, de neîncuviinţare spre Buturlin. Acesta, jignit, dădu mîinile în lături. Adică — n-ai decît să faci ce vrei.

— Da, se înţelege că-i mai plăcut să-ţi încălzeşti dosul pe cuptor, să te umfli de cvas şi să rîgîi... în vreme ce vrăjmaşii vicleni îţi fărîmă în bucăţi şi îţi fură pămîntul tău de baştină... Ziua nămiaza mare. Fără ruşine, fără teamă, toate haimanalele, toţi tîlharii intră peste tine, în casa ta strămoşească, te pradă pe faţă, iar tu te faci că nu vezi; te trezeşti abia după ce ajung la cuptor şi te apucă de barbă, dar atunci e tîrziu, Vasili Vasilievici. Tîrziu!

Vorbea întru toată mînia, cu glas înalt, înfocat. Prozorovski dădea din cap în semn de încuviinţare. Buturlin clocotea. Stai, ciocoiaşule! Ce te-ai aprins aşa? Ce strîmbi din nas? Unde s-a mai văzut ca un om de obîrşie proastă să dea poveţe unui mare boier?... Dar Ordîn-Naşciokin nu se opri. Ameninţă cu degetul pe cineva nevăzut, de dincolo de fereastră.

— Nu va fi astfel! Ruşii nu vor îngădui aşa ceva. Nu! Rusia Mică se află acum sub ocrotirea noastră...

— A ţarului, — îl întrerupse înţepător Buturlin. Se gîndi: „Na, îţi place?!"

— Ţarul, ceea ce înseamnă statul Moscoviei, toţi ruşii, — răspunse zîmbind Ordîn-Naşciokin.

— Ruşii sînt mulţi, ţăranii încă şi mai mulţi, dar ţarul este unul, — stăruia încăpăţînat Buturlin.

— Fără ţărani nu te poţi duce la război, Vasili Vasilievici, nu poţi strînge roadele de pe cîmp şi nici pe cuptor nu te poţi urca...

Ordîn-Naşciokin încleştă pumnii şi-i vîrî în buzunarele caftanului. Îi venea să-l apuce de umeri pe trufaşul boier de sfat şi să-l dea pe uşă afară. Se întoarse şi prinse privirea vicleană a lui Prozorovski. Şi ăsta e gata să ţeasă în spatele altora... Se ascunde după ochelari. Totuşi, nu-i ca Buturlin.

Prozorovski tuşi cu fereală, pături năframa, o flutură pe sub nas, şi spuse vajnic :

— Vorbele tale, Afanasi Lavrentievici, sînt înţelepte. Chiar e vremea să chibzuim acum asupra trebilor şvedeze şi să dăm socoteala despre asta ţarului, dar...

— Dumnezeule ! — rosti Ordîn-Naşciokin, apăsîndu-şi pieptul cu mîinile. Oare eu spun ca toate să le facem acum ? Nu e vorba să pornim chiar astăzi război împotriva şvezilor...

— Poate că în felul ăsta or să ne dea înapoi acel Ivangorod... — zise Buturlin jignit, încă răsuflînd greu.

— Vasili Vasilievici, — vorbi cu înflăcărare Ordîn-Naşciokin, — nu „acel Ivangorod", ci oraşul nostru rusesc Ivangorod, şi înafară de asta Iam, Koporie, Oreşek... Dar îţi aduci oare aminte şi de despăgubirile ruşinoase pe care le-am plătit ? Dar faptul că ne-au tăiat legătura cu marea ? Vorbeşte cu neguţătorii : se înăbuşă. Mărfurile, grînele putrezesc în hambare. Steagurile străine fîlfîie pe apele noastre... A sosit vremea să strigăm tuturor sfetnicilor, tuturor boierilor de viţă : „Pacea de la Stolbovo este ruşinoasă". Cînd te calcă pe grumaz şi tu trebuie să încuviinţezi, nu-i pace. Craii şvezi ne-au închis Marea Baltică, sultanii — Marea Neagră. Iar noi să pierim ? Aşa-i ? Ceea ce gîndeşte Hmelniţki să facă la miazăzi e vrednic de toată lauda. Dar trebuie să ne gîndim şi la miazănoapte. Trebuie.

Buturlin tăcea.

— Legămîntul de la Pereiaslav şi tot ceea ce ne cere hatmanul Hmelniţki trebuie încuviinţat fără zăbavă. Împreună cu cazacii vom smulge leşilor pămînturile noastre strămoşeşti, vom aduce din nou Smolenskul la sînul ţării

mume, vom ieşi la Marea Neagră, iar cît despre Marea Baltică, nu e de prisos să ne gîndim de pe acum...

— Ai grijă, Afanasi Lavrentievici, ca boierii leşi să nu se înţeleagă în spatele nostru cu şvezii, cu turcii, cu tătarii, cu hospodarul Valahiei şi cu acela al Moldaviei...

— Toţi trebuie să avem grijă de asta, — spuse încet Prozorovski.

Ordîn-Naşciokin îşi plecă fruntea, mulţumindu-i.

— Eu mi-am făcut datoria în Rusia Mică, — vorbi clocotind de trufie Buturlin. — Acum hanul din Krîm nu va scoate nasul dincoace de Perekop, iar craiul Lehiei e speriat rău.

— Ai săvîrşit un lucru mare, Vasili Vasilievici. Cu înţelepciune, ca un bărbat de stat. Şi de aceea mă mir acum cînd te ascult. Vrei să trăieşti numai cu ziua de astăzi ? Pentru noi asemenea viaţă e deopotrivă cu moartea. Moscovia iese la un drum larg ! Pe acest drum trebuie să chibzuim dinainte totul. Totul. Deci, să lucrăm mînă în mînă, cu hotărîre. Să ne luăm înapoi toate pămînturile ruseşti. Pe tătari să-i băgăm în sperieţi. Pe turci să-i alungăm din Azov. Şi în vremea asta să surpăm toate vicleşugurile şvedului. Fără Marea Neagră şi Marea Baltică viaţa pentru noi nu e cu putinţă. Aceasta fără urmă de îndoială ! Astăzi e cu noi Rusia Mică, mîine va fi Rusia Albă, Rusia Roşie şi toţi acei oameni care sînt de aceeaşi limbă şi credinţă cu noi, care zac sub stăpîniri străine, care gem în robia sultanului, toţi vor fi cu noi şi pe toţi îi vom strînge într-o singură ţară.

— E drept, e drept ! — rosti Prozorovski cînd Ordîn-Naşciokin se lăsă obosit în jeţ.

— Afanasi Lavrentievici, în Zemski Sobor, vei avea sprijinul meu, — spuse pe neaşteptate Buturlin.

Ordîn-Naşciokin se sculă în picioare. Buturlin şi Prozorovski se ridicară şi ei. Îşi strînseră mîinile.

Afară pogora amurgul.

4

Ordîn-Naşciokin şi Prozorovski, boierii de sfat care vegheau asupra treburilor solicesti şi a celor dinafară, au fost chemaţi la ţarul Alexei Mihailovici. Înfăţişîndu-se, găsiră acolo pe Artamon Matveev, care tocmai în ziua aceea

se întorsese de la Briansk, unde zăbovise cu trebile oastei, la întoarcerea sa din Ucraina.

Ţarul primi pe boieri în iatacul său. Făcliile din candelabre împrăştiau o lumină blîndă, plăcută, asupra pereţilor îmbrăcaţi cu urşinic verde. Ţarul şedea pe un jeţ scund. Întîmpină pe boieri, clătind prietenos din cap şi le întinse dreapta pentru sărutare. Îi pofti să şadă. Prin toate voia să arate că vor sta de vorbă în taină, că pot spune totul, deschis şi mai ales în ceea ce privea războiul viitor şi trebile solicesti.

Ordîn-Naşciokin îşi drese glasul, îşi duse mîna dreaptă la inimă şi începu :

— Măria ta, în trebile politiceşti dinafară, trebuie să veghem asupra a trei temeiuri pe care cată să le urmărim cu tărie. Cel dintîi, măria ta, este întărirea Rusiei Mici, pe care ai luat-o sub înalta obladuire a măriei tale, şi dezrobirea tuturor pămînturilor sale care zac sub jugul şleahtei din Rzecz Pospolita, precum şi sub sultanul Turciei şi sub hanul din Krîm.

Ordîn-Naşciokin se opri ca să răsufle şi se uită pe sub sprîncene la ţar. Acesta şedea cu ochii închişi, parcă dus pe gînduri. Dar cînd Ordîn-Naşciokin tăcu, el spuse încet :

— Vorbeşte mai departe.

— Al doilea temei este să ne luăm înapoi pămînturile noastre strămoşeşti cotropite în chip nelegiuit de şvezi. — Glasul lui Ordîn-Naşciokin tremură. Cneazul Prozorovski îşi strînse buzele şi se lăsă mai adînc în jeţ, de parcă s-ar fi temut că se va întîmpla ceva rău. Clătind din cap, Ordîn-Naşciokin îşi luă inima în dinţi şi zise : — Pacea de la Stolbovo este o pace ruşinoasă.

— Nici cea de la Polianovka nu este mai puţin ruşinoasă, boierule, — rosti liniştit ţarul.

— E sfîntul adevăr, măria-ta ! — încuviinţă Ordîn-Naşciokin, fără a-şi ascunde bucuria. — Aşadar...

— Aşadar, nu poţi ucide doi lupi cu un singur foc. Urmează.

Ordîn-Naşciokin îşi umezi buzele uscate. In zadar credea că ţarul nu se uită la el. Printre pleoapele pe jumătate închise, Alexei Mihailovici îşi cerceta cancelarul — aşa îi spuneau în semn de cinstire solii străini — şi îşi amintea ponegririle cu care îl încondeia Buturlin.

— Măria ta, — vorbi înfocat Ordîn-Naşciokin, — ai binevoit să spui adevărul, însă dacă în vremea asta noi

nu vom chibzui asupra trebilor şvedeze, nu înseamnă că cei de la Stockholm nu se gîndesc să năvălească din nou cu un război tîlhăresc asupra ţării noastre, să cotropească iarăşi Novgorodul, sau, poate, să ţintească şi mai departe...

— Ai vreo veste? — întrebă Alexei Mihailovici, uitîndu-se neliniştit şi cu luare aminte la Ordîn-Naşciokin.

— Da, măria ta, şi din izvoare vrednice de crezare. Pe tronul şvedez se va urca azi-mîine ducele Carol-Gustav. Hatmanul Bogdan Hmelniţki ne-a trimis o epistolă tainică, scriindu-ne că oamenii săi de încredere l-au vestit despre anumite uneltiri nelegiuite ale acelui duce. Ţelul său ultim nu este numai cotropirea ţinutului Novgorodului, măria ta... Pentru a vedea pămîntul rusesc sfîşiat în bucăţi, el se va însoţi nu numai cu sultanul, ci şi cu craiul Jan-Kazimir, cu protectorul Cromwell al Engliterei, cu papa de la Roma...

— Care este al treilea temei al trebilor noastre politiceşti dinafară? — întrebă ţarul, începînd a se frămînta neliniştit în jeţ.

Artamon Matveev şi Prozorovski schimbară priviri pe furiş.

Ordîn-Naşciokin răspunse:

— Al treilea, măria ta, să luăm Azovul de la turci.

Ţarul ridică mîna nedumerit, dar Ordîn-Naşciokin, căl cînd smerenia şi cinul, urmă grăbit:

— Nu acum, măria ta, nu acum.

— Eu nu pot să duc trei războaie deodată, boierule. Nici chiar Alexandru Machedon n-a săvîrşit astfel de ispravă...

— Măria ta, între stăpînirile pe care le-am pomenit aci, e dihonie. Craii şvezi îşi ascut dinţii ca să sfîşie Lehia. Sultanul visează să-şi vadă tuiul deasupra Veneţiei. Hanul din Krîm nu se gîndeşte la altceva decît cum să se descotorosească de sultan. Lehia nu va lăsa din ghiare niciodată de bunăvoie Ucraina. Sultanul şi hanul din Krîm nutresc acelaşi gînd nelegiuit — cum să împingă împotriva Moscoviei pe şleahticii leşi împreună cu oastea lui Bogdan Hmelniţki. Dar, de azi înainte, Rusia Mică este cu noi. Acest lucru are o mare însemnătate! Noi începem lupta la miază-zi şi nu vom uita niciuna din pricinile care-i dezbină pe vrăjmaşii noştri, niciuna din zîzaniile lor...

Ordîn-Naşciokin tăcu şi răsuflă adînc. Gîndea — oare nu fusese prea stăruitor?

— Ce spuneți, boieri? — întrebă țarul Alexei Mihailovici, privind spre Matveev și spre Prozorovski.

Începu Matveev:

— Măria ta, Afanasi Lavrentievici a grăit cu înțelepciune. Noii supuși de la miazăzi ai măriei tale sînt gata de luptă cu vrăjmașul. Toate puterile, măria ta, toate armele noastre le vom folosi pentru cîștigarea luptei la miazăzi. Hatmanul Hmelnițki este un oștean viteaz, are o minte luminată și o inimă de bărbat. Șase ani a săvîrșit totul după cum și-a pus în gînd, l-a dus de nas și pe sultan și pe han, și a împins Lehia în pragul prăpastiei. Părerea mea, a robului tău credincios este să purcedem la luptă. Acuma nu numai Rusia Mică, dar și Rusia Albă te așteaptă, măria ta.

Prozorovski își plecă adînc capul și începu să vorbească după feleșagul lui, cumpănit, limpede, fără pripire:

— Aducînd la îndeplinire, prin biruință, vrerea de stăpînitor a măriei tale, pentru strîngerea laolaltă a Rusiei Albe sub un singur schiptru, acela al Moscoviei, noi vom dobîndi izbînda și asupra urzelilor viclene ale cotropitorilor șvezi. Legămîntul de la Pereiaslav trebuie întărît fără zăbavă și solii hatmanului Bogdan Hmelnițki, lăsați să plece. Apoi, se cuvine să pornim cît mai repede la luptă împotriva oștilor leșești.

— Marea înfăptuire a și început, — rosti țarul cu chibzuință, — întoarcere nu va fi, deoarece fapta aceasta se săvîrșește din voia și cu blagoslovenia atotputernicului. Mă tulbură, boieri, un singur lucru: oare hatmanul Bogdan nu lasă prea mult frîu slobod prostimii sale besmetice? Oare nu cere el să fie scrișI prea mulți oameni în oaste?

Această întrebare încredință cu totul, și pe Ordîn-Nașciokin și pe Matveev, că Buturlin avusese grijă să-i șoptească țarului temerile sale.

— Bogdan Hmelnițki este un om de obîrșie boierească, mulți voievozi și hospodari îl socot deopotrivă cu ei, iar craiul leșesc Wladislaw nu rareori îl chema la el pentru sfat și ajutor. Jan-Kazimir se străduiește și acum să se împace cu el pentru ca astfel să supună de iznoavă Rusia Albă Lehiei. Dar hatmanul Bogdan ține nestrămutat la hotărîrea sa. Cît despre prostime, ea îl sprijină cu tărie, căci hatmanul Bogdan a ridicat tot norodul de acolo, bărbați și femei, fără deosebire de vîrstă, de cin și de îndeletnicire, pentru credința pravoslavnică, pentru scuturarea jugului șleahticilor, pentru înfrățire în veci cu Moscovia.

Ţarul ascultase cu luare aminte vorbele liniştite ale lui Artamon Matveev.

— Porunceşte ca solii hatmanului nostru Bogdan să se înfăţişeze joi la Granovitaia. Iar hatmanului Bogdan scrie-i că am dori să-l vedem şi să stăm de vorbă cu el, aici, la Moscova, — zise Alexei Mihailovici lui Ordîn-Naşciokin.

— Îmi îngădui să vorbesc, măria ta, — zise Artamon Matveev, — acum sînt asemenea vremi, încît nu ştiu dacă n-ar fi cu primejdie ca hatmanul Bogdan să fie departe de oastea sa! Unii dintre nacealnici, care trag spre şleahtă, s-ar putea folosi de lipsa lui spre paguba luptei noastre. El însuşi mi-a spus la Pereiaslav că, îndată ce împrejurările vor fi prielnice, îndată ce va putea să plece, nădăjduieşte să vină să ţi se închine şi să-ţi sărute mîna pentru înalta milostivire a măriei tale.

Cîteva clipe în sală domni tăcerea. Cumpănind parcă cele vorbite, ţarul îşi freca tîmplele cu degetele.

Multe îl îngrijorau. Abia izbutise să dobîndească liniştea în ţarat, să pună capăt sfadelor dintre boieri, să potolească prostimea răzvrătită, să stingă toate acele răzmeriţe de la Voronej, Kursk, Solvîcegodsk, Veliki-Ustiug, Kozlov, acele zbucniri crîncene chiar în Moscova cea clădită din piatră albă — toate acele tulburări pe care nu le puteai număra cu mintea dintr-odată. Şi toate vrăjbile acestea se dezlănţuiseră în aceeaşi vreme cu începutul răscoalei din Ucraina împotriva craiului Lehiei. Oare prostimea nu se va folosi iară de faptul că streliţii îs plecaţi la război? Oare n-avea dreptate solul craiului leşesc, senatorul Mlocki, cînd spunea cu înverşunare că hatmanul Bogdan împreună cu prostimea, a ridicat mîna împotriva craiului, împotriva oamenilor vrednici?... Dar cine îşi înfipsese ghiarele în gîtul Moscoviei? Cine hălăduia la Smolensk, ca pe moşia sa? Cine dăduse foc Moscovei sfinte şi o batjocorise? Oare nu şleahticii leşi şi craii lor? Cine lăsase să se înmulţească la Kiev, şi pe tot pămîntul ucrainean, seminţia blestemată a iezuiţilor, prigonind vreme de zeci de ani credinţa pravoslavnică şi ameninţînd cu pieirea însuşi numele rusesc?

Mişcîndu-şi buzele, ţarul Alexei rămăsese cu ochii pironiţi în gol, cugetul său zburînd dincolo de zidurile palatului; dincolo de zidurile acestea parcă şedeau ascunşi şi aşteptau clipa potrivită vrăjmaşii, visînd numai cum ar putea să calce în picioare pămîntul rusesc, să-i prade comorile, să-i sugă bogăţiile, să-i subjuge pe ruşi. Craiul şved, cel leşesc,

franţuzesc, împăratul nemţesc, sultanul Turciei, hanul din Krîm, protectorul Engliterei, toţi — în scrisori îi juruiau prietenie, lui şi Moscoviei, dar în fapt erau mult mai răi decît ciinii turbaţi. Pesemne că hatmanul Bogdan i-a lovit pînă în măduva oaselor, de vreme ce îl blestemau toţi într-un glas...

Alexei Mihailovici dădu cu tărie din mînă şi se ridică. Se sculară de pe locurile lor şi boierii. Toţi aşteptau încordaţi, înţelegînd că sosise clipa hotărîtoare. Ascunzîndu-şi fulgerarea mînioasă a ochilor sub genele roşcate, ţarul grăi :

— Chibzuirile voastre, boieri, sînt bune, sînt foarte potrivite pentru slava Moscoviei. Pămînturile pe care trăiesc din moşi strămoşi oamenii ruşi, demult ar fi trebuit să alcătuiască o singură ţară rusească. Aceasta îl durea, spre aceasta năzuia şi ţarul Ivan al IV-lea. M-am hotărît, boieri. Am purces la o faptă sfîntă. Cuvîntul pe care l-am dat hatmanului Bogdan nu-l voi călca. Moscovia a ţinut totdeauna şi va ţine neclintit la dreptul său. Săvîrşiţi totul cu multă grijă.

Sărutară pe rînd mîna ţarului plecîndu-se pînă la pămînt. Cînd Artamon Matveev se apropie cel de pe urmă ca să-i sărute mîna, Alexei Mihailovici îi spuse :

— M-am gîndit să înfiinţez Despărţămîntul trebilor de taină, pentru paza statului şi a liniştei noastre. Gîndeşte-te care dintre boierii noştri s-ar potrivi pentru acest despărţămînt.

— Demult trebuia, — răspunse înflăcărat Matveev, — demult trebuia făcut aşa ceva !

...In acea noapte ferestrele Despărţămîntului soliilor au stat luminate îndelung. Pisarii somnoroşi gîfîiau scriind la epistole. Lumînările de ceară fumegau.

Almaz Ivanov şi Larion Lopuhin ceteau pentru a zecea oară legămîntul de la Pereiaslav. Să nu se întîmple, doamne fereşte vreo neorînduială...

Pe laviţă lîngă perete, gemea stolnicul Feodor Ladîjenski. Slujitorii boierului îl sculaseră în toiul nopţii din pilotele de puf, pentru o însărcinare poruncită de ţar.

Stolnicul aştepta să-l primească boierul Ordîn-Naşciokin. Se freca pe spate cu pumnul şi se plîngea diecilor de sfat :

— Mă doare spinarea, parcă m-ar fi bătut cineva cu ghioaga... Am răcit pesemne, la vînătoare. Mi-am pus prişniţe cu nisip cald. M-am tras cu oleu din candelă, am chemat o babă, dar tot nu trece...

— Nu te necăji. Avem noi un leac pentru boala de care suferi, — îl îmbărbătă prietenos Almaz Ivanov.

Lopuhin dădu din cap în semn de căinare.

— Teleaga care o să te scuture pînă la Bahcisarai, o să-ţi ia boala cu mîna, — spuse rîzînd Almaz Ivanov.

Ladîjenski deschise gura şi clăti din mînă a împotrivire.

— Lăsaţi şaga! Abia m-am întors din Amsterdam. Am avut atîta bătaie de cap cu neguţătorii de acolo, încît m-am săturat pînă în gît...

Nu-şi isprăvi vorba. Era chemat la boier.

Acolo nu se mai plînse de spinare. Ascultă cu luare aminte fiecare vorbă a boierului.

— Stolnice, ai o însărcinare de mare însemnătate. O însărcinare din partea măriei sale, — spuse Ordîn-Naşciokin după ce-i spusese tot ce avea de făcut. — Precum ţi s-a poruncit, poposeşte două zile la Cehrin, la hatmanul Bogdan. El îţi va spune ce trebuie făcut. Epistola către el am iscălit-o. Ai s-o iei de la Lopuhin. Apoi, ţine minte: cînd ai să te înfăţişezi la han, să faci o plecăciune stînd în picioare; să nu îngenunchiezi, aşa cum se cere la Bahcisarai multor soli. Vorbele cu care eşti trimis, să le spui numai hanului, iar nu vizirului său, şi cu atît mai puţin mîrzacilor şi beilor. Începe cu răscumpărarea robilor, dar, lucru de căpetenie, stăruie asupra celor pe care ţi le-am spus: hanul trebuie să afle că vom întîmpina cu arme, la toate hotarele, orice uneltiri nelegiuite împotriva ţării noastre. În privinţa asta ţine-te dîrz. Şi dacă acolo se va găsi careva dintre dregătorii sultanului, cu ei să nu stai de vorbă. Pleci la vrăjmaş, stolnice, poţi întîmpina tot felul de necazuri, găteşte-te mai mult pentru lucruri rele, decît pentru cele bune. Să nu faci de ocară numele tău de sol. Îndeplineşte cu credinţă şi cu grijă pentru măria sa slujba ta de sol.

Buzele lui Ladîjenski începură să tremure sub mustaţă. Încă nu se întîmplase ca el să-şi păteze numele său cinstit. Oare, din Amsterdam nu izbutise să aducă arme? Oare nu-i strînsese pe engleji cu uşa? Luase de sub nasul lor ceea ce vroise. Nu pentru întîia oară se aşternea în faţa lui un drum lung... Se închină în faţa boierului. Ieşi.

...În tăcere, luă din mîinile lui Lopuhin scrisorile de împuternicire şi epistola către hatmanul Hmelniţki.

— Ei, cum e cu spinarea? — îl întrebă înţepător Almaz Ivanov.

Ladîjenski zîmbi şi clăti din mînă.

După cum i se poruncise, porni la drum fără a mai aştepta revărsatul zorilor.

...Străjile abia strînseseră bîrnele, aşezate peste noapte de-a curmezişul uliţelor, cînd o butcă hurducăi cu roţile peste podelele de pe Lubeanka, cîrmi într-o fundătură şi se opri în faţa unei porţi înalte.

Cîinii zornăiră în lanţuri, pornindu-se să latre cu o cumplită înverşunare. De pe capra butcii sări jos un omuleţ, parcă despicînd cu tichia sa înaltă negurile dimineţii care spînzurau în văzduh. Omuleţul lăsă jos cu îndemînare scara butcii. Gemînd greoi, din butcă coborî un bărbat îmbrăcat cu o blană lungă şi purtînd pe cap un gugiuman înalt. În vremea asta omuleţul cu tichie începu să bată nerăbdător în poartă cu pumnul ţeapăn.

O ferestruică se deschise şi în ea se arătă o bărbuţă încîlcită, care întrebă cu glas somnoros:

— La ce dracu faci atîta gălăgie? Nu vezi a cui e poarta? Stai tu, acuşica strig streliţii...

— Slujba măriei sale, — hîrîi omuleţul cu glas ruginit. — Deschide repede, fără zăbavă, dacă nu vrei să fii biciuit din porunca boierului...

Aceste vorbe speriară barba, care pieri din ferestruică. Se auzi un zăngănit de chei. Dezmorţindu-şi picioarele înţepenite de drumul lung, bărbatul cel înalt, cu gugiuman, călcă şovăielnic prin poarta deschisă, sprijinit grijuliu de omuleţul cu tichie.

— Ce să spun? — întrebă bărbosul, luminînd cu un fînar. — Poate vreţi să aşteptaţi? Boierul adineaori s-a culcat...

— Scoală-l, scoală-l! — rosti cu glas gros bărbatul cel înalt. — E o treabă grabnică...

Omuleţul cu tichie se burzului şi, năpustindu-se cu umărul, ca un cocoş, în bărbos, se răsti la el pe nerăsuflate:

— Spune că-i boierul Grigori Macehin, solul de mare taină al măriei sale, care vine de-a dreptul de la Paris.

Barba se făcu nevăzută, parcă spulberată de vînt.

Grigori Macehin păşi în sus pe scări spre cerdac. Mirosea a pîine proaspăt coaptă. Dinspre uşa deschisă venea o adiere caldă. Îşi îndreptă umerii şi se închină:

— În sfîrşit, doamne!...

...Peste cîteva clipe şedea în faţa lui Ordîn-Naşciokin şi povestea, clipind în belşugul de lumină al făcliilor.

Numai în cămaşă, cu un cojocel pe umeri, Afanasi Lavrentievici asculta cu luare aminte. Gîndi mulţumit: la Pereiaslav a fulgerat şi iată pînă unde a răbufnit tunetul... Îl bucura că aşteptările sale se înfăptuiau. Lupta începută de hatmanul Bogdan gîdila nasurile multor dregători, chiar la Paris, la Viena, la Roma... Sughiţau domnii miniştri.

— Straşnic!

De bucurie îl îmbrăţişă năvalnic pe Macehin, îl strînse la piept, îl sărută de trei ori.

5

...Samoilo Bogdanovici-Zarudnîi şi Pavlo Teteria, marii soli ai hatmanului Hmelniţki, se aflau de aproape două săptămîni la Moscova.

Solii erau însoţiţi de esaulul Grigori Kirilovici din Braţlav, de esaulii de polcuri Ilko Horkov, şi Gherasim Gaponenko, de Dionisi Gulka, pisarul soliei, de Silvestr, egumenul monastirii Izbăvitorului din Novgorod-Seversk, de douăzeci şi patru de cazaci de strajă, în frunte cu sotnicul Martîn Ternovîi, şi de doi trîmbiţaşi. Solii aduseseră în dar ţarului Alexei Mihailovici, din partea hatmanului, cinci cai-argamaci turceşti de preţ.

Începînd de la Putivl, solia fusese întîmpinată pretutindeni cu o deosebită cinstire.

Marii soli erau găzduiţi în Kremlin. Aveau locuinţă frumoasă şi erau slujiţi împărăteşte. Solii şvezi sau cei din Ţările de Jos chiar îi pizmuiau, fiindcă ei nu mai primiseră demult nici vin, nici bucate de la masa ţarului. Asta însemna noi griji pentru ei. Şi iată ce se petrecea alături... Ciudat lucru şi vrednic de cea mai mare luare aminte.

Neguţătorul Vinnius iscodea în stînga şi în dreapta. După ce adulmecă totul cu nasul său ascuţit de cucuvea, alergă la August Schurf solul Şveziei. Trecuse de cîteva ori, parcă din întîmplare, şi pe la solii ucraineni. Îi luase pe departe. Chibzuia mereu în ce chip să-i ademenească. Pînă acum nu avusese noroc. Solii nici nu se sinchiseau de el. Îi dăduseră să înţeleagă că le bătea capul zadar-

nic. Dar Bogdanovici-Zarudnîi nu știa că acest Vinnius și-a ales o clipă potrivită și a stat de vorbă tainic, între patru ochi, cu polcovnicul Teteria.

In casa soliei era cald. Liniște. În fiecare zi îi poftea la masă un alt boier de viță veche.

Pavlo Teteria era acum mai vesel. Plecase spre Moscova tare posomorît. În drum îl tot dăscălea pe tăcutul Bogdanovici-Zarudnîi: „Ia aminte, pane jude, ca boierii aceia să nu ne surpe, să nu ne ia moșiile pe care le-am dobîndit, să nu se atingă de titlușurile noastre de șleahtici..." Totuși, în sufletul său nutrea o mare nădejde în boierul Vasili Vasilievici Buturlin. Se înțelege că despre asta nu sufla o vorbă lui Bogdanovici-Zarudnîi.

Pînă acum, solii stătuseră la sfat de cîteva ori cu dregătorii de la Despărțămîntul soliilor. Tocmiseră lucrurile și cu voievozii, înțelegîndu-se încotro, cum, în ce număr vor purcede oștile țarului și unde anume se vor împreuna cu oastea hatmanului. Aici, la sfatul acesta, vorbise mai mult Bogdanovici-Zarudnîi decît Pavlo Teteria. Boierii hotărîră că în Ucraina va pleca o oștire moscovită, în frunte cu boier Buturlin, voievodul din Tver, pentru a veni chiar în ajutorul hatmanului în lupta sa împotriva leșilor; înspre Poloțk va porni o altă oștire sub porunca lui Vasili Borisovici Șeremetiev, iar a treia oștire, avînd căpetenie pe cneazul Alexei Nikitici Trubețkoi va înainta către miazăzi prin Briansk, spre a întîmpina orice năvală cu putință a hanului din Krîm. Temeiul oștilor, în frunte cu țarul însuși, va năboi către Orșa-Smolensk.

Solii spuseră la sfat că hatmanul va trimite la hanul Islam Ghirei un sol pentru a-l sfătui ca nu cumva să pornească în sprijinul craiului și al șleahtei. Nutreau slabă nădejde că îl vor struni pentru o vreme mai îndelungată; dacă s-ar putea pentru un an, și asta ar fi bine.

Curînd se săvîrși cercetarea oastei streliților și a tunarilor chiar de către țar. Înalții soli au fost de față la această cercetare, stînd pe podina roșie, de-a dreapta țarului, nu departe de el.

Polcurile streliților se perindau în rînduri drepte pe dinaintea țarului și a voievozilor. După ele trecu călărimea ușoară și grea. Caii odihniți nechezau, steaguri și prapore fîlfîiau pe deasupra capetelor oștenilor. Călărimii îi urmară șirurile de pedestrași și după aceștia hu-

ruiră tunurile însoțite de tunari voinici, care-și sticleau veseli dinții.

Martîn și cazacii care stăteau lîngă podină, în mijlocul stolnicilor, zîmbeau cu bucurie. Ar fi vrut să-și arunce cușmele, să strige „Slavă!" Ehei! Cu astfel de oșteni, sultanul, regele și hanul, luați la un loc, nu mai sînt primejdioși.

Scurtă vreme după aceea, solii fură poftiți la ospățul țarului, în sala de aur. La masă veni și patriarhul Nikon, care rosti către soli vorbe inimoase.

Acum așteptau ca țarul să le îngăduie a-și lua rămas bun și să întărească legămîntul. Dar întîlnirile cu boierii și sfaturile de la Despărțămîntul soliilor se urmară. Lui Teteria nu-i ieșeau din cap vorbele schimbate cu Vîgovski în ajunul plecării sale. Neștiind însă cum să-l ia pe Bogdanovici-Zarudnîi, el își dezvăluia părerile cu fereală. La o sfătuire la care-i chemă boier Buturlin se lămuri totul: să n-aibă nici o grijă în privința moșiilor. Oamenii vrednici, de neam, sînt la inima boierilor și a țarului. Prostimea și cazacii zurbagii nu-s în cinste; că s-au ridicat împotriva șleahtei leșești și a iezuiților și că îi bat crunt, asta-i altă treabă, și-i vrednică de toată lauda, dar că ridică mîna împotriva mai marilor de același neam cu ei, asta n-o vor îngădui nici boierii, nici țarul.

Buturlin vorbea hotărît, cu tărie. Lui Teteria îi venea să salte de bucurie pe laviță. Bogdanovici-Zarudnîi își răsucea mulțumit în jurul degetului mustața sa lungă. Auzind vorbele boierului, Martîn Ternovîi, care se găsea întîmplător de față la această întîlnire, începu să clipească, de parcă-i aruncase cineva cu nisip în ochi.

Ternovîi fusese trimis cu solia, în fruntea străjii căzăcești, din porunca hatmanului, pentru a veghea să nu se întîmple solilor ceva pe drum. Martîn își îndeplinea slujba cu strășnicie. Dar putea oare cineva să le pricinuiască vreun rău? Pe pămîntul ucrainean cazacii și pospoliții se bucurau pretutindeni de Rada din Pereiaslav, veselindu-se ca de sărbătorile paștelui... Iar cînd intrară în olaturile Moscoviei, peste tot erau întîmpinați cu pîine și sare și poftiți la ospețe prin casele boierilor. Martîn era chemat și el la masă. Nu era boier, dar nici cazac de rînd. Avea cin de sotnic. Teteria pufnea în spatele lui și-l sperie pe Bogdanovici-Zarudnîi:

— Crezi că golanul ăsta a fost trimis cu noi de florile mărului? Aici e mîna lui Lavrin Kapusta. E urzeala lui... Bagă de seamă, pane mare jude, pune-ţi strajă gurii.

Bogdanovici-Zarudnîi tăcu. Se gîndi doar: „De-ai şti ce mi-a spus hatmanul despre tine!"

Teteria se înşela. Nu Kapusta, ci hatmanul însuşi poruncise să se trimeată cu straja un cazac isteţ, dar nu dintre boieraşii din oaste, ci unul ca Martîn Ternovîi (Hmelniţki îl ţinea bine minte pe Ternovîi, după raita acestuia în voievodatul Cracoviei): să se învîrtească pe lîngă soli, să-i asculte cum se frămîntă pentru avuţiile lor. Cîndva aceasta o să folosească, o să aibă la îndemînă un martor viu...

Lui Martîn nu trebuia să-i spui nimic. Ochii lui priveau cu agerime şi luare aminte. Adeseori simţea că-i stă pe limbă să se amestece în vorba solilor, să le amintească: „Cînd porneaţi împotriva şleahtei, nu dispreţuiaţi prostimea voastră..." Dar la ce să vorbească? Aşteptaţi, să-i alungăm întîi pe toţi panii leşi de pe pămînturile noastre, să stăm nestrămutaţi la hotare, să scoatem duhoarea iezuită din ţară!... Aşteptaţi! Aşa se liniştea el adeseori pe sine însuşi şi cu asemenea prilej îşi aducea aminte mereu de vorbele lui Necipor Galaida: „Adevărul şi dreptatea nu plac panilor. Cîtă vreme au nevoie de noi, panii ne strîng mîna, dar cînd nu le mai sîntem de trebuinţă, ne închid uşa în nas. Cu un cuvînt, panul tot pan rămîne, fie că-i din neamul tău, fie că-i străin..."

Cînd Necipor Galaida află că Martîn urma să plece cu solia la Moscova, spuse cu pizmă:

— Ai avut noroc, Ternovîi! Închină-te pămîntului Moscoviei din partea mea, din partea cazacilor. Nimeni n-a vrut să ne dea vreodată sprijin nouă, prostimii; un singur gînd îi muncea pe toţi ţarii şi craii — cum să ne cotropească ţara. Numai Moscovia ne-a purtat de grijă, ne-a trimis solii ei. Şi iată că acum vine şi oastea Moscoviei... Închină-te adînc în faţa ei, Martîne.

...Martîn cutreiera prin Moscovia ca vrăjit. Oriunde te uitai, peste tot vedeai oameni de-ai tăi. Le înţelegeai graiul. Dacă-i întrebai una, alta, te deslueau cu dragă inimă, îţi povesteau tot felul de lucruri, te pofteau la ei acasă, puneau pe masă bucatele cele mai bune, te ospătau... Unde se mai văzuse aşa ceva? La Bahcisarai? La Cracovia?...

Martîn privea cu încîntare cele nouă turle ale soborului Preafericitului Vasili. Stătea ceasuri întregi sub turnul porții Frolovskie [1]), ascultînd cum bate orologiul la fiecare sfert de ceas. În curtea Kremlinului cercetă cu uimire tunul-țar. Dădu roată în jurul lui. Ceti tare cuvintele săpate pe țeavă: „Fost-a turnat acest tun în vestita și atotputernica cetate de scaun a Moscovei, leatul 1586, de faurul Andrei Ciohov". Iar cînd a intrat în Palatul armelor împreună cu solii, nu mai putea să-și ia ochii de la sumedenia de flinte, pistoale, pive și sinețe...

Moscova! Moscova! Așa i se ivise ea oare în închipuire? Dar adeseori se gîndea: cum o arăta? Cît vorbeau cazacii despre ea! Cîte lucruri frumoase despre slăvita Moscovă povesteau la Zborov și la Beresteczko cazacii cu mustăți cărunte, care avuseseră norocul s-o vadă cu ochii lor.

6

In ceasurile zilei, Moscova zumzăia ca un stup. În fața zidurilor Kremlinului, în Piața Roșie, tejghetarii strigau marfa, lăudînd-o în fel și chip în fața mușteriilor șovăielnici. Damascul persienesc, horbotele de Bruxelles se grămădeau în valuri pe rafturi. Negustătorii, stăpînii dughenelor, ședeau nemișcați pe laviți, ținînd bărdacele cu cele cinci degete răschirate, și sorbind cvasul, priveau pieziș la oamenii care umblau de colo-colo, deosebindu-i îndată pe cei cu bani de cei ce te făceau să-ți pierzi vremea cu ei de pomană.

Lîngă podina de pe care se vesteau poruncile țarului și se cuvînta către norod, pisarii cu pene de gîscă după ureche și cu călimări de aramă, bălăbănindu-li-se la brîu, în caftane sărăcăcioase, umblau printre oameni, căutînd mușterii cărora să le scrie cererile și jalbele.

Un pisar mai isteț decît soții săi se așezase pe scările soborului Preafericitul Vasili și scria pe o foaie de pergament o jalbă către însuși țarul Alexei Mihailovici. Un țăran slăbănog, istovit, cu un caftan hrențuit prin care i se vedea trupul gol, aplecat deasupra pisarului, își umfla nările nasului, lătăreț ca un cioc de rață, și-și spunea cu glas fonfăit pasul. Scrie, pisare, cu înțelepciune, că

[1]) Așa se numea pe vremea aceea poarta Spasski. (N. red. ruse.)

boierul Odoievski m-a răpus de tot cu dajdiile şi cu strîmbătăţile ; pe nevastă mi-a luat-o la conac pentru că n-am plătit dările, şi o sileşte să doarmă cu el, iar copiii, unul mai mic decît altul, au rămas de izbeliște. Singurul cal pe care l-am avut, mi l-a luat pentru neplata dijmei. Cu ce să mai plec acu' la oaste ? Să se milostivească măritul ţar de robul său, ţăranul Ivaşka, şi să poruncească boierului Odoievski să nu se mai ţină de şmînteli şi să întoarne nevasta robului său...

Pisarul asculta pe jălbar, dar scria ce-i trecea prin cap. Ştia el bine că tot una-i : orice ar scrie, jalba n-o să ajungă la ţar. O s-o ia din mîna jălbarului un diac somnoros, şi o s-o zvîrle în lada lungă care stă sub fereastre în Despărţămîntul moşiilor... Acolo zac cinci lăzi cu cereri şi jalbe... Stau aşa încă de pe vremea ţarului Ivan cel Groaznic...

Dar de ce-ar spune lucrul acesta jălbarului Ivaşka ? Pisarul trage foloase de la asemenea năpăstuiţi. Scrie jalba, ia copeicuţa din palma bătucită şi haida cu ea la crîşmă. O zvîrlă pe tejghea în faţa crîşmarului puhav, înşfacă ulcîorul cu bragă, se aşază pe laviţă şi se veseleşte...

Dar se mai întîmplă ceva.

În pridvorul bisericii Bogoiavleniei, de pe malul Iauzei, un monah cu o scufă ponositâ îşi vîntura mîinile pe dinainte, lepădînd de pe limba sa ascuţită, de şarpe, prin gura rotundă ca o bortă, scîrbavnice vorbe despre războiul împotriva leşilor, la care ţarul chema norodul... Monahul orăcăia că anticrist zăpăcise capetele boierilor şi ale voievozilor de streliţi, că Moscovia va fi bîntuită de o molimă necruţătoare, că Hmelniţki, hatmanul cazacilor, nu cinsteşte biserica şi credinţa, fiind o odraslă a diavolului, lucru dovedit de coarnele care îi cresc sub cuşmă. Şi mai sporovăia monahul că zaporojenii, cercaşii, s-au înfrăţit cu bizurmanii, şi în locul părului ce acoperă capul pravoslavnicilor de jur împrejur, ei au pe scăfîrlie nişte cozi diavoliceşti, pe care de ochii lumii le numesc moţuri...

— Peste capetele noastre vor cădea molima, foametea şi strîmbătatea, — prorocea ameninţător monahul, — dacă pravoslavnicii îi vor sprijini pe cercaşi... De iznoavă, ca şi pe vremea lui Godunov, se va ivi la Kremlin Marinka,

muieruşca păcatului, de iznoavă va batjocori antihrist norodul pravoslavnic...

Smintiţii din pridvor începură să se tînguie şi babele să bocească. Streliţii cu baltage lungi alergară spre biserică, dar zadarnic — monahul parcă intrase în pămînt...

Seara, acelaşi monah striga vorbe asemănătoare într-o crîşmă ; acolo îl şi prinseră streliţii. Îi răsuciră mîinile la spate. Sotnicul de streliţi Piotr Şorin repezi în mutra călugărului pumnul său năpădit de păr roşcat şi-i strivi nasul. Călugărul se înecă cu sîngele său spurcat şi începu să se văicărească tot bolborosind : „Nu mă ucideţi, am să spun totul..."

Însuşi boierul Iuri Romodanovski făcu cercetarea la Despărţămîntul trebilor de taină. După ce călcîiele călugărului fură arse o leacă, el mărturisi :

— Nu-s călugăr pravoslavnic, ci sînt iezuit din ordinul dominicanilor. Am fost trimis la Moscova din porunca prea cucernicului nunciu Johannes Torres. Numele meu e Waclaw Kruszka...

Scos din dibă, iezuitul se dovedi şi mai vorbăreţ.

Ghemul începu să se desfăşoare. Capătul firului era ascuns în aşezarea străinilor, căreia oamenii îi ziceau Mahalaua Nemţească, adică mută, deoarece străinii nu ştiau să vorbească ruseşte... Firul acestui ghem drăcesc se întindea pînă la casa solului August Schurf şi de la el pînă în beciul casei preotului luteran Fabian. Streliţii găsiră acolo, într-o ladă, cîteva zeci de scrisori care huleau pe ţarul Moscoviei şi pe hatmanul Hmelniţki, precum şi Rada de la Pereiaslav.

Boierul Ordîn-Naşciokin se amestecă şi el în această treabă. Chemîndu-l pe solul şvedez August Schurf, îl întîmpină cu vorbe de dojană :

— Ţarul Alexei Mihailovici nu va răbda o astfel de ocară. Cinstite sol, de ce te înhăitezi cu hoţi şi cu mişei ? Nu-i o faptă vrednică cinstite sol, ca un dregător ca domnia ta, care se bucură de dreptul de a nu se atinge nimeni de el, să ocrotească astfel de nelegiuiţi.

Solul şvedez August Schurf jurui pe evanghelie că totul e o pîră a oamenilor răuvoitori, care vor să stîrnească zîzanie între ţar şi Şvezia.

— Ţarul nostru n-are încredere în voi, — rosti hotărît Ordîn-Naşciokin, — iar dacă în viitor se vor mai întîmpla asemenea lucruri, atunci binevoieşte a şti, cinstite sol, că

prietenia noastră a luat sfîrşit, iar războiul nu va putea fi ocolit.

Demult nu se mai vorbise astfel la Moscova. August Schurf scrise fără zăbavă despre aceasta cancelarului Oxenstierna la Stockholm. Potrivit ucazului ţarului, pater Fabian fu urcat în rădvan şi sub pază de nădejde fu trimis la Stockholm.

Cu puţină vreme înainte ca solia lui Hmelniţki să sosească la Moscova, panii senatori leşi trimiseră ţarului o epistolă scrisă ca de mîna lui Bogdan Hmelniţki, către hatmanul litvan Janusz Radziwill, prin care Hmelniţki îl ruga să pună o vorbă bună pe lîngă regele Jan-Kazimir, îndemnînd pe rege şi pe pani să nu ia în seamă Rada de la Pereiaslav, întrucît aceasta s-a făcut numai pentru liniştirea prostimii. În fapt, Hmelniţki va fi un slujitor credincios al regelui şi al Rzeczei Pospolita, iar dacă regele va porunci, el, Hmelniţki, va lupta împotriva Moscoviei, cum a luptat hatmanul Sagaidacinîi împreună cu regele Wladislaw.

Senatorul Mlocki, care aduse această epistolă, jurui că ea este adevărată. Cneazul Prozorovski, boierul Ordîn-Naşciokin şi boierul Buturlin pipăiau coala galbenă de pergament şi o apropiau de ochi. Deşi se pricepea bine la scrisuri, Larion Lopuhin, diacul de sfat, chemă pe uscătivul şi pleşuvul ajutor de diac Bitka şi-i porunci să cerceteze dacă epistola e adevărată sau plăsmuită.

Bitka stătu o noapte întreagă aplecat deasupra epistolei, scrisă, aşa zis, de mîna hatmanului Hmelniţki, iar dimineaţa se înfăţişă dinaintea ochilor luminaţi ai sfetnicilor şi grăi:

— Epistola e calpă. Scrisul hatmanului e plăsmuit. Iezuiţii au destui meşteri pentru asemenea potlogării...

Cînd sosiră solii hatmanului Hmelniţki, cneazul Prozorovski dădu acea epistolă plăsmuită lui Bogdanovici-Zarudnîi.

— Să i-o duci, pane sol, hatmanului, să se veselească.

...Martîn Ternovîi privea cu luare aminte viaţa din Moscova. Voia să-şi întipărească totul în minte, să nu uite nimic. Cînd va mai avea el un prilej asemănător?...

Se duse de mai multe ori cu esaulul Horkov şi cu pisarul Gulka în Kitai-gorod şi în Belîi gorod, se duse şi la Arbat. Cutreieră şi dincolo de Neglinnaia — unde îl poftea sotnicii de streliţi, pe care îi cunoscuse. Îşi fă-

cuse prieteni buni şi la bazar, printre neguţători. Într-o zi plecă împreună cu pisarul soliei şi cu sotnicul de streliţi Piotr Şorin în aşezarea nemţească.

Şorin clătină înciudat din cap, arătînd cu degetul mulţimea de neguţători străini care forfoteau încoace şi încolo pe uliţa îngustă a aşezării, şi spuse:

— Trag ca muştele la mierea pămîntului rusesc... De la ei nu te poţi aştepta decît la mişelii. Te pîndesc şi abia aşteaptă să-ţi înfigă jungherul în spate...

Pe înserat, deasupra Moscovei se aşternea liniştea. Martîn rămînea încă multă vreme în cerdac, ascultînd cum se ogoia larma omenească, ca o mare ce-şi trăgea înapoi talazurile, învolburate în ceasurile zilei.

Porţile Kremlinului, şi acelea din Kitai-gorod, din Belîi gorod şi Zemlianoi gorod erau închise cu grijă. De-a curmezişul uliţelor mari se aşezau bîrne.

Luminile se stingeau în fereşti. În tării se boltea o noapte înstelată de primăvară. Craiul nou al lunii se înalţa pe cer, străpungînd cu sabia sa încovoiată un nour albastru. Deasupra lucirii sale verzui licărea o stea. Spre dreapta, Carul mare împungea cu oiştea spre răsărit. El îi aducea aminte lui Martîn de Stepele Sălbatice, de primăvara anului patruzeci şi opt, de zilele care păreau acum demult trecute în nefiinţă...

Liniştea îşi întindea mantia ei nevăzută deasupra Moscovei. Şi Martîn îşi pleca urechea, ascultînd liniştea aceasta adîncă.

Amuţea ramătul neguţătorilor din Piaţa Roşie, baroasele nu mai bocăneau în Mahalaua făurarilor, olarii se alinau, ţesătorii aţipeau. Doar cînd şi cînd răzbătea de dincolo de zaplazuri hămăitul zăvozilor din vreo curte boierească şi toaca tărăgănată a străjerilor de la Arbat. Iar uneori, cînd se aşternea o linişte ca de mormînt, Martîn auzea cum plescăia apa la morile de pe malurile rîuleţelor Iauza şi Neglinnaia.

Sprijinindu-şi coatele de parmaclîcul cerdacului, Martîn privi cerul adînc, înstelat, de deasupra Moscovei şi în sufletul său pogora o pace senină şi visătoare. Orologiul din turnul Frolovskaia bătu miezul nopţii, şi îndată străjile de streliţi din Kremlin dădură glas în beznă.

Cel dintîi strigă strelitul care veghea în preajma soborului Uspeniei, căruia îi răspunse straja de lîngă turnul Frolovskaia, urmată de un glas gros ce zbucnea de la

porţile Nikolskie. Şi aşa, zvonind de la turn la turn, de la porţi la porţi, răsunară ca o chemare glasurile voinicești ale străjerilor :

— Slăvit fie Kievul !

— Slăvit fie Suzdalul !

— Slăvit fie Smolenskul !

— Slăvită fie Moscova !

... La auzul acestor chemări, inima lui Martîn Ternovîi se umplu de o nespusă bucurie, de încîntare. În ele simţi o putere neînfrîntă. Se îndreptă de mijloc şi, trăgînd cu tot pieptul aerul îmbătător de primăvară, rosti tare :

— Slăvită fie Moscova !

Ar fi vrut să aibă atîta putere în piept, să strige atît de tare, încît să fie auzit la Cehrin şi la Kiev, la Korsun şi la Poltava, în inima Stepelor Sălbatice şi în micul său Baigorod...

Repede trecu noaptea de primăvară. Deşi nu dormise deajuns, cînd se revărsară zorile, Ternovîi era în picioare. Aflînd de la pisar că solii n-or să aibă nevoie de el, în ziua aceea plecă din nou spre Kremlin.

Iat-o ! Moscova se întindea în faţa lui Martîn ca în palmă ! Stătea aproape de strelitul de veghe, lîngă un meterez, pe zidul de la asfinţit al Kremlinului. Se plimbase de-a lungul zidului. Strelitul ghicise după îmbrăcăminte că este un cazac zaporojean şi îl chemase. De sus se zăreau o sumedenie de uliţe şi de medeanuri. Turlele bisericilor luceau în soare. Crucile sclipeau cu raze aurii. Strelitul spunea că în Moscova erau trei sute şaizeci şi cinci de biserici.

— Ar avea unde să se roage toţi pravoslavnicii, dacă i-am aduna laolaltă... — zise strelitul.

Martîn se gîndi : oare s-ar fi putut urca tot aşa în voie, nestingherit, pe zidul Wawelului din Cracovia sau pe cel al palatului hanului din Bahcisarai ? Îşi rosti tare gîndul către strelit. Acesta izbucni în rîs şi-l bătu prietenește pe umăr.

— Sîntem fraţi. Cum te cheamă ?

— Martîn.

— Pe mine, Vasili Guzov.

— În Baigorod sînt vreo opt Vasili.

— Iar între rudele mele, am un văr pe care-l cheamă Martîn. Ei, acum sîntem supuşi aceluiaşi ţar, — zise strelitul, uitîndu-se cu luare-aminte la Martîn. — Curînd

vom porni împotriva craiului leşesc, să dezrobim pămînturile noastre. O să fie un război crîncen. Panii nu le dau ei înapoi de bunăvoie...

— Crîncen, — încuviinţă Martîn, — eu cunosc bine firea panilor...

— Dar eu crezi că nu?

— Ai luptat cu leşii?

Strelitul răspunse în doi peri:

— Am avut şi eu prilejul să lovesc în tot felul de pani.

— Aha, văd că, într-adevăr, eşti de ai noştri, — spuse rîzînd Martîn.

— Ţi-am spus, sîntem fraţi.

— Da, la Pereiaslav ne-am înfrăţit pe vecie.

— Boierii noştri poate c-or să se mai sfădească, — spuse încet strelitul, — dar noi nu!

— In asta stă puterea noastră! — strigă înflăcărat Martîn.

In aceeaşi seară, strelitul Vasili Guzov povestea lui Martîn, la el acasă, în Arbat:

— Moscova, frate, e mare; într-însa sînt mulţi oameni, de felurite cinuri şi îndeletniciri. Nici boierii nu sînt toţi la fel. Unii din ei sînt mai înţelepţi, mai cinstiţi, pătimesc pentru tot norodul, se zbuciumă să-i alunge pe venetici de pe pămînturile noastre ca să nu ne mai pustiască ţara; alţii vor să trăiască cu străinii în bună înţelegere, să nu se atingă nimeni de buzunarele lor... Neguţătorii se frămîntă. Cînd neguţătorii engleji, nemţi, şvezi au început să-i calce pe bătătură, au prins să ţipe. Plugarii gem: dă pentru ţar, dă pentru boieri, dă pentru oaste... Nici slujba noastră, a streliţilor, nu-i dulce... De cînd a venit nacealnic Artamon Matveev, ne-a strîns tare în chingi. Iată, aşa stau lucrurile... Invîrteşte-te, uită-te bine — îs vremuri de cumpănă... Totuşi, ce să zicem — trăim pe pămîntul nostru, nimeni nu ne batjocoreşte nici credinţa, nici graiul, aşa cum au făcut la voi leşii şi tătarii.

— Eh, frate, mult am mai îndurat noi! — zise Martîn şi, sculîndu-se în picioare, începu să povestească cu năduf.

Nevasta lui Vasili Guzov rămăsese încremenită lîngă prichici. Intr-o clipită văzu stepele călcate de copite, şleahurile bătucite, livezile arse, în locul siliştilor văzu mormane de scrum, auzi tînguiala femeilor şi copiilor, răc-

netele sălbatice ale tătarilor, şuieratul gîrbacelor joimirilor, văzu lăcaşurile domnului în care tropăiau caii şleahticilor; toate se înfiripaseră ca o icoană vie în faţa ochilor Mariei Guzova, şi pe obrajii ei se prelingeau lacrimi, oprindu-şi umezeala lor sărată pe buze, ridicîndu-i un nod în gît, tăindu-i răsuflarea. Inima îi era podidită de durere pentru oamenii aceia atît de depărtaţi, dar dragi, pentru surorile şi fraţii ei.

— Iacă, frate, — zise obosit Martîn, aşezîndu-se pe laviţă, — ce fiare sînt panii-şleahtici, papistaşii, tătarii şi turcii!

— Bine că v-aţi alăturat Moscoviei, — grăi Vasili Guzov.

— Asta a fost năzuinţa întregii noastre ţări, a întregului norod, a tuturor cazacilor. Pentru asta l-au urmat cu toţii pe hatmanul Bogdan...

— Frumos nume are hatmanul vostru, — zise Maria Guzova, — adevărat că dumnezeu vi l-a trimis.

— E o vorbă, dumnezeu a dat, dumnezeu a luat, — şăgui Guzov.

— Cînd nu va mai fi el, — răspunse mohorît Martîn, — va pătimi crunt biata ţară. Nacealnicii, polcovnicii, esaulii, atamanii se vor sfîşia între ei pentru buzdugan. El îi ţine în frîu pe toţi. El ştie ce vor pospoliţii, îşi apleacă urechea la păsul lor. Deşi e din neam de pani, ştie că fără noi nu va izbîndi...

— Îl iubesc cazacii? — întrebă strelitul.

— Îl iubesc şi-i dau toată cinstirea, — răspunse Martîn.

...Vasili Guzov îl plimbă prelutindeni prin Moscova. Pe unde nu colindară ei în ceasurile slobode! Pavlo Teteria odată chiar se supără:

— Umbli, sotnice, naiba ştie pe unde... Cînd are omul nevoie de tine, ia-l de unde nu-i.

Martîn tăcu, se stăpîni. Înghiţi la vreme cuvîntul care îi stătea pe buze.

Din Cehrin sosi un olăcar al hatmanului, esaulul Demian Lisoveţ, aducînd epistole — una pentru soli şi încă una pe care o dădu în mîinile boierului Vasili Vasilievici Buturlin. Epistolele vesteau că joimirii lui Potocki au ieşit din cvartirele de iernatic şi înaintează spre Vinniţa-Braţlav. La Bahcisarai a început vînzoleala. Urdia din Şirin

a părăsit ulusurile de iarnă şi a îlovit străjile şi aşezările de la hotar. Pîlcurile de nizoveni şi tabăra zaporojeană, în frunte cu atamanul Leonti Lîskov, s-au încăierat cu tătarii. Mulţi bizurmani au fost ucişi, cîteva sute au fost prinşi, împreună cu beiul însuşi, care a fost adus la Cehrin. Iar dacă va fi nevoie, hatmanul poate să-l trimeată şi la Moscova. Solul leşesc Jaskulski a plecat din Stambul la Bahcisarai. In divanul hanului s-a stîrnit dihonie între mîrzaci şi bei.

In a treia epistolă, trimisă ţarului, hatmanul vestea că polcurile sînt gata să pornească la luptă.

Boierul de sfat Vasili Vasilievici Buturlin începu să se frămînte. Uitase de prostime. Zi de zi şedea ceasuri de-a rîndul la Despărţămîntul soliilor cu Ordîn-Naşciokin şi cu solii Bogdanovici-Zarudnîi şi Teteria.

La solia şvedeză se iscase o forfotă care da de bănuit. Ordîn-Naşciokin aflase de lucrul acesta. Ascultase ştirea. Dăduse din cap. Totul mergea cum era de aşteptat. In zadar nădăjduia vrăjmaşul că întărirea, de către ţar, a legămintelor de la Pereiaslav va întîrzia.

...Intr-o dimineaţă, cînd solii dormeau încă după cina de la Buturlin, la Martîn veni în fugă Vasili Guzov. Ii făcu semn să iasă în curte.

— Astăzi polcul nostru porneşte la drum. Mergem în ţara ta.

— Deci plecăm şi noi curînd! — rosti bucuros Martîn.

— Ne întîlnim pe pămîntul tău, — zise Guzov.

— De-ar veni mai repede ziua aceea!

— Mult a fost, puţin a rămas.

Mergeau tăcuţi pe uliţă. Guzov ar fi vrut să spună multe, ca şi Martîn. Inimile lor se înfrăţiseră de puţine zile, dar parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea, parcă s-ar fi învelit în acelaşi cojoc lîngă foc, după luptă, ar fi tras pe rînd din aceeaşi flintă asupra vrăjmaşului, parcă ar fi turnat pe tigăiţă pulbere din acelaşi corn...

Primăvara îşi revărsa miresmele în văzduh. Pe jos stăruia omătul, dar ici, colo se şi vedeau petece de pămînt negru. Stăncuţele se roteau deasupra orengilor dezgolite ale copacilor.

Se opriră lîngă turnul Frolovskaia. Orologiul bătu de opt ori. Martîn şi Vasili ridicară capetele. Deasupra orologiului, deasupra turnului ţuguiat, vîntul gonea trîmbe

de nouri cenușii. Soarele scălda zarea în lumină, și albastrul cerului își întindea bolta nemărginită deasupra zorilor Moscovei.

Jos, deasupra zidurilor Kremlinului, trecu șuierînd un șoim. Martîn zări la piciorul vulturului un inel mare de argint, și scoase un strigăt de uimire. Guzov rîse.

— E al țarului. Un șoim îmblînzit.

— Semn bun. Te petrece șoimul, Vasili. Polcul tău din oastea cărui voievod e?

— A lui Boris Vasilievici Șeremetiev. Ei, să ne luăm rămas bun. Trebuie să mai trec și pe acasă. Acolo-i tînguială, se înțelege! Pentru tine e mai ușor: nu ți se atîrnă nevasta de gît.

Martîn își aduse aminte de Katria. Și el putea să aibă o soție... Oftă și se mohorî și mai mult.

Vasili Guzov îl privi ager și, deodată, descheindu-se la guler, își pipăi crucea de la piept, o scoase cu lanț cu tot și, întinzîndu-i-o, spuse fîstîcit:

— Să facem schimb, Ternovîi.

Lui Martîn începu să-i zvîcnească inima, și pentru o clipă privirea i se înnegură. Își scoase repede crucea și o anină de gîtul lui Guzov.

— Să le schimbăm, Guzov.

— Acum sîntem frați adevărați, — rosti înflăcărat Vasili.

— Frați pe vecie.

Guzov și Ternovîi se îmbrățișară și se sărutară.

Orologiul din turn bătu sfertul. Martîn privi multă vreme în urma lui Guzov, care pășea cumpănit, fără a se uita înapoi, pînă ce făptura lui înaltă pieri după colțul hudiței, care cobora ca un pîrîu în jos spre Neglinnaia. Nu-i venea să se întoarcă. Rămăsese nemișcat, lîngă poartă. Vînjos, îmbrăcat în straie de pe alte meleaguri, cu cușma sa înaltă brumărie cu șlîc roș, el ațintea asupra sa privirile trecătorilor. O femeie tînără trecu încet cu un băiețel de mînă. Băiețelul se uită la Martîn, deschise gura uimit și strigă:

— Mamă, un cazac! Ia uite!

Tînăra femeie stătu în loc o clipă. Fără voia lui, Martîn se uită în ochii ei albaștri, și-i zîmbi. Ea se îmbujoră deodată. Privirea lui Martîn îi ardea obrajii mai aprig decît un vînt geros.

7

În văzduhul albastru, senin, de deasupra Moscovei, dangătul clopotelor zvonea ca în zi de mare praznic. Pe zidurile Kremlinului țîșneau fumuri spre slăvile cerului. Bubuiau tunurile. Mugetul lor se rostogolea vuind deasupra Pieții Roșii. În turlele bisericilor țîrcovnicii trăgeau clopotele. În pridvorul soborului Preafericitul Vasili se îmbulzea atîta sumedenie de oameni din felurite cinuri, încît nu te mai puteai strecura. Lumea alerga dinspre porțile Nikolskie și Froľovskie spre soborul Blagoveșteniei : bărbați, femei, copii. Pisarii mergeau repede și, ca să păsească nestingheriți, își țineau cu mîna poalele lungi ale caftanelor. Neguțătorii de vază călcau apăsat, răsuflînd greu.

În jurul palatelor țarului era înghesuială mare. Streliții stăteau neclintiți cot la cot, cu sinețele pe umăr și cu baltagele lungi în mîini. Chipurile tuturora erau aspre — sărbătorești.

Cei întîrziați întrebau din mers pe vecinii lor întîmplători :

— Ce s-a întîmplat ?

— O fi născut țarina...

— O fi sosit vreo solie de peste hotare...

...Țarul Alexei Mihailovici primea de plecare înalta solie a hatmanului Hmelniţki.

Glasul diacului de sfat Almaz Ivanov răsuna limpede sub bolțile de piatră ale palatului Granovitaia. De-a lungul pereților, pe lavițe, boierii de obîrșie înaltă ședeau țepeni, vajnici, ascultînd cu luare aminte, așa cum se și cădea la asemenea prilej.

Erau de față cneazul Prozorovski, Ordîn-Naşciokin și Vasili Buturlin, apoi Miloslavski, Șeremetiev, Grigori Pușkin, cneazul Cerkasski, cneazul Nikita Odoievski, cneazul Mihailo Teomkin, boierul Vasili Streșnev, cneazul Trubețkoi și mulți alți bărbați de stat, sfetnici ai țarului. Lipsea boierul Morozov : plecase grabnic spre Tula, la turnătoriile sale.

Rama de aur a ochelarilor lui Semin Vasilievici Prozorovski lucea. Fără a-și ascunde mulțumirea, se uita la Miloslavski, la Pușkin, la Buturlin... Orice s-ar fi spus, iată că truda sa fusese încununată de izbîndă. Avusese

de întîmpinat multe necazuri, dar totul ieşise bine. Poate că încă în ajun solii străini nutreau bucuroşi nădejdea că ţarul nu va întări legămintele de la Pereiaslav. În zadar se bucuraseră. Acum, desigur, scrîşneau din dinţi. Solul leşesc, senatorul Mlocki, plecase fără nici o ispravă. Chiar şi patriarhul Nikon se mîniase cetind epistola arhiepiscopului de Gniezno.

— Cum se poate minţi în aşa hal ?! Panii leşi urgisesc credinţa pravoslavnică şi din porunca papei nimicesc pe oamenii pravoslavnici. Blagosloviţă fie marea înfăptuire de la Pereiaslav...

...Îşi dăduse binecuvîntarea. În ziua aceea urma să vorbească despre aceasta, din amvon, întregii Moscovii.

Ordîn-Naşciokin răsufla adînc pe nasul său coroiat. Toţi îşi dădeau seama că drumul său urcă. Nu prin bîrfeli, ci prin iscusinţă. Toţi trebuiau să-şi mărturisească acest lucru, chiar dacă nu le era pe plac. Boierul avea minte cu carul — putea să împrumute şi altora. Totuşi, se purta cît se poate de firesc, nu se fudulea, nu umbla cu nasul sus ca, de pildă, Buturlin sau Miloslavski... Iată şi acum, stătea şi asculta cu luare aminte pe Almaz Ivanov, ca şi cum nu el era omul care ar fi trebuit să apere cu înfocare fiecare cuvînt din aceste legăminte.

Înalţii soli din Rusia Mică — marele jude Bogdanovici-Zarudnîi şi polcovnicul Pavlo Teteria — şedeau în mijlocul sălii, pe o laviţă scundă de lemn greu, în faţa tronului ţarului, loc de mare cinste. Nici înalţii soli străini nu erau poftiţi pe locul acela.

În spatele solilor stăteau în picioare sotnicul Grigori Kirilovici din Braţlav, esaulii Ilko Horkov şi Gherasim Gaponenko, sotnicul Martin, Ternovîi, pisarul Gulka Denis şi egumenul Silvestr.

Obrajii cazacilor erau învăpăiaţi. Niciodată în viaţa lor nu mai văzuseră aşa de aproape atîţia boieri de viţă veche, atîţia sfetnici, şi încă în palatul ţarului... Dar mai presus de toate, drept în faţa lor, pe un tron făurit din colţi de morsă, şedea însuşi Alexei Mihailovici, ţarul şi marele cneaz a toată Rusia Mare, iar din aceea zi şi a Rusiei Mici, avtocrator şi stăpînitor al multor pămînturi. Cu capul aplecat pe umărul stîng, cu coatele puse pe braţele aurite ale tronului, ţarul îl asculta cu luare aminte pe Almaz Ivanov.

Oștenii din straja țarului, în caftane albe, și cu cizme roșii de safian, vegheau la spatele tronului, uitîndu-se cu uimire la cazaci, la fețele lor arse de soare, cu mustăți lungi, la capetele rase, cu moțuri lungi atîrnînd după ureche.

Diacul de sfat Almaz Ivanov stătea lîngă treapta de jos a tronului. Coala lungă de pergament foșnea în degetele lui mlădioase. Ivanov cetea fără grabă fiecare cuvînt ale legămintelor de la Pereiaslav, cîntărindu-le parcă cu mișcări ușoare în palma lată a mîinii sale stîngi.

Martîn privea cu luare aminte, voind să-și întipărească în minte pe vecie, pînă la ultima suflare a vieții sale, tot ceea ce vedea. Încă în drum spre palatul Granovitaia se gîndea : să văd totul, să păstrez totul în amintire. Pentru o vreme i se spulberase chiar și amărăciunea, care în toate zilele acelea apăsase greu pe inima sa, văzînd cum solii se zbăteau numai pentru hatîrurile lor de șleahtici, de nacealnici. Despre gloata de plugari, despre pospoliți, despre cazaci, solii vorbeau numai de rău. Martîn vedea că în privința asta se înțeleseseră repede cu boierii. Dar acum toate acestea parcă rămăseseră dincolo de zidurile palatului Granovitaia. Martîn simțea nu numai cu mintea, ci și cu inima : acum se săvîrșește o faptă măreață. Pentru asta luptase el la Zborov, la Beresteszko ; poate, fără să-și dea seama, pentru această biruință pierise Katria sa... Deodată îl fulgeră un gînd : te pomenești că în clipa asta seimul Rzeczei Pospolita sau divanul hanului țin sfat cum să arunce juvățul de gîtul Ucrainei, cum să pustiască pămîntul ucrainean, și să-i răpească slobozenia cucerită prin luptă. Iar aici, la Moscova, în a douăzeci și noua zi a lunii mart din anul 1654 se chibzuiește cum să se dea ajutor Ucrainei cît mai repede, cum să se pună pieptul pentru ea împotriva vrăjmașilor cumpliți și vicleni.

Măreț răsuna glasul lui Almaz Ivanov sub bolțile palatului Granovitaia :

— „La picioarele măriei tale, prin mila lui dumnezeu, mare stăpînitor, țar și cneaz Alexei Mihailovici, avtocrator a toată Rusia Mare și Mică, domn și stăpînitor al multor țări.

Noi, Bogdan Hmelnițki, hatmanul oastei zaporojene, cu toată oastea zaporojeană, și cu tot norodul creștin rus, ne închinăm adînc.

Fericiţi nespus pentru harul şi milosîrdia măriei tale ţarului, pe care măria ta ţarul ai binevoit să ni le arăţi, mulţumim din inimă măriei tale, ţarul şi stăpînitorul nostru, şi te vom sluji în veci cu credinţă în toate trebile şi poruncile măriei tale ţarului; numai rugămu-ne foarte de măria ta, după cum ne-am rugat şi în epistolă, să ne arăţi harul şi milostivirea măriei tale în tot ceea ce solii noştri vor cere măriei tale ţarului din partea noastră.

...Mai întîi să se milostivească, măria ta, a întări drepturile şi înlesnirile ce ni se cuvin ca oşteni, care s-au aflat din vechime în oastea zaporojeană, ce se judecă după pravila ei însăşi, slobodă să se judece după cum crede de cuviinţă, pentru ca nici un voievod, nici un boier, nici un stolnic, să nu se amestece în judecăţile oştene, ci ca obştea căzăcească să fie judecată de căpeteniile ei: unde sînt trei cazaci, acolo doi judecă pe al treilea."

Almaz Ivanov răsuflă, se uită la boieri, la solii hatmanului şi glăsui cu măreţie:

— La acest pont măria sa a poruncit şi boierii au hotărît: să fie aşa cum cere hatmanul.

„...Rugăm pe măria ta marele stăpînitor, ţar şi mare cneaz Alexei Mihailovici, avtocratorul Rusiei Mari şi Mici, ca măria ta ţarul să binevoieşti a trimete grabnic oastea ta spre Smolensk, pentru ca vrăjmaşul să nu se poată întări şi să-şi împreune oştile, şi ca măria ta să nu dai crezare nici unei viclenii a leşilor dacă aceştia vor urzi ceva."

Măria sa ţarul a hotărît să purceadă el însuşi împotriva vrăjmaşului său, craiul leşesc, şi să-şi trimeată boierii şi voievozii cu oaste mare, atunci cînd se vor zvînta drumurile şi va începe să se găsească nutreţ.

„Ca oastea de pază a măriei tale, aici la hotarul leşesc, să fie alcătuită din 3000 de oameni, sau de va fi voia măriei tale ţarul — chiar şi mai mult".

Măria sa a hotărît: oamenii de oaste ai măriei sale au fost totdeauna şi vor sta şi în viitor la hotar pentru paza Ucrainei.

„Dacă ar năvăli urdia din Krîm, atunci împotriva ei să se pornească oşti dinspre Astrahan şi dinspre Kazan, iar cazacii de la Don să fie de asemenea gata. Dar acum urdia este încă în pace cu cazacii; de aceea trebuie să se cîştige vreme şi deocamdată să nu fie stîrnită".

Au fost trimise cazacilor de la Don ucazul şi poruncile măriei sale: atîta vreme cît krîmlenii nu vor năboi asu-

pră-ne, să nu se pornească împotriva lor şi să nu fie loviţi nicăieri. Iar dacă cei din Krîm vor da năvală undeva, atunci măria sa ţarul va porunci să se ducă război împotriva lor.

„Solii străini, care din vremuri vechi vin la oastea zaporojeană, să poată să fie primiţi şi de acum înainte; iar dacă aceşti soli ar unelti ceva împotriva măriei sale ţarului, cazacii vor înştiinţa îndată pe măria sa ţarul".

Cu privire la acest pont măria sa ţarul a hotărît: solii cu trebi cinstite să fie primiţi şi lăsaţi să plece; să se scrie măriei sale ţarului, întocmai şi repede, pentru ce au venit şi cu ce au plecat. Iar solii şi trimişii care vor veni cu trebi potrivnice măriei sale ţarului, să fie opriţi la oaste şi să se scrie despre ei numaidecît măriei sale ţarului şi fără îngăduinţa sa să nu li se dea voie să plece. Iar cu sultanul turc şi cu craiul leah fără voia măriei sale ţarului să nu aibă legături.

...În ceea ce priveşte pe mitropolitul Kievului, solii au primit o poruncă prin viu grai. Ei ceruseră ca măria sa ţarul să-şi arate milosîrdia sa, poruncind să se scrie hrisovul său de danie pentru moşiile lui.

...Măria sa ţarul a poruncit să se scrie mitropolitului şi tuturor feţelor bisericeşti hrisovul său de danie pentru moşiile pe care le stăpînesc.

„Atunci cînd, doamne fereşte, hatmanul ar muri (deoarece orice om este muritor, căci altfel nici nu se poate), — oastea zaporojeană să-şi aleagă ea însăşi în voie pe noul hatman şi să înştiinţeze pe măria sa ţarul. Atare lucru să nu-i fie cu supărare măriei sale ţarului, aceasta fiind o veche datină a oastei".

Măria sa a poruncit şi boierii au hotărît: să fie aşa, precum cer solii cazacilor.

„Pisarilor şi juzilor din oaste şi esaulilor de oaste şi de polcuri să li se dea cîte o moară pentru traiul lor, deoarece au mari cheltuieli".

Măria sa a poruncit şi boierii au hotărît: aşa să fie.

„Oastea zaporojeană să fie alcătuită totdeauna din şaizeci de mii de oameni".

Măria sa a poruncit şi boierii au hotărît: să fie potrivit rugăminţii, şaizeci de mii de cazaci scrişi la oaste.

„Nimeni să nu ia averile cazacilor. Cei care stăpînesc pămînt să rămînă şi în viitor stăpîni pe el şi pe roadele

lui, iar copiii văduvelor de cazaci să se bucure de aceleaşi drepturi ca şi strămoşii şi părinţii lor".

Măria sa a poruncit şi boierii au hotărît : să fie precum cere hatmanul Hmelniţki.

„Deoarece polcovnicii au mari cheltuieli, fiecare polcovnic să aibă cîte o moară, ori mai mult, dacă măria ta vei binevoi să încuviinţezi."

Măria sa a încuviinţat ceea ce au cerut solii.

„Starostia Cehrinului, cu tot ce-i legat de ea, să fie păstrată şi în viitor pentru buzduganul hatmanului".

Măria sa a poruncit şi boierii au hotărît : să fie aşa.

8

...Deasupra Moscovei, sub cerul albastru, vuia mereu dangătul măreţ al clopotelor, covîrşit de mugetul chimvalului Ivan cel Mare, mai tare decît toate. Iar cînd clopotele amuţeau pentru o clipă, răbufnea bubuitul tunurilor.

Martîn ieşi din palatul Granovitaia plin de bucurie şi de nelinişte. Inima lui, conţinînd pentru o clipă, era podidită în aceeaşi vreme şi de fericire şi de durere. Se înţelege, şaizeci de mii de cazaci scrişi la oaste nu erau nici zece, nici douăzeci de mii... Dar cei şaizeci de mii de oameni erau cu mult mai puţini decît miile de mii de pospoliţi care aşteptau o viaţă slobodă şi mai bună. Undeva, într-un colţişor al cugetului său, licări de la o vreme şi gîndul acesta : „De ce te zbuciumi, Martîn ? Tu ai fost scris la oaste, eşti sotnic ; ce-i drept n-ai să mori şi moşii (poate că hatmanul o să-ţi dăruiască şi aşa ceva) dar acum nu-ţi mai pasă de loc de pan Korecki, eşti stăpîn pe capul tău..." Însă deodată îi răsări înaintea ochilor faţa lui Guleai-Den, a lui Necipor Galaida, a lui Ivan Nejivoi (oare o mai trăi, sau a pierit în robia tătărească ?) Ce spun ei ? Dar şi ei vor fi scrişi în căzăcime... Dar moş Lîtka ? Dar toţi cei din Baigorod ? Dar mulţi alţii de prin satele împrăştiate pe amîndouă malurile Niprului, Desnei, Nistrului şi Bugului ?...

Îşi aduse aminte de vorbele rostite odată de Guleai-Den : „Pe panii străini o să-i alungăm noi, dar o să ne pună jugul pe grumaz ai noştri". Teteria şi Bogdanovici-Zarudnii (şi oare numai ei ?) îşi întocmeau bine treburile... Mar-

tîn se scărpină la ceafă... Dar totodată se înfăptuise şi altceva : Vasili Guzor îi dăruise crucea de pe pieptul lui, îl îmbrăţişase cu căldură, se sărutaseră ; Martîn îi dăduse în schimb crucea lui, pe care maică-sa i-o aninase de gît încă la Baigorod, în patruzeci şi opt... Şi cînd îşi aminti toate acestea, gîndurile i se înseninară deodată, ca şi cum o rază de soare ar fi străpuns nourii grei plumburii şi ar fi deschis în faţa lui o zare fermecată nemărginită. Atunci inima îi şopti vorbele, care îi aduseră bucurie şi mîngîiere : ţara sa scuturase jugul leşesc şi bizurman şi nu va mai zăcea niciodată în robie. Acest lucru îl doreau nu numai ţarul şi boierii, ci toţi oamenii ruşi — doar ei porneau cu paloşul, cu sabia, cu flinta în mînă împotriva Rzeczei Pospolita. Ei îşi vor jertfi viaţa lor pentru dezrobirea ţării lui Martîn. Mulţi sînt, aceşti fraţi ruşi. Să porneşti cu ei în luptă, umăr la umăr, care asta nu înseamnă din capul locului izbîndă ?

...Peste două zile, simţind în obraz mîngîierea vîntului de miazăzi, Martîn gonea împreună cu cazacii în urma rădvanelor soliei, îngînînd o cîntare dragă, care îi amintea totdeauna că nu-i pe pămînt putere care să poată răpune dreptatea omenească.

Vorbele zburau deasupra şleahului bătut :

Hei, călinul cu roşia lui haină, hei, hei, l-om întineri
Şi-apoi din nou frumoasa Ucrainâ, hei, hei, o vom veseli...

...Înainte de a ajunge la Putivl, Martîn îl rugă pe Bogdanovici-Zarudnîi să-i dea voie să treacă prin cătunul în care se afla mama sa. Marele jude era voios. Îl întrebă chiar cum ajunsese aici maică-sa, la cine locuia, şi cercetă dacă n-are nevoie de bani. Martîn îi mulţumi, spunînd că are bani destui.

În drum Martîn îşi aminti de ziua cînd dăduse de maică-sa la Efrem Proskakov. Îşi aduse aminte şi de întîlnirea cu pospoliţii care se duceau în ţara rusească, fugind de urgia şleahticilor... Vorbele maică-si îi înviară în minte : „Ce zici, fiule, oare n-am să mai văd niciodată pămîntul pe care m-am născut ?“ Şi mai spusese maică-sa : „Oamenii ruşi sînt Marfa, Efrem. Priveşte-i. Laolaltă cu ei ar trebui să fim totdeauna, Martîne, totdeauna“.

— Iată, acum sîntem pentru totdeauna laolaltă cu ei, — spuse cu tărie Martîn.

Şi cu aceste vorbe în gînd trecu pragul casei lui Efrem. Dar aici n-o găsi nici pe maică-sa, nici pe Efrem. Marfa îi spuse că bătrîna plecase demult cu nişte oameni milostivi în Ucraina, iar Efrem este la oaste...

Martîn rămase o vreme în casă. O bucurie stîrnită de ceva apropiat, scump îi încălzi inima. Împreună cu Marfa îşi aduse aminte de ziua cînd venise aici întîia oară.

— Poate că acum viaţa va fi mai bună pentru noi toţi... — spuse Marfa oftînd.

...Marfa îl petrecu pe Martîn ca pe o rudă dragă. Oamenii din tot cătunul se adunaseră în poartă. Toţi ştiau de unde este Martîn şi cine-i el. Bărbaţii îi strîngeau mîinile. Copiii strigau cu însufleţire :

— Ia uite, ce mai cazac...

— Dar sabia...

— Pesemne, că nici ţarul leşesc n-are aşa sabie...

— N-are, flăcăule, — spuse Martîn, mîngîind pe creştet un băieţaş bălai, care se lăsa cînd pe un picior cînd pe altul, în opincile sale sărăcuţe, — craiul leah n-are asemenea sabie, căci ea mi-a fost dăruită de însuşi hatmanul Hmelniţki...

— I-auzi, — spuse cu vioiciune băiatul. — După ce ai să-l birui pe crai, să vii la noi...

In mulţime izbucniră rîsete.

— Dar tatăl tău unde-i ? — întrebă Martîn.

— A plecat în ţara căzăcească, tot împotriva craiului leşesc, — răspunse cu mîndrie băiatul. — Poate o să-l întîlneşti acolo, îl cheamă Nikola Berdihin.

— Neapărat o să-l întîlnesc, — rosti cu încredinţare Martîn.

— Poate o să-l întîlneşti şi pe Efrem, Martîne, — spuse cu nădejde Marfa.

— O să ne întîlnim, Marfa. Luptăm împotriva aceluiaşi duşman, cum să nu ne întîlnim ?

...Martîn se uită multă vreme înapoi, la pîlcul de oameni care rămăsese pe toloacă, după ce-l petrecuse. Inima lui era cotropită de tulburare şi de bucurie totodată. Abia departe de cătun, acolo unde şleahul se înfigea ca o săgeată în stepa ţărmurită, în zare, de şuviţa adumbrită a codrilor, dădu pinteni calului şi o luă la trap.

...Tot drumul, de la hotar pînă la Cehrin, în cugetul lui Martîn stărui amintirea Katriei. Vedea necurmat cu ochii minții ziua aceea cumplită, dogoritoare, din Bahcisarai. Auzea croncănitul caraulelor și gărzilor hanului. Chipul Katriei, atît de aproape și totuși atît de departe, atunci, în fumul ce se ridica de la foc... Nu îngăduise păgînilor să se bucure de chinurile ei. Deși adeseori avea remușcări, și se zbuciuma, fiindcă mîna sa fusese părtașă la moartea Katriei, în adîncul inimii era încredințat că, dacă cea dusă dintre vii ar putea, i-ar încuviința fapta... Parcă ieri plecase din Baigorod la oaste, dar cîte întîmplări s-au perindat de atunci?! Joimirii leși l-au răpus pe tatăl său, bătrînul Maxim Ternovîi, tătarii i-au răpit-o pe Katria, șleahticii leși au alungat pe maică-sa din căminul ei... Toată această urgie, toate mișeliile nemaiauzite, toate suferințele erau pe sfîrșite. Martîn înțelegea bine acest lucru. Încă atunci, pe medeanul din Pereiaslav, cînd hatmanul înălțase împreună cu o mînă de viteji steagul luptei pentru dreptate și pentru dezrobire, Martîn înțelesese: ceea ce a fost nu se va mai întoarce niciodată. Oare nu era îmbărbătător tot ce se petrecuse la Moscova, în fața lui? Oare faptul că maică-sa se întorsese pe pămîntul ei, nu însemna împlinirea nădejdilor sale?

Și cînd, în a treia zi de drum, înaintea ochilor lui Martîn, Cehrinul miji din pîclele zorilor, licărind în razele soarelui tînăr al primăverii, îi trecu prin gînd fără voie: tot ceea ce se petrecuse în fața ochilor săi la Moscova va face ca soarele să se înalțe pentru totdeauna deasupra Cehrinului, deasupra panglicii șerpuitoare a Tiasminului, deasupra țării întregi, pentru binele căreia el nu va lăsa sabia din mînă cît va trăi pe lumea aceasta.

9

Dacă în fața lui Ieremia Huntzel s-ar fi despicat pămîntul și din adîncurile lui ar fi țîșnit însuși satana, nu s-ar fi înspăimîntat ca în clipa cînd văzu în fața sa pe Giuliano Gabeletto, slujitorul și tîlmaciul său.

În odaia scăldată de soare, era prea multă lumină ca să nu vadă de îndată chipul oacheș cunoscut. În prima clipă îl săgetă un gînd îmbucurător: cazacii îl prinseseră și pe

Gabeletto şi-l aduseseră la Cehrin. Dar de ce are pe el haine căzăceşti? De ce intră în odaie aşa de nesilit, zîmbind către Lavrin Kapusta, şi se aşază alături de el la masă, uitîndu-se cu ură, cu ochii mijiţi, la stăpînul său?

Lavrin Kapusta îşi frecă obosit fruntea şi spuse:

— Acum vezi bine că ştim totul. În zadar o suceşti.

...Cincisprezece ani Ieremia Huntzel a föst socotit că-şi cunoaşte îndeletnicirile ca nimeni altul. Vreme de cincisprezece ani lungi a îndeplinit întocmai poruncile ordinului său tîlhăresc. Era o pildă pentru numeroşii fraţi iezuiţi, era preţuit de mulţi oameni puternici, era cunoscut de mulţi regi, prinţi, voievozi şi senatori. Însuşi sanctitatea sa papa Inocenţiu îi arăta bunăvoinţa sa. Cine l-a împins pe el, pe Ieremia Huntzel, să facă o asemenea greşeală? Cînd s-a întîmplat aceasta? În ce zi anume, la ce ceas?...

În minte îi învia imaginea unui palat liniştit şi elegant din Veneţia, stăpînul acestuia, signor Vendelino, oaspetele stăpînului — tăcutul şi cuviinciosul nobil florentin Giuliano Gabeletto. Vin străveziu în cupe de cleştar subţire, ciorchini de struguri în vaze, o conversaţie ceremonioasă în latineşte, buna dispoziţie a gazdei... Oare toate acestea n-au fost aievea? Visa? Poate că acum nu există aici nici un Giuliano Gabeletto! O nălucire şi atît. Poate ar trebui doar să strîngi ochii tare de tot, pînă vezi stele verzi, pentru ca atunci cînd ai să te uiţi înaintea ta, în odaie să nu mai fie nici un Gabeletto, care desigur că acum se află la Varşovia împreună cu Johannes Torres, după ce în drum stătuse de vorbă şi cu hatmanul coroanei.

Dar cînd deschise ochii, Ieremia Huntzel dădu de privirile sfredelitoare ale lui Gabeletto, şi fruntea i se broboni de sudoare. Gîtlejul uscat scoase din adînc ceva asemănător cu un geamăt, şi Huntzel se apucă cu mîinile de cap.

Lavrin Kapusta rîse pentru întîia oară în săptămîna aceea. Se lăsase pe spătarul înalt, dăltuit, al jeţului şi rîdea încet, lovind cu degetele în teancurile de suluri galbene de pergament, care se găseau în faţa sa pe masă.

Călcînd rînduiala, cazacul de strajă se uită uimit prin uşa întredeschisă. Purtarea ciudată a atamanului tîrgului îl ului, dar cînd întîlni privirea pătrunzătoare a acestuia, pieri din uşă în grabă.

— Aşadar, — rosti tăios Kapusta, — în zadar ai sucit-o şi-ai învîrtit-o, cinstite frate Sebastian, sau neguţător Umberto Meloni...

Kapusta tăcu o clipă. Huntzel amuți. Acum se va vedea dacă Giuliano Gabeletto este un vînzător. Dar Kapusta nu se grăbea, parcă bucurîndu-se de buimăceala lui Huntzel. Tăcerea dăinuia, și ceva asemănător cu o licărire de nădejde miji în inima iezuitului. Dar tocmai atunci cînd își luă mîinile de pe fața sa pămîntie, încredințat că Lavrin Kapusta nu cunoaște lucrul de căpetenie, atamanul rosti cu tărie :

— Așadar, pane iezuit Ieremia Huntzel, ajunge !

De data aceasta Huntzel, tremurînd din toate mădularele, înțelese că nu mai are scăpare.

— Sancta Maria !... — șopti el cu buzele amorțite.

— Nu te va scăpa nici ea, — zise Lavrin Kapusta. — Închipuie-ți că te spovedești în fața papei Inocențiu al vostru. Spune totul. Și noi știm să iertăm păcatele, nu mai rău decît vicleanul și drăcescul Inocențiu al vostru.

Ieremia Huntzel nu se mai putu stăpîni. Îi tremurau picioarele, mîinile, îi clănțăneau dinții, iar Lavrin Kapusta și Giuliano Gabeletto se uitau la el cu scîrbă și cu dispreț, așteptîndu-l să înceapă a vorbi.

— Acum vezi, — urmă după o vreme Kapusta, — că sîntem mai tari decît voi ? Acum înțelegi că vă avem în mînă ? Îți poruncesc, dacă ții la viață, să-mi răspunzi în scris la toate întrebările pe care ți le voi pune, și să iscălești. Îți dau pentru aceasta două zile.

— Voi îndeplini porunca domniei voastre, luminate pan, — spuse repede Huntzel.

— O, atunci e altă vorbă ! Dar asta nu-i încă totul. — Kapusta se aplecă în jeț și începu să vorbească domol : — Ai să scrii o epistolă la Bahcisarai, misionarului Dionisie Korb, vestindu-l că-i trimiți în slujbă, din porunca ordinului, un medic bun, pe Giuliano Gabeletto, secretarul și omul domniei tale de încredere.

Ieremia Huntzel se ghemui pe scaun și-și împreună deznădăjduit degetele mîinilor.

— Uită-te în ochii mei ! — strigă poruncitor Kapusta. — Ți-au dat nas panii șleahtici. Nu știi să fii cuviincios cînd vorbește cineva cu dumneata.

— Vă ascult, luminate pan, — îngăimă Huntzel, ridicînd capul cu o sforțare și privind pe Kapusta cu ochi tulburi, plini de ură.

— Dacă ai să scrii altceva în epistolă, cifrat sau prin semne — vă cunosc eu vicleșugurile ! — și Giuliano Ga-

beletto va fi amenințat de vreo primejdie — atunci ai să fii tras în țeapă, pe cel mai mare medean din Cehrin, cucernice frate Ieremia Huntzel. Fii sigur de aceasta. Eu îmi țiu cuvîntul! Eu nu sînt iezuit.

Ieremia Huntzel dădu din cap.

— Am înțeles, luminăția voastră.

— Ai să scrii o epistolă comisului leșesc, șleahticul Jaskulski, arătîndu-i că pan Giuliano Gabeletto este omul domniei tale de încredere, că el îi poate fi folositor ca un bun cunoscător al limbilor și obiceiurilor din răsărit, și de asemenea poate să înlesnească o înțelegere între solul regelui și vizir.

— Am înțeles, luminăția voastră, — șopti Huntzel.

— Mai departe. Ai să scrii o epistolă la Varșovia către nunciul Johannes Torres, înștiințîndu-l că treburile domniei tale merg bine. Pan Giuliano Gabeletto, cunoscutul domniei tale, te va ajuta să scrii toate epistolele acestea, — adăugă Kapusta, arătînd cu degetul înspre Maliuga și izbucnind din nou în rîs.

Maliuga plecă fruntea în semn de încuviințare.

— Acum să-mi spui cu cine trebuia să te întîlnești la Kiev? — urmă pe neașteptate Kapusta, fără să-și ia ochii de la fața buimacă a lui Huntzel.

— La Kiev? — întrebă acesta.

— Da, la Kiev, nu la Roma... Aștept!

— Cu pater Lentowski, — murmură Huntzel.

— Unde?

— La crîșma „Trei femei" din ulița Barîșevka.

— Te cunoaște la chip?

— Nu.

— Cum trebuia să vă recunoașteți?

Huntzel gemu. Oare va trebui să spună parola?! Atît, și ar fi deajuns ca papa să-l osîndească la arderea pe rug, dacă s-ar afla de acest lucru... Dar cine să-l mai ardă? Cine să mai afle? Mînia și spaima se învălmășiseră în căpul lui Huntzel.

— Te-am întrebat: cum trebuia să vă recunoașteți?

— Prin vorbele: „V-am adus o sticlă de malvasie".

— Răspunsul?

— „Puneți-o pe masă".

— Tagma voastră blestemată e nevolnică în născociri, — spuse Kapusta, clătinînd din cap, — nu puteți găsi nici măcar un semn mai cumsecade de înțelegere între voi!...

Sfredelindu-l ager pe Huntzel cu ochii săi adînci, Lavrin Kapusta întrebă :

— Cu care dintre nacealnici trebuia să te întîlneşti ?

— Cu polcovnicul Ivan Bohun, — răspunse Huntzel după o scurtă şovăire.

— Atît ?

— Da, luminăţia voastră.

Încetul cu încetul, simţămîntul de deznădejde şi spaimă îşi pierdea ascuţimea, şi Ieremia Huntzel începu să-şi biruie zăpăceala. Gîndurile lui rătăceau speriate prin cap, căutînd ceva de care ar putea să se agaţe. Ceea ce ştia, după părerea sa, Gabeletto desigur că destăinuise, dar mai era şi altceva. Acel altceva trebuia să-l ţină în el, să-l ascundă. În mintea lui încolţi nădejdea că va scăpa. Şi odată cu ea i se aprinse în piept o ură înverşunată. Se frămînta : în ce chip să dea de ştire la Roma ? Cum să-l înştiinţeze pe nunciu la Varşovia ? Cum să-l vestească pe Vîgovski ? Oare îşi va da seama Hieronim Jastrembski că el, Huntzel, căzuse în capcană ?... De ce fusese atît de uşuratic, ascultînd pe hatmanul coroanei şi luîndu-şi asupra sa sarcina de a înmîna lui Bohun acea epistolă ? Oare şleahticul acela Olekszycz nu este un trădător ? Doar el îşi dăduse cuvîntul de cinste că Bohun nu jurase credinţă la Pereiaslav şi că aşteaptă numai prilejul nimerit pentru a trece de partea regelui. Tot ceea ce se întîmplase era din nesocotinţa sa. Dacă n-ar fi luat pe lîngă el pe acest Gabeletto, dacă n-ar fi avut acea convorbire în palat cu signor Vendelino, care i-l lăuda atît de mult pe Gabeletto, n-ar trece astăzi prin încercarea aceasta. Oare signor Vendelino să fie într-adevăr un prieten al schismaticilor ? Sancta Maria ! Ar da orice Ieremia Huntzel ca să-şi scape capul de pieire. Dacă ar scăpa, ar şti el cum să se răfuiască cu schismaticii, cu vrăjmaşii bisericii de la Roma..

Cu o viclenie de vulpe zugrăvită pe faţă, iezuitul întrebă :

— Luminate pan, pot oare nădăjdui că nimeni nu se va atinge de nici un fir de păr din capul meu ? — Şi adăugă în grabă : — Numele meu e cunoscut chiar de sanctitatea sa papa Inocenţiu. Pentru mine ar plăti o mare răscumpărare.

— Noi nu facem negoţ cu astfel de marfă ; cît despre capul domniei tale, aceasta atîrnă de felul cum te vei purta.

Lavrin Kapusta sună din clopoţel. În odaie intră cazacul de strajă.

— La cetăţuie! — porunci Kapusta.

Cazacul scoase afară pe Huntzel.

Kapusta şi Maliuga rămaseră cîteva clipe în tăcere.

10

— Dacă n-aş fi văzut cu ochii mei, n-aş fi crezut, — spunea comersantul veneţian Cristoforo di Santo Romulo, dînd din mîini cu deznădejde. — Unde s-a mai văzut ca suveranul unui stat, ca prea onoratul signor hatman, să sărute în public mîna unei ţărance?

Ivan Vîgovski nu răspunse nimic. Comersantul venise la el după ce nu putuse dobîndi nimic de la hatman. Stătea la Cehrin de trei săptămîni, stăruind să se desfiinţeze vama pentru chervanele negustoreşti, care treceau peste Nipru pe la Tavan. Ultima lui nădejde era Vîgovski. Comersantul Jakob Rockart îl sfătuise:

— Duceţi-vă la Vîgovski: diacul poate totul...

Dar ar fi fost o nesocotinţă din partea sa să înceapă convorbirea cu asemenea lucruri. În afară de aceasta, Santo Romulo socotea că un om de viţă nobilă, ca el, nu poate să reducă totul la bani. Marele diac vorbea curgător latineşte. Manierat, amabil, îl întîmpinase cu bunăvoinţă. Comersantul aflase cîte ceva despre felul de a fi al diacului. Necăpătînd nici un răspuns de la gazdă despre fapta ciudată a hatmanului, Santo Romulo îşi îngădui să spună cu ton confidenţial:

— Cochetăria cu plebea cauzează numai rău nobilimii. Noi la Veneţia am avut ocazia să ne convingem de acest lucru. Acum dogii noştri sînt mai prevăzători.

Vîgovski nu spuse nimic nici la aceasta. Santo Romulo se simţi stînjenit. În tăcerea marelui diac părea că se ascunde un pericol pentru el. Oftînd din adînc şi punînd în acest oftat un înţeles profund, care ar fi vroit să spună: vremurile sînt grele şi eu înţeleg că domnia voastră, un bărbat de viţă nobilă, n-o duceţi prea uşor printre militari care se trag cei mai mulţi din neam de ţărani — Santo Romulo rugă pe signor Vîgovski să-i îngăduie a oferi mult stimatei sale soţii doisprezece coţi de felendreş veneţian ţesut cu fir.

— Voi fi nespus de fericit, dacă nobila doamnă își va împodobi umerii săi marmoreeni cu această țesătură. Regina Maria-Luiza a Poloniei își face rochiile numai din felendreșul nostru. Nu demult am trimis cincizeci de coți la Paris pentru regina Anna, iar marele vizir turc cumpără de la mine în fiecare an din acest felendreș pentru cadîna favorită a sultanului.

Interpretînd primirea darului de către marele diac, drept un semn bun, Santo Romulo începu să vorbească despre lucrul de căpetenie.

— Altor negustători, nu garantez că le voi putea fi de folos, — răspunse marele diac, — dar pentru domnia voastră, signor, voi face tot ce-mi va sta în putință spre a vă ajuta.

Comersantul își duse mîinile la inimă cu recunoștință. Cuvintele erau de prisos. Savură încîntat vinul tare, cu care îl ospătă marele diac, observă că este mai bun decît vestitul chianti italian, și curînd își luă rămas bun, fluturîndu-și pe dinaintea pantofilor pălăria cu boruri mari, pe măsură ce se retrăgea cu spatele spre ușă.

Marele diac știa că galanteria, pe lîngă cămătărie și avariție, era a treia trăsătură de căpetenie a negustătorilor venețieni.

Îndată ce negustătorul fu dincolo de ușă, zîmbetul binevoitor pieri de pe buzele subțiri ale lui Vîgovski.

— Să vină Țîbenko! — porunci el vistavoiului, care alergă la sunetul clopoțelului.

Vistavoiul se repezi val-vîrtej să îndeplinească porunca.

Știrile primite de Vîgovski despre sosirea la Cehrin a unui călăreț ciudat, care se dusese numaidecît în toiul nopții la Kapusta, îl siliră să fie cu băgare de seamă. Toate străduințele sale, de a afla cine este necunoscutul acela și de unde venise, rămăseseră zadarnice. Dar faptul că necunoscutul venise într-adevăr și locuia în palat, neîntîlnindu-se cu nimeni în afară de Kapusta și de hatman, era neîndoielnic.

Cu mirosul său, care rareori îl înșela, Vîgovski simțea aici o primejdie pentru el. Lăsînd deoparte orice fereală, chemă el însuși pe Jakob Rockart. Tăinuiră amîndoi îndelung, dar acest lucru nu-l liniști de loc pe marele diac. Totuși, nimic nu dovedea că ivirea necunoscutului ar fi fost legată într-un fel sau altul de numele lui. Astfel se părea pînă în dimineața aceea. Dar iată că de dimineață,

Lavrin Kapusta îi spusese în doi peri : „Ivane, iezuiții dau în crop să te vadă..." — Vîgovski înțelese — simțul său îi șopti și de data aceasta : deschide ochii.

— Iezuiții ar vrea să ne vadă pe toți spînzurați, — glumi el, stîrnind un zîmbet pe fața aspră a hatmanului, care era de față. Asta îl mai liniști, dovedindu-i că hatmanul nu e pornit împotriva lui.

Dar mai era un lucru, căruia Vîgovski nu-i dăduse nici o însemnătate pînă la înțepătura lui Kapusta. În cetățuie era închis un călugăr. Aflase despre aceasta de la sotnicul Goregliad. Îl păzeau zece cazaci de strajă. Era dus în fiecare zi la cantelaria lui Kapusta, într-o butcă închisă, înconjurată de o strajă călare.

Înșirînd în minte pe iezuiții cunoscuți, Vîgovski se neliniști cumplit. Dar el înțelegea primejdia unei asemenea stări sufletești. Tocmai acum trebuia să fie liniștit, să cumpănească fiece pas. Totuși, întîmplările din ultima vreme erau foarte neprielnice pentru el. Aflase că hatmanul a trimis grabnic la Moscova, prin olăcari, niște epistole însemnate, primite de la Bohun. Abia mai tîrziu iscodi ce scria în ele. Îl mînie, îl scoase din sărite faptul că regele făgăduise lui Bohun buzduganul de hatman, deși acest lucru făcea ca acum să nu mai plutească asupra lui nici o bănuială. Dar de ce hatmanul nu-i vorbise din capul locului de scrisorile primite de la Bohun ?

Vîgovski îi spuse lui Jakob Rockart :

— De acum încolo o să ne întîlnim numai atunci cînd am să vă dau eu de știre. Trebuie să fim cu ochii în patru.

Aceasta se petrecuse cu o săptămînă mai înainte și acum Vîgovski își dădu seama că înțelepciunea sa fusese cu totul îndreptățită.

A-și primejdui acum în chip nesăbuit locul pe care stă, și tot ce stăpînește, ce a agonisit, ce a pus pe temelii trainice, pentru cele viitoare, ar fi o nebunie.

Cu boierul de sfat Buturlin tocmai începuse cel mai plăcut schimb de scrisori. Ca urmare primise, prin ucazul țarului, cinul de voievod al Brațlavului și întărirea dreptului de stăpînire asupra orașului Oster, cu satele și tîrgurile Kozeleț, Bobroviți, Tripolie, Staiki, cu toate veniturile și toate bunurile cuvenite. De asemeni a primit hrisov întărit cu marea pecete a statului prin care i s-a încredințat cîrmuirea tîrgului Romnî, iar fratelui său Danilo — asupra orașului Priluki, a tîrgurilor Barîșevka, Voronkov, Basan,

Belogorodka, şi tatălui său Evstafi — asupra tîrgului Gogolevo cu satele dimprejur.

Ce-i drept, Rzecz Pospolita îi făgăduia buzduganul asupra întregii Ucraine. Dar acum, în vremurile acestea, trebuia să fie cu cea mai mare grijă. Un pas nechibzuit putea duce la pierderea tuturor avuţiilor şi chiar a capului său... Dar el vroia să vadă cum vor zbura capetele lui Hmelniţki şi ale părtaşilor săi. Deocamdată, atîta vreme cît aceste capete se ţineau încă zdravăn pe umerii stăpînilor lor, el trebuia să se poarte în aşa fel, încît să nu stîrnească nici o umbră de bănuială. Chiar şi cancelarul coroanei, prin şleahticul său Jastrembski, îl îndemna la o astfel de purtare.

Trimiţîndu-şi, îndată după sărbători, pe toţi ai săi la Oster, acum, în singurătate, se plimba prin numeroasele odăi ale casei sale din Cehrin, socotind pentru a suta oară în minte tot ce ar fi putut să-l ajute în împrejurarea că, după cum se temea, va fi strîns cu uşa.

Scriindu-şi epistolele către Buturlin, în care vorbea despre starea lucrurilor din Ucraina, el strecura pe ici, pe colo, cîte un cuvinţel despre hatman, în aşa fel ca boierul atunci cînd va ceti să priceapă că : dacă n-ar fi el, Vîgovski, Hmelniţki ar intra în cîrdăşie cu tătarii şi cu turcii. Vîgovski povestea boierului cu grijă, amănunţit, tot ce scria în epistolele turcilor şi ale tătarilor, care într-un scurt răstimp se îmbulziseră. Şi cu toate că hatmanul trimisese aceste scrisori, după cum ştia şi Vîgovski, la Despărţămîntul soliilor, totuşi marele diac lucra în aşa fel ca să se nască bănuiala că hatmanul nu trimite toate epistolele.

Oricum, ca să păstreze măsura, din cînd în cînd el mai spunea cîte o vorbă-două şi spre lauda hatmanului. Cine ştie ? Poate că scrisorile sale vor fi aduse la cunoştinţa lui Hmelniţki ?

...Încet treceau ceasurile. Cîtă vreme poţi sta aşa, pe perine, cu picioarele încrucişate după obiceiul bizurmanilor ? Nu le poţi gîndi pe toate. Nu poţi găsi răspuns la toate. N-ai cu cine să te sfătuieşti. Dar ar putea oare să facă aşa ceva ? Un lucru e limpede — trebuie să afle cu siguranţă din ce parte urmează să se aştepte la lovitura lui Kapusta. Tot Kapusta ! Peste tot e ochiul său, peste tot se simte mîna sa. După ce trebuise să-l înlăture pe Kreis, vistiernicul hatmanului, aproape că ajunsese în ghiarele

lui Kapusta. Își datora scăparea numai minții sale agere, stăpînirii de sine, isteției sale. Izbutise să încurce urmele chiar în nasul zelosului Kapusta. Ce mai atîta vorbă, a scăpat cu fața curată și focul care ardea în juru-i nu-i fripsese nici măcar mîinile.

E caraghios să crezi că hatmanul și moscoviții vor putea să doboare Rzecz Pospolita! Ceea ce auzise, nu mai demult decît săptămîna aceasta, de la Hieronim Jastrembski dovedea că în ajutorul Rzeczei Pospolita vor veni și sultanul și hanul și electorul Saxoniei și șvezii. Pentru aceștia din urmă, după cum foarte înțelept spusese Jastrembski, era ușor acum să lovească de la miazănoapte în spatele Moscoviei. În fața unei asemenea înmănunchieri de puteri, Hmelnițki și Moscovia erau neputincioși. Rzecz Pospolita nu va înapoia niciodată Moscoviei Smolenskul și celelalte orașe și ținuturi. Șleahta își va lua mai degrabă rămas bun de la Jan-Kazimir, își va alege alt rege, decît să dea înapoi ceea ce cucerise Sigismund.

Și în spatele tuturor acestor lucruri stătea Vaticanul, care făcuse cheltuieli uriașe cu unia și trebuia să tragă folos din chibzuelile sale cu soroc depărtat. Cine ar putea să arate că Vaticanul dăduse înapoi măcar o singură dată, după ce pornise înainte? Pesemne că Hmelnițki era orbit de mărirea sa, de izbînzile sale, de jocul pe care-l făcea cu prostimea. Dar numeroasele universale de ascultare pe care le trimite el, Vîgovski, în numele hatmanului, macină totul, și oricît va săruta Hmelnițki mîinile pospolitelor, prin aceasta nu-și va scăpa capul. Cît face numai universalul de ieri pentru înființarea unui nou bir de fiecare casă, de fiecare suflet, fără osebire de vîrstă și de faptul dacă birnicul e de parte bărbătească sau femeiască! Acum Hmel nu știe decît să ceară: bani, bani, și iar bani — și asta fără să-și dea seama uneori, de unde și cum se poate face rost de ei. În treaba asta nădejdea lui e marele diac. El, diacul, era sufletul tuturor acestor scorneli de biruri noi, de tot felul de sfeterisiri la vămi, stîrnind mari nemulțumiri negustătorilor străini, punînd în primejdie aducerea fierului și a feluritelor lucruri făurite din fier și din aramă.

N-o fi ajuns și la aceasta Lavrin Kapusta?

Vîgovski își simțea gura atît de amară, de ai fi zis că toată ziua mîncase numai pelin. Parcă și sîngele i se amărîse. Nici măcar darul negustătorului venețian nu putuse

să-i înlăture, chiar şi pentru scurtă vreme, gîndurile neliniştite.

...În sfîrşit, Ţîbenko se ivi gîfîind.

— Ei, ce e? — întrebă Vîgovski, ridicîndu-se de pe perine şi apucînd cu nerăbdare de umăr pe sotnicul cel mărunţel.

— Pane, luminate pan, — se jelui Ţîbenko, — e cu neputinţă să afli ceva... Le e frică de Kapusta. — Rostind aceste vorbe, Ţîbenko se uită speriat peste umăr, parcă temîndu-se să nu pîndească însuşi Kapusta undeva într-un ungher. — Celor din cetăţuie le e atîta frică de el, încît li s-a încleştat gura. Chiar m-am apucat să joc cărţi cu Pivtoradnea, şi am pierdut dinadins cincizeci de zloţi, dar n-am aflat nimic...

Vîgovski îl îmbrînci cu atîta mînie, încît Ţîbenko zbură în celălalt capăt al odăii, izbindu-se cu capul de perete. Diacul începu să umble ca o fiară turbată prin odaie, suduind grosolan.

Ţîbenko încercă să se strecoare afară pe furiş, dar un răcnet crunt îl pironi de podea.

— Încotro? Stai! Nu cumva acum te-ai făcut şi tu iscoadă a lui Kapusta?

Vîgovski se apropie de sotnic. Întîlnindu-i ochii verzi fioroşi, Ţîbenko era cît pe ce să strige după ajutor. „Pînă aici mi-a fost" — îl fulgeră un gînd, cînd văzu că Vîgovski pune mîna pe mînerul pistolului, vîrît în brîu.

Cu mîna pe pistol, Vîgovski izbucni în rîs:

— Mişelule! Slugoi! Dobitoc ce eşti!

Ţîbenko tremura pe picioare.

— Să ştii că dacă urzeşti vreun gînd ticălos în capul tău zăpăcit, înainte de a izbuti să-l aduci la îndeplinire, ai să te trezeşti cu un glonţ în ceafă, sau cu un jungher în spinare, — îi făgădui cu ură Vîgovski.

— Pane mare diac, luminăţia voastră... — bîigui Ţîbenko.

— Ascultă! Astă-seară, ai să stîrneşti tărăboi la crîşma „Cununa". Straja are să te ia şi să te ducă la cetăţuie. Acolo ai să sfănţuieşti temnicerul şi ai să afli pe cine ţine închis în beci atamanul tîrgului. Peste două zile am să fac gălăgie şi am să poruncesc să ţi se dea drumul. Iată banii.

Vîgovski scoase din buzunar o pungă şi o întinse lui Ţîbenko.

— Luminăția voastră, — începu Țîbenko, simțind oleacă de ușurare de îndată ce cîntări în mînă punga grea, — nădăjduiesc că n-o să mă uitați acolo...

— Să știi că dacă n-ai să afli nimic, am să te îngrop de viu în altă parte, mișelule!

— Pane diac, doar știți cît mă străduiesc...

— Știu și văd, — răspunse Vîgovski cu glas, de astă dată mai blînd. Deocamdată trebuia să se arate binevoitor cu acest dobitoc. — Însă dacă nu vom afla cine stă acolo, după lacătul a cărui cheie o ține însuși Kapusta, tu, Țîbenko, nu vei ajunge în vecii vecilor polcovnic!

— Pane diac, voi afla, să mă bată dumnezeu, dacă nu voi afla! — strigă Țîbenko deznădăjduit, făcîndu-și semnul crucii.

11

Sotnicul Țîbenko, cunoscut ca un cal breaz la crîșma „Cununa", intră cherchelit. Alegîndu-și un loc în ungherul de lîngă tejghea, unde diriguia ungurul Vánó Șandor, bunul său prieten de la care adeseori în clipe grele putea să împrumute una sau două sute de taleri, el porunci slujnicuței Orina să-i aducă un șip cu rachiu de porumbe și gogoși în lapte de mac. În crîșmă erau mulți mușterii și, în vreme ce-i gătea tacîmul, Țîbenko cerceta oamenii așezați la mese, căutînd pricină de sfadă.

În mijloc, la o masă mare, ședea o gașcă de străini, pe care sotnicul îi cunoscu de îndată după îmbrăcămintea lor năstrușnică. Lîngă perete petreceau niște meșteșugari. Singurul clondir de holercă și strachina cu varză acră, pe care le aveau dinaintea lor opt oameni, dovedea că buzunarele lor erau goale.

Într-un ungher, un țîrcovnic morfolea o caracudă uscată și bea bere, privind în tavan cu ochii holbați. Țîbenko îl fulgeră cu o privire și țîrcovnicul se înecă. Fudul că oamenilor li se taie răsuflarea dacă-i fulgeră numai odată cu ochiul său rău, își turnă rachiu din șipul, pe care i-l pusese dinainte Orina, și-o ciupi de dos pe tînăra femeie; ea chicoti și se îndepărtă, țupăind cu tocurile ciubotelelor verzi de safian și legănîndu-și șoldurile, pe care Țîbenko le sorbea din ochi, mestecînd gogoașa muiată din belșug în lapte.

După ce bău a doua stacană și după ce făcu cu ochiul, de data aceasta crîșmarului, începu din nou să caute pe cineva cu care ar putea stîrni gîlceavă. În dreapta tejghelei ședeau doi cazaci și un pospolit îmbrăcat cu un zăbun. Vorbeau pe șoptite, și asta nu-i plăcu din capul locului lui Țîbenko. Dar, uitîndu-se cu mai multă luare aminte la cazaci, văzu după contășe că erau oșteni din polcul Vinniția.

„Dracul să se ia la colț cu cazacii lui Bohun“ — se gîndi Țîbenko și dădu de dușcă două stacane de rachiu, una după alta.

Șipul se deșertase; sotnicul făcu semn cu degetul slujnicei să se apropie.

— Orino, adu-mi niște mied, dar să fie tare.

Orina cunoștea gusturile panului sotnic al marelui diac. Ea surîse și se mistui în odaia de alături, unde o urmă și crîșmarul. Țîbenko știa că în clipa aceea crîșmarul însuși turna în carafa cu mied o jumătate de clondir de rachiu. Că așa era, se încredință numaidecît, cînd Orina îi aduse o carafă înaltă plină cu mied și îi umplu o stacană pe care el o dădu de dușcă. Văzu negru înaintea ochilor. Îl podidiră lacrimile. După ce îi trecu tusea, Țîbenko amenință pe crîșmar cu degetul. Șandor ședea la tejghea, neclintit, și privea, zîmbind, spre sotnic.

— Orino, ce să-ți aduc din Kiev? — răcni Țîbenko după a doua stacană de mied.

— Dumneavoastră numai făgăduiți, pane sotnic.

Cazacii lui Bohun nu mai șoșoteau și întoarseră capul, stîrniți, spre Țîbenko. El le întîlni privirile și acestea părîndu-i-se disprețuitoare, strigă:

— Orino, zi repede, că mă răzgîndesc!...

— Un șirag de hurmuzuri, — își mărturisi Orina dorința, acoperindu-și fața cu mîneca polcuței înflorate.

— Bine, cuvîntul unui sotnic e sfînt, Orino!

Aruncînd o privire trufașă spre cazacii din Vinniția, Țîbenko văzu că aceștia nu se mai uitau spre el, ceea ce îi luă o greutate de pe inimă.

Chemînd pe Orina cu un semn din deget, îi puse în palma, pe care ea o ținea totdeauna gata cînd se apropia de mușteriii de soi, doi zloți și o întrebă:

— Cine sînt străinii ăștia? — și arătă cu capul înspre oamenii cu îmbrăcămintea ciudată.

— Niște neguțători, — șopti Orina. — Unul îi talian, iar ăilalți doi, ăi de stau în față, îs nemți. Talianul se cheamă Romulo, sau Marulo, ți se sucește și limba...

— Asta-i mai presus de mintea ta!...

Orina nu spuse nimic la atari vorbe jignitoare. Trăncănelile unui om beat nu te pot jigni. Zloții se încălzeau acuma în sînul ei. Turnînd mied în stacană, gîndi răutăcioasă: „Așteaptă, țap ce ești, miedul ăsta o să te facă să țopăi!"

— Mai 'adă niște gogoși, — răcni Țîbenko, ca și cum Orina n-ar fi fost lîngă el, ci la o poștă de acolo..

— Îndată, — zise Orina, gîndindu-se: „Acum începe"!

Țîbenko nici n-avu vreme să clipească o dată că Orina și pusese pe masă în fața lui un blid de farfor cu gogoși, care înotau în lapte de mac.

El se aplecă deasupra blidului și, neputînd să-și țină capul, își înmuie bine nasul în laptele de mac.

— Astea sînt gogoși?! — zbieră Țîbenko și, apucînd blidul, aruncă gogoșile peste capetele neguțătorilor străini.

Crîșmarul Vánó sări de după tejghea și fugi afară. Orina se îngălbeni și vîrî un ștergar în mîinile talianului, despre care vorbise cu Țîbenko. Dar acesta, depărtînd mîinile Orinei, zvîrlind de pe umeri gogoșile și ștergîndu-și barba udă de lapte, se ridică în picioare.

— În nici o țară n-am pomenit ca liniștea și siguranța unei persoane străine să fie tulburate cu atîta obrăznicie... — vorbi, împroșcînd cu scuipat, Santo Romulo. — Am să mă plîng lui signor Vîgovski. Signori, sînteți martori, și domniile voastre, cavaleri, de asemenea! — striga el aprinzîndu-se tot mai mult.

Între timp, Țîbenko, prăvălit pe scaun, rîdea în hohote, cu mîinile în șolduri.

Talianul, scoțînd din teacă un tesac, pe care îl folosea pesemne mai mult drept cuțit la masă decît ca armă, se repezi spre Țîbenko. Prietenii lui Romulo îl apucară de mîini. Atunci Țîbenko îi zvîrli drept în obraz miedul din stacană, strigînd:

— Fugiți, bacalilor! Sotnicul Țîbenko petrece...

Dar aceasta fu toată petrecerea sotnicului. Ce-i drept, el își închipuise că lucrurile vor lua cu totul altă întorsătură. Doar îl învățase pe crîșmar ce să facă, și cînd se stîrnise tărăboiul, omul, după cum se înțeleseseră, ieși în fugă din crîșmă să cheme straja, care în vremea aceea trebuia să

treacă pe uliță. Dar cînd crîșmarul se întoarse cu doi cazaci de strajă, cazacii lui Bohun țineau pe Țîbenko, care se smucea în mîinile lor și chelălăia ca un cățel :

— Cum cutezați să dați în mine, în sotnicul luminăției sale marelui diac ? Și încă în ceafă... Dobitocilor !

— Iar asta pentru ocara adusă unui cazac al luminăției sale polcovnicului Bohun, — grăi domol unul din cazaci, mai înalt, și-i trase sotnicului o palmă zdravănă.

Totuși, după cum dorise Țîbenko încă dinainte de a se îmbăta, trebui să-și petreacă noaptea în cetățuie, într-un beci de piatră.

12

Juruiseră pînă atunci credință către țarul Moscoviei orașele Cehrin și Kiev, Cernigov și Nejin, Kozeleț și Oster, Kanev și Cerkasî, Belaia Țerkov și Uman, Korsun și Pireatin, Horol și Lubnî, Vinnița și Brațlav și multe alte tîrguri și sate, cătune și așezări din stepă de pe amîndouă malurile Niprului, ale Desnei, Tiasminului, Vorsklei, Gorînei, Bugului, Oriolei, Samarei și altor rîuri.

Jurui credință Kodakul, jurui veșnică supușenie Siciul zaporojean, care primi în dar de la hatman zece tunuri noi, iar de la țarul Alexei Mihailovici simbrie în bani, și tain în hrană și îmbrăcăminte. Leonti Lîsko, atamanul Siciului, căpătă o blană din patruzeci de samuri, pe care țarul și-o luă de pe umerii săi, un topuz bătut în argint și o sabie cu mîner aurit, și cu canaf roș de urșinic.

Amuțise dangătul clopotelor la soboarele cu ziduri albe și la bisericuțele vechi din bîrne, cu cruci de lemn pe turlele albastre.

Se împrăștiaseră din capete aburii miedului înmiresmat și ai holercei arzătoare, cu care se cinstiseră cazacii, închinînd în sănătatea lor și pentru pieirea șleahtei și a bizurmanilor.

Toată țara, de la codrii Putivlului pînă la malurile joase ale Zbruciului, se scutură, mișcă din umeri, ca un om viu, și se schimbă la față. Codri și stepe, rîuri și lacuri, tîrguri și sate arătau parcă altcum. Parcă și stepa era mai verde în astăprimăvară, șleahurile se zvîntau mai devreme ca de

obicei, iar în case, prin cotloane, greierii începuseră să țîrîie chiar și acolo, unde pînă atunci nu se mai auziseră.

Pînă și aceia care uitaseră să-și mai arcuiască buzele într-un zîmbet fericit, începură să rîdă. Aceia ai căror ochi înnegurați de durere nu se mai ridicau spre cer, acum parcă pentru întîia oară vedeau bolta albastră.

Și astfel fu dat unei mulțimi de bărbați și femei, fără deosebire de felul lor de trai și de obiceiurile lor, să simtă cu toată ființa acea înnoire luminoasă care răsări ca zorile senine, limpezi, deasupra pămîntului scump, chinuit și udat din belșug cu sînge.

De aceea fiecare în căminul său, fie că focul lui ardea în vatră fără horn, sau în sobă de lespezi smălțuite, înțelese că vremurile se schimbaseră. Acum nu mai trebuia să aștepți milostivirea măriei sale regelui, nu mai trebuia să cerșești îndurarea hanului și a mîrzacilor săi, nu mai trebuia să trăiești pînă la moarte cu porecla disprețuitoare de schismatic, născocită de îngîmfata șleahtă leșească.

Oamenii ruși din țaratul Moscoviei, despre care se auzise atîtea pe malurile Niprului, acum nu mai erau despărțiți prin hotarele la care odată vegheau cu strășnicie armiile de joimiri ale coroanei. De la Kiev, de la Cehrin — stolița însufletită și zgomotoasă a hatmanului — pînă la Moscova, acum era un singur drum. Nimeni nu te va mai opri pe acest drum, nimeni nu te va mai împiedica să mergi pe jos, călare, să ieși în întîmpinarea cuiva sau să petreci pe cineva.

Mulți oameni simțeau acum cu tărie că au pe cine să se sprijine, au cu cine să împărtășească bucuria biruinței.

Iar șovăielnicii — panii ucraineni — care tot căutau să se dumirească unde o vor duce mai bine, sub regele leșesc sau sub țarul Moscoviei, alungară șovăielile; cei care priviseră înapoi, începură să privească înainte, iar cei care hotărîseră cu tărie să treacă de partea panilor leși, se ascundeau, tăceau chitic, așteptau.

Cu vremea, după ce trecură zilele de sărbătoare, oamenii începură să cugete și la altceva. Unii se îngrijeau ca să adauge pămînturile noi dobîndite la moșia sa, alții se întrebau cu neliniște dacă vor fi trecuți în noul catastif al căzăcimii, despre care se zvonea că va fi de șaptezeci-optzeci de mii de oameni. Dar norod era, vai, mult mai mult!... Însă cînd te gîndeai la ceea ce încuviințase odată

regele, acum era mai bine. Regele și șleahta coroanei nu îngăduiau mai mult de zece mii de cazaci scriși la oaste...

Oamenii așteptau, vorbind încet: „Om munci și de-acu' pentru pani, ca pe vremea craiului, dar nu șase zile, ci trei pentru pani și barem alte trei pentru noi, iar a șaptea-i ziua domnului..." Cum o să fie? Nimeni nu știa.

Pe Niprul de jos, de-a lungul limanelor albastre, în inima stepelor nețărmurite, cei care n-aveau nici casă, nici masă așteptau o altă viață în colibe și în bordeie. Nici măcar dreptul de a munci pentru un pan nu-l mai aveau... Acolo, de unde-i alungase necazurile și suferințele, nu-i aștepta decît țeapa, caznele, pieirea la stîlpul nelegiuirilor — ori toată viața în robia tătarilor.

Cînd oastea hatmanului înainta spre Batog, cînd șleahta trebuia băgată în sperieți, atunci fusese nevoie de ei. Lupta se sfîrșise, și plecaseră din nou — unii la Sici, alții la Niprul de jos. Aici se strînseseră fugari din Podolia, din Volhinia și Pokuția, și chiar pospoliți de lîngă Cracovia, șerbi și tîrgoveți bejenari din ținuturile Moscoviei, și oameni oropsiți din Valahia și din Moldavia...

La Sici nu erau primiți cu prea mare bucurie. După datina din vechi, se apropiau de zidurile taberei și strigau:

— Puhu, puhu!

Straja întreba:

— Care ești acolo?

Ei răspundeau cum se cuvenea, după obicei:

— Cazac din bălți!

În loc să deschidă repede poarta, străjerii amenințau cu flinta, ba chiar și trăgeau pentru a-i speria, și strigau:

— Fugiți pînă nu vă frige tălpile cu fierul roșu! V-ați găsit și voi cazaci!...

Trăiau în bordeie și în colibe, de o zi pe alta. Dacă n-ar fi fost pește prin bălți și prin lacurile din stepă, ar fi crăpat de foame. Uneori erau nevoiți să dea iama prin ulusurile tătărești din apropiere, dar tătarii învățaseră să se păzească de acești golani și ieșeau în stepă numai în bulucuri mari.

Cînd Siciul jurui credință Moscoviei, golănimea din colibe și din bordeie se împrăștie, ca niște buruieni dese, pe sub zidurile cetățuii. Nimeni n-o chemă să juruie credință țarului Moscoviei, dar nici ea nu se grăbi. Țar, crai, sultan — tot un drac, ziceau golanii. — Lucrul de căpetenie e să ai sabia surioară la șold și flinta pe umăr.

Totuşi, se uitau de aproape la olăcarii hatmanului care goneau pe cai aprigi, parcă zburînd, de la Cehrin la Hortiţa, Kodak, Kazikirmen, Bahcisarai. Pe cei vorbăreţi îi întrebau la ce trebuie să se aştepte, iar de la cei tăcuţi ghiceau după ochi ce vînt bate la Cehrin.

...O solie mare a hatmanului trecea spre Bahcisarai : O sută de cazaci din polcul Cehrin, cu cîte doi cai, un rădvan măreţ, cu geamurile, din ferestruicile uşilor, de sticlă adevărată. Înaintea rădvanului zece călăreţi duceau praporul şi tuiul. Lîngă tui, de-a dreapta şi de-a stînga cazacului care-l ducea, se aflau doi trîmbiţaşi.

Solia făcu popas. Solul porunci să i se ridice cortul pe malul Niprului. Nu voi să intre în Sici. Atamanului nu-i plăcu acest lucru. Ce să fie ? Nu l-o pîndi vreo belea ? Nu cumva hatmanul e supărat pe el ? Sau poate solul însuşi are ceva împotriva lui ? Îl poţi oare întreba aceasta pe sol ? Şi mai cu osebire cînd solul era Lavrin Kapusta !...

Dînd cazacilor porunca să nu ridice cortul în Sici, Lavrin Kapusta îşi avea socotelile lui.

De-a lungul malurilor Niprului, pe lîngă bălţi şi lacuri, împrăştiate departe spre miazăzi, se aflau bordeiele şi colibele nizovenilor. Venise cu o poruncă a hatmanului, în legătură cu ei. Kapusta hotărîse să nu piardă multă vreme cu această treabă şi socotea că, rămînînd în preajma nizovenilor, va isprăvi repede ce are de făcut. Ştia totul despre neînţelegerile dintre ataman şi nizoveni. Deci, îşi puse în gînd să lucreze într-un fel anume.

Cazacii soliei povestiră nizovenilor încotro se duc.

— O să-l băgăm bine în sperieţi pe han, ca să nu-i dea inima brînci să năboiască în Ucraina cu urdia, — grăiau cei vorbăreţi.

Nizovenii încuviinţau. Nu-i rău, ziceau ei. Dar n-ar fi mai bine să sune îndată surlele năvala, să-i ia pe cei din Sici şi să lovească Bahcisaraiul ?

Cei mai isteţi, şi nu atît de învăpăiaţi, şovăiau :

— Nu-i aşa de uşor să dai năvală peste ei, de vreme ce hanul are o urdie de vreo sută de mii de oameni.

— O sută — o sută, dar se teme de noi.

Solul hatmanului se apropie de nizovenii bulziţi pe mal. Le dădu bineţe cel dintîi.

— Bună vremea, cazaci !

Feodor Podoprigora ghionti cu cotul pe Ciumak, ortacul său :

— Ne-a zis cazaci, ia seama!

Acesta răspunse:

— Aşteaptă, nu te bucura prea devreme...

Solul hatmanului întrebă cîţi nizoveni sînt cu toţii. Oamenii tăceau. Dar cînd solul întrebă din nou, Podoprigora ieşi înainte şi răspunse viclean:

— Noi sîntem ca sămînţa, unde ne duce vîntul, acolo creştem...

Solul zîmbi. Îşi împreună mîinile la spate.

— De mine n-aveţi de ce să vă temeţi. N-am de gînd să vă fac vreun rău. Eu sînt Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului Cehrin şi solul hatmanului. Mă duc la han.

Auzind numele solului, Podoprigora rămase cu gura căscată. Phii! O fi într-adevăr Kapusta? Din cele auzite şi-l închipuia altfel. Credea că trebuie să fie înalt şi zdravăn, cu moţul de pe scăfîrlie de cinci degete, putînd să-l întindă pe după amîndouă urechile... Dar în faţa lui era un pan mărunţel, şi sabia care atîrna la şoldul lui nu-i prea şedea bine. După înfăţişare nu era cazac, dar nici cinovnic nu-i puteai spune. Iată cum arăta Lavrin Kapusta.

Ciumak glumi:

— Închide gura, că-ţi intră muştele.

Podoprigora îşi luă inima în dinţi şi întrebă:

— Dar de ce, pane, ne întrebi cîţi sîntem? Pentru care pricină?

— Trebuie să ştiu dacă puteţi fi socotiţi o oaste.

— Noi sîntem totdeauna oaste, — răspunse vitejeşte Podoprigora, în strigătele de încuviinţare ale nizovenilor.

Dar într-adevăr, ce, nizovenii nu-s viteji? Asta a vrut, asta a şi spus. Dacă panului nu-i place, n-are decît să nu asculte, aşa că tot una-i — pe ei n-o să-i poată speria sau obijdui. Stepa e largă, bălţi, rîpe, lacuri sînt sumedenie, are nizoveanul unde să se pituleze la ceas de cumpănă.

Solul hatmanului întrebă de Guleai-Den. Cînd află că era plecat cu cazacii la pescuit, porunci să se trimită numaidecît după el. Podoprigora zise că-l aduce el. Deşi Guleai-Den îl lăsase mai mare, şi de aceea nu trebuia să se îndepărteze de tabără, Podoprigora chibzui: treaba este aşa fel, încît el însuşi trebuie să-l vestească pe Guleai-Den, cine îl cheamă şi să se sfătuiască bine amîndoi înainte de a da ochi cu Lavrin Kapusta. Dracu' ştie cu ce-o fi venit de la hatman! Poate că la Cehrin s-o fi urzit ceva

rău împotriva nizovenilor. Or fi ascultat, poate, pîrele vrăjmaşului de ataman... Totul era cu putinţă ! Îl neliniştea şi faptul că însuşi Kapusta vroia să stea de vorbă cu nizovenii.

Guleai-Den îl ascultă cu luare aminte pe Podoprigora. Cazacii uscau peştele la vînt pe mal. Pescăruşii zburau jos, nourii străvezii se călătoreau spre răsărit, vîntul aducea un fum înecăcios de la focurile care ardeau pe mal. Guleai-Den duhănea din luleaua sa şi tăcea cu îngîndurare. Iacă, Hmel nu-i uitase pe nizoveni. Trimisese să vorbească cu ei nu pe oricine, ci pe însuşi Lavrin Kapusta.

— Bagă de seamă, Ivane, să nu ne tragă pe sfoară !...

Guleai-Den nu-i răspunse nimic lui Podoprigora. Parcă nici nu-i auzise povaţa. Afundat în gîndurile sale, îşi dădu seama că un nou război bate la uşă. În minte îi învie iarăşi ziua ceea de ianuar pe medeanul din Pereiaslav, întîlnirea lui cu hatmanul, iar mai apoi în faţa ochilor săi se ivi Donul învăluit în neguri, Veliki Kurgan, casele arse şi trunchiul pîrlit al arţarului din bătătură, martorul pieirii Nimfodorei şi al robiei Olenkăi. Unde o fi acum sărmana Olenka ? Jalea îi sfîşia inima. Guleai-Den tăcea. Şi Feodor Podoprigora tăcu şi el, înţelegînd că nu trebuia să-l cicălească.

Mulţi stăniceri pătimiseră atunci de pe urma năvalei ienicerilor. Mişka Ciumakov rămăsese în viaţă numai printr-o minune. Îl schilodiseră păgînii ! Oamenii din staniţă nu mai nădăjduiseră ca flăcăul să scape viu, sfîrtecat cum era. Dar rănile lui se tămăduiră, fără ca aceasta să-l bucure. Ce cazac mai era el acum ? Rămăsese fără un ochi, mîna dreaptă îi era beteagă, umbla şchiopătînd... Cînd Mişka îl văzu pe Guleai-Den, nu putu să-şi stăpînească lacrimile. Guleai-Den îl îmbrăţişă ca pe un fiu. Îl sărută în tăcere pe frunte. Într-adevăr, mai bine murea cazacul, decît să se vadă atît de nevolnic. Dar fiindcă fusese schilodit pentru Olenka, inima lui Guleai-Den se umplu de o căldură nespusă pentru Mişka. Îi spuse băiatului că îi va răzbuna, şi pe Olenka şi pe el. Guleai-Den nu mai credea s-o întîlnească vreodată pe Olenka. Mai bine şi-ar fi făcut seama decît să se lase batjocorită.

Guleai-Den se întoarse mohorît la nizoveni. Zilele treceau şi nu afla nici o alinare pentru inima sa îndurerată. Acum din nou îi înviaseră toate în minte. Din ce pricină oare ? Undeva, în sufletul lui, licări nădejdea că poate hat-

manul va porunci să se dea năvală în Krîm, în tîrgurile unde tătarii ţineau robii. Doar se ştia că tocmai în primăvară se făcea negoţ de robi la Kaffa, la Gezlev...

— Ei, Feodor, hai la pan Kapusta, — zise Guleai-Den, ridicîndu-se.

Dar Podoprigora era nemulţumit de tăcerea tovarăşului său. Ce naiba, a amuţit?

De îndată ce sosiră în tabără, Guleai-Den şi Podoprigora se duseră de-a dreptul la Kapusta.

Îi întîmpină cu prietenie, poftindu-i să şadă pe covor. El se lăsă jos, încrucişîndu-şi tătăreşte picioarele. Guleai-Den şi Podoprigora se aşezară în faţa lui. Luară tutun din punga atamanului, îşi umplură lulelele şi le aprinseră. Nizovenii simţiră că fuseseră chemaţi cu gînduri bune. Nu vor fi năpăstuiţi. Podoprigora îşi îndreptă umerii: pentru întîia oară în viaţa sa îi era dat să şadă aşa la cislă cu un ataman al hatmanului. Asta se chema că-i o cinste osebită.

Guleai-Den îl ascultă cu luare aminte pe Lavrin Kapusta. Din vorbele sale se vădea că hatmanul nu-i lăsase pe nizoveni în voia soartei, şi că nu îngăduia ca ei să rătăcească în lume ca nişte bieţi copii ai nimănui. Guleai-Den trebuia să-i strîngă pe toţi mănunchi pentru lupta cea mare.

Atamanul Cehrinului îl întrebă pe Guleai-Den unde-s acum nevasta şi fiica lui. Iar cînd Guleai-Den îi povesti despre năprazna care căzuse peste capetele lor, Kapusta căzu pe gînduri, tăcu, parcă uitînd pentru ce-i chemase pe nizoveni.

— Ai o durere mare, Ivane, — rosti el. — Fiica ta se află în robie la ieniceri, şi cîţi oameni de-ai noştri zac la tătari! Iezuiţii din Varşovia pun la cale o nouă chemare obştească a pospoliţilor. În Podolia, Potocki pîrjoleşte satele, ucide şi chinuieşte femei şi copii, trage în ţeapă cazaci... Va fi un război mare. Polcurile de streliţi au şi pornit din Moscovia. Acum nu mai trebuie să le căutăm în coarne bizurmanilor. Va fi o luptă cruntă şi voi, nizovenii, trebuie să veniţi fără zăbavă sub buzduganul hatmanului.

Podoprigora folosi o clipă de tăcere şi începu să vorbească. Se plînse de Lîsko, atamanul din Sici. Se poartă cu nizovenii de parcă ar fi nişte cîini. Nu-i socoteşte oameni. Nu dă pîine, nu dă pulbere, nu dă sare, nu-i lasă nici în biserica din Sici. Despre biserică vorbeşte aşa, ca

să se știe, căci nizovenii nu prea dau ghes pe acolo. Iar cînd se întîmplă ca ei să-i jumulească oleacă pe tătari, atamanul îi amenință că-și trimite cazacii să-i alunge și să le dea foc la bordeie și la colibe. Iată ce vremuri au ajuns!

Lavrin Kapusta dădu din mînă. Așa ceva nu se va mai întîmpla.

— O să primiți din Sici tot ce vă trebuie — și pulbere și plumbi, din belșug. O să vă lase și în biserică. — Închise o clipă un ochi și zîmbi. Înțelesese, diavolul, cît de aprins trag nizovenii spre biserică. Dar după aceea, împreunînd cu asprime sprîncenele la rădăcina nasului, spuse: — Eu nu-s popă, și voi n-ați venit la spovedanie. Eu, cazaci, n-am nevoie să vă spoveditți în fața mea. Văd totul. Hatmanul a poruncit, Guleai-Den, să ți se dea topuzul. Fii căpetenia lor, strînge-i pe toți. Pe golani, pe haimanale, alungă-i. Iar pe cei buni pentru lupta cea adevărată, ia-i pe toți sub topuzul tău. Știu ce vrei să întrebi: dacă o să fiți scrișt la oaste? O să fiți. Cuvîntul meu e neclintit. O spun în numele hatmanului Hmelnițki. Am să vă dezvălui o taină — deocamdată să nu știe nimeni despre aceasta: hatmanul are să vă trimită, împreună cu cazacii, împotriva leșilor. Cei din Sici vor rămîne aici. Au poruncă să vegheze ca urdia să nu treacă dincoace de Perekop.

Lavrin Kapusta se ridică. Deschise o lădiță care se afla într-un colț al cortului, scoase din ea topuzul și-l întinse lui Guleai-Den.

Guleai-Den și Podoprigora săriră în picioare.

Solul hatmanului se apropie și rosti sărbătorește:

— Primește topuzul, atamane de tabără al cazacilor nizoveni. Așa a poruncit hatmanul să te numești.

Guleai-Den luă topuzul cu amîndouă mîinile și, strîngîndu-l la piept, cuvîntă încet:

— Să se păzească acum șleahta blestemată. Hatmanul nu se va căi că mi-a dat topuzul. Nu, nu se va căi, — glăsui el din nou, cu tărie.

— Iată și universalul hatmanului, potrivit căruia să gătești tabăra pentru luptă și să pornești fără zăbavă spre Cehrin.

Guleai-Den își vîrî topuzul în brîu și luă universalul.

— Iar tu, Podoprigora, vei fi esaulul taberei de pe Niprul de jos.

Fața lui Podoprigora se aprinse, ca învăpăiată de un foc.

— Să ai încredere în mine, pane ataman. Așa să-i spui hatmanului : nizovenii îi vor îndeplini poruncile întocmai. El e un munte, iar noi vom sprijini acest munte din toate părțile, iată cuvîntul lui Podoprigora !

— Vorbe înțelepte, căzăcești, — încuviință Kapusta. — Dumnezeu să vă ajute. Porniți la drum. Atamanul din Sici a și primit poruncă să vă dea cai și tot tarhatul ostășesc, atît cît va fi nevoie.

După ce își luară rămas bun de la Kapusta, Guleai-Den și Podoprigora ieșiră din cort.

Guleai-Den pășea strîngînd cu putere topuzul în mînă. Împrejur se îmbulzeau nizovenii, unii chercheliți de pe acum. Zbucni un glas :

— Slavă !

— Slavă atamanului nostru ! — strigă Podoprigora cu glas plin, fluturîndu-și cușma.

Guleai-Den îl privi vesel. Nizovenii strigau din răsputeri :

— Slavă atamanului Guleai-Den !

— Slavă lui Guleai-Den !

— Lua-te-ar o sută de draci, Fedko ! — se răsti Guleai-Den.

Dar Podoprigora văzu bine că nu se supărase cu tot dinadinsul.

Feodor Podoprigora pășea alături de Guleai-Den, ținînd capul sus cu mîndrie. Acum să-l întîlnească el pe Koniecpolski ! I-ar plăti deodată toate dajdiile pe care i le datora ! Și dijma în grîne, și văcăritul și morăritul, și dijma în ghindă, și darea pentru fumuri — să iasă fumul din el.

Nizovenii dădură buzna din bordeiele și din colibele lor și aprinseră focuri, cerînd lui Guleai-Den să le povestească ce vorbise cu solul hatmanului. Cînd aflară că hatmanul era binevoitor cu ei, că îi socotea pe toți cazaci și-i dăduse topuz lui Guleai-Den, pe care ei îl aleseseră demult ca ataman, pe malurile Niprului se stîrni asemenea vuiet, încît în depărtările albastre ale înserării care pogorîse peste stepe răbufni năpraznic ca un bubuit de tunuri.

Nizovenii vorbeau :

— Acum ne vor socoti și pe noi cazaci...

— După război vom putea să ne întoarcem la vetrele noastre.

— Ne-au venit în ajutor oamenii ruși ! Iată unde trebuie căutat adevărul !

— Craiul Jan-Kazimir şi panii lui să-şi ungă călcîile cu unturâ...

— Pan Kalinowski al meu, pesemne că a şi luat-o la fugă spre Cracovia, la frate-său.

Guleai-Den se îndreptă spre coliba sa, unde se adunaseră nizovenii cei mai bătrîni. Se sfătuiră cu toţii ce trebuie să facă de-acu înainte. Hotărîră să fie gata în două zile şi să pornească la drum.

Sosi în grabă şi esaulul din Sici. De data asta se închină adînc în faţa lui Guleai-Den. Înainte, potlogarul, umbla cu nasul sus cînd veneau la el să-i ceară pîine şi sare. Esaulul spuse că panul ataman din Sici îl pofteşte la el pe panul ataman al căzăcimii nizovene.

Guleai-Den făcu cu ochiul cazacilor.

— Să mergem, pane Podoprigora!

Nizovenii rîdeau în hohote, cu mîinile în şolduri. Esaulul din Sici îi privea zăpăcit.

În aceeaşi seară, aşezaţi în jurul focurilor aprinse în preajma bălţilor, nizovenii îşi fierbeau ciorba de biban şi de ştiucă, piperînd-o şi dregînd-o cu ienupăr. Priveau cerul spuzit de stele şi îşi aminteau de vetrele lor depărtate, lăsate vraişte din pricina samavolniciei panilor şleahtici. Se gîndeau la mamele lor, la neveste şi copii, la surori... Dar acum sufletul lor se înseninase... Hmel nu-i părăsise, nu-i uitase!

Sumedenie de oameni se strînseseră pe lîngă focuri. Veniseră şi cazaci din Sici, aducînd rachiu, vin din străinătăţi, slănină, ceapă şi două merţe de sare. Băură pentru frăţie, schimbară săbii şi cuşme şi-l ocărîră de mama focului pe Leonti Lîsko, atamanul lor, zicînd că se uită de sus la d-alde ei, că s-a boierit, că trage totul spre coliba sa, că numai covoare a strîns atîtea încît poţi aşterne cu ele tot şleahul de la Hortiţa la Cehrin. La naiba cu astfel de atamani! Ar trebui uns cu dohot, tăvălit în fulgi şi alungat în stepă, să fugă de-a dura ca rostogolul.

După ce băură şi înfulecară pe săturate, începură să bată în dairele şi se apucară să ţopăie atît de aprig peste focuri, încît scînteile ţîşneau cît colo în noaptea neguroasă. Feodor Podoprigora cînta:

Vitejii mei, floarea zaporojeană,
În viaţa-ntreagă n-au văzut un popă —
Cînd au zărit un ţap într-o poiană:

„E popa!" — atamanul spre ceilalți a grăit,
Esaulul: „La care și eu m-am spovedit".

Glasuri voinicești zbucniră în liniștea stepelor cu veselie, topind în ele viersul înalt al lui Podoprigora, rostogolindu-se deasupra focurilor, deasupra lacurilor și bălților:

Vitejii mei, floarea zaporojeană,
Biserică n-au mai văzut în viață —
Cînd au zărit un stog într-o poiană:
„Biserica!" — spre ei atamanul a grăit,
Esaulul: „Într-însa eu m-am împărtășit."

După ce-i petrecu pe musafiri, atamanul Lîsko ieși pe valul cetății. Ascultă cîntările, scuipă în noapte, scrîșni și amenință cu pumnul într-acolo unde licăreau luminile focurilor.

Lavrin Kapusta, solul hatmanului, îi poruncise să dea nizovenilor pulbere, plumbi, săbii, cai, pîine, sare, cizme și îmbrăcăminte de tot felul. Tocmai isprăvise cisla cu ei. Trebuise să golească chiar și o stacană de rachiu.

Ce putea să mai facă?

Acum nizovenii se culcaseră. Curînd vor fi treziți de zvonul trîmbițelor. Vor avea oare norocul să-și mai vadă vetrele dragi? Orice se putea întîmpla pe lumea asta...

13

Și foarte devreme, în primăvara aceasta, cel dintîi tunet își rostogoli bubuitul său asurzitor pe deasupra Stepelor Sălbatice, iar ploile calde răpăiră peste scaieții din alt an și peste colilia sfîrlogită. Norii scămoși își perdeluiseră puzderia de umbre peste nemărginirea stepelor, iar tunetele răbufniră mai departe spre răsărit și spre asfințit, cutremurînd pe neașteptate și palatul regesc al lui Jan-Kazimir din îndepărtata Varșovie. Preacucernicul arhiepiscop al orașului Gniezno văzu în aceasta un semn bun, pe care-l trimetea chiar cerul.

— Acesta-i glasul tunurilor măriei voastre, — spuse el lui Jan-Kazimir, — în curînd ele vor bubui sub zidurile

Moscovei, iar schismaticul Hmel vă va săruta botforii prăfuiți pe cîmpul biruinței, cerșindu-vă mila...

Jan-Kazimir zîmbea măgulit, umflîndu-și fălcile și trăgîndu-se de mustața sa tunsă scurt. Vorbele arhiepiscopului îi alinau ca un balsam inima obosită de stăruințele cancelarului Leszczinski, și de tot felul de spaime, pe care i le povestea mereu Remigian Piasecki, mai marele cancelariei de stat.

Erau într-adevăr pricini de neliniște. Senatorul Mlocki, pe care îl trimisese la Moscova pentru a abate gîndul boierilor de la un război împotriva Rzeczei Pospolita alături de Hmelnițki, se întorsese fără nici o ispravă. Scrisoarea arhiepiscopului orașului Gniezno către patriarhul Nikon rămăsese fără răspuns. Boierii și însuși țarul Alexei erau neînduplecați.

Mareșalul Tikocinski, înștiințat de oameni de încredere, prin ștafete sosite din Ucraina și din ținuturile mărginașe cu țaratul Moscoviei, vestea că oastea streliților trecuse hotarul ucrainean, iar o parte însemnată a ei pornise spre apus.

Înfrîngerea, pe care Hmelnițki o pricinuise armiei regești la Batog, lăsase răni adînci și de netămăduit pe trupul Rzeczei Pospolita. Așa spunea cancelarul Leszczinski și așa era nevoit să creadă în sinea sa și regele Jan-Kazimir, cu toate cuvintele liniștitoare ale arhiepiscopului.

Tunetul care cutremurase palatul regesc din Varșovia prevestea furtuna. Regele Jan-Kazimir stătea lîngă fereastră în camera sa de lucru și privea posomorît pajiștea cu iarba tunsă. În jurul unui pavilion de marmoră apa țîșnea zglobiu din havuzuri. Cel mai mare, făurit din marmoră trandafirie, pe marginile căruia se înșiruiau, ținîndu-se de mîini în horă, un grup de nimfe, fusese dăruit regelui de hanul Islam Ghirei. Gîndul regelui zbură spre solia pe care o trimisese în Krîm. Acum putea nădăjdui că Islam Ghirei nu va pleca urechea la cererile schismaticului Hmel. Moscovia alături de Ucraina era ceva de nedorit pentru Islam Ghirei. Dar numai pentru Islam Ghirei? Oare acest prietenșug va bucura pe sultanul Mahomed al IV-lea, fratele său iubit, după cum îl numise în dimineața aceea regele în scrisoarea sa?

Contele Kfarza, solul venețian, îl asigura că dogele Veneției va face totul pentru a da putință regelui să-i doboare pe moscoviți.

Solul şved Meier, spunea, nu mai înainte decît ieri, în audienţa din sala tronului :

— Regina Christina m-a împuternicit să vestesc pe maiestatea voastră că regatul Şveziei priveşte cu adîncă mîhnire războiul lăuntric din Polonia.

Aceste vorbe aveau o mare greutate. Chiar posomorîtul Leszczinski închisese puţin pleoapele mulţumit. Însemna că şvezii socoteau întîmplările viitoare din Rzecz Pospolita ca un lucru ce-l privea numai pe rege, şi n-aveau de gînd să se amestece.

Jan-Kazimir se simţi mai liniştit. Luînd masa împreună cu regina Maria-Luiza, în încăperile ei, se purtă mai amabil şi mai curtenitor ca niciodată. Nu mai era posomorît ca în ajun. Chiar consimţi să ia parte la mascarada pe care o organiza Maria-Luiza. Două cupe din vinul trimis de regina-mamă Anna din Paris împrăştiară cu totul tristeţea şi gîndurile îngrijorătoare.

Ca să-i facă o plăcere reginei, Jan-Kazimir spuse :

— La încoronarea noastră pe tronul ţarilor Moscoviei, vom invita de la Paris pe regina Anna. Ea va fi curioasă să-i vadă pe îngîmfaţii boieri în blăni lungi şi cu bărbile nepieptănate.

Maria-Luiza bătu veselă din palme.

— Sire, mi-aţi dat o idee bună. La mascaradă vom îmbrăca pe cîţiva pani în vestminte moscovite şi-i vom înhăma la un car în care va sta cîinele vostru Marte.

— Încă n-am rupt-o definitiv cu Moscovia. La mascaradă vor veni şi trimişi străini. Aşa ceva ar putea fi socotit nelalocul său...

Regele se împotrivea moale.

Dar Maria-Luiza, ca o franţuzoaică adevărată ce era, nu se lăsa cu una cu două :

— Sire, doar chiar majestatea voastră aţi spus că războiul e inevitabil. Ştiţi ce am mai ticluit ? Piticul nostru Kurzio îşi va pune pe cap un moţ căzăcesc, va ţine în loc de buzdugan o măturică, îşi va atîrna pe piept o tăbliţă pe care va scrie „Hmelniţki“ şi va şedea tot timpul la picioarele majestăţii voastre, măturînd praful de pe botforii majestăţii voastre, şi lingîndu-i ca un cîine.

Moscoviţii şi Hmelniţki puteau fi batjocoriţi în multe feluri. Ghiduşiile reginei îl amuzau pe rege şi-i făceau oarecare plăcere. Dar curînd veselia lui fu înlocuită de o presimţire rea, de o nelinişte. Era înciudat pe neamţul care

îi făcuse un horoscop mincinos. Bine că Ossolinski murise; altfel, regele i-ar fi spus multe lucruri neplăcute.

Şi pentru toate aceste necazuri, Rzecz Pospolita şi regele trebuiau să-i mulţumească lui Hmelniţki, sotnicul din Cehrin! Că piticul îl va înfăţişa la mascaradă lingîndu-i botforii, asta nu-i va face nici cald, nici frig. Încăpăţînatul şi primejdiosul hlop s-a înălţat nemaipomenit de sus! Dacă ar fi găsit o cale de împăcare cu el, trebuia să recunoască deschis că nu ar fi stat o clipă la îndoială. Dar blestematul schismatic era mîndru ca un şleahtic, îşi dădea ifose de mare dregător.

Primăvara venea cu întîmplări cumplite, pe care nimeni nu mai putea să le stăvilească — nici regele, nici cancelarul, nici marii şleahtici. Tocmai iscălise viţul pentru chemarea pospoliţilor sub steaguri, pentru aşezarea unui nou bir de fiecare horn, pentru strîngerea de oameni la pedestrime. Electorul Frederic al Saxoniei încuviinţase tocmirea în leafă a lăncierilor saxoni. Papa Inocenţiu al X-lea trimisese două sute cincizeci de mii de taleri. Împăratul Ferdinand al III-lea făgăduise ajutorul său.

La miazăzi, hatmanul coroanei Stanislaw Potocki îşi pornise armia. Hatmanul litvan Janusz Radziwill avea sub buzduganul său optzeci de mii de ostaşi de nădejde.

In catedrala Sfîntului Weith, nunciul papal Johannes Torres îşi ţinea predica de duminică. Printre cuvintele vestitoare de mari încercări, pe care cerul le va trimite asupra credincioşilor catolici, nunciul vorbi despre puterea neschimbată a binecuvîntării papei care va ierta cele mai grele păcate catolicului care va ucide cu mîna sa pe schismatic.

La predică era de faţă toată curtea, în frunte cu regele şi cu regina, mulţi senatori şi trimişi străini.

Mascarada a avut loc chiar în aceeaşi seară. In faţa palatului regesc ţîşneau artificii. In castel bubuiau tunurile. Cuparii regelui aduseră în sala ospeţelor pe o tipsie de aur, lungă de şapte palme, o lebădă făcută din zahăr, care ţinea în ciocul său de aur doi trandafiri, unul albastru şi unul alb, înfăţişînd pe regele Jan-Kazimir şi pe regina Maria-Luiza. Şleahticii strigau: „vivat!“ Piticul Kurzio năduşise tot, curăţînd cu buzduganul-mătură botforii regelui şi lingîndu-le mereu pielea subţire cu limba lui, care părea o cîrpă murdară.

...La Cehrin, Bogdan Hmelniţki fusese înştiinţat prin olăcari că steagurile hatmanului coroanei Stanislaw Potocki pîrjoliseră Şargorodul, căsăpiseră femei şi copii, iar pe toţi tinerii îi mînaseră spre apus în robie.

Polcul lui Ivan Bohun intrase în luptă pe linia Vinniţa-Litin. Satele aprinse de joimiri ardeau. Începînd de la Mejiboj, de-a lungul întregului şleah care şerpuia prin Codrul Negru, erau înfipte ţepi în care se chinuiau de moarte pospoliţi şi alături de ţepi, din porunca hatmanului coroanei, pîlpîiau butoaie cu dohot.

Duhoarea de carne arsă, urletele celor schingiuiţi ajunseseră pînă la cancelaria hatmanului, la Cehrin. Istovit de drumul lung şi greu, olăcarul, care adusese răvaşul de la polcovnicul Bohun, dormea în cerdac, rezemîndu-se cu fruntea aşudată de un stîlp.

Hatmanul strigă pe marele esaul Lisoveţ. Îi porunci încet :

— Vesteşte degrabă în numele meu pe Osip Gluh ca să pornească tot polcul, împreună cu tunurile, în ajutorul lui Bohun.

Esaulul se repezi spre uşă, ţinîndu-şi sabia cu mîna.

— Stai, diavole ! — strigă după el hatmanul, care pentru o clipă se simţi descumpănit. Dar se stăpîni : — Să fie adunată rada tuturor nacealnicilor. Să vină îndată Ivan Zolotarenko.

14

...La Moscova, despărţămintele din Kremlin erau înţesate de lume. Altădată, la vremea aceasta, pe aici se îmbulzeau numai jălbarii, iar în pridvoarele soboarelor, smintiţii îşi agoniseau bănuţii de aramă. Acum această privelişte nu se mai vedea.

Boierii de viţă şi toţi stolnicii, diecii de sfat şi pisarii, după ce se adunau pe scara postelnicilor,[1]) intrau de-a dreptul în palate. La conoveţe se vedeau legaţi atîţia cai de ai fi zis că e un iarmaroc mare.

La Despărţămîntul streliţilor, Artamon Matveev se ciorovăia cu voievozii :

[1]) Piaţă situată între clădirile palatului ţarilor din Kremlin, loc de adunare pentru boiernaşi. În piaţa postelnicilor se citeau ucazurile ţarilor cu privire la război şi pace, la mobilizare, şi în general toate măsurile cu caracter administrativ şi legislativ. (N. red. rom.)

— Ce tot vă tocmiți ca niște neguțători ? Trebuie să alcătuim atîta oaste cît a poruncit țarul. V-ați buhăit de cvas și pîine, vă bîhîie păduchii în bărbi. Nu țineți la cinstea maicii Rusia.

Voievozii oftau și se scărpinau la ceafă — ce să-i faci — o să se supună poruncii țarului. Ieșeau din despărțămînt cu obrajii învăpăiați, de parcă ar fi stat în baie.

La Despărțămîntul tunarilor, la cel al puștilor și la cel al platoșelor era zumzet ca în prisăci. Neguțătorii din Moscova și cei străini simțiseră că-i rost de gheșefturi : isteții dibuiseră repede calea către bani. Era nevoie de fier cît mai mult.

Boierul de sfat Morozov nu era mai prejos de neguțătorii destoinici. Boierul nu se lăsa pe tînjeală. Vînduse oștirii atîta postav pentru caftane, încît neguțătorii ceilalți nu mai aveau ce căuta la Despărțămîntul streliților.

Solii șvezi ședeau în locuințele lor și aflau prin iscoade tot ce se petrece. Adam Vinnius dădea pe la ei în fiecare zi și vorbeau mai mult cu marele sol, între patru ochi.

Din Viena, de la împăratul Ferdinand al III-lea, sosise un sol, cavalerul Allegretti. La Despărțămîntul soliilor, Afanasi Lavrentievici Ordîn-Nașciokin, spunea solului împăratului :

— Ținta războiului nostru nu este cotropirea unui pămînt străin. Ucraina a vrut ea însăși să intre sub înalta oblăduire a țaratului nostru. Timp de trei ani ne-a cerut acest lucru. Gîndul nostru n-a fost la război. Noi cei de la Moscova nădăjduiam că craiul Jan-Kazimir va ține seama de suferințele norodului pravoslavnic. Încă în toamna anului trecut i-am trimis soli — pe cneazul Repnin însoțit de boieri, — dar craiul și șleahta nu ne-au ascultat. Acum s-a săvîrșit ceea ce a vrut toată țara căzăcească. Iar cît despre Smolensk și alte tîrguri și olate, rusești din moși strămoși, pe care șleahta leșească le-a cotropit samavolnic, această obidă n-o putem răbda mai departe nicidecum.

Solul ar fi vroit să știe ce gînduri nutrea Moscovia față de Turcia. Asta o înțelegea bine Ordîn-Nașciokin, dar el vorbea astfel de parcă o asemenea țară nici n-ar fi ființat pe pămînt. Știa că solul nu va întreba de la sine. Așa s-a și întîmplat. N-a întrebat.

La zece mai, într-o zi frumoasă de primăvară, țarul Alexei Mihailovici cercetă iară pe cîmpul Devicia pe toți

oamenii de oaste care trebuiau să pornească la drum. A doua zi, în cerdacul sfatului, cneazul Semin Vasilievici Prozorovski ceti ucazul prin care măria sa ţarul a toată Rusia Mare şi Mică, avtocrator şi stăpînitor al multor alte ţări şi cnezate, vestea că porneşte cu război împotriva vrăjmaşului pămîntului rusesc, craiul Jan-Kazimir al Lehiei, pentru a lua sub ocrotire pămînturile sale căzăceşti şi a dobîndi iară olatele ruseşti din moşi strămoşi, cu oraşul Smolensk şi cu alte aşezări, cotropite cu silnicie şi nedreptate...

In Piaţa Roşie băteau clopotele la Preafericitul Vasili, soborul cel cu nouă turle. Neguţători înalţi, voinici, legănau clopotele de aramă. Drept răspuns răsunară deasupra Moscovei, într-un dangăt sărbătoresc, clopotele din toate bisericile, monastirile şi soboarele. Se părea că însuşi cerul, plin de acest vuiet de aramă, îl revarsă peste Moscova şi peste toată ţara rusească.

Patriarhul Nikon blagoslovi oştile. Boierii de sfat îşi încingeau strîns feregelele, gătindu-se de plecare.

La 15 mai fu dusă la Viazma icoana maicii domnului de la Iver şi în aceeaşi zi plecară într-acolo voievozii polcului mare şi ai celui de strajă.

La 18 mai toată Moscova petrecea la luptă pe ţarul Alexei Mihailovici. Ţarul călărea pe un cal alb, acoperit cu un valtrap ţesut cu fir. Şaua de piele galbenă, bătută în ţinte de argint şi de aur, cu oblîncul înalt, sclipea în soare. Ţarul era îmbrăcat cu un caftan de luptă şi avea pe cap gugiuman înalt, aşa cum purtau voievozii streliţilor; la şold îi atîrna o sabie în teacă aurită, iar la cizmele lui luceau pinteni de argint cu rotiţe de aur. În urma sa veneau Boris Ivanovici Morozov şi Ilia Danilovici Miloslavki. Voievozii polcului cel mare erau cneazul Iakov Kudenetovici Cerkasski şi cneazul Semin Vasilievici Prozorovski. Voievozii polcului de cercetaşi erau cneazul Nikita Ivanovici Odoievski şi cneazul Feodor Provici Hvorostinin; ai polcului de strajă — cneazul Mihailo Mihailovici Teomkin-Rostovski şi boierul Vasili Ivanovici Streşnev.

Cu cîteva zile mai înainte, plecase spre Cehrin, la hatmanul Hmelniţki, ca olăcar, cu o epistolă a ţarului, stolnicul Andrei Vasilievici Buturlin, fratele boierului de sfat Vasili Buturlin, cu doi polcovnici de streliţi.

Boierul Boris Vasilievici Şeremetiev înainta de la Putivl către miazăzi, în fruntea unei mari oşti de streliţi, numărînd douăzeci de mii de flinte, cu tunuri şi pive, cu chervane încărcate cu ghiulele şi pulbere, pentru a se împreuna cu polcurile lui Hmelniţki, ca să apere de tătari hotarul de la miazăzi şi ca să lupte laolaltă împotriva vrăjmaşului.

Oştile, în fruntea cărora mergea ţarul, într-un rădvan aurit, în care se suise după ce ieşise din Moscova, porniră pe şleahul Smolenskului. Între timp, cneazul Trubeţkoi plecă din Briansk cu polcurile şi cu tunurile sale, spre a se alătura temeiului oastei hatmanului Hmelniţki, pentru ca, legînd tabăra laolaltă, să lovească Lehia dinspre ţara căzăcească. În tabăra ţarului, aşezată în olatul de la hotar, trebuia de asemenea să vină cîteva polcuri mari ale hatmanului Hmelniţki.

La Don fusese trimis boierul Troekurov şi doi stolnici ai ţarului cu porunci de taină şi cu o epistolă a ţarului către donenî poruncind ca, împreună cu cazacii hatmanului Hmelniţki, să străjuiască neadormiţi la gurile Donului, pentru ca să nu se întîmple dinspre Azov vreo năvală a ienicerilor sultanului, şi să vegheze asupra tuturor neguţătorilor şi solilor care ar vrea să meargă prin tîrgurile din ţinutul Donului, spre Azov şi spre ţara turcească. Iar dacă hatmanul Hmelniţki va da poruncă atamanului de la Don, acesta din urmă trebuie să se supună şi să izbească, cu toate puterile, cetăţile şi tîrgurile turceşti. Dar porunca aceasta nu trebuia s-o cunoască decît Medvedev, atamanul oastei.

Vestitori ai hatmanului Hmelniţki trebuiau să pornească sre Rusia Albă cu universalele lui către ţărani, îndemnîndu-i să se ridice împotriva şleahtei şi să deschidă porţile cetăţilor pentru oastea măriei sale ţarului şi pentru cazaci, care vin spre a-i dezrobi din jugul turcesc.

Artamon Matveev, nacealnicul streliţilor din Moscova, era foarte mulţumit. Acum nu porneau la luptă cu mîinile goale. Oştile erau înzestrate cu toate cele de trebuinţă. În sfîrşit, Rusia se ridicase pentru a îndrepta strîmbătatea ce-i fusese pricinuită. Rusia Mare şi Rusia Mică laolaltă însemnau acum ceva mai mult decît un ţarat oarecare de la Kazan sau Astrahan. Pesemne, că nu numai pe craiul Jan-Kazimir îl mînca nasul. Străinuta şi sultanul, iar crăiesei şvedeze îi vuia capul. Artamon Matveev cugetă:

„După ce ne vom așeza bine în Rusia Mică, după ce vom cuceri iar Smolenskul și olatele lui, după ce vom întări hotarele de la miazăzi, atunci vom porni spre miazănoapte. Vom lua îndărăt și Jamburg și Oreșek și multe alte tîrguri și olate ale noastre, care zac acum sub șvezi."

Astfel chibzuia Matveev, răspunzînd în gînd boierului Ordîn-Nașciokin, care socotise cîndva : mai întîi trebuie să dobîndim ținuturile noastre de la miazănoapte și abia după aceea să pornim spre miazăzi. Ciudat om ! Cum poți să pornești spre miazănoapte, cînd la Smolensk stă oastea leșească ! Și de la Smolensk, dacă mergi călare, în două zile ești la Moscova...

...Artamon Matveev gonea cu sirepul lui, însoțit de o mică strajă, împreună cu polcul de cercetași. La popasuri umbla printre corturi și întreba pe streliți dacă nu duc lipsă de ceva. Se mînie pe polcovnicul Ziegler pentru neorînduiala din polc : tunurile fuseseră duse fără învelitori și țevile ruginiseră de ploi; pulberea se udase, iar pesmeții muceziseră. Ziegler stătea roșu ca focul în fața voievodului streliților. Tăcea. Matveev îl amenințase că-l va încunoștiința chiar pe țar. Bătea din picioare și-și vîra pumnul, năpădit de păr negru, sub nasul polcovnicului, de parcă în fața lui nu s-ar fi aflat un ofițer străin în slujba Rusiei, ci un dvorean de obîrșie neînsemnată, sau chiar un țăran scîrbos... Răsuflînd din greu, Ziegler asculta ocările, gîndind :

„Așteaptă ! O să vedem cum ai să te războiești tu cu reiterii lui Radziwill !"

Într-o noapte, depărtîndu-se de cort ca să-și facă nevoile, Matveev ascultă ce vorbeau streliții lîngă un foc.

— Se aude că în țara căzăcească nu-i boieresc...

— Basme !

— Ce basme ! Asta o spunea chiar un pisar de la un despărțămînt, juruindu-se...

— Care crezi că minte : el sau eu ?

— Amîndoi.

— Las-o încurcată ! — răsună glasul cu șovăială. — Hatmanul lor s-a ridicat din cazaci de rînd și nu obijduiește norodul. Iacă, a alungat pe boierii leși, și pe popii papistași, și acu, uite, a făcut legămînt cu țarul nostru...

— Tatăl țarului tău n-a fost țar de la început, iar bunică-su ori străbunică-su, poate, tot din țărani se trage...

— La ce-s voroavele astea ? Oare vrei să ajungi și tu țar ?

Deasupra focului zbucniră hohote de rîs. Matveev stătea neclintit, lungind gîtul.

— După ce-o să-i batem pe leşi, ai să vezi că ţarul o să-i strunească şi pe boieri... Şi lui îi fac zile fripte.

— Oare? Zi, o să te poftească la masă şi o să-ţi spună: „Şezi colea, Kraşeninnikov, hai să bem un mied, sau un cvas, iacă mi-a fost dor de tine".

Rîsetele zbucniră iară lîngă foc.

— Eh, rea gură ai, Ciuikov, veninoase gînduri! Vitregă viaţă...

— Pesemne că viaţa ta cu boierii e uşoară, — şuieră glasul cu mînie. — Ţarul stă la masă cu boierii. Obida m-a otrăvit, sărăcia mi-a ascuţit limba: n-avem ce crăpa, am ros pietrele şi cu ele mi-am ascuţit limba... Ei, doamne! Hai să dăm şi noi oleacă geană-n geană.

Glasurile amuţiră. Matveev mai rămase locului cîteva clipe, şi cînd se hotărî să se ducă în cort, clătind oţărît din cap, auzi iară vorbe lîngă foc:

— Tu poate că nici Smolenskul nu vrei să-l iei îndărăt leşilor? Poate nici cazacilor nu vrei să le dai ajutor?

Tăcerea dăinui o vreme, apoi glasul zbucni:

— Smolenskul este pămîntul meu, nu numai al boierilor şi al ţarului, iar cazacii sînt oameni ca şi noi doi, pravoslavnici, fraţi... O să mă bat. Numai că... — glasul nu-şi isprăvi vorba.

Matveev văzu cum deasupra focului se ridică o matahală întunecoasă.

— Mă duc de-aci, cu voi nu poate dormi omul... — şi cel ce vorbise se depărtă de streliţi.

— Ciuikov! — îl strigară cei de la foc. — Vino înapoi, Ciuikov!

Dar strelitul nu răspunse, grăbi pasul şi curînd se pierdu în beznă.

Artamon Matveev se întoarse în cort. Se întinse pe pîslă şi se acoperi cu caftanul. Vorbele auzite nu-i ieşeau din minte. Dimineaţa, spuse polcovnicului Ziegler:

— Un oştean al domniei tale, unu Ciuikov, trăncăneşte naiba ştie ce împotriva boierilor şi a măriei sale ţarului... Şi îndeobşte oamenii domniei tale nu-s streliţi, ci ţigani de iarmaroc... Bagă de seamă, polcovnice!

Şi fără să-i întindă mîna. Artamon Matveev plecă din tabără.

Polcovnicul Ziegler porunci să vină la el strelitul Ciuikov.

Îndată ce acesta intră în cortul polcovnicului, Ziegler se repezi la el, răcnind :

— Ce tot pălăvrăgeşti, ţăran puturos ? Ţi s-a făcut de gîrbaci ? — şi-şi zvîrli pumnul de un pud în obrazul lui Ciuikov.

Acesta scuipă un dinte şi se întinse cu tot trupul spre polcovnic, dar, viindu-şi în fire, dădu înapoi, şi-şi lăsă capul în jos, înghiţindu-şi în tăcere sîngele sărat. Gîndurile lui erau un vălmăşag. „Cine m-a pîrît ? Oare Kraşeninnikov ?"

Ca să-l înveţe minte, Ziegler vroi să-l trăznească încă odată, dar cînd să ridice pumnul, trebui să-l lase îndată jos...

— Înălţimea voastră, nu vă atingeţi de mine, să nu intru în păcat... — scrîşni gura însîngerată a strelitului.

— Ieşi afară, ţăranule ! — urlă Ziegler turbat de mînie.

Porunci streliţilor, care dădură busna în cort :

— Să fie luat şi cetluit de un tun, să meargă aşa pe jos pînă la Smolensk.

...Legat cu un picior de tun, Ciuikov păşea cu privirea pironită în pămînt. Mînia şi ocara le uitase. În inima lui rămăsese numai veninul amar, care-l ardea mai aprig decît sarea vărsată pe-o rană.

Ciuikov îşi aduse aminte de Tula, de vorba domoală a bătrînului meşter de arme Sverceakov, îşi aminti de Demid Pivtorakojuha, de Alexandra sa... Unde or fi ei acum ? Poate că şi Demid păşeşte la fel ? Poate că şi el e ferecat ca un cîine cu lanţul de tun pentru nişte vorbe drepte ?

Kraşeninnikov se apropie de el de două ori şi-i spuse, mutîndu-şi greutatea trupului de pe un picior pe altul :

— Măi Ciuikov, să nu fii supărat pe mine măi... Crezi oare că eu te-am pîrît ? Să mă bată dumnezeu, dacă am suflat undeva vreo vorbă rea de tine ! Întreabă-l pe Onufri, pe Fedka : toată noaptea am dormit împreună lîngă foc...

Ciuikov asculta în tăcere şoaptele aprinse ale lui Kraşeninnikov. Poate-i adevărat, poate nu-i. Totuşi, în inima lui nu sălăşluia nici bănat, nici mînie împotriva strelitului. Ar fi vrut să-i spună... Dar n-o să înţeleagă...

Kraşeninnikov îi mai şopti ceva la ureche, dar Ciuikov nu-l asculta. Gîndurile îi apăsau sufletul, îi înnegurau ochii.

15

Îl aşteptau pe hatman.

O liniştе încordată domnea în sala de sfat. Cu toate că nacealnicii îşi închipuiau ce va vorbi hatmanul, totuşi presimţirea unui lucru de seamă îi frămînta pe toţi.

Cel mai mult se zbuciuma Zolotarenko. I se părea că şi Bohun, care stătea la stînga lui, şi Semion Volevaci, din dreapta lui, îi auzeau limpede bătăile năvalnice ale inimii.

N-ai ce spune! Ai de ce să te frămînţi. Cînd îţi va mai dărui soarta un astfel de prilej?

Ca o descărcare de tunuri în cinstea acestor gînduri îmbucurătoare, care puseseră stăpînire pe el, înlăturînd grijile, tunetul bubui prelung în depărtare, şi Zolotarenko zări pe cer, prin fereastra largă, un curcubeu în toate culorile. Boltindu-se deasupra Cehrinului, curcubeul pogora undeva dincolo de luncile verzi, prin care curgeau apele domoale ale Tiasminului.

„Semn bun" — se gîndi el deodată. Parcă ghicindu-i gîndurile Bohun se aplecă spre el şi gîdilîndu-i obrazul cu mustăţile, îi spuse prietenos:

— Ţi se deschide drumul înainte, Ivane, ia uită-te ce curcubeu... Bucură-te!

Dar Zolotarenko n-avu cînd să-i răspundă lui Bohun.

Cei doi cazaci de lîngă uşa care dădea spre încăperile hatmanului dădură dardele înlături. Uşa înaltă, dăltuită, se deschise. Aplecîndu-se pentru a nu se lovi de pervaz, Vasili Tomilenko, marele stegar, se îndreptă repede spre mijlocul odăii.

De tulburat ce era, Zolotarenko simţi că i se strînge inima. Nu auzi ce spunea Tomilenko cu glasul său răsunător, deşi acesta se oprise la cîţiva paşi de el.

Bine cunoscutele chipuri ale polcovnicilor se acoperiră ca de un colb stîrnit de copitele cailor. I se părea că toţi îşi îndreptau în acea clipă privirile spre el, dar cu ochi răi, sfredelitori... Îl săgetă un gînd: de la ei te poţi aştepta la orice.

Deşi totul fusese hotărît, cine ştie ce vorbă va arunca Lukian Mozîrea sau ascunsul, tăcutul Osip Gluh? Oare va ridica pentru el topuzul Martîn Puşkar? Dar oare Vîgovski nu trecuse noaptea pe la hatman?... Deşi dimineaţa îl firitisise şi îi cuprinsese umerii, marele diac avea o faimă

proastă : cînd chipul lui se arăta foarte îndatoritor, trebuia să știi că vulpea roșie ți-a pus undeva bețe în roate.

Afară începu să răpăie ploaia, scuturînd belșugul de flori din mălini. Curcubeul stăruia pe cer. Zolotarenko răsuflă adînc și, întorcînd capul spre ușă, întîlni privirea lui Hmelnițki, care în clipa aceea intra în sală.

Prinzînd strălucirea prietenească, surîzătoare din ochii hatmanului, își mușcă tare buza sub mustața sa bălaie pentru a-și stăpîni zîmbetul de bucurie.

Urmînd pe Hmelnițki, trecură spre masa lată, acoperită cu urșinic roș, voievozii țarului : Andrei Buturlin și Romodanovski, diacul de sfat Almaz Ivanov, apoi marele jude Bogdanovici-Zarudnîi, Siluian Mujilovski, care abia în dimineața aceea sosise din satul său Petrivții, și marele vistiernic Ivanici.

Vasili Tomilenko se opri în spatele hatmanului, ținînd tuiul deasupra capului său.

Strîngînd un teanc de suluri de pergament la subțioară, Vîgovski se opri la capătul mesei, ca totdeauna mieros, îndatoritor și totuși puțin tulburat. Uitîndu-se la el, Bohun atinse cu cotul pe Zolotarenko și-i șopti :

— Pesemne că Hmel l-a frecat bine pe roșcovan...

Hmelnițki trecu cu privirile pătrunzător, fără grabă, peste chipurile cunoscute. De sub sprîncenele sale stufoase, ochii sclipeau ager.

Polcovnicii stăteau în picioare, strînși în jumătate de cerc, umăr la umăr. De data aceasta nu se grăbeau să plece pe la casele lor. În ochii multora ceti cunoscuta licărire, nerăbdătoare, întrebătoare.

Cîte zvonuri nu umblau. Veștile aduse de solie de la Moscova erau răstălmăcite în fel și chip. Unii se bucurau, golind de bucurie multe bărdace de mied, alții, uitîndu-se cu fereală în jurul lor, îl ponegreau și-l ocărau ; alții trăgeau cu ochiul într-acolo, spre asfințit, unde după ploile repezi de primăvară încă nu se uscase șleahul cel mare spre Varșovia. Ehei, nici nu-și închipuiau polcovnicii cîte știe hatmanul ! Și ceea ce trăncănise unul, dîndu-și drumul la gură după o stacană de rachiu, și ceea ce strecurase, apăsat altul, stînd de vorbă cu fereală, pe toate le știa. Pe toate !

„Și nu strică să le știi“ — își zise Hmelnițki, în vreme ce gîndurile îi trecură spre altceva. Da ! Demult așteptase această clipă. Oare totul se petrecuse atît de ușor, încît

el, fără să-şi mai cîntărească în inimă fiecare vorbă, care-i era mai scumpă decît aurul, să purceadă la rada aceasta cu polcovnicii ?...

El mai ştia de asemenea prea bine că, dincolo de pereţii cancelariei, chiar în acest Cehrin şi în multe alte tîrguri şi sate, pe Niprul de jos, la Sici, la pîndele de lîngă hotare, pretutindeni unde se afla un suflet viu, faptele sale erau aşteptate cu o nădejde plină de grijă. Toată Ucraina aştepta !

Văzu cum în aşteptarea vorbelor lui, se lumina chipul lui Bohun, care sosise la rada nacealnicilor de-a dreptul din vîrtejul luptei, cum întindea încordat gîtul Sulicici, cum îşi umezea buzele uscate Martîn Puşkar, cum privea pe sub gene Feodor Polubotok, lîngă care îşi mişca mustaţa subţire veşnic nemulţumitul Filimon Sulima... Şi prinse chiar în urechi, din spatele său, răsuflarea întretăiată a lui Vasili Tomilenko şi cu coada ochiului zări faţa grijulie a lui Vîgovski şi mutra buhăită a lui Teteria, care pesemne de bucurie că dobîndise la Moscova hrisoave pentru noi moşii, se cinstise zdravăn cu mied...

Şi toţi oamenii aceştia care erau de faţă aici, în această sală de sfat, ai cărei pereţi fuseseră martori şi la bucurii şi la necazuri, care auziseră şi vorbe plăcute şi aspre, care adeseori îl văzuseră îngrijorat şi singur, toţi aceşti polcovnici, sub topuzele cărora se afla o oaste mare şi viteză — stăteau în această clipă înaintea lui, îi vedea ca în palmă, cu năzuinţele, cu grijile, cu nădejdiile şi cu vrajba lor...

„Aşteptaţi — se gîndi el — aveţi răbdare... îi veţi da cezarului ce-i al cezarului... Vă voi ţine în pumn; nici unul nu veţi lipsi de la lupta cea mare, nu veţi cădea pe mîinile iezuiţilor spurcaţi, toţi veţi sluji ţării, maica voastră, fie că o veţi vrea, fie că nu..."

In clipa aceea, Ivan Bohun se uită în ochii hatmanului. Şi o clipă ei se priviră ochi în ochi, siguri că gîndesc unul şi acelaşi lucru.

Intr-adevăr aşa şi era. Şi hatmanul şi polcovnicul Bohun se gîndeau că Ucraina aştepta de multă vreme ziua aceasta. De multă vreme ! Oare fusese uşor lucru să-ţi închipui măcar cu gîndul cum va fi aceasta ? Dar să trăieşti aievea ? ! Să treci prin cazne, prin foc şi sînge, să te cuprindă o mînie turbată cu care să sfărîmi printr-o năpraznică răzbunare lanţurile fiarelor iezuite, păienjenişul veninos, ţesut de urzitorii morţii în depărtatul Vatican.

De-ar trăi azi Krivonos, Morozenko, Nebaba, Neceai, Timofei... Şi miile de oameni care-şi dorm somnul de veci sub gorgane, în stepele nemărginite, pe pământ străin, lîngă zidurile tîrgurilor şi ale cetăţilor, miile de oameni care au murit în ţepi... Şi acei care acum sorb veninul amar, în robia tătarilor şi a turcilor?...

Era linişte în sala de sfat. Toţi aşteptau cu nerăbdare vorbele hatmanului şi fiecare înţelegea de ce zăboveşte. Esaulul Demian Lisoveţ deschise ferestrele. O răcoare proaspătă fîlfîi din aripi prin sală. O picătură nevăzută de ploaie, adusă de vînt, înroură fruntea lui Hmelniţki. Pentru o clipă el îşi stinse cu genele licărul din ochi.

Şi polcovnicii încremeniră deodată, dîndu-şi seama că hatmanul va începe îndată să vorbească. Mîinile lor se încleştară pe topuze. Luînd de pe masă buzduganul, Hmelniţki îl ridică şi spuse:

— Deschid rada tuturor nacealnicilor. Vă rog să vă aşezaţi.

Se lăsară pe laviţele aşezate de-a lungul pereţilor sălii, făcîndu-şi loc fără grabă, cum se simţeau mai bine. La masa roşie se aşezaseră marii nacealnici şi oaspeţii din Moscova. Numai hatmanul rămase în picioare.

Domolindu-şi glasul său gros, el urmă:

— Dumnezeu m-a învrednicit să vestesc astăzi marele război la care vom porni împreună cu oastea Moscoviei, sub înalta poruncă a ţarului Alexei Mihailovici, împotriva regelui şi şleahtei Rzeczei Pospolita. Ţarul ne-a scris că însuşi măria sa a pornit în fruntea oastei.

Hmelniţki tăcu pentru o clipă, trăgînd cu urechea la şoaptele de încuviinţare ale polcovnicilor. Apoi ridică din nou buzduganul. Se aşternu liniştea.

— În numele măriei sale ţarului Moscoviei, — la aceste cuvinte se ridicară toţi cei de faţă, — eu, supusul său credincios, prin puterea dată mie de el şi de toată oastea noastră, v-am chemat, pani polcovnici, ca să ne sfătuim şi să vă întreb dacă polcurile voastre sînt gata de luptă, dacă oştile au arme, dacă nu duc lipsă de ghiulele.

Hmelniţki se aşeză la masă. Stătură jos cu toţii. Apoi se sculă cel dintîi Ivan Bohun. Limpede răsuna glasul său sub grinzile din stejar dăltuit, ale sălii de sfat:

— Polcul meu, cinstită radă, luminate pane hatman, şi înalţi voievozi ai ţarului, stă sub arme şi e gata de luptă... — Bohun zîmbi, sticlindu-şi dinţii drepţi sub mustaţa

neagră. — La drept vorbind, noi am şi început lupta cu joimirii lui Potocki...

Îndată după Bohun se ridică Martîn Puşkar, polcovnicul din Poltava, după el Pavlo Teteria — din Pereiaslav, după acesta Pavlo Ianenko — din Kiev, Ivan Guleaniţki — din Mirgorod, Pavlo Karpenko — din Kanev, Filon Gorkuşa — din Pavoloci, Feodor Polubotok — din Fastov...

Polcurile erau gata. Desigur că Hmelniţki ştia bine acest lucru. Dar vroise ca fiecare polcovnic să vestească singur rada, să înştiinţeze despre aceasta pe solii şi voievozii ţarului.

— Pani, luminată radă, — vorbi hatmanul, fără să se ridice, — vom trimite fără zăbavă polcurile din Cernigov şi din Nejin cu tunuri spre Orşa şi Smolensk pentru a se împreuna cu oastea streliţilor. Totodată, luminată radă, am trimis olăcari spre Rusia Albă cu universale către pospoliţii de acolo, îndemnîndu-i să se ridice împotriva şleahtei, să deschidă porţile tîrgurilor şi ale cetăţilor pentru oastea noastră. Cred, luminată radă, că nu veţi avea nimic împotriva acestui fapt.

— Ai făcut bine, hatmane, — răspunse Martîn Puşkar. — Demult trebuia să smulgem Rusia Albă de sub jugul şleahtei.

Se ridică Semion Podobailo, polcovnicul din Cernigov. Depărtînd de pe frunte moţul şi punîndu-l după ureche, vesti :

— Luminată radă, pane hatman! Atamanul Mihas Ognivko, care de aproape trei luni luptă cu ceata sa de o mie cinci sute de oameni împotriva joimirilor lui Radziwill, mi-a trimis de lîngă Gomel un răvaş, prin care se închină în faţa ta, hatmane, şi roagă să i se trimită arme.

— După cum vedeţi, luminată radă, am făcut bine că am scris chemarea către pospoliţii din Rusia Albă.

— Firește. Demult sîntem aşteptaţi acolo! — rosti răspicat Vîgovski. — Dar cred că încă n-a sosit vremea să le dăm arme. Cine ştie ce-i cu acest Ognivko...

— Pesemne-i unul care îi frige pe pani, — zise Bohun, întrerupînd pe marele diac.

— Nu cumva Radziwill să pună mîna pe armele trimise de noi răsculaţilor şi să le folosească împotriva noastră, — isprăvi Vîgovski.

Hmelniţki bătu uşor cu palma în masă.

— Trebuie să-i dăm arme lui Mihas Ognivko! Doar n-o să lupte cu mîinile goale împotriva joimirilor. Cum crezi, mare nacealnice al chervanelor?

Timuş Nosaci răspunse de pe locul său:

— Gîndesc că trebuie să le dăm.

— Luminata radă ce spune?

— Să le dăm! Să le dăm! — răsună din toate părţile, răspunsul la întrebarea hatmanului.

Vîgovski ridică din umăr şi zise şi el:

— Se înţelege că trebuie să le dăm arme, nici eu n-am spus nu, luminată radă, şi pane hatman.

— Dar se vede cu ce mare plăcere le dai, milostive pane diac! — rosti gros Martîn Puşkar.

— Oamenii care se ridică în Rusia Albă, trebuiesc ajutaţi neapărat. Măria sa ţarul Alexei Mihailovici a trimis într-acolo epistole şi oameni, — spuse de pe loc Andrei Vasilievici Buturlin.

— Pentru! Pentru! — răsună în sală.

Cîteva clipe, în vreme ce Hmelniţki cetea ceva pe un pergament, întins în faţa sa de Vîgovski, în sală domni liniştea.

Luîndu-şi ochii de pe sulul de pergament, Hmelniţki întîlni privirea lui Ivan Zolotarenko. Polcovnicul înfruntă căutătura întrebătoare, aspră a hatmanului, amintindu-şi vorbele pe care i le spusese în ajun: „Dacă n-ai să birui, să nu te întorci viu. Noi nu trimitem acum un podgheaz împotriva şleahtei, ci începem un război pentru apărarea ţării noastre. Să-ţi întipăreşti bine aceasta în minte!" Zolotarenko cetea parcă şi în clipa aceea în ochii hatmanului adevărul aspru al acestor vorbe.

— Luminată radă, — începu Hmelniţki, — m-am gîndit ca hatman de tabără, peste polcurile care pornesc spre a se împreuna cu oastea streliţilor, să fie polcovnicul Zolotarenko. Luminata radă încuviinţează?

— Pentru! — auzi Zolotarenko glasul voios al lui Bohun.

— Pentru! — răspunse răguşit Puşkar.

— Pentru! — rosti răspicat Lukian Mozîrea.

— Pentru!

— Pentru!

In spate şi alături răsunau glasuri cunoscute. Povara neliniştei parcă aluneca de pe umeri. Muşchii începură să zvîcnească pe pieptul vînjos, sub contăşul verde, şi faţa

lui Zolotarenko se lumină de bucurie. Genele lui negre, lungi îi acoperiră scînteierile înflăcărate din ochi. Tremurul abia zărit al vinişoarei albastre de pe tîmplă vădea tulburarea care-l cuprinsese.

— Dacă luminata radă încuviinţează, atunci îţi poruncesc, hatmane de tabără Zolotarenko, să porneşti spre Smolensk fără zăbavă. Rusia Albă, ţara-soră, îşi aşteaptă descătuşarea, iar oamenii de pe pămîntul ei nu vor mai trage ca vitele în jug, aşa cum doreşte şleahta leşească. Nu! Nu ne vom cruţa viaţa pentru ca Rusia Mare, Rusia Mică şi Rusia Albă să trăiască laolaltă! Ţi s-a dat o cinste mare, polcovnice Zolotarenko: vei lupta umăr la umăr cu oştile ruseşti, care au şi pornit în ajutorul nostru, pentru a pune capăt samavolniciei şleahtei şi pentru a face praf şi pulbere din ciuma iezuită şi a o spulbera în vînt.

Zolotarenko prinse o clipă de tăcere şi întrebă răguşit, mişcat:

— Ingăduiţi, luminată radă şi pane hatman, să spun o vorbă?

Hmelniţki dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Luminată radă, prea mărite pane hatman, slăviţi voievozi, dîndu-mi bine seama de înalta cinste cu care m-aţi învrednicit, în numele cazacilor de sub topuzul meu, în numele meu, jurui să apăr credinţa şi slobozenia împotriva vrăjmaşului nostru cumplit, şleahta leşească, după cum am făcut cu toţii în aceşti şase ani, şi să nu ne precupeţim nici vieţile, nici puterile noastre pentru dobîndirea biruinţei.

Zolotarenko răsuflă şi apoi adăogă cu măreţie:

— Nu voi necinsti sabia căzăcească, nu voi face de ruşine neamul nostru, şi orice primejdie o voi întîmpina gata de luptă şi vajnic în duh.

— Vorbe bărbăteşti. Vorbe cinstite, — răspunse Hmelniţki. — Să le pecetluieşti cu sabia pe cîmpul de luptă. In faţa noastră avem un vrăjmaş puternic şi viclean. Aceasta nu mai este lupta de la Zborov şi nici încăierarea de la Batog. Panii senatori şi-au strîns toate puterile şi multe ţări le-au trimis ajutoare. Insuşi papa, apărător al credinţei lui Isus, s-a înfrăţit cu apărătorul islamului, sultanul turc. Dar nu-i de mirare — şi dracii în iad se înfrăţesc!

Un hohot de rîs cutremură pereţii sălii de sfat.

— S-au înfrăţit pentru tîlhării şi nu pentru o faptă cinstită. Dar ţara noastră nu s-a aflat niciodată în împrejurări atît de fericite. Nu mai sîntem singuri. Stăm umăr la umăr cu fraţii ruşi, fii ai aceleiaşi ţări, supuşi ai aceluiaşi ţar, stăm tari, neclintiţi şi de acum înainte nimeni şi niciodată nu ne va frînge puterea.

Ochii lui Hmelniţki scînteiau. Fiecare cuvînt răsuna, parcă făurit de un meşter bun, din oţel de Damasc. Înfierbîntat, izbi în foaia de pergament ce se afla în faţa lui.

— Oamenii noştri de încredere ne scriu din Rzecz Pospolita că Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, Janusz Radziwill, hatmanul coroanei din Litvania şi Lanckoronski, hatmanul armiei cotropitoare, au juruit pe săbiile care le-au fost trimise de la Roma de papa Inocenţiu, că ne vor doborî pe toţi — auziţi luminată radă? — pe toţi, — rosti din nou, apăsat, hatmanul, sfredelind cu ochii pe Teteria, pe Vîgovski şi pe Polubotok, — ne vor trage în ţeapă, ne vor jupui de vii şi vor face praf şi pulbere din toată ţara noastră, vor pune jugul pe ea ca în trecut, vor aduce unia peste tot unde va mai fi un singur suflet de creştin pravoslavnic. Şi mai mult — că vor războ pînă la Moscova, o vor cuceri şi astfel ne vor da o lovitură nimicitoare. După cum binevoiţi a vedea, luminată radă, pe senatori a început să-i ardă, şi cu ei laolaltă, pe vînzătorii credinţei noastre, pe vînzătorii norodului nostru — de teapa lui Czetwertinski, Wisznievecki, Sanguszka şi alţii, aşa cum a început să-i usture la ficaţi şi pe iezuiţi. Au fost trimişi chiar soli la Moscova ca să ne pîrască ţarului. Dar nu le-a izbutit vicleşugul. Marea noastră solie s-a întors, aducînd ucazul de întărire a legămîntului de la Pereiaslav. Iar acum însăşi oastea ţarului a pornit în ajutorul nostru. Astăzi Ucraina nu mai este singură. Vajnica Rusie şi-a întins aripile sale de vultur. Năprazna se va prăvăli peste capetele panilor din Rzecz Pospolita! Noi nu vom da înapoi de pe drumul pe care ni l-am ales pe vecie. Avem un singur ţel: dezrobirea şi slava ţării noastre.

Mişcat şi obosit, căci înainte de radă sfătuise cu Buturlin şi cu Romodanovski aproape pînă-n zorii zilei, Hmelniţki se aşează în jeţ.

Unul după altul, polcovnicii şi marii nacealnici îşi rosteau părerile, chibzuind cum e mai bine să înfrunte armia

Rzeczei Pospolita. Rada hotărî să adune o putere de seamă la miazăzi, pentru a opri acolo toate reghimentele armiei coroanei. Pentru aceasta polcul din Uman, în întregime, urma să fie pus sub topuzul lui Bohun. Cu nici un preţ nu trebuie să i se îngăduie lui Potocki de a răzbate înainte, în vreme ce hatmanul, în fruntea oastei, împreună cu streliţii Moscoviei, va pune la cale înaintarea spre Rusia Roşie. Să nu se atingă de cazacii din Sici, care trebuie să vegheze asupra Şleahului Negru şi să fie cu ochii în patru la Perekop. Să se trimeată crainici la cazacii de Don. Iar dacă panii senatori ai Rzeczei Pospolita vor trimite încoace soli, aceştia să fie primiţi şi opriţi, pînă ce leşii vor da drumul polcovnicului Anton Jdanovici, pe care îl ţin închis în chip ruşinos încă de anul trecut, purtare nemaiauzită cu un sol, căci toate ţările, chiar tătarii din Krîm şi turcii, dau cinstire solilor.

La sfîrşitul radei, luă cuvîntul voievodul Andrei Vasilievici Buturlin.

— Măria sa ţarul şi stăpînitorul a toată Rusia Mare şi Mică, — vorbi Buturlin, păşind înainte, — a poruncit să vă spun: toate oraşele şi satele ţării noastre, tot norodul rus, boierii şi voievozii, toţi oştenii, neguţătorii şi tîrgoveţii, gloata ţărănească şi truditorii sînt de astăzi alături de voi în vecii vecilor. Însuşi ţarul vine în fruntea oştilor sale şi de însemnătatea acestui fapt îşi va da seama curînd nu numai craiul Jan-Kazimir, ci şi sultanul turc. Şi alte curţi crăieşti vor cădea pe gînduri asupra acestui lucru. Sus inimile, cinstiţi polcovnici. Să nu zăbovim. Biruinţa nu vine în întîmpinarea luptătorului, ci el, cu paşi repezi, o apropie de sine şi o cucereşte.

Sub grinzile de stejar ale sălii de sfat răbufni ca un talaz vijelios:

— Slavă!

— Slavă!

— Slavă! — glăsui Hmelniţki, ridicîndu-se şi îmbrăţişînd pe Buturlin.

Vasili Tomilenko crăpă uşor uşa şi făcu semn sotnicului de strajă. Peste cîteva clipe, lîngă porţile cancelariei hatmanului răsunară bubuituri. Ferestrele zăngăneau. În sală glasurile zumzăiau vesel. Trăgeau tunurile. Aceasta însemna că rada tuturor nacealnicilor se sfîrşise.

În clopotnițele soborului băteau clopotele.

Hmelnițki nu putu să adoarmă multă vreme. Fie că trăsese prea mult din lulea, fie că-i împuiaseră capul sumedenia de vorbe, sfaturi, pîre, cu temei și fără, dar își simțea tîmplele strînse parcă într-un cleşte. Hanna era la Subbotov. În iatac, undeva într-un ungher, sub jeț, un greier țîrîia din răsputeri. Luna privea prin geam aruncînd o cărare argintie pe covorul de sub picioare. Hmelnițki ședea în jeț, cu contășul pe umeri. Se întinse spre masă după lulea, dar, amintindu-și de ceva, trase îndată mîna înapoi, de parcă l-ar fi fript. Se ridică, păși încet și se uită după ușă. Vistavoiul Ivanko dormea pe laviță, cu capul pe brațul îndoit. Cazacul de strajă de pe sală făcu un pas spre hatman. Ducînd degetul la buze, Hmelnițki arătă spre vistavoi și ieși în ceardac.

Pe bolta înaltă, întunecată, sclipeau stele verzui. În dreapta, Marte licărea viu. Se uită la el și în minte îi învie noaptea de la Apele Galbene. „Și nu-i mult de atunci" — se gîndi el, frecîndu-și cu palma pieptul în locul unde inima zvîcnea neliniștită.

Cu cîtă nădejde (acum n-avea de ce s-o ascundă) privea el în noaptea aceea spre Marte, întrebîndu-l în tăcerea de moarte, înfiorătoare, ce vor aduce zorii zilei oștenilor săi care se odihneau în șanțuri sau în corturile ridicate în pripă. Ședea atunci pe un dîmb, și calul său, care a fost ucis a doua zi în luptă de un glonț al șleahticilor, îi atingea mîna cu buza sa gingașă, moale. Amintindu-și de noaptea aceea, Hmelnițki se gîndi că, după luptă, nu-și mai îndreptase niciodată privirea spre Marte, deși adeseori se uita încîntat spre cerul înstelat. Poate fiindcă își dădea bine seama că cerul nu-i va dărui biruința asupra vrăjmașului. Ce depărtată i se părea acum acea noapte dinaintea luptei de la Apele Galbene. Oare ar fi putut cineva să-i ghicească ceea ce urma să se întîmple în toți acești ani?

...Primăvara fîlfîia nevăzut cu aripile ei catifelate. El trăgea în piept cu o plăcere dulce aerul curat, simțind cum se scutura de oboseală, cum i se limpezea capul și vălul de ceață îi cădea de pe ochi.

Gîndurile îi zburară în altă parte. Demult nu mai avea vești de la Lavrin. Ce o fi acolo, la Bahcisarai? O izbuti

oare să iscodească toate gîndurile tainice ale hanului şi ale vizirului ? Dealtfel, el însuşi poate ghici oarecum ce gînduri nutreşte Islam Ghirei. Lucrul cel mai de seamă e să-l ţină anul acesta cu urdia dincolo de Perekop.

Cu nizovenii de asemenea are multe necazuri. Aceştia nu se pot împăca nicidecum cu Siciul. Tare ar vrea ca Lavrin Kapusta să se fi înţeles cu ei. Atamanul din Sici trimite scrisori, arătînd că nizovenii şi-ar face de cap, că ar năvăli în ulusurile tătăreşti şi de aceea te poţi aştepta oricînd ca hanul să trimită vreun mîrzac împotriva taberei din Sici. Atamanul se plînge că pe Niprul de jos se strînge tot mai multă golănime. Şi capul răutăţilor în toată tevatura asta ar fi Guleai-Den.

Hmelniţki clătină din cap şi şopti încetişor : „Golănime". Dar această golănime a fost reazemul lui de nădejde în iarna anului patru zeci şi opt. Cu ea a venit sub zidurile din Sici. Să nu fi fost alături de el golănimea asta, cine ştie dacă Siciul l-ar fi primit ? Ori poate că după ce l-ar fi primit, l-ar fi legat burduf şi l-ar fi dat pe mîna panilor ?... In mijlocul golanilor de pe Niprul de jos se simţea atunci mai sigur. Dar de ce or bui iară într-acolo ? N-or umbla cu gînduri rele împotriva cuiva ? Oare să fie adevărat ce spune atamanul din Sici că ar unelti împotriva Cehrinului, adică împotriva hatmanului însuşi ? Trimisul atamanului din Sici spunea că Guleai-Den e capul răutăţilor. Zicea că e o secătură, un golan primejdios... Atunci cînd trimisul atamanului Lîsko tuna şi fulgera împotriva lui Guleai-Den, hatmanul nu spusese nici o vorbă, dar apoi i-a poruncit cu asprime lui Kapusta : „Lavrine, bagă de seamă ! Potoleşte-i pe nizoveni şi ia-l de scurt pe ataman. Cu Guleai-Den caută să te înţelegi. Eu îl cunosc demult. Vezi la faţa locului ce-i de făcut, şi dacă socoţi de cuviinţă — dă-i topuzul."

Intr-adevăr se cunoşteau demult. In sinea sa trebuia să recunoască : îl trăgea ceva spre acel Guleai-Den, şi totodată simţea că i se strînge inima, parcă se aştepta la ceva rău din partea lui.

Trebuia să se ducă la Kiev. Purtarea lui Silvestr Kossov dădea de bănuit. Dacă ştirile despre scrisorile care se ţeseau între el şi arhiepiscopul de Gniezno se vor adeveri, atunci altfel vor sta de vorbă. Acum se află un judecător şi pentru el : patriarhul Nikon.

Ei, şi blestematul acela de iezuit care zace în temniţă

pînă acum n-a spus nimic nou. Undeva în preajmă, prin spate, cineva aduce la îndeplinire urzelile sale mîrşave. Cine să fie oare? Nici Kapusta şi nici iscoadele sale n-au dibuit nici o urmă. Doamne fereşte, să nu i se întîmple ceva rău lui Maliuga. Îl trimitea la un nou drum lung. Numai să isprăvească trebile la Bahcisarai.

Îl săgetă alt gînd: oare-i cu putinţă ca Jdanovici să-şi fi vîndut sufletul leşilor? Nu se poate una ca asta. De unde o fi scos Vîgovski că Jdanovici e omul lui Radziwill? O să-l întrebe. Gîndindu-se la Vîgovski, îşi aminti de universalele pe care trebuia să le iscălească... Ieri dimineaţă se uitase numai în treacăt la ele. Pentru moşii, pentru ascultare, pentru vamă... Doamne, facă-se voia ta! Trebuie să ia noi dări de la pospoliţi; dar să nu creadă polcovnicii şi esaulii, lavnicii şi radeţii că de data aceasta vor scăpa. Chiar astăzi va porunci printr-un universal să li se ia dări de trecere peste poduri, dări pentru mărfurile pe care le cară, pentru tîrg, pentru iarmaroc... Păi cum? Doar n-o să-i jupoaie numai pe pospoliţi! Războiul e greu, e lung, va fi nevoie de mulţi bani. Şi acum e nevoie... Va porunci ca oraşele trecute la catastif să plătească bir pentru drepturile osebite de care se bucură. Meşteşugarii nu sînt luaţi la oaste — să plătească şi pentru aceasta.

Cu neguţătorii străini va mai avea mult de furcă. Nici nu şi-a dat seama cîţi s-au prăsit la Cehrin, la Kiev, la Pereiaslav... De unde s-or fi pripăşit atîţia? Din cîte ţări n-au venit! Din Olanda, Veneţia, Austria, Transilvania... Înfruntînd primejdia, chiar neguţătorii leşi se strecoară peste hotar. Acest lucru trebuie cercetat. Ce cumpără, ce vînd — asta nu trebuie trecut cu vederea.

De cînd nu mai fusese la Subbotov! Nu-l lasă treburile. Hanna i s-a plîns că Iuras vrea să-i ceară voie să plece pentru învăţătură la lavra Pecerskaia, la Iosif Trizna. El ştie foarte bine ce învăţătură este acolo. De la Trizna pînă la colegiul iezuit sînt doi paşi... La cazaci, nu la monastire! De-ar trăi Timofei! Dar Timofei nu mai este. Să nu uite să spună esaulului Lucenko să aducă lespezile de marmură din Petrivţî, de la Mujilovski. E timpul să clădească o biserică nouă la Subbotov, căci preacucernicii părinţi au început să flecărească — cică, se caliceşte zgîrcitul, nu vrea să-şi dea obolul pentru credinţă, pentru biserică! Dar că el a dat pentru înzestrarea ţării trei sute de mii de zloţi

de la sine, aceasta nu vor s-o ştie. Ehei, popilor, o să daţi şi voi ceva bănişori! Nici Silvestr Kossov n-o să scape...

Kossov, Kossov... Oare de ce nu pomenesc popii numele ţarului la slujbe? N-o fi la mijloc mîna ta? Trebuie să-i scrie mitropolitului, să-l bage în sperieţi. Dar cum să-l sperii pe diavolul acela? Dacă ar fi după el, l-ar ţine vreo lună în temniţa din Cehrin, ca să cugete în singurătate la cele dumnezeeşti şi la soarta credincioşilor săi. Doamne, dumnezeule!

Adia un vîntuleţ rece. Pesemne că, în curînd, va miji de ziuă. Într-adevăr, în zare se aprinse o boare trandafirie. Începu să tuşească zbuciumat. Străjerii de lîngă cerdac se neliniştiră.

— Poate să vă aducem nişte apă, luminăţia voastră?

Abia acum îi zări pe cazaci. Îşi înfrînă tusea, răsuflînd greu, şi întrebă cu glas dojenitor:

— Pe cine păziţi voi aici, flăcăi?

Oamenii tăceau fîstîciţi. Dar peste o clipă unul încercă să răspundă cu sfială:

— Pe luminăţia voastră.

— Dar de cine trebuie să mă păziţi, măi omule? Doar împrejur sînt numai de-ai noştri... Cehrinul e plin de cazaci.

— Să nu vă facă ceva vreun răuvoitor...

Alt cazac adăogă cu mai multă tărie:

— Ei, pane hatman, luminăţia voastră sînteţi unu, trebuie să vă păzim.

— Să păzim, cazaci, cu toţii Ucraina, pentru ca leşii şi tătarii să n-o mai asuprească.

— Acum, cînd Moscovia este cu noi, n-or să ne mai asuprească, pane hatman, — răspunse cu încredinţare cazacul.

— Moscovia e cu noi! — spuse încet Hmelniţki, întorcîndu-se în odaie. — Moscovia e cu noi, — spuse el cu glas plin, aşezîndu-se la masă, şi uitîndu-se pe fereastră afară, unde, din grădina învăluită în ceţurile zorilor, se ridicau aburi...

În timp ce-şi lua prînzişorul, esaulul Lisoveţ, ascunzîndu-şi zîmbetul în palmă, povestea:

— Ce-am mai rîs ieri, pane hatman! Cînd au început să bubuie tunurile şi să tragă clopotele, solul Şebeşi-bei era cît pe ce să moară de spaimă...

— Ce spui, chiar să moară?... — zise Hmelniţki, clă-

tind din cap, în vreme ce-şi sorbea cafeaua turcească tare din felegeana de farfor.

— Pane hatman, zău, Şebeşi-bei s-a spăimîntat cumplit. A trimes pe seimanul său să afle de ce bubuie tunurile şi trag clopotele.

— L-ai lămurit?

— Da, pane hatman!

— S-a liniştit? De s-ar linişti odată pe vecie!

Lisoveţ se uită la hatman, vrînd parcă să vadă dacă e bine să vorbească sau nu, şi hotărî: hatmanul e voios după radă, de ce să nu se încumete?

— Pane hatman, fiţi bun şi încuviinţaţi-mi şi mie o cerere. În voievodatul Braţlav este o moară fără stăpîn; tatăl meu mi-a scris să vă rog...

Hmelniţki se uita undeva pe fereastră peste capul lui Lisoveţ. Trînti mînios pe tipsie felegeana de farfor. Ea se sparse în două şi cafeaua de pe fund stropi faţa de masă.

— Nu-ţi ajunge o moară? — scrîşni el.

Lisoveţ începu să se tragă pieziş, cu fereală, spre uşă.

... Cînd veni Bohun să-şi ia rămas bun, Hmelniţki i se plînse:

— Iată, toţi sînt aşa, parcă au turbat: mori, moşii, turnătorii, dreptul de a strînge arenzi, vămi... Cu ce sînt mai buni decît şleahticii leşi?

Bohun nu se învoi cu aceasta:

— Cum, hatmane, oare toţi sînt aşa? Eu n-am cerut nici mori, nici turnătorii. Şi nici Puşkar n-a cerut, nici Zolotarenko, nici Gremici, nici Tomilenko, nici Mujilovski, nici Kapusta...

— Fiindcă voi aveţi, — zise Hmelniţki, închizînd cu şiretenie un ochi.

— Da! — încuviinţă Bohun rîzînd fără făţărnicie.

— Ei, hai la treabă, — începu aspru Hmelniţki şi trase mai aproape harta desfăşurată. — Priveşte.

Bohun se aplecă deasupra hărţii. Mîna hatmanului trase hotărîtă, cu un beţigaş de argint, o linie de la Vinniţa la Uman, apoi făcu un rotocol şi se opri. Bohun urmărea cu luare aminte.

— Ai înţeles?

— Am înţeles, Bogdane.

— Fă-te că te codeşti să primeşti lupta. Lasă cîteva sotnii să-i hărţuiască aripile armiei, să-i cadă în spate, iar tu momeşte-l spre smîrcuri. Acolo nici în iunie nu se uscă

pămîntul. Eu cunosc bine locurile acelea. Odată, acolo le-am jucat festa tătarilor. Iar cînd panul hatman al coroanei se va obrăznici, atunci eu şi Şeremetiev o să-i sărim în cap. Îi e sortit pesemne să mai cadă odată pe mîna noastră. De data asta n-o să-i mai dăm drumul, chiar dacă regele ar vrea să-l răscumpere cu o sută de mii.

— Îşi fac de cap, Bogdane, — spuse deodată întunecat Bohun. — Schingiuiesc oamenii cu o cruzime nemaipomenită, îi ard de vii...

— Nemaipomenită ? — spuse şi Hmelniţki. — Îi ard de vii, zici ?... Ai uitat oare că ei sînt mari meşteri în asta... Ignaţiu de Loyola a crăpat demult, pe Scarga l-a luat dracul de asemenea, dar atîta vreme cît vor mai fi pe lume iezuiţi, vor fi şi cele mai îngrozitoare chinuri şi cele mai cumplite cazne. Trebuie stîrpiţi toţi pînă la unul. Lupi în sutană — iată ce sînt iezuiţii. În spatele fiecăreia din crucile lor se ascunde moartea. Nu degeaba, Spania, ţara lui Loyola, a scornit această zicală adevărată : „După cruce se ascunde uneori diavolul".

— Diavolii ! — murmură Bohun.

— Călăii ! — rosti surd Hmelniţki. — De la mine să nu se aştepte la cruţare, nu, am să lupt împotriva lor cît voi trăi...

— Leszczinski trimite scrisori mieroase, făgăduieşte nacealnicilor, în numele regelui, titluşuri de şleahtici şi moşii, numai să se lepede de Moscovia !

— Poate tragi şi tu nădejde ?

Bohun se îngălbeni şi dădu să se ridice.

— Bogdane, cu adevărat, tu...

— Şezi, şezi, — zise Hmelniţki, silindu-l să stea jos. — În tine am încredere. Cinstea ta a lăudat-o însuşi ţarul. Mi-a scris o epistolă despre aceasta. Iat-o, ceteşte.

Şi hatmanul scoase din sertar o epistolă şi o puse în faţa lui Bohun.

Bohun o ceti cu luare aminte.

— Potocki a trimis la mine alt şleahtic.

— Şi tu ce-ai făcut ?

— I-am tăiat capul, mîna dreaptă cu care mi-a dat scrisoarea şi i le-am trimis lui Potocki. Credeam că nu vor mai stărui, dar văz că nu-s fuduli de loc.

— Cînd nevoia îi strînge cu uşa, ce să se mai fudulească panii ! Le-a ieşit fudulia pe nas, asta e. Iar acum se dau peste cap ca să aducă înapoi viaţa cea veche.

— Degeaba se străduiesc.

— Degeaba, Ivane. Ei, frăţioare, dă-i drumul, în tine ne punem o mare nădejde. Fii cu ochii în patru, să nu pieri prosteşte ca Danilo Neceai. Nu mai avem altul ca tine, Ivane, — urmă Hmelniţki, fără a-l lăsa pe Bohun să spună ceva, — eşti un viteaz pe care-l cinsteşte tot norodul, te cîntă cobzarii în viersuri. Odată veneam din Subbotov, şi am întîlnit un moşneag chiar lîngă Cehrin. În jurul său se îmbulzea lumea. M-am gîndit: ia să ascult şi eu. Cobzarul cînta, Ivane, cam aşa, după cît mi-aduc aminte:

Hmelniţki se lăsă pe spătarul jeţului, îşi acoperi ochii cu palma, şi începu încet:

Bate vîntul, zboară vîntul,
Leşii fug mîncînd pămîntul...
Au de cine fug duşmanii?
Poate-i calcă sub picioare, ca pe iarbă, bizurmanii?
Nu, nu caii lor nechează — nu veniră bizurmanii
Ci avem noi pe viteazul, pe polcovnicul Bohun
Care iama dă în şleahtici — el cu paloşu-i străbun.

Bohun rîse.

— Nu rîde, — spuse Hmelniţki. — Dacă oamenii cîntă astfel, e o cinste mare. Doar şi despre mine cîntau: „Să dea domnul, ca pe Hmel primul plumb să nu-l greşească"... Aşa cîntau, chiar aşa, — vorbi Hmelniţki, posomorîndu-se.

— Au cîntat şi frumos! — se împotrivi Bohun. — Au fost mai multe cîntece frumoase.

— Crezi asta cu adevărat?

— Da, hatmane!

— Şi eu cred acest lucru, — mărturisi deschis Hmelniţki. — Cînd mă gîndesc astfel, îmi vine mai uşor să trăiesc pe lume.

Peste o clipă aduse vorba despre altceva.

— Ţarul m-a chemat la Moscova. Ar fi trebuit să mă duc eu însumi acolo, nu să trimit soli. Să privesc şi eu Moscova, să-l văd pe ţar, să stăm de vorbă, ca nu cumva panii leşi să ne sape, să vîre zîzanie între noi — sînt în stare de orice. Dar cum să plec acum?

— Acum tu trebuie să stai aici. De bunăseamă că ţarul nu-i supărat pe tine.

— Nu! Voievozii m-au vestit că mă iubeşte ca pe un slujitor credincios al său.

... Ieşind cu Bohun în cerdac, Hmelniţki îi spuse:

— Bagă de seamă, polcovnice! Drumurile spre Kiev şi spre Cehrin sînt zăvorîte pentru armia coroanei. Dacă ai să faci vreo greşeală, dacă n-ai să te ţii zdravăn, ai să răspunzi. Dacă se va întîmpla una ca asta, să nu te aştepţi la mila mea.

— Ai încredere în mine, hatmane, — răspunse Bohun cu tărie şi hotărîre.

Jos, lîngă trepte, aşteptau Zolotarenko şi Tomilenko, care veniseră să-şi ia rămas bun de la Bohun. Ceva mai departe aştepta straja lui Bohun, descălecată. Vistavoiul polcovnicului ţinea de frîu calul înşeuat. Luînd pe Bohun de braţ, hatmanul îl petrecu pînă la cal, căruia îi mîngîie greabănul alb. Calul necheză încetişor.

— Simte călăreţul, — spuse bucuros Hmelniţki.

— De bunăseamă! — încuviinţă Bohun. — Îmi îngădui să plec?

— Îţi urez noroc, polcovnice! — rosti Hmelniţki, sărutîndu-l pe gură. Simţi pe umeri mîinile vînjoase, prieteneşti ale tovarăşului de luptă.

Bohun îşi luă rămas bun de la Zolotarenko şi de la Tomilenko, apucă dîrlogii, sări uşor în şa şi împunse coastele armăsarului cu steluţele pintenilor săi de argint. Cazacii din strajă încălecară sprinteni.

Hatmanul, Tomilenko şi Zolotarenko urcară scara care ducea în cerdac.

Trecînd pe lîngă esaulul care deschisese uşa spre sală, Hmelniţki îi spuse cu glas adînc:

— Ţi s-a făcut poftă de moară, hai...

Lisoveţ lăsă capul în jos.

— Nu vă supăraţi, pane hatman.

Dar repede fu uitată şi moara şi alte amărăciuni, alungate de noile nelinişti care se năpustiră din toate părţile.

... Şi aşa trecu şi ziua aceea plină de tot felul de griji. Spre seară, Buturlin şi Nosaci plecară la Belaia Ţerkov să cerceteze cetăţuia. Romodanovski, însoţit de Tomilenko, porni spre Cernigov.

Hatmanul se culcă devreme. Dimineaţa trebuia să vadă tunurile pe care urma să le trimită cu Zolotarenko. Mare minune: adormi îndată ce puse capul pe pernă. Dar noaptea se trezi din pricina unei dureri cumplite de măsele.

Vistavoiul Ivanko încălzi o pungă de piele plină cu nisip, i-o puse pe falcă şi-l sfătui să-şi clătească gura cu

rachiu. Biruindu-şi durerea, hatmanul încercă să şuguiască :

— Oare, face să stric astfel bunătate de rachiu, Ivanko ?

— Ei, — grăi Ivanko dînd din mînă, — dacă nu vreţi să mă ascultaţi... Aţi răcit ieri cînd aţi ieşit în cerdac numai în cămaşă. Cine face una ca asta ? Staţi, o să mă plîng eu paniei hatman, — ameninţă el, şi-l îndemnă să pună usturoi pe măseaua bolnavă.

Totuşi durerea nu-l slăbea de loc. Îi venea să se cațăre pe perete. Umbla prin iatac de colo-colo, ţinîndu-se cu mîna de falcă. Dar acest umblet neîncetat nu-i curma durerea. Spre dimineaţă se simţi sleit de puteri.

Esaulul Lisoveţ veni în fugă şi-şi dădu cu părerea să cheme pe un moşneag care se pricepe la descîntece.

— Descîntă orice boală din cîteva vorbe. Ia durerea cu mîna.

Hmelniţki încuviinţă, dînd din mînă :

— Cheamă-l.

Moşneagul veni repede. Bătrînel, cu ochii şireţi străbătuţi de vinişoare roşii, zîmbea din toate zbîrciturile chipului său uscăţiv şi-şi freca mîinile, parcă bucurîndu-se că peste hatman dăduse asemenea năpastă. Se apropie de Hmelniţki fără sfială şi grăi cu glas gros, care nu se potrivea de loc cu făptura lui puţintică :

— Şăzi, pane hatman, nu te mai foi.

Hmelniţki se lăsă jos încetişor. Dar cînd moşneagul îi vîrî mîna în gură, el îl împinse înapoi, uşurel, dar şi-atît fu deajuns ca vraciul să se ducă de-a'nboulea aproape pînă-n celălalt capăt al iatacului.

Clipind mărunţel, moşneguţul zbucni :

— Ei, dar nu prea eşti bolnav, dacă ai atîta vlagă în mîini. Aşa fel nici un descîntec n-o să-ţi fie de folos, nici un solomonar n-o să te aline. N-am ce face aici. Hai esaule, scoate-mă afară.

Şi ţupăi către uşă, fără a se uita îndărăt spre hatman.

— Adu-mi nişte piper, — porunci Hmelniţki esaulului.

În bărdaca pe care o umpluse cu rachiu Ivanko, Hmelniţki vărsă un pumn de piper, mestecă şi o dădu de duşcă pe nerăsuflate. Vinele de la gît i se umflară.

— Asta i-a fost leacul. Porunceşte să se pună şaua pe

cal, — spuse el esaulului şi, ameninţînd pe vistavoi cu degetul, rîse. — Şi tu, Ivanko, spuneai să pun usturoi!

Ivanko se frecă cu umărul de uscior. Acum nu mai cuteza să-l dojenească pe hatman.

17

Solul hanului, Şebeşi-bei, ieşi în cerdac. Îl trimisese pe seimanul Kerim spre poartă, ca să întrebe oamenii ce se întîmplă. La început gîndise că poate oştirea sau, ceea ce era mai sigur, vreun buluc înaintat al joimirilor lui Potocki o fi năvălit în Cehrin, şi de aceea bubuiau tunurile şi trăgeau clopotele...

Seimanul se întoarse repede, spunînd că bubuie tunurile şi trag clopotele, fiindcă rada tuturor căpeteniilor, dimpreună cu voievozii ruşi, s-a sfîrşit cu bine.

Şebeşi-bei se întoarse în odaie. Grămăticul, ungurul András Nagy, îl aştepta aplecat deasupra măsuţei joase, ţinînd pana gata de scris. Solul se plimbă tăcut cîteva clipe pe covorul moale, fără a-şi lua ochii de la imineii săi de safian galben, cu vîrfuri ascuţite. Bubuitul tunurilor şi dangătul clopotelor îl tulburaseră de la scrierea epistolei către vizirul Sefer-Kazi, îi întrerupseseră firul gîndurilor însemnate pe care le ţesuse cu atîta grijă.

Era a treia săptămînă de cînd se afla la Cehrin. Dar ce folos? Doar vorbe şi vorbe. Cînd va sufla vîntul dinspre gurile Niprului, nu va mai rămînea nici urmă din ele. Bine ar fi să stai la tocmeală cînd urdia s-ar afla prin apropiere, cînd zece mii de nogai s-ar buluci peste Tiasmin. Dacă n-ar fi ceva pe placul tău, ai trimete o caraulă în otac şi atunci nogaii ar mai da iama oleacă prin satele dimprejur. Aşa era odinioară. Dar acum e altfel. La depărtare de şapte zile de mers călare nu vezi nicăieri în zare nici nogai, nici tătari de la Perekop. Peste tot străji la hotare, peste tot prepeleacuri de veghe. Venind încoace, iscodise totul cu ochiul său ager. Cazacii stăteau la pîndă lîngă foişoare, şi îndată ce zăreau vreun buluc tătărăsc, dădeau numaidecît de veste. Pe foişoare începea să pîlpîie focul. Rotogoalele de fum negru şerpuiau spre cer. Străjile de cazaci goneau în întîmpinarea urdiei.

Altădată, Hmelniţki îl poftea de două ori pe zi la el

acasă. Acum abia îl mai vedeai. Îl dăduse pe mîinile diaculuí Vîgovski. Acesta era prietenos, n-aveai ce spune. Era îndatoritor şi dulceag ca mierea.

Pentru aceasta se aflau pricini binecuvîntate. Solul şi marele diac se cunoşteau bine unul pe altul. Da, da!

Şebeşi-bei îşi netezi cu palma faţa spînatică şi făcu semn din cap grămăticului. Acesta se încovoie deasupra măsuţei, strînse bine pana de gîscă şi, ascultînd cu luare aminte fiecare vorbă rostită de sol, începu să scrie îngrijit:

„...De a treia săptămînă stau aici, la Cehrin, luminate vizir, şi cu hatmanul încă n-am putut sta de vorbă. Am dat bacşiş aceluia căruia mi-ai poruncit să dau, şi aştept veşti de seamă."

Şebeşi-bei oftă. Tăcu. Cum se schimbaseră vremurile! Înainte vreme, el primea bacşiş de la Cehrin, iar acu, iată, trebuia să dea! Porunci mînios grămăticului:

— Scrie mai departe. „Mă tem că cei de aici îmi poartă gînd rău. Cred că n-am să fiu lăsat să plec, pînă ce hanul nu va da drumul solului hatmanului. Deşi despre aceasta nu se vorbeşte făţiş, dar eu după toate văd că aşa-i. Calul, pe care măritul han l-a trimis în dar hatmanului, sabia şi covoarele, le-am dat marelui purtător de tui. A lăudat calul, dar despre sabie şi covoare n-a spus nimic. Din asta se vede că bunăvoinţa hanului faţă de hatman e dispreţuită. Aici sînt mulţi moscoviţi. Vin şi vin mereu. Deşi eu primesc tot ce-mi trebuie din partea hatmanului şi sînt ospătat după cum se cuvine unui înalt sol, iar slugile mele nu duc nici o lipsă, totuşi faptele ghiaurilor, ca şi vorbele lor, arată că totul e doar prefăcătorie..."

Şebeşi-bei clătî din cap. Inima lui era plină de venin. Ochii îi scînteiau. Cu un an mai înainte nu s-ar fi vorbit cu el astfel la Cehrin. Şi toate acestea le făcuse Moscovia. Rusia moscovită! Ea! Nu, nici Ghinghis-han, nici Batîi nu vor fi primiţi în rai. Allah nu-i va ierta că n-au nimicit Rusia, că n-au culcat-o la pămînt, aşa cum se culcă colilia din stepă sub copite...

Grămăticul plecă. Bubuitul tunurilor se topise în slăvi deasupra Cehrinului. Clopotele amuţiseră. Casa solului parcă era un ţintirim. Seimanii se strînseseră în tindă. Vorbeau în şoaptă, oftau. Trăgeau cu urechea la ce se petrece dincolo de uşă, în odaia solului. Şebeşi-bei turbase de-a binelea. Trebuia să te păzeşti de el, să nu-l superi cu

ceva, altcum la mînie putea să-ţi tragă un picior în burtă. Dar cum să-i intri în voie? Necredincioşii se purtau obraznic. Înainte vreme seimanii solilor se simţeau aici în largul lor. Neguţătorii le dădeau marfa fără bani, ba le şi mulţumeau că primesc, rugîndu-i să pună o vorbă bună pe lîngă sol, pentru ca acesta să arate ce ar dori să cumpere... Iar acum e primejdios să-ţi scoţi capul afară. Pe uliţă veghează străji de cazaci cu flinte şi suliţe. Eşti sfătuit să nu te duci în oraş. Îţi spun: „E cu primejdie. Oamenii-s tare porniţi împotriva voastră, a bizurmanilor. Vă pot ucide. Mai bine plimbaţi-vă în ograda soliei. Pentru voi o să fie mai bine, iar noi nu mai avem bătaie de cap."

Şaitan, el, tartorul ştie, poate că au dreptate. Poate că-ţi dau un sfat bun...

Solul Şebeşi-bei e îngrijorat. Mustafa, tîlmaciul soliei, s-a făcut nevăzut de trei zile. Ce-i drept, la Cehrin are sumedenie de cunoscuţi. Poate s-o fi pitit undeva în vreun ascunziş şi iscodeşte. Cîtă nevoie are acum de ştiri Şebeşi-bei. Aşa se gîndea solul pînă în ajun. Dar deodată începu să se neliniştească. Îl întrebase pe esaulul Lisoveţ. Esaulul venea în fiecare zi, în numele hatmanului, să întrebe de sănătate şi să cerceteze dacă nu duce vreo lipsă sau dacă, doamne fereşte, nu i s-a pricinuit vreun rău.

Esaulul făgăduise să-l caute pe tîlmaci.

Dar noaptea, Mustafa se întoarse el însuşi. Fără să ţină seama de vremea tîrzie, tîlmaciul intră în odaia solului. Trezindu-se şi scărpinîndu-şi pieptul păros, Şebeşi-bei căsca şi asculta turuiala lui Mustafa.

— Marele diac nici n-a vrut să vorbească cu mine.

— Ghiaur! Ticălos! — ocărî Şebeşi-bei. — Bine, bine! Am să te tîrăsc cu arcanul la Bahcisarai.

Mustafa trase în piept cu sete aerul acru din odaie. Se uită peste umăr pentru orice împrejurare şi se apropie de bei.

— Dar am făcut cum mi-a poruncit luminăţia ta, i-am vestit printr-un slujitor vorbele pe care m-ai învăţat să le spun şi atunci el m-a chemat înăuntru. Diacul a zis că, îndată ce ruşii au să plece din Cehrin, el are să stea de vorbă cu luminăţia ta despre lucruri de seamă. O să-ţi spună ceva care-i va face hanului multă bucurie. Şi-ţi mai dă de ştire, luminate bei, să te păzeşti fiindcă răii te pîndesc. Multe din scrisorile pe care le trimiţi vizirului sînt cunoscute de ghiaurul Kapusta.

— Dacă aș ști cine-i vînzătorul, i-aș rupe nările, l-aș cetlui pe o catargă pentru toată viața!

Solul șuieră mînios. Îl fulgeră un gînd: dar dacă cel cu pricina o fi însuși tîlmaciul Mustafa? Îl sfredeli cu privirea. Pîlpîirile flăcăruilor neliniștite ale lumînărilor jucau ca niște pete trandafirii pe fața tîlmaciului.

— Dă-mi răgaz, luminate bei, aflu eu care-i hainul printre slujitorii tăi, — vorbi lingușitor tîlmaciul, plecîndu-și ochii în pămînt.

„Nu, nu-i el — se liniști Șebeși-bei. — Poate că însuși diacul o da în vileag totul? Ghiaurul cu două fețe!... Și asta-i cu putință!"

In zorii zilei, olăcarul solului tătar Șebeși-bei porni la drum. Cazacul de strajă la porți chemă pe sotnicul de caraulă.

Martîn Ternovîi luă din mîinile seimanului sulul de pergament. Pecetea atîrna de un șnur. Totul era cum trebuie. Și pecetea și șnurul. Un singur lucru nu-i plăcu lui Ternovîi: chipul seimanului. Tare ar fi vrut să repeadă un pumn în mutra șireată și lucioasă. Dar nu-i era îngăduit să facă așa ceva: tătarul era olăcarul solului, nu se putea atinge nimeni de el. Altfel ce l-ar mai stropși... Cu părere de rău, Martîn îi dădu înapoi zapisca de ocrotire.

Cazacul împinse oțărît în poartă și o deschise.

— Treci. Ajunge-ți-ar numele acolo unde te duci, — ură el cu glas tare olăcarului.

Dincolo de Tiasmin o geană de lumină trandafirie vestea faptul zilei. De vale, sub zidurile cetățuii, printre căsuțele înghesuite, trîmbițau cocoșii.

18

Lipsa lui Kapusta din Cehrin era la îndemîna lui Vîgovski. Inainte de orice, hatmanul nu mai vorbea acum cu el atît de înțepat. N-ar fi fost rău, dacă Lavrin Kapusta nu s-ar mai fi întors de loc... In ultimele zile marele diac se gîndea adeseori la aceasta. Un lucru rămînea neschimbat: va trebui din nou să aștepte. Și cine știe cît. Șiretlicul cu Țîbenko, care trebuise să stea cîteva zile în temniță, dăduse roade mulțumitoare. Deși călugărul adus de la Vinnița era ținut în cea mai mare taină, totuși i se află numele.

In vremea aceasta se îngrijoraseră şi cei de la nunciatura din Varşovia a Vaticanului.

Omul pe care Johannes Torres îl trimisese la Potocki, hatmanul coroanei, adusese veşti puţin îmbucurătoare. Ieremia Huntzel plecase la Vinniţa şi nu se mai întorsese de acolo. Din povestirea şleahticului Olekszycz se putea crede că Huntzel fusese prins de cazacii lui Bohun. Aşa socotea şi hatmanul coroanei. Nunciul Johannes Torres nu se mulţumi cu atît. Nu era vorba de un călugăr oarecare: Ieremia Huntzel era un om de care se interesa însuşi papa Inocenţiu.

Negustătorul Jakob Rockart primise cu prilejul acesta o scrisoare din Varşovia. Rockart — acum pan Jastrembski — se înfăţişă la Vîgovski şi stărui ca diacul să cerceteze întîmplarea aceasta. Vîgovski n-avea nevoie să cerceteze. El ştia totul, dar aştepta, şovăind să dea în vileag tot ce aflase.

A-l scăpa pe Huntzel sau a-l amuţi, aceasta era chiar spre folosul lui. Acelaşi lucru îl doreau şi cei din Varşovia. Pentru a curma şovăielile marelui diac, care nu-i scăpaseră, Jastrembski spuse:

— Dacă limba lui Huntzel va fi dezlegată, atunci cu greu ai să-ţi mai păstrezi capul pe umeri.

Vîgovski nu putea să tăgăduiască adevărul acestor vorbe.

— Bagă de seamă, pane, eu ştiu unde-i Huntzel al vostru.

Jastrembski sări în sus şi apucă cu degetele sale vînjoase mîna marelui diac.

— Unde e?

— In temniţă. Aici, la Cehrin.

— Trebuie să-l scăpăm.

— Cu neputinţă, — răspunse Vîgovski dînd din mîini.

— Dacă începe să vorbească e nenorocire.

— Înţeleg. Dar ce să fac?! — strigă cu deznădejde Vîgovski.

Jastrembski se aplecă şi mai mult spre marele diac, ca şi cum aici în odaie i-ar fi putut auzi cineva.

— Dacă e cu neputinţă să-l scăpăm, sfînta biserică a poruncit ca Ieremia Huntzel să moară.

Vîgovski împunse cu mîna umărul lui Jastrembski şi, parcă amintindu-şi de ceva, îl privi în ochi întrebător.

— Singur nu va avea tăria să facă pasul acesta, tre-

buie să-l ajutăm, — rosti în doi peri Jastrembski. — Şi acest lucru trebuie să-l faceţi domnia voastră, pane Vîgovski, — adăogă el, fără a ruga, ci cu glas poruncitor.

Se înţeleseră întru totul. Era nevoie de bani. După acest schimb de păreri, Vîgovski primi în aceeaşi seară din mîinile lui Jastrembski cîteva mii de zloţi.

Mai departe totul merse mai uşor decît îşi închipuise marele diac.

Supraveghetorul închisorii, sotnicul Trohim Nepiivoda, iubea banii şi nu dispreţuia rachiul. Cînd Ţîbenko vorbi cu el la crîşmă, unde îl poftise, spunîndu-i că ar putea să capete un hrisov pentru veşnica stăpînire a unei mori lîngă Kanev, Nepiivoda înţelese că marele diac are nevoie de el. După a cincea stacană de holercă, sfătuirea merse mai uşor.

Iar peste două zile, straja găsi pe pardoseala de piatră trupul neînsufleţit al lui Ieremia Huntzel. Iezuitul zăcea cu faţa în sus, cu mîinile date înlături, cu limba vînătă, umflată, între dinţii galbeni.

Straja alergă la sotnic.

Nepiivoda se mînie mai amarnic ca toţi şi ameninţă că va trimite la spînzurătoare toată straja care lăsase pe iezuit să se otrăvească. Întîmplarea avea atîta însemnătate, încît trebui să se dea de ştire despre aceasta hatmanului.

...Jakob Rockart hotărî să nu mai zăbovească în Cehrin şi porni prin Lehia spre Silezia, ţara lui de baştină, cum spunea el. Scrisoarea de ocrotire, cu iscălitura marelui diac, îl asigura că nu se va atinge nimeni de el pe drum.

Odată Rockart plecat, Vîgovski se simţi uşurat. Acum putea să aştepte liniştit întoarcerea lui Kapusta.

...Cu Şebeşi-bei, solul hanului, marele diac se înţelese repede. Sfătuindu-l pe bei că nu-i nimerit ca urdia să sară anul acela în ajutorul Rzeczei Pospolita, n-o făcea, firește, fiindcă aceasta era şi dorinţa hatmanului. Vîgovski era călăuzit de alte pricini. Acum oastea era puternică şi urdia va fi bătută ; dar mai tîrziu, după ce oastea se va încăiera cu şleahta, va fi asmuţită şi urdia, iar el va putea să folosească legăturile sale cu vizirul, pentru a mai domoli pe hatmanul coroanei şi pe acela al armiei cotropitoare.

Şebeşi-bei asculta îndemnurile marelui diac şi nu ştia : să-l creadă sau ba. Un lucru simţea neîndoielnic solul hanului : diacul avea grijă de buzunarul său. Se înţeleseră

ca solul să-l sfătuiască pe vizir să nu care cumva să treacă dincoace de Perekop.

Marele diac nu întîrzie să-l vestească pe hatman că izbutise să cadă la învoială cu Şebeşi-bei.

Hmelniţki doar murmură ceva pe sub mustaţă, şi tăcu. Dar faptul că era mulţumit de diac se dovedi prin aceea că el primi să vină în seara aceea la masa pe care o dădea Vîgovski cu prilejul sosirii la Cehrin a arhimandritului lavrei Pecerskaia, Iosif Trizna.

19

...Islam Ghirei, puternicul han al Krîmului, priveşte prin fereastra îngustă a Turnului Înţelepciunii, cum, ţesînd o horbotă de spumă argintie pe crestele valurilor, zburdalnica Ciuruksu îşi rostogoleşte apele învolburate. Pînă aici, în turn, nu pătrunde vuietul undelor ei, dar se aude şuierul spăimos al vînturilor aprige care suflă turbat deasupra Bahcisaraiului. În iureşul lor, mestecenii zvelţi, cu coajă albă, de pe maluri, se încovoaie, chiparoşii se leagănă şi chiar pe apa limpede, izvorîtă din adînc, a sfîntului havuz Sarî-Guzel aleargă vălurele creţe. De aici, din turn, hanul vede ca în palmă Bahcisaraiul, uliţele înguste, medeanurile întinse, moscheile cu ziduri albe şi cărăruia povîrnită care urcă pieptiş spre piscurile ţuguiate ale munţilor, spre mohorîta cetăţuie Ciufut-Kale, unde în peşteri adînci, după gratii de fier, robii aşteaptă ca el să le hotărască soarta.

De pe buzele hanului zboară un suspin jalnic. Puţini robi au rămas la Ciufut-Kale; pleanul se topeşte ca zăpada primăvara; în hrubele de sub palat ar mai fi loc pentru multe butoaie cu aur şi cu argint; se întîmplă din ce în ce mai des ca printre mîrzaci şi bei să fie unii care nu se supun poruncilor sale, iar în ulusuri, strălucitul său nume e luat în deşert... Şi toate acestea de ce? Islam Ghirei ştie unde se află rădăcina răului. Nu în zadar s-a urcat el în Turnul Înţelepciunii, pentru a sta de vorbă între patru ochi cu allah.

Din ferestruica îngustă a turnului, îndreptată spre răsărit, Islam Ghirei se uită pe drumul larg, care se întinde spre Stepele Sălbatice. Dinspre stepele acelea a venit nă-

pasta, care trebuia întîmpinată dincolo de Perekop. Acum te pomenești că se va ivi chiar sub zidurile Bahcisaraiului.

Mînia întunecă ochii hanului. I se pare că pe drum vine vrăjmașul, însuși șaitan, hatmanul cazacilor, ghiaurul Hmel. Acum nu mai poți porunci ca el să fie legat de un tun, să i se dea să mănînce ficat de cîine sau să i se cresteze tălpile picioarelor și să se vîre în crestături păr de cal tăiat mărunt după care pielea să se coasă la loc și să fie lăsat să umble desculț... Să umble...

Islam Ghirei își dă seama că acele vremuri au apus. Nici allah, nici vizirul, istețul, vicleanul Sefer-Kazi, nici măcar divanul sultanului, — nimeni nu-i poate arăta cum să-l doboare pe ghiaurul Hmelniți, cum să-și mai năpustească urdia, să pustiască toată Ucraina, să ia robi mulți, să-i dăruiască tînărului sultan roabe frumoase, să ia un haraciu gras de la craiul leșilor, iar pe Hmelniți să-l tîrască la Bahcisarai legat de coada calului, și să-i scoată ochii chiar cu mîinile sale.

Unde sînt vremurile cînd hanul Islam Ghirei privea vesel din fereastra Turnului Înțelepciunii spre Șleahul Negru? Nu mai departe decît toamna trecută, văzuse mii de robi mînați pe șleahul acesta, chervane încărcate cu plean, herghelii de cai voinici. Acum șleahul e pustiu și ciudat de tăcut. O tăcere neliniștitoare domnește chiar aici, în turn. Iar allah parcă așezase, într-adevăr, în inima hanului o rîndunică și pesemne fiindcă îi este strîmt acolo, fîlfîie cînd și cînd din aripi. Ar trebui să-i dea drumul. Dar cum? Ori poate că nu-i nici o rîndunică. Poate că totul e o născocire a lui Reis-efendi, turcul acela șiret. Poate că într-adevăr ar fi bine să-l cheme pe doftorul florentin, așa cum l-a sfătuit el? Poate că ar trebui să poruncească urdiei pornirea în ceambur, să tabere peste stepele de dincolo de Perekop, să-și arunce bulucurile spre tîrgurile și satele necredincioșilor? Poate că atunci rîndunica va zbura ea însăși din inimă... Dar coranul spune: nimic nu se întîmplă pe lume fără voia lui allah. Se vede că allah vrea ca urgia să-și îngrămădească umbrele sale negre în jurul Bahcisaraiului, ca padișahul să fie nemulțumit de el, ca în hrubele din Ciufut-Kale să se afle puțini robi, ca vizirul să umble cu vicleșuguri, ca mîrzacii să nu-l asculte, și ceea ce e mai cumplit — ca ghiaurul Hmelniți să se supună Moscoviei și ca allah să nu lumineze, în Turnul

înțelepciunii, nici măcar cu un singur gînd înțelept capul lui Islam Ghirei.

În vreme ce hanul stătea astfel de vorbă chiar cu allah în Turnul Înțelepciunii, mustrîndu-se și ocărîndu-se că se lăsase în voia întîmplărilor, în sala tronului se aduna divanul său, în frunte cu vizirul Sefer-Kazi.

Măreți, vajnici se așezau sfetnicii hanului. Nici unul nu se mira că askerii i-au chemat așa devreme. Altădată se petrecea la fel înainte de ceambururile mari și neașteptate ale urdiei. Dar acum divanul știa că nu este vorba de ceambur. Șebeși-bei, solul hanului la Cehrin, trimisese din nou vești de seamă. Polcurile lui Hmelnițki, în frunte cu Zolotarenko, și porniseră spre Smolensk, polcovnicul Bohun poposea cu o oaste mare la miazăzi, între Bug și Nistru, iar Hmelnițki însuși, în fruntea altei oști mari, va porni curînd spre Uman, unde vin în ajutorul lui, polcurile de streliți moscoviți. Și mai scria Șebeși-bei ce aflase de la oamenii de încredere: Hmelnițki hotărîse cu tărie că, dacă urdia va trece de Perekop, va fi întîmpinată de oastea din Sici, care nu pleca din Hortița, iar glotașii de la Niprul de jos vor alcătui un polc, în care scop din Cehrin se trimisese poruncă la Sici ca să li se dea arme și luntri.

Lucruri neplăcute scria Șebeși-bei. Sfetnicii hanului dădeau din mîini. Se loveau peste genunchii grași, plescăiau din limbă. Marele vistiernic Karaci-mîrzac se legăna într-o parte și-n alta, parcă și-ar fi șoptit namazul. Poate că el știa mai bine decît oricare alt sfetnic din divanul hanului ce urgie a căzut peste Bahcisarai. Vistieria hanului era goală. Al treilea peșcheș încă nu fusese trimis la Stambul. Murtaza-pașa, marele vizir al sultanului, era cumplit de mîniat pe han. Negustătorul Reis-efendi vorbise despre zvonurile care umblau în Stambul cum că lui Islam Ghirei îi sosise sorocul să se odihnească...

Vistiernicul Karaci-mîrzac își strîmba buzele. Știa el ce odihnă era aceasta! O piatră de gît, sau un hanger înfipt în inimă. De unde să faci rost de bani pentru peșcheș? În buzunarele leșilor bătea vîntul; hospodarul Moldaviei făgăduise marea cu sarea și umbla el însuși cu limba scoasă după bani. Solul Transilvaniei, Ferenc Rhédey se lăuda că în curînd vor avea bani, că însuși papa de la Roma le va trimite... De le-ar trimite chiar și șaitan, numai bani să fie... În primăvară trăseseră nădejde că urdia va lua plean din Ucraina, dar ghiaurul Hmelnițki le

jucase festa. Hanul tot cere: bani, bani, bani... Karacimîrzac dădu din umeri. De unde să ia? Treaba lui era să le ţină socoteala, nu să facă rost de ei.

Kaplan-mîrzac îşi netezea obrajii. Să nu se zăbovească. Să se pornească de îndată peste Perekop. Tătarii şi caii s-au odihnit toată iarna în ulusuri. În opt zile poţi să fii la Cehrin. Pe Şleahul Negru a şi înverzit iarba. Să ocolească Siciul, să se ferească de nizoveni şi, împărţiţi în trîmbe mici, să potopească drumurile, să pîrjolească satele, tîrgurile, să izbească în toate părţile... Dar să pornească o dată cu ei şi turcii dinspre Azov, şi ienicerii din Belgorod.

Chiorul Bektaş-bei îşi rînjea dinţii şi-şi flutura poalele benişului de mătase. Avea dreptate cînd stăruia în patruzeci şi opt ca ghiaurul Hmelniţki să fie legat şi ars pe rug, nu să se însoţească cu el.

Dar ce pierduseră de pe urma acelei însoţiri? Sefer-Kazi nu era de aceeaşi părere. Doar, zaporojenii nu vin cu război asupra hanatului. Ţin făgăduiala făcută de hatman.

— Au prins vlagă, — o ţinea morţiş Bektaş-bei, — o să-i vedeţi voi de ce sînt în stare.

Sefer-Kazi tăcea. Ce înţelegea el, acest Bektaş-bei? Şase ani se trăseseră de păr leşii şi cazacii, şi din păruiala asta, hanatul nu avusese decît de cîştigat. Se căsăpeau unii pe alţii, şi uitaseră de Krîm. Cîte sfaturi înţelepte nu dăduse vizirul Sefer-Kazi hanului în toţi aceşti şase ani! Dar nici el, înţeleptul vizir, nu putuse ghici că hatmanul Hmelniţki va face ceea ce făcuse cu trei luni înainte. A porni acum dincolo de Perekop era primejdios. De bunăseamă că leşii trebuiau sprijiniţi în acest război, dar nu strica să mai aştepte. Din Stambul încă nu soseau scrisori — tăcea marele vizir al sultanului. Dar ce să spui de faptul că la Bahcisarai veniseră solii Moldaviei, Transilvaniei, Leahistanului, iar în ajun sosise de la Cehrin Lavrin Kapusta? Curînd va veni şi solul Moscoviei, stolnicul Feodor Ladîjenski, aşa zis numai pentru a cerceta soarta ruşilor luaţi robi. Dar oare pentru asemenea fleac pornise el la un drum atît de lung? Şi Sefer-Kazi hotărî: nu trebuie să se grăbească. Nerăbdarea hanului îşi avea pricina ei. Hanul se temea ca la Stambul să nu se întărească părerea că el era vinovat de tot ceea ce se petrecuse la miazăzi. Dacă cei de acolo vor fi siguri de aceasta,

Islam Ghirei nu va mai fi hanul Krîmului. Dar Sefer-Kazi va rămîne şi atunci vizir. Nu în zadar urmaşul lui Islam Ghirei, Mahomed Ghirei, îl numeşte pe Sefer-Kazi, dascălul său.

Hanul poruncise ca divanul să se adune în sfat mare. Sefer-Kazi nu se împotrivise. El ştia dinainte că hanul îi va arunca învinuiri de faţă cu tot divanul. Ştia că tocmai pentru aceasta poruncise hanul să fie chemat neguţătorul turc Reis-efendi, după cum ştia şi faptul că acesta nu sosise la Bahcisarai numai pentru treburi neguţătoreşti. Sefer-Kazi ştia că Reis-efendi se afla la mare cinste în ochii lui Mahomed Köprülü, iar Mahomed Köprülü va fi azi-mîine marele vizir al sultanului Mahomed al IV-lea; Sefer-Kazi ştia bine că marele diac Vîgovski visa să ajungă hatman şi să smulgă buzduganul din mîinile lui Hmelniţki şi ca s-o poată face, va trebui să-i scurteze viaţa hatmanului.

Da, multe ştia Sefer-Kazi. Ochii săi vedeau departe, urechile sale aveau auzul ager; o singură dată, în vremea celor şase ani de cînd era vizir, îl înşelaseră ochii: nu fusese în stare să vadă dinainte ceea ce se va întîmpla la Pereiaslav. Iată de ce acum Sefer-Kazi nu mai era aşa de sigur pe el, ca altădată, cînd se aduna tot divanul.

...După uşă tropăiră paşi grei. Askerii nevăzuţi dădură la o parte perdeaua de urşinic. Mîrzacii şi beii îşi plecară capetele adînc, pînă la pămînt, şi numai Sefer-Kazi se uita la uşă. Dar nu sosise hanul. Era numai păzitorul său, arapul Sambu. Sticlindu-şi albul ochilor, el vesti, turuind repede:

— Marele han a pogorît din Turnul Înţelepciunii şi s-a dus în serai la cadîna sa cea mai vîrstnică.

Sefer-Kazi îşi tăinui un zîmbet. Hanul vrea ca divanul să creadă că el este liniştit şi ştie ce are de făcut. Nu în zadar rămăsese toată dimineaţa în Turnul Înţelepciunii. Allah îl luminase cu gînduri înţelepte, şi el se dusese numaidecît la cadîna sa cea mai vîrstnică, spre a-i împărtăşi sfaturile lui allah. În Turnul Înţelepciunii îşi dobîndise iară cumpăna pe care o pierduse în ajun. Hanul voia ca divanul să creadă astfel. Dar dacă aşa o crede Karacimîrzac, sau Kaplan-mîrzac, nu tot astfel va crede şi Sefer-Kazi.

Şi cînd peste o vreme oarecare, hanul Islam Ghirei in-

tră în sala tronului şi se aşează pe perinele cusute cu aur, sub uraniscul siniliu, i se păru pentru o clipă că-şi găsise liniştea pierdută. Că nu mai avea nici o grijă. Că totul se va sfîrşi după datina cea veche. Divanul va asculta supus cuvintele înţelepte ale hanului. Askeri călări pe cai iuţi vor duce pretutindeni firmanul hanului. În ulusuri vor vui surlele cu gîturi lungi de aramă, vestind ceamburul urdiilor din Nogai, Buzuluk, Bugeac şi Perekop. Colbul sur va învălui pînă în zarea cerului stepa primăvăratică. Cu cîte doi şi trei cai vor porni la drum războinicii hanului din Krîm. Cincizeci de mii de arcuri, cincizeci de mii de hangare din oţel călit de Damasc! Un ceambur îndepărtat, un ceambur norocos, un plean bogat... O volbură de foc deasupra pămîntului vrăjmaş. Un iz de tăciuni gîdilă nările lui Islam Ghirei. Iată-i, mii de robi se tîrăsc pe luciul Şleahului Negru. Însuşi vizirul sultanului din Stambul vine grabnic la Bahcisarai pentru a întîmpina pe învingătorul Islam Ghirei. Aşa a fost în patruzeci şi opt, aşa a fost în patruzeci şi nouă, aşa a fost în cincizeci şi în cincizeci şi unu... Tot astfel putea să fie şi în acest an 1654, dacă nu era Rada din Pereiaslav. Cine l-o fi povăţuit pe Hmelniţki să facă fapta asta? Doar însuşi allah hotărîse că ghiaurul Hmel trebuia să plătească veşnic haraciu hanului din Krîm.

Cu ochi neguroşi privi hanul pe fereastră largă veneţiană, pe deasupra capetelor înţelepţilor săi sfetnici, prăvăliţi la pămînt. Inima îi era chinuită de o mîhnire apăsătoare, de o presimţire neagră, de o sete nepotolită de răzbunare, de o mînie cumplită. Dar ce putea să facă?

Divanul aştepta cuvîntul său înţelept. Se părea că-i încă puţin şi pielea vineţie de pe ceafa gîrtenată a vistiernicului Karaci-mîrzac va plesni. De bunăseamă că sfeterisise din gros la bani. Kaplan-mîrzac răsufla greu, şuierător. Sefer-Kazi tăcea şi-l privea smerit. Dar ce s-o petrece acum în încăperile fratelui său Mahomed Ghirei? Ce-o căuta la el Reis-efendi? Despre ce-or vorbi ei, jucînd în zaruri? De ce tace vizirul, care le vede şi le aude pe toate? De ce? Mii de întrebări! Cine-i vinovat că Stînca Puterii, cum e numit hanatul său în multe ţări, a început să se clatine? Cine? Dealtfel hanul ştie cine. Dincolo de zările tremurătoare ale Stepelor Sălbatice, ochii lui văd bine acel oraş şi acel pămînt pe care demult visează să le cucerească pe vecie, să le pîrjolească, să le facă praf

şi pulbere, să-şi pironească pavăza pe fiecare poartă a Kremlinului din Moscova, să aşeze în el un mîrzac al său, pentru ca însuşi sultanul Mahomed al IV-lea, ţîngăul mucos, să crape de pizmă împreună cu divanul lui.

Hanul se legăna pe perne şi îşi freca mîinile. Nu-şi găsea cumpăna repede. La drept vorbind, nici n-o putea găsi. Totul era numai o linişte fătarnică. Nici Karaci-mîrzac, nici Kaplan-mîrzac, nici şiretul turc Reis-efendi, iscoada lui Mahomed Köprülü, cîinele sultanului, nici măcar Sefer-Kazi nu trebuiau să ştie ce gînduri frămîntau sufletul hanului.

Bătînd uşor din palme şi înfiripînd pe buzele strînse aprig, ceva asemănător cu un zîmbet, hanul glăsui:

— Sfetnicilor noştri înţelepţi, vestiţilor viteji ai hanatului nostru, supuşilor credincioşi ai marelui nostru sultan, neasemuitul Mahomed al IV-lea (asta anume pentru Reis-efendi), le aducem salutul nostru din toată inima şi le urăm sănătate şi viaţă lungă.

Pe dinaintea ochilor hanului lucesc mîinile lui albe, grăsulii, atingînd vajnic fruntea, buzele, inima... Totul se săvîrşeşte după datina veche. Neclintită e puterea hanului, neîntrecută e măreţia sa. Străluceşte cornul lunii pe bolta sinilie a sălii tronului, ca şi în anii trecuţi. Lîngă uşă, askerii veghează cu hangerele scoase. Muezinii strigă de pe minarete. Şase soli din ţări străine au sosit la hanul Islam Ghirei cu treburi de seamă. Totul pare ca mai înainte, şi totuşi nu-i la fel.

Poate păcăli pe mîrzaci şi pe bei, poate ţine în supunere urdia din ulusurile depărtate şi apropiate, ştie cum să tragă pe sfoară Stambulul, dar nu-l poate amăgi pe hatmanul Hmelniţki, după cum nu-l poate amăgi nici pe ţarul Moscoviei. Asta o ştie bine hanul, o ştie şi vizirul. Deşi acesta se preface că e încredinţat de puterea şi de înţelepciunea cuvintelor hanului, Islam Ghirei prinde totuşi un zîmbet fugar sub mustaţa lui spînatică, şi licăriri batjocoritoare în ochi.

Miresmele cu care seimanii au stropit cărbunii încinşi din buhurdaruri gîdilă nările. Soare de primăvară priveşte sub uraniscul siniliu, unde pe perine, cu picioarele încrucişate sub el, şade Islam Ghirei.

— V-am chemat, înţelepţi sfetnici, — spune hanul după o tăcere lungă, — ca să hotărîm ce trebuie să vorbim cu solul Moldaviei, cu acela al Transilvaniei, — începe el

anume pe departe, ceea ce de asemenea bate la ochi lui Sefer-Kazi, — cu solul Moscoviei, al Leahistanului, ca şi cu acela al hatmanului Hmelniţki. Vă este cunoscut că Hmelniţki s-a lepădat de stăpînitorul său legiuit, craiul Leahistanului Jan-Kazimir, şi a trecut cu tîrgurile şi ulusurile sale sub ascultarea ţarului Moscoviei şi acum, împreună cu acesta, porneşte la război împotriva craiului Leahistanului. Craiul Jan-Kazimir ne roagă să-l ajutăm cu urdia şi ne făgăduieşte plean bogat şi haraciu; acelaşi lucru ne roagă să-l săvîrşim şi solul Transilvaniei şi acela al Moldaviei. Cu solul lui Hmelniţki încă n-am stat de vorbă. Solul Moscoviei, după cîte ştiu, va stărui ca să dăm înapoi pe toţi ruşii-robi, luaţi de noi din ţinuturile de lîngă hotarul voievodatelor Putivl şi Sevsk, ca şi pe neguţătorii ruşi luaţi de noi la Kaffa şi la Gezlev. Ce va trebui să facem?

O vreme, precum se şi cuvine, dăinuie tăcerea. După aceea, Kaplan-mîrzac, cel mai în vîrstă dintre sfetnici, începe cu glasul său răguşit:

— Ce ţi-a spus, allah, prea luminate han, cînd ai vorbit cu el în Turnul Înţelepciunii?

— Allah a spus, — glăsuieşte Islam Ghirei, ridicînd ochii ca la rugă, — să aşteptăm.

Hanul se uită cu luare aminte la divanul său, priveşte cercetător pe vizir, căutînd să ghicească ce părere au stîrnit vorbele sale. După unele semne, pare că vizirul tocmai această vorbă nu aşteptase de la el.

— Allah m-a sfătuit, — urmează Islam Ghirei, — ca să-i ascultăm pe toţi solii străini, să scriem o epistolă măritului padişah la Stambul, să-i cerem îndrumări. Cum va spune sultanul nostru, strălucitul, viteazul Mahomed al IV-lea, aşa va trebui să facem.

Cafeaua aburește în ibricele de aramă. Miresmele, care ard înfundat pe cărbuni, gîdilă nările. Soarele de primăvară priveşte sub uraniscul siniliu, unde pe perine şade Islam Ghirei.

Vorbele hanului au fost neaşteptate pentru Sefer-Kazi. De asta îşi dă bine seama hanul. Privirii sale agere nu-i scapă nici zvîcnetul abia zărit al umerilor lui, nici tremurul degetelor împreunate pe pîntec, deşi ochii spelbi ai lui Sefer-Kazi privesc neclintit şi nu se desprind din ochii hanului.

„Un joc rău" — gîndeşte vizirul.

— Robii leşi să fie bine hrăniţi, — adaogă deodată hanul, — să le fie scoşi butucii şi lanţurile. Diseară să fie chemat la mine solul voievodului Transilvaniei, ca să stau de vorbă cu el, iar mîine la prînz să fie poftit solul hatmanului Hmelniţki.

Vizirul dă mîinile înlături. Clipeşte din gene — pasămi-te: nepătrunsă-i înţelepciunea hanului. Karaci-bei plescăie din limbă — adică: nu se bagă, nu se amestecă; Reis-efendi sughiţă, iar Kaplan-mîrzac îşi umflă buzele şi îşi mîngîie genunchii, rotunzi ca de femeie. Stăruie tăcerea. Unul, două, trei minute... Susură nisipul din ornicul de pe măsuţa scundă. A mai rămas puţin în băşica de sus. Îndată ce grăuncele aurii de nisip vor picura toate în băşica de jos, mîrzacii, beii şi vizirul se vor ridica. Sfatul se va fi sfîrşit. Dar hanul întoarce pe neaşteptate ornicul, şi din nou băşica de sus e plină cu nisip. Sefer-Kazi îşi mişcă degetele pe pîntec. Faţa hanului s-a înroşit.

— Cine îmi tot spunea că Hmelniţki nu se va supune Moscoviei? Că ne va plăti haraciu veşnic?

Linişte. Glasul aspru al hanului se topeşte în unghere, e supt de pereţii îmbrăcaţi cu chilimuri şi cu damasc albastru deschis.

— Cine chezăşuia cu capul că Hmelniţki nu se va ridica niciodată? Că el fără urdie nu face nici cît un firfiric de aramă?

Glasul hanului se frînge şi tremură. Greu răsuflă Karaci-mîrzac. Smerit oftează Reis-efendi, iar Kaplan-mîrzac cu şiretenie, nu cu mulţumire, priveşte printre gene spre vizir. Sefer-Kazi se uită la uraniscul pe care e ţesut cu fir un leu. Vizirului i se pare că leul îi face semn cu capul, parcă liniştindu-l: „Nu-i nimic, nu te teme, trece şi asta. Oare pentru întîia oară asculţi asemenea vorbe mînioase ale hanului? Mînia i-o va spulbera vremea, căci ce este el fără tine? Doar am văzut şi am auzit lucruri şi mai cumplite!“ Şi vizirul tace. În astfel de clipe, cînd hanul a pogorît mînios din Turnul Înţelepciunii, trebuie să taci şi să aştepţi.

— Şi cine spunea, — întrebă înţepător hanul, — că Moscovia nu se va bate cu Leahistanul, că nu-i va da ajutor lui Hmelniţki? Cum am să dau seama padişahului? Marelui vizir?

Hanul întoarce iară ornicul de nisip şi iară dă din umeri

vizirul. Din iatac se aude murmurul havuzurilor Sarî-Guzel, iar sub ferestre se leagănă chiparoşii.

— Aştept!

Ochii lui Islam Ghirei sfredelesc chipul zbîrcit al lui Sefer-Kazi.

Trebuie să vorbească. Nu se cade să mai tacă. Chiar leul de pe uranisc a încetat să-şi mai clatine capul lăţos. Parcă aşteaptă să vadă cum va spulbera vizirul mînia hanului.

— Prea luminate han, mărgăritar al cununii sultanului, adamant al legii lui Mahomed, stea a măririi islamului, spaimă a craiului Leahistanului şi a ţarului Moscoviei, fulger al înţelepciunii, stîncă a bărbăţiei...

— Cît bacşiş ţi-au dat Hmelniţki, Potocki şi fratele meu Mahomed Ghirei, ca să mă amăgeşti? — scrîşni hanul şi căscînd larg gura se ridică în genunchi, şi îşi vîntură mînios pumnii pe dinaintea sa. — Ce tot îndrugi despre mărgăritare şi adamante... Am să poruncesc să ţi se ia mărgăritarele şi adamantele tale, să ţi se spintece pieptul şi inima ta haină să fie aruncată cîinilor. Tu, tu, şi numai tu ai nenorocit hanatul meu. Tu eşti vinovat că Hmelniţki-ghiaurul s-a supus Moscoviei, tu eşti vinovat că zurbagii lui Hmelniţki au bătut pe nogai şi au luat rob pe beiul din Şirin, tu eşti vinovat că sultanul şi marele vizir şi-au întors faţa de la mine şi vor să pună pe fratele meu Mahomed în scaunul hanilor...

...Vorbea şi ceea ce nu trebuia, dar nu se mai putea stăpîni. În toate urgiile nu vedea decît un singur vinovat. Dar nici această zbucnire de mînie a hanului nu-l zăpăcise pe Sefer-Kazi. Numai Kaplan-mîrzac şi Karaci-mîrzac se îngălbeniseră. Dacă hanul spunea că-i vorba ca fratele său Mahomed să-l înlocuiască, atunci toată tevatura nu făcea nici cît o coadă de berbec. Dacă în scaunul hanilor se urca Mahomed Ghirei, s-a sfîrşit cu vaza lui Karaci-mîrzac şi a lui Kaplan-mîrzac... Reis-efendi clăti a căinare din bărbuţă. El nu se teme de nimic! Va pleca la Stambul. Tot n-are ce face în Krîm: sînt robi puţini. Puterea hanului este trecătoare. Bine că sultanul are oşti de veghe în cetăţile Arbat, Perekop, Ienikale, Gezlev, Kaffa. Seimanii şi askerii hanului n-au voie să intre acolo. Iar în primăvara trecută ienicerii sultanului au intrat şi la Inkerman, Manguş Balaklava şi Sudak. Nu în zadar Kaffa e poreclită acum „Micul Stambul". Hanului Islam Ghirei

i-a rămas numai Bahcisaraiul şi ulusurile din stepă. Hanul i-a cerut lui Reis-efendi bani cu împrumut, făgăduindu-i robi mulţi... Dar unde-s aceşti robi? Ei, dacă leşii vor da într-adevăr un peşcheş, atunci va pica ceva şi în punga lui Reis-efendi. Ascultînd vorbele vizirului îşi spunea că sfatul, pe care i-l dăduse dimineaţa vizirul ca să mai rămînă la Bahcisarai, era totuşi bun. Doar şi Sefer-Kazi are de tras foloase.

— Mărite han, — rosti repede Sefer-Kazi, — mînia ta este fără temei. Norocul ne-a întors spatele pentru puţină vreme. De ce ţi-ai pierdut încrederea în puterea ta? De ce? Priveşte cîţi soli vin la curtea ta. Din Moscovia şi din Leahistan, din Moldavia şi din Transilvania. De la Hmelniţki a venit nu un sol oarecare, ci omul său de încredere, Lavrin Kapusta — acesta-i un lucru de seamă... Capul meu nu-i greu să-l tai — destul să spui o singură vorbă. Capul meu stă la picioarele tale, e lucru ştiut, iar duşmanii chiar asta vor: să-ţi rămînă cît mai puţini slujitori credincioşi... Adu-ţi aminte că la Zborov sfatul meu a fost bun; la Beresteczko de asemenea am avut dobîndă, iar faptul că la Batog ne-a păscut ghinionul — acolo au fost de vină duhurile rele... Gîndeşte-te că Hmel nu mai e acelaşi, iar cazacii de asemenea nu mai sînt aceiaşi... Lupta cu ei astăzi nu mai seamănă cu aceea de acum cinci ani. Marele vizir al Stambulului ne sfătuieşte să aşteptăm. Sfatul e înţelept. Să-i lăsăm pe leşi să se încaiere bine cu moscoviţii. O să se amestece şi şvezii, şi valahii, şi ungurii... Atunci va veni ziua noastră. O să intrăm în vară, caii noştri or să fie bine hrăniţi, oamenii or să flămînzească — pe stomahul gol e mai uşor să lupţi. Trei sute de mii de războinici vor porni sub tuiul tău. Vom lua un plean bogat, un haraciu mare şi de la Moscovia şi de la leşi, iar pe Hmelniţki îl voi aduce cu arcanul la Bahcisarai — pentru asta îmi pun capul.

Islam Ghirei scrîşni din dinţi... În vremea asta vizirul arătă din cap înspre turc:

— Reis-efendi, oaspetele nostru şi prietenul tău, ne va împrumuta bani. De ce să dăm pleanul şi robii neguţătorilor ghiauri — îi dăm lui să-i vîndă...

Islam Ghirei dădu din cap în semn de încuviinţare şi-i zîmbi turcului.

— Vei vedea, efendi, ce mîndreţe de roabe îţi voi da pentru haremul tău. Femeile ucrainene sînt tare frumoase,

iar la muncă trag mai abitir decît un bou. Ziua ai foloase de la ele în gospodărie, iar noaptea te desfată...

Hanul rîse mărunțel. Furtuna trecuse. Kaplan-mîrzac răsuflă ușurat. Sefer-Kazi făcu înspre leu cu ochiul. Karaci-mîrzac își frecă palmele. Orice ai spune, nu degeaba purta vizirul cap pe umeri. Bun cap. Numai Bektaș-bei tot clipea otărît.

Islam Ghirei îi lăsă pe toți sfetnicii să plece și porunci să rămînă numai vizirul. În zadar pîndi în genunchi hadîmbul Selim, mai bine de un ceas, cu răsuflarea oprită, lipindu-și urechea, năpădită de păr sur, de ușița sobei din cămara narghilelelor. Vizirul vorbea încet, iar hanul tăcea.

Lîngă ușa iatacului stăteau de veghe askerii cu hangerele scoase.

Deasupra porții de răsărit a palatului, în odăile sale, Mahomed Ghirei, fratele hanului, juca zaruri cu negustătorul turc Reis-efendi și cu vraciul florentin Giuliano Gabeletto. Rînjindu-și colții de lup, trăgea cu îndemînare spre sine talerii de aur și asculta, cu capul plecat într-o parte, vorbele lingușitoare despre vitejia sa, despre bunăvoința pe care i-o arată vizirul sultanului. Iar cînd Reis-efendi tăcu, Mahomed începu să-l laude pe fratele său Islam Ghirei. Reis-efendi asculta clipind cu genele sale bălane. Mahomed Ghirei îl ghionti cu un pumn sub coaste și rîse în hohote. Lăsînd de o parte orice fereală, Reis-efendi spuse:

— Cînd vei ajunge han, să nu uiți că eu sînt slujitorul tău credincios...

Rîsul lui Mahomed Ghirei se curmă, și ochii lui rămaseră ațintiți în gol peste capul turcului. Deodată sări în picioare, se repezi la ușă și o deschise vijelios. În dosul ei nu era nimeni.

Giuliano Gabeletto vorbi cu încuviințare:

— Nu strică niciodată să fii cu ochii în patru. În Europa acest lucru e socotit ca o dovadă de înțelepciune, și nu de frică.

Mahomed Ghirei se așeză pe covor și-i mulțumi florentinului cu o privire. Reis-efendi juca zarurile printre degetele grăsulii. Gabeletto povestea:

— Europa și-a îndreptat demult privirile asupra hanatului din Krîm. La curtea împăratului Ferdinand al III-lea, dregătorii acestuia vorbesc despre prințul Mahomed Ghirei...

Fălcile lui Mahomed Ghirei se încordară. Reis-efendi

dădu zarurile la o parte şi strînse talerii de aur. Giuliano Gabeletto săltă în palmă zarul galben de os şi spuse cu încredere :

— Dascălul meu îmi povestea cum a fost ucis la curtea franţuzească ducele de Orléans, care juca zaruri cu şi mai multă patimă decît hanul Islam Ghirei. Zarurile au fost ţinute într-o otravă mortală care se răspîndea în văzduh şi lucra încet dar sigur. A fost deajuns ca ducele să joace cu zarurile de trei ori — s-a îmbolnăvit şi a murit curînd după aceea.

Reis-efendi căscă. Mahomed Ghirei privi crunt spre florentin, apoi se uită la turc. Acesta juca în palmă nişte taleri de aur şi tuşea. Apoi îl privi iară pe Gabeletto. Faţa prelungă a acestuia era cuviincioasă, şi atît. Pe Mahomed Ghirei nu-l mai ispitea aurul. El zvîrli zarurile şi se ridică. Doar Islam Ghirei îl chema în fiecare dimineaţă să joace zaruri. Hanului îi place cînd pierde. Ce ar fi dacă ar face aşa cum povestea florentinul ? Poate că allah însuşi vorbise acum prin gura acestuia. Mîinile lui Mahomed Ghirei tremurau. Îl mîncea gîndul ademenitor : în totul numai vreo trei zile — şi sufletul lui Islam Ghirei va zbura la allah... Se uită sfredelitor la vraci şi la neguţător. Aceştia săriră în picioare şi-şi luară rămas bun, făcînd plecăciuni.

20

Deasupra stîncilor de la Ciufut-Kale se îmbulzeau nori de furtună. La poarta de răsărit a palatului răsună zvon de surle. Hanul Islam Ghirei şedea pe perina cusută cu fir, ţinînd degetele galbene încrucişate pe pîntecul burduhos. Hanul ştia că în clipa aceea intrase pe poartă solul Lavrin Kapusta. Dacă ar fi fost alte vremuri, solul hatmanului n-ar fi fost întîmpinat cu surle. De ce trimisese hatmanul la Bahcisarai tocmai pe Kapusta ? De ce nu pe Vîgovski sau pe Ianenko ? Presimţiri întunecate roiau în inima hanului. Dar îşi găseau mîngîiere la gîndul celor o sută de mii de hangere. Nu erau un fleac. Pămîntul s-ar cutremura sub izbiturile celor patru sute de mii de copite.

...Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului Cehrin, solul hatmanului, şedea cu picioarele încrucişate tătăreşte în faţa

hanului din Krîm. Între el şi han era o măsuţă scundă, cu încrestături de sidef, pe care, în tipsii de argint, se aflau felii rotunde de naramze presurate cu zahăr, iar în pocale spumega cumîsul. Umerii solului erau strînşi într-un contăş albăstriu, cu mîneci largi ţesute cu fir. Chipul său era prietenos, zîmbitor, ochii priveau ager, mustăţile subţiri, răsucite în sus, obrajii bine raşi, oacheşi şi fruntea arsă de soare, brăzdată de cute adînci. Vorbea curgător tătăreşte. Tîlmaciul n-avea ce face. Solul închidea puţin pleoapele, ascultînd turuiala hanului, iar cînd vorbea, se uita în ochii lui Islam Ghirei de parcă n-ar fi fost slujitorul blestematului ghiaur, ci solul unui puternic rege sau împărat. Vizirul Sefer-Kazi stătea de o parte, cu mîinile încrucişate pe piept. El urmărea, se uita, aştepta clipa lui.

Se bău cumîs şi se mîncară naramze. Apoi seimanii aduseră narghilele pe tipsii de argint. Se apropia ceasul mesei. Deoparte, pe o laviţă, erau aşezate talgere de argint cu apă pentru mîini şi prosoape curate. Nourul de furtună pogorî de pe culmile Ciufut-Kale, şi în palatul hanului se făcu întuneric.

Lavrin Kapusta cerceta chipul posomorît, viclean al hanului. Ehei, acum să vedem ce vei mai spune. Unde ţi-i trufia? Nu ţi-ai pierdut glasul cu care te semeţeai la Zborov şi la Beresteczko? În faţa ta nu mai şade trimisul hatmanului cu peşcheşul la picioare, ci un sol, de care nu te poţi atinge. Dacă i-ai clinti numai un fir de păr în cap, ai da la belea. Aşteaptă încă un an sau doi, şi ai să mai vezi şi altele. Hatmanul parcă ghicise la Cehrin cum vor începe tocmelile la Bahcisarai. Aşa se şi întîmplase. Mai întîi se ţesuseră tertipurile vizirului, care dădea să înţeleagă că pofteşte un bacşiş. Apoi şuieratul de viperă al linguşitorului Karaci-mîrzac, şoaptele cu două înţelesuri ale hadîmbului Selim, vorbele pline de ocolişuri cu negustătorul turc Reis-efendi. Iar în hrubele din Ciufut-Kale, ferecaţi cu lanţuri de zidurile pe care mişunau gîngăniile, se chinuiau pe paiele putrede mii de robi. Două mii de nume erau scrise pe un izvod de pergament, care se păstra la casa soliei într-un sipeţel. Hatmanul poruncise să se ceară stăruitor slobozirea robilor. Da, da, a fost o vreme cînd voinţa ta de han era şi pentru noi lege. Nu degeaba striga Danilo Neceai la Cehrin, dojenindu-l pe Hmelnițki: „Cu cine-i hanul, acela-i pan!" Nu vedea departe răposatul. Hmel spusese şi atunci: „Aşa ceva nu va mai fi". Se ţi-

nuse de cuvînt. O dovedise. Acum puteai să şezi în faţa hanului cu picioarele cruciş sub tine, să bei cumîs, să sugi naramze presurate cu zahar, să cazi la învoială sau să te împotriveşti, în împrejurarea cea mai rea să taci, dar nicidecum să te milogeşti.

Parcă ghicind gîndurile lui Lavrin Kapusta, Islam Ghirei începu pe departe.

Cine nu cunoaşte prietenia frăţească pe care o are faţă de Hmelniţki? El a fost acela care i-a dat o mînă de ajutor în patruzeci şi opt. El a poruncit lui Tugai-bei să pornească în fruntea urdiei de la Perekop spre Apele Galbene. Iar la Zborov cine a stat umăr la umăr cu cazacii? Cine a venit la Beresteczko cu o urdie de o sută cincizeci de mii de războinici? Oare asta nu-i de ajuns ca să fii încredinţat de gîndurile bune ale hanului faţă de cazaci şi de hatmanul lor?

„Şi de fiecare dată ne-ai vîndut — îi venea solului să-l întrerupă pe han — de fiecare dată o luai la sănătoasa sau căzeai la învoială într-un fel sau altul cu leşii şi ne vindeai pentru un peşcheş gras." Dar Lavrin Kapusta tăcea. Să vorbească Islam Ghirei. Cel slab e mai vorbăreţ. Nu-ţi vei putea alunga neliniştea cu pleava vorbelor. Se va stîrni vîntul, va spulbera pleava, şi îţi vei da dintr-odată în vileag slăbiciunea.

Islam Ghirei era mîhnit. Nu! Nu se aşteptase din partea lui Hmelniţki la aşa ceva! Vorbele sale erau mai mult o tînguială, decît mustrarea unui han puternic:

— De ce s-a supus Hmelniţki ţarului Moscoviei? Moscovia este un vechi vrăjmaş al nostru. Acel sfat din Pereiaslav va nemulţumi pe mulţi împăraţi şi crai. Rău a făcut hatmanul. Ce nesăbuinţă! Oare n-ar fi mai bine să se împace iară cu craiul Jan-Kazimir? Craiul va întări legămîntul de la Zborov. Vor rămîne douăzeci de mii de cazaci scrişi la oaste. Şleahta va îngădui în seim pe trimişii căzăcimii. Numai golanii şi prostimea au Moscovia la inimă. Nu e bine să te laşi ademenit de asemenea oameni. Încă nu e prea tîrziu ca hatmanul Hmelniţki să se răzgîndească. Şi sultanul e supărat pe hatman. Cum a putut face aşa ceva, fără să-l întrebe pe marele sultan? Regatul şvezilor, asta o ştie hanul foarte bine, este de asemenea nemulţumit de fapta hatmanului. Iar panii, senatorii şi craiul Jan-Kazimir al Leahistanului nu se vor linişti pînă nu vor cuceri din nou Ucraina. Atunci hatma-

nul să nu mai trimeată soli la han pentru ajutor. Doar a fost o vreme cînd trăiau în pace ca fraţii. Ar fi mult mai bine dacă hatmanul ar porni împreună cu el la război împotriva Moscoviei. Laolaltă cu hanul vor fi şi sultanul, şi craiul Leahistanului, şi împăratul nemţesc, şi hospodarul Valahiei şi cel al Moldaviei, precum şi voievodul Rakoczy al Transilvaniei... Dar dacă nu se va răzgîndi, hatmanul va aduce o mare nenorocire pe capul său. De asta nu-l vor scăpa nici ţarul Moscoviei, nici streliţii acestuia.

Islam Ghirei tăcu, gîfîind supărat. Îl sfredelea gîndul: „În faţa cui picurase el mărgăritarele vorbelor sale? Pe cine căutase să înduplece? Dar ce putea face?"

Sefer-Kazi rosti smerit:

— Cinstitul sol s-a încredinţat de gîndurile binevoitoare ale luminatului han. Cinstitul sol vede că marele han poartă de grijă cazacilor şi hatmanului, iar prostimea hatmanului o va putea potoli oricînd cu ajutorul urdiei. Noi avem cu hatmanul un legămînt de pace şi prietenie. Iar el s-a supus Moscoviei. Cum să înţelegem aceasta?

— Aşa cum arată faptele, — răspunse încet Lavrin Kapusta. — Noi nu pornim cu război împotriva olatelor voastre. Iar eu am venit aici la înălţimea ta, pentru ca să-ţi spun din partea hatmanului Hmelnitki: la el, adică la hatman, au ajuns zvonuri cum că, înălţimea ta, prea luminate han, te găteşti cu toată urdia să purcezi la război împotriva ţaratului Moscoviei. Hatmanul mi-a poruncit să-ţi spun în numele lui că, dacă înălţimea ta, prea luminate han, vei porni singur, sau vei trimite pe altcineva cu urdia împotriva ţaratului Moscoviei, în felul acesta vei călca legămîntul cu hatmanul şi cu oastea zaporojeană. Hatmanul şi oastea lui vor ieşi în calea urdiei dincolo de Perekop şi de asemenea va trimite oameni pe Nipru în Marea Neagră. Iar cazacii de la Don vor porni din altă parte împotriva Krîmului. Şi nu numai că nu vei pune stăpînire pe Moscovia, dar cu greu vei mai izbuti, prea luminate han, să-ţi păstrezi hanatul şi chiar capul luminăţiei tale.

Hanului îi venea să cheme seimanii, să poruncească askerilor să pună mîna pe obraznicul sol al hatmanului, să-l arunce în hruba întunecoasă din Ciufut-Kale, să-l ardă cu fierul roş. Cum ar mai cînta atunci neobrăzatul sol?... Dar la Cehrin rămăsese ca zălog, pe lîngă hatman, solul Şebeşi-bei. Numai să te atingi de solul hatmanului, şi s-a isprăvit cu Şebeşi-bei. Dar hanul nu l-ar cruţa nici pe so-

lul său, dacă ar şti că în felul acesta ar putea să cîştige ceva. Stăpînindu-şi mînia, Islam Ghirei spuse cu glas sugrumat:

— Altădată hatmanul şi oastea zaporojeană trăiau în prietenie cu noi, iar acum s-a supus ţarului Moscoviei, fără să mă întrebe despre aceasta nici pe mine, şi nici pe sultan.

— De ce să întrebe? Oare, înălţimea ta, cînd ai căzut la învoială cu regele Jan-Kazimir în spatele nostru, la Zborov şi la Beresteczko, ai cerut sfatul hatmanului nostru?

Kapusta zîmbi prietenos şi îşi lipi buzele de pocal. Cumîsul duhnea a sudoare de iapă. Dar Kapusta nu se strîmbă. Îşi trecu vîrful limbii peste buzele udate de cumîs, arătînd că băutura îi este pe plac.

— Cum de a uitat hatmanul vostru, şi voi toţi, căpeteniile cazacilor, de prietenia şi de sfatul meu?

— Ce prietenie şi ce sfat, prea luminate han? Înălţimea ta veneai la noi, după cum te înţelegeai cu hatmanul nostru, pentru a ne da ajutor împotriva regelui leşesc, dar gîndul înălţimii tale nu era decît cum să iei cît mai mult plean şi de la cazaci şi de la leşi. Ai luat, înălţimea ta şi oamenii înălţimii tale, cît ai vrut, ai trimis sultanului pentru munci pe galere mai mult de zece mii de robi. Numai la Kaffa ai vîndut trei mii de fete şi de femei creştine. Ai vîndut grecilor la Ciufut-Kale mai mult de o mie de copii, iar pe noi ne-ai înşelat şi nu ne-ai dat niciodată vreun ajutor. Acum făgăduieşti din nou regelui leşesc să porneşti la război împotriva Moscoviei peste pămînturile noastre. Dar noi nu dorim război cu înălţimea ta, prea luminate han. Nu te atinge de ţara noastră şi atunci şi înălţimea ta şi supuşii înălţimii tale vor trăi de asemenea în pace.

— Eu am făgăduit ajutor prietenului meu, craiul Jan-Kazimir, împotriva oastei moscovite, încă pe cînd nu ştiam de supunerea voastră sub ţarul Moscoviei. Dar dacă într-adevăr hatmanul cu cazacii lui n-are gînduri rele împotriva mea, atunci eu nu voi porni în ajutorul craiului. Ca să-mi ţin făgăduinţa, am trimis doar olăcari cu firmanul meu către tătarii din Oceak, Belgorod şi Nogai, care rătăcesc de-a lungul Niprului, ca să purceadă în ceambur împotriva tîrgurilor moscovite, ajutînd Leahistanul. Altcum nu se poate, căci am făgăduit craiului Jan-Kazimir

şi făgăduinţa nu mi-o voi călca, făcîndu-l pe crai să se plîngă de mine. Nu eu mă duc în sprijinul craiului, ci urdiile de sub ascultarea mea.

— Înălţimea ta, sau urdiile de sub ascultarea înălţimii tale, este acelaşi lucru. In zadar a socotit altfel luminăţia ta. Dar pe tătarii aceia noi o să-i dăm gata, aşa cum am dat gata bulucurile beiului din Şirin. Şi pentru asta înălţimea ta să nu te superi pe noi şi să nu te plîngi atunci cînd au s-o păţească rău...

Islam Ghirei plecă pleoapele, înghiţind ocara în tăcere şi bătu uşor din palme. Mîini nevăzute dădură la o parte perdeaua din dreptul uşii. Edeclii cu pantofi albi în picioare aduseră bucate pe tipsii de argint. Drobul de berbec umplut cu carne de iapă tocată, dresată cu rădăcini de şofran, aburea pe o tipsie. Pilaful de orez lucea în blide. Clătite presurate cu ghimber şi cu şofran umpleau talgerele înalte de argint. In semn de cinstire deosebită, în faţa lui Kapusta fu pusă o carafă cu vin unguresc, o bărdacă de mied şi un şip cu holercă. Scimanii întinseră blidele cu apă, şi şterseră curat cu prosoapele degetele ude. Hanul îşi acoperi ochii cu palmele, şi începu să mişte din buzele unsuroase. Bărbuţa lui spînatică tremura. Hanul rostea rugăciunea înainte de masă. Sefer-Kazi de asemenea îşi acoperi ochii cu mîna, privind pe sol printre degete.

Vizirul ştia că însuşi soarele cel atotstrălucitor asfinţeşte în fiecare zi dincolo de zarea albastră... Ce să mai vorbeşti de Islam Ghirei ?... Norocul său a asfinţit demult, dincolo de zarea înnegurată a atîtor mari întîmplări care se deapănă de la o vreme. Oricum ar fi, Sefer-Kazi ştie că Stambulul nu e mulţumit de Islam Ghirei. Reis-efendi nu vorbeşte într-aiurea, Reis-efendi e un om apropiat înţeleptului Mahomed Köprülü. Iar allah a hotărît ca, dacă nu azi, atunci mîine, Mahomed Köprülü să ajungă mare vizir al sultanului. Oare nu se cade ca Sefer-Kazi să se gîndească la asta ? Cu cît se va încurca mai mult Islam Ghirei cu ghiaurul Hmelniţki şi cu ţarul Moscoviei, cu atît mai bine va fi pentru vizirul Sefer-Kazi. Divanul sultanului vrea să prindă doi iepuri dintr-odată. Să strîngă juvăţul de grumazul lui Hmelniţki, să cetluiască în fiare picioarele lui Jan-Kazimir, şi apoi să-i arunce pe amîndoi împotriva Moscoviei. Sultanul Mahomed al IV-lea visează

să ajungă un cuceritor mare ca şi înaintaşul său, Soliman cel Falnic.

Islam Ghirei n-are decît să se învineţească de mînie. Ghiaurul Kapusta n-are decît să-şi ascundă zîmbetul. Hmelniţki n-are decît să se bucure că a prins vlagă şi să se semeţească în faţa urdiei din Krîm. Grăsimea curge pe degetele vizirului. Dinţii i se clatină şi nu mai pot să mestece nici măcar bucăţile de carne moale de berbec. Dar asta nu-i o piedică : împănată din belşug cu usturoi şi cu rădăcini, poate s-o înghită nemestecată. Carnea o înghite mai uşor decît sudalmele cu care îl spurcă în fiecare zi îngîmfatul şi mîniosul han.

Lavrin Kapusta simte că îi vine greaţă de pilaf. Dar şi mai îngreţoşat e cînd se uită la degetele slinoase ale hanului, cu care acesta pescuieşte în blid cele mai bune bucăţi de carne. Totuşi, prin fiecare mişcare a sa, Kapusta parcă ar spune că pilaful e gustos, şi cumîsul îi place atît de mult, încît nici nu şi-ar putea dori o băutură mai bună ; pentru a dovedi acest lucru, el nu bea vin, nici mied, nici holercă... Doar e mai cuminte să bei cumîs din aceeaşi carafă, din care bea hanul şi vizirul său !...

Masa se prelungea. Edecliii aduceau şi luau bucatele. Afară se dezlănţuise furtuna. În palatul hanului era o zăpuşeală ca în baie. Pentru asemenea primire, parcă se spusese totul, dar hanul încă nu voia să dea drumul solului. Băuseră cafeaua turcească, şi hanul ronţăia iarăşi, cu dinţii săi gălbejiţi, naramze zaharisite. Vizirul se plictisise. Răsufla greu, plecîndu-şi pe umăr capul care semăna cu un bostan. Ochii lui vicleni sclipeau printre gene. Nu-ţi dădeai seama dacă a aţipit sau doar se preface.

Kapusta şedea drept pe perină. Se uita în ochii hanului, pîndea pe vizir, sorbea iară din cafea şi mesteca migdale prăjite în sare. Tăcea cuviincios. Cine va vorbi cel dintîi ? Multe atîrnau de acest lucru. Acum solul hatmanului nu trebuia să vorbească. Kapusta ştia bine acest lucru. Cine va vorbi cel dintîi, acela e mai slab. Tocmai acum, se gîndea hanul, e vremea ca vizirul să intre în vorbă. Dar Sefer-Kazi gîfîia şi tăcea. Hanul îl sfredeli cu privirea, se scărpină pe pieptul puhav şi, lăsînd înţelepciunea deoparte, vorbi :

— De ce s-a supus hatmanul, ţarului Moscoviei ? Să se lepede de ţar şi să vină sub oblăduirea sultanului. Să lupte împreună cu sultanul împotriva craiului şi ţarului.

Un zîmbet licări în ochii lui Lavrin Kapusta.

— Cum se poate aceasta? Noi la Pereiaslav am juruit credință pentru veșnica supușenie. Cine o va călca, acela e un mișel și un hain. Noi nu ne călcăm niciodată cuvîntul dat...

Nu puteai înțelege dacă nu cumva, spunînd cele din urmă cuvinte, solul voia să-și bată joc. Hanul lăsă buza jos și, fără să-și ascundă mînia, șuieră:

— Aceasta n-o voi ierta hatmanului. L-am socotit un frate bun, dar acum îmi voi smulge din inimă iubirea frățească pentru el, voi pustii cu urdia țara voastră. Și voi înșivă o să vă prăvăliți cu fruntea în pulbere la picioarele mele, dar va fi prea tîrziu. Prea tîrziu!

— Nu amenința. Nu se cade să vorbești astfel unui sol. Să nu te căiești odată pentru vorbele acestea. — Lavrin Kapusta dădu la o parte tipsia cu migdale prăjite. — Sultanul nu te va lăuda pentru astfel de fapte, prea luminate han...

Sefer-Kazi nu mai gîfîi. Ghiaurul pomenise de sultan. Nu cumva necredincioșii au vreun legămînt tainic cu Stambulul?

...Și astfel tocmelile hanului cu solul hatmanului se încheiară fără nimic îmbucurător. Rîndunica din inima hanului fîlfîi iară cu neliniște. În zadar îl întreba hadîmbul Selim cu ce trandafiri din harem vrea să se desfete înțeleptul stăpînitor. Hanul nu se bucură nici de faptul că Mahomed Ghirei pierdu de trei ori în șir la zaruri. Tare posac era cînd îl lăsă să plece pe fratele său... Ascunzîndu-și ochii, Mahomed Ghirei ieși grăbit. În zadar sfătui vraciul florentin Giuliano Gabeletto, adus în vremea nopții, ca hanul să bea o licoare din hodolean și să se frece pe piept cu fiere de hienă, în zadar îl lingușea vizirul, făgăduind să-l astîmpere pe acel șacal obraznic de Hmel dacă nu cu un bacșiș, atunci în alt chip... Totul era în zadar, căci numai într-un singur fel putea fi mîngîiat hanul — să ridici urdia la luptă și să pornești dincolo de Perekop... Dar cine va apăra hanatul, dacă sute de lotci cu cazaci vor coborî pe Don și pe Nipru spre Krîm? Sultanul nu-i va da ajutor, cîtă vreme e încă încurcat în războiul cu Veneția. Sultanului poate chiar că îi e la îndemînă ca Leahistanul să fie jumulit oleacă — căci atunci Jan-Kazimir nu-și va trimite joimirii în spri-

jinul veneţienilor. Dar, lucru de căpetenie, hanul se teme de cazacii lui Hmel. Se teme...

Sumedenie de stele spuzesc cerul primăvăratic, sumedenie de griji are Islam Ghirei în primăvara aceasta, şi toate din pricina acelei blestemate Rade de la Pereiaslav... Poate că, după Beresteczko, nu trebuia să se întoarcă în Krîm, ci să pîrjolească şi Kievul, şi Cehrinul şi acel Pereiaslav. Sefer-Kazi spunea că în acel Pereiaslav se născuse Hmelniţki. Trăsnetele lui allah să facă praf şi pulbere acel tîrg al şaitanului, în care a fremătat cea dintîi suflare a ghiaurului Hmel!

Poţi să-ţi muşti mîinile deznădăjduit, poţi să scuipi pe covoarele din Damasc, dăruite de Hmelniţki, dar ce folos — Cehrinul e departe, iar Moscova încă şi mai departe. Pesemne că, Mahomed, proorocul proorocilor, nu vrea să vadă olatele Astrahanului şi Kazanului sub tuiurile lui Islam Ghirei.

21

În noaptea aceea, deasupra Bahcisaraiului vuia vîntul. Islam Ghirei nu putea să închidă ochii. În închipuirea sa spăimîntată i se năzărea că nu vuieşte vîntul, ci că nişte şacali se hîrjonesc pe mormîntul său.

În noaptea aceea sufletul hanului era neliniştit şi mohorît. În toiul nopţii sări în picioare şi porunci askerului de veghe să-l cheme pe Bektaş-bei, căpetenia caraulelor sale. Şi cînd Bektaş-bei se înfăţişă, închizînd singurul său ochi orbit de lumina vie din iatacul hanului, Islam Ghirei, înfofolindu-se în benişul său lung, blănit cu iepure, îi porunci:

— Mîine toţi robii din ţara ghiaurului Hmelniţki să fie duşi pe lîngă casa în care locuieşte solul Kapusta. Înaintea şi în urma robilor să bată darabanele, seimanii să trîmbiţeze din surle, şi toţi supuşii mei să arunce cu gunoaie asupra robilor şi să-i scuipe în faţă. Să se bucure solul hatmanului. Să vadă ce soartă îi aşteaptă curînd pe toţi necredincioşii şi pe însuşi Hmelniţki...

Bektaş-bei îşi plecă adînc capul înaintea neasemuitei înţelepciuni a hanului. Demult trebuia să se facă aşa ceva! Cu blestemaţii ghiauri nu poţi vorbi decît într-un singur fel: juvăţul de gît şi jungherul în spinare. Bektaş-

bei se uită peste umăr şi făcu un pas înainte, apropiindu-se de han: avea veşti de seamă despre vicleşugurile vizirului Sefer-Kazi. În zadar hanul îl miluieşte cu bunăvoinţa şi cu nemăsurata sa prietenie. Vizirul nutreşte gînduri negre. Se întîlneşte în taină cu Mahomed Ghirei. A fost de două ori la Kapusta, cu care a stat de vorbă. A luat un bacşiş gras de la solul leşesc, dar hanului nu i-a spus nimic despre aceasta. Ferenc Réhdey, solul Transilvaniei, a dăruit vizirului douăzeci de coţi de felendreş cîrmîziu. Vizirul nu i-a spus hanului nici despre aceasta. Bektaş-bei tăcu.

— Veghează cu băgare de seamă asupra cîinelui de Sefer-Kazi, — vorbi după o vreme hanul, — nu-l pierde din ochi. Ai răbdare — o să se legene în streang, iar tu, Bektaş-bei, slujitorul meu credincios, ai să fii mîna mea dreaptă, marele vizir al hanatului nostru. Du-te şi fă aşa precum am poruncit. *Allah kerim!*

— *Allah kerim!* — răspunse Bektaş-bei şi se trase de-a-ndăratelea spre uşă.

— *Allah kerim!* — şopti hanul, lăsîndu-se pe perine.

... Fratele hanului, Mahomed Ghirei, asculta şuierul vîntului printre chiparoşi şi plopi. Strîngîndu-şi la pîntec genunchii săi ascuţiţi, se lungise pe pîslă îmbrăcat şi ciulea urechea, pîndind fiecare mişcare de dincolo de pereţi, fiecare scîrţîit de uşi care da de bănuit. Mîna lui se încleştase pe hangerul încovoiat, tăios ca briciul. Mahomed Ghirei n-avea încredere în nimeni, nici chiar în vizirul Sefer-Kazi, care îi dezvăluia toate gîndurile fratelui său Islam. Şapte ani aşteptase Mahomed Ghirei vinerea lui cu noroc. De şapte ani n-avea linişte. Numai atunci era liniştit cînd bea chiar din coiful său apa de izvor din havuzurile Sarî-Guzel. Patru cîini, cei mai buni prieteni ai săi, au pierit după ce au mîncat din şerbetul trimis în dar de han. Nouă askeri, oameni ai săi de credinţă, au fost răpuşi de hîdul Bektaş-bei. Numai datorită grijii străşnice cu care se păzea, scăpase cu viaţă în aceşti ani cumpliţi.

Inima îi şoptea că, în sfîrşit, se apropie sorocul. Nu d-a surda vorbea turcul Reis-efendi fără ocol că nu mai avea mult de aşteptat. Mahomed Ghirei juca zaruri de două ori, ba chiar de trei ori pe zi cu luminatul său frate Islam. Mahomed Ghirei pierdea mereu la joc şi fratele său pipăia cu o plăcere dulce zarurile lucioase, îngăl-

benite. Adeseori își aducea aminte Mahomed Ghirei de vraciul florentin. „Bine ar fi să-i trimeată în iad cu o singură lovitură pe Islam, pe Bektaș-bei, pe Kaplan-mîrzac și negreșit pe Sefer-Kazi" — cugetă Mahomed Ghirei. Cînd va ajunge el stăpînitorul hanatului din Krîm, Sefer-Kazi nu va mai fi vizir. Nu!

De-ar veni mai repede acea vinere dorită, acea sărbătoare a sa, pe care o așteaptă de șapte ani. O, atunci el va dovedi sultanului și tuturor împăraților ce han puternic s-a ridicat în Krîm! Va ridica toate urdiile la luptă. Va îngenunchia pe toți necredincioșii de dincolo de Perekop. Cehrinul și Kievul, Moscova și Novgorodul, Varșovia și Krakovia vor ajunge niște ulusuri ale sale. Sute de mii de robi se vor tîrî pe Șleahul Negru spre hanatul său. Va înălța tuiurile sale peste Kaffa și Gezlev, peste Arbat și Perekop, peste Ienikale și Balaklava. Deocamdată însă e bine ca ghiaurul Hmelniți să afle prin Kapusta, solul lui, că după ce va ajunge han în Krîm, Mahomed Ghirei îl va sprijini împotriva vrăjmașilor săi...

...Din pricina gîndurilor ademenitoare, ori a pîslei groase, Mahomed Ghirei simți că îi e cald. Chiar și purecii, otărîți, îl pișcau fără milă. Deodată tresări speriat de un gînd: dar dacă și purecii sînt otrăviți? Să-l întrebe pe florentin, dacă purecii pot fi otrăviți și dacă astfel pot isca moartea unui om. Mahomed Ghirei simți că-l trec fiori. Era încredințat că, dacă fratele său, Islam Ghirei, nu-l va otrăvi pînă va înflori leușteanul și dacă, tot din voința acestuiași Islam, nu i se va întîmpla ceva la vînătoarea cu șoimi, la care trebuia să se ducă săptămîna viitoare — atunci în hanatul din Krîm se va înălța un han nou, cu numele de Mahomed Ghirei — un nou, puternic, înțelept și viteaz han al Krîmului, un adamant în cununa marelui sultan al Turciei...

22

Lavrin Kapusta, atamanul Cehrinului, solul hatmanului Hmelniți, privea robii care erau duși pe o uliță din Bahcisarai, încovoiată ca un iatagan.

Împresurați de seimani înarmați, cu coifuri ţuguiate și cu platoșe, robii pășeau cu picioarele goale, tîrînd lanțu-

rile și stîrnind un nour de colb, în vreme ce peste capetele lor plutea un zornăit jalnic și înfiorător, care sfîșia inima solului.

Strîngîndu-și cruntă buzele, Kapusta ședea lîngă fereastra deschisă a casei soliei și urmărea cu luare aminte tot ce se petrece pe uliță.

Așa cum poruncise hanul, tătari vîrstnici și copii aruncau în robi cu zburături, le zvîrleau praf în ochi, îi trăgeau de mîini și de zdrențele care le atîrnau pe umeri.

Kapusta se apropie repede de zaplaz, deschise portița și ieși în uliță. Gloata de robi fu oprită, fie dinadins, fie din întîmplare. Cazacii soliei ieșiră și ei pe portiță și făcură zid în spatele lui Kapusta. Pisarul Demko îl rugă:

— Ingăduie, atamane, să tragem săbiile!

Scrîșnetele din spatele său îl făcură pe Kapusta să se uite peste umăr, și cazacii nu cetiră încuviințare în ochii săi.

Seimanii se strînseră mai aproape de robi, cu sulițele în mîini.

Umar-aga, căpetenia de la Ciufut-Kale, un tătar cu barbă neagră și cu căciulă de iepure pe cap, stătea înaintea robilor și-și rînjea vesel dinții de șobolan.

După cum poruncise Bektaș-bei, el oprise gloata de robi în fața casei soliei. Să se desfete cu ei solul hatmanului.

In scurtele clipe care trecură, Lavrin Kapusta cuprinse cu privirea sa pătrunzătoare, ageră, zeci de chipuri chinuite. De două ori trecu cu ochii peste capete, parcă ar fi căutat pe cineva printre robi, sau ar fi vroit să-i numere și, aplecîndu-se cu hotărîre înainte, se apropie de ei cu pași apăsați.

Umar-aga se neliniști. La așa ceva nu se gîndise. Ar fi trebuit să pornească mai departe. Dar acum era prea tîrziu. Scoțîndu-și cușma de pe cap și făcînd o plecăciune adîncă, Lavrin Kapusta rosti cu glas tare:

— Ziua bună, fraților!

De îndată ce îi văzuseră pe cazaci și pe Kapusta, robii înțeleseseră că în fața lor se afla solia din Ucraina și în inima tuturora licări nădejdea: poate că solia îi va scăpa din iadul păgînesc!... Fără să-și desprindă ochii de la Kapusta, în care mulți cunoscură de îndată pe ataman, și întrerupîndu-se unii pe alții, începură să lărmuiască:

— Iți dorim sănătate, pane ataman!

— Îndură-te de chinurile noastre!

— Oare pentru a ne mîntui, ai venit cu cazacii? — zbuoni un glas.

Robul care întrebase acest lucru stătea în faţa lui Kapusta, ţinîndu-şi cu mîna dreaptă lanţul care-i lega de mîini picioarele încătuşate.

Careva din mulţime se plînse:

— Uite ce fac păgînii!

Umar-aga veni repede spre înaltul sol şi, făcînd o temenea aproape pînă la pămînt, duse mîna la inimă. Clătindu-şi a căinare capul său teşit, îl rugă pe sol să se depărteze, fiindcă nu era îngăduit să se stea de vorbă cu robii. Dar Kapusta nici nu se uită la el, parcă neauzindu-i vorbele.

O mînie cumplită îi tăia răsuflarea. Pumnii încleştaţi, vîrîţi în brîu, îi zvîcneau într-un tremur.

— Fraţilor, — spuse el, stăpînindu-se, — cazaci! Primiţi din partea ţării noastre dragi, din partea oastei noastre zaporojene, din partea hatmanului Hmelniţki — o închinăciune adîncă, — şi el se plecă iară în faţa robilor.

Buimăciţi, seimanii şi Umar-aga schimbau priviri. Unde se mai văzuse aşa ceva? Cu toate că ghiaurul este un necredincios, şi te poţi aştepta de la el la tot felul de isprăvi pidosnice, nu-i oare caraghios să faci plecăciuni adînci dinaintea unor robi în fiare, ca în faţa mîrzacilor sau a hanului însuşi?

— Fraţilor, — strigă din nou Kapusta, şi glasul său răsună mai tare, — ştiu că vă este greu în robia bizurmană. Ştiu bine acest lucru, şi hatmanul, ca şi toată ţara noastră nu vă uită.

Umar-aga socoti că aceasta e destul şi porunci seimanilor să pornească. Bicele începură să şuiere peste capetele robilor. Kapusta îşi întoarse spre Umar-aga chipul mînios şi strigă poruncitor în tătăreşte:

— Aşteaptă, cîine! Nu vezi că stau de vorbă cu robii?

Cazacii care se aţineau în spatele lui Kapusta, înaintară ameninţători spre Umar-aga, cu mîinile încleştate pe săbii. Acesta se trase înapoi speriat şi strigă seimanilor să aştepte.

— Cazaci! Vedeţi că proclelii de bizurmani nu vor ca eu să stau de vorbă cu voi. Să ştiţi că anul acesta, în luna ianuar, ziua a opta, la Pereiaslav s-a adunat

Rada cea Mare care a hotărît ca Ucraina să treacă sub înalta oblăduire a ţarului Moscoviei, să se alăture pe vecie Moscoviei. Şi acum oastea Moscoviei a pornit în ajutorul nostru. Sus inimile, fraţilor! Vă vom scăpa! Pentru asta am venit aici cu porunca hatmanului.

Pe uliţă parcă nu mai era o gloată de robi cetluiţi în fiare, înghesuiţi unul în altul, ci nişte cazaci slobozi. Liniştea de dimineaţă a cetăţii de scaun a hanului fu tulburată de un strigăt puternic şi ameninţător.

— Slavă hatmanului Hmel! Slavă maicei Moscova!

— Slavă vouă, cazaci! Slavă vouă, mucenici care pătimiţi pentru slobozenia ţării noastre! — strigă Kapusta cu căldură.

Seimanii săriră într-o parte, parcă spulberaţi de vînt din preajma robilor. Cazacii soliei şi robii îşi strîngeau mîinile, se îmbrăţişau. Robii se grăbeau să afle ce se petrece în Ucraina şi dacă nu cunosc cumva pe careva dintr-ai lor. Se găsiră şi cunoscuţi, şi din aceia care puteau duce o veste bună rudelor din ţară.

Umar-aga îl rugă cu cerul şi cu pămîntul pe sol să poruncească oamenilor săi să se depărteze de robi. Pe capul lui poate cădea o năpraznă. Să poruncească străjii sale să se întoarcă în curtea soliei. Dacă hanul va afla despre aceasta, se va mînia pe el, şi se va supăra şi pe marele sol...

— Dar tu i-ai adus dinadins aici, cîine! — strigă Kapusta, lăsînd la o parte orice fereală firească cinului său de sol. Îi făgădui: — Dacă ai să nimereşti vreodată la Cehrin, stăm noi amîndoi de vorbă acolo...

Robii aflaseră cu toţii, de la cazaci, că în faţa lor se afla Lavrin Kapusta. Unii îl priveau lung pe ălaman, alţii se rugau să nu-i lase să moară în robie.

— Am să vorbesc cu hanul şi despre voi, cazaci, nu vă uit eu! — făgădui hotărît Kapusta. — Vă scăpăm noi, cazaci.

...Şi el nu-i uită. În zadar vîntura din mîini Sefer-Kazi:

— Aşa ceva nu-i cu putinţă. Robii sînt pradă de război. Poate, numai în schimbul unui preţ mare de răscumpărare ar îngădui hanul să li se dea drumul.

De data aceasta Kapusta fu mai tare ca oţelul. Nici o răscumpărare! Nici un zlot! Şi dacă hanul nu va da drumul celor o mie cincizeci şi patru de robi din Ciufut-Kale, nu se ştie ce soartă va avea beiul Kelembet-Hamza

al Şirinului şi cei trei mii de tătari luaţi prinşi. Vizirul poate să spună acest lucru hanului, şi cu cît mai repede se va isprăvi tevatura cu robii, cu atît mai bine va fi pentru beiul Şirinului. Pe buzele subţiri ale lui Kapusta flutura ceva asemănător cu un zîmbet.

Sefer-Kazi se zăpăci de tot. Acum şi hanul îşi va da seama că, vrînd să facă rău solului lui Hmelniţki, şi-a făcut rău lui însuşi.

Hanul nici nu voi să audă de slobozirea robilor şi-şi ieşi din sărite ca un nebun. Urlă că va face Ucraina praf şi pulbere, că va arunca în temniţa din Ciufut-Kale chiar şi pe Kapusta, fără a se uita că acesta este sol şi că nu are dreptul să-l atingă. Dar cînd în aceeaşi zi Lavrin Kapusta veni în faţa lui şi începu iară vorba despre robi, amintind cîţi trebuiau sloboziţi, hanul vorbi blajin :

— Solul a fost amăgit de cineva. De unde să fie o mie de robi ? Dacă or fi cu totul o sută, şi asta-i mult. Noi îl socotim pe Hmelniţki fratele nostru iubit, şi pentru el facem orice — chiar să poruncim ca să se dea drumul la o sută de robi.

— Nu o sută, luminăţia ta, — se înverşună Kapusta, — ci o mie cincizeci şi patru de robi. Prea slăvitului hatman îi va părea nespus de rău, dacă luminăţia ta nu-i vei încuviinţa ruga sa frăţească.

— Ruga fratelui nostru iubit, hatmanul Hmelniţki, e lege pentru noi, — zise mieros Islam Ghirei. — Dar de unde să luăm atîţia robi ? Poate că atunci cînd vom face un nou ceambur, vom putea să dăruim şi trei mii de creştini fratelui nostru iubit, hatmanul Hmelniţki...

Islam Ghirei îşi linse buzele unsuroase şi se uită trufaş la Kapusta, sfredelindu-l cu ochi vrăjmaşi.

— Luminatul han greşeşte, crezînd că un nou ceambur îi va aduce un plean bogat, — vorbi Kapusta. — Iar în ceea ce priveşte pe robi, cunoaştem prea bine cîţi sînt închişi în Ciufut-Kale. Dorindu-ţi să fii fericit şi să stăpîneşti mulţi ani, prea slăvitul hatman mi-a poruncit să-ţi spun : dacă n-ai să-i îndeplineşti ruga, pe beiul tău Kelembet-Haniza îl pîndeşte o nenorocire.

Islam Ghirei izbucni :

— Cum de cutezi să-mi vorbeşti aşa ceva ? Voi porunci askerilor mei să te închidă şi pe tine în Ciufut-Kale ! Oare ai uitat cine şade în faţa ta ?

— In faţa mea se află hanul Islam Ghirei, adamantul

cununii sultanului, viteazul înțelept cu inimă de leu și cu ochi de vultur, — răspunse domol Kapusta, și hanul nu pricepu dacă vorbește cuviincios sau în batjocură.

Sefer-Kazi își ascunse privirile sub streașina sprîncenelor dese, care atîrnau deasupra ochilor.

Hanul răsufla greu. Avea de ce să clocotească de mînie. În noaptea aceea Mahomed Ghirei fugise din Bahcisarai. Pesemne că ghiaurul știe și despre această rușine. Dar își birui supărarea și atinse umărul lui Kapusta cu degetele bogat împodobite cu inele. Aceasta însemna mila hanului și iertare pentru obrăznicie.

— Ne vom gîndi, — făgădui Islam Ghirei.

— Tot atunci vom vedea și dacă o să-i dăm drumul beiului din Șirin, luminăția ta, — stărui Kapusta, fără a se da bătut.

Hanul închise ochii. Nu mai putea să sufere în fața sa pe acest ghiaur. Nările lui începură să tremure.

Ca să preîntîmpine gîlceava gata să izbucnească, Sefer-Kazi aduse vorba despre altceva:

— Am auzit că Siciul zaporojean gătește luntri și cumpără herghelii de cai de la unguri. Ulusurile noastre de la Perekop sînt neliniștite. Oare efendi Kapusta nu ne poate lămuri ce înseamnă asta?

— De la oastea noastră nu trebuie să vă așteptați la nici un rău, — răspunse Kapusta, — puteți fi liniștiți. Dar îndată ce urdia va da ajutor regelui Rzeczei Pospolita, înțelegerea noastră va fi desfăcută din vina voastră.

Tocmelile nu dădură nimic îmbucurător pentru nici una din părți și a doua zi Kapusta înțelese că hanul și vizirul vor să cîștige vreme. Așteptau ceva. Reis-efendi se făcuse nevăzut din Bahcisarai. Solul regelui Rzeczei Pospolita, șleahticul Jaskulski, era așteptat să vină de la Kaffa. Tocmai în vremea aceea Lavrin Kapusta se îmbolnăvi. Fiind poftit la masă de vizir, îi trimisese vorbă că nu poate veni. Vizirul sfătui pe Demko Opanas, pisarul soliei, să cheme la bolnav pe vraciul florentin Gabeletto. Dacă efendi Kapusta are friguri, acel vraci îl va tămădui numaidecît. Pisarul urmă sfatul de îndată.

Florentinul veni de două ori la Kapusta. Boala solului era de așa soi că nu putu fi lecuită dintr-odată.

A treia zi solul se însănătoși și se duse la vizirul Sefer-Kazi ca să-i mulțumească pentru sfatul bun. Spuse:

— Aşa medic ne-ar trebui nouă la Cehrin ! De unde a fost adus la Bahcisarai ?

Vizirul răspunse în doi peri :

— Bahcisarai este o cetate vestită, mulţi oameni luminaţi şi iscusiţi vin aici.

— Şi asta-i adevărat, — încuviinţă Kapusta.

De data aceasta vizirul nu se mai împotrivi în ce priveşte numărul robilor.

Se hotărî să se facă schimb de robi la Kazekirmen. Acolo va fi adus beiul Şirinului şi tot atîţia prinşi tătari cîţi cazaci se schimbau.

Kapusta se aştepta că vizirul va cere să se dea drumul tuturor prinşilor tătari, dar Sefer-Kazi nu pomeni nici o vorbă despre aceasta. Apoi vizirul trecu la un lucru mai de seamă : Înţelegerea cu craiul Jan-Kazimir a fost iscălită de marele han încă înainte de lupta de la Batog şi acum n-o poate călca, deoarece a juruit pe sfîntul coran. De aceea hatmanul să îngăduie urdiei să treacă prin Ucraina. Urdia nu va face nici un rău, ci va trece cu pace pe Şleahul Negru spre olatele crăieşti ale Leahistanului. Mai mult încă, hanul va căuta să înduplece pe crai să fie milostiv cu hatmanul, să nu-i facă nici un rău şi să-i ierte greşalele, cerînd numai ca hatmanul să se lepede de Moscovia. Atunci chiar şi sultanul va fi mulţumit şi-l va socoti pe hatman beiul pămînturilor ruseşti. Trebuie numai să se lepede de ţarul Moscoviei.

— Aşa ceva să nu nădăjduiţi, — spuse hotărît Kapusta. — Să nu ne îndemni la vînzare, mărite vizir. Ce-ai zice ca eu să-ţi spun : lepădaţi-vă de sultanul turc şi supuneţi-vă ţarului Moscoviei ? Ai asculta aşa ceva ?

Vizirul zîmbi şiret.

— De ascultat poţi asculta orice. Dar hatmanul a făcut rău că înainte de a se supune nu s-a sfătuit cu noi. Priveşte numai, efendi Kapusta, — coborî glasul a taină Sefer-Kazi — cîţi soli străini s-au adunat acum la Bahcisarai ! Şi toţi îl îndeamnă pe hanul nostru să pornească împotriva Moscoviei.

— Dar hatmanul nostru nu-l sfătuieşte pe han să facă asemenea ispravă. Iar dacă luminatul vizir împinge la aşa ceva pe hanul său, — vorbi fără ocol Kapusta, — pentru asta nu-l va mîngîia nimeni pe creştet în divanul sultanului. Cine ştie ce se va întîmpla atunci cu marele vizir. Socot că, dacă se va întîmpla aşa ceva atunci, cînd

voi veni din nou la Bahcisarai, voi fi lipsit de plăcerea de a-l mai vedea pe efendi Sefer-Kazi, ca vizir al hanului.

— Dar nu s-ar putea oare întîmpla ca şi la Cehrin să se schimbe şi hatmanul şi atamanul tîrgului?

Vizirul se uită cu ochişorii săi uleioşi la Kapusta şi tăcu.

Solul clăti din cap, mirat parcă de întrebarea neroadă a vizirului. Răspunse cu tărie:

— Acest lucru să nu-l nădăjduieşti. Aşa ceva nu se va întîmpla. Mai degrabă se va schimba hanul şi vizirul din Bahcisarai.

Vorbele schimbate cu vizirul păreau ca nişte lovituri de săbii. Numai că în mîinile lui Kapusta şi ale vizirului hanului nu erau săbii, ci alte arme, mult mai primejdioase şi mai greu de mînuit.

Vizirul pipăia, căutînd o cărare pe care s-ar putea strecura în inima Cehrinului. Oare n-o fi numai o vorbă înfrăţirea aceea tare şi neclintită cu Moscovia? N-ar putea să-l facă pe Kapusta să se abată din drum? Atunci vizirul ar dobîndi o mare izbîndă. Cînd Kapusta pomenise despre divanul sultanului, Sefer-Kazi înţelesese: solul ştie lucruri pe care n-ar fi trebuit să le cunoască. Acum pentru vizir era limpede de ce se ţinea atît de dîrz Kapusta.

Fără a aştepta ca vizirul să înceapă vorba din nou, Lavrin Kapusta spuse:

— Dacă hanul Islam Ghirei va sprijini pe regele Jan-Kazimir, asta va însemna că el va da ajutor Veneţiei, adică va lupta împotriva ocrotitorului său, padişahul — iată ce se va întîmpla.

Firește, Kapusta ştia prea bine că în scurtă vreme însuşi sultanul va porunci hanului din Krîm să pornească împotriva Ucrainei, împotriva ţaratului Moscoviei, dar era de netăgăduit că tocmai în acel an el nu putea face acest lucru, întrucît războiul pentru insula Creta aţintea toată luarea aminte a Stambulului. De aceea îl sfătuia Hmelniţki cu hotărîre, cu tărie, pe hanul Islam Ghirei să nu-şi trimită urdia dincoace de Perekop. Întîmplările îl prinseseră pe han între două focuri, şi pojarul aprins de Cehrin se şi înălţa ca o vîlvătaie roşie, ameninţătoare deasupra palatului cu ziduri albe din Bahcisarai al lui Islam Ghirei.

Ţinînd urdiile hanului dincolo de Perekop, Hmelniţki

îşi dezlega mîinile la miazăzi şi lipsea pentru o vreme Rzecz Pospolita de prieteni, iar localnicii din tîrgurile şi satele din Ucraina de miazăzi erau feriţi de primejdia cumplită a robiei şi a suferinţelor fără istov pe meleaguri străine.

Din cel de pe urmă schimb de vorbe cu vizirul hanului, Lavrin Kapusta se încredinţă că urdia nu va porni dincolo de Perekop. Şi chiar dacă, în pofida oricărei cumînţenii şi a oricărei judecăţi sănătoase, hanul va încerca aşa ceva, nu-i va fi dat să înfăptuiască acest nou ceambur...

După ce isprăvi de vorbit aceste lucruri cu vizirul, Kapusta socoti că nu mai are de ce să zăbovească la Bahcisarai. Hanul iscăli firmanul pentru schimbul de robi la Kazikermen şi statornici ziua cînd îl va primi pe sol pentru a-şi lua rămas bun. Pricina acestui zor şi a hotărîrii neîntîrziate asupra schimbului de robi era, de asemenea, cunoscută lui Kapusta.

La Bahcisarai sosise solul Rzeczei Pospolita, Jaskulski, şi pînă atunci se întîlnise de două ori cu vizirul. Aşteptau doar plecarea lui Kapusta, pentru ca hanul să-l primească pe solul lui Jan-Kazimir.

Solul leşesc trăsese deocamdată ca un oarecine, în casa monseniorului Dionisie Korb.

Limba hadîmbului Selim din haremul hanului fu dezlegată cu o sută de zloţi. Şleahticul Jaskulski se întîlnea la monseniorul Dionisie Korb cu medicul florentin Giuliano Gabeletto. Pe acolo mai dădeau încă Bektaş-mîrzac, vizirul Sefer-Kazi, Kazi-Ghirei-Kalga, Kalimet-mîrzac şi solul Moldaviei Stroiescul. Din gura aceluiaşi Selim, Kapusta află că la Bahcisarai sosise un grec, egumenul Daniel de la o monastire de pe Muntele Măslinilor.

Selim privi cu ochii lui mici, sîngerii, în ochii lui Lavrin Kapusta, parcă voind să vadă ce întipărire făcuse asupra solului povestirea lui. Nu-l necăjise oare? Desigur că solul ghiaurului Hmelniţki nu putea să vadă cu ochi buni toate acestea! Nu putea! Doar nu pentru binele hatmanului său se adunaseră aceşti corbi la Bahcisarai!

Selim nu se grăbea să iasă din odaia solului. Şi Kapusta înţelese că la cei o sută de zloţi va trebui să mai adaoge cîţiva taleri. După ce o făcu, Selim îi ură să trăiască o sută de ani şi masa lui să se îndoaie de bucate bune, iar femeile să-l socotească totdeauna un trandafir bun de strîns la inimă. Apoi Selim plecă.

...La poarta din față a palatului hanului trîmbițau surlele. În vîntul cald, tuiul de cozi albe, ridicat deasupra turnului, flutura. Hanul Islam Ghirei își lua rămas bun de la solul hatmanului Hmelnițki la Bahcisarai.

La despărțire era de față tot divanul. Kazi-Ghirei-Kalga și Adil-Ghirei-nuradin, Karaci-bei, Șirin-bei, și Bektaș-mîrzac priveau vajnici, în tăcere.

Stînd de-a dreapta hanului, vizirul Sefer-Kazi îi zîmbea lui Lavrin Kapusta ca unui bun prieten.

Îmbrăcat într-o feregea albastră ca cerul, cusută cu fir, și pe cap cu o căciuliță de castor, împodobită cu un surguci din pene de păun, Islam Ghirei spuse fără să se uite la Kapusta :

— Ne despărțim de domnia ta, sol al iubitului nostru frate, hatmanul Hmelnițki, cu dragoste neschimbată și cu pace în inimă.

La aceste vorbe Kapusta se plecă. Se plecă și Opanas Demko, pisarul soliei. Se plecă și sotnicul Terlicinîi. Stînd de-a dreapta și de-a stînga lui Lavrin Kapusta, ei vegheau ca ceremonia să se îndeplinească fără știrbire.

Hanul aștepta. Acum Kapusta va pleca genunchii și îi va săruta mîna.

Dar aceasta nu se întîmplă. Mîniat, hanul se întoarse cu spatele.

Sefer-Kazi începu să se foiască. Lavrin Kapusta nu se mai plecă spre spatele hanului. Hatmanul îi poruncise la Cehrin în legătură cu sărutatul mîinii hanului : „Să nu faci așa ceva. Șacalii să-i sărute mîna, cîinelui și vînzătorului. Pricepe bine : dacă i-ai săruta mîna, asta ar însemna că nu tu i-ai sărutat mîna spurcată, ci toată Ucraina. Și pentru ce ? Pentru jafurile lui, pentru suferințele și lacrimile robilor, pentru frații noștri, chinuiți de moarte pe galere ?“

Aceste vorbe înviară în mintea lui Lavrin Kapusta. Și, întorcînd la rîndul lui spatele, ieși însoțit de vizir și de Adil-Ghirei-nuradin.

... Surlele amuțiră. Sprijinit de vizir, ceea ce era dovadă de marea cinstire pe care divanul o dădea solului Lavrin Kapusta, se lăsă pe perinele moi ale carîtei. Straja de cazaci se înșirui la spate. Solul făcu semn cu mîna. Sotnicul Terlicinîi porunci :

— Pornește !

Pe cînd carîta trecea pe lîngă o clădire înaltă de piatră,

împrejmuită de un zid scund alb, pisarul Demko, care şedea alături de Kapusta, arătă cu mîna :

— Aici e.

Kapusta dădu perdeaua la o parte şi se uită cu luare aminte prin fereastră.

Lîngă casă văzu cîţiva bărbaţi care se încălzeau la soare şi printre ei zări făptura înaltă a lui Giuliano Gabeletto, cu o pălărie neagră cu margini late.

— Nu e rea casa monseniorului Korb, — zise Kapusta, şi lăsă jos perdeaua.

După ce făcură încă vreo jumătate de milă în carîtă, Kapusta încălecă pe cal. In şa se simţea la largul lui. Trase în piept cu plăcere aerul, îmbibat de mirozna mării depărtate. Trecînd peste stîncile Ciufut-Kale, vînturile aduseseră acolo, pe şleahul bătătorit, boarea sărată şi umedă a mării.

Iată zidurile blestematului Ciufut-Kale... Printre stîncile prăpăstioase o cărăruie şerpuia în sus spre cetăţuie, peste rîpe şi pripoare. Cazacii se uitau şi ei într-acolo în tăcere. Kapusta îşi aminti chipurile chinuite ale robilor, văzu în faţa sa ochii plini de mînie ai lui Islam Ghirei şi zîmbetul batjocoritor al lui Sefer-Kazi.

— Îţi urez noroc, Maliuga ! — şopti Kapusta, dînd pinteni calului.

Caii cazacilor trecură la galop. Vîntul şuiera în urechi. Scările clincheteau. Kapusta trase de dîrlogi, şi o luă înaintea cazacilor. In clipele acelea se simţea descătuşat de toate în chip ciudat. Parcă nu mai era pe lume nici Bahcisaraiul, cu Islam Ghirei şi cu vicleanul său vizir, nici Varşovia cu şleahta ei trufaşă şi cîinoasă, nici Vaticanul, veşnic ameninţător, cu liota lui de şerpi iezuiţi, sau „vîzuviţi", cum le spunea dispreţuitor hatmanul. Parcă nu mai rămăsese decît stepa cu şleahul luciu, care-i brăzda ţelina sălbatică, cerul înalt deasupra capului, şi vîntul mătăsos, gingaş, de miazăzi. Atît.

Şi el zîmbi în sine la aceste gînduri.

Pămîntul pe care şargul său tropăia aşa de voios, ţinut în frîu de mîna hotărîtă a călăreţului, era scăldat de sîngele fraţilor săi, al surorilor, al mamelor şi copiilor, al multor mii de mucenici ai ţării sale. Bătătorind acest şleah, ei s-au tîrît într-acolo, spre bîrlogul de lupi al hanilor din Krîm, spre tîrgurile de robi, spre cazne şi chinuri veşnice. Cîţi sînt aceia care nu vor mai vedea niciodată pămîntul

lor drag?! Era oare cu putinţă ca acea descătuşare nefirească şi plăcută să dăinuie mai mult decît o singură clipă?

Şi ca pentru a-i întări aceste gînduri amare, mohorîte, Kapusta fu ajuns din urmă de-un viers cîntat de glasuri voiniceşti de cazaci:

S-a mohorît Ucraina căci nu e chip de trai.
Urdia toţi copiii ni i-a zdrobit sub cai.
Oh, ne-a zdrobit copiii, iar pe flăcăi i-a luat.
Cu mîinile legate la han ni i-a mînat.

...La han i-a mînat! De netăgăduit! Dar acum nu-i va mai mîna! Nu! Pentru asta a fost Rada de la Pereiaslav, pentru ca ţara şi oamenii săi să nu mai trăiască cu frica zilei de mîine. Să nu mai cutreiere prin ţări străine ca nişte copii ai nimănui. Îl săgetă un gînd: nu degeaba acest drum bătut, pe care goneşte acum cu cazacii, nu degeaba se cheamă în graiul tătăresc Kara-Islah, sau cum îl numesc cazacii, Şleahul Negru leşesc.

Din viroagele de la Perekop el se întinde prin Taşlîk, peste înălţimile din Kosovataia spre Kilten, Olşanka, de la aceste gîrle spre rîul Siniuha, iar mai departe spre Torgoviţî, prin Uman, spre Lwow, Zolkiew, Lublin, Markuşev, Pulawy, Kozienice — pînă la Varşovia.

Negrul drum începea, la asfinţit, de la Varşovia şi sfîrşea la Bahcisarai.

Varşovia — Bahcisarai.

Şleahul Negru leşesc.

Kara-Islah.

Kapusta slobozi dîrlogii. Şargul trecu la trap. Aproape de tot se auzea tropotul cailor căzăceşti. În dreapta se zăriră pereţii văruiţi ai unui ulus tătăresc. Şleahul cotea pe neaşteptate spre răsărit. Pe un dîmb, lîngă drum, pironindu-şi albul ochilor spre Kapusta, şedea, parcă odihnindu-se, o stană de piatră semănînd cu o babă.

Kapusta se gîndi fără voie: „Cîtă omenire a trecut prin faţa ei!" Se apropie de ea.

Stana era roasă de vreme. Oare cît veleat s-o fi scurs pentru ca în piatra ei tare să se sape aceste brazde! Nu cumva Batîi o fi pus-o aici? Şi dacă ea fusese cîndva martorul măririi acestuia, desigur că-i văzuse şi sfîrşitul fără de slavă. Poate că va fi şi martorul pieirii sîngerosului, samavolnicului hanat din Krîm. Poate că va vedea cîndva

oameni care, trecînd pe lîngă ea, nu vor avea habar că pe aici şerpuia odată Kara-Islah, Şleahul Negru leşesc. Pentru ca să nu mai fie Şleahul Negru, să nu mai fie chinuri şi suferinţe, stătuse el două săptămîni în bîrlogul lui Islam Ghirei. Şi nu stătuse degeaba.

Se înţelege că ar fi o nerozie şi o nesăbuinţă să crezi că acest şleah va pieri de la sine, că plugarii îl vor ara şi semăna cu uşurinţă, şi că pe acest pămînt scăldat în sînge vor văluri falnic grînele.

Ii va mai fi dat stanei de piatră să audă zăngănitul oţelului, bubuitul tunurilor, răcnetul „allah!" al urdiei, şi cumplitul strigăt de luptă „Slavă!" al zaporojenilor.

Dar biruinţa va fi pînă la urmă a ţării sale! Schingiuită, pustiită, dar neîngenunchiată, neclintită. Laolaltă cu fraţii ruşi, ea a păşit pe un drum nou, luminos şi însorit.

Stana de piatră rămăsese departe în stepă.

Vîntul din spate parcă îi mîna înainte pe călăreţi.

Gîndurile lui Lavrin Kapusta zburaseră acum departe de Bahcisarai. Se gîndea la Varşovia. Vedea ca aevea în faţa ochilor pe nunciul papal Torres, pe înfumuratul Potocki, pe îngîmfatul iezuit, cancelarul Leszczinski, şi mutra trufaşă a regelui Jan-Kazimir.

Hatmanul avea dreptate cînd spunea că lipsa unor oameni de încredere la Varşovia îngreuna lucrurile. Eh, la Bahcisarai avusese el grijă şi de asta.

23

O albină zumzăi la ureche, se lovi de geam şi căzu pe prichiciul ferestrei, cu pîntecul în sus, dînd neputincioasă din picioruşe.

Timofei Nosaci, marele nacealnic al cherванelor, oftă, se ridică din jeţ şi cu o mişcare plictisită a mîinii dădu albina pe fereastră afară.

— Şi fără tine îmi bîzîie capul, — se tîngui cu glas tare Nosaci şi, scărpinîndu-se la ceafă, se aşeză iarăşi în jeţ, aplecîndu-se spre răvaşul întins pe masă.

Ii e uşor hatmanului să poruncească: „Dă douăzeci de mii de puzi de fier şi basta!" Dar cum faci rost de el?

Erau aproape trei săptămîni de cînd plecase Hmelniţki, şi în fiecare zi veneau la Cehrin de lîngă Fastov, unde ridi-

case tabără împreună cu nacealnicii săi şi cu voievozii ruşi, olăcari de-ai lui cu scrisori, şi slujbaşi cu însărcinări grabnice.

Treacă-meargă, dacă n-ar fi fost vorba de afurisitul acela de fier. Dar porunca hatmanului îl atingea pe Nosaci chiar în buzunarul său. Însemna că nădejdile pe care şi le făcuse odinioară, că va scoate un cîştig frumos de la cele două turnătorii de lîngă Unecea, erau zadarnice.

Puteai să oftezi şi să suspini cît vrei. Asta nu-ţi folosea la nimic.

Afară se auzi tropot de cai şi apoi glasuri cunoscute. Nosaci îşi netezi mustaţa, se ridică şi ieşi în întîmpinarea oaspeţilor. În prag se întîlni cu Ivanici, Vîgovski şi Garmaş.

După ce se aşezară, Nosaci se uită la fiecare cu luare aminte şi întrebă:

— Începem sfatul?

Vîgovski ridică spre el ochii verzui, îşi atinse mustaţa cu unghiile tăiate drept şi dădu din cap în semn de încuviinţare.

Ivanici trase spre el scrisoarea hatmanului.

— Asta?

— Da!

Nosaci oftă şi se uită pieziş la Garmaş. Acesta puse dinainte luleaua sa mică şi zîmbi mieros.

„Am să văd eu îndată dacă ai să mai rîzi!" — se gîndi Nosaci şi începu:

— Hatmanul a poruncit ca toate turnătoriile, toate cuptoarele înalte, tot fierul scos, totul să fie trecut sub buzduganul său, deoarece toate cele pomenite sînt trebuincioase pentru înzestrarea oastei.

Ceea ce spunea marele nacealnic al chervanelor nu era ceva nou nici pentru Ivanici, nici pentru Vîgovski. Garmaş, care ştia şi el despre universalul hatmanului, ascultă liniştit vestea dată de Nosaci. Cît despre sine, nu era îngrijorat. Fierul din turnătoriile sale, gata făurit, îl şi vînduse neguţătorului şved Adam Vinnius, care sosise la Cehrin. Acum Vinnius, după cum îi spusese Vîgovski lui Garmaş, vestise că ţine acest fier spre vînzare ca avutul său, şi cu un preţ îndoit. Se înţelege că şi lui Vîgovski îi va pica ceva — se gîndi cu amărăciune Garmaş — şi nu aşa, ce nu curge pe apă, ci un bacşiş destul de gras. Dar naiba să-l ia, totu-i să nu fie el tras pe sfoară. Dealtfel, nu numai

pentru sfat fusese el chemat de către marii nacealnici. Şi Garmaş se ţinea parcă la o parte de toată această tărăşenie, arătînd că ascultă cu luare aminte, după cum se cuvine, fără însă a dezvălui într-un chip oarecare ce părere are faţă de tot ce urma să se petreacă de faţă cu el în canţelaria marelui nacealnic al chervanelor.

Şi el şedea, asculta şi tăcea.

Marele vistiernic Ivanici începu pe departe:

— Turnătorii n-avem multe, şi acum e nevoie de mult fier. Înafară de ce ni se aduce din Moscovia, trebuie să scoatem cît mai mult şi aici la noi. Războiul n-o să ţină numai un an. Şi ca să cumpărăm fier nu prea ne dă mîna. Banii pe care îi avem, mai bine să-i cheltuim pentru arme gata. Iar ghiulelele, gloanţele, suliţele — trebuie să le făurim din fierul nostru. În ţară se găsesc patruzeci de turnătorii, şi fiecare poate da 300 de puzi pe an, adică toate la un loc — douăsprezece mii de puzi de fier.

— Douăzeci de mii de puzi trebuie să scoată toate, — întrerupse Nosaci, — hatmanul a scris că de la fiecare să cerem cîte cinci sute de puzi pe an.

Ivanici dădu din mîini. Se uită la Vîgovski. Acesta îşi răsucea mustaţa, chibzuia.

— Douăsprezece mii de puzi de fier gata topit pot fi găsiţi chiar şi astăzi la manufacturistul şved Adam Vinnius. — Tăcu, aşteptînd să vadă ce va spune Nosaci. Întrucît acesta tăcea, el urmă: — Dacă nu-l vom cumpăra noi, îl va vinde altora: leşilor sau ungurilor, sau moldovenilor.

— Doar dacă-l vom lăsa să iasă din ţară, — îl întrerupse Nosaci.

— Cum am putea să nu-l lăsăm? — întrebă cu mirare Vîgovski. — Adam Vinnius este un neguţător străin, supus al reginei şvedeze, fierul este avutul său, poate face cu el ce vrea. Dacă vom începe să nedreptăţim neguţătorii de peste hotare, ei nu vor voi să se împace cu acest lucru, şi nici unul n-o să mai facă negoţ cu noi.

— Fierul nu-i urşinic, şi nici piper, — o ţinea morţiş Nosaci.

— De luat nu i-l poţi lua, — sprijini cu tărie Ivanici pe Vîgovski. — Poţi doar să i-l cumperi.

— Şi ce preţ cere acel Vinnius?

— Despre asta încă n-am vorbit cu el. Şi nici nu-i treaba mea. Mă gîndesc să dăm această însărcinare lui

pan Garmaş. Să se rînduiască totul ca între doi negustători.

Sprîncenele lui Garmaş se arcuiseră. „Aha! Am vîndut fierul lui Vinnius şi acum îl cumpăr de la el!"

— Bineînţeles, pan Garmaş va cumpăra acel fier pe socoteala cancelariei marelui nacealnic al chervanelor.

Sprîncenele lui Garmaş coborîră la loc. Capul său cu părul rotunjit se plecă cu umilinţă jos de tot şi rămase astfel nemişcat.

Nosaci oftă. Cele două turnătorii pe care pusese mîna cu uşurinţă, îi alunecau printre degete. Nu s-ar putea oare să le arendeze acestui Garmaş? Măsură cu o privire cercetătoare pe Garmaş şi-şi zise: „Cu ăsta o să mă înţeleg. Iar dacă o să facă nazuri, am eu ac de cojocul lui". Se gîndi şi spuse hotărît:

— Bine, pane mare diac, cred că se poate cumpăra fierul de la Adam Vinnius. Va trebui ca marele vistiernic să-şi mai dezlege oleacă baierile pungii.

Ivanici doar mormăi ceva pe sub nas — vezi doamne, ce poate face el? N-are ce face.

— Cît despre celelalte...

— Cît despre celelalte, — întrerupse Vîgovski cu nerăbdare pe Nosaci, — va trebui să trimitem slujbaşi în acele locuri unde se găsesc turnătorii, ca să vadă ce poate da fiecare cuptor şi fiecare turnătorie.

— Îţi dai seama cîtă vreme trebuie pentru aceasta? Nu e bine. Hatmanul o să ne taie capetele. Nu putem să întîrzîiem, — se împotrivi Nosaci. Dar nu dădu altă dezlegare.

— Douăsprezece mii trebuie să socoteşti că le şi ai în buzunar, — vorbi înflăcărat Vîgovski. — Să le punem în lucru. Din atîta fier o să iasă gloanţe şi ghiulele berechet. Şi în vremea asta facem rost şi de ceea ce mai trebuie.

Garmaş cercetă pe marii nacealnici cu o privire furişe. Gaşca nu-i rea. Cu asemenea oameni nu pierzi — mai degrabă ai un cîştig bun. Acest gînd îl înbărbătă, dar el nu-şi arătă prin nimic mulţumirea sa.

— Aşa dar, pane Garmaş, vorbeşte cu acel manufacturist şved, iar fierul trimite-l grabnic la Kozeleţ, la turnătorie. Înţelege-te cu el, chiar astăzi, şi dă-mi de veste numaidecît.

— Am înţeles, pane mare nacealnic al chervanelor, — rosti cu smerenie Garmaş, ridicîndu-se, şi plecîndu-se în faţa lui Nosaci.

„Un neguţător isteţ!“ — îl lăudă pe Garmaş în sinea sa Nosaci. Şi se gîndi mulţumit: „Cu ăsta nu pierzi“.

Cu Vinnius treaba fu rînduită repede. Nemernicul neguţător ceru fără să clipească un preţ de trei ori mai mare decît acela plătit de el lui Garmaş. Despre acel fier pe care-l cumpărase nu demult vorbea ca despre avutul său, deşi se găsea încă în magaziile lui Garmaş. Dar nici Garmaş nu era o momîie. Se tocmi aprig. Neguţătorul şved ţinea morţiş la preţ. În cele din urmă, bătură palma, băură drept aldămaş un clondir de rachiu şi rămaseră mulţumiţi unul de altul, şi fiecare de el însuşi.

În seara aceea, Adam Vinnius se întîlni între patru ochi cu marele diac, îi mulţumi pentru bunăvoinţa pe care i-o arată şi spuse printre altele:

— Ducele Carol-Gustav s-a urcat pe tronul Sveziei. Regina Christina a părăsit treburile de stat. Domnul cancelar Axel Oxenstierna, o ştiu foarte bine, are o mare preţuire pentru domnia voastră, pane cancelar. Solul şved la Moscova m-a rugat să vă spun acest lucru. Se aude că regele Carol-Gustav are de gînd să trimită un sol la hatmanul Hmelniţki. Ar vrea să ştie părerea domniei voastre în această privinţă.

Vîgovski privi drept în ochii neguţătorului. Adam Vinnius parcă şi uitase ce vorbise. Luînd de pe poliţă o besactea, începu s-o laude.

— Frumos lucru!

— Mă voi bucura dacă pan Vinnius o va lua ca amintire.

Vîgovski era o gazdă îndatoritoare.

— Pan cancelarul este un nobil adevărat, — rosti Vinnius cu cinstire şi totodată cu încîntare. Pentru mine e o mare bucurie să-i pot dovedi panului cancelar adînca mea cinste şi preţuire. Nădăjduiesc să-l mai văd pe panul cancelar.

— Îmi va face mare bucurie să vă văd oricînd, pane Vinnius.

Vîgovski întinse mîna neguţătorului. Acesta i-o strînse cu căldură, şi, scoţînd cu îndemînare din buzunar o cutiuţă, apăsă pe un bumb de aur, şi o puse pe masă în faţa diacului.

— Voi fi nespus de bucuros, dacă această cunună va împodobi capul soţiei domniei voastre, pane cancelar.

Vîgovski făcu din nou o plecăciune în faţa neguţătorului, şi acoperi cununa cu o foaie de pergament.

...Stînd lîngă fereastră, Vîgovski privea după Vinnius, care păşea ca un cocor, trecînd prin curte spre poartă, unde îl aştepta butca.

— Pane cancelar... — rosti visător Vîgovski. Zîmbi şi-şi lipi palma de buze. Cînd o deslipi, buzele îi erau strînse tare. Parcă ştersese cu mîna zîmbetul de o clipă.

...A doua zi după ce Garmaş fusese la Nosaci, Vîgovski îi spuse:

— Pane Garmaş, fă un drum pînă la Veprik. Ai auzit cît de mult sînt preţuite acum turnătoriile de hatman? Acolo, la Korîtnaia, se află un prieten al hatmanului, un hlop oarecare, pe care-l cheamă Pivtorakojuha. Am auzit că este un turnător bun. Ia-l la Veprik. Am să-ţi dau un hrisov pentru aceasta. Ai să iei de asemenea şi un hrisov pentru aducerea de pospoliţi. Vei primi de la canţelaria hatmanului banii pentru deschiderea unei turnătorii noi. Şi ţine minte: turnătoria nu este a mea, ci a ta. Ai înţeles?

— Cum să nu înţeleg, — răspunse Garmaş de-a dreptul jignit, — e lucru ştiut!

— Multe mai ştii. Nu e bine. Poate c-ar trebui să te facem să mai uiţi cîte ceva.

— Din aceasta nu veţi trage nici un folos, pane mare diac.

— Cît ai luat de la Vinnius? — întrebă deodată Vîgovski.

Garmaş se lăsă repede pe spătarul jeţului.

— Domnul cu mine!

— Şi zloţii tot cu tine! — zise batjocoritor Vîgovski. Ei? Aştept!

— O mie de zloţi, — răspunse încet Garmaş. — Ce, v-a spus el ceva, pane diac?

— Tu ai spus, — rîse Vîgovski. — Imi place că eşti deştept. Păstrează-ţi zloţii.

Garmaş nu se bucură. Dărnicia aceasta dovedea că în curînd va trebui să scoată şi mai mult din pungă.

— Cu Nosaci v-aţi înţeles?

— Da!

— Cam zgîrcit eşti la vorbă astăzi, pane Garmaş.

— Eu nu sînt păstrător numai cu banii, — glumi posomorît Garmaş.

— Aşteaptă să vină încoace neguţătorii moscoviţi, o să ai noi tovarăşi... Acum sîntem oamenii aceluiaşi ţar. O să strîngem cureaua. Cine ştie, poate o să-ţi ia şi turnătoriile tale.

Garmaş se uită ager la Vîgovski, căutînd să ghicească încotro bate. Marele diac nu spuse nimic mai mult şi, oftînd, Garmaş rosti oţărît şi dîrz:

— E bine că avem un singur ţar, dar ar trebui ca fiecare să-şi aibă buzunarul său.

— Numai buzunarul? — întrebă Vîgovski fără să-şi desprindă privirea străpungătoare de la faţa lătăreaţă a lui Garmaş.

— Altceva nu ştiu, — se feri acesta să dea un răspuns.

Vîgovski lovi cu pumnul în masă.

— Minţi! Ştii. Ştii mai multe decît ar trebui să ştii, jupîne neguţător!

— Nu striga, — se rugă Garmaş, întinzînd mîinile spre Vîgovski, — putem fi auziţi! — Făcu semn spre uşă şi rămase nemişcat, aşteptînd să asculte ce va mai spune Vîgovski.

— Ai să te duci la Veprik. Acolo fă totul aşa cum am vorbit. Să n-ai nici o grijă. În noaptea asta eu am să plec în tabăra hatmanului. A, vreau să-ţi spun: Kapusta, în carne şi oase, a sosit de la Bahcisarai, — spuse el deodată, parcă atunci şi-ar fi amintit.

— Ar fi vremea să tocăm *kapusta*[1]) asta, — îşi dădu cu părerea plîngăreţ Garmaş.

— Încă nu-i vremea. Nu eşti bun gospodar. Cine toacă varza în iunie?!

— Panul diac ştie mai bine cum şi ce, — încuviinţă Garmaş.

Şi cu aceasta se despărţiră.

Dimineaţa, cînd Vîgovski era încă în crivat, esaulul Ţîbenko dădu buzna pe uşă.

— Pane mare diac, vă cheamă hatmanul!

Clănţănind din dinţi, Vîgovski îşi lăsă pe covor picioarele sale vînoase şi răcni către Ţîbenko:

— Cizmele! Pantalonii! Contăşul!

— Cum a sosit aşa pe nepusă masă? De ce?

---

[1]) Varză (în limba ucraineană). (N. red. rom.)

Nu-şi putea trage de loc cizmele. Ţîbenko aştepta în prag. Văzîndu-i, cu coada ochiului înroşit, faţa slugarnică, diacul zbieră:

— Ieşi afară!

Calul îl duse repede la cantelarie. Intrînd înăuntru, găsi acolo pe Nosaci, pe Ivanici şi pe Zosima, egumenul soborului din Cernigov. Dînd bineţe hatmanului, după cuviinţă, se apropie de masa la care şedea acesta. Hmelniţki dădu din cap şi spuse prietenos:

— Şezi, diece.

Vîgovski se lăsă smerit pe laviţă alături de Ivanici. Îl fulgeră un gînd: „Dar unde-i Kapusta?" O uşă lăturalnică scîrţîi. Lavrin Kapusta intră, îngustînd ochii din pricina potopului de lumină care se revărsa în cantelarie pe ferestre. Se îndreptă spre laviţa pe care şedeau Vîgovski şi Ivanici. Le strînse mîinile şi se aşeză lîngă Vîgovski. Acesta îl privi cu coada ochiului şi întrebă:

— Cum ai călătorit?

— Bine, — răspunse scurt Kapusta.

Hatmanul întoarse capul spre ei. Vîgovski ascultă ce spunea egumenul.

Ştergîndu-şi fruntea asudată cu o năframă, Zosima se plîngea:

— Semion Podobailo, polcovnicul Cernigovului, îşi face de cap.

— Acum nu-şi mai face de cap, părinte egumen, ci luptă cu şleahta leşească, — spuse mohorît Hmelniţki.

Zosima clătină din barba sa lungă, neagră şi, lăsînd fără răspuns vorbele hatmanului, tăcu o vreme, după cum cerea cuviinţa. Apoi se plînse mai departe:

— Acel Podobailo Semion a poruncit ca tot fierul din turnătoria sfintei noastre monastiri să fie luat pentru oaste, urmînd ca şi fierul care va fi scos în viitor din turnătoria noastră să fie luat tot pentru oaste. Şi-a însuşit avutul unui lăcaş dumnezeesc. Asta-i nemaivăzut!

Egumenul Zosima dădu mîinile înlături cu mînie şi se uită pe rînd la Vîgovski, la Kapusta, şi la Nosaci, care şedeau în faţa sa, aşteptînd parcă sprijin de la ei. Neprimindu-l, se întoarse iarăşi spre Hmelniţki.

— Ascultă-mi ruga, hatmane, căci ruga aceasta nu-i spre folosul meu. Tot zbuciumul meu e pentru binele sfintei monastiri. Numai domnia ta, ocrotitorul credinţei noastre, eşti nădejdea mea; potoleşte-l pe neobrăzat, curmă

fărădelegile sale prosteşti şi protivnice lui dumnezeu, pentru care îl aşteaptă muncile iadului, trebuind să dea răspuns pe lumea cealaltă în faţa sfîntului Zosima, ocrotitorul monastirii noastre.

Hmelniţki plecă fruntea. Răsufla greu. Venise să pună la cale lucruri mari. Şi iată că egumenul se năpustise asupra lui, înfigîndu-şi ghiarele ca un corb. Croncănea, croncănea fătarnic. Ar trebui trimis la mama dracului. Dar nu-i cuminte să facă aşa ceva. O vorbă de hulă să-ţi scape şi ar stîrni zarvă prin toate bisericile şi monastirile. Te-ai pomeni cu afurisenia mitropolitului pe cap. Kossov abia aşteaptă un prilej... Şi el vorbi egumenului, cît putu mai blajin :

— Părinte, Podobailo a făcut ceea ce i-am poruncit eu prin universal.

Zosima ridică mirat ochii asupra hatmanului, deşi ştia prea bine că Podobailo îndeplinise o poruncă.

— Prin universalul meu, părinte, — zise a doua oară Hmelniţki. — Ne trebuie mult fier. Sfinţia ta nu vei fi nedreptăţit. Pentru fier, vei căpăta zloţi, atît cît vei cere.

— Fierul nu-i al meu, turnătoriile nu sînt ale mele, ci ale lui dumnezeu, — bombăni egumenul.

— Dumnezeu n-are nevoie de banii noştri, — zise Hmelniţki, — deci n-avem cui să-i dăm.

Egumenul se foi în jeţ, de parcă cineva ar fi pus sub el cărbuni aprinşi.

— M-am rugat celui de sus, pane hatman, ca să-ţi dăruiască biruinţă asupra leşilor! — glăsui egumenul fără să se înţeleagă dacă vorbea cu părere de rău sau cu dojană.

— Pentru rugi primeşte mulţămirea mea, — spuse Hmelniţki, plecînd capul. — Cît despre turnătorii, să n-ai nici o grijă. Au fost ale sfinţiei tale, ale sfinţiei tale vor rămîne. Dar atîta vreme cît e război, va trebui să dai fierul pentru oaste. Sfinţiilor voastre, nu vă trebuie fier în lăcaşul domnului. Doar toţi călugării au cruci!

Obrajii egumenului se învăpăiară. Îşi smuci crucea de aur de pe rasă şi sticli ochii cu răutate.

— Trebuie să facem împrejmuire de gratii la mormintele cucernicilor părinţi care odihnesc în ţintirimul monastirii. Porţile-s putrezite demult. La chiliile novicilor trebuie să facem uşi de fier...

— Oare, vor să fugă novicii sfinţiei tale?

— Nu şugui, pane hatman, — ridică glasul egumenul.

— Eu nu şuguiesc, — răspunse printre dinţi Hmelniţki. — Pentru războiul pe care l-am început împreună cu norodul rus, împotriva asupritorilor credinţei noastre pravoslavnice, împotriva papistaşilor, voi jertfi totul. — Glasul lui Hmelniţki tuna vajnic. — Totul, părinte egumen, şi nu numai fierul monastirilor îl voi lua, ci, dacă va fi nevoie, voi porunci să fie topite, pentru tunuri, chiar şi clopotele.

Egumenul sări în sus spăimîntat.

— Mare păcat, mare păcat! — spuse el repede.

— E păcatul meu. Eu îl voi ispăşi înaintea lui dumnezeu. Dar sfinţia ta nu-ţi veţi ispăşi păcatele, dacă nu vei lupta împotriva papistaşilor. Ai dori ca în monastirea sfinţiei tale să se facă stăpîni uniaţii?

— Ce vorbă-i asta, pane hatman? — vorbi egumenul, dînd din mînă a neîncuviinţare şi trăgînd de cruce.

— Să se plătească numaidecît monastirii banii pentru fier! — îi porunci Hmelniţki lui Ivanici.

Ascunzîndu-şi privirile sub sprîncene, Zosima mormăi o binecuvîntare şi duse crucea la buzele lui Hmelniţki. Mîna lui întîrzie ridicată sus, parcă aşteptînd ca hatmanul să i-o sărute.

Dar Hmelniţki nu i-o sărută.

Egumenul ieşi cu paşi repezi din cancelarie, măturînd podelele cu rasa sa lungă.

— Îmi plesneşte capul, — se plînse Hmelniţki, lăsîndu-se în jeţ şi sprijinindu-se cu coatele de marginea mesei.

— Ar trebui să te odihneşti, — îl sfătui grijuliu Vîgovski. — Popii aceştia îţi dau numai griji.

— Voi toţi îmi daţi numai griji, — spuse Hmelniţki. — Scrie îndată un universal, — urmă el, — poruncind ca turnătoriile monastirilor Kievo-Pecerskaia, Sofievski şi Novgorod-Severski să dea tot fierul pentru oaste. Atît!

— Am înţeles, — răspunse slugarnic Vîgovski.

Hmelniţki tăcu, şi apoi, privind peste capul lui Vîgovski spre chilimul din perete pe care atîrna un arc şi un mănunchi de săgeţi, pe care i le dăruise cu un an mai înainte hanul Islam Ghirei, spuse:

— Găteşte-te de drum, pane diac.

Vîgovski se îngălbeni şi degetele cu care ţinea faţa de masă începură să-i tremure. Glasul său răsună surd cînd întrebă nerăbdător:

— Încotro ?

— La Kazikermen, ca să schimbi pe beiul Şirinului şi pe tătarii prinşi, cu oamenii noştri care-s robi în Krîm. Kapusta s-a înţeles cu hanul în privinţa asta.

Vîgovski răsuflă uşurat.

Hmelniţki îi făcu semn din cap lui Nosaci :

— Cheamă-i înăuntru pe neguţători.

Nosaci se îndreptă sprinten spre uşă.

...Neguţătorii treceau sfielnici pragul cancelariei hatmanului. Nu ştiau pentru ce fuseseră chemaţi, dar fiecare îşi spunea : orice-ar fi, tot cu bani se va isprăvi. Biruindu-şi durerea de cap, Hmelniţki le ieşi în întîmpinare zîmbitor şi le strînse mîna pe rînd, poftindu-i îndatoritor să se aşeze pe laviţă.

— Să nu vă supăraţi pe mine, jupîni neguţători, că v-am luat de la treburi — aşa sînt vremurile. Nici eu nu dorm şi nici pe alţii nu-i las să doarmă.

Îşi umplu luleaua cu tutun. Vîgovski scăpără foc cu amnarul şi întinse hatmanului iasca aprinsă.

— Pavlo Ostronos ? — întrebă Hmelniţki pe un neguţător cu jupan albastru, după ce-şi vîrî luleaua între dinţi.

— Eu sînt, prea luminate pane hatman.

Cel strigat sări în picioare şi vru să se închine adînc, dar Hmelniţki îl împunse uşor în umăr şi el căzu pe laviţă, lovindu-se cu capul de perete. Toţi zbucniră în rîs. Hmelniţki se întoarse şi se apropie de masă, cu chipul chinuit de o durere cumplită. Se lăsă în jeţ şi, frecîndu-şi fruntea cu palma, începu :

— V-am chemat, jupîni Ostronos, Veremienko şi Baran pentru o treabă foarte însemnată. Sînteţi oameni avuţi. — Neguţătorii se mişcară neliniştiţi pe laviţă. — Staţi, că nu vă iau banii, — îi linişti hatmanul. — Banii sînt ai voştri, nu ai mei. Eu nu sînt Potocki şi nici hanul din Krîm. Eu mă îngrijesc de binele vostru. De aceea v-am şi chemat. Ascultaţi cu luare aminte. De la Mozîr pînă la apele cele repezi ale Osterului se află multe băi de mineraiuri fără stăpîn ; leşii au fugit, şi nimeni nu se învredniceşte să scoată acele mineraiuri din smîrc. Pierdem atîta fier. Iar nouă ne frige buza după el. Ne războim cu o armie leită în zale, în platoşe şi coifuri, înzestrată cu tunuri, şi cu ghiulele berechet. Nu se bate numai cu arcuri şi cu săgeţi. De aceea vă spun, apucaţi-vă temeinic de treabă. Scoateţi mineraiul din mlaştini, vă dau încuviinţare, clădiţi topi-

torii, topiți fierul, numai nu sfărîmăcios, cum ai dat tu anul trecut, Veremienko (negustătorul cu pricina își acoperi ochii cu genele, și-și lăsă capul în jos) — ci bun, mlădios, ca din el să putem turna ghiulele tari, să spargă zidurile cetăților, ca gloanțele făurite din el să străpungă aidoma săbiilor de Damasc. Dări n-am să iau de la voi. Numai că tot fierul trebuie să-l dați pentru nevoile oastei. Vă opresc sub osînda cu moartea să-l vindeți altundeva, în mîini străine.

Vîgovski se gîndi: „Bine că a plecat Garmaș". Nosaci se bucură de asemeni, oftînd ușurat.

Negustătorii tăceau. Hmelniți nu-i zorea. Pufăia din pipă și aștepta.

Cel dintîi se ridică, dregîndu-și glasul, Veremienko.

— Noi sîntem negustători de rînd. N-avem cine știe ce bani. În zadar trăncănesc oamenii.

— Nu v-am numărat banii, am alte griji, — zise Hmelniți, — și nu mă gîndesc să-i număr. Înțelege. Trebuie să cîștigăm cea din urmă luptă cu șleahta leșească. Dacă n-o cîștigăm — atunci dumneata, copiii, nepoții și strănepoții dumitale veți rămîne robi, schismatici, veți putrezi pe catargele turcești. Iar bănișorii dumitale vor curge în buzunarul lui Potocki și al altora de teapa lui. La asta trebuie să te gîndești.

Iakov Baran, care se tot foia să spună o vorbă, sări ca înțepat:

— Prea luminate hatman, vom face totul cu dragă inimă! Poruncește să ni se dea încuviințările trebuincioase. Clădim topitorii. Dăm fier. Poruncește să ni se dea oameni de muncă. Facem totul pentru țara și credința noastră.

— Înțelepte vorbe! — îl lăudă Hmelniți.

Negustătorul duse mîna la piept.

— Dumnezeule, nu ne vom cruța viața pentru ca să doborîm șleahta!

— Cît va plăti cancelaria pentru pud? — întrebă grijuliu Ostronos.

— Șapte groși — spuse cu tărie Hmelniți, suflînd fumul spre tavan.

— Dumnezeule! — gemu Iakov Baran și se așeză pe laviță, fără să înțeleagă dacă-i adevăr sau șagă.

— Șapte groși de pud, — spuse din nou Hmelniți. — Iată, să vă povestească pan Lavrin Kapusta cum se chi-

nuiesc robii la Bahcisarai. Ei sînt fraţii voştri, suflete de creştini! Trebuie să-i scăpăm. Ori poate vrea careva dintre voi să se ducă la Şargorod? Pînă azi stau acolo în ţepi două sute de cazaci de-ai noştri, schingiuiţi de Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei. Pentru marea noastră luptă ar fi deajuns să vă plătim şi cinci groşi de pud.

Iakov Baran se grăbi să spună:

— Ne învoim, prea luminate pan.

— Bine, — zise mulţumit Hmelniţki. — Duceţi-vă şi apucaţi-vă de lucru. Veţi primi de la Nosaci toate hrisoavele. Dacă veţi avea vreo supărare, veniţi de-a dreptul la mine.

Îi petrecu pînă la uşă, bătîndu-i uşor pe spate.

24

Adunînd sub buzduganul său o armie puternică, Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, începuse să înainteze în ţinutul Braţlavului încă de la sfîrşitul lunii mart. Armia sa era alcătuită din douăsprezece reghimente de călărime şi patru de pedestraşi, un pîlc de reiteri, trimişi de electorul Brandenburgului, o sută de tunuri, cu podvezi îndestulătoare de ghiulele şi pulbere.

Potocki cel tînăr, starostele de la Kameneţ, pornise în ajutorul lui cu un mare steag de joimiri. Iar dacă solia lui Jaskulski izbutea să se înţeleagă cu hanul Islam Ghirei, atunci armiei lui Potocki urma să i se adaoge şi urdia de o sută de mii de tătari. Cu asemenea armie, Hmelniţki n-ar fi putut s-o scoată la capăt, deşi, după cum primise veşti hatmanul coroanei, în ajutorul cazacilor venea oastea moscovită, sub porunca voievodului Boris Petrovici Şeremetiev.

Hatmanul coroanei chibzuise astfel: să măture din calea sa oştile de acoperire — polcul lui Bohun şi al lui Gluh — pe care i le trimisese în întîmpinare Hmelniţki, fără însă a-şi împrăştia armia ca să împresoare cetăţile şi tîrgurile, şi totodată să zdrobească oştile împreunate ale cazacilor şi ale moscoviţilor şi să lovească din spate oastea care pornise spre Rusia Albă şi spre Litvania.

Ceti scrisoarea regelui, pe care i-o adusese o ştafetă la Şargorod, glăsuind: „în războiul ce începe ne vom măsura

cu un dușman, care nu se bate numai în cîmp, ci și în tîrguri și în cetăți greu de cucerit. Deci, trebuie să i se ia înainte ca să nu pună mîna pe toată Ucraina" — hatmanul coroanei izbucni în rîs. Prea multe temeri îl frămîntau pe Jan-Kazimir. Pe cuvînt de cinste, anul acesta se va pune capăt tuturor nenorocirilor care loviseră Rzecz Pospolita. Cu acei lotri, cu Bohun și cu Gluh, se va răfui încă înainte de paște. Trecu însă și paștele, iar sorocul răfuielii era încă departe. De lucrul acesta începu să-și dea seama și hatmanul coroanei, nu numai reimentarii săi. Chiar și înfumuratul gheneral Schőnberg se roșea ca un rac cînd venea vorba despre Bohun. Ce folos că Bohun părăsise Vinnița? Inafară de bacali și de femei, în tîrg nu rămăsese nimeni. Ce folos că joimirii pîrjoliseră Șargorodul? Că trăseseră în țepi încă cinci sute de pospoliți de-a lungul șleahului hătmănesc dintre Mejiboj și Șargorod? Oastea lui Bohun tot nu se împuținase.

Cazacii prinși dădeau vești mincinoase. Din vorbele lor ieșea că Bohun are ba patruzeci de mii de cazaci, ba cincizeci de mii, ba numai zece mii cu totul.

In ajutorul hatmanului coroanei sosiră douăsprezece steaguri de moldoveni, sub topuzul reimentarului Wojciechowski. Acești oșteni năvăliră în Iliinți, dar acolo nu găsiră cazaci. Se spunea că polcurile căzăcești se trăseseră, fără luptă, o parte spre Verbice, și cealaltă spre Rahnî. Fiind sigur că Bohun se află pe undeva pe aproape, hatmanul coroanei porunci armiei să înainteze spre Verbice, și repezi o parte din călărime către Rahnî.

Armia trecu prin Kalnik, Dașev și prin Gorodok, așezări din care locuitorii fugiseră aproape cu toții. Cotropitorii dădură foc bisericilor, spînzurară doi popi și pentru orice împrejurare luară în robie, după obiceiul tătarilor, două sute de femei, pe care le mînară sub paza moldovenilor înapoi spre Kameneț.

Intre timp își dădură seama că Bohun nu se afla nici la Rahnî, nici la Verbice. După întoarcerea lui Olekszycz cu degetele retezate, drept răspuns, cînd auzea numele lui Bohun hatmanul coroanei turba de mînie. Pufnind în mustățile sale sure și lungi, se învăpăia în obraz și, tropăind din cizmă, își pierdea vestita sa stăpînire de sine.

— Dobitocule! Hlopule! Golanule! Așteaptă, pun eu mîna pe tine. In genunchi ai să-mi ceri îndurare.

Dar nu putu să pună mîna pe Bohun. Trecu şi primăvara ploioasă. Zilele frumoase de mai începură să aducă adierile stepei. În lanurile de secară înflori romaniţa. Dar pretutindeni, în satele prin care trecea armia coroanei, era un pustiu de moarte, şi toate aceste case goale, toate hornurile deasupra cărora nu se ridica fumul, toate uşile şi ferestrele care se căscau larg, toate erau o cumplită prevestire care-i făcea nu numai pe joimiri, dar chiar şi pe hatmanul coroanei şi pe reimentarii săi să-şi piardă somnul şi liniştea.

Potocki îşi dădu seama că el şi armia sa nu-l luaseră pe neaşteptate pe Bohun. Că nu el, hatmanul coroanei, îl sileşte să lupte, ci, dimpotrivă, Bohun îl duce de nas, pe el, un războinic încercat, îl scoate din răbdări şi treptat îi răpune pe cei mai buni joimiri, făcînd ca armia să risipească în vînt ghiulelele şi pulberea. În toate acestea hatmanul coroanei vedea mîna blestemată a sotnicului Hmel din Cehrin, pe care el nu-l numea niciodată hatman şi nu îngăduia ca vreunul din reimentari să-l numească astfel.

Aşa dar, mîna mîrşavului schismatic se simţea în toate. Şi faptul că pospoliţii fugeau din sate, iar cazacii luptau aşa cum găseau ei de cuviinţă, fără a se supune voinţei sale, îl făcu pe Potocki să-şi iasă din sărite.

Turbat de mînie, hatmanul coroanei năvăli cu un pîlc înaintat de husari în Nemirov, şi începu să taie cu mîna sa pe hlopi. Uliţele din Nemirov fură acoperite curînd cu leşurile tîrgoveţilor, care nu izbutiseră să plece împreună cu cazacii.

Făcînd popas în satul Kletnîi, hatmanul coroanei chemă la sfat pe reimentarii săi. La acest sfat, oricît de neplăcut ar fi fost acest lucru, el trebuia să mărturisească faptul că era cu neputinţă să mai înainteze astfel prin ţinutul aflat sub acoperirea sotniilor de cazaci ai lui Bohun, întrucît armia putea fi ameninţată curînd de o mare primejdie.

Iar gheneralul Schönberg, fără a ţine seama de cuviinţa datorită hatmanului coroanei, îl întrerupse cu obrăznicie, spunînd că, dacă reiterii săi nu vor primi de îndată simbria cuvenită, vor părăsi armia şi se vor întoarce în Brandenburgul lor. La auzul acestor vorbe, ochii hatmanului coroanei ieşiră din orbite. Obrăznicia nemaipomenită a neamţului îl încrîncenă ca un trăsnet din senin. Lovind cu

pumnul în toba din faţa lui, pe care se afla desfăşurată harta ţinutului în care înaintaseră, zbieră :

— Cară-te de aici cu reiterii tăi puturoşi !

Dar nu mult după aceea, potolindu-se, hatmanul coroanei trebui să-şi ceară iertare şi să dea gheneralului, din punga sa, o mie de zloţi. Sfatul hotărî să-l silească pe Bohun să dea lupta lîngă Uman, şi să-l nimicească. Înainte de asta însă, să i se trimită încă odată o scrisoare, îndemnîndu-l să se lepede de Hmelniţki şi să se supună regelui. Se hotărî ca scrisoarea să-i fie trimisă printr-un pospolit, deoarece după păţania lui Olekszycz nici un şleahtic nu voia să ia asupră-şi această însărcinare.

Sfatul se ţinea într-o miercuri. Hatmanul coroanei vesti că, în sîmbăta care urma, va cerceta armia.

Prin reghimente, locotenenţii şi rotmiştrii spuneau joimirilor că războiul se va sfîrşi curînd. Bohun se va supune regelui, iar cazacii vor închina steagul sub zidurile Umanului. Simbria li se va plăti la Uman. Dealtfel, acel tîrg este foarte bogat. Acolo, în magaziile negustătorilor, se găseşte multă marfă, iar tîrgoveţii au aur, argint şi lucruri scumpe. Hatmanul coroanei va lăsa tîrgul pentru trei zile pe mîna joimirilor, şi în trei zile nu numai că vor avea prilejul să bea vinuri bune şi să înfulece carne pe săturate, dar vor putea să-şi încarce şi caii cu avuţii, nemaivorbind de faptul c-or să petreacă în voie cu cîte fete frumoase vor pofti.

Joimirii se mai înveseliră şi se apucară să-şi cureţe armele şi să se gătească pentru cercetare.

Veni şi sîmbătă. Armia se înşirui pe cîmpul de lîngă Kletnîi. Hatmanul coroanei, însoţit de Piotr Potocki, starostele din Kameneţ, de gheneralul Schönberg, de reimentarul Wojciechowski, de pan Pjasecki, dregătorul canţelariei regeşti, de reimentarul Ruszczyc şi de gheneralul Christoph Sondermann, trecea călare de-a lungul rîndurilor aliniate, ţinînd în mînă buzduganul auriu. În urma lui, doi rotmiştri de husari duceau tuiurile, şi după acestea steagul regesc roş-alb, cu crucea de aur în vîrful lăncii.

Husarii stăteau drepţi în rînduri. Razele soarelui licăreau pe aripile de oţel din spatele lor. Prin deschizăturile vizierelor lăsate în jos le sclipeau ochii. Dragonii, cu dolmane roşii, aruncate într-o parte, ţineau săbiile la umăr, iar alături de dragoni, leiţi în zale, cu coifuri, cu archebuze şi muschete, stăteau parcă înfipţi în pămînt, înalţi de

un stînjen, reiterii lui Schönberg. Tunurile erau aliniate pe cîteva rînduri, şi în spatele lor se aflau harabalele încărcate cu ghiulele şi cu butoaie de pulbere. Iar mai departe, sub steaguri, se înşiruiau pedestrimea coroanei şi cetele de ostaşi moldoveni.

Trîmbiţele vuiră. Potocki îşi struni calul. Reimentarii încremeniră în spatele său. Hatmanul coroanei îşi simţi inima străbătută de un fior dulce. Era o clipă minunată. Cine va putea birui această armie? Întorcîndu-se către Remigian Pjasecki, dregătorul cancelariei regeşti, spuse:

— Rog pe luminăţia voastră să vestiţi măriei sale regelui că armia mea îşi va face datoria faţă de Rzecz Pospolita. Jesus mi-e martor că-l voi îngenunchia pe tîlharul Hmelniţki. Sabia, pe care mi-a dăruit-o sanctitatea sa papa Inocenţiu, nu va fi pătată de necinste.

Remigian Pjasecki, care adusese scrisoarea regelui, avea şi o însărcinare dată prin viu grai de cancelarul Leszczinski. Acesta îi ceruse să facă tot ce-i va sta în putinţă pentru a-l hotărî pe hatmanul coroanei să-şi croiască drum, neapărat, prin toate piedicile, spre a veni în ajutorul armiei regeşti, răzbind în spatele streliţilor moscoviţi, care de pe o zi pe alta trebuiau să se ivească sub zidurile Smolenskului.

Dîndu-şi seama că, la drept vorbind, armia hatmanului coroanei bătea pasul pe loc de trei luni, Remigian Pjasecki se nelinişti rău. De aceea el sprijinea cu aprindere hotărîrea de a arunca armia asupra Umanului şi îmboldea avîntul cam scăzut din inima trufaşă a bătrînului hatman.

— Cine ar putea stăvili, pane hatman al coroanei, — începu linguşitor Pjasecki, — înfăptuirea neclintitului ţel al domniei voastre? Pentru asemenea faptă nu-i nevoie de ajutorul urdiei.

Amintindu-şi de urdie, Potocki se posomorî. El ştia bine ce folositor ar fi fost ajutorul ei. Dar şi aici îi înfipsese jungherul în spate blestematul de Hmel. Acum era limpede că urdia nu va mai veni pînă în primăvara viitoare, sau în cea mai fericită împrejurare pînă în iarnă. Dar să se tot învîrtească toată vara şi toată toamna între Vinniţa şi Uman — asta ar fi pentru el nu numai o ruşine, dar l-ar ameninţa cu pierderea întregii armii pe care izbutise atît de greu s-o strîngă după înfrîngerea de la Batog.

Dregătorul cancelariei regeşti ştia şi el prea bine că lipsa ajutorului urdiei nu putea să nu înrîurească în rău

înfăptuirea ţelurilor lui Potocki. Încă nu primiseră veşti îmbucurătoare de la Jaskulski, care se găsea la Bahcisarai. Între timp se aflase şi la Varşovia că Hmelniţki speriase pe Islam Ghirei, şi pe deasupra că blestematul han se îmbolnăvise, iar vizirul urzea ceva, lucru pe care-l făceau şi cei de la Stambul. Apoi urcarea pe tronul Şveziei a lui Carol-Gustav, cu vechile lui năzuinţe asupra coroanei leşeşti, jocul cu două feţe al vicecancelarului Radzeewski, ochiadele pe care i le arunca Radziwill lui Carol-Gustav — toate acestea năşteau o stare sufletească puţin îmbucurătoare.

Şi nu de plăcere făcuse bătrînul Pjasecki această călătorie lungă şi nu tocmai lipsită de primejdii de la Varşovia pînă în lagărul hatmanului coroanei.

După cercetarea armiei, hatmanul coroanei porunci să se dea joimirilor douăzeci de butii cu vin, să se taie pentru ei, din ţarcurile sale, berbeci şi boi, şi pe reimentari îi pofti la masă în cortul său.

Noaptea, Remigian Pjasecki îşi luă rămas bun de la hatmanul coroanei şi plecă înapoi spre Varşovia. La despărţire, hatmanul coroanei, oţărît nu se putu stăpîni să nu se plîngă de cancelar, de vicleniile lui de vulpoi, de faptul că îl ponegreşte în faţa regelui. Sfînta fecioară e martoră cît poartă el, hatmanul coroanei, de grijă binelui regelui şi al Rzeczei Pospolita. Cancelarul coroanei ar trebui mai bine să vegheze asupra rînduielii din ţară. Ce se petrece acolo ? ! Hlopii i-au ucis mişeleşte singurul fiu. Fusese nevoit să poruncească nimicirea acelui cuib al tîlharilor şi răzvrătiţilor, acea Markowiecka. Dar ce folos ? Hlopii i-au ucis pe singurul său moştenitor. Şi oare nu mîna schismaticului Hmel e vinovată de această nelegiuire ? Oare s-a mai petrecut vreodată aşa ceva în Rzecz Pospolita pînă la acest Hmel ?

Remigian Pjasecki puse mîinile pe umerii hatmanului coroanei, în semn că-i împărtăşeşte durerea. Cine nu înţelegea jalea sa de părinte ?! Şi regele şi regina Maria-Luiza au fost nespus de mîhniţi cînd au auzit despre această nenorocire şi au încuviinţat în totul ceea ce au făcut dragonii panului hatman al coroanei la Markowiecka. Dar pe fiu nu-l mai poţi întoarce, e adevărat ! Cu atît mai aspru trebuie să fie panul hatman al coroanei faţă de schismatici. Să facă scrum totul, să pustiască, să ră-

pună, fără nici o milă. Să zvîrle pe Bohun din Uman, să răzbească spre Kiev. Pînă atunci vin în ajutor cu oştile lor voievodul Rakoczy al Transilvaniei şi hospodarul Moldaviei. Iar şvezii, azi-mîine, vor sări la miazănoapte în spatele moscoviţilor.

...Hatmanul coroanei nu izbuti să închidă ochii pînă în zori. Îndată ce zarea începu să se învăpăieze, dădu poruncă să se trîmbiţeze pornirea oastei la drum.

25

Bohun scoase sabia şi, fără să se uite înapoi, dădu pinteni calului. În urma sa duduia tropotul miilor de copite şi aproape de tot zbucni un strigăt înflăcărat:

— Chiar polcovnicul e în frunte, priveşte!

Era o clipă hotărîtoare a luptei. Necipor Galaida gonea lîngă Bohun cu tuiul în mînă. Cu un ceas înainte husarii uciseseră pe Gruşa, purtătorul tuiului, iar Galaida scăpase tuiul polcului şi Bohun poruncise ca el să-l poarte de acum înainte. Galaida ştia că tot polcul, toţi cazacii îl pizmuesc şi, ţinînd aprig în mîna stîngă tuiul, care flutura vesel în vînt, strîngea cu dreapta prăselele săbiei trasă din teacă. O clipă se uită înapoi, parcă vrînd să se încredinţeze că în urma lui vin cazacii, şi văzu miile de călăreţi în contăşe roşe şi verzi. Deodată auzi strigătul mînios al polcovnicului:

— Ochii cazacului nu sînt la ceafă!

Galaida întoarse repede capul şi vru să spună ceva, dar nu era vreme de vorbit.

Husarii se vedeau acum aproape de tot. Bohun îi izbi cu călărimea dintr-o parte. Încătărămaţi în platoşe grele şi cu aripi de oţel în spate, nici nu avură vreme să întoarne rîndurile ca să facă faţă năvalei, cînd Bohun se şi aruncă cel dintîi cu strigătul „slavă" asupra zidului lor de fier.

În aceeaşi clipă tunurile din şanţuri bubuiră asurzitor.

Cazacii se năpustiră cu baltagele lungi asupra împlătoşaţilor. Caii nechezau turbat. Ocări şi blesteme, gemete şi strigăte de ajutor, zăngănitul oţelului şi tropotul miilor de copite — totul vui de-a valma. Împresurat de sotnia sa de strajă, Bohun se repezise chiar în mijlocul husarilor, tăind în dreapta şi în stînga. Toţi cazacii vedeau deasupra

locului în care se afla polcovnicul lor tuiul alb ţinut sus de Necipor Galaida, în vreme ce el se apăra de lovituri, cu sabia încleştată în pumnul mîinii drepte.

Pretutindeni se ivea contăşul roş al lui Bohun şi cuşma sa neagră cu şlîc lung. Nu purta nici platoşă, nici zale, numai capul calului era apărat de o scufă de zale cu găuri la ochi. Nu trebui multă vreme pentru ca husarii să afle că însuşi Ivan Bohun se afla în fruntea cazacilor care se năpustiseră asupra lor. Şi numele acesta — Bohun — zbură deasupra cîmpului de luptă şi ajunse pînă în cortul lui Potocki, hatmanul coroanei, care bătu din picior, poruncind ca tîlharul Bohun să fie adus în cortul său viu sau mort.

Dar nimeni nu putu să-l aducă pe Bohun nici viu, nici mort. Husarii, izbiţi pe neaşteptate, potopiţi de tunurile lui Gluh şi de năvala vijelioasă a cazacilor lui Bohun, începură să dea înapoi. Nimeni nu mai cuteza să se arunce asupra polcovnicului. Toţi fugeau ca de dracu îndată ce zăreau tuiul alb. Dar Bohun se aprinsese şi răsărea unde era grămada mai mare de husari. Acestora le veneau în ajutor dragonii. Ca nişte aripi fîlfîiau, pe deasupra capetelor lor, dolmanele albastre. Sprijinindu-i, tunurile leşeşti începură să bubuie. Reiterii tropoteau greoi, cu muschetele în cumpănire, şi trăgeau necontenit asupra cazacilor.

Galaida simţi deodată că nu mai vede. Îşi şterse ochii cu mîna. Era roşie de sînge. Pesemne că husarul pe care-l doborîse din şa îi atinsese fruntea cu sabia sa lungă. Dar el trebuia să ţină tuiul sus deasupra capului polcovnicului. Spre norocul său, în clipa aceea Bohun îşi aruncă privirea spre el şi strigă sotnicului Berlo :

— Leagă-l la cap ! — şi smulse el însuşi tuiul din mîinile lui Galaida strigînd : — Înainte, cazaci !

Berlo îl legă pe Galaida la repezeală cu o năframă de mătase şi Bohun îi dădu tuiul înapoi. Şi tuiul alb flutură iară deasupra contăşelor roşii ale cazacilor.

Acum cînd rîndurile vrăjmaşe se rostogoleau îndărăt, cînd reiterii nu mai puteau opri călărimea căzăcească şi era limpede că leşii nu vor izbuti să cucerească Suhaia Balka şi să răzbească spre şleahul Umanului, Bohun îşi struni calul şi coti spre o dumbravă, unde cortul său fusese ridicat sub un stejar bătrîn. Galaida călărea în urma sa, răsuflînd adînc.

— Acum te poţi uita înapoi! — îi strigă Bohun şi zbucni în rîs.

Deodată deasupra cîmpului de luptă răsunară trîmbiţele leşeşti. Bohun întoarse calul într-o clipită şi trase cu putere de dîrlogi.

Dinspre rîndurile joimirilor venea în galop, drept spre cazaci, un călăreţ cu o năframă albă în vîrful săbiei.

Călăreţul se opri la vreo cincizeci de paşi înaintea rîndurilor de cazaci, şi strigă într-o pîlnie pe care o dusese la gură:

— Panul reimentar Zygmunt Ruszczyc cheamă la luptă cu sabia pe polcovnicul Bohun!

Bohun se uită zîmbind spre Osip Gluh şi spre esaulii care veneau călare către el. Necipor aştepta cu răsuflarea tăiată să vadă ce se va întîmpla. Gluh atinse umărul lui Bohun, şi Galaida îl auzi spunînd:

— Să nu faci asta, Ivane. — Bohun nu răspunse nimic, şi Gluh vorbi cu aprindere: — Acum nu trebuie să-ţi primejduieşti viaţa. Urzesc ceva iezuiţii. Dacă o să afle hatmanul că te-ai bătut, o să se mînie.

— Osip, — zise Bohun, cu ochi scînteietori, — panii şleahtici vor spune că Bohun e un mişel. Iar ocara va fi nu numai a mea, ci a întregii noastre oşti.

Şi înainte ca Gluh să mai spună vreo vorbă, Bohun strigă lui Berlo:

— Sotnic Berlo răspunde şleahticului că-l aştept pe reimentarul său. Ascultă, Osip, — îi spuse el lui Gluh, — pentru orice împrejurare porunceşte cazacilor să vegheze cu luare aminte. Să se întărească paza mai cu seamă la tunuri. Iar de mine să n-ai grijă. Îl cunosc pe acest Ruszczyc, am auzit despre vitejia sa. Un cîrcotaş încrezut. Se bate bine. Ce te-ai posomorît, Osip? Ai pierdut oare încrederea în sabia mea?!

— Să nu faci prostia asta, — o ţinea morţiş Gluh.

— Acum e tîrziu, — zise Bohun. — Iată-l! Vine.

Cînd Zygmunt Ruszczyc spusese hatmanului coroanei că-l va chema pe Bohun la lupta cu sabia, la început Potocki se împotrivi:

— Cum să te baţi cu un hlop!? Ar trebui biciuit!

Dar Ruszczyc stărui:

— Luminăţia voastră, nu pot să-l văd pe îngîmfatul acela cum se tot fuduleşte cu sabia sa. Pentru mine, un şleahtic al Rzeczei Pospolita, e o ruşine să privesc aşa

ceva cu mîinile încrucişate. Vă rog să-mi daţi voie, luminăţia voastră.

O clipă hatmanul coroanei şovăi. Dar, gîndul că atîta vreme cît va ţine lupta, chiar dacă ea nu se va sfîrşi cu izbînda lui Ruszczyc, armia se va odihni şi după aceea va lovi cu puteri noi în cazaci, îl sili să-şi dea încuviinţarea.

Capelanul oastei, reverendul pater Kalczynski, de faţă la acest schimb de vorbe, îşi dădu binecuvîntarea lui Ruszczyc, care plecase genunchiul înaintea sa.

— Jesus şi sfînta fecioară să te ocrotească, nobile pan! Taie capul şarpelui, duşmanului religiei noastre catolice!

Potocki îl îmbrăţişă şi-l sărută. Îi şopti la ureche:

— La nevoie fă semn cu năframa, şi-ţi dau ajutor. Reiterii şi tunurile vor deschide focul. Am avut grijă de toate. Dumnezeu să te binecuvînteze. Du-te, Ruszczyc.

Reimentarii şi joimirii petreceau pe Zygmunt Ruszczyc cu strigăte de încuviinţare, cînd acesta, legănîndu-se ţanţoş în şaua bătută în ţinte de argint, trecea printre rîndurile husarilor pe calul său sur.

Lat în spete, înalt, cu o cuşmă împodobită cu pene de păun, într-un contăş verde din felendreş scump de Bruxelles, încins cu un brîu de fir, ţinînd în mînă sabia trasă din teacă, cu care învinsese de peste patruzeci de ori în luptele sale din Rzecz Pospolita, reimentarul Ruszczyc îşi zbîrlea vesel mustăţile roşcate şi privea semeţ înaintea sa spre cîmpul bătătorit de copite, pe marginile căruia se îngrămădeau grijulii, deoparte şi de alta, joimirii şi cazacii.

În clipa cînd zări la capătul celălalt al cîmpului un călăreţ pe cal alb, în contăş roş, şi-şi dădu seama că este Ivan Bohun, se pipăi fără voie la piept, parcă voind să se încredinţeze că are pe el zalele din oţel subţire de Damasc. Asigurîndu-se că sînt pe el, îşi strîmbă gura, vrînd parcă să zîmbească dispreţuitor, dar inima începu să-i bată neliniştită. Dacă hatmanul coroanei i-ar fi strigat acum să vină înapoi, s-ar fi întors fără a sta o clipă pe gînduri.

Hatmanul coroanei ieşi din cort, se urcă pe un butoi şi luă ochiana din mîinile slujitorului.

Bohun şedea în şa, fără să scoată sabia din teacă, şi-l aştepta pe şleahtic. În clipa aceea, uitîndu-se la vrăjmaşul, care se apropia fără grabă, şi trăgînd cu urechea la vorbele cazacilor din spatele său, gîndul său zbură la Marta şi-şi aminti că se împlinea a treia săptămînă de cînd n-o mai văzuse.

La Uman îl ajunsese fericita veste că Marta născuse o fetiță. Cazacul care-i adusese această veste, vorbea cu el așa fel de parcă și-ar fi cerut iertare. Toți cazacii din polc știau că Bohun aștepta un băiat — un căzăcel. Dar cînd auzi că are o fiică, Bohun, spre mirarea vestitorului, nu se mîhni, ci fu foarte bucuros și se apucă îndată să scrie o epistolă soției sale, poruncind cazacului s-o ducă în goana goanelor în cătunul Glubokii, lîngă Kanev, unde Marta locuia la mătușa ei.

Își aminti cît a trebuit să stăruie pînă a înduplecat-o să plece din Uman. Dacă n-ar fi fost Hmelnițki, ea bineînțeles că nu l-ar fi ascultat în ruptul capului.

...Călărețul se apropiase. Bohun aruncă o privire fugară spre cazacii care se ațineau cu săbiile scoase, gata în orice clipă să sară în ajutorul polcovnicului lor, dacă șleahta ar fi încercat să umble cu vreun vicleșug.

Cu un glas, care nu îngăduia nici o împotrivire, el porunci aspru :

— Săbiile în teacă ! — Și se întoarse, știind bine că nimeni nu va cuteza să nu-i asculte porunca.

Răsună un clinchet prelung, care-i adeveri faptul de care el era încredințat.

După ce trimise porunci tunarilor și repezi cîteva sotnii dincolo de rîpele care înconjurau călărimea cazacilor, spre a zădărnici orice vicleșug din partea armiei coroanei, Osip Gluh veni mai aproape de locul luptei, împreună cu esaulii și cu sotnicii.

Necipor Galaida stătea printre cazaci, strîngînd în mînă sulița tuiului. Alături de el răsufla greu Semion Laznev.

— S-au apropiat, — auzi Galaida, lîngă ureche, glasul tulburat al lui Laznev. Răspunse încet :

— Da !

Numai cîțiva pași de pămînt bătătorit despărțeau calul lui Bohun de acela al lui Ruszczyc. Tăinuindu-și neliniștea care-l cuprinsese deodată, șleahticul își atinse cușma cu tăișul săbiei și cuviincios, cu o veselie prefăcută, rosti :

— Zygmunt Ruszczyc, reimentar în armia măriei sale regelui Rzeczei Pospolita, am cinstea să vă încredințez de prețuirea mea.

În liniștea încordată, ce se așternu deodată pe cîmpul pe care cazacii și joimirii priveau cu răsuflarea oprită, nu prea departe unii de alții, răsună glasul puternic al lui Bohun :

— Ivan Bohun, polcovnic al înălțimii sale hatmanului întregii Ucraine și al oastei zaporojene, Zinovi-Bogdan Hmelnițki, la porunca domniei voastre.

În aceeași clipă Necipor Galaida văzu cum șleahticul trase fulgerător de dîrlogi, cîrmindu-și calul spre dreapta, și cum Bohun, rămas la stînga șleahticului, își scoase sabia din teacă și o flutură pe deasupra lui.

Zăngănitul oțelului călit răsună deasupra cîmpului. Călăreții se îndepărtară, se ocoliră și se înfruntară din nou piept în piept, iar oțelul zăngăni iară.

Peste o clipă cazacii și joimirii priveau cum caii se ridicaseră în două picioare, sforăind și căznindu-se să se muște unul pe altul, în vreme ce izbiturile fulgerătoare ale călăreților plouau.

După cea dintîi lovitură, Bohun văzu că are în față un dușman puternic. Peste o clipă, atingîndu-i dinadins pieptul cu sabia, își dădu seama că reimentarul are zale sub contăș.

Hatmanul coroanei ținea ochiana strîns lipită de ochi și, bătînd cu talpa în pămînt, șoptea :

— Jesus-Maria, sfîntă fecioară, ajută-l pe cavaler !

Capelanul Kalczynszki îngenunchie în văzul joimirilor și, ridicîndu-și mîinile spre cer, se ruga pentru izbînda reimentarului Ruszczyc.

Pentru o clipă reimentarul se socoti mai tare decît cazacul. Căci ce altceva putea să însemne faptul că Bohun nu voia să-l înfrunte din față, lăsîndu-se descoperit mereu din coastă, și-și trăgea înapoi calul îndîrjit ? Ruszczyc începu să-l înghesuie. De două ori sabia aproape că atinse gîtul lui Bohun, dar de fiecare dată o lovitură zdravănă o îndepărta cu atîta putere, încît se părea că-i va frînge mîna din cot. Trăgîndu-și capul între umeri, el se găti să-i dea lui Bohun lovitura de moarte, care îl făcuse vestit în toată Rzecz Pospolita. Nu prea se întîmplase ca cineva să scape de această lovitură. Înfigînd pintenii în burta calului și smucind de dîrlogi, îl ridică în două picioare, trecu sabia fulgerător din mîna dreaptă în cea stîngă și o repezi din răsputeri spre gîtul lui Bohun.

Dar în clipa cînd Necipor Galaida era cît pe ce să sară în ajutorul polcovnicului său, deși își dădea seama totodată că-i prea tîrziu, căci acesta, pesemne era spintecat și luneca acum din șa — gînd la care o durere ascuțită sfre-

deli inima lui Galaida, silindu-l să închidă ochii — auzi strigătul de bucurie : „Slavă !“ şi deschise ochii.

Nu văzuse cum sabia lui Ruszczyc şuierase numai în văzduh, căci polcovnicul Bohun lunecase fulgerător sub burta calului, şi reimentarul fusese cît pe ce să zboare de pe calul său. Dar în clipa următoare Bohun se şi afla din nou în şa şi cu o lovitură năpraznică, fără greş, repezi sabia în capul lui Ruszczyc.

Reimentarul răcni sălbatic şi, rămînînd agăţat cu un picior în scară, se prăvăli de pe cal, care începu să se învîrtească turbat pe loc şi să necheze jalnic.

— Slavă !

— Slavă polcovnicului Bohun ! — strigau cazacii.

— Slavă ! Moarte panilor-leşi !

Joimirii se trăgeau în grabă spre şanţurile lor. Calul reimentarului tîrî după el trupul neînsufleţit al stăpînului său. Pe iarba bătucită rămăsese sabia, cuşma tivită cu samuri, şi o băltoacă de sînge, care se înnegrea repede.

Bohun îşi şterse cu cotul fruntea asudată şi, fără a băga sabia în teacă, se întoarse spre tabăra cazacilor.

...Noaptea, lupta se încinse din nou. Încrîncenat, hatmanul coroanei poruncise ca pînă în zori joimirii să scoată cu orice preţ pe cazaci din şanţuri, să răzbească la şleahul Umanului şi dimineaţa să pătrundă în Uman.

Fără a cruţa ghiulelele, tunurile leşeşti trăgeau neîntrerupt. De trei ori se năpustiră reiterii spre şanţuri la lumina faclelor. Husarii descălecaţi năvăleau rînd după rînd. Dar cazacii ţineau piept voiniceşte. Bohun şi Gluh cutreierau prin şanţuri, înflăcărînd pe luptători. Şi printre şirurile de cazaci trecea un şopot bucuros, îmbărbătător :

— Bohun e aici ! Polcovnicul e cu noi !

Cînd şi cînd, în întuneric răsuna glasul său vesel :

— Sînt aici, cazaci. Ţineţi-vă bine ! În zori soseşte hatmanul cu oastea rusească.

Cu prilejul unei scurte clipe de răgaz, cînd joimirii se trăseseră înapoi, Bohun îi spuse cu neliniştе lui Gluh :

— Dacă olăcarul nu se va întoarce pînă în zori, n-o să putem ţine piept. Un prins a dat în vileag că Potocki are douăsprezece polcuri şi o sută de tunuri.

— Ne vom ţine, Ivane ! Trebuie ! — rosti cu tărie Osip Gluh, pufăind din pipă.

— Altfel nu se poate, — încuviință Bohun, — dar gîndește-te cîți răniți avem ? ! Am poruncit să fie urcați în harabale și duși în codru. Orice s-ar întîmpla, acolo vor fi în mai multă siguranță. Doar leșii nu cruță nici răniți, nici femei, nici copii.

26

Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, ședea învelit cu o dulamă blănită, fără să poată închide ochii. Gîzele se îmbulzeau deasupra focului și piereau în flăcări. De trei ori trimisese joimiri să prindă vreun cazac, dar trimișii nu se mai întorseseră. Una din două : sau trecuseră la cazaci, sau fuseseră prinși de ei. Pînă acum el nu știa cîtă oaste se afla în fața lui. Un pospolit prins pe lumină, după ce fusese bătut cu gîrbaciul și ars cu fierul roșu, spusese că sînt numai trei mii de cazaci. Maică preacurată ! E cu putință una ca asta ? A minți tîlharul, schismaticul scîrbos ! Prinsul demult se răcise, legănîndu-se în streang pe o cracă de stejar, dar hatmanul coroanei nu-i putea uita chipul încăpățînat și ochii plini de ură. Pesemne unul ca acela îl înjunghiase pe Wladek al său, deși auzise că ucigașul nu era schismatic, ci catolic. Dar oare nu-s toți hlopii la fel ? Oare îi deosebește credința pe acești nemernici ?

...Necipor Galaida, Semion Laznev și Ohrim Bezuglîi, trimiși încă de cu seară de Bohun cu o scrisoare la hatman, o întîlniseră străjii înaintate din satul Peskovatoie. Scrisoarea o primise Martîn Ternovîi. Au schimbat cîteva vorbe și s-au despărțit. Abia pe drum, cînd se întorceau, își aminti Necipor că la plecare nici nu-și strînseseră mîinile de grăbiți ce erau. După ce luase scrisoarea, Ternovîi o pornise în goană nebună spre hatman.

Liniștea nopții și cerul spuzit de stele pogorîseră în sufletul lui Necipor o pace pe care demult n-o mai cunoscuse. Laznev și Bezuglîi călăreau în urma sa tăcuți, uitîndu-se cu luare aminte în toate părțile. Se opriră pe malul unui rîuleț. Aici trebuia să fie o iezătură. Dar iezătura nu era. Galaida se dojeni cu glas tare :

— La naiba, m-am apucat să visez și acum iată !

Cazacii se scărpinau la ceafă. În spatele lor, într-o tufă, se auzi un foşnet bănuielnic. Iar peste o clipă zbucniră strigăte :

— Fraţilor, înot ! — strigă Galaida.

Cazacii se aruncară într-o clipă în apă.

Răpăiră cîteva împuşcături. Pe apă, ceva mai sus de locul în care se aruncase Galaida, se auzi un alt plescăit. Pesemne că joimirii vroiau să le taie drumul. Galaida hotărî să îndrepte privirile asupra sa şi trase cu pistolul. În aceeaşi clipă joimirii se aruncară asupra lui. Apărîndu-se turbat cu sabia, el se trăgea înapoi de-a lungul malului. Dîndu-şi seama că n-o să poată scăpa, strigă din răsputeri :

— Ohrime, spune totul polcovnicului !

În aceeaşi clipă simţi deodată cum pămîntul i se clatină sub picioare şi el cade într-o prăpastie adîncă.

...Cînd deschise ochii, văzu deasupra sa un şleahtic cu mustaţa căruntă, care se ţinea de şolduri şi striga către joimiri :

— Ia, frigeţi-i călcîiele cu fierul, *psia krew !* Hlopul şi-a venit în fire. Acum o să vorbească. Ridicaţi-l !

Doi joimiri îl apucară de mîini şi-l aşezară în faţa şleahticului.

— În genunchi, *psia krew !* — răcni alt pan cu o mutră stacojie.

— Pane Schönberg, nu trebuie să vă faceţi sînge rău. Tîlharul de Hmelniţki a dezvăţat pe aceşti golani să cinstească după cum se cuvine pe panii şleahtici. Dar o să-i învăţăm noi minte.

— Dobitocule ! — îl ameninţă mînios cu pumnul panul pe care cel cu mustaţa căruntă îl numise Schönberg. — În faţa ta, — el arătă spre panul cu mustaţa căruntă, — se află însuşi luminăţia sa hatmanul de coroană al Rzeczei Pospolita, pan Stanislaw Potocki.

Dar Necipor Galaida ghicise în faţa cui stă şi fără această deslușire. O durere ascuţită în coatele mîinilor legate la spate îi înnegura privirea, făcîndu-l să se clatine de durere. Schönberg hohoti mulţumit.

— Vedeţi, luminăţia voastră, cum s-a speriat, cînd a aflat cine se află în faţa lui ? ! Orice s-ar spune, dar numai cît vă văd pe luminăţia voastră, că şi intră frica în hlopi.

Dar Galaida era acum stăpîn pe sine. Se uita la Potocki, cu luare aminte, parcă vrînd să vadă bine pe acela care pricinuise atîtea chinuri, atîtea suferinţe Ucrainei.

— Aduceţi-l şi pe celălalt! — porunci Potocki joimirilor, şi Galaida se înfioră cînd văzu, peste o clipă, faţa însîngerată a lui Semion Laznev.

— Aşezaţi-i unul lîngă altul! — porunci Potocki.

Laznev atinse cu cotul pe Galaida şi-i şopti:

— Ohrim a scăpat.

La auzul acestor vorbe Galaida răsuflă uşurat.

— Ce şoşotesc? — întrebă încruntat Potocki pe un locotenent care stătea în dreapta lui.

— Despre un oarecare Ohrim, luminăţia voastră. Au fost trei inşi — cel care a fugit pesemne că se numeşte Ohrim. Gîndesc, luminăţia voastră, că se duceau la Bohun cu veşti de seamă.

— *Psia krew!* pane locotenent! Aici gîndesc eu, nu domnia ta. Întreabă-i de unde veneau, încotro se duceau, cu ce treabă, şi dacă or să spună am să le dăruiesc viaţa.

Locotenentul deschise gura, dar Necipor Galaida i-o luă înainte.

— Înţeleg limba leşească, — spuse el. — N-o să aflaţi nimic de la noi.

O lovitură grea de gîrbaci îl plezni peste cap.

Locotenentul ridică mîna pentru a doua oară.

— Aşa răspunzi tu panului hatman al coroanei, dobitocule? Panului să-i spui: „luminăţia voastră".

Potocki dădu nerăbdător din mînă.

— Ascultaţi, hlopilor, — începu el, — vă dăruiesc viaţa dacă o să-mi spuneţi de unde veneaţi şi cu ce veşti vă duceaţi în tabăra lui Bohun.

— N-o să aflaţi nimic de la noi, — spuse cu glas surd Galaida, iar Semion Laznev, fie în bătaie de joc, fie pentru a îmblînzi mînia hatmanului coroanei, adaose:

— Luminăţia voastră.

— Tu nu eşti ucrainean? — întrebă mirat locotenentul Kricki şi se aplecă cuviincios la urechea hatmanului coroanei.

— Eu sînt cazac de Don, — răspunse mîndru Semion Laznev.

— În oastea lui Hmelniţki sînt cazaci de Don? — întrebă locotenentul, apropiindu-se de Laznev.

— Sînt şi din aceştia, — răspunse Laznev.

— Cîţi ?

— Tocmai cîţi trebuie.

— Dobitocule ! — răcni locotenentul. — Am vrut să spun, mulţi ?

— Tocmai cîţi trebuie, — spuse din nou Laznev.

— Spune-i, — zise hatmanul coroanei, arătînd locotenentului cu degetul spre Laznev, — să mărturisească tot, să arate tot ce ştie şi noi îi vom da drumul cu toată cinstea. Noi nu ne batem cu cazacii de la Don. Să vorbească fără ascunzişuri şi eu am să poruncesc să i se dea un cal ca să plece înapoi la Donul său.

Locotenentul vru să tîlmăcească, dar Potocki urmă :

— Iar dacă se va împotrivi, îl aşteaptă moartea în ţeapă. Întreabă-l mai întîi dacă ştie ce-i aceea moartea în ţeapă. Doar acesta e felul nostru leşesc de a lumina minţile schismaticilor, — rosti rîzînd hatmanul coroanei.

Locotenentul tîlmăci lui Laznev cele spuse. Galaida se uita drept în faţa sa şi întîlnindu-i privirea, Potocki întoarse capul.

— Fratele nu-l vinde pe frate, — rosti cu tărie Laznev şi-şi lipi umărul mai strîns de umărul lui Galaida.

Locotenentul ridică pumnul, dar hatmanul coroanei îl opri.

— Aşteaptă. Pentru aceasta mai e vreme. Ascultă, — se adresă Potocki lui Galaida, — tu de ce nu răspunzi ?

— Eu am juruit credinţă hatmanului nostru, după cum dumneavoastră, să zicem, aţi juruit către regele dumneavoastră, — răspunse Galaida.

— Cum îndrăzneşti, hlopule, să-l asemui pe schismaticul Hmelniţki cu regele Rzeczei Pospolita ?! — strigă clocotind Potocki.

— Aveţi dreptate, — încuviinţă Galaida, — nu poate fi asemuit acel rege cu hatmanul nostru.

Gîrbaciul îi şfichiui din nou faţa şi îi împăienjeni privirile.

Şi apoi începu altceva. Toate acestea se petreceau ca într-o ceaţă. Duhoarea de carne arsă îi înăbuşea. Dar nici Galaida, nici Laznev nu scoaseră o vorbă. Cu crucea în mînă, capelanul Kalczynski îi rugă să vorbească ; rostea rugăciuni deasupra lor, iar joimirii le ardeau călcîiele cu fierul, îi biciuiau peste faţă, jucau cu picioarele pe pîntecele lor, însă ei tăceau, de parcă trupurile lor ar fi fost din fier şi nimic nu-i putea sili să vorbească.

Vremea trecea. Pînă la revărsatul zorilor nu mai rămăsese mult. Potocki turba. Schönberg își dădea cu părerea ca hlopii să fie arși pe rug în fața întregii armii.

— Avem vreme pentru asta, — spuse Potocki. — Trebuie neapărat să vorbească.

— Maica domnului îi va înțelepți, — spuse cu nădejde capelanul.

Potocki îl privi cu dispreț. Se aplecă peste cazacii schingiuiți de moarte dar în care viața licărea încă și, uitîndu-se la fețele lor schimonosite de suferința neomenească, la buzele sîngerate, strîns lipite, își dădu seama că nu va scoate nici o vorbă de la ei.

Iar Necipor Galaida nu vedea nici pe Potocki, nici pe capelanul cu crucea în mîini. Îl purta undeva și îl legăna un val greu de plumb, iar lîngă el răsuna glasul Mariei. Îi vedea fața, mîinile întinse spre el, era cît pe ce să le apuce, dar valul îl sălta în sus, și nu mai era Maria, ci în fața lui stătea Hmelnițki, clătinînd cu milă din cap și șoptindu-i: „Rabdă, cazace, rabdă pentru țara ta..." Și valul din nou îl ridică și îl zvîrli departe de hatman, și acum în fața lui era polcovnicul Bohun cu sabia în mînă, care-i striga ceva lui Necipor, dar el nu auzea nimic, de parcă i-ar fi astupat cineva urechile cu pămînt. Și valul îl ridică iarăși și îl zvîrli undeva în adînc, ca într-o fîntînă întunecoasă.

Și Galaida nu auzi, așa cum nu auzi nici Laznev, cum vuiau a primejdie trîmbițele leșești.

Hatmanul coroanei se repezi afară din cort, urmat de Schönberg, de capelan, de locotenent și de joimiri. În lagăr zbucni o hărmălaie cumplită. Se auzeau strigăte spăimoase:

— Cazacii dau năvală din spate!

— Fugiți, milostive pan!

Reimentarul Wojciechowski alerga cu sabia în mînă.

Potocki îl apucă de piept, îl zgîlțîi și întrebă gîfîind:

— Ce s-a întîmplat?

— Oastea lui Hmelnițki... Streliții moscoviți... Ne-au căzut în spate...

— Întoarceți tunurile! — strigă Potocki. Dar nimeni nu-l asculta.

Schönberg alergă spre corturile reiterilor. Caii nechezau și fugeau fără călăreți. Gvardia hatmanului coroanei

se înşirui grabnic în jurul cortului. Potocki sări pe cal şi se aruncă în grămada joimirilor.

— Opriţi-vă ostaşi ! — zbiera el. — Vă poruncesc în numele regelui !...

Dar nimeni nu-l mai asculta. Deasupra corturilor, deasupra carelor, deasupra şanţurilor, vuia ca un strigăt al deznădejdei :

— Vine Hmelniţki !...

— Streliţii moscoviţi !...

Soarele răsărea deasupra stepei. Nouraşii din zare, învăpăiaţi, pălălăiau. Un vîntuleţ uşurel lunecă peste pădure, învolbură frunzişul tînăr şi răcori faţa lui Hmelniţki, aprinsă de goana călare. Îşi opri calul la marginea drumului pe care goneau cazacii şi streliţii. Voievodul Vasili Borisovici Şeremetiev se opri lîngă hatman. Esaulii şi marii nacealnici îi înconjurară. Undeva, în faţă, tunurile bubuiau fără încetare. Ca un trăsnet răbufni :

— Slavă ! Slava-a-ă !

Hmelniţki arătă cu mîna în partea aceea şi glăsui :

— Polcurile înaintate au intrat în luptă !

— Să mergem acolo, — zise Şeremetiev.

— Să mergem.

Hmelniţki dădu pinteni calului şi, întrecînd rîndurile oştenilor, se îndreptă cu Şeremetiev spre locul luptei, urmaţi de esauli şi de straja alcătuită din cazaci de la Cehrin.

În urma lor gonea Martîn Ternovîi cu sabia scoasă. Şi lui îi venea să strige „slavă", îi venea să îmbrăţişeze pe toţi streliţii, pe toţi cazacii şi i se părea, ba mai mult decît aceasta — era sigur, că toţi cei care goneau în rînduri pe drum, prin faţa lui, purtau în inimă acelaşi simţămînt nespus de cald, de senin.

...Şi iarăşi un val greu, albastru, îl sălta pe Galaida. Iar după aceea o ploaie deasă spăla praful de pe el, curgea în şiroaie pe faţă, îl împiedica să deschidă ochii, şi cînd, cu o încordare aprigă, izbuti să facă acest lucru, văzu deasupra sa pe hatmanul Hmelniţki, stînd într-un genunchi, iar alături pe polcovnicul Bohun, pe Gluh, şi, ceea ce îl miră cel mai mult, pe Martîn Ternovîi.

— Unde-i Semion Laznev ? — îngăimă hîrîit Necipor şi din nou căzu afund în prăpastie.

Nu mai auzi cum hatmanul îi spunea lui Şeremetiev :

— Nu voi lăsa sabia din mînă pînă nu voi alunga pe toți iezuiții de pe pămîntul nostru.

Abia spre seară, cînd își opri armia pentru odihnă lîngă Iastrubovo, văzu hatmanul coroanei, Stanislaw Potocki, în toată grozăvia năpasta care dăduse peste steagurile sale. Șapte mii de luptători, cei mai buni, rămăseseră spintecați sau împușcați pe cîmpul de luptă. Zeci de tunuri căzuseră în mîinile cazacilor. Și cîți șleahtici oficeri fuseseră prinși? Își lăsă capul în mîini și gemu. O palmă grăsulie i se așeză pe creștet și glasul subțire al capelanului răsună deasupra lui:

— Nu te zbuciuma, fiul meu, nu-ți pierde tăria, viteazule. Tu ești nădejdea Rzeczei Pospolita, și însuși sanctitatea sa papa te-a binecuvîntat cu harul său.

Lui Potocki îi stătea pe buze să strige afurisitului capelan: „Ia adu-l încoace, iezuitule, pe papa al tău! Să poftească încoace, în iadul acesta!" Dar, biruindu-și mînia, el se lăsă în genunchi și, după ce primi binecuvîntarea capelanului, rosti liniștit, ca un jurămînt:

— Nu le-o voi ierta.

— Prin foc și sabie! — zise iezuitul.

— Prin foc și sabie! — spuse după el și Potocki.

...Iar mai tîrziu, după ce își trăsese pînă peste cap blana cu care îl înveliseră slujitorii, neputînd deloc să-și biruie frigul, deși afară era o vreme călduroasă, el înțelese că nădejdile, pe care le nutrise de atîta vreme și cu atîta stăruință, fuseseră spulberate, Hmelnițki avea acum mîinile slobode la miazăzi. Acum era neîndoielnic, că nu va trece multă vreme și schismaticul Hmel, cu moscoviții săi, se va ivi sub zidurile Lwowului.

Fie că vroia — fie că nu vroia, hatmanul coroanei trebuia să încuviințeze părerea cancelarului Leszczinski, care spunea că Rzecz Pospolita nu poate să ducă războiul pe două cîmpuri de luptă — cu Moscovia în Rusia Albă și în Litvania, iar în Ucraina cu Hmelnițki. Dacă nu mai poate fi nici o fărîmă de nădejde în ceea ce privește putința unei înțelegeri cu Hmelnițki, dacă trebuie părăsit gîndul trecerii lui Bohun de partea regelui, acum fiind limpede că nu se va întîmpla acest lucru, atunci trebuie căutat alt om care ar putea fi urmat de cazaci. „Dar cine?" — își șopti sub blană hatmanul coroanei. Se gîndi la Vîgovski. Dar din capul locului se ridică o împotrivire

aspră și hotărîtă : acum cazacii nu-l vor urma pe Vîgovski. Acesta, după cum socotea pe bună dreptate cancelarul, trebuie păstrat pentru o împrejurare mai prielnică.

Înaintea ochilor hatmanului coroanei răsăriră chipurile cazacilor prinși, pe care-i schingiuise în cort. „Păcat că n-a fost vreme să fie trași în țeapă. Dar și așa, desigur că vor plesni" — se mîngîie cu gîndul Potocki.

Cu deznădejde și încrîncenare se gîndea hatmanul coroanei cum să dea acum seama regelui de cele întîmplate. Marea armie, pe care el o alcătuise și o înzestrase cu atîta grijă, nu făcuse nici o ispravă vreme de două luni de zile din pricina vicleniei polcovnicilor lui Hmelnițki. Acum nici nu te mai puteai gîndi s-o arunci prea curînd împotriva cazacilor.

Pan Stanislaw Potocki, marele reimentar al Rzeczei Pospolita, se zvîrcoli și oftă pînă-n zori, fără să găsească o rază de lumină mîntuitoare, care să-i împrăștie îngrijorarea grea și să șteargă pata rușinoasă de pe cinstea șleahtei.

Împotriva voinței sale, trebuia să recunoască și altceva, mai dureros, mai îngrozitor, decît prezicerile cancelarului Leszczinski. Hmelnițki îl învinsese pe el, și aceasta o vedea acum toată țara căzăcească, toată Rzecz Pospolita.

Nici nu te mai puteai gîndi, ca astă iarnă, că hlopii de pe întinsele sale moșii din ținuturile Brațlav, Vinnița și Belaia Țerkov vor fi din nou ascultători și prea plecați, că zapciii și arendașii vor mai strînge dijmele pentru nevoile luminăției sale.

Îți venea să te scoli și să poruncești joimirilor să pîrjolească toate aceste sate și tîrguri, să calce în picioare semănăturile, pentru ca deasupra acestui întreg pămînt schismatic să bîntuie moartea și focul.

Spetind caii, schimbîndu-i în locurile de popas ale armiei, locotenentul Leon Kricki gonea turbat spre Varșovia cu scrisoarea trimisă măriei sale regelui Jan-Kazimir de către hatmanul coroanei.

Cu fiecare verstă lăsată în urma sa era tot mai semeț, și fuga de lîngă Uman, la care luase și el parte, începu să capete în mintea sa cu totul altă înfățișare. Acum i se părea lui însuși că fusese o biruință vitejească a reimentarilor leși asupra schismaticilor. Uitînd cu totul spaima deznădăjduită prin care trecuse, el povestea acum lău-

dăros şleahticilor în crîşma din Mejiboj cum trimisese în iad cu mîna sa peste zece schismatici, cum însuşi Hmelniţki şi voievodul moscovit abia scăpaseră cu viaţă, şi cum au fost măcelărite toate cetele lui Bohun, aşa că acum nu mai este nici o îndoială că şleahta se va întoarce repede la moşiile ei strămoşeşti.

Şleahticii izbeau cu pumnii în masă, spărgeau blidele şi-l ridicau pînă în tavan pe locotenentul cherchelit, aşa că el se lovi de două ori cu capul de-o grindă. Dar nici acest lucru nu-i aduse mintea la loc şi nu se oglindi în povestirea sa despre lupta de la Uman.

Beat turtă, abia fu urcat de şleahtici pe cal, şi pentru ca, ferească dumnezeu, să nu cadă pe drum, fu legat de şa, şi slujitorul său primi poruncă să aibă grijă de înălţimea sa, viteazul şleahtic, căruia, după părerea lor, regele însuşi îi va mulţumi la Varşovia pentru vestea fericită ce-i va aduce.

În aceeaşi dimineaţă, scurtă vreme după fuga înspăimîntată a armiei hatmanului coroanei, Hmelniţki, Şeremetiev, Bohun şi Gluh şedeau în cortul lui Bohun. Pe ştergarele întinse pe covor, erau puse tipsii de cositor cu friptură de berbec şi ploşti cu mied.

— Potocki n-o să mai vină pînă la toamnă, — spuse Hmelniţki, dînd bărdaca la o parte. — Îşi va linge, ca un cîine dat în tărbacă, rănile, şi poate tocmai spre iarnă să se mai ivească. Dar orice s-ar întîmpla în viitor, deocamdată l-am biruit. Regele şi şleahta vor trebui să se bată pe două cîmpuri de luptă.

...Cînd ieşiră din cort, un cazac, care sosise tocmai atunci în goană de la Cehrin, întinse gîfîind o scrisoare lui Hmelniţki şi vesti cu răsuflarea tăiată :

— Pentru luminăţia voastră, în mînă, de la pan Lavrin Kapusta.

Hmelniţki rupse repede şnurul şi desfăşură hîrtia. Trecu în fugă cu ochii peste cele scrise, vîrî scrisoarea în buzunar şi rosti zîmbitor, cu glas plin :

— La Bahcisarai şi-a dat duhul în braţele lui allah fratele nostru iubit, hanul Islam Ghirei al III-lea.

— În sfîrşit, allah l-a luat la el ! — strigă vesel Bohun.

— Acum a venit poate ziua să lovim Crîmul, — zise îngîndurat Gluh.

— Încă nu-i vremea, — îi răspunse Hmelniţki lui Gluh, — nu-i vremea, Osipe. Regele şi iezuiţii se dau peste cap ca noi să ne încăierăm cu tătarii şi cu turcii. Asta ar fi spre folosul lor.

...Cazacii lărmuiau în preajma cortului, printre arini. Hatmanul, voievodul şi polcovnicii stăteau la marginea pădurii şi erau văzuţi de toţi. Pe şleah răsunau cîntări, scîrţîiau harabale, nechezau cai. Ducîndu-şi palma streaşină la ochi, Hmelniţki privea spre şleahul colbuit.

— Krîmul va avea un nou han, iar Şvezia are un nou crai, Carol-Gustav al X-lea. Asta poate însemna noi necazuri, — spuse voievodul Şeremetiev.

Hmelniţki se uită la el.

— Noul han va fi Mahomed Ghirei, şi anul acesta el nu va veni în ajutorul regelui, căci asta nu-i la îndemîna sultanului Mahomed. Iar regele şved Carolus îşi va înfige ghiarele acolo unde e locul slab, adică în Rzecz Pospolita.

— Pofteşte de mult olatele de miazănoapte ale ţaratului nostru, — grăi Şeremetiev.

— De l-am prinde pe aici, pe la noi, pe acel Carolus! — bolborosi Gluh.

— S-ar putea să ne măsurăm şi cu el în săbii, — vorbi în doi peri Hmelniţki. — Cît despre ţara noastră, şi el, şi Jan-Kazimir, şi sultanul Mahomed, şi noul han năzuiesc spre un singur lucru — să ne pună jugul pe grumaz. Asta nu trebuie s-o uităm.

Şeremetiev privi pe Hmelniţki cu luare aminte şi dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Iar acum, pane voievod, n-ar strica să trimitem olăcari la Don. Cum crezi? Dacă-i vor vedea pe cazaci că se mişcă — turcii or să se neliniştească.

— Nu-i rău, hatmane! Trimite-i! — zise Vasili Borisovici Şeremetiev.

27

De trei zile sufla vîntul. Zbura prin Cornul de Aur, de-a lungul Galatei, vîjîia peste uliţele din Pera şi izbea vijelios în zidurile de cărămidă ale palatului sultanului. Deasupra întregului Stambul se ridicau nouri de nisip şi de praf, laolaltă cu oase de peşte, paie, zdrenţe, frunze de banan uscate, coji de naramze şi alte gunoaie care ani şi

ani de-a rîndul se grămădiseră pe maidanele murdare ale bîlciurilor, lîngă arsanale [1]), pe hudițele întortocheate, împuțite, și prin șanțurile adînci care brăzdau ulițele și piețele cetății de scaun turcești.

Dacă totul s-ar fi petrecut pe lumea asta așa cum dorea padișahul Mahomed al IV-lea, ar fi trebuit ca soarele să strălucească, iar cerul de deasupra moscheii Aia-Sofia să încînte privirile cu albastrul său neîntinat.

...Muezinii strigau pe minarele. Ulii negri se roteau deasupra geamiilor. Copii murdari, cu burțile goale, se tăvăleau în praf pe lîngă zidurile palatului sultanului, zburdau la picioarele ienicerilor tăcuți, care vegheau la liniștea și la siguranța padișahului.

Dar Mahomed al IV-lea și divanul său n-aveau liniște. De două zile prea înțeleptul divan — sfatul dregătorilor sultanului — în frunte cu marele vizir Murtaza-pașa, chibzuia în palatul sultanului.

Sultanul ședea în jilțul său de fildeș cu țarțamuri de aur, înveșmîntat ca în zile de lucru cu un beniș larg, de mătase albăstrie, țesut cu fir. De sub cealmaua înaltă, albă, sfredelea cu ochii pe vizir și pe sfetnicii săi, asculta ca o stană de piatră vorbele lor mieroase, în dosul cărora ghiceai dorința rău ascunsă de a se ține deoparte. Se sinchiseau ei oare că măreția împărăției otomane, strălucirea ei, cucerită de înaintașii sultanului, s-ar putea întuneca? În slujba lui fiecare se credea sultan și socotea că-i mai folositor să poarte de grija pungii sale decît să sporească fala și comorile stăpînitorului înaltei Porți.

Dar totodată sultanul își dădea seama (deși aceasta nu-l liniștea deloc) că nu se putea lipsi de pașalele sale, cu toate că era foarte primejdios să te încrezi în ele.

Marele vizir Murtaza-pașa își trecea degetele sale galbene, uscate, prin barba albă ca de țap și cu un glas de hadîmb (dacă nu s-ar fi știut că are șase fii, nimeni nu s-ar fi îndoit de acest lucru), picura șerbetul rugii sale, care la urma urmelor însemna una și aceeași: trebuie așteptat.

Veștile aduse de Siauș-pașa, beglerbeiul din Silistra, îndemnase pe marele vizir să poruncească în numele sultanului adunarea prea înțeleptului divan, hotărîndu-se ca sfatul să se țină în fața sultanului.

---

[1]) *Arsana* — debarcader. (N. red. rom.)

Suleiman-aga, beiul din Belgorod, care sosise la Stambul abia în dimineaţa aceea, la chemarea marelui vizir, adusese veşti şi mai proaste decît Siauş-paşa.

Faţa sa fără sprîncene, ciupită de vărsat, cu gura mare, cărnoasă şi cu nasul teşit, zvîcnea într-una cu nelinişte la auzul vremurilor grele care puteau veni pentru Înalta Poartă, dacă nu se va izbuti să se rupă acel legămînt drăcesc, pe care îl încheiase hatmanul Hmelniţki cu ţarul Moscoviei la Pereiaslav.

Ascultînd cuvîntarea lungă ca o zi de post a vizirului, Hassan-paşa, beiul din Azov, tropăia din picioare de parcă ar fi vrut să se ridice, să-l întrerupă şi să spună ceva de seamă. Dar el nu vroia să spună nimic. Abia acum, cînd cugeta la vorbele vizirului, îşi dădu seama beiul din Azov că va trebui, poate chiar în vara aceasta, să înfrunte năvala înverşunată a cazacilor de la Don, care se însoţiseră cu zaporojenii. Cine ştie cum se va sfîrşi această luptă pentru el...

Mahomed Köprülü, dregătorul trebilor din afară şi Bektaş-aga, mai-marele peste corăbiile sultanului, încă nu-şi rostiseră cuvîntul. Bek-mîrzak care avea sub porunca sa optzeci de mii de ieniceri, sprijinul puterii şi mărgăritarul măririi sultanului nici n-avea de gînd să vorbească. Ştia un singur lucru : cînd va da poruncă sultanul, şi bulucurile au să pornească spre bogatele şi nemărginitele pămînturi ruseşti, pe urmele acelora care vor duce greul luptei crîncene vor veni ienicerii săi, şi atunci mii de ghiauri vor simţi pe pielea lor toată puterea, toată dîrzenia Înaltei Porţi.

Chibzuind că neliniştise de ajuns înţeleptul divan, căruia îi înfăţişase cît de încîlcită este starea lucrurilor, vizirul Murtaza-paşa trecu la lucrul de căpetenie :

Unde-i puterea care ar cuteza să înfrunte vijelioasa înaintare a Înaltei Porţi ? Cine va îndrăzni să se aşeze de-a curmezişul drumului strălucitului sultan Mahomed al IV-lea ?

Sultanul strînse brăţarele tronului cu degetele sale vînjoase încărcate cu inele de preţ. Nu mai departe decît ieri, sir Archibald James, solul Engliterei, îi spusese, de faţă cu vizirul, acelaşi lucru, încredinţîndu-l că regatul britanic nu pune nicicum la îndoială drepturile legiuite ale padişahului asupra pămînturilor aşezate de-a lungul Donului şi Niprului, pînă la zidurile Moscovei ; iar în ceea

ce privește țaratul Astrahanului și acela al Kazanului, acest lucru poate sluji cu atît mai puțin ca un prilej de împotrivire chiar și pentru chițibușarii cei mai dibaci de la curtea din Viena a împăratului Ferdinand al III-lea. Atît sultanul, cu toată tinerețea lui, cît și vizirul, înțeleseseră foarte bine pentru ce pomenise sir Archibald James numele împăratului și Viena, cetatea lui de scaun. Aceasta înseamnă că regatul britanic socoate că țelurile împărăției otomane nu trebuie să fie îndreptate spre Evropa Apuseană, cînd părțile de la miazăzi-răsărit ale Evropei cad de la sine sub puterea sa. Solul vorbise astfel :

— Ar fi lipsit de prevedere, ar fi chiar un păcat de moarte față de urmașii săi, să nu fericească cu stăpînirea sa aceste pămînturi care vor aduce mărire și avuții cuceritorului lor.

Era bine că vizirul adusese vorba despre aceasta, căci sultanului îi era lehamite de cobelile lui. Acum însă Mahomed al IV-lea își dădu seama încotro țintește șiretul vizir. Să nu creadă beglerbeii lui, care s-au îngrășat în slujbele lor mănoase, că sultanul se va trudi, iar ei doar se vor înfrupta din prada bogată și-și vor spori numărul cadînelor din haremurile lor. Vinerea trecută, Hosrov-han, mai marele peste hadîmbi îi spusese că Siauș-pașa are patru sute de cadîne. De cînd își îngăduie un pașă să aibă mai multe cadîne decît sultanul ?...

— Înțelepți sfetnici, slujitori credincioși ai prea măritului sultan ! — La aceste vorbe chipul marelui vizir luă o înfățișare măreață și ochii săi haini, vicleni, se ascunseră sub pleoapele albăstrui. — Însuși allah a arătat căile împărăției noastre, care se întind spre miazăzi și spre răsărit. Strălucitul sultan Mahomed al IV-lea — prea înălțată să-i fie mărirea luminoasă, veșnice să-i fie vitejia și înțelepciunea — stă cu un picior în Asia și cu altul în Evropa. Erzerum și Azovul sînt supuse la picioarele stăpînitorului nostru. Un pas înainte de va mai face, și sub un sfînt picior al său se va prăvăli țaratul Moscoviei, iar sub celălalt, toate pămînturile din Caucaz, hanatele din Kazahstan, Buhara și Hiva, pămînturile Daghestanului, cele cercasiene și Iranul — țara comorilor fără seamăn. Războiul cu Veneția se va sfîrși. Și atunci vom porni acolo, unde ne arată cu degetul însuși allah și unde ne va călăuzi prea înțeleptul nostru sultan.

Divanul asculta cu luare aminte vorbele domoale ale vizirului. Sultanul se lăţise fălos pe tron. Să asculte beglerbeii şi vizirii lui fuduli ce departe ţintesc gîndurile sale! După ochii strălucitori ai lui Siauş-paşa şi ai lui Suleiman-aga, după faţa lungită a lui Bektaş-aga şi după gura lacom căscată a lui Bek-mîrzac, sultanul văzu cît de bine nimerise vorbele vizirului.

Înţeleptul sultan are un vizir înţelept! Mereu ajungea la încheierea aceasta. Şoaptele lui Hosrov-han, despre bacşişurile grase pe care vizirul le primea de la solii străini, îşi au pesemne temeiurile lor. Cine l-ar putea înlocui însă pe Murtaza-paşa, dacă ar porunci ca acesta să fie spînzurat deasupra porţii din Galata?

Dar cine, încă nu demult, îl asigura că ghiaurul Hmelniţki, împreună cu oştile sale de necredincioşi, năzuieşte să intre sub ocrotirea Înaltei Porţi? Degetele sultanului se chircirăde mînie. Cine chezăşuise cu capul că nu mai tîrziu decît în primăvara asta cazacii zaporojeni, împreună cu tătarii, vor porni la război împotriva Moscoviei? Cînd colo ghiaurul acela de Hmelniţki a strigat în gura mare că sultanul turc îl cheamă cu oastea sub ocrotirea sa, dar el nu vrea şi nu-i sfătuieşte pe oamenii din ţara sa să facă acest lucru.

Apucîndu-se cu mîinile de piept, sultanul se ridică din scaun. Murtaza-paşa şi tot divanul căzură în genunchi, plecîndu-şi ochii, cu palmele lipite ca pentru rugăciune.

— Unde este cîinele de Osman-paşa? Dar Nair-bei? De ce nu-i văd aici mutra puhavă? De două ori a fost la ghiaurul Hmelniţki, şi m-a asigurat că ghiaurii vor face ceea ce le va porunci Înalta Poartă. Iar tu, vizire, îi ţineai hangul.

Stătea cu frunţile în pulbere la picioarele sultanului luminatul divan, de înţelepciunea căruia se mira o lume întreagă. Şi mai mult decît toţi îşi plecă fruntea Murtaza-paşa. Lasă-l să-şi verse mînia. Să-i iasă ochii răcnind. N-are a face. De mintea vizirului n-o să se poată lipsi nici astăzi, nici mîine. Coranul înţelept învaţă: cu cît e mai mînios stăpînul tău, cu atît mai ascultător trebuie să-i fii. Supune-i-te şi astăzi şi mîine, căci pînă la urmă el va ajunge un boţ de ceară în mîinile tale.

— Cîini legaţi în lanţ! Porci graşi! Cozi de hiene puturoase! Împăraţi şi crai îmi împlinesc poruncile, iar voi n-aţi putut potoli un zurbagiu de rînd! Unde e vitejia voastră? Unde e înţelepciunea voastră?

Siauș-pașa cutează să-l întrerupă pe sultan:

— Strălucirea ta, doar cea mai bună oștire din lume, aceea a craiului din Leahistan, a fost nimicită de hatmanul Hmelniţki la Batog...

Aceste vorbe de împotrivire puseră capac răbdării sultanului și el împunse cu vîrful ascuțit al imineului chelia lui Siauș-pașa.

— Mișelule! Am să dau poruncă să fii ciopîrțit în patru pe medeanul din fața moscheii Aia-Sofia!

Dar Siauș-pașa știa bine că, dacă ar vrea cu adevărat să facă așa, sultanul tot n-ar cuteza să-și înfăptuiască gîndul. În spatele beglerbeiului din Silistra stătea o oștire de o sută de mii de ieniceri. Și-apoi va putea să-și găsească sultanul numaidecît alt beglerbei care să trimită pentru hazna, la vreme atît de multe lăzi cu taleri, cu zloți și cu guldeni?... De aceasta își dădea tot așa de bine seama și sultanul. Mînia care-l cuprinsese pe neașteptate se potoli tot atît de repede.

— Dăm drumul, — rosti fălos sultanul, — divanului nostru, pentru ca el să-și desăvîrșească înțeleapta sfătuire, astfel ca mîine după amazul de dimineață și după ce vom sfîrși masa, să ne vestească ce a chibzuit.

Fără a îndrăzni să se uite în ochii sultanului, sfetnicii săi se traseră spre ușă. Cel din urmă ieși Murtaza-pașa.

Dar marele vizir fu chemat în iatacul sultanului înainte de a sosi ziua următoare. Sultanul ședea lungit pe perine, privind harta desfășurată lîngă el. Prefăcîndu-se că nu îndrăznește să se uite în ochii sultanului, Murtaza-pașa bătu o temenea adîncă și așteptă, cu mîinile duse smerit la inimă.

— Șezi, — porunci pașnic sultanul, arătînd cu mîna în fața sa.

Murtaza-pașa se lăsă în grabă pe perină.

— N-am răbdare să aștept pînă dimineața, — spuse poruncitor sultanul. — Ce ai cugetat?

— Îndreaptă privirea înțeleaptă a ochilor pătrunzători ai strălucirii tale, — începu Murtaza-pașa, arătînd cu degetul pe hartă. — Trei căi ne duc spre o culme a măririi atît de înaltă, încît nici marii înaintași ai strălucirii tale și nici unul din urmași nu a cucerit și nu va cuceri atît cît strălucirea ta!

— Dar Viena n-am cucerit-o... — murmură sultanul. — Trebuie să cucerim Viena şi să tîrîm aici cu arcanul pe împăratul Ferdinand...

— Ce e un împărat ? Din el nici rob de galere nu poţi face, — se strîmbă Murtaza-paşa. — Dar strălucirea ta va avea sute de mii de robi, ţări întinse dincolo de mări şi rîuri. Priveşte, strălucirea ta — degetul lui Murtaza-paşa lunecă pe hartă, — trei căi te duc spre măreţie ; mergînd pe ele, vom doborî ţaratul Moscoviei, şi-l vom strivi ca pe un purece pe Hmelniţki şi pe cazacii lui. Iată aceste căi : prin Moldavia şi Valahia spre Ucraina, prin Krîm, peste Ucraina în inima însăşi a ţaratului Moscoviei ; de la gurile Donului, de la Azov, spre rîul rusesc Volga ; şi-apoi spre ţaratele Astrahan, Kazan, spre hanatul Kazah, spre Buhara, Hiva şi Iran...

Nările nasului cărnos al sultanului fremătau.

— Vorbeşte mai departe.

Murtaza-paşa surîse abia zărit.

— Strălucirea ta, războiul ţaratului Moscoviei cu Leahistan e spre folosul nostru.

— Dacă n-ar fi cu ei Hmelniţki...

— Strălucirea ta, — vorbi cu înfocare Murtaza-paşa, — n-am să-ţi spun vorbe îmbucurătoare : trecerea lui Hmelniţki sub oblăduirea Moscoviei este o mare pagubă pentru împărăţia noastră, dar eu am să fac tot ce-mi va sta în putinţă şi voi întrebuinţa toate mijloacele pentru a destrăma acest prieteşug. Şi asta se va întîmpla atunci cînd duşmanii noştri se vor aştepta cel mai puţin. În răsărit mîinile ne sînt dezlegate, strălucirea ta — englejii, franţujii şi austriecii nu ne vor pune piedici.

— Ei socot că atunci vom uita de apus... — rosti rîzînd sultanul.

Vizirul Murtaza-paşa zîmbi şi el, arătîndu-şi dinţii mărunţi şi negri.

— Iar după ce ne vom înfăptui ţelurile noastre în răsărit, ne vom ivi la apus dintr-o parte, din care nu sîntem aşteptaţi.

Sultanul împinse harta la o parte. Geamurile verzi şi roşii ale ferestrelor înalte cerneau luciri de curcubeu pe covoarele albe pufoase, aşternute peste tot în iatac. Policandrele atîrnau în lanţuri de aur de tavanul poleit, şi razele soarelui în asfinţit jucau cu sclipiri de adamant în turturii lucii de cleştar.

— Osman-paşa trebuie să plece la Cehrin, — spuse încet vizirul, ca şi cum nu auzise vorbele mînioase pe care le rostise sultanul cu cîteva ceasuri mai înainte.

Sultanul îşi ridică sprîncenele.

— Un cîine mincinos! — spuse el cu dispreţ.

— Strălucirea ta, — rosti grav vizirul. — Osman-paşa are mulţi prieteni printre căpeteniile lui Hmelniţki. Să-l trimitem în Leahistan, de acolo la Stockholm, iar de la Stockholm la Cehrin.

Fără să se împotrivească, sultanul asculta cu luare aminte vorbele vizirului, cuprinzîndu-şi un genunchi cu mîinile.

— Fie! — bombăni el după o vreme.

După ce dădu drumul vizirului, sultanul porunci să fie chemat marele hadîmb Hosrov-han. Căzînd în genunchi la picioarele sultanului, Hosrov-han aştepta porunca să vorbească. Dar sultanul, ţinînd pleoapele închise, şedea culcat cu faţa în sus şi păstra o tăcere neînţeleasă care neliniştea totdeauna pe hadîmb. Rotindu-şi neliniştit ochii prin largul iatac, parcă nădăjduia să zărească pricina gîndurilor negre ale sultanului. Căci doar strălucirea sa nu-l întreba ce face mărgăritarul haremului său, Fatalia din Eghipet, care îndată ce va răsări luna va fi cadîna lui.

În zadar aştepta Hosrov-han această întrebare. În schimb el auzi vorbele şuierate printre dinţi:

— Ce ţi-au spus stelele azi-noapte?

Hosrov-han împreună mîinile cu smerenie:

— Strălucirea ta, nădejdea lui allah, m-am uitat la stele şi am cetit în ele un semn foarte bun pentru domnia strălucirii tale. Stelele îţi hărăzesc o viaţă lungă şi fericită. În grădina dragostei tale vor răsări flori noi, iar viteaza ta oaste va dobîndi alte biruinţe.

— Dar ce a vorbit Murtaza-paşa cu Siauş-paşa? — întrebă sultanul, ţinînd încă ochii închişi.

Hosrov-han se uită temător peste umăr.

— Nu îndrăznesc să-ţi destăinui, strălucirea ta, nelegiuitele lor ocări...

— Vorbeşte! — strigă sultanul. — Vorbeşte, căci altfel voi porunci să ţi se taie urechile, şi atunci vei pierde pentru totdeauna cea din urmă bucurie care ţi-a mai rămas, mincinos nemernic...

Ceva asemănător cu o ură cumplită licări în ochii căprui ai lui Hosrov-han.

— Ascult şi mă supun înţeleptei tale puteri cum nu-i alta pe lume.

— Vorbeşte !

— Mişelnice vorbe a spus Murtaza-paşa lui Siauş-paşa despre făptura sfîntă a strălucirii tale...

— Ce vorbe ?

— A spus că strălucirea ta ai o inimă de vulpe şi o limbă de viperă... şi că niciodată nu te mulţumeşte nimic.

— Urechile tale au auzit bine ? — întrebă sultanul ameninţător, deschizînd ochii şi aşezîndu-se în capul oaselor pe perine.

— Am stat ascuns într-o tainiţă sub masă, strălucirea ta, şi fiecare cuvînt ajungea la urechile mele.

— Dar Siauş-paşa ce a spus ? — iscodi sultanul.

— Siauş-paşa a fost de aceeaşi părere cu vizirul, dar atunci a intrat Bek-mîrzac şi ei au tăcut îndată.

— Miñti ! zbucni sultanul. — Ai născocit toate acestea pentru ca să-mi fii pe plac şi să bîrfeşti pe vizirul meu... Tu nu-mi poţi ierta că din porunca răposatului meu părinte, sultanul Ibrahim, ai fost lipsit de bucuriile dragostei... Cîine !

Dar sultanul ştia bine că Hosrov-han spune adevărul.

Era tot aşa de adevărat ca şi faptul că puterea şi măreţia împărăţiei osmanlîilor scăpăta fără contenire şi fără întoarcere, spre asfinţitul său, şi nimeni nu putea să-i dea un sfat lui Mahomed al IV-lea în ce chip anume să oprească această prăvălire cumplită.

Treizeci şi opt de ani a domnit peste întinsa împărăţie strălucitul său strămoş Osman, care a dat numele său marei împărăţii turceşti. Ţări şi neamuri, sute de seminţii au fost supuse pe vremea lui Osman.

S-a prăbuşit Bizanţul, călcat în picioare de ienicerii osmanlîi. Deasupra bazilicei ortodoxe Sfînta Sofia din Constantinopol, al cărui nume a fost schimbat în 1475, din porunca sultanului, în Stambul, în locul crucii necredincioşilor, scînteiază cornul lunii făurit din aur roş, semnul credinţei în allah.

Dar nimic nu-i veşnic sub soare. Cine a spus aceste vorbe ? Mahomed al IV-lea nu-şi poate aminti numele acelui blestemat filozof, pe care-l învinovăţea acum de toate nenorocirile sale.

În zadar se străduieşte Hosrov-han să alunge cutele de

pe fruntea stăpînitorului, lăudînd frumusețea noilor sale cadîne.

— Ieși afară, cîine!

După ce sărută talpa imineului strălucirii sale, Hosrovhan ieși de-a buşilea din iatac. Pe lespedea de marmoră a căminului, un ornic ferecat în aur, dăruit de Ludovic al XIV-lea, număra scurgerea clipelor, care nu-i aduceau lui Mahomed nici mîngîiere, nici bucurie.

Sultanul zîmbi batjocoritor în sinea sa. Dacă ar trăi înțeleptul prooroc Mahomed, şi el şi-ar pierde cumpătul! Era o vreme cînd necredincioşii n-aveau voie, sub pedeapsa cu moartea, să intre în palatul sultanilor osmanîi. Iar acum ei vin aici, dîndu-se drept sfetnici şi prieteni. Cine putea crede că hatmanul ucrainean, ghiaurul acela care nu era coborît cu hîrzobul din cer, va nesocoti sfînta voință a sultanului?! Acum, cînd vei porni la luptă spre apus şi spre răsărit, va trebui să te baţi şi cu oştile lui.

Bine că lui Islam Ghirei i-a fost curmată viaţa şi că în scaunul hanilor din Bahcisarai s-a urcat Mahomed Ghirei. E ciudat cît îl apăra totdeauna Murtaza-paşa pe Islam Ghirei. Trebuie să afle în amănunt cît aur îi trimetea Islam Ghirei...

Nu cumva acel afurisit hanat ţintea să se despartă de Poartă? Nu în zadar începuse Islam Ghirei, în anii din urmă, să primească soli de peste hotare şi să trimeată pe mîrzacii săi în ţările străine...

Lui Mahomed i se năzărea că vede peste tot uneltiri. Fraţii săi nu se astîmpărau. Toţi voiau să fie sultani ai Înaltei Porţi. Beglerbeii trebuiau ţinuţi în chingi. Beii şi mîrzacii trebuiau struniţi. Trebuie stricat legămîntul încheiat de ghiauri la Pereiaslav. Craiul Leahistanului trebuie amenințat cu un nou ceambur al urdiei, dacă nu va plăti îndată peşcheşul. La Azov trebuie să mai trimeată ieniceri şi să dureze o sută de galere. Pentru asta e nevoie de mii de robi noi.

Noaptea înstelată îşi întinsese demult aripile negre deasupra Stambulului. Larma din crîşmele din Pera amuţise. Tînguielile roabelor din tîrgul de robi din Galata încetaseră.

Ambasadorul Engliterei la Stambul, sir Archibald James, dormea cu nasul în perină.

Mahomed al IV-lea, stăpînitorul multor ţări şi neamuri, sforăia sub uraniscul albastru din iatacul său.

Hosrov-han zăcea culcat cu fața în sus într-un așternut aspru, chibzuind pentru a mia oară cum să se răzbune pe Mahomed, fiul sultanului Ibrahim care l-a luat prins pe el, un emir, moștenitorul tronului Iranului, a poruncit să fie scopit și l-a făcut hadîmb în palatul sultanului.

Peste cîteva zile, după sfatul înțeleptului divan, Mahomed al IV-lea a trimis firman în cetățile sale din Krîm: la Perekop, Arbat, Ienikale, Gezlev, Kaffa, Kazikermen, Castelul Șoimilor, Manguș, Inkerman, Balaklava, Sudak și la gurile Donului, la Azov — pentru ca pașalele și beii să vegheze neadormiți asupra întîmplărilor de la miazăzi-răsărit, să țină ienicerii gata de luptă și să nu îngăduie luntrilor cazacilor de la Don sau ale zaporojenilor să iasă în Marea Neagră.

Dar ce să facă cu Hmelnițki și cu cazacii ucraineni? Divanul sfătui și sultanul Mahomed al IV-lea porunci: Hmelnițki trebuie asigurat prin toate mijloacele de bunăvoința și prietenia marelui sultan. Să i se trimeată în dar un cal arab din grajdurile sultanului, un pistol făurit de meșterii din Damasc, un arc aurit, cu săgeți, și o șa, făcută de șelarii sultanului.

Să i se spună prin viu grai că sultanul e gata să-l ocrotească cu bunăvoință și prietenie, iar dacă Hmelnițki va avea nevoie sau îl va nedreptăți cineva, să trimeată de îndată un mare sol la sultan și să primească înalta sa ocrotire.

Cît despre faptul că Hmelnițki cu cazacii săi a intrat sub oblăduirea țarului Moscoviei, sultanul nu crede că aceasta s-a făcut cu vreun gînd rău împotriva sultanului și a împărăției sale, căci dacă sultanul ar fi fost încredințat de așa ceva, el ar fi trimis un firman lui Islam Ghirei, poruncindu-i să năvălească cu urdia asupra tîrgurilor și satelor cazăcești, să ardă și să pustiască totul. Dar sultanul Mahomed al IV-lea a dat poruncă aspră hatmanului din Krîm, sub pedeapsa surghiunului, ba chiar a morții, să nu pricinuiască vreun rău lui Hmelnițki, întrucît sultanul știe bine că, după înfrîngerea Rzeczei Pospolita, Hmelnițki va cugeta adînc cui să i se alăture și în cine să-și pună nădejdile.

În împrejurarea cînd ghiaurul Hmelnițki ar întreba pe solul Osman-pașa, dacă luntrile cazacilor pot intra cu felurite mărfuri în Marea Neagră, solul nostru să răspundă astfel: „Acum sîntem în război, și sultanul nu dorește ca

în Marea Neagră să se ivească oameni străini, căci astăzi cu cazacii pot veni şi cei cu care au făcut legămînt, iar limba lor fiind una, şi credinţa aceeaşi, e cu neputinţă să-i deosebeşti." Solul nostru trebuie să mai spună : „Iată, hatmanul are o casă în care şade ; ar vrea oare hatmanul Hmelniţki ca în casa sa să intre oameni pe care el nu-i cunoaşte, şi să facă acolo pe stăpînii ? Marea Neagră este casa marelui nostru sultan, şi nu pot fi lăsaţi într-însa oameni străini. Sultanul mai degrabă va începe războiul de cît să lase să treacă corăbii străine prin Marea Neagră".

...Vizirul Murtaza-paşa a dat a înţelege solului crăiesc, pan Beganoski, că sultanul va putea să stea de vorbă cu el. În aceeaşi zi ceaşul care a fost trimes la Bahcisarai a luat şi un firman către Mahomed Ghirei, hanul din Krîm, în care între altele era scris :

„În numele marelui sultan Mahomed al IV-lea, în faţa căruia hanul nu-i altceva decît praful de sub tălpile sale, te opresc cu asprime să porneşti ceambureuri pe pămînturile craiului Leahistanului ; iar dacă tu, hanul din Krîm, vei călca voinţa sultanului, atunci nu numai că vei fi mazilit, dar îţi vei pierde şi capul"...

La începutul lunii mai a sosit la Stambul legatul papei Inocenţiu al X-lea, iezuitul Fabricius Kapp. În mînăstirea catolică a avut loc o întîlnire tainică între marele vizir Murtaza-paşa şi Fabricius Kapp.

Marele muftiu Mustafa l-a iertat pe vizir, în numele lui allah, de greul păcat pe care acesta l-a săvîrşit, trecînd pragul mînăstirii necredincioşilor. De bunăseamă, el habar n-avea că la întrebarea plină de evlavie a lui pater Verona : „Cum se poate, prea sfinţia voastră, să lăsăm să intre între zidurile sfinte ale mînăstirii noastre pe cel mai cumplit duşman al credinţei lui Hristos, care are pe cuget mii de oameni schingiuiţi ?" legatul Fabricius Kapp răspunsese cu aceste cuvinte : „Pater ! În toate timpurile dreptcredincioşii au cerut la nevoie ajutor de la necredincioşi. E lucru firesc să te aperi de o năpastă cu ce poţi. De vreme ce ne putem folosi de elefanţi, cai, cămile, asini şi chiar de vipere, de ce să nu ne folosim şi de oameni, măcar că sînt păgîni, mai ales dacă ei din duşmani se preschimbă pentru o vreme oarecare în prieteni — sau, vorbind sincer — în mercenari..."

După ce tăinuiră trei ore, Fabricius Kapp şi Murtaza-paşa rămaseră foarte mulţumiţi unul de altul.

Legatul papal părăsi fără întîrziere Stambulul.

Stînd pe punţea corăbiei napolitane, cu trei catarge, „Neptun", şi încălzindu-şi chelia în razele dogoritoare ale soarelui, legatul Fabricius Kapp se desfăta în tihnă, privind depărtările străvezii. Se bucura de pe acum că sanctitatea sa papa va primi cu mare plăcere vestea succesului convorbirilor sale cu vizirul sultanului.

Briza învălura uşor marea, abia mişcînd corabia. Reverendul pater Fabricius Kapp se legăna într-un balansoar comod, împletit din trestie. Dînd în buzunarul adînc al sutanei, de un sul subţire de hîrtie, îşi aminti că era o scrisoare, pe care nobila signora Strozzi din Florenţa, soţia ambasadorului Neapolului, îl rugase s-o dea fiului ei la Neapole.

Scoţînd-o din buzunar, nu se putu lipsi de plăcerea de a citi o scrisoare străină.

Printre rîndurile în care era vorba despre viaţa monotonă şi tristă din cetatea de scaun a sultanului, îl înveseliră îndeosebi următoarele cuvinte: „Am hotărît deocamdată să nu-ţi cumpăr sclava făgăduită. Cele care se găsesc acum de vînzare în tîrgul de sclavi, nu-mi plac. În curînd vor fi puşi în vînzare aici mulţi sclavi ruşi. Atunci am să-ţi cumpăr cîteva rusoaice. Se spune că anul acesta vor costa 80—100 de ducaţi, sau 100 lire, deci mult mai ieftin decît anul trecut, pesemne, fiindcă vor fi aduşi în număr mare. Sclavele rusoaice sînt voinice, plăcute şi frumoase. Ai să fii foarte mulţumit de darul meu".

Fabricius Kapp vîrî scrisoarea signorei Strozzi în buzunar. Căscă. Se mîngîie pe pîntec. Era vremea mesei.

28

Topitoria din Veprik se găsea pe malul lin al rîului Gnilopeat, cel cu ape domoale. În dreapta ei, mile după mile spre apus, se întindeau mlaştinile sub care se aflau zăcămintele de minerai, iar în stînga erau codri deşi, în care se înălţau stejari vînjoşi, arţari cu frunze late, carpeni întunecaţi, tei cu cunună mîndră şi, ca nişte iazuri, printre ulmi albicea mestecănişul.

Pe malul celălalt al rîului Gnilopeat, drept în faţa topitoriei, pînă-n zare, se vedeau întinderile acoperite de muşchi verde catifelat, sub care se ghiceau popîndacurile. Bătrînii încă ţineau minte ce bunget de codru se întindea odinioară pe aici. Dar de cînd sub mlaştină fuseseră găsite zăcăminte de minerai, codrul a început să fie doborît şi sute de zimbri, de capre sălbatice, urşi şi cerbi au fost răpuşi. Cei mai mulţi însă au izbutit să fugă în sihlele din Polesie.

Topitoria din Veprik se întindea pînă departe. Încă de pe vremea cînd pe ea era stăpîn şleahticul Kublicki, se durase acolo o împrejmuire de zid, cu o poartă şi un gard înalt cu patru foişoare, pe care paznicii pîndeau drumurile dinspre Oster şi Moghilev.

La topitorie era un cvartir pentru joimiri. Căci deşi baia de minerai era a lui pan Kublicki, ea se afla pe pămînturile lui pan Zolkiewski. Pe atunci, pe vremea regelui Sigismund, pan Zolkiewski, fiind hatman al coroanei, a căpătat aceste pămînturi drept răsplată pentru slujba sa faţă de rege şi Rzecz Pospolita.

Venind să-şi vadă latifundia care-i fusese dată, rămăsese foarte nemulţumit. Păduri, livezi, rîuri şi lacuri avea destule pe moşiile sale din Rzecz Pospolita. Dar peste o vreme oarecare panul hatman al coroanei trebui să-şi dea seama că nemulţumirea sa fusese neîntemeiată şi pripită. Pe pămîntul acesta sălbatic de care, după cum se părea, n-avea nimeni nevoie, pospolitul său Pivtorakojuha găsise comori ca în basme. Găsise minerai chiar sub smîrcurile putrede, sub nomol, la o adîncime nu mai mare de o palmă, ba chiar la o jumătate de palmă. Scoate cît vrei, topeşte-l în cuptor şi fă fier. Şi cine altul dacă nu pan Zolkiewski, hatmanul coroanei, putea să ştie cîtă nevoie avea Rzecz Pospolita şi armia sa de acest fier, pe care pînă atunci trebuia să-l cumpere cu bani grei de la neguţătorii şvezi, din Silezia şi din alte ţări, pentru a-şi înarma reghimentele şi pentru alte trebuinţe, în marea gospodărie a Rzeczei Pospolita!

Şleahticul Kublicki, logofătul uneia din moşiile hatmanului coroanei, hotărî să arendeze de la hatmanul coroanei pămînturile acelea din Veprik şi dură acolo mai întîi o mică topitorie, care nu era în sine decît un cuptor cu foale, asemănător unei mori cu o roată. La cuptor lucra acelaşi Pivtorakojuha, bun cunoscător de mineraiuri, meş-

ter de arme şi îndeobşte un om isteţ, a cărui pricepere era adeseori de folos hatmanului coroanei. Scurtă vreme după ce Pivtorakojuha învăţă pe alţi pospoliţi cum să scoată fierul din minerai, şi la Veprik fură clădite cîteva topitorii, iar lîngă Gnilopeat, au fost durate patru mori cu scocuri mari, hatmanul coroanei l-a luat pe Pivtorakojuha şi, după cum s-a aflat la Veprik, l-a dăruit în schimbul unui cîine.

La topitoriile din Veprik se scotea din ce în ce mai mult fier. Din acest fier au început să se făurească chiar acolo, la Veprik, brăzdare, cormane şi cuţite de plug, telegi, şine pentru telegi şi luntri şi chiar amnare. Iar mai tîrziu, cînd au învăţat să toarne fier tare, nu sfărîmicios, hatmanul coroanei porunci arendaşului său să făurească ghiulele, gloanţe, săbii şi suliţe.

Vremea trecea. Pan Kublicki se îmbogăţea. Îşi clădise la Oster o casă trainică şi acareturi. Marfa o trimetea spre vînzare la Cracovia şi mai departe. Un cîştig bun de la Veprik avea şi panul hatman al coroanei, care trimetea acolo pe logofeţii săi, iar uneori venea însuşi înălţimea sa, bănuind nu fără temei că arendaşul Kublicki îl trage pe sfoară.

S-a întîmplat de cîteva ori că în loc să trimeată ghiulelele şi gloanţele în regat, Kublicki le-a vîndut cu toptanul neguţătorilor tătari. După aceea urdia trăgea cu aceste ghiulele în joimirii lui pan Zolkiewski, hatmanul coroanei. Ei, dar de la tătari Kublicki primise bani grei, din care-i făcuse parte dreaptă şi panului hatman al coroanei.

În anul patruzeci şi opt, cînd Hmelniţki ridică toată ţara la luptă împotriva Rzeczei Pospolita şi începu să-i alunge pe şleahtici din Ucraina, pan Kublicki fu nevoit să fugă din Veprik. Faurii şi topitorii, cuptorarii şi băiaşii, tăietorii de lemne şi cărbunarii — puseră mîna pe săbii şi pe suliţe, făcură de petrecanie joimirilor din Veprik şi plecară la Hmel, la oaste.

Veprikul rămase pustiu multă vreme. Pe malurile rîului Gnilopeat au început să se ivească zimbri şi capre. Gardul fu năpădit de buruieni. În curtea topitoriei locuiau cîţiva bătrîni — rudele acelora care la chemarea lui Hmelniţki plecaseră la oaste.

Demid Pivtorakojuha venise de cîteva ori cu tatăl său la Veprik, pe vremea cînd era încă băieţandru. Adeseori taică-său îi povestise ce comori nepreţuite se ascund pe malurile rîului Gnilopeat. Sosind la Cehrin şi înfăţişîndu-se

la cancelaria hatmanului, după cum îi poruncise Hmelniţki la Pereiaslav, el primi de la Nosaci, marele nacealnic al chervanelor, hrisov pentru a clădi din nou topitoria din Korîtnoie, care se afla la două mile de Veprik, iar cînd întrebă de Veprik, află că trecuse în stăpînirea marelui diac, pan Ivan Vîgovski, după cum glăsuia un universal al hatmanului.

La Korîtnoie era o moară de apă cu trei roţi. O roată mişca două foale ale unui cuptor, a doua — cele două foale ale altui cuptor, iar a treia punea în mişcare ciocanul din covălie. La turnătoriile din Tula, Demid Pivtorakojuha văzuse cum se făuresc cuptoarele înalte, şi el se apucă să clădească noi cuptoare la topitoria din Korîtnoie.

Potrivit cu hrisovul, din Kozeleţ îi fură trimişi cîteva zeci de pospoliţi. Ei se pricepeau să taie copacii din care se făceau cărbuni; cărbunarii, şi ei tot pospoliţi, puteau fi folosiţi pentru a spăla mineraiul, pentru a-l scoate din mlaştini, dar nu se pricepeau să fie cuptorari. Căci un cuptorar bun trebuia să se priceapă cum să opărească mineraiul pentru ca fierul să iasă tare. La Korîtnoie a găsit fauri destul de buni, care lucraseră şi înainte la topitorie.

Pivtorakojuha abia se rostuise pe locul nou, cînd la începutul verii se ivi neguţătorul Danilo Garmaş, cu un hrisov din partea cancelariei hatmanului, şi-l luă la Veprik.

La Veprik găsi de data asta mulţi băiaşi. În curtea topitoriei erau împrăştiate vreo treizeci de case. Garmaş porunci ca cea mai bună dintre ele s-o ia Pivtorakojuha. El însuşi a venit să vadă cum s-a aşezat meşterul. Mîngîie pe creştet pe Vasilko, o ciupi de obraz pe Alexandra. Cu Demid vorbea aşa fel, de parcă îl socotea deopotrivă cu el. Bău pentru noua locuinţă rachiul adus cu el, îi făgădui lui Demid o leafă bună — cît anume, nu spuse, şi-l luă cu sine la mlaştină ca să vadă pămîntul.

Pivtorakojuha luă cu el un băţ lung, cu vîrf de fier. Scurmă în mlaştină — mineraiul era aproape. Uimit, Garmaş dădea mereu din mîini.

Aproape sărea în sus de bucurie. Mereu întreba: cît minerai se poate scoate pe an? Cît fier se poate turna din el?

Garmaş plecă mulţumit din Veprik şi făgădui că va veni înapoi curînd şi va mai aduce oameni de meserie. Scurtă vreme după aceea, din Mejigorie fu adusă piatră, trainică

la foc, pentru clădirea noului cuptor înalt. Atunci se ivi la topitorie şi Grigori Okun.

Cînd slujbaşii hatmanului îi cerură să dea cîţiva pospoliţi pentru topitorii, sotnicul Skorupa chibzui astfel: „Li-l trimit pe Okun — în felul ăsta scap de tîlhar — una la mînă; al doilea e chior şi de la el n-am aproape nici un folos." Astfel că Okun se pomeni la Veprik.

...Era o vreme frumoasă şi vînturile fremătau peste luncile rîului Gnilopeat. Din cînd în cînd peste Veprik cădeau ploi furtunoase. În poienile umede, iarba crescuse înaltă. Se tăia codrul. Lemnele erau cărate în curtea topitoriei. Zi şi noapte deasupra ei se ridica un fum gros. Trebuia ars mult cărbune. Băiaşii se sculau înainte de răsăritul soarelui. Se duceau la mlaştini, scoteau mineraiul cu lopata, îl încărcau în harabale, şi-l duceau la topitorie.

La Veprik chivernisea treburile Feodor Medved. Mărunţel, cu o scurtă albastră, în ciubote galbene, cu un băţ noduros în mîini, el cotrobăia prin toate ungherele, cerceta totul, pipăia bulgării de minerai, număra copacii doborîţi, se uita prin casele în care locuiau băiaşii şi cuptorarii, şi tot trăgîndu-se de mustăţile pleoştite deasupra gurii ca de broască, şedea seara în cerdacul casei sale, uitîndu-se pe şleahul năpădit de ierburi, care se întindea de la Veprik spre apus, parcă în întîmpinarea cuiva.

Gol pînă la brîu, Demid Pivtorakojuha stătea lîngă cuptor, şi-l privea cu drag. Acesta se ridica sus deasupra pămîntului, înalt, ba chiar, după cum socotea el, frumos la făptură.

Băiaşii dimprejur îl priveau uimiţi. Uitîndu-se de jos în ochii lui Pivtorakojuha, logofătul Medved bătea în pămînt cu piciorul. În timp ce pe alţi băiaşi îi bruftuluia şi uneori chiar îi ameninţa cu băţul său noduros, lui Demid îi vorbea cuviincios, ţinînd minte porunca lui Garmaş şi dîndu-şi seama singur că Demid Pivtorakojuha era stăpîn pe meşteşugul său. Acum se încredinţă din nou de aceasta. În locul vechilor clădiri, care se aflau în curtea topitoriei, acum se ridica un cuptor înalt. Oamenii îl umpleau cu cărbuni, pe gura de jos, turnau pe deasupra minerai spălat de iarbă şi de lut, puneau deasupra lui cărbuni şi încă odată vărsau minerai peste cărbuni. Cuptorul înalt dogorea straşnic. Cu toate că şi soarele ardea spatele, căldura cuptorului era mai mare.

Okun aruncă ultima lopată de cărbune şi se sprijini de coada lopeţii pe care o ţinea cu degetele împreunate. Îi plăcea Demid Pivtorakojuha. Îi plăcea puterea lui, chipul zîmbitor, ochii vioi, blajini şi mintea ageră. Dar faptul că logofătul îi tot făcea zîmbre lui Demid îl silea pe Okun, ca şi pe ceilalţi băiaşi, să fie cu luare aminte. Era cu putinţă ca şi acest Pivtorakojuha să se afle în aceiaşi gaşcă cu Garmaş şi cu logofătul.

Iată şi acum, Medved stătea lîngă el, ameninţînd cu bătul pe băiaşi ca să se dea la o parte — parcă el arsese grămada aceea de cărbune, el cărase mormanele acelea de minerai, parcă el clădise cuptorul.

Okun zvîrli lopata şi începu să-şi umple luleaua cu iarbă uscată.

Demid Pivtorakojuha se uită la el, scoase repede din buzunar punga cu tutun şi i-o întinse fără vorbă.

— Mulţumesc, — rosti Okun. După ce-şi umplu luleaua, scăpără, o aprinse şi trase adînc fumul în piept. Dîndu-i înapoi lui Demid punga, zise: — Tutun boieresc.

Logofătul se uită pieziş la băiaşul chior.

Demid zbucni în rîs.

— Aşteaptă, frate, pînă vom topi destul fier şi vom lua tot tutunul de la panii-şleahtici, atunci toţi vom fuma tutun bun.

— Dacă nu-l va lua pan Garmaş, — spuse Okun.

Medved tuşi şi ghionti pe Okun cu cotul. Dacă ar fi fost alte vremuri, l-ar fi biciuit în grajd pe acest mişel, dar acum era mai bine să tacă. Mult mai răbdase Medved de la fratele lui Okun. Nu-l va uita curînd pe tîlharul acela. Iar acest Pivtorakojuha e, vădit, din acelaşi aluat. Dealtfel, naiba să-i ia pe toţi. Să scoată numai fier cît mai mult.

In aceeaşi zi, după ce din cuptorul înalt au fost luate cele dintîi căuşe de fier, Pivtorakojuha a poftit acasă la el pe Okun, pe faurul Guloi şi pe coşarii Voznîi şi Şapovalenko.

Alexandra a pus pe masă carne friptă, ouă fierte, rachiu, a tăiat pîine şi s-a aşezat la masă împreună cu musafirii. In dosul casei, lîngă fereastră, Vasilko îşi cioplea o sabie. Sărea mereu pe prichiciul ferestrei şi striga:

— Mamă, ia uite...

— Bună sabie! — îl lăuda Demid. — E bună, Vasilko!

— Vezi, să nu te tai, — se nelinişti Alexandra,

Șapovalenko, care cu o săptămînă înainte fusese la Oster, povestea :

— Potocki și joimirii săi abia au scăpat cu viață. Vorbea un cazac la iarmaroc că oamenii lui Bohun au ucis atîția joimiri, că abia în trei zile au prididit să-i îngroape... Și am mai auzit că ai noștri au și ridicat tabără lîngă Smolensk, au împresurat Starîi Bîhov și au luat Moghilevul.

Okun asculta cu luare aminte. Nerăbdător, îl întrerupse pe Șapovalenko :

— Straşnic ! Așa, să nu se oprească, să-i gonească pe pani pînă dincolo de Vistula. Și să dea ajutor și pospoliților leși. Ca și ei să se scuture de panii lor.

— Multe mai vrei ! — strigă Voznîi. — Bagă de seamă cu vorbele astea ! O să audă panul logofăt și o să poruncească să fii biciuit în grajd...

— N-o să poruncească, nu te teme. Aici, el e unu, iar noi sîntem mulți. Oare nu-mi veți lua apărarea, fraților ?

Okun împinse la o parte stacana de cositor și pironi singurul său ochi asupra lui Demid.

Demid nu-și dădea seama prin ce anume, dar Okun îi amintea cu ceva pe Stepan Ciuikov, faurul din Tula. El puse prietenos mîna pe umărul lui Okun și-l liniști :

— Nu te teme. Toți pentru unul și unul pentru toți. Sîntem fiii aceleeași maici.

— Eu socoteam că tu tragi mai mult spre ei, — zise Okun, clătind cu capul spre fereastră.

— Te-ai înșelat, — rîse Demid.

— Hm, — încuviință Okun. Urmă aprins : — Îți fac zîmbre, cum face flăcăul unei fete. De ce ? Pesemne că vezi și tu, Demide. Iacă ce mîndrețe de cuptor ai zidit pentru ei...

— Nu numai pentru asta, Grigori, — îl deslușì Demid. — Ei știu că mă cunoaște însuși hatmanul. Din porunca lui am venit aici. El mi-a dat hrisovul. Dacă ceva n-o să fie așa cum trebuie, se tem c-am să mă plîng hatmanului.

— Dar hatmanul ține cu tine sau cu Garmaș ? — întrebă deodată Okun.

Demid se uită îngîndurat pe fereastră. Dacă Okun l-ar fi întrebat despre aceasta, să zicem, la Tula, el, fără să șovăie, ar fi răspuns : „Hatmanul va fi de partea mea". Dar acum nu îndrăznea să spună așa ceva.

— Ţarul de partea cui este? De partea bogăţaşilor, nu a săracilor, — spuse Alexandra deodată, roşindu-se şi strîngînd buzele. — Iar hatmanul, ca şi ţarul, de bunăseamă...

Demid se uită mirat la ea. Okun lovi cu palma în masă.

— Înţelepte vorbe ai grăit, gospodino! Înţelepte şi adevărate vorbe!

La o săptămînă după această tăifăsuială, întorcîndu-se seara spre casă, Demid văzu cum lîngă casa logofătului se opri o droşcă şi cum însuşi logofătul îl ajuta pe Garmaş să coboare din ea.

Cînd Garmaş şi ajunsese pe trepte, din droşcă coborî, sprijinit de cot, încă un pan cu pălărie neagră cu margini late. Privindu-i faţa, Demid şuieră: Dumnezeule! Oare e într-adevăr străinul acela care l-a chemat în Şvezia? Nu putea fi nici o îndoială.

Neguţătorul Adam Vinnius, îmbrăcat cu jachetă, stătea în cerdac cu pălăria în mînă, lîngă bondocul Garmaş, şi-şi dezmorţea picioarele.

A doua zi Garmaş, Vinnius şi Medved au cutreierat îndelung pe cîmpia sub care se afla zăcămîntul, au trecut cu luntrea pe malul celălalt al rîului, au umblat prin păduri şi s-au întors la prînz.

În casa logofătului se aşeza masa. Pe masă se puseră nişte clondire cu vinuri străine, aduse de Garmaş. Se iviră tipsii cu raţe fripte, pui şi cîrnaţi. Gafiika, nevasta logofătului, o femeie oacheşă, cu sîni durdulii, căreia Garmaş îi spunea „ţiganca", slujea ea însăşi pe înalţii oaspeţi. Vinnius îşi luneca privirea peste dosul ei dolofan. Trecînd pe lîngă el, fie din întîmplare, fie dinadins, ea îl atingea cu cotul.

Garmaş făcea şiret cu ochiul cînd gospodinei, cînd lui Vinnius. Ştia el ce ştia. „O sorbi tu din ochi, dar ţigăncuşa e a mea!" Şi deodată se gîndi la altceva. Vinnius îi spusese pe cîmp: „Jupane neguţător, pot cumpăra cu toptanul fierul pe care-l scoţi aici, banii ţi-i plătesc înainte. Fierul poate să stea pe loc, îl iau eu de aici odată." Cum aşa? Încotro să-l ducă? Dar nu apucase să-l întrebe. Îi stinghierise logofătul.

Vinnius mînca, bea şi lăuda bucatele. Gospodina era mulţumită. Medved turna panilor rachiu, vin, făcea plecăciuni adînci, îi îmbia să mănînce, să bea. Adulmeca el că se pune la cale o treabă de seamă. Ceva îi va pica şi lui.

Cînd isprăviră cu masa şi erau bine cherchelíţi, Garmaş încercă să arunce o vorbă : ce nevoie are pan Vinnius de fier, încotro îl duce, de vreme ce el se găteşte să se întoarcă la Moscova ?

Vinnius ocoli răspunsul şi începu să laude cele văzute în Ucraina, aruncînd mereu priviri spre gospodină. Deodată scoase din buzunar un inel de aur cu smaragd şi i-l puse în deget. Gospodina se plecă pînă la pămînt.

— Sărută-i mîna panului, — şuieră Medved, — sărută-i repede mîna, prostănaco !

— De ce mîna ? — strigă Vinnius, sărind în picioare. Clătinîndu-se nesigur, ridică de coate pe gospodină şi-şi înfipse dinţii în buzele ei cărnoase, trandafirii.

— Închide ochii ! — îi strigă Garmaş lui Medved.

— Mare cinste, mare cinste a dat peste noi... — turui logofătul, dîndu-se cine ştie de ce îndărăt spre prag şi aruncînd priviri rele nevesti-si, care, apăsîndu-şi obrajii cu palmele, se aşeză pe laviţă alături de Vinnius.

Garmaş ieşi de după masă, îşi purtă grijuliu burta pînă la prag şi-l luă de cot pe Medved.

— Arată-mi grădina.

Omul mergea înainte, clătinîndu-se, şi arunca priviri furişe spre casă.

— Hai, hai, — poruncea oţărît Garmaş. — Rămîne şi pentru tine.

In grădină, sub vişini, Garmaş, răsuflînd greu, se lăsă pe iarbă.

Medved se foi :

— Să aduc panului un ţol...

— Nu-i nevoie ! Şezi, — zise Garmaş, arătînd cu mîna lîngă el.

Medved oftă şi se supuse.

— Ei, cum e cu tîlharii ? — întrebă alene Garmaş, şi închise ochii.

— E lucrú ştiut. Lupul încotro cată ? Spre pădure...

— Lasă flecăreala, — zise Garmaş burzuluit, — treci la fapte. Cît fier aţi topit ?

— Să tot fie vreo cinci mii de puzi.

— Mărimile de la Cehrin n-au dat pe aici ?

— Nu, pane.

Garmaş căzu pe gînduri. Logofătul se uita pe furiş spre casa, ale cărei ziduri albe se vedeau printre tufele de iasomie.

— Fierul ăsta să-l cari în magaziile vechi. Ai înţeles? Iar dacă vor veni dregătorii de la Cehrin, să nu-l arăţi. Ai înţeles?

— Am înţeles, — răspunse Medved.

— Ia seama! Garmaş căscă şi-şi făcu semnul crucii în dreptul gurii.

Un bondar se tot învîrtea pe deasupra capului său. Medved se sculă sprinten şi începu să alunge bondarul.

— Ei, afurisitul!

Il goni. Garmaş se uită pieziş la el şi zise:

— Prin părţile astea n-ai de ce să te temi. Nu eşti la Sednev. Hatmanul nu dă pe aici. Iar panul mare diac nu ţine cu tîlharii, ci cu noi. Deci, vezi!

Medved dădu din cap. Vru să spună ceva.

— Taci. Acum mergem la sigur. Cu mărfurile am pierdut. Hatmanul a luat pentru oaste tot: postav, cîrmîz, percalul olandez; a luat tot şi a plătit cu copeici. O să ne scoatem paguba din fier. Deci ia seama. Ai înţeles?

— Am înţeles, pane!

— Vezi!

— Nu vreţi să vă odihniţi în pat? — întrebă Medved.

— Acum, cred că se poate, — rîse mărunţel Garmaş.

Medved îl ajută să se ridice. Il urmă cu paşi iuţi. Cînd se apropiară de cerdac, văzură pe Gafiika şezînd pe trepte. Mînca seminţe de bostan şi mîngîia mîţa. Medved lovi mînios mîţa cu piciorul, sîsîi ceva şi trecu înainte. Din casă se auzea sforăitul aprig al lui Vinnius.

Garmaş se opri lîngă gospodină.

— Te desfeţi, ai? — întrebă el, fie cu dojană, fie cu încuviinţare.

— După cum binevoieşti a vedea, pane, — răspunse fără stînjenire femeia.

— Intr-o zi o să te snopească în bătaie Fedko al tău, — îi prevesti Garmaş. — Tu cum crezi, Gafiiko?

— Cred că nu, pane Garmaş, dumneavoastră n-o să-l lăsaţi să facă astfel de ticăloşie.

Gospodina rîse. Garmaş tăcu şi spuse din prag:

— De bunăseamă, nu-l voi lăsa. Tu ştii, ţigăncuşo, ce trebuie să faci. Totuşi, bagă de seamă...

— Păi cum, — răspunse Gafiika şi începu din nou să mănînce seminţe, ciulind urechile la ceea ce se petrecea în casă.

...Garmaş se tolănea încă în pat, cînd în odaie intră Adam Vinnius, îmbrăcat şi ferchezuit.

— Huzuresc, — îşi ceru iertare Garmaş. — La Cehrin n-am cînd. Aţi văzut bine cîte griji avem.

Vinnius se aşează pe scaun lîngă pat. Nu răspunse nimic la vorbele lui Garmaş. Începu, numaidecît, să vorbească despre ceea ce în ajun numai pomenise:

— Iată ce e, jupane Garmaş, aici aveţi acum cinci mii de puzi de fier. E cam puţin, dar îl iau.

„Pesemne că Medved a flecărit ceva" — îşi zise Garmaş.

— Ce, şi pe acesta îl vindeţi tot cantelariei chervanelor? — întrebă nu fără o înţepătură Garmaş.

— Am un cumpărător mai bun, — răspunse Vinnius. — O să cîştigaţi bani buni, jupane Garmaş. Şi marele diac o să se înfrupte.

Garmaş nu mişcă. Inima începu să-i bată repede. Buzele i se uscară. Vinnius nu se uita la el. Vorbea uitîndu-se undeva spre fereastra, prin care adia un vîntuleţ răcoros de dimineaţă.

— Cumpărătorul nu-i zgîrcit de loc.

— Despre dumneavoastră nu pot spune acelaşi lucru, — vorbi pe şleau Garmaş, ridicîndu-se pe perine şi aşezîndu-le mai bine sub coate.

— Jupane Garmaş! Eu nu arunc vorbele în vînt. La mine vorba este taler, sau gulden, sau zlot...

Garmaş tăcea, stîrnit, privind cu oarecare nedumerire.

— Poate panii leşi vor să cumpere fierul nostru? — întrebă el cu fereală.

— Nu, jupane Garmaş! Nu! În curînd vor fi aici trupele regelui Sveziei...

Garmaş sări în pat şi-şi lăsă în jos pe covoraş picioarele sale păroase. Îl asculta pe Vinnius cu gura căscată.

— Cred că vorbele mele vor rămîne în taină sigură, jupane Garmaş. Vi le-am încredinţat ca unui om vrednic de toată încrederea. Rzecz Pospolita va intra sub sceptrul lui Carol-Gustav. Jan-Kazimir îşi va pierde tronul. Trupele şvede vor veni încoace şi de aici vor porni spre Moscovia. Totodată Moscovia va fi lovită şi dinspre miazănoapte. Ţaratul Moscoviei va ajunge o provincie a lui Carol-Gustav al X-lea. Dacă ţineţi la banii dumneavoastră, acum trebuie să chibzuiţi totul. Ştiu că sînteţi un om înţelept, de vază, şi că n-aveţi acelaşi drum cu golănimea. Cînd

vor veni aici soldaţii lui Carol-Gustav, o să aibă nevoie de fier. Doar n-o să care cu ei din Stockholm ghiulele şi gloanţe!

Garmaş oftă şi se apucă să-şi tragă pantalonii. Iată, aşa i se întîmplă mereu. Ba iezuiţii, ba Walter Funke, neguţătorul din Hamburg, ba marele diac. Acum, colac peste pupăză, iată-l şi pe acest Vinnius. Însă după ce-şi trase ciubotele, se gîndi: „Dar ce pierd eu? Ce am fost în patruzeci şi opt şi ce sînt acum?" Lăsîndu-se grijuliu pe marginea scaunului în faţa lui Vinnius, vorbi încet:

— E încîlceală mare, nu poţi să pricepi numaidecît. — Deşi pricepuse totul, mintea numai pentru a ridica preţul.

Vinnius îşi frecă palmele.

— Eu, jupane, nu vă zoresc.

— Ei, jupane Vinnius, — se plînse Garmaş, — îndeletnicirea noastră e primejdioasă. Acum, vedeţi bine, e război; dacă dai greş, poţi să-ţi pierzi uşor capul.

— Negoţul este şi el tot război! — Vinnius rîse. — N-am crezut, jupane, că sînteţi un fricos.

— Nu pot să nu dau fier cantelariei hatmanului, — zise Garmaş tărăgănat, — rămîne de văzut cum o s-o sucim.

— Asta, acum, e treaba dumneavoastră, — spuse Vinnius.

...Danilo Garmaş se cufundă pînă în gît în noua sa grijă. Se cufundă aşa de adînc, încît nici nu se miră cînd, oprindu-se cu Vinnius în faţa noului cuptor înalt, văzu că acesta îl cunoştea pe Pivtorakojuha.

Demid răspunse la bineţele străinului, prefăcîndu-se că nu-l cunoaşte. Dar cînd Vinnius îi atinse umărul, spunînd: „Tu eşti, Un cojoc şi încă o jumate? Iată unde ne-a fost dat să ne întîlnim!" — Demid răspunse:

— Chiar eu sînt, Demid Pivtorakojuha.

Adam Vinnius se uită tăcut la Demid. Nu ştia nici el de ce, dar întîlnirea cu acest turnător îl tulbura. Ba mai mult, i se părea că vede într-însa un semn rău.

Ţinîndu-şi mîinile sub şorţul de piele, Demid stătea lîngă cuptor şi parcă aştepta să audă ce va mai spune străinul. Ghicea el ce vînt îl adusese aici! Dar Vinnius nu spuse nimic. Plecă mai departe. Garmaş şi Medved îl urmară grăbiţi.

După masă, Vinnius începu deodată să-l zorească pe Garmaş să plece. Dimineaţa spunea că va rămîne la Ve-

prik vreo trei zile, şi acum vroia musai să plece. Altă dată, Garmaş ar fi stăruit să rămînă, dar acum, cufundat în grijile pricinuite de Vinnius, se învoi să plece. Logofătului îi porunci să facă cu fierul topit ceea ce făcuse şi pînă atunci. Lucrătorilor să le plătească leafa la vreme. Medved se rugă :

— Dar ce le trebuie lor leafă ? Peşte prind, grîne seamănă, zarzavat au. Doar nu le luăm dări nici pentru grîne, nici pentru vite, nu le cerem nici un fel de dijmă. La Oster crapul costă zece groşi bucata, iar aici prind fără bani cît vor...

Garmaş se gîndi şi spuse :

— Lefuri e mai bine să le dăm, dar pentru crapi şi alte marafeturi, să le luăm dijmă.

Şi hotărî astfel. Să li se plătească cincisprezece groşi pe zi. Numai lui Demid Pivtorakojuha să i se dea cîte cincizeci de groşi.

...Se apropie droşca. Vinnius se urcă, fără să se uite nici la Medved, nici la Gafiika. Garmaş îi spuse cu blîndeţe logofătului :

— Ia seama la toate, drăguţule !

Şi se urcă oftînd după Vinnius. Abia cînd fu sus în droşcă, privi spre Gafiika. Ea se uita pe sub gene, zîmbind cînd lui Vinnius, cînd lui Garmaş. Garmaş împinse cu pumnul în spinare pe vizitiul Onisim. Caii porniră. În urma droştei se ridică un nour de pulbere. Medved rămase îndelung lîngă poartă.

Deasupra Veprikului, în cerul înalt, dădeau tîrcoale nişte ulii. O cloşcă începu să cîrîie speriată în ograda lui Pivtorakojuha. Alexandra se uită neliniştită în sus şi, ca să fie mai sigură, goni cloşca şi puii în tindă. Vasilko dormea pe laviţă, cu gura căscată. În odaie mirosea a ierburi şi a oleu de candelă. Luminiţa pîlpîia sub icoană în colţ. Era linişte şi pace.

„Iar undeva, departe, bîntuie un război groaznic" — se gîndi Alexandra şi inima i se înnegură.

29

Cartierul general al regelui Jan-Kazimir se stabili la Grodno, în castelul vicecancelarului Lubomirski. Regele dorea să fie cît mai aproape de locul marilor întîmplări.

Iar după veştile triste primite de la Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, el hotărî că prezenţa sa aici, în Rusia Albă şi în Litvania, va cîntări greu, şi că, odată ce va dobîndi biruinţa asupra Moscoviei şi a lui Hmelniţki, va încolţi cu uşurinţă celelalte oşti ale schismaticilor de la miazăzi.

Aici, la Grodno, înştiinţaţi din vreme, sosiseră cu suitele lor Janusz Radziwill, hatmanul coroanei din Litvania, Wincenty Korwin-Gonsewski, hatmanul litvan al armiei cotropitoare şi Lanckoronski, hatmanul coroanei.

Prezenţa la Grodno a înalţilor reimentari ai Rzeczei Pospolita dovedea că aici trebuie să aibă loc o însemnată consfătuire.

Încăperile posomorîte ale castelului se populaseră. Pintenii de la cizmele ofiţerilor din suita regelui zornăiau. Ostaşii din gvardie călcau greu cu botforii. Valeţii umblau încolo şi încoace. Intrarea în încăperile regelui era păzită de cuirasierii elveţieni.

Pe zidurile vechi ale castelului, ostaşii vegheau ziua şi noaptea, iar în turnul cel mare, deasupra corpului de gvardie, fîlfîia în vînt steagul roş-alb al regelui, cu vulturul de aur în vîrful lăncii.

Aici, la Grodno, sosise şi nunciul papal Johannes Torres, cu care Jan-Kazimir petrecuse cîteva ceasuri între patru ochi.

După această convorbire, nunciul îi spuse lui Janusz Radziwill :

— În inima regelui nostru s-a întărit credinţa în înalta misiune ce i-a fost hărăzită de cer, aceea de a stîrpi neamul schismaticilor. Sfînta biserică este alături de el.

Janusz Radziwill îşi avea părerile sale în privinţa aceasta. Cu cîteva zile mai înainte primise, printr-un om de încredere din Stockholm, de la fostul vicecancelar Radzeewski, o scrisoare care spunea că pe tronul Şveziei se urcase Carol-Gustav al X-lea şi că dacă Janusz Radziwill vrea să păstreze buzduganul de hatman, ştie ce are de făcut...

La hotare începuseră luptele cu oastea moscovită. Cazacii lui Hmelniţki puseseră mîna, fără luptă, pe cîteva zeci de sate, şi împresuraseră Starîi Bîhov.

Consfătuirea din Grodno nu putea avea o urmare hotărîtoare de vreme ce Carol-Gustav nu părăsise gîndul de a lua sub coroana sa şi Rzecz Pospolita. Orice s-ar fi spus,

dar planurile lui Radzeewski ţinteau departe. Oricine ar fi fost rege al Rzeczei Pospolita, fie Carol-Gustav, fie Jan-Kazimir, Hmelniţki trebuia doborît, ţaratul Moscoviei trebuia zdrobit, Smolenskul păstrat, iar cazacii potoliţi odată pentru totdeauna, atît de straşnic, încît să lase cu limbă de moarte nepoţilor şi strănepoţilor lor să nu mai ridice niciodată mîna împotriva panilor şleahtici ai puternicei Rzeczei Pospolita.

Dar oricum, n-ar strica să se încerce încă odată a-l îndemna pe Hmelniţki să se lepede de Moscovia. De aceea lui Janusz Radziwill îi plăcu propunerea cancelarului Leszczinski, de a se trimite o scrisoare lui Hmelniţki, gîndind să folosească în acest scop pe polcovnicul Anton Jdanovici, care era închis în cetăţuia din Şklov.

Cînd află că la Varşovia sosise Osman-paşa, solul sultanului turc, Jan-Kazimir scrise cancelarului Leszczinski, cerîndu-i să vină cu solul la Grodno.

Solul trebuia să se încredinţeze cu ochii lui că însuşi regele se află în fruntea celor chemaţi sub steag. Aceasta însemna că toate puterile regatului erau adunate sub buzduganul regelui. Că acum exista o înţelegere desăvîrşită între rege şi senatori. Că nu era cîtuşi de puţin adevărată gluma nesăbuită că „orice pan e hatman", cu care în multe ţări era batjocorită demnitatea Rzeczei Pospolita, stat care se întinde de la o mare la alta. Acum marii reimentari nu mai erau dezbinaţi. Pentru timpul cît va dura războiul, regele lipsise prin vot seimul de dreptul de veto, cu care putea să înlăture, să zădărnicească, să respingă orice dispoziţie a regelui, desconsiderînd astfel voinţa sa de monarh.

Cancelarul Leszczinski povestea amănunţit, în drum de la Varşovia spre Grodno, toate aceste lucruri înaltului sol turc Osman-paşa. El nu-i ascunse nici faptul că acum în Litvania şi în Rusia Albă erau strînse multe tunuri şi şaizeci şi cinci de steaguri, în totul o sută cincizeci de mii de joimiri, iar la miazăzi, sub buzduganul lui Potocki, se găseau de asemenea oşti însemnate. Turcul încuviinţase cu plăcere să plece la Grodno. Întrucît solia sa era tainică, se înţelese cu cancelarul ca la intrarea sa în castelul regesc să nu se tragă cu tunurile şi să nu fie întîmpinat de gvardia de onoare, aşa cum se obişnuia întotdeauna la sosirea unui înalt sol, şi încă din partea unui împărat atît de puternic ca sultanul Turciei.

Careta trebuia să tragă la intrarea laterală şi acolo urma să-l întîmpine Tikocinski, mareşalul regelui, şi Janusz Radziwill, hatmanul litvan al coroanei. Toate acestea erau deajuns pentru a respecta protocolul şi pentru a arăta cinstirea care se dădea înaltului sol.

Solul şi cancelarul se mai înţeleseseră la Varşovia că solul nu va înmîna seimului scrisoarea sultanului către rege, ci i-o va citi numai regelui, de faţă cu marii reimentari, în turceşte. După aceea tîlmaciul va spune totul în leşeşte.

În drum, Osman-paşa mai mult asculta decît vorbea. Obiceiul său era să lase gazda să flecărească. Cu cît mai mult va tăcea, cu cît va fi mai zgîrcit în vorbe, cu atît mai neînţeles va fi el pentru cancelar.

Şi cancelarul vorbea, iar solul asculta şi îşi întipărea în minte tot ce vedea împrejur. Nu-i scăpară numeroasele pîlcuri de joimiri, husari, reiteri şi dragoni, care înaintau spre răsărit.

Privi cu luare aminte tunurile, pe care le întîlni chiar lîngă Grodno. Foarte multe tunuri. Izbuti să numere pînă la nouăzeci... Toate erau nou-nouţe. Iar alături, peste cîmp, într-un şirag nesfîrşit, se scurgeau carele cu ghiulele.

Osman-paşa privea cu atîta luare-aminte, încît nu-şi dădu seama cînd tăcu cancelarul. Acesta se gîndi cu mulţumire că numeroasele oşti îl uimiseră pe Osman-paşa, care zîmbi prietenește către cancelar şi dintr-odată începu să vorbească despre Ovidiu.

— Primăvara mi-a adus aminte de înţeleptele vorbe ale lui Ovidiu : „Să mîncăm, să bem, să iubim“ — spuse solul.

— În iubire găseşti plăcere, iar în faptele vitejeşti mărire. Aşa a spus odinioară neasemuitul Hafiz, — răspunse cancelarul. — Cînd stai să te gîndeşti, îi poţi pune alături pe Hafiz şi pe Ovidiu. Nu-i rău.

Cancelarul şi solul se înţelegeau bine.

Soarele apunea cînd careta însoţită de o gvardie de dragoni regeşti trecu peste podul ridicător, intrînd în castelul din Grodno. Perdelele din ferestrele caretei erau trase şi solul nu văzu cum încremeniseră joimirii, dînd onorul cu muschetele.

Dar solul nu se gîndea în clipa aceasta la onoruri.

...Totul se petrecu aşa cum fusese rînduit. Osman-paşa îşi duse domol mîna la frunte, la buze, la inimă. Janusz Radziwill îşi plecă adînc capul. Mareşalul Tikocinski spri-

jinea pe înaltul sol de cot cu atîta grijă de parcă cotul lui ar fi fost de porţelan. Făcliile din candelabrele de pe pereţi luminau drumul. Paşii se pierdeau în covoarele persiene moi, pufoase. In faţa uşii care dădea în încăperile regeşti, solului i se întinse un talger de aur cu apă. Solul îşi udă vîrfurile degetelor. Mareşalul însuşi îi întinse prosopul. Solul îl atinse şi pe el uşurel.

Tîlmaciul Selim deschise o casetă neagră, ale cărei margini erau încrustate cu aur. Osman-paşa scoase din ea un sul de pergament — scrisoarea sultanului. In acea clipă uşa se deschise, şi solul cu mîna dreaptă lipită de frunte şi cu stînga ţinînd scrisoarea în dreptul inimei, trecu pragul.

Afară, prin ferestrele palatului, seara se vedea încă luminată de florile trandafirii ale merilor, dar înăuntru, în candelabrele de aur, licăreau făcliile, în căminul adînc, din spatele regelui, pîlpîia focul.

Jan-Kazimir şedea într-un jilţ înalt, îmbrăcat în uniforma simplă a reghimentului său de dragoni — un mundir albastru şi o mantie de hermină pe umeri.

Pe măsură ce solul se apropia, se schimba şi expresia de pe chipurile celor prezenţi. Totul — şi zîmbetele îndatoritoare, şi privirile atente şi vorbele rostite domol — avea ca scop să sublinieze: solul — scumpul şi înaltul oaspete — e primit cu toată bucuria.

Ajuns în faţa regelui, Osman-paşa parcă se frînse în două. Il fulgeră un gînd: poate că Jan-Kazimir nu este vrednic de o asemenea cinstire din partea unui sol al sultanului turc, dar Inalta Poartă nu pierde nimic cu asta, mai cu seamă că nu se ştie ce sfîrşit va avea noul război... Deocamdată fie şi aşa...

Regele întrebă de sănătatea luminatului şi înţeleptului său frate, sultanul Mahomed al IV-lea, şi se arătă foarte fericit aflînd că sănătatea sa este minunată şi înţelepciunea sa nesecată. După aceea, Osman-paşa desfăşură sulul de pergament. Regele şedea în jilţ, iar Radziwill, Gonsewski, Lanckoronski, Leszczinski şi Tikocinski stăteau în picioare. Tîlmaciul încremenise cu un genunchi plecat pe covor.

Osman-paşa citi scrisoarea cu măreţie.

— „...Sultanul Mahomed al IV-lea către măria sa, luminatul său frate, regele Jan-Kazimir Wasa, al Rzeczei Pospolita. Eu, sultanul Mahomed al IV-lea, fratele soare-

lui şi al lunei, nepotul şi locţiitorul lui allah pe pămînt, stăpînitorul Macedoniei, al Babiloniei, al Marelui şi Micului Eghipet şi al multor altor ţări, supuse mie şi sfintei mele case, împăratul împăraţilor, stăpînitorul stăpînitorilor, nădejdea şi bucuria musulmanilor de pe întinsele mele pămînturi, apărătorul neclintit al mormîntului lui Isus Hristos, îţi trimit măriei tale, frate iubit, pe înaltul meu sol Osman-paşa, slujitorul meu credincios, în vorbele căruia vei găsi gîndul meu şi voinţa mea, şi în care te poţi încrede ca în mine însumi. Epistolele măriei tale au fost citite de mine cu cinstire şi dragoste. Măria ta la apus, şi eu la răsărit, trebuie să stăm în vecii vecilor întru măreţie şi putere. Fie ca vestita ta înţelepciune şi vitejia ta prea cunoscută de toţi războinicii lumii să-ţi fie pronie ocrotitoare. Intind dreapta către măria ta, gata să strîng mîna măriei tale."

După ce isprăvi de citit scrisoarea sultanului, Osman-paşa închise pleoapele şi rămase aşa, pînă ce tîlmaciul rosti cuvînt cu cuvînt în leşeşte.

Regele luă scrisoarea din mîinile lui Osman-paşa şi-o trecu cancelarului. Se ridică. Acesta era semn că audienţa se sfîrşise. Osman-paşa se trase de-a-ndaratelea spre uşă. Hatmanii coroanei, mareşalul şi cancelarul, făcînd plecăciuni, se îndreptară repede spre el. Solul era tare grijuliu să nu se întoarcă cu spatele la ei...

In aceeaşi noapte, Osman-paşa avu o întrevedere secretă cu regele. La această întrevedere, care avea loc fără tîlmaci, erau de faţă nunciul Torres şi cancelarul Leszczinski.

Regele avea pe umeri o dulamă largă. Deşi focul pîlpîia în cămin, îi era frig. Dinspre pereţii încăperii adia umezeală. Rotofeiul Osman-paşa abia încăpea în fotelul scund. Cu capul plecat pe o parte, ţinîndu-şi mîna dreaptă la inimă, el asculta cu luare aminte vorba domoală a regelui. Faţa rotundă, fără barbă a turcului, era numai luare aminte.

Regele începu să vorbească cu de-amănuntul. Pomeni şi de întîmplările din trecut, şi de cele petrecute de curînd. Înşiră făgăduielile de pace veşnică, samavolniciile săvîrşite de Moscovia, obrăznicia cazacilor zaporojeni, mîrşăvia răzvrătitului Hmelniţki, care, se ştie fără urmă de îndoială, s-a lăudat că va căsăpi pe toţi tătarii din Krîm şi va da jos sfînta semilună de pe moscheia Aia-Sofia.

Acum, cînd el a alcătuit o armie mare, înarmată pînă-n dinți, cînd multe curți regești îl vor ajuta, e timpul ca și Înalta Poartă să înceapă acțiunea.

Jan-Kazimir dădu din umeri și tăcu. Vicleanul Osman-pașa îl irita. Dacă ar fi după el, nici n-ar sta de vorbă cu turcul... Dar pentru a-l potoli pe schismaticul Hmel, trebuie să înduri și neplăceri mai mari decît aceste convorbiri cu Osman-pașa...

Cancelarul începu să vorbească:

— Acum noi trebuie să lăsăm la o parte, și unii și alții, neînțelegerile și vrajba din trecut. Ursul rus a ieșit din bîrlog. Astăzi el se îndreaptă spre apus, dar mîine se va întoarce spre răsărit... Ceea ce n-au izbutit să facă Batîi și Ghinghis-han, ceea ce n-au izbutit cavalerii teutoni, pot înfăptui regele Rzeczei Pospolita și sultanul Turciei. A sosit ziua cînd trebuie potolită fiara, cînd trebuie să i se arunce lațul de grumaz. Înțelepciunea și voința nestrămutată a marelui sultan Mahomed al IV-lea sînt vestite în lumea întreagă. Trebuie ca el să dea poruncă Bahcisaraiului să pornească împotriva lui Hmelnițki. Hanul Islam Ghirei era taler cu două fețe. Pentru aceasta el a plătit cu viața, murind de mîna aceluiași Hmelnițki. Acest lucru se știe acum neîndoelnic. De marele vizir atîrnă ca Mahomed Ghirei, noul han al Krîmului, să fie prietenul Rzeczei Pospolita și dușmanul Moscoviei și al lui Hmelnițki.

Leszczinski își trase răsuflarea. Flăcările din cămin luminau fața uscățivă a cancelarului, aproape cufundată în jaboul alb. Peruca neagră îi atîrna pe umeri în lațe lungi, de multă vreme nepieptănate.

Jan-Kazimir închise ochii. Ar fi vrut să nu-l mai vadă nici pe turc, nici pe cancelar. In clipa aceea îi era lehamite de toate. I-ar fi trimes la dracu, în focul gheenei, și pe turc, și pe tătari, și pe acest Leszczinski cu toată vorbăria lui încîlcită, și să se năpustească ca un vifor năprasnic peste ținuturile ucrainene, să ardă, să spînzure, să tragă în țeapă, să prefacă în cenușă toată țara schismaticilor, pentru ca timp de o sută de ani nici iarba să nu mai crească pe acolo...

Regele scrîșni din dinți. Turcul tresări și-l privi mirat. Leszczinski schimbă doar o privire cu nunciul și vorbi mai departe. Vocea cancelarului era plicticoasă, scîrțîitoare. Jan-Kazimir oftă din greu și se gîndi: „La asemenea con-

vorbire mai bine ai trage un pui de somn. Poate că Osman-paşa doarme de-a binelea."

Osman-paşa nu dormea.

Ochii uleioşi ai solului umblau neliniştiţi de la faţa împietrită a nunciului, la făptura deşirată a cancelarului. Turcul înţelegea bine : sosise vremea lui. Asculta şi tăcea. Uneori putea din cuviinţă să dea din cap în semn de încuviinţare. Dar deocamdată nu trebuia făgăduit nimic. Aşa poruncise marele vizir. Asta era voinţa sultanului.

Leahistanul e la aman. Vaticanul dă din colţ în colţ. Acum Veneţia trebuie să dea înapoi. Imprejurările sînt în folosul Impărăţiei Otomane. Hmelniţki are să fie încurcat pentru multă vreme în acest război împreună cu Moscovia. Gîndul lor nu mai e la Inalta Poartă. Dar Inalta Poartă se gîndeşte la ei. Imprejurările sînt în folosul Turciei. Războiul pentru Creta se va sfîrşi printr-o biruinţă. „Ursul rus se va lua de piept cu zimbrul leşesc — zicea la Stambul vizirul — înţeleptul sultan Mahomed al IV-lea va trebui să aştepte." Ghiaurii s-au încurcat straşnic. Să se descurce singuri. Stau prost, dacă însuşi papa de la Roma şi-a trimis legatul la sultan. Dar Osman-paşa a sosit în Leahistan, în lagărul regelui, ca un crainic al bunăvoinţei, ca un purtător de cuvînt al marelui sultan. El trebuie să asculte cu luare aminte, cuviincios. Şi el ascultă şi chiar arată înţelegere.

Să vorbească cît mai mult. Cu cît vorbesc mai mult, cu atît e mai bine pentru el. Celor care vorbesc mult li se clatină pămîntul sub picioare. Se străduiesc să ascundă prin vorbărie neputinţa lor. Pentru asta ştie el să asculte atît de bine. Acest lucru are o mare greutate în negoţări. Toate au un sfîrşit — spune coranul. Izvorul cel mai adînc are un fund şi ziua se sfîrşeşte totdeauna în noapte. De aceea e neîndoelnic că şi tînguielile şi poveţele cancelarului se vor sfîrşi. Această nădejde întăreşte răbdarea lui Osman-paşa. După ce cancelarul va isprăvi, Osman-paşa ştie ce trebuie să spună — doar cîteva vorbe. Dar ele vor fi mai grele decît zece mii de cuvinte ale vorbăreţului cancelar.

In sfîrşit îi veni şi lui rîndul să vorbească.

— Sultanul mi-a poruncit să spun luminatului său frate că urdia din Krîm se va alătura Rzeczei Pospolita. In Hotin se află o oştire alcătuită din treizeci de mii de ieniceri.

Sultanul va da poruncă și ei vor porni la luptă. Corăbiile sultanului sînt gata să iasă în mare.

Osman-pașa văzu cum se luminează de bucurie chipurile celor de față. Tăinuindu-și zîmbetul, el urmă:

— Marele sultan va aduce la îndeplinire cele spuse de mine, dacă Leahistanul, prin glasul regelui, va recunoaște stăpînirea pe vecie a Kameneţului de către Poarta Otomană; dacă Leahistanul, prin glasul regelui, va recunoaște că cei o sută cincizeci de mii de oameni, luați în războaiele trecute din Leahistan, sînt robi ai sultanului; dacă Leahistanul, prin glasul regelui, va recunoaște pe sultan drept singurul și adevăratul apărător al mormîntului lui Isus Hristos și nu va mai lua parte niciodată la cruciade; dacă Leahistanul nu va mai sprijini Veneția în războiul ei pentru Creta.

Osman-pașa ridică fruntea. Acum vroia el să vadă fața regelui, a cancelarului și a nunciului. În încăpere se așternu o liniște îngrijorătoare. Se auzea doar trosnetul lemnelor din cămin, asemenea zvonului unor împușcături îndepărtate. Regele privi întrebător pe nunciul Torres. Acesta coborî pleoapele. Lui Leszczinski i se bătea pleoapa dreaptă. Cancelarul simțea cum i se răcesc picioarele în botforii blăniți.

În acea clipă un cuvînt al regelui ar fi putut să nimicească toate năzuințele pentru care Rzecz Pospolita luptase veacuri de-a rîndul. Leszczinski își dădea seama, mai bine decît oricine: a merge împreună cu sultanul turc, în condiții atît de rușinoase, însemna înainte de toate a zădărnici chemarea obștească sub steaguri. Cea dintîi își va ridica glasul toată prostimea de la Lublin pînă la Cracovia. Prostimea, ea se va îndepărta cea dintîi și — cine mai știe — s-ar putea da de partea lui Hmelnițki.

Tăcerea se prelungea. În sfîrșit, Jan-Kazimir se ridică hotărît și, întinzînd mîna spre oglinda din perete, în care se vedea în toată înălțimea, rosti aspru în franțuzește:

— *Nous sommes d'accord!* [1])

Leszczinski păli. Dar înainte ca el să poată traduce aceste vorbe în turcește, auzi răspunsul liniștit al solului, tot în franțuzește:

— *Votre majesté! Je vous remercie infiniment!* [2])

---

[1]) Sîntem de acord! (În limba franceză) (N. red. rom.)

[2]) Majestate! Vă mulțumesc nespus de mult. (în limba franceză.) (N. red rom.)

Plecîndu-şi adînc capul, după cum se cuvenea, în faţa regelui Leahistanului, Osman-paşa vedea înaintea sa, în acea clipă, zîmbetul de încuviinţare de pe buzele marelui vizir. Cine va cuteza să spună acum că Osman-paşa nu este cel mai bun sol al padişahului ? Gîndul său zboară departe de Grodno. In închipuire îi răsări un palat alb ca zăpada, minarelele zvelte, şi robii leşi şi ucraineni, legaţi de picioare doi cîte doi, care gem, ferecaţi pe galere, pînă la moarte, sau scurmă pămîntul asemenea cîrtiţelor... Nu, niciodată nu vor mai scăpa din robie... El, Osman-paşa, le-a pecetluit astăzi soarta pe vecie.

Şi, poate, nu-i departe vremea aceea cînd şi cancelarul, şi nunciul, ba chiar şi regele, se vor uita în ochii lui, ai lui Osman-paşa, ca nişte cîini în lanţ...

Parcă alungînd nişte năluci, solul sultanului zvîcni din umeri şi-şi plecă fruntea şi mai adînc în faţa regelui, apăsîndu-şi cu putere inima cu mîna, în vreme ce de pe buzele sale grase picurau vorbe dulci ca şerbetul :

— Veşnică este prietenia ţărilor noastre, precum este veşnic coranul, şi neclintit e cuvîntul sultanului, precum este neclintită înţelepciunea lui Mahomed. Tîlharul Hmelniţki va săruta cizmele măriei voastre.

Iar, ceea ce-i spunea cancelarul Leszczinski, Osman-paşa nu mai ascultă. Neguţările din Leahistan le mîntuise, acum era vremea să pornească spre Stockholm. Acolo va trebui să asude. Carol-Gustav nu este Jan-Kazimir, dar, allah fie lăudat, n-ar fi de crezut ca el să se bucure de faptul că ţaratul Moscoviei a luat sub oblăduirea sa Ucraina şi este iară în putere şi măreţie. Şi-apoi n-ar dori oare Carol-Gustav să vadă Leahistanul sub sceptrul său ?

CARTEA
A PATRA

I

ARDEA pământul sub picioarele armiei cotropitoare în Rusia Albă şi în Litvania.

De la Vilna la Smolensk, deasupra moşiilor şleahticilor se înălţau vîlvătăile focurilor. Clopotele bisericilor catolice băteau cu înfricoşare. Şleahticii ieşeau în goană din cuiburile stăpînite din tată în fiu. Deasupra şleahurilor se învîltorau zi şi noapte nouri de colb. Cu jale priveau panii din caretele şi din rădvanele lor spre valurile aurii de grîne, care unduiau de la o zare la alta, la livezile dese de vişini şi meri. Dincolo de ele începuse să mugească glasul asurzitor al tunurilor. Se uitau înapoi cu frică, îşi făceau cruce şi-i zoreau pe slujitori să mîie caii mai repede, ca nu cumva, doamne fereşte, să fie ajunşi din urmă de cazaci şi de streliţi, ba chiar şi mai rău — să nu răsară din vreo pădurice chiar hlopii, cu pari şi coase...

...Şleahticii litvani fugeau dincolo de Vistula. Căutau adăpost în Varşovia sau în Cracovia, pe pămînturile coroanei.

Prinţul Janusz Radziwill, hatmanul litvan al coroanei, care se întorsese din Grodno, după consfătuirea cu regele, nu mai avea pace nici zi, nici noapte.

Săptămînă de săptămînă veneau veşti din ce în ce mai rele.

Acum era zadarnică nădejdea într-un ajutor din partea hatmanului Potocki. El însuşi, *psia krew,* petrecăreţul şi palavragiul bătrîn, după înfrîngerea de la Uman, îşi lingea rănile, ca un cîine hărtănit.

Janusz Radziwill ştia mai bine decît oricine că Potocki nu se va urni din loc mai devreme de primăvara viitoare. Dea dumnezeu ca tătarii să vină cu urdia în Ucraina în primăvara viitoare...

Iscoadele trimise de Radziwill aduseseră veşti proaste. Aflînd de la ei ce mare e oastea de cazaci şi de streliţi, Janusz Radziwill hotărî să nu mai întîmpine vrăjmaşul în cîmp deschis, pentru a-l înfrînge acolo, aşa cum hotărîse la început. E mult mai sănătos, îşi zicea hatmanul coroanei, să respingi vrăjmaşul din cetăţi. In felul acesta el putea fi ţinut în frîu măcar pînă în toamnă, putea fi silit să bată pasul pe loc pînă cînd Potocki va izbuti să lovească din nou.

Radziwill îşi punea cele mai mari nădejdi în cetăţile şi castelele din Moghilev, din Novîi şi Starîi Bîhov, Orşa, Mstislavl, Druia, Roslavl, Dorogobuj.

De Smolensk nici nu putea fi vorba. Hatmanul litvan al coroanei trimisese într-acolo, în ajutorul voievodului Filip Obuchowicz, pe gheneralul Korff cu cinci mii de reiteri şi douăzeci de tunuri.

Insuşi arhiepiscopul primat de Gniezno sosise la Smolensk, unde oficiase o messa în biserica Sfînta Varvara, ridicată încă de regele Sigismund în cinstea biruinţei sale asupra moscoviţilor.

Ca protestant, Janusz Radziwill nu era îndatorat să ia parte la această slujbă oficiată de arhiepiscop. Totuşi, el era de faţă în mijlocul înalţilor şleahtici şi-l asculta cu luare aminte pe primat.

Arhiepiscopul de Gniezno chema, în numele lui dumnezeu, pe catolici, pe toţi ostaşii şleahtici să lupte pe viaţă şi pe moarte pentru dobîndirea biruinţei asupra schismaticilor. Cuvintele înfricoşătoare ale primatului răsunau puternic sub bolţile înalte şi întunecoase ale bisericii Sfînta Varvara :

— Un balaur cu sumedenie de capete se tîrăşte spre pămînturile noastre sfinte, vrînd să prefacă în cenuşă bisericile catolice, să răpună pe toţi oamenii de credinţă

catolică, să dea soţiile şi fiicele noastre pe mîna cazacilor şi golanilor lui Hmelniţki ca să le batjocorească. Dar noi, fiii mei, nu vom lăsa ca noaptea neagră a schismei să întunece luminoasa zi a sfintei credinţe catolice!

Căzînd în genunchi cu înfrigurare (Radziwill îşi aplecă şi el un genunchi) atît şleahticii, cît şi şleahticele strigau cu lacrimi în ochi:

— Nu-i vom lăsa!

— Nu vom îngădui!

— *Niech bedzie pochwalona matka bozka*[1]*!*

— *Niech zyje Rzecz Pospolita od morza do morza*[2]*!*

— La Moscova! — strigă voievodul Obuchowicz, scoţîndu-şi sabia şi fluturînd-o pe deasupra capului.

— La Kiev! — răcni gheneralul Korff şi tot sîngele îi năvăli în obraji.

— *Dominus vobiscum!* — rosti solemn, de mai multe ori, primatul, ridicîndu-şi privirea spre bolta înaltă a bisericii.

...În aceeaşi zi, joimirii au spart cîteva prăvălii ale negustorilor pravoslavnici din piaţă, au pus foc bisericii pravoslavnice din Zamok, pe bătrînul stareţ Melenti, egumenul lavrei Pokrovskaia, l-au uns cu păcură, l-au tăvălit prin fulgi şi, punîndu-i un laţ de gît, l-au tîrît prin oraş, silindu-l să facă mătănii în faţa bisericilor catolice şi să se închine ca romano-catolicii.

Doi localnici care nu au putut să îndure asemenea batjocorire a slujitorului lui dumnezeu şi au încercat să-i dojenească pe ostaşi, au fost ucişi, tăindu-li-se capetele. Către sfîrşitul zilei, ostaşii au început să pună foc la toate casele pravoslavnicilor.

Janusz Radziwill şi hatmanul Wincenty Korwin-Gonsewski au părăsit Smolenskul în timpul nopţii, păziţi de husarii lor, petrecînd pe arhiepiscopul primat de Gniezno, care se ducea grabnic spre Grodno, la rege.

Fără a pierde vremea, Janusz Radziwill hotărî să-şi aşeze lagărul pe malul rîuleţului Şklovka, avînd în spate puternica, temuta cetăţuie Şklov, ridicată cu cîţiva ani mai înainte de nişte vestiţi arhitecţi de cetăţi nemţi şi şvezi. Şaizeci de tunuri, cincizeci de archebuze şi falconete, două

[1]) Fie binecuvîntată maica domnului! (În limba polonă.) (N. trad.)

[2]) Trăiască Rzecz Pospolita de la o mare la alta! (În limba polonă.) (N. trad.)

reghimente de cuirasieri, un reghiment de husari împlătoşaţi şi în sfîrşit, un şanţ adînc şi lat de 140 de coţi, plin cu apă, înconjură această „nucă de fier", cum fusese numită cetăţuia de către hatmanul coroanei.

Janusz Radziwill ar fi fost liniştit, dacă prostimea blestemată din spatele oştilor n-ar fi început să făptuiască tot felul de nelegiuiri. În sfîrşit, dacă ar fi fost vorba numai de localnici, ostaşii le-ar fi venit uşor de hac. Dar împreună cu prostimea din Rusia Albă stîrneau tulburări şi litvanii şi leşii. Nici nu se răspîndise bine vestea că se apropie oştile ruseşti şi cazacii, că prostimea şi începu să se frămînte. Satele, din care plecau ostaşii care avuseseră acolo cvartire, începură să zumzăie ca nişte stupi de albine.

Janusz Radziwill dădu o poruncă aspră : să nu se arate nici o milă faţă de răzvrătiţi, să li se taie capetele, iar trupurile descăpăţînate să fie lăsate în văzul lumii, pe maidanuri şi pe drumuri. Căpetenia răzvrătiţilor, hlopul Mihas Ognivko, să fie prins de viu şi adus în lagărul hatmanului coroanei. Pentru a grăbi prinderea acelui nemernic, prinţul Radziwill porunci să se vestească tîrgoveţilor şi sătenilor că acela care va aduce viu pe răzvrătit, va primi o mie de zloţi.

Nu după multă vreme hatmanul coroanei trebui să ridice la două mii de zloţi preţul pus pe capul lui Mihas Ognivko.

Cu toate acestea, Ognivko rămînea viu şi nevătămat.

Se spunea că acel Ognivko se aflase şi el în tîrg la Moghilev, în mulţime, cînd comisul leşesc cetise universalul hatmanului coroanei. După ce auzise tot, Mihas Ognivko strigase :

— Degeaba trageţi nădejde ! Is aici, dar nu mă veţi prinde, călăilor !

Joimirii s-au aruncat ca turbaţi asupra gloatei, dar el parcă intrase în pămînt. Nu-l găsiră !

Aflînd aceasta, Radziwill lovi cu pumnul în masă şi porunci ca satul Buda, din care era de fel schismaticul Ognivko, să fie ras de pe faţa pămîntului, iar toţi locuitorii, în frunte cu preotul, să fie traşi în ţeapă în jurul bisericii.

În a treia noapte, cînd sătenii din Buda mureau în ţepe, iar ostaşii hatmanului coroanei chefuiau veseli pe moşia din Buda a lui pan Gurski, Mihas Ognivko se ivi în sat cu răsculaţii lui.

Ţinînd în mînă o masala, Mihas Ognivko păşea fără grabă de la ţeapă la ţeapă. Luminat de văpăile răşinoase ale flăcării, el se oprea în faţa fiecăruia dintre schingiuiţi şi se pleca în faţa lor pînă la pămînt, ca şi cum le-ar fi cerut iertare pentru faptul că el a fost pricina chinului lor cumplit. Cei care nu muriseră încă priveau lung în ochii lui Ognivko. Ca de pe cruce era scos schingiuitul din ţeapă, şi murea pe pămînt, nemaiputînd nici măcar să geamă, deşi trupul îi era sfîşiat de dureri crîncene.

Mihas o văzu şi pe maică-sa. Sora lui murise. Mihas îngenunchie în faţa mamei sale şi-şi lipi buzele uscate şi înnegrite de suferinţă, de mîna pămîntie, vînoasă şi mică.

În sfîrşit, joimirii, rotmistrul lor Zacwilichowski, şleahticul Gurski, soţia şi fiica sa putură să vadă cu ochii lor pe acel Mihas Ognivko, zvînturatic şi tîlhar, mişel şi călău, cum îl încondeia în universalul său Radziwill.

Stătea în faţa lor şi-i privea în ochi, ca şi cum ar fi vrut să afle, să înţeleagă cum era cu putinţă ca aceşti oameni, care aveau mîini şi chip ca şi ale lui, ca şi ale tovarăşilor săi, care aveau mame şi copii, surori şi fraţi, să făptuiască asemenea ticăloşie, asemenea sîngeroasă nelegiuire!

Gingaşele frunze ale mestecenilor albi de pe medean foşneau. Zorile mijeau deasupra Budei şi soarele îşi revărsă curînd razele sale calde peste scrumul caselor, peste zidurile dărîmate ale bisericuţei, peste cei o sută cincisprezece mucenici daţi jos din ţepe.

Chiar şi pan Gurski din Buda, parcă atunci îl vedea întîia oară pe acel Ognivko. Ştia că în sat se află un flăcău Mihas. Ştia că mîinile lui au o putere de fier. Odată, la o vînătoare, scăpase de primejdie pe însuşi cancelarul Leszczinski, care binevoise să cinstească cu înalta sa vizită pe pan Gurski.

Un urs rănit se aruncase asupra panului cancelar. Slujitorii şi hăitaşii fugiseră care încotro. Dar hlopul Mihas înfruntă ursul cu pieptul său. Îi rupse fălcile, îi înfipse junghierul în inimă şi-l doborî, scăpînd astfel viaţa panului cancelar. Pentru aceasta hlopul primi cincizeci de zloţi.

Asudînd, pan Gurski îşi aduse aminte că acei cincizeci de zloţi îi fuseseră luaţi lui Mihas, de vechil, din porunca sa, pentru văcăritul neplătit de tatăl lui Ognivko, deşi pentru neplata acelei dajdii, precum şi a birului pentru pod, demult îi fuseseră luaţi tatălui lui Mihas, boii.

Cui i-ar fi trecut prin minte că acest hlop va ajunge căpetenia răsculaților? Cine ar fi crezut că cei din Rusia Albă, oameni ascultători și domoli, se vor aprinde, luînd pildă dela prostimea ucraineană? Pan Gurski ar fi vrut să se topească în văzduhul îmbîcsit de o duhoare amară, înecăcioasă. Îi venea să strîngă pleoapele tare, tare de tot, să se încredințeze că totul nu e decît un vis îngrozitor. Îl sfredeli un gînd: la ce bun trebuise să fie bătut de moarte bătrînul Panas Ognivko în grajd pentru sudalmele cu care îl stropșise pe vechilul Kowalski? Kowalski era acum în Moghilev iar el, pan Gurski, aici. La ce au trebuit alungați din casele lor pospolitii, care rămăseseră îndatorați față de el cu dijma, fiind siliți să se adăpostească în toiul iernii în bordeie, prin pădure? În sfîrșit, de ce a dat el crezare înștiințărilor hatmanului coroanei, care-i sfătuiau pe șleahtici să stea liniștiți la moșiile lor, unde se aflau în deplină siguranță...

Tremura de spaimă rotmistrul Zacwilichowski. Își dădea seama prea bine că nici coiful de pe capul său și nici platoșa de oțel făurite de meșterii din Danzig, nu-i vor scăpa viața. Ochii săi umblau de colo colo ca ai șoarecilor, iar obrazul verde îi încremenise.

Mîinile joimirilor tremurau.

Cînd îi schingiuiau pe pospoliți, cînd necinsteau fetele, cînd o trăgeau în țeapă pe bătrîna Paraska Ognivko, mîinile lor erau vînjoase, crude... Iar acum?...

Joimirul Jas Gawronski, din îndepărtatul sat leșesc Halkowka, din voievodatul Cracovia, se gîndea la mama și la sora sa. Nu-și putea lua ochii de pe chipul aspru al lui Mihas Ognivko. Degeaba se spunea că-i chior, fără nas, că are peceți tipărite cu fierul roșu pe frunte și pe fălci. Iată-l — chipeș, în cămașa albă vîrîtă în nădragii largi, ici, colo pătați de sînge, cu moțul bălai răsfirîndu-i-se pe fruntea înaltă, de pe care o șuviță îi ajungea pînă la nas. Jas Gawronski izbuti să descopere pe nasul lui Ognivko chiar și pistrui.

„Pe cine ucisese sau schingiuise Ognivko? — se întreba fără să vrea Jas Gawronski? — De ce îl vînau joimirii? De ce pusese preț hatmanul coroanei pe capul lui două mii de zloți? Venise el oare în voievodatul Cracovia și pîrjolise Halkowka, al cărui stăpîn era panul castelan Lubowicki? Ori obijduise pe mama lui Jas sau pe sora sa

Zofja ?“ Muncit de aceste gînduri, lui Jas îi venea să cadă în genunchi şi să strige, să-şi ceară iertare. Dar Jas Gawronski înţelegea că iertare nu va fi !

— Fiare !

Acest cuvînt fu rostit încet, foarte încet, dar joimirii şi rotmistrul şi pan Gurski îl auziră. Şi ei înţeleseră — acesta era sfîrşitul. Înţelese şi Jas Gawronski. Nu-şi va mai vedea nici Halkowka, nici mama, nici sora, nici logodnica... El căzu în genunchi şi-şi ascunse faţa în mîini. Iar rotmistrul Zacwilichowski, împroşcînd cu scuipat şi bîlbîindu-se, zise :

— Rog pe panul ataman să-mi îngăduie a mă duce... să-mi fac nevoile...

— Mai rabdă, — spuse încet Ognivko, — pe lumea cealaltă o să le ceri lor voie. — El arătă cu mîna spre leşurile schingiuiţilor.

...Peste cîteva zile la poarta castelului din Oratow, unde Radziwill, hatmanul coroanei, se oprise pentru scurtă vreme, se apropie un car acoperit cu o rogojină. Cărăuşul, în straie ţărăneşti, cu o pălărie de pai cu margini late, sări sprinten din car şi se făcu nevăzut în hăţiş. Împlătoşaţii ieşiră în fugă din vartă, se repeziră spre car, traseră rogojina şi încremeniră. Locotenentului Gurski îi pieri graiul. În car, alături de rotmistrul Zacwilichowski, zăcea tatăl său.

Între degetele rotmistrului mort se afla o hîrtie. Cu mîinile tremurătoare, locotenentul luă hîrtia şi o desfăcu. Literele îi fugeau pe dinaintea ochilor. Mîna îi căzu de-a lungul trupului, ca lovită de dambla, şi hîrtia zbură cît colo. Un joimir o ridică sprinten şi o dădu locotenentului. Cu paşi nesiguri, acesta se îndreptă spre castel. Joimirii apucară caii şi-i mînară spre poartă.

Îngălbenindu-se de mînie, hatmanul coroanei Radziwill citea încă odată şi încă odată acele cîteva rînduri iscălite de hlopul care săvîrşise asemenea nemaiauzită fărădelege, scurtînd viaţa unui nobil şleahtic, cavaler al Rzeczei Pospolita, favoritul hatmanului coroanei, rotmistrul Zacwilichowski şi a bunului său prieten, pan Gurski. Nemernicul scria cu obrăznicie că acelaşi lucru îl aşteaptă şi pe hatmanul coroanei şi toată şleahta care pustieşte Rusia Albă şi-şi bate joc de norodul ei.

— Ce mîrşăvie ! —, clocoti Radziwill, adresîndu-i-se lui Gurski, care stătea palid în faţa lui. — Hlopul ăsta scrie

despre o așa zisă Rusie Albă, ca și cum pămîntul acesta nu ar fi al coroanei noastre!

...În ziua aceea, în scrisoarea trimisă regelui la Grodno, prin care-i vestea cucerirea Dorogobujului de către oștile țarului Alexei, Janusz Radziwill, lăsînd la o parte trufia, trebui să recunoască: „Prostimea ne dușmănește de moarte. Peste tot a început să se supună țarului și, asmuțită de chemările ademenitoare ale țarului Moscoviei și ale hatmanului Hmelnițki, ea ne pricinuiește astăzi mai mult rău decît Moscovia însăși. E cu putință ca acest rău să se întindă mai departe și dacă nu se vor întrebuința toate mijloacele, atunci aici, în Litvania, se va întîmpla ceva asemănător cu războiul cazăcesc care bîntuie de aproape șapte ani în Ucraina."

Îndată ce Radziwill trimisese scrisoarea la Grodno prin locotenentul Gurski, pe care îl alesese anume (pentru ca el să povestească atît cancelarului, cît și regelui ce se petrece în Litvania), veni o nouă veste tristă. Cazacii lui Zolotarenko luaseră prin năvală cetățuia Belaia, iar Nevelul își deschisese porțile în fața oștilor de streliți.

Gheneralul Korff, care trimetea aceste știri de la Smolensk, mai vestea un lucru care-l făcu pe hatmanul coroanei să strîngă în mînă răvașul de pergament și să-l arunce la picioare. Cetele înaintate de streliți ieșiseră la rîulețul Kolodnaia.

Prințul Radziwill văzu negru înaintea ochilor. I se păru că dincolo de ferestrele castelului nu era o zi frumoasă de iunie, ci o seară posomorîtă de toamnă.

Legămîntul din Pereiaslav fusese adus la îndeplinire. Oștile de streliți își așezaseră tabăra pe malurile rîului Kolodnaia!

Radziwill îl chemă pe comandantul castelului, șvedul Puffendorf și-i porunci să se pregătească de plecare, iar hatmanului Wincenty Gonsewski îi scrise să trimeată fără întîrziere trei reghimente de dragoni la Șklovka.

Noaptea, tresărind la fiece zgomot care venea de dincolo de ferestrele, sub care se auzeau pașii grei, înfundați, ai împlătoșaților din gvardia sa, Radziwill scria o epistolă la Stockholm fostului vicecancelar Radzeewski. În epistola aceasta nu se dădeau nici un fel de asigurări. Radziwill nu cerea și nu făgăduia nimic. Era doar o înștiințare precum că moșia lui pan Radzeewski, din apropiere de Vilna, este păzită de joimirii lui Radziwill și, neținînd

seamă de porunca dregătorului cancelariei regeşti, pan Remigian Pjasecki, privind trecerea ei în folosul vistieriei coroanei, ca urmare a surghiunirii lui Radzeewski, moşia a rămas şi va rămîne, scria apăsat Radziwill, neatinsă.

Presărînd la întîmplare nisip peste cele scrise, Radziwill căzu pe gînduri. Potrivindu-şi pe un scăunel picioarele vîrîte în încălţări îmblănite, îşi încrucişă braţele la piept şi se afundă în jilţul înalt şi moale. Umbra lui lungită se frîngea pe pereţii încăperii. În ochii căzuţi adînc în orbite pîlpîiau luminiţe oglindind făclioarele galbene ale lumînărilor. Barba lui tăiată scurt abia se clintea cînd îşi mişca buzele. Încreţindu-şi nasul cărnos, se gîndea cît îl va bucura pe Radzeewski scrisoarea lui. Fără îndoială că noul rege şved Carol va fi îndată încunoştiinţat de Radzeewski şi nu va întîrzia să-şi arate bunăvoinţa faţă de Radziwill.

Fără să vrea, îşi aminti cuvintele obraznice ale acelui ticălos de Ognivko. Iată, din pricina unor asemenea oameni nu era linişte în regat. Rusia Albă ! Uite ce-a mai scornit, dobitocul ! Schismaticul Hmel şi-a pus în gînd să despartă Ucraina de coroană, şi iată că au împuiat hmelişori şi pe aici. Dar el, Radziwill, nu e Potocki. El nu pălăvrăgeşte ! El e un om cu braţul tare şi cu voinţa de fier. Cine nu cunoaşte acest lucru ?! Nu prin unirea bisericilor va potoli prostimea, ci prin foc şi sabie. Chiar de ar fi să-şi irosească toate avuţiile, nu se va opri din drum. Va sărăci, dar va răpune pe toţi golanii aceştia care îşi fac de cap.

Îi amorţiseră picioarele. Începu să-şi frece genunchii. „N-am decît patruzeci şi şase ani — se gîndi hatmanul coroanei. — La vîrsta mea toate bolile acestea — ba la picioare, ba la piept, sînt prea timpurii. Nu cumva băutura e pricina ? Ei, ce viaţă ar putea să ducă !“ Nu fără mîndrie se gîndi la avuţiile sale : sate, tîrguri, păduri şi păşuni, poverne, berării, — armia sa, husari, dragoni, oşteni împlătoşaţi, cuirasieri elveţieni, arhitecţi de cetăţi străini, chiar şi pictori aduşi din Florenţa şi din Ţările de Jos.

În pădurile hatmanului litvan mii de ţărani făceau potasă. Pe cîmpiile şi păşunile sale, sătenii scormoneau gorganele înalte, unde erau îngropaţi mii de războinici, şi scoteau salpetru.

Smoala şi dohotul din pădurile pe care Radziwill le avea în Rusia Albă, ca şi fuioarele de cînepă şi in, erau cărate de negustori nemţi, şvezi, armeni, flamanzi, cu harabalele sau cu corăbiile pe ape.

Avuţiile moştenite de hatmanul coroanei de la înaintaşii săi erau alcătuite din peste opt sute cincizeci de sate, cu drepturi depline de stăpînire şi folosinţă, cu conace, grădini, livezi, cîmpuri de hamei, hambare, catedrale şi biserici pravoslavnice. Toate acestea dădeau putinţă hatmanului coroanei să ţină numeroşi slujitori, cîteva castele, două palate — în Cracovia şi Varşovia — pentru care îl pizmuia chiar şi Jan-Kazimir regele Rzeczei Pospolita.

Firește că împreună cu satele acelea, în mîinile hatmanului litvan al coroanei erau toţi locuitorii lor, iobagi şi neiobagi, cu clăci, corvezi, zeciuieli, şi tot soiul de dijme, cu prisăci, poverne şi cîrciumi, cu dajdii pentru orînzi, cu mori şi uiumuni, cu iazuri mari şi mici, şi eleştee şi dări pentru pescuit, cu fîntîni, rîuri, păduri, crînguri, cu ogoare şi ţeline, cu cîmpii, fîneţe, păşuni — cu fel şi chip de bunuri şi de dobînzi...

Amintindu-şi de toate acestea, Janusz Radziwill nu putu să nu zîmbească mulţumit, uitînd pentru o clipă de toate necazurile şi primejdiile.

Într-adevăr chiar şi regele îl pizmuia, nemaivorbind de Stanislaw Potocki şi de alţi prinţi şi voievozi ai Rzeczei Pospolita. Avea odinioară un potrivnic — pe prinţul Jeremia Wisznіewecki. Prin obrăznicia ei, prin răscoale şi mişelii, golănimea ucraineană scurtase viaţa acestui cavaler al Rzeczei Pospolita. Pe acele vremuri fericite, cînd nu se pomenise încă de Hmel şi de hmelişori, numai el se putea măsura cu Radziwillii, în bogăţie.

Dar iată că ţarul Moscoviei luase sub ocrotirea sa pe Hmel şi toată Ucraina. Apoi începuse să se frămînte şi golănimea din Rusia Albă. Radziwill n-ar fi vrut să se gîndească la aceasta, dar n-avea ce face. Acum avuţiile sale erau ameninţate. Ce însemnătate ar avea hlopul Ognivko dacă ar fi singur? Dar Moscovia şi Hmel erau urmaţi de ţăranii din tot acest ţinut, socotit demult subjugat şi neînstare a se răzvrăti împotriva şleahtei.

Un hlop oarecare, un dobitoc nemernic, născocise că ar fi o Rusie Albă! Striga că golănimea asta ar fi un popor! Nu era greu să descoperi duhul lui Hmel în cuvintele astea. Nu era greu să vezi mîna lui Hmelniţki în răzmeriţele şi pîrjolurile ce înneguraseră zarea ţinuturilor litvane ale coroanei, care de curînd erau încă atît de liniştite. Ar fi fost timpul ca această mînă să fie retezată.

Gîndul că oştile moscovite ajunseseră pe malurile rîului Kolodnaia îi alungă din inimă liniştea vremelnică.

De la Kolodnaia se zărea bine Smolenskul...

Radziwill sări în sus ca ars.

...De-abia se luminase de ziuă cînd Janusz Radziwill părăsi castelul, îndreptîndu-se spre Şklov. Pe domeniile sale, printre atîtea alte avuţii, Şklovul era ca un mărgăritar. Valurile de apărare, zidurile, turnurile şi tunurile cetăţii din Şklov erau socotite de necucerit în toată Rzecz Pospolita.

Trecînd prin Şklov, încercatul arhitect de cetăţi, neamţul Getkan, dădea din mîini posomorît, tot rostind cu mult înţeles :

— *Oh ! Das ist kolossal !* [1])

Kodak, cu care se făIea atîta răposatul Koniecpolski, era un fleac pe lîngă Şklov.

Radziwill ţinea în cetate o mare garnizoană de lefegii. Printre ei erau şi şvezi, şi franţuji, şi nemţi, şi engleji şi un djambul tătar din urdia Bugeacului, nemaivorbind de cele trei steaguri de nobili şleahtici, toţi în platoşe strălucitoare, înarmaţi cu muschete şi săbii, cu baltage şi pistoale.

Era atîta pulbere, atîtea ghiulele şi gloanţe, că ar fi ajuns pesemne întregii armii a Rzeczei Pospolita.

Şi totuşi Radziwill porunci ca două reghimente de dragoni şi de reiteri şi un pîlc de pedestrime înzeuată, care se aflau în cvartire lîngă Vilna, să plece la Şklov.

El însuşi îi ajunse din urmă pe drumul spre Şklov.

Platoşele şi coifurile străluceau în soare. Pe zalele reiterilor parcă se scurgeau şuviţe de argint viu. Caii dragonilor, toţi de aceeaşi culoare, încîntau privirile. Cînd reimentarii zăriră careta şi escorta hatmanului coroanei, făcură semn spre fanfară.

Tunurile cetăţii Şklov întîmpinară sosirea lui Janusz Radziwill cu douăzeci şi una de salve.

Călugării catolici din ordinul dominicanilor, cu sutane albe, încinşi cu şnururi roşii ca sîngele, în frunte cu reverendul pater Klemens Skopowski, ieşiră înaintea caretei lui Radziwill dincolo de poartă.

Coborînd din caretă, în văzul voievozilor, al armiei, al şleahtei şi tîrgoveţilor, care se îngrămădiseră pe valurile de apărare ale oraşului, hatmanul coroanei plecă un ge-

[1]) O, asta-i colosal ! (In limba germană.) (N. red. rom.)

nunchi înaintea reverendului, îi primi binecuvîntarea şi-i sărută mîna.

În dangătul clopotelor de la toate bisericile catolice din oraş, dominicanii oficiară chiar acolo un te-deum, rugîndu-l pe dumnezeu să dăruiască marelui hatman litvan biruinţă împotriva cazacilor răzvrătiţi, împotriva ruşilor, ocrotitorii acestora, împotriva ţarului Moscoviei.

Fără a pierde vremea, Janusz Radziwill chemă îndată pe reimentari la castel.

Aceştia sosiră repede. Veni comandantul Şklovului, Spaczynski, reimentarul armiei de cotropire, un şleahtic mătăhălos, gras, îmbrăcat într-un contăş siniliu, cu ochi bulbucaţi şi cu mustăţile îngălbenite de tutun. Alături de el, pe laviţa acoperită cu un chilim, şedea reimentarul Zaleszki, căpitanul de reiteri Oskar Rummler, reimentarul de artilerie, şvedul Franz Weide, reimentarul de dragoni Mihalski, şi rotmistrul Hieronim Jastrembski, care îl aştepta de două zile la Şklov pe hatmanul coroanei.

După ce ascultă cele spuse de Spaczynski despre starea cetăţii, fără a-şi ascunde mulţumirea, zîmbitor, oarecum întrebînd, oarecum îmbărbătînd, Radziwill rosti :

— Ne vom bate, pani, *jak boga kocham!* [1])

Oskar Rummler îşi arătă dinţii gălbejiţi, ca de cal, şi izbucni în rîs. Rîsul lui părea un orăcăit de broască.

Franz Weide nu făcu decît să-şi întindă picioarele. Pintenii botforilor lui zornăiră.

Reimentarul Mihalski îşi răsuci ţepuşele mustăcioarei şi spuse grăbit, roşind :

— Jur pe sabia mea că haitele lui Hmelniţki şi streliţii moscoviţi nu vor scăpa teferi.

Rotmistrul Jastrembski dădu din cap, îşi potrivi contăşul la piept şi zise :

— Dacă luminăţia voastră îngăduie, voi aduce la cunoştinţa marilor reimentari veşti de seamă.

— Chiar vă rog, pane rotmistru, — încuviinţă binevoitor Radziwill. La aceste vorbe ale hatmanului, reimentarii se uitară unii la alţii, înţelegînd că acel rotmistru din armia ropitoare era o pasăre care va zbura sus.

măsură ce rotmistrul vorbea, reimentarii ascultau cu ai multă luare aminte, iar reimentarul Mihalski îşi si că lăudăroşenia lui era cel puţin nelalocul ei.

—

[1]) Dumnezeul meu! (În limba polonă.) (N. red. rom.)

Jastrembski vorbea încet dar cu tărie. El înşiră pe îndelete polcurile care porniseră spre Rusia Albă şi Litvania. Pomeni numele unor polcovnici ai cazacilor şi ai streliţilor. Spuse că însuşi ţarul Alexei Mihailovici îşi aşezase oastea lîngă Smolensk, că Ivan Zolotarenko, hatmanul de tabără, ajunsese la şapte mile de Şklov cu temeiul oastei sale, care avea cam douăzeci de mii de săbii, cincizeci de tunuri şi care de împresurare [1]), şi că nizovenii se ascundeau prin codri de-a lungul Şklovkăi, călăuziţi de un hlop oarecare, care rîvneşte la faima unui nou Krivonos.

La amintirea numelui de Krivonos, Franz Weide scrîşni. Nici acum nu-şi putea mişca cum trebuie mîna dreaptă, lovită de sabia acelui schismatic, şi puţin lipsise ca să-şi piardă toată gvardia. Asta se întîmplase la Nemirov, cînd îi luase toate tunurile şi pe deasupra îşi înfipsese sabia în el ca într-un burduf de berbec, dîndu-i drumul apoi ca străin ce era, pe cuvînt de cinste că nu va mai lupta în Ucraina.

Jastrembski vorbea, fără să ridice glasul său scîrţîitor, de parcă ar fi citit o predică în faţa călugărilor iezuiţi şi nu ar fi stat de vorbă cu reimentarii coroanei. Din cuvintele lui, reimentarii mai aflară că numai Hmelniţki are sub buzduganul lui zece polcuri, însumînd o sută douăzeci de mii de cazaci. Cîţi streliţi şi cîte tunuri aveau moscoviţii, nu fusese cu putinţă să afle amănunţit, dar oameni de încredere vor veni curînd şi cu aceste veşti...

— Deci, — ridică puţin glasul Jastrembski, întorcîndu-se cu dojană spre reimentarul Mihalski, — a vorbi de înfrîngerea duşmanului este cam devreme.

— Panul rotmistru are dreptate, — zise Radziwill.

— Dar de unde le ştii pe toate atît de bine, pane rotmistru? — întrebă Spaczynski şi, văzînd privirea mirată a lui Radziwill, spuse repede: — Să mă ierte panul rotmistru.

Jastrembski îşi sprijini obosit capul pe mînă, şi ceva asemănător unui zîmbet îi frînse buzele subţiri.

După ce tăcu cîteva clipe, Jastrembski făcu o nouă plecăciune către hatmanul coroanei şi urmă:

---

[1]) Veche armă de luptă a ruşilor, un fel de car de luptă primitiv, construit din lemn şi avînd deschideri pentru guri de tun şi archebuze. Echipajul unui astfel de car de împresurare era alcătuit din cîteva zeci de oameni. Se deplasa pe roţi sau pe tălpi. (N. red. rom.)

— E cunoscut faptul că Hmelniţki a poruncit lui Zolotarenko să dea arme unui tîlhar de pe aici, căpetenia prostimii răzvrătite, un oarecare Ognivko... Trebuie să împiedicăm acest lucru. Ar fi de dorit, pani, ca haita acestui Ognivko să fie nimicită... Sînt încredinţat că marele hatman litvan al coroanei, prealuminatul pan Radziwill, a luat o hotărîre înţeleaptă şi nestrămutată în această privinţă, — adăogă rotmistrul, întorcîndu-se către reimentari, vrînd să preîntîmpine cu această adăogire izbucnirea lui Radziwill, care bătea mînios cu degetele în masă, nemulţumit pesemne că un rotmistru îndrăzneşte să-l dojenească pe el.

...După ce ascultară poruncile hatmanului coroanei, reimentarii plecară îngînduraţi şi tăcuţi. Rămase la Radziwill numai Jastrembski.

Urmînd sfatul acestuia, Radziwill porunci să fie adus la el polcovnicul Anton Jdanovici din Kiev, pe care-l ţinea închis ca zălog de aproape cinci luni.

La nevoie, Radziwill putea fi neasemuit de politicos şi de îndatoritor, întrecînd prin aceasta pe cei mai nobili gentilomi şi curteni de la palatul din Saint-Germain. Dar să-l păcăleşti pe Jdanovici nu era atît de uşor.

Alb la faţă din pricina şederii îndelungate în hrubele întunecoase ale cetăţii din Şklov, polcovnicul îşi ciupea mustăţile încărunţite şi-l asculta cu luare aminte pe hatmanul litvan.

Radziwill vorbea cu Jdanovici ca un reimentar cu un alt reimentar : îi părea foarte rău că la Varşovia se purtaseră atît de necuviincios cu pan Jdanovici. Dacă ar fi fost după vrerea lui, demult l-ar fi lăsat să plece în pace la luminăţia sa panul hatman Hmelniţki. El nu încerca să ascundă polcovnicului că unii senatori şi chiar cancelarul vroiseră să-i ia viaţa solului, dar el, hatmanul litvan al coroanei, îi luase apărarea cu pieptul său. Cum era cu putinţă aşa ceva ? Să ridici mîna împotriva vieţii unui sol ? Numai Stanislaw Potocki putea face asemenea lucru, dar nu el, Janusz Radziwill.

Jdanovici asculta în tăcere, dîndu-şi seama că leşii pesemne se aflau la strîmtoare, dacă Janusz Radziwill se purta cu el atît de binevoitor şi de mieros. Polcovnicul de la Kiev simţi în cuvintele lui Radziwill slăbiciunea vrăjmaşului, pe care acesta vroia s-o ascundă cu un potop de vorbe deşarte.

Jdanovici îşi îndreptă spatele, căscă şi începu să pufăie din lulea.

Deodată Radziwill spuse cu trufie:

— Las pe panul polcovnic să plece pe răspunderea mea. Panul polcovnic se poate duce la Cehrin. Îl rog să-i spună prea luminatului hatman Hmelniţki că eu nu vin cu război împotriva lui. Cînd Potocki a pornit la luptă împotriva oastei hatmanului, eu nu i-am dat nici un ostaş de al meu. Îl rog pe hatman să ţină seama de aceasta. Eu nu lupt cu hatmanul, ci cu moscoviţii. Ţarul Moscoviei a pornit cu război împotriva noastră şi eu trebuie să mă apăr. In ce priveşte Ucraina, panul polcovnic să nu aibă nici o îndoială că sînt un prieten bun al poporului domniei sale. Pe cuvînt de cinste!

Jdanovici zîmbi. „Prieten bun! Într-adevăr! Oare nu tu ai pîrjolit Kievul în cincizeci şi unu? Oare nu tu ai făcut una cu pămîntul zeci de sate şi tîrguri? Nu tu ai poruncit să fie bătuţi cu gîrbaciul în piaţa Pecerski călugării pravoslavnici, iar pruncii pravoslavnici să fie înecaţi în cristelniţe?..."

— Pane polcovnic! — rosti Radziwill, ducîndu-şi mîna la inimă. — Vă voi încredinţa o mare taină. Spuneţi prealuminatului pan Hmelniţki că, dacă îşi va retrage oastea de aici, îşi va asigura pentru totdeauna sprijinul regelui Carol-Gustav al Şveziei. Îndrăznesc să vă spun cu tărie că acest lucru cîntăreşte mai mult decît ţarul Moscoviei şi sultanul turcesc.

Radziwill tăcu, străduindu-se să ghicească cum au fost primite de polcovnicul Jdanovici ultimele lui cuvinte. Dar şi acesta tăcea şi doar pufăia din lulea. O şuviţă groasă de fum îi ascundea faţa.

— Bine, pane hatman al coroanei, — zise Jdanovici după o vreme, — dar rog pe luminăţia voastră să le scrie pe toate într-un răvaş.

— Am scris totul, în afară de ultimele vorbe, — zise Radziwill şi urmă repede: — Despre năzuinţele regelui Şveziei am aflat după ce scrisesem epistola.

— Dar, luminăţia voastră, acest lucru poate fi adăogat, — spuse încet Jdanovici.

— Nu am obiceiul, pane polcovnic, să mă întorc la o treabă deja isprăvită, — zîmbi dulceag Radziwill.

Jdanovici ridică din umeri.

— Cînd voi putea părăsi Şklovul?

— Aş dori să fiţi oaspetele meu, dar vă înţeleg dorul de ţară, pane polcovnic...

Radziwill se uită pieziş spre polcovnic, privind încîntat sclipirile diamantelor inelului din degetul său.

...In aceeaşi seară, Anton Jdanovici părăsi Şklovul şi însoţit de vistavoiul său, cazacul Denis Homenko, porni la drum.

Janusz Radziwill era sigur că vorbele lui şi scrisoarea trimisă lui Hmelniţki îşi vor atinge ţinta. După sfatul lui Jastrembski, el trimise o scrisoare asemănătoare şi polcovnicului Zolotarenko.

2

In toată Rusia Albă şi pretutindeni în satele şi tîrgurile litvane se citeau ucazurile trimise de ţarul Moscoviei şi universalele hatmanului Bogdan Hmelniţki. Foile acestea galbene de pergament parcă ar fi fost împrăştiate de vîntul de la răsărit, pe aripile sale năvalnice. La Minsk, în pridvorul soborului pravoslavnic, demult închis din porunca lui Radziwill, hatmanul coroanei, un pîlc de bărbaţi şi de femei se tot uitau peste umăr cu frică, ascultînd universalul lui Hmelniţki, citit de călugărul Avraami :

„...nu să pîrjolesc bisericile domnului, ca anticrist, vin cu oastea mea în Rusia Albă, ci ca să vă dezrobesc pe voi, cazaci şi norod, tîrgoveţi şi şleahtici, pe voi cei ce nu l-aţi lepădat pe dumnezeul nostru — de sub jugul leşilor, de hula iezuiţilor, care vă urgisesc cumplit pe voi cei lipsiţi de apărare precum sînt oile în faţa lupilor haini, care îşi fac de cap, şi în fel şi chip vă batjocoresc, înotînd în sîngele vostru... Priviţi spre noi, cazaci şi norod, cum i-am izgonit pe panii leşi. Ţarul Moscoviei, părintele şi ocrotitorul nostru, ne-a întins înalta sa mînă şi s-a ridicat întru apărarea noastră, pentru a smulge din rădăcini minciuna şi nedreptatea de pe pămînturile noastre pravoslavnice..."

— Adevărat !

— Doamne, ce adevăr sfînt !

— De-ar veni mai repede încoace !

— Ar trebui să ieşim în întîmpinarea lor !

...Iar la Mstislavl, sub nasul gvardiei leşeşti, faurul Iakub Zagoruiko, nefiind plătit pentru nişte arcuri pe care le făcuse la careta panului comandant al cetăţuii, striga :

— Aşteptaţi voi, o să vină ţarul Moscoviei, o să vină streliţii, au ei ac de cojocul vostru, o să vedeţi voi pe dracu'...

Faurul Zagoruiko fu înşfăcat de ostaşi şi dus la temniţă pentru cercetare. L-au pus la cazne şi s-au străduit să afle de unde a auzit şi de ce a spus asemenea cuvinte tîlhăreşti, cine l-a învăţat, cine sînt părtaşii lui...

Faurul Iakub Zagoruiko scuipa sînge şi spunea :

— Tot una-i, nu veţi ucide toţi oamenii, nu-i veţi putea răpune pe toţi. Iar moscoviţii vin. O să vedeţi ! Veţi plăti voi pentru chinurile mele, irozilor !

Panul hatman Wincenty Korwin-Gonsewski porunci să i se taie mîinile şi picioarele şi să fie arătat pe medeanul din faţa bisericii catolice, iar breslaşii să fie bătuţi cu bîtele la stîlpul nelegiuirilor, fiecare urmînd să primească o sută de lovituri, pentru ca alţii să nu mai cuteze a spune asemenea vorbe mîrşave despre panii leşi.

La Poloţk tîrgoveţii şi breslaşii au zvîrlit în aer o magazie cu iarbă de puşcă, au legat pe joimirii şi reimentarii leşi din armia cotropitoare, i-au aruncat în beciul castelului şi au deschis poarta în faţa oştilor ruseşti.

Pentru întîia oară după douăzeci de ani bătură iar clopotele în bisericile pravoslavnice din Poloţk.

La Roslavl nişte necunoscuţi au pîrjolit palatul hatmanului litvan şi au vrut să pună foc mînăstirii catolice. Neizbutind să-i prindă, joimirii au tras în ţeapă pe fiecare al zecelea tîrgoveţ pravoslavnic.

Acum, Mihas Ognivko nu avea numai o sută-două de luptători, ci şapte sute. Toţi erau călări, toţi aveau săbii, şi mulţi chiar flinte. Din păcate le lipseau tunurile, dar nu-şi pierdeau nădejdea : or să aibă şi tunuri. Ucazurile şi universalele sosiră şi la Ognivko şi la luptătorii lui. Inimile oamenilor se umplură de bucurie. În sfîrşit !

Flăcăii lui Ognivko trecură peste rîul Şklovka şi dădură de cazaci. Aceştia i-au primit ca pe nişte fraţi. I-au ospătat, au cisluit cu ei, apoi i-au dus la Zolotarenko, hatmanul de tabără.

Într-o noapte întunecoasă, joimirii lui Radziwill nici nu auziră, nici nu văzură, cum, peste Şklovka, pe acolo pe unde smîrcurile întinse se aşterneau ca un covor pufos,

hatmanul de tabără Zolotarenko trimise în ajutor lui Ognivko, cazaci, arme, cai, gloanțe și cîteva butoaie cu pulbere. Cu cazacii plecă și sotnicul de tabără Omelko Trapezondski.

Mihas Ognivko își răsese capul și-și lăsase un moț lung, care-i atîrna pe frunte. Auzise atîtea lucruri despre Omelko Trapezondski că inima și sufletul lui stătură în loc de mirare cînd îl văzu.

Oastea lui Ognivko își așeză tabăra la trei mile de cetatea din Șklov, în sihlele de nepătruns, unde-și făceau bîrlog urșii și lupii. Acolo începură să se gătească, împreună cu cazacii, pentru marea luptă. În vremea asta, mulți băieți, fete și călugări fură trimiși de Ognivko în tîrguri și sate, cu ucazurile țarului și cu universalele hatmanului Hmelnițki. Cazacii plecară cu ucazuri chiar și la Vilna.

Omelko Trapezondski cugeta. Inima lui se legase adînc de noii săi prieteni. Bătrînul cazac văzuse în viața lui urgii, sărăcie și nevoi cumplite, dar așa ceva nu mai pomenise. Viața în Rusia Albă era mai amară decît robia la bizurmani. Oamenii munceau șase zile pentru pan, și în a șaptea, în loc să-și vadă de capul lor, erau mînați de vătășeii panilor la bisericile catolice, iar noaptea la corvoadă: „Sărbătoarea s-a isprăvit, la muncă, golănime!" În sate, oamenii nici nu știau cum arată o fărîmă de sare, se nășteau și mureau fără să cunoască gustul zaharului.

La vînătoare, în loc de cîini, panii îi puneau să gonească după iepuri pe pospoliți, își băteau joc de toate fetele care se măritau, folosindu-se de dreptul celei dintîi nopți.

— Eh, Rusie Albă, Rusie Albă, neagră ți-i viața! — murmură Omelko Trapezondski, ascultînd jalnicele povestiri ale lui Ognivko și ale ortacilor săi și făgădui: — Aveți răbdare, după ce-l stropșim pe Radziwill, mergeți cu mine, flăcăi, la nizovenii noștri, — vă facem cazaci, oameni slobozi...

Vorbele lui Omelko îi bucurau. În serile senine de iunie, cînd frunzele încremeneau neclintite în copaci, Mihas Ognivko cînta din fluier un viers jalnic, în care și bătrînul cazac și ceilalți nizoveni simțeau înșeși durerile și grijile lor. În fața ochilor se întindea stepa fără margini, curgeau apele rîurilor, vuiau șuvoaiele peste pragurile Niprului, înfloreau livezile de vișini dimprejurul căsuțelor albe, mamele își legănau pruncii, cazacii apărau siliștile de ceam-

bururile tătarilor şi de podgheazurile joimirilor. Plîngea şi se tînguia fluierul în gura lui Mihas Ognivko. Focurile se stinseseră demult. Pîndarii se mistuiau în hăţişuri. Carul mare, cel cu şapte stele, îşi pleca oiştea spre apus, acolo unde se ridicau valurile cetăţii Şklov, parcă arătînd spre bîrlogul cumplitului vrăjmaş.

Omelko Trapezondski se mohora. De-ar sosi mai repede olăcarul de la Guleai-Den! Îl furnicau mîinile, abia aştepta să tragă sabia din teacă. Nimănui înafară de Ognivko nu-i încredinţase Omelko taina cea mare. Radziwill va cădea în capcană! Va cădea!

...Radziwill, marele hatman al coroanei, nu putea dormi în noaptea aceea. Însoţit de reimentarul Franz Weide, hatmanul ieşi să cerceteze gvardiile.

Stătu îndelung în turnul de deasupra porţii din faţă. Jos, în şanţul adînc, plin cu apă curgătoare, se oglindeau luminiţile sclipitoare ale stelelor.

Hatmanul litvan nu putea să uite cuvintele îmbucurătoare ale lui Jaskulski, care în trecere de la Bahcisarai spre Grodno, la rege, se lăudase că urdia tătărească va porni cît de curînd. Era de mare însemnătate să se dobîndească asupra moscoviţilor şi cazacilor cel puţin o singură izbîndă mai răsunătoare. Atunci noul han Mahomed-Ghirei nu va mai întîrzia să se ivească cu urdia dincoace de Perekop. Vai şi amar va fi de Hmelniţki şi de toate ţinuturile de la miază-zi! Nici vorbă nu putea fi că tătarii şi turcii au să închidă ochii faţă de legămîntul moscovito-ucrainean, să se împace cu el.

Mulţumit de felul cum îşi îndeplinise solia sa, Jaskulski lăuda pe noul han şi lăsa să se înţeleagă că minunea nu mai trebuia mult aşteptată...

Jaskulski plecă în aceeaşi caretă cu Jastrembski. Trebui să-i însoţească, pentru apărare împotriva neobrăzatei prostimi din Rusia Albă, o gvardie de o sută de dragoni.

Bine mai ajunseseră, dacă nu mai puteau să umble în slujbă regească fără pază pe înseşi drumurile coroanei!

Radziwill zîmbi cu amărăciune.

Noaptea de iunie îşi întinsese mantia sa înstelată deasupra stepei cufundate într-o linişte tainică. Lui Radziwill i se părea că adierea uşoară, mătăsoasă şi dezmierdătoare a vîntului aducea de acolo mirosul amărui al fumului din focurile de tabără căzăceşti... Într-adevăr, din

cetate pînă la tabăra cazacilor era cît o aruncătură de băţ... Dacă în dreapta lui n-ar pîndi streliţii, hatmanul coroanei n-ar pierde vremea de pomană. Nu ştafete cu răvaşe i-ar trimite lui Ivan Zolotarenko, ci un glonţ în inimă sau un jungher în spate!

Franz Weide tuşi, ca şi cum ar fi vrut să aducă aminte că e şi el acolo. Pentru a-l înveseli pe hatman, care se posomorîse deodată, spuse:

— Excelenţă, medicul italian, pe care ni l-a adus solul Jaskulski, e un om foarte iscusit... El nu numai că tămăduieşte rănile, dar ştie şi să citească în stele soarta oamenilor...

Franz Weide ştia că hatmanului îi place astrologia. El, Weide, nu credea decît în sabie şi în aur. Zloţi îi dădea panul hatman al coroanei cam puţini, dar sabia era a lui. Dacă ar fi avut atîta aur cît avea Radziwill, nu şi-ar fi pierdut vremea cu toţi vrăjitorii aceştia mincinoşi, cu tot soiul de vraci şi de babe descîntătoare, de potlogari care împuie capetele nerozilor, cu pălăvrăgelile lor despre fel şi chip de semne prevestitoare ale cerului. Dar poate tocmai fiindcă are aur cu nemiluita caută prinţul Radziwill desfătări la aceşti pehlivani.

Trecură cîteva clipe de tăcere încordată, pînă ce Radziwill să-i ceară lui Weide să-l cheme pe acel medic italian.

Joimirul trimis după medic veni repede cu un om care, înaintînd sprinten către hatmanul coroanei şi către reîmentari, îşi scoase pălăria şi făcu o reverenţă adîncă, dîndu-şi într-o parte piciorul drept, aşa cum făceau adevăraţii gentilomi din ţările străine.

— La porunca luminăţiei voastre, Giuliano Gabeletto, medic şi cavaler.

Radziwill asculta felul cum rosteşte străinul vorbele în leşeşte, nefiindu-i greu să-şi dea seama că acesta nu stăpîneşte prea bine această limbă.

Franz Weide îl atinse cu mîna pe umăr şi spuse:

— Priveşte stelele, vrăjitorule, şi spune panului hatman al coroanei, ce prezic ele.

Italianul făcu încă o reverenţă şi zîmbi, parcă cerîndu-i iertare.

— E cu totul neaşteptat pentru mine. Dar dacă aceasta e dorinţa nobilului signor...

— Da, — spuse printre dinţi Radziwill, înfăşurîndu-se în mantie şi apropiindu-se de meterez.

Giuliano Gabeletto se opri lîngă Radziwill şi ridică privirile spre cerul înalt, spuzit de stele.

Sub ei răsunau paşii grei ai gvardiilor. Apa plescăia înfundat în şanţul cetăţii. Din stepa adormită sufla un vîntuleţ uşor, aducînd miresme de pelin. Giuliano Gabeletto ridică mîna, arătînd spre asfinţit, şi vorbi încet:

— Văd un semn bun, luminăţia voastră. Marte priveşte cu ochiul său neclintit spre Mercurius. Zodia Scorpionului e învăluită într-un nimb argintiu. Duşmanii luminăţiei voastre nu vor dobîndi izbînzi. Nimbul argintiu înseamnă armia luminăţiei voastre. Dar iată trei stele... care mă cam îngrijorează...

Giuliano Gabeletto parcă şovăi şi tăcu.

— Vorbeşte mai departe, — porunci cu voce surdă Radziwill, ţinîndu-şi răsuflarea.

— Trei stele — înseamnă ţarul Moscoviei, Hmelniţki şi...

— Mai departe, mai departe! — îl îndemnă Radziwill.

— Şi regele Jan-Kazimir.

Radziwill privi mirat spre italian. Franz Weide căscă gura, pregătindu-se să-l trimeată la toţi dracii pe tîmpitul de medic. Bună gaşcă a găsit afurisitul palavragiu pentru regele Jan-Kazimir!

Dar după ce vorbi astfel, Giuliano Gabeletto nu se fîstîci şi nu se sperie. Dimpotrivă, glasul lui parcă se întări şi el spuse tainic:

— Iertaţi-mă, luminăţia voastră, dar stelele arată că nici una din cele trei persoane amintite nu doreşte izbînda luminăţiei voastre.

Giuliano Gabeletto făcu o reverenţă în faţa lui Radziwill şi, îndepărtîndu-se de meterez, lăsă umil capul în jos.

Lui Radziwill îi se bătea ochiul stîng. Da! Astrologul avea dreptate! Cine nu-şi dădea seama că blestematul de Jan-Kazimir, acest vînturatic, nu rege, îl pizmuieşte pe el, pe prinţul Radziwill? Ca să-l bage în mormînt, ar fi gata să întindă mîna ereticilor — ţarului Moscoviei şi hatmanului Hmelniţki — numai de-ar izbuti. Ca un pai în ochi le sta acestor Wasa, acestor neisprăviţi, neamul nobil, atotputernic al Radziwillilor.

— Weide! — zise hatmanul coroanei. — De azi înainte, pan Gabeletto, va fi ataşat în permanenţă pe lîngă persoana mea.

Giuliano Gabeletto își înclină și mai jos capul în fața hatmanului litvan al coroanei.

— Am înțeles, prea luminate pane hatman, — răspunse repede Weide.

3

Întorcîndu-se de la Ohmatov la Cehrin, unde îl aștepta Tohtamîș-aga, solul lui Mahomed Ghirei, noul han al Krîmului, Hmelnițki își oprea deseori privirea obosită asupra băieților cu păr bălai care se îmbulzeau pe drum ca niște vrăbii neastîmpărate. Privea băieții și se gîndea cu bucurie: „Lor le este hărăzită o altă soartă. Poate că vor trăi fără dihonii și războaie... Fără batjocură, fără nedreptate... Nu-i vor mai spăimînta șleahta leșească și urdiile bizurmane". Dar numaidecît își spuse: „Ca să fie astfel, toată țara trebuie să lupte fără preget, și poate nu un an, doi — dar azi, cînd stăm umăr la umăr cu Moscovia, acest țel va fi atins".

Hmelnițki oftă. Gîndurile roiau unele după altele. Ajungînd în Belaia Țerkov, în mintea lui învie acea zi de demult, acel sfat la care auzise de la cazaci cuvîntul crunt și disprețuitor: „Rușine!"

Aceasta fusese răsplata pentru tractatul acela blestemat de la Belaia Țerkov. Bună răsplată! Zîmbi amar în sine: se învrednicise de răsplata aceasta pentru Beresteczko. Ce ar fi putut să strige altceva cazacii la sfat?

Hmelnițki porunci să oprească lîngă sobor. Coborî din rădvan, și ochiul lui ager găsi îndată piatra cenușie printre mormintele din țintirim. Își scoase cușma și se îndreptă încet spre ea. Tomilenko păși în urma lui cu cazacii.

Aplecîndu-se deasupra pietrei, citi cu glas tare:

„Aici e înmormîntat cazacul Feodor Svecika, care și-a slujit țara mamă, dîndu-și viața pentru dezrobirea ei..."

Lui Hmelnițki i se părea că Svecika stă în fața ochilor săi, de parcă ar fi răsărit din pămînt, cu ochii lui ageri și blînzi, cu fruntea senină, curată...

Soarele strălucea sus pe cerul albastru, adînc, ademenitor. Tainic foșnesc frunzele verzi ale plopilor pe lîngă zaplazul soborului. Niciodată nu va mai vedea și nu va mai auzi Feodor Svecika nici cerul senin, nici plopii zvelți, nici foșnetul frunzelor...

Hmelnițki oftă cu amar apoi rosti cu jale:

— Dormi în pace, Feodor Svecika!

Patru cai, țesînd repede din copitele potcovite, duceau ușor rădvanul hatmanului; esaulul Lucenko și cei doi cazaci deabia se puteau ține după el.

În întîmpinarea lor pluteau pe ambele părți ale drumului căsuțele albe, în umbra livezilor de vișini. În grădinițe, deasupra împrejmuirilor de ostrețe, se răsucea hameiul, iar talgerele de floarea soarelui, de un galben aprins, priveau spre drum. De pe ponoare și din lunci adia o răcoare plăcută.

Era duminică. Huruind cu roțile pe grindul înalt, rădvanul hatmanului luneca voios de sus, intrînd în Baigorod.

Lîngă biserică, pe medeanul învestmîntat cu iarbă, fetele gătite cu flori și cu panglici, nevestele tinere cu năframe de șahmarand, cu ilice de urșinic și cu fuste largi înflorate, stăteau ținîndu-se de mîini. Pesemne că abia se isprăvise leturghia. Dascălul închidea biserica.

Moș Lîtka își umplea luleaua, uitîndu-se cu ochii lui bătrîni, mijiți, spre soarele orbitor. „Ce dimon or mai aduce și smeii ăștia de armăsari?" — gîndi moșneagul, căznindu-se să scapere cu amnarul lui tocit.

Hmelnițki porunci cazacului de pe capră să oprească. Vistavoiul Ivanko, care ședea în fața hatmanului, puse repede scărița, dar Hmelnițki, ca și cum n-ar fi avut în spate cei cincizeci de ani bătuți pe muche, sări sprinten jos.

Îl cunoscuseră. Fetele murmurau:

— Hatmanul!

— Zău că-i hatmanul!

Moș Lîtka scăpă luleaua și-și uită pe trepte punga cu mahorcă. Îmbrînci fetele și, oprindu-se în fața hatmanului, îl privi încremenit.

— Noroc, cazace! — îl întîmpină Hmelnițki, întinzîndu-i mîna.

Bărbuța albă a moșneagului începu să tremure. Picioarele i se muiară. Acuși-acûși va cădea în genunchi. O fi chiar Hmel? Și neștiind nici el ce spune, întrebă cu neîncredere:

— Oare ești hatmanul Hmel?

— Parcă! — răspunse rîzînd Hmelnițki. — De ce nu-mi dai mîna? Sau ești supărat pe mine? Te-am nedreptățit cu ceva?

— Nu, pane hatman, nu, luminăţia ta ! — zise Lîtka, prinzînd cu amîndouă mîinile dreapta hatmanului. — Chiar la asta mă şi gîndeam — de te-aş vedea pînă nu mor ! — mărturisi el, fără a lăsa mîna hatmanului. — Am auzit atîtea despre luminăţia ta...

— Ce anume ? — întrebă vesel Hmelniţki.

— Şi bune şi rele, — vorbi ceva mai cutezător moşul, privind împrejur la pîlcul de oameni care sporea. Dar luminăţia ta nu te mîhni, — îl linişti el pe hatman, — ce-i dulce se linge, ce-i amar se scuipă. Bine că nu eşti nici dulce, nici amar...

— Dar cum îs ? — întrebă Hmelniţki.

— Stîfos ca porumbele, — zise moş Lîtka, dînd drumul mîinii lui Hmelniţki.

Gîfîind, ţîşni din mulţime voitul Tovstonos. Pe un taler de cositor, acoperit cu un şervet înflorat, ridică spre hatman, plecîndu-se, o turtă şi sare.

Hmelniţki luă turta. O atinse cu buzele. Apoi o dădu vistavoiului.

— Cum o duceţi, fraţilor ?

Neaşteptînd răspunsul, urmă :

— Fiţi liniştiţi, în vara aceasta joimirii nu vor veni pe aici. I-am nimicit la Uman.

— Eram îngrijoraţi, — intră în vorbă Lîtka. — Gîndeam să-ţi săr şi eu în ajutor, hatmane.

— Tu de-acuma hodineşte-te, cazace.

Lîtka simţi că ameţeşte. Iată, pentru a doua oară îl numeşte hatmanul cazac, înaintea tuturor oamenilor. Oare aşa îi vorbeau panii ?

— Ce sat e acesta, voite ?

— Baigorod, prea înalte pan, — răspunse, plecîndu-se pînă la pămînt, Tovstonos.

Nu ştia ce să facă : să-l poftească pe hatman la el, la masă, sau să poruncească să se tragă clopotele ?

— Baigorod spui ? — Hmelniţki ridică sprînceana, ca şi cum şi-ar fi amintit ceva. — Dar Iavdoha Ternovaia unde-i ?

— Pesemne că-i acasă la ea, înălţimea ta.

— Adineaori a ieşit din biserică, — zbucni careva din gloată.

— Aş vrea s-o văd, — zise Hmelniţki.

— Poruncesc s-o cheme îndată, — grăi perpelindu-se voitul.

— Nu-i nevoie, ne ducem noi la ea.

— Dar îi cam depărtişor, — se neliniști Tovstonos. — Pe dîmburi şi ponoare, o să fie obositor pentru înălţimea ta... Mai uşor aţi ajunge cu rădvanul...

— Hai pe jos.

Hmelniţki făcu un semn vioi cu mîna, poftindu-i pe toţi cu el, şi păşi cu încălţările de safian, pe uliţa înecată în colb. Copilăretul alerga pe delături, ţupăia înainte, iar fetele mergeau în urmă, mai departe, ţinîndu-se de mîini. Împingîndu-l cu umărul pe Tovstonos, moş Lîtka rîvnea să meargă în pas cu hatmanul. Arăta spre mormanele de scrum rămase în locul caselor :

— Tătarii şi leşii ni le-au lăsat, ca să nu-i uităm.

Logvin Rakitnîi se ivi de undeva. Păşea ca un cocostîrc cu picioarele lui lungi. Voitul îl privea bănuielnic. Doamne fereşte, te pomeneşti că o să se plîngă hatmanului. Oricum ar fi fost, pentru a preîntîmpina răul, îi strecură în mînă punga lui cu mahorcă. Gîndi : „Duhăneşte, iroade, luate-ar aghiuţă !“ Dar Logvin îi împinse punga înapoi : nu-i ardea de mahorcă în clipa aceea. Cerceta din ochi fiece cută de pe obrazul hatmanului.

Hmelniţki îşi descheie contăşul. Îşi scoase cuşma de urşinic cu margini de samuri şi o puse pe capul unui băieţaş, care se învîrtea pe lîngă el. Capul băieţaşului se pierdu în cuşmă.

— Cum te cheamă ? — întrebă Hmelniţki, aplecîndu-se spre el.

— Mikola, — răspunse cu îndrăzneală băieţaşul.

Hmelniţki îi puse mîna pe umăr.

Băieţaşul se fîstîci dintr-odată, se desprinse din strînsoare şi o luă la fugă. Pe cuşmă lucea o pană de păun. Copiii săriră ciotcă pe Mikolka.

În inima lui Hmelniţki gîlgîi un val cald de pizmă pentru Mikolka.

— Ia uite-l, face pe cazacul, — rîse Lîtka.

— De n-ar rupe cuşma, — se nelinişti Tovstonos.

Iar inima lui Lîtka se zbuciuma. Cînd bătea năprasnic, cînd se oprea. Trebuia neapărat să stea de vorbă cu hatmanul, dar cuvintele nu-i veneau pe buze. Unde erau ? Nopţi de-a rîndul cisluise cu el pînă în zori, şi acum, cînd îl fericise soarta să poată merge alături, umăr la umăr, îi lipseau vorbele.

Vîntul răcorea plăcut fruntea lui Hmelniţki. În urmă se auzea zumzetul stăpînit al glasurilor. Se întoarse. Tot satul venea după el. Fetele, femeile, bărbaţii. Îl fulgeră un gînd: „Ca o oaste! Oare-ar merge aşa cu Potocki sau cu Radziwill?“ Zîmbi, făcu cu ochiul lui Lîtka, îi dădu un ghiont lui Tovstonos. Inima îi era podidită de bucurie, fremătă de fericire.

Iavdoha Ternovaia văzu de departe gloata ce se apropia. Băieţii trimişi înainte de Tovstonos strigau vălmăşit:

— Bunicuţo, la matale vine chiar hatmanul!

— Are pană la cuşmă, ciubote roşii, iar pintenii-i zuruie...

— Da' sabia, cum mai scînteiază...

— Şi are pe el un strai cum nici panii n-au...

Iavdoha Ternovaia asculta ciripitul copiilor. Privea pe uliţă. Iată-l, el e, hatmanul. Îl cunoscu de îndată. Călca uşor. Şi Lîtka alături de el. Un zîmbet înflori pe buzele Iavdohei. Şi lacrimile o năpădiră repede, tremurînd pe gene. Hmelniţki era acum aproape. Ca în faţa unei mame se plecă şi întrebă:

— Ce mai faci, măicuţă? Ia să-ţi văd palaturile...

...Şedea în bordei, în colţul de cinste, sub icoană. Deasupra capului său sfîrîia candela. Moş Lîtka se ghemui pe prag. Iavdoha aduse în faţa hatmanului o ulcea cu lapte, umplu cana, tăie pîine. Hmelniţki bău laptele cu plăcere. Îşi şterse mustăţile. Dădu roată cu privirea spre pereţii împodobiţi ai bordeiului.

— Trăieşti ca o cazacă, — spuse el într-un tîrziu. — Feciorul îţi luptă bine. Vom alunga şleahta pentru totdeauna. Atunci veţi trăi mai bine, fraţilor, — spuse el, nu numai Iavdohei, dar şi lui Lîtka şi lui Tovstonos, care stătea rezemat cu umărul de uscior, şi lui Rakitnîi, care se aşezase jos pe pămînt, şi lui Mikolka, băieţaşul care-l privea de sub cuşma lui.

Baigorodenii ceilalţi se îmbulzeau afară. Cum să încapă toţi în bordeiul Iavdohei?! Esaulul Lucenko nu pierdea vremea de pomană. Strîngea pe furiş mîna unei fete cu ochi căprui, şi-i povestea despre Cehrin şi despre Kiev.

— Oare-om birui noi şleahta şi pe bizurmani? — întrebă Lîtka şi se sperie: cum să-l întrebe aşa ceva pe hatman? N-o să se supere?

Hmelniţki privi pe moşneag cu luare aminte. Răspunse hotărît :

— Îi vom birui. Ne dă sprijin Moscovia. Oştirea streliţilor e lîngă Smolensk. Multe tîrguri şi sate din Rusia Albă ni s-au şi închinat. Vom birui pe şleahtici fără doar şi poate. Să stea la Vistula lor, să nu se mai întindă încoace. Nu ne trebuie ce-i al lor, dar să nu se atingă de ceea ce este al nostru.

— Dar tătarii, — nu contenea de loc Lîtka. — Nu cumva să mai năboiască tătarii încoace...

— Nu-i vom lăsa, moşule, nu-i vom lăsa. Crede cu tărie ceea ce-ţi spun.

Iavdoha mai turnă lapte în cană. Spuse încet :

— Nu-i lăsa pe păgîni, hatmane. Abia am izbutit şi noi să ne înjghebăm o viaţă omenească. De-or veni ei — vin iară urgii, iară lacrimi, iară moarte... — Arătă cu capul spre Mikolka, băieţaşul care mai stătea şi acum cu căciula hatmanului pe cap. — Pe maică-sa şi pe taică-su i-au luat păgînii robi. A rămas orfan. Nu-i lăsa, hatmane, pe tătari şi pe leşi, nu-i lăsa încoace.

În bordei se aşternu liniştea. Hmelniţki bău tot laptele. Se ridică. Spuse cu aprindere :

— Nu-i voi lăsa ! Nici pe leşi, nici pe păgîni. Credeţi-mă, oameni buni !

...Iar peste trei zile, ascultînd la el în sala soliilor pe Tohtamîş-aga, solul hanului, nu uita acele cuvinte : „Nu-i lăsa pe păgîni în ţara noastră". Dar regele Rzeczei Pospolita, regele Sveziei, şi dogele Veneţiei abia aşteptau ca urdia sălbatică să dea năvală, să pîrjolească, să pustiască ţara, să schingiuiască oamenii, să ia mii şi mii de robi. Haita iezuiţilor se dădea peste cap numai să vadă urdia tăbărînd mai repede în Ucraina. Ştiau, blestemaţii, că asta era ca şi un jungher înfipt în spatele lui. Dar Hmelniţki îşi dădea bine seama că nu-i era uşor urdiei să cuteze aşa ceva tocmai acum. Cu multă grijă trebuia să facă cei dintîi paşi noul han. Dacă va pierde lupta — îşi va pierde şi scaunul lui de han.

Hmelniţki ştia de la oamenii săi că Mahomed Ghirei fusese îndemnat la Bahcisarai de pan Jaskulski, solul regelui Rzeczei Pospolita, să nu mai zăbovească, să trimeată regelui într-ajutor, urdia, împotriva cazacilor. Jaskulski îl tămîia pe noul han, numindu-l Batîi. Încuviinţase în numele regelui că, dacă-i vor birui pe Hmelniţki şi Moscovia,

Mahomed Ghirei să ia Astrahanul şi Kazanul. Mai mult decît atît, regele nu se va împotrivi ca ei să intre în Moscova şi în Kiev.

Hmelniţki mai ştia că Jaskulski stăruise ca hanul să-şi împartă urdia în două bulucuri : pe unul să-l trimeată în ajutorul lui Radziwill şi pe al doilea lui Potocki.

Înfrîngerea suferită de beiul Şirinului îi cam răcise pe bei şi pe mîrzaci. Mahomed Ghirei se temea să ridice un deget fără încuviinţarea Stambulului.

Hmelniţki ţinea seama de toate acestea la Cehrin, şi după înfrîngerea lui Potocki la Uman, avea să se arate şi mai dîrz.

Acum cînd Poarta era încurcată în războiul cu Veneţia, pornirea, din nou, a raitelor pe mare ale cazacilor de la Don şi ale celor zaporojeni ar fi însemnat o primejdie mare pentru ea. Temîndu-se de acest lucru, Poarta ceruse hanului să tărăgăneze lucrurile. Hmelniţki o ştia şi pe aceasta. De aceea, ori cîte vorbe măgulitoare ar fi îndrugat Tohtamîş-aga, orice ar fi spus, Hmelniţki se mulţumea să zîmbească, turnînd mereu malvasie bună în pocalul de cleştar din faţa solului.

Cînd solul, care începuse să asude, tăcu pentru a răsufla, Silu ian Mujilovski îl privi pe Tohtamîş-aga cu un zîmbet gingaş, arătîndu-şi dinţii albi, drepţi, şi spuse aplecînd capul pe umărul stîng, după obiceiul lui :

— Dacă înţeleptul divan al hanului Mahomed Ghirei nutreşte cu adevărat gînduri prietenoase faţă de ţara şi de hatmanul nostru, de ce a făgăduit vizirul Sefer-Kazi solului Jaskulski să trimeată urdia împotriva noastră şi a Moscoviei ? Hanul şi divanul său cunosc faptul că noi ţinem în cinste legămîntul cu hanatul din Krîm şi nu îngăduim nici un fel de încălcare a lui.

Tohtamîş-aga fulgeră din ochii săi pieziş i.

— Sultanul a poruncit limpede hanului să pornească război împotriva ţaratului Moscoviei, dar nu împotriva hatmanului.

Hmelniţki ridică sprîncenele cu mirare. Pentru întîia oară auzea pe sol vorbind astfel. Şebeşi-bei, care era de trei luni la Cehrin, nici nu pomenise despre aşa ceva.

— Cum să porniţi cu război numai împotriva ţaratului Moscoviei, — întrebă Hmelniţki, fără să scoată luleaua din gură, — cînd noi sîntem sub ocrotirea ţaratului Moscoviei ?

— Voi să stați acasă, — zîmbi șiret Tohtamîș-aga, — să vă apărați de leși, iar noi ne vedem de trebile noastre.

Hmelnițki privi în ochii jucăuși ai solului. Puse luleaua pe masă. Spuse scurt :

— Asta nu se va întîmpla. De veți porni cu război împotriva Moscoviei — este ca și cum ați începe să vă războiți cu noi. Oștile mele stau la Sici și la Kodak. Voi mai trimite acolo polcuri, cîte vor trebui. Au să vă întîmpine la Perekop. Asta s-o știți.

Mujilovski privi neliniștit spre Hmelnițki : „Pentru ce o vorbi așa deschis ?“ Dar Hmelnițki nu ținu seama de privirea povățuitoare a polcovnicului.

— Cu aceasta ești slobod să pleci, pane sol. Să spui toate acestea fratelui nostru iubit, hanul Mahomed Ghirei. Dacă prietenia noastră e amară, una mai dulce decît ea nu veți găsi. Noi nu vom rupe vechiul nostru legămînt, dacă voi nu veți face așa ceva. Și de-l veți rupe, — glasul lui Hmelnițki se înteți, și el lovi ușor cu mîna în masă, — de-l veți rupe, atunci să vă mustrați pe voi înșivă și numai pe voi înșivă.

— Multe țări ați mîniat prin aceea că v-ați supus țarului Moscoviei, — rosti tăios Tohtamîș-aga.

— Noi nu ne temem de mînia nimănui, — răspunse Hmelnițki — doar de mînia celui de sus și de aceea a țarului, iar de supărarea stăpînitorilor străini nu ne pasă. Dacă hanul, jinduind la banii pe care îi făgăduiesc panii leși, vrea să rupă legămîntul cu noi...

Tohtamîș-aga dădu din mîini a împotrivire :

— Hanul una dorește — ca luminația ta, prea înalte hatman, să te depărtezi de Moscovia. — Solul hanului își duse mîinile la inimă. — Ce-ți trebuie însoțirea cu ea ? Sultanul e mînios pe luminația ta, craiul leah e mînios, împăratul de la Viena e mînios, — Tohtamîș-aga îndoia degetele mîinii drepte tot înșirînd, — voievodul Rakoczy spumegă împotriva luminației tale, voievodul Ștefan a trimis soli la han, făgăduind să-l sprijine, dacă preamăritul han va porni cu război împotriva luminației tale.

Tohtamîș-aga începu să-și îndoaie și degetele de la mîna stîngă.

— Carolus, craiul Șveziei, a scris și el la Stambul, că-și va trimite oștenii să pornească la război împotriva luminației tale, dacă nu te vei despărți de Moscovia...

Hmelnițki întrebă fățiș, în zeflemea :

— Dar de ce nu i-ai pomenit şi pe papa de la Roma, pe dogele Veneţiei, pe electorul Saxoniei, pe regele franţujilor ?...

Rîse scurt. Îşi şterse fruntea cu palma. Ridică privirea spre Tohtamîş-aga. Acesta nu îndură scăpărarea crîncenă a ochilor săi. Se fîstîci. Cugetă în sinea sa : „Ghiaur ! Adevărat ghiaur !"

— Pane sol, să spui hanului : nădejdea noastră e ţarul Moscoviei şi de Moscovîa nu ne vom despărţi, cît vom avea duh în noi. Nici copiii noştri nu o vor face şi nici copiii copiilor noştri ; niciclnd nu se va săvîrşi pe pămînt asemenea mişelie, căci frăţia, pe care am pecetluit-o pentru vecie la Pereiaslav, pentru care am juruit în numele întregului norod, este viaţa noastră !

Hmelniţki se ridică, dînd a înţelege că tocmelile s-au isprăvit.

Se ridică şi Tohtamîş-aga.

Siluian Mujilovski stătea, sprijinindu-se cu mîinile de marginea mesei.

Lui Hmelniţki i se bătea sprînceana. Gîndea : „Destulă ruşine am băut din paharul păcii voastre. Acum nu mai sînt vremurile acelea ! Nu mai sînt !" Era cît pe ce să spună tare : „Acum nu mai e pan acela pe care-l ocroteşte hanul". Rosti în schimb cu tărie :

— Şi mai spune, pane înalt sol, iubitului nostru frate, hanul Mahomed Ghirei, că dacă a gîndit să rupă legămîntul nostru şi să vină peste noi cu război, trebuie să ştie : îl vom izbi ca pe un vrăjmaş hain, pe uscat şi pe apă, cît ne va dărui atotputernicul ajutor, putere şi minte !

Răsuflă şi urmă :

— Da, spune-i, pane sol, că-l vom izbi pe uscat şi pe apă.

Tohtamîş-aga pricepu bine de ce rostise de două ori hatmanul cuvintele : uscat şi apă. Ivirea în Marea Neagră a lotcilor şi luntrilor căzăceşti ar fi fost de neîndurat nu numai pentru han, dar şi pentru sultan. Dar ceea ce nu dorea Mahomed al IV-lea, sultanul turcesc, la aşa ceva Mahomed Ghirei, hanul Krîmului, nu trebuia nici măcar să se gîndească. Ghiaurul Hmelniţki ştia bine unde ţinteşte.

...In drumul său de înapoiere din Cehrin, Tohtamîş-aga întîlni pe Şleahul Negru, lîngă Trahtemirov, mari cete de călărime. Solul trebui să se dea înlături de pe şleah în stepă, pînă ce veni spre el un sotnic, care îl întrebă cine

este şi cu ce treburi călătoreşte. Aflînd că este solul hanului, îl pofti la polcovnicul Martîn Puşkar.

Martîn Puşkar întîmpină pe sol înaintea cortului său. Tohtamîş-aga întrebă :

— De ce a pornit oastea căzăcească spre miazăzi, spre Stepele Sălbatice ?

Martîn Puşkar îşi zbîrli mustăţile lungi, bălaie, şi clipi şiret :

— Nu plecăm spre Stepele Sălbatice — ne-am aşezat tabăra aici fiindcă-i nutreţ din belşug şi trebuie să odihnim caii.

Tohtamîş-aga nu-l crezu pe polcovnicul din Poltava. Bănuiala lui se întări şi mai mult, cînd, după o milă, întîlni iarăşi în stepă călărime căzăcească şi încă cu harabale de podvezi şi cu tunuri.

Pentru zece zloţi, un cazac palavragiu povesti sfătos slugii solului, isteţul asker Mustafa, că oştenii sînt din polcul lui Ivan Bohun, şi că se îndreaptă către miazăzi.

Tohtamîş-aga îşi văzu de drum şi mai mohorît.

Solul hanului tătarilor nu ştia că, din porunca hatmanului, polcurile din Vinniţa şi din Poltava ieşiseră pe Şleahul Negru, zăboviseră o vreme în stepă şi se întorseseră la cvartirele lor. Tot scuipînd, Martîn Puşkar se plîngea lui Bohun :

— Găsi-l-ar toţi dracii pe aga ăsta ! Din pricina lui, blestematul, am înghiţit atîta colb, că nici în trei zile n-o să ne spălăm maţele cu holercă.

— În schimb, l-am băgat în sperieţi, — răspunse rîzînd Bohun.

Tohtamîş-aga nu ştia de asemeni că, în vreme ce el se tîrguia la Cehrin, stăruind ca Hmelniţki să se despartă de Moscovia şi să rupă legămîntul de la Pereiaslav, la Don, în Cerkassk, sosiseră crainicii hatmanului — polcovnicul Lukian Suhinia şi sotnicul Martîn Ternovîi, însoţiţi şi de alţi tovarăşi.

A fost adunat de îndată sfatul căzăcesc şi s-a cetit în faţa sa răvaşul hatmanului Hmelniţki, în care scria că el, hatmanul şi oastea, au cerut pentru totdeauna oblăduirea ţarului Alexei Mihailovici şi îndeamnă oastea de la Don să străjuiască bine hotarele de la miazăzi, pentru că hanul tătarilor se găteşte să pornească cu urdiile sale — cea din Krîm şi cea din Nogai — asupra Donului, şi de acolo

spre orașele moscovite, tocmai la vremea cînd în Moscovia va începe secerișul grînelor, adică în august.

Hatmanul îndemna pe cei de la Don să zădărnicească acel ceambur, iar Krîmul să nu fie lăsat să se ridice. Să se trimită cel puțin treizeci de luntri spre țărmurile Krîmului, ca să păzească pe Marea Neagră din acea parte, veghind la cea mai mică mișcare a urdiei.

Starov, hatmanul cazacilor de la Don, un vechi prieten al lui Hmelnițki, ieși în mijlocul sfatului, se plecă în cele patru părți, iar în fața crainicilor hatmanului făcu o plecăciune anume, pînă la pămînt, și spuse:

— Cazacii zaporojeni sînt ca totdeauna, frații noștri. Făgăduim ca, de îndată ce urdia se va ridica, să pornim asupra ei cu luntrile pe mare, și cu călărimea prin stepă!

— Așa trebuie făcut!

— Așa! Bine! — încuviință într-un glas sfatul cazacilor.

Vestea despre hotărîrea sfatului de la Don fu adusă la Cehrin cînd Tohtamîș-aga sosise la Bahcisarai, iar hatmanul Hmelnițki plecase spre Kiev.

Olăcarii duseră într-acolo răvașul cu răspunsul cazacilor de la Don.

La Kiev, Hmelnițki află despre marile izbînzi din Rusia Albă și din Litvania.

Oastea lui Ivan Zolotarenko luase prin năvală cetățuile Cecersk, Propoisk și Novîi Bîhov.

Polcul lui Semion Podobailo împresurase Starîi Bîhov.

În răvașul către Hmelnițki, în care-l înștiința despre aceasta, Ivan Zolotarenko, hatmanul de tabără, scria: „Litvanul Janusz Radziwill ne-a trimis un răvaș, ca noi și oastea luminăției tale să ne lepădăm de oastea moscovită. Acest răvaș l-am trimis cneazului Trubețkoi, ca să-l arate măriei sale țarului Alexei Mihailovici, care în acea vreme legase tabără pe dealul Devicia, chiar lîngă Smolensk."

Viclean mai e pan Radziwill! Anton Jdanovici îi înmînase și lui, chiar în acea zi, un răvaș de la Radziwill. Iată-l pe masă. Hmelnițki își opri privirile asupra sulului galben de pergament. Nările nasului său subțire, străbătut de vinișoare roșii, tremurau abia zărit. Să zbucnească în rîs sau să-l blagoslovească cu o sudalmă? Citea mai departe, cunoscînd în slovele aplecate mîna dîrză a lui Zolotarenko: „Mai trebuie să știi, luminăția ta, pane hatman, că din Șklov a sosit la noi un călugăr din partea lui Neulo-

vimîi [1]) şi ne-a înştiinţat că Radziwill se găteşte să vină cu multă oştime în ajutorul Smolenskului împresurat, şi de aceea am şi poruncit ca acel Janusz Radziwill să fie păzit de aproape, să-i fie zădărnicite urzelile viclene şi, de va ajuta dumnezeu, să-l înfrîngem..."

Numele acesta Neulovimîi, îi învie în minte chipul prelung şi oacheş al lui Maliuga. Privirea lui pătrunzătoare. Mintea lui ageră. Rosti tare:

— Viteazul! Viteazul!

4

...Ziua începu de dimineaţă cu griji noi.

Hmelniţki stătea în faţa mitropolitului Silvestr Kossov. Plecînd capul, mitropolitul îl privea aspru şi veninos.

Prin ferestrele larg deschise, vîntul aducea miresme de mălin şi un foşnet visător de frunze. Ar fi vrut să nu-l mai vadă nici pe Kossov, nici pe arhimandritul Trizna de la lavra Pecerskaia, care se aşezase tihnit într-un jeţ, ceva mai la o parte.

Silvestr Kossov umbla cu zavistii: „Zici că eşti singurul ce ne poruncești, ca stăpînitor, dar iată că boierii nici nu ţin seama de noi. Aici la Kiev ei jinduiesc pămînturile noastre strămoşeşti, gîndesc să ni le răşluiască. Mint cînd spun că vor să dureze aici o cetate".

— Chiar e mare nevoie de o cetate aici. Şi prea sfinţia ta ai să fii mai sigur. Ţi se pare că ai pămînt prea puţin, preasfinţia ta? — întrerupse Hmelniţki cu glas aspru vorba neisprăvită a mitropolitului şi se căi de îndată pentru că lui Kossov atît îi trebuia.

— Hatmane, nu dai cinstirea cuvenită sfintei biserici! Nu te smereşti în faţa lui dumnezeu. Mîndria nu te va duce la bine!

Ridicase mîna ameninţător şi sfredelea în văzduh cu degetul cîrligat.

— Te frămînţi prea mult pentru pămînt şi-ţi părăseşti în nevoie păstoriţii. Nu ştii în ce strîmtoare se află, — spuse Hmelniţki, pierzîndu-şi răbdarea.

Kossov sări din jeţ şi zbieră:

[1]) Cel care nu poate fi prins (în limba rusă.) (N. red. rom.)

— Pane hatman! Nu mă zădărî... — Se apucă de piept şi o tuse seacă îl înecă.

Hmelniţki gîndi: „De-ai crăpa!" Dar Kossov îşi şterse buzele vinete cu năframa tivită cu horbotă de Bruxelles, răsuflă anevoie şi urmă:

— Din porunca domniei tale a fost luat fierul de la egumenul Zosima din Cernigov, din porunca domniei tale au fost ridicate clopotele de la monastiri... Astea-s isprăvi diavoleşti. Pentru ele te aşteaptă iadul şi muncile sale veşnice... Pentru ele va trebui să dai seama chiar în faţa mîntuitorului.

Kossov se închină.

Hmelniţki îşi îndreptă umerii, se lăsă pe spătarul înalt, îmbrăcat în piele, al jeţului, şi zbuoni în rîs:

— Nu mă mai speria preasfinţite! I-am spus acest lucru şi lui Zosima — iau păcatul asupră-mi. De cuvintele mele nu mă lepăd. — Îşi duse mîna la frunte şi întrebă repede: — De ce schimbi epistole cu iezuiţii din Varşovia?

— Teme-te de mînia lui dumnezeu! — rosti Kossov, dînd din mîini.

— Şi preasfinţia ta ar trebui să te temi de el, deoarece, după cum însuţi spui, eşti cel dintîi slujitor al lui în ţara noastră. Mi s-au adus epistole scrise de mîna preasfinţiei tale... Iată ce sfat îţi dau: nu-ţi mai pune nădejdiile în semeinţia iezuiţilor, dacă vrei să-ţi păstrezi scaunul de mitropolit.

— Nu m-ai aşezat domnia ta pe dînsul! — strigă Kossov.

Trizna îşi acoperi faţa cu mîinile, parcă ar fi vrut să arate că nu poate îndura asemenea hulă.

Hmelniţki îi măsura făptura cu o privire dispreţuitoare:

— Nu-ţi ascunde privirea, pane arhimandrit. — Şi se întoarse spre Kossov: — Ai dreptate, nu eu te-am aşezat în scaunul de mitropolit, dar, preasfinte, să te zvîrl din el, pot, crede-mă.

Pentru o clipă, Silvestr Kossov amuţi de mînie. Trizna sări deodată în picioare.

Uitînd de blîndeţea sa duhovnicească, Kossov ţipă, împroşcînd cu scuipat:

— Ai intrat în cîrdăşie cu boierii moscoviţi, ai vîndut pe regele Jan-Kazimir, te-ai înhăitat cu sultanul, te-ai dus la Krîm să te ploconeşti în faţa hanului, ţi-ai adus în aşter-

nut o papistașă, te-ai cununat cu ea într-o biserică pravoslavnică !...

Îl fulgeră pe Hmelnițki cu o privire turbată și răcni de parcă l-ar fi fript cineva :

— Cine ești domnia ta ? Un anticrist ! Un vînzător ! Un hlop ! Focul gheenei te așteaptă ! Munci cumplite și rușine veșnică...

După zbucnirea de mînie, Kossov tăcu și căzu în jeț istovit. Se temea, cunoscînd firea hatmanului. Aștepta — acum va scoate sabia. Încordă vederea sa scurtă — hatmanul nu avea sabie la brîu.

Dar Hmelnițki nici nu se clinti. Ședea în jeț, ca și cum nu lui îi-ar fi zvîrlit în față mitropolitul acele vorbe de ocară, nu pe el l-ar fi jignit cu o clipă mai înainte... Se miră și el. Ehei, dacă s-ar fi întîmplat asta acum un an sau doi — l-ar fi apucat pe acest bătrîn de barbă, l-ar fi dat grămadă, l-ar fi silit să-și ceară iertare în genunchi. Dar acum erau alte vremuri. Acum își găsise liniștea care-i lipsea altădată. Își găsise siguranța pe care o așteptase, o dorise. Ocările ieșite din gura mitropolitului nu-l dureau. Nu-l atinseseră în inimă. În acea clipă, înțelesese că liniștea, siguranța, cumpătul erau rodul acelei zile de ianuar din Pereiaslav.

Mîinile arhimandritului Trizna tremurau. În adîncul sufletului, îl osîndea pe mitropolit pentru mînia sa, pentru nesăbuința sa. Nu puțin se miră Trizna, și cu atît mai mult Kossov, cînd auziră cuvintele liniștite ale lui Hmelnițki, în care răsuna batjocura și dezgustul :

— Vă amintesc, preasfinților, o vorbă înțeleaptă, care spune că ocara se spulberă în vînt dacă e privită cu dispreț, și întărește încrederea în sine, dacă stîrnește supărare.

Măsură cu o privire rece pe Kossov și pe Trizna și rosti limpede :

— Vă disprețuiesc, pani șleahtici... Vă disprețuiesc.

Se ridică și făcu un pas către jețul lui Kossov. Acesta ridică mîinile, ca și cum ar fi vrut să se apere.

— Nu te speria, — spuse rîzînd Hmelnițki. — Nu-mi voi murdări mîinile. Spui că m-am vîndut ? Nu ! Am călăuzit slăvitul și vajnicul nostru norod spre fratele său, norodul rus, pentru ca să trăim laolaltă în vecii vecilor. Știu. Asta nu-ți e pe plac, nu-ți tihnește. Nu degeaba te codeai să jurui credință Moscoviei. Ți-e gîndul la unie și

în somn. Dar unie nu va fi. Nu va fi! Şi fiindcă mă dojeneşti cu regele şi cu sultanul, — află odată pentru totdeauna : pentru fericirea ţării noastre, pentru slobozenia ei, dacă ar trebui aş bea din aceeaşi cupă şi cu satana... Credeam că ai măcar o fărîmă de credinţă. Nu ai!... Nu eşti un preot, Kossov, ci un pan şleahtic, un om care te-ai lepădat de credinţa ta. Din acelaşi os cu Jeremia Wiszniewecki. S-ar părea că ne rugăm amîndoi aceluiaşi dumnezeu, dar altceva cerem pentru oameni. Preasfinţia ta ceri pentru ei jugul, iar eu — slobozenia! Deosebite sînt căile noastre.

Hmelniţki tăcu. Stătea în faţa lui Kossov, înalt, uriaş, privindu-l de sus în jos, ca şi cum ar fi cugetat ce să facă, şi, biruindu-şi parcă ispita, spuse într-un tîrziu :

— Iată porunca mea : să te laşi de zîmbrele cu leşii şi cu iezuiţii. Ai să te frigi. Nu mai tulbura capetele episcopilor şi egumenilor. Nu mai urzi împotriva oastei, împotriva oamenilor ruşi. Dacă ai să urmezi tot aşa, preasfinţia ta şi sfătuitorii în sutane albe ai preasfinţiei tale să nu vă plîngeţi. Şi cu asta rămîi cu bine.

Se întoarse şi porni spre uşă fără grabă, lăsînd în urmă clinchetul pintenilor de argint, înfoind, cu tocurile ferecate în argint ale cizmelor roşii de safian, covorul scump, persienesc.

Fără a se mai uita înapoi, trînti uşa.

Jalnic zbîrnîiră geamurile veneţiene, din înaltele ferestre ale încăperilor mitropolitului.

— Anticrist! Adevărat anticrist! Doamne, trimite-i o moarte cruntă, trimite chinurile iadului asupra întregului său neam, scurtează-i viaţa!

Kossov rosti blestemul cu răsuflarea tăiată, ridicînd mîinile rugător spre tavanul albastru, din care atîrna în lanţuri de aur un policandru din sticlă suflată.

— Amin! — spuse răguşit Trizna, făcîndu-şi cruce.

...Hmelniţki şedea drept în şa. Buestraşul ridica sus picioarele, tropotind pe şleahul luciu. Cazacii călăreau la oarecare depărtare în urma hatmanului. Oamenii se opreau, priveau şi-l recunoşteau pe hatman. Iar el nu se grăbea. După aerul din camera mitropolitului, îmbîcsit de mirozne de ierburi uscate şi de tămîie, dorea ca vîntul care sufla peste stepă dinspre miazăzi să-i ia mirosul de popă, ca să nu duhnească şi el izul celor cu sutane negre.

Nu se duse în clădirea maghistraturii, unde era aşteptat cu masa de polcovnicii Ianenko şi Mujilovski, ci se îndreptă spre Podol.

Lîngă poarta Sofiiskie stătea un pîlc de pospoliţi în zăbune cenuşii. Uitîndu-se la Hmelniţki şi cunoscîndu-l, pospoliţii îşi scoaseră căciulile. Îşi scoase şi el cuşma şi le dădu binete. O femeie cu o năframă înflorată, bătu din palme şi oftă fericită :

— Doamne, însuşi hatmanul ne dă ziua bună...

Bărbaţii rîseră.

— Aţi venit în ospeţie la mitropolit ? — îi întrebă Hmelniţki, strunindu-şi calul anevoie.

Răspunse unul scund, strîngîndu-şi căciula ponosită la piept :

— Am auzit că va sluji vecernia însuşi înalt-preasfinţitul...

Era cît pe ce să spună :

„Mai bine duceţi-vă la crîşmă, decît să ascultaţi pe făţarnic..."

Dădu pinteni calului şi îl goni repede, departe de păcat.

În Podol, vîntul aduse pînă la el mirosuri de peşte, vuietul şi larma mulţimii care forfotea, strigătele negustătorilor, zăngănit de fier ; chiar lîngă şleah, faurii, goi pînă la brîu, băteau în nicovale cu barosurile grele de un pud, de parcă s-ar fi jucat. Din cuptoare se înălţau văpăi. Scînteile roiau pe deasupra capetelor.

Hmelniţki slobozi dîrlogii şi, împresurat de strajă, o luă de-a lungul malului. Oamenii se dădeau înlături, făceau loc agale. Esaulul Lucenko trebuia să strige mereu :

— Păzea !

Hmelniţki privea lung gloata de oameni, de capre şi cai, turmele de oi din ţarcuri, şirurile de tarabe, fetele şi femeile dimprejur, turbanele înalte, albe ca zăpada, şi feregelele înflorate ale negustătorilor răsăriteni, ţiganii sprinteni care mişunau prin mulţime şi, mai departe, dincolo de gălăgiosul vălmăşag de oameni, pe apele albastre ale Niprului, lungile luntri şi lotcile.

Un flăcău rumen în obraz, cu o cutie pe umeri, răcnea de parcă l-ar fi înjunghiat cineva :

— Gogoşi cu usturoi ! Ia frăţioare — un groş — una, trei groşi — perechea !

Un moşneag cu o căciulă neagră, pusă pe o sprînceană, îl ameninţă cu pumnul :

— Iţi dau eu iacuma trei groşi perechea de ai să vezi stele verzi !

O femeie cu ilic înflorat îngîna tărăgănat ca la rugăciune :

— Colţunaşi cu vişine, colţunaşi cu vişine şi cu smîntînă... Luaţi, oameni buni, luaţi, şoimilor...

Acoperindu-i vorbele, zbucni un glas gros :

— Învăţ cum să lovesc cu cel dintîi foc drept în inima de şarpe a iezuiţilor !

Un bărbat îndesat stătea cu o flintă în mînă dinaintea unei scînduri, pe care era zugrăvit un călugăr iezuit pleşuv, şi în jurul lui se grămădeau cazacii şi tîrgoveţii.

— Dacă-ţi anini de gît o cruce din ţara sfîntă — scapi ca prin farmec de toate beteşugurile, de toate urgiile ! — făgăduia un călugăr cu o scufie sărăcăcioasă, vînturînd pe deasupra capului o legătură cu cruciuliţe.

— Pomezi mirositoare cu care îşi unge obrazul chiar şi crăiasa Şveziei ! Luaţi, fetelor, îs ieftine ! — striga un vînzător într-un jupan cu poale lungi, cu faţa ciupită de vărsat, parcă turtită.

Caii nechezau. Boii rumegau. Cîinii, legaţi de roţi, lătrau lîngă harabale. Aplecîndu-se pînă la pămînt sub povara sacilor legaţi cu sfori, hamalii păşeau, icnind şi croindu-şi drum prin gloată cu sudalme şi blesteme.

Între harabale şi telegi luceau în bătaia soarelui carete şi rădvane boiereşti, noi-nouţe, vopsite în roşu şi albastru, pe roţi înalte. Şleahtice, în contăşele cu colţurile gulerelor de blană, ridicîndu-şi fustele cu tivuri de mătase, tropăiau de colo colo cu cizmuliţele.

Hmelniţki trase aer în piept şi ieşi din vălmăşeală. Îşi îndreptă privirile spre depărtările albastre, unde stepa de un verde crud se împreuna în zare cu cerul. În vremea aceasta, acolo, undeva spre asfinţit, se desfăşurau lupte, cazacii dădeau năvală asupra cetăţilor, tunurile bubuiau, ostaşii arşi cu smoală se prăvăleau de pe ziduri... Acolo, undeva, Zolotarenko îşi flutura buzduganul... Şi abia acum o săptămînă el însuşi îşi gonise calul înfierbîntat alături de voievodul Şeremetiev, la Uman, şi se aplecase, în cortul lui Stanislaw Potocki, spre Galaida şi spre Laznev, care zăceau schingiuiţi de moarte. Dar viaţa curgea pe vadul ei mai departe. Oamenii se frămîntau cu necazurile lor, cu grijile lor, şi chiar dacă în acest lucru era ceva încă oarecum neînţeles pentru el, ceva parcă nedrept, totuşi, alături

de asemenea gînduri, înflori şi o bucurie : „Cînd a mai fost vreodată aşa ceva ? Iată acea siguranţă şi credinţă în puterile tale, acea încredere în tine, încredere în viaţa slobodă a ţării scumpe ! Toţi sînt stăpîniţi acum de simţămîntul acesta : şi oamenii de rînd şi cazacii, şi şleahticii pravoslavnici... Acesta e rodul Pereiaslavului ! Dar mitropolitului Silvestr Kossov şi altora de teapa lui nu le era pe plac aşa ceva."

Tocmai îşi întorsese calul pentru a o lua înapoi, cînd zări deasupra unei case scunde, cu două ferestruici de tipla, o tablă pe care scria : „Călătorule ! Intră şi alungă-ţi grijile din suflet". Şi puţin mai jos aceeaşi mînă scrisese în latineşte : *„Hic habitat felicitas"* [1]) Hmelniţki zîmbi şi, fără să stea mult pe gînduri, descălecă, aruncă dîrlogii cazacului şi-i spuse lui Lucenko :

— Ia haide, esaule, să vedem şi noi unde sălăşluieşte fericirea...

Cugetă o clipă : Ce limpede e ! Cîţi oameni trăiesc, se zbat, fără să fi văzut fericirea asta ! Şi ea, iat-o aici în Podol, sălăşluieşte chiar lîngă ei !

Aplecînd capul, abia putu să-şi strecoare umerii largi prin uşa îngustă, pe care o împinse cu piciorul. In crîşmă era o fumăraie s-o tai cu cuţitul. Lăutarii şedeau pe laviţă într-un colţ. O scripcă, o dairea şi un ţambal. La tejghea crîşmăriţa rînduia pe o tablă stacane, bărdăci, ploşte, carafe. Mirosea a cîrnat prăjit, a usturoi. Mirozna miedului îţi îmbia nările.

Se aşeză cu Lucenko la o masă. Puse cuşma alături pe laviţă. „Cu capul gol n-o să mă cunoască oamenii atît de uşor" — se linişti el. Intr-adevăr, nu-i luă nimeni în seamă. O fată cu şiraguri de mărgele şi cu salbe la gît, într-o iie înflorată, vîrîtă în fustă, se apropie cu paşi mărunţei, în ciuboţelele ei de safian, făcu o plecăciune şi întrebă cu glas mlădios, ce doresc panii. Aflînd ce doresc, nu întîrzie să puie în faţa lui Hmelniţki şi a esaulului o ploscă cu mied şi două stacane mici.

Lucenco privea în toate părţile. In crîşmă se aflau cîţiva cazaci. Se căzneau să cînte ceva, dar nu izbuteau. Ceva mai încolo, lîngă perete, şedeau doi arapi cu cealmale, şi dincolo de ei, vreo zece ţărani. Lîngă lăutari, doi călugări îşi povesteau ceva, bătîndu-se cu mîinile în piept. Lui Lucenko

[1]) Aici sălăşluieşte fericirea. (în limba latină.) (N. red. rom.)

nu prea îi era pe plac asemenea tovărăşie. Dacă ar fi fost singur, era altceva, dar aşa...

Hmelniţki sorbea din mied. Îşi descheie contăşul şi cămaşa. Îşi rezemă coatele de masă şi ascultă larma. Gîndi fără să vrea : iată-l, intrase aici — şi doar se vedea cît de colo că nu-i un om de rînd, că e pan — totuşi nimeni nu-l băga în seamă. Dar Hmelniţki se înşelase.

De masa lui se apropie un moşneag. Mustăţile albe îi acopereau gura şi bărbia. Avea pe el un contăş verde, ieşit de soare, iar la şold îi atîrna de brîul roş un hanger tătărăsc încovoiat, în teacă bătută cu pietricele.

Hmelniţki îi făcu loc pe laviţă. Rosti prietenos :

— Stai jos, cazace !

Bătrînul se aşeză bucuros. Atinse cu cotul pe Hmelniţki. Fulgeră cu ochii de sub sprîncenele încruntate şi grăi a mirare :

— Cunoscuşi cazacul, pane hatman !

Lucenko aruncă o privire spre bătrîn.

Hmelniţki întrebă încet :

— Dar cine ţi-a spus că-s hatman ?

Bătrînul se foi, dădu din mînă, se simţi atins :

— Da ce mi s-au tulburat minţile ? Iacă, luminăţia ta m-ai uitat — d-apoi cum să-i ţii minte pe toţi, că ai atîţia... Da' eu să nu te cunosc ? Ce poznă-i asta !

— Nu vorbi aşa tare, moşule, — îl rugă Hmelniţki. — Că...

Bătrînul îşi dădu seama. Clipi a taină :

— Nu vrei să te afle oamenii... Bine !

— Mai adu nişte mied, fetico ! — strigă Lucenko, ghicind dorinţa hatmanului.

Hmelniţki turnă mied, din plosca de pe masă, într-o bărdacă, şi o împinse spre moşneag... Acesta o apucă cu degetele sale ţepene ; privi mulţumit spre hatman.

— Te-am văzut la Pileava...

— E mult de-atunci...

— De bunăseamă că n-a fost ieri. Pe vremea aia aveam şaizeci de ani.

— Acum cîţi ai ?

— Da' n-am mai ţinut socoteala. Să socotească baba mea, că-i grija ei.

— Ei, să bem, — îl îmbie Hmelniţki.

— Să bem ! — se învoi moşneagul. — Noroc şi sănătate, laolaltă !

— Laolaltă! — rosti Hmelniţki.

Şi amintirile înviară dinaintea ochilor lui o zi de ianuar. Un medean înţesat de oameni şi un strigăt izvorît din toate inimile, un tunet: „Laolaltă"!

— Am fost şi la Pereiaslav, — urmă moşneagul. — Luminăţia ta nu m-ai văzut, dar eu te-am văzut. Parcă ai mai slăbit, dar e mai bine — la anii noştri, grăsimea-i doar o belea.

Doamne, e doar moşneagul acela! Îşi aduse aminte. Îl privea drept în ochi, sorbindu-i fiece vorbă. Stătea în faţa podinei roşe, sprijinit în băţ. Bucuros, Hmelniţki îşi povesti amintirea moşneagului.

— Ei, văd că mintea nu te dă de ruşine!

Moşneagul se săltă pe laviţă.

Lucenko trăgea din mied printre dinţi şi privea înlături.

— Da, şi la Ivka, ce i-am încolţit pe leşi! Bine le-a mai pus sare pe coadă răposatul Krivonos! Dar şi luminăţia ta ce straşnic zburai pe cal! Ca vîntul! Ehei!

— E mult de atunci.

— Întocmai. Dar în vremea aceea, noi ne îndoiam de luminăţia ta, pane hatman. Ne întrebam: cui o să te închini? Craiului, ori sultanului bizurmanilor... Dar a fost deşartă îndoiala. Ne-ai îndreptăţit nădejdile. De aceea te iubim, măcar că ai mîna grea şi măcar că le cauţi în coarne panilor... Le cauţi! Oleacă. Nu te împotrivi. Să nu te burzuluieşti de adevăr. Doare, dar cine o să ţi-l spună, dacă nu eu? Nimeni, n-o să ţi-l spună, — rosti cu tărie moşneagul.

— Cum să-ţi zic pe nume, cazace?

— Luminăţia ta nu fugi de vorbele mele. De adevăr nu te poţi ascunde, hatmane. Tot te găseşte. Cine n-a cunoscut cît a avut zile amărăciunea lui, o s-o cunoască pe lumea ailaltă. Iar pe mine mă cheamă Onisim Mnogogreşnîi [1]).

— Se vede că mult ţi-a mai păcătuit neamul, — şugui Hmelniţki.

— N-am socotit păcatele. Şi nici nu mă gătesc să fiu scris la catastihul sfinţilor...

Moşneagul tăcu. Turnă mied hatmanului şi sieşi. Arătă cu ochiul spre Lucenko.

— Ce-i cu cazacul ista — te păzeşte?... Şi adăogă grabnic: — Păzeşte, păzeşte, fătule, — îi turnă şi lui mied

[1]) Cu multe păcate. (în limba ucraineană) (N. red. rom.).

în bărdacă. — Păzeşte-l cu sîrg, aşa hatman încă n-am avut, — dădu posac din cap, — şi pesemne n-o să mai avem curînd!

— Fără cazaci ca dumneata, nici eu nu aş fi cine ştie ce hatman, — zise Hmelniţki. — În sănătatea dumitale, Onisim Mnogogreşnîi.

— Eu într-a luminăţiei tale am să beau. Să fim sănătoşi!

— Sănătate!

Ţambalul prinse să-şi picure sonurile, scripca suspină, daireaua zurui mărunt. Doi cazaci începură să joace pe vine.

— Eh, — oftă moşneagul, arătînd cu mîna spre ei, — ăsta-i joc?! — Se plecă spre umărul lui Hmelniţki şi zise: — Mă gîndeam să viu la luminăţia ta la Cehrin, să mă plîng de panul nostru, polcovnicul Siluian Mujilovski. A pus asemenea dajdii că în curînd nu-l vei putea deosebi de Kisel sau de Potocki.

Lui Hmelniţki începu să i se bată o sprînceană. Încleştă cu degetele marginea mesei.

— Oamenii gem, vorbesc cîte şi mai cîte... Dar ai grijă să nu fie şi mai rău. Skorupa, logofătul lui, e curat dimon, mai rău ca un leah. Spune, rogu-te, iaca, ne închinăm toţi la aceeaşi biserică — dar şi popii mănîncă cu logofătul dintr-un blid... Se zice că păstorul are grijă de oi...

Mnogogreşnîi băgă de seamă că Hmelniţki se posomorîse. Îi atinse cotul cu degetele:

— Nu le pune pe toate la inimă, iar polcovnicului porunceşte-i să nu mai făptuiască aşa ceva. Nu-i d-a surda vorba: „Închină-te boierului şi fugi de sluga lui...“ Ehei, pesemne că nu-i numai el aşa — şi alţi nacealnici s-or grăbi să-şi umple punga cu zloţi.

— Blestemaţii! — murmură Hmelniţki. — Du-te, moşule, acasă. Ai nădejdie în mine. Spune oamenilor că-i vom zdrobi pe panii leşi, că-i vom popri la Perekop pe tătari — şi-apoi altfel de viaţă va fi.

— De bunăseamă că altfel, — se bucură Mnogogreşnîi, — iacătă chiar acum. Cel puţin dormim liniştiţi în sate. Nu ne temem nici de leşi, nici de tătari. Asta-i cea dintîi vară cînd avem linişte. De ce oare? Fiindcă Moscovia şi-a pus pieptul pentru noi.

— Oamenii ştiu asta? — întrebă înveselit Hmelniţki.

— Dar cum? Doar asta-i singura mîngîiere în necazurile lor...

— E vremea să plec, cazace, — zise Hmelniţki şi-şi vîrî mîna în buzunar, dar Mnogogreşnîi îl prinse de cot cu amîndouă mîinile.

— Nu, nu, să nu faci aşa ceva! Mă amărăşti pe toată viaţa! Am nevoie de cuvîntul luminăţiei tale, de mîna luminăţiei tale, nu de aur... Dă-l răilor! De la el nu se trage nici un bine pentru neamul nostru căzăcesc.

— Cum ţi-i vrerea, — se împăcă Hmelniţki. — De se întîmplă să dai pe la Cehrin, ai să-mi fii oaspe drag...

— Poate că pe lumea ailaltă ne-om mai întîlni, — răspunse mohorît moşneagul. — Dar ducă-se la naiba moartea! Unde sîntem noi nu-i moarte, şi unde-i moartea, nu sîntem noi!

...Şi multă vreme rămase Onisim Mnogogreşnîi lîngă crîşmă, sub tabla de deasupra uşii pe care scria: „Aici sălăşluieşte fericirea" şi privi în urma lui Hmelniţki, care, legănîndu-se în şa, urca la deal.

Întorcîndu-se în crîşmă, Mnogogreşnîi rîse şi strigă vesel:

— Hei, cazaci-fărtaţi! Nici nu ştiţi voi cu cine am băut mied la masa asta! Cu însuşi hatmanul Hmel!

— Mi-am dat eu cu gîndul! — strigă plesnindu-se peste frunte un cazac care contenise din joc. — Însuşi Hmel! Eh, moşule, de ce n-ai spus? Am o nevoie crîncenă de el!

— Toţi avem nevoie de el, — îl mîngîie fericit Mnogogreşnîi pe cazac, şi o rugă pe crîşmăriţă: — Ia adă, tinerico, nişte holercă...

5

Onisim Mnogogreşnîi nu-i ieşea din minte. Cînd se aşezară la masă — Hmelniţki, Mujilovski şi Pavlo Ianenko — nimeni nu pricepu de ce era hatmanul atît de întunecat şi de tăcut.

Mujilovski îşi zise că pesemne se certase rău cu Kossov. Dar Hmelniţki privea spre el supărat. Scormonea peştele prăjit cu furculiţa şi răsufla greu.

„Vor să întreacă sleahta leiască! Nici n-au să-şi dea seama cînd chiar sărăcimea lor o să le pună foc la case. Asemenea dihonie este pe placul vrăjmaşului hain. Atît aşteaptă. Să intre vrajba între ei."

Cînd Siluian Mujilovski începu să vorbească despre Ferenc Rhédey, solul Transilvaniei la Bahcisarai, Hmelniţki dădu cu furculiţa de pămînt şi lovi cu pumnul în masă atît de aprins, încît săriră pocalele de cleştar.

Ianenko şi Mujilovski se făcură albi ca varul. Ce l-o fi apucat?

— Mai rău decît panii Koniecpolskii... Blestemaţii! Ce holbezi ochii la mine, Siluiane? De ce îţi striveşti oamenii cu dajdii? Skorupa al tău e un mişel, un călău. De ce ţii lîngă tine aşa cîine? Oamenii gem!

Mujilovski lăsă în jos privirea şi spuse liniştit:

— Credeam că avem astăzi griji mai mari decît să căutăm în coarne prostimii. Mai bine ne-am gîndi la urzelile viclene ale regelui Şveziei.

— Fără prostimea aia ai să poţi doară să-l pupi în dos pe regele Şveziei! Ce sîntem noi fără norod? Cine a apărat ţara? Cine a îngenunchiat armia leşească, cea mai tare din lume? Ai să spui că zaporojenii? Da. Dar cîţi au fost ei? Cinci mii, dar oastea noastră numără acum peste o sută de mii de oameni. Prostimea! Prostimea! Ce te-ai face fără ea?

Mujilovski strînse buzele, jignit. Îşi ascunse privirea după ochelarii care-i alunecau pe nasul coroiat. Ianenko tăcea.

Prînzul nu tihni nici unuia. Se împrăştiară pe la odăile lor.

Pe înserate sosi Lavrin Kapusta. Se ivea totdeauna pe neaşteptate, cu veşti tainice şi cu înfăţişare aşijderea.

Pavlo Ianenko nu prea îl avea la inimă pe atamanul din Cehrin. Pleca urechea la cei care povesteau în şoaptă: Kapusta încondeiază pe fiecare nacealnic. Îi şopteşte hatmanului la ureche una, alta, şi apoi stă lîngă el, îşi freacă mîinile şi priveşte cu ochi-i ageri într-un colţ, de parcă nici usturoi n-a mîncat nici gura nu-i pute.

Mujilovski, deşi nu-l iubea pe Kapusta, nu-i arăta acest lucru. Dimpotrivă, îi strîngea mîna prietenos; dacă nu se văzuseră de mai multă vreme îl îmbrăţişa, se sfătuia cu el.

Şi de data aceasta, Lavrin Kapusta răsări ca din pămînt în faţa lui Pavlo Ianenko.

— De ce eşti îngrijorat, polcovnice? — întrebă, aşezîndu-se în jeţ dinaintea lui Ianenko. — Jdanovici nu rămîne la Kiev. Hatmanul nu-ţi ia topuzul de ataman al Kievului.

Ianenko ridică sprîncenele. Drace! Cum ghicise, afurisitul, gîndul neliniştit care nu-l mai părăsea? Oare nu-i vrăjitor? Măsură cu o privire rea făptura uscăţivă a lui

Kapusta. Acesta zîmbea. De-abia îi tremura buza de sus. Zgîrciurile fălcilor îi jucau sub piele. Parcă abia îşi stăpînea rîsul.

Ianenko chemă un slujitor. Dar Kapusta ridică mîna, oprindu-l.

— Nu mi-i foame. Unde-i hatmanul?

— Dă-i pace, — îl luă la rost Ianenko. — Atîta l-a ocărît pe Mujilovski că fierbe şi acum pesemne.

— Eu am să-i dau pace, numai să-i daţi şi voi, — zise în doi peri Kapusta. — Du-mă la el.

— Dacă doarme?

— O să vedem.

Hmelniţki nu dormea. Stătea la fereastra deschisă, sprijinit de pervaz. Privea livada, asculta foşnetul frunzelor, şi pufăia din pipă. Auzi paşi în spate. Cunoscu mersul uşor al lui Lavrin Kapusta. Fără să se întoarcă, întrebă:

— Tu eşti, Lavrine?

— Eu, luminăţia ta, — răsună tare glasul lui Kapusta.

Ianenko ieşi.

Hmelniţki se întoarse şi întinse mîna lui Kapusta.

— Stai jos. Ce veşti aduci — bune sau rele?

— Una fără alta nu se poate, — zise Kapusta plecîndu-se.

— Ce tot spui! Numai la tine nu se poate.

Kapusta dădu mîinile înlături şi întrebă:

— Unde-i cu putinţă să fie numai bine sau numai rău, cutez să întreb, pane hatman?

— La Ivan Vîgovski-i cu putinţă.

— A, la el, poate! — încuviinţă Kapusta.

— Ei, zi-i. Doar n-ai gonit caii zi şi noapte numai ca să mă vezi? S-auzim!

— La Stambul nu-i bine. Din toate se vede că vine un nou vizir, Mahomed Köprülü. A şi luat un bacşiş gras de la voievodul Rakoczy. Papa a trimis un legat la Stambul: a făgăduit că Veneţia va cădea la învoială dacă sultanul va porunci hanului din Krîm să trimeată urdia în ajutorul leşilor. E cu putinţă ca urdia să pornească spre toamnă sau cel mai tîrziu — spre iarnă...

— Asta nu se va întîmpla, — spuse cu mînie Hmelniţki privind pătrunzător în ochii lui Kapusta. — Asta nu trebuie să se întîmple! Auzi?

— Aud, pane hatman!

— Isprăveşte odată cu „Pan, pane, panului“ ! Toţi au început să facă pe panii, tare repede s-au boierit ! Dacă ar porni urdia astăzi, îţi dai seama ce s-ar întîmpla ?

Kapusta dădu din cap.

— Da ! Caută să vezi cum te-ai putea împrieteni cu noul vizir. În curînd cei de la Don or să se mişte spre Azov. Ţarul le-a şi trimes un ucaz în privinţa asta. Trebuie să trimetem nişte luntri asupra Kazikermenului. Lîsko ce face la Sici ? Se ţine de potlogării ! Trage la măsea ! Trebuie să ne facem că n-am auzit de purtarea asta neobrăzată. Deocamdată să-i bage în sperieţi pe turci şi apoi poate c-om sări şi noi, poate va trebui aşa, de ochii lumii, să tragem şi o papară cuiva dintr-ai noştri... Asta mai cu seamă...

— Însă....

— Nici un „însă“ ! Aşteaptă. În al doilea rînd, Lavrine, ai să pleci tu însuţi la sultan. Ce mai tura-vura, ai să pleci de îndată ! Ia bani, pricepi doar...

— Şi în al treilea rînd ?

— În al treilea rînd, am să-ţi fac eu o bucurie. Radziwill ne-a trimis un răvaş, iată, citeşte-l.

Scoase din saltar un sul de pergament şi-l întinse lui Kapusta. Acesta îl ceti repede. Îl dădu înapoi hatmanului.

— Nu-i isteţ !

— Nici eu nu-l laud pe acest Janusz al Litvaniei. Dar vezi, nu degeaba adulmecă şvezii cu jind. Azi-mîine îi vezi că se reped asupra Rzeczei Pospolita.

— Ne-ar fi la îndemînă, — glăsui Kapusta.

— Ai răbdare. La îndemînă ! — îl întrerupse, luîndu-l în zeflemea, Hmelniţki. — Fireşte că ne e la îndemînă ! Dar ei ţintesc departe. Vor să ajungă în Moscovia pe la noi. Ne aruncă praf în ochi. Vor să subjuge dintr-o lovitură şi Ucraina şi Moscovia ! Trebuie aflat totul amănunţit. Am nevoie de un om la Stockholm. Deştept, cutezător, neînfricat. Cine ?

— Maliuga ne-a vestit că Osman-paşa a plecat la Stockholm. A fost în Grodno la Jan-Kazimir. De la Stockholm se înfiinţează la Cehrin.

— Acesta e un lucru de seamă. Scrie fără zăbavă, în numele meu, la Moscova, boierului Ordîn-Naşciokin. Iar Maliuga trebuie să ajungă la Stockholm...

— E primejdios! După moartea lui Huntzel nu sînt sigur că nu e urmărit. Dacă ar scăpa viu din Litvania, tot ar fi bine!

— Dar pe cine să trimit?

— Să mai treacă o vreme, hatmane.

— N-avem vreme. N-o las eu să treacă, Lavrine, înțelege. Vremea ne ajunge din urmă. Dacă nu apucăm să facem azi ceva, mîine e prea tîrziu. Îndată ce isprăvim în Rusia Albă, și oastea țarului ia Smolenskul, ne iese înainte la Brest. Trebuie să ajungem înaintea șvezilor la Varșovia.

Hmelnițki se aplecă în jeț și vorbi cu înflăcărare, drept în fața lui Lavrin Kapusta:

— Ne trebuie aripi, aripi, atamane al Cehrinului!... Aripi!

Kapusta șovăia, nu știa cum să înceapă. Hmelnițki prinse această neliniște și-i spuse cu glas surd:

— Vorbește mai departe.

— La Subbotov, la tine, nu-i totul cum trebuie. Acel Toma Kekerolis duhnește a iezuit.

— De unde ai scornit-o?

— Uite, ascultă. Cazacul meu a venit de acolo și iată ce mi-a povestit. Baba Kovaliha descîntă în sat de junghiuri...

— Știu, știu! — îl întrerupse Hmelnițki, bătînd din picior, cu nerăbdare. — Bine ai mai ajuns, Lavrine, dacă ai început să iei aminte la descîntătoare...

— Oamenii au început să sporovăiască la crîșmă că Kovaliha ar fi vrăjitoare...

— Păi așa i se spune, vrăjitoarea, — rîse Hmelnițki, — ce-i cu asta?

— Ei, și iată că Toma acela a adunat oamenii și le-a spus: „Dacă or s-o arunce pe Kovaliha în apă și ea o să iasă deasupra, înseamnă că-i vrăjitoare, că o scapă necuratul, iar dacă o să se ducă la fund, și apa o s-o primească, înseamnă că nu-i păcătoasă — că cerul o primește..."

— Ei și?

— Ei, iată că s-au găsit nerozi și au aruncat-o în apă. Și ea a ieșit deasupra. Atunci Kekerolis a strigat: „E vrăjitoare, e vrăjitoare! Iaca de ce mor vacile, de ce n-au rodit vișinii! Ea e de vină pentru toate!..." Și s-au aflat nătărăi care au ajutat-o pe Kovaliha să se ducă la fund și să nu mai iasă de acolo...

— Ia uite, ticălosul !... Diavolul iezuit !...

— Adevărat diavol ! Dar mai rău e că împreună cu Toma era şi Iuras, şi striga şi el : „E vrăjitoare, vrăjitoare !... Înecaţi-o, oameni buni !“ Fireşte că l-au ascultat pe fiul hatmanului...

— Dar acel Toma e pravoslavnic... — murmură îngîndurat Hmelniţki.

— Ca să-şi atingă ţelul, iezuiţii îşi pun şi coarne. Asta o ştii prea bine.

— Ai dreptate, Lavrine.

— Am să-l iau la cercetare pe acest Kekerolis.

— Ia-l, — zise Hmelniţki, dînd din mînă, — ia-l şi descoase-l. Dar descoase-l bine.

— Cum se cuvine, — făgădui Kapusta.

— Cheamă-i pe Mujilovski şi pe Ianenko, să ne sfătuim asupra treburilor de la Stambul.

...În zorii zilei, picînd de somn, Hmelniţki hotărî : trebuie să plece la Subbotov neîntîrziat. Hanna îl aşteaptă. Iuras... Ştia că acesta nu-l aşteaptă. Dar, spre mirarea sa, acest gînd nu-l supăra.

Soarele se înălţase în slăvi. Hatmanul, aspru şi încordat, îşi isprăvise treburile. Iscălea universale, citea răvaşele sosite de la bresle. Vorbea cu neguţătorii.

Lucenko deschise uşa şi-l vesti :

— Au venit popii.

— Să intre popii.

Se ridică în întîmpinarea lor. Aplecă fruntea cu smerenie. Privi : cel dintîi se apropia arhimandritul Iosif Trizna, după el Ioan, egumen al monastirii Bratski şi alţi cîţiva călugări cu camilafce. Ţineau crucile în mîini. Îl priveau cu teamă. Îşi tăinui un zîmbet batjocoritor. Înaintă spre Trizna ca să-l blagoslovească. Îi sărută mîna. Ca şi cum nu el ar fi ţipat în ajun în încăperile mitropoliei. Îi pofti să şadă. Nu stătu jos, aşteptînd. Preoţii se aşezară în jeţuri oftînd. După ce isprăviră, se lăsă şi el în jeţul său. Vorbi :

— Dumnezeu ne-a învrednicit să săvîrşim o faptă mare, să ne dezrobim ţara din ghiarele papistaşilor. Toată ţara noastră e bucuroasă să-şi poată sluji biserica în această luptă sfîntă. Pentru aceasta eu, după cum vedeţi, sfinţiţi părinţi, nu-mi precupeţesc viaţa. Cunosc nevoile sfinţiilor voastre. Iezuiţii v-au făcut nu puţine strîmbătăţi şi nici uniaţii n-au prea fost milostivi cu sfinţiile voastre. Mi-a

vorbit înalt-preasfinţia sa despre nevoile sfinţiilor voastre şi iată... — Întinse mîna spre masă, luă universalul scris dinainte şi-l întinse marelui esaul Lucenko. — Citeşte.

Lucenko desfăcu coala de pergament, tuşi în palmă şi începu să citească.

Popii întinseră capetele, ascultînd cu osîrdie.

— „Bogdan Hmelniţki cu oastea zaporojeană, hatman al măriei sale ţarului Moscoviei. Dat fiind că dumnezeu, făcătorul cerului şi al pămîntului, m-a învrednicit în milostivirea sa să-i alung din Ucraina pe leşi, vrăjmaşii şi prigonitorii bisericii pravoslavnice din Răsărit, maica noastră, am hotărît cu tărie ca pentru sprijin şi hrană să fac danie monastirii Bratski moşia monastirii dominicane, şi anume : satul ce se cheamă Mostişce, de pe malurile rîuleţului Irpen, cu toate pămînturile ce ţin de el, livezi, fîneţe, crînguri, păduri şi toate morile şi dobînzile — pe care le dau în stăpînire şi în netulburată folosinţă".

Lucenko răsuflă şi încheie cu glas plin :

— „Dat la Kiev. Bogdan Hmelniţki — cu mîna sa".

Hmelniţki prinse privirea piezişă pe care Iosif Trizna o aruncă spre egumenul Ioan. Cîteva clipe dăinui tăcerea. Se putea auzi cum gîfîia rotofeiul arhimandrit. Egumenul îşi freca palmele şi privea cu luare aminte spre hatman.

Mîngîindu-şi barba roşcată, Trizna grăi :

— Cu zgîrcenie miluieşti sfînta monastire, pane hatman. Asta e foarte ciudat ! Trebuie să ştii : miluirea domniei tale nu aduce deocamdată nimic, fiindcă morile acelea sînt stricate de război, iar pămîntu-i cotropit de prostime... Ba chiar mai mult...

— Ba chiar mai mult, monastirea bernardină are pămînturi mai bune, dar înalt preasfinţitul vlădică ne-a cerut să nu le atingem, — îl întrerupse înţepător Hmelniţki.

— Să ne mulţumim şi cu atît, preasfinţiţilor.

Trizna amuţi jignit. Egumenul Ioan dădu din cap nemulţumit.

...In cameră, după plecarea feţelor bisericeşti, rămase doar un miros înecăcios de tămîie, ca la ţintirim. Hmelniţki se apropie de fereastră şi privi afară. Păşeau domol — un pîlc negru printre tufele de iasomie şi de liliac, de un verde viu. Cazacii de strajă aplecau capetele cu smerenie. Fără a se opri, Trizna îi blagoslovea cu nepăsare. Cînd să se suie în caretă, Hmelniţki spuse tare :

— Parcă-s corbi, zău! Mîncători de stîrvuri, care îşi caută hrana...

Lucenko, care stătea în spate, rîse.

— Chiar corbi!...

Se întoarse spre dînsul. Răcni:

— Tu să taci din gură! Asta nu-i de nasul tău! Tot nu...

Trăgîndu-se cu spatele spre uşă, Lucenko pieri grabnic.

6

În vara aceea, vîlvătăile înfiorătoare ale pojarurilor învăpăiau zarea, şi pe şleahuri mirosea înţepător a scrum. Oastea se scurgea zi şi noapte, luînd seama cu străşnicie la rînduiala statornicită din vreme. Călăreţii stîrneau nouri de colb. Asudaţi leoarcă, tunarii se opinteau la tunuri pe costişe şi prin viroage. Pedestraşii mergeau în telegi, cu picioarele atîrnînd printre loitre. Doar din vreme în vreme, deasupra cîmpiei, deasupra satelor goale şi pustii, pîrjolite de joimirii lui Radziwill, se ridica spre cerul limpede, fără nouri, o cîntare, dar oştenii păşeau mai mult tăcuţi, aşteptînd răbdători seara cînd se vor putea odihni.

Mestecenii albi se aplecau cu jale şi parcă arşi de sete căutau apă pe pămînt: zadarnic se aştepta ploaia. Copacii îşi plecau înaintea pedestraşilor şi călăreţilor frunzişul lor sfîrlogit de arşiţă, albit de colbul şleahului.

Iar cerul se boltea străveziu şi neţărmurit deasupra oastei, ca şi deasupra Korsunului sau Cehrinului, de parcă oştile căzăceşti n-ar fi călcat pe pămîntul Rusiei Albe, ci pe meleagurile de pe Nipru sau pe tăpşanele nemărginite ale Poltavei.

Aşa i se părea hatmanului de tabără Ivan Zolotarenko, în clipa cînd descălecă, oprindu-se lîngă un paraclis de lemn, pentru un scurt popas.

Cazacii aşternură sprinteni covorul sub un mesteacăn şi ridicară cortul. Esaulul înfipse în pămînt sulița cu tuiul. Tuiul începu să fluture vesel în bătaia vîntului, deasupra streşinei înnegrite, de şindrilă, a paraclisului.

Un corb cenuşiu, care stătea pe creasta coperişului, bătu burzuluit din aripi, croncăni ascuţit şi zbură în bălării.

Careva dintre cazaci trimese într-o doară, după el, o săgeată care se înfipse în pămînt şi tremură îndelung deasupra pelinului sfîrlogit de arşiţă.

Zolotarenko îşi scoase cuşma, îşi şterse fruntea leoarcă de sudoare şi se aşeză pe covor, încrucişîndu-şi tătăreşte picioarele sub el. După cum înţelesese, în locul acesta trebuia să aştepte sosirea cneazului Trubeţkoi. În vremea aceasta oastea înainta mai departe, spre luncile largi ale Şklovkăi, unde urma să-şi aşeze tabăra.

Zolotarenko închise ochii. I se părea ciudată larma şi vuietul neîntrerupt care se scurgea pe alături ca un pîrîu neadormit, şi nu vedea nici chipurile cazacilor, nici sutele de harabale, tunuri, cai, boi... De două nopţi nu pusese capul jos nici el, nici oştenii. Trebuiau să ajungă fără întîrziere pînă seara pe Şklovka, şi acum cînd hatmanul de tabără era sigur că polcurile vor sosi acolo mai devreme, se linişti.

Se auziră paşi. Zolotarenko deschise ochii. În faţa lui stăteau Guleai-Den, polcovnicul Gremici, Polubotok, nacealnicul chervanelor, polcovnicul Lizogub şi esaulul Goriţvet. Le făcu semn cu mîna spre covor.

Se aşezară, dar îndată săriră în sus, căci se auzi un zvon de trîmbiţe. Ieşind cu Zolotarenko din cort, zăriră toţi spre răsărit, pe şleah, cîţiva călăreţi, care se apropiau în trap de paraclis.

— Cneazul Trubeţkoi ! — strigă vesel Zolotarenko. — Pe cai. Înainte, să-l întîmpinăm !

Oştile de streliţi şi de cazaci se împreunară lîngă satul Ohrimovici.

În seara aceea, în cortul lui Zolotarenko se ţinu un sfat, la care se chibzui asupra veştilor aflate şi se hotărî să nu se îngăduie ieşirea armiei lui Radziwill pe şleahul Smolenskului, silind-o să dea lupta, şi totodată să se năvălească prin spatele ei asupra cetăţii Şklov, pentru ca aceasta, odată cucerită — Radziwill să nu mai aibă încotro s-o apuce, să nu se mai poată închide între zidurile ei.

Cneazul Trubeţkoi adusese veşti îmbucurătoare despre căderea Poloţkului şi ieşirea oştilor de streliţi la Dvina.

Guleai-Den îi asculta cu luare aminte pe polcovnici. Din ziua în care părăsise cu polcul său de nizoveni Lunca cea Mare, şi intrase sub tuiul hatmanului de tabără, multe se schimbaseră în viaţa lui.

Trecînd spre apus prin toată Ucraina, nizovenii priveau satele şi tîrgurile care păreau înnoite. Oamenii parcă erau alţii. Sate întregi ieşeau în întîmpinarea cazacilor şi-i petreceau o bună bucată de drum, urîndu-le :

— Dea domnul să-l stropşiţi voi acolo pe Radziwill şi noi aici pe Potocki şi pe tătari !

În sate rămăseseră doar femeile, copiii şi moşnegii. Băieţandrii, cărora încă nu le mijise mustaţa, intraseră şi ei în căzăcime... Holdele de grîu se învălurau mîndre. În sufletul oamenilor stăruia nădejdea — poate că de data aceasta războiul nu le va preface în cenuşă...

Topuzul din mîna lui Guleai-Den îl făcuse deopotrivă acestor polcovnici care şedeau acum pe covor, aplecaţi deasupra hărţii, alături de cneazul Trubeţkoi şi de Zolotarenko, hatmanul de tabără. „Oare topuzul de polcovnic de tabără m-o fi făcut pentru multă vreme deopotrivă cu ei ?“ — se întreba fără să vrea Guleai-Den, dar cugeta la aceasta fără grija viitorului, ci mai mult zîmbindu-şi în sine.

Polubotok şi Lizogub priveau pieziş spre atamanul nizovean. De ce o fi fost chemat aici ? Era deajuns şi faptul că-l luaseră în întîmpinarea voievodului rus. Toate acestea erau isprava lui Zolotarenko. Căuta să dobîndească slavă ieftină. Se înfrăţea cu golănimea nizoveană. Se ducea în tabăra lor, răcnea cîntări cu ei, bea holercă, iar Guleai-Den parcă i-ar fi fost prieten de cînd lumea.

Guleai-Den zărise privirile înciudate ale polcovnicilor. Dar se sinchisea prea puţin. Acum nu grija aceasta îi rodea inima.

Sfatul hotărî : polcul nizovenilor şi tunurile cneazului Trubeţkoi vor împresura cetatea Şklov şi vor cuceri prin năvală. Vor porni de îndată ce reiterii lui Radziwill se vor încleşta în luptă cu călărimea moscovită şi cea căzăcească. În vremea aceasta, polcul de la Don al atamanului Medvedev trebuia să se strecoare adînc în spatele vrăjmaşului şi să iasă la drumul Şklov-Vilna, pentru a tăia calea armiei lui Radziwill, dacă acesta s-ar trage într-acolo.

Polcovnicii părăseau cortul unul după altul. Guleai-Den se ridică şi el.

Trubeţkoi se întoarse către un nacealnic care stătea îmbufnat :

— Polcovnice Ziegler, trebuie să pleci împreună cu atamanul Guleai-Den.

Ziegler, care stătuse toată vremea într-un ungher pe tobă, rozîndu-şi luleaua scurtă de vişin, se ridică greoi şi mormăi posac :

— La poruncă, luminate voievod.

Se opri alături de Guleai-Den, privindu-l pieziş.

— Atamane. Guleai-Den, — glăsui Zolotarenko, zîmbind prietenos, — cucerirea cetăţii Şklov nu e glumă. Ia seama! Viu sau mort, dar trebuie s-o iei !

Guleai-Den doar îşi plecă fruntea.

Faptul că el nu răspunse nimic nu plăcu lui Polubotok şi lui Goriţvet, care schimbară o privire.

Ziegler pufnea jignit. Nu pe el îl puseseră căpetenie peste toată oastea de împresurare, ci pe acest cazac, care după înfăţişare părea mai mult ţăran decît gheneral. Ce trecut are cazacul ? Dar el, Ziegler, slujise regelui polon, electorului Saxoniei şi muştruluise vreme de şase luni în meşteşugul mînuirii tunurilor pe ienicerii turci... Dracu' l-a pus să-l asculte pe Schönberg şi să se tocmească în leafă la ruşi ! Nu era mai bine să fi intrat în slujba şvezilor, atunci cînd avusese prilejul ?...

Chiar şi atunci cînd mergea cu Guleai-Den spre tabăra nizovenilor, în vreme ce tunurile huruiau pe drum după ei, Ziegler încă se gîndea la acel prilej pe care-l avusese de a intra în slujba regelui Şveziei. Numai după ce îşi dădu seama că nici acum nu era prea tîrziu pentru aşa ceva, se linişti şi, rostind vorbele stîlcit, îi spuse lui Guleai-Den :

— Eu luat prin năvală zece cetăţi... Primit sabie de la regele polon Wladislaw al IV-lea şi o lentă albastră cu o stea încrustată cu diamante de la prinţul Saxoniei, iar ţarul Alexei Mihailovici dăruit la mine moşie lîngă Moscova...

Guleai-Den zîmbi. Lui nu-i dăruiseră nimica nici regii, nici prinţii...

Ziegler se simţi iară jignit. Se aşteptase ca acest cercasian să-l privească mirat, cu încîntare, şi cînd colo acesta tăcea parcă avea o prună în gură. Dîndu-se înlături, începu să răcnească la tunari :

— Mai repede, tiavolilor ! Am să vă... *Donnerwetter !* Am să vă...

Guleai-Den dădu din cap, gîndindu-se: „Ehei, urîtule, dacă unul din diavolii ăştia te-ar scărpina la ceafă, ce-ai mai guiţa!"

Stepan Ciuikov mergea pe lîngă tunul său, şi chiar dacă Ziegler nu ţipa la el, simţea că toată ura polcovnicului era îndreptată împotriva lui şi nu împotriva tunarului de care se legase.

Din acea zi, cînd îl ameninţase pe Ziegler, între ei se iscase o duşmănie mută, dar crîncenă. Ciuikov era mai puternic, pentru că nu-i era frică de el, pe cîtă vreme Ziegler, care îl ura de moarte pe vînjosul rus, se temea de el cumplit. Şi în toiul nopţii i se năzărea că acest ostaş obraznic, cu cercel în ureche, se strecoară în cort şi se aruncă asupra lui cu jungherul. Ziegler trăgea deseori cu urechea în liniştea încordată, apăsătoare, şi-şi furişa privirea pe sub foaia de cort, cercetînd dacă străjile nu dorm.

Ziegler nădăjduia că Ciuikov va pieri în luptă. Mai mult decît atît, lîngă Nevel, polcovnicul aşeză tunul lui Ciuikov într-un loc, unde fără doar şi poate că trebuiau să pună mîna pe el reiterii poloni. Dar rusul blestemat dăduse peste cap o ceată de reiteri, mai luînd pe deasupra şi vreo zece prinşi.

După luptă, pe cînd Ziegler cerceta rîndurile de tunari, zări înaintea sa chipul zîmbitor al lui Ciuikov. Dar ochii tunarului nu zîmbeau. Ziegler tresărise săgetat de un fior, şi plecase înjurînd grosolan.

Da, nu mai aveau loc amîndoi pe lume. Şi Ziegler nu se gîndea la altceva decît cum să-l şteargă de pe faţa pămîntului pe acest ostaş blestemat. După ce-l scosese din lanţuri, ascultînd de porunca voievodului Artamon Matveev, nu mai îndrăznea să se agaţe de tunar, şi-şi vărsa focul pe alţii. Mergînd în urma tunului său, Stepan Ciuikov înţelegea totul, şi schimba cuvinte scurte cu tovarăşii săi.

Spre seară, polcul de streliţi al lui Ziegler ajunse în tabăra nizovenilor. Cazacii dădură buzna din pădure, unde-şi aşezaseră tabăra. Se aruncară spre streliţi cu chiote de bucurie.

Ziegler se încruntă. Intră în cortul lui Guleai-Den. Ascultă cu îndoială ceea ce-i spuse Guleai-Den. Însemna că polcovnicul cercasian ştia bine unde şi cîte tunuri se aflau în cetate, în ce turnuri se păstra pulberea, ce oşti apărau Şklovul şi ce reimentari se aflau în fruntea lor.

Auzind numele lui Franz Weide, Ziegler spuse cu prețuire :

— O, acesta este un viteaz, vestit în multe țări !

— Dar noi îl vom învinge ! — spuse cu tărie Guleai-Den.

Ziegler se mînie.

— Prea te crezi grozav !...

Dar Guleai-Den nu făcu decît să rîdă.

— O să vezi !

...Noaptea, în vreme ce streliții și cazacii ședeau împreună în tabără, pe lîngă focuri, povestindu-și unul altuia despre viața și faptele lor, Timofei Ciumak stătea cu Guleai-Den și-i asculta poruncile cu luare aminte.

— Imbracă-te în straie leșești — ia niște haine de dragon de la Podoprigora și zboară într-un suflet la Ognivko. Drumul îl cunoști bine, doar nu te duci acolo pentru întîia oară. Spune-i lui Omelko să pornească duminică. E zi potrivită. Panii or să se afle la biserică și acolo, în Șklov, va fi tîrg. Ba mi se pare că va fi și un ospăț... așa spunea hatmanul de tabără...

— Eu să rămîn cu ei ? — întrebă Ciumak.

— Vrei să joci hora chiar în iad ?

— Aș vrea să văd cum or să țupăie diavolii iezuiți înainte de moarte.

— Bine. Vezi-i. Și dacă-ți va fi sortit să mori, bagă de seamă, poartă-te ca un cazac.

Ciumak nu făcu decît să se plece în fața lui Guleai-Den.

— Inchinăciuni, atamane.

— Noroc, cazace !...

7

La Șklov parcă s-ar fi întrunit seimul, atîția șleahtici fuduli se adunaseră.

In piețe și pe uliție era larmă și vuiet ; huruiau roți de rădvane, carete, droști, harabale și telegi. Șleahticii și șleahticele se strînseseră pîlcuri, pîlcuri în fața clădirilor. Unii rîdeau răsucindu-și semeț mustățile, alții se văicăreau, iar alții amenințau cu pumnii strînși aprig, undeva spre stepa verde care se întindea dincolo de zidurile orașului.

Prin ferestrele larg deschise se auzeau ba zbierete de beţivi, ba cîntări sau muzici.

Printre oameni şi harabale umblau călugări dominicani în sutane lungi albe, ascultau ce se vorbea, îmbărbătau pe cei slabi de înger şi-i lăudau pe şleahticii care aşteptau cu nerăbdare să înceapă lupta cu prostimea şi moscoviţii.

Umblau atîtea zvonuri, atîtea vorbe, că nici nu puteai să le ţii minte pe toate dintr-odată. Mulţi spuneau că regele şi pornise din Grodno cu o mare armie străină, în care se afla chiar prinţul francuz Condé. Alţii povesteau că împăratul nemţesc Ferdinand al III-lea trimisese douăzeci de mii de grenadieri şi aceştia aveau nişte muschete cu care se trăgea dintr-odată zece gloanţe. Iar un şleahtic jura pe sabie, în faţa cîrciumii „La trei şleahtice", că ar fi văzut cu ochii lui trecînd călare spre rege nişte soli ai ţarului Moscoviei care veneau să ceară pace, şi că ar fi auzit de la un voievod rus că Hmelniţki zace legat de mîini şi de picioare în tabăra ţarului şi, îndată ce se va face pace între rege şi ţar, schismaticul va fi dus la Varşovia şi tăiat în patru...

Auzind de la un prieten că Hmelniţki fusese întemniţat şi că va fi tăiat în patru, pan Jablonowski, judele din Şklov, se împotrivi:

— *Jak boga kocham,* jur pe Bachus şi pe Venus că moartea aceasta este prea dulce pentru schismatic! Am să-l rog pe prealuminatul nostru rege să poruncească de îndată ca acel Hmel să fie închis într-o cuşcă întocmai ca o sălbătăciune şi dus prin castelele şleahticilor. Îl vom scuipa cu toţii în obraz şi-i vom da să roadă un fier roşu...

Pani Jablonowska bătu din palme de bucurie:

— Ce gînduri minunate, dragul meu Jas!

Şleahticii rîdeau cu hohote. Beau mied, îi urau gazdei să trăiască o sută de ani şi în valurile muzicii dănţuiau pe tocuri o mazurcă, atît de aprinşi, încît se cutremurau pereţii.

Dar nu toţi dănţuiau mazurca. Cine-şi lăsase de izbeliştе moşia, fugind de prostime ori de oştile moscovite şi de cazaci, aceia scrîşneau din dinţi. Toţi şleahticii ştiau că Radziwill a părăsit Şklovul şi a plecat la armie ca s-o arunce în lupta hotărîtoare de la Borisov. Nerăbdători, se întrebau unul pe altul:

— Cînd va da, în sfîrşit, luminăţia sa hatmanul lupta împotriva schismaticilor ?

...Imbrăcat în haine de şleahtic, Omelko Trapezondski şi Oles Samus, care făcea pe sluga sa, se gătiseră de drum. Joi, seara, la poarta de la apus a Şklovului se opri un rădvan vechi, tras de doi cai. Stăpînul rădvanului, şleahticul Goszkowski, povesti cu lacrimi în ochi joimirilor de la poartă cum dăduse ochi cu cazacii şi prin ce clipe groaznice trecuse. Din spusele lui ieşea că tîlharii aceia şi golanii unui oarecare Mihas Ognivko îşi făceau de cap la o depărtare de două mile de Şklov şi că el şi slujitorul lui tare anevoie scăpaseră cu fuga.

Cei treizeci de zloţi vîrîţi de şleahtic cu îndemînare în mîna joimirului îşi îndeplinirăă menirea, cu atît mai mult cu cît din urmă începură să ţipe alţi şleahtici în telegi şi rădvane. Şleahticul Goszkowski şi slujitorul lui fură lăsaţi să intre în oraş.

Iar a doua zi, după cum s-a dovedit mai tîrziu, şleahticul Goszkowski a fost văzut în cîrciuma „La trei şleahtice", unde cinstea cu mied pe alţi cîţiva pani ; în urmă a fost văzut pe medean, în faţa mănăstirii dominicanilor, şi după aceea — lîngă casa polcovnicului Franz Weide ; pe urmă a fost întîlnit într-o mahala, unde tîrgoveţii pravoslavnici tremurau de spaimă. Vineri seara tîrziu, împreună cu noul său cunoscut, pan Szumowski, a fost oaspe al vechiului prieten al acestuia, judecătorul Jablonowski.

Abia ţinîndu-se pe picioare, după ce băuse zdravăn malvasie, Szumowski se bătea cu pumnul în piept şi povestea tuturor nenorocirea lui Goszkowski, căruia schismaticii îi uciseseră soţia şi-i pîrjoliseră conacul. Pan Szumowski icnea şi-i ruga pe panii şleahtici ca, fără pierdere de vreme, să pornească la luptă ca să-l răzbune pe prietenul său. Iar pan Goszkowski, pentru a se bucura şi de mai multă cinstire, se lăuda cu avuţia sa. Nu odată scotea seara din buzunar punguţa cu zloţi şi cu pietre scumpe şi răsturnînd-o pe masă, spunea :

— Rogu-vă, ăsta-i avutul meu, am să-l dăruiesc pe tot pentru ţară, numai ca schismaticii să fie înecaţi în sîngele lor spurcat.

Panii şleahtici nu-şi puteau lua ochii de pe grămăjoara de aur şi de nestemate.

Dar dacă o mînă sprintenă se întindea, parcă într-o

doară, să pipăie un diamant scînteietor, pan Goszkowski, deşi era cherchelit, izbutea să-şi tragă îndemînatic comoara în punguţă.

Judele şi soţia sa îl căinau nespus pe pan Goszkowski. Fireşte, îmbrăcămintea şi felul de a vorbi, purtarea şi apucăturile lui nu vădeau că ar fi fost un şleahtic de viţă. Dar el era tocmai din acei şleahtici adevăraţi, care începuseră să nu se mai vadă în Rzecz Pospolita. Nu era moleşit de viaţa de huzur, dormea tun pe o laviţă tare, cu pumnul sub cap. Dacă o cerea ţara, leorpăia ciorba din acelaşi cazan cu hlopii şi bea basamac în loc de vinuri străine.

Pan Jablonowski îşi spunea cu tărie : tocmai fiindcă nu mai sînt în Rzecz Pospolită astfel de şleahtici, tocmai fiindcă panii au început să huzurească peste măsură, tocmai de aceea se prăbuşeşte regatul. Înduioşîndu-se, panul jude ridică cupa cu vin bun de Rin în sănătatea panului Goszkowski, iar pani Jablonowska îşi şterse o lacrimă cu batista brodată, pomenind cu un cuvînt pios pe soţia martiră a panului Goszkowski.

Pan Goszkowski ieşi clătinîndu-se din casa primitoare a panului jude, în zorii zilei, cînd panii erau atît de beţi, încît fură duşi pe braţe de slugi la caretele lor.

Vrînd să se urce în careta sa, polcovnicul Franz Weide nu putea cu nici un chip să nimerească scara şi, sughiţînd, dădu prietenos din cap spre pan Goszkowski. Şi panul jude văzu cum Goszkowski, cu o sprinteneală care nu se potrivea cu mustaţa sa căruntă, se repezi la polcovnicul Weide şi-l ajută să se urce în rădvan. Asta dovedea sufletul neprefăcut şi inima bună a panului Goszkowski.

Dar cum pan Goszkowski se pomeni braţ la braţ cu Franz Weide în caretă, panul jude nu mai văzu, fiindcă îl chemase soţia sa ; firește că pan Jablonowski nu putu să vadă nici cum coborîră din caretă în curtea pulberăriei polcovnicul Weide şi pan Goszkowski, luîndu-se de mînă şi sprijinindu-se unul pe altul ca doi vechi prieteni.

Asta se petrecea sîmbătă dimineaţa. La ora zece, reimentarul Franz Weide trebuia să se ducă la sfatul care se întrunea la Spaczynski, comandantul cetăţii. Dar el trimise la naiba pe oficerul care îi aminti de acest lucru, fiindcă se desfăta în tovărăşia panului Goszkowski, bînd vin, şi nu putea să-şi părăsească prietenul care îi şi spunea frate şi-i aruncase pe genunchi punga sa cu zloţi şi

cu diamante. Franz Weide le cercetase cu luare aminte, chiar de atunci cînd ele scînteiau pe masă în sala panului jude.

— Ia, frate, ia-le pe toate, numai loveşte în schismatici. Răzbună-mă! — îl îmboldea pan Goszkowski pe reimentarul Weide şi voi să îngenuncheze în faţa lui.

Dar Franz Weide nu putea să îngăduie acest lucru noului său prieten. Ascunzînd punga în buzunar, răcni:

— Poţi să-ţi pui toată nădejdea în mine! Să vie chiar şi zece mii de hlopi sub zidurile Şklovului şi tot n-or să ne învingă. O, tunarii mei din gvardie — ăştia nu-s joimiri leşi! — strigă Weide, uitînd că pan Goszkowski este şi el leah sadea. — Am în turnul de la răsărit pulbere pentru o sută de ani. Nici panul hatman al coroanei n-are voie să intre în acest turn, — se lăudă Weide. — Uite!

Polcovnicul încercă să se ridice, se împiedică, dar cu ajutorul panului Goszkowski izbuti. Luînd din perete o cheie mare, o arătă panului Goszkowski.

Pan Goszkowski privi cheia cu atîta evlavie, de parcă ar fi avut în faţa sa o icoană făcătoare de minuni. Ridică mîinile spre cer şi zise:

— Să te binecuvînteze dumnezeu, ghenerale!

Weide rîse în hohote.

— Nu sînt încă gheneral. Dar am să fiu! Bătu cu pumnul în masă. — Am să fiu gheneral!

— Ai să fii, — întări pan Goszkowski.

— Vrei să-ţi arăt pulberăria? In viaţa domniei tale n-ai văzut atîtea butoaie cu iarbă de puşcă.

Pan Goszkowski nu vroia să meargă, apărîndu-se cu mîinile şi cu picioarele. Cînd auzi că pan Goszkowski nu trăsese în viaţa sa cu pistolul, Franz Weide zbucni într-un rîs cu hohote. Reimentarul Weide nu se lăsa, stăruia:

— Hai, hai să-ţi arăt.

Pan Goszkowski nu putu să-şi supere gazda îndatoritoare şi se dădu bătut.

Cîtă vreme mergeau cu paşi şovăielnici prin curtea tunurilor, pan Goszkowski mai zîmbea, dar cînd începură să coboare undeva sub pămînt şi fiecare pas greu al reimentarului Weide răbufnea parcă într-o prăpastie, iar pereţii uzi adiau răceală şi duhneau a mucegai, pan Goszkowski amuţi. Weide parcă se trezise şi el.

— O sută cincizeci şi şase, — rosti pe neaşteptate pan Goszkowski.

— Ce? — întrebă Weide, care nu putea cu nici un chip să nimerească cheia în broască.

— O sută cincizeci şi şase de trepte, — răspunse pan Goszkowski cu un glas ciudat, ceea ce îl făcu pe Weide, care descuiase în sfîrşit uşa, să-i arunce o privire bănuielnică.

Fireşte, pan Goszkowski nu ştia (cui putea să-i vină în minte aşa ceva?) că reimentarul Franz Weide hotărîse ca, după ce-i va arăta turnul, să-l închidă acolo pentru totdeauna. Căci Weide nu vroia să se mai despartă de punga care-i îngreuna atît de simţitor buzunarul jiletcii. Coborînd în hrubă, pipăise punga, ca şi cum ar fi voit să se încredinţeze că era la locul ei.

— Calcă cu grijă, — spuse Weide cu glas răguşit şi treaz, păşind pe lîngă stivele de butoaie cu pulbere.

Intorcîndu-se pentru a porunci panului Goszkowski să ridice mîinile, pentru a isprăvi cu el, apăsînd pe lespedea sub care vuia un şuvoi de apă, reimentarul Franz Weide deschise gura şi, pesemne că răcni, dar răcnetul lui nu mai fu auzit de nimeni. In faţa lui Franz Weide se căscă gura unui pistol şi răsună o împuşcătură. Nici Omelko Trapezondski nu mai auzi nimic. Numai acelor oameni, care se aflau deasupra, li se păru că pămîntul se cutremură şi că cetatea Şklov se prăbuşeşte într-o prăpastie.

O bubuitură năpraznică aruncă în aer turnul cu pulbere.

...Auzind detunătura asurzitoare, Radziwill, hatmanul litvan al coroanei, care în clipa aceea făcea popas pentru odihnă în cîmp, scăpă din mînă cupa şi vărsă vinul pe contăşul său albastru.

...Ivan Guleai-Den îşi luă cuşma din cap şi îşi făcu cruce.

— N-are să te uite Ucraina, Omeliane, — murmură el numai cu buzele, privind nouraşul întunecat care astupa zarea.

Guleai-Den ridică mîna şi trase din pistol.

Pădurea, care stătuse liniştită, tăcută, sub cerul albastru învie deodată. Strigînd „slavă", călărimea zbură pe şleah. Împingînd înaintea lor care de împresurare, streliţii şi cazacii pedeştri porniră spre zidurile cetăţii. Tunarii deschiseră focul cu ghiulele de aprins, umplute cu cîlţi muiaţi în smoală.

Incepuse năvala asupra Şklovului.

Tohtamîş-aga băgase groaza în hanul Mahomed Ghirei şi în tot divanul.

Sefer-Kazi tot chitea ce folos ar putea el să tragă din această zăpăceală.

În Gezlev, Kaffa, Trapezond, neguţătorii străini se posomorîseră: era cu putinţă ca tîrgul de robi din toamnă să nu se mai ţină.

Tătarii stăteau la pîndă în ulusuri. Se ogîrjiseră de foame şi ei, şi caii. Era cu primejdie să iasă în vara aceea la păşune în Stepele Sălbatice.

Solul Tohtamîş-aga glăsuise astfel în faţa întregului divan:

— Ghiaurul Hmelniţki nu cinsteşte hanatul Krîmului. Ameninţările şi mînia necredinciosului n-au margini. Pe cînd mă întorceam la Bahcisarai am văzut cu ochii mei şirurile de cazaci şi tunuri mari. Cai voinici trăgeau harabale ferecate, cu butoaie de pulbere şi cu ghiulele. Lîngă Kodak îşi smoleau luntrile. Otacul din Sici era plin cu cazaci, cîtă frunză şi iarbă. Am dat bacşiş lui Vîgovski şi l-am rugat să-mi spună fără ascunzişuri dacă Hmelniţki va porni sau nu cu război împotriva Krîmului? Dacă are gînduri rele? Vîgovski a luat bacşişul şi a răspuns: „Nu ştiu încă prea bine, dar cred că nu va porni cu război". Dar dacă a spus adevărul, sau a minţit, de unde să ştii?

Mahomed Ghirei asculta cu luare aminte vorbele solului. Aştepta hotărîrea divanului. Iar divanul aştepta cuvîntul vizirului Sefer-Kazi. Islam Ghirei nu mai era, dar Sefer-Kazi rămăsese. Poate că nici Mahomed Ghirei nu va mai fi, dar Sefer-Kazi va rămîne. De aceea aşteptau cu toţii să audă ce va spune marele vizir al hanatului din Krîm.

Vizirul dădu posac din cap, îşi linse buzele nespus de slinoase cu vîrful gros al limbii şi vorbi cumpănit:

— Trebuie să aşteptăm. Firman de la marele sultan nu avem. Trebuie să aşteptăm. Să cerem leşilor să plătească haraciul neîntîrziat, pentru că cu cît trece vremea, cu atît cei din Leahistan îşi vor da mai bine seama de adevărata stare a lucrurilor. Să-i lăsăm să creadă că noi şi ghiaurul Hmelniţki sîntem prieteni. De spaimă, or să dea un haraciu şi mai mare. Şi nu numai ei, ci şi voievodul Rakoczy şi hospodarul Moldaviei şi acela al Valahiei...

Cînd Hmelniţki se va vlăgui şi Leahistanul va fi strîmtorat, vom trece dincolo de Perekop. Pe ghiaurul Hmelniţki l-am speriat, spunîndu-i că hanul a dat poruncă urdiei să pornească împotriva Moscoviei — asta-i bine.

Ca totdeauna, Sefer-Kazi rostea vorbe înţelepte.

Divanul hotărî şi hanul Mahomed Ghirei porunci să se aştepte.

Iar ca nu cumva cazacii să năvălească pe neaşteptate în Krîm, divanul hotărî şi hanul Mahomed Ghirei porunci să se dea foc la iarba uscată din Stepele Sălbatice.

Pe la sfîrşitul lui august, două bulucuri de tătari, din Nogai şi din Perekop, ieşiră în stepă şi dădură foc la iarba uscată, mai înaltă decît un stat de om.

Flăcările albe, lunecau ca un nimb peste stepa nemărginită. Ardea pelinul. Deasupra lui fumul se învolbura ca un nour negru. Colilia fusese cuprinsă de flăcări. De dincolo de Perekop începu să sufle vîntul. Nu se mai simţise de aproape o lună, iar acum se învîltora turbat, înălţînd în văzduh trîmbe de fum şi de foc. Deasupra stepei, a vîlcelelor şi a bălţilor se învăluiau perdele de flăcări; fumul negru se întindea ca o pînză deasă pe cerul sur.

Vulpile şi lupii o luau la goană din vîlcele, castorii ieşeau din vizuine şi mureau sfîrlogiţi nu departe de ele. Caii sălbatici fugeau laolaltă cu lupii. Corbii şi ulii săgetau pe deasupra mării de foc, căutînd scăpare. Deşi era uşor să-şi vîneze prada, nu le mai ardea de asta, acuma, cînd ei înşişi se aflau în primejdie.

Străjerii din Sici îşi părăsiră foişoarele de pîndă. Din Kodak un olăcar porni în goana goanelor spre Cehrin.

De la Kodak pînă la Cehrin erau cinci zile de drum călare. Cazacul, schimbînd calul de două ori în drum, ajunse la Cehrin în ziua a patra.

Hatmanul era plecat la Subbotov. Olăcarul încălecă pe alt cal şi, împreună cu esaulul Lisoveţ, ajunse la Subbotov noaptea tîrziu. Îl treziră pe hatman. Numai în cămaşă, cu contăşul aruncat în grabă pe umeri, Hmelniţki ieşi din iatac şi, frecîndu-se la ochi cu pumnii, întrebă neliniştit:

— Ce s-a întîmplat?

Cînd află vestea, spre marea mirare a olăcarului şi a esaulului, zbucni în rîs:

— Mahomed Ghirei, hanul Krîmului, e un nătărău, iar Sefer-Kazi, vizirul lui, un tîmpit!

Strigă pe vistavoi:

— Ivanko, ospătează pe cazacul din Sici şi culcă-l. Tu, esaule, du-te înapoi la Cehrin.

Se întoarse în iatac. Acuma ştia: dacă tătarii au dat foc ierbii, n-au să vină în vara asta peste Perekop.

„Au vrut să ne înfricoşeze şi s-au dat de gol".

Hmelniţki era cît pe ce să zbucnească în rîs dar îşi puse îndată mîna la gură. Se gîndi că Hanna dormea. Dar Hanna nu dormea. Auzi glasul ei îngrijorat:

— Ceva rău?

Dădu din umeri nemulţumit. De ce-or crede toţi că olăcarii care vin la el ziua şi noaptea aduc numai veşti rele?

— Dormi liniştită.

Şi el însuşi aţipi uşor şi fără griji.

Vizirul Sefer-Kazi se bucură nespus la Bahcisarai, aflînd că Stepele Sălbatice fuseseră prefăcute într-un scrum nesfîrşit. Acum cazacii nu vor mai năboi peste Perekop. Polcurile lor vor fi zărite din depărtare de bulucurile de pîndă şi n-or să aibă cu ce să-şi hrănească caii pe drum.

La Sici, ieşind din valuri, cazacii se uitau peste întinderile neţărmurite, de unde vîntul aducea un miros înţepător de iarbă arsă. Cazacii rîdeau:

— Nărozii de tătari au ars iarba. Cu atît mai bine pentru noi: acuma se vede totul în stepă, ca în palmă.

— Ca pe chelia ţîrcovnicului nostru, glumi cazacul Pivtoradnea.

9

Stepan Ciuikov împinse în ţeavă ghiuleaua, apoi îndesă bine cîlţii muiaţi în smoală şi ridică fitilul aprins. Flăcările arzătoare îi pîrliră fruntea, cînd se aplecă spre tun cu fitilul aprins în mînă. Sări sprinten la o parte, împreună cu tunarii. Tunul scuipă foc, ghiuleaua ţîşni şuierînd, zbură ca o stea cu coadă de foc pe deasupra şirurilor de cazaci şi căzu în gloata de joimiri, care se vînzoleau pe lîngă nişte butoaie cu pulbere în faţa mînăstirii dominicane.

O bubuitură asurzitoare cutremură pămîntul. Deasupra zidurilor mînăstirii dominicane se ridicară limbi de flă-

cări. Spărturi de cărămidă şi o grindină de fier se prăvăliră peste capetele dragonilor şi ale reiterilor nemţi.

Ciuikov îşi şterse cu palma fruntea brobonată de sudoare. Scăpără din ochi sub sprîncenele pîrlite şi strigă ajutorului său Şovkovitîi:

— I-am atins pe pani la rărunchi, Ghervasko!

— Doamne ajută! — răspunse tunarul şi începu să moaie cîlţii în smoală.

Guleai-Den se apropie de tun în goana calului. Descălecă repede. Veni fuga la Ciuikov, îi cuprinse umerii, strînse la pieptul său larg pe tunarul fîstîcit şi-l sărută de trei ori.

— Mulţumiri din partea cazacilor, frate!

Stepan Ciuikov răsuflă adînc şi spuse vesel:

— S-o ştii, aşa trag cei din Tula!

— Mai trimite foc şi trăsnete dincolo de ziduri, chiar în bîrlogul iezuit! — glăsui Guleai-Den şi sări în şa.

Calul începu să se învîrtească sub el, necheză, dar, supunîndu-se mîinii dîrze, se avîntă în vălmăşagul luptei, spre spărtura zidului prin care năvăleau cazacii şi streliţii.

Ciuikov ar fi vrut să-şi înşface sabia şi să se arunce pe urmele atamanului cazacilor. Dar cum să laşi tunul? Trebuia să aibă grijă aici. Şi aşa se vîrîse la mama dracului... Alţi tunari rămăseseră în urmă, dar el, pe răspunderea lui, adusese aici tunul său pe braţe, împreună cu cazacii. Polcovnicul Ziegler se învineţise de mînie, văzînd cum cazacii şi streliţii împing tunul dincolo de şanţuri. Dacă îi prind şleahticii? Ce ocară! Dar şleahticii nu mai puteau să-şi scoată nici nasul dintre zidurile mînăstirii. Stăteau grămadă, joimiri, dragoni, reiteri.

Reimentarii se adunaseră în încăperile de jos ale reverendului Klement Skopowski. Se sfătuiau, dacă trebuie să trîmbiţeze pentru încetarea focului, spre a se închina la mila învingătorului, sau să lupte mai departe. Ştafeta trimisă la hatmanul coroanei nu se întorcea. Şi puţină nădejde era că această ştafetă o să se poată strecura printre rîndurile cazacilor.

In cel mai rău caz rămînea să fugă prin hrubă. Cîtă vreme joimirii vor ţine piept, se puteau furişa împreună cu reverendul şi cu dominicanii din această capcană.

Cînd cazacii şi streliţii răzbătură dincolo de zidurile mînăstirii, Guleai-Den înţelese că lupta se va sfîrşi cu-

rînd. De pe coperişul casei reverendului, joimirii împroşcau rîndurile cazacilor cu o ploaie de gloanţe, revărsau smoală topită şi apă clocotită, dar cazacii şi streliţii se căţărau cu încăpăţînare pe scări şi năvăleau prin ferestre.

Deodată se deschise poarta mînăstirii, şi reiterii împlătoşaţi, cu muschete în mîini, cu vizierele lăsate în jos, se revărsară asupra rîndurilor cazacilor, ca un puhoi de fier. Căpitanul Oskar Rummler mergea în primele rînduri, cu un pistol în mînă. Răsunară împuşcături, şi rîndurile dinainte ale cazacilor şi ale streliţilor se rupseră, mulţi dintre ei prăvălindu-se la pămînt. De pe metereze detunau falconetele şi archebuzele.

Guleai-Den se îngălbeni. Ziegler, care stătea dincolo de şanţ, pe un dîmb, sări repede pe cal: Poate că va trebui să fugă! Lua-i-ar dracu pe derbedeii de cercasieni, cu tîlharul lor de ataman cu tot! Lua-l-ar dracu' pe blestematul de tunar! In fine, însăşi soarta îl va răzbuna pe Ziegler...

Spaczynski, comandantul cetăţii şi reimentarul de dragoni Mihalski, părăsiră gîndul unei fugi ruşinoase. Aşa va fi cum spusese comandantul: golănimea nu va putea ţine piept loviturii turbate a rîndurilor de fier ale reiterilor. Spaczynski şi Mihalski ieşiră în curte.. Comandantul, înfierbîntat, privind cu grijă în toate părţile, se opri la intrarea în mînăstire şi, învîrtind paloşul, răcni:

— Loviţi pe schismatici! Inainte, pentru rege! Să răzbunăm Rzecz Pospolita!

Rîndurile de fier ale reiterilor înaintau pas cu pas, silind pe cazaci şi pe streliţi să dea înapoi. Acum Guleai-Den înţelese pentru ce reimentarii leşi nu aruncaseră în luptă pînă atunci pe împlătoşaţii străini. El se ridică în şa, deasupra rîndurilor de cazaci, cu sabia în mînă.

— Cazaci! Nici un pas înapoi! Inainte, cazaci! Inainte, fraţilor!

Guleai-Den înfipse pintenii în coastele calului şi se aruncă asupra reiterilor.

Văzîndu-i pe cazaci că dau înapoi, Stepan Ciuikov strigă tunarilor:

— Ia, repede, să mai punem nişte piper în ciorba panilor şleahtici! Haide!

Vîra turbat ghiulea după ghiulea pe ţeava tunului. Ridica fitilul. Trăgea de sfoară. Ghiulelele cădeau vîjîind în rîndurile dese ale reiterilor.

— Nu vă lăsaţi, tunari!

Şi iarăşi vărsa tunul grindină de fier asupra împlătoşaţilor nemţi şi şvezi.

Rîndurile reiterilor şovăiră, începură să bată pasul pe loc. In clipa aceea, de peste rîu vuiră mii de glasuri:

— Slavă!

Călăreţii lui Mihas Ognivko goneau nebuneşte. Invîrtind săbiile în mîini, zburau într-un suflet după Ognivko, lîngă care călărea Timofei Ciumak. Feodor Podoprigora îl cunoscu de îndată şi strigă către Guleai-Den:

— N-a întîrziat ajutorul! Iată-i pe cei din Rusia Albă!

Zărind călăreţii, reimentarul Spaczynski porunci să se trîmbiţeze retragerea reiterilor. Dar era prea tîrziu. Cazacii se aruncară asupra împlătoşaţilor. Degeaba mugeau într-una falconetele prin metereze. Degeaba reverendul Klement Skopowski îngenunchiase în faţa icoanei făcătoare de minuni a maicii domnului de la Chestochow. Degeaba îşi smulgea de pe el, cu mîinile tremurătoare, reimentarul Mihalski hainele mîndre de şleahtic, grăbindu-se să îmbrace un caftan de slujitor.

Căpitanul de reiteri, Oskar Rummler, zăcea întins cu capul zdrobit. Peste împlătoşaţii doboriţi la pămînt de ghiulelele lui Stepan Ciuikov, tropoteau cu cizmele şi desculţi cazacii şi streliţii.

Fără să mai aştepte trîmbiţele, reiterii ridicau mîinile şi-şi aruncau armele la picioarele cazacilor. Joimirii şi dragonii ieşeau pe medean, cu mîinile ridicate. Acum, Stepan Ciuikov putea lăsa tunul în grija altor tunari. Scoase sabia din teacă şi se repezi spre mînăstire. Privea spre armia de şleahtici strînsă într-o turmă speriată.

Falconetele şi archebuzele de la metereze tăcură. Jalnic şi dureros sunau trîmbiţele armiei leşeşti, vestind Şklovul că oraşul şi cetatea se închină fără tocmeală milei învingătorilor.

Intr-o încăpere întunecoasă, cu bolta neagră, comandantul cetăţii, Kazimir Spaczynski, reimentar al armiei de cotropire, cavaler al Rzeczei Pospolita, scoase cu mîini şovăielnice, din teaca aurită, sabia pe care i-o dăruise cu doi ani în urmă însuşi Radziwill, hatmanul litvan al coroanei, şi o puse pe masă în faţa atamanului Guleai-Den.

Feodor Podoprigora zîmbea pe sub mustăţile sale pleoştite. Făcu cu ochiul pe furiş lui Timofei Ciumak şi-l

atinse cu cotul pe Mihas Ognivko, care stătea alături, între el și Guleai-Den. Iaca cine sîntem noi!

Reimentarul Spaczynski spuse cu glas frînt:

— Mă închin mărinimiei cavalerești a panului polcovnic.

Fulgeră cu o privire rea chipul încins al lui Guleai-Den și-și plecă fruntea, ațintindu-și privirea în podeaua acoperită cu preșuri roșii.

— Tîrziu te-ai trezit! — zise Guleai-Den.

Dincolo de ușa deschisă se auziră niște pași și înăuntru se strecurară doi inși, însoțiți de cazaci. Erau voitul și radețul. Cel dintîi ținea în mîinile întinse o tipsie de argint, pe care se afla o cheie mare, ruginită. Mîinile voitului tremurau și cheia zăngănea pe tipsie. Se aplecă adînc și, ferindu-se să-l privească pe comandantul Spaczynski, întinse cheia lui Guleai-Den.

— Vă predau cheia orașului Șklov, pane polcovnic.

Polcovnicul Ziegler se strecură în odaie, răsuflînd greu. Împinse la o parte cu umărul pe Podoprigora, se opri lîngă Guleai-Den, apucă repede cheia de pe tipsie și o vîrî în buzunar.

Împingînd din spate pe un șleahtic, își făcu loc în odaie Stepan Ciuikov.

— Iată ce pasăre am prins, — îi spuse el lui Guleai-Den, fără să lase din mîini cotul șleahticului.

Șleahticul se smulgea, dar mîna lui Ciuikov era ca un clește de fier.

— Pane reimentar! — spuse aproape cu un geamăt comandantul Spaczynski. — Sînteți în haine de hlop!...

— Eu sînt reimentar de dragoni al măriei sale regelui Rzeczei Pospolita! — țipă înfumurat Mihalski, împiedicîndu-se în fața lui Guleai-Den. — Porunciți hlopului să-mi dea drumul!

Chipul lui Ziegler se învăpăie. Făcînd un pas înainte, îl lovi cu pumnul său greu pe Ciuikov în obraz.

— Cum îndrăznești, secătură! Dobitocule! Dă drumul panului polcovnic!

Podoprigora se repezi spre Ziegler. Guleai-Den îl înclește de cot. Strecură printre dinți:

— Așteaptă.

Stepan Ciuikov își înghiți sîngele ce-i năvălise în gură. Buza crăpată de pumnul lui Ziegler îi tremura. Ochii lui se împăienjeniră într-o ceață roșie. Se clătină pe picioare

şi, muşcîndu-şi buza strivită, îl păli pe Ziegler cu un pumn năprasnic în piept. Polcovnicul se împletici şi căzu, agăţîndu-se cu mîinile de marginea mesei. În aceeaşi clipă, Ciuikov o zbughi pe uşă, dar nimeni nu se luă după el.

Spaczynski, comandantul cetăţii, îşi strîmbă gura într-un zîmbet dispreţuitor. Nici Guleai-Den, nici Podoprigora nu-l ajutară pe Ziegler să se ridice în picioare. Dar reimentarul Mihalski îl sprijinea slugarnic de cot.

— Am să-l spînzur, am să-l omor în bătăi!... — scrîşni Ziegler, împroşcînd cu scuipat şi fulgerînd cu priviri crîncene pe Guleai-Den.

Acestuia doar îi tremura pielea pe umerii obrajilor. Se gîndi: „De n-ar fi aici panii şleahtici, ce-am mai sta noi de vorbă".

Îi spuse lui Podoprigora:

— Prinşii să fie duşi în tabără. — Îl chemă spre el cu mîna pe Ciumak şi-i şopti la ureche: — Caută-l pe strelit, şi ia-l la tine...

Timofei dădu din cap şi, scoţîndu-şi sabia, se repezi spre uşă.

Stepan Ciuikov se oprise deznădăjduit pe medeanul din faţa mînăstirii. Încotro să fugă? Îl cuprinse nepăsarea. Mîna cu care trăsnise cu cîteva clipe mai înainte pe polcovnicul Ziegler, îi tremura. Oare de răsplata asta se învrednicise el?... Îşi zări tunarii în spărtura zidului. Aşteptau lîngă tun, fără să se mişte, aşa cum le poruncise. Îl priveau miraţi. Inima sa, clocotind de ocara pe care o suferise, bătea întretăiat. Iată cum fusese răsplătit pentru lupta sa vitejească, pentru loviturile sale bine ţintite asupra armiei şleahticilor, pentru că-l prinsese pe reimentar... Doamne! Unde e dreptatea? Pentru ce? Scuipă la picioare un cheag de sînge. Se mînie pe el însuşi. La Ziegler, la cîinele venetic, să caute dreptate? Îi fulgeră gîndul: dar la cine? Poate la boierul Artamon Matveev? Sau la Buzkov stăpînul turnătoriei din Tula? Trebuie să stea de vorbă chiar acum cu fraţii săi, cu meşterii de arme din Tula, să le povestească, să vadă cu ochii lor ocara...

Că la porunca lui Ziegler ar putea să fie prins, încătuşat, dus la Moscova, aruncat în beciurile Despărţămîntului judecăţilor, ridicat în dibă — la asta nici nu se

gîndea acum... Altceva îi muncea inima, îi sfredelea creierii : pentru ce ?...

Simți o mînă pe umăr. Se întoarse, apucînd sabia. Dar întîlni o privire de prieten.

Timofei Ciumak strigă bucuros :

— Ah, bătute-ar norocul să te bată ! Eu te căutam dincolo de ziduri, și tu iacă unde-mi erai... Hai repede de aici...

— Încotro ? — întrebă scurt Ciuikov și inima începu să-i bată mai tare, tremurînd ca într-o nădejde.

— Spre un ascunziș bun, — răspunse Ciumak. — Grăbește-te, dacă nu vrei să te legeni în streang...

— Vreau să mai trăiesc, — mărturisi Ciuikov, pășind pe urmele lui Timofei.

10

Noaptea, Ziegler veni în tabăra căzăcească. Dădu la o parte străjerul de lîngă cortul atamanului și, ridicînd foaia de la intrare, se strecură în cort. Văzînd privirea întrebătoare a lui Guleai-Den, îi aruncă amenințător în obraz :

— Știu neîndoielnic că răzvrătitul și tîlharul, țăranul spurcat, tunarul Ciuikov, se ascunde în tabăra ta. Dă poruncă să fie căutat...

— Dumneata ăi știi, dar eu nu știu.

Guleai-Den ar fi dorit să-l blagoslovească pe polcovnic cu alte vorbe. Se stăpîni greu. Se ridică repede de pe pîslă, chemă un cazac, îi porunci să aducă rachiu și îl puse pe Ziegler să stea jos, să ospăteze ce-a da dumnezeu. Pe o tablă rămăsese de cu seară carne prăjită, un talger cu vișine și castraveți. Ziegler gîfîi, se așeză pe scaun și spuse ceva mai împăcat :

— Nu s-a mai pomenit ca un smerd păcătos să ridice mîna asupra unui nacealnic al țarului... Pentru asemenea nelegiuire, se cuvine să fie atîrnat trei zile și trei nopți în dibă și apoi să i se taie mîinile și picioarele pentru ca alți tîlhari să nu mai fie ispitiți să facă așa ceva...

Bău rachiu. Apucă cu mîna murdară o bucată de carne sărată și începu s-o rupă cu dinții, holbînd ochii de plăcere.

Guleai-Den îşi aprinse luleaua. N-avea poftă nici să bea, nici să mănînce. Treaba cu tunarul Ciuikov stătea prost. Ar fi trebuit, ca să nu mai aibă grijă, să-l ducă undeva, unde era mai multă linişte, unde nu putea pătrunde ochi de boier sau de nacealnic... Pe Ziegler, care şi golise al treilea pahar, îl domoli :

— Pane polcovnic, degeaba crezi că ostaşul se află în tabăra noastră. Doar nu-i prost să se ascundă aici. O fi fugit cine ştie unde. Trebuie căutat prin sate...

Ziegler clătină neîncrezător din cap.

— E aici. E aici. Iar dacă nu vei porunci tîlharilor tăi să mi-l dea în mînă, am să mă plîng chiar ţarului. N-ai să primeşti mulţumiri pentru asta.

Îşi şterse gura cu palma şi rîgîi. Îl străpunse cu privirea pe Guleai-Den. Icnind, se ridică în picioare. Pufnind mînios, ieşi din cortul lui Guleai-Den fără să fi spus noapte bună.

Guleai-Den aşteptă cîteva clipe. Apoi îşi prinse sabia de cingătoare şi ieşi. Cerul înstelat se boltea liniştit. Se gîndi : oare într-adevăr, cu cîteva ceasuri mai înainte se dăduse aici o luptă crîncenă ? Vîntul sufla dinspre Şklovka, aducînd izul cald al pîrjolului ; parcă amintea anume de lupta care abia contenise. Şi de-acu' ce-o să mai fie ?... Guleai-Den oftă şi plecă să-l caute pe Podoprigora. De departe auzi o larmă de glasuri. În jurul unui foc stins se strînsese un pîlc de cazaci. Cînd se ivi Guleai-Den, unii dintre ei se ridicară.

Oamenii făcură loc atamanului. Stepan Ciuikov şedea lîngă Podoprigora. Văzîndu-l pe Guleai-Den, tunarul amuţi îngrijorat. Guleai-Den trăgea din lulea şi îşi netezea mustăţile. Podoprigora îi puse mîna pe umăr şi-l întrebă încet :

— S-a întîmplat ceva ?

Guleai-Den nu răspunse nimic.

Stepan Ciuikov zîmbi şi dădu din cap.

— Pesemne că polcovnicul Ziegler a venit să-mi ceară sufletul...

Guleai-Den privi cu luare aminte chipul tunarului. Ce om o fi ? Ce viaţă dusese ? Ce gînduri l-or fi frămîntînd ? Ciuikov îi înfruntă privirea ageră, sfredelitoare. Fără să aştepte a fi întrebat, începu să vorbească el însuşi :

— Viu nu mă dau pe mîna lor. Ştiu că voievozii n-au să mă ierte... Or să mă schingiuiască în dibă... Şi pentru

ce trebuie să pătimesc cazne? Pentru că mă bat bine cu șleahta? Că am luat prins un polcovnic șleahtic și nu l-am lăsat să fugă?... Ai văzut doar cu ochii tăi cum am tras în panii leși! — Fără să aștepte încuviințarea lui Guleai-Den, Ciuikov urmă: — Mi-au ars inima, mi-au fript sufletul, diavolii...

Mînios sclipiră ochii tunarului. Își dădu cu pumnul în piept și răcni răgușit:

— Dar oare numai eu îs astfel? Priviți, iacătă ce de cazaci împrejur! Dar ce fel de cazaci sînteți voi? Cîtă vreme alungați boierii leși de pe pămînturile noastre — sînteți socotiți cazaci, iar după ce-i veți alunga pe blestemații aceștia de boieri — or să pună șaua pe voi boierii voștri... Of! — gemu dureros și amărît tunarul și, dînd din mînă a deznădejde, amuți.

Guleai-Den simțea că i se taie răsuflarea. Strînse tare luleaua în dinți. Își aminti noaptea de august de la Zborov. Oare nu spusese și el aceleași cuvinte hatmanului Hmel? Stinse cu degetul focul din lulea, o vîrî în buzunar și dădu roată cu ochi pătrunzători spre cazacii care se grămădeau cu răsuflarea oprită, privind ba la Ciuikov, ba la Guleai-Den. Guleai-Den își dădu seama că vorbele strelitului nimeriseră drept în inimile nizovenilor. Ele erau adevărul adevărat. Iar inima lui îi șoptea: astfel de batjocură nu mai putea fi îngăduită pentru nimic în lume. Se gîndi la atamanul Leonti Lîsko, își aduse aminte cum îl miluise polcovnicul Gromîka pe Galaida cu o palmă. Și pentru ce? Pentru că l-a scăpat de glonțul leșesc... Poate că, în adevăr, mai bine ar scuipa pe topuzul înfipt în brîul său, ar porunci trîmbițașilor să sune, ar ridica tabăra și ar pleca la Niz. In aceeași clipă îl săgetă un gînd: dar cui îi va folosi acest lucru? Cui? Se știe, cui! Panilor-leși, tagmei iezuiților, șleahtei înfumurate și haine. Și, parcă ghicindu-i gîndurile, Ciuikov spuse hotărît:

— Să alungăm de pe pămîntul nostru rus pe veneticii și pe șleahticii vîntură-țară. Să-i alungăm și să-i stîrpim pentru ca sămînța lor spurcată să nu mai crească pe pămîntul nostru... Altfel, ispașa nu va cădea pe capul boierilor, ci pe acela al norodului sărman, oropsit...

Obrazul lui Guleai-Den se lumină de un zîmbet.

— Vorbești căzăcește, frățioare! Iacă, de aceea l-am urmat noi pe hatmanul Hmel, fiindcă ne-a dus împotriva panilor leși, împotriva iezuiților. De aceea ne-am supus

pentru vecie Moscoviei, căci ea este singura noastră nădejde ca să putem trăi slobozi în ţara noastră. După Pereiaslav sîntem o singură ţară, iar tu, Ciuikov, gîndeşte-te — la asta m-am gîndit şi eu nu numai odată — ţăranii noştri şi ai voştri sînt atît de mulţi, încît boierii voştri la un loc cu şleahticii noştri — nu-s decît o mînă de oameni faţă de noi.

— Ai dreptate! — răspunse Ciuikov mai vesel.

— Iacă ce am hotărît, — urmă Guleai-Den, — o să mai găsim noi o treabă bună pentru tine... Mîine, cazacii noştri se duc după ghiulele la turnătoriile din Oster. Du-te şi tu cu Podoprigora. Vedeţi cum şi ce... Cred că acolo n-au să mai dea de tine nici Ziegler, nici ţarul şi nici hatmanul de tabără...

— E bine chibzuit, — zise încîntat Podoprigora.

— Ei, te învoieşti? — îl întrebă Guleai-Den pe Ciuikov.

— De bunăseamă, — răspunse Ciuikov. — Dacă o să am noroc să pot munci, am să vă torn nişte ghiulele, de-o să se facă zob şi capetele panilor, şi zidurile cetăţilor lor...

...Guleai-Den, Podoprigora, Ciuikov şi Mihas Ognivko ieşiră din cort cînd geana trandafirie a zorilor miji în zare. La dreapta taberei se grămădeau dărîmăturile zidurilor ieri încă de neatins, şi astăzi învinse, ale Şklovului. Deasupra dărîmăturilor se înălţa un fum negru. Corbii se strînseseră ciotcă în stejarii bătrîni de veacuri, ca nişte cîrpe negre. In singurul turn rămas întreg flutura tuiul alb şi vîntul de-abia legăna greul steag de urşinic roş.

— Astăzi vom porni mai departe, — spuse aspru Guleai-Den, arătînd cu mîna spre asfinţit.

— Tare-s mîhnit, — răspunse îndurerat Ciuikov, — că n-am să fiu cu voi...

— O să vină vremea ta, n-ai grijă, — zise Podoprigora, punînd mîna pe umărul lui Ciuikov. — Abia ieri te-am cunoscut, dar parcă te ştiu de cînd lumea...

Mihas Ognivko oftă. Ochii lui luminoşi scăpărau sub sprîncenele bălaie. Oare n-ar putea să spuie astăzi şi el acelaşi lucru? Ce era el pînă acum cîteva zile? O vită, un hlop, un golan pe care îl vînau, ca nişte ogari, joimirii lui Radziwill. Astăzi stătea umăr la umăr cu Guleai-Den şi cu Ciuikov. Numai să încerce acest blestemat de Rad-

ziwill să-l atingă cu degetul său spurcat!... În razele aurii ale soarelui de dimineață, fața lui Ognivko, parcă poleita cu bronz, se lumină. Doamne! Numai pentru o asemenea clipă puteai să-ți dai viața fără șovăială.

Soarele se înălța purpuriu deasupra pămîntului Rusiei Albe, și mestecenii zvelți, cu coaja albă, își întindeau crengile gingașe în întîmpinarea lui. Apele Șklovkăi murmurau zglobii și vesele între malurile ei line.

Guleai-Den privea îngîndurat spre depărtările în care șerpuia șleahul liuciu, la apus de dărîmăturile cetății Șklov... Acolo, după perdeaua deasă de sihle, în zeci de castele și cetăți, poate și mai puternice decît Șklovul, în tîrguri și sate, se grămădeau steagurile șleahtei. Într-acolo va porni astăzi oastea nizovenilor, spre a se împreuna cu polcul de la Korsun.

În astă vreme, fără să-și cruțe armăsarul unguresc, îndemnîndu-l cu gîrbaciul și cu pintenii, Timofei Ciumak gonea spre hatmanul de tabără Ivan Zolotarenko, ducîndu-i vestea bună pe care i-o trimitea atamanul Guleai-Den.

... Iar peste trei zile oastea nizovenilor ajunsese lîngă Borisov.

Masalalele ardeau sfîrîind, iar butoaiele cu dohot aprins spintecau cu limbile lor de foc bezna nopții. Cazacii din polcul de la Korsun și cei din polcul de la Cernigov, laolaltă cu streliții cneazului Trubețkoi, dădeau năvală asupra șanțurilor armiei lui Radziwill, care se închisese într-un lagăr cu patru laturi, undeva pe șleahul Borisovului.

Harabale ferecate erau așezate de jur împrejurul lagărului leșesc. Dinlăuntru, tunurile împroșcau o ploaie de ghiulele, iar gloanțele țîșneau ca niște roiuri de albine din miile de muschete și de archebuze.

Radziwill alerga în ajutorul Smolenskului împresurat. Acolo îl așteptau Obuchowicz și Korff. Dar zadarnic nădăjduiau aceștia să le vină ajutoare de la apus. Însuși hatmanul litvan al coroanei se zbătea acum ca o fiară prinsă în capcană.

Lupta începuse în zorii zilei și nu încetă pînă noaptea tîrziu. Trubețkoi și Zolotarenko hotărîră să nu dea vrăjmașului nici o clipă de răgaz. Trebuia ca lagărul înconjurat de harabale să fie mormîntul zecilor de steaguri ale hatmanului litvan. Dacă s-ar fi putut făptui așa ceva, soarta Smolenskului s-ar fi hotărît aici, la Borisov.

Guleai-Den se ivi cu oastea sa tocmai cînd trebuia. Zolotarenko îl întîmpină în fața cortului său, la marginea codrului. Tocmai atunci se întorsese călare de pe cîmpul de luptă și bea însetat apă rece dintr-o ciutură. După ce-și potoli setea, hatmanul de tabără își șterse mustățile ude, îl luă în brațe pe Guleai-Den și-l strînse tare la piept.

— Laudă ție!

Nici nu apucă Guleai-Den să spună ceva, cînd îl văzură pe cneazul Trubețkoi apropiindu-se în goana calului. Sări din șa și aruncă frîul unui cazac. Îl cunoscu pe Guleai-Den. Spuse, îndreptîndu-și legătura însîngerată de pe frunte:

— Însuși țarul are să-ți mulțumească pentru Șklov.

Voievodul era luminat de masalalele înfipte în scorburile unui carpen de lîngă cort. Deodată, din întuneric răsună un strigăt aspru:

— Unde dai buzna? Ai orbul găinii? Diavole! Nu vezi al cui este cortul?

Se auzi un răspuns fudul:

— Aduc un prins, lua-l-ar ciuma...

— Adu-l încoace! — strigă nerăbdător Zolotarenko. — Adu-l încoace!

Cazacii îmbrînciră din întuneric, pe pajiștea din fața cortului, un șleahtic, care se opri în fața lui Zolotarenko, cu capul tras, între umeri.

— Unde l-ați prins? — întrebă cu glas întretăiat hatmanul de tabără pe un cazac ce ținea în mînă capătul de funie cu care fuseseră legate mîinile șleahticului.

— În smîrcuri, înălțimea voastră. A trebuit să-l stropșim oleacă — amarnic s-a mai împotrivit... Dar nu l-am otînjit într-atît ca să-și piardă mințile... Avea un răvaș în sîn: iacătă-l.

Zolotarenko luă răvașul din mîinile cazacului și se îndreptă cu Trubețkoi spre masalalele înfipte în carpen. Despăturind răvașul, Zolotarenko începu să citească repede, cu glas scăzut:

— „Prealuminatului meu stăpîn, măriei sale regelui Jan-Kazimir al Rzeczei Pospolita.

Sire! În drum spre Smolensk, moscoviții și cazacii lui Hmelnițki mi-au ieșit înainte pe șleahul Borisovului. Norocul m-a părăsit într-un chip amarnic. Lagărul meu este împresurat din toate părțile, și eu nu am putința de a veni în ajutorul Smolenskului, care de-abia se mai ține,

după cum mi-a scris nu demult voievodul Smolenskului Filip Obuchowicz și generalul Korff. Aici, în Litvania, țăranimea ne arată vrăjmășie pretutindeni; orașe și sate întregi se supun țarului; blestemații de țărani ne-au făcut mai multă pagubă decît moscoviții. Dacă molima asta se va împrăștia, trebuie să ne așteptăm la aceeași năpastă ca și în războiul cu cazacii din Ucraina. Rog nespus pe măria voastră să poruncească marilor hatmani și reghimentelor armiei să-mi vină de îndată în ajutor; îndeosebi este necesar ca moscoviții și cazacii să fie loviți din spate de tunurile artileriei saxone. Sire! Oprind înaintarea năvalnică a moscoviților și a cazacilor, eu mîntui Smolenskul. Dar, totodată, aici piere floarea și mîndria Rzeczei Pospolita, șleahticii cei mai de vază. Nădăjduind într-un ajutor grabnic, rămîn supusul slujitor al măriei voastre.

Scris în lagărul de lîngă Borisov.

Janusz Radziwill"

— Ce spui, pane voievod?

Zolotarenko își îndreptă privirile spre Trubețkoi.

— Trebuie să isprăvim cu Radziwill pînă în zorii zilei, cel mai tîrziu pînă mîine la prînz. Nu avem siguranța că nu a mai fost trimes un răvaș asemănător...

— Asta o să ne-o spună leahul... Dar ai dreptate... In zorii zilei vom da cea din urmă năvală. Trebuie să aruncăm totul în luptă...

— Toate oștile! — rosti hotărît Trubețkoi.

— Guleai-Den! — strigă Zolotarenko.

— Poruncă, pane hatman de tabără! — strigă Guleai-Den, apropiindu-se repede de nacealnici.

— Lasă oamenii să se odihnească. În zorii zilei năvălim asupra taberei leșești. Ce fac nizovenii?

— Sănătoși, voinici, pane hatman de tabără!

— Radziwill trimete vești regelui la Grodno, cere ajutor. Trebuie s-o luăm înaintea panilor-leși. Iată despre ce-i vorba...

Zolotarenko vorbea domol, parcă tîlmăcea. Fără să știe din ce pricină, își aduse aminte de ziua cînd se întîlnise întîia oară cu Guleai-Den, la topitorie.

— Pane hatman, am adus sute de oameni din Rusia Albă... Și Mihas Ognivko e cu mine... De n-ar fi fost el, n-am fi luat atît de repede cetatea Șklov...

Guleai-Den vorbea despre toate acestea, avînd un singur gînd: cum să afle dacă Ziegler a apucat cumva să se

plîngă hatmanului de tabără. Dar Zolotarenko îl întrerupse :

— Unde este Mihas Ognivko ?

— Aici, — răspunse Guleai-Den. — Ognivko !

La strigătul lui Guleai-Den, Mihas Ognivko se desprinse din gloată şi se apropie grabnic.

— Zi, tu eşti, — rosti Zolotarenko drept laudă sau în semn de mirare, privind cu luare aminte boiul spătos al lui Mihas.

Hatmanul de tabără întinse fără fățărnicie mîna dreaptă lui Ognivko şi spuse mişcat :

— În aceste zile de slavă primeşte închinăciunile noastre, viteze luptător pentru dezrobirea surorii noastre Rusia Albă !

Îndreptîndu-şi legătura pe cap, cneazul Trubeţkoi veni mai aproape. Mihas Ognivko se plecă în faţa nacealnicului, se sfii şi se trase înapoi.

— Omelian Trapezondski a pierit, — spuse deodată Guleai-Den, şi povesti pe scurt cum murise bătrînul cazac.

— Veşnică să-i fie amintirea ! — rosti mîhnit Zolotarenko, scoţîndu-şi cuşma.

— Viteaz oştean ! — zise Trubeţkoi.

Cîteva clipe dăinui o tăcere îndurerată, care fu întreruptă de Mihas Ognivko :

— Îţi mulţumim foarte pentru arme, pane hatman de tabără. Noi nu le-am necinstit. I-am întîmpinat frumos cu ele pe pani...

— Leşi, — adăogă apăsat Zolotarenko şi spuse încă odată : — Panii-leşi...

Guleai-Den închise un ochi şi rîse pe sub mustaţă. Zolotarenko băgă de seamă zîmbetul şi îşi aduse aminte iarăşi de ziua aceea de demult, de topitoria lui Garmaş şi de vorbele schimbate de Guleai-Den cu Hmelniţki.

— Ziegler se plînge că în tabăra ta se ascunde un oştean răzvrătit, — vorbi aspru Zolotarenko. — Aşa ceva nu se cade. Porunceşte să fie dat pe mîna lui Ziegler.

— La noi nu se află nici un oştean de-al lui Ziegler, — răspunse cu dîrzenie Guleai-Den.

Zolotarenko îl sfredeli cu o privire neîncrezătoare. Spuse hotărît :

— Răzvrătitul trebuie dat pe mîna polcovnicului Ziegler.

— Oşteanul nu se află în tabăra mea, — răspunse încăpăţînat Guleai-Den.

Cneazul Trubeţkoi îl ameninţă pe Guleai-Den cu degetul şi intră în cort.

Zolotarenko oftă. Îşi muşcă capătul mustăţii şi măsură cu o privire mînioasă pe tăcutul Guleai-Den. Dacă n-ar fi fost în preajma luptei, altfel ar fi vorbit cu el. Dar pentru astăzi era de ajuns şi atît. Aşteaptă, cazace, aşteaptă. Şi-i spuse lui Guleai-Den:

— În legămîntul de la Pereiaslav stă scris, negru pe alb, că răufăcătorii şi fugarii din olatele moscovite să nu fie ţinuţi asçunşi în taberele şi polcurile căzăceşti...

Guleai-Den voi să zică ceva împotrivă, dar Zolotarenko îl opri cu o mişcare din mînă.

— Nu-i vremea să stau cu tine la tocmeală în treaba asta... Du-te, atamane, la cazaci, — curînd am să viu şi eu la nizovenii tăi...

...În cort, cneazul Trubeţkoi îi spuse după aceea lui Ivan Zolotarenko:

— Se ştie că nici Ziegler nu-i uşă de biserică, totuşi nu se cade ca un strelit să lovească un polcovnic. Închizînd ochii în faţa răzvrătirii, nu faci un lucru înţelept.

— Cuminţi vorbe rosteşti, cneazule, — încuviinţă Zolotarenko. — Ai răbdare, legea va intra în drepturile ei...

În zorii zilei, pămîntul se cutremură sub prăpăstuirea trăsnetelor năpraznice. Cerul acoperit de nouri vălmăşiţi era zguduit de tunete. Un vînt stîrnit pe neaşteptate se năpusti asupra taberei, învolbură flăcările focurilor, risipi gătejele, răsturnă cazanele, sfîşie foile corturilor întinse pe beţe. Iar tunetele se rostogoleau mereu peste stepă, peste şanţuri, peste zidul codrului neguros, şi atît în lagărul leşesc, cît şi în tabăra căzăcească se aşternu o tăcere încordată. Împuşcăturile încetaseră, strigătele amuţiseră. Timofei Ciumak îşi aruncă moţul de pe fruntea asudată şi puse casmaua deoparte. Privi înfricoşat spre cerul săgetat de un fulger orbitor şi-şi făcu cruce în grabă. Cazacii, vîrîţi ca şi el, pînă la umeri în şanţul la care săpau, aruncară şi ei casmalele. Careva din grămadă spuse:

— Dracu' să-l ia de şanţ!... Hai să fugim în pădure, uite ce urgie!...

— S-a mîniat pe noi sînt Ilie, — şugui un cazac din spatele lui Ciumak.

„Poate ar trebui într-adevăr s-o lăsăm baltă" — îşi zise Timofei.

Deasupra capului său fornăiră niște cai. Cerul fu luminat iară de un fulger. Ridicînd capul, Ciumak zări în șa pe hatmanul de tabără și pe Guleai-Den.

— Săpați, săpați, cazaci, — spuse Zolotarenko, aplecîndu-se în șa. — Începem curînd.

Zolotarenko porni mai departe. Oprindu-se pentru o clipă, Guleai-Den îi spuse lui Timofei:

— Zorește-ți flăcăii. Nu mai avem mult. Cînd ajungeți la smîrcuri, conteniți...

Ciumak nu apucă să răspundă. Tunetul răbufni din nou. Căzură cele dintîi picături de ploaie.

Guleai-Den era acum departe.

Începu să plouă cu găleata. Pămîntul parcă era plesnit cu niște funii. Cazacii acopereau butoaiele cu pulbere, ascundeau fitilele în sîn. Pe pămînt se scurgeau gîlgîind mii de șuvoaie. Spălată de potopul de ploaie, firea era o mare de miresme.

Timofei Ciumak înfigea casmaua în pămînt cu îndîrjire. Apa ajunsese pînă la genunchi, dar nici un cazac nu lăsa casmaua jos. Toți știau la ce va folosi săpătura.

Cînd șanțul, săpat cu multă pricepere de cazaci, la un stat de om adîncime și lat cît să încapă cu brațele strînse la piept, se înfipse cu capătul său negru în bălțile mlăștinoase, abia atunci aruncară cazacii casmalele. In clipa aceea întunericul vui de tropotul miilor de picioare, parcă s-ar fi cutremurat pămîntul. Strîngînd sabia în mînă, Timofei Ciumak pășea acum în rîndul său. Undeva, aproape de tot, în beznă, se auzi glasul înăbușit al hatmanului de tabără, Zolotarenko:

— Împingeți tunurile înainte, lua-v-ar dracu...

Răbufnirea unui tunet covîrși glasul hatmanului și Timofei nu mai auzi răspunsul. Iar cînd tunetul se rostogoli spre depărtări și se pierdu în hăul negru prevestitor de rele, liniștea fu deodată sfîșiată de un răcnet deznădăjduit, care venea din tabăra leșească. Și întunericul nopții zvoni, pe neașteptate, cu mii de glasuri. Luîndu-se la întrecere cu tunetele, tunurile loviră în șanțurile leșești. Parcă răsfrîngînd bubuitul tunurilor, tunetele se rostogoleau năprasnic unul după altul și în clipele cînd fulgerele sfîșiau bezna și pînza de ploaie, în tabăra leșească se vedea cum forfotesc înfierbîntați tunarii, cum se înșiruie în rînduri de luptă reiterii. se auzeau țipetele și blestemele răniților.

...Turbat de mînie, Janusz Radziwill, hatmanul coroanei, împresurat de gvardie, stătea lîngă cortul său, cu gluga pelerinei trasă pe ochi. Nu simţea că ploaia îi biciuie obrazul, că i se strecoară după gulerul cămăşoiului, că elegantul său jabou spumos, alb ca zăpada, rămăsese doar o cîrpă udă şi mototolită. De sub mustăţile lui pleoştite, zburau fără încetare sudalme grosolane. La toate mişeliile s-ar fi aşteptat marele hatman al coroanei, dar nu la o năvală turbată pe o asemenea vreme. Ce să faci — dacă bunul dumnezeu a luat mintile schismaticilor, cu atît mai bine pentru el. Deşi e păcat să arunce în luptă pe reiterii împlătoşaţi şi încercatul reghiment de dragoni, care stau prin rîpe, aşteptîndu-i poruncile, n-are ce face, trebuie să-i jertfească ca să-i ţină în loc pe năvălitori. Cînd va răsări soarele, se va îngrozi de ceea ce va zări ochiul său auriu pe cîmpul de luptă. Ceva asemănător unui zîmbet miji pe buzele lui Radziwill. Să-i mai lase vreo jumătate de oră pe schismatici ca să se aprindă şi apoi va porunci reiterilor şi dragonilor să lovească în vrăjmaş.

Îi trecu prin minte un gînd îmbucurător: locotenentul Herburt trebuie să fi ajuns la şleahul care duce spre Grodno. Bine ar fi să sosească acolo pînă dimineaţa. Bucuria lui, care stăruise cîteva clipe, fu spulberată de glasul tulburat al reimentarului Ossowski. Acesta stătea în faţa hatmanului coroanei, răsuflînd din greu, şi îngăima frînturi de cuvinte:

— Moscoviţii şi cazacii au sfărîmat două rînduri de harabale... Se bat ca diavolii... Dacă nu vor fi aruncaţi în luptă reiterii, schismaticii vor pătrunde în lagăr...

Castelanul Dembowicki se aplecă spre Radziwill, care era mai scund, şi-i şopti la ureche:

— Pane hatman al coroanei, cred că trebuie să ne croim drum din încercuire cu dragonii...

— Aţi înnebunit! — răcni Radziwill. — Asta se cheamă, pane, mişelie şi ruşine!

Castelanul se împăcă cu soarta, dar îl măsură pe Radziwill cu o privire neprietenoasă, dînd din cap în semn de dojană.

— Ce aveţi de spus, reimentari? — întrebă Radziwill, dînd roată cu privirea spre căpeteniile încremenite într-o tăcere încordată.

După o scurtă tăcere, reimentarul Skrynski spuse:

— Trebuie să ne croim drum spre apus, luminăţia voastră!

— Şi domnia ta eşti de aceeaşi părere!? — rosti nemulţumit Radziwill.

— Luminate pan hatman, — se vîrî aprins castelanul Dembowicki, — schismaticii au să ne răpună ca pe nişte potîrnichi în capcana asta. Panul reimentar a binevoit să spună adevărul.

Radziwill se întoarse cu spatele la reimentari şi se răsti mînios:

— Calul!

— Calul panului hatman al coroanei! — strigă locotenentul Gurski.

Pe cer se rostogoli iarăşi un tunet. Sprijinit de un dragon şi de locotenentul Gurski, Radziwill se urcă în şa. Aplecîndu-se pe coama calului, el o luă la goană nebuneşte spre rîpe. Reimentarii şi gvardia alergau după el învălmăşiţi.

Gheneralul Adam Meltz încremeni în faţa hatmanului coroanei, ascultînd cu luare aminte vorbele sale rostite stîlcit în nemţeşte. Gheneralul înţelegea prea bine: trebuia să intre în luptă cu reiterii săi. Reiterii trebuiau să-i mături de pe faţa pămîntului pe moscoviţi. Bine! Hatmanul coroanei se va încredinţa îndată că nu plăteşte degeaba aur greu gheneralului şi soldaţilor săi. Meltz ridică cu respect mîna sa dreaptă, în mănuşa de fier, spre chivăra udă. Se întoarse brusc şi cu un strigăt scurt, aşa cum strigi la un cîine, hîrîi:

— Koblenz!

— Ordin, domnule gheneral!

Din întunericul străbătut de ropotul ploii, răsărise o făptură lungă, cu pelerină şi cu chivără înaltă.

— Să se sune alarma!

— Am înţeles, domnule gheneral!

Aceste cuvinte scurte şi aspre, faptul că acel Koblenz se mistuise în întuneric, tot aşa de repede precum se şi ivise, paşii grei ai gheneralului Meltz pe pămîntul desfundat, aduseră liniştea în sufletul lui Radziwill. Privi de sus spre reimentari şi nu putu să nu spună:

— Asta da, armie, nu o turmă de şleahtici mişei!

Castelanul Dembowicki se întoarse şi ridică din umeri. Gîndi cu răutate: „Să te vedem, hatmane, cum ai să cînţi peste un ceas!" În vremea aceasta, Radziwill se îndreptă

spre lagărul dragonilor. Reimentarul Boguslaw Ruzinski asigură pe hatman că-şi va duce el însuşi dragonii în luptă.

Jalnic şi neîntrerupt vuiau trîmbiţele. Radziwill se urcă pe un dîmb, ca să vadă cum vor porni la luptă reiterii. În rînduri de cîte doisprezece oameni se scurgeau ca un puhoi de fier spre şanţuri, ţinînd muschetele gata de tras. Scăpărările fulgerelor luminau pe reiterii leiţi în fier, în fruntea cărora mergea, cu paşi măsuraţi, vînjosul gheneral Meltz, cu chivăra aplecată înainte, parcă ar fi vrut să străpungă un zid nevăzut.

Radziwill îşi sticli dinţii şi strigă :

— Vivat reiteri !

— *Hoch ! Hoch !* — răsună răspunsul.

Dar în aceeaşi clipă dinspre şanţuri se auzi un răcnet deznădăjduit, şi o bubuitură năprasnică zgudui pămîntul. Speriaţi, Radziwill şi reimentarii se repeziră la cai. Fiecare înţelese — ăsta nu mai e tunet. Vîlvătăile care se învîrtejeau pe deasupra chervanelor care apărau lagărul dinspre smîrcuri, dovedeau că vrăjmaşul pusese foc harabalelor cu pulbere.

— Înainte, dragoni ! — răcni înnebunit Radziwill.

Nu mai era vreme de stat la gîndeală. Cînd dragonii ajunseseră din urmă pe reiterii lui Meltz, rîndurile din frunte ale acestora se şi încăieraseră cu cazacii şi cu moscoviţii.

Ploaia încetă. Zarea începu să se învăpăieze uşor. Gonind în mijlocul dragonilor săi, Radziwill zări în rîndurile cazacilor doi călăreţi, deasupra cărora fluturau tuiurile în vînt. Înţelese de îndată că acolo se aflau Zolotarenko şi Trubeţkoi.

— Înainte dragoni ! — răcni din nou Radziwill, şi-şi împunse cu pintenii calul înfierbîntat.

— Pane hatman al coroanei, — horcăi lîngă el Gurski, — să ne croim drum către şleahul ce duce spre Grodno...

Drept răspuns, Radziwill doar clătină din cap. Cele cîteva zeci de dragoni îl împresurau din toate părţile ca un văl des.

În vremea aceasta reiterii pătrunseră în rîndurile cazacilor şi ale streliţilor. Cei din frunte căzeau străpunşi de gloanţe şi de ghiulele, dar împlătoşaţii, sprijiniţi de dragoni, se năpusteau cu înverşunare în rîndurile cazacilor. Cazacii se opriră locului, rîndurile lor se rupseră şi în-

cepură să se tragă în unghi ascuțit spre tabăra căzăcească.

Cneazul Trubețkoi se întoarse îngrijorat.

— Guzov! — strigă el unui strelit care aștepta călare la spatele lui. — Dă fuga într-un suflet la polcul Moskovski și spune-i polcovnicului Apraksin că-i poruncesc să dea năvală.

Vasili Guzov smuci de dîrlogi, și calul țîșni la galop.

Trubețkoi sări din șa și intră în cort, unde Ivan Zolotarenko vorbea gîfîind cu șleahticul. Acesta răsufla greu.

— Pan Neulovimîi, — zise Zolotarenko, arătînd spre șleahtic.

— Cum o duce hatmanul Radziwill? — întrebă zîmbind Trubețkoi.

— Se gîndește numai cum să scape viu din capcană. Greu am ajuns la voi. M-au cam stîlcit cazacii...

— De la ai tăi nu strică, — îl mîngîie Zolotarenko. — A dat scrisoarea călugărul?

— De bunăseamă, — zise Maliuga așezîndu-se obosit pe o buturugă într-un colț al cortului. — Mi se închid ochii... De trei nopți n-am pus capul jos... — spuse el, cerîndu-și iertare. Scoase din sîn un mic răvaș și se ridică clătinîndu-se: — Te rog, pane hatman de tabără, trimite-o hatmanului Hmelnițki. Vești de seamă. — Își frecă fruntea cu pumnul, ca și cum ar fi voit să-și aducă aminte de ceva și apoi spuse: — Radziwill are de gînd să-și croiască drum spre șleahul care duce la Grodno... Mie mi-a poruncit ca, dacă voi scăpa cu viață, să duc o scrisoare fostului vicecancelar Radzeewski... Am prilejul să plec în Șvezia, — poruncește, hatmane...

— Va să zică așa stau lucrurile! — zise șuierînd Zolotarenko, făcînd cu ochiul lui Trubețkoi. — Odihnește-te aici, — zise el, arătînd cu mîna spre covoarele întinse pe jos, — iar eu și cu voievodul ne ducem la oaste. Trebuie să-i facem lui Radziwill o primire vrednică de el.

În cort își vîrî capul un cazac. Răcni spăimîntat:

— Leșii, înălțimea voastră, au pătruns în tabără! Nemții, dragonii!

...Maliuga ar fi vrut și el să alerge din cort în urma lui Trubețkoi și a lui Zolotarenko, dar, făcînd un pas, căzu istovit pe covoare. Părea că un talaz uriaș îl ridică și-l aruncă peste altul, iar acela la rîndul său peste altul și așa era purtat mereu pe coamele talazurilor. Degeaba se

lupta, căutînd să ajungă la uscat... Undeva, parcă spre malul din depărtare, se auzea un bubuit amenințător.

...Tunurile amuțiră — parcă li se încleștaseră gurile. Soarele firav căuta să străpungă cu razele perdeaua de nouri plumburii. Strîngînd flinta în mînă, Timofei Ciumak se ridică pentru a șasea oară de pe pămîntul răscolit, desfundat și, strîngînd buzele, se aruncă din nou asupra zidului de fier al reiterilor. Dragonii făceau o mișcare de învăluire și țelul lor — de a cădea în spatele cazacilor — fu ghicit de Zolotarenko și de Trubețkoi.

Învîrtind topuzul, Guleai-Den striga nizovenilor :

— Țineți-vă, fraților ! Loviți în panii-leși ! Pentru slobozenie, pentru credință !

— Slavă ! — răsună răspunsul.

— Slavă ! — strigă Timofei Ciumak și, țintind în fața trufașă, stacojie, a unui joimir, trase.

Acesta se prăvăli pe spate, dar asupra lui Ciumak se năpusti un altul, vînturîndu-și sulița. În clipa aceea, rîndurile reiterilor fură străpunse de polcul de streliți Moskovski. Ciumak abia avu vreme să răsufle ușurat, că deodată se pomeni lîngă el cu strelitul Vasili Guzov, care își ținea sîneața în mînă. Cazacii și streliții se așezară cît ai clipi din ochi în patru rînduri. Cei din față, după ce trăgeau, treceau la spate și își încărcau puștile din mers, în vreme ce trăgea în reiteri al doilea rînd ; după ce trăgea, acesta trecea după rîndul al patrulea și în fața reiterilor se ivea rîndul al treilea.

Împușcăturile pîrîiau fără contenire. Reiterii începură să dea înapoi. Dragonii, voind să cadă în spatele cazacilor, fură loviți de polcul din Korsun, care se aruncă la luptă împotriva reghimentelor leșești, condus de însuși hatmanul de tabără Ivan Zolotarenko. Armăsarul lui sur parcă zbura pe deasupra cîmpiei. Cazacii din Korsun, plutind ca pe aripi după hatmanul de tabără, loviră vijelios și-și croiră pîrtie în rîndurile dragonilor.

Izbitura năvalnică a polcului din Korsun opri mișcarea de învăluire a dragonilor și-i sili să dea înapoi. Tocmai așa ceva așteptau cei din Korsun. Din clipa aceea nu se mai dezlipiră de rîndurile dragonilor și-i împinseră din răsputeri spre bălți. În înfrigurarea fugii, primele pîlcuri de dragoni nu văzură că erau despărțiți de bălțile izbăvi-

toare printr-un șanț adînc. Caii se prăvăliră în el, rupîndu-și picioarele și spinările, iar călărețiii căzură peste cap.

Ivan Zolotarenko trase de dîrlogi și calul, înfierbîntat, abătu cu picioarele dinainte, se ridică pe cele dinapoi și se roti turbat pe loc, împroșcînd în jurul său stropi de noroi. Dar mîna tare a călărețului îl sili să se supună. Răsuflînd din greu, acesta își scoase cușma și își șterse fruntea cu fundul ei roș. Sudoarea îi curgea valuri pe față și din contășul ud se ridicau aburi. Acum nu mai avea nici o îndoială că armia lui Radziwill era sortită pieirii. Armia din Smolensk nu mai putea nădăjdui să fie ajutată de Radziwill. Hatmanul litvan al coroanei trebuia să se gîndească cum să scape el însuși... Trubețkoi se apropie de Zolotarenko, oprindu-și calul alături.

— Reimentarii fug... Au și trecut de smîrcuri, blestemații... Ar fi păcat să ne scape... — zise cu ciudă cneazul.

— Au să-i prindă cazacii.

În lagărul leșesc se înălță un zvon de trîmbiță, prelung și jalnic. Deasupra harabalelor fărîmate se ridicară cîteva steaguri albe.

— Cer pace... — rosti vesel Zolotarenko. — Ce spui, cneazule, să oprim lupta?

— Poruncește să sune încetarea focului! — se învoi Trubețkoi.

Peste cîteva clipe în tabăra cazacilor trîmbițele vuiau falnic și tobele răpăiau.

În sfîrșit soarele împrăștie talazurile de nouri, și lumină cîmpul de luptă. O tăcere încordată dăinui cîteva clipe și îndată după aceea, deasupra cîmpului, se auziră gemetele, țipetele răniților, larma vălmășită a prinșilor.

Înconjurați de streliți și de cazaci, reimentarii leși se apropiau de Trubețkoi și de Zolotarenko. În frunte, sprijinindu-se în sabie, venea șchiopătînd gheneralul Meltz, și după el pășea cu privirea ațintită în pămînt, castelanul Dembowicki.

Guleai-Den și Mihas Ognivko se întorceau călări de pe cîmpul de luptă. Polcovnicii Sulima și Polubotok tocmai descălecaseră lîngă Zolotarenko. Sotnicii și esaulii, cazacii și streliții se grămădeau împrejur.

Gheneralul Meltz își întinse sabia lui Zolotarenko, dar acesta arătă cu ochii spre cneazul Trubețkoi, și spuse aspru:

Dă sabia voievodului oştirii moscovite, cneazului Alexei Trubeţkoi, — streliţii lui te-au înfrînt, ghenerale.

Cu ochii sîngeroşi, gheneralul Meltz privi pe sub sprîncene spre cneaz şi, mormăind ceva, îi întinse sabia.

Castelanul Dembowicki îşi desprindea sabia cu mîinile tremurătoare. Ceilalţi reimentari îşi puneau în grabă săbiile şi pistoalele pe pămînt, la picioarele cailor lui Zolotarenko şi Trubeţkoi.

...Ajungînd în adîncul codrului, calul se prăvăli istovit, în spume. În pîntecul lui parcă plesni ceva, se rupse. Radziwill ieşi de sub cal mai mult mort decît viu. Clătinîndu-se pe picioarele amorţite, hatmanul litvan al coroanei se apropie de un copac şi se rezemă de el, lipindu-şi bărbia de scoarţa încreţită.

Pentru o clipă strînse pleoapele atît de aprig, încît văzu stele verzi. Dragonii din gvardia hatmanului descălecau gîfîind. Se bătuseră pe viaţă şi pe moarte, pentru a scăpa din cleştele de fier al împresurării. Dar era mare primejdie ca să zăbovească aici. Locotenentul Gurski atinse cu sfială spatele hatmanului coroanei. Radziwill îl privi cu ochi păienjeniţi şi dădu din mînă. Cîteva clipe, privi spre miazăzi, spre Borisov, unde rămăseseră steagurile lui cele mai bune, dragonii şi reiterii, tunurile şi oştenii împlătoşaţi. Ce era el acuma fără vestita sa armie? Tremurînd din tot trupul şi acoperindu-şi ochii cu mîna, gemu adînc, de parcă cineva nevăzut i-ar fi înfipt un jungher în spate.

...În zorii zilei următoare, la două mile de Borisov, în mijlocul stepei bătătorite de iureşul luptei, se înălţa un gorgan ascuţit, sub care zăceau unul lîngă altul, umăr la umăr, înfrăţiţi în biruinţă, ruşi ucraineni şi fraţi de-ai lor din Rusia Albă. Timofei Ciumak îşi dormea somnul de veci, cu faţa sîngerată lipită de pieptul lat al strelitului Vasili Guzov, iar în spatele acestuia, atingîndu-l cu mîna, zăcea Oles Samus.

Trecînd pe lîngă gorgan, cazacii şi streliţii, se descopereau şi se plecau adînc. După ce oştirea trecu de gorgan, răsună o singură bubuitură a unui tun căzăcesc, răbufnind prelung şi dureros.

Oastea îşi lua rămas bun de la tovarăşii morţi.

11

Nu le-a fost dat lui Necipor Galaida şi lui Semion Laznev să se întoarcă în rîndurile cazacilor. Au zăcut mai bine de un an în Belîie Repki, la părinţii lui Galaida. Maria nu se mai mişca de lîngă bărbatul ei şi de lîngă tovarăşul acestuia. Ce n-au făcut ei pentru ca moartea să fie biruită de cazaci! Popa le-a citit molifte de două ori, au chemat moşnegi şi babe care le-au descîntat, şi o lună întreagă, zi de zi, au dat răniţilor să bea vin în care fierseseră hodolean înainte de răsăritul soarelui, într-o tingire de aramă, stropită cu aghiazmă...

Mama lui Necipor plîngea la căpătîiul fiului ei. Deseori îşi ştergea şi taică-său cu degetele lui noduroase cîte-o lacrimă amară; numai Maria parcă era de piatră. I se încleştase inima în piept. S-ar fi aruncat cu mîinile goale asupra joimirilor-călăi — şi s-ar fi răzbunat crunt pentru batjocorirea lui Necipor şi a tovarăşului său...

Multă vreme Necipor n-a cunoscut pe nimeni. Se părea că din pricina caznelor la care fusese pus de călăi, îşi pierduse ţinerea de minte. Şi, cînd într-o dimineaţă, parcă recăpătîndu-şi văzul, şopti: „Maria!" — lacrimile începură să curgă gîrlă din ochii nevestei sale.

— Ai să trăieşti, iubitule! — şopti ea numai din buze.

— Am să trăiesc, — spuse bucuros drept răspuns Necipor şi întrebă încetişor: — Dar Semion?

— Uite, e lîngă tine, — zise Maria, arătînd cu mîna. — Dar Necipor nu era în stare să-şi mişte capul.

Iar Semion Laznev, căzut afund în toropeală, îşi urma înainte viaţa lui de cazac, se bătea în săbii cu şleahticii crunţi, împungea sprinten cu suliţa pe bizurmani, îşi chema cu glas tare ortacii de pe Don să pună repede şaua pe cai şi să alerge în ajutor fraţilor ucraineni. Cazacul de la Don îşi striga maica şi surioara. Chema pe tătîne-său. Lipindu-şi buzele uscate de fierbinţeală de bărdaca de lut, înghiţea apa cu poftă, însetat, şi vorbea fără întrerupere:

— E apă de izvor, de-a noastră, de la slăvitul Don!...

Maria mîngîia cu palma zulufii mătăsoşi ai cazacului. Sora ei mai mică, Nadiika, care după moartea maicii lor sta la Maria, o ajuta să îngrijească de răniţi. Uneori nu mai putea să îndure chinurile lor şi, întorcînd capul, îşi

ştergea lacrimile. Dar Laznev nu auzea nici vorbele Mariei şi nici plînsul Nadiikăi.

Atingerea mîinii calde a Mariei îi părea lui Laznev ca mîngîierea vîntului, care sufla din stepele neţărmurite ale Donului, şi el răcnea :

— Necipor, unde eşti, Necipor ? I se năzărea cazacului de la Don că panii-leşi îi împresuraseră prietenul şi că el nu-şi poate croi drum pentru a-l ajuta...

Îndată ce Galaida şi-a venit în simţire, începu să se însănătoşească. Din clipa aceea, încetul cu încetul, îşi aminti tot ce se întîmplase, cum şi de ce se afla în Belîie Repki. Îi învie în cuget chipul hatmanului. Dar poate că nu fusese el atunci în cort ! Cînd află însă de la Maria cum ajunsese împreună cu Laznev aici, acasă, aduşi amîndoi de cazacii hatmanului din polcul Cehrin, care-i dăduseră Mariei bani ca să-i caute şi-i vestiră esaulului Artem Kalenik porunca hatmanului să nu cumva să pricinuiască vreo obidă cazacilor şi să aibă grijă ca să li se dea toată îngrijirea spre a se tămădui — abia atunci se încredinţă Necipor că într-adevăr îl văzuse pe hatman.

Într-o noapte se simţi mai bine şi Semion Laznev. Deschizînd ochii, zări lîngă sine pe Necipor Galaida. O bucurie caldă gîlgîi în inima vlăguită a cazacului de la Don. Lacrimile îi păienjeniră ochii, dar el birui şi această slăbiciune şi privi cu luare aminte obrazul lui Necipor, care dormea cu mîna sub ceafă. Luna îşi cernea razele prin ferestruica îngustă, revărsînd în casă o lumină argintie. Mirosea a buruieni proaspete şi undeva, după perete, pesemne în tindă, cîrîia cocoşul, care peste puţin trîmbiţă tare şi vesel, parcă dîndu-i bineţe lui Semion Laznev. Cazacul de la Don zîmbi şi adormi liniştit cu mîinile date mult înlături.

Din clipa în care au biruit moartea, cazacii începură să se însănătoşească, să se întremeze. Prinseră să iasă din casă. Semion şchiopăta şi se rezema stîngaci în cîrja pe care i-o cioplise tatăl lui Necipor. Lui Necipor îi tremurau mîinile şi picioarele de slăbiciune. Dar, aşezîndu-se pe laviţa din grădină şi privind cu desfătare zorelele răsucite de-a lungul zaplazului, şi Necipor şi Semion simţiră în inima lor o nespusă fericire. Maria şi Nadiika nu-i mai părăseau. Esaulul Kalenik dădea pe la ei. Stătea cu picioarele răşchirate pe scaunul adus din casă de tatăl lui Necipor, pufăia din lulea, cinstea pe cazaci cu tutun turcesc,

din punga de urşinic cu cusături, se uita pofticios la Nadiika şi se tînguia că el tare ar mai vrea să sară în şa şi să-i taie pe şleahtici, dar, vezi, trebuia să stea pe moşia polcovnicului Gluh şi s-o păzească.

Laznev întrebă :

— De cine ? Doar pe-aici nu-s leşi, şi nici tătari...

Mîngîindu-şi mustăţile, Kalenik aruncă o privire ageră lui Laznev şi rîse cu înţeles :

— Zurbagii şi răufăcători, care să jinduiască la avutul altuia, nu întîlneşti numai printre tătari şi leşi...

Lui Necipor i se întinse pielea pe umerii obrajilor. Aflase de la tatăl său, una, alta — cum anume rînduia Kalenik la Belîie Repki, cum strîngea dăjdiile şi păzea moşiile panului polcovnic Gluh... Se gîndea fără să vrea : „Bine, bine !...“

Îşi aduse aminte cum dăduse ochi odinioară în palatul boieresc cu polcovnicul Gromîka. Gîndi cu amărăciune : oare eu am dorit atunci asemenea întîlnire ? N-a fost oare chiar polcovnicul de vină ? Dacă n-ar fi fost vinovat, hatmanul Hmel nu mi-ar fi dăruit viaţa.

Esaulul aflase de-a fir a păr despre această întîmplare a lui Galaida, de la Vasko Pristupa. Poate de aceea căuta atîta să-l mulţumească. Întrebă linguşitor dacă n-ar vrea să-i aducă miere bună — pentru sănătate e mai bună decît orice leacuri. Necipor îi mulţumi şi atît. Dar esaulul îi trimese o balercuţă cu miere. Mai trimise un gînsac şi o curcă.

Mama lui Necipor îl tot lăuda :

— Ce om de treabă e pan esaul Kalenik. Vezi, dragul mamei, cum te cinsteşte...

— N-a trimes dintr-ale lui, — zise Maria. — Curcanul e al lui Gavrilo Kubcean. L-a luat Kalenik pentru că nu i-a plătit dajdia, iar mierea e din prisaca lui Ivaneţ Vorona...

— Da' toate le ştii, tare mai eşti isteaţă ! Să tot împrumuţi minte şi panilor...

— Chiar că am să le împrumut, — răspunse Maria, — şi matale, mămucă, pe pani ar fi vremea...

— Ce vreme ? Ce ? — se oţărî bătrîna. — Tu îi împui capul şi soră-ti Nadiika. Din pricina ta nu vrea să se uite la esaul. Poate că el ne-ar şi trimete peţitori...

— Aşteaptă, aşteaptă, o să trimeată ! Cîndva, Gromîka a mai trimes peţitori ca să ne ia vaca. Ai şi uitat ? —

întrebă cu mînie bătrînul Galaida, care şezuse tăcut toată vremea într-un colţ, netezindu-şi mustăţile sure.

Bătrîna dădu din mînă a lehamite şi ieşi din casă, trîntind uşa. Stînd locului o clipă în cerdac şi privind cu ochii înceţoşaţi, în depărtările ce se întindeau dincolo de zaplaz, se gîndi cu durere: „Adevărat grăieşte bătrînul. Dar ce folos are din acest adevăr? Panii vor fi pani. Bine că cel puţin şleahticii leşi au fost alungaţi, că nu va mai împărăţi pe aici Kisel..." Dar, amintindu-şi că dajdiile tot trebuie să le plătească, bătrîna se mohorî şi mai mult.

— Doamne, cum s-o scoatem la capăt? Cînd o să trăim şi noi ca oamenii?

Cerul senin parcă-i zîmbea binevoitor, dar în albastrul lui străveziu ochii ei bătrîni, brăzdaţi de vinişoare roşii, nu oglindeau zîmbetul, ci amarul şi durerea.

Inima ei îi spunea că degeaba se supărase pe Maria. Ea spunea adevărul. Esaulul nu va trimite peţitori. Vrea doar s-o necinstească pe Nadiika. Nu-i oare ştiut în tot satul cum îşi bate joc de neveste şi de fete esaulul Kalenik? Bărbaţii au plecat cazaci la oaste, iar el huzureşte... E adevărat, curcanul şi mierea nu-s ale lui. Nu din buzunarul său şi nu din hambarele polcovnicului Gluh le-a luat. Le-a luat cu japca de la oameni şi le-a dat lor.

Cînd Necipor ceru ca mierea, curcanul şi gînsacul să fie trimese înapoi esaulului, bătrîna nu spuse nimic, dar bătrînul se împotrivi:

— Mai bine să nu ne luăm la colţ cu lotrul ăsta. Tu ai să pleci, Necipor, dar noi rămînem... Nu uita asta.

Totuşi, Necipor nu se lăsă. Nadia şi Maria duseră darurile la conacul boieresc. Bine că esaulul nu era acolo — le-au dat lui Pristupa, sluga sa.

— Cazacii Galaida şi Laznev mulţumesc esaulului, dar nu au nevoie de daruri, — îi spuse într-un suflet Nadiika, fîstîcită foc.

Aşa ceva nu mai văzuse Vasko Pristupa. Clipi îndelung, dar nu putu să priceapă ce naiba se întîmplase acasă la Galaida; ori poate cazacii se zărghiseră la cap... Cînd esaulul se întoarse de la Uman, Pristupa îi ieşi fuga înainte şi-i povesti pe nerăsuflate năstruşnica întîmplare cu darurile. Esaulul îl ascultă tăcut, scrîşni din dinţi şi-şi uşură inima suduind de mama focului.

— Nu-i nimic, tot noi vom fi deasupra, — se linişti şi pe el, şi pe Pristupa. — Îi punem noi cu botul pe labe. Ai

să vezi. Ce mamă de bătaie o să-ţi tragem, Necipore, la grajd! — ameninţă esaulul, şi porunci să i se dea să cineze.

Intîlnindu-i peste cîteva zile pe Galaida şi pe Laznev, îi dojeni, ascunzîndu-şi lucirea rea a ochilor sub gene:

— M-aţi supărat, cazaci. Eu am primit poruncă chiar de la hatman să vă dau tot felul de bunătăţi ca să vă întremaţi, să încuviinţez orice doriţi, dar voi v-aţi purtat cum nu se poartă nişte cazaci...

— Nu e căzăceşte să iei omului ultimul curcan şi să-i sfeteriseşti mierea, — spuse Necipor.

— Asta n-o fac din capul meu, — ocoli răspunsul Kalenik.

— Capul nu-i al tău, dar mîinile sînt ale tale, — zise Laznev. — Şi Nadiikăi nu-i da tîrcoale. Ia aminte.

— N-am auzit ca tu să fi fost ales voit, — zise răutăcios esaulul, — nu e treaba ta să faci rînduială aici. Ai uitat cu cine stai de vorbă?

Laznev măsură cu o privire dispreţuitoare făptura stîngace, mătăhăloasă, a esaulului, în contăş lung, făcut se vede pentru alt trup, şi spuse:

— Bagă de seamă, esaule, să nu zici că nu ţi-am spus.

— Mă ameninţi? — ţipă Kalenik. — Pentru asemenea vorbe te vîr îndată la răcoare şi te trimit la Cehrin!...

— Vezi ca pentru potlogăriile tale să nu dai ochi într-o zi cu atamanul Cehrinului, — îi făgădui Necipor Galaida.

Esaulul o sfecli: cu zurbagiii ăştia e mai bine să nu te iei la harţă. Pe buzele lui, care-i dezveleau dinţii cu strungăreaţă, miji un zîmbet mieros.

— La ce să ne sfădim, cazaci? Haideţi mai bine la mine, să bem oleacă de rachiu, să chemăm scripcarii, să jucăm şi să petrecem de bucurie pentru însănătoşirea voastră...

— Mulţumim, pane esaul, nu ne arde de jucat, cînd războiul e aproape; nu pentru petreceri strîngem noi puteri.

Necipor şi Semion plecară, lăsîndu-l pe esaul singur în mijlocul uliţei.

El scuipă în urma lor, ameninţă cu pumnul şi se îndreptă spre conacul boieresc.

— Prea i-a răsfăţat pe pospoliţi hatmanul Hmel, — se plînse el lui Pristupa.

Vasko Pristupa îl povăţui :

- Nu puneţi la inimă, pane esaul, obrăznicia golanilor. Tilliarii au să plece şi noi o să punem mîna pe ce-i al nostru. Nadiika o să fie a dumneavoastră. Cu acest Necipor mai bine să nu aveţi de-a face. Am văzut cu ochii mei cum l-a hăcuit pe pan Gromîka. Încăpăţînarea şi obrăznicia pospoliţilor or să piară ca spulberate de vînt. Mai dăm noi iama prin ogrăzi. Ştiu eu bine că haidăii aştia, care nu vor să dea dijma, au dosite grîne de anul trecut.

Aceste cuvinte îl mai liniştiră pe esaul. Porunci ca la mori, deocamdată, pînă la măcinarea grînelor noi, să se ia ium. Lui Pristupa îi plăcu porunca. O să poată să mai pună ceva deoparte şi pentru sufleţelul lui. Şi nu numai făină... Orice s-ar spune — cu pan Kalenik nu te prăpădeşti. Şi cînd va avea prilej, îi va şopti cîteva cuvinte la ureche chiar lui pan Osip Gluh despre esaulul Kalenik... Atunci, de bunăseamă că aici la Belîie Repki nu va mai tăia şi spînzura Kalenik, ci el, Pristupa, ca şi atunci cînd trăia răposatul Gromîka... Dar deocamdată trebuie să-şi vadă de treabă, să trăiască în înţelegere cu esaulul — mînă în mînă.

După ce bău cu esaulul, precum se cuvenea, rachiu dres cu kalgan şi holercă limpede ca lacrima sfîntului apostol Petru, Pristupa îşi ciupi bărbuţa de ţap şi, holbînd ochii, se destăinui esaulului :

— Că hatmanul Hmelniţki sprijină prostimea neclintit, asta cred că-i minciună. El însuşi are la Subbotov, la Mleiev şi în alte părţi destule pămînturi şi mori, cum nu s-au mai văzut la noi pînă acum ; numai aur roş a îngropat în butoaie lîngă Mleiev, vreo douăzeci de mii de puzi... Aşa comoară nici craiul leah n-are. Cum să ţie el, hatmanul, cu prostimea ?

Kalenik se uita cu coada ochiului la flecarul Pristupa. Trăgîndu-se de mustaţa sa lungă, izbi cu pumnul în masă, de săltară cît colo blidele.

— Ai să dai socoteală pentru asemenea vorbe jignitoare pentru hatman !

Pristupa se trase înapoi. Vîntură din mîini.

— Am vorbit fără gînd rău ! Iacă, îmi fac cruce !

— Ei, o să lămurească atamanul Lavrin Kapusta ce gînd aveai...

— Pane esaul, ce, ţi-ai pierdut minţile?... — Pristupa începu să dîrdîie şi se agăţă cu mîna de marginea mesei. — Nu mă nenoroci, pane esaul!

Dar esaulul, după ce se bucură îndeajuns de spaima lui Pristupa, căscă şi vorbi altceva:

— Prostimea s-a schimbat la faţă. De cînd s-a lăturat Moscoviei, parcă a descoperit o comoară. Se molipseşte de duhul răzvrătirii de la prostimea rusească... — Kalenik se aplecă peste masă, se întoarse de parcă se temea că cineva ar putea să tragă cu urechea, şi vorbi tainic la urechea lui Pristupa: — Am aflat de la nişte oameni mari moscoviţi că prostimea de acolo a ridicat de cîteva ori mîna spurcată chiar şi împotriva ţarului, unsul lui dumnezeu... A scurtat viaţa unor boieri de neam mare, a ars conace şi chiar a adus hulă păstorilor sfintei noastre biserici. Iată ce e, Pristupa... Aşa că îndată ce o să se sfîrşească războiul, trebuie să strîngem bine în chingi prostimea asta a noastră. Zici că Hmel are aur, mori, pămînt... Cine nu ştie lucrul ăsta? E limpede că drumul lui e alături de noi şi nu cu prostimea...

Vasko Pristupa căscă gura, şi ascultă, ţinîndu-şi răsuflarea.

...Bătrînul Galaida, Necipor şi Semion, şedeau pe laviţă, iar în faţa lor stăteau jos Homa Şvacika şi Timko Perestrîbnipen. Bătrînul Galaida se jeluia:

— Acum un an, cînd a venit aici polcovnicul Gluh, nici nu l-am mai cunoscut. Pan fudul şi mai multe nu. Pristupa se tot gudura pe lîngă el — îşi rînduise treburile bine, ca pe vremea lui Gromîka... Musafirii nu se mai isprăveau. Lăutarii cîntau fără contenire sub ferestre. Se desfătau cu vînătorile; polcovnicul însuşi se făIea pe cal în frunte, iar cazacii ţineau ogarii de sfori şi buciumau din cornuri...

Tăcu, trase din lulea, tuşi şi spuse povăţuitor:

— Iată cum e!

Timko Perestrîbnipen se scărpină la ceafă.

— Firește că un pan nou nouţ vrea să se fălească pe spinarea noastră...

— Dacă acum un an n-am fi adus la Uman grîne din Moscovia, am fi crăpat de foame, — spuse după o tăcere bătrînul Galaida. — Esaulul şi Pristupa cela au dus făina tocmai la Cernigov şi au vîndut-o pe preţ întreit...

— De i-am bate mai repede pe leşi, — glăsui Perestrîbnipen.

— Repede numai puricii poţi să-i prinzi, — grăi posomorîtul Şvacika.

Laznev şi Necipor tăceau.

...In noaptea aceea, stelele licăreau pe pologul albastru al cerului. Semion Laznev luă încet în mîinile sale palma îngustă şi gingaşă a Nadiikăi şi-i mărturisi:

— Îmi pun inima la picioarele tale, Nadejda. De azi înainte tu eşti singura nădejde a vieţii mele.

Nadiika roşi. Deşi inima îi spunea că Semion îi va destăinui ceva fierbinte, ceva care o va face fericită, nu se aştepta să audă asemenea vorbe. Mîna ei tremura uşor în palmele lui Semion. Pe buzele ei calde se ivi un cuvînt, pe care totuşi nu îndrăzni să-l spună. Stăteau pe malul gîrlei, sub un paltin rămuros şi ascultau plescăitul visător al undelor uşoare, stîrnite în păpuriş de vîntul de la miazăzi.

— Nadejda! — vorbi fierbinte Semion Laznev, şi Nadiika nu ştia dacă o cheamă pe ea, sau dacă rosteşte acel cuvînt fermecat, cu care oamenii şi-au botezat cele mai frumoase năzuinţi.

— Nadejda, — vorbi Semion din nou, — nădejdea vieţii mele. Te-am căutat la Don şi nu te-am găsit. Dar iată că datorită năpastei care m-a lovit, mi-am întîlnit ursita.

In pieptul lui Semion parcă ar fi fîlfîit o pasăre cu aripi uşoare. Acuşi-acuşi se va desprinde şi-şi va lua zborul spre înălţimi. Cum să-i vorbească fetei despre dragostea lui? Cum să-i spună că tocmai pe ea visa s-o întîlnească, s-o cheme soţia lui pentru toată viaţa? Înţelegea că în acele clipe se împlinea ceva de mare însemnătate în viaţa lui. Şi chiar dacă nu-i auzea încă răspunsul, căldura mîinii Nadiikăi se scurgea în mîna lui, năvălea drept spre inimă, îi revărsa în toată fiinţa un val cald.

— Ai să fii a mea? — o întrebă el cu glas tremurător.

Fata îşi îndreptă spre el ochii mai luminoşi decît stelele şi răspunse cu tărie:

— A ta.

Un fulger brăzdă în zare cerul întunecat, şi lui Semion Laznev i se păru că acel răspuns dorit al Nadiikăi îi lumina calea prin noaptea întunecoasă, mohorîtă.

...Bătea din aripi în iarba uscată o prepeliţă. Mijeau zorii trandafirii cînd Semion şi Nadiika se îndreptau spre

casă. Maria şi Necipor se ridicară de pe laviţă în întîmpinarea lor.

Fără să dea drumul mîinii Nadiikăi, Semion rosti tulburat :

— Binecuvîntaţi-ne !

— Eu nu-s popă, — glăsui rîzînd Necipor. Îmbrăţişă strîns pe Nadiika şi pe tovarăşul lui şi în glasul său tremură bucuria : — Sînt fericit de fericirea voastră.

Nadiika se smulse, se aruncă spre soră şi se strînse la pieptul ei. Maria îi mîngîie părul şi-i spuse :

— Iată, ţi-ai găsit şi tu norocul, surioară.

Iar Semion Laznev visa cu glas tare :

— Cînd mîntuim cu războiul, o iau pe Nadejda mea şi-o duc la noi, la Don. Mult are să se bucure măicuţa ! De cîtă vreme se zbate ea să mă însoare. Am o mamă bună. Iacă, ai să vezi, Nadiika. O vei iubi ca pe maica ta.

Surorile intrară în casă, iar Semion şi Necipor mai rămaseră pe lăvicioară, întîmpinînd răsăritul soarelui, vorbind încet şi fără de istov. Şi în cugetul fiecăruia stăruia acelaşi gînd : cînd oare va veni sfîrşitul acestui război ? E cu putinţă oare ca panii leşi să se tîrască iară ca lăcustele în Ucraina ? Necipor îşi sfătui îngîndurat prietenul :

— Ia-ţi logodnica, frate, şi du-te la tine, la Don. Ai luptat cu noi destul. Ai udat pămîntul nostru cu sînge din belşug.

— De ce-mi dai un asemenea sfat, prietene ? — spuse necăjit Semion.

— Ei, frăţioare, războiul nu ne aduce numai bucurii. Cine ştie ce se poate întîmpla, doamne fereşte...

Necipor tăcu îngrijorat. Într-adevăr, ei or să plece iară la oaste, vor intra iar în luptă cu vrăjmaşii... Dacă Semion Laznev va cădea ?...

Inima lui Laznev era roasă de-un gînd. Poate că Necipor are dreptate. S-o ia pe Nadiika şi să plece spre Don ? Într-o săptămînă o să se poată ţine bine în şa. Dar scutură gîndul ispititor. Nu ! Nu era vrednic de un cazac de Don să facă aşa ceva. S-a pomenit vreodată ca un cazac de Don să părăsească în luptă pe fratele său, cazacul de la Nipru ? Nu s-a pomenit aşa ceva niciodată !

— Nu, frate, — rosti cu tărie Semion Laznev. În neamul de cazaci al Laznevilor n-au fost luptători care să-şi păzească doar ograda lor, să se îngrijească doar de fericirea lor. Nu ca să-mi caut logodnică am venit în ţara voastră,

ci ca să lupt pentru slobozenie. De aceea nu-ți primesc sfatul. Nouă amîndurora ne e sortit să mai luptăm în aceeași ceată de cazaci, sub tuiul hatmanului Hmelnițki. Ce, dacă Donul meu s-ar afla în restriște, tu n-ai alerga să ne dai ajutor?

— Mai iute decît vîntul, — zise încet, dar cu hotărîre Necipor Galaida, și Semion îi strînse mîna cu căldură.

— Ei vezi?

— Văd și te înțeleg. Ne-a fost ursit să mai luptăm căzăcește, umăr la umăr.

...Dar știe omul ce-i hărăzește soarta?... Poate că dacă a doua zi spre seară, înainte de a se fi culcat, Necipor Galaida și-ar fi lipit urechea cu luare aminte de pămînt, l-ar fi auzit cum geme sub tropot de copite străine. Dar Galaida nu-și pleca urechea la zvonurile pămîntului, ci dormea liniștit, cu obrazul lipit de umărul nevestei. Iar Semion Laznev își visa Donul drag, și Nadiika dormea cu un zîmbet de fericire pe buzele pline, feciorelnice, strîngînd în palma fierbinte inelul dăruit de Semion.

La Belîie Repki era o noapte liniștită. Străjerii de la conacul polcovnicului adormiseră în adierea vîntului ușor de iulie. Obosiți de munca de peste zi, pospoliții se odihneau. Și, numai stelele și luna — năluca știrbă — zăreau cum ies din sihla de stejari două sute de dragoni și două bulucuri de tătari.

Erau trei săptămîni de cînd rotmistrul Zaborowski își vîna astfel prada cu dragonii săi și cu bulucurile de tătari. De cîteva zile aștepta prilejul potrivit ca să se înfrupte la Belîie Repki. De izbîndă nu se îndoia.

Mîrzacul Bektaș-aga călărea în urma bulucurilor sale. Leșii trebuiau să ia plean bun și lui nu-i era de loc greu să ducă pleanul dincolo de Perekop. Chiar Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, scrisese vizirului că haraciul nu i-l va plăti numai în bani, ci și în robi.

...In toamnă, trebuiau să se țină mari tîrguri de robi la Kaffa și la Gezlev. Se și adunaseră negustători din multe țări, dar robi erau puțini de tot. Se mai pomenise vreodată așa ceva? Dar să iei robi — nu era fără primejdie. Cu vreo zece ani mai înainte se întîmpla ca două-trei ceambururi tătărești să aducă zece-cincisprezece mii de robi... Pesemne că allah se supărase pe hanatul Krîmului. Trecuseră acele vremuri fericite! Acum, mîncai ce se putea fura tîlhărește. Hanul îi oprise cu asprime să ia robi ei

înşişi, ca să nu atragă asupra sa mînia ghiaurului Hmelniţki. Trebuia să te mulţumeşti cu ceea ce luau leşii.

Mîrzacul se opri cu un buluc în vale, departe de sat. Sfredelea întunericul cu un ochi ager de pisică, asculta cu încordare tropotul înfundat pe care-l lăsau în urmă copitele cailor dragonilor şi tătarilor, înfăşurate în pîslă.

Cînd deasupra satului Belîie Repki ţîşniră vîlvătăi, sfîşiind întunericul nopţii cu limbile lor prevestitoare de urgii, şi pîrîiră împuşcături, mîrzacul Bektaş-aga îşi împreună mîinile, le strînse la piept şi rosti cu evlavie:

— Allah fie lăudat!

12

Ţarul Alexei Mihailovici, aflîndu-se încă la Moscova, în Kremlin, porunci diacului de sfat din Despărţămîntul soliilor, Almaz Ivanov, să-l însoţească necontenit cît va ţine războiul. Boierii de sfat — Miloslavski, Morozov, Troekurov, strîmbară din nas: asta e ceva tare pidosnic... Ce să caute un diac, fie chiar diacul de sfat, în preajma ţarului? Mare poznă! Vorba ceea — barba creşte, dar mintea-i încă crudă. Abia cînd tîmplele-i vor fi bătute de brumă, cînd i se va arginta barba, abia atunci nu-şi va mai bate capul unsul lui dumnezeu cu diecii de sfat, cu pisarii sîrguincioşi...

Voievodului streliţilor, Artamon Sergheevici Matveev, îi era tot una. Fie şi cu diacul de sfat, fie şi cu pisarul! Numai să înceapă mai degrabă războiul, să tragă tunurile. Afanasi Lavrentievici Ordîn-Naşciokin era la început de altă părere. La drept vorbind, el fusese înrîurit de şoaptele creazului Semion Vasilievici Prozorovski.

— Ehei, ia seama, Afanasi Lavrentievici, să nu-l facă pe Almazka dregător al treburilor de taină soliceşti!

Ordîn-Naşciokin tăcu. Tuşi în palmă şi-şi acoperi cu genele lucirea ochilor. Dar cuvintele lui Prozorovski îi lăsară în inimă grija şi neliniştea.

La Despărţămîntul soliilor, diecii şi pisarii nu vorbeau decît despre faptul că de-acum înainte Almaz Ivanov trebuia să se afle pe lîngă ţar. Numai diacul de sfat Larion Lopuhin nu-l fericea. Să fii zi şi noapte pe lîngă ţar nu era de şagă. Ce-o să mai aibă Almazka de întîmpinat!

Dar Almaz Ivanov o ducea bine. În ciuda tuturor prevestirilor și bîrfelilor, soarta îi hărăzise pe lîngă țar o slujbă ușoară. Se ospăta strașnic de la masa țarului — așa potîrnichi nu mîncase în viața lui. Vinurile străine dădeau ușurință gîndurilor. De dormit puteai să dormi cît poftești. Dar această viață nu ținu mult. Îndată ce ieșiră din Viazma și porniră spre Smolensk, trîndăvia diacului de sfat luă sfîrșit.

Pe drum țarul chemă în careta sa pe Almaz Ivanov și-i spuse pe scurt ce anume are de făcut. Lăsîndu-l să plece, îi făgădui să arunce cît de curînd o privire pe cele scrise de el.

Boierii de sfat care-l însoțeau pe țar se mirau: de ce oare îndată ce se oprește careta țarului și oștirea își așează tabăra, diacul se și apleacă peste pergamentele lui?

Începînd de la Viazma, Almaz Ivanov numai cu asta se îndeletnicea: scria veștile aduse de olăcarii călări, pe cai plini de spumă, de la voievozi și de la polcurile hatmanului Bogdan Hmelnițki.

Fără grabă, cu slove drepte, alerga pana lui de gîscă pe foaia galbenă de pergament. Avea ce scrie.

...La 4 iunie cel dintîi olăcar aduse vestea că îndată ce oștile de streliți se arătaseră în fața zidurilor Dorogobujului, șleahta și joimirii aruncaseră armele, iar tîrgoveții ieșiseră cu icoanele în întîmpinarea streliților și deschiseseră poarta orașului.

La 11 iunie streliții intrară în Nevel. La 14 iunie țarul, care și ajunsese în Dorogobuj, primi veste că orașul Belîi a fost cucerit. La 26 iunie un polc de călăreți cazaci dădu o luptă la rîul Kolodnaia, lîngă Smolensk. La 28 iunie țarul însuși își așeză tabăra lîngă Smolensk, în satul Bogdanov, iar la 29, adică a doua zi, boierul de sfat Grigori Pușkin îl firitisi pe țar, vestind că Poloțkul și-a deschis porțile în fața oastei de streliți. La 2 iulie un olăcar sosi în goana goanelor, aducînd un răvaș care vestea închinarea Roslavlului. La 5 iulie țarul porunci să se așeze tabăra pe dealul Devicia, la două verste de Smolensk. De aici el privi îndelung spre oraș prin ochiană. Boierii și voievozii stăteau tăcuți în spatele său. Țarul se sculă de pe scăunel și, fără să scoată o vorbă, plecă spre cortul său. Seara chemă pe boierii de sfat și pe voievozi, și în cort se ținu un sfat.

Dimineaţa, după acel sfat, oastea de streliţi împresură Smolenskul din toate părţile. Ţarul porunci să nu se tragă cu tunurile asupra oraşului, ci doar să se dea lupte pe cîmp şi să se scrie un răvaş căpeteniilor leşeşti, cerîndu-le să închine Smolenskul, vechiul oraş rus, milei ţarului Moscoviei, să nu se prigonească samavolnic oamenii ţarului şi să nu li se facă strîmbătăţi, altcum asemenea isprăvi vor fi socotite de către ţarul Moscoviei drept o obijduire a sa, şi cei vinovaţi de aşa ceva vor fi căzniţi cu moartea. In acelaşi timp au fost trimese, prin oameni de nădejde, răvaşe către locuitorii Smolenskului, fiind îndemnaţi să nu creadă vorbele şleahticilor şi să treacă sub ocrotirea ţarului.

Ca răspuns, tunurile de pe întăriturile Smolenskului începură să bubuie. Traseră toată ziua de 10 iulie, fără să pricinuiască vreo pagubă taberei ruseşti. Luni, în ziua a douăsprezecea a lunii iulie, prin poarta Smolenskului ieşiră cîteva sute de husari cu aripi de fier în spate şi începură să cheme la harţă pe cazacii de Don. Se porni un măcel crîncen, sîngeros, după care pe cîmp rămaseră mulţi husari descăpăţînaţi, şi mulţi cazaci ucişi.

Ţarul rămase foarte nemulţumit de aceste harţe şi porunci ca în viitor să nu se mai facă asemenea prăpădire de luptători, fiindcă din astfel de încăierări nu iese nici un folos pentru mersul războiului. Leşii ieşiră încă de cîteva ori pe poartă, chemîndu-i la harţă pe streliţi. Ii mîncau palmele pe streliţi şi pe cazaci, dar nimeni nu se lăsă ademenit, căci atunci nu numai cei neascultători ar fi fost osîndiţi la moarte, ci şi sotnicul sau polcovnicul lor ar fi fost aspru pedepsit.

Leşii îşi băteau joc. Strigau de pe întăriturî:

— Moscoviţi mişei, de ce nu ieşiţi la luptă?

— Balerci proaste!

— V-aţi speriat de cavalerii Rzeczei Pospolita!

— Aşteptaţi, curînd o să vină pan Radziwill, atunci o s-o luaţi la sănătoasa cu ţarul vostru cu tot!

Stolnicul Troekurov intră în fugă în cortul ţarului, se plecă, dîndu-şi cu pumnii în piept, şi se rugă de ţar să îngăduie oştenilor să se răzbune pentru vorbele de batjocură, să le tragă o papară panilor trufaşi. Dar ţarul nu îngădui. Zise:

— Legămîntul de încetare a focului de la Deulino şi rusinca de la Polianovka nu trebuiesc răscumpărate în felul acesta ! Nu te înfierbînta !

Troekurov ieşi din cortul ţarului fără să fi dobîndit încuviinţarea cerută.

La 20 iulie sosi vestea închinării Mstislavlului. Artamon Matveev veni în tabăra ţarului. Stătură amîndoi aplecaţi îndelung deasupra hărţii. La 24 iulie ţarul primi ştirea luării Disnei şi Druiei, iar la 2 august oastea streliţilor, împreună cu cazacii hatmanului Hmelniţki, alungă din Orşa pe joimirii lui Radziwill. Mulţi joimiri au fost luaţi prinşi şi Orşa căzu. Olăcarul care sosi cu această ştire aduse ţarului cheile Orşei.

Ţarul porunci să se trimeată al doilea răvaş căpeteniilor Smolenskului, ca să se închine la mila sa. De data aceasta, cînd se auzi drept răspuns bubuitul tunurilor leşti, ţarul porunci să se deschidă focul asupra întăriturilor, dar ferească dumnezeu să se tragă în uliţele oraului.

La 9 august veni un olăcar de la boierul Şeremetiev cu vestea luării oraşului Gluboki ; la 20 august a fost cucerit Ozerişce. În aceeaşi zi a sosit un călăreţ de la cneazul Alexei Trubeţkoi şi de la hatmanul de tabără Ivan Zolotarenko, aducînd ştirea nimicirii temeiului armiei lui Janusz Radziwill, hatmanul litvan al coroanei, la cincisprezece verste de tîrgul Borisov, nu departe de rîuleţul Şklovka.

Cu două zile înainte se aflase de căderea cetăţii Şklov. Cazacii ce-l însoţeau pe olăcar aduseră cu ei şi aruncară la pămînt, în faţa cortului ţarului, steagul, tuiul şi buzduganul hatmanului coroanei, pe care acesta, fugind, le părăsise cu ruşine în tabăra sa, deoarece abia scăpase el însuşi cu viaţă. Împreună cu steagul fură aduşi doisprezece reimentari leşi şi străini, care făceau slujbă în armia regească.

În aceeaşi zi a mai sosit în goană al treilea olăcar, vestitor al unei izbînzi a hatmanului de tabără Ivan Zolotarenko. Gomelul se închinase oastei lui Zolotarenko.

La 29 august Ivan Zolotarenko a luat prin năvală Cecersk, Novîi Bîhov şi Propoisk. Din porunca ţarului polcurile lui Zolotarenko porniră spre Smolensk.

Ţarul porunci să se scrie al treilea răvaş leahului Obuchowicz, căpetenia armiei din Smolensk, vestindu-l că,

dacă leşii nu vor închina steagul, ţarul va porunci să se dea năvală în oraş, şi atunci nu va fi cruţat nici un reimentar şi nici un joimir. Va fi mult mai cuminte ca armia să lase jos armele şi să părăsească oraşul, căci şleahta şi craii leşi au cotropit pe nedrept Smolenskul, acest oraş rusesc din moşi strămoşi, ocină a ţaratului Moscoviei.

Tîrgoveţii din Smolensk începură să fugă în mare număr din oraş în tabăra streliţilor. Fugarii se plîngeau de samavolnicia şleahticilor şi, ascultîndu-i, streliţii se aprindeau de o cruntă mînie. Mulţi strigau : „De ce batem pasul pe loc, cînd fraţii noştri ne mor în faţa ochilor ?“ Alţii bombăneau că boierilor puţin le pasă că norodul moare în robie. Aceste vorbe nelegiuite fură aduse la cunoştinţa ţarului, şi el ameninţă cu pumnul.

...In sfîrşit, voievodul Smolenskului, Filip Obuchowicz şi generalul Korff trimiseră un crainic să ceară încetarea focului. Stolnicii Ivan Miloslavski şi Semion Miloslavski, împreună cu Artamon Matveev, voievodul streliţilor moscoviţi, se întîlniră cu gheneralul Korff şi cu Filip Obuchowicz într-un loc pustiu, pe malul rîului Kolodnaia, ca să se tocmească asupra temeiurilor de încetare a focului.

Artamon Matveev spuse leşilor :

— Degeaba tărăgănaţi şi-i chinuiţi pe oamenii noştri. Vă strîngeţi singuri laţul de gît. Nu mai nădăjduiţi în Radziwill ! Iacă buzduganul lui ! — Matveev scoase din brîu buzduganul aurit. Ochii lui Korff ieşiră din găvane. — Radziwill al vostru a fugit cu ruşine, şi-a părăsit oastea şi polcovnicii. Doisprezece dintre ei se află prinşi în tabăra noastră. Dacă vreţi, puteţi să-i priviţi. Iacă, se încălzesc la soare în faţa corturilor.

Korff şi Obuchowicz se îndepărtară şi vorbiră ceva în şoaptă. Apoi se întoarseră la voievozii moscoviţi şi spuseră :

— Daţi-ne o zi de răgaz. Ne vom sfătui cu reimentarii noştri cum să facem. In noaptea aceasta, nu vom trage şi vă rugăm să faceţi şi domniile voastre la fel.

Voievozii încuviinţară. Să fie şi aşa. Dar dacă pînă a doua zi la prînz leşii nu vor închina armele, oastea ţarului va porni la luptă şi atunci toţi joimirii şi toţi reimentarii vor fi socotiţi drept pradă de război, urmînd a se purcede cu ei după legile războiului — şi cum anume, despre aceasta nu trebuie să se mai deie lămuriri.

Noaptea, streliţii începură să se gătească de năvală. Cercetaşii, care se strecurau pînă sub zidurile oraşului, auziră înlăuntru ţipete şi ceartă. În tabăra streliţilor veniră în fugă băştinaşi din Smolensk. Aceştia povestiră că Obuchowicz şi gheneralul Korff sînt cuprinşi de o mînie cumplită. Popii şi călugării catolici îngroapă în pămînt odoarele bisericeşti. Printre tîrgoveţi umblă zvonuri că, fără osebire de vîrstă şi stare, streliţii îi vor lega pe toţi la stîlpii nelegiuirilor şi-i vor bate cu bîtele...

În zorii zilei, în pofida lui Obuchowicz şi Korff, tîrgoveţii şi pospoliţii se năpustiră asupra gvardiei, deschiseră porţile şi ieşiră cu steaguri în întîmpinarea polcurilor de streliţi. Pe întăriturile cetăţii începură să sune trîmbiţele. Gheneralul Korff fu silit să poruncească a se ridica steaguri albe pe turnurile castelului.

Smolenskul a fost dezrobit la 23 septembrie 1654.

Ţarul Alexei Mihailovici încălecă şi, împresurat de voievozii şi de boierii de sfat, se urcă pe dîmbul Severskaia. De acolo se vedea ca în palmă tot ce se petrece în oraş.

Boierilor săi de sfat şi voievozilor, ţarul le spuse:

— Trăim clipe de slavă... Astăzi am spălat pata ruşinoasă a înţelegerii de încetare a focului de la Deulino. Neînfrînt este duhul rus, nebiruită este oastea rusă.

În cinstea ţarului, toată tabăra streliţilor vuia de bubuitul tunurilor, de trîmbiţările necurmate ale surlelor, care se înălţau de pe întăriturile cetăţii. Darabanele răpăiau în polcurile cazacilor.

Căpeteniile leşeşti se apropiară pe jos de dîmbul Severskaia şi puseră la picioarele calului ţarului Alexei Mihailovici steagul oraşului Smolensk, cu herbul regelui Jan-Kazimir pe cîmp albăstriu deschis şi alb. Obuchowicz şi Korff întinseră pe o tipsie de aur cheia oraşului Smolensk.

Artamon Matveev, voievodul streliţilor moscoviţi, luă cheia de pe tipsie şi o dădu ţarului.

În aceeaşi seară, în cortul în care se ospăta ţarul, a fost dată o masă cu prilejul dezrobirii Smolenskului. La această masă, la loc de cinste, de-a dreapta ţarului, stătea hatmanul de tabără Ivan Zolotarenko şi de-a stînga — Artamon Matveev. Mai erau mulţi boieri de sfat — cneazul Alexei Trubeţkoi, Şeremetiev, Miloslavski, Morozov, Puşkin, cneazul Odoievski — şi alţi dvoreni şi stolnici, care se aflau în tabără.

Țarul Alexei Mihailovici ridică pocalul în sănătatea voievodului Ivan Zolotarenko — hatmanul de tabără al oastei căzăcești :

— Să nu facem de rușine niciodată armele noastre și să sporim mereu biruințele noastre asupra crîncenilor vrăjmași ai norodului rus. De astăzi înainte, cîtă vreme se vor afla sub același schiptru toți oamenii ruși, orice încercare a dușmanilor noștri va rămîne fără izbîndă.

Țarul gustă puțin vin din pocalul de aur și-l întinse lui Zolotarenko.

A doua zi i se înmînă hatmanului de tabără cin de boierie și i se dădu hrisov pentru moșii.

La 28 septembrie țarul cinsti pe esaulii și pe sotnicii oastei căzăcești și multora dintre ei le dărui cin de boierie pe veci, și moșii, iar seara, în dangătul clopotelor care vuia din toate bisericile Smolenskului, țarul intră în oraș.

In urma lui veneau, pe cai împodobiți falnic cu aurării, boierul de sfat Miloslavski, Artamon Matveev, voievodul streliților, hatmanul de tabără Ivan Zolotarenko și cneazul Alexei Trubețkoi. Iar după ei, la zece pași, călcau, îmbrăcați în caftane cusute cu argint, cu sînețele în mîini, streliții din cel dintîi polc al țarului și cazacii din polcul de la Korsun.

La 5 octombrie, țarul Alexei Mihailovici porni de la Smolensk spre Viazma.

Pe vremea cînd țarul și oastea sa se aflau la Smolensk, în Moscova zbucni ciuma. Voievodul Moscovei, cneazul Mihailo Petrovici Pronski, scria țarului că boleșnița fusese adusă la Moscova cu mărfuri de neguțătorii străini din Șvezia, și că molima era atît de năprasnică, încît nu putea fi stăvilită nicicum. Iar faptul că oamenii începuseră să moară cu duiumul era folosit de felurite iscoade, leși și șvezi, pentru urzelile lor tîlhărești. Prin biserici și crîșme se spunea : dacă țarul nu ar fi plecat cu oastea la război pentru cercași, n-ar fi zbucnit ciuma, căci năpasta a venit din țara cercasă. Și mulți dădeau crezare acestor răufăcători.

Pentru ca ciuma să nu ajungă la oaste, s-a dat poruncă să se puie pază de nădejde pe toate drumurile care ieșeau din Moscova. Iar la Moscova — în Kremlin, în palatele țarului și la Despărțămîntul vistieriei — ușile și ferestrele să fie zidite cu cărămidă și humuite ca să nu pătrundă vîntul înăuntru ; s-a mai poruncit ca oamenii rămași în

viață prin casele unde s-a ivit ciuma să nu fie lăsați să iasă în drum, iar acele case să fie închise și puse sub pază. Potlogarii, răufăcătorii, iscoadele și alți trepăduși și uneltitori să fie duși la Despărțământul nelegiuirilor, să fie bătuți fără cruțare cu vergi și să fie cercetați, aflîndu-se cine i-a îndemnat să spună acele vorbe nelegiuite, potrivnice lui dumnezeu, despre măria sa și despre țară, iar după aflarea acestora să fie căzniți cu moartea.

Cneazul Mihailo Pronski îi scrisese țarului încă în septembrie: iscoadele dăduseră în vileag la cercetări că ei fuseseră învățați să spună acele vorbe nelegiuite în mahalaua nemțească și că el, boierul, poruncise ca acea mahala să fie bine închisă, ca să nu fie slobod nimeni să intre și să iasă de acolo.

...Sosind la monastirea Kaleazin unde se așezaseră rudele țarului, ca să se păzească de ciumă, țarul află că muriseră de ciumă cneazul Mihailo Pronski și cneazul Hilkov, pe lîngă mulți alți voievozi și sotnici, neguțători și diecі, care rămăseseră la Kremlin cu treburile țării...

La sfîrșitul lunii octombrie, ciuma începu să dea înapoi.

Înainte de a pleca la Moscova, sosi călare un olăcar trimis de boierul Vasili Petrovici Șeremetiev, aducînd vestea luării orașului Vitebsk.

...La Izmailovo, în apropiere de Moscova, Afanasi Lavrentievici Ordîn-Nașciokin, cetind cele scrise de diacul de sfat Almaz Ivanov, porunci ca pergamentele să fie legate în scoarțe de safian și-l pofti pe diac la el la masă, lăudîndu-l îndelung pentru cele ce scrisese.

13

La Moscova vuia sărbătorește dangătul clopotelor din toate soboarele și bisericile. În biserica Preafericitului Vasili, de față cu o mare mulțime de oameni, patriarhul Nikon sluji o liturghie în cinstea biruinții asupra papistașilor și a întoarcerii străvechiului oraș Smolensk cu multe alte așezări rusești, în totul două sute, la sînul țării moscovite.

Nikon ură mulți ani de viață țarului Alexei Mihailovici și hatmanului Bogdan Hmelniţkī, care alipise Moscoviei, pentru vecii vecilor, străvechea țară cercasă pravoslavnică,

sub mîna ţarului moscovit şi izbăvise credinţa şi slobozenia oamenilor din ţara Kievului de jugul iezuiţilor, al prigonitorilor credinţei şi dreptăţii, ce uneltiseră să smulgă din rădăcini tot norodul pravoslavnic.

În biserică stăteau la loc de cinste, printre boieri şi voievozi vestiţi, mari soli ai hatmanului : Siluian Mujilovski, Ivan Bohun şi Lavrin Kapusta. Solii ascultau cu luare aminte vorbele patriarhului şi băteau metanii în faţa icoanei mîntuitorului, cel născut iar nu făcut. Apoi, în văzul tuturor boierilor de sfat, li s-a arătat o mare cinste, fiind blagosloviţi de patriarhul bisericii pravoslavnice şi lăsaţi să-i sărute mîna. După slujbă, solii au fost poftiţi la masă în încăperile patriarhului.

Siluian Mujilovski, Ivan Bohun şi Lavrin Kapusta fură primiţi a doua zi de ţar. Erau de faţă Ordîn-Naşciokin, cneazul Prozorovski, boierul Buturlin şi Artamon Matveev, voievodul streliţilor.

Solii rugară preaplecaţi pe ţar să poruncească oştirilor sale să ducă mai departe lupta împotriva şleahtei leşeşti şi să pornească oşti şi spre miazăzi. Totodată solii rugară să fie trimise în Ucraina făină şi felurite crupe, întrucît, din pricină că ogoarele n-au prea rodit, lumea din satele şi tîrgurile din ţinutul Bugului şi al Desnei îndură mari lipsuri. Boierii de sfat au hotărît să trimită din hambarele ţarului douăzeci de chervane cu grîne măcinate, iar negustătorilor să li se poruncească să care fără întîrziere şi grăunţe şi crupe.

Solii au mai vestit că noul han al Krîmului, Mahomed Ghirei, nu va porni deocamdată cu urdia, şi că tocmai acuma este clipa potrivită pentru a lupta împotriva Rzeczei Pospolita.

Lavrin Kapusta aduse la cunoştinţă încă o treabă de stat foarte însemnată, care a fost ascultată cu multă luare aminte, atît de boierii de sfat cît şi de ţarul însuşi.

Lavrin Kapusta fusese în toamnă ca sol al hatmanului la Ţarigrad şi cît a stat acolo, două săptămîni, a aflat următoarele : craiul şved Carol-Gustav a trimis divanului sultanului, prin împuternicitul său, o epistolă în care stătea scris sfatul său de monarc, ca sultanul să-şi împreune oştile cu cele şvedeze, olandeze, englezeşti şi franţuzeşti împotriva vrăjmaşului lor cel de credinţă grecească.

— Este bine cunoscut, — zise Lavrin Kapusta, — că divanul ar dori să facă aşa ceva, dar aşteaptă clipa potri-

vită. Sfetnicii sultanului fac toate sforţările ca să cîştige de partea lor pe hospodarul Moldaviei şi pe acela al Valahiei, dar hatmanul Hmelniţki s-a înţeles cu hospodarul Valahiei ca să-şi trimeată cît mai grabnic solii săi la ţar, cerînd ca ţarul să ia Valahia sub oblăduirea sa ; acelaşi lucru va cere hatmanul şi la vorbirile cu hospodarul Moldaviei. Iar în ce-l priveşte pe Rakoczy, voievodul Transilvaniei, acesta stă numai la pîndă ca să sară cu oştile sale acolo unde treaba stă prost, spre a-şi smulge pentru sine o bucată. El nu poate fi crezut, fiind un mincinos şi un făţarnic.

Lavrin Kapusta vorbea încet, dar cu tărie. Ordîn-Naşciokin rămăsese nemişcat în jeţul său adînc, cu ochii aţintiţi spre obrazul uscăţiv al atamanului tîrgului Cehrin. Sticlindu-şi ochelarii, Prozorovski asculta cu mare luare aminte.

Cînd Kapusta tăcu, începu să vorbească polcovnicul Ivan Bohun.

— Tocmai acuma, cînd vrăjmaşii uneltesc în tot felul pentru a obijdui şi a păgubi ţara noastră, trebuie să lovim dinspre miazăzi în panii-leşi. Încă din toamnă armia lui Potocki a fost înfrîntă temeinic. Dacă vom porni la luptă primăvara devreme, vom ajunge repede la Varşovia şi acolo vom sfîrşi lupta.

Cuvintele lui Bohun plăcură boierilor de sfat. Înţelepte, vitejeşti vorbe rostise viteazul polcovnic. Artamon Matveev sprijini şi el cu tărie acest gînd. Altfel nici n-ar trebui să fie. Şi el se uită semeţ la boieri, cetind în privirea ţarului Alexei încuviinţarea vorbelor rostite de polcovnicul hatmanului.

Ordîn-Naşciokin îşi drese glasul şi-şi ridică privirea spre ţar. Alexei dădu din cap :

— Vorbeşte.

— Noi, la Moscova, am aflat, — începu să vorbească cu glas răguşit Ordîn-Naşciokin, — că craiul şvezilor, Carolus, ţinteşte să stăruie pe lîngă hatman şi pe lîngă nacealnicii săi să rupă legămîntul de la Pereiaslav şi că a şi trimes soli la hatman.

— La noi n-au fost solii şvezi, — răspunse cu hotărîre Mujilovski, — iar dacă ar fi venit, am fi scris despre aceasta la Moscova. A ne despărţi de Moscova — ar însemna să ne aruncăm scumpa noastră ţară într-o mare ruşine, în ghiarele unei morţi crunte ! Cine nu înţelege acum

acest lucru în țară la noi ?! Numai tîlharii și răufăcătorii, vînzătorii credinței și ai țării nu înțeleg. Iar dacă se vor găsi oameni care vor nutri măcar astfel de gînduri, hatmanul a poruncit demult ca asemenea ticăloși să fie căzniți, fără cruțare, cu moartea, făcînd acest lucru cunoscut întregului norod, ca alți tîlhari să nu mai fie ispitiți să făptuiască atare fărădelegi împotriva țării.

Glasul lui Siluian Mujilovski răsuna puternic și aspru sub bolțile înalte ale palatului.

— Bine spus, bărbătește! — lăudă Alexei Mihailovici vorbele solului.

— Îmi îngădui să spun, — adăugă Lavrin Kapusta, — că uneltirile regelui Șveziei ne sînt cunoscute și nu vor scăpa privirilor noastre. Pentru asta avem oamenii noștri credincioși la Stockholm, în stolița regelui șved.

— Bine, bine! — rosti Alexei Mihailovici.

Trimișii hatmanului rămaseră la Moscova o săptămînă. Au vorbit deosebit și despre moșiile nacealnicilor hatmanului. Cu prilejul acesta aflară că Vîgovski scrisese de cîteva ori țarului epistole, rugîndu-l să-i dăruiască noi moșii, pentru sporirea avutului său de mare diac, întrucît mulți trimiși și neguțători străini, care sosesc la Cehrin, sînt ținuți pe socoteala sa, iar din pricina războiului vechile moșii s-au părăginit și nu-i mai aduc foloase.

— Minte, — îi spuse rîzînd Bohun lui Artamon Matveev, — el e mai mult neguțător decît oștean. E vădit, voievoade. Nu trebuia să i se dea nimic.

— Acu e tîrziu! — zise Matveev dînd mîinile înlături. — Însuși Buturlin i-a vorbit țarului. El se arată binevoitor și prietenos față de Vîgovski.

Noi moșii au fost date cu hrisov, din porunca țarului, polcovnicilor Zolotarenko, Pușkar, Teteria, Nosaci, Bogdanovici-Zarudnîi, Sulima, Polubotok, Bohun, Gluh, Lesnițki, Mujilovski și Kapusta. Pentru buzduganul hatmanului a fost scrisă starostia Cernigov, înafară de toate celelalte moșii care fuseseră întărite mai demult.

Boierii de sfat au căzut la învoială cu trimișii și au scris în legămîntul de la Pereiaslav că, oamenii țarului, fără osebire de slujbe și de cinul lor, dar mai cu seamă țăranii, care vor fugi în tîrgurile și în satele cercase ale țarului, sau la Sici, să fie prinși și trimeși înapoi, în Moscovia.

Lavrin Kapusta, atamanul Cehrinului, a luat la cunoștință plîngerea polcovnicului de streliți Ziegler, că oșteanul Steopka, pre nume Ciuikov, l-a făcut de ocară, în cin-

stea lui de boier, lovindu-l cu pumnul, că tîlharul se ascunde în tabăra nizovenilor lui Guleai-Den și că acest fugar să fie oprit și trimes la Moscova, la Despărțămîntul streliților.

Însuși Ziegler a venit la Lavrin Kapusta, în palatul soliei. Ședea pe laviță, stacojiu, pufăind și holbîndu-și ochii bulbucați spre Kapusta. Parcă ar fi vrut ca acesta să-l scoată din buzunar pe acel oștean Ciuikov.

Kapusta făgădui să-l găsească pe oșteanul fugar și, dacă el se află într-adevăr prin tîrgurile cercase, va fi adus la Moscova fără întîrziere. Iar dacă a fugit la Niprul de jos, va fi greu...

Cînd Kapusta îi spuse lui Artamon Matveev că Ziegler venise la el, Matveev dădu din umeri:

— Naiba să-l ia! Acum n-avem vreme să-i căutăm oșteanul. Asemenea fugari o să fie mulți și la voi și la noi. Le venim noi de hac după război. Iar pe Ziegler nu-l cred și nu am nici o prețuire față de el. La război nu-l trimetem, căci am aflat că dă cam des pe la solul Sveziei... Iată ce cîine!

Solilor li se făgădui că în curînd vor fi trimese în Ucraina patruzeci de tunuri noi, cu ghiulele și podvezi de pulbere; cît mai grabnic spre miazăzi pentru sporirea oastei de streliți, care se și află în preajma Ohmatovului și a Fastovului.

Înaintea plecării, solii stătură de vorbă în taină cu Ordîn-Nașciokin și cu Prozorovski.

Afanasi Lavrentievici Ordîn-Nașciokin vorbi deschis:

— Legăturile cu șvezii sînt un joc primejdios. Firește, să le iscodim țelurile este o treabă bună, dar te poți frige.

Tăcu cu tîlc, ca și cum ar fi vrut să apese asupra însemnătății celor spuse și adăogă:

— N-o să dăm crezare pîrelor și clevetirilor de tot felul. Dar rogu-vă a avea în vedere că, atunci cînd cade picătură după picătură, se macină și o piatră...

Solii se priviră. Cine să răspundă? Mujilovski înțelesese — el trebuia s-o facă. Începu pe îndelete:

— Ne e cunoscut faptul că șvezii vor să-l doboare pe Jan-Kazimir. Aceasta nu-i un rău acuma.

— Doar acum, boierule sol, — zise cneazul Prozorovski.

— Da, — încuviință Mujilovski, — iar ce va fi în viitor, ce se va întîmpla, la aceasta ne vom gîndi cu rîvnă în folosul nostru al tuturor.

— Şvezii au un singur gînd, îl văd ca în palmă, — spuse Ordîn-Naşciokin hotărît. — La miazănoapte nu au avut noroc, aşa că vor să încerce la miazăzi. Vor străbate prin Lehia spre Ucraina şi de acolo spre Moscovia. Asta o văd limpede.

Mujilovski se lăsă pe spătarul jilţului, privind mirat spre boier. Îl izbise faptul că Ordîn-Naşciokin privea atît de departe. Dar şi hatmanul vorbea adeseori... Şi el se grăbi să spună :

— Cinstite boier, hatmanul Bogdan a rostit aceleaşi gînduri nu demult, spunînd că, de vreme ce cunoaştem acest lucru, trebuie să ne străduim a afla amănunţit toate ţelurile regelui Şveziei.

— Dacă vor sosi la voi soli şvezi, nu trebuie să staţi de vorbă cu ei, ci să-i trimeteţi la Moscova, — zise cneazul Prozorovski.

Ordîn-Naşciokin întări :

— Da, cinstiţi soli. Şi dacă izbutiţi să aflaţi vreo urzeală a şvezilor, aceasta va fi de mare folos.

— Cred c-o să izbutim, — zise Kapusta. — Avem noi omul nostru la Stockholm.

— Cinstiţi soli, — glăsui vajnic Ordîn-Naşciokin, — văd că sînteţi oameni cu cap înţelept de ocîrmuitori, cu minte limpede şi gînduri bune faţă de marea noastră ţară, faţă de credinţa noastră pravoslavnică, şi de aceea vreau să ştiţi că atunci cînd şvezii vor ţinti să subjuge Lehia, asta nu va fi tocmai la îndemîna ţării noastre, a tuturor oamenilor ruşi.

Bohun era cît pe ce să strige de mirare : „De ce ?“ Dar întrebarea muri pe buzele sale. Mujilovski începea să priceapă. Iar Lavrin Kapusta putea chiar în clipa aceea să urmeze gîndul boierului.

— Să privim înainte ! Aceasta nu ne va împiedica, ci ne va uşura înţelegerea treburilor politiceşti din Evropa. Cu cît va cotropi Şvezia mai multe ţări, cu atît va cîştiga mai mulţi oşteni şi bani pentru prădăciuni şi războaie. Împingînd Rusia de la Marea Baltică, ei ţintesc să se aşeze şi la Marea Neagră. Cu turcii duc doar un joc viclean. Nu li se poate da crezare nici unora, nici altora. Norodul leşesc, boieri soli, s-a săturat pînă în gît de electorii nemţi şi de craii din neamul Wasa. Dacă norodul leşesc va vroi să se războiască cu şvezii, de ce să-l împiedicăm de la aceasta ?

— Am să întreb deschis, — zise Mujilovski, — cînd regele Rzeczei Pospolita şi senatorii vor cere pace ţarului şi boierilor de sfat, oare nu ne veţi părăsi ?

— Cum se poate să vă gîndiţi măcar la aşa ceva ? — zise Ordîn-Naşciokin, ridicîndu-se chiar din jeţ. — Luaţi aminte : din ziua Radei de la Pereiaslav ţarul îşi scrie stepena sa în toate ţările străine : „Ţarul Moscoviei, avtocratorul Rusiei Mari şi Mici..." Niciodată nu vor vedea vrăjmaşii Moscovia lepădîndu-se de fraţii ei de credinţă şi de sînge ! Niciodată ! Dacă cineva răspîndeşte astfel de zvonuri la voi, atunci acesta este un vicleşug duşmănos. Mulţi vrăjmaşi din ţările străine doresc să ne dezbine. Înfrăţirea noastră înseamnă moartea lor, iar pentru toţi oamenii ruşi de pe pămînturile noastre — viaţa !

...Şi totuşi, după ce şi-au luat rămas bun ca nişte fraţi, după ce au fost primiţi pentru plecare de ţar şi de patriarh, şi au fost petrecuţi cu mare cinste, solii hatmanului porniră la drum cu simţămîntul că în privinţa trebilor şvedeze în inimile boierilor de sfat era semănată sămînţa neîncrederii faţă de Cehrin. Dacă Bohun şi Mujilovski erau gata să creadă că această neîncredere e vremelnică, că se va spulbera, Lavrin Kapusta îşi dădea seama că cineva s-a îngrijit bine pentru a-i încredinţa pe boieri de făţărnicia hatmanului.

Cu această neliniştе în inimă se întoarse Kapusta împreună cu tovarăşii săi la Cehrin.

Aici nu-l găsiră pe hatman. Demian Lisoveţ îi vesti că se îmbolnăvise şi plecase duminică dimineaţa la Subbotov. Solii se sfătuiră şi hotărîră să plece la el.

14

In acele zile, îndată ce omătul se aşternu pe pămîntul ferecat de cea dintîi geruială şi se făcu drum de sanie, din Moscova, din Tula, din Kaluga şi Briansk porniră spre Ucraina noi polcuri de streliţi, cu un mare număr de tunuri. Caii voinici îi duceau uşor pe călăreţi. Copitele potcovite ţăcăneau răsunător pe pămîntul îngheţat bocnă.

Spre Ucraina mai porniră nenumărate chervane cu făină, sare, şi tot soiul de crupe. Afară de cele duse din porunca ţarului, multe podvezi erau cărate de neguţători

din Moscovia, pe socoteala lor. Făina adusă din țara Moscoviei se și afla în prăvălii la Konotop, Pereiaslav, Kiev, Uman și în alte orașe.

Peste tîrguri și sate, peste întinderile Stepelor Sălbatice, peste șleahuri și drumeaguri, se așternuse o nea gingașe, pufoasă, și pentru întîia oară, după mulți ani, în casele învelite cu șiță sau cu paie nu se cuibărea spaima că joimirii vor tăbărî ca lăcustele și vor cere biruri pentru Potocki, pentru Kalinowski, pentru senatori și pentru rege. Întîia oară, după mulți ani, maica putea acum să-și legene în liniște pruncul, fără să pîndească dacă nu se aude cumva sălbaticul strigăt „allah!" al tătarilor.

În toamna aceea, deși era război, pe pămînturile dinlăuntrul țării s-au secerat grînele. Mulți flăcăi și fete au făcut nunți. Apoi bărbații își lăsară tinerele neveste și plecară iară la oaste. Trecuseră demult zilele colindețelor prin sate și prin tîrguri. Și viața își urma molcom vadul ei, măcar că fiecare își avea nevoile sale, necazul său. Și cum să nu fie hărțuiți de nevoi pospolitii? E drept, șleahta leșească nu mai era, iezuiții se temeau să scoată capul din bîrlog. Uniații parcă ar fi pierit. Tătarii se mistuiseră dincolo de Perekop. Leșii stăteau pe pămînturile coroanei. Parcă ar fi fost bune toate. Însă colindele erau colinde, nunțile — nunți, dar birul pe suflete, văcăritul, pomăritul, pășunatul, și ici colo dijma pentru ghindă și dajdia pentru poduri și pentru cărăușie — trebuiau plătite!

Oamenii murmurau:

— Iacă ce repede se boieresc sotnicii, esaulii și polcovnicii!

În biserici popii povățuiau:

— Așa a lăsat dumnezeu. Asta-i de cînd lumea.

Unii se împăcau ușor, alții își tăinuiau adînc în inimă năduful. Iar care era mai oropsit, aștepta vremea prielnică s-o întindă spre Niprul de jos... Dar nu le dădea mîna tuturora să facă așa ceva. Mulți aveau neveste și copii. Cum să-i lași? Or să moară de foame! Doar ești om, nu fiară, și nici bizurman, pentru care nevasta și copiii nu înseamnă nimica.

Satele în care pospolitii aveau duhul mai răzvrătit se mișcau cu fereală... Ici aprindeau sălașul unui sotnic boierit, colo spăimîntau trăgînd focuri în oblonul de stejar, sau luau din hambar grîne — nu chiar pe toate, ci ome-

neşte — jumătate pentru sine, jumătate pentru pan, că doar erau strînse de pospoliţi, nu de pan...

Mîntuirea de samavolniciile şleahticilor se afla la oaste. Bine că era nevoie de mulţi oşteni.

— Dar ce o să fie cînd o să se sfîrşească războiul? — se întrebau cei iscoditori.

Moş Lîtka din Baigorod asculta şi el asemenea întrebări, la care dădea un răspuns isteţ. Zicea:

— După ce-om mîntui cu războiul şi-om pune la pămînt şleahta leşească, ne-om duce laolaltă tot norodul la hatman şi ne-om închina la picioarele lui: „Aibi bunătatea şi porunceşte sotnicilor, esaulilor şi polcovnicilor tăi — să nu-i mai bealească pe pospoliţi...“

— Întocmai. Deschide-ţi punga pentru bunătatea hatmanului, ca să ai unde s-o pui, — zise cu mult înţeles Logvin Rakitnîi.

Oamenii murmurau în tot felul, în tot chipul.

...Nici la baia de fier din Veprik, de pe malul rîului Gnilopeat, ţinută cu cheltuiala neguţătorului Garmaş, nu erau toate bune. Multă bătaie de cap avea pan Garmaş cu acel Demid Pivtorakojuha. Priceput în topitul fierului, cum nu găseai altul, de l-ai fi căutat cu lumînarea. Dar aşa de fudul, că-ţi amintea de un pan şleahtic. Logofătul Fedko Medved se plînsese şi se tînguise nu odată că acel Pivtorakojuha, împreună cu Grigori Okun chiorul şi cu golanul acela de faur de arme Steopka Ciuikov, atîţa pe băiaşi, pe cuptorari şi pe tăietori la fapte tîlhăreşti împotriva stăpînilor.

Dacă ar fi avut cu cine să-i schimbe, Danilo Garmaş i-ar fi gonit, zău, pe mişei. Dar cum să-i goneşti? Pe acel Pivtorakojuha îl cunoştea chiar hatmanul. Şi apoi s-ar fi dus să muncească la stăpînul altei topitorii — şi cu cît ar fi fost mai bine pentru acesta, cu atît mai rău era pentru Garmaş.

La sfîrşitul acelui an, hatmanul ridicase tot fierul din topitorii. Slujbaşii îl adulmecaseră ca nişte copoi peste tot, pe unde îl pitiseră stăpînii băilor. Dar Garmaş tot avusese noroc. Zicînd că le duce spre vînzare la cancelaria chervanelor, cărase în altă parte, la oameni de încredere, vreo zece mii de puzi. Bănişori buni îi plătise pentru acel fier hatmanul litvan Janusz Radziwill. Dar pentru tamja asta trebui să-i mulţumească neguţătorului Vinnius, nu numai cu vorbe bune, ci şi cu aur... Dacă ar afla despre

asta Lavrin Kapusta — Garmaş şi Fedko Medved, logofătul de la Veprik, n-ar scăpa de streang.

Şi din nou se ivi un şleahtic al lui Radziwill, venit de pe lîngă Vilno : cerea fier — l-ar fi luat cu amîndouă mîinile. Firește, hatmanul litvan fusese înfrînt. Tunurile le pierduse. De ghiulele ducea lipsă. Avea mare nevoie de fier. Garmaş făgădui şleahticului că-i va da poruncă lui Fedko Medved să facă rost pentru vînzare de alt fier.

Fiecare cu ale sale. Părea că popii se mai liniştiseră oleacă. Pospoliţii începeau şi ei să se astîmpere. Iosif Trizna trimise hatmanului, la Subbotov, din prisaca sa două butoaie cu miere bună, şi un cal arab, pe care i-l dăruise şi lui mai înainte un episcop grec. Numai Silvestr Kossov nu se lăsa. Dar acesta era în mîinile hatmanului. Epistolii de ale lui, scrise către Johannes Torres, prinse în drum de oamenii lui Kapusta, erau păstrate într-un sipet ferecat, în cancelaria hatmanului din Cehrin. Mai era vreme să fie scoase la lumină. Nu vor putrezi, nu vor arde în sipet. Nu !

Parcă toate mergeau cum trebuie, cum se rînduiseră dinainte, şi totuşi Hmelniţki nu se simţea pe deplin liniştit. Panii şleahtici fugiseră pe pămînturile coroanei. Adunau puteri pentru un nou război. De aceea trebuia ca şi el să întărească, să-şi rostuiască o nouă oaste, să ţină polcurile gata de luptă. Avea cu ce să-şi bată capul. În ţară nu mai mirosea a uniaţi şi a iezuiţi. Deşi într-adevăr, ici şi colo, cînd şi cînd, Kapusta, ca un pescar priceput, îi mai prindea în năvod.

Dar lucrul de căpetenie, care-l bucura pe hatman, era faptul că pentru întîia oară, după mulţi ani, Ucraina nu mai trebuia să se milogească pe lîngă regele Rzeczei Pospolita, pe lîngă hanul tătar, sau sultanul turc... Asta însemna mult ! Ce mai trebuia ?

...Hmelniţki se afla la Subbotov de trei zile. Inima lui clocotea de mînie. Solii aduceau veşti bune, dar aici, în ţară, gloatele iar se frămîntau. Ce mai voiau ? Bizurmanii blestemaţi nu mai cutezau să se arate în Ucraina. Plugarii, semănătorii, secerătorii ieşeau în stepă fără teamă. Amenință pe cineva nevăzut, de dincolo de fereastră. Strecură printre dinţi :

— Samavolnicii ! Zănaticii !

Îşi aţinti privirea mînioasă spre masa pe care se aflau vrafuri de suluri cu cereri ale şleahticilor, care se plîn-

geau că pospolitii nu se supun; alături de ele (acestea şi mai multe!), zeci de jalbe mîzgălite, ale pospolitilor. Strigătul lor pornea din adîncul inimii. „Milostiveşte-te — se tînguiau — struneşte-ţi nacealnicii! Cer dări multe, de nu mai poţi răsufla."

Acum ar fi trebuit să te uiţi numai înainte, fără să-ţi întorci privirea peste umăr, şi iată că erai nevoit să ai grijă de ce-i în spate şi înlături, dar mai ales de ce se petrece sub picioarele tale. Iată ce griji!

Şi în calea lui stătea iar Roma, cu haita ei de iezuiţi. Mare bătaie de cap le dăduse el papei şi nunciului său din Varşovia, tuturor acelor episcopi, arhiepiscopi, cardinali-primaţi, preacucernicilor priori şi pateri. Se spunea că rugăciunea de dimineaţă din mînăstirile iezuite începe prin cererea unei morţi năpraznice pentru el, iar seara sfîrşeşte cu aceleaşi cuvinte.

Acest gînd îl făcu să rîdă. Ei se rugau şi în vremea asta el îşi îndeplinea menirea sfîntă, pentru norodul rus, pentru scumpa lui ţară. Rîsul i se pierdu sub mustăţi. Iezuiţii blestemaţi nu se rugau numai! Iată, i-l vîrîseră chiar în suflet pe iezuitul acela de Toma Kekerolis. Lavrin Kapusta îşi bătuse capul cu el două săptămîni pînă l-a făcut să vorbească cîte trebuie. Dăduse în vileag asemenea lucruri, că şi acum îl treceau fiorii. Trebuise să-i scurteze viaţa acelui Kekerolis, al cărui nume adevărat era Jan Szewczyk.

Dar cine trimetea pîri împotriva lui boierilor la Moscova? Cine le împuia capul cu minciuni? Mîna lor drăcească. De ar putea descoperi năpîrca aceea care se linge cu iezuiţii, care şi-a vîndut sufletul diavolului...

...Noaptea îşi călătorea vălurile de întuneric dincolo de zare, şi el nu putea încă să se liniştească. Se plimba mereu prin încăperea largă, cu covoare pufoase. Pufăia din lulea şi sufla rotocoale de fum spre grinzile tavanului. Se lumina de ziuă, dar el tot nu stingea lumînările din candelabre.

Avea la ce să se gîndească, avea de ce să se plîngă. Şi se frămînta că nu le poate face singur pe toate. Şi trebuia să se îngrijească de toate singur. Odinioară, inima lui îndura uşor şi supărarea, şi nedreptatea, şi jignirea grea — le învingea pe toate. Acum inima îi slăbise. Parcă i-ar fi pus cineva alta în loc. Dar nu! Prostii! Nu-i pusese nimeni alta în loc, ci anii îşi săvîrşeau meni-

rea lor nimicitoare. Anii treceau şi vîrsta creştea, scurtînd calea spre ziua aceea, la care omul nici nu vrea să se gîndească, alungînd de la sine gîndul înfiorător. Dar ziua aceea îşi vestea ea însăşi sosirea : ba încleşta inima cu o ghiară nemiloasă, ba îţi oprea sîngele să curgă cum trebuie, ba îţi năpădea cugetul de mîhnire...

Încă la Cehrin, stăpînindu-şi deznădejdea de o clipă, se uita învingător la nacealnicii care se aflau în cameră. Îi vorbea lui Bohun, lui Kapusta, lui Mujilovski, lui Ivanici, lui Nosaci, lui Vîgovski :

— Nu-mi voi cruţa viaţa ca să-mi văd ţara fericită şi slobodă, şi nici pe voi, oricare ar fi acela, nu vă voi cruţa, dacă vă voi descoperi cu vreun gînd ticălos faţă de ţara noastră şi de slobozenia norodului... — Ridicase pumnul şi rostise ameninţător cu glasul lui gros : — Băgaţi de seamă ! Voi tăia capete fără milă !

Polcovnicii ştiau prea bine că acestea nu erau cuvinte deşarte, nu erau ameninţări goale. Şi în aceeaşi zi iscăli cîteva universale de supunere pentru pospoliţii din polcurile Belaia Ţerkov şi Mirgorod, faţă de panii Razdolnîi şi Zimenko, şi porunci pedepsirea răzvrătiţilor din satul Mostişce, de pe malul rîului Irpen, pentru cotropirea pămînturilor monastireşti.

...Urmînd porunca hatmanului, polcovnicii se împrăştiară pe la polcuri, spre a rîndui oastea pentru noile lupte. Întăriră paza la hotar. Leşii începură să se frămînte : nu cumva moscoviţii şi hatmanul puneau la cale vreun podgheaz de iarnă ? Pentru orice împrejurare aduseră cîteva reghimente de husari mai aproape de ţinuturile de la miazăzi.

La Cehrin, în canţelaria hatmanului, se aflase vorbele rostite de hatmanul coroanei, Stanislaw Potocki, în seim :

„Cavaleri ai Rzeczei Pospolita, sufletele noastre, ale tuturor, trebuie să fie sfîşiate de durere cînd privim uluiţi starea de plîns în care a ajuns ţara noastră. O, mai bine am fi murit decît să apucăm asemenea vremuri care au întunecat ruşinos măreţia regatului. Unde sînt cuceririle dobîndite în războiul cu Moscovia din anul 1617 ? Unde sînt biruinţele din războaiele lui Sigismund al III-lea şi Wladislaw al IV-lea ? Ce s-a ales din tractatul de pace de la Polianovka ? Cine e azi stăpînul Ucrainei ? Pentru cine a fost clădit Kodakul ? Unde sînt miile noastre de tîrguri şi sate, miile de mori, întinsele noastre moşii ? În

mîinile cui sînt azi avuţiile noastre şi chiar soarta noastră? Putem noi să stăm liniştiţi, fără a ne despăgubi cum se cuvine pentru pierderile noastre? Nu! Niciodată!"

— N-o să vă despăgubiţi în nici un fel, — rosti cu tărie Hmelniţki, cetind cuvintele hatmanului coroanei.

La drept vorbind, aceste cuvinte îl bucuraseră, îl înveseliseră de-a binelea. Se înveseli şi mai mult cînd, într-o zi de februar, Lavrin Kapusta îi aduse o scrisoare cu tîlc — chiar din Stockholm, de la Maliuga. Ascultă ştirile fără un zîmbet pe faţă, încruntîndu-şi cu asprime sprîncenele şi aţintindu-şi privirea încordată în peretele camerei, împodobit cu săbii şi cu flinte.

Maliuga vestea că hatmanul litvan Radziwill se supusese stăpînirii lui Carol al X-lea şi că regele îl luase sub ocrotirea sa. Totodată, Maliuga scria că în Ucraina va sosi un grec de la o monastire de pe Muntele Măslinilor, un oarecare Daniil, care nu este cîtuşi de puţin grec, ci-i iezuit sadea. Acesta va vorbi cu hatmanul în numele regelui Carolus, şi apoi va pleca spre Ţarigrad, la sultan.

Se apropie de fereastra largă, dincolo de care viscolea, şi privi îndelung afară, de parcă ar fi văzut îndărătul perdelei albe, tremurătoare, ceea ce trebuia neapărat să vadă. Fără să-şi dea seama, spuse tare:

— Numai de n-ar prinde la Moscova, vreun vicleşug de-al Varşoviei. Nu cumva boierii de sfat să-şi plece urechea la zîzaniile ei! Cît îl priveşte pe Carolus al Şveziei, acesta o să-şi muşte pumnii. Aşteaptă, Alexandru Machedon!

Lavrin Kapusta zîmbi, prietenos şi vesel. Ehei, acum va începe să clocotească viaţa la Cehrin!

15

Se împlinise un an de cînd Stepan Ciuikov se trezise la baia de fier din Veprik. Întîlnirea cu Demid Pivtorakojuha fusese cu totul neaşteptată pentru el. Şi prin cîte alte întîmplări trecuse! Cînd sosise cu Podoprigora la Oster, era cît pe ce să rămîie acolo, dar un cazac cunoscut de Podoprigora, aflînd cine-i Ciuikov şi de cine fuge, îl sfătuise să se aşeze mai departe de Oster. Acolo erau oamenii hatmanului, şi mai rău încă — mişunau ca nişte

copoi slugile marelui diac, care adulmecau totul, se agăţau de toate. Pentru asta îl şi îndemna să plece la Veprik, cu atît mai mult, cu cît şi Podoprigora avea treabă la Veprik, de unde avea să încarce cîteva harabale cu ghiulele pentru oaste.

La Veprik, Stepan Ciuikov se întîlni chiar în ziua sosirii cu Pivtorakojuha. De aceea nu trebui să stea la tocmeală prea mult cu logofătul Medved. Demid vorbi pentru el, spunînd că-i o rudă din Tula a soţiei sale, un turnător şi un faur de arme priceput, şi stărui să-l primească la muncă. Ce-i păsa lui Medved? Putea să vină chiar şi din iad, numai să se priceapă bine în turnătorie... Tocmai aveau un necaz cu morile de apă, la care trebuiau să sfredelească ţevile de tun într-un chip nou.

Lui Danilo Garmaş i se năzărise nu numai să toarne ghiulele, dar să făurească şi tunuri. Medved spunea că însuşi hatmanul îl lăudase mult pentru asemenea gînd pe Garmaş şi că pentru treaba asta îi dăduseră chiar din vistierie bani grei...

Dar ceea ce îi aducea cîştiguri lui Garmaş, stîrnea alte griji lui Medved. Totuşi nu se întîmplase încă niciodată să nu fi cîştigat ceva şi logofătul.

Chiar de dimineaţă se plîngea Gafiikăi sale:

— Mare belea a adus pe capul meu blestematul Garmaş, cu tunurile lui...

Dar seara, înfulecînd gogoşi din blid şi tot umplîndu-şi stacana cu mied din urcior, lipăia cu buzele unsuroase:

— Bună treabă şi-a pus în gînd Garmaş... O să avem tunuri, o să avem !... Şi ce de zloţi o să curgă !...

Gafiika dădu din umeri.

— Ce te tot bucuri? N-o să intre în punga ta zloţii ceia.

— Cine ştie, cine ştie... — răspunse cu tîlc Medved, muind cu grijă o gogoaşă în zeama grasă.

„Ce poate să înţeleagă Gafiika din treburile astea — gîndea el, mestecînd aluatul gustos. — Banii n-or să intre numai în punga lui Garmaş... Ehei, şi cu fierul cela.. Despărţămîntului chervanelor îi dăduseră o nimica toată, iar fierul pe care-l ascunsese lîngă Oster, după cum îi poruncise mai demult Garmaş, încă atunci cînd venise neguţătorul şved, îl şi vînduseră. Bun cîştig îi ieşise lui pan Garmaş. Dar parcă el, Medved, nu se înfruptase?"

Zloţii erau puşi bine la preacuviosul Bartolomeu, călugăr de la lavra Pecerskaia. Sfînt om! Chilia lui e ca un coş-

ciug. În perete atîrnă sfîntul mucenic Nicolaie, şi sub mucenic e o ladă ferecată, plină cu zloţi, taleri şi pietre scumpe... Nu-i cuminte ca Gafiika să ştie despre treaba asta. Aşa ceva nu-i pentru mintea femeilor. Dar e drept, că dacă n-ar fi avut-o pe Gafiika, n-ar fi ajuns logofăt la Veprik. Pentru ea îi arată Garmaş atîta bunăvoinţă... Ei! Bunăvoinţa asta nu-l costă scump! Ce mai tura vura! Nu pierde nimic!

...Parcă însuşi cerul l-ar fi trimis pe acel Ciuikov, ruda lui Pivtorakojuha, la Veprik. Vreme de un an, de cînd se afla aici, Ciuikov rostuise cu pricepere sfredelirea ţevilor de tun cu ajutorul apei. Veneau meşteri şi de la alte turnătorii să vadă cum face el treaba asta. Medved privea fudul, spunînd cu ifos:

— Eu i-am învăţat să lucreze aşa. Ce i-am mai muştruluit pe dracii ăştia ai mei... — şi rîdea mărunţel, de parcă i-ar fi gîlgîit ceva în gît...

Cînd tocmai dăduseră gata al doilea tun, la Veprik veni călare o slugă a lui Garmaş, aducînd un răvaş. Medved îl ceti, se făcu alb ca varul şi începu să dea din colţ în colţ. Gafiika întrebă răutăcioasă:

— Nu cumva pan Garmaş vrea să te dea afară?

Medved se repezi cu pumnii la ea.

— Bufniţă cu coadă! Hatmanul vine încoace săptămîna asta! Garmaş scrie ca totul să fie rînduit cum trebuie... Iacă, ceteşte!

Gafiika îşi aruncă într-o doară privirea pe hîrtiuţa acoperită cu rînduri scrise mărunt, dar nu ceti, pesemne şi din pricină că nu ştia buchile. Zănaticul de Medved uitase de asta în înfrigurarea acelei clipe. Trînti uşa şi alergă val-vîrtej spre turnătorie.

A doua zi sosiră la Veprik cîteva telegi cu bucate şi cu băutură. Înalţii oaspeţi trebuiau primiţi cum se cuvine.

Măturară lună ograda turnătoriei; spălătorii, băieşii, tăietorii şi fochiştii primiră de la Medved, după cum poruncise în scris Garmaş, nădragi noi de urşinic, cămăşi curate şi chiar şi ciubote. Oamenii se mirau:

— Din ce pricină oare?

Dar pricina o şi aflaseră mulţi. Deşi Medved hotărîse să asculte cu sfinţenie porunca lui Garmaş şi să nu sufle nimănui o vorbă, lui Pivtorakojuha îi spuse totuşi. Îl ispitise împeliţatul. Mai întîi se ştia că hatmanul îl cunoaşte

pe meşter, care sosise la Cehrin potrivit unui universal, şi apoi trebuiau luate toate măsurile ca treaba să meargă bine dacă va fi pus să sfredelească în faţa hatmanului gurile de tun. De Steopka — faurul acela — nici nu te puteai apropia fără Demid... Şi pe deasupra Medved vroia să se şi laude. In adîncul inimii îi licări o nădejde — poate că prealuminatul hatman îl va milui cu bunătatea sa. Va vedea doar cu ochii lui cine rînduieşte treburile aici — nu Garmaş, firesţe, ci el, Medved. In clipa potrivită va trebui să-i arate luminăţiei sale că el însuşi a născocit sfredelitoarea pentru ţevi de tun...

Medved nu mai avea linişte. Adesea, cînd se întorcea de la baia de minerai, se aşeza la colţul mesei, bea mied şi-şi număra în minte, pentru a mia oară, zloţii şi talerii, socotind cînd va avea norocul, în sfîrşit, să-şi pună pe picioare gospodăria sa. Atunci rămas bun, pane Garmaş, o să-ţi dau cu tifla, îşi spunea el... Dar pînă atunci mai va! O dată se agăţă şi de Gafiika:

— Ai grijă, bufniţo, ca totul să fie ca lumea!

— Dar tu, oare, eşti ca lumea?

Se repezi la ea cu pumnii. Dar femeia, şerpoaica, nu făcu decît să ridice din umeri şi să chicotească. Ei, nu-i nimic, o să se bucure el odată: „Aşteaptă, stăm noi de vorbă cînd o să vină ziua! Şi-o să vină!"

Demid Pivtorakojuha îi spuse lui Stepan Ciuikov:

— Iacă, acu ai să-l vezi şi pe hatmanul nostru.

— Pesemne că vine în ospeţie la matale, — şugui Stepan.

Demid tăcu. La drept vorbind, el însuşi simţea un fel de nelinişte şi nu înţelegea: de ce oare?

Aflînd de la Demid că hatmanul va veni la Veprik, Grigori Okun se scărpină la ceafă, închise un ochi pe jumătate, privi şiret spre Pivtorakojuha şi zise:

— Oare n-ar fi bine să ne plîngem hatmanului de blestematul de Medved şi de stăpînul său, pan Garmaş? Da, da, n-ar strica...

Ciuikov nu se învoi:

— Şi ce o să iasă din asta? Hatmanul o să plece, iar Medved şi Garmaş or să rămînă. Atunci cît ai sufla, tot ai să te frigi. O să faci băşici la mîini.

— O să fug la Niz, — răspunse hotărît Okun. — Nu mai pot să văd tîlhăriile lor...

— Aşteaptă, ai să poţi oricînd să fugi. — Trebuie să vedem ce viaţă va fi mai departe, — îl linişti Demid, dar nici el nu era sigur de sfatul său, — e bun, e rău?

Hatmanul era aşteptat pe duminică. Dar el sosi la Veprik luni în zori.

Împreună cu Hmelniţki veni la turnătorie Artamon Matveev, voievodul streliţilor moscoviţi, Kapusta, Nosaci, Ivanici, şi Vîgovski.

Garmaş stătea mai departe. Arăta lui Medved numai prin mişcări din cap că e aşa sau aşa. Pîinea şi sarea puse pe o tavă de lemn, pe care era aşternut un ştergar, i-o înmînară hatmanului oamenii muncitori, turnătorii Şapovalenko şi Voznîi.

Hmelniţki luă tava din mîinile lor înnegrite, atinse cu mustăţile pîinea uscată, o dădu lui Nosaci, iar acesta o trecu sotnicului Martîn Ternovîi, care venea în urmă.

Demid Pivtorakojuha se ţinea mai la o parte. Gîndea: „Bine am făcut, totuşi, că l-am îndemnat pe Steopka să nu se arate în ochii nacealnicilor." Sîmbătă seara Medved, parcă din întîmplare, spusese:

— Slujbaşii din Oster caută pe un oştean strelit, un tîlhar care a săvîrşit o mare nelegiuire... Tăcu şi întrebă şiret: n-o fi cumva ruda ta? Ha?

— Şi dacă ar fi? — întrebă Demid, dîndu-şi seama că-i de prisos să-l ducă cu şiretlicuri pe Medved. — Multe mai îndrugi şi dumneata...

Medved îşi ciupi bărbuţa spînatică şi fu de părere:

— Pentru orice împrejurare ar fi bine să-l ascunzi, e mai cuminte aşa.

Şi în sine gîndi: „Şi pentru mine e mai bine: am să pot vorbi mai nestînjenit despre sfredelirea ţevilor de tun cu ajutorul apei."

Aşa a şi fost. Cînd nacealnicii se duseră să privească noile tunuri, Medved începu să îndruge cîte în lună şi în stele. Okun dădea din umeri. Ce mincinos! Ia te uită cum le mai ticluieşte!

Garmaş îşi ascundea zîmbetul cu palma. Mare mucalit E mai bine totuşi că nu-l arată pe tîlharul acela. Totuşi, el îi şi şoptise lui Lavrin Kapusta că strelitul fugar se ascunde aici, la Veprik. Ce-i mai trebuie acum? Nu mai are nimeni nevoie de el! Marele diac spunea că de la Despărţămîntul nelegiuirilor venise al doilea răvaş în

legătură cu acel Steopka Ciuikov. Atamanul Cehrinului poruncise cu asprime : „Să fie găsit!“ Nimic de zis, Garmaş se arătase şi în treaba asta îndatoritor şi isteţ.

Hatmanul şi nacealnicii priveau cuptorul înalt, zidit de Demid. Înţelegînd că aşa ceva era potrivit şi că va face plăcere hatmanului, Garmaş ghionti uşor din spate pe Pivtorakojuha şi spuse vesel :

— Acest Demid Pivtorakojuha e un meşter cu mîini de aur, luminăţia voastră.

Hmelniţki întinse binevoitor mîna lui Demid.

— Un vechi prieten, — spuse nacealnicilor. — Cum o duci, frate ?

— Bine, pane hatman, — răspunse Pivtorakojuha.

— Fierul tău e lăudat, oamenii de la chervane spun că nu e fărîmăcios, că ghiulelele făcute din el sînt bune. Îţi mulţumesc foarte mult pentru asta.

Demid îl privea mirat pe hatman. Nu mai arăta aşa cum îl întîlnise în acea zi de ianuar la Pereiaslav. Slăbise şi nu mai avea umerii aşa de drepţi şi de largi ca atunci. Chiar şi contăşul de pe el, din cîrmîzin de preţ, căptuşit cu adamască albastră, parcă era al altcuiva. De sub cuşma înaltă, blănită pe margini cu samuri, îi ieşeau pe frunte suviţe de păr cărunt. Numai mustăţile lungi, negre, erau ale lui. Gura i se frîngea într-un zîmbet binevoitor şi ochii priveau întrebător şi aspru de sub sprîncene. Parcă vedeau altceva în faţa lor şi nu turnătoria, cuptorul înalt şi pîlcul de muncitori care se grămădeau mai departe.

— Acum ne trebuie cît mai multe tunuri şi ghiulele, — îi spuse încet Hmelniţki lui Demid. — Curînd începe iar războiul...

Demid îi prinse privirea, care lunecă pe deasupra gloatei, zburînd undeva, dincolo de împrejmuirea turnătoriei, spre stepa largă, pe care şerpuia în depărtare şleahul luciu.

Nacealnicii şi hatmanul plecară să privească încercarea tunului, care abia fusese isprăvit. Nosaci îşi sumese mîneca contăşului, îndesă ghiuleaua cu îndemînare în ţeava tunului, aprinse el însuşi fitilul, îl ridică spre capsă, se aplecă, trase de sfoară şi sări înlături.

Bubuitul tunului sfîşie liniştea stepei şi vui prelung deasupra văii Veprikului.

Punîndu-şi mîinile în şolduri, Hmelniţki rîse :

— Bun tunar eşti, Timofei !

Marele nacealnic al chervanelor roşi :

— Cu asta am început-o acum zece ani, — spuse nu fără mulțumire, ca și cum ar fi vrut să amintească tuturor nacealnicilor că ei nu s-au născut cu topuzele de polcovnici în mînă.

Oaspeții prînziră în casa lui Medved. Hatmanul stătea la locul de cinste. Mînca și bea puțin. Garmaș se tot foia în spatele său și-i dădea cînd una, cînd alta. Turna în pocalul de argint rachiu dintr-o carafă pîntecoasă, tot lăudîndu-l :

— E din străinătate, luminăția ta, chiar din Veneția...

La aceste vorbe, Hmelniţki se uită la el chiorîș. Garmaș începu să tușească, se înecă și se dădu sprinten înlături. Vîgovski luă pocalul și se ridică :

— Gîndesc, pane hatman, că s-ar cădea să bem în sănătatea panului Danilo Garmaș. Bună treabă a început. E vrednic de laudă.

— Da, pentru viteazul Garmaș, — zise, pripit, Nosaci, care și izbutise să dea pe gît cîteva stacane de rachiu vechi litvan, cu gust de ienupăr și sunătoare.

Ca și cum n-ar fi auzit cele spuse, Hmelniţki se întoarse spre Artamon Matveev, care ședea la dreapta lui, ciocni cu pocalul pe al acestuia și rosti prietenos :

— În sănătatea domniei tale, voievode !

— Sănătate, hatmane, — răspunse Matveev, cu un zîmbet, privind pieziș spre Vîgovski.

Vîgovski se fîstîci. Dar și el întinse pocalul spre Artamon Matveev.

Garmaș se făcu mic de tot. Se așeză pe marginea laviței, alături de Ivanici. Acesta îl atinse cu cotul, parcă l-ar fi îmbărbătat : „Nu face nimic, nu fii mîhnit, toate vor ieși bine". Dar în mintea lui Garmaș învie trecutul. Nu putea să-l uite. Cînd și cînd își amintea cum îl trîntise la pămînt Hmelniţki, în fața hlopilor, cum îl făcuse de ocară. Pentru ce ? Îi strigase mînios : „Pentru ce-i ții ca pe niște cerșetori ?" Jignirea era prea adîncă, nu putea fi uitată.

...Lucrătorii se adunară în fața casei lui Pivtorakojuha. Alexandra puse pe masă, sub tei, trei balercuțe cu mied. Vasilko stătea lipit de genunchii tatălui său, ascultînd vorbele celor mari.

Ciuikov aștepta lungit în pod. Acoperișul se încinsese. Era leoarcă de sudoare. Privea de sus, printr-o crăpătură, spre oamenii care se așezaseră în jurul teiului. Okun vorbea mai tare ca toți :

— Iată, ați auzit ce i-a spus hatmanul lui Demid : iarăși va începe războiul...

— Ce să înceapă, cînd nici n-a încetat, — zise lucrătorul Voznîi. — Aici, la noi, e liniște, dar în sus, pe malurile Gorînului, dincolo de Nipru — n-au contenit împușcăturile...

— Ai să vezi, or să te ia la oaste și pe tine, — zise Okun.

— Mă duc bucuros, — glăsui Voznîi. — E mai bine decît să-ți tocești pielea aici cu fierul ăsta.

Frecîndu-și palmele, după o bărdacă bună de mied, faurul Gulîi, îi spuse mirat lui Okun :

— Iacă, te privesc și tare mă mir, Griţko : nu te-a învățat minte nevoia. Ce vrei ? Ia gîndește : ne închinăm în legea noastră strămoșească, fără să ne oprească nimeni, pe popii uniați i-am gonit, a pani leși nu mai pute... Ce ți s-a mai năzărit ?

— Cojocul nu încălzește fără cămașă, — rosti cu două înțelesuri Okun.

— Nu pricep, — zise clipind Gulîi.

— Am să te ajut eu, — răspunse Okun. — Slobozenia e pentru pospolit, cum e cojocul fără cămașă... Pămînt avem doar cît ne rămîne sub unghii după o zi de muncă... Acum ai priceput ?

— Parcă, — zise dînd din cap Gulîi. — Ei, poate să-i ceri pămînt hatmanului, să i te închini la picioare ? Ce spui ?...

— Încearcă, — îl sfătui Okun. — Și eu am vrut, dar Pivtorakojuha nu e de părere.

Demid nu făcu decît să arunce o privire spre Okun. Alt gînd îl muncea pe el : de nu s-ar întîmpla ceva cu Ciuikov. Fedko Medved e în stare de orice.

...Și se întîmplă. Noaptea veniră trei cazaci, împreună cu Medved. Cotrobăiră prin casă. Fedko arătă cu privirea spre pod. Cazacii urcară scara în silă, scărpinîndu-se. Acolo nici nu trebuiră să mai caute. Stepan Ciuikov se ridică din paie în întîmpinarea lor și întrebă liniștit :

— Pe mine mă căutați ?

De jos răsună glasul piţigăiat al lui Medved :

— Pe tine, hulubașule, pe tine...

Alexandra își ascunse obrajii în mîini și începu să plîngă.

Cazacii tropăiau pe loc, încurcaţi. Pivtorakojuha îl ameninţă cu pumnul pe logofăt. Scrîşni :

— Aşteaptă, coadă de topor ! O să plăteşti tu odată !

— Mă ameninţi ? Asta o voi spune panului Garmaş — n-o să te mîngîie pe creştet. Ai ascuns un răufăcător ! Ai minţit pe pan Garmaş. Ziceai că ţi-e rudă...

— Chiar rudă ! — strigă mînioasă Alexandra. — Ruşine să-ţi fie, ruşine...

— Ţi-o fi frate ? — întrebă muşcător Medved.

— Frate, — rosti cu tărie Alexandra, — frate, — spuse a doua oară, şi-l cuprinse puternic de umeri pe Stepan Ciuikov.

— Nu te supăra, Stepane, — grăi Demid. — O să mă duc la hatman şi-o să cad la picioarele lui. Toate or să iasă bine.

Cazacii plecară cu Stepan.

Zorile învăpăiaseră zarea. Demid se repezi spre casa logofătului, unde înnopta hatmanul. Cazacii îl opriră lîngă cerdac. Vechiul lui cunoscut, esaulul Lucenko, se ivi în fereastră. Făcu cu ochiul şiret, şi strigă cazacilor :

— Daţi-i drumul !

...Demid stătea în faţa lui Hmelniţki şi-i aştepta cuvîntul izbăvitor. Îi povestise totul despre Stepan Ciuikov. Începuse încă cu cele de la Tula. Spusese lui Hmelniţki tot ce ştia. Plecîndu-se adînc în faţa hatmanului, se rugase :

— Porunceşte, pane hatman, să-i dea drumul lui Stepan Ciuikov. Doar nu-i nici leah, nici tătar, e om de aceeaşi lege cu noi, mi-e ca un frate bun.

Hmelniţki trăgea din lulea şi ciocănea cu degetele în masă, ascunzîndu-şi sub gene scînteierile ochilor. La ce se gîndea ? Ce hotăra ? Demid aştepta cu răsuflarea tăiată.

— Nu pot, — auzi el din gura hatmanului, — nu pot, Pivtorakojuha.

Demid întîlni privirea aspră a hatmanului şi ceti în ea mai mult decît auzise din gura lui.

— Acest Stepan Ciuikov a săvîrşit o blestemăţie. Despărţămîntul nelegiuirilor din Moscova a cerut, în numele ţarului Alexei Mihailovici, ca el să fie prins şi trimes înapoi. Şi cuvîntul ţarului e lege, cazace.

— Nu face aşa ceva, hatmane, — spuse cu dojană Demid. — Am nădăjduit în luminăţia ta ca în tatăl nostru... — Ştia că mersese prea departe, dar nu mai putea să se stăpînească. — Nu e un tîlhar, pane hatman, ci un luptă-

tor viteaz şi un faur de arme minunat. De ce-l trimeţi la judecată, hatmane?

Glasul lui Demid tremura. Hmelniţki îl privi ţintă, se trase înapoi şi spuse aspru:

— Se va face aşa cum a poruncit atamanul Cehrinului. N-am să-i rabd acum pe răufăcători. Du-te, Pivtorakojuha. Şi tu ţi-ai cam luat nasul la purtare... Du-te!

Demid se întoarse tăcut şi, fără să se plece, ieşi din casă.

Nici nu se aşezaseră nacealnicii la masă, că pisarul Pşenicinîi, lingîndu-şi vîrfurile mustăţilor scurte, şi isprăvise răvaşul către stolnicul Troekurov la Moscova. Medved privea peste umărul lui cît de sprinten îi aleargă mîna pe hîrtia galbenă, şi se plîngea:

— Pe sfînta cruce că acest Pivtorakojuha m-a amenin-ţat... A strigat că mă ucide... Iată, au auzit şi cazacii. Întrebaţi-i, pane pisar.

Pşenicinîi îşi răsuci mulţumit mustăţile. Nimeni nu-i spunea la Cehrin „pane pisar". Ar fi vrut să poată spune ceva îmbucurător cuviinciosului logofăt, cu atît mai mult că nevasta acestuia îl săgeta cu privirile. În ajun izbutise de două ori s-o ciupească de cot şi toate acestea îi dădeau un simţămînt plăcut. Spuse binevoitor lui Medved:

— Te poţi plînge lui pan Kapusta şi dacă au auzit şi cazacii, aceştia îţi vor întări plîngerea, şi Pivtorakojuha nu va scăpa de streang...

Feodor Medved alergă la cazacii care-l luaseră pe Ciuikov. Aceştia se apărară de el ca de muşte: „N-am auzit nimic, du-te la toţi dracii". Ce era de făcut? Să se plîngă poate şi de cazaci? Medved scuipă mînios şi plecă la turnătorie. Ce să mai facă?

Artamon Matveev, căruia Lavrin Kapusta îi spuse că oşteanul căutat, tunarul Stepan Ciuikov, a fost găsit întîmplător la Veprik, tăcu.

Matveev îşi aminti de noaptea aceea din tabără, de vorbele rostite de acel Ciuikov despre ţar. Şi le întipărise bine în minte. Că-l stropşise oleacă pe Ziegler, n-ar fi fost nimic. Putea să i se dea drumul, naiba să-l ia. Ziegler şi aşa e o javră străină. Dar că rostise vorbe tîlhăreşti despre ţar şi boieri — asta nu mai era un lucru de nimic. Să fie dus la Despărţămîntul nelegiuirilor — or să-l înveţe ei minte acolo. Îi spuse scurt lui Kapusta:

— Trimite-l la stolnicul Troekurov

Şi cu aceasta mîntuiră treaba.

Dar pentru Stepan Ciuikov ea de-abia începea.

Îl suiră într-o teleagă străjuită înainte și înapoi de cazaci călări.

16

Sotnicul Martîn Ternovîi era tare necăjit. Multe treburi neplăcute îi dădea atamanul Cehrinului! Ba chiar mai mult, știa el prea bine de ce îl trimeteau pe Stepan Ciuikov la Moscova. Martîn își lăsă calul la pas. Teleaga, în care Stepan Ciuikov ședea pe margine, cu luleaua în gură, și vorbea cu cazacii, care călăreau pe delături, îl ajunse din urmă. Cînd Ternovîi se apropie de ei, tăcură. Martîn se supără. „Ia uite! Se feresc de mine, diavolii!" Cîteva clipe privi pe Ciuikov fără să spună o vorbă. Chipul oacheș, pîrlit de soare al strelitului, lucirea liniștită din ochii lui isteți plăcură lui Martîn. Oftă: „Dar-ar domnul ca pentru necazul acesta atamanul Cehrinului să viseze numai draci toată noaptea! Ce treabă a născocit el pentru un cazac!"

Cazacii poposiră peste noapte în Kornievka, un sat din drum.

Klim Zakusilo, un cazac îndesat, domol, căruia îi plăcea să se odihnească și să mănînce bine, îl duse pe Martîn la voit, unde se rostui și el, iar pe Ciuikov porunci să-l închidă în șură și la ușa acesteia să fie pus un cazac de pază.

Lui Martîn nu-i ardea nici de cină. Sta la masă și privea mirat parcă, cum sfîșia Klim Zakusilo cu dinții săi albi, puternici, ciosvîrta de berbec. Nu apucase încă să dea gata toată carnea, că gazda îi și puse dinainte o tigaie, din care îl priveau nu mai puțin de douăsprezece gălbenușuri de ou! Martîn își aminti cum rîdeau cazacii de mîncăul Zakusilo: „Cînd Klim Zakusilo al nostru își ia prînzișorul, poți să-i pui în față și un bizurman — ți-l înfulecă îndată".

Martîn se plictisi să se tot uite cum mănîncă Zakusilo și ieși din casă.

La ușa șurei ședea pe buturugă un cazac. Zărindu-l pe sotnic, sări în picioare.

Martîn se apropie de el.

— Ești de pază, Tarase?

— Da, pane sotnic, — a poruncit Zakusilo să-l păzesc. — Adăogă cu glas scăzut: — De-ar fi leah sau bizurman,

m-aş mai dumiri, dar aşa nu mă duce capul... Am stat de vorbă cu el — de ce, pentru ce. Mi-a povestit asemenea lucruri că eu socot, pane sotnic...

— Asta nu-i de mintea noastră, Tarase, — zise Martîn, dînd din mînă. Şi, parcă hotărît deodată la ceva, zise pripit: — Adevărat, ce să stai proţap aici! N-o să fugă. Ai pus zăvorul la uşă?

— Da.

— Du-te în casă. Zakusilo nu poate să dea gata o ciosvîrtă de berbec. Poate că-ţi lasă şi ţie...

— Am înţeles! — răspunse bucuros Taras şi fugi repede spre casă.

Martîn mai stătu puţin în tăcere, apoi, hotărîndu-se trase zăvorul şi crăpă uşa.

— Ieşi, cazace, — vorbi spre întunericul din şură.

Nu trebui să aştepte mult. Frecîndu-şi faţa cu palmele, Ciuikov ieşi din şură.

— Poate ai greşit, pane sotnic, poate nu pe mine m-ai strigat? Ce fel de cazac sînt eu?

— Dacă ai să vrei, cazac ai să fii, — spuse Ternovîi zîmbind. — Stai jos, — zise el arătînd cu mîna spre buturugă, şi se aşeză.

Ciuikov se lăsă în tăcere pe buturugă, şi-şi scoase luleaua din buzunar.

— Iată ce am să-ţi spun, — vorbi Martîn, urmărind cum îşi aprinde Ciuikov luleaua de la iască, — peste un ceas, cînd cazacii vor adormi, ieşi, frate, din şură, ia calul meu şi fugi cît mai departe, fie la Moscova, fie spre Don, încotro te trage inima... — Tăcu, apoi adăogă: — Unde crezi că e mai sigur.

Ciuikov nu mai trase din lulea. Orice altceva, dar numai asta nu se aşteptase s-o audă de la sotnic.

— Nu mă mai privi aşa, ca pe mîntuitorul cel veşnic. Ascultă-mă dacă ţi-e dragă viaţa slobodă! Nu-ţi dau un sfat rău...

— Văd că nu-i rău, — vorbi Ciuikov, — dar nu-mi vine să cred...

— Crede. Eu nu-ţi doresc răul. Nu vreau să te nenorocesc.

Ciuikov tăcea, privind pieziş spre Martîn.

— Mi-a vorbit Demid Pivtorakojuha despre tine, iată, m-a rugat să-ţi dau nişte bani, ţine.

Martîn puse în palma caldă a lui Ciuikov, zloţii înfăşuraţi în năframă.

— Mulţumesc, — spuse Ciuikov încet, — îţi mulţumesc, frate.

— Ei, iată că ne înţelegem. Mai uşor decît te-ai fi înţeles cu boierul. Calul meu stă înşeuat lîngă conovăţ pe toloacă, la dreapta — încalecă şi întinde-o.

— Îţi mulţumesc, — spuse Ciuikov încă o dată.

— Nu-mi mulţumi încă, — grăi Martîn parcă înciudat. — Încotro o iei ? Spre Moscovia sau spre Don ?

— Cazacul vostru Guleai-Den mă sfătuia să fug la Niz...

Martîn sări uimit de pe buturugă.

— Guleai-Den, zici ? Phii, viteazul ! Va să zică, îl cunoşti ? De ce n-ai spus pînă acum ? De ce ai tăcut, diavole ?

— De un' să ştiu că-l cunoşti pe Guleai-Den ? El mi-a scăpat viaţa încă pe cînd ne aflam la Şklov...

Martîn ascultă cu luare aminte povestirea lui Stepan Ciuikov.

Cînd acesta tăcu, rămaseră îndelung unul lîngă altul. Lumina în casă se şi stinsese. Gînduri zbuciumate roiau în capul lui Martîn. S-a bătut strelitul cu şleahticii, a luptat la cucerirea cetăţii Şklov. A luat prins un reimentar leah... Şi care a fost răsplata ? !

— Nici nu ştiu ce sfat să-ţi dau. Unde să te duci ? Poate spre Niz, poate spre Don. Hotărăşte tu însuţi. Dar fugi, fugi cît mai repede. O să luptăm încă multă vreme pentru slobozenie şi una ştiu — dacă o să trăim, dacă n-o să cădem sub sabia leşească sau sub săgeata bizurmană, o să stăm împreună umăr la umăr pentru slobozenie şi pentru credinţă. Tu, Ciuikov, du-te, du-te, nu mai zăbovi.

Martîn se sculă hotărît de pe buturugă. Se ridică şi Ciuikov. Sotnicul se apropie repede de conovăţ şi-şi dezlegă calul.

— Încalecă, — şopti el, ţinînd de dîrlogi.

Ciuikov zise :

— Lasă-mă să te îmbrăţişez, frate.

Se strînseră voinicește în braţe, şi Ciuikov sări în şa.

— Pistolul e în cobur, iar sabia lîngă şa. Ţi-or prinde bine.

— Rămîi cu bine, frate, — zise Ciuikov, pipăind teaca sabiei prinsă de oblînc.

Martîn trase zăvorul de la poartă şi Ciuikov ieşi în drum.

Undeva hămăia un cîine. Luna ştirbă, care cu cîteva clipe mai înainte îşi cernea pe pămînt lucirea argintie, se ascunse după un nour, ca şi cum ar fi fost părtaşă la fapta celor doi. Tropotul calului se pierdu undeva la capătul uliţei.

— Noroc, Stepan Ciuikov ! — glăsui Martîn.

Coada de foc a unei stele căzătoare sfîşie bolta şi pieri în nemărginire.

17

...Stînd în cerdacul cancelariei atamanului din Cehrin, esaulul Iaţko Hodîka cetea cazacilor din sotnia de strajă din Cehrin, aliniaţi pe patru rînduri, un universal al hatmanului.

Era după ploaie şi arţarii cu cununi falnice păreau că se mîndresc de frunzele lor, de un verde crud, ca de un veşmînt nou ; teii, cu crengi răsfirate, se legănau de amîndouă părţile cerdacului ; mirosea a fîn de curînd cosit. Fîneţe întinse se aşterneau pînă la Tiasmin.

Cazacii stăteau smirna, cu săbiile şi flintele la umăr, aşa cum se cuvine la asemenea prilej. La doi paşi înaintea rîndului stătea drept sotnicul Ternovîi, alături de sotnicul Nazar Lisovcenko şi, ca toată sotnia, asculta cu luare aminte glasul frînt al esaulului.

Scoţîndu-şi pieptul în afară şi tot netezindu-şi cu mîna stîngă mustaţa bălaie, Iaţko Hodîka rostea cu glas gros cuvintele din universalul hatmanului :

— „Bogdan Hmelniţki, cu oastea zaporojeană a măriei sale ţarului, hatman al întregii Ucraine, tuturor îndeobşte şi fiecăruia în parte care se cuvine a şti aceasta, panilor polcovnici, esaulilor, sotnicilor, atamanilor şi întregii oşti — aducem la cunoştinţă că Ternovîi Martîn, sotnic în oastea noastră, în polcul tîrgului Cehrin, a călcat porunca noastră şi a înlesnit, printr-o lipsă de grijă nemaiauzită, fuga unui strelit. Întrucît acest sotnic, Ternovîi Martîn, a săvîrşit acest fapt, şi şi-a călcat jurămînta, urma să fie osîndit la moarte pentru asemenea fărădelege ; dar pentru că sotnicul Ternovîi Martîn a fost răsplătit de noi cu cinul de sotnic pentru vitejie şi izbîndă în luptele asupra vrăjmaşului nostru de moarte, şleahta leşească, lui Ternovîi Martîn i se va lua cinul de sotnic şi va fi scris cazac în catastihul sotniei a cincea, din polcul Cehrin".

Esaulul Hodîka răsuflă, trase iară aer în piept şi răcni atît de avan, încît vuietul glasului său răsună undeva dincolo de Tiasmin :

— „Dat la Cehrin, leatul 1655. Bogdan Hmelniţki cu mîna sa".

Gavrilo Zarîinos, horunjul [1]) sotniei, înaintă spre Martîn, care se făcuse alb ca varul. Tobele răpăiră. Horunjul întinse mîna spre sabia lui Martîn şi dezlegă canaful roş de urşinic de la strajă, semnul cinului de sotnic, şi-l dădu esaulului Hodîka.

— Cazac Ternovîi Martîn din sotnia a cincea poţi pleca la sotnia ta, — spuse tăios, cu glas îngroşat, Iaţko Hodîka.

Pironindu-şi privirea în pămînt, Martîn se răsuci ţeapăn pe tocuri şi, cu pas drept, măsurat, ieşi din curtea atamanului tîrgului Cehrin.

...Multă vreme îşi aminti Martîn de ziua aceasta. Putea oare s-o uite ? ! Şi nu ocara nedreaptă îi pîrjolea inima. Nu de el îi părea rău. Nu ! Dar nu se împăca de loc cu prigonirea lui Stepan Ciuikov. De ce să pribegească prin lume singur cuc, să sufere, să îndure sărăcie ? Pentru ce ? Muncit de aceste gînduri amare, strîngea şi mai aprig sabia în mînă ; cu o mînie şi mai crîntă îi ura pe panii înfumuraţi. Şi cînd polcul din Cehrin plecă la luptă, Martîn Ternovîi răsuflă uşurat şi spuse tovarăşului cu care mergea în rînd :

— Să lovim, Koidaşe, în panii leşi, să se cutremure pămîntul, să se-nspăimînte cerul. Să ajungem pînă la Varşovia. De astădată trebuie să luptăm aşa fel ca să nu mai fie în veci picior de pan leah în Ucraina.

Îndreptîndu-şi calul pe drumeagul îngust, care şerpuia printre holde, şugubăţul, mucalitul şi cîntăreţul Koidaş, răspunse vesel :

— Ce-or să mai joace panii leşi cu fraţii iezuiţi, cînd le-om cînta hopacul din săbii !

Esaulul Iaţko Hodîka era mai bucuros decît toţi de năpasta lui Martîn. Pe drum mereu îi făcea semn lui Semion Belobîk, pisarul polcului, arătînd spre Martîn, şi neputîndu-se stăpîni să nu spuie :

— Dumnezeu vede. Nu era oare bătaie de joc ? Un pospolit cu nădragi suri să ajungă sotnic. Ei, şi dacă a dat norocul peste tine şi s-a întîmplat să dobîndeşti milostivirea hatmanului, ai grijă, umblă între oameni cumsecade. Bună-i vorba aia : „Nu faci pan din Ivan".

Şi Iaţko Hodîka rîdea. Iar Semion Belobîk hăhăia cu mîinile în şolduri. Hatmanul îi mai scurtase coada acestui Ter-

[1]) *Horunj* — primul grad ofiţeresc în trupele căzăceşti. (N. red. rom.)

novîi ! Că ajunsese atît de departe, încît nici nu mai ştiai, ce să crezi ! Fusese şi la Moscova, se învîrtise şi pe lîngă Kapusta, fusese trimes şi la Don, iar acu, iacă... Ajunsese sus, naiba să-l ia ! Şi de ce se întîmplau toate acestea ? Prea mult nas le dăduse hatmanul pospoliţilor. Fireşte, asta era din pricina războiului. Dar după război o să se schimbe calimera. Iată, de pildă, polcovnicul Teteria zicea că nici boierilor de la Moscova, şi nici ţarului nu le era pe plac obrăznicia prostimii. Cazac nu te faci, ci te naşti ! Drepte-s cuvintele panului Teteria ! Iar pospoliţii, uite, toţi vor să fie cazaci. Cine o să mai muncească pămîntul ? Toţi dau în crop să se facă stăpîni pe pămînturile slobode. De altminteri, e atît pămînt cît să tot alergi zece zile şi zece nopţi pe un armăsar iute de picior — şi tot nu-l cuprinzi. Lacurile şi iazurile se întind pînă-n zare. Păşunile şi pădurile sînt atît de multe, încît de ai putea, ai acoperi cu ele tot cerul. Pămîntul mănos e comoara cea mai de preţ. Nu degeaba panii leşi se agaţă cu ghiarele de el, îl ţin cu dinţii. Dar toate sînt scrise la pravilă : care să stăpînească pămînturi, cu cin, care să muncească pămînturile monastirilor, care să fie podpomojnic [1]), şi care cazac scris la oaste.

Ce-i drept, gîndind astfel, pisarul polcului, Semion Belobîk, nu era de părere ca Iaţko Hodîka să vorbească cu glas tare despre atari lucruri. Să aibă răbdare. Să se sfîrşească odată războiul. Acum, sub ţar, eşti în siguranţă ca între zidurile lavrei Pecerskaia. Linişte şi bunăcuviinţă. Straşnică viaţă pentru omul de neam. Iar ţărănimii, i s-au dat şi ei multe înlesniri. Poţi să te închini în legea ta— pentru asta nu-i nici o opreliştе. De bizurmani şi de leşi nu mai ai a te teme. Munceşte pămîntul aşa cum ţi-a fost ursit din născare de cel de sus. Cinsteşte căzăcimea de viţă şi pe nacealnici, poartă credinţă ţarului. Altceva ce mai vrei ?

Asemenea vorbe, pe care le auzise adeseori şi pe drum şi chiar la Cehrin, îl făceau pe Iaţko Hodîka să se minuneze. Se lua cu mîinile de cap :

— Ai o minte de hatman, Semioane !

Belobîk smorcăia din nasul teşit, bînd stacană după stacană :

— Ţine-te de mine, Iaţko, şi n-ai să dai greş !

Şi cu adevărat, Iaţko Hodîka ştia să se ţie bine. În ţinutul Kanevului, lîngă Trepolie, se afla moşioara Peskovatîi,

[1]) Slujbaş de cancelarie. (N. red. rom.)

o ocină a esaulului. Acolo rînduia acum bătrînul său tată, Anton Hodîka. Avea cu ce să-şi bată capul. Două mori cu patru roţi, hambarele pline cu grîne, vreo sută de buduroaie, şi în eleştee asemenea mîndreţe de crapi şi de ştiuci, că atunci cînd veneau harabalele în tîrg la Kiev, cumpărătorii dădeau buzna numai la ei. Dincolo de rîpe erau tăpşane şi fîneţe întinse — ehei, frăţioare, n-ar fi fost rău să le alipească moşiei sale ; poate că dacă războiul se va sfîrşi prin biruinţă, va primi de la hatman un universal pentru noi moşii...

...Polcul înainta încet. Aşa era porunca. Şase mii de călăreţi se întinseseră ca o panglică lungă. Poposeau în sate pentru odihnă. Ştiau că şi din Uman, Belaia Ţerkov, Poltava, Mirgorod, Vinniţa, Priluki şi Lubnî oastea pornise de asemenea.

Lîngă Starîi Konstantinov aşezară tabăra, în stepă, pentru mai multă vreme. Sosiră şi alte polcuri. Ducîndu-se cu cazacii după ovăz pentru chervane, Martîn Ternovîi zări în mijlocul pădurii, într-un luminiş, un cort alb, împresurat de străji. Deasupra cortului vîntul flutura un tui alb în vîrful suliţei înalte. Inima îi zvîcni. Văzu negru înaintea ochilor. Înţelese îndată : hatmanul sosise la oaste. In alte împrejurări şi el s-ar fi aflat aici pe lîngă hatman. In rînd cu cortul hatmanului se întindeau şi corturile nacealnicilor. „Ce să-i faci, desigur că sînt veseli şi fără mine" — gîndi el cu mîhnire şi-şi plesni calul cu nagaica. La întoarcere se opri să-şi adape calul în iazul din pădure. Auzi în urmă tropot de copite, se întoarse şi-l văzu pe hatman, călare. Hmelniţki, Mujilovski şi Puşkar veneau şi ei spre iaz. Martîn voi să plece fără să fie văzut, dar n-avu vreme.

— Curînd îţi vei adăpa calul în Vistula, cazace ! — îi strigă hatmanul.

— Mă închin luminăţiei tale, — îi dădu bineţe Martîn, scoţîndu-şi cuşma.

Cunoscîndu-l pe Ternovîi, Hmelniţki ridică sprînceana.

— Aha, răzvrătitule ! — zise el, şi slobozind dîrlogii calului, care se întindea cu buza tremurătoare spre apă, privi spre Martîn cu un zîmbet în ochi. Deodată zbucni într-un rîs vesel : — Ce, nu-i bine să fii cazac, după ce ai fost sotnic ?

— Cazac am pornit la luptă împotriva şleahtei, — spuse Martîn cu glas surd.

Hmelniţki îl privi cu mai multă luare aminte. Martîn adăogă şi mai cutezător :

— Cazacului îi e mai la îndemînă să-i hăcuiască pe şleahtici.

— Limba ta nu-i mai prejos decît sabia, — îl lăudă sau îl dojeni Puşkar.

Hmelniţki trase de dîrlogi. Calul fornăi înciudat şi lovi apa cu copita dinainte, împroşcînd stropi.

Hatmanul şi polcovnicii plecară. Martîn se întoarse vesel în tabără. Simţea în el o bucurie, de parcă ar fi învins pe cineva. Din tabără se răspîndea un miros plăcut. Deasupra pirostriilor se învăluia fumul. În cazanele de aramă fierbea păsatul şi după mirozna care se ridica din ele puteai să-ţi dai seama că bucătarii îi puseseră untură din belşug. Pe toloaca presurată cu nisip, esaulul Iaţko Hodîka se vînzolea în jurul butoaielor cu bere. Martîn îi văzu de departe contăşul albastru.

Lăsă frîu slobod calului şi începu să cînte:

Căluţule joacă sub mine şi-alină-mi
Tot dorul ce sufletu-mi pierde —
Cazacului tînăr împrăştie-i dorul
Hain, pe păşunea cea verde.
O, mamă, cînd tu vei mînca, dragă mamă,
Aminte adu-ţi şi de mine:
„Feciorul meu nu mi-a trimis nici-o veste
Că-i dus pe meleaguri străine."

Cîntînd astfel, se apropie de toloacă, sări sprinten din şa şi cu smerenie vădită îi spuse lui Hodîka:

— Mă închin, pane esaul. Le-am făcut pe toate după cum mi-ai poruncit. De la chervane ni se va da ovăz şi pe deasupra zece butoaie de bere.

Iaţko Hodîka îşi răsuci mustaţa. Iată cum îl cinsteşte Ternovîi! L-au scărmănat puţintel şi i-au şi încovoiat cerbicea. Dar nu-şi putea da seama ce e cu rîsul tăinuit din glasul lui Martîn. Cazacii se priveau zîmbind.

— L-am văzut pe hatman, — îi spuse Martîn lui Hodîka, luînd şaua de pe cal, — a întrebat de dumneata, pane esaul...

Hodîka înmărmuri. Abia din hohotele de rîs ale cazacilor îşi dădu seama ce fel întrebase hatmanul de el. Îl ameninţă pe Martîn cu pumnul, scuipă la picioare şi se depărtă de pîlcul cazacilor, intrînd în cort.

...Oricît s-a străduit Varşovia în tot acel an ca să-i arunce lui Hmelniţki urdia în spate, stăruinţele ei fură zadarnice. Pumnul de fier, pe care-l ridica Hmelniţki spre Bahcisarai, se înălţa ca un zid oţelit pe care noul han al Crîmului, Mahomed Ghirei, nu cuteza să-l înfrunte. El nu trecea mai departe de încălcări mărunte, de ameninţări, blesteme şi vicleşuguri. Dar nici mîrzacii nu prea-l ascultau pe noul han. După ce cazacii bătură urdia din Şirin, după ce luntrile cazacilor de la Don şi lotcile zaporojenilor se iviră în apele Mării Negre, puţini dintre mîrzacii hanului mai voiau să-şi piardă, în folosul Rzeczei Pospolita, avuţiile jefuite în ceambururile dinainte, poate chiar şi capetele...

Deocamdată, sultanul Mahomed nu trimisese firman pentru a se porni în ajutorul leşilor. Acolo, la Stambul, noul mare vizir Mahomed-Köprülü, după ce stătuse de vorbă cu Lavrin Kapusta, trimisul lui Hmelniţki, se purta cu fereală. De aceea bătea urdia pasul pe loc, deşi pentru Cehrin ţintirile ei nu erau o taină.

La întoarcerea sa din Bahcisarai, Feodor Ladîjenski, solul ţarului Moscoviei, adusese ştiri de seamă. Urdia se gătea de luptă pentru iarna anului 1655. Atunci se hotărî la Kremlin şi la Cehrin să se ia înaintea urzelilor hanului şi a ţelurilor regelui Jan-Kazimir.

După înfrîngerea armiei lui Radziwill, în Rusia Albă şi în Litvania, după ce mai bine de două sute de tîrguri îşi deschiseseră porţile, sau fuseseră cucerite prin luptă de oştile moscovite şi de cazaci, înalţii şleahtici din Varşovia şi din Krakovia, din Lublin şi Lwow îşi pierdură capul cu totul. Adunîndu-se în seimurile de ţinut, mulţi dintre pani îşi aminteau cu mare jale de cei zece ani ai liniştii de aur pentru Rzecz Pospolita, care dăinuise din 1638 pînă la 1648.

Dar Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, care se socotea un „alter rex", adică al doilea rege al Rzeczei Pospolita, nu-şi pierdea stăpînirea de sine şi nici trufia, în pofida acelor vremuri grele şi de mare cumpănă. Înjghebă noi reghimente sub buzduganul său. Adună cum putu o armie proaspătă. Se duse el însuşi la Rakoczy, voievodul Transilvaniei, şi se întoarse de acolo cu zece mii de unguri. Acum aceştia stăteau în cvartire dincolo de Zbruci şi aşteptau doar porunca de pornire.

Mai de seamă decît orice era, după cum spusese şi hatmanul coroanei la sfatul tuturor reimentarilor care se ţinuse la Grodno, să nu se lase ca oştile care veneau din Rusia Albă să se împreune cu temeiul oastei lui Hmelniţki.

Nu puţine mijloace fuseseră întrebuinţate pentru grăbirea intrării în luptă a urdiei din Krîm. Hanului Mahomed Ghirei îi trimiseseră un peşcheş gras. Oricît de puţin i-ar fi bucurat acest lucru, totuşi trebuiră să-l facă.

Cincizeci de mii de ducaţi aduşi de la Vatican au fost îndrumaţi, în butoaie ferecate, spre Bahcisarai. Întorcîndu-se la Varşovia, senatorul Jaskulski povesti regelui şi reimentarilor că Mahomed Ghirei părea să cadă la învoială ; unui cerc restrîns de căpetenii le aduse la cunoştinţă înţelegerea tainică, prin care hanul se îndatora să pornească la luptă cu urdia de îndată ce va da îngheţul.

Îşi puteau oare închipui regele şi hatmanul coroanei că această înţelegere era cunoscută cuvînt cu cuvînt de hatmanul Hmelniţki ?

Din Cehrin, înţelegerea dintre han şi rege, scrisă din nou citeţ, fu trimisă la Moscova, la Despărţămîntul soliilor. Acolo cneazul Prozorovski, Buturlin şi Ordîn-Naşciokin au cetit-o cu luare aminte şi apoi au arătat-o ţarului.

...Noul viţ al regelui, privind chemarea obştească sub steaguri, era cetit prin gmine[1]) şi oraşe. Viţul poruncea tuturor celor ce puteau purta armele să se înfăţişeze la reghimente. Care avea cal fără şa, să încalece şi pe deşelate, care n-avea cal să vină pe jos.

Preoţii şi călugării catolici se tînguiau pretutindeni, că Rzecz Pospolita se află într-o primejdie de moarte. Antihristul, schismaticul Hmel, împreună cu prietenii săi din Moscovia, vrea să pustiiască pămînturile coroanei, să răpună credinţa catolică. Toţi catolicii să ştie că nu va fi cruţat nici prunc, nici bătrîn, nici fată, nici băiat — tot ce e viu şi ţine de sfînta religie romano-catolică este ameninţat de moarte şi de chinurile iadului. De aceea regele, senatorii şi voievozii, staroştii şi substaroştii, judecătorii şi străjerii, toţi laolaltă, chemau oamenii să facă zid împotriva molimei schismatice, pentru a-i nimici pe toţi schismaticii, pînă la unul, pentru ca Ucraina, Rusia Albă şi Litvania să se întoarcă sub coroana Rzeczei Pospolita — a cărei stăpînire asupra acestor ţări fusese încă demult

[1]) *Gmină* — comună (în limba polonă.) (N. red. rom.)

întărită de însuși papa de la Roma. Să se ridice cu toții ca să ajungă la Moscova. Atunci liniștea de aur va domni din nou în regat.

Trimisul regelui Franței, Roger Chaverny, care sosise la Varșovia, spuse lui Jan-Kazimir că de îndată ce armia coroanei va ajunge la Nipru, regele Ludovic al XIV-lea va rupe neapărat pacea dintre Moscovia și Franța. Atunci va fi război. Însă deocamdată să se lase a se crede că între rege și țar există prietenie și înțelegere.

Din Lvon și din Gdansk sosiră cinci corăbii, care aduseră douăzeci și cinci de mii de muschete, o sută de tunuri ușoare, praf de pușcă din belșug, precum și alte arme.

Trimisul împăratului Austriei, Allegretti, întorcîndu-se din Moscova, unde fusese ca să asigure pe țarul Alexei Mihailovici din partea împăratului Ferdinand al III-lea de toată cinstirea, și să-l întrebe de sănătate, se opri la Varșovia.

Fiind primit în taină de Jan-Kazimir, de față cu cancelarul Leszczinski, solul spuse :

— Mai presus de orice trebuie ca Hmelnițki să fie învrăjbit cu Moscovia. Credeți-mă, cînd va fi stîrnită vrăjmășia împotriva lui Hmelnitki la Moscova, aceasta o să-l părăsească și sfîrșitul lui nu va întîrzia. Stăruiți asupra acestui lucru.

Cancelarul îl rugă pe trimis ca Viena să-i îndemne pe turci să sprijine Rzecz Pospolita. Dar rugămintea n-avea sorți de izbîndă. Trimisul dădea din mîini : „Aceasta — spunea el — deocamdată este cu neputință. E mult mai bine și pentru Polonia ca turcii să se hărțuiască cu Veneția pentru ca noi toți laolaltă, aici la miazăzi, să ne atingem scopul". Tot ce dobîndiră fură asigurările trimisului că și Viena va asmuți prin toate mijloacele Moscovia împotriva lui Hmelnitki, îndemnînd-o să nu-i dea crezare.

Baronul Allegretti mai știa că și șvezii se pregătesc de război, dar nu aflase cui îi vor da prima lovitură. Poate că Moscoviei, poate că Poloniei. Firește, Carol-Gustav își va întinde ghearele hrăpărețe într-acolo unde va vedea că-i învălmășeală... Chiar dacă va începe războiul împotriva Poloniei, aceasta o va face pentru ca peste pămînturile ei, prin Ucraina, să ajungă la Moscova. Șvezilor le era mai la îndemînă să lovească de la miazăzi decît de la miază-noapte, iar dacă împreună cu ei vor porni și polonii și ucrainenii, atunci, desigur, Carol nu va mai face altceva

decît să-şi numere izbînzile... Bineînţeles că trimisul nu vorbise la Varşovia despre toate aceste cugetări ale sale. Ele trebuiau să rămînă doar pentru Viena.

În august, cînd se isprăvise cu strînsura bucatelor de pe cîmp, iar din ţara Moscoviei sosiseră douăzeci de chervane cu grîne în ajutorul pospoliţilor, Hmelniţki adună toată oastea la sfat lîngă Starîi Konstantinov. Tobele duduiră, trîmbiţele dădură glas şi polcurile începură a se rîndui în valuri, părînd ca nişte maci înfloriţi pe o mirişte. Cu acel prilej, mulţi văzură pentru întîia oară lîngă hatman pe fiul său Iuras. Stătea la marginea podinei, în contăş căzăcesc, sticlindu-şi ochii neliniştiţi pe sub pleoapele coborîte.

Aplecîndu-se spre boierul Buturlin, cneazul Alexei Trubeţkoi îi şopti la ureche, arătînd cu o mişcare din cap spre Iuras :

— Acestui fecior de hatman i-ar sta mai bine să pască gîştele decît să ajungă hatman.

Auzind aceste vorbe, Vîgovski rîse răutăcios. Îşi spuse : în viitor îi vor fi de folos aceste cuvinte.

Hmelniţki ridică buzduganul şi grăi :

— Pani nacealnici, să ştiţi că împotriva noastră vine o armie mare şi puternică. Acum avem de partea noastră şi putinţa şi puterea. Pentru ca strădania noastră să nu fie zadarnică, vă poruncesc, pani necealnici, să înaintaţi cu mare băgare de seamă. Cruzimea bătrînului Potocki, a acestui mişel, a acestui om fără cinste şi fără credinţă, a acestui călău al călăilor, nu cunoaşte margini. Oamenii mei au adus vestea de pe pămînturile Ucrainei Roşii că hatmanul Potocki schingiuieşte sălbatic pe toţi ruşii, îi aruncă în beciuri şi-i îneacă în apă ca pe nişte şobolani ciumaţi. Din toate bisericile pravoslavnice a făcut grajduri. În Pokuţia pîrjoleşte siliştile. Deasupra satelor şi oraşelor stăruie duhoarea de carne arsă.

— Tot aşa trebuie să se facă cu toţi leşii ! — zbucni Vîgovski.

Hmelniţki dădu din mînă cu mînie.

— Taci, diece ! Nu te-am întrebat nimic ! Şi dacă tu socoteşti astfel, eu gîndesc altfel : nu vom face aşa cu toţi leşii ! Nu ! Care-i vina ţăranului leah faţă de ţara noastră ? Oare a fost el vreodată staroste la Vinniţa sau la Lubnî ? Sau a poruncit el să se scadă numărul cazacilor, ori a tras în ţeapă pe zaporojeni ?

— Nu el le-a făcut toate astea, pane hatman!
— Ci panii Potocki şi Wisznіewecki!
— L-ai uitat pe Kalinowski!
— Dar pe Koniecpolski?
— Şi pe Zaslawski! — strigau cazacii, stacojii de încordare.

Hmelniţki trase aer în piept.

— Aşa că, fraţilor, vom pedepsi fără cruţare pe panii leşi care ne obidesc oamenii şi-i supun la cazne cumplite. Iar ţăranii care doresc să intre în oastea noastră, care se închină milei şi cuvîntului ţarului nostru Alexei Mihailovici, au sprijinul nostru. Am grăit drept, cazaci?

— Drept, hatmane!

— Căzăceşte!

— Polcurile ţarului Moscovici stau umăr la umăr cu noi! Să ne mai temem noi oare de toate regimentele Rzeczei Pospolita, de toţi nemţii, şviţerienii, ungurii, moldovenii, valahii şi şvezii, care şi-au pus platoşe de fier şi coifuri de oţel şi uneltesc să ne cucerească ţara?

O linişte deplină se aşternuse peste suhaturile nemărginite, peste stepa verde brăzdată de viroage întortochiate. Glasul adînc al lui Hmelniţki răsuna departe, pînă spre hăţişurile unde se îngrămădiseră harabalele pedestrimii căzăceşti care buise duium la oaste, de îndată ce începuse războiul.

— Vă întreb pe voi, cazaci, dacă mai avem noi de ce ne teme de panii leşi, de armia lor cotropitoare, şi de toţi tîlharii, de toate liftele, de toţi golanii cu priviri hulpave şi cu ghiare prădalnice?! Ce spuneţi, luptători pentru credinţă şi slobozenie?

Şi liniştea grea în care răsună vajnic întrebarea hatmanului fu sfîşiată de răbufnirea năprasnică a răcnetului.

— Moarte şleahtei!

— Te urmăm, hatmane!

— Şi vom ciopîrţi pe toţi aceşti leşi pînă la cel din urmă!

Hmelniţki ridică buzduganul sus deasupra capului. În ochii săi învăpăiaţi scăpără o putere aprigă, care se revărsa asupra întregii oştiri, ca şi cum din privirea sa ar fi ţîşnit mii de raze nevăzute. Hmelniţki strigă tunător, cu acel glas atît de bine cunoscut cazacilor din toată Ucraina:

— Pentru slobozenie, cazaci, pentru credinţă, pentru pămîntul nostru scump, înainte!

— Pentru slobozenie!

— Pentru credinţă!

— Du-ne la luptă hatmane!

— Du-ne la luptă, Hmel!

... Demult se isprăvise sfatul şi se cetise universalul hatmanului, arătînd încotro să pornească fiecare, dar cazacii încă mai vorbeau între ei, lăudîndu-l pe hatmanul Hmel, pe streliţii moscoviţi şi pe boierii voievozi.

Spre seară, cazacii din straja hatmanului strînseră cortul acestuia şi pe acel al boierului Buturlin. Pentru cea de pe urmă oară vuiră trîmbiţele deasupra suhaturilor de lîngă Starîi Konstantinov. Clopotul bătrînei bisericuţe din satul Smireaghi, aşezat lîngă şleah, începu să bată. Oastea porni.

Îndată ce aşezară tabăra dincolo de Zbruci, Ivan Vîgovski intră în cortul boierului Buturlin. Făcu o plecăciune adîncă, îşi apăsă mîinile încrucişate pe piept şi spuse:

— Îţi încredinţez capul meu şi nădăjduiesc în bunăvoinţa şi ocrotirea domniei tale. Iar pentru că doresc ţarului nostru, măria sa Alexei Mihailovici, numai bine şi fericire, ca un slujitor credincios, îţi aduc la cunoştinţă următoarele: hatmanul Hmelniţki e vrăjmaş doar cu hatmanul Potocki, dar cu regele Jan-Kazimir vrea să se împace şi-i făgăduieşte să i se supună din nou. Iată un răvaş de la Remigian Pjasecki, dregătorul cancelariei regeşti, trimis lui Hmelniţki. L-am dobîndit din mîini sigure. Din el se vede ce năzuieşte hatmanul, în ce nădăjduieşte.

Vîgovski puse în faţa lui Buturlin un sul de pergament de care atîrna pecetea.

Buturlin luă în mînă sulul şi privi pecetea cu luare aminte. Cea adevărată. A craiului leah. Nu spuse nici un cuvînt. Doar îl sfredelea cu privirile pe Vîgovski. Acesta îşi şterse mustăţile cu năframa, de parcă tocmai s-ar fi sculat de la o masă bună, se plecă pînă la pămînt şi-l înştiinţă pe boier:

— Hatmanul n-a cetit încă acest răvaş. Dacă stai de vorbă cu el, nu pomeni nimic de mine, spune că oamenii domniei tale au aţinut calea ştafetei regeşti şi i-au luat răvaşul.

... În noaptea cînd polcul înaintaş, de sub topuzul lui Ivan Bohun, cuceri prin năvală Tarnopolul, un olăcar

gonea cu răvaşul lui Remigian Pjasecki spre Moscova, la Despărţămîntul soliilor, pentru a-l înmîna însuşi cneazului Semion Vasilievici Prozorovski.

Marele diac Ivan Vîgovski îndeplinise în chipul cel mai izbutit sarcina care-i fusese dată de Jastrembski.

19

Ceata de răsculaţi coborîse din munţi încă la începutul lunii iulie. Pîlcul de joimiri trimes s-o nimicească fusese pus pe fugă. Răsculaţii le luaseră armele şi uciseseră pe mulţi dintre ei. Vreo zece joimiri trecuseră de partea lor.

Stach Lutek şi Pavlo Fedorciuk parcă erau fraţi de sînge. Se aflau pretutindeni împreună. Unde era unul, era şi celălalt. Cînd auziră că oastea lui Hmelniţki trecuse de Zbruci, hotărîră de îndată să pornească în întîmpinarea ei.

Înspăimîntaţi, joimirii din armia de cotropire spuneau în stînga şi-n dreapta că în munţi nu se află doar o ceată de răsculaţi, ci un polc mare de-al lui Hmelniţki, că polcul acela are în frunte pe Ivan Bohun, şi că luptătorii săi nu sînt pospoliţi leşi şi huţuli, ci cazaci îmbrăcaţi în straie leşeşti.

Dar oamenii din satele în care intrau răsculaţii se încredinţau numaidecît că se speriaseră degeaba. Acum ceata avea cinci sute de călăreţi şi încă vreo şapte sute de oameni veneau pe jos sau în telegi.

Iscoadele aduseră veşti îmbucurătoare. Cazacii se îndreptau spre Lwow. Fedorciuk şi Lutek hotărîră să răzbată într-acolo. La Sandomierz se strîngeau pîlcurile de joimiri, care plecau spre Slonigrudek — la Potocki. Calea spre Lwow era slobodă dinspre apus. Lutek fu de părere ca oamenii să fie lăsaţi să se odihnească o noapte şi să pornească la drum în zori.

Aşa şi hotărîră. Dar tocmai cînd îşi înjghebau tabăra, într-un desiş pe malul unui rîuleţ repede de stepă, se pomeniră cu un flăcău călare pe deşelate, care se prăvăli la pămînt de pe cal şi vorbi împrăştiat:

— Oameni buni, ajutaţi-ne... M-au trimes încoace hlopii, să vă rog să ne ajutaţi gmina... Pe şleahticul nostru Skrynski l-am alungat... I-au alungat pe şleahticii şi din alte gmine... Dar voitul Bowzjuk a adus din Kolomyja vestea că se apropie o mare oştire şvedeză care va aduce

iară șleahticii pe moșiile lor, și pe noi are să ne tragă în țeapă... Șleahticii au încuiat într-o ladă de fier toate hrisoavele pentru stăpînirea pămîntului și a pospoliților, toate zapisele de amanete, sineturile de împrumuturi, și învoielile de arendă, și au îngropat-o în biserică. Dacă vin șvezii și se întorc șleahticii, le dezgroapă pe toate, și atunci va fi vai și-amar de noi...

Răsculații se înghesuiau în jurul flăcăului, ascultîndu-i fiece cuvînt. Lutek îl luă de mînă.

— De unde vii și cine ești? Ai spus atîtea dintr-odată că nu poți pricepe nimic.

— Eu îs din Nawaryja, vitejilor... Am auzit că pe aici sînt cetele lui Lutek și Fedorciuk... că aveți polcovnic pe Ivan Bohun. De aceea m-au și trimis încoace să vă cer ajutor...

— Ce ajutor să-ți dăm?... Puneți și voi mîna pe bîte, pe coase și duceți-vă la biserică. Scoateți lada și ardeți terfeloagele... — glăsui un pospolit cu cureaua sabiei petrecută peste umăr, și cu opinci în picioare.

— Dar nu ne lasă panul preot!... — zise flăcăul, aproape strigînd.

— Mîngîiați-l și voi cu bîta pe la ceafă, — îl sfătui același pospolit.

Oamenii zbuciniră în rîs.

— Bun sfat!...

Flăcăul clipea mărunțel.

— Ei, cum să-l lovești pe panul părinte peste ceafă? E mare păcat!

— Măi băiete, nu ești bun de nimica...

— Ia stați, — zise Fedorciuk. — Prin Nawaryja putem ieși spre Lwow?

— De bunăseamă! Vă duc chiar eu, — zise bucuros flăcăul.

— Cine ești tu? — întrebă Lutek din nou.

— Eu sînt Zygmunt, fiul fierarului Jas. Tata e bolnav, mama a murit, țăranii noștri au fugit cu toții la Hmelniți, și în gmină au rămas doar femei și copii...

— Și tu ești starostele lor? — glăsui careva.

— Ei, îi ajutăm pe oameni? — întrebă Fedorciuk. — Altminteri nici nu-i nevoie să plecăm toți într-acolo — iacă să trimitem două sotnii...

— Să-i ajutăm, cum nu!

— Om sta la o voroavă cu panul preot!

— L-om mîngîia pe creştet!

— Mă duc eu cu băieţii, — zise Lutek.

— Bine, du-te, Stach!

...Peste un ceas ceata, în fruntea căreia călărea Lutek şi Zygmunt, intră în Nawaryja, dinspre apus.

— Iată sălaşul meu, — arătă flăcăiaşul spre o căsuţă aplecată într-o rînă, îngropată în pămînt pînă la ferestruicile astupate cu băşică.

— Parcă-i palatul lui Wisznіewecki, — glumi Lutek.

Din ogrăzi ieşeau femei, copii, şi bătrîni, strîngîndu-se bulziş în jurul răsculaţilor. Întrebările curgeau, şi oamenii povesteau întîmplarea cu hrisoavele de stăpînire şi cu zăpisele de amanet. De pe colnic privea spre sat, prin ferestrele sale mari, palatul alb al panului, împrejmuit de ziduri. „Aşa un palat avea şi pan Potocki în gmina Markowiecka" — se gîndi Stach Lutek, şi inima i se strînse la amintirea meleagurilor sale. Oamenii de acolo sînt tot atît de nevoiaşi ca şi pospoliţii aceştia care lipăiau în picioarele goale şi-i priveau pe răsculaţi cu uimire şi cu teamă. Dar cînd îşi dădură seama că erau pospoliţi ca şi ei, numai că aveau săbii, suliţe şi cîte unul vreo flintă, se înveseliră. Şi porniră cu toţii gloată, spre casa panului preot.

Încă nu ajunseseră la clădirea de piatră de lîngă biserică, cînd de acolo se şi auzi lătrat de cîini.

— Preotul nostru are nişte zăvozi — curat diavoli, îl înştiinţă careva dintre pospoliţi pe Stach Lutek.

— N-or fi mai răi decît pan Potocki, — răspunse Lutek şi vorbele lui trecură însoţite de rîsete de la om la om.

— Că bine ai zis! spuneau oamenii plescăind din limbă.

— Aşa-i, adevăr adevărat.

Se opriră în dreptul ogrăzii preotului.

Stach Lutek descălecă şi bătu în poartă. Cîinii lătrau turbat. Multă vreme nu se arătă nimeni. Deodată se deschise o ferestruică şi în ea se arătă o faţă rasă.

— Ce poftiţi?

— E chiar panul preot, — şopti Zygmunt.

Stach îşi muşcă buzele. Fruntea i se încreţi. Ochii lui căprui scînteiară sub sprîncenele bălaie.

— Vă căutăm pe sfinţia voastră, părinte.

— Ce doreşti, fiule? — glăsui cît putu de blajin preotul, privind mereu din ferestruică.

— Ieşiţi oleacă afară, părinte, — zise Stach.

— Sînt bolnav, fiule, — spuse preotul, privind ager gloata de pospoliți înarmați cu suliți și săbii.

Îl săgetă un gînd: „De ar ajunge Henryk mai repede la Sandomierz. Poate că s-ar întoarce tocmai la timp cu joimirii."

— Dacă ești bolnav, părinte, asta nu te poate împiedica să poruncești slugilor să deschidă biserica și să ne dea lada cu hrisoave, — spuse dîrz Stach.

— Cum îndrăznești, hlopule, cum cutezi să-mi spui mie, slujitorul domnului, asemenea obrăznicii? Ce diavol te-a învățat? — Buzele preotului tremurau, de parcă l-ar fi apucat alte alea.

— Et, popă, văd că nu vrei să înțelegi cu binele, — spuse Stach amenințător. — Hai, deschide biserica!

— Pan Jesus te va pedepsi! — strigă preotul și trînti repede ferestruica.

— Deschide biserica, că altfel va fi mai rău! — strigă Stach.

Cîinii lătrau turbat după zaplaz.

— Hei, băieți, fărîmați poarta, — porunci răsculaților Lutek și se propti și el cu spatele în ea.

Răsculații și pospoliții spulberară într-o clipă poarta și dădură buzna gălăgioși în ograda largă a preotului. Asupra gloatei se aruncară vreo zece cîini.

— Ei, dar aici e o lavră de javre! — glumi Stach Lutek.

Aduseră repede pe cîini la tăcere, cu bîtele și cu sulițele. Deodată trosni o împușcătură și Zygmunt se prăbuși la pămînt, lîngă Lutek, cu capul zdrobit.

Stach privi spre casă și-și dădu seama că se trăsese din pod. Un sătean cu cămașa ruptă la piept strigă în urechea lui Stach, arătînd spre acoperiș:

— Trag călugării iezuiți, care se ascund la preot!

Aprins deodată de o mînie crîncenă, Lutek își pierdu stăpînirea de sine și strigă:

— O să facem praf cuibul papistașului!

În vremea asta din pod împușcăturile răpăiau una după alta. Pospoliții și răsculații cădeau răniți. Cînd gloata se năpusti pe ușă în săliță, preotul și călugării se ascunseră în beci. Dar nici în beciul de piatră nu-și mai găsiră scăpare. Ținînd dinainte crucea cu mîna tremurătoare, preotul se ruga de pospoliți în numele lui Hristos să-i dăruiască viața.

— Naiba să-l ia, — spuse Stach Lutek, — luaţi-i cheile şi deschideţi biserica.

Intrară în biserică şi găsiră lada îngropată în pămînt, sub altar. Înăuntru se aflau într-adevăr suluri de hrisoave pentru stăpînirea pămîntului şi a hlopilor, zapise de amanet şi sineturi de împrumut...

Le cărară toate pe maidan şi le dădură foc. Preotul Ludwik Kraszczynski privea cu spaimă cum ardeau hîrtiile de preţ, ce-i fuseseră încredinţate spre păstrare.

— Blestemaţi să fiţi, anticriştilor! — ţipă el, nemaiputîndu-se stăpîni. — Iadul vă aşteaptă! Pînă la a şaptea spiţă va cădea blestemul peste capetele urmaşilor voştri... Vă blestem şi vă excomunic!

Careva dintre femei începu să plîngă.

Pospoliţii încremeniră speriaţi.

Stach Lutek ridică mîna. Peste maidan se aşternu liniştea.

— Ascultaţi, oameni buni! Şi eu sînt un năpăstuit şi un hlop ca şi voi. Scuipaţi-l în ochi pe acest preot, pe acest apărător al celor puternici. Noi trebuie să-l blestemăm pe el şi pe stăpînii lui. Nu pe dumnezeu îl slujeşte, ci pe Potocki şi pe Koniecpolski, pentru ei se străduie, nu pentru biserică şi pentru credincioşii săi.

— Înţelepte vorbe!

— E un fătarnic preotul! — încuviinţă gloata de săteni.

Arătînd cu mîna spre focul în care ardeau hrisoavele şleahticilor şi catastifele de pospoliţi, Mateusz Poplawski strigă:

— Ascultaţi-mă pe mine, bătrînul Mateusz, ce am să vă spun...

În vreme ce se urcă în pridvorul bisericii, barba lui sură, ascuţită, flutura în vînt. Larma încetă deodată. Într-adevăr, parcă se îndeplinea o minune în faţa ochilor tuturor pospoliţilor. De cînd nu mai ridicase glasul dogarul Mateusz Poplawski?! De douăzeci de ani, de cînd vătaful castelanului din Stanislawow îi ucisese feciorul, iar castelanul însuşi luase pe cele două fiice ale sale ca slujnice în casă, dar de fapt pentru ca să le necinstească şi să-şi bată joc de ele. De atunci nu mai auzise nimeni o vorbă de la Mateusz. Şi iată că astăzi deschisese gura. Pomeni şi de feciorul lui, şi de fete, şi de toate samavolniciile pe care le săvîrşea şleahta drăcească.

— Nu-l credeţi pe preot ! Nu-l credeţi, oameni buni. Sînt cu un picior în groapă, şi vreau să ştiţi cu toţii că acest cîine blestemat, acest iezuit afurisit mi-a stors viaţa din mine. El mi-a băgat în cap : „Rabdă, încercarea asta e de la dumnezeu". El ne arunca praf în ochi, el ne mînţea şi ne amăgea. El ne dădea pe mîna slujitorilor panului pe noi, cărora ne zicea turma sa. In foc cu el !

Bătrînul Mateusz se repezi la preot, îl apucă de sutană şi-l tîrî spre foc.

Pospoliţii începură să strige :

— Să răzbunăm moartea lui Zygmunt al nostru !

— Destul sînge ne-a supt, şarpele !

— In ţeapă cu el !

— In streang !

— Staţi ! —strigă Stach Lutek. — Cum va hotărî toată sufiarea, aşa să faceţi. Să-l judece întreaga gmină.

Preotul căzu în genunchi alături de slugile sale — cei doi călugări, care zăceau cu mîinile legate. Lîngă ei, pe pămînt, se aflau flintele şi pistoalele cu care trăseseră.

Judecata nu ţinu mult. Peste cîteva minute preotul şi călugării iezuiţi se legănau de crengile unui paltin bătrîn.

...Noaptea, ceata de răsculaţi porni spre Lwow. Luptătorii, călări şi pe jos, treceau prin Nawaryja, petrecuţi de săteni, care rămaseră îndelung la marginea satului, lîngă iaz, privind în urma răsculaţilor care se îndepărtau.

Femeile oftau :

— Doamne ajută-i pe ei, sărmanii !

— Dar de ce or fi ei, surato, sărmani ? — întrebă curelarul Kruczek. — Viteji sînt, surioară, nu sărmani. De n-aş avea şaizeci de ani, barem cu vreo cinci să am mai puţini — m-aş duce cu ei.

— Şi eu m-aş duce, zău m-aş duce, — sîsîi Poplawski printre buzele lipite de dinţi.

Nimic nu se mai zărea pe drumul mistuit în noapte — doar valurile de colb ce se roteau încă deasupra cîmpului, dar oamenii tot mai stăteau privind în întuneric şi ascultînd cum duduie pămîntul de ropotul puternic al paşilor ce se depărtau.

Inimile se umpleau de spaimă. Ce va fi acum ? Ce se va întîmpla în Nawaryja şi în toată Rzecz Pospolita ? Dacă se va întoarce din nou şleahta, rău va fi de ei. Şi încă ce rău ! Mulţi vor fi ucişi. Şleahticii vor bea sînge de hlop !

Poate că vor nimici tot satul! Sînt în stare de orice panii şleahtici. Oare tîlhăriile lor au o margine pe lumea asta?

Cîte nu sporovăiseră ei despre cazaci! Şi iată că răsculaţii plecaseră la cazaci. S-au dus cu ei şi pospoliţii, leşi şi ucraineni. Era vădit că se înţeleg frăţeşte, că între ei nu-i vrajbă. Cîte nu îndruga preotul Kraszczynski? Zicea că pravoslavnicii sînt diavoli curaţi.

Nawaryja nu dormea. Nu dormeau în acele nopţi multe sate şi oraşe ale Rzeczei Pospolita.

„Au adus ţara de rîpă panii şleahtici!" — îşi spunea cu durere curelarul Kruczek, întorcîndu-se la căsuţa lui.

Iar Stach Lutek, călărind alături de Pavlo Fedorciuk, visa cu glas tare:

— De-am trăi fără pani, măi Pawlus. Minunată viaţă ar fi! Pentru ce s-ar mai bate între ei bieţii truditori? Pămînt, păşuni, mori — ar ajunge la toţi. Frumos ar fi, adevărat.

— Şi încă cum! — răspunse cu înflăcărare Fedorciuk. — De-ar fi aşa!

Dar inima lui Stach Lutek şi inima lui Pavlo Fedorciuk nu erau totuşi sigure că se putea înfăptui aşa ceva. Panii, deşi puţini, erau puternici. Cum era cu putinţă să le slujească atîţia joimiri, adunaţi dintre pospoliţi, dintre hlopii plugari? Cum era cu putinţă ca aceştia să nu întoarcă armele împotriva panilor-şleahtici, ba, mai mult chiar, le ascultau poruncile. Şi încă-i mai şi ucideau pe fraţii lor, pe pospoliţi... Cum era cu putinţă acest lucru? Iacă, aceşti joimiri îl răpuseseră pe Kostka şi de atîtea ori se năpustiseră şi asupra cetei lor...

Cu adevărat, dacă tot norodul, toată suflarea pospoliţilor de pretutindeni s-ar strînge într-o singură oaste, atunci ar veni sfîrşitul panilor!

Multe gînduri îl zbuciumau pe Stach Lutek.

— Aici e tot răul, — spuse după o vreme Pavlo Fedorciuk, rupînd tăcerea. — Cînd o să vadă şleahticii că le-a ajuns cuţitul la os, cînd o să-şi dea seama că-şi pierd moşiile, or să se împace între ei.

— O să vină oare vreodată ziua cînd n-or mai fi pani pe acest pămînt? — întrebă Lutek Stach visător.

Pavlo Fedorciuk tăcea. Ce bine ar trăi oamenii fără pani! Ce-ar mai hălădui şi şi-ar gospodări gmina. Nu şi-ar mai încovoia spinarea pînă la pămînt, n-ar mai plăti dijmă, n-ar mai fi nici obidă, nici bătaie de joc. Într-un cuvînt, ar

fi oameni şi nu hlopi, oameni, nu prostime. Şi înseşi aceste cuvinte născocite de pani, din dispreţ faţă de ei, faţă de oameni — hlopi, prostime, vită, se vor uita ca şi cuvîntul „pan".

— O să vie cîndva şi acea zi luminoasă ! — rosti cu tărie Fedorciuk. — O să vie ! Doar că nu ştiu cînd, Stas.

...Cînd zorile mijiră pe cerul sur, ceata ieşi la drumul mare, care ducea spre Lwow. Dintr-acolo se auzeau bubuituri de tun. Atamanii Lutek şi Fedorciuk hotărîră să trimeată înainte cercetaşi, şi porunciră cetei să se ascundă deocamdată în desişul unei păduri.

Cercetaşii se întoarseră abia pe înnoptate şi înştiinţară că armia de cotropire a lui Potocki şi-a aşezat lagărul la Slonigrudek, care dinspre apus e apărat de islazuri mlăştinoase şi din alte două părţi de o pădurice. Hotărîseră, pesemne, ca acolo să dea lupta cu Hmelniţki.

Cînd se lumină de ziuă ceata porni spre Slonigrudek.

20

Hmelniţki aruncă mantia vistavoiului şi o luă de-a dreptul peste cîmp, urmat de Bohun, Puşkar şi Trubeţkoi. Dinspre lagărul leşesc venea iz de fum şi în liniştea încordată se auzea un zvon nedesluşit de glasuri. Spre dreapta pîlpîiau cînd şi cînd nişte foculeţe mici. Acolo era Slonigrudek. În oraş îşi ridicase lagăr, întărit cu toate oştile sale, Stanislaw Potocki. Aici făcuse cunoscut universalul său plin de înfumurare, care fusese cetit armiei de joimiri. Acest universal fu găsit la un prins adus în tabără de cazaci şi hatmanul îl ceti nacealnicilor la lumina făcliilor.

De data aceasta hatmanul coroanei nu se mai lăuda şi nu mai făgăduia să-l aducă pe Hmel la Varşovia cu arcanul de gît.

Păşind drept şi fără grabă, pe o cărăruie, spre şanţurile căzăceşti, Hmelniţki îşi amintea cuvintele acelui universal :

„Stanislaw Potocki, din Potok, hatmanul coroanei Rzeczei Pospolita, castelan de Cracovia, staroste al Braţlavului, al Nejinului, al Kameneţ-Podolskului şi al altor oraşe, mare senator şi reimentar — vă poruncesc şi vă îndemn să nimiciţi pînă la ultimul om, fără milă, toată oastea schisma-

tică, fără să cruțați nici chiar pe aceia care vor voi să lepede armele..."

Fără să-și dea seama, Hmelnițki rosti tare :

— Tîrziu poruncești, Stanislaw Potocki, nu-ți va mai folosi la nimic !

Auzind fie aceste vorbe, fie pașii ce se apropiau în întuneric, un străjer strigă aspru și amenințător :

— Stai. Cine-i ?

Și în clipa următoare ceea ce păruse un tufiș jos se mișcă, și în fața nacealnicilor, la cîțiva pași, se înălță străjerul.

— Cine-i ? — întrebă el din nou, și mai amenințător.

— Ai tăi, — răspunse Hmelnițki cu glas scăzut.

— Nu vreau să știu. Spune cuvîntul de trecere și stai locului. Altfel trag. Cuvîntul de trecere !

— Pereiaslav ! —glăsui adînc Hmelnițki.

— Moscova, — răspunse cazacul și adăugă blajin : — Treci ! — și, cunoscîndu-l pe hatman, se dădu înapoi.

Hmelnițki clăti din cap mulțumit. Gîndi cu încuviințare : „Frumoasă împletire de vorbe". Rosti tare :

— Pereiaslav Moscova.

Întrebă pe Buhun :

— Tu ai dat cuvîntul ăsta de trecere ?

— Eu, hatmane !

— Frumos ! Prevestitor !

Sprijiniți de cazaci, Hmelnițki, Pușkar, Bohun și Trubețkoi coborîră într-un șanț.

Ca focul pe fitil, așa se întinse șoapta înainte :

— Hatmanul ! Vine hatmanul !

Schimbînd vorbe scurte cu cazacii, Hmelnițki străbătea încet șanțurile. Întrebă :

— Gloanțe aveți ? Pulberea vă ajunge ?

Din toate părțile se auzeau răspunsuri grabnice :

— Avem din toate deajuns, înălțimea ta !

— Sînt de toate !

Se opri lîngă un pîlc de cazaci, în locul unde șanțul se împărțea în două, dînd parcă într-o groapă adîncă. Cazacii înconjurară pe hatman și pe nacealnici.

— Polcul din Cehrin ? — întrebă Hmelnițki, deși cunoștea că acestea erau șanțurile celor din Cehrin.

— Da, înălțimea ta, — răspunse repede esaulul Hodîka.

— Ternovîi e aici ?

— Ternovîi ! — strigă esaulul. — Hei Ternovîi !

Din pîlc răsări un glas :

— Ternovîi a plecat să prindă un leah.

— Poate că nici nu se mai întoarce, — rosti gros careva.

— Se întoarce şi aduce şi prinsul, — răspunse fără şovăială Hmelniţki. — Să nu se întoarcă sotnicul Martîn Ternovîi ? Aşa ceva nu se poate întîmpla...

— Îngăduiţi să amintesc luminăţiei voastre că Ternovîi Martîn a fost trecut în rîndul cazacilor... — zise Hodîka. Dar peste cîteva clipe îi păru rău de vorbele lui. Ce mai putea face : le scăpase.

— A fost cazac, dar acum e iar sotnic. Pentru asta am şi venit, ca să-i spun. Esaule, să-l vesteşti cînd s-o întoarce...

— Am înţeles, luminăţia voastră — răspunse slugarnic Hodîka, înăbuşindu-şi ciuda.

— Începem curînd lupta, cazaci, — spuse Hmelniţki în vreme ce-şi îndesa luleaua cu tutun.

Zece mîini se întinseră spre el cu iasca aprinsă, şi răsunară glasuri :

— Aprinde, pane hatman !

Luă iasca de la cel mai apropiat, îşi aprinse luleaua şi trase fumul în piept.

— Aici nu mai sîntem nici la Zborov, nici la Batog.

„Beresteczko l-a ocolit" — gîndi Bohun. Dar Hmelniţki, parcă ghicindu-i gîndul, adăogă :

— Şi nici la Beresteczko. I-am lovit straşnic pe leşi în Rusia Albă. Acum să mai primească şi aici ce li se cuvine şi să se astîmpere.

— Hatmane, de acu' înainte ne aşezăm în Lehia ? Oare ?

Întrebarea o pusese cazacul care-i dăduse iasca. Oamenii ascultau cu răsuflarea oprită. Hmelniţki îşi luă luleaua dintre dinţi şi spuse încet :

— La ce vă trebuie Lehia lor ? Avem de toate şi din belşug în ţara noastră. Trăiască ei pe pămîntul lor, şi noi pe al nostru. Iar de vor tăbărî peste noi, le vom trage iar, cum se spune în Moscovia, la mir.

— Asta-i drept !

— Aşa să şi faci, pane hatman !

— Să nu se mai vîre la noi cu iezuiţii şi cu uniaţii lor !

— Fă aşa, pane hatman, ca seminţia şerpilor să nu se mai prăsească !

Hmelniţki asculta cu luare aminte vorbele cazacilor.

Şi mai tîrziu, în cortul său, aplecîndu-se deasupra foii de pergament, pe care erau însemnate toate întăriturile, şan-

ţurile şi pîndele duşmane, cu denumirea tunurilor şi reghimentelor, nu putea uita acele cuvinte: „Fă aşa, pane hatman, ca seminţia şerpilor să nu se mai prăsească!“ Dar şerpii scoteau totuşi capul şi aici, la Slonigrudek. Chiar în ajun îl vestise Gluh că nişte răufăcători tăiaseră vinele la picioarele cailor din trei sotnii. Nemernicii fuseseră prinşi — dar cu asta nu dregeai paguba pricinuită. La cercetări, mărturisiseră că au fost trimişi de Potocki. În polcul lui Puşkar furase cineva toate aprinzătorile. Iar în satele şi în tîrgurile cucerite pînă în ziua aceea, găseau universale cu iscălitura sa plăsmuită, care porunceau ca toţi leşii, fără osebire de stare şi de vîrstă, să fie ucişi. Duşmanul îşi făcea de cap. Toate mijloacele le socotea folositoare. Dumnezeule! De ce se mai mira? Dar asta-i porunca lui Ignaţiu de Loyola, căpetenia tagmei iezuiţilor. Oare se pomenise vreodată ca Vaticanul să nu-i dea ascultare?

După ce polcovnicii şi voievozii părăsiră cortul, Hmelniţki îi porunci vistavoiului Ivanko să aducă apă proaspătă de la izvorul din pădure. Îşi răcori îndelung obrazul înfierbîntat. Se frecă bine cu ştergarul şi ieşi din cort. Pe bolta sinilie licăreau stelele. Carul mare îşi întorcea oiştea spre răsărit, iar Sirius cel învăpăiat plutea în nimbul său argintiu.

Dincolo de pădurea întunecată se ghicea lagărul leşesc. Hmelniţki ştia că armia vrăjmaşului nu era mică, că poate nu va izbuti să pătrundă în Slonigrudek chiar prin cea dintîi năvală. Dar tot atît de bine ştia că, alături de el, umăr la umăr, stătea un prieten neclintit, un frate, care nu-l va vinde, nu-l va părăsi dacă se va ivi în cale, pe neaşteptate, o nevoie, iar dacă va izbîndi, izbînda va fi a amîndorora. Simţea cu toată fiinţa lui ce preţ mare avea această siguranţă, şi un atare simţămînt îi dădea linişte şi tărie.

Pînă ce şvezii vor fi gata de luptă, pînă ce regele Jan-Kazimir, care, după cum se aflase în seara aceea, fugise în Silezia, va izbuti să înjghebe altceva, lucrul cel mai de seamă era să nimiceşti armia leşească de cotropire, pentru ca ea să nu se mai ridice nici în anul acela, nici în cîţiva ani de atunci încolo.

...Şi cînd sosi în goană un cazac al lui Bohun, vestind că polcul său s-a strecurat în spatele lui Potocki, trecînd peste bălţi cu plutele, şi a început lupta în împrejurimile Slonigrudekului, Hmelniţki porunci să sune trîmbiţele. Şi deodată liniştea din preceasul zorilor vui de tropotul greoi al zecilor de mii de picioare, licăriri roşii fulgerară deasupra suhaturilor şi tunurile din tabără începură să bubuie.

— Slavă !

— Ura ! — se rostogoli strigătul năvalnic deasupra şanţurilor.

Polcurile de cazaci şi de streliţi porniră la luptă.

— Calul ! — porunci Hmelniţki.

— Calul hatmanului ! — strigă Demian Lisoveţ.

Un cazac se ivi din întuneric, ţinînd calul de frîu. Hmelniţki se apropie domol de armăsarul său bălan. Vistavoiul Ivanko îi ţinu scara. Hmelniţki sări uşor în şa şi, în aceeaşi clipă, încălecă toată straja. Marele stegar Tomilenko desfăşură steagul hatmanului. Pînza mare, alcătuită din două fîşii de mătase, neagră şi galbenă, cu o cruce de aur în vîrful suliţei, fîlfîi peste capetele călăreţilor.

Polcurile căzăceşti şi ale streliţilor împresurau valea Slonigrudekului din toate părţile.

...Hmelniţki, Buturlin şi Trubeţkoi vedeau desluşit de pe zidurile unei cetăţui, pe jumătate dărîmate, care abia fusese cucerită de streliţi, cum zburau, ca pe aripi, cazacii călări despărţiţi în două valuri, cum se revărsau din şanţuri, cu flinte şi sîneţe în mîini, pedestraşii, cum gonea ca vîntul pe armăsarul său turbat, fluturîndu-şi sabia, Martîn Puşkar, polcovnicul din Poltava.

Din lagărul leşesc tunurile bubuiau necurmat. Zalele reiterilor, coifurile husarilor şi săbiile lungi ale împlătoşaţilor sclipeau în soare. Dar în spatele leşilor, chiar în Slonigrudek creştea din ce în ce mai mare volbura pojarului. Limbi de foc de un roş scarbăd învăpăiau zarea, şi fumul se învîrtejea gros pe deasupra tîrgului.

În vale, sub zidurile cetăţuii pe care stătea hatmanul, voievodul şi nacealnicii, se înşirau cazacii polcului din Cehrin. Aşteptau un semn, abia strunindu-şi caii odihniţi, focoşi. Cînd de pe cîmpul de luptă începură să sosească cele dintîi telegi cu răniţi, Hmelniţki numără cazacii şi streliţii din ele şi se nelinişti. Îl fulgeră un gînd : „Numai să nu fie zdrobiţi oamenii lui Bohun, acolo în tîrg, mai înainte ca năvala temeiului oastei să fie încununată de izbîndă...“ Vorbi despre aceasta, îngrijorat, lui Buturlin.

...Lupta înverşunată ţinea de aproape trei ceasuri, dar Slonigrudekul se afla încă în mîinile leşilor, deşi cazacii pătrunseseră între zidurile sale şi se băteau crîncen cu joimirii, luptînd pentru fiecare casă, pentru fiecare ogradă.

Stanislaw Potocki, hatmanul coroanei, rănit la mînă, stătea lîngă o ferestruică îngustă de meterez în mînăstirea ordinului iezuit al vasilienilor şi urmărea prin ochian lupta care se desfăşura pe zidurile tîrgului. În spatele hatmanului, reimentarii Sapieha şi Kalinowski încremeniseră aşteptîndu-i poruncile. Nu mai nădăjduiau că vor putea să scape din cleştele de fier în care moscoviţii şi cazacii strîngeau tot mai aprig Slonigrudekul. Potocki se încredinţase de lucrul acesta cu ochii lui, cînd dăduse ocol călare întăriturilor. Abia dacă vor izbuti să fugă el şi reimentarii. O dezndădejde cumplită îi pîrjolea inima. Jesus-Maria ! Oare pentru asemenea ruşine se zbătuse el doi ani ca să-şi alcătuiască armia, pentru asta făgăduise, ameninţase, cerşise aproape în genunchi bani negustorilor veneţieni, poruncise să se topească, să se toarne în drugi, ca să le trimită peşcheş hanului Mahomed Ghirei, ulcioare de aur, cești, tipsii de argint, comori ale neamului său din moşi strămoşi ? Jesus-Maria ! Cum are să-l întîmpine după o asemenea ruşine înalta şleahtă ? Iată-i, chiar în clipa aceasta, cum stau în spatele lui, Sapieha şi Kalinowski, tăcînd cu răutate. Doar încă în ajun îl sfătuiseră să se închine pe cuvînt voievodului rus Buturlin. „Cu boierii — ziceau ei — ne vom înţelege, şi apoi îi vom veni noi de hac lui Hmelniţki !" Netrebnicii ! Oare erau ei în stare să înţeleagă că aşa ceva nu va fi cu putinţă ? ! Că moscoviţii nu vor lăsa din mîini Ucraina, că nu-l vor părăsi pe Hmelniţki.

Nourii negri care învăluiau cerul Rzeczei Pospolita, ascundeau hatmanului coroanei, Stanislaw Potocki, calea mîntuirii. Regele Jan-Kazimir fugise. Svezii trecuseră hotarele regatului. Toată Rusia Albă se află în mîinile Moscoviei. Ceea ce cuceriseră cu sabia Sigismund al III-lea şi Wladislaw al IV-lea fusese pierdut. Îşi lăsă istovit ochianul pe genunchi şi, cu capul plecat, privi în gol îndurerat, zdrobit, fără să audă îndemnurile stăruitoare ale lui Sapieha.

Deodată un răcnet răbufni prin ferestruică, ca o pală pătrunzătoare de vînt. Potocki puse ochianul la ochi, şi înlemni. Dinspre apus se căţărau pe zidurile castelului nişte luptători ciudaţi. N-aveau nici cuşme căzăceşti, nici caftane de strelit. În mîinile lor scînteiau coase şi suliţe.

— Jesus-Maria ! — strigă Potocki. — Pane Sapieha, ăştia-s doar hlopi... Hlopi de-ai noştri !

Hatmanul nu se înşela. Ceata de răsculaţi ai lui Lutek şi Fedorciuk se furişase în spatele joimirilor şi, trecînd noaptea peste bălţi, cu nişte plute înjghebate la repezeală, se năpustise asupra armiei leşeşti.

Cînd Hmelniţki fu înştiinţat că pospoliţii leşi au tăbărît asupra joimirilor, el porunci să li se trimeată fără întîrziere ajutoare.

Cinci sotnii de cazaci, în frunte cu Martîn Ternovîi se aruncară în sprijinul răsculaţilor.

Cazacii lui Bohun se aflau demult pe uliţele tîrgului şi alături de ei luptau împotriva joimirilor răsculaţii leşi şi hutuli.

Martîn îşi gonea calul nebuneşte, urmat în iureş de cazacii din polcul de la Cehrin. În întîmpinarea lor se năpustiră din cetate, ca o vijelie, dragonii. Curînd călăreţii se întîlniră, şi oţelul începu să zăngănească. În urma dragonilor alergau oşteni împlătoşaţi, cu muschete în mînă, împroşcînd cu o ploaie de gloanţe pe cazaci. Ici, colo, cai şi călăreţi se prăvăleau la pămînt. Dar iată că pospoliţii se aruncară asupra împlătoşaţilor. Luptînd în rîndurile cazacilor, Martîn zărea bine chipurile duşmanilor. Auzind strigăte în leşeşte, împlătoşaţii, nedumeriţi în cea dintîi clipă, lăsau jos armele, dar îndată le ridicau iară înverşunaţi.

În faţa lui Martîn răsări, parcă din pămînt, un călăreţ în cămaşă albă, cu capul gol. Călăreţul învîrtea sabia cam stîngaci, apărîndu-se de cîţiva dragoni care îl încolţiseră ca nişte ulii. Iată, unul din dragoni izbuti să-l lovească în umărul drept şi răsculatul fu silit să apuce sabia cu mîna stîngă ; trosni o împuşcătură, şi calul de sub el se împletici pe picioarele dinapoi şi se prăvăli pe o parte, apucînd dedesubt pe călăreţ. Unul dintre dragoni ridică sabia asupra lui, dar Martîn îi străpunse pieptul şi leahul căzu pe spate. Martîn descălecă, se aplecă spre pospolit şi-l trase de mînă. Cazacii se apropiară în goană şi sleahticii o luară la fugă. Se îndepărtau cu toţii. Rănitul deschise anevoie ochii şi încet, fără mirare, dar cu bucurie în glasul său stins, şopti :

— Cazacul Ternovîi.

Martîn îl privi uimit.

— Cazacul Ternovîi, — şopti el din nou, — ai fost doar la noi în gmina Markowiecka, te duceai cu răvaşul lui Hmelniţki la Kostka Napirski...

Şi în amintirea lui Martîn învie acea zi depărtată.

— Eu sînt Stach Lutek, — vorbi rănitul, — răsuflînd greu. — Eu sînt Stach Lutek... Lutek... spunea mereu, parcă dorind ca Martîn să-şi întipărească în minte numele lui, — Am să mor... Dar vroiam să-i spui hatmanului Hmel...

Tăcu şi-şi umezi cu limba buzele uscate. Mîna cu care Martîn îl sprijinea de umăr, era plină de sînge.

— Spune hatmanului... Şi noi îi urîm pe panii şleahtici... Şi pentru noi sînt... ca şi pentru voi... amarnici şi fioroşi... Ne-au răpus...

Lacrimile împăienjeniră privirile lui Martîn. „Dacă ai asculta acum aceste vorbe, hatmane!"

— Ai să trăieşti, Lutek, — zise Martîn, — ai să trăieşti...

— Nu, Ternovîi. Nu. Mi-a venit sfîrşitul. De un lucru îmi pare rău: n-am să mai văd înţelegerea şi pacea între pospoliţii noştri... Iar asta trebuie să se făptuiască... Aşa, ca între mine şi Fedorciuk... Ai să-l vezi... Este atamanul nostru... Să-i spui lui, să-i spui, hatmanului Hmelniţki... Rămîi cu bine, Martîn.

Stach închise pleoapele şi amuţi.

Martîn sări în picioare. Luptătorii erau acum departe. Îşi lăsă mîinile neputincios de-a lungul trupului. Ce să facă? Cum să-l scape pe Lutek? Dar Lutek nu mai era.

Zăcea cu faţa în sus, întinzînd mîna dreaptă schilodită, spre răsărit, ca şi cum ar fi aşteptat de acolo o mînă prietenească pe care vroia s-o strîngă.

Martîn îşi scoase cuşma, căzu în genunchi şi, aplecîndu-se, sărută buzele uscate ale lui Stach Lutek. Apoi îi acoperi faţa cu năframa sa roşă.

— Jesus-Maria! Sîntem prinşi în capcană... Trebuie să fugim. Oare aţi amorţit, pane hatman?

...Cînd Sapieha rosti aceste cuvinte pentru a treia oară, Potocki se ridică greoi de pe scaun şi, strecurîndu-şi trupul gros prin deschizătura îngustă, coborî fără grabă pe scări, ţinîndu-se bine cu mîna de parmaclîc.

Sprijinit de slujitori, el se urcă în caretă şi, cu mîinile tremurătoare, lăsă în jos perdelele de la ferestre, pentru a nu vedea ruşinea care acoperea ca o mantie neagră uliţele Slonigrudekului înecate în fumul înecăcios al pîrjolului. În clipa aceea îl pizmuia pe Janusz Radziwill, care trecuse de partea regelui Carol al Şveziei.

„A făcut-o la timp. Şi aici mi-a luat-o înainte!" — gîndi cu părere de rău Potocki.

Careta hatmanului coroanei, înconjurată de husari, ieşi printr-o deschizătură a zidului. Sapieha privi îngrijorat spre vîlceaua pe care trebuia s-o străbată careta. Acolo, în desişul pădurii, care mijea ca o fîşie neagră în depărtare, era mîntuirea. Dar, în aceeaşi clipă, cazacii ţîşniră ca o trîmbă de vînt, drept în faţa caretei şi a husarilor. Degeaba trase Sapieha sabia din teacă, degeaba făcură zid husarii în jurul caretei marelui hatman al coroanei, degeaba îşi făcu cruce Stanislaw Potocki, cînd zări prin fereastră contăşele albastre ale cazacilor. Totul se petrecu nespus de repede şi de simplu. Mai avea putinţa să scoată din buzunar sticluţa aurită, şi să deşerte otrava din ea pe limbă. În acest fel putea să scape de robia ruşinoasă. Dar hatmanul coroanei voia să trăiască. Scoase sticluţa din buzunar şi o zvîrli mînios la picioare. O mînă smulse uşa caretei, şi în faţa sa se ivi chipul încins al unui cazac cu cuşmă brumărie, cu şlîcul lung, roş, pe spate, şi cu sabia în mînă.

— Ai venit, pane Potocki?! Demult te aşteptam...

Martîn Ternovîi ţinea uşa caretei, aşteptînd cu un zîmbet ca hatmanul coroanei, care se încurcase în mantie, să coboare.

...Hatmanul coroanei Stanislaw Potocki păşea pe jos prin toată tabăra cazacilor, prin faţa joimirilor săi, care aruncaseră armele şi acum holbau ochii ca o turmă de berbeci, înconjuraţi de cazaci. Apoi, lăsîndu-şi privirile în jos, trase cu coada ochiului spre chipurile moscoviţilor şi ale cazacilor. Deodată darabanele începură să bată şi trîmbiţele să sune falnic. În urma lui Potocki păşeau Sapieha, Kalinowski, Tyszkiewicz şi Poplawski. Reimentarii călcau aşa fel de parcă i-ar fi tras cineva cu nişte sfori, dar cazacii din polcul Cehrinului nu-i zoreau. Meargă şi aşa, chiar e mai bine. Cazacii vor vedea pe îndelete toată ruşinea trufaşilor şleahtici...

Şi cînd Martîn Ternovîi porunci aspru: „Stai!" — se opriră toţi şi împreună cu ei şi hatmanul coroanei. Potocki îşi plecă şi mai jos fruntea. Ştia că, îndată ce va ridica ochii, va întîlni privirile lui Hmelniţki. Încordarea ţinu cîteva clipe. Potocki hotărî în sine: va vorbi lui Buturlin. Va duce neguţări cu voievodul moscovit. Glasul lui Hmelniţki îi întrerupse gîndurile:

— Tu i-ai prins pe reimentari, Ternovîi?

— Eu, pane hatman.

Potocki îşi ridică privirea. Înaintea sa era numai Hmelniţki. Stătea cu mîna pe buzduganul vîrît în brîu şi-l sfredelea cu o privire ageră, pătrunzătoare. Abia după cîteva clipe zări Potocki pe voievozii ruşi din spatele lui Hmelniţki.

— Predă-ţi sabia, hatmane al coroanei, — glăsui încet Hmelniţki.

Şi Stanislaw Potocki, marele hatman al coroanei Rzeczei Pospolita, castelan de Cracovia, staroste de Braţlav, de Nejin, de Kameneţ-Podolsk, mare senator, îşi scoase supus, din brîul cusut cu argint, sabia binecuvîntată de cardinalul primat de Gniezno şi-o zvîrli la pămînt.

O larmă ameninţătoare vui împrejur :

— Dă-o în mîinile hatmanului !

— În mîinile hatmanului !

— Socoteai c-ai să ne bei sîngele, dar acum va trebui să piei tu ! — strigă un cazac cu mustaţa sură, ieşind dintr-un pîlc şi învîrtindu-şi sabia prin faţa lui Potocki.

Hatmanul coroanei se plecă spre sabie, o ridică, se apropie cu paşi şovăelnici de Hmelniţki şi i-o întinse.

Bubuitura năprasnică de tun care răsună în clipa aceea, vestind oastei sfîrşitul luptei, răbufni parcă în întreaga Rzecz Pospolita, răspîndind ştirea ruşinii sale.

— Esaul Lisoveţ !

— Poruncă, luminăţia voastră.

Hmelniţki arătă cu buzduganul spre reimentari şi glăsui tare, aşa fel ca să audă toţi cazacii, strînşi gloată împrejur.

— Duceţi prinşii în tabără, ca toată oastea să le cunoască ruşinea !

— Hatmane, — rosti cu trufie Potocki, făcînd un pas spre Hmelniţki, — nu e vrednic de cinste ceea ce faci. Gîndeşte-te, doar eşti slujitorul Rzeczei Pospolita. Ar trebui să duc neguţări cu domnia ta. Cer să mi se dea cinstirea cuvenită.

Hmelniţki simţi că i se înfrînceneză inima. De-abia stăpînindu-se, el glăsui cu tărie :

— Nu vei cunoaşte cinstire din partea mea, Stanislaw Potocki. Greşeşti, dacă mă socoţi slujitor al Rzeczei Pospolita. Aţi avut destulă vreme voi toţi, pani şleahtici, să vă daţi seama că eu, Bogdan Hmelniţki, sînt slujitorul ţării mele şi al norodului meu. Cît priveşte neguţările, n-avem

despre ce sta de vorbă. Cazacii şi streliţii au şi stat de vorbă cu voi, cu săbiile şi cu flintele.

Cazacii începură să se vînzolească ameninţători. Potocki şi reimentarii se făcură albi ca varul. Hatmanului coroanei îi păru rău că se luase la harţă.

— Taci ? — spuse zîmbind Hmelniţki. — Ţi s-a încleştat gura ? Dar cînd pustiai Ucraina, cînd trăgeai în ţeapă mucenicii noştri nevinovaţi, cînd dădeai pe mîna tătarilor în robie oameni pravoslavnici, cînd prădai lăcaşurile sfinte, cînd scăldai în sînge Priluki şi Lubnî, cînd pîrjoleai Braţlavul şi Barul, cînd înecai în Nipru pruncii creştinilor ca pe nişte căţei — atunci nu tăceai ! Ameninţai ! Făgăduiai să mă duci cu juvăţul de grumaz la Varşovia. Du-mă ! De ce nu mă duci ? Dacă m-ai fi luat prins, m-ai fi pus la cazne cumplite, m-ai fi ars tu însuţi cu fierul roş, dar eu nu fac aşa ceva cu tine. Ce va porunci ţarul nostru din Moscova, aceea îţi va fi soarta. Mai bine te-ai fi îngrijit de ţara ta, de Rzecz Pospolita. Aţi pierdut-o la jocul de cărţi, pani şleahtici ! Regele a fugit ca un mişel, Radziwill şi-a vîndut ţara, tu ai fost prins, armia v-am nimicit-o ; nu v-au scăpat nici simbriaşii străini şi nici chiar papa de la Roma, cu iezuiţii lui cu tot.

Cazacii rămaseseră cu gurile căscate, sorbind fiece cuvînt al hatmanului, iar reimentarii stăteau cu capul în jos, dîrdîind de spaimă.

— Pentru ruşinea ta, pentru prăbuşirea Rzeczei Pospolita, care de azi nu va mai cunoaşte fericire, mulţumiţi papei şi iezuiţilor. Ei v-au adus pe marginea prăpastiei, ei v-au îmbrîncit în iad. Ceri cinstire ? Nu vei cunoaşte cinstire de la mine ! Nu !

Hmelniţki răsuflă.

— Esaule Lisoveţ, du prinşii de aici.

Un curcubeu se înălţa luminos deasupra stepei, deasupra pădurii. Hmelniţki, Buturlin şi nacealnicii întoarseră prinşilor spatele şi se depărtară, păşind sub curcubeu, ca pe sub o poartă măreaţă, care deschidea drumul în faţa lor spre o lume luminoasă şi fericită.

CARTEA
A CINCEA

1

N vara aceea ploaia uda din belşug uliţele înguste şi mohorîte ale Stockholmului, capitala Sveziei. În şanţurile adînci din jurul palatului regesc se strînsese atîta apă, încît ea dădea mereu peste maluri, revărsîndu-se în piaţa largă pietruită cu bolovani ciopliţi, şi regele Carol al X-lea Gustav se veselea adesea, privind prin geam cum îşi tîrau doamnele din înalta societate lungile lor trene, păşind pe jos de la carete la uşa palatului, pentru audienţa de dimineaţă a reginei. Dar în dimineaţa aceea lui Carol nu-i ardea de asemenea desfătări.

Zvîrlind brusc cu cotul harta boţită şi sprijinindu-se greu de marginea mesei, cu palmele sale late şi roşii, el se ridică încet şi întrebă mînios :

— Cînd veţi înceta să mă amăgiţi cu făgăduieli ? — şi fără a aştepta răspunsul, lovi cu mîna dreaptă în masă. Cupele înalte de argint zăngăniră jalnic pe tipsie. — Vă întreb, cine-i stăpîn în ţara aceasta ?

Cancelarul Axel Oxenstierna îşi stăpîni un zîmbet şi-şi ascunse bărbia ascuţită în jaboul spumos. Privirea ochilor săi căprui lunecă, de sub sprîncenele stufoase, peste capul regelui şi văzu, prin fereastra largă, cîţiva bărbaţi care

coborau dintr-o caretă, la poartă. Sosiseră înalţii ambasadori. Atunci cancelarul îndrăzni să facă un pas spre masă şi să spună blajin, cu o voce piţigăiată, care nu se potrivea de loc cu statura lui de uriaş :

— E timpul, maiestate...

— Taci ! — izbucni răspunsul. — Aici eu vorbesc !... — şi în clipa următoare trei cupe de argint zburară la picioarele lui Oxenstierna.

Cancelarul nici nu se clinti. De astă dată nu se osteni să-i dăruiască regelui nici măcar un zîmbet. Dar acum, de fapt, Carol nu-i mai vorbea lui. Măsurînd spaţiosul cabinet cu paşi mărunţi, agăţîndu-se cu steluţele pintenilor de covoarele pufoase, trîntind taburetele care parcă îi fuseseră aşezate în cale dinadins, el blestema pe îngîmfaţii săi senatori şi baroni, pe Jan-Kazimir, regele Poloniei, care cuteza să ridice pretenţii asupra coroanei suedeze, înjura grosolan Moscovia, pe boierii ei, şi-l dădea tuturor dracilor pe blestematul răsculat ucrainean, hatmanul Hmelniţki, pe lîngă care el — Carol al X-lea Gustav, unsul lui dumnezeu, moştenitor al tronului strămoşilor săi, rege al Suediei, trebuia să se gudure, să-i cerşească ajutorul şi prietenia.

Visteria ţării era tot atît de goală ca şi buzunarul cerşetorului care se tolănea pe scările catedralei Sfîntul Petru, în timp ce baronii şi negustorii îşi umpleau pungile de piele cu rikstaleri, cu guldeni şi florini, iar el, regele, se afla într-o nemaipomenită strîmtoare, fiind pe deasupra silit să asculte aproape în fiecare zi făgăduielile şi balivernele cancelarului său.

— Zău, — mîrîi Carol, oprindu-se brusc în faţa lui Oxenstierna, — într-o zi am să-mi pierd răbdarea şi am să poruncesc gvardiei să te spînzure deasupra unei uşi de la crescătoria mea de cîini.

Dar acum venise rîndul cancelarului. Ori de cîte ori îi făgăduia regele o asemenea cale de părăsire a acestei lumi deşarte, Axel Oxenstierna ştia că retorica şi aprinderea acestuia s-au epuizat şi că din clipa aceea cuvîntul, sfatul şi părerea lui vor fi ascultate cu atenţie.

După uşa de stejar a cabinetului regesc, parcă răsuflase cineva uşurat. Zornăiră pinteni. Carol dădu din mînă obosit şi se lăsă într-un jilţ adînc de piele, ferindu-şi ochii cu palma de lumina orbitoare a soarelui, care, străpungînd pe neaşteptate perdeaua de nouri, se revărsă prin geam şi

polei bolţile mohorîte ale cabinetului regesc, portretele strămoşilor de pe pereţi, masa lată cu resturi de mîncare în farfurii, platoşa şi pistoalele de pe canapea şi globul pămîntesc din colţ.

Axel Oxenstierna dădu din cap dojenitor, ca şi cum ar fi vrut să spună că nu încuviinţează toată această dezordine, cu care regele se mîndrea anume, tinzînd să arate prin aceasta că el e soldat şi că nu se sinchiseşte de eticheta şi luxul de la curte.

Dînd aerul afară din pieptul său larg, Oxenstierna parcă slăbi pentru o clipă. Începu să vorbească fără grabă. În fiecare cuvînt al său era un adevăr de necontestat. Desigur, s-ar mai fi putut presa asupra riksdagului, s-ar mai fi putut stoarce din pungile baronilor şi ale negustorilor încă vreo cîteva zeci de mii de rikstaleri, dar asta n-ar fi îndreptat lucrurile. Trupele porniseră împotriva regelui polon. Trecuseră hotarul. Radziwill se supusese regelui Carol. De ce îl ocăra regele pe cancelarul său? Cancelarul se zbuciuma zi şi noapte cu treburile statului. Prea puţini oameni înţelegeau acum că soarta regatului atîrnă de-un fir de păr.

Carol dădu din mîini nerăbdător, parcă vrînd să alunge asemenea vorbe, cu totul greşite, după părerea lui. Dar în zadar! Acum vorbea Oxenstierna, era rîndul său să spună tot adevărul regelui.

— Maiestate, ieri am primit veşti vrednice de crezare, arătînd că abatele Daniil a sosit la Cehrin. El a înfiripat legături folositoare cu marele diac Vîgovski. Cunosc perfect toate planurile şi toate gîndurile hatmanului ucrainean Hmelniţki. Acum două săptămîni abatele Daniil a stat de vorbă cu hanul Mahomed Ghirei. Hoarda va porni la luptă în toamnă. Aceasta va însemna o lovitură de cuţit dată în spatele lui Hmelniţki. Sultanul a privit cu multă seriozitate sugestiile noastre. Viena n-are nimic împotriva campaniei noastre spre răsărit. Dacă Hmelniţki nu va rupe tractatul de la Pereiaslav şi nu se va lepăda de Moscovia, îl vom zdrobi. Dacă totul se va întîmpla aşa cum a binevoit să prevadă maiestatea voastră, — Carol îşi dădea seama că demnitarul îşi bătea joc de el în faţă, dar înghiţi jignirea în tăcere, — atunci peste două, cel mult trei luni, gvardiile maiestăţii voastre vor fi sub zidurile Moscovei. Ne vom năpusti asupra lor dinspre sud, în vreme ce ei ne aşteaptă dinspre nord. Deocamdată trimisul nostru, baro-

nul Schurf, a primit dispoziţiuni să-i asigure pe ruşi că acţiunea întreprinsă împotriva regelui Jan-Kazimir are drept scop numai repararea ofensei aduse maiestăţii voastre, că acţiunea noastră este spre folosul ţarului, care se află în război cu Jan-Kazimir. Situaţia este atît de confuză, încît ei nici n-au să-şi dea seama cînd Hmelniţki şi cazacii vor fi în buzunarul nostru. Hmelniţki nu va putea face altceva decît să spere în mărinimia maiestăţii voastre, să vi se supună. Toate, maiestate, se îndeplinesc aşa cum doreşte maiestatea voastră.

Regele Carol trebuia să recunoască: într-adevăr, cancelarul său era şiret şi dibaci. Nu degeaba miniştrii şi generalii regelui îi ziceau lui Oxenstierna „vulpoiul roşcovan". Acest gînd îl înveseli şi el izbucni într-un rîs cu hohote. Fălcile grase începură să-i tresalte şi pleoapele roşii îi acoperiră ochii bulbucaţi. Răsuflînd uşurat, Oxenstierna se dădu totuşi deoparte cu precauţie şi, asigurîndu-se că nu se afla nici un obiect greu la îndemîna regelui, observă nu fără răutate:

— Diplomaţia, maiestate, are uneori nevoie de o minte ageră şi... de timp.

— Timp! — strigă cu voce răguşită Carol, trecînd cu vederea prima jumătate din fraza cancelarului. — Vai ţie, vulpoi roşcovan! Cine mi-a făgăduit acum o lună două sute de mii de rikstaleri? De atunci au trecut treizeci de zile. Şi te întreb unde-s talerii? Unde ţi-e cuvîntul, canalie? Aceşti saci cu bani, aceşti blestemaţi de baroni şi de negustori scîrboşi vor să fie stăpîni peste provincii noi, dar se zgîrcesc ca nişte cămătari, pentru fiecare taler. Dacă aş fi avut aceşti bani, Varşovia, Ucraina, Moscovia ar fi fost demult nişte provincii ale mele.

Carol sări furios din jilţ şi, încleştîndu-şi pumnii, îi vîntură pe sub nasul cancelarului, de pe buzele căruia, cu toate acestea, nu se ştergea un zîmbet blajin, împăciuitor.

— E timpul să-şi dea seama că eu nu sînt regina Christina. Mie să nu-mi plîngă în poale, lua-i-ar toţi dracii! — Deodată, Carol izbucni iarăşi într-un rîs cu hohote şi făcu vesel cu ochiul cancelarului.

In cameră intră contele Piper, aghiotantul regelui. Inclinîndu-se pînă la pămînt în faţa acestuia, el anunţă respectuos:

— Maiestate, ambasadorul Marei Britanii, sir William Quilp, şi ambasadorul Franţei, marchizul Hector Chogniot,

au sosit la palat şi aşteaptă să fie primiţi într-o audienţă privată, cum a fost stabilit de maiestatea voastră.

Oxenstierna răsuflă uşurat. El întrebă pe Piper oarecum aşa, într-o doară:

— Aşteaptă demult?

— De o jumătate de ceas, domnule cancelar.

— Ei, drăcie! — răcni Carol. — De ce nu ai anunţat numaidecît?

Contele Piper dădu din mîini, zăpăcit, şi, retrăgîndu-se cu spatele spre uşă, zise:

— Maiestate, excelenţa sa, domnul cancelar, a poruncit ca ei să fie ţinuţi în anticameră vreo jumătate de oră...

— A, — exclamă Carol, plesnindu-se cu palma peste pîntec, — acum îţi înţeleg vicleşugul, Axel! Pofteşte-i, Piper. — Carol dădu din cap trufaş şi se lăsă în jilţ plin de morgă, privindu-se în oglinda de deasupra căminului.

Era încîntat de el. Părul ciufulit, fără perucă, fruntea îngustă, brăzdată de două crestături, urme ale săbiilor duşmane, mustăţi scurte şi afumate de tutun, pieptarul de piele strîns pe umerii laţi, botforii înalţi mai sus de genunchi, din piele de capră... Tocmai aşa trebuia să fie regele suedezilor, stăpînitorul ţinuturilor nemărginite de la miazănoapte, spaima Balticei, viteazul amiral al celei mai puternice flote a Nordului, cuceritor şi cavaler... Carol s-ar fi admirat mult, dar înalţii ambasadori intrară în cabinet, însoţiţi de feldmareşalul Horn.

Audienţa privată n-avea de loc un caracter privat.

Cu mutra roşie, de parcă s-ar fi muiat pînă în creştet în vin, Horn transpira abundent şi tropăia nerăbdător pe sub masă.

Carol se stăpînea din răsputeri ca să nu spună ambasadorilor vorbe jignitoare şi veninoase. Numai Oxenstierna ţesea mreaja vorbelor şi, ca un înotător iscusit, care şi-a părăsit malul, trecea spre ţel peste valurile ameninţătoare şi peste ochiurile adînci.

Înserarea îşi fîlfîia umbrele albastre în ferestrele palatului. Valeţii tăcuţi aprinseră lumînările din candelabrele prinse pe pereţi, în faţa oglinzilor. Puseră pe masă carafe pîntecoase cu malvasie şi sticle cu gît subţire, cu vin de Rhin, sparanghel fiert, claponi prăjiţi în untură de porc, şi carne de cerb tînăr, împănată cu usturoi.

Feldmareşalul Horn se întinse spre cupă, dar surprinse privirea severă a regelui şi lăsă mîna în jos.

Mîngîindu-şi favoriţii suri, sir William Quilp vorbi tărăgănat, cîntărind parcă fiecare cuvînt :

— La Londra, majestate, sînteţi privit ca un apărător înţelept şi viteaz al Apusului împotriva barbarilor moscoviţi. Războiul majestăţii voastre cu regele Poloniei este socotit la Londra şi la Paris ca preludiul unor evenimente şi mai importante. Dealtfel, cu Jan-Kazimir v-aţi putea înţelege, dacă aţi voi-o.

— Îmi permit să observ, — interveni marchizul Chogniot, — că majestatea sa regele Ludovic al XIV-lea al Franţei mi-a încredinţat misiunea de a-l sfătui pe Jan-Kazimir să renunţe la orice pretenţie în ceea ce priveşte coroana Suediei, şi în acest caz majestatea voastră ar putea să încheie armistiţiu cu regele Poloniei. In ceea ce priveşte revendicările majestăţii voastre asupra unor teritorii din Polonia, acestea pot fi satisfăcute foarte uşor. O asemenea soluţie ar fi salutată chiar şi de papa Inocenţiu.

— Sanctitatea sa papa Inocenţiu, — spuse Axel Oxenstierna, — ne-a refuzat o cerere de împrumut. Dacă am fi avut banii aceia acum un an, am fi lichidat cu Moscovia, iar Londra şi Parisul ar fi fost acum liniştite.

Carol făcu spre cancelar un semn aprobator din cap. Ţintise bine Axel al lui, vulpoiul roşcovan. Oho ! Poate că francezul va vorbi acum de împrumut.

Hector Chogniot îşi dădu seama de confuzia acelei clipe şi începu să se caute îngrijorat prin buzunare. Bucuros că găsise ce căuta, deschise cu gesturi delicate tabacherea, luă cu două degete o priză de tutun, o vîrî în nară, o trase pe nas cu plăcere, închise ochii şi, punîndu-şi la loc tacticos tabacherea, spuse sub privirea veninoasă a lui Carol :

— Vedeţi, domnule cancelar, acel împrumut l-aţi cerut anul trecut, şi atunci era altă situaţie. Astă se întîmpla, mi se pare, înainte ca ţarul Alexei şi Hmelniţki să fi luat Smolenskul. Astăzi însă soldaţii moscoviţi şi ucraineni au invadat toate oraşele Rusiei Albe şi ale Litvaniei, asediază Lwowul, iar plebea din Polonia se supune ţarului Moscoviei. Cine ştie dacă Hmelniţki nu va porni cu moscoviţii împotriva Suediei ?...

— Mai bine ar face să se lepede de Moscovia şi să se supună coroanei Suediei, — îi scăpă lui Horn, după ce în sfîrşit dăduse de dușcă o cupă straşnică de malvasie.

— Vorbe de aur, domnule feldmareşal ! — Pe buzele lui sir William Quilp se ivi ceva asemănător unui zîmbet, —

De ce nu i-ați sugera gîndul acesta lui Hmelnițki? Doar aveți acolo un om de încredere în persoana reverendului abate Daniil...

Carol îl fulgeră cu o privire furioasă pe Oxenstierna. Iată convorbirile confidențiale cu o persoană de încredere, în buzunarele căreia am vărsat atîtea mii de rikstaleri!

Făcîndu-se că nu a observat privirea furioasă a lui Carol, ambasadorul britanic se aplecă înainte și spuse cu mult înțeles:

— Îmi permit să atrag atenția majestății voastre, a excelenței voastre, sir Oxenstierna, și a domniei voastre, domnule feldmareșal, asupra unor împrejurări care în aceste timpuri sînt foarte importante pentru statele noastre. — William Quilp molfăi din gura fără mustață, și cu un ton vădit confidențial continuă: — Intențiile regelui Jan-Kazimir de a iniția tratative cu Moscovia n-au baze solide. Aceasta e doar o manevră strategică a nobilimii pentru a arunca praf în ochii moscoviților.

— Mai degrabă izbutești să duci de nas un drac, decît să le arunci lor praf în ochi! — bolborosi Horn.

— Ați rostit un adevăr, domnule feldmareșal, — aprobă Quilp. — Cu atît mai mult trebuie să facem tot ce depinde de noi, pentru ca Hmelnițki să fie silit a rupe tractatul din Pereiaslav! Dacă ne vom exercita influența asupra Moscoviei și a țarului, Hmelnițki rămîne în mîinile domniilor voastre; în poloni nu are încredere, dar în majestatea voastră, în excelența voastră, domnule cancelar, va avea încredere acest răsculat, care își atribuie rang de prinț. Sînt convins că majestatea voastră va fi de acord cu mine: pe țărmurile Balticii trebuie să existe numai regatul care prosperă sub mîna binefăcătoare a majestății voastre — și anume Suedia.

— Înțelepte vorbe, — susținu pe Quilp marchizul Hector Chogniot.

Un zîmbet de satisfacție jucă pe buzele groase și unsuroase ale lui Carol. Și inima i se ușură. Reieșea că Londra și Parisul nu priveau cu ochi răi intențiile lui de a ocupa teritoriile țaratului Moscoviei și ale Ucrainei. Desigur că el nu credea în vorbele ambasadorilor nici cît negru sub unghie. Dar, abilul francuz Chogniot spusese: „Acum aceasta e situația". Cine știe, poate că situația aceasta va fi norocul său. Carol tăcea grav, umflîndu-și fălcile. Să sporovăiască Oxenstierna. Regele trebuie să-și spună ulti-

mul cuvînt. Îi făcu lui Oxenstierna semn că are cuvîntul şi-şi aprinse luleaua lungă, afumată.

Un timp, Carol nici nu ascultă ce spune cancelarul. Se gîndea la sfatul pe care i-l dăduseră ambasadorii, acela de a stabili cît mai curînd relaţii de prietenie cu hatmanul Hmelniţki. Însemna că vulpoiul roşcovan o luase şi aici înaintea acestor diplomaţi. Putea să aibă deplină siguranţă: acel prinţ fără neam şi rang, acel Hmelniţki, va fi foarte bucuros că însuşi puternicul rege al Suediei îi oferă alianţa şi sprijinul său. În acea clipă, Carol auzi din gura cancelarului său o întrebare pe care acesta o punea înalţilor ambasadori şi care-l sili şi pe el să devină atent:

— Şi dacă Hmelniţki nu va rupe tractatul din Pereiaslav şi nu se va despărţi de Moscovia?

Rostind această întrebare, Axel Oxenstierna privea întrebător cînd spre sir Quilp, cînd spre marchizul de Chogniot.

Primul vorbi Quilp:

— Trebuie, sir Oxenstierna, să se creeze în jurul frontierelor Ucrainei asemenea condiţii, încît Hmelniţki să fie silit a cădea de acord. Îl puteţi ameninţa că, în caz contrar, veţi da ajutor Poloniei, împotriva lui. Puteţi să exercitaţi o presiune asupra lui şi prin sultan.

Sir William Quilp dădu din umeri, parcă voind să sublinieze prin aceasta că e foarte mirat de lipsa de orientare a cancelarului, într-o chestiune atît de simplă.

Dar Axel Oxenstierna îl surprinse de-a binele pe Quilp, dar nu numai pe Quilp, ci şi pe Hector Chogniot cu o nouă întrebare.

— Am aflat întîmplător că înaltul lord-protector al Engliterei, sir Oliver Cromwell, a adresat un mesaj hatmanului Hmelniţki. Nu ar putea oare sir Quilp, dacă acest mesaj nu e un secret de stat, să ne aducă la cunoştinţă conţinutul său? Prea onorabilul sir nu consideră că mesajul protectorului ar putea să îmbunătăţească în vreun fel poziţiile noastre?

Sir William Quilp roşi. Flăcări de ură se aprinseră în ochii săi străbătuţi de vinişoare roşii. Hector Chogniot căscă gura uimit. De-abia stăpînindu-se să nu rîdă, Carol privea triumfător spre Quilp.

— Corespondenţa privată a lordului-protector nu are importanţă de stat, — glăsui acesta după o îndelungă tăcere.

— Pentru mine e o noutate faptul că lordul-protector şi hatmanul Ucrainei sînt cunoştinţe vechi, — rosti Axel Oxenstierna, dînd mîinile înlături de parcă s-ar fi scuzat pentru ignoranţa sa.

Chogniot zîmbea maliţios. I se oferise neaşteptatul prilej de a fi martor al înfrîngerii lui Quilp! În faţa ochilor săi, morga arogantului englez se înmuiase de tot. Dar, amintindu-şi că Quilp era oricum aliatul său, Chogniot se grăbi să intervină:

— Dacă Hmelniţki se va arăta îndărătnic la propunerile excelenţei voastre, ele vor fi primite cu mare plăcere de altcineva, de cineva care vrea să ajungă hatman al Ucrainei prin graţia majestăţii sale regelui Suediei.

Observaţia francezului nelinişti pe cancelar:

„Oare au aflat ceva de intenţiile mele în ceea ce-l priveşte pe Vîgovski?"

Pentru orice eventualitate, Oxenstierna schimbă vorba.

— Ce ne sfătuiesc excelenţele voastre în ceea ce priveşte împrumutul cerut Vaticanului?

Ambasadorii răsuflară uşuraţi. Discuţia intra, în sfîrşit, pe făgaşul pregătit.

— Ar fi de dorit, — răspunse Chogniot, — ca excelenţa sa domnul cancelar să cheme, în numele majestăţii voastre, la Stockholm pe nunciul Johannes Torres, din Varşovia. Atunci se va hotărî nu numai chestiunea împrumutului, dar şi a subsidiilor.

— Ciudat sfat, excelenţă! Cine nu ştie că nunciul Torres e preceptorul lui Jan-Kazimir?

Oxenstierna îşi sublinie mirarea cu o mişcare a mîinii.

— Vai, excelenţă, s-ar putea crede că sînteţi lipsit de simţul umorului! — îl dojeni amabil Chogniot. — Din clipa în care şleahta polonă a început să ţeasă intrigi împotriva lui Jan-Kazimir şi să caute sprijin la Moscova, papa şi nunciul său...

— Vreţi să spuneţi, — îl întrerupse pe francez Oxenstierna — că reverendul Johannes Torres a adoptat altă poziţie?

— Chiar aşa, domnule cancelar, — răspunse sec Quilp.

Luînd o înfăţişare adecvată unor preocupări atît de importante, Oxenstierna trecu la chestiunea principală.

— Ar fi de dorit, şi aceasta este dorinţa majestăţii sale, — cancelarul înclină respectuos capul spre rege, — ca înaltele guverne ale excelenţelor voastre să ne dea asigurări

scrise şi întărite cu marile sigilii de stat că, în eventualitatea înaintării noastre pe teritoriile Rusiei, Poloniei şi Ucrainei, nici Franţa, nici Englitera nu ne vor pune piedici prin încheierea de tractate, făţişe sau secrete, împotriva regelui nostru. În acelaşi timp, noi rugăm ca înaltele guverne ale excelenţelor voastre să aibă deplină încredere în noi. Desigur că şi noi vom lua asupra noastră obligaţii corespunzătoare, pentru ca interesele Franţei şi Engliterei să fie garantate.

— Da, — spuse Carol cu hotărîre, — aceasta e dorinţa noastră. Numai trei ţări ar trebui să aibă supremaţia în lume : Englitera, Franţa şi Suedia.

Carol se lăsă pe spătarul jilţului şi privi spre ambasadori, spre cancelar şi spre Horn cu o expresie triumfătoare.

— Excelenţă, aş vrea o hartă, — se adresă sir Quilp lui Oxenstierna.

Carol se uită mirat la cancelar. Dar acesta ceru liniştit aghiotantului :

— Conte Piper, adu harta.

Piper întinse sprinten harta pe masă şi trase mai aproape înaltele candelabre, cu cîte cinci braţe.

Sir Quilp se aplecă deasupra hărţii. Fără să-şi ridice privirile de pe ea, căută cu mîna un cuţit de pe masă.

— Solicit atenţia domniilor voastre.

Oxenstierna, Horn şi Chogniot se aplecară şi ei. Numai regele socoti că pentru înalta sa persoană nu era demn să se ridice. Fără să se sinchisească, feldmareşalul Horn trase harta de sub palma lui Quilp şi o întinse în faţa lui Carol. Atunci Quilp, adresîndu-se exclusiv regelui şi atingînd harta cu vîrful cuţitului, spuse ferm :

— Guvernul Engliterei m-a însărcinat să înştiinţez pe majestatea voastră că la Arhanghelsk îşi va stabili baza o escadră engleză şi se va trimite acolo o garnizoană alcătuită din trupe de infanterie şi artilerie. Toate tranzacţiunile comersanţilor noştri vor fi efectuate fără taxe vamale şi fără piedici, urmînd ca şi majestatea voastră să asiguraţi în mod corespunzător, interesele Engliterei.

Nu fără politeţe, dar cu destulă hotărîre, Hector Chogniot, împingînd cu cotul său ascuţit pe sir Quilp, arătă cu mînerul lornionului de aur o fîşie destul de mare de pe hartă, şi spuse :

— În această regiune regele Franţei are interese foarte importante.

— Adică în regiunile de la sud ale Moscoviei, în Ucraina, în Crimeea şi la Azov ? — Feldmareşalul Horn lovi cu pumnul în masă. — Sînt soldat, jos cu Lucifer, sus cu gvardia mea, dar nu cereţi oare prea mult, domnilor ambasadori ?

Poate că altădată asemenea amestec într-o discuţie cu înalţii ambasadori l-ar fi costat scump pe Horn, dar acum, lua-l-ar dracu', spusese tocmai ceea ce gîndea regele, ceea ce stătea pe vîrful limbii cancelarului.

— Ce tot vorbiţi, domnule feldmareşal ! Gîndiţi-vă la dumnezeu ! Doar Livonia, Liflanda, Estlanda, Novgorodul, Moscova, Kievul vor fi ale domniilor voastre.

Marchizul Hector Chogniot rîdea încetişor şi-şi juca lornionul în palmă.

„Deocamdată le pot făgădui totul — îl săgetă un gînd pe Carol — ca să nu mă încurce şi să nu-mi pună piedici". Ghicind parcă gîndul regelui, Axel Oxenstierna spuse solemn :

— Maiestatea sa regele Carol al X-lea Gustav al Suediei va face tot ce-i va sta în putinţă pentru a nu îngădui triburilor ruseşti să-şi unească puterile într-o singură ţară moscovită, sub sceptrul unui singur ţar al Moscoviei, pentru a ţine aceste popoare sălbatice în supunere oarbă şi între graniţele cuvenite.

— Sîntem de acord, — spuse cu voce răguşită Carol. — Aşteptăm scrisori de confirmare. Piper, vin !

Piper umplu cinci cupe înalte cu malvasie vîrtoasă.

— Pentru marele cuceritor şi comandant, regele Carol al X-lea Gustav al Suediei ! — se grăbi s-o ia înainte Chogniot.

Clinchetul argintului gîdilă plăcut inima lui Carol. Orice ai spune, lua-i-ar naiba să-i ia, francezii ştiu ce-i curtoazia, lucru care lipseşte miniştrilor săi...

...Ambasadorii se înclinau, retrăgîndu-se spre ieşire cu spatele, după cum cerea eticheta. Cînd contele Piper închise uşa în urma lor şi trase peste ea draperia de catifea, prin uşa din faţa acesteia, în cabinetul regelui intră un bărbat.

Închizînd ochii din pricina luminii puternice, el înaintă spre mijlocul încăperii, cu paşi cam nesiguri, după care puteai recunoaşte un călăreţ care stătuse mult timp în şa, şi-şi atinse cu două degete pălăria neagră, stropită de noroi.

— Johann Bromberg! — strigă Carol uimit.

— Eu, maiestate.

— Ce veşti?

— Proaste, maiestate. Corpul lui Rottenbach a fost înfrînt de moscoviţi la Zavihvostie. Hmelniţki l-a zdrobit pe Potocki şi a încercuit Lwowul. Acum trei zile cazacii şi moscoviţii au luat Lublinul. Toate drumurile spre răsărit şi spre miazăzi sînt ocupate de moscoviţi şi de cazaci...

Carol se făcu alb ca varul. Ajunse dintr-un salt lîngă Bromberg şi-l apucă brutal de umăr.

— Mai departe, diavole! Povesteşte tot...

Frînt parcă sub mîna grea a lui Carol, Bromberg căzu în genunchi.

— A venit o ştafetă de la Cehrin... Apă! — gemu deodată Bromberg. — N-am descălecat de trei zile... N-am luat în gură nicio picătură de apă...

Horn întinse ofiţerului o cupă care nu fusese golită. Bromberg bău vinul pe nerăsuflate.

— Ce e cu ştafeta? — întrebă încet Oxenstierna.

— Ştafeta era trimisă de marele diac Vîgovski cu dispoziţia de a vesti verbal că la Cehrin a fost arestat cavalerul Oliverberg de Grecagny.

— Atîta tot?

— Da, excelenţă.

Bromberg se ridică anevoie. Contele Piper îi puse mîna pe umăr. Ieşiră amîndoi din cabinetul regelui, căutînd să nu sune din pinteni.

— Cine-i acest Oliverberg?

Cu pumnii încleştaţi, Carol se opri în faţa cancelarului.

— Oliverberg de Grecagny e abatele Daniil, — răspunse Oxenstierna.

2

Luminile nu se stinseră mult timp în apartamentele regeşti. Pintenii generalilor şi ai ofiţerilor regelui zornăiau în sălile întunecoase, sub bolţile înalte. Soldaţii de gardă la poarta cea mare nu făceau decît s-o deschidă şi s-o închidă tot timpul.

Miniştrii, chemaţi la palat în toiul nopţii, executau în tăcere dispoziţiile regelui. Negustorii Heinrich Zimmer şi

Arthur Wittenbach, sculați din pat și aduși la palatul regesc după ceasurile două din noapte, se învoiră la repezeală, bucuroși să-i împrumute lui Carol două sute de mii de rikstaleri, căci se așteptaseră la lucruri mai rele de la vizitele nocturne ale ofițerilor din gardă.

La Varșovia fu trimisă o ștafetă cu o scrisoare a regelui, în care nunciul Johannes Torres era invitat la o întrevedere.

Feldmareșalul Horn primi ultimele ordine și se îndreptă spre ieșirea din palat, tropăind apăsat cu botforii pe scările de marmoră. El urma să plece neîntîrziat spre cantonamentul trupelor. Regele trebuia să-l urmeze a doua zi.

— Acum sau niciodată ! — repeta Carol, frecîndu-și mîinile.

Nu degeaba socoteau acești șireți și hoțomani de Quilp și de Chogniot tractatul din Pereiaslav drept un pumnal înfipt în inima suveranilor din Europa. Carol era silit să recunoască înțelepciunea predecesoarei sale, regina Christina. Nu fără pricină trimetea această neprihănită fecioară încoronată epistole lui Hmelnițki. Dar n-a avut destulă minte ca să meargă și mai departe. Dacă ea ar fi fost mai isteață, poate că Hmelnițki s-ar fi alăturat Suediei și nu Moscoviei ? Dar cum ți-ai putea da seama dacă infamul răsculat, care a întors pe dos Polonia, va primi acum propunerile lui ? Degeaba l-a ascultat pe Oxenstierna. Nu abați în sutane trebuiesc trimiși într-acolo, ci generali.

Carol știe una și bună : tractatul din Pereiaslav trebuie rupt. Atacul va fi întreprins din două părți. La Moscova să fie trezită neîncrederea în Hmelnițki, iar la Hmelnițki — neîncredere în Moscova ! Oricum ai învîrti-o, dar acel Quilp e un pișicher deștept ! Dar de treaba asta să aibă grijă acum Oxenstierna, vulpoiul roșcovan.

Carol știe una și bună : el nu va admite niciodată existența unui mare stat moscovit. Fiecare trib rus va trăi între acele granițe care i se vor stabili de regele Suediei.

Și dacă de această părere e nu numai Suedia, ci și Franța, și Englitera — așa va fi, lua-i-ar dracu' de moscoviți blestemați !

Cîndva — nu, nu cîndva, ci curînd de tot — îl vor numi Carol cel Mare. În sudul și în estul Europei nu va mai fi nici un suveran înafară de regele Suediei — Carol cel

Mare. Atunci la dracu' cu cifra „zece" care-i însoțește numele. Nu, el nu e Carol al zecelea, ci Carol cel Mare!

Munți de mărfuri, ca în basme, mirodenii răsăritene, mătăsuri, catifele, adamască, parfumuri, blănuri și sare, aur și argint, untură și miere — toate acestea vor curge gîrlă spre Suedia. Va astupa gura soldaților săi! Na, mîncați, îndopați-vă, luați-vă cîte cinci prizoniere, ardeți, pustiiți pămîntul străin și înălțați gloria, lua-v-ar dracu', a regelui Carol al vostru!

Secretarul de stat Jacob Terenskjold aștepta răbdător ca retorica lui Carol să se epuizeze. Și cînd aceasta se întîmplă, Terenskjold află că chiar lui îi revine înalta misiune de a duce tratativele cu hatmanul Hmelnițki și că va trebui să plece la Cehrin nu mai tîrziu de a doua zi. La Cehrin îi va sosi în ajutor trimisul regesc în Transilvania, Gothard Welling.

Cancelarul Oxenstierna se întoarse în încăperile sale tîrziu după miezul nopții. Concediind valetul, care-i amintise că baia e pregătită, porunci să fie chemați secretarii săi.

Incălzindu-și picioarele la focul din cămin, ferindu-și de lumină cu mîna ochii obosiți, el începu să dicteze instrucțiunile pentru plenipotențiarii care plecau la Cehrin.

Cînd cancelarul tăcea pentru o clipă, în tăcerea încordată se auzea doar răsuflarea cuviincioasă a secretarilor, care, aplecîndu-se deasupra coalelor de hîrtie, țineau gata de scris penele de gîscă.

Vestea despre arestarea abatelui Daniil îl neliniștise pe cancelar mai mult decît aceea că oastea moscovită și cazacii intraseră în Rusia Roșie. Abatele Daniil știa mai multe decît ar fi vrut cancelarul. Exista oare siguranța că el nu va da în vileag țelurile Suediei în ceea ce privea Ucraina, și legăturile cu Vîgovski? Cel mai rău lucru ar fi dacă Moscova ar cunoaște așa ceva. In acest caz cancelarul n-ar vrea să fie în pielea lui August Schurf. Dar dacă acest blestemat Oliverberg va trece de partea lui Hmelnițki? La acest gînd, inima lui Oxenstierna încetă să mai bată. Ce-i drept, mai exista un mijloc: poate nega pur și simplu că ar cunoaște sau că ar fi văzut vreodată pe un oarecare Daniil, alias Oliverberg de Grecagny. Ce, oare puțini aventurieri și impostori forfotesc peste tot și sînt în stare să înșele buna credință a unor persoane suspuse?!

La nevoie el va aminti numeroase cazuri asemănătoare, oglindind cinismul şi şarlatania unor asemenea indivizi.

Oftînd şi parcă stăpînindu-se, cancelarul continua să dicteze instrucţiunile :

— „...Dacă înalţii plenipotenţiari vor reuşi să-l convingă pe hatmanul Hmelniţki să încheie alianţa cu maiestatea sa regele Carol al X-lea şi să rupă tractatul de la Pereiaslav — lucru pentru care trebuie să depună toate eforturile şi pe care să-l urmărească prin toate mijloacele arătate în amănunţime mai sus — în ipoteza că tratativele vor decurge cu succes, înalţii plenipotenţiari pot să făgăduiască lui Hmelniţki, fireşte numai verbal, că el, hatmanul Hmelniţki, aliindu-se cu Suedia, va fi recunoscut de regele Carol al X-lea ca suveran ereditar ; acelaşi lucru vor făgădui şi marelui diac Vîgovski. Plenipotenţiarii vor cere hatmanului Hmelniţki :

în primul rînd, să dea ajutor militar regelui, printr-un corp de cazaci, cu un efectiv de treizeci de mii de săbii ;

în al doilea rînd, în primăvara ce vine, Hmelniţki să pornească cu toate forţele sale armate sau asupra Moscoviei, sau asupra Poloniei, în fine acolo unde va porunci regele ;

în al treilea rînd, plenipotenţiarii vor căuta să obţină asentimentul lui Hmelniţki în sensul că trupele lui auxiliare nu vor primi nici un fel de subzistenţe din fondurile maiestăţii sale, ci se vor întreţine din capturile de război.

Dacă plenipotenţiarii vor afla prin Vîgovski că aceste propuneri n-au şanse să fie primite, îl vor asigura neapărat verbal pe Hmelniţki că regele are cele mai bune intenţii faţă de Moscovia şi-l consideră pe Alexei ca un frate drag. Pe regele Jan-Kazimir vrea să-l pedepsească pentru că a îndrăznit să pretindă coroana suedeză şi a ameninţat Suedia cu război.

Plenipotenţiarii vor mai cere lui Hmelniţki, în numele regelui, ca pentru dovedirea bunelor sale raporturi cu Suedia, să acorde maiestăţii sale regelui un împrumut în sumă de o sută de mii de rikstaleri, cu obligaţia că banii vor fi restituiţi hatmanului de rege, cînd acesta va intra în Cracovia".

— Şi, în sfîrşit, — spuse obosit Oxenstierna.

Secretarii îşi îndreptară umerii şi se aplecară din nou asupra mesei.

— „...Dacă în cursul călătoriei lor spre Cehrin, reşedinţa hatmanului Hmelniţki, se vor afla în vreun pericol,

solii vor distruge la timp aceste instrucţiuni, pentru ca ele să nu cadă în mîini duşmane.

Prin mila lui dumnezeu — Carol al X-lea Gustav, rege al Suediei, cu mînă proprie.

Axel Oxenstierna, cancelar al regatului, — cu mînă proprie".

Oxenstierna se ridică şi, luînd cele două rînduri de instrucţiuni din mîinile secretarilor, plecă spre apartamentele regelui.

Prin ferestrele palatului mijeau zorile.

3

...În noaptea aceea, departe de capitala Suediei, la Cehrin, Lavrin Kapusta, atamanul oraşului, nu dormea. Citea pentru a treia oară mărturisirile abatelui Daniil, scrise de mîna sîrguincioasă a pisarului Pşenicinîi. Anul acela Kapusta avusese parte de abaţi. Păcat numai că viaţa lui Huntzel fusese scurtată cu iscusinţă. Dar va descoperi el pe făptaş. Nu trebuie decît vreme, după cum spune hatmanul. Vreme şi răbdare, ar adăoga Kapusta. Trei abaţi se şi aflau între zidurile zdravene, în beciurile cetăţuii din Cehrin. Nimeni nu le va mai isca o moarte uşoară şi repede. Dintre iezuiţii cunoscuţi de Kapusta, abatele Daniil se dovedise uimitor de vorbăreţ. Kapusta ştia bine că vorbele călugărului erau ca şi pleava. Vîntul le spulbera, dar el căuta în urma lor adevărul şi ştia să scuture aşa de bine sacul, încît împreună cu pleava cădeau şi boabele, pe care le aduna cu grijă. „Eh, şvezi, şvezi! Drept cine ne luaţi? O s-o păţească urît trimisul vostru la Moscova, baronul Schurf."

Lavrin Kapusta simţea că aici e mîna lui Ivaneţ, cum îi spunea el în sinea sa lui Vîgovski. Se cunoşteau urmele degetelor lui osoase, cu ghiare galbene. Dar mîna se ferea, se pitea adînc în buzunarul contăşului albăstriu. S-o înşfaci de cot şi s-o scoţi de acolo. Izbuti-va oare? Da, altfel nu se poate. Va izbuti neapărat. Lavrin Kapusta nu se mai simţise demult aşa de uşor, ca în noaptea aceasta. Din Rusia Roşie sosiseră veşti bune. Polocki era înfrînt. Hatmanul şi Buturlin împresurau Lwowul. În Rusia Albă oştile moscovite şi Zolotarenko cuceriseră noi oraşe. Ce

viteaz ! Zboară sus ! Vultur ! Curînd va intra sub stăpînirea țarului și Vilna, cetatea de scaun a trufașilor Jageloni. Are de ce să se bucure în clipele lui de răgaz atamanul Celrinului. „V-ați spălat pe bot, pani leși ! Nu veți mai huzuri în Ucraina ! Cumplit v-a secat la inimă Pereiaslavul ! Aveți răbdare, o să-i vedeți voi roadele. Acestea-s doar florile. Cum ați dat cu ochii de ele, ați și orbit. Acum dați din colț în colț, căutați scăpare, umblați după alt rege."

Mult s-ar mai fi desfătat astfel Lavrin Kapusta, dacă n-ar fi auzit glasul cazacului de strajă :

— Pane ataman !

— Ce ți-i voia, Artiome ?

— Un creștin îmbrăcat cu un suman vrea să vă vorbească.

— Are pe cap căciulă ?

— Da, pane ataman.

— Lasă-l să intre, Artiome !

— La poruncă, pane ataman.

— Sotnic Surina ! — strigă vesel Kapusta spre omul în suman, care păși peste prag, închizînd cu grijă ușa în urma lui.

— Să trăiești, pane ataman.

— Să trăiești și tu, viteazule. Pe scut, sau...

— Cu scut ! — răspunse Surina grăbit, aruncînd sumanul și căciula pe laviță și așezîndu-se în fața lui Kapusta.

— Ei, au căzut știuci bune în plasă ?

— Au căzut și carași, și plătici, și o știucă, se pare bătrînă, — zise Surina, frecîndu-și mîinile mulțumit.

— În ce apă ai undit ?

— În crîșma „Cocoșul de aur".

Kapusta fluieră.

— Aha !

— Au trebuit ridicați odată cu ceilalți și Ohrim și Katria...

— Le-ai dat drumul ?

Sotnicul ridică mirat din sprîncene, dar știind bine că nu se cuvine să-i pună întrebări lui Kapusta, încuviință.

— Cum porunciți, pane ataman.

— Și cine-i știuca ? N-o fi cumva Adam Vinnius ?

— El, lovi-m-ar trăsnetul ! — zbucni Surina săltînd pe laviță. — Dar de unde... — vru el să întrebe ceva, dar își muscă îndată limba.

— Sotnice Surina, sînt aproape cinci ani de cînd facem împreună pe vracii, şi încă nu te-ai descotorosit de năravul ăsta : dar de unde, dar de ce... Aşa trebuie. El ce spune ?

— Se cam vînzoleşte. Nimeni, spunea el, n-are dreptul să se atingă de mine, eu sînt un neguţător vestit. Vînd şi cumpăr... Garmaş e dărîmat. Asudă, tremură tot de spaimă. A făgăduit aur ca să i se dea drumul. Şi mai aşteptau un al treilea, pane ataman...

— Dar ăsta de unde trebuia să vină ? — întrebă Kapusta, închizînd pe jumătate un ochi.

Surina privi fudul spre ataman. Iată, nici el nu le ştia chiar pe toate ! Dar nu se bucură mult. Pironindu-şi privirea spre fereastra întunecoasă, Kapusta spuse încet :

— Walter Funke va sosi de la Kaffa. Katria o să ne spună ce au vorbit între ei Vinnius şi Garmaş. Du-te la cetăţuie şi trimite-o pe Katria încoace de îndată. Ohrim poate să se întoarcă la crîşmă.

Surina se ridică.

Kapusta îi întinse mîna şi se sculă şi el din jeţ.

— Roata se învîrteşte, — spuse el încet. — Hatmanul te va lăuda, sotnice Surina. O să fii curînd esaul de polc.

Surina roşi şi strînse bucuros mîna atamanului.

— Roata se învîrteşte... — mai spuse odată Kapusta, după ce paşii apăsaţi ai lui Surina se pierdură în sala lungă a casei atamanului din Cehrin.

...Se învîrtea roata. Pe unii îi abătea din drumul lor, pe alţii, dacă dădea peste ei pe neaşteptate, îi stîlcea, îi schilodea. Unii se alegeau doar cu sperietura ; altora le era sortit să-şi ia rămas bun de la viaţă. Dar roata se învîrtea, şi el vedea acum bine la Cehrin pe cei care puseseră în mişcare, pentru drum lung, această roată, pe cei care o împingeau uşurel, cînd mersul ei se încetinea, şi o sprijineau cînd, dînd de o hîrtoapă, era aproape să cadă.

Lavrin Kapusta privea cu ochii îngustaţi prin fereastra, dincolo de care, deasupra grădiniţei, se trezea dimineaţa. Dar ochii săi nu vedeau răsăritul soarelui şi crengile îngreunate de mere. In faţa sa stăruiau chipurile acelora care ţeseau păienjenişul vînzării şi al răzbunării, care-şi ascuţeau jungherele pentru ca să le înfigă cu o sete neasemuită, sălbatică, în spatele Ucrainei, cei ce nu dormeau, nu mîncau, trăind doar cu o nădejde — să sară ca nişte fiare, să facă scrum toată ţara rusească, să dărîme zidul înspăimîntător pentru ei, zidul pe care voinţa ucrai-

nenilor şi a ruşilor îl înălţase în faţa lor în ziua aceea binecuvîntată de ianuar, la Pereiaslav. Auzea limpede scrîşnetele vrăjmaşilor, vedea desluşit scînteierea de ură din ochii lor. Cei ce flecăreau despre uitare de sine şi despre vitejie, care se lăudau cu bărbăţia şi cutezanţa lor erau în fapt mişei fătarnici, fiare lacome, scurmînd cu rîtul peste tot, ca nişte hiene spurcate, vroind să pună stăpînire pe lumea întreagă.

— Vă rupem noi spiţele de la roată, — rosti crunt Kapusta şi plecă de la fereastră.

...Trei zile după aceea, în Despărţămîntul soliilor din Moscova cneazul Semion Vasilievici Prozorovski ceteа un răvaş, la sfîrşitul căruia era scris : „In numele lui Bogdan Hmelniţki, cu oastea sa, hatman al măriei sale ţarului, Lavrin Kapusta, atamanul tîrgului Cehrin".

Prozorovski se uită încruntat peste ochelari la diacul de sfat Almaz Ivanov şi grăi cu asprime :

— Mult mai vrea să înghită Carolus al Şveziei. Să nu se înece.

La Moscova toamna timpurie încondeia cu roşu frunzele late ale arţarilor de pe malurile gîrlelor Neglinnaia şi Iauza. Orologiul din turnul Frolovskaia bătea ceasurile. — Spre miazăzi şi spre asfinţit colbul se învolbura zi şi noapte, ca un văl sur deasupra şleahurilor lucii. Caii zburau turbat, tropotind pe drumul bătătorit, ducînd olăcari în telegi ferecate, spre Cehrin, spre Minsk, spre Rusia Roşie, spre Lwow, în tabăra hatmanului Hmelniţki.

Ţarul Alexei Mihailovici nu primi de la baronul August Schurf, solul Şveziei, scrisorile cu privire la întărirea păcii veşnice de la Stolbovo.

August Schurf stătea zăvorît în casele sale, ca un ostatec. Fără vreo urmă de zîmbet pe buzele strînse aprig, cneazul Semion Prozorovski ascultase vorbele solului care spunea că Stockholmul era tare mirat, de ce fratele iubit al regelui Carol, ţarul Alexei Mihailovici, nu are inima deschisă şi binevoitoare faţă de înalta solie. Chiar şi trimişii cazacilor, oameni de rînd şi fără ranguri, sînt priviţi la Kremlin cu mai multă cinste decît suedezii, fiind înconjuraţi de bunăvoinţa ţarului şi hrăniţi de la masa lui.

Prozorovski răspunse sec :

— Nu ne doare pe noi ce crede Stockholmul. Iar solii cazaci îs tot ruşi de baştină, aceasta ar trebui s-o ştie

solul Şveziei. Şi dacă ei sînt înconjuraţi de bunăvoinţa şi de cinstirea ţarului, asta-i pentru că sînt fraţii noştri de-o lege şi de un sînge, şi ar fi împotriva pravilei dumnezeieşti ca să fie altcum.

August Schurf o luă pe altă parte:

— Am aflat că hatmanul Hmelniţki vrea să se împace cu polonii. In zadar are încredere în el luminatul mare cancelar. Hmelniţki a trădat pe regele Jan-Kazimir, îl va trăda şi pe ţarul Alexei.

— Atari pîre am mai ascultat noi aici împotriva hatmanului Hmelniţki. Veştile despre care vorbeşte domnul sol sînt o minciună. Nici nu ne sinchisim de ele.

Peste o vreme oarecare, August Schurf veni la Despărţămîntul soliilor, îmbrăcat cu vestminte bogate. Avea pălărie neagră, cu margini late şi cu pene de păun, mantie ţesută cu fir, şi botfori din safian galben, cu pinteni de argint. Făcu o plecăciune precum cerea împrejurarea. Aşezîndu-se în jeţ, ţinea înaintea sa toiagul înalt cu măciulie de aur. Şi cînd începu să vorbească, se îndreptă ţeapăn în jeţ, de parcă ar fi înghiţit un toiag asemănător celui pe care-l avea în mînă.

— Majestatea sa regele Carol al X-lea Gustav m-a însărcinat să-l vestesc pe ţarul Alexei Mihailovici că a început războiul cu Jan-Kazimir pentru nedreptatea pe care acesta a pricinuit-o regatului nostru.

— In ce priveşte nedreptatea, domnule sol, ea nu ne este cunoscută, dar în ce priveşte isprăvile făptuite de oştenii şvezi prin tîrgurile leşeşti pe unde trec, despre aceasta s-a auzit şi la Moscova.

...August Schurf plecă precum venise. Nu izbutise să mirosă ce gînduri avea Moscova, nici măcar din convorbirile neoficiale. Acum tot şedea în casa sa şi aştepta întoarcerea lui Adam Vinnius de la Cehrin. Timpul trecea. Adam Vinnius nu venea. August Schurf porunci oamenilor din serviciul soliei să-i pregătească cuferele.

...Se mai întîmplă şi altceva: la Despărţămîntul soliilor, diacul Bitka povesti următoarele boierului Ordîn-Naşciokin:

— Răvaşul trimis de Buturlin, din tabără, e scris într-adevăr de mîna dregătorului cancelariei regeşti, Remigian Pjasecki. Pecetea care atîrna de şnurul de mătase e şi ea cea adevărată. Dar fapta e săvîrşită cu gînduri rele, pentru a stîrni părerea că acest răvaş e răspunsul la o epistolă a hatmanului Hmelniţki.

Ordîn-Naşciokin porunci :

— Scrie o epistolă boierului Buturlin, să nu mai ia asemenea răvaşe de la diacul Vîgovski. După ce o scrii, să mi-o dai ca s-o iscălesc cu mîna mea. Hatmanului Hmelniţki să nu i se arate acel răvaş, pentru a nu-l supăra.

Spunînd acestea, cugetă : „Ce-i cuvîntul meu pentru Buturlin ? El se socoate mai deştept decît toţi. Ce-s eu pentru el ? Un om din spiţă neînsemnată ! Vasili nu poartă grijă de soarta ţaratului, ci de fala sa. Degeaba l-au trimis în Rusia Roşie".

Ordîn-Naşciokin îşi puse ochelarii. Privi globul de pe masa din faţa lui şi-şi plimbă mîna de la Marea Neagră la Marea Baltică.

Colorată în galben, se aşternea întinderea nesfîrşită a pămînturilor ruse...

4

Feldmareşalul suedez Horn porunci generalului Schlippenbach să asedieze Cracovia şi să ia prinşi pe regele Jan-Kazimir, pe cancelarul Leszczinski şi toată cancelaria regească. Douăsprezece mii de soldaţi din gardă, călări pe cai cu picioare lungi şi cozi scurte, începură să răscolească cu ţesala de fier a lăncilor şi archebuzelor lor, satele şi oraşele Rzeczei Pospolita, părăsite în voia soartei de armia leşească de cotropire.

Regele Jan-Kazimir fugise în Silezia. De-acolo el trimetea starostilor săi universale şi viţiuri, îndemnîndu-i, rugîndu-i să nu plece capul în faţa regelui Carol, să ţină piept cu îndîrjire moscoviţilor şi cazacilor, făgăduind să vină curînd cu o armie mare alcătuită din nemţi, franţuji şi tătari.

În vremea asta senatorul Mlocki, îmbrăcat în sutană de misionar, se strecură spre răsărit, pentru ca să ajungă prin Litvania în tabăra ruşilor şi să înmîneze ţarului o epistolă prin care era rugat să oprească războiul. Dar Jan-Kazimir nu ştia că acelaşi senator fusese împuternicit de cancelar şi de marii reimentari să-i vestească pe sfetnicii ţarului că înalţii şleahtici sînt gata ca după moartea lui Jan-Kazimir să încredinţeze ţarului Moscoviei coroana Rzeczei Pospolita. Iar în ceea ce priveşte cît de lungă va

fi viața regelui, să se spună la Moscova : „Toți sîntem în puterea lui dumnezeu, și cum va hotărî atotputernicul și sfînta biserică, aceasta nu este cunoscut oamenilor. Iar Jan-Kazimir s-a îmbolnăvit de melancolie, adică de supărare, și de aceea pesemne că nu va mai trăi mult".

Janusz Radziwill, hatmanul litvan al coroanei, dăduse un universal, vestind că se supune regelui Carol al Șveziei, Litvania devenind o posesiune a coroanei șvedeze.

Citind universalul lui Radziwill, chiar și feldmareșalul Horn, care era lipsit de simțul umorului, izbucni în hohote de rîs :

— Pehlivanul ! Îi este ușor să ne dăruiască Litvania, cînd orașele ei sînt ocupate de garnizoane moscovite și căzăcești, și însăși capitala ei e asediată de ruși !

În aceste vremuri de cumpănă se puse din nou întrebarea dacă nu era cu putință o înțelegere numai cu Hmelnițki. Cancelarul Leszczinski îl sfătui pe regele Jan-Kazimir să trimeată în tabăra de lîngă Lwow, unde Bogdan Hmelnițki se afla cu oastea sa, pe senatorul Stanislaw Lubowicki. Se socotea că Lubowicki va putea să stea de vorbă cu schismaticii. La Varșovia slujbașii cu limba ascuțită îl numeau al doilea Adam Kisel. Pe vremuri el trăise mult în Ucraina. Senatorul era un vechi cunoscut al lui Hmelnițki și avea chiar legături de prietenie cu el, hatmanul spunîndu-i „cumetre".

Lubowicki primi această însărcinare, și porni la drum, luînd cu sine un slujitor și un pisar tîlmaci, care știa foarte bine limbile ucraineană, rusă și tătară. La Provorsk se întîlni cu Samoilo Grondski și cu soția acestuia. Grondski era și el un cunoscut al lui Hmelnițki. Acum căuta să răzbată spre Volhinia, la rudele sale. Își urmară drumul împreună. Senatorul îi destăinui însărcinarea tainică, de mare însemnătate, cu care se ducea la Hmelnițki, rugîndu-l să-l însoțească într-acolo și, bineînțeles, ascunzîndu-i că duce și o scrisoare, din partea regelui și a cancelarului, la Mahomed Ghirei, hanul Crîmului, care, după toate socotelile celor din Silezia, ar fi trebuit să se afle în drum prin stepele Belgorodului, ocolind Kamenețul, venind în ajutorul regelui.

...Neplăcut, jalnic era drumul lui Lubowicki prin așezările pustiite de război. Cu doi ani în urmă văzuse același prăpăd în Ucraina, dar nu se gîndise că Rzecz Pospolita va ajunge în aceeași stare cumplită. Acel, de trei ori bleste-

mat, cumătru schismatic dobîndise, totuşi, ceea ce a vrut. Trecuse războiul pe pămîntul coroanei şi silise şleahta să simtă pe pielea ei toată amărăciunea înfrîngerii şi a ruşinii.

Castelele şi palatele goale îşi holbau spre şleah găvanele negre ale ferestrelor. Duhoarea pîrjolurilor plutea pretutindeni. Numai pe uliţele satelor se îmbulzea golănimea pospolită, hlopii nemernici, care acum nu numai că nu-şi mai scoteau căciulile lor hrenţuite în faţa senatorului trufaş, dar se uitau dispreţuitor, după cum i se părea, la rădvanul său şi la căluţii costelivi, care abia îl mai tîrau prin glodul desfundat de ploile toamnei. O roată a rădvanului se rupse la trecerea peste o iezătură şi fură nevoiţi să se oprească şi să caute un fierar ; hlopii, care se strînseseră în jurul rădvanului, nu mişcară nici un deget pentru a ajuta pe slujitorii panului senator să-l scoată la drum.

Aprins de mînie, Lubowicki ameninţă pe hlopi cu pumnul şi strigă :

— Netrebnicilor, trîntorilor, nu vă e ruşine să staţi cu braţele încrucişate şi să nu ajutaţi pe un pan ?

Un hlop răspunse cu obrăznicie :

— Nu ţipa, pane, iacă, o să vină Hmelniţki şi el n-o să întîrzie să-ţi dea ajutor.

Ce era să facă ? Senatorul tăcu, simţind cum inima i se umple de venin. Fierarul îi drese roata, parcă dinadins, într-o jumătate de zi, cînd toată treaba putea să fie făcută într-o jumătate de ceas. Nişte copii desculţi, care se uitau printre uluci, fără frică, strigară soţiei lui Grondski :

— Pani, pani, ai un păduche în buzunar !

Lubowicki socoti aceste vorbe jignitoare ca înfăţişînd starea jalnică în care se găsea întreaga Rzecz Pospolita. Şezînd pe o buturugă la marginea drumului, el se întorcea iarăşi şi iarăşi la acel gînd îngrozitor şi neînţeles : cum fusese cu putinţă ca Bogdan Hmelniţki, sotnicul din Cehrin, un om din neam de cazaci de rînd, din acea şleahtă măruntă, căreia soarta i-a hărăzit să asculte de poruncile panilor de viţă mare, cum fusese cu putinţă ca acest om să îngenunchieze pe rege, pe senatori, pe reimentari, toată Rzecz Pospolita ?

— Ehei, dacă nu s-ar fi alăturat Moscoviei ! — murmură Lubowicki.

Cine ar fi crezut atunci, în anii liniștei de aur, care s-au sfîrșit așa de năprasnic la Apele Galbene, că acest schismatic va ajunge atît de sus, că regii și prinții îi vor căuta prietenia și că el însuși, un cavaler de seamă din vechiul neam Lubowicki, cunoscut la curțile multor regi și duci, va veni să se închine în fața acestui Hmel, să-l roage să uite vrajba, să-l înduplece să se supună din nou regelui, făgăduindu-i în numele acestuia tot ce dorește, numai ca schismaticul să cadă la învoială...

La intrarea în Winniki rădvanul fu oprit de o strajă cazăcească. Cu toată cuviința de care era în stare, Lubowicki lămuri pe sotnicul de cazaci cine este și încotro călătorește. Cazacii înconjurară rădvanul și-l duseră la Hmelniţki.

Era o vreme frumoasă. Corturile cazăcești se înșiruiau unul după altul pe partea dreaptă, iar pe stînga se ridicau corturile oastei moscovite. Steagurile și tuiurile fluturau falnice în vînt. Sub un stejar înalt, ca sub un tui crescut din pămînt, se înălța un cort mare, rotund, din pîslă albă. Două prapore, smeuriu și negru-galben, arătau că acela e cortul hatmanului Hmelniţki. Cazacii opriră rădvanul la o sută de pași de cortul hatmanului. Un sotnic chipeș, smead, descălecă și se îndreptă pe jos spre cort.

Lubowicki se uita iscoditor la ceea ce se petrecea în tabără. Îl izbi îndeosebi faptul că nici un cazac și nici un strelit nu lua în seamă rădvanul său. Se vede că nu prea se sinchiseau de panul necunoscut care se ivise în tabăra căpeteniei lor.

Cînd sotnicul se întoarse și ceru senatorului să coboare spre a merge la hatman, inima șleahticului se strînse și mîinile începură să-i tremure. Nu, nu astfel își închipuise el că se va întîlni cu Hmelniţki! Doar adeseori la moșia sa, lîngă Poznan, el se mîngîiase cu gîndul că va veni o vreme cînd Hmelniţki îl va ruga cu înfrigurare să-l sprijine pe lîngă rege. Dar iată că soarta voise altfel...

...Peste cîteva minute Lubowicki stătea în picioare în fața hatmanului.

Hmelniţki, îmbrăcat într-un contăș roș, cu capul gol, se ridică în întîmpinarea lui Lubowicki, din jețul adînc, în care șezuse lîngă masa încărcată cu suluri de hîrtie. Doi esauli stăteau drepți de ambele părți ale jețului, iar lîngă intrare încremeniseră cazacii de strajă cu săbiile scoase. Pe pereții cortului atîrnau flinte și săbii, un arc cu săgeți,

și o mantie cîrmîzie cu glugă, un coif de oțel și două baltage. Sabia era pusă pe masă.

Lubowicki își plecă fruntea și vorbi :

— În numele regelui Jan-Kazimir al Rzeczei Pospolita, și al cancelarului coroanei, pan Leszczinski, mă închin în fața domniei tale, prea luminate hatman al Ucrainei, și-ți vestesc că am sosit în tabără cu o înaltă împuternicire pentru neguțări de seamă.

— Șezi, cumetre, — rosti cu glas firesc Hmelnițki, strîngînd în palma sa lată, vînjoasă, degetele lui Lubowicki, și împingînd jețul spre el cu mîna stîngă. — Șezi, cumetre, — spuse el a doua oară. — Demult nu ne-am mai văzut ! Demult !

Hatmanul își acoperi ochii pătrunzători cu pleoapele și parcă se căzni să-și amintească ceva. Cu o lăcomie tăinuită Lubowicki îi cerceta chipul înnegrit de soare, fruntea înaltă, brăzdată de cute, părul cărunt care îi acoperea capul ca o brumă deasă și îi arginta mustățile.

— Ce zici, a îmbătrînit Hmel ? ! — zise Hmelnițki, fie întrebînd, fie încuviințînd el însuși acest lucru. — Și asta numai din vina voastră, a panilor-leși. Vouă trebuie să vă mulțumesc și pentru părul cărunt și pentru zbîrcituri. Nu-i ușor să aibă omul de furcă cu voi. Cîte griji și necazuri ! Ce să mai vorbim !

Hmelnițki rîse și, atingînd cu mîna genunchiul lui Lubowicki, zise aspru :

— Vezi, asta e, pane senator ; așa, bătrînul meu cumătru !

— Iată scrisoarea măriei sale, prealuminatul nostru rege Jan-Kazimir, — rosti Lubowicki și se ridică.

Hmelnițki nu se sculă din jeț. El luă din mîinile lui Lubowicki scrisoarea de care atîrna pecetea și o dădu esaulului din dreapta sa.

— Ia-o, mare esaul. Voi ceti mai tîrziu ce scrie regele Rzeczei Pospolita, — spuse Hmelnițki.

Cîteva clipe dăinui tăcerea. În aceste clipe, Hmelnițki își aminti de acea zi de vară, de odinioară, din Cehrin, cînd el se afla în casa prietenului său Kreczowski, care dădea o masă în cinstea lui pan Lubowicki, înaltul comis al Rzeczei Pospolita. Își aminti cum comisul, privind cu înfumurare pe sotnicul Bogdan, după ce îi ascultase plîngerile asupra samavolniciilor și batjocurilor săvîrșite de Koniecpolski pe moșiile sale, spusese :

— Toată nenorocirea e că gloatele de aici dau zor mereu cu Ucraina şi Ucraina. Aşa ceva nu este pe lume şi nu va fi niciodată. De la o mare la alta este numai Rzecz Pospolita, căreia hlopii trebuie să-i fie slujitori credincioşi. Iar voi, cazacii, n-aveţi de ce să vă plîngeţi. Sînteţi şase mii de oameni scrişi în oaste. Ce vă mai trebuie? Scoateţi-vă din cap neroziile acelea despre Ucraina. Atunci va fi şi pentru voi mai bine, iar panii coroanei vor fi pe deplin mulţumiţi de voi.

Nu s-ar cuveni să-i amintească acum aceste vorbe panului comis? Poate că, dacă Lubowicki n-ar fi început să spună că regele îşi pune nădejdile în mintea luminoasă a lui Hmelniţki, care îşi va da seama odată de toate urmările îngrozitoare ale vrajbei, şi că Ucraina poate fi slobodă numai sub coroana Rzeczei Pospolita, Hmelniţki n-ar fi amintit nimic solului, dar asta îl scoase din sărite. Aspru, tăios, răsunară în cort vorbele sale:

— Adu-ţi aminte, pane cumătru, ce mi-ai spus la masa răposatului Kreczowski. „Ucraina nu este şi nu va fi niciodată!" Şi ce vezi azi? Nenorocirea se datoreşte faptului că şleahta voastră trufaşă vroia să stîrpească norodul. Ori aşa ceva nu este cu putinţă. Şleahta va pieri, dar norodul va rămîne. El nu poate fi stîrpit, nu poate fi biruit. Nici Ucraina, pane comis, nu poate fi biruită. Credeţi oare că, dacă Hmel va pieri sau îl veţi înlătura în alt chip de pe lumea aceasta, s-a isprăvit cu căzăcimea, s-a isprăvit cu Ucraina? Aici este marea voastră greşeală. Hmel nu va mai fi, dar Ucraina va trăi. Va trăi, va trăi, pane comis! Iar acum, cînd Moscovia e alături de noi, cînd ne-am adunat cu fraţii noştri într-o singură casă, cînd ne aflăm sub oblăduirea ţarului pravoslavnic, puterea noastră este de neînfrînt. Domniile voastre, pani-leşi, aţi şi încercat-o pe pielea voastră, iartă-mă, pane comis!

— Dar, prea luminate pane hatman, noi înşine ne-am dat seama de greşelile noastre. Şi acum regele îţi făgăduieşte...

— Eh, —rosti Hmelniţki dînd nepăsător din mînă, — ţi-aminteşti, senatore, ce ni s-a făgăduit după Zamostie? Dar după Pileava? Dar după lupta de la Zborov? Dar după Batog? Şi ce s-a înfăptuit din toate acelea? Făgăduielile voastre cădeau curînd pe cîntarul vîzuviţilor şi cu asta basta. — Văzînd că Lubowicki dă din umeri, Hmelniţki izbucni în rîs. — Ce, nu înţelegi de ce îi numesc

vîzuviţi pe îngerii voştri ai morţii în sutane negre? O să te lămuresc. Aşa sună cuvîntul leşesc — vîzuvit, adică jupuitor. Doar părinţii-iezuiţi îi jupoaie pe pospoliţii ruşi! Poate ai să spui că nu-i aşa?! Îndată ce voi făgăduiaţi ceva, vizuviţii vă spuneau: faţă de schismatici nu trebuie să vă ţineţi juruinţele şi făgăduielile. Şi voi într-adevăr nu le ţineaţi. Unde sînt făgăduielile pe care regele le-a făcut la alegerea sa? Îndată ce s-a încoronat, şi-a trimis armia în Ucraina pentru a ne pune jugul pe grumaz. Şi acelaşi lucru s-a petrecut şi mai tîrziu, după tractatele pe care le-aţi încheiat cu noi. Armia leşească de cotropire a năpădit satele şi tîrgurile noastre. Dacă joimirii leşi s-ar fi mulţumit numai cu ceea ce era trebuincios pentru trai, cazacii ar fi putut îndura lucrurile mai uşor. Dar joimirii batjocoreau bunăvoinţa cu care îi primea ţara noastră şi pospoliţii, numindu-i hlopi, bătînd cumplit şi schingiuind oameni nevinovaţi, jefuind avutul pospoliţilor, asuprindu-i şi obijduindu-i sălbatic. Iar cînd unii dintre cazaci, neînfricaţi, viteji, nemaiputînd îndura aceste asupriri, se strîngeau în locuri unde nu puteau ajunge joimirii voştri, lăsîndu-şi nevestele şi copiii acasă, fiindcă nu puteau să-i ia cu ei, joimirii voştri necinsteau femeile în văzul părinţilor şi al copiilor, ca nişte păgîni, închideau oamenii în case şi-i ardeau de vii. Iar cînd, pane comis, joimirii izbuteau să prindă pe vreun cazac vinovat de neascultare faţă de pan, atunci îl trăgeau în ţeapă, pentru a dovedi tuturor ura şi disprețul lor faţă de norodul rus şi de Rusia. Nu-i cruţau nici pe preoţii noştri, ucigîndu-i pe mulţi dintre ei şi ridicînd prin aceasta împotrivă-le chiar şi pe acei care vroiau să fie lăsaţi în pace. Năpăstuiţi astfel şi înşelaţi de nenumărate ori de şleahtă şi de rege, am fost nevoiţi să punem mîna pe arme. Pane comis, nu mai putem şi nu vom mai putea da înapoi. De aceea, în zadar cere regele ajutorul nostru şi în zadar ar încerca cineva să-i împace pe cazaci cu panii leşi, pe temeiul vechii stări care a apus.

— Ah, pane! — strigă cu înfocare Lubowicki. — Aş vrea să ştii că regele e şi acum plin de milostenie şi de bunăvoinţă faţă de domnia ta. Şi demult ar fi fost tot atît de binevoitor faţă de ţara domniei tale, dacă nu i-ar fi pus piedici înalţii şleahtici...

— Stai, — îl opri Hmelniţki, — oare nu acelaşi rege a binevoit să spună în seim că noi toţi sîntem nişte tîlhari

şi nişte nemernici şi că pentru noi nu poate fi altă pedeapsă decît moartea în ţepi ?

— Ah, pane ! — strigă iarăşi cu înflăcărare Lubowicki. — Binevoieşte a şti că însuşi regele mi-a poruncit să-ţi spun că el va socoti şleahtici nu pe acei care se mîndresc cu şiruri lungi de strămoşi în spiţa lor, ci pe acei care îi vor da ajutor în încercarea grea de astăzi. Începînd chiar din clipa de faţă, el nu va mai asculta de acei cîini, care în ceasul primejdiei s-au pitit în coteţele lor, lăsîndu-şi stăpînul în voia soartei, atunci cînd erau cei mai îndatoraţi să-l apere.

Hmelniţki zbucni în rîs.

— Pane cumetre, dar oare ştie regele *domniilor voastre,* — şi el spuse din nou, apăsat, după cum i se păru lui Lubowicki, — oare ştie regele *domniilor voastre* că norodul ucrainean nu este numai şleahta, că mai este şi prostimea, după cum binevoiţi domniile voastre să-i spuneţi, şi această prostime a biruit armiile domniilor voastre, le-a nimicit, a trecut rîurile Zbruci şi San şi acum se află la Vistula, sub tuiul meu ? Oare ştie regele domniilor voastre că această prostime a fost luată sub înalta ocrotire a ţarului Moscoviei, că azi sîntem un singur norod înfrăţit pentru vecie într-un singur stat, acela al Moscoviei ? De aceasta, pesemne, regele domniilor voastre nu ţine seamă. Nu, pane sol, noi nu mai putem trăi în aceeaşi casă, sub acelaşi acoperiş.

Mîhnit, Lubowicki lăsă capul în jos. În vremea asta Hmelniţki luă scrisoarea regelui, o ceti repede, o puse la loc pe masă şi porunci esaulului să se aducă vin şi ceva de-ale gurii.

— Doar domnia ta, pane cumetre, pesemne că ai flămînzit pe drum.

Lubowicki bău vin şi luă cu furculiţa o felie de carne sărată. Hmelniţki duse pocalul la buze, dar nu bău.

— Oare domnia ta, pane hatman, crezi într-adevăr că Ucraina nu va mai fi niciodată sub coroana Rzeczei Pospolita ? Oare într-adevăr nu mai e nici o cale pentru a întoarna vechea stare de lucruri ? — întrebă cu nădejde în glas Lubowicki.

— Văd, pane, că domniile voastre, şleahticii, n-aţi învăţat nimic în toţi aceşti ani, — răspunse Hmelniţki atingîndu-şi fruntea cu mîna, parcă şi-ar fi luat de pe ea o

grijă. Urmă liniştit : — Îţi voi spune o poveste cu mult tîlc.

— A fost odată un gospodar, a cărui casă era atît de îndestulată, încît stîrnise pizma vecinilor săi. În casa gospodarului se pripăşise un şarpe, care nu muşca pe nimeni din casă. Uneori gospodina îi punea chiar puţin lapte într-o cană, şi şarpele se tîra spre ea printre cei ai casei. Dar, într-o bună zi se întîmplă că, atunci cînd femeia puse lapte pentru copii, şarpele să iasă din borta lui, să se tîrască spre blid şi să soarbă laptele. Atunci băieţaşul gospodarului îl lovi cu lingura în cap. Mînios, şarpele muşcă pe băieţaş. Acesta începu să ţipe. Tatăl veni în fugă şi-l întrebă ce s-a întîmplat. Aflînd că îl muşcase şarpele, puse mîna pe secure. Dar şarpele izbutise să ajungă la bortă, unde aproape că-şi şi vîrîse capul, iar gospodarul îi tăie doar coada.

Băiatul gospodarului muri curînd, iar şarpele, ciuntit, nu mai îndrăznea să iasă la lumină. Dar după aceasta şi gospodăria omului începu să scapete. Pînă la urmă, ajuns în sapă de lemn, gospodarul se duse la vrăjitori pentru a afla care-i pricina năpastei sale.

„Deslușiți-mă și pe mine ce poate să fie la mijloc? Altădată îmi băteam capul mai puțin cu gospodăria, și în casa mea erau de toate berechet. Nimeni n-avea atîția boi, și frumoși ca ai mei. Vacile nimănui nu dădeau mai mult lapte ca ale mele. Oile nimănui n-aveau lînă mai moale și nu se prăseau atît cît ale mele. Iepele nimănui nu fătau mînji mai frumoși. Pămîntul nimănui nu dădea roadă mai îmbelșugată ca al meu. Nicăieri nu se afla prisacă mai bogată în albine ca a mea. Altădată nu pomeneai vitele mele bolnave. Nu dădea niciodată necazul peste mine. Casa mea era totdeauna bucuroasă de oaspeți. Săracul nu ieșea niciodată de la mine cu mîna goală. Nu-mi lipsea nimic, aveam de toate din belșug. Iar de cîțiva ani tot ce am agonisit o viață întreagă s-a risipit, așa încît printre toți gospodarii dimprejur nu este altul mai sărman ca mine. Și cu toate că acum muncesc mult mai mult, nu văz nici un folos, ci, dimpotrivă, de pe o zi pe alta îmi merge din rău în mai rău. Deci spuneți-mi dacă cunoașteți pricina nenorocirii mele și dați-mi, dacă puteți, o mînă de ajutor pentru a scăpa de năpastă".

Vrăjitorii îi răspunseră :

„Odinioară tu trăiai în înțelegere cu șarpele tău de casă. El lua asupră-și tot veninul, toate molimele, toate relele care te pîndeau, și tu rămîneai teafăr. Iar de cînd între voi s-a stîrnit vrăjmășie, toate pacostele cad pe capul tău. Dacă vrei să trăiești ca altădată, împacă-te cu șarpele."

Auzind asemenea vorbă, bietul om se întoarse acasă și povesti totul nevesti-si, poruncindu-i să vadă cum s-ar putea înnoi vechea prietenie cu șarpele.

Femeia începu să pună blide cu lapte prin unghere, iar șarpele, gustînd din el, odată, de două ori, începu să iasă la lumină. Într-o bună zi gospodarul, zărindu-l, îi aminti de vechea lor prietenie. Dar șarpele îi răspunse:

„Zadarnic te zbați să mai învii acea prietenie de altădată. Cînd mă uit la coada mea și îmi amintesc că mi-am pierdut-o din pricina fiului tău, clocotește din nou mînia în mine. Și tu așijderea, cînd îți aduci aminte că din pricina mea ți-ai pierdut fiul, durerea de tată te îndeamnă să-mi tai și capul. Așa că de-acu' înainte să ne mulțumim cu ce este, tu să rînduiești în casa ta cum poftești, iar eu am să rămîn în borta mea. Pe cît cu putință, să avem grijă să nu ne facem supărare unul altuia."

— Așa, pane sol, — grăi Hmelnițki, oftînd și uitîndu-se în ochii lui Lubowicki, — trebuie să-i înțelegem și pe cazaci și pe șleahticii leși. Au fost vremuri cînd în Rzecz Pospolita și unii și alții trăiau mai mult sau mai puțin tihniți. Cazacii, acesta-i adevărul, fereau regatul de toate primejdiile, înfruntînd singuri loviturile urdiei, iar leșii nu se supărau cînd cazacii gustau din laptele care se găsea în acele colțuri de pe pămîntul lor, unde nu intraseră cei care se socoteau numai ei adevărații fii ai Rzeczei Pospolita. Atunci regatul înflorea. Se mîndrea cu cazacii săi viteji, care o apărau de primejdii. Și oriunde ar fi luptat leșii împreună cu cazacii, ei se întorceau biruitori, trîmbițîndu-și slava. Pe atunci nici un vrăjmaș nu ieșea viu cu pradă din regat. Dar cu vremea panii s-au apucat să încalce drepturile cazacilor, să le dea la cap, și aceștia, la rîndul lor, au început să se mînieze și să muște. Asta a fost pricina pentru care mulți dintre ei au fost scurtați de cap, mulți au fost schingiuiți sălbatic de panii leși, dar și dintre leși mulți au pierit. Și de fiecare dată, cînd unul sau altul dintre noroadele noastre își amintește răul ce i-a fost cășunat de celălalt, îl cuprinde mînia. Și chiar dacă ar fi cu putință o înțelegere, ea s-ar rupe iară din

cea mai mică pricină. Acum chiar şi mintea cea mai înţeleaptă nu va mai izbuti să înfiripe o înţelegere statornică, temeinică, decît dacă Rzecz Pospolita se va lepăda de orice gînd de cotropire a vreunei părţi din pămîntul ucrainean sau din cnezatul rus şi va lăsa cazacilor Rusia noastră cu olatele Vladimir, Lwow, Iaroslav, mulţumindu-se cu ajutorul cazacilor care de pe pămîntul lor, din Rusia, vor alunga pe duşmanii noştri ai amîndurora, tătarii şi turcii. Dar unde-i asta cu putinţă ? ! Chiar dacă ar rămîne în Rzecz Pospolita numai o sută de şleahtici, ei nu s-ar învoi cu binele la aşa ceva ! Iar cazacii, atîta vreme cît vor ţine sabia în mînă, nu vor da niciodată un pas înapoi. Deci, în zadar te strădui, cumetre. Eu nu cred în vorbele regelui şi ale seimului. Şi chiar de-aş crede eu, — nimeni altcineva în ţara noastră n-o să creadă. Noi n-avem nevoie de pămîntul leşesc, iar leşii să nu-l jinduiască pe al nostru. V-aţi îndopat, pani leşi, cu bunul altuia şi aţi plesnit. Ţaratul Moscoviei este astăzi foarte puternic. El e ocrotitorul şi nădejdea noastră. Unde se află acum Rusia Albă ? Unde e Litvania ? Unde e Rusia Roşie ? Nu mai vorbesc de pămînturile de pe amîndouă malurile Niprului, de lîngă Gorîn şi Zbruci ! Dacă ai venit, pane sol, să mă îndemni la o vînzare, aceasta nu se va întîmpla. Hotărîrea de la Marea Radă din Pereiaslav e veşnică. Urmaşii noştri ne vor mulţumi adeseori pentru ea. Acesta, pane cumetre, a fost ţelul vieţii mele, şi cînd ai spus la masa răposatului Kreczowski că Ucraina nu este şi nu va fi, vroiam să-ţi răspund încă de pe atunci : „Aşteaptă, nu te fuduli cînd pleci la luptă, ci după..." Dar am hotărît să tac. Am învăţat să rabd şi să tac. M-a învăţat nevoia, durerea mi-a oţelit răbdarea.

Hmelniţki se ridică, în semn că întîlnirea s-a sfîrşit. De-a dreapta şi de-a stînga hatmanului stăteau smirna marii esauli.

In tabără vuiră trîmbiţele. Lubowicki se uită îngrijorat peste umăr. Stătea în faţa hatmanului, buimac, înjosit. Agăţîndu-se de ultimul pai, ca un înotător ce se îneacă, vorbi linguşitor :

— Pane hatman, prea luminata regină Maria-Luiza, nădăjduind că am să te găsesc acasă la înălţimea ta, a trimis o scrisoare soţiei înălţimii tale şi m-a rugat să-i dau din partea sa acest inel.

Senatorul puse pe masă, în faţa lui Hmelniţki, scrisoarea, legată cu o panglică sinilie, şi o cutiuţă deschisă, tivită cu urşinic, cu un inel de aur, în care scînteia un diamant.

— Scrisoarea reginei o voi înmîna soţiei mele, dar inelul, ia-l, pane sol. Nu ştiu dacă soţia mea îl va primi. Cum ar putea să primească astfel de daruri, ea, cazaca de rînd Hanna din neamul Zolotarenko, ai cărei fraţi au fost osîndiţi de regele Jan-Kazimir cu douăsprezece înfierări şi cu vreo zece surghiunuri ? Poate că pani regina nu ştia acest lucru, căci dacă ar fi ştiut, n-ar fi arătat atîta bunătate. Ia-o ! — rosti cu hotărîre Hmelniţki, dînd cutiuţa înapoi lui Lubowicki, care se făcuse alb ca varul.

— Şi am să-ţi mai spun încă ceva, pane sol, — grăi Hmelniţki, cînd senatorul începu să facă plecăciuni de plecare. — Ştiu că panii leşi şi chiar regele mă pîrăsc, mă ponegresc, unde şi cum pot, fără a uita nici un vicleşug. Nu mai vorbesc de faptul că iezuiţii se fac luntre şi punte ca să-mi ia viaţa. Toate acestea le ştiu bine. Dar panii leşi să priceapă că ceea ce s-a făptuit la Pereiaslav în leatul 1654, luna lui ianuar, ziua a opta, e veşnic şi nestrămutat. Luaţi aminte, pani, ca înşişi pospoliţii domniilor voastre să nu vă dea grămadă pe toţi. Ei se adună de pretutindeni în tabăra mea, cu coase şi cu pari. Radziwillii şi Potockii le-au făcut mult rău. I-au lăsat, sărmanii de ei, la cheremul şvezilor şi al bizurmanilor. I-aţi înşelat, spunîndu-le că eu vin cu cazacii şi cu streliţii ca să-i răpun. Dar ce am eu cu ei ? Nu împotriva lor m-am ridicat eu, ci împotriva şleahtei. Pospoliţii leşi şi-au dat seama de acest lucru, l-au înţeles bine. Ei nu se tem de noi, ci de voi.

Ruşinat şi mînios părăsi Lubowicki tabăra căzăcească. Innoptă la Kletinţî, în mînăstirea carmeliţilor desculţi. Aici îl şi aştepta omul trebuincios, care îl vesti că tătarii se aflau la zece zile de drum călare de Volhinia.

Acum, după neizbînda de la Hmelniţki, trebuia să iasă cît mai repede în calea urdiei.

A doua zi, pornind mai departe spre miazăzi, Lubowicki fu oprit de cazaci pe şleahul Volhiniei. Senatorul leah se strădui să-i înduplece ca să-l lase la moşia lui pan Grondski, unde spunea că vrea să stea ca să se tămăduiască întrucît e bolnav, dar cazacii înturnară rădvanul din drum. Cînd el stărui ca să-l lase să se întoarcă la Hmel-

niţki, esaulul Lisoveţ ieşi din tabără şi faţă de toţi cazacii, care înconjuraseră rădvanul, zise :

— Prealuminatul pan hatman Bogdan Hmelniţki a poruncit să-ţi spun să te întorci numaidecît în ţinuturile coroanei. Cu tătarii n-ai să te poţi întîlni nicicum. Iar dacă domnia ta, pane sol, vei stărui, atunci te vom duce înapoi sub strajă.

Scrîşnind din dinţi, Lubowicki porunci vizitiului să întoarne caii spre apus.

5

Oricît de bine şi-ar încuia-o, se va găsi totdeauna o cheie pentru a descuia inima omului.

Marele diac Ivan Vîgovski ţinea la părerea lui neclintit. Mai mult încă, era încredinţat de aceasta. El îşi însuşise bine priceperea de a descuia inimi străine cu cheile sale.

Pe vremea cînd erau încă prieteni, însuşi hatmanul Hmelniţki lăuda această pricepere a diacului. Glumind, spunea adeseori :

— Diacul Vîgovski e un lăcătuş iscusit.

A fost odată !

Dar nu mai este...

Multe au fost ! Mai fusese şi altceva : marele diac era socotit, printre nacealnici, mîna dreaptă a hatmanului. Cine să vadă de solii străini, de neguţători, de feţele bisericeşti, dacă nu Vîgovski ? Auzi vorbă ! Marele diac săvîrşea treburile acestea cu pricepere. Altora le dădeau numai bătaie de cap şi necazuri. El se simţea ca peştele în apă. Se cufunda şi ieşea deasupra.

Marele diac era tare destoinic pentru aceste îndeletniciri. Făcea plecăciuni, cui şi cum se cuvenea, ştia să vorbească lătineşte, se pricepea neasemuit la tot felul de ţeremonii, iar cînd neguţa cu leşii, pe buzele lui subţiri, sub mustaţa îngrijit răsucită în sus, fluturau mereu vorbele :

— *Padam do nog*, [1]) milostive pan !

— Mă bucur că am plăcerea să stau de vorbă încă odată cu prea luminatul pan !

— Sînt bucuros că văd în faţa mea pe luminăţia voastră!

[1]) Cu plecăciune. (In limba polonă.) (N. red. rom.)

Orice s-ar spune, marele diac era priceput în astfel de lucruri. Zîmbetele erau gata la poruncă, parcă le scotea din buzunar, iar cînd trebuia, înfiripa pe buzele sale subţiri cînd un zîmbet binevoitor sau prietenos, cînd unul slugarnic, iar uneori chiar deschis, frăţesc.

In toate acestea pan Vîgovski era mare meşter.

...Odinioară, cheia inimii hatmanului era şleahtica Elena.

Acea cheie nu mai era. O rupsese Lavrin Kapusta. O nimicise. Inima hatmanului Hmelniţki, era acum încuiată bine. Acum nu mai puteai găsi o cheie potrivită pentru ea. Dar erau şi alte căi...

Şi cu toate că marele diac nu mai avea acum atîta vază ca în anii trecuţi, putere totuşi mai avea. Pentru aceasta trebuia să-i mulţumească, după cum socotea el însuşi, numai deşteptăciunii sale. In vremea din urmă i se părea că printre nacealnici se iviseră anumiţi polcovnici cu care el putea să vorbească mai mult sau mai puţin făţiş. Polubotok, Sulima, Grigori Lesniţki, toţi erau oameni de vază, bărbaţi viteji. Străduinţele de a găsi un grai de înţelegere cu Bohun nu făcuseră decît să strice legăturile lor paşnice din trecut. Cu Teteria însă lucrurile stăteau altfel. Dar şi faţă de acesta era cu ochii în patru. Polcovnicul din Pereiaslav umbla şi el după buzduganul de hatman. Nu i-or fi făgăduit oare ceva părinţii iezuiţi ? Dacă se va încredinţa că este aşa, atunci va trebui să-l înlăture pe Teteria, după cum la vremea sa l-a înlăturat pe Gladki.

Prea multe izbînzi dobîndise Hmel, după Rada din Pereiaslav, pentru ca el, Vîgovski, să mai poată lucra făţiş, fără fereală. Cu atît mai mult, cu cît înşişi iezuiţii îl povăţuiseră să fie cu băgare de seamă. De astă dată începuse să cam stea la îndoială : de la cine ar fi mai bine să capete buzduganul, de la leşi sau de la şvezi ? De aceea trebuia să aştepte. Să aştepte şi, ca un car, să macine temelia, pe care hatmanul îşi clădea înţelegerea cu Moscovia.

Ce poate să facă, de vreme ce el este dat la o parte, de vreme ce Mujilovski este sfetnicul cel dintîi în neguţările cu străinii, Kapusta se duce în Turcia, iar Martîn Puşkar ia masa în fiecare zi cu hatmanul ? Poate că asta-i cu atît mai bine pentru marele diac. Din umbră, e mai uşor să unelteşti ; e mai sigur şi mai nevăzut de ochi străini. Căci, uneori, ochii aceştia nu se uitau în partea în

care ar fi dorit marele diac. Mîna necruțătoare a lui Kapusta îi înlătura oamenii credincioși, din ce în ce mai dibaci și mai supărător. Toma Kekerolis nu mai e, pe Ieremia Huntzel a trebuit să-l otrăvească el însuși, pentru a-și scăpa pielea. Acum Kapusta a pus mîna pe neguțătorul șved Vinnius și pe Danilo Garmaș.

Garmaș are un ocrotitor în marele esaul Demian Lisoveț. El o să-l apere pe socrul său în fața hatmanului. Iar pe Vinnius îl va scăpa solul Șveziei. Cît privește pe călugărul abate Daniil, acesta n-o să pățească nimic. Bine că nu apucase să se întîlnească cu acest Daniil. Dar vești a trimis la șvezi prin oamenii vicecancelarului Radzeewski. Șvezii să știe, pentru orice împrejurare, că el le e cu totul binevoitor, că atunci cînd vor veni în Ucraina și în Moscovia, un hatman mai bun decît Vîgovski nu vor găsi.

El nu mai era acel dregător de vază de pe lîngă hatman, ca odinioară. Dar hatmanul nu se putea lipsi de el nici acum. Dacă altul ar fi fost atît de jignit cum era el, acela s-ar fi răzvrătit; dar de la răzvrătire nu te poți aștepta la nimic bun. Înlăturat de la neguțările cu străinătatea, Vîgovski luă în mîinile sale toate celelalte treburi, ca chivernisirea vistieriei și a moșiilor, strîngerea dărilor, supravegherea gospodăriei polcurilor.

Și cînd în tîrguri și sate se auzeau gemete și suspine, uneori chiar și cîrtiri, cînd orașele, care se bucurau de dreptul de Magdeburg, încuviințat de hatman, murmurau împotriva dîjmelor și a dărilor împovărătoare, acolo era amestecată mîna sa grea și aspră. Cu cît vor fi mai mulți nemulțumiți în țară, cu atît va fi mai bine pentru el.

Și el se căznea din răsputeri să asmută, să întărîte; și cînd dădea ochi cu hatmanul, nu făcea decît să dea din mîini, vrînd adică să spună că într-un război așa de greu, pentru a înzestra oastea, trebuie mulți bani.

Încrîncenat de mînie, Hmelnițki lovea cu pumnul în masă atît de năprasnic, de parcă înaintea sa nu erau niște scînduri acoperite cu o pînză, ci capul marelui diac:

— Doar nu plătim dări Rzeczei Pospolita; panilor Potocki și Wiszniewecki nu le dăm nici un zlot. Unde se duc banii?... Pe ce, răspunde!

— Pentru nevoile oastei, prea luminate pane hatman. Pentru nevoile oastei.

Prin acest răspuns scăpa întotdeauna. Și izbutea să se descurce, cu atît mai mult, cu cît întîmplările se perindau

una mai însemnată decît alta. Cîte nu se puteau ascunde în dosul acestor vorbe „pentru nevoile oastei...“

O vreme Varşovia tăcu. Marchitanii nu aduceau nici scrisori, nici veşti prin viu grai. Cînd se întîlnea cu tatăl său, Eustafi, şi cu fratele, Danilo, la un pocal de malvasie sau de rachiu, vorbea despre noile moşii, se sfătuia la ce iarmaroc ar fi mai potrivit să desfacă mierea în toamna viitoare şi dacă n-ar fi bine să ducă la tîrgul din Novgorod mătasea, damasca şi horbota scumpă indiană, de care făcuse rost tatăl său de la nişte neguţători persieni. In aceste ceasuri de tihnă, lucrurile mai de seamă nu erau uitate. Ele se aflau totdeauna de faţă. Şi în multe îndeletniciri, legate de aceste lucruri de seamă, tatăl şi fratele său îi erau ajutori credincioşi.

Inaintarea spre Rusia Roşie îl miră pe Vîgovski. Se credea că oştile vor porni într-acolo în primăvara viitoare, dar iată că plecaseră în grabă, fără chiar să se fi adunat rada tuturor nacealnicilor. De aici Vîgovski trase încheierea că ziua pornirii oastei fusese ţinută în taină, şi că ea era cunoscută numai de Hmelniţki şi de Buturlin. Vîgovski primi porunca ca de astă dată să se afle pe lîngă hatman. In tabără, după biruinţa de la Slonigrudek, află el de la sotnicul Ţîbenko, care sosi într-o goană turbată, că la Cehrin, Kapusta şi sotnicii săi închiseseră pe unul şi pe altul, şi, ferească dumnezeu, să nu dea de urmă...

Vîgovski îi porunci lui Ţîbenko să se odihnească, iar noaptea să fie gata de drum. In tabăra cazacilor toată lumea dormea cînd Vîgovski şi Ţîbenko, trecînd de ultima strajă, ieşiră pe şleahul Tarnopolului. Călătoriră în tăcere toată noaptea, şi abia spre dimineaţă o cotiră din şleahul larg pe un drumeag de pădure, care se afunda în desiş. Drumeagul îi duse spre o rîpă acoperită cu tufişuri, şi după ce trecură dincolo pe o cărare îngustă, unde rareori călca picior de om, se pomeniră în faţa unui şanţ adînc, plin cu apă, care înconjura din toate părţile zidurile mohorîte ale monastirii ordinului vasilienilor. Podul ridicător era tras şi călăreţii se opriră în faţa şanţului.

Curînd, dincolo de el, într-o ferestruică îngustă, deasupra vartei, se ivi chipul unui călugăr, şi pieri îndată. Apoi lanţurile zornăiră şi podul ridicător se lăsă deasupra şanţului. Vîgovski şi Ţîbenko trecură prin poarta în dreptul căreia, lîngă un adăpost de pază, vegheau nişte călugări în sutane negre, şi se pomeniră în curte. Doi călugări le

luară caii, fără a scoate o vorbă. Ţîbenko rămase în curte, sub un măr cu cunună bogată, iar Vîgovski, urmînd pe un călugăr, se îndreptă spre uşa înaltă şi neagră a mănăstirii.

Soarele lumina lespedea de piatră de deasupra uşii şi pe ea slovele mari de aur „A.M.D.G."

Cînd uşa se deschise în faţa lui Vîgovski, el ridică deasupra capului două degete de la mîna dreaptă şi rosti desluşit către călugărul care stătea în prag, cu cheia în mîini :

— *Ad majorem Dei gloriam* [1]).

— *Ad majorem Dei gloriam,* — răspunse călugărul şi făcu loc lui Vîgovski să treacă.

Călăuzul păşi iară înaintea lui Vîgovski şi o luă repede printr-o sală întunecoasă, lungă.

— *Ad majorem Dei gloriam,* — spuse iarăşi Vîgovski, trecînd peste prag.

— Mă bucur că te văd sănătos, pane mare diac, — zise un călugăr, ridicîndu-se în întîmpinarea lui Vîgovski din jeţul înalt, aşezat cu spătarul spre fereastră.

— Eh, pane Jastrembski, oare ne mai putem îngriji de sănătate cînd capul abia se mai ţine pe umeri ?!

Parcă fără să fi auzit această tînguială, Jastrembski arătă cu mîna spre jeţul din faţa sa şi întrebă :

— Dar cu ce treabă a venit panul aici, fără a fi fost poftit de mine ?

— Veşti de seamă.

— Te ascult, pane.

Vîgovski vorbi pe îndelete. Se căznea să-l încredinţeze pe Jastrembski că el înfăptuia tot ceea ce vorbiseră amîndoi cu prilejul ultimei lor întîlniri, deşi erau multe piedici. Jastrembski îl asculta cu luare aminte, dar cînd şi cînd ceva asemănător cu un zîmbet îngîmfat îi strîmba buzele. În sfîrşit, după ce Vîgovski tăcu, el ridică ochii spre crucifixul negru, care atîrna în faţa sa pe perete, şi vorbi :

— Domnia ta parcă ai spus totul, dar nu-i totul nici pe departe. — Văzînd că Vîgovski vrea să se împotrivească, Jastrembski îl opri cu o mişcare din mînă. — Ascultă, pane Vîgovski, şi nu mă întrerupe. Avem puţin timp. Astăzi eu am să plec. Aşadar, scumpe pan, domnia ta nu mi-ai spus că ai început un joc primejdios cu oamenii

[1]) Spre marea slavă a lui dumnezeu (în limba latină) (N. trad.)

regelui Şveziei. Oare nădăjduieşti că vei primi buzduganul din mîinile şvezilor? Aceasta mă face să te sfătuiesc prietenos: zadarnice nădejdi. Orice s-ar întîmpla, Ucraina va fi sub coroana regelui Rzeczei Pospolita. Aşa vrea papa şi aşa se va întîmpla. Domnia ta poţi să te prefaci că eşti prieten al şvezilor, dar numai să te prefaci; domnia ta eşti slujitorul nostru, nu al lor. Noi vom hotărî dacă domnia ta vei mai trăi sau nu. Doar ţii minte vorbele sfinte profetice: „Te vei supune ca un mort!"

Vîgovski dădu din cap, alb ca varul.

Jastrembski adăogă mulţumit:

— E bine. Astfel de vorbe nu se uită, ca şi binecuvîntarea mamei. Acum, iată ce-i: tătarii au trecut hotarul.

Ochii lui Jastrembski scăpărară, şi Vîgovski sări uimit în picioare.

— Ascultă cu luare aminte, — porunci Jastrembski, aşezîndu-se. — Urdia va cădea ca un potop în cîteva zile peste capetele moscoviţilor şi ale cazacilor. Ei vor fi răzleţiţi de Ucraina, şi în vremea asta şvezii îi vor lovi din faţă; nu vor trece multe zile, şi va intra în luptă însuşi regele. Orice s-ar întîmpla, domnia ta va trebui să cauţi să te afli, tot timpul, nedespărţit de Hmelniţki. Îmi pare rău, dar domnia ta ştii prea puţin din cele ce se petrec în capul lui. Străduieşte-te din răsputeri să afli.

Vîgovski aproape că nici nu-l mai asculta pe Jastrembski. Vestea înaintării urdiei îl tulburase nespus. Bine făcuse că se împrietenise cu vizirul Sefer-Kazi cînd fusese la Kazikermen! Acea întîlnire întîmplătoare îi va fi de mare folos. Jastrembski îi atinse umărul, parcă silindu-l să se trezească:

— Şleahticul Lubowicki ducea o scrisoare a regelui către han. Cazacii nu l-au lăsat să treacă spre miazăzi.

Vîgovski spuse:

— Chiar aşa s-a întîmplat.

— Eu n-am nevoie de adeveriri. Dacă am spus ceva, atunci aşa e cum am spus. Domnia ta trebuie să iei numaidecît scrisoarea de la Lubowicki şi s-o dai hanului îndată ce urdia se va apropia de tabăra noastră.

— Dar oare Lubowicki îmi va da scrisoarea regelui?

— Te vei duce domnia ta însuţi la el, — s-a oprit la moşia unui prieten, la Jornov. Vei scoate acest jungher şi îi vei arăta cele patru litere de pe prăsele. Uită-te şi citeşte.

— A.M.D.G., — citi tare Vîgovski.

— E deajuns ca el să te creadă.

— Şi apoi ? — întrebă Vîgovski.

— Apoi, — zîmbi Jastrembski, — dacă ni se va întîmpla ceva — totul e cu putinţă, pane mare diac, căci nu e aşa de uşor să ajungi hatmanul Ucrainei — atunci vei avea plăcerea să mă vezi la Cehrin, dar din nou ca neguţătorul Jacob Rockart.

— Pane Jastrembski, gîndeşte-te : dacă se va întîmpla ceva, ghiara lui Kapusta va ajunge pînă la noi. El a dat şi acum de un fir care duce spre casa mea din Cehrin. Gîndeşte-te, numai, pe cîţi a înlăturat...

— Nu pierde jungherul pe care ţi l-am dat, — rosti Jastrembski în loc de răspuns. — Şi acum să ne luăm rămas bun. Cînd ai venit încoace, n-ai fost urmărit ?

— Cine poate să-l urmărească pe marele diac, atîta vreme cît Lavrin Kapusta nu se află în tabără ? — zise Vîgovski, ridicîndu-se.

— Asta-i pentru domnia ta, — zise Jastrembski şi puse pe masă, în faţa lui Vîgovski, o pungă de piele. — Cinci mii de guldeni.

Vîgovski ascunse banii cu îndemînare în buzunarul contăşului.

— Dacă se va întîmpla ca domnia ta, pane Vîgovski, să ajungi la Cehrin înaintea mea, să te opreşti la crîşma „Paloşul şi sabia", de la răspîntia şleahului Cehrinului cu acela al Subbotovului. Cînd ai să bei un urcior de mied, să te uiţi de aproape la crîşmar, care se numeşte Cebreţ. Nu uita — Cebreţ. Poate că ne va fi de folos. Ţine minte că este omul nostru.

Jastrembski strînse mîna lui Vîgovski şi îl petrecu pînă la prag. Aici, plecîndu-şi capul, rosti sărbătoreşte :

— *Ad majorem Dei gloriam.*

— *Ad majorem Dei gloriam,* — răspunse Vîgovski şi ieşi din odaie.

După uşă îl aştepta acelaşi călugăr care îl călăuzise la sosire.

Cînd Vîgovski se întoarse în tabără însoţit de Ţîbenko şi începu să se spele, în cort intră în fugă Lucenko strigînd :

— Pane mare diac, vă cheamă hatmanul ! Aţi fost căutat prin toată tabăra. Repede la radă !

Ştergîndu-şi la iuţeală mîinile, Vîgovski alergă spre cortul hatmanului. Acolo îi găsi adunaţi pe polcovnicii Puşkar, Bohun, Teteria, Mujilovski şi Baran. Alături de hatman şedea boierul Buturlin. Hmelniţki se uită pătrunzător la Vîgovski, care gîfîia, şi zise:

— Pani nacealnici, v-am chemat la sfat împreună cu voievodul Vasili Vasilievici pentru a vă face cunoscută o veste de seamă. Hanul Mahomed Ghirei a intrat în Ucraina cu o urdie de şaizeci de mii de săbii. Urdia vine prin stepa de la miazăzi, pe lîngă Kameneţ, şi aleargă încoace pentru a ne cădea în spate. Sfătuindu-mă cu voievodul, am hotărît să ieşim în întîmpinarea tătarilor şi să dăm lupta cu ei. Ei sînt puternici numai atunci cînd izbutesc să năvălească în casă hoţeşte. Dar ca să înfrunte moartea în faţă, de asta se tem mai rău decît de Mahomed al lor.

Mîinile lui Vîgovski începură să tremure. El le ascunse adînc în buzunarele contăşului său. Gîndurile îi roiau vălmăşite. Ce să facă? N-ar fi mai bine să se întoarcă de îndată la monastire? Dar oare nu-i primejdios să facă acest lucru acum? N-ar fi mai bine să dea o fugă pînă la Lubowicki după scrisoarea regelui şi apoi să iasă în întîmpinarea tătarilor? Din nou se ivi în faţa ochilor săi blestematul de Kapusta. Pesemne că nu şedea el degeaba la Cehrin.

6

In opt noembrie cazacii şi oastea streliţilor făcură cale întoarsă spre Ucraina, pornind în întîmpinarea urdiei. La Lublin, Tarnopol, şi în multe tîrguri şi cetăţi însemnate, rămăseseră străji de ostaşi moscoviţi şi de cazaci. Luptătorii înaintau pe două şiruri.

Miile de oameni de pe zidurile Lwowului îl priveau pe hatman care călărea însoţit de marii nacealnici în urma polcului de frunte din Cehrin.

Hatmanul şedea drept în şaua înaltă, încrestată cu aur, pe un cal alb, cu valtrap roş. Marele stegar Vasili Tomilenko ţinea sus deasupra hatmanului tuiul alb falnic, cu cruce de aur în vîrful suliţei. In dreapta şi în stînga, marii esauli Lucenko şi Lisoveţ ţineau două steaguri — unul smeuriu, iar celălalt, steagul hatmanului, negru-galben.

Sotnicii duceau în urma lui treizeci de steaguri, ale polcurilor şi tîrgurilor Ucrainei, în fel şi chip de culori.

Surlele vuiau, dairelele zuruiau, darabanele duruiau.

Oastea se întorcea în Ucraina încununată de slava unor mari biruinţe, şi liniştea de dimineaţă a stepelor nemărginite, ferecate de cel dintîi îngheţ al toamnei, era tulburată de cîntarea zbucnită din miile de glasuri :

Hei, călinul cu roşia lui haină hei, hei, l-om întineri,
Şi-apoi din nou frumoasa Ucrainâ hei, hei, o vom veseli...

Bogdan Hmelniţki asculta viersul cu luare aminte, parcă auzindu-l pentru întîia oară, şi privea îngîndurat de-a lungul şleahului.

Gîndurile lui zburară la Hanna. Îşi închipui cum îl va întîmpina la întoarcerea sa în Cehrin. Cum se va lipi de pieptul lui, nu în văzul nacealnicilor şi al oastei, ci în iatacul lor, cum îi va povesti el despre viaţa şi neliniştile care-l frămîntaseră în aceste zile lungi, tulburătoare. Si el îi va aminti de ziua aceea cînd, după Beresteczko, într-un sat răzleţ, toamna, într-o livadă de meri, i-a vorbit despre Rusia Roşie, i-a încredinţat gîndul său tainic — de a dezrobi sărmana surioară a Ucrainei de la Nipru, de sub jugul şleahtei. Eh, şi iată că începutul s-a făcut ! Un început bun ! Şi hatmanul se mai bucura că iese înaintea ceamburului tîlhăresc al tătarilor. Nu se va mai întîmpla ceea ce a fost la Zborov şi la Beresteczko. Acum va întîmpina urdia puternic şi gata de luptă. Panii leşi se gîndeau, pesemne, că în felul acesta vor izbuti să înfigă jungherul în spatele cazacilor şi al oastei streliţilor. Zadarnic s-au bucurat. Nu se va întîmpla aşa ceva. Acum nu mai sînt vremurile acelea. Acum nu mai e înainte de Pereiaslav, ci după Pereiaslav ! Trufaşii şleahtici uită acest lucru. Ei bine, el o să le-o amintească încă odată !

Lavrin Kapusta ieşi în calea oastei şi hatmanul se urcă împreună cu el într-un rădvan închis.

...Tătarii înaintau în întîmpinarea cazacilor la trap întins. Drumurile îngheţaseră şi călărimea mergea lesne de tot. La cinci mile de Ozernaia, un buluc trimis în cercetare aduse hanului Mahomed Ghirei vestea că dinspre Lwow se apropie o oaste. Mai tîrziu hanul şi mîrzacii

aflară că aceea era oastea cazacilor şi a streliţilor, care venea împărţită în două siraguri. Mîrzacii se sfătuiră între ei şi-l povăţuiră pe Mahomed Ghirei să trimeată înainte cîteva bulucuri, care să dea năvală în rîndurile moscoviţilor şi ale cazacilor, iar după ce acestea vor stîrni vălmăşeală, atunci hanul să lovească cu temeiul urdiei. Mahomed Ghirei ascultă povaţa mîrzacilor săi şi făcu astfel. Dar nu se întîmplă aşa cum credeau mîrzacii. Cazacii înfrînseră pe tătari într-o luptă scurtă, dar îndîrjită. Aceştia fură nevoiţi să se tragă degrabă înapoi, lăsînd pe cîmpul de luptă sute de ucişi şi de răniţi, şi pe mulţi alţii prinşi de cazaci. Hanul Mahomed Ghirei turbă de mînie, dar trebui să ridice steagul alb şi să sune încetarea focului. El trimise în tabăra lui Hmelniţki pe trei dintre cele mai vajnice căpetenii şi sfetnici ai săi — Karaci-mîrzac, Bektaş-mîrzac şi Davlet-mîrzac.

Hmelniţki îi primi de faţă cu boierul Vasili Vasilievici Buturlin şi cu toţi marii nacealnici. Mîrzacii puseră la picioarele hatmanului un arc de aur cu săgeţi de argint şi o şa bătută în argint şi nestemate. Apoi mîrzacii spuseră că însuşi marele han Mahomed Ghirei îl roagă pe marele hatman Bogdan Hmelniţki să vină ca oaspe în cortul său de lîngă Ozernaia.

— Dacă n-ar fi bolnav, — zise Karaci-mîrzac, — hanul însuşi ar veni la hatman, căci doar îl iubeşte ca pe un frate şi-l cinsteşte pentru vitejia sa şi pentru înţelepciunea, despre care a auzit demult, încă pe cînd şedea la Stambul.

Mîrzacii aşteptau răspunsul hatmanului, plecîndu-şi adînc capetele în faţa sa. Firește că puteai, ridicînd o pricină oarecare, să nu te duci la această întîlnire. Dar oare n-or să creadă bizurmanii că se teme de ei? Dar n-or vrea oare să facă cu el ceea ce a făcut odată în chip mişelesc Islam Ghirei la Beresteczko? De la ei te poţi aştepta la orice. Dar dacă nu se va duce, or să spună că hatmanului îi e frică! Ducîndu-se, va arăta întregii urdii că nu se teme de ei! Va arăta tîlharilor de bizurmani: „S-a dus vremea cînd veneam la voi ca să vă cerşesc mila, cînd mă înjoseam, cînd lăsam zălog la Bahcisarai pe fiul meu Timofei...“ Să merg şi să le arunc tot adevărul în faţă — şi hanului şi divanului său. Să ştie! Să se teamă! Să iepede chiar şi gîndul tîlhăresc că mai pot să lovească, să pustiască, să batjocorească Ucraina, să schingiuiască oameni nevinovaţi, să-i vîndă ca pe nişte vite la tîrgurile de

robi din Kaffa şi din Trapezond... Nu, se va duce! El nu se teme de ei!

— Spuneţi-i hanului, — răspunse Hmelniţki în tătăreşte, — că am să viu.

Zîmbind prietenos marilor mîrzaci, Lavrin Kapusta, atamanul Cehrinului, adăogă:

— Am fi foarte bucuroşi, dacă în vremea cît hatmanul va fi oaspetele preamăritului han Mahomed Ghirei, Sefer-Kazi, luminatul şi înţeleptul vizir al hanului, vechiul şi bunul nostru prieten, şi domniile voastre, preacinstiţi şi preavredniei mîrzaci, aţi fi oaspeţii noştri.

Hmelniţki se uită cu coada ochiului spre Kapusta. Buturlin făcu semn lui Hmelniţki, dînd din cap a încuviinţare. Mîrzacii se sfătuiră în şoaptă şi spuseră că se vor întoarce în otacul hanului şi vor vesti vorbele hatmanului, dacă aceasta e voinţa lui.

— Da, — întări Hmelniţki, — nacealnicii mei doresc aceasta, iar eu nu mă pot împotrivi.

— Luminatul vizir să poftească, îl vom ospăta cu un şerbet bun, — făgădui Ivan Bohun.

— Eu nu m-am mai văzut cu el demult, — zise, clipind, Puşkar, — de cînd ne-am însoţit în lupta de la Beresteszko, de atunci n-am mai avut prilejul să-i arăt cîtă preţuire am pentru el.

Mîrzacii plecară. Iar în aceeaşi seară, în tabăra cazacilor sosi Sefer-Kazi urmat de mîrzaci şi de un mare alai de tătari.

Hmelniţki, însoţit de marii esauli, de Kapusta, Vîgovski, Mujilovski şi de o sotnie de cazaci din Cehrin, în frunte cu Martîn Ternovîi, plecară spre otacul lui Mahomed Ghirei la Ozernaia.

...Hanul Mahomed Ghirei, noul stăpînitor al hanatului din Krîm, vedea pentru întîia oară pe Hmelniţki. În cortul mare al hanului, unde intră Hmelniţki cu marii nacealnici, divanul hanului se şi adunase. Mîrzacii se ridicară şi se plecară adînc în faţa hatmanului, iar hanul se sculă încet de pe mormanul de perine, pe care şezuse cu picioarele încrucişate.

„Deci acesta e ghiaurul Hmelniţki, spaima Bahcisaraiului şi a Stambulului. Acesta e răzvrătitul trufaş, care călcase în picioare înalta sleahtă leşească şi-l lovise cumplit pe craiul Jan-Kazimir" — se gîndea Mahomed Ghirei, privindu-l pe Hmelniţki, în vreme ce-şi ducea dreapta la frunte, la buze şi la inimă.

Hmelniţki se aşează alături de han pe perine. Askerii aduseră pe tipsii de argint pocale pline de cumîs. Hanul bău o bună jumătate din al său şi îl întinse apoi lui Hmelniţki. Tîlmaciul, un tătar tînăr, fără sprîncene, şedea jos la picioarele hanului şi se uita în ochii lui ca un cîine, aşteptînd clipa cînd marele han va vorbi pentru ca el să înceapă să tîlmăcească.

Şi iată că Mahomed Ghirei vorbi:

— De ce înălţimea ta, prea luminate hatman, stăpînitor al marii Ucraine, te-ai însoţit cu Moscovia? Oare nu era mai bine pentru luminăţia ta ca să trăieşti în prietenie cu hanatul nostru şi, luînd pildă de la noi, să te supui împăratului împăraţilor, înţeleptului şi viteazului sultan Mahomed? Doar Bahcisaraiul ţi-a dat ajutor cînd te-ai ridicat împotriva şleahtei şi a craiului. Iar acuma luminăţia ta nu ne arăţi prietenie, ci te vrăjmăşeşti cu noi şi ne ameninţi... Nu faci bine, hatmane, allah te va pedepsi. După moarte n-au să-ţi fie deschise porţile raiului. N-au să-ţi fie.

Hmelniţki zîmbi şi începu liniştit:

— Vorbeşti aprins, mărite han, fără să cugeţi asupra vorbelor. Cine trebuie să intre în iad, şi cine în rai — nu e treaba noastră. De aceasta are cine să se îngrijească. Cît despre ajutorul hanatului din Krîm, trebuie să ştii: e drept, eu am cerut sprijin lui Islam Ghirei. Mîrzacul din Perekop, Tugai-bei, a fost cu mine la Apele Galbene şi la Korsun. Dar nu tătarii au nimicit armia leşească, ci cazacii, iar tătarii au luat doar robi. La Zborov urdia a luat de asemenea plean bogat, şi nici acolo nu ne-a dat ajutor, rupînd legămîntul şi războindu-se cu femeile şi cu copiii fără de apărare. Noi v-am dat voie să urcaţi cu luntrile pe Nipru pentru negoţ. Dar cum ne-aţi mulţumit pentru aceasta? La Beresteczko v-aţi înţeles cu leşii în spatele nostru şi ne-aţi vîndut. Vouă trebuie să vă mulţumesc pentru ruşinea de la Beresteczko. Încă îmi amintesc cum umblaţi cu cojoace şi cu nădragi de urşinic ieftin, iar acum v-aţi îmbrăcat în caftane ţesute cu fir — şi toate acestea le-aţi prădat de la cazaci. Am prea puţină vreme ca să înşir toate nedreptăţile pe care mi le-aţi pricinuit, dar ţi le voi aminti, pentru ca să nu mă socoţi un mişel. Ştii cred, că la Beresteczko, eu am luptat împotriva unei armii de o sută de mii de leşi. Vreme de două zile cazacii au luptat şi au biruit pe vrăjmaş, iar în ziua a treia hanul Islam

Ghirei; fratele măririi tale, care avea în grijă aripa dreaptă, în clipele cînd cazacii şi începuseră să înfrîngă duşmanul, deodată în chip ruşinos, fără o pricină oarecare, a luat-o la fugă de pe cîmpul de luptă. Iar cînd eu am vrut să-i stăvilesc fuga, m-a pus la popreală şi a nimicit tot ce dobîndiseră pînă atunci cazacii mei. Pentru isprava asta fratele măririi tale a luat peşcheş de la leşi şi m-a vîndut. Asta este prietenia voastră tătărească şi cuvîntul vostru.

În cort era linişte. Se auzea doar răsuflarea grea a mîrzacilor. Lavrin Kapusta îşi rotea privirile de colo, colo, deşi nu era îngrijorat, căci cazacii din Cehrin se adunaseră pe nesimţite de jur împrejurul cortului şi dacă s-ar fi urzit vreo nelegiuire, sotnicul Martîn Ternovîi ar fi dat de veste. Să primejduiască oare hanul capul vizirului Sefer-Kazi?

Hmelniţki îşi netezi mustaţa, pipăi buzduganul vîrît în brîu şi urmă:

— Din pricina vînzării hanului am fost nevoiţi să îngăduim din nou panilor leşi să vină în Ucraina. Iar voi, din nou, a treia oară, aţi juruit pe coran că veţi păstra veşnică prietenie cu noi. Iar noi, şi de data aceea, deşi nu v-am crezut, totuşi ne-am gîndit — să încercăm. Şi ce a urmat? La Jvaneţ ne-aţi vîndut din nou şi aţi sărit în ajutorul leşilor. Vouă, bineînţeles, vă e la îndemînă ca între Ucraina şi Rzecz Pospolita să fie dezbinare. Căci altfel n-aţi putea năvăli la pradă în Lehia şi în Ucraina, n-aţi putea vinde creştinii, ca robi, n-aţi putea să necinstiţi în haremurile voastre fetele şi femeile noastre. I-aţi asmuţit pe leşi la un nou război, gîndindu-vă numai la foloasele pe care le-aţi putea trage voi. Iar leşii v-au ascultat şi v-au dat haraciu, o sută de mii de zloţi. Dar voi cu ce i-aţi ajutat? Voi, bizurmanii, totdeauna ne-aţi împiedicat să ne împăcăm. Cînd vedeaţi că noi sîntem mai slabi, ne dădeaţi nouă ajutor, de ochii lumii, împotriva leşilor, iar cînd leşii erau la aman, atunci vă năimeaţi la ei ca să-i sprijiniţi. Văd limpede vicleniа voastră, şi ţi-o spun făţiş — sînt bucuros că am prilejul să ţi-o spun, pentru ca să te gîndeşti bine la vorbele mele şi să nu mai cutezi să calci pe pămîntul nostru.

Hmelniţki îşi aprinse luleaua şi hanul Mahomed Ghirei, pe care fumul de tutun îl gîdila la nas, strănută.

— Iată ce adevărate sînt vorbele mele, mărite han, — grăi Hmelniţki, — vezi, ai şi strănutat.

Hanul dădu din umeri jignit. Plescăi, își atinse genunchii cu degetele încărcate de inele și zise pițigăiat:

— Față de răposatul Islam Ghirei, înaintașul nostru, nu cutezai, prea luminate hatman, să rostești astfel de vorbe. Acum blîndețea noastră a născut în luminăția ta trufia.

— Dacă socoți că hanul Islam Ghirei era atît de viteaz, încît și eu mă temeam de el, de ce n-a venit la Cehrin să-și bată pavăza pe poarta orașului? El mă îndemna mereu să merg cu voi și cu leșii împotriva Moscoviei, împotriva fraților noștri ruși. Iar cînd se socotea că între noi este pace, același han trimitea pe mîrzacii săi să prade satele și tîrgurile noastre, să robească oamenii. Vă cunosc eu prea bine poftele. Voi nu vă gîndiți decît cum să slăbiți noroadele ruse, cum să le nimiciți și să pustiiți pămîntul nostru. Iată, acum după ce ai luat haraciul de la regele leșesc, ești dușmanul nostru și al Moscovici.

— Hatmane, — strigă cu mînie Mahomed Ghirei, întrerupîndu-l, — oare știi luminăția ta cîți tătari se află în țaratul Moscoviei? Ei sînt cu toții gata să ne ajute. Nu te-ai gîndit cu cine te-ai înfrățit, cu cine te-ai însoțit la luptă. Oare luminăția ta ai mai multă oaste decît toți cnejii ruși, decît leșii, ungurii și nemții, pe care i-a nimicit hanul Batîi? Te-ai gîndit cîte zeci de ani au stăpînit tătarii Kievul și toate pămînturile rusești?

Strîngînd în mînă buleaua, Hmelniţki zbucni în rîs. Mîrzacii clipeau fîstîciți. Hanul se învăpăiase de mînie și se trăgea de bărbuța sa spînatecă.

— O trufie fără de pereche te orbește! — răspunse în cele din urmă Hmelniţki. — Ți-a întunecat așa de tare mintea, încît socoți că ai să mă sperii ca pe un copil neștiutor și cu minte puțină. Poate că dacă aici s-ar afla fiul meu Iuraș, ai izbuti așa ceva, dar el se află acum la Cehrin, și pe mine n-ai să mă sperii. Știu prea bine, și află mărirea ta, că țaratele din Siberia, de la Kazan, Astrahan, Kasimov și Reazan nu-ți vor da nici un ajutor, chiar dacă ar dori lucrul acesta. Statul rusesc stă acolo neclintit și oamenii trăiesc pe acele pămînturi în pace, și nu în războaie tîlhărești. N-or vrea ei să se jertfească pentru poftele măririi tale. Ce te tot lauzi cu Batîi? Odinioară i-am spus fratelui măririi tale încă la Jvaneț și îți voi spune și măririi tale pentru a doua oară: ceea ce a dobîndit Batîi al vostru, a pierdut Mamai. Și să știi, mărite han Ma-

homed Ghirei : dacă vei trăi şi în viitor tîlhărind şi schingiuind, te vei prăpădi, şi-ţi vei duce tot norodul la pieire.

Hmelniţki se ridică. Mahomed Ghirei sări în picioare, crîncen de mînie, şi împinse cu piciorul pe tîlmaci.

— Iţi va părea rău de aceste vorbe ! — strigă el ameninţător.

— Niciodată, — rosti hotărît Hmelniţki. — Niciodată, — spuse el pentru a doua oară, stînd acum printre polcovnicii săi. — Şi îţi dau răgaz, mărite han, o zi şi o noapte, ca să-ţi ridici tabăra şi să te întorci la Krîm. Astea fiind zise, rămîi cu bine.

...O tăcere încordată domnea în otac. Părea că toată urdia ascultase vorbele care se schimbaseră cu cîteva clipe mai înainte în cortul hanului. Aspru sună glasul lui Martîn Ternovîi :

— Cazaci, încălecarea !

Pintenii se loviră de scări zornăind.

In văzul întregii urdii, hatmanul se îndreptă cu paşi domoli spre calul său, pe care-l ţineau de dîrlogi doi cazaci, şi se urcă în şa. Polcovnicii încălecară şi ei, şi se rînduiră în spatele său. Tomilenko ridică sus deasupra capului hatmanului tuiul alb. Ca vuietul unui talaz se rostogoli larma prin otacul tătărăsc. Calul hatmanului necheză şi scurmă cu copita pămîntul, parcă încercînd drumul. Hmelniţki bătu fugarul cu palma peste coama împletită cu panglicuţe roşii, se uită ager, cu o privire lungă, spre gloata de tătari care se îmbulzeau vălmăşiţi în jurul cortului hanului, şi-i spuse încet lui Bohun :

— De i-am îngropa aici în pămînt...

— Porunceşte, hatmane... — rosti Bohun.

Dar Hmelniţki nu răspunse nimic. Trase de dîrlogi şi calul său porni. Din cerul sur începu să se cearnă o ninsoare măruntă. Caii căzăceşti loveau toţi deodată pămîntul cu copitele lor potcovite. Vîgovski abia acum răsuflă uşurat. Izbutise totuşi ca înainte de plecare să dea vizirului scrisoarea regelui.

Şi după ce cazacii se depărtară mult de otacul tătăresc şi se apropiară de tabăra lor, Hmelniţki îşi struni calul, ca să-i dea putinţa lui Bohun să-l ajungă, şi-i spuse :

— Panii leşi numai asta aşteaptă — ca să ne încăierăm aici cu tătarii. Nu, lasă-i să plece. Acum nu sînt primejdioşi. Pentru orice împrejurare ia-ţi polcul tău, ia-l şi pe Gluh şi urmăriţi urdia îndeaproape pînă în Stepele Sălba-

tice. Nu-i lăsaţi nici să răsufle. O să le venim odată de hac. N-or să aştepte mult. Nu.

...Iar peste două săptămîni, Hmelniţki scria cu mîna să o epistolă la Moscova, ţarului Alexei Mihailovici, mulţumindu-i, în numele întregii Rusii Mici, pentru dezrobirea ei de sub jugul sleahtei. „Ne-ai descătuşat din robia leşească — scria hatmanul. — Volhinia, Pokuţia, Polesie — străvechi pămînturi ruseşti — trebuie să se afle sub oblăduirea măriei tale. Toate pămînturile ruseşti, toţi oamenii ruşi trebuiesc să trăiască într-un singur stat, al Moscoviei".

Epistola lui Hmelniţki fu dusă la Moscova de Siluian Mujilovski.

Intr-o seară liniştită de sîmbătă, încălzindu-şi mîinile la foc, Hmelniţki povestea Hannei:

— Am vorbit cu hanul la Ozernaia în faţa întregului său divan şi am făcut-o cu bucurie. I-am plătit pentru toate nedreptăţile, pentru toate obijduirile şi batjocurile. Iar el, bizurmanul, şedea şi era silit să asculte. După ce am plecat — pesemne, că şi-a muşcat mîinile.

— Vai, putea să ţi se întîmple cine ştie ce, Bogdane.

— Nu, Hanna, n-ar fi cutezat. Mai întîi, vizirul rămăsese zălog la noi, şi în al doilea rînd, acum, pentru Krîm nu mai sînt aceleaşi vremuri... — Se gîndi şi adăogă bucuros: — Şi nu numai pentru Krîm. Şi Varşovia, şi Stockholmul şi Viena şi alte state îşi dau seama de aceasta... De aceea trag la noi, ca muştele la miere... Iată, am fost înştiinţaţi că vin la Cehrin nişte soli şvezi... Orbii! Au de gînd să ne îndemne la o vînzare! Nu văd departe... Iar ţelul lor este unul şi acelaşi — să ne înşele, să ne pună jugul pe grumaz şi să pornească peste pămîntul nostru împotriva Moscoviei. Nu înţeleg că de azi înainte noi sîntem o singură ţară.

7

— Acest tîrg, acest vîrtej nesăţios şi fără fund care ne bea sîngele, este aşezat într-un loc prielnic pentru negoţul pe mare, — povestea Hmelniţki la Cehrin, în toamna anului cincizeci şi cinci, voievodului cneaz Semion Vasilievici Prozorovski despre Kaffa.

— Chiar şi o inimă de fiară ar înceta să bată, — spunea mai departe mohorît, hatmanul, — dacă ar vedea cum îşi ia rămas bun bărbatul de la soţie, mama de la fiică, sau fratele de la frate, cum necinstesc tătarii sălbatici pe femei de faţă cu bărbaţii lor, într-un cuvînt, cum săvîrşesc mii de cruzimi... Crede-mă, boierule, că nu de bunăvoie căutam prietenia hanilor şi a mîrzacilor, mîncam cu ei la aceeaşi masă, beam cumîsul lor, făcînd pe orbul şi pe surdul, pentru a nu mai vedea acele batjocuri şi obide, pe care ei le făptuiau în ţara mea. Cînd am început războiul împotriva Rzeczei Pospolita, am pus în primejdie viaţa fiului meu Timofei, lăsîndu-l zălog la Bahcisarai. Cînd a ajuns la han vestea mincinoasă că leşii m-au învins, hanul tătarilor a poruncit ca Timofei să fie cetluit de un tun, ca un cîine turbat... Şi de cîte ori mi-au înfipt mie însumi hanul şi mîrzacii jungherul în spinare?! Totuşi, trebuia să rabd, pentru a ţine urdia în frîu, pentru ca ea să nu treacă de partea regelui şi a şleahtei. Urdia ne vindea cu cel dintîi prilej, dar nu era credincioasă nici şleahtei. Robii luaţi din ţara noastră erau vînduţi de tătari la Kaffa neguţătorilor, pentru a purta jugul veşnic. Cu mîinile oamenilor noştri, îşi clădeşte sultanul puterea sa pe apă, adică sute de galioane şi galere, de luntri şi lotci. Potocki, fiara crîncenă, a început să plătească haraciul hanului nu cu zloţi, ci cu oamenii noştri pravoslavnici; dealtfel, nici pe pospoliţii săi catolici nu-i cruţă...

Hatmanul împinse deoparte un sul de pergament. Pe el se afla scris, de pisarii sîrguincioşi ai lui Lavrin Kapusta, cîţi pospoliţi, tîrgoveţi şi breslaşi fuseseră luaţi de joimirii lui Stanislaw Potocki şi daţi în robie dincolo de Perekop mîrzacilor tătari.

— Cum e cu putinţă să rabzi aşa ceva?

Hmelniţki se ridică şi, aplecîndu-se peste masă, urmă înfiorat:

— Am trimis oameni dincolo de Perekop, am speriat pe mîrzaci, dar ei n-au făcut decît să dea din mîini, vezi doamne că n-au luat nici un rob, că habar n-au. Iar eu ştiu neîndoielnic că au tîrît la Kaffa o mulţime de oameni de-ai noştri din ţinutul Bugului. Şi pentru toate acestea trebuie să le mulţumim şleahticilor trufaşi...

— Dă-ne răgaz, — spuse Prozorovski, — vom ajunge şi în Krîm. Rusul ştie să aştepte. Noi stăm înfipţi zdravăn pe pămînt. Cu amîndouă picioarele. Priceperea dom-

niei tale de a-i ţine în chingi pe tătari şi pe turci a fost lăudată mult chiar de măria sa ţarul...

Hmelniţki rosti înflăcărat:

— Ţarul nostru a văzut străduinţele mele! Cu o singură ţintă trăiesc, boierule — să văd pămînturile noastre descătuşate din robia panilor leşi şi a păgînilor, a cuceritorilor şvezi şi a lotrilor din Transilvania. Gîndeşte-te, cît sînge rău am făcut atîtor stăpînitori de cînd ne-am înfrăţit!

Hatmanul zbucni în rîs şi, lăsîndu-se iară în jeţ, spuse:

— Pereiaslavul a făcut pe însuşi papa să uite de dezrobirea sfîntului mormînt, şi să intre în cîrdăşie cu sultanul, iar împăratul Ferdinand, care îi zicea lepădătură regelui Ludovic al franţujilor, acum a început să-l numească fratele său iubit...

— Nu vor să-i vadă puternici pe oamenii ruşi. Veşnic ne privesc ca pe nişte vite, — grăi domol Prozorovski, — dar puterea noastră este neînfrîntă. Poate că va trebui să mai dăm înapoi oleacă, poate c-o să vorbim şi altfel cu craiul şi cu dregătorii Lehiei...

Hmelniţki îşi încordă auzul. Prozorovski văzu cum chipul hatmanului se aspri, şi atingîndu-i mîna în care strîngea sulul de pergament, adăogă fără ocolişuri:

— Dacă leşii ar trăi între hotarele lor, n-am avea nici o supărare. Dar ca să cotropească pămîntul rus, să obijduiască pe oamenii noştri, aceasta nu li se va îngădui niciodată. Rada de la Pereiaslav a împletit soarta noastră, şi de azi înainte, avem acelaşi drum, hatmane. Aceasta o ştiu acum prea bine toate ţările şi noroadele, şi fii încredinţat şi tare în cuget — de acum înainte istoria noastră este una şi aceeaşi, şi asta nu-i puţin. Alungă grijile.

— Înţelepte vorbe ai grăit, boierule cneaz, — rosti liniştit Hmelniţki, cînd Prozorovski tăcu, ştergîndu-şi fruntea cu o năframă înflorată, — înţelepte vorbe. Ai dreptate. Dacă aş fi vrut, aş fi putut să fac scrum toată Rzecz Pospolita, aş fi ridicat toate gloatele împotriva regelui, dar n-am făcut-o. Senatorilor şi şleahtei fudule le-am spus: rămîneţi dincolo de Vistula, nu tăbăriţi pe pămînturile noastre...

— Uneori i-ai ameninţat că ai să-i găseşti şi dincolo de Vistula, — îi aminti zîmbind Prozorovski.

— Dacă nu-i bagi în sperieţi, ţi se urcă în cap, — încuviinţă Hmelniţki. — Dar sfatul meu pornit din inimă,

boierule cneaz, e să nu crezi în vorbele panilor leşi, să nu crezi în ceea ce spun solii lor. Şleahta leşească vrăjmăşeşte ţara noastră. Pospoliţii leşi fireşte că ar trăi totdeauna cu noi în bună înţelegere...

— Nu cu noi, hatmane, ci cu prostimea noastră, — îl întrerupse Prozorovski.

Hmelniţki se uită cu luare aminte în ochii cneazului, zîmbi şi spuse:

— Oare şi domnia ta, boierule cneaz, ai dat crezare acelora care spun că Hmel ocroteşte numai prostimea şi-i năpăstuieşte pe pani? Eu ţin la ţara mea, iar în ţară nu se află numai prostime, ci şi oameni de altă stare, şi cu cinuri. Ţara mea scumpă, slobozenia ei, credinţa ei, dreptul nostru de a fi stăpîni pe pămîntul strămoşesc, fără amestecul străinilor, al veneticilor — iată ţelul sfînt, pe care vreau să-l aduc la îndeplinire.

Sclipindu-şi sticlele ochelarilor, Prozorovski dădu din cap a încuviinţare, şi faţa sa plină fu luminată de bucuria pe care o simţea ascultînd vorbele hatmanului.

— Niciodată nu m-am îndoit că eşti înţelept şi ager, hatmane. Şi toţi dregătorii luminaţi la minte ai ţarului Moscoviei îţi sînt prieteni şi fraţi.

— Îţi mulţumesc nespus. — rosti Hmelniţki, strîngînd mîna îngustă şi vînjoasă a lui Prozorovski.

...Din inimă şi plină de însemnătate fu sfătuirea dintre Hmelniţki şi Prozorovski în acea seară de toamnă la Cehrin. Nu-i păru rău cneazului Semion Vasilievici Prozorovski că pornise la drum lung, de la Vilna la Cehrin, pe o vreme atît de rea. După ce stătu de vorbă cu Hmelniţki, între patru ochi, Prozorovski era şi mai sigur de ţelurile sănătoase şi înţelepte ale hatmanului. Nici unul dintre nacealnici nu ştia despre ce vorbiseră cneazul şi hatmanul. Căci a doua zi, la masa dată în cinstea sosirii la Cehrin a înaltului oaspe, la care Hmelniţki îi pofti pe polcovnici şi pe marele diac, nu se vorbi despre treburile politiceşti.

Numai lui Lavrin Kapusta îi spuse hatmanul după plecarea lui Prozorovski:

— Solii şvezi să fie primiţi cu toată cinstirea cuvenită cinului lor. Dacă va sosi şi Maliuga cu ei, să rămînă aici şi să fie trimis apoi la Moscova, la cneazul Prozorovski, pentru ca să povestească totul el însuşi. În epistole să nu se scrie nici un cuvînt despre aceasta. Ai înţeles?

Kapusta dădu din cap în tăcere.

— Izvoadele, cu numele oamenilor vînduţi în robie de către joimirii lui Potocki, păstrează-le. Hanului scrie-i încă odată să ne dea înapoi toţi oamenii noştri duşi la Kaffa. Deocamdată neguţătorii tătari să nu fie lăsaţi dincoace de Perekop. Să se perpelească oleacă blestemaţii. Iar oamenii noştri, care au căzut în robie, vor trebui să mai aştepte. Răbdarea oamenilor noştri e de oţel, n-o poţi frînge cu mîinile goale şi nici chiar cu sabia, — grăi îngîndurat Hmelniţki.

...Şi răbdarea lui Necipor Galaida şi a prietenului său, cazacul Semion Laznev de la Don, ca şi a atîtor alţi oameni luaţi în robie, era într-adevăr făurită dintr-un oţel bun, tare, mai tare decît oţelul de Damasc, vestit în multe ţări.

Esaulul Kalenik şi Vasko Pristupa n-au gustat din ruşinea jugului păgîn. Zloţii i-au scăpat de batjocură şi robie. S-au răscumpărat de la rotmistrul Zaborowski. Vasko Pristupa a dezlegat băierile pungii sale, iar esaulul pe aceea a polcovnicului Gluh. Şi esaulul a rămas împreună cu Pristupa în Belîie Repki, acum mort ca un ţintirim. Joimirii şi bizurmanii luaseră în robie pe toţi cei teferi. Doar vîntul mai şuiera prin casele pustii. Deasupra dărîmăturilor pîrjolite ale bisericuţei, ciorile băteau din aripi şi croncăneau.

Bucuroşi că scăpaseră de robie, Kalenik şi Pristupa se puseră pe băutură. Cherchelindu-se, chiar îl lăudau pe rotmistrul Zaborowski, cu care esaulul se înţelesese repede.

Ameţit bine, Vasko Pristupa îi spunea esaulului:

— Precum vezi, pane esaul, tot rău-i spre bine. Leşii şi bizurmanii ne-au ajutat să scăpăm de zurbagii. Acu' seminţia lui Galaida va pieri pentru totdeauna...

Kalenik tuşea şi clipea, sorbind printre dinţi miedul pe care i-l turna darnic Pristupa din balercă în bărdaca poleită.

De ce să se plîngă? N-o să rămîie Belîie Repki fără pospoliţi. Oare pentru întîia oară era satul ars şi pustiit de joimiri şi tătari?! Pospoliţii creşteau la loc ca ciupercile la vreme de toamnă. Erau destui pe pămînt. Tare se bucura esaulul că zloţii şi talerii, aflaţi în ascunziş sigur, nu căzuseră în mîinile navrapilor. Ce-i drept, dacă ar fi avut mai multă vreme, poate că i-ar fi găsit, dar se grăbeau de parcă îi apucase alte alea. Ştia bine esaulul

că o să iasă cu fața curată cînd va trebui să dea seamă polcovnicului Gluh. Că pospoliții fuseseră luați robi, însuși cerul era martor că asta se făcuse din voia lui, dar că palatul și acareturile rămăseseră tefere, pentru aceasta panul polcovnic va trebui să-i mulțumească esaulului. Pentru orice împrejurare, esaulul repezi printr-un călăreț, la Uman, un răvaș prin care îl ruga pe polcovnic să-i trimeată cazaci. Dar în zadar îi făcu griji Kalenik panului polcovnic. Impresurînd strîns pîlcul de robi, joimirii și tătarii îi goneau fără popas prin păduri, zorind cît puteau să ajungă la șleahul care ducea spre miazăzi, unde așteptau la Bug alți nefericiți, luați în robie la Vinnița și la Nemirov.

...Indura Necipor Galaida povara robiei îngrozitoare, o îndura nevasta sa Maria, îndura rușinea Nadiika, uitîndu-se în jur cu ochii săi mari căprui, parcă nevăzîndu-i nici pe tătari, nici stepa pustie, îmbrăcată într-o mantie mohorîtă, sură, de colilie și pelin, și parcă așteptînd o minune care să-și arate pe neașteptate puterea sa izbăvitoare, săgetînd zarea albastră ca un fulger al fericirii...

Înghițea în tăcere amarul și ocara Semion Laznev, cu toate celelalte sute de robi și de roabe.

Tătarii așezaseră robii în rînduri, le legaseră mîinile la spate cu curele și le aruncaseră după gît juvățuri. Ținînd capetele funiilor, mînau pe cei istoviți și slabi cu lovituri de gîrbaci.

Olăcarul mîrzacului Bektaș-aga sosise la Bahcisarai cu o veste bună. Hatmanul coroanei se ținuse de cuvînt. Trei mii cinci sute de robi dăruise el hanului în plata haraciului. Anul acesta o să fie tîrg de robi la Kaffa.

Hanul Mahomed Ghirei își va îndeplini făgăduința făcută negustătorilor străini, și mai cu seamă lui Reis-efendi.

Robii erau goniți fără răgaz prin stepa uscată, pîrjolită de soarele fierbinte de miazăzi. Pe cei istoviți de tot îi omorau cu sulițele, iar pe ceilalți îi hrăneau cu carnea cailor morți. Mergeau noaptea, iar ziua, ferindu-se de străjile căzăcești, se ascundeau prin rîpe, ca niște hîrciogi. Bektaș-aga izbuti să ducă neîmpiedicat gloata de robi pînă la Kazikermen. Fără a zăbovi, îi suiră în luntri mari și-i duseră pe malul stîng, tătărăsc, care se putea socoti liniștit. Aici începea pămîntul hanatului din Krîm.

Dar Necipor Galaida şi-a înmormîntat pe taică-său şi pe maică-sa încă pe malul drept al Niprului. N-au putut îndura chinurile bătrînii, au căzut unul lîngă altul pe malul Niprului, şi au închis ochii pe vecie, parcă nevroind să mai vadă ruşinea groaznicei robii.

Galaida adună cu degetele înţepenite un pumn de ţărînă de pe pămîntul său, o legă în năframă şi o agăţă cu o sforicică de crucea animată pe piept. Mulţi robi făcură la fel. Tătarii nu-i împiedicau. Rîdeau şi-i scuipau.

Privi Necipor la cosiţele încărunţite ale Mariei şi-şi întoarse faţa. Pe chipul ei, pîrlit de soarele arzător al stepei, se întipărise o durere amarnică, pe care nimeni nu mai putea s-o şteargă. Oare mai puteai nădăjdui să scapi? Necipor lăsă capul în jos, se uită în apa albastră a Niprului, care unduia uşor lovind în marginile luntrii. Cîţi ochi istoviţi, plini de nădejde oglindea ea? Deasupra luntrilor pline de robi, se roteau pescăruşii. Scîncind jalnic, îi petreceau pe robi spre tărîmul îngrozitor. Toată viaţa şi-ar fi dat-o Necipor pentru o zi de trai slobod. In faţa sa şedea, cu picioarele încrucişate, Semion Laznev. După spatele lui gheboşat, ghicea Necipor ce obidită era inima prietenului său.

Mai cumplită decît moartea era pentru Semion Laznev robia tătărască. Se gîndise el vreodată că va trebui să treacă prin încercarea asta, prin ruşinea şi chinul acesta?... Amintindu-şi cum se întîmplase totul în acea blestemată noapte de iulie, îşi muşca buzele, clocotind de o mînie neputincioasă împotriva joimirilor vicleni şi părtaşilor acestora, tătarii. Lacrimi amarnice îi frigeau ochii, cînd se uita la Nadiika. Dar ea, sărmana, şedea în fundul luntrii, lipită de Maria, şi privea înaintea sa în depărtările necunoscute ale sălbaticei ţări străine, care începea de pe malul stîng al Niprului.

Odată ajunşi acolo, tătarii se simţiră în apele lor. După ce dezlegară mîinile robilor, din porunca mîrzacului îi numărară încă o dată. Bulucbaşii dădură socoteală, spunînd că robii erau în totul o mie două sute de bărbaţi, o mie o sută de femei şi cinci sute de băieţi şi fete. Mîrzacul Bektaş-aga îşi freca mulţumit bărbuţa spînatecă, creaţă, şi rînjea, murmurînd:

— *Allah kerim! Allah kerim!*

Mîrzacul porunci să se întărească paza, şi robii să fie bine veghiaţi, nu cumva să fugă vreunul. Acum fiecare

rob prețuia aur. Era spre folosul hanului însuși și al vizirului ca prada să ajungă fără pierderi în tîrg, la Kaffa.

Robii au făcut popas trei zile spre a se odihni, lîngă hotar, la Karaci-Mecet. Nu era înțelept să aduci la Kaffa oameni atît de istoviți. Mîrzacul porunci ca robii slabi să fie hrăniți cu carne de cal și cu lapte de iapă, ca să se întărească. Nadiika nu voi să bea din cumîsul, care duhnea a sudoare de cal, și-și întoarse cu scîrbă fața de la halca de carne. Tătarul care îi pusese în față urciorul cu cumîs, clăti nemulțumit din cap, grăind stîlcit în limba ucraineană.

— Nu faci bine, ai, ai, că nu mănînci, — ai, ai !... Poți număra coastele la tine, așa una nimeni n-o să cumpere...

Lacrimile împăienjeniră ochii Nadiikăi. Gemu spăimos, își încleștă mîinile în gît și țipă, țipă cu deznădejde :

— Semion, scapă-mă Semion !

Semion Laznev auzi țipătul Nadiikăi. Dar ce putea să facă ? Cînd să se repeadă spre ea, cinci tătari îl înșfăcară de mîini, îl dădură grămadă, sleit de puteri cum era, îi legară mîinile și picioarele, și-i astupară gura. Amarnic, sfîșietor se tînguia Nadiika. Dar robii nu se mirau de tînguirea ei. Mulți zbucniră într-un plîns cu hohote. Își smulgeau părul din cap. Iar Necipor, stăpînindu-și deodată deznădejdea și durerea, răcni cu mînie :

— Ei, oameni buni, fraților, sus fruntea. Degeaba îndrugă diavolii de bizurmani că o să trăim pînă la moarte în robie ! Mint ! Or să vină cazacii să ne scape. Or să vină !

— Lungește-mi doamne boala pîn' s-o coace poama, — zise posomorît un moșneag cu barbă sură.

— Ești slab cu duhul, moșule ! — îl dojeni oțărît Necipor.

— O să văd cît e de tare duhul tău de cazac, — bombăni moșneagul și-și lăsă în jos privirea stinsă de oboseală.

Avea duh căzăcesc Necipor Galaida. Din oțel tare — căci era duhul slobozeniei dragi. Semion Laznev, care se zbuciuma, nu atît pentru sine, cît pentru Nadiika, fu pătruns și el de acest duh, ca un copăcel tînăr de umezeala sorbului.

Și iată că vestita Kaffa, tîrgul de amarnică amintire, întîmpină pe robi cu larma vătafilor negustătorilor, cu feluritele graiuri ale marchitanilor și bacalilor, care se strîn-

seseră aici, ca niște ulii sălbatici, din cele mai depărtate colțuri ale pămîntului. Întinsul medean pe care se ținea tîrgul de robi se învioră deodată. Bătătorit de zeci de mii de picioare, scăldat de lacrimi mai sărate decît valurile mării, pămîntul străin parcă purta pe el pecetea unor chinuri groaznice, a unei nespuse dureri. Neted ca în palmă, medeanul se întindea plin de spaime și urgii. Astfel îl văzură Necipor și Maria, astfel îl văzură Semion și Nadiika și mulți alți robi și roabe. Țipau pruncii, trăgînd cu mînuțele slabe de sînii secați ai maicelor. Licărea o mîhnire sfîșietoare și o jale nesfîrșită în ochii mamelor. Ca o turmă de vite erau mînați robii în țarc. La o sută de pași de ei, parcă bătîndu-și joc de robia lor, vuia slobodă marea. Valuri înspumate se năpusteau spre țărmul lin, se zbenguiau, parcă rîzînd zglobiu și, izbindu-se tunător de stînci, se spulberau într-o boare de scîntei lucind în toate culorile curcubeului. Acolo, peste aceste valuri, era țara de baștină. Ele ar purta spre slobozenie pe fiecare rob, mai ușor ca pe un fulg. Dar cum să ajungi la ele? Mai bine i-ar înghiți marea cu tîrg cu tot, decît să moară în neagra robie.

Lui Necipor îi jucară zgîrciurile fălcilor, cînd în fața lui se opri un negustător în straie străine și tătarul-pristav îi porunci să deschidă gura și să-și arate dinții, desfăcîndu-i totodată cămașa de pe piept pentru a arăta cumpărătorului că trupul și mușchii cazacului sînt buni, fără împunsături sau crestături...

Necipor păli năprasnic pe tătar cu pumnul în piept, dîndu-l grămadă cît colo cu picioarele în sus, la care privelește negustătorul o luă la fugă, strîngîndu-și poalele hainei.

Nu-i merse bine de loc lui Necipor după aceea. Dacă n-ar fi nădăjduit să ia bani buni pe el, tătarii mînioși l-ar fi snopit în bătaie. Cînd l-au dus din nou cu mîinile legate pe medean, n-o mai văzu pe Maria printre roabe. Întrebă cu glas surd o femeie cu bariș pe cap:

— Unde e Maria?

— A cumpărat-o un pan...

Greu răsufla pieptul lui Necipor. Lacrimile îi frigeau ochii. Parcă-i trăgea cineva pămîntul de sub picioare. Își adună puterile și din răsputeri se ținu drept pentru a nu cădea. Simți că niciodată n-o s-o mai vadă pe Maria.

Aruncă o privire tulbure în jurul său. Semion Laznev stătea în rîndul al treilea.

— Necipor! — strigă Semion. — Ţine-te, cazace, nu face pe placul bizurmanilor.

— Mă ţin, Semioane! O să plîngă într-o zi păgînii pentru batjocura asta.

Tătarii, care înţelegeau ce spune, rîdeau:

— Pînă ce o să vedeţi lacrimile noastre, o să putreziţi la munci silnice, ghiaurilor!

Necipor se uita la mare cu ochii umezi. Dar ochii lui nu vedeau valurile înalte, ci depărtările nemărginite, ademenitoare, ale stepelor sale de baştină, pe meleagurile acelea unde vîntul slobod mirosea a leuştean. Oare cu adevărat niciodată nu vor mai vedea ochii săi pămîntul pe care s-a născut, oare nu i-a mai rămas din el decît ceea ce simte cald în năframă pe pieptul său? Doamne! La ce mai cugetă hatmanul, nacealnicii şi toată căzăcimea, dacă ei nu pot să le vină de hac bizurmanilor, pentru ca aceştia să nu mai pună oamenii la mezat ca pe nişte vite?!

Iar Kaffa cea vestită pretutindeni cu neguţătorii săi isteţi, Kaffa, pe care o ridicau în slăvi cămătarii şi zarafii, ca pe un izvor veşnic de bogăţie, de cîştig, vuia în larma glasurilor. In cafenele, neguţătorii vajnici şedeau la măsuţele joase, pe care aburea cafeaua neagră în căni de aramă şi erau puse la îndemînă narghilele. Neguţătorii veniseră din ţări depărtate. Bogătaşii din acele ţări aveau nevoie de braţe de muncă ieftine şi vînjoase. Era nevoie de fete tinere, frumoase, pentru haremurile beilor şi ale paşalelor. Indepărtata Veneţie, oraşele şvedeze, ţările nemţeşti, burghejii şviţerieni, toţi voiau să aibă în slujbă femei slave, cu braţe puternice. Totuşi, cu fiecare an numărul robilor scădea. De cînd hatmanul Hmelniţki se ridicase în fruntea Ucrainei, vestitul negoţ cu robi aproape că pierise. Toţi robii erau luaţi de sultan. Iată de ce sosiseră la Kaffa din Gezlev, Karasubazar, neguţători care înainte vreme niciodată nu veniseră pe aici. Vestea că vor fi aduşi robi la tîrg frămînta multe oraşe.

Cafeneaua Plastiras era plină de muşterii. Pe plita roşie cafeaua fierbea de dimineaţă pînă noaptea tîrziu. După ceasurile zece seara, cînd întunericul se aşternea peste oraş, în cafeneaua Plastiras rămîneau cei mai de vază muşterii străini. Atunci peretele din fund se dădea la o parte şi pe podina acoperită cu covoare, ieşeau zece fete

goale goluțe, cum le născuseră maicile lor, și în melopeele îngînate de flaut și însoțite de zuruitul dairelelor se încolăceau în vestitul danț al pîntecului, care îl făcea chiar și pe înțeleptul Walter Funke să-și uite pentru o vreme de griji.

Dar danțul pîntecului nu ținea o veșnicie. Flautul amuțea obosit, dairelele tăceau și fetele se făceau nevăzute. Negoțul e negoț, el nu te lasă să-l părăsești, nu-ți dă voie să-l uiți, el e mai aspru și mai mofturos decît cea mai mofturoasă ibovnică. Și Walter Funke se întoarse la treburile lui. Știa bine că în curînd nu se vor mai găsi robi. De aceea, fără multă tocmeală, se învoi să cumpere de la Reis-efendi o mie trei sute de robi. Cerea un singur lucru : robii să aibă dinți sănătoși, albi și deși, iar pe trupul lor să nu se vadă urme de răni. Reis-efendi, care primise în dar de la hanul Mahomed Ghirei mai mult de o mie de robi, îi făgăduise lui Walter Funke tocmai o astfel de marfă.

A doua zi de dimineață, Walter Funke îi numără cu mîna sa lui Reis-efendi cincisprezece mii de taleri. Vătafii despărțiră robii vînduți, cercetînd pe fiecare de față cu Walter Funke și cu Reis-efendi și, încredințîndu-se că fiecare este întocmai după cum ceruse negustătorul, însemnară cu fierul roșu pe fruntea robului slova de la început a cuvîntului latinesc „Fugitivus", adică fugar. In țară străină, cu acest semn pe frunte nu puteai fugi departe.

Walter Funke avea de gînd să-și încarce marfa pe o corabie și s-o ducă la Azov, iar de acolo s-o trimită pe uscat în Șvezia. Arthur Wittenbach îi va plăti pentru patru sute de robi cinci mii de taleri. Funke știa că soldații din gvardia șvedă urmau să sosească în Ucraina cel mai tîrziu în primăvară.

Necipor Galaida și Semion Laznev nimeriseră între robii cumpărați de Walter Funke.

Cînd Galaida și Laznev fură duși de pe medean, Nadiika se smulse din mîinile tătarilor și o luă la fugă spre mare. Talazurile întunecate parcă o așteptau. O prinseră în îmbrățișarea lor. In zadar se căzniră tătarii s-o scape. După ce înotă departe, ea se cufundă în adînc și valurile mohorîte ale Mării Negre se închiseră deasupra ei. Un pescăruș singuratic zbură jos deasupra crestei unui talaz învolburat și-l atinse cu aripa, parcă vroind să-și ia rămas bun de la Nadiika.

Iar în tîrgul de robi din Kaffa încă multă vreme lărmuiau vătafii negustătorului turc Reis-efendi :

— Cumpărați fete ! Cumpărați fete frumoase, cu piele fragedă și cu brațe de muncă vînjoase !

— Luați o nouă floare pentru haremul vostru !

— Cumpărați-vă roabe din olatele de miazăzi ale Leahistanului ! Mănîncă puțin, dorm puțin și sînt harnice la muncă.

— Cumpărați robi ! Iată-i — marfă nouă, adusă acum, mușchii lor nu sînt istoviți de catarge și de munci silnice !

Vătafii negustătorilor strigau în gura mare, răgușiți. Negustătorii bogați umblau prin turma de robi și de roabe, pipăind nerușinați fetele și femeile, legate cu aceeași funie, silindu-le să deschidă gurile, să le arate dinții, încercînd mușchii bărbaților și plescăind din limbă : bună marfă ! Poți trage folos de pe urma lor dacă nu vor fugi, dacă nu vor ridica mîna nelegiuită împotriva stăpînului. Și pentru ca, doamne ferește, asta să nu se întîmple, trebuie să ai vătafi ageri și necruțători. Eh, nici de ăștia nu-i lipsă ! Bani să fie. Banii sînt totul astăzi. De asta sînt încredințați și Reis-efendi, și Walter Funke, și Arthur Wittenbach. Banii pun totul în mișcare. Dacă ai bani — soarele e mai strălucitor și norocul bate singur la ușa ta — așa zice negustătorul Walter Funke.

Așa cugetă fiecare bogătaș, negustător sau comersant, consilier comercial, cămătar, birar, asta e legea tuturor oamenilor supuși, duci și prinți, regi și împărați și chiar a papei de la Roma și a profetului Mahomed. Reis-efendi crede neclintit în puterea banului. Nimic și nimeni nu va zdruncina într-însul această credință nestrămutată. Dacă are bani destui, el îl poate cumpăra și pe han, și pe marele vizir. Ba, pentru aur, însuși sultanul Mahomed al IV-lea, padișahul și puternicul stăpînitor al atîtor pămînturi ale sublimei Porți, îi este prieten bun.

Reis-efendi a mîncat bine, a băut două căni de cafea și acum șade pe chilim, cu picioarele încrucișate sub el, rîgîie și ascultă turuiala lui Walter Funke. Negustătorul străin zugrăvește în fața turcului priveliștea ademenitoare a viitorului apropiat. In curînd, țaratului Moscoviei îi va suna ceasul. Atunci se va isprăvi și cu Hmelnițki. In Ucraina și în țara Moscoviei sînt bogății nesfîrșite. Poți

aduna aur cu mîinile, poţi umple cu el lăzi şi saci! Nicăieri nu mai văzuse grîne ca acolo, deşi călătorise mult prin ţări străine. Ce mai vorbă, e o ţară de aur! Blănuri ca în ţara Moscoviei, nu poţi vedea nicăieri. Acolo se găseşte atîta fier, încît poate ajunge multor ţări, pentru tunuri şi ghiulele, pentru lănci şi muschete. Vitele sînt sumedenie. Dar ce să mai povestească lui Reis-efendi? Pesemne, le ştie şi el destul de bine toate acestea.

Să îndruge ghiaurul ce pofteşte. Nu, pămînturile ruseşti nu vor fi stăpînite nici de craiul şved, nici de Jan-Kazimir al Leahistanului, nici de franţuji şi nici de engleji. Însuşi allah doreşte ca peste ele să fluture marele tui al sultanului turc. Şi, cine ştie, poate că într-o zi Reis-efendi va vinde, pentru zece ducaţi, în tîrgul de robi din Kaffa chiar pe neguţătorul Walter Funke?!

Şi Walter Funke ştie prea bine că împărăţia otomană nu va mai fi stăpînă multă vreme în Răsărit. Dar el nu spune, firește, acest lucru neguţătorului Reis-efendi. Asiaticii nu vor mai fi lăsaţi în Europa. Lor le este hărăzit de însuşi Hristos să stea sub ascultarea regilor şi a împăraţilor din Apus. Aşteptaţi! Îndată ce regele Şveziei va isprăvi cu Moscovia, altfel vom vorbi cu voi. Deocamdată să fim prieteni, să bem cafea la aceeaşi masă, să şedem alături pe acelaşi covor, să ne zîmbim prietenos unul altuia.

...Neguţătorul Funke nu zăbovi multă vreme la Kaffa. Se înţelese cu stăpînul corăbiei „Apostolul Petru" să-i ducă robii cumpăraţi la Azov, îndată ce îi va da de ştire. Acolo aşteptau de pe acum oamenii de încredere ai lui Funke. Şi el însuşi se găti să pornească la drum. Trebuia să dea pe la Cehrin, să se ducă la Kiev. Adam Vinnius pesemne că-l aştepta.

Walter Funke se culcuşi în caretă. Puse în sîn zapiscele de ocrotire, pe care i le dăduse odinioară Vîgovski, şi privi pentru cea din urmă oară Kaffa zgomotoasă, învăluită în ceaţa dimineţii. Atinse hotărît cu mîna pe vizitiul grec, şi caii porniră. Dincolo de Karasubazar, careta lui Funke fu ajunsă din urmă de un vînt năvalnic, uscat. O pîclă sură învălui toată firea, ofilind cu jarul ei nevăzut orice fel de verdeaţă. Pămîntul crăpat se aşternea sub picioarele cailor înspumaţi.

Îndeplinind porunca noului papă Alexandru al VII-lea, care urmase în scaunul pontifical răposatului Inocenţiu, nunciul papal la Varşovia, Johannes Torres, îi arăta lui Jan-Kazimir, în Silezia, de ce războiul şvezilor cu Moscovia era un mare bine pentru Rzecz Pospolita. În acest război trebuia să se istovească şi şvezii şi Moscovia. Îndată ce şvezii o vor încolţi bine, Moscovia nu se va mai gîndi la Ucraina. Se va lepăda de Ucraina, o va da ea însăşi înapoi regelui leşesc. Deocamdată, îl sfătuia nunciul, regele trebuia să facă tot ce-i stătea în putinţă pentru a adormi veghea boierilor moscoviţi. Aceste treburi urmau să fie aduse la îndeplinire de înalţii şleahtici. Solii trebuiau să plece la Moscova, spre a stărui pentru împăcare. De asemenea să se trimită noi comişi la Hmelniţki, căci atunci cînd el va vedea că şvezii se îndreaptă spre Moscovia, va cădea el singur la picioarele regelui. Iar de turci nu trebuie să se teamă. Papa a făcut tot ce trebuia pentru ca turcii să nu se ridice împotriva Rzeczei Pospolita.

Aceste sfaturi îl mai înveseliră pe Jan-Kazimir. Poate că numai vestea ceamburului neizbutit al urdiei, în care îşi pusese atîtea nădejdi, îl posomorî pentru scurtă vreme. Şi aici îi luase apa de la moară schismaticul de Hmelniţki. Urdia se întorsese în Krîm, fără să fi făcut vreo ispravă. Nici robi nu luase. Va trebui să trimeată iară haraciul la Bahcisarai.

Altminteri, regele nu se lăsa copleşit mult timp de amărăciune. În curînd, curtenii regelui, împrăştiaţi prin ducatele vecine, începură să se adune în Silezia. Se ivi chiar şi mareşalul Tikocinski, care se odihnise în Saxonia, la moşia soţiei sale.

Anul 1656 făgăduia să fie mai norocos.

În acel an era un mare du-te-vino pe drumurile Evropei. În multe ţări, numeroase ştafete goneau în toate părţile, călugării şi misionarii colindau peste tot, hagiii porneau la drum spre îndepărtatele locuri de rugăciune, iar comersanţii străini şi consilierii comerciali călătoreau în rădvane, asigurîndu-se printr-o sumedenie de scrisori de ocrotire ca să nu fie opriţi pe drum.

Încă la sfîrşitul anului care trecuse, la Moscova sosise o înaltă solie şvedeză, cu scopul de a dobîndi întărirea legămîntului de pace de la Stolbovo.

Înalții plenipotențiari Gustav Belke, Alexander von Essen și Filip von Krausen aveau împuternicirea să stăruie ca Moscova să întărească legămîntul de pace veșnică de la Stolbovo. Dacă vor dobîndi acest lucru, atunci va însemna că țaratul Moscoviei nu e în stare să se apere la miazănoapte și la miazăzi și de aceea se va putea porni fără întîrziere spre Moscovia prin Polonia și Ucraina. Iar dacă nu vor întări legămîntul de pace de la Stolbovo, atunci trimișii șvedezi vor vesti pretutindeni, în toate țările, că Moscovia nu dorește pacea, căci cine știa cît de dreaptă sau nedreaptă era pacea de la Stolbovo ?... Atunci să spună miniștrii și regii străini — cine a pornit războiul, și cine e nevoit să se apere !

La cea dintîi întîlnire, Gustav Belke spuse boierilor Kurakin, Prozorovski și Trubețkoi, care erau însărcinați de țar să ducă negușările :

— Regele Poloniei a fugit. Statul polon nu mai există... Iar regele nostru întinde mîna țarului vostru, cu toată dragostea și prietenia, spre a porni împreună la luptă pentru a desăvîrși nimicirea Poloniei.

Prozorovski se uită cu luare aminte la Belke, un om rotund ca un butoi, îmbrăcat cu un surtuc, și la chipurile zbîrcite și posomorîte ale lui von Krausen și von Essen.

— Unde se află craiul leșesc, noi nu știm. Dar că este pe pămînt o țară cu numele de Lehia, acesta-i un lucru cunoscut tuturora. Dacă însă craiul Șveziei e binevoitor și prietenos ca un frate față de țarul nostru, de ce atunci în scrisoarea crăiască nu e scrisă cum trebuie stepena țarului ? Dece lipsește titlușul : țarul Rusiei Mici, Rusiei Albe, țarul Litvaniei și de asemenea, stăpînitorul de la Răsărit, Apus și de la Miazănoapte ?

Belke își lăsă capul în jos spre masă, de parcă ar fi vroit să-l pună pe coala de pergament care se găsea în fața sa. Privea de jos în ochii lui Prozorovski care vorbea atît de repede, încît tîlmaciul Despărțămîntului soliilor, diacul Almaz Ivanov, abia avea timp să tîlmăcească.

— Aceasta e o jignire pentru noi, — zise el. Prin aceste titluri țarul vrea să spună că pămînturile de la miazănoapte sînt ale sale. Pămînturile de pe ambele maluri ale Nevei, orașele Kukunoyse, Dünaburg și altele sînt așezări suedeze din moși strămoși. Și toată Livonia e a noastră.

— În stepena țarului e scris stăpînitorul de la Răsărit, Apus și Miazănoapte, căci în aceste părți ale lumii, la ră-

sărit sînt ţaratele noastre de la Kazan şi de la Astrahan, iar la miazănoapte — cel al Siberiei. Cît despre aşezarea Kukunoyse, aceasta este un oraş străvechi rus şi se numeşte Kukeinos, iar voi i-aţi dat acum alt nume. Cît priveşte tîrgurile şi satele de pe ambele maluri ale Nevei, pămîntul şi apa ei, sînt ruseşti. Cine nu ştie acest lucru! Doar cînd iscăleau pacea de la Stolbovo, împuterniciţii svezi strigau că şi Novgorodul este un oraş şved! — zise Prozorovski.

Von Krausen se înroşi. Belke se trase de gulerul surtucului, de parcă începuse să-l strîngă deodată, şi bău apă îndelung. Frecîndu-şi mîinile, Alexander von Essen zise :

— Putem să trecem peste toate acestea şi să începem cu lucrul de căpetenie.

Prozorovski clăti nemulţumit din cap :

— Fiecare oraş din ţara rusească este pentru noi un lucru de căpetenie. Pînă nu vom ajunge la o înţelegere în această privinţă, nu putem urma negoţările.

... A doua întîlnire dintre soli şi boieri fu şi mai puţin izbutită.

De data aceasta, Gustav Belke luă cu el, înafară de colegii lui, şi pe ambasadorul August Schurf.

Belke, primul plenipotenţiar, exprimă din capul locului dorinţa membrilor delegaţiei de a înmîna însuşi ţarului scrisoarea regească şi darurile.

— Ţarul nu se află acum în Moscova şi este bolnav, — răspunse Prozorovski, deşi trimişii ştiau că ţarul Alexei este în Moscova, lucru pe care Prozorovski îl cunoştea. Din aceste vorbe, solii şvezi trebuiau să înţeleagă că ţarul nu va primi de la ei scrisoarea regească, şi pacea de la Stolbovo nu va fi întărită. Atunci Belke, strîngîndu-şi buzele, vorbi sec :

— Maiestatea sa regele m-a împuternicit să spun ţarului Alexei că supuşii săi Hmelniţki şi hatmanul de tabără Zolotarenko îi cer ocrotirea. Şi regele nostru nu doreşte să-i ia sub ocrotirea sa, ci îl înştiinţează pe ţar, fratele său iubit, să nu aibă încredere în noii săi supuşi.

— Aceste vorbe sînt nişte pîri neîntemeiate! — răspunse cu asprime Prozorovski. — Dacă e aşa, de ce regele şi cancelarul şved Oxenstierna i-au trimis scrisori lui Zolotarenko? De ce a trimis comisari şi epistole hatmanului

Hmelniţki ? Diece Almaz Ivanov arată înalţilor soli acele scrisori şi epistole.

Almaz Ivanov desfăşură sprinten cîteva suluri de pergament şi le puse în faţa împuterniciţilor. Belke, care se făcuse alb ca varul, şi Schurf, buimăcit, începură să le citească.

— Aceste scrisori nu sînt traduse întocmai, — spuse Belke după o tăcere lungă.

— Almaz Ivanov, glăsui din nou Prozorovski, — arată înalţilor trimişi, nu tîlmăcirile, ci scrisorile în limba şvedeză.

Tot aşa de sprinten, Almaz Ivanov desfăşură în faţa împuterniciţilor epistolele în limba şvedeză, fiecare iscălită după cuviinţă.

Cîteva clipe, care ţinură parcă prea mult, în odaie se aşternu o tăcere încordată.

Cel dintîi o întrerupse Gustav Belke :

— Aceste scrisori nu ne sînt cunoscute şi vom cere lămuriri asupra lor de la cancelarul nostru, Oxenstierna. Iar acum îngăduiţi să vă întreb următoarele : în multe ţări se zvoneşte că ţarul Moscoviei vrea să pornească cu război împotriva regatului nostru. E oare întemeiat acest zvon ?

— Dacă umblă un astfel de zvon, atunci e răspîndit de aceia care nutresc gînduri duşmănoase faţă de ţara noastră. Dar faptul că craiul Şveziei pricinuieşte supărări ţaratului nostru, aceasta-o vede şi o ştie toată lumea. De ce trimite comisari la supuşii noştri din Rusia Mică ? De ce îi îndeamnă să se lepede de Moscovia ?

Şvezii tăceau. Şi această a doua întîlnire se sfîrşi fără vreo dezlegare.

Peste cîteva zile, solii şvezi fură poftiţi la masă în palatul cneazului Kurakin. Aici nu se vorbi nimic despre treburile politice. Cu acest prilej îşi dădură seama şi mai limpede că aşteptau zadarnic întărirea păcii de la Stolbovo. Iar faptul că fuseseră poftiţi la masă, era doar îndeplinirea unor îndatoriri de gazdă.

În ziua de unsprezece mai, Gustav Belke se înfăţişă el însuşi la Despărţămîntul soliilor, fără a trimite înştiinţare, şi spuse cu mînie diacului de sfat Almaz Ivanov :

— Noi, înalţii plenipotenţiari, am fost opriţi de a ieşi cînd dorim în oraş şi mai ales în aşezarea nemţească. Oamenii şi servitorii noştri sînt ţinuţi închişi în curtea noas-

tră ca niște prizonieri, și din curte nu sînt lăsați să iasă mai mult de patru inși deodată. Nouă nu ni se îngăduie să umblăm cu spade, și nimeni nu se interesează ce hrană și mijloace de întreținere avem!

Plecîndu-se cuviincios, Almaz Ivanov făgădui că va aduce la cunoștință boierilor aceste nedreptăți. Solul să fie încredințat că dacă se va găsi vreo vină, cei vinovați vor fi pedepsiți.

Boierul cneaz Semion Vasilievici Prozorovski ascultă ceea ce-i spuse Almaz Ivanov despre plîngerea trimisului șved, sclipi din ochelarii săi și porunci:

— De acum să capete și mai puțină hrană ca înainte. — Prinzînd mișcarea de împotrivire a diacului de sfat, spuse pentru a doua oară: — Mai puțină ca înainte. Ai înțeles?

Almaz Ivanov dădu din cap.

— Deci ține minte! Și nu trebuie să-i lăsăm să umble de capul lor, mai ales în așezarea nemțească. Au năimit iscoade și trepăduși, și acum se perpelesc, neștiind cum să se întîlnească cu ei.

În ziua de 15 mai țarul plecă din Moscova la oaste. Un polc în frunte cu Piotr Potemkin porni spre țărmurile Golfului Finic.

În ziua de 17 mai, la Despărțămîntul soliilor, în sala de sfat, de față cu marii boieri Ordîn-Nașciokin, Odoievski, Trubețkoi, Pușkin, Romodanovski și Kurakin, și cu diecii de sfat Larion Lopuhin și Almaz Ivanov, cneazul Semion Vasilievici Prozorovski spuse înalților trimiși și soli împuterniciți ai craiului șved:

— Întrucît pacea de la Stolbovo a fost călcată de craiul Carolus, și oamenii noștri de oaste din Litvania și din Lehia, unde își au cvartirele, au fost loviți; întrucît craiul Carolus a luat sub oblăduirea sa pe vînzătorul Radziwill și-l numește hatman al Litvaniei, deși nu se află nicăieri un astfel de hatmanat; întrucît regele Carolus îndeamnă pe supușii noștri din Rusia Mică să se lepede de juruința făcută; întrucît regele Carolus scrie epistole sultanului turc, îndemnîndu-l să pornească război împotriva țaratului nostru, — aceasta înseamnă că el nu ne este prieten și nu-i este frate iubit țarului nostru, cum scrie el în epistolele sale. Iar toate cele spuse mai sus dovedesc că craiul Carolus este fățarnic cu noi și a călcat cuvîntul și legămintele înaintașilor săi, craii șvezi, și, deci, nu poate fi

pace între țările noastre, pînă ce nu vor fi înlăturate, după cum se cuvine, toate nedreptățile pomenite.

... In aceeași zi, seara, Ordîn-Nașciokin și Prozorovski se sfătuiră îndelung cu solul hatmanului Hmelnițki, polcovnicul Siluian Mujilovski, și apoi acesta fu poftit la cină de cneazul Prozorovski.

După ce băură mied bun și felurite licori, Mujilovski începu să vorbească mai pe șleau :

— Printre nacealnicii noștri sînt mari temeri ca regele leșesc și șleahta să nu-l înduplece pe țar să se lepede de Ucraina.

— Cinstite polcovnic ! Oare mintea domniei tale, pe care o prețuiesc mult, poate măcar o clipă să dea crezare unor astfel de vorbe tîlhărești ?

Cu haina descheiată la piept, Prozorovski începu să umble prin odaia viu luminată de candelabrele cu cinci brațe.

— Gîndește-te că aceste vorbe sînt născocite de șleahtici, pentru a-i zăpăci pe nacealnici și pe hatman, pentru a semăna îndoieli în inimile voastre. Așa ceva nu se va întîmpla niciodată cîtă vreme e pe lume Moscova. Iar Moscova va trăi veșnic, căci veșnic este norodul nostru rus.

Vorbele calde ale lui Prozorovski îl îmbărbătară pe Mujilovski.

— Adevăr grăiești, Semion Vasilievici ! Șleahticii se dau peste cap, tot umblînd cu zavistii. Dar hatmanul îi cunoaște bine. Pe el nu-l vor înșela.

— Cît despre hatman, sînt liniștit. Are o minte mare. El nu-și va călca niciodată hotărîrea. Dar în ce-i privește pe nacealnicii voștri, pentru folosul lor unii ar putea să meargă chiar pînă la vînzare...

— Semion Vasilievici ! Ce pot să facă unul, doi, sau chiar zece dintre nacealnici ? Norodul întreg se ține cu dinții de legămintele de la Pereiaslav.

— Înțelepte și drepte vorbe. Cît despre norod, trebuie ca noi amîndoi, polcovnice, ca dregători, să privim adevărul drept în față. Acest război împotriva asupririi, pentru slobozenia rusă și pentru credință, le-a năzărit și la noi și la voi multor oameni de neam prost, că pot fi deopotrivă în toate drepturile cu oamenii de vază. Dar a săvîrși treburile ocîrmuirii nu-i de nasul țăranilor ! De aceea, cînd va veni sfîrșitul războiului, va trebui ca voi să stați

de vorbă cu prostimea voastră... — grăi Prozorovski rîzînd. — Sînt astăzi atîtea pilde de neascultare şi samavolnicie din partea ei, încît nici nu poţi să le mai numeri.

— Dar la noi, pane cneaz, după ce atîţia pospoliţi au fost făcuţi cazaci, cum să-i mai ţii în vechea supunere? Trebuie să-ţi păzeşti pielea. Oricînd te poţi aştepta ca prostimea să pună mîna iarăşi pe coase şi pe pari, ba chiar să-şi dezgroape din pămînt flintele şi săbiile. Mulţi le îngroapă în pămînt pentru orice împrejurare — poate, zic, o să fie odată nevoie. Şi prostimea luptă straşnic. Cu vitejie şi neînfricare.

— Luptă pentru pămîntul său, pentru ţara sa, — răspunse Prozorovski. — Oameni mai viteji ca ruşii nu găseşti pe lume, — spuse el cu mîndrie. Privind dus pe gînduri prin fereastra întunecată, grăi tărăgănat: — Poate, într-adevăr, s-ar cuveni să mai slăbim frîul, făcînd să aibă mai multă putere pravila şi nu bunul plac al unuia sau altuia dintre dvoreni.

— Şi hatmanul se gîndeşte la asta... — răspunse Mujilovski.

— Nu-i uşor lucru, — mărturisi Prozorovski.

... La Cehrin, după ce ascultă darea de seamă a lui Mujilovski despre şederea sa la Moscova şi despre cele vorbite cu cneazul Prozorovski, Hmelniţki tăcu îndelung şi apoi zise, spre mirarea lui Mujilovski, care se aştepta ca hatmanul să-şi spună părerea asupra solilor şvezi şi asupra comişilor leşi — aceştia, după ce fuseseră la Moscova, acum se aflau lîngă Vilna neguţînd cu împuterniciţii ţarului încetarea focului:

— Vorbele lui Prozorovski despre oamenii de neam prost sînt agere şi înţelepte. Cugetă, Siluiane, la ţara noastră. Gîndeşte-te, în ce chip îşi îndeplinesc datoria pospoliţii noştri şi la război şi în vreme de pace! Dacă unul sau altul dintre nacealnici nu se dă înlături de a lua plocoane de la leşi sau de la şvezi, ceilalţi oameni ai ţării noastre, adică pospoliţii, privesc asemenea ispite cu scîrbă. Dar ia spune-mi, ce am să mă fac cînd va trebui să întocmesc catastiful oastei?

Şi Siluian Mujilovski înţelese că nu pe el îl întreba hatmanul, ci pe sine însuşi. Şi răspunsul nu-l auzi.

În odaie adie o mireasmă de leuștean. Hmelnițki se uită peste umăr. Hanna venise la fereastră, și stătea cu coatele rezemate de pervaz, ținînd în mînă un mănunchi de leuștean și zîmbindu-i.

— Ce e, căzăciță? — o întrebă el, surîzînd, și se uită în ochii ei mari, adînci, care îl priveau cu luare aminte și parcă cercetători.

— De ce ai poruncit ca Iuras să vină încoace de la Kiev? Să-și fi văzut de învățătură la Moghileanski. Doar era mai bine pentru el. Aici... — tăcu și își întoarse privirea mîhnită.

— Aici ce-i?

— Știi și tu. Vîgovski și acel Lesnițki din Mirgorod iar vor începe cu ale lor. Îți răpesc feciorul, îl strică în văzul tău...

Hmelnițki o privi posomorît. Dar Hanna nu tăcu. Urmă și mai stăruitor:

— Dacă vrei să-ți semene, ține-l departe de ei.

Oftă și plecă de la fereastră.

— Hanna! — o chemă el încet. — Hanna!

Dar ea se depărtase. El se uită îndelung spre livadă, unde își legănau crengile merii și vișinii cu cununi bogate, și gînduri pline de griji îl împresurară, neliniștindu-l.

Vrînd, nevrînd trebuia să-și mărturisească: puține nădejdi își putea pune în Iuras. Se întrebă: oare acest gînd era nou pentru el? Nu! Ce neplăcut, ce dureros. Încă cu un an mai înainte nici pomeneală să se întrebe cui are să-i lase buzduganul, dar acum îl tulbura tot mai des acest gînd, pe care nu-l destăinuise niciunuia dintre polcovnici, — tovarășii săi de luptă. O boală grea îi măcina inima. Cînd și cînd se zvîrcolea în dureri. Dar el își biruia în tăcere, singur, suferința crîncenă și nu mărturisea nimic, nici măcar Hannei. I se părea că, dacă va înfrunta în tăcere boala vicleană, o va birui, o va sili să dea înapoi. Dar uneori și alte gînduri îl munceau noaptea.

... Hanna plecase. Se pierduse în desișul pomilor din livadă. Vîntul foșnea prin frunziș, aducînd pe aripile sale din depărtările stepei mireasma amară a pelinului. Hmelnițki își desprinse privirea de la fereastră și se aplecă deasupra mesei.

Vara fusese plină de griji. Abia izbutise să destrame urzelile şvezilor. Şi acum încă, aducîndu-şi aminte de stăruinţele lor înverşunate, îşi zîmbi în sine. Ce-şi mai încreţeau nasul panii Gothard Welling şi Jakob Terenskjold, cînd le-a spus că nu le va da împrumutul cerut! Ce se mai mirau, cînd el îi vestise că nu va îndepărta polcul lui Jdanovici din Przemysl! Nu putuseră tăgădui faptul că de-a lungul rîului San trăiesc ruşi, că ţinutul acela este rusesc, şi că el, hatmanul, trebuie să-i apere pe cei de aceeaşi credinţă cu el. Şi mai mult ca de orice s-au mirat panii soli, cînd, la îndemnurile lor de a se alătura regelui Şveziei, au auzit din gura lui:

— Regelui Carol îi urez să aibă totdeauna noroc în treburile ostăşeşti. Dar am fi foarte bucuroşi dacă regele Carol ar trăi mereu în pace cu ţaratul Moscoviei, întrucît pacea şi puterea acestuia sînt pacea şi puterea noastră. Şi care-i puterea ţării noastre, o vedeţi acum cu ochii dom-niilor voastre, pani soli.

Ce era să mai răspundă şvezii? Dădeau din cap. Nici miedul strașnic din crama de la Subbotov nu le mai luneca pe gît. Oftau, se trăgeau de bărbuţe, încercau să-l învăluie prin altă parte: dacă Moscovia ar cădea la pace cu regele polon, prea luminatul hatman şi tot hatmanatul n-ar avea supărări de pe urma acestei păci? Se aşteptase la această întrebare zavistioasă. Răspunsese, privindu-i pe soli drept în ochi:

— Oare aţi auzit cîndva, pani soli, ca fratele să-şi vîndă fratele în robie? Ca maica să se lepede de copilul ei? Moscovia este maica noastră cea adevărată. Ea a pornit cu război împotriva regelui Jan-Kazimir, împotriva şleahticilor, pentru că aceştia ne asupreau. Nu trebuie să uitaţi asta, pani soli...

Cumplit de zăpăcit şi de tulburat, îndată după această întîlnire cu hatmanul, trimisul şvedez, secretarul de stat şi înaltul consilier Jakob Terenskjold trimise o scrisoare în lagărul de lîngă Frauenburg, regelui Carol-Gustav:

„Prea milostiv şi înţelept suveran! Cu mîhnire neascunsă trebuie să vestesc pe maiestatea voastră că tratativele cu hatmanul Bogdan Hmelniţki al Ucrainei s-au sfîrşit pentru noi cu o neizbîndă mai dureroasă decît o luptă pierdută. Hatmanul cazacilor e nespus de isteţ şi de şiret. Inafară de vorbe frumoase, de zîmbete binevoitoare, de vinuri bune, chiar franţuzeşti, n-am dobîndit nimic. Secre-

tarul şi interpretul, pe care ni l-a recomandat Radzeewski, florentinul Giuliano Gabeletto, a dispărut încă pe cînd eram în drum spre Cehrin. Oricît de neplăcut ar fi acest lucru, dispariţia lui mă face să cred că adevăratele noastre planuri sînt cunoscute în întregime de hatmanul Hmelniţki. Iezuitul Oliverberg de Grecagny se află în temniţă şi nu prea sînt nădejdi să mai scape de acolo. Dealtfel, chiar dacă ar fi liber, nu se ştie pe cine îl slujeşte cu adevărat — pe noi, pe poloni, sau pe hatman. Un lucru e sigur : hatmanul nu se va îndepărta de Moscovia şi nu ne va da ajutor armat împotriva Moscoviei. Mai degrabă va porni cu război împotriva noastră. Hatmanul ne-a îndemnat mereu să ne împăcăm cu moscoviţii şi mai bine să luptăm cu toţii împotriva turcilor. Deci, socot că dezvăluirea acestor ţeluri de către Hmelniţki e spre folosul nostru şi nădăjduiesc că, preanobilul cavaler Gothard Welling nu va întîrzia să le facă de îndată cunoscute turcilor la Stambul. Rog pe augustul meu suveran, să nu se supere pe mine pentru neizbînda tratativelor. Pare ciudat, dar e neîndoelnic că Ucraina este astăzi un stat mare şi bogat, nedespărţit de ţaratul Moscoviei, şi numai cu forţa se va putea face din ea o provincie a maiestăţii voastre. Dar sînt convins că la forţă, hatmanul va răspunde cu forţa. Ar fi oare înţelept să luptăm cu Moscovia pe două fronturi ? Las aceste chibzuieli la aprecierea judecăţii clare a maiestăţii voastre şi nădăjduiesc cu bucurie să văd personal pe maiestatea voastră cît de curînd şi să vă povestesc prin viu grai, ceea ce e primejdios să aştern pe hîrtie !"

... Solii şvezi plecară din Cehrin.

Curînd după ei se ivi linguşitorul Osman-paşa. Acesta venise parcă numai în plimbare. Deocamdată cu el îşi bătea capul Ţimbaliuk, bucătarul hatmanului. În fiecare zi gătea pilaf de berbec şi caraşi prăjiţi la tigaie, cu smîntînă. Solul sorbea miedul, lăuda caraşii din apele Tiasminului şi, mijindu-şi ochii înguşti, fără sprîncene, privea la tot ce se petrecea în jurul său. Două săptămîni stătu Osman-paşa la Cehrin. Seara, bucătarul Ţimbaliuk, sărbătorind lăsata secului, după cum spunea el, printr-o stacană de rachiu, se lăuda în faţa slujitorilor hatmanului :

— Ia uitaţi-vă la solul bizurman, ce i s-a mai întins pielea pe mutră ! Am îngrăşat porcul !

— E tocmai vremea să-l tăiem, — zise vistavoiul Ivanko.

Țimbaliuk îl amenință cu stacana goală.

— De cît amar de vreme te învîrți pe lîngă hatman, și tot nu te-ai mai deșteptat și tu!... Ce vorbă-i asta?! Cum să iei în felul ăsta viața unui sol?

— Dar în altfel se poate? — întrebă mușcător Ivanko.

Țimbaliuk scutură stacana goală, o umplu cu rachiu din clondirașul pe care-l ținea în buzunar, bău și se ridică, zicînd:

— Mă duc să gătesc cina pentru sol.

Dar în ziua aceea Osman-pașa n-a cinat acasă. Carnea de berbec se răcea pe masă în odaia sa, iar el petrecea cu Kazimierz Benjowski și cu Ludwik Jewlaszewski, solii regelui leșesc, care sosiseră la Cehrin.

În seara aceea la Cehrin sosi vestea că hatmanul de tabără, polcovnicul de Korsun, Ivan Zolotarenko, a căzut în lupta cu leșii.

Aflîndu-se la cină cînd auzi jalnica veste, hatmanul Hmelnițki nu se mai atinse de mîncare; Hanna, soția hatmanului, zbucni într-un plîns amarnic, iar Ivan Bohun, care ședea cu ei la masă, se făcu alb ca varul, și împinse de la sine pocalul plin cu vin.

Lacrimile curgeau șiroaie din ochii Hannei, și ea își strîngea tot mai deznădăjduită mîinile la piept. Iar Hmelnițki gemu cu mînie:

— Dumnezeule! Moartea parcă s-a înțeles cu panii leși!

— Vecinică fie amintirea și slava viteazului oștean! — rosti încet Bohun.

Hanna se ridică și ieși din odaie.

Hmelnițki se uită după ea cu o privire îndurerată.

— Las-o să-l plîngă în singurătate. Mult l-a mai iubit, — spuse Hmelnițki. — Vai, prea devreme te-ai dus, frate Ivan! Ar fi trebuit să trăiești și să tot trăiești...

Multă vreme dăinui tăcerea în odaie. Lumînările se stinseră în sfeșnice, dar hatmanul opri mîna lui Bohun, cînd acesta vru să aprindă altele. Oftînd greu, el spuse:

— Osman-pașa n-a venit aici de florile mărului. Asta trebuie să ne intre bine în cap. Te-am chemat, Ivane, ca să-ți spun acest lucru. Scoate-ți polcul la pășunat în stepele de la miazăzi. Veghează bine asupra tuturor drumurilor spre Krîm. Nici iepurele să nu se strecoare. Lui Martîn Pușkar și lui Osip Gluh le-am și scris. Vor merge și ei în sprijinul tău. Eu, de mîine, pesemne că o să am de

furcă cu leşii. Du-te, Ivane, odihneşte-te, iar mîine porneşte la drum. Noroc bun, frate.

Îl sărută pe gură, şi ieşi din odaie. Bohun căută pocalul pe întuneric şi-l bău pînă la fund.

— Viteaz oştean a fost Zolotarenko, — rosti el cu glas tare, trecînd pragul. — Viteaz oştean!

... A doua zi, Kapusta puse pe masă, în faţa lui Hmelniţki, îndată ce acesta intră în cancelarie, cererea neguţătorului Walter Funke, pus la popreală în temniţa din Cehrin pentru cumpărare neîngăduită de fier şi pentru vînzarea acestui fier tătarilor din Krîm. În aceeaşi daraveră era tras la răspundere neguţătorul Danilo Garmaş şi neguţătorul şved Adam Vinnius.

— Neguţătorului Vinnius va trebui să-i dăm drumul, naiba să-l ia, dar Garmaş să fie judecat potrivit cu universalul meu.

Hmelniţki atinse cu mîna cererea lui Walter Funke:

— Dar acest păianjen ce vrea? — Fără a aştepta răspunsul, începu să cetească hîrtia. Ceti şi întrebă deodată:

— El a cumpărat robii la Kaffa?

— El, — răspunse Kapusta, nepricepînd încă ce ţinteşte hatmanul.

— Ei, spune-i că-l vom ierta şi că-i vom da drumul să plece, dacă ne va aduce înapoi pe toţi robii pe care i-a cumpărat de la bizurmani şi îi ţine la Kaffa.

Hmelniţki tăcu o clipă, se uită gînditor la Kapusta şi porunci:

— Ia, adu-l încoace pe acest Funke!

Peste o jumătate de ceas, neguţătorul Walter Funke se înfăţişă înaintea lui Hmelniţki şi află ce trebuie să facă pentru a i se da drumul şi a scăpa teafăr din Ucraina. Ochii săi lunecau neliniştiţi de-a lungul pereţilor odăii hatmanului şi-şi mişca degetele fără încetare. După o plecăciune adîncă, îngăimă că fusese încurcat în această istorie de Adam Vinnius şi de Garmaş, şi că dacă ar fi ştiut că vînzarea fierului e oprită, n-ar fi dat pentru el nici o para chioară. Parcă el nu ştia că trebuie să se supună legilor unui stat străin? Asta o învăţase încă de mic în ţara lui.

— Şi tot acolo ai învăţat să faci negoţ cu oameni? — întrebă Hmelniţki, privindu-l pieziş.

Funke se fîstîci. Tăcu. Iarăşi începură să-i lunece ochii de colo colo, ocolind privirea grea şi aspră a lui Hmelniţki.

— Cîţi robi ai cumpărat de la tătari?

— O mie trei sute de suflete, — răspunse Funke, cu glas tremurător.

— Minţi! — strigă Hmelniţki, lovind cu pumnul în masă. — Nu le-ai cumpărat sufletele, — ai cumpărat trupuri, nu suflete! Asta să-ţi intre în cap. Scrie un răvaş ca acei oameni să fie daţi jos de pe corăbii şi aduşi la Cehrin. Cînd au să fie cu toţii aici, ai să fii slobod să pleci. Ai înţeles?

— Luminăţia voastră! Dar eu am plătit o groază de bani tătarilor. Eu le-am cumpărat marfa...

— Ticălosule! — răcni Hmelniţki atît de năprasnic, încît zăngăniră geamurile în ferestre. — Marfă, zici? Oamenii sînt marfă pentru tine?!

— Luminăţia voastră... — gemu Funke şi, împreunîndu-şi rugător mîinile, căzu în genunchi.

— Tu, nu mucenicii noştri ar trebui să fii pus pe o catargă turcească şi cetluit pînă la moarte de vîsle, ca să nu mai zici altă dată că oamenii-s marfă! Pleacă de aici! Kapusta, zvîrle afară această lepădătură!

— Luminăţia voastră! — se tîngui Funke. — Am să fac tot ce-mi cereţi. Nu mă pierdeţi, pane hatman! Aveţi milă de copiii mei...

Cazacii trebuiră să-l tîrască afară de braţe.

În aceeaşi zi, slujitorul lui Walter Funke, Julius Stolz, plecă cu răvaşul, scris de mîna neguţătorului, prin care acesta poruncea ca robii cumpăraţi de el în primăvară la Kaffa, să fie aduşi la Cehrin.

Rău s-a sfîrşit toată tevatura pentru Danilo Garmaş şi pentru vătaful lui. La sfîrşitul lunii iunie, înaltul judeţ din Cehrin i-a osîndit pentru vînzare de ţară.

Pe un tăpşan de pe malul Tiasminului, în faţa unei mari mulţimi de tîrgoveţi, cazaci şi pospoliţi, marele jude Bogdanovici Zarudnîi ceteа de pe podina roşie:

— „În numele lui Zinovi-Bogdan Hmelniţki, hatman al măriei sale ţarului, peste Ucraina şi Oaste, înaltul judeţ a cercetat şi a statornicit că neguţătorul Garmaş Danilo şi logofătul turnătoriei Veprik, tîrgoveţul Feodor Medved, au călcat oprelişteа hatmanului, întărită sub osînda cu

moartea, vînzînd fier în mîini străine spre folosul vrăjmaşilor ţării noastre şi spre obida şi paguba ţării, credinţei şi obştei. Neguţătorii străini Adam Vinnius, din Rotterdam şi Walter Funke, din Frankfurt pe Main, părtaşi la aceste nelegiuiri, dar supuşi ai unor ţări străine, vor fi trimişi peste hotarele Ucrainei, şi osîndiţi la plata unei despăgubiri de cîte patruzeci de mii de guldeni fiecare..."

Bogdanovici-Zarudnîi se opri pentru o clipă, întoarse capul spre stîlpii ruşinii, de care erau legaţi răufăcătorii, înconjuraţi de strajă, şi ceti mai departe. Vîntul purta deasupra cîmpului vorbele :

— „Garmaş Danilo şi Feodor Medved sînt osîndiţi la moarte prin spînzurătoare, cazna urmînd a se îndeplini în tîrgul Cehrin, pe medeanul maghistraturii, agăţîndu-se fiecăruia pe piept şi pe spate tăbliţe pe care va scrie : „Ticălos, vînzător, tîlhar". Şi toţi cei care vor trece pe lîngă stîlpul ruşinii să-i scuipe în ochi pe aceşti nelegiuiţi care şi-au înşelat şi vîndut ţara şi norodul. Tot avutul răufăcătorilor va trece în stăpînirea vistieriei oastei. Dat la Cehrin şi întărit de hatmanul Zinovi-Bogdan Hmelniţki".

Tobele începură să răpăie. Feodor Medved ţipă. Garmaş leşină. Funke şi Vinnius se uitau cu groază la mulţimea care se strîngea mereu în jurul lor ca un zid ameninţător. Dar ei fură curînd dezlegaţi şi, înconjuraţi de strajă, duşi la cetăţuie. Femeile şi bărbaţii îi ameninţau cu pumnii, zvîrleau în ei cu ce le venea la îndemînă.

Grigori Okun şi Demid Pivtorakojuha se aflau printre oamenii de pe cîmp.

— E o dreptate pe lume, — spunea într-una Okun. — Auzi, Demide, cum se jeluie Medved ? Să trecem să-l scuipăm pe tîlhar în ochi.

— Vai, fraţilor, nu mai fac ! — se ruga Garmaş de cazaci, dar auzi drept răspuns :

— Tu frate cu noi ? Hîtru mai eşti, vericule, vrei să-ţi faci neamuri înainte de spînzurătoare !

Lui Danilo Garmaş nu-i venea să creadă că i-a sosit sfîrşitul. Pînă în ultima clipă era sigur că, dacă nu ginerele său Lisoveţ, îl va scăpa desigur Vîgovski. La cercetări tăcuse, nu scosese o vorbă, deşi ar fi putut... Cît se căznise Kapusta, şi totuşi nu aflase o iotă de la el. Garmaş îl zări pe Vîgovski pe podina roşie. Stătea ţeapăn şi nu scotea nici o vorbă. Cazacii îl tîrîră pe Garmaş spre streang pe lîngă podină. Iată, i-l puseră după gît. Garmaş strigă :

— Staţi... Vreau să spun lucruri de seamă... Mărturisesc...

— Făceţi-vă repede datoria ! — strigă mînios Vîgovski către cazaci, scuturînd topuzul.

Nimic nu izbuti să spună Danilo Garmaş. Peste o clipă se şi legăna în ştreang cu limba scoasă.

Vîgovski scoase năframa din buzunar şi cu degetele tremurătoare îşi şterse fruntea asudată. Asculta în tăcere dojana supărată a lui Bogdanovici-Zarudnîi.

— Te amesteci, pane mare diac, unde nu te priveşte. Nu e treaba domniei tale să strigi aici şi să poruncești. Aceasta e o călcare a legii.

Nu-i iertă Hmelniţki nici pe Nosaci, marele nacealnic al chervanelor, nici pe Ivanici, marele vistiernic.

— Sotnici vor rămîne de acum înainte, sfănţuiţii nemernici ! Ar fi trebuit puşi la stîlpul ruşinii, dar am ţinut seama de vrednicia pe care au arătat-o la Pileava şi la Zborov. Nu mai vreau să-i văd şi să-i aud, — spuse el lui Bogdanovici-Zarudnîi, cînd acesta aduse vorba că Nosaci şi Ivanici vor să cadă la picioarele hatmanului, să-i ceară îndurare.

În acea zi, în vreme ce se gătea să plece la Korsun, împreună cu Hanna, la înmormîntarea lui Ivan Zolotarenko, Hmelniţki primi printr-un olăcar din Kiev, de la Ianenko, o epistolă prin care era vestit că mitropolitul Silvestr Kossov adormise întru domnul pe neaşteptate şi că arhimandritul Iosif Trizna rostise deschis faţă de egumenii mai multor monastiri, adunaţi în lavra Pecerskaia, că lui, arhimandritului, i se cuvenea acum scaunul de mitropolit al Kievului.

— A adormit întru domnul, — rosti cu glas tare Hmelniţki, uitîndu-se undeva peste capul lui Lavrin Kapusta, care şedea în faţa lui pe un scăunel. — În sfîrşit ! Scrie la Cernigov episcopului Lazar Baranovici să se înfăţişeze fără zăbavă la Cehrin.

Tăcu o clipă şi spuse cu tărie :

— El va fi mitropolitul Kievului. Demult am pentru aceasta binecuvîntarea patriarhului Nikon.

...Korsun îl întîmpină pe hatman în dangătul clopotelor de la soboare şi biserici. Încă înainte de intrarea în oraş, Hmelniţki coborî din caretă şi încălecă pe Vifor, armăsarul său alb, care, parcă mîndrindu-se că poartă în şa

un astfel de călăreț, sălta în buiestru, ridicînd cu copitele potcovite un nouraș de colb. Deasupra capului hatmanului flutura tuiul. Steagul roș fîlfîia în vînt. Duruiau darabanele. Cazacii din polcul Cehrin, cîte zece în șir, ședeau drepți pe caii lor înalți, cu picioare subțiri, ținînd la umăr săbiile scoase din teci. În urma hatmanului veneau călare Lavrin Kapusta, Martîn Pușkar, Feodor Korobka, Ivan Iskra și Ivan Bohun. Siluian Mujilovski rămăsese la Cehrin.

Hanna se ghemuise în colțul caretei hatmanului. Cu ochii secați privea prin ferestruica deschisă ulițele drepte ale Korsunului. Aici copilărise, aici îi zburase tinerețea. Aici îl văzuse pentru întîia oară pe Bogdan. Aici îi destăinuise fratele său Ivan, ei, singurei și iubitei sale surori, visurile lui cele mai tainice, năzuințele lui de a sluji cu cinste țării sale dragi. Se înălța tot mai sus Ivan. Prin dîrzenia și prin mintea sa dobîndise înalta prețuire a hatmanului și a întregii țări.

Iată și casa părintească. Poarta e larg deschisă. De ambele părți ale porții stau cazacii de la Korsun, cu capetele descoperite, cu sulițele în mîini. Steagurile atîrnă jos, deasupra cerdacului. Pe două rînduri, de la poartă pînă la cerdac, stau smirna : cazaci în contășe roșe.

Hatmanul opri calul și sări jos ușor. După el descălecară și nacealnicii. Hanna coborî din caretă și intră împreună cu hatmanul.

Iată clipa de care se temuse îndeosebi. Strînse tare buzele. Se uită drept înainte. Nu-și plecă privirea învăpăiată. Hatmanul o sprijini cu mîna de cot. Asta îi mai încălzi inima.

...Zăcea în sicriu hatmanul de tabără Ivan Zolotarenko, polcovnicul din Korsun, parcă s-ar fi culcat să se odihnească. Chipul lui era liniștit. Vîntulețul care intra prin ferestrele deschise, apleca făclioarele lumînărilor. Nu o astfel de întîlnire doriseră Zolotarenko și Hmelnițki.

— Închinăciuni, Ivane! — rosti tare Hmelnițki și se plecă pînă la pămînt în fața răposatului polcovnic.

— Frățiorul meu... — îngăimă Hanna și se prăbuși pe pieptul fratelui său.

Hmelnițki privi cum tresăreau umerii Hannei. Bohun vru s-o sprijine, dar Hmelnițki îl opri cu o mișcare a mîinii.

Liniște și jale era în odaia mare a casei polcovnicului

din Korsun, în acea odaie unde, odinioară, Hanna Zolotarenko privise dîrz și cinstit în ochii hatmanului Hmelnițki.

„De ce ne-ai părăsit așa, fără noimă? — se gîndi Hmelnițki. — Cui i-a folosit acea încăierare cu sabia? Șleahta a urzit și de data asta după povața iezuiților".

Din povestirea esaulului Tronko, care adusese la Cehrin groaznica veste, Hmelnițki aflase cum se petrecuse totul. Parcă vede cu ochii săi acea dimineață și acel cîmp de luptă sub zidurile Vilnei. Iată el, Ivan, pe calul său murg, răspunde la înfruntarea șleahticului leah. Fără zale și fără coif el primește lupta în văzul întregii oști. Zeci de mii de oameni au ieșit din șanțuri ca să-l vadă pe vestitul polcovnic al cazacilor bătîndu-se cu reimentarul leah. Cu o lovitură voinicească și fără greș, Zolotarenko zvîrle sabia din mîinile leahului, și fără a-l lăsa să-și vină în fire, îl lovește în umăr, prăvălindu-l din șa. Și polcovnicul nu-l omoară pe vrăjmaș. Dar vrăjmașul e viclean. Și cînd Zolotarenko descalecă și vrea să-l ajute să se ridice, leahul scoate pistolul de sub mantie și-l descarcă în pieptul polcovnicului.

— Prea devreme ne-ai părăsit, — murmură hatmanul, și vorbele lui îndurerate sînt auzite de Bohun și de Kapusta, care stau aproape de el.

— Iată cine ar fi putut să fie urmașul meu, — mărturisește Hmelnițki Hannei noaptea, în vreme ce ea stătea alături de el pe laviță, în fața sicriului fratelui său.

În zorii zilei sosiră voievodul streliților Artamon Matveev, împreună cu stolnicii Troekurov, Miloslavski și Morozov.

Intrînd în odaie, se plecară toți adînc în fața raclei cu rămășițele pămîntești ale hatmanului de tabără. Îndreptîndu-și spatele, Artamon Matveev rosti:

— Ne închinăm pînă la pămînt în fața ta, hatmane de tabără, care din mila măriei sale țarului ai primit cin de boierie. Vitejia, dîrzenia și mintea ta sînt vrednice de veșnică laudă.

Voievodul și stolnicii se plecară încă odată. Jalnic începu să cînte muzica. Răsună dangăt de clopote.

— Fii tare, hatmane, — îi spuse domol Matveev lui Hmelnițki după înmormîntare. — Ai pierdut un braț credincios, dar astăzi tot norodul te sprijină. Știi și luminăția ta prea bine.

— Un singur lucru mă mîngîie, — zise Hmelniţki : — cînd îmi va fi hărăzit şi mie să pornesc la acest drum fără întoarcere, nu-mi voi lăsa orfană ţara scumpă.

— Faptele vitejeşti ale luminăţiei tale întru dezrobirea ţării nu vor fi uitate niciodată. Acest lucru nu va fi uitat niciodată, fii încredinţat, nu numai de Rusia Mică, dar şi de toată Rusia Mare şi de Rusia Albă, fiindcă luminăţia ta, prin vitejia şi înţelepciunea de bărbat de stat, înfăţişezi o pildă vrednică de slujire a ţării mume.

— Îţi mulţumesc, voievoade, — murmură Hmelniţki mişcat, şi plecîndu-şi fruntea, strînse cu căldură mîna lui Artamon Matveev.

10

Era a doua lună de cînd îl doborîse boala pe Hmelniţki. Îl lovise pe neaşteptate, ca toate năpraznele, îl ţintuise la pat, îi copleşise cu o moleşeală respingătoare mădularele, nu prea demult mlădioase şi vii, îi împăinjenise vederea, îi încleştase inima cu o ghiară nemiloasă, cruntă, îi îngreuiase răsuflarea.

Toate îl supărau. Şi faptul că dincolo, în sală, se umbla în vîrful degetelor, că se auzea un şopot plicticos, neîntrerupt, că, atunci cînd intrau în iatacul lui, ai casei şi nacealnicii întrebau înainte de toate de sănătatea sa, ferindu-se să vorbească despre treburile căzăceşti şi încercînd să-i abată gîndurile cu povestiri fără noimă. Toate acestea i se păreau o copilărie şi atît. Inima lui bolnavă se aprindea şi mai mult de mînie, şi el nu vroia să mai vorbească sau să mai vadă pe nimeni. Se întorcea spre perete şi privea pentru a mia oară trandafirii roşii, ţesuţi de o mînă iscusită pe cîmpul albastru al chilimului. Erau şaisprezece — asmenea număr părea să fie un semn bun, căci el avea sub buzduganul său şaisprezece polcuri. Oare va mai vedea vreodată aceste polcuri, înşirate pe cîmp, oare va mai auzi deasupra capului tuiurile şi steagurile fluturînd, darabanele duruind, trîmbiţele vuind falnic?... Aceste gînduri făceau să-i sîngereze inima de durere.

Hanna stătea fără întrerupere la căpătîiul lui. Îi aducea de băut şi de mîncare. Ea nu încerca să-i abată gîndurile. Îl privea în ochi pătrunzător, cu seninătate. Şi această pri-

vire era mai grăitoare decît vorbele ei. Ea de asemenea citea în ochii lui, ceea ce ar fi dorit să-i spună. Şi astfel, privindu-se ochi în ochi, ei îşi vorbeau în tăcere zile întregi, nopţi întregi de nesomn, în pîlpîirea şovăielnică a lumînărilor din candelabre.

Da, Hanna vedea totul, înţelegea totul. De aceasta el era deplin încredinţat. Şi fiindcă ea ştia că boala lui, după cum credea el, e necruţătoare, putea sta cu dînsa de vorbă deschis, fără cuvinte, fără ocol.

Hanna vedea, într-adevăr, cum se topeau cu fiecare zi puterile lui Hmelniţki. Parcă cineva îi pusese pe umeri o povară grea şi îl frînsese. Uneori, ridicîndu-se în crivat, el şedea ceasuri întregi tăcut şi încordat, privind încruntat înaintea sa.

Lavrin Kapusta aduse de la Kiev trei medici.

Johann Belou, Jakov Kurz şi Boguş Balaban parcă erau făcuţi din aceeaşi plămadă. Semănînd uimitor unul cu altul, mici de stat, în haine negre de postav şi încălţări din piele de capră, ei se iviră într-o zi de toamnă în faţa lui Hmelniţki, ca nişte vrăjitori. Fără să ţină seama de nemulţumirea hatmanului, începură să-i pipăie pîntecul, pieptul, să-i strîngă încheieturile, să-i ciocănească spatele cu degetele lor reci, să-şi lipească toţi pe rînd urechea de inima lui, să i se uite în gură, să încerce, prinzîndu-i vîrful limbii, să privească adînc în gît, iar după aceea să turuie între ei pe latineşte.

Închizînd ochii, Hmelniţki rîse pentru întîia oară în toate acele lungi zile şi nopţi. Înţelesese tot ceea ce-şi vorbeau medicii. Îl desfăta înfumurarea aceea tainică, ce se ghicea în glasurile lor subţirele.

Medicii ieşiră, şi el auzi cum Kapusta le punea întrebări dincolo de uşă, cu luare aminte, amănunţit, iar ei, parcă bucurîndu-se, începuseră să turuie toţi deodată.

Pe urmă, Kapusta se aşeză lîngă Hmelniţki şi-i vorbi liniştitor :

— Medicii, pane hatman, sînt foarte pricepuţi. Cel mărunţel...

— Tustrei sînt mărunţei...

Atunci Kapusta se gîndi să lămurească lucrurile altfel :

— Acela care stătea în dreapta, pane hatman.

— Dar mereu îşi schimbau locul, ţupăiau în jurul meu ca nişte pureci...

Kapusta rîse,

— Se vede că ţi-e mai bine. Slavă domnului!

— Oare asta nu-i din pricina medicilor, care mi-au stîlcit pîntecul de tot?

— Să vezi, cel mai isteţ e talianul acela roşcovan...

— Ia uite, şi eu o viaţă întreagă am crezut că toţi talienii sînt oacheşi, — şugui Hmelniţkî.

Kapusta ridică ochii spre el, mirat.

— Haide, povesteşte, n-am să te mai întrerup.

Intră Hanna. Îl întrebă pe Hmelniţki îngrijorată:

— Ce au spus?

— Să-ţi spună el, — zise Hmelniţki, arătînd cu mîna spre Kapusta.

— Talianul Johann Belou zice că e vorba de o boală de inimă, pricinuită de vătămarea ficatului şi a rinichilor, şi ţi-a dat, hatmane, o licoare pe care trebuie s-o iei de trei ori pe zi. Pentru asta o să aibă grijă pani Hanna. Doar ştie bine cu cîtă luare aminte îşi vede hatmanul de sănătate! — zise Kapusta, privind mustrător spre Hmelniţki.

— Am s-o beau, — încuviinţă Hmelniţki, — dacă trebuie, chiar şi de patru ori pe zi. Numai, tu zici că talianul este priceput, iar eu cred că-i un pezevenghi. Numele de Johann Belou nu-i italienesc.

— Pane hatman! — strigă Kapusta. — Spiţeria lui din Kiev, de pe Podol, este socotită cea mai bună din ţara noastră. Crede-mă, înainte de a-i aduce aici — şi pe el şi pe ceilalţi esculapi, am cercetat, după cum se cuvine, totul în legătură cu ei.

— Te cred, Lavrine. Şi acuma spune: comişii leşi sînt aici?

— Aici.

— Benjowski şi Jewlaszewski?

— Da, pane hatman.

— Ia mai lasă-mă cu acest „pane hatman" — acuma nu sîntem la sfat. Pentru comişi, firește, e mai la îndemînă să nu neguţeze cu mine.

— Au aflat că eşti bolnav...

— Sînt bucuroşi că în curînd am să mor şi o să le fie mai uşor să-i înşele pe nacealnici.

— Bogdane! — strigă deznădăjduită Hanna.

— Taci. Mi-e greu să vorbesc tare. Spune mai bine, Lavrine, ce zi avem astăzi?

— Joi, — zise speriată Hanna.

— Mulţumesc, căzăciţo. Prea am zăcut — am trîndăvit de nu mai ştiu nici socoteala zilelor. Deci, ascultă, Lavrine, spune comişilor că sîmbătă am să stau la tocmeală cu dînşii.

— Oare face să-ţi primejduieşti sănătatea?...

— Pentru ţara noastră, nimic nu-i prea mult. Chiar cînd inima e încleştată de durere, şi cînd ficatul şi rinichii, după cum ţi-au sporovăit medicii, sînt vătămaţi... Ei, Lavrine! Am auzit tot ce trăncăneau medicii tăi în latineşte. Am auzit bine.

Kapusta stărui încă odată:

— Bogdane, poate că ar fi mai bine să încredinţezi ducerea neguţătorilor lui Mujilovski, lui Korobka, — poate ar trebui să-i chemăm pe Bohun, pe Puşkar?

— Nu. Eu am să stau de vorbă cu comişii. Nu m-am străduit vreme de nouă ani, fără să-mi cruţ viaţa, ca să îngădui panilor comişi să ne tragă pe sfoară. Este vorba de hotare, Lavrine. Ai înţeles? Despre hotarele ţării noastre. Trimite olăcari la toate polcurile, şi cheamă-i pe toţi polcovnicii aici pentru săptămîna asta.

— Am înţeles.

— Aşa da. Tu cu ce bucurii ai venit?

— A sosit Maliuga.

Hmelniţki se învioră. Sprijinindu-se cu coatele pe perină, întrebă nerăbdător:

— Ce a adus?

— Ţelurile regelui Jan-Kazimir şi ale şleahtei sînt limpezi, se văd ca în palmă. A aflat totul la Stockholm, prin fostul vicecancelar Radzeewski. Şvezii au început să miroasă ceva.

Kapusta privi spre Hanna, parcă dezmeticit deodată. Hmelniţki îi prinse privirea şi spuse:

— Vorbeşte fără teamă. Ea nu-i şleahtica Elena. E Hanna Zolotarenko.

Hanna îi strînse mîna, înduioşată, se apropie de fereastră şi se aşeză pe un scăunel.

În zilele acelea amare şi grele, aceste cuvinte o bucurau şi totodată o îndurerau.

— Ai dreptate, hatmane, — vorbi după o tăcere de o clipă, Kapusta. — Iezuiţii, precum se vede, l-au simţit, şi Maliuga a făcut bine plecînd în grabă.

— A făcut bine. Cînd o să mă însănătoşesc, am să stau de vorbă cu el. Spune-i că mi-e mai drag decît un frate.

Așa să-i spui. Să ducă toate răvașele la Moscova, fără zăbavă.

Hmelniţki dădu din cap spre Kapusta. Se lăsă greoi pe perină. Din colţul iatacului năvăli iarăşi asupra lui o negură deasă, apăsîndu-i pieptul, tăindu-i răsuflarea.

Hanna se repezi spre crivat, dar hatmanul n-o mai văzu nici pe Hanna, nici pe Kapusta. Şi iarăşi descîntară medicii asupra lui, turnîndu-i cu sila pe gît o licoare, poruncind să se deschidă ferestrele. Un iz de frunze putrede umplu iatacul.

Iar vineri, tîrziu seara, Hmelniţki, într-un contăş uşor, şedea lîngă masă şi, fără să-şi desprindă ochii de la mîna iscusită a pisarului Pşenicinîi, o urmărea cum lunecă sprinten, cu pana de gîscă, pe coala de pergament şi înşiră încet :

— „Măria ta, a ajuns la noi vestea despre înţelegerea de încetare a focului de la Vilna, şi pentru aceasta, cît şi pentru grija pe care o porţi oamenilor noştri şi ţării noastre îţi mulţumim foarte şi ne plecăm fruntea adînc la picioarele măriei tale. Şi pentru că măria ta, stăpîne, nu ai dat ascultare şleahticilor linguşitori şi nu te-ai lepădat de noi, pentru asta în veci să fii slăvit şi pomenit de viitorime. Ca slujitori credincioşi ai măriei tale, ne bucurăm de această înţelegere, dar tot ca slujitori credincioşi ai măriei tale, noi, cei ce cunoaştem prea bine samavolnicia şi mîrşăvia panilor leşi, mai bine decît oricare alţii, îţi spunem, că ei, panii leşi, nu se vor ţine de acest legămînt. Doar pînă acum ei nu i-au pedepsit cîtuşi de puţin pe acei oameni, care au ponegrit şi au hulit numele de stăpînitor al măriei tale. De la seim la seim, au tot tărăgănat, vreme de zece ani, hotărîrea privitoare la pedepsirea răufăcătorilor, deşi pentru asta au sărutat crucea de multe ori. Atare făţărnicie, atare mişelie a panilor leşi şi a regelui lor se dovedeşte în faţa lui dumnezeu şi în faţa măriei tale şi prin aceea că Rzecz Pospolita duce război încă de multe zeci de ani nu numai împotriva norodului nostru pravoslavnic, ci şi împotriva credinţei noastre, şi de aceea, cîtă vreme primeşte porunci de la Vatican, nu ne va fi niciodată prietenă şi binevoitoare. Iar astăzi ei au ticluit acest legămînt şi au sărutat crucea, pentru ca în vremea asta să se poată odihni şi totodată să aibă răgaz ca să se înţeleagă cu sultanul, cu hanul şi cu alţi stăpînitori, să te lovească, măria ta, din nou. Şi dacă, într-adevăr, leşii spun

că te aleg pe măria ta ca să-ți dea coroana Rzeczei Pospolita și ducatului Litvaniei, atunci pentru ce au trimis pe Wojnicki, voievodul și castelanul de Poznan, la împăratul Ferdinand, la Viena, ca să-l roage pe fratele de sînge al acestuia să le fie rege? Solii leși au sosit la Moscova anul trecut în doisprezece octombrie și au stat de vorbă cu boierii, iar mai înainte trimeseseră pe șleahticul senator Prazmowski, care fusese și la Moscova, la cneazul Rakoczy să-i dea coroana, sceptrul și globul. Toate cele spuse mai sus dovedesc fățărnicia și lingușirea leșească. De aceea, se poate spune de pe acum că ei nu vor ține cu sfințenie legămîntul de la Vilna și, cine știe chiar dacă acest legămînt va fi întărit de seim? Față de sus amintitele înșelăciuni ale leșilor, noi nu-i putem crede, căci știm neîndoielnic, că ei nu sînt binevoitori față de norodul nostru pravoslavnic".

Isprăvise. Cu mîna moale își turnă din sticlă licoarea tămăduitoare, pe care i-o dăduseră medicii, și o bău în silă — tare amară era.

— Ptiu, ticăloșii, — or fi pus în ea pelin?

Pșenicinîi ridică, mirat, sprîncenele spre hatman.

— Nu mă pricep. Dacă luminăția voastră poruncește, am să aflu într-o clipă.

Hmelniţki clăti din cap. Îl privi pe pisar cu luare aminte. Parcă îl vedea pentru întîia oară. Se gîndi:

„Ce s-a mai îngrășat cu jimbla și cu miedul hătmănesc".

Fără să vrea, își aminti de Svecika. Zise cu glas tare:

— Of, Feodor, Feodor...

Lăsînd capul în jos, Pșenicinîi, spuse:

— Luminăția voastră, pe mine mă cheamă Filip...

— Prostănacule! — spuse fără răutate Hmelniţki. — Nu-i vorba de tine. Dă încoace epistola și piei. Și pune-ți strajă gurii. Ai înțeles?

— La poruncă, prea luminate pane hatman.

Dar cînd Pșenicinîi ajunsese lîngă ușă, îl strigă:

— Pșenicinîi Filip!

Întorcîndu-se pe loc, acesta încremeni în așteptare.

— Ești un cazac cinstit?

Pșenicinîi clipi. Doamne! Ce o fi vrînd să zică? Am greșit cu ceva? Ce-oi fi făcut?

— Te-am întrebat ceva. De ce taci? Vorbește!

Porunca hatmanului suna mînios.

— Cinstită, luminăția voastră, — se grăbi să răspundă cam șovăielnic Pșenicinîi.

— Atunci ia spune. Dacă regele leșilor te-ar chema și ar spune: „Iacă, pane pisar, te fac senator și-ți dau o moșie, ca să te lepezi de credința și de țara ta", ai primi?

— Luminăția voastră...

— Răspunde scurt.

— Nu, — răspunse cu hotărîre Pșenicinîi și se apropie cu un pas, — nu, pane hatman, și nu vorbesc astfel numai în fața luminăției voastre, ci i-aș spune-o la fel și leahului, de la obraz.

— Nu minți?

— Jurui pe cruce! — strigă înflăcărat Pșenicinîi.

— Mulți au juruit pe cruce și au vîndut, Pșenicinîi, — mulți... Ei, voi avea eu prilejul să aflu dacă cinstea ta e temeinică. Du-te, pisare, și poruncește să fie chemat polcovnicul Mujilovski.

...Lui Mujilovski, care-și ștergea cu năframa ochii somnoroși, îi spuse:

— Dă-ți cu apă rece, freacă-te, și-ți va trece somnul de îndată. Crede-mă, mă pricep la asta. Am făcut-o și eu nu odată. Iartă-mă că te-am trezit. Dar e o treabă însemnată. Iacă, ia epistola și cetește.

În vreme ce Mujilovski cetea, el îi urmărea fața în tăcere, dar aceasta, ca totdeauna, era închisă și rece. Îl săgetă un gînd: „Pe el ar trebui să-l întreb ceea ce l-am întrebat pe Pșenicinîi!" Mujilovski puse epistola de o parte și se uită la Hmelnițki.

— N-or să se supere pe mine cei de la Moscova? — întrebă hatmanul, și fără să aștepte răspunsul, urmă: — Ai să duci epistola la Moscova. S-o dai țarului în mînă.

— Ingăduie să spun o vorbă — începu cu grijă Mujilovski.

— Zi.

Hmelnițki se așeză mai bine în jeț.

— Boierii de sfat, dregătorii țarului, nu cred o iotă din ceea ce spun panii leși. Și nici țarul nu-i crede. Dar dobîndirea păcii, o știi tu însuți, hatmane, e o bucurie pentru țara noastră. E mai ușor să te războiești cu șvezii cînd te-ai împăcat cu leșii.

— Nu vorbi ca un popă, — strigă nemulțumit Hmelnițki. — Mare bucurie! Dar unia, iezuiții, miile de țepi din Pokuția, din Rusia Roșie, dar ciuma în sutană neagră, dar

sîngerosul „prin foc şi sabie", dar toate vicleşugurile lor cu hanul, cu sultanul, binecuvîntate de Roma ? Să nu uiţi de asta. Ei se vor înţelege şi cu şvezii.

— Asta o ştiu bine şi cei de la Moscova, — rosti cu hotărîre Mujilovski.

— Dacă aş şti că ajung viu, — spuse deodată Hmelniţki, — m-aş duce eu însumi la Moscova. Nimeni în lume nu ne va putea doborî, dacă Rusia Mare, Mică şi Albă vor sta mereu umăr la umăr ! Nimeni, Siluiane ! Nimeni şi niciodată. Gîndeşte-te — dacă n-ar fi fost Moscovia, am fi dobîndit vreodată asemenea biruinţă ? Dar panii de la Varşovia nu s-au scuturat de cugetul iezuit. Oare Potocki, Wiszniewecki, Koniecpolski, Kalinowski şi alţii ca ei, se vor împăca vreodată cu gîndul că au pierdut pentru totdeauna moşiile lor de pe Nipru şi Bug, de pe Gorîn şi Desna ? Niciodată ! De aceea nu cred în cinstea lor. Şi nu voi crede nicicînd ! Nu se gîndesc la altceva decît cum să ne pună din nou jugul pe grumaz. Dar Moscovia nu va îngădui aşa ceva ! Sînt încredinţat că străduinţile panilor senatori n-or să ducă la nimic.

Hatmanul căzu pe gînduri. Tăcu. Nujilovski şedea nemişcat în jeţ. Îl aştepta să urmeze. Simţea că va spune îndată ceva care nu numai că trebuia ascultat cu băgare de seamă, dar şi ţinut bine minte. Nu trebui să aştepte mult. Privind spre Mujilovski printre gene, Hmelniţki vorbi :

— Boierilor de sfat să le spui : dacă n-aş fi stat de vorbă cu şvezii, dacă nu l-aş fi ţinut în hăţuri pe Rakoczy transilvăneanul, dacă nu l-aş fi încredinţat pe han că noi vom fi totdeauna prietenii lui — Rzecz Pospolita ar fi aruncat toate aceste puteri împreunate împotriva noastră, ne-ar fi trecut toată ţara prin foc şi sabie. Asta n-ar fi fost o bucurie nici pentru noi, nici pentru Moscovia. Iezuiţii stăruie să mă ponegrească la Moscova faţă de boierii de sfat şi de dregători. Iar cineva din Cehrin aţîţă acele pîri şi toarnă oleu peste foc cu o mînă drăcească. Dar zilele sînt numărate. Am să răstorn pămîntul şi am să-i descopăr pe tîlhari, pe iscoade ! — Hmelniţki răsuflă greu, încleştă pumnul şi lovi cu el aprins în genunchi. — Sînt încredinţat că panii leşi nu vor culege roadele acelor pîri viclene. Degeaba pălăvrăgesc că eu aş urzi ceva cu şvezii. Au îngăduit şvezilor să intre în Varşovia şi în Cracovia, şi-au lăsat norodul de izbeliţte, şi-au vîndut ţara. Asta-i

firea panilor şleahtici. Nici un cîine nu-şi părăseşte stăpînul. Dar iezuiţii sînt mai răi decît cîinii. Eu însă, nu i-am lăsat pe şvezi în Ucraina ! Şi nu-i vom lăsa !

Mujilovski îşi plecă fruntea în semn de încuviinţare. Aşteptă o clipă şi apoi spuse :

— Vorbele tale, hatmane, nu sînt numai drepte, dar şi pătrunzătoare. Simt că vor fi primite cu inimă deschisă de boierii de sfat.

— Eu nu trăiesc numai cu ziua de astăzi, — rosti hotărît Hmelniţki, ridicîndu-se — privesc fără teamă viitorul ţării noastre, pe care acum, în urma celor săvîrşite de cugetul norodului nostru la Pereiaslav, îl văd mai fericit. Asta mă bucură nespus. Nu uita, Siluiane ! Noi nu vom mai fi, mulţi nu vor mai fi, dar ţara noastră va trăi în veci. Cinstea noastră va fi cîntărită de viitorime nu după spiţă, ci după faptele folositoare pe care le-am închinat ţării mame. Îţi doresc izbîndă, Mujilovski ! Spune închinăciuni din partea mea ţarului Moscoviei şi boierilor. Du-te.

Strînse călduros mîna lui Mujilovski şi-i dădu drumul.

De-abia îşi luase rămas bun de la Mujilovski, şi cugetul lui zbură îndată spre alte gînduri.

Zbură departe de Cehrin. În mintea lui înviară zilele demult trăite : Stepele Sălbatice, spăimoasele praguri ale Niprului, vuietul rîului Zvonkovaia, mîniosul Nenasîţeţ, marea fără de sfîrşit a bălţilor, tufişurile de prin rîpe, sclipirile jucăuşe ale lacurilor din stepe, şi ostrovul Peskovatîi. Zărea chiar în clipa aceea din iatacul său cum vîntul de la miazăzi vălurează creştetele ruginii ale ierburilor, auzea plescăitul visător al undelor grele în rogoz, scîncetul tînguios al pescăruşului singuratic, vestind furtuna ce se zvîrcoleşte în văzduh. Iar deasupra nemărginirii, fîlfîitul voinicesc al aripilor vulturului, care din naltul mohorît al cerurilor veghează cu ochiul său ager aţintit spre praguri şi bălţi, spre învăluirile neogoite ale nourilor de colb, învolburaţi de vîntoasă, spre pescăruşul cel singuratic, speriat de furtuna ce se va prăpăstui curînd asupra necuprinsurilor. Ce-i păsa vulturului de ea ?

...Şi apoi, stînd în încăperea de sfat, la masă, deasupra hîrtiilor întinse şi ascultînd cu luare aminte, ce anume aduseseră comisii regeşti, panii Benjowski şi Jewlazewski, în faţa ochilor lui stăruia acel vultur vînjos ; şi faptul

că îl vedea aici, sub grinzile dăltuite ale înaltului tavan al încăperii de sfat, îi podidi inima de liniște.

Istovit de boală, dar nu înfrînt de ea, stătea drept, cu coatele pe masă. Lîngă el ședeau Ivan Bohun, Martîn Puşkar, Lavrin Kapusta, și în față Kazimierz Benjowski, Ludwik Jewlaszewski și Henryk Zalizkiewicz.

Benjowski, un șleahtic foarte cuviincios, cu fața rotundă, plimba beţigașul de argint peste cîmpul galben al hărții și, fără să-și ridice privirea de pe ea, spuse:

— Pane hatman, pani nacealnici, măria sa regele Jan-Kazimir m-a împuternicit să vă asigur că toate cele statornicite de noi aici vor fi întărite pentru totdeauna de dînsul. Pentru ca noi să încheiem aici cu domniile voastre tractatul de pace și să statornicim hotarele, mi-a fost încredințată pecetea regească, pe care am adus-o cu mine.

Benjowski scoase pecetea din cutia așezată la dreapta lui și o puse pe masă.

— Cînd vom ajunge la o înțelegere, — și că se va întîmpla atare lucru nu poate fi nici o îndoială — vom iscăli tractatul, vom pune peceţile noastre, iar regele va jura la Varșovia pe Sfînta Scriptură. El făgăduiește să îndeplinească întocmai tot ceea ce vom statornici prin acest tractat. Acuma îngăduie, pane hatman, să dăm cetire scrisorii regelui Jan-Kazimir, trimesă luminăţiei tale, și să ţi-o înmînăm.

— Cetește, pane comis, — răspunse Hmelniţki.

Benjowski se ridică și luă scrisoarea din cutie. Se ridicară cuviincioși și comișii. Fără grabă, sprijinindu-se în mîini, se ridică și Hmelniţki, urmat de nacealnici.

Măreț cetea comisul Benjowski fiecare cuvînt al scrisorii regești.

— „Știu, nobile hatman, că ai o minte mare și nădăjduiesc că astăzi ţi-e alinată setea de răzbunare pentru suferinţele pricinuite de șleahtă norodului rus. Acuma întinde cu mărinimie mîna împăcării și ajută Rzecz Pospolita, care se prăbușește, căci doar ea ţi-a fost ţara mamă..."

— Mamă vitregă, mamă vitregă! — rosti de două ori cu glas adînc Hmelniţki. — Să-mi fie cu iertare că te-am întrerupt, pane comis, dar e mai bine să spui adevărul din capul locului.

Benjowski se îngălbeni. Aruncă o privire piezișă spre Jewlaszewski. Acesta ridică din umeri. Comisul oftă și ceti mai departe:

— „Domnia ta ai stîrnit răul care zguduie Rzecz Pospolita. Acum e cu putinţă s-o sfîrtece şi şvezii şi ungurii! N-am să folosesc uneltiri deşarte şi n-am să chem în ajutor oşti de lefegii — italieni, franţuji sau nemţi, ci mă îndrept spre domnia ta şi spre toată oastea căzăcească, spre tot viteazul norod ucrainean. De la voi a început să bîntuie răzmeriţa în Rzecz Pospolita, de la voi să-i vină mîntuirea!“

Comisul îşi şterse fruntea asudată. Întinse scrisoarea lui Hmelniţki şi se aşeză la loc pe laviţă. Lăsîndu-se în jilţ, Hmelniţki ceti fără grabă scrisoarea regească, o acoperi cu palma lată a mîinii sale drepte şi, atingînd cu stînga buzduganul de hatman din faţa lui, spuse încet:

— Dacă panii şleahtici ar fi vorbit astfel cu noi după Apele Galbene, nu ar fi cunoscut necazuri şi nevoi. Ce să zic, pani comişi, eu nu vreau să mă războiesc cu Rzecz Pospolita. Norodul nostru e paşnic şi se gîndeşte numai la munca sa. Ce nu-i al nostru nu ne trebuie. Şi dacă panii şleahtici şi regele vor nutri acelaşi gînd, de ce n-am trăi în pace? Nu văd pricină de neînţelegere. Numai că înainte de a vorbi de ajutor, trebuie să statornicim hotarele noastre.

— Nu e oare mai bine, prea luminate pane hatman, să amînăm treaba asta pînă ce se va isprăvi războiul cu şvezii? — îşi dădu cu părerea Jewlaszewski.

— Nu, — răspunse Hmelniţki cu tărie. — Domniile voastre ce spuneţi? — îi întrebă el pe nacealnici.

— Acum trebuie să statornicim hotarele, — zise Bohun.

— Acum, — grăi Puşkar.

Kapusta dădu numai din cap în semn de încuviinţare.

— Ei, vedeţi, nu gîndesc doar eu astfel. Cugetaţi, pani comişi. Cuvîntul nostru vă e cunoscut, că doar de o săptămînă întreagă batem apa în piuă, — zise hatmanul zîmbind fugar. — Iată, totul e însemnat pe hartă după cum se cuvine.

Apropie de el harta şi trase cu degetul o linie şerpuitoare, cotită; ochii comişilor şi nacealnicilor urmăreau cu luare aminte mişcarea înceată a degetului său.

— Acesta e ultimul meu cuvînt şi nu pot să dau nici un pas înapoi. Tot acest pămînt este udat de sîngele nostru. Nouă ani a luptat norodul nostru pentru aceste pămînturi şi tîrguri, pentru aceste ogoare şi rîuri. A luptat pentru ce-i al lui. Din moşi strămoşi e al nostru. Nu mai vorbesc

de Rusia Roşie. În ceea ce priveşte ţinutul Polesie, nici acesta nu mă învoiesc să fie al regelui. Aceste pămînturi sînt la hotarele noastre cu statul moscovit. Aici nu poate sta o oştire străină. Dacă primiţi — va fi pace.

O clipă dăinui tăcerea. Apoi Benjowski rosti cu glas surd :

— Primim, pane hatman.

— Polcovnice Bohun, ceteşte, rogu-te, tractatul întocmit de noi.

Tare şi limpede rostea Bohun cuvînt cu cuvînt ponturile privitoare la hotare. Hmelniţki urmărea cu o privire ageră chipurile comişilor leşi. Undeva în inima lui bucuria gîlgîia ca o undă caldă. Şi totuşi a apucat să vadă cu ochii lui ziua asta ! Se gîndea cu bucurie : „Văd cu ochii mei că senatorii trufaşi sînt siliţi să soarbă adevărul sfînt, care pentru ei e mai amar ca veninul. Nu-i nimic ! Sorbiţi, sorbiţi, pani comişi ! Licoarea asta v-am gătit-o cu mîinile mele. Poate că mi-am răpus şi inima cu acest prilej ! „Ceteşte mai tare, Bohune — e ispitit el să-i strige polcovnicului — ca să audă toată Ucraina. Ca să afle toţi pospoliţii de pe amîndouă malurile Niprului. Voi da poruncă să se scrie un universal şi să fie cetit în toate tîrgurile şi satele“ — hotărî Hmelniţki.

Şi cînd Ivan Bohun începu să cetească despre hotare, Hmelniţki, rezemîndu-şi capul de mînă, ascultă cu luare aminte.

— „Comişii regelui Jan-Kazimir, deplin împuterniciţi în temeiul scrisorii iscălită de mîna însăşi a regelui Rzeczei Pospolita, încuviinţează şi statornicesc ca de astăzi înainte hotarele dintre Rzecz Pospolita şi Ucraina să fie după cum urmează : de la gura Nistrului, în susul acestui rîu pînă la hotarele Pokuţiei, de acolo spre miazănoapte pînă la Gorînul de sus, care va alcătui hotarul pînă la vărsarea lui în Pripet ; de acolo hotarul o va lua drept spre Starîi Bîhov (la aceste cuvinte Hmelniţki îşi aduse aminte de Stepan Podobailo, care căzuse la Bîhov)... şi apoi în susul Niprului. De la Starîi Bîhov hotarul va trece peste Nipru de-a lungul rîului Soj, cuprinzînd tîrgul Roslavl, şi de acolo se va lăsa în jos, pînă la Marea Neagră. La miazăzi malul Mării Negre dintre Nipru şi Nistru e pămînt ucrainean. Pe olatele dintre Ucraina şi ţaratul Moscoviei n-au ce căuta joimiri leşi ; de asemenea nici şlealticii nu vor avea moşii acolo“.

Bohun puse în fața comișilor coala lungă de pergament, și se așeză.

Se înserа. Umbre albastre se așterneau afară, dincolo de ferestrele înalte ale sălii de sfat. Odăiașii intrară pășind fără zgomot pe covoare. Așezară candelabrele. Comișii tăceau încă. Dar Hmelnițki știa că nu pot să mai tărăgăneze lucrurile. Nu zadarnic trimisese regele cu atîta spaimă scrisoarea.

— Prealuminate hatman, — începu Benjowski, — dîndu-ne seama de faptul că întreaga soartă a Rzeczei Pospolita este încredințată cugetului și mîinilor noastre, ne punem iscăliturile pe acest tractat istoric.

Benjowski luă pana cu grijă, de parcă ar fi fost un fier înroșit în foc și, muind-o în călimara de bronz, împinsă spre el îndatoritor de pisarul Pșenicinîi, își puse iscălitura. După el iscăliră și comișii Jewlaszewski și Zalizkiewicz.

Pșenicinîi luă pergamentul și-l întinse lui Hmelnițki. Hatmanul cercetă repede cu privirea iscăliturile așternute curat și privi spre grinzile de stejar ale tavanului, părîndu-i-se iară că vede prin el vulturul din înălțimi. Mirați, fără să înțeleagă pricina, comișii priviră și ei în sus, dar Hmelnițki se și aplecase deasupra pergamentului și-și punea iscălitura pe el.

Atunci pisarul Pșenicinîi presură cu evlavie nisip auriu peste iscălituri. Cusu apoi în două locuri pergamentul cu fire de mătase, le vîrî în dohot topit într-un talgeraș de argint, așeză repede sub ele o tăbliță de marmoră, care se afla la îndemînă pe o tipsie, și o puse în fața lui Benjowski. Acesta apăsă pecetea regească pe unul din fire. Kapusta puse a doua pecete. Același lucru se făcu și cu al doilea tractat.

Atunci Lavrin Kapusta se ridică de pe locul său și spuse :

— După ce vor căpăta deplină putere, aceste tractate se vor păstra — unul în cancelaria hatmanului din orașul Cehrin, celălalt în cancelaria regească din Varșovia.

— Îngăduie, hatmane, să nădăjduiesc că pacea și înțelegerea vor fi veșnice între noroadele noastre.

— Să dea dumnezeu, — răspunse Hmelnițki. — Dar dacă înalta sfeahtă are de gînd să robească din nou norodul nostru, îți voi spune, pane sol, o înțeleaptă zicală :

„Să încerce cel ce zice că leul este măgar, să-l ţină în hăţuri".

Benjowski lăsă tăcut capul în jos. Peste o clipă întrebă plin de căinare:

— Am auzit că domnia ta ai fost bolnav, pane hatman.

Hmelniţki închise un ochi, privi spre comis, rîse încet, şi rîsul îi pieri dintr-odată de pe buze, parcă ascunzîndu-i-se sub mustăţi.

— Ce, se bucură şleahta că am să mor curînd? Ei şi, eu mor, dar ei rămîn, — zise Hmelniţki, arătînd cu mîna spre Bohun, Puşkar şi Kapusta. — Toată Ucraina rămîne. Ea nu va muri în veci. Nu vă hrăniţi d-a surda cu nădejdi răuvoitoare acolo, la Varşovia.

— Jesus Maria! — strigă Benjowski, dînd din mîini. — Vai, dar ar putea cineva să se gîndească la aşa ceva? Trăieşte veşnic, pane hatman.

— Şi acum, pani comişi, vă poftesc la mine la masă, — zise Hmelniţki privind posomorît spre şleahtici, şi se ridică.

... Mohorîtă a fost masa aceea pentru comişii regeşti. Dar ce erau să facă? Doar nădăjduiseră la Varşovia că în neguţările de la Vilna vor izbuti să-i înduplece pe boieri să se lepede de Ucraina, sau cel puţin să statornicească numai cu aceştia hotarele Ucrainei. Boierii n-au încuviinţat aşa ceva. Au spus cu tărie: „Hotarele dintre Rusia Mică şi Lehia — treaba asta rostuiţi-o cu hatmanul Hmelniţki". Ei, şi comişii au rostuit treaba cum au putut. Noroc că izbutiseră în neguţările de mai înainte să nu treacă Pinskul în tractat. Şi totuşi, ce folos? În Pinsk stau cazaci în cvartir, acolo în toată starostia e un voit căzăcesc, şi judecători sînt tot cazaci. Ştiau comişii — hotarele n-or să aibă viaţă lungă. Totuşi erau scrise pe pergament, iar Moscovia cînd vede un înscris cu pecete, se va ţine de el în veci.

Oftau înalţii comişi, sorbind din miedul dulce, care numai dulce nu li se părea.

Hmelniţki, îndatoritor, punea comişilor pe tipsii măsline sărate. Turna vin în pocale. Îi cinstea cu mied. Vorbele picurau numai aşa, ca să se spună ceva.

— Nu fiţi mîhniţi, pani comişi, — zise Hmelniţki zîmbind. — Mai bine să fiţi prieteni cu noi, decît cu bizurmanii, cu franţujii sau cu alte lifte. Uitaţi-vă, oare Mos-

covia vă vrea răul ? Cînd şvezii v-au strîmtorat, cine v-a dat ajutor ?

Ameţit bine de mied, Benjowski îşi răsuci vesel mustaţa şi spuse dojenitor :

— Ce ai cu Moscovia, pane hatman ? Doar de la rege ai primit buzduganul după Zborov.

Jewlaszewski îl atinse pe sub masă cu piciorul, dar Benjowski nu se mai putea opri :

— Cazacii trăiau prieteneşte cu noi, luptam împreună împotriva turcilor şi tătarilor. Hatmanii erau în cinste la noi. Numai domnia ta ai născocit una ca asta — ca Ucraina să se despartă de milostivul nostru rege şi să se supună Moscoviei. Ce vă împiedică, pani, să scuturaţi chiar şi oblăduirea moscovită ? Niciodată nu va fi ţarul rege în Polonia. Am trăi iar alături într-o singură Rzecz Pospolita, deopotrivă cu toţii în drepturi.

Benjowski aruncă o privire spre Hmelniţki şi se desmetici într-o clipă. Se căi că scăpase acele vorbe, dar era prea tîrziu. Pumnul lui Hmelniţki, încleştat, tremura pe masă. De sub sprîncenele stufoase privea batjocoritor şi mînios în obrazul învăpăiat al comisului, care încremeni, cu gura căscată.

Kapusta şi Puşkar se uitau speriaţi la hatman.

— Iezuiţi blestemaţi ! — scrîşni Bohun, sărind în picioare. — Unde s-a pomenit aşa ceva ?

— Stai, — îi strigă poruncitor Hmelniţki. — Şezi, Ivane, lasă-mă pe mine să stau de vorbă cu înalţii pani comişi. Iată, aşa sînteţi domniile voastre, pani ! De-abia v-aţi pus iscălitura pe tractat şi l-aţi întărit cu pecetea regească, încă nu s-a uscat cerneala pe el, încă mai răsună juruinţele pe care domniile voastre le-aţi făcut ţarului Moscoviei pentru pace şi frăţie, şi de pe acum îndemnaţi la vînzare ! Tare isteţi mai sînteţi, pani comişi ! — Hmelniţki zbucni într-un rîs cu hohote, clătinîndu-se în jilţ. Tare isteţi ! Vorbe binevoitoare pe buze, iar jungherul în pumn. Aşa se spune despre voi. Duhniţi a iezuiţi la o sută de mile împrejur, pani comişi. Nu-l cunoşti bine pe Hmelniţki, Kazimierz Benjowski. Odată ce el a juruit credinţă Moscoviei, odată ce s-a înfrăţit cu ea pentru vecii vecilor, asta fiind năzuinţa şi vrerea norodului ucrainean, Bogdan Hmelniţki nu-şi va călca juruinţa niciciînd. Asta-i una. Şi, în al doilea rînd, pane comis, cîtă vreme în Rzecz Pospolita vor cîrmui asemenea pani ca domnia ta şi toată

şleahta trufaşă, nu va fi pace între noroadele noastre. Şi însăşi Rzecz Pospolita o veţi duce la pierzanie. Dar cîndva chiar norodul vostru vă va face să ispăşiţi cu vîrf şi îndesat pentru mişelia voastră... Ceasurile sînt tîrzii. Gătiţi-vă să plecaţi la Varşovia, pani comişi. Duceţi acolo tractatul, pînă nu mă răzgîndesc.

Vorbele lui Hmelniţki alungară fumurile beţiei din capetele şleahticilor şi ei se îndreptară spre ieşire într-o tăcere de moarte.

Mergînd de-a-ndaratelea, se plecau pînă la pămînt, cu ochii aţintiţi spre Hmelniţki. Iar după ce se închise uşa în urma lor, Bohun strigă:

— Ce-aş mai fi vrut să-l cuminţesc cu sabia pe vicleanul ăsta de şleahtic. Căci omeneşte nu poţi sta de vorbă cu el!

— Ai dreptate! — încuviinţă Hmelniţki. — Dar pentru sabie mai e încă vreme!...

11

N-a ajuns Iuras un cazac cutezător, viteaz. În neguţările cu solii şi cu comişii străini de asemenea n-a arătat iscusinţă.

Cînd îl luase pe fiul său cu sine în Rusia Roşie, Hmelniţki nădăjduia să-i oţelească inima, să 'sădească în ea bărbăţia şi dîrzenia. Se înşelase. Iuras privea mereu înlături. Parcă nu cu tatăl său pleca la război, ci trebuia să se supună unui străin. Inima lui Hmelniţki era mîhnită. Căpeteniile polcurilor şi marii nacealnici vedeau bine că străduinţele lui nu izbutiseră. În cortul hatmanului, Iuras şedea totdeauna ca un străin. Privirile lui parcă spuneau că urmăreşte cu luare aminte tot ce se petrece în jurul său, dar era vădit că gîndurile tînărului fiu al hatmanului rătăceau aiurea.

Bohun, Puşkar, Tomilenko nu făceau decît să dea din mîini. Nu-ţi venea să crezi că acel tînăr era fiul hatmanului. Polcovnicii vorbeau deseori între ei despre aceasta. Ajungeau la aceeaşi încheiere: „N-o să iasă hatman din Iuras".

Într-o zi, fiind cu chef, Martîn Puşkar spusese:

— Pentru buzduganul de hatman mai trebuie şi cap.

Vorbele acestea ajunseseră la urechea hatmanului. Se posomorîse. În acele vorbe era un adevăr amar. Oare se putea supăra pe Martîn Puşkar din pricina asta? Vorbele i le destăinuise Vîgovski. Hatmanul îşi dădu seama: nu fără bucurie i le spusese.

Ce puteai să faci? Adeseori, dojenindu-se pe sine însuşi, Hmelniţki îşi spunea: n-am avut noroc de un fecior vrednic — asta-i o pedeapsă pentru păcatele vechi. De la o vreme, Hanna nici nu mai vorbea despre Iuras.

Cînd, datorită împrejurărilor, scăpase de călugărul Kekerolis, Iuras îl îndrăgise pe Grigori Lesniţki, polcovnicul din Mirgorod. Cuvîntul lui Lesniţki era pentru el lege. Iuras chiar plecă la Mirgorod, în ospeţie la polcovnic.

Tînărul fiu al hatmanului fu întîmpinat cu mare cinste, ca şi cum ar fi şi ţinut în mînă buzduganul de hatman. Preşuri roşe de urşinic erau aşternute de la poarta tîrgului pînă la vechiul castel al polcovnicului. Vuiau cornurile, sunau trîmbiţele, bubuiau tunurile. Fete cu polcuţe de urşinic şi cu cununi de flori în cosiţe îi întinseră o tipsie de argint cu pîine şi sare. Faţa searbădă a lui Iuras roşi de mulţumire. Ochii lui afundaţi sub fruntea îngustă scînteiară. Pani Lesniţkaia făcu o plecăciune adîncă în faţa tînărului. Polcovnicul ciocni sprinten tocurile, cazacii strigară „slavă" atît de năvalnic, încît îi ţiuiau urechile, i se învîrtea capul. Dar mai mult i se învîrtea capul de vorbele pe care le auzea în fiecare zi în casa polcovnicului.

În vălmăşagul de strigăte ale chefliilor, în clinchetul pocalelor suflate din cleştar scump veneţian, în zornăitul vesel al pintenilor de la cizmele dănţuitorilor sprinteni, care jucau un hopac săltăreţ pe podelele acoperite cu covoare, îi răsunau limpede la ureche vorbele lui Grigori Lesniţki, pe care Iuras Hmelniţki le asculta cu luare aminte, ţinînd capul în jos.

— Părintele domniei tale, pane Hmelniţki, îţi voi spune deschis, are o fire aspră. Pe mulţi dintre nacealnicii de vază i-a supărat. Dar acum el a îmbătrînit, s-a îmbolnăvit şi nu mai e departe ziua cînd va trebui ca domnia ta să iei în mîini buzduganul de hatman. Am să-ţi vorbesc din inimă, ca un slujitor prea plecat şi ca un bun prieten, ceea ce n-aş face cu mama vitregă a domniei tale. Gîndeşte-te. Poate că ea are sprijinul lui Martîn Puşkar sau al lui Bohun. E lucru ştiut că pani Hanna a vrut să-l vadă

hatman pe fratele ei Ivan. Bine că l-a luat moartea. Altfel ar fi fost rău de noi, şi cine ştie dacă domnia ta ţi-ai fi păstrat capul pe umeri...

Lesniţki se uită cercetător la Iuras. Acesta se zăpăci, trăgîndu-şi capul între umerii înguşti, colţuroşi. În ochii lui licăriră scîntei de ură. Atîta i-a trebuit polcovnicului, şi el urmă:

— Ţine-te de noi, de mine şi de Vîgovski. Pe noi te poţi bizui şi la bine şi la rău. Ştim neîndoielnic că tatăl domniei tale nu vrea să-ţi dea buzduganul. Dar aşa ceva e cu totul nefiresc. Cine să fie după el hatman dacă nu fiul său? Şi încă ceva — să ţii minte, pane Hmelniţki, să nu laşi frîu slobod prostimii. Tatăl domniei tale prea îi dă nas. Pe sprijinul ei se bizuie împotriva oamenilor de vază. Dacă n-ar fi prostimea, am trăi în pace cu regele. Oare am dus-o rău în Rzecz Pospolita? Ia gîndeşte cu cîtă cinstire era privit Jeremia Wisznievecki sau Adam Kisel?... Cînd ai să ajungi hatman, să faci astfel ca oamenii de vază să trăiască mai bine.

Capul lui Iuras ameţise cu totul de vorbele lui Grigori Lesniţki. Nu închise ochii toată noaptea. Necurmat îi răsuna la ureche glasul mieros, ispititor al polcovnicului din Mirgorod. Desigur nu Hannei îi va da tatăl său buzduganul. Lui îi era scris să ajungă hatman. Lesniţki îi mai spuse la Mirgorod că ţarul şi boierii ruşi nu doresc ca el să fie ales hatman. „Dacă au să se împotrivească, am să mă supun regelui" — se gîndi Iuras dîndu-şi ifose, dar se sperie el însuşi de acest gînd, părîndu-i-se că tatăl său răsărise pe neaşteptate lîngă el şi îl sfredelea cu privirea sa pătrunzătoare, aspră. Iuras îşi făcu semnul crucii, cu mîna tremurătoare, şi începu să spună cu glas tare „Tatăl Nostru".

Tulburată îi era inima cînd se întorcea din Mirgorod la Cehrin.

Mai tîrziu, la Cehrin, hatmanul îi spuse lui Lesniţki cu dojană:

— De ce îi bagi în cap fiului meu gînduri netrebnice, amăgitoare? Şi aşa capul lui este destul de becisnic. Vezi, polcovnice, să nu plăteşti pentru asta...

Grigori Lesniţki se îngălbeni. Îl săgetă gîndul: cine flecărise? Oare cei de la Mirgorod nu erau cu toţii oamenii săi? Dar iată că şi printre ai săi avea urechi Lavrin Kapusta.

În aceeaşi zi, cinînd la Vîgovski, Lesniţki se plîngea:
— Hatmanul e nespus de bănuitor. Pe toţi ne bănuieşte de gînduri rele. Asta-i nemaipomenit!
— Ia lasă! — îl întrerupse aspru Vîgovski. — Cu mine să nu umbli cu fofîrlica. Pune-ţi strajă gurii. Altfel, pînă ce-o să-şi dea sufletul, Hmelniţki o să aibă vreme să-ţi taie capul.
— Dacă mi-l taie pe al meu, ţi-l taie şi pe al tău! — strigă cu mînie Lesniţki. — Ce tot mă sperii?
— Nu te sperii, dar te înştiinţez. Pămîntul ni se clatină sub picioare. Gîndeşte-te la ce se petrece! Toate încercările mele sînt zadarnice. Iezuiţii nu pot face nimic. Pe şvezi i-a învîrtit pe degete. Boierii moscoviţi nici nu vor să asculte pîrele împotriva lui. Buturlin le-a dat crezare, dar Prozorovski şi Ordîn-Naşciokin nu cred o iotă. Rîd. Mă tem să nu-i povestească totul lui Hmelniţki.
Turnîndu-şi vin în pocal, Lesniţki îl linişti pe Vîgovski:
— Nu te frămînta. Boala îl macină zdravăn pe hatman. Uită-te la el de aproape, — nu mai are mult de trăit.
— Şi-apoi? — zbucni Vîgovski.
— Apoi! — Lesniţki bău vinul, îşi umezi buzele cu limba şi rosti zîmbitor: — Apoi tu vei fi hatman, iar eu mare diac.
— Cu Varşovia o să ne împăcăm, şi atunci s-a isprăvit cu legămîntul de la Pereiaslav! — strigă Vîgovski. — Tăcu o clipă şi apoi spuse încet: — Kapusta ar trebui înlăturat.
— Da, da, — încuviinţă Lesniţki, — a întîrziat prea mult pe această lume.
— Jastrembski este aici... — spuse Vîgovski aproape în şoaptă.
La aceste vorbe liniştea făţărîtă a lui Lesniţki parcă fu spulberată de vînt. Sări în picioare, cît pe ce să răstoarne jeţul.
— Cînd a sosit?
— Ieri.
— Ce spune?
— Cînd Hmelniţki nu va mai fi, va trebui să mai facem cîteva luni jocul cu Moscovia, pentru ca prostimea să nu priceapă, cum şi ce. Şi apoi, Rzecz Pospolita nu poate să rupă dintr-odată tractatul cu ţarul. După aceea

adunăm rada, hotărîm ruperea legămîntului de la Pereiaslav şi ne supunem regelui Rzeczei Pospolita.

— Eh, cu rada nu facem nimic! Cazacii nu strigă pentru rege. N-or să se lepede de Moscovia. Vezi, să nu ne pomenim scurtaţi de cap...

— Dar la radă, pane Lesniţki, o să chemăm oamenii noştri. O să fie numai rada cercului. Sotnici şi esauli găsim noi, iar prostimea n-o lăsăm să se apropie nici pînă unde bate tunul. Asta o s-o facem după ce armia regească va fi trecut hotarul.

— Trebuie să ne înţelegem din vreme cu hanul Krîmului, — aminti Lesniţki.

Vîgovski dădu din cap.

— M-am gîndit la asta. Vizirul Sefer-Kazi ne va trimite urdia la prima înştiinţare. Le vom îngădui să ia pradă cît or să poftească.

— De-ar veni ziua aceea mai repede! — vorbi nerăbdător Lesniţki.

— Crezi că eu n-o doresc?

— Cu Teteria ai vorbit? — întrebă deodată Lesniţki, ros de bănuiala că Vîgovski îi făgăduise lui Teteria cinul de mare diac. — I s-a cam urcat la cap. Nu demult, fiind cu chef, a spus că, după moartea lui Hmel, el ar trebui să fie hatman...

Vîgovski scuipă la picioare dispreţuitor.

— Geaba trage nădejde ciracul lui Bachus, beţivanul!

— Dar Iuras, dar Hanna? — întrebă cu nelinişte în glas Lesniţki.

— De Iuras o să ai tu grijă. Iar Hanna? E o muiere!

— Are minte de bărbat şi voinţă de cazac, să nu uiţi asta, — zise grijuliu Lesniţki.

— Poate că durerea o s-o ucidă şi pe ea înainte de vreme, cînd nu va mai fi hatmanul...

— A-a-a... — parcă pricepu ceva Lesniţki. — Ai cap de hatman, pane Vîgovski! — îl lăudă el aprins pe marele diac. — Totuşi Moscovia mă îngrijorează. De nu ne-ar ghici gîndurile boierii.

Lesniţki se uită neliniştit la Vîgovski, dar acesta ridică nedumerit din umeri:

— Ce te frămînţi aşa? Tatăl meu a şi plecat în întîmpinarea lui Buturlin. O să-i povestească boierului multe lucruri cu tîlc despre Hmelniţki, Bohun, Kapusta, Puşkar, Nosaci, Tomilenko... Arhimandritul Iosif Trizna a trimis încă

o epistolă tainică patriarhului Nikon, arătînd hula pe care hatmanul o aduce sfintei biserici. Totul, pane polcovnic, se strînge într-un ghem.

Vîgovski zbucni în rîs, şi lui Lesniţki i se păru că pistruii de pe faţa marelui diac se măresc, se topesc într-o singură pată roşie.

— Bagă de seamă, — îl povăţui Lesniţki, — să nu stricăm căruţa cu nizovenii şi cu cei de la Sici.

— Nu-i nimic, am eu grijă de ei. O să-i alung de la Niz, ca tătarii să se simtă la largul lor. Am să le trimit un universal în numele hatmanului, poruncind ca ei să plece la Kameneţ. Cum ies, au să-i împresoare ienicerii şi urdia.

— Căpetenia lor, Guleai-Den, e un adevărat Krivonos, — zise Lesniţki.

— Pentru noi este un duşman cu atît mai înverşunat, cu cît se trage din prostime.

— Oh, pane diac, prostimea asta ne va face încă mult sînge rău!

— Nu te mai necăji degeaba. Tătarii au să-i ia de grumaz pe tîlhari, iar leşii au să potolească golănimea cu harapnicul şi cu gîrbaciul. Ai răbdare!

Ochii lui Vîgovski scăpărară de mînie, şi dinţii îi scrîşniră.

— Ţine-ţi polcul gata, — spuse marele diac lui Lesniţki, la despărţire, — şi caută să vii pe la Cehrin. Am să te chem curînd. Ai răbdare!

12

Încă la începutul primăverii anului 1657 oastea nizovenilor primi poruncă de la hatman să-şi aşeze tabăra la Niz, pe ostrovul Peskovatîi, lîngă Sici.

Unii dintre cazacii nizoveni care erau nerăbdători să plece acasă cît mai repede, nutrind nădejdea să-şi găsească pe ai lor şi să poată trăi în linişte o vreme oarecare (dorind de bunăseamă ca aceasta să fie cît mai îndelungată!), pînă cînd trîmbiţele îi vor chema iară la luptă, erau nemulţumiţi de porunca atît de aspră a hatmanului. Dar ce puteau să facă? Doar nu puteau să dea bir cu fugiţii din oastea căzăcească... S-a mai pomenit aşa ceva printre căzăcimea slobodă de la Niz? Dacă s-ar găsi asemenea

besmetic, ar fi sugrumat numaidecît. Orice s-ar spune, dar cuvîntul unui cazac este cuvînt. De vreme ce a făgăduit hatmanului să-şi apere ţara, înseamnă că nu poate nicicum să-şi calce făgăduinţa. Apoi şi atamanul nizovenilor, Ivan Guleai-Den, spusese la sfatul oştenilor săi :

— Pesemne că mîinile şi capetele noastre îi mai sînt trebuincioase hatmanului, dacă a hotărît aşa. Să aşteptăm aici poruncile sale.

Sotniile cazacilor nizoveni se aşezară de-a lungul Niprului, după vechiul obicei al nizovenilor şi începură să-şi facă bordeie pe mal, să-şi dureze lotci şi lunţri. Se găsiră făurari dibaci, făcură rost de fier, meşteriră cîrme bune pentru lunţri şi le cătrăniră. Cînd luna mai o să înverzească toată stepa dimprejur, au să se poată urca în lunţri şi lotci şi, dacă or să aibă poftă, au să dea o raită pînă la porţile oraşului bizurman Trapezond, sau chiar pînă la Stambul, unde au să-i ducă încercaţii cîrmaci.

Pentru orice împrejurare, Guleai-Den porunci să fie arată o bună fîşie de pămînt şi să fie însămînţată cu grîu. Spuse cazacilor :

— Trebuie să avem pîinea noastră. Acesta e un lucru de căpetenie pentru un cazac slobod — să nu mănînce pîine străină, ci pîine dobîndită prin munca sa.

Mulţi murmurau, zicînd că aceasta nu e treabă căzăcească, dar Guleai-Den le vorbi povăţuitor :

— Demult oare aţi lepădat sumanul ? Prea repede v-aţi boierit, fraţilor !

Şi nărăvaşii trebuiră să se supună voinţei atamanului.

Printre cazaci se răspîndiră din nou zvonuri, că se va începe scrierea la oaste. Unii ziceau că numărul celor scrişi la oaste va fi de şaizeci de mii, după cum fusese statornicit prin legămîntul de la Pereiaslav, iar alţii spuneau sus şi tare că în totul vor fi două zeci de mii, cum a fost odinioară la Zborov. Nizovenii se duseră la Guleai-Den să-l întrebe despre treaba asta. Ce era să le răspundă? Spuse doar atît :

— Cîtă vreme ţineţi în mîini sabia şi flinta să vă socotiţi scrişi la oaste.

Un răspuns înţelept! A plăcut cazacilor. În vremea asta, din staniţele depărtate, aflate tocmai în preajma Perekopului, au venit cetele adunate lîngă ostrovul Ciortova Guba. Printre cei sosiţi era şi Stepan Ciuikov. Întîlnirea lui cu Guleai-Den fu frăţească.

tocmai la San, unde-i ţin în frîu pe ostaşii craiului şved, iar o parte din oaste se află încă în Rusia Albă. Moşia e mare, are ce păzi oşteanul. Iar polcul tău de la Uman se află lîngă Vinniţa...

Necipor îl întrerupse pe Guleai-Den :

— Dar polcovnicul Bohun unde e ?

— Bohun e acolo unde-i primejdie : cînd zarea s-a înnegurat la miazăzi, hatmanul l-a trimis într-acolo ; după aceea, cînd leşii au început să se vînzolească dincolo de Zbruci, a plecat şi el spre Zbruci cu polcurile sale. Unde e acum — nu ştiu, — zise Guleai-Den.

Şi el îl întrebă pe Semion Laznev :

— Pleci spre Don ?

— Nu, frate. Niprul îmi este acum tot atît de scump ca şi Donul. Pe acest pămînt a trăit Nadejda mea.

— Nădejdea noastră este slobozenia, — rosti Podoprigora.

Lîngă foc se aşternu tăcerea. Curmînd-o deodată, Homa Morgun cîntă :

Stepă, stepă, libertate —
Şoim cazacu-i cînd vă are.
Stepă, stepă, libertate —
Fără voi cazacul moare.

— Acum toţi pospoliţii doresc o astfel de fericire, — murmură un om într-un suman zdrenţuit.

— Hmel a făgăduit odată că va căzăci toată Ucraina, că ne va face cazaci pe toţi, — glăsui visător Guleai-Den.

— N-or să vrea panii, — rosti tăios Necipor Galaida.

— Leşii ? — întrebă Homa Morgun. — Ce ne pasă nouă de panii leşi ! Doar i-am alungat. Acu le putem vorbi ca hatmanul Hmel : astîmpăraţi-vă leşilor, tăceţi leşilor, dacă nu vreţi să ajungem dincolo de Vistula.

— Nu numai panilor leşi, ci şi panilor noştri nu le este la îndemînă să-i vadă cazaci pe toţi pospoliţii, — începu din nou Galaida.

— Precum văd, îi cunoşti bine pe pani, — şugui Podoprigora.

— Pesemne, ai hălăduit cu ei, — spuse rîzînd Morgun.

— Da, — încuviinţă Necipor Galaida, — firea panilor o cunosc bine, şi pe aceea a panilor noştri şi pe a panilor

leşi... Iar acum am simţit-o pe pielea mea şi pe aceea a bizurmanilor.

— Se vede treaba că fără tine pan Potocki nici nu se aşeza la masă. Îndată ce i se aduceau potîrnichile şi vinul unguresc, el poruncea: slujitori credincioşi, chemaţi repede pe cazacul slobod Galaida Necipor.

Necipor zîmbi şi dădu tăcut din cap. Nu-i rău ca Podoprigora să veselească oamenii. Acesta nu se astîmpăra de loc:

— Slujitorii credincioşi îl chemau pe cazacul Galaida. Intra el în odaie şi se aşeza în faţa lui pan Potocki, care îi turna vin în pocal şi-i punea cu mîna sa pe tipsie un clapon fript, căci ştia că un cazac nu se satură cu o potîrniche. Dar Galaida nu înfuleca din clapon şi nici nu bea vin. Atunci se neliniştea pan Potocki şi poruncea slugilor să aducă o pulpă de berbec friptă, o piftie straşnică şi gogoşi. Dar pan Potocki vedea că nici acum nu-l mulţumise pe cazacul Necipor. Mare bucluc! „Ce să-ţi dăm, pane cazac, ca să-ţi fie pe placul inimii?“ — întreba pan Potocki. „Eh, aş avea poftă să te mănînc fript chiar pe tine, pane Potocki“ — îi răspundea cazacul Galaida.

Un hohot vesel de rîs acoperi glasul gros al lui Podoprigora. Ţinîndu-se de şolduri, rîdea şi el împreună cu ortacii. Numai Necipor Galaida nu rîdea. Şi nu rîse nici cînd Guleai-Den vorbi cazacilor:

— Unii dintre nacealnicii noştri nu sînt mai prejos de Potocki.

Se potoli larma şi hohotele de rîs lîngă foc.

Dintre toţi, Galaida cunoştea mai bine ca oricine firea panilor, atît a alor săi, cît şi a celor străini. Bine cel puţin că s-au descotorosit de şleahta leşească. Şi totuşi dacă nu era hatmanul, Necipor Galaida ar fi zăcut pînă la moarte în robia bizurmană. Doar dîrzenia hatmanului îl scăpase. Galaida îşi aminti vorbele schimbate cu Hmelniţki, după ce se răfuise cu Gromîka. Şi totuşi omul ar trăi slobod pe pămîntul său, dacă n-ar mai fi nici un pan!

După ce se ogoi ramătul glasurilor de lîngă corturi, iar cazacii şi foştii robi se împrăştiară spre sălaşe, Guleai-Den, Galaida, Stepan Ciuikov, Podoprigora şi Laznev rămaseră să cisluiască pînă noaptea tîrziu. Veni şi Homa Morgun. Vorbele lor molcome se îngînau cu foşnetul visător al trestiei. În înălţimi licărea viu Carul mare, cel cu şapte stele, cîrmindu-şi oiştea spre Cehrin. Tovarăşii

de luptă pomeniră şi de Cehrin şi de hatman, şi de sămavolnicia nacealnicilor, şi de rînduielile boiereşti la care-i supuneau pe pospoliţi polcovnicii, esaulii şi sotnicii.

— Gîndeşte-te, frate, — povestea Guleai-Den, — în oaste am oameni necăjiţi, care au fugit din toate colţurile ţării noastre. Am oşteni din ţinutul Volgăi, din Astrahan, din olatele Kursk şi Orel, de la Don şi chiar de pe pămînturile Rzeczei Pospolita! S-au bătut ca leii cu armia leşească! Cîte cetăţi au luat, cîte oşti au nimicit! Răposatul hatman de tabără, Ivan Zolotarenko, ne lăuda mereu. În noi s-a călit o putere mai tare ca oţelul. Dar de ce? Fiindcă împreună cu fraţii ruşi luptăm pentru slobozenie. De aceea iacă ce gîndesc eu, fraţilor: să stăm toţi aici, laolaltă, şi mai departe. Atunci nu numai c-o să-i doborîm pe venetici, dar şi pe panii noştri o să-i scuturăm bine...

— Înţelept grăieşti! — strigă înflăcărat Galaida. — Despre asta am vorbit adeseori cu Semion în robie.

— Inima se bucură, frate, — glăsui tare Guleai-Den, — sufletul cîntă, căci astăzi sîntem în plină putere şi vîrtoşie. A ştiut hatmanul Hmel cum să trezească puterea noastră, — pentru asta amintirea lui va trăi în veci.

— Fără noi, el nu poate nimic, — zise Galaida, aducîndu-şi aminte că asemenea vorbe le rostise odată Guleai-Den.

— Într-adevăr, oare ar fi dobîndit Ucraina o astfel de biruinţă, dacă la Pereiaslav nu ne-am fi adunat laolaltă cu fraţii ruşi? — se întrebă Podoprigora pe sine însuşi şi răspunse însufleţit: — Niciodată! Şi acu iacă, toţi craii şi voievozii îi dau tîrcoale hatmanului nostru. Şi era o vreme cînd îl vînau cu copoii. Atunci cînd s-a aflat la ananghie — spre cine s-a îndreptat Hmel? Spre nizoveni. Nu s-a dus la Sici, fraţilor, a venit la Niz. Asta nu-i lucru de nimic. Căci ce-s nizovenii? Sînt oameni cinstiţi, care trăiesc din munca lor, care nu asupresc şi nu nedreptăţesc pe nimeni. Ei l-au urmat odinioară cei dintîi pe hatman.

— Fiindcă aveau aceeaşi năzuinţă, — zise Guleai-Den, — dezrobirea ţării lor dragi.

— Se tot aude că hatmanul e bolnav, — zise Homa Morgun. — De n-ar cădea peste noi vreo năpastă.

— Dumnezeu să ne păzească! — strigă Podoprigora.

— Dumnezeu n-a hărăzit omului să trăiască veşnic, — grăi îngîndurat Stepan Ciuikov.

— Dar de ce n-o fi așa, — vorbi visător Morgun, — ca oamenii buni să trăiască, iar toți veneticii, toți tîlharii, toți panii mari și mici să piară! Ce mai viață ar fi atunci!

— Dar ce s-ar face atunci cazacii? Cu cine s-ar mai război? — zise Podoprigora, zbucnind în rîs.

— Ferice viață ar fi, măi fraților! — îi tot dădea zor Morgun. — Dacă ai poftă, — slobod ești să pleci în țări străine, dacă nu, poți trăi la Nipru. Prinzi pește, vînezi, nunțești, cînți. Și nimeni nu te obijduiește, nu-și bate joc de tine. Ce viață ar fi!

— Basme, — grăi posomorît Stepan Ciuikov. — Odată, la Tula, un bătrîn meșter de arme mi-a spus o poveste cu un făurar, un om din norod, care îl sfătuia de bine pe țar.

— Ei, și țarul l-a ascultat pe făurar? — întrebă Homa Morgun.

— Păi. Și încă cum! — zise Stepan Ciuikov, abătînd din mînă. — Pe lumea asta făurarii n-or să fie niciodată sfetnicii țarilor. Aceasta, frate, nu mai este o poveste, ci un adevăr. Omul muncitor să-și bage bine în cap lucrul ăsta pentru toată viața, și atunci va ști ce trebuie să facă.

— E adevărul adevărat! — grăi Guleai-Den. — Tu, Stepan Ciuikov, ești un om înțelept.

Ciuikov zîmbi sfiicios și-și lăsă capul zburlit pe piept. Și cu toate că vorbele sale erau podidite de mîhnire, în inima lui Ciuikov nu sălășluia numai mîhnirea, ci și bucuria. Iată că nu pierise în țară străină. Dar ce țară străină era aceasta, cînd mîncau cu toții din același cazan, dormeau sub același cort, luptau umăr la umăr, unul pentru toți și toți pentru unul? Ehei, mare și puternică este Rusia! Și îl năpădi un dor pe Stepan Ciuikov să cutreiere pe malul întins al Volgăi, să-și umfle pieptul și să cînte aprig acel viers voios și chemător despre slobozenia și soarta cătăcească, pe care-l învățase de la nizoveni.

...Rămas singur în bordeiul său, Guleai-Den privea dus pe gînduri bagdadia joasă, pe care parcă vedea acel viitor, la care cugeta necurmat. Durerea sa, care îi sîngerase pe veci inima, nu-l mai tulbura așa de mult. Se bucura atamanul că sub topuzul lui are acum o oaste mare. Se bucura și de faptul că nu trecea zi ca să nu-i vină oameni noi. Și oamenii parcă nu mai erau aceiași de acum cîțiva ani. Priveau fără teamă spre asfințit, unde șleahta leșească își aduna puterile, de unde șvezii priveau amenințători. Despre han și sultan vorbeau cu dispreț, urdia tîlhărească nu-i

spăimînta. Se uita la fiecare — nu era îmbrăcat în mătăsuri ţesute cu fir, nici în jupan bogat, dar stătea cu picioarele înfipte tare în pămînt. Parcă un izvor vrăjit îi turna în mădulare vîrtoşie, îi umplea inima cu încredere în sine. Ştia Guleai-Den cum se numea acest izvor : Rada din Pereiaslav. Iată izvorul puterii şi al slavei, al vîrtoşiei şi încrederii în sine ! Cine era el însuşi ? Pospolitul Guleai-Den din satul Belîie Repki, odinioară robul lui Kalinowski, apoi al lui Zolkiewski, după aceea al lui Adam Kisel, şi în sfîrşit al polcovnicului Mihailo Gromîka ! Iar astăzi el stă în fruntea unei oşti, a cărei putere o preţuieşte însuşi hatmanul. Dar cînd nu va mai fi hatmanul ? Dacă, într-adevăr, boala sa nu se poate lecui... Neliniştea şi aleanul încleştau inima lui Guleai-Den. Greu va fi fără Hmel. Ce-or să se mai sfîşie polcovnicii între ei ! Ce dobîndă o să tragă din asta şleahta leşească vicleană. Dar Moscovia nu va lăsa Ucraina de izbelişte. Aceasta o ştie prea bine Guleai-Den. Ce fericit era că Necipor Galaida şi Semion Laznev hotărîseră să rămînă în tabăra lui. Buni oşteni, şi fraţi pe vecie ! Să stai umăr la umăr cu asemenea oameni — asta era o mare bucurie...

Pe cerul sur, stelele licăritoare începeau să se stingă. Luna argintie se împîclise. Un elan coborî, din hăţişul des, pe malul Niprului, uitîndu-se împrejur cu băgare de seamă. Parcă înoremeni deasupra apei. Apoi începu să bea. Bău îndelung, fără să-şi scoată botul din apă. O săgeată trasă din tabără de un străjer şuieră peste capul lui : se repezi fulgerător spre tufişuri, şi multă vreme după aceea foşniră ierburile învolburate de copitele sale.

Guleai-Den ieşi din bordei, parcă în întîmpinarea soarelui. Acesta şi aurise zarea cerului spre răsărit, şi acum deasupra tufişurilor se vălura ceaţa trandafirie a dimineţii. Un vultur de stepă zbură jos deasupra taberei adormite. Dincolo de copaci nechezau caii. Sună o trîmbiţă. Tabăra se trezea.

„Nu mai aştept învoirea hatmanului — hotărî Guleai-Den — mă duc la Cehrin. Trebuie să ştiu ce se petrece". Mai tîrziu, vorbind cu Galaida şi cu Podoprigora despre hotărîrea sa, aceştia o sprijiniră.

— N-am dobîndit slobozenia aşa de uşor, pentru ca să nu veghem asupra treburilor noastre, — spuse Necipor Galaida.

„Chiar aşa-i" ! — întări în gînd Guleai-Den.

Aruncă o privire împrejur, parcă s-ar fi grăbit să se încredinţeze cui dintre numeroşii săi tovarăşi nizoveni i-a căzut uşor, de la sine, slobozenia în mîini. Iată-i, cazacii nizoveni, arşi de soare, înnegriţi de fumul pulberei, cu crestături proaspete pe trup, cu mîini vînjoase, care nu numai plugul îl mînuiau voinicește, ci şi săbiile, şi flintele. Oare nu trecuse prin nevoi şi sărăcie fiecare dintre ei? Oare nu pe fiecare îl ameninţa o obidă neistovită sub bîtele şi gîrbacele panilor leşi sau în robia bizurmanilor? Deci nu se înşelase bătrînul Hmel, cînd îi chemase pe pospoliţi în căzăcime.

Soarele scălda în căldura sa tabăra întinsă a nizovenilor, făptura înaltă, bine clădită a lui Ivan Guleai-Den; lumina cu razele lui strălucitoare chipul său negricios, aspru, fruntea sa brăzdată de cute adînci. Stătea în mijlocul taberei, înconjurat de ortacii săi, cu mîna dreaptă pe sabia care-i slujise cinstit, începînd de la Beresteczko, şi cu care el şi-a apărat cinstit ţara sa dragă. Strîngîndu-i aprig prăselele în pumn, el hotărî nestrămutat să nu lase sabia din mînă, apărînd pînă la ultima suflare slobozenia ţării sale.

13

...Lavrin Kapusta ceti a doua oară scrisoarea, şi căzu pe gînduri. Ceea ce-i vesteau cele cîteva rînduri, de pe mica foaie galbenă de hîrtie chinezească, era neaşteptat şi ciudat. Cetind scrisoarea, cel dintîi gînd al său fu s-o arunce în sertar şi să se întoarcă la ea mai tîrziu, cînd va avea răgaz. Dar această hotărîre nu ţinu mult, şi mirîndu-se de sine însuşi, iarăşi şi iarăşi se gîndi la înştiinţarea ciudată care-l vestea că, în acea noapte, la ceasurile trei dinspre ziuă, în hanul „Paloşul şi sabia" de pe tractul Subbotovului, lîngă Rîpele Sterpe, îl va aştepta un necunoscut îmbrăcat într-o sutană neagră şi acest necunoscut îi va povesti între patru ochi lucruri de seamă despre abatele Daniil Oliverberg. Mai departe, acelaşi scris, grijuliu şi aşezat, cu totul necunoscut lui Kapusta, îi spunea că, intrînd în han, va găsi pe necunoscut la masa din dreapta tejghelei şi, întrucît el nu-l cunoaşte pe ataman, să se apropie de el şi să-l întrebe dacă nu ştie unde se poate cumpăra o balercă de mied din miere de

floare de tei. La aceasta, necunoscutul va răspunde că știe unde se poate găsi, după care va destăinui lucruri foarte însemnate pentru Lavrin Kapusta și hatmanul Hmelnițki. Răvașul nu era iscălit.

După ce izbutise să pună mîna pe acel abate Daniil, zarea, ascunsă în ceață, se limpezise. Acum Lavrin Kapusta știa încotro duc cărările uneltirilor la Cehrin. Încă o săptămînă-două, și hatmanul, în sfîrșit, va trebui să-și ia rămas bun de la Ivan Vîgovski și de la tot neamul său, care ca niște lipitori s-au înfipt în trupul țării, sugînd sîngele oamenilor și țesînd un păienjeniș blestemat în jurul marii, sfintei lupte.

La drept vorbind, răvașul primit îl înveselise puțin pe atamanul tîrgului Cehrin. Deși nu-l ispiteau întîlnirile tainice, se întreba de ce să nu-l vadă pe acel călugăr? Oricum ar fi fost, Lavrin Kapusta hotărî să se ducă la acea ciudată și tainică întîlnire. În cea dintîi clipă, atamanul tîrgului Cehrin se gîndea să ia cu sine cîțiva cazaci, dar după aceea se răzgîndi. „Ce să fac cu cazacii?" — se întrebă el. Ce primejdie l-ar putea pîndi la hanul „Paloșul și sabia" al cărui stăpîn, Cebreț, era slujitorul credincios al lui Kapusta? Și de ce ar fi trebuit să se păzească? La depărtare de șase zile de drum jur împrejur nu se aflau cete vrăjmașe. În țară era liniște și rînduială. La asta dăduse și el ajutor cu priceperea sa.

— Am să mă duc!

Kapusta se ridică, își luă sabia, vîrî pistolul în brîu, deschise fereastra și privi în grădină. Cazacul de strajă stătea sub mărul care se înălța în fața ferestrei. Kapusta porunci încet:

— Ohrime, repede calul!

— Am înțeles, — se auzi răspunsul.

Cazacul se mistui în întuneric, iar Kapusta mai rămase cîteva clipe lîngă fereastră, răsuflînd cu plăcere în văzduhul îmbălsămat al nopții de iulie.

Răsucindu-și îngîndurat mustața subțire, se uită la ornicul de pe masă. Trecuse de miezul nopții; în două ceasuri va fi la hanul „Paloșul și sabia".

Călcînd măsurat cu pasul său obișnuit, domol, bine cunoscut de straja de lîngă ușă, el ieși în cerdac. Ohrim ținea de dîrlogi, la scară, calul înșeuat, pe care cazacii îl numiseră Fulger pentru iuțeala lui. Lavrin Kapusta luă dîrlogii din mîinile cazacului. Calul necheză vesel și atinse

cu buza umărul atamanului. Kapusta îl bătu pe greabăn şi sări în şa.

Ieşind pe poartă, se uită înapoi. In odăile hatmanului era lumină; pesemne, făceau curăţenie pentru sosirea lui Hmel, şi Lavrin Kapusta se gîndi că va avea cu ce să-l bucure, cînd va sosi de la Subbotov, în dimineaţa următoare...

Calul tropotea uşor cu copitele potcovite. Uliţa îşi căsca bezna înaintea lui, nălucind pîlcuri de umbre negre. In faţă luci lumina de la varta porţilor tîrgului. Doi cazaci răsăriră ca din pămînt în faţa calului său. Unul din ei strigă cu glas aspru, somnoros:

— Cuvîntul de trecere!

— Apele Galbene, — răspunse vesel Kapusta.

Celălalt cazac împunse cu pumnul pe tovarăşul său: cunoscuse, se vede, pe atamanul tîrgului — şi se repezi să deschidă poarta.

Calul ieşi cu Lavrin Kapusta la şleah. Cazacii rămaseră îndelung privind în urma lui, deşi calul şi călăreţul se şi mistuiseră în întuneric.

...Plăcut era să călăreşti noaptea. Deasupra capului, printre nouri se zărea, cînd şi cînd, licărul verzui al stelelor. Stăruia un iz de ploaie. Kapusta îşi mai struni calul focos. Avea vreme destulă, nu trebuia să se grăbească. Simţea o ciudată linişte şi nepăsare. Chiar uitase încotro şi cu ce treabă plecase la drum. Răsufla uşor şi cugetul îi era limpede. Se gîndea la ziua aceea cînd, în sfîrşit, se va pune capăt războiului, de care le era demult lehamite tuturor oamenilor cinstiţi, cînd, în sfîrşit, trufaşa şleahtă leşească va fi pe deplin potolită. Atunci poate că se va duce şi el la gospodăria sa de lîngă Mliev, se va aşeza pe malul iazului cu undiţa şi va prinde caraşi aurii, iar după aceea îi va prăji în smîntînă şi o va asculta pe maică-sa povestindu-i, cum bătrînul Svirid Kapusta s-a dus pe mare la Trapezond şi la Ţarigrad, cum a pierit sub zidurile Azovului, dînd năvală asupra turcilor împreună cu cazacii de la Don.

Gîndurile lui zburară spre alte celea. Cugetul lui nu rămase multă vreme golit de griji. Soarta nu-i dădea voie să prindă caraşi pe asemenea vremi. Trebuia să-şi dea seama că iezuiţii umblau acum cu mai multă fereală, dar această fereală pricinuia mai multe îngrijorări. Acum, după ce le fuseseră retezate aripile la Varşovia, îşi în-

dreptaseră nădejdile spre Stockholm. De acolo venea o nouă ciumă. Nu în zadar stăruise hatmanul atît ca oastea să intre cu orice preţ în Rzecz Pospolita. Să vadă şvezii cît de mare este puterea cazacilor ! Daniil Oliverberg stătea de peste o lună după gratii, în temniţa din Cehrin. Şiretul iezuit îi datorează asta lui Maliuga. Acesta a săvîrşit o faptă mare pentru ţara sa ! Nu degeaba hatmanul îl socoteşte frate. O nerăbdare ciudată îl cuprinse pe Kapusta. Voia să vadă cît mai repede pe omul acela care avea să-i povestească ceva de mare însemnătate despre abatele Daniil. Îl fulgeră un gînd : oare n-o fi cumva vreunul dintre slujitorii lui Gothard Welling ? Poate că se gîndise să se întîlnească astfel cu el spre a se feri de oamenii soliei ?

Pătruns parcă de nerăbdarea stăpînului, calul iuţi pasul. Picături de ploaie îi umeziră faţa. Departe, undeva în zarea cerului, săgetă un fulger, scoţînd din întuneric şleahul şi sihla întunecoasă din dreapta. Şi din nou bezna îşi învălură împrejur umbrele sale.

Lavrin Kapusta începu să cînte încetişor. În întuneric, în negurile nopţii de iulie, zbura viersul vestitului polcovnic Morozenko :

Alei, tu Moroz Morozenko, viteaz cazac-luptător,
Mai plînge şi azi după tine-al Ucrainei noastre popor...

Calul sări deodată spăimîntat într-o parte. O mogîldeaţă neagră ţîşni de sub copitele sale şi se rostogoli horcăind spre marginea şleahului. Kapusta îşi încordă auzul, trase de dîrlogi, silind calul să-şi urmeze drumul, şi se uită în stepă, căznindu-se să pătrundă întunericul.

Nu trecu nici o jumătate de ceas şi atamanul îşi opri calul în faţa unei porţi nu prea înalte, cu un foişor îngust de lemn. Deasupra foişorului, se legăna un felinar care cernea o dîră de lumină gălbuie pe bătătura din faţa scării ce ducea spre o uşă aflată la stînga porţii.

Fără să descalece, Kapusta strigă :

— Cebreţ !

În aceeaşi clipă, ca şi cum strigătul era aşteptat, poarta se deschise puţintel şi într-însa, ţinînd un felinar la înălţimea capului, se ivi hangiul, un om greoi şi stîngaci, îmbrăcat într-un caftan cu poale lungi.

— Sluga luminăţiei voastre ! — rosti Cebreţ, ferindu-şi faţa de privirea cercetătoare a lui Kapusta.

Atamanul tîrgului Cehrin intră în ogradă, descălecă şi aruncă dîrlogii în mîinile lui Cebreţ. Fără a spune vreo vorbă, Lavrin Kapusta o luă pe poteca cunoscută, spre han şi, împingînd cu hotărîre uşa, trecu pragul. Îl izbi în ochi lumina vie a celor două sfeşnice cu cîte cinci lumînări, aşezate pe tejghea, în dreapta căreia Kapusta zări numaidecît pe sub gene făptura cocîrjată a unui călugăr cu scufă ţuguiată pe cap. În han nu mai era altcineva. Cu mîna pe mînerul pistolului, Lavrin Kapusta se apropie de masă, sfredeli cu o privire cercetătoare chipul călugărului, zîmbi şi se aşeză pe laviţă în faţa lui.

Uşa scundă de lîngă tejghea scîrţîi, Cebreţ intră cu tablaua în mîini, se apropie de masă şi puse, fără vorbă, în faţa lui Kapusta o carafă cu mied şi un pocal lunguieţ de argint, din care bea totdeauna atamanul tîrgului Cehrin, cînd se întîmpla să se abată pe la hanul „Paloşul şi sabia".

Cebreţ stătu locului o clipă, aşteptînd să vadă dacă atamanul mai doreşte ceva, dar Kapusta nici nu se uita la el. Atunci se întoarse şi se duse spre tejghea. Fără a zăbovi multă vreme acolo, mormăi ceva pe sub nas şi se mistui pe aceeaşi uşă, pe care se ivise cu tablaua în mîini.

Lavrin Kapusta zîmbi şi nu făcu aşa precum i se scrisese în răvaşul tainic pe care-l primise. El văzu îndreptată asupra sa privirea speriată a călugărului şi, încă zîmbind, întrebă:

— Ce aţi vrut să-mi spuneţi, pane?

În aceeaşi clipă, în spatele său tropăiră nişte paşi repezi şi, înainte de a-şi da seama ce se întîmplă, simţi că i se înfige ceva ascuţit în spate. Kapusta gemu săgetat de arsura neaşteptată. Îşi întoarse capul anevoie şi cel din urmă lucru pe care îl prinse cu privirile ce i se înceţoşau fu chipul lui Cebreţ, schimonosit de spaimă şi de ură.

Cînd călugărul cu scufă îşi încleştă degetele sale ca nişte ghiare în beregata lui Lavrin Kapusta şi începu să-l sugrume, trîntindu-l jos pe podele, el nu mai simţea şi nu mai vedea nimic. Doar sîngele şuiera ieşind de sub jungher şi ţîşnind în sus, într-un şuvoi subţire.

Şi Lavrin Kapusta nu mai auzi cum deasupra sa lărmuiră cîţiva oameni, care dăduseră buzna în han, cum Cebreţ, frămîntîndu-şi mîinile însîngerate, tremurătoare,

spunea mereu acelaşi lucru, unui bărbat înalt, înfăşurat într-o mantie:

— A venit fără strajă, luminăţia voastră, fără strajă... Trebuie să-l îngropăm cît mai repede... Trebuie, cît mai repede... Pane mare diac! Repede... Să nu zăbovim! Doar am isprăvit într-o clipă! Trebuie...

— Că trebuie ştim şi noi, — răspunse omul înfăşurat în mantie şi, întorcîndu-se spre călugăr, întrebă în latineşte: — Ce facem mai departe, pane Jastrembski?

Ridicînd mîna spre bîrnele tavanului jos, călugărul spuse:

— Cum a poruncit sfîntul ordin.

Căscîndu-şi gura de broască, Cebreţ stătea lipit cu spinarea udă de perete. Cu un ochi străin îşi privea el acum crîşma. Naiba s-o ia! Peste un ceas va fi departe de aici. Scrisoarea de ocrotire iscălită de marele diac, pe numele negustătorului Samoilenko, o are în sîn; douăzeci de mii de taleri, primiţi ieri de la iezuiţi, sînt bine cusuţi în chimir. La Nemirov, în mînăstirea dominicanilor, va primi încă pe atît. Orice s-ar spune, iezuiţii plătesc bine! Privi piezîş spre Vîgovski şi se gîndi: „Ehei, cine ştie cît a primit de la ei panul mare diac?" Dîndu-şi mantia într-o parte, Vîgovski făcu semn cu degetul lui Ţîbenko, care stătea lîngă uşă cu pistolul în mînă. Îi şopti ceva la ureche, şi Ţîbenko, dînd slugarnic din cap, chemă după el pe Cebreţ şi ieşi pe uşă.

Vîgovski se lăsă pe marginea laviţei, uitîndu-se îngrijorat la Jastrembski. Părea că trage cu urechea la ceea ce se petrece afară şi, cînd răsună împuşcătura, sări în picioare.

— Sînteţi cam fricos, pane mare diac, — zise înţepător, printre dinţi, Jastrembski.

În uşă se ivi Ţîbenko, cu pistolul fumegînd în mînă.

— Gata, luminăţia voastră, — spuse el cu glas răguşit.

Jastrembski se apropie de Vîgovski, îi puse mîna osoasă pe umăr şi zise:

— Acum, pane Vîgovski, drumul spre buzduganul de hatman vă e deschis.

Se dădu înapoi, făcînd loc lui Vîgovski, şi păşi după el.

În ogradă, la conovăţ, caii sforăiau speriaţi şi loveau pămîntul cu copitele. Calul lui Kapusta necheza jalnic, parcă-şi chema stăpînul. Vîgovski se împiedecă de ceva şi,

trăgînd o înjurătură, fu nevoit să se sprijine de cotul lui Ţîbenko. Îl întrebă :

— Ai luat scrisoarea de ocrotire ?

— Da, luminăţia voastră, — răspunse Ţîbenko, aducînd caii pentru Vîgovski şi Jastrembski.

— Nu uita banii, caută-i ! — aminti Vîgovski, încălecînd.

— Am înţeles, luminăţia voastră.

— Şi fă cu el, — arătă cu capul spre han, — după cum s-a poruncit.

— Am înţeles, luminăţia voastră.

Ţîbenko deschise poarta, călăreţii ieşiră în şleah şi cotiră curînd spre pădure. Apoi el se întoarse în crîşmă, scoase afară leşul lui Lavrin Kapusta şi, uitîndu-se împrejur, îl tîrî pe şleah, punîndu-l de-a curmezişul drumului, care cotea ca un arc spre rîpe.

...Deasupra stepei răsărea soarele. O lumină roşie se cernea în şuviţe unduioase peste lanul de secară ce se legăna lîngă drum. Pădurea lărmuia de ciripitul păsărelelor. Razele soarelui de dimineaţă sclipeau în ferestrele joase ale hanului. Tabla, pe care un zugrav pribeag înfăţişase paloşul şi sabia încrucişate în mîinile un cazac, era scăldată în lumină.

In ograda hanului calul necheza speriat, tot chemîndu-şi zadarnic stăpînul. Şleahul era pustiu. Un uliu se ivi în văzduh, cine ştie de unde, se roti jos, căutîndu-şi hrana şi deodată se lăsă pe o piatră lîngă drum, legănîndu-şi clonţul fioros dintr-o parte în alta. Din pădure ieşi o capră sălbatică de stepă. Dîndu-şi pe spate coarnele albe, încovoiate, adulmecă în văzduh cu nările gălbui, sări tulburată într-o parte şi se mistui în bunget, de parcă nici n-ar fi fost. Uliul zbură în sus, înălţîndu-se din ce în ce.

Un tropot de cai tulbură liniştea dimineţii.

De dincolo de pădurea, care ascundea drumul arcuit ca o sabie, se ivi un pîlc de vreo douăzeci de călăreţi. Inainte, pe un cal alb, sub tuiul, pe care-l ţinea deasupra capului său un oştean cu mîna dată înlături, călărea Hmelniţki. In urma sa, aproape, pe patru rînduri, abia strunindu-şi caii iuţi, venea straja. Inainte de a ajunge la han, unde şleahul, cotind pe loc, cobora la vale, calul hatmanului se ridică în două picioare şi sforăi. Uitîndu-se înaintea sa pe drum, Hmelniţki scoase un strigăt. Pe şleah, drept înaintea copitelor calului, zăcea cu faţa în sus Lavrin Ka-

pusta. Hmelniţki descălecă şi se aplecă deasupra atamanului. Cazacii de strajă săriră din şa. Marele esaul Lucenko îngenunchie cu un picior şi rămase împietrit alături de Hmelniţki, — tremurînd din tot trupul. Cuprinzînd cu amîndouă mîinile capul lui Lavrin Kapusta, Hmelniţki se uită în ochii lui larg deschişi, parcă de sticlă.

— Lavrine! — murmură Hmelniţki. — Lavrine! — rosti el pentru a doua oară. — Cum e cu putinţă, Lavrine?

Dar Lavrin Kapusta tăcea şi, după cum i se păru lui Hmelniţki, o dojană mută îngheţase în ochii lui.

Cazacii dădură buzna în han. Lucenko întinse spre buzele moarte ale lui Kapusta o bărdacă cu rachiu, ca şi cum ar mai fi putut să-l întoarne la viaţă. Hmelniţki dădu la o parte mîna esaulului şi, grijuliu, parcă temîndu-se să nu-i pricinuiască vreo durere, voi să-l ridice. Atunci mîinile hatmanului, care cuprinseseră spatele lui Kapusta, dădură de prăselele jungherului, şi el îl smulse cu putere din rană. Lucenko primi din mîinile hatmanului trupul uscăţiv al atamanului Cehrinului, care acum era nefiresc de greu.

Hmelniţki ţinea în mîini jungherul însîngerat, pe ale cărui prăsele de os alb zări patru slove bătute în aur:

„A. M. D. G."

Parcă patru junghere ascuţite îi străpunseseră deodată inima. Dintre toţi, el ştia cel mai bine ce însemnau aceste patru slove, această chemare drăcească a neamului de iezuiţi al lui Cain! Umezindu-şi cu limba buzele uscate, Hmelniţki şopti:

— *Ad majorem Dei gloriam*!

Iată cine-l ucisese pe Kapusta. L-au răpus din spate, mişeleşte, temîndu-se să-i iasă în faţă. L-au răpus şi l-au tîrît dinadins pe şleah, pesemne, ca să-i amintească în chipul acesta, lui, hatmanului Hmelniţki, că şi pe el îl aşteaptă aceeaşi soartă. Puse jungherul în cobur şi, ridicînd leşul lui Lavrin Kapusta împreună cu cazacii, îl aşeză pe calul său. Calul se împotrivi, tropăi, dar hatmanul lipi capul prietenului credincios de pieptul său, îi şopti ceva la ureche, şi calul, tremurînd din tot trupul, se supuse.

— Lucenko, cercetează hanul, răscoleşte pămîntul... — Nu mai ascultă ce răspunse esaulul. Porni cu paşi grei, în mîna dreaptă ţinîndu-şi cuşma, iar cu stînga ducînd de

dîrlogi calul, pe care răposatul Kapusta se legăna în şa, sprijinit din amîndouă părţile de cazaci.

În urmă păşeau călăreţii descălecaţi.

Mergînd încet, hatmanul trecu cu calul de dîrlogi pe uliţele Cehrinului, pînă la canţelaria hătmănească. Straja de cazaci, care fusese vestită printr-un călăreţ, se şi aliniase. Cînd intrară pe poartă, bubui un tun pe zidurile cetăţuii în cinstea atamanului tîrgului Cehrin. Marii nacealnici aşteptau lîngă cerdac. Se uitau speriaţi la hatman. El nu privi pe nimeni, nu răspunse la plecăciunile adînci, doar atinse cu buzele fruntea galbenă a Hannei şi coborînd cu băgare de seamă pe Kapusta de pe cal îl duse înăuntru împreună cu polcovnicii.

Multă vreme stătu aplecat deasupra laviţei, pe care fusese întins Kapusta. Cineva îi şi acoperise ochii cu doi taleri de aur. Faţa pămîntie, parcă visătoare, a lui Kapusta, era împăcată, liniştită. Ceva asemănător cu un zîmbet vinovat, stînjenit, încremenise pe buzele strînse tare, sub şuviţa subţire, neagră, a mustăţii. Parcă s-ar fi culcat obosit pe laviţă şi acum se ruşina de nacealnici şi de hatman din pricina acestei slăbiciuni de o clipă.

Lucenko se apropie tiptil de Hmelniţki şi spuse încet:

— A venit protopopul Anani cu călugării.

— Pentru ce? — întrebă Hmelniţki, dar apoi, parcă amintindu-şi, dădu din mînă, se afundă în jeţ, şi, cuprinzîndu-şi capul în mîini, rămase încremenit, cu ochii pironiţi în perete.

Aşa stătu el nemişcat pînă ce se înnoptă. În odaie, oamenii trebăluiau, îl aşezau pe atamanul tîrgului Cehrin în sicriul pe care îl puseseră pe masa din mijlocul odăii, acoperită cu praporele oastei. Lumînările pîlpîiau şovăielnic. Mirosea a tămîie. Preoţii glăsuiau pe nas. Hmelniţki şedea neclintit — nu vedea, nu auzea nimic. Cu fiecare clipă simţea, tot mai adînc, ce năpraznă l-a lovit, ce nelegiuire au făptuit iezuiţii.

Ad majorem Dei gloriam! Spre marea slavă a lui dumnezeu! În dosul acestor vorbe făţarnice, ei. vîzuviţii, îşi ascundeau nemernicia, cruzimea, fărădelegile, viclenia şi mişeliile. Călăi şi căpcăuni! Fiare şi ucigaşi! Mîncători de oameni! Vrăjmaşii soarelui şi ai vieţii! Oare sînt pe lume vorbe cu care se poate arăta oamenilor toată mîrşăvia acestor jivine fioroase?

pusta. Hmelniţki descălecă şi se aplecă deasupra atamanului. Cazacii de strajă săriră din şa. Marele esaul Lucenko îngenunchie cu un picior şi rămase împietrit alături de Hmelniţki, — tremurînd din tot trupul. Cuprinzînd cu amîndouă mîinile capul lui Lavrin Kapusta, Hmelniţki se uită în ochii lui larg deschişi, parcă de sticlă.

— Lavrine! — murmură Hmelniţki. — Lavrine! — rosti el pentru a doua oară. — Cum e cu putinţă, Lavrine?

Dar Lavrin Kapusta tăcea şi, după cum i se păru lui Hmelniţki, o dojană mută îngheţase în ochii lui.

Cazacii dădură buzna în han. Lucenko întinse spre buzele moarte ale lui Kapusta o bărdacă cu rachiu, ca şi cum ar mai fi putut să-l întoarne la viaţă. Hmelniţki dădu la o parte mîna esaulului şi, grijuliu, parcă temîndu-se să nu-i pricinuiască vreo durere, voi să-l ridice. Atunci mîinile hatmanului, care cuprinseseră spatele lui Kapusta, dădură de prăselele jungherului, şi el îl smulse cu putere din rană. Lucenko primi din mîinile hatmanului trupul uscăţiv al atamanului Cehrinului, care acum era nefiresc de greu.

Hmelniţki ţinea în mîini jungherul însîngerat, pe ale cărui prăsele de os alb zări patru slove bătute în aur:

„A. M. D. G."

Parcă patru junghere ascuţite îi străpunseseră deodată inima. Dintre toţi, el ştia cel mai bine ce însemnau aceste patru slove, această chemare drăcească a neamului de iezuiţi al lui Cain! Umezindu-şi cu limba buzele uscate, Hmelniţki şopti:

— *Ad majorem Dei gloriam*!

Iată cine-l ucisese pe Kapusta. L-au răpus din spate, mişeleşte, temîndu-se să-i iasă în faţă. L-au răpus şi l-au tîrît dinadins pe şleah, pesemne, ca să-i amintească în chipul acesta, lui, hatmanului Hmelniţki, că şi pe el îl aşteaptă aceeaşi soartă. Puse jungherul în cobur şi, ridicînd leşul lui Lavrin Kapusta împreună cu cazacii, îl aşeză pe calul său. Calul se împotrivi, tropăi, dar hatmanul lipi capul prietenului credincios de pieptul său, îi şopti ceva la ureche, şi calul, tremurînd din tot trupul, se supuse.

— Lucenko, cercetează hanul, răscoleşte pămîntul... — Nu mai ascultă ce răspunse esaulul. Porni cu paşi grei, în mîna dreaptă ţinîndu-şi cuşma, iar cu stînga ducînd de

dîrlogi calul, pe care răposatul Kapusta se legăna în şa, sprijinit din amîndouă părţile de cazaci.

In urmă păşeau călăreţii descălecaţi.

Mergînd încet, hatmanul trecu cu calul de dîrlogi pe uliţele Cehrinului, pînă la canţelaria hătmănească. Straja de cazaci, care fusese vestită printr-un călăreţ, se şi aliniase. Cînd intrară pe poartă, bubui un tun pe zidurile cetăţuii în cinstea atamanului tîrgului Cehrin. Marii nacealnici aşteptau lîngă cerdac. Se uitau speriaţi la hatman. El nu privi pe nimeni, nu răspunse la plecăciunile adînci, doar atinse cu buzele fruntea galbenă a Hannei şi coborînd cu băgare de seamă pe Kapusta de pe cal îl duse înăuntru împreună cu polcovnicii.

Multă vreme stătu aplecat deasupra laviţei, pe care fusese întins Kapusta. Cineva îi şi acoperise ochii cu doi taleri de aur. Faţa pămîntie, parcă visătoare, a lui Kapusta, era împăcată, liniştită. Ceva asemănător cu un zîmbet vinovat, stînjenit, încremenise pe buzele strînse tare, sub şuviţa subţire, neagră, a mustăţii. Parcă s-ar fi culcat obosit pe laviţă şi acum se ruşina de nacealnici şi de hatman din pricina acestei slăbiciuni de o clipă.

Lucenko se apropie tiptil de Hmelniţki şi spuse încet:

— A venit protopopul Anani cu călugării.

— Pentru ce? — întrebă Hmelniţki, dar apoi, parcă amintindu-şi, dădu din mînă, se afundă în jeţ, şi, cuprinzîndu-şi capul în mîini, rămase încremenit, cu ochii pironiţi în perete.

Aşa stătu el nemişcat pînă ce se înnoptă. In odaie, oamenii trebăluiau, îl aşezau pe atamanul tîrgului Cehrin în sicriul pe care îl puseseră pe masa din mijlocul odăii, acoperită cu praporele oastei. Lumînările pîlpîiau şovăielnic. Mirosea a tămîie. Preoţii glăsuiau pe nas. Hmelniţki şedea neclintit — nu vedea, nu auzea nimic. Cu fiecare clipă simţea, tot mai adînc, ce năpraznă l-a lovit, ce nelegiuire au făptuit iezuiţii.

Ad majorem Dei gloriam! Spre marea slavă a lui dumnezeu! In dosul acestor vorbe făţarnice, ei. vîzuviţii, îşi ascundeau nemernicia, cruzimea, fărădelegile, viclenia şi mişeliile. Călăi şi căpcăuni! Fiare şi ucigaşi! Mîncători de oameni! Vrăjmaşii soarelui şi ai vieţii! Oare sînt pe lume vorbe cu care se poate arăta oamenilor toată mîrşăvia acestor jivine fioroase?

Se apropie Hanna. Îl rugă: „Du-te şi te odihneşte puţin!“ El nu-i spuse nimic nici ei. Parcă n-o auzea, parcă nu-i vedea faţa mîhnită. Cuviincioşi stăteau în faţa lui, Mujilovski şi Puşkar, aşteptînd — poate se va uita la ei. Dar el nu-i vedea, sau nu vroi să-i vadă. Puteau ei oare să înţeleagă toată grozăvia acestei pierderi neaşteptate? Puteau oare să-şi dea seama cît de tîlhăreşte l-au lovit stîrpiturile iadului — iezuiţii?

Şi cînd, în sfîrşit, se înnoptă, şi odaia se goli cu încetul, rămînînd numai popii şi cazacii din polcul Cehrin, care stăteau împietriţi la căpătîiul şi la picioarele atamanului tîrgului, cu săbiile scoase, el şedea încă înlemnit în jeţ, sprijinindu-şi greu coatele de braţare, fără a-şi lua ochii sîngeraţi de la chipul liniştit al lui Lavrin Kapusta.

Umăr la umăr păşise cu el Lavrin în toţi anii aceştia, începînd de la Apele Galbene, scară la scară goniseră caii lor pe cîmpurile de luptă, din acelaşi izvor sorbiseră amîndoi şi durerea şi bucuria, acelaşi soare îi încălzise, acelaşi vînt îi înaripase, aceeaşi pîine şi sare mîncaseră, durerea unuia era şi a celuilalt. Cui, dacă nu lui Lavrin putea să-i împărtăşească orice taină, cui, dacă nu lui Lavrin putea să-i încredinţeze ceea ce n-ar fi încredinţat nici chiar Hannei?! Şi iată, acum cînd ţara lui dragă păşise pe un drum luminos, cînd era fericit pentru dezrobirea ei, pentru puterea ei, lui Kapusta îi fusese răpită viaţa... Cine e vinovatul? Cine n-a vegheat? Cine i-a aşezat capcana în cale, a ridicat mîna sa blestemată şi i-a înfipt mişeleşte jungherul în spate! Cine? Cine?

Afară foşneau frunzele. Adiau balsamuri dulcege de iasomie. Se încovoiau, pîlpîiau făcliuţele lumînărilor de ceară, şi umbre ciudate se frîngeau pe pereţii odăii.

Iar el încă stătea de vorbă pe muteşte, neauzit de nimeni, cu Lavrin Kapusta, cerîndu-i un răspuns, o mărturisire uimitoare. Şi faptul că Lavrin tăcea tainic şi întîmpina toate întrebările sale, născute dintr-un chin de neîndurat, cu un zîmbet vinovat, văzut numai de el, îi pîrjolea sufletul, îi sfîşia inima.

Nu, nu va mai vorbi Lavrin. Nu va mai rosti o vorbă nicicînd... Cîte morţi a văzut el în viaţa sa?! Cîţi tovarăşi de luptă au murit în braţele lui?! Doar nu demult a înmormîntat pe Ivan Zolotarenko, un om cu minte luminată şi cu inimă de viteaz. Cu cinste a pierit pe cîmpul de luptă Stepan Podobailo... Dar Krivonos, Morozenko, Ne-

ceai... Oare aceştia i-au fost străini? Nu! Dar fiinţa undeva, deşi abia simţit, un hotar, de nevăzut pentru un ochi străin, între el şi toţi aceşti nacealnici. Numai Lavrin Kapusta fusese totdeauna alături de el. Lavrin îl înţelegea de la jumătatea vorbei, ghicea din ochi ce trebuie făcut, stînd mereu umăr la umăr cu el, fiind mîna sa dreaptă, care atîrna deasupra neamului hain al iezuiţilor, spre spaima lor.

Noaptea pogorî dincolo de zare şi faptul zilei îşi înălţă falnic zaimful său însorit deasupra Cehrinului, presurînd deasupra livezilor şi coperişurilor de şindrilă o bură de aur, şi luminînd chipul galben al lui Lavrin Kapusta cu o rază arămie licăritoare.

Hmelniţki se ridică din jeţ şi, păşind încetişor, fără zgomot, se apropie de raclă, se aplecă deasupra mortului şi-i sărută apăsat buzele reci.

— Dormi în pace, frăţioare, — murmură el covîrşit de durere. — Ucraina nu te va uita.

Cazacul Kirik Usatîi, care veghea la căpătîiul raclei, cu sabia la umăr, zbucni deodată într-un plîns amarnic cu sughiţuri. În viaţa lui, Kirik Usatîi nu plînsese. Cînd l-au luat prins leşii şi l-au ars cu fierul roş, cînd bizurmanii l-au ridicat sfîrtecat de pe cîmpul de luptă, ducîndu-l în robie, cînd i-au crestat tălpile picioarelor şi i-au vîrît sub piele păr de cal tăiat mărunt, mînîndu-l pe Şleahul Negru cu mîinile legate vîrtos la spate — nici atunci n-a vărsat o lacrimă...

Dar acum, privindu-l pe atamanul Kapusta cum zăcea în raclă, auzind vorbele hatmanului, lacrimile îl podidiră de la sine, şuvoi...

Hmelniţki se uită în ochii cazacului şi rosti sfîşietor:

— Da, frate. Cumplită năpraznă! Cumplită năpraznă!

...Cînd Hmelniţki intră în sala mare, în care aşteptau marii nacealnici, Hanna dădu un pas înapoi cînd îi văzu umerii parcă frînţi şi faţa pămîntie, zbuciumată, cernită. „Parcă a îmbătrînit într-o noapte cu zece ani" — se gîndi ea.

Hmelniţki ridică fruntea, se uită prin fereastra largă spre soare şi spuse:

— Să îngenunchiem, pani nacealnici, să cinstim amintirea nepieritoare a viteazului şi neînfricatului luptător al ţării noastre, atamanul tîrgului Cehrin, Lavrin Kapusta.

Şi Hmelniţki, cel dintîi, se lăsă în genunchi, iar după el făcură acelaşi lucru toţi cei de faţă. În clipa aceea, strecurîndu-se pieziş pe uşă, parcă pe furiş, intră în sală Vîgovski şi se lăsă grabnic în genunchi, apăsîndu-şi pe piept mîinile încrucişate, şi ridică spre cer ochii smeriţi, şoptind o rugăciune.

14

Guleai-Den trecu pragul în iatacul hatmanului. În faţa lui, pe un crivat larg, întins pe perine, zăcea Hmelniţki. Mototolea neliniştit cu degetele cearşaful, ochii îi erau închişi, pieptul i se ridica anevoie şi răsuflarea sa hîrîitoare, întretăiată, se auzea pînă la uşă. Prin fereastra deschisă răsuna ciripitul zglobiu al păsărelelor, adia vîntul fierbinte de iulie, revărsînd în odaie miresmele năvalnice ale secarei coapte, ale pelinului amar, al izmei aromate. Pe masă, lîngă crivat, luceau sfeşnicele de argint, carafele de farfor şi de cleştar, se grămădeau suluri de hîrtii. Pe o tăbliţă de lemn se înălţa o călimară de bronz, iar lîngă ea se afla un mănunchi de pene de gîscă şi într-un talgeraş de cositor o grămăjoară de nisip auriu. Alături, lîngă hatman, sclipea buzduganul, al cărui mîner era acoperit cu o năframă roşă.

Vîntul aplecă ramurile iasomiei din dreptul ferestrei, şi o rază de soare licări pe faţa pămîntie, chinuită, a lui Hmelniţki. O durere sfîşietoare încleştă inima lui Guleai-Den. Neputînd să se stăpînească, el şopti:

— Doamne, ce-i asta, Hmel?!...

Fără să deschidă ochii, Hmelniţki răspunse:

— Guleai-Den, te-ai spăimîntat atît, încît ai uitat să dai bineţe hatmanului... Nimic nu mai poţi face cînd vine ceasul morţii. Te pîndeşte cu coasa la căpătîi, loveşte...

O lacrimă izvorî din ochii lui Guleai-Den, lunecă pe obraz, şi el o prinse cu vîrful limbii pe mustaţă.

— Vino mai aproape, — porunci încet hatmanul şi arătă cu mîna spre un scaun scund la picioarele sale, lîngă crivat.

Păşind cu băgare de seamă, Guleai-Den se apropie şi se aşeză încetişor, plecîndu-şi capul în care roia un vălmăşag de gînduri îngrijorătoare.

— Ai vrut să mă vezi ? — întrebă hatmanul, răsuflînd greu.

— Am vrut. N-a fost uşor, — răspunse Guleai-Den, ridicînd capul şi întîlnind privirea fierbinte a lui Hmelniţki.

Trecîndu-şi palma peste frunte şi zîmbind dureros, Hmelniţki lămuri :

— Mă păzesc, se tem ca sănătatea mea să nu sufere din pricina grijilor... Dar tu trebuia să vorbeşti din capul locului cu Hanna.

— Nu m-am gîndit. Cum te simţi, hatmane ?

Hmelniţki zbucni deodată în rîs.

— Pentru asta ai călătorit pînă la mine ?

Guleai-Den tăcea. Rîsul hatmanului îl zăpăcise.

— Se vede că nu prea vă pasă de sănătatea mea, cazaci... De multe ori daţi dovadă de neascultare... Vouă vă bîzîie bărzăunii în capete... Iar eu am necazuri şi supărări...

— Hmel bîzîie în capetele noastre, hatmane... Hmel... — spuse apăsat Guleai-Den. — Iar supărările şi necazurile nu-ţi vin de la noi... Dar nu despre asta e vorba, hatmane...

— Dar despre ce ? — întrebă încordîndu-şi auzul Hmelniţki.

— Ne-a cuprins o mare durere, auzind că te-ai îmbolnăvit... Te-am văzut şi mi s-a frînt inima. Ce au făcut din luminăţia ta !

— Cine ? — întrebă încet Hmelniţki.

— Polcovnicii, nacealnicii, popii ! — răspunse Guleai-Den cu glas tremurător şi, sărind în picioare, întinse mîinile spre Hmelniţki, şi vorbi cu înflăcărare : — Scoală-te, ridică-te, Hmel ! Nu e vremea acu să boleşti, avem nevoie de luminăţia ta, ca de viaţă avem nevoie de luminăţia ta! Scoală-te, hatmane !...

Hmelniţki închise ochii. Greu i se ridica pieptul. Se înăbuşea. Fruntea lui înaltă se înrourase de sudoare. Vîna albastră de la tîmplă tremura ; o bucurie molcomă gîlgîia în inima lui chinuită, zbuciumată, îl hrănea cu o nădejde slabă, în care se temea chiar în gînd să creadă... Se gîndesc la el cazacii, suferă, nădăjduiesc... Il poartă în inimă ca pe un crez. Oare aceasta n-ar fi de ajuns spre a-l face să se ridice, să-i strige vistavoiului să vină cu calul, să sară în şa fără ajutorul scutarului, să dea pinteni armăsarului focos, să gonească întins pe şleahul luciu, să as-

culte freamătul praporelor şi al tuiurilor, foşnetul coliliei în stepa nemărginită ?... Doamne ! Asta-i doar viaţa, trudnică şi ademenitoare, grea şi cu toane. Cine socoteşte anii? Fiecare lună, fiecare zi, fiecare ceas ? Dar ar putea lepăda din viaţă anii de suferinţe şi chinuri, de frămîntări şi griji! Asta-i oare viaţa ? Iată, în dosul pereţilor iatacului, se ţes păienjenişuri de uneltiri şi vînzări. Unii sînt îndureraţi, iar alţii se bucură de pe acum, gîndindu-se cum vor încleşta buzduganul în pumn... Şi din nou va începe urzeala pe care a destrămat-o cu mîinile lui. Tocmai acum, cînd drumul e ales, cînd ţelul se vede limpede, cînd norodul ucrainean stă umăr la umăr cu norodul rus, tocmai acum ar trebui să trăiască, să trăiască.

Deschizînd larg ochii, biruindu-şi junghiul din piept, hatmanul se ridică încet în crivat, ţinîndu-se cu mîna de marginea mesei.

— Nu-i acum vremea să mor, Ivane, — mărturisi el lui Guleai-Den, trebuie să mai trăiesc...

— Trebuie, vai cît trebuie, — întări Guleai-Den, venind mai aproape.

— Stai ! — zise Hmelniţki, umezindu-şi cu limba buzele uscate. — Dă-mi carafa. Iată, un medic talian mi-a dat să beau o licoare, — zice că ea a smuls pe electorul Saxoniei din ghiarele morţii, că a tămăduit pe regele Ludovic al franţujilor, că l-a întinerit pe Ferdinand, împăratul nemţesc... Dar mie nu-mi e de folos... Pesemne că nu-s din aceeaşi plămadă... Eu n-am coborît cu hîrzobul din cer, nu-mi trebuie leacuri regeşti... Of, Ivane...

Guleai-Den turnă din carafa înaltă într-un pahar o licoare galbenă şi o întinse hatmanului. Strîmbîndu-se, Hmelniţki o dădu pe gît cu silă şi îşi şterse buzele cu năframa.

— Amară ca adevărul, — şugui el.

— Să nu fie cumva... — începu sfios Guleai-Den.

— Şi eu m-am gîndit, — i-o luă înainte Hmelniţki. — Să nu fie otravă. Cine ştie ? Deşi chiar Kapusta l-a adus, pe medic... Nu mai e Lavrin, nu mai e... Prea devreme s-a dus, prea devreme...

— Avea mîna grea, nu-i prea cruţa pe pospoliţi...

— In schimb ce minte avea, ce cuget curat, ce cinste — la aceasta să te gîndeşti, Guleai-Den. Celui mort uită-i nedreptăţite, îi va aduce aminte de ele diavolul pe lumea cealaltă... — Pe buzele lui Hmelniţki abia miji un zîmbet.—

Stai... Ce voiam să-ţi spun ? Stai, trebuie să-ţi spun, altfel au să intre şi au să ne împiedice. Şezi colea, — arătă cu degetul lîngă el, şi cînd Guleai-Den se lăsă pe marginea crivatului, ţinîndu-şi răsuflarea, hatmanul îi puse mîna pe umăr şi zise : — Ascultă cu luare aminte vorbele mele. Nu e vremea acum să pornesc în împărăţia întunericului... Spune-le cazacilor de la Niz, tuturor pospoliţilor care s-au strîns acolo la voi, să se lase de vrajbe ! Astăzi nu-i vremea pentru zîzanii între pospoliţi şi nacealnici. Cui îi este aceasta la îndemînă ?

Tăcu o clipă, ca şi cînd i-ar fi fost greu să vorbească, şi răsuflă şuierător. Amintindu-şi parcă de un lucru de seamă, se uită drept în ochii lui Guleai-Den şi întrebă aspru :

— Crezi oare că am uitat vorbele pe care le-ai rostit la Zborov lîngă foc ? Nu ! Am o ţinere de minte bună. Te jeluiai, Guleai-Den, ziceai că după ce-i vom alunga pe panii străini, ne vor pune jugul pe grumaz panii noştri...

— L-au pus, — şopti abia auzit Guleai-Den.

— L-au pus, — încuviinţă Hmelniţki şi adăugă hotărît. — L-au pus şi va rămîne pus. Fără pani nu se poate, Guleai-Den.

— Ba se poate, — spuse tot atît de încet, dar cu şi mai multă hotărîre Guleai-Den. — Se poate, — zise el ceva mai tare pentru a doua oară. — Pe mine m-a trimis aici căzăcimea de la Niz, pospoliţii. Războiul încă nu s-a sfîrşit. Vrăjmaşul încă n-a lepădat gîndul său nelegiuit de a ne robi, de a ne înjuga, iar mulţi dintre nacealnicii luminăţiei tale nu sînt mai breji ca panii leşi. Se poartă aşa fel, încît nu găseşti vorbe potrivite pentru a povesti. Priveşte numai ce face Vîgovski la Oster, Solonina la Belaia Ţerkov, Teteria la Smeloie... De ai vedea cum şi-au dat drumul la curea toţi esaulii proaspăt răsăriţi, ce meşteri sînt la dijmuială... Crapă fierea în pospoliţi. Cazacul Homa Morgun s-a bătut la Şklov cu şleahticii, iar acum păzeşte hotarele la Niz, şi Teteria i-a alungat nevasta din casă... Nu plătise dijma şi morăritul. Feciorul cazacului Danilo Tovstonos a fost bătut cu gîrbaciul de vătafii lui Vîgovski, fiindcă păştea vitele pe luncile din Oster... Cum să rabzi aşa ceva ?

Guleai-Den se uită îngrijorat la hatman. Acesta tăcea cu ochii închişi, dar după toate se vedea că ascultă cu luare aminte. Vedea bine Guleai-Den că pe hatman îl roade un

gînd greu ca o boală nemiloasă. Oare trebuise să vorbească despre toate tîlhăriile acelea? Ca spre a-şi cere iertare zise:

— Cui să-i spun despre toate dacă nu luminăţiei tale? Numai luminăţia ta eşti nădejdea noastră, hatmane.

Şi în clipa aceea, Hmelniţki îşi aminti cum ascultase la turnătoria lui Garmaş — ce mult era de atunci! — aceleaşi vorbe din gura lui Guleai-Den. Oh, ce mult era de atunci! Pe vremea aceea, în mîini avea o putere de fier, în inimă avea vîrtoşie! Doamne! Unde au pierit toate? Vorbele lui Guleai-Den îl frigeau ca arama topită. Fiecare vorbă era adevărul curat. Dar alături se năştea alt gînd: nu cumva pospoliţii cer prea mult? Nu cumva zurbagiii neobrăzaţi trebuiesc potoliţi?

— Nu e vremea, of, nu e vremea! — rosti el cu glas tare.

— Nu e vremea pentru boala luminăţiei tale, hatmane, — răspunse Guleai-Den.

Şi faptul că Guleai-Den tocmai aşa înţelesese vorbele sale, umplu inima bolnavă a lui Hmelniţki cu un val de căldură, de linişte. Îi lumină cugetul un gînd: „Dacă voi muri, Teteria mă va vinde şi pe mine, şi Ucraina, fie leşilor, fie turcilor, numai aurul să-i sune în buzunar; şi Vîgovski ne va vinde, mai cu seamă acesta, dar Guleai-Den nu ne va vinde — acest lucru e neîndoelnic."

— M-a legat soarta de tine cu aceeaşi aţă, — şugui hatmanul.

— Nu-mi pare rău de asta. Nu te supăra, hatmane, dar vreau să-ţi spun totul. Cînd o să mai putem vorbi astfel, cînd o să ne mai vedem?...

— Pesemne că niciodată, — răspunse Hmelniţki.

Şi faptul că hatmanul rostise acele vorbe cu atîta siguranţă, cu atîta hotărîre, îl îndemnă pe Guleai-Den să se împotrivească cu îndîrjire:

— Rău faci, hatmane, că-ţi pierzi tăria, rău faci că-ţi pierzi încrederea în luminăţia ta...

— Stai! Dă-mi voie să-ţi spun...

Hmelniţki se înecă într-o tuse care îi zbucni deodată din piept. Ochii i se roşiră, vinele albastre de la tîmplă i se umflară, şi el umblă cu degetele răschirate prin văzduh, parcă s-ar fi prăvălit undeva într-o genună şi ar fi căutat să se agaţe de ceva.

Uşa se deschise vuitor şi în iatac intră în fugă soţia hatmanului. Se repezi spre masă, turnă apă cu mîini tremurătoare într-o cană de farfor şi o întinse hatmanului. Stăpînindu-şi tusea, Hmelniţki înghiţi puţină apă şi căzu sleit de puteri pe perine, ţinînd strîns mîna soţiei sale.

— Du-te, cazace, — îi spuse Hanna lui Guleai-Den. — Nu vezi ce e cu hatmanul? De i-aţi da pace măcar cît e bolnav... Iar tu, Bogdane, de ce nu te gîndeşti? N-ai voie să vorbeşti. N-ai voie.

— Multe n-am voie, — răspunse răguşit hatmanul, — mai cu seamă să mor n-am voie nicicum...

— Eu mă duc, hatmane, — zise Guleai-Den. —Trebuie să te odihneşti.

— Rămîi, — porunci Hmelniţki. — Tu Hanna, du-te la tine. Nu mai am multă vreme. Trebuie să sfîrşesc ce am de făcut. Ceva de seamă, Hanna. Spune să nu fie lăsat nimeni înăuntru pînă nu isprăvesc.

— Bine, Bogdane. Numai vezi... — îl povăţui Hanna şi adăogă: — A venit, din partea mitropolitului de la Kiev, preacuviosul Makari. Vrea să te vadă.

— Se adună corbii negri, — rosti cu mînie Hmelniţki, — ieri de la Poceaiev, alaltăieri de la monastirea din Mejigorie, iar astăzi de la Pecerskaia... Simt că-i rost de pricopseală, le miroase a hoit!... Spune preacuviosului Makari să întoarcă oiştea... Nu vreau să-l văd.

— Bogdane! — îl rugă Hanna, dar, dîndu-şi seama că nu va putea să-l înduplece, se supuse. — Mă duc, Bogdane, mă duc. — Şi plecă, aruncînd o privire dojenitoare spre boiul încovoiat al lui Guleai-Den.

— Ascultă Guleai-Den, — începu cu tărie Hmelniţki, îndată ce se închise uşa. — Faceţi rău, voi, cazacii şi pospoliţii. Oare acum e vremea pentru dezbinare? Vedeţi doar pînă în vîrful nasului. Dar trebuie să priviţi în viitor. Atît aşteaptă şleahticii şi turcii, şvezii şi tătarii, ca între căpetenii şi pospoliţi să se stîrnească dihonie. Ştiu că vă e greu. Trebuie să scrîşniţi, să încleştaţi pumnii, să răbdaţi...

— Nu mai e cu putinţă, — îl întrerupse Guleai-Den, — s-a mîntuit cu răbdarea...

— In faţa noastră e un vrăjmaş puternic, — urmă Hmelniţki, — un vrăjmaş viclean, căruia îi e la îndemînă dezbinarea noastră. Înţelege, gîndeşte-te, abia ne-am înfiripat pe lume, multe pămînturi ale noastre se află încă sub stăpîniri străine... Rusia Roşie, Bucovina, Pokuţia zac încă în

robie. Obida și căznele sînt acolo neasemuite mai amare. Frații și surorile noastre se chinuiesc de moarte în robia șleahtei și a turcilor... Să-i strîngem pe toți laolaltă într-o singură țară rusească, sub aceeași lege — numai acesta e țelul nostru... Iar tu la Niz strîngi pe toți haidării, le cînți în strună — duium aleargă la voi fugarii din voievodatele ruseți. Boierul Buturlin mi s-a plîns că-i ademeniți acolo pe streliți și pe cazacii de Don, și-i huliți în fel și chip pe boieri.

Hmelnițki vorbea aprins, sfredelind cu ochii chipul negricios, împietrit al lui Guleai-Den, dar simțea că vorbele sale împăciuitoare nu pătrund pînă la inima cazacului.

— Ce vreți? — ridică glasul Hmelnițki. — Pe regele leșesc îl urîți, sultanul vă e vrăjmaș de moarte, împăratul nemților dușmănește tot ce e rusesc, și nici polcovnicii voștri nu vă sînt pe plac... Ce vreți?

— Slobozenie, — rosti cu tărie Guleai-Den. — Slobozenie, — zise el pentru a doua oară. — De-ai auzi ce povestesc fugarii din voievodatele ruseți!...

Înaintea ochilor lui Guleai-Den se ivi chipul aspru, parcă ars de foc, al meșterului Stepan Ciuikov din Tula. Parcă durerea lui năvălise ca un val fierbinte în inima răscolită a cazacului. Dacă Ciuikov ar fi aici, i-ar spune lui Hmel același adevăr amar, i-ar povesti tot așa, fără frică, obida sa. Și parcă rostind cuvintele pe care le-ar fi putut spune prietenul, Guleai-Den glăsui cu hotărîre:

— Și noi, și ei, sîntem pentru o singură Rusie puternică, dar fără pani și boieri...

— Aceasta nu se va întîmpla niciodată! — strigă mînios Hmelnițki. — Voi pune eu capăt acestei răzvrătiri!

— Poruncește cazacilor să mă tragă în țeapă — e în puterea luminației tale, — spuse Guleai-Den. — Dar îți voi aminti ceea ce ne-ai făgăduit: „Pe toți vă voi face cazaci"... Pe toți!

Hmelnițki nu răspunse. Între ei dăinui o tăcere grea, apăsătoare. Afară răsună un glas adînc:

— Veghează!

Răspunsul veni de departe:

— Veghez!

Se chemau străjile.

— Cum cutezi, cum nu te temi să-mi zvîrli asemenea vorbe neobrăzate? — întrebă Hmelnițki.

— Cred în luminăția ta, hatmane, căci mult bine ai săvîrșit pentru noi, — desluși pașnic Guleai-Den : — ai scăpat țara din robia leșească, ai înălțat-o, nu te-ai închinat turcilor, ne-ai înfrățit cu Moscovia. De aceea te cinstim, Hmel, și stăm ca o stîncă, neclintiți și cu tărie, în spatele luminăției tale. Și nu mă tem de luminăția ta, căci ești un om care cunoști bine năzuințele și visul norodului, deși purcezi din pani, și inima luminăției tale trage spre pani... Dar aceasta ți-o iartă norodul pentru dragostea cinstită a luminăției tale față de țara noastră.

— Mi-i greu, — rosti deodată cu durere Hmelnițki. — Of, ce greu ! Inima-mi din piept e ca o pulberărie golită de pulbere...

— Ți-aș da-o pe a mea ! — șopti cu lacrimi în glas Guleai-Den, simțind viu în această clipă că hatmanul nu se va mai ridica din acest blestemat și cumplit pat de suferință. — Și nu numai eu, multe mii de cazaci și de pospoliți ar face la fel.

— Vino mai aproape ! — zise hatmanul, făcîndu-i semn cu degetul. — Șezi aici, — adăugă el, arătînd spre marginea crivatului și-i strînse umărul cu mîna slabă. — Lasă-mă să isprăvesc... Așa sînteți voi — fiecare se socotește mai isteț decît ceilalți. Oare toți anii aceștia n-am ținut cu voi ?

— Și noi am ținut cu luminăția ta, hatmane, am ținut aprig, dar se întîmpla ca luminăția ta să mai uiți uneori de noi...

— Se întîmpla, — încuviință Hmelnițki, — se întîmpla și asta. Dar ascultă : acum toți trebuie să-și apere țara. Căci îndată ce vă veți lepăda de Pereiaslav, vom fi striviți de urdie, de ieniceri, de șleahtă, de șvezi, nemți sau franțuji, toți ne vor arunca juvățul după grumaz, și vom pieri în robie, iar urmașii ne vor blestema, nu ne vor pomeni cu vorbă bună.

— Noi stăm neclintiți întru aceasta, dar nacealnicii... — începu Guleai-Den. — De aceea am și venit aici : umblă zvonuri urîte despre nacealnici. Se vorbește rău despre poftele unora dintre ei.

— Nacealnicii ? — întrebă hatmanul. — Dar ce sînt ei fără voi ? Nu fac nici cît o ceapă degerată fără voi ! Ține minte, Ivane : Pereiaslav... Rada... Asta-i sfînt ! De asta trebuie să ne ținem toată viața. Am juruit pentru vecii ve-

cilor, așa să le spui oamenilor, aceasta este voința mea. Trebuie ca toți să cunoască voința mea.

— Aceasta este și voința noastră, Hmel, — rosti cu tărie Guleai-Den. Asta ne e năzuința, — să stăm pe vecie umăr la umăr cu Moscovia, nedespărțiți — aceeași soartă o au pospolitii și la noi și la ei, aceeași fericire, aceleași suferințe, același drum...

— Un drum bun, luminos, — spuse visător Hmelnițki și, împingînd cu o mișcare ușoară pe Guleai-Den, căzu pe perine și se plînse: — Ar trebui să mai trăiesc vreo zece ani.. Dar, vezi, nu mai merge...

— De ar fi măcar cinci! — răspunse cu mîhnire, dar din inimă, Guleai-Den, îndepărtîndu-se de crivat.

— Ai dreptate, măcar cinci, — încuviință Hmelnițki.

— Cui îi lași buzduganul? — întrebă Guleai-Den.

— O, doamne, doamne! — oftă Hmelnițki. — Toți se gîndesc la buzdugan, parcă au turbat. Papa de la Roma și-a trimis iezuiții la Cehrin ca să-mi arate calea cea dreaptă și să mă asigure că regele Jan-Kazimir îmi va ierta păcatele, dacă-i las lui buzduganul. Regele Sveziei a căutat să mă măgulească prin comisii săi, aruncîndu-mi praf în ochi, iar în cap are un singur gînd — cum să pună jugul pe grumazul norodului nostru. Lordul Cromwell din Englitera mă numește fratele său, iar sultanul Mahomed al IV-lea, aflînd despre boala mea, mi-a trimis chiar din spițeria lui un elixir al vieții veșnice... S-a dat unui cîine să bea din elixirul acela și a pierit. Toți au aceeași grijă: cui las buzduganul?

— Norodul vrea să știe. Ai un fecior, Iuri. Poate lui...

— Eh, frățioare, pentru buzdugan trebuie să ai cap. De-ar trăi Timofei... — îl întrerupse Hmelnițki. — S-a dus Timofei... S-a dus Kapusta.. S-a dus Zolotarenko... Krivonos, Neceai Morozenko...

— Inafară de ei, hatmane, multe mii de pospoliți și de cazaci au pierit pentru slobozenie.

— Iarăși mă zădărăști. Și nu-i voie să mă supăr, așa au poruncit medicii. Iată ce grijă ai tu de viața mea...

— Spun adevărul, hatmane — iar rana, de adevăr se tămăduiește, iar de lingușeală obrintește.

— Obrintește, zici? — Hmelnițki căzu pe gînduri și căută ceva cu o privire neliniștită pe grinzile de stejar ale tavanului. — Sufletul mi-e obrintit, trupul mi-e obrintit, iar mădularele mele sînt ca o iarbă stîlcită... De Iuras ai pomenit. El e ca un fir de iarbă în cîmp... Vîntul îl în-

doaie, cine vrea îl calcă, îl rupe, îl strivește... Parcă nu i-ar curge sîngele meu în vine...

— Doar ți-i fecior.

— Fecior ! Ei și ?

— Nu-i cu putință să fie așa de nevolnic. Luminăția ta ești puternic, Hmel, ai o minte mare, — zise Guleai-Den cu înflăcărare, parcă voind să-l încredințeze. — Și feciorul luminăției tale trebuie să-ți semene, doar nu în zadar îi vorba : mărul nu cade departe de pom...

— Nu-i adevărat ! — îl întrerupse hatmanul cu mînie. — Cîteodată pomul e puternic, rădăcinile-i sînt înfipte adînc în pămînt, stă ca o stîncă în vijelie, are flori mîndre, dar rodul e putred... Așa-i și cu Iuras al meu. Nacealnicii, de bunăseamă, după moartea mea or să-l aleagă hatman pe Iuras. Ei știu că și pospoliții și cazacii își vor zvîrli cușmele în sus. Au nevoie de numele meu ! Și-au pus în gînd să acopere cu numele meu isprăvile lor negre...

Hmelniţki încleștă pumnii.

— Așa ceva nu se va întîmpla. Nu ! Spune oamenilor adevărul, Ivane, ca să-l știe. Ucraina are nevoie de un hatman vajnic, înțelept, care să nu-și cruțe viața pentru norodul său. Asta ai vrut s-o știi, Guleai-Den ? Iată, eu ți-am spus adevărul. Asta s-o spui și oamenilor. Iar acum ascultă cu luare aminte. Uite, colo în colț este un steag smeuriu...

Încredințîndu-se că Guleai-Den vedea steagul, porunci :

— Scoate-l de pe suliță și adu-l încoace.

Și cînd Guleai-Den îi îndeplini dorința, hatmanul luă cu grijă din mîinile lui steagul smeuriu, îl atinse cu evlavie de buze și-l lipi de obraz, trăgînd în piept cu sete mirozna prafului de pușcă, cu care era îmbibat urșinicul vechi, cu marginile înnegrite.

— M-a însoțit în treizeci și patru de lupte, — spuse Hmelniţki, dezlipind steagul de pe obraz. — A fîlfîit peste capetele oștenilor noștri. A văzut totul și s-a înălțat falnic deasupra multor cetăți și tîrguri, pe care le-am cucerit prin luptă... Nici o mînă vrăjmașă nu s-a atins de el. A fost prins de suliță la Apele Galbene și de atunci nu m-a părăsit niciodată. La opt ianuar a fost martorul Radei noastre de la Pereiaslav. Guleai-Den, ți-l dau ție. Ia-l. Și ține-l sus, nu-l necinsti. Ține-l sus.

Hatmanul întinse lui Guleai-Den steagul, și o lacrimă lunecă pe obrazul său brăzdat de cute.

Guleai-Den apucă încet steagul cu amîndouă mîinile şi, lăsîndu-se în genunchi, îl sărută.

— Jurui, hatmane, că nu-ţi vom necinsti steagul. Şi mai degrabă vom cădea morţi în jurul său, îl vom scălda în sîngele nostru, înainte ca vreo mînă vrăjmaşă să se atingă de el.

Hmelniţki tăcea. Guleai-Den se aşează pe scaun, ţinînd strîns steagul în mîinile sale. Se zbuciuma în mintea lui gîndul : fusese oare cîndva ziua aceea de la Zborov, cînd îl văzuse pe hatman călare pe armăsarul său aprig, ziua aceea cînd se năpustise la Batog în crîncena încăierare cu sabia în mînă, ziua aceea de ianuar cînd stătuse la Pereiaslav pe podina roşie ?... Au fost ! Iar acum el zăcea înaintea sa istovit, doborît de blestemata, de cumplita boală. N-ar fi bine să-l ia de aici, din aceste odăi boiereşti, bogat împodobite, din acest Celrin lărmuitor, să-l ducă acolo, la Niz, unde se adunaseră cazacii şi pospoliţii care îl aleseseră pe Guleai-Den atamanul lor ?

Acolo, în viaţă slobodă, în stepă, printre oamenii curaţi în inimi şi în cuget, Hmel s-ar însănătoşi ! Dar inima îi şoptea lui Guleai-Den că hatmanul nu se va mai ridica niciodată pe picioare. De multe ori se întîlnise Guleai-Den cu moartea în viaţa sa. Nu se temea de ea nici în luptă, nici la boală. Văzuse cum îi secerase părinţii, cum răpise viaţa tovarăşilor săi de luptă, dar niciodată încă nu se simţise atît de neputincios în faţa ei ca în aceste clipe. Îi venea să cheme cazacii, tot norodul, de la San pînă în Stepele Sălbatice, ca să stea zid viu în faţa morţii, să-l apere pe Hmel de piaza rea ... Dacă ar folosi la ceva...

— Cum o să fie fără luminăţia ta ? — întrebă buimac Guleai-Den.

— Ţineţi-vă de Moscovia, — rosti cu tărie Hmelniţki, privind senin în ochii lui Guleai-Den. — Ţineţi-vă de Moscovia încleştat... aceasta e voinţa mea, pe care v-o las cu limbă de moarte.

15

Parcă totul rămăsese demult în urmă. Înfăşurat în blană, şedea în jeţ, privind cu ochi obosiţi în grădina scăldată din belşug în razele soarelui de iulie. Pesemne că era cald rău, căci Vifor, calul său, legat după cum

poruncise, lîngă fereastră, la veriga de argint a conovățului, părea istovit de tot. Soarele dogorea, neîndoelnic. Altfel nici nu se putea în luna iulie. Dar lui Hmelniţki îi era frig. Dacă ar mai fi avut putere, ar fi luat încă o blană şi şi-ar fi pus-o pe umeri. Nu vroia să cheme pe nimeni. Acum îi plăcea să fie singur. În iatac mirosea a pelin şi a ismă. Rugase să fie presurate pe covoare. Închizînd ochii, se credea în stepa nemărginită, iar dacă mai foşnea şi vîntul prin crengile mărului din fereastră, atunci era frumos de tot... Eh, doar îşi putea îngădui o astfel de bucurie Zinovi-Bogdan Hmelniţki, hatmanul a toată Ucraina. Aşa şi gîndi despre sine, cu titlusul deplin.

Nimeni nu ştia acum atît de bine ca el că nu mai are mult de trăit. Cînd? Astăzi, mîine? La noapte? Ori chiar acum? Un zîmbet dureros îi dezlipi buzele uscate. Îşi acoperi ochii cu palmele tremurătoare. Din nou vedea înaintea ochilor medeanul tăcut, îndurerat, ticsit de nacealnici, de cazaci şi pospoliţi, zărea sclipirea de adamant a lacrimilor pe genele multor oameni, auzea hohote de plîns stăpînite. Nu fusese obişnuit să adune astfel de rade. Dar unde-i puterea care să poată birui boala? Guleai-Den îl chema la nizoveni. Năstruşnic om! Oare acolo, la Niz, moartea n-are voie să vină? Doar pentru ea fie palatul cneazului, fie izba învelită cu şiţă, fie coliba din stepă, sau şanţurile jilave — tot una-i. Numai hrană să aibă, hămesita...

Demult, de cînd îl doborîse boala, nu avusese un simţămînt de mulţumire atît de adînc pentru cele înfăptuite. Dacă s-ar fi întîmplat să moară mai înainte cu vreo patru ani, vai, cît de mult s-ar fi zbuciumat pentru soarta ţării! Acum ştie că fratele nu-şi va părăsi fratele în restrişte. Deşi se sfădise oleacă cu Buturlin, spusese şi acesta, ştergîndu-şi lacrimile: „Crede neclintit, hatmane: Moscovia nu şi-a călcat şi nu-şi va călca făgăduinţa!"

Da! Hmelniţki credea. Această credinţă îi îngăduia să privească în viitor. Astăzi zărea acest viitor minunat de senin şi de fericit. Făcuse totul ca să fie astfel. Păcatele faţă de ţară le ispăşise pe toate. La scaunul judecăţii de apoi se va înfăţişa cu inima liniştită şi cu sufletul curat. Într-adevăr, n-ar fi rău să se întîlnească acolo cu Krivonos, cu Neceai, cu Morozenko şi Kapusta, cu miile de cazaci şi pospoliţi, care îi încredinţaseră soarta lor şi

tlu-şi cruţaseră viaţa pentru slobozenie şi pentru izbăvirea credinţei. Ar putea să se uite drept în ochii lor. Le îndreptăţise nădejdile, nu-i înşelase, călăuzise ţara pe un drum bun.

Toate acestea revărsau în inima lui Hmelniţki o fericire caldă. Nici nu-i mai era atît de frig. O linişte deplină domnea în jur. Pesemne că toţi ai casei credeau că doarme. Să-l lase liniştit. Şi-a cîştigat dreptul la linişte. Să stea aşa singur, în tihnă, să-şi depene amintirile, să viseze oleacă. Să vadă în viitor. In acea zi se gîndise îndeosebi la el. Işi dădu seama de acest lucru şi nu se miră. Mai mult — se gîndise în linişte, împăcat cu el însuşi. Nici măcar Iuras nu-i mai putea trezi acum mînia şi îngrijorarea. Ce-i cu Iuras? De va greşi cu ceva, pe sine însuşi se va necinsti. Nu va păta amintirea tatălui său! Nu! Toţi ştiu cît s-a străduit să facă din el un cazac de ispravă. Nu izbutise. Hmelniţki ştia bine: Iuras nu va rămîne multă vreme hatman, deşi pe medeanul de sfat se strigase ca lui să i se dea buzduganul. E greu buzduganul acesta pentru nevolnicele, pentru şovăitoarele mîini ale lui Iuras. Vai, tare greu! Alţii, mai abitir decît el, şi nu izbutiseră să-l ţină bine. Dar iată, el îl ţinuse aproape zece ani. Il ţinuse straşnic.

Junghiul ascuţit din inimă şi durerea din pîntec îi şterseră zîmbetul de pe buze. Abia se stăpîni să nu strige. Işi încleştă degetele în piept şi gemu încet. Durerea stăruia. Inchise ochii, dar îndată îi deschise larg. N-o fi ea? Nu se cădea ca el să întîmpine moartea cu ochii închişi! Nu se cădea! Biruindu-şi durerea şi chinurile, privea prin fereastră, dar nu vedea în faţa sa nici merii cu crengile pînă la pămînt, nici pe Vifor, calul său de luptă, nici zarea albastră care ţărmurea bolta senină de deasupra Cehrinului. Incepu să numere în gînd pînă la o sută. Era un mijloc încercat. Cînd ajungea la şaizeci, durerea se alina treptat, iar cînd se apropia de o sută, ea parcă se ascundea undeva adînc într-un ungher al trupului vlăguit şi aştepta acolo clipa potrivită spre a se arunca din nou asupra lui pe neaşteptate, hoţeşte.

Işi şterse sudoarea de pe fruntea rece. Răsuflă uşurat. Intinse mîna spre caraţa cu apă. Dînd pe delături, îşi umplu cana de faianţă şi înghiţi cu sete apa rece, care în clipa aceea i se păru tămăduitoare.

Puse cana pe masă. Parcă recăpătîndu-şi vederea, se uită pe fereastră. Aceiaşi meri, acelaşi mălin cu crengi mari, aceeaşi stănoagă lustruită de vînturi şi înnegrită de soare, iar Vifor scurmă cu copita pămîntul înveşmîntat cu iarbă. Toate acestea le văzuse de atîtea ori şi trebuia să-şi mărturisească cinstit că ar fi vrut să le mai vadă încă mulţi ani... Undeva i se înfiripă nădejdea că boala va da înapoi. Intr-adevăr, tocmai acum ar fi vremea să trăiască. Măcar cinci ani, cum spusese prieteneşte Guleai-Den. Adevărat, şi cinci ani ar fi bine. Sau poate să cadă la învoială cu moartea pentru trei? Această tocmeală cu moartea i se păru lui însuşi năstrunică, fără noimă. O sfătuise bine pe Hanna ca după ce el va închide ochii să se călugărească. Mai bine să fie călugăriţă decît să se teamă veşnic că va cădea în ghiarele uneltitorilor haini. Şi ştia bine că vor fi destui uneltitori. Nacealnicii vor începe să se sfîşie pentru pămînturi şi dregătorii. Işi punea, o mare nădeje în Puşkar, în Mujilovski, în Bohun... Aceştia nu puteau fi cumpăraţi de şleahta leşească, nu! Iar cazacii şi pospoliţii, aceştia nu se vor lepăda de Pereiaslav. Asta-i chiar fără urmă de îndoială.

Scîrţîi uşa. Intră Hanna. Slăbise în aceste săptămîni de suferinţă. Vedea bine lucrul acesta, şi inima lui se îndurera şi mai mult din pricina ei.

— Ce doreşti, căzăciţo? — întrebă el blînd şi strînse slab în mîna sa, mîna ei moale şi gingaşă.

— Cum te mai simţi?

— Bine!

Işi dădea seama că nu-l crede.

— Bine, — o încredinţă, şi adăogă: — Plecăm curînd la Subbotov. Acolo o să mă odihnesc.

Hanna se uită la el înspăimîntată. Parcă biruindu-şi tulburarea, zîmbi cu amărăciune.

— Plecăm, Bogdane. Intr-adevăr, şi mie mi se pare că arăţi mai bine.

— Desigur. Ce e cu polcovnicii?

— Toţi sînt aici. Vor să te vadă. A venit şi boierul Buturlin.

— Eh, mă mai odihnesc puţin, şi apoi îi chem. Porunceşte să se pună masa pentru cină. Să se dea mied de la Subbotov. De-ar scădea zăpuşeala asta. Roagă-i să mai aştepte puţin.

— Bine, Bogdane.

— Ce ai hotărît? — întrebă el pe neașteptate, uitîndu-se de jos în sus în ochii ei întunecați, împăienjeniți de durere.

— M-am hotărît, Bogdane. Voi îndeplini voia ta.

— Dacă-i vorba numai de voia mea, atunci nu trebuie s-o faci.

— Nu, nu-i numai voia ta. Așa va fi mai bine pentru țară. Și mie îmi va fi mai ușor. Un singur lucru îți spun: Iuras nu va ține multă vreme buzduganul.

— Știu. E un adevăr crud, dar e un adevăr.

Îi lăsă mîna și oftă.

— Iartă-mă că te-am mîhnit. Dar cine să-ți spună adevărul dacă nu eu? E datoria mea sfîntă față de biserică.

— Înainte de toate față de mine, — spuse cu glas surd Hmelnițki, și în glasul său clinchetiră parcă niște țurțuri de gheață, ca odinioară cînd îi băga în sperieți pe nacealnici. Era glasul acelui Bogdan pe care Hanna îl auzise pentru întîia oară atunci la Korsun. Și inima ei fu podidită de o durere amară.

— Ai să te faci bine, — spuse cu nădejde Hanna.

Lui îi stătu pe buze să răspundă „nu", dar, pentru a-i cruța durerea, spuse:

— De bunăseamă. Și eu nădăjduiesc. Sărută-mă, — o rugă el.

Hanna se plecă spre el și îl sărută cu căldură. Lacrimile ei îi înrourară obrazul, și el închise ochii, spre a nu-i vedea chipul. Stătu așa o clipă și, deodată, spuse pe neașteptate:

— Poruncește să fie chemați nacealnicii, boierul Buturlin, Iuras, toți... acuma...

— Uitîndu-se neliniștită la Hmelnițki, Hanna ieși din iatac.

...Și iată-i pe toți în fața sa. Arătă cu mîna spre lavițe și jețuri, dar nimeni nu se așeză. Iată-i și pe tovarășii săi de luptă Martîn Pușkar, Siluian Mujilovski, Ivan Bohun, Vasili Tomilenko și Timofei Nosaci. Deși era supărat pe el, se bucura că-l vede și pe el aici — îl iertase. „Va trebui să i-o spun" — se gîndi. Iată-i și pe Feodor Korobka și pe Ivan Iskra. Vîgovski și Lesnițki se țineau — de ce oare? — la o parte. Iată-l și pe boierul Feodor Buturlin. Asta-i bine.

Hmelnițki îl chemă încetișor:

— Rogu-te, vino mai aproape, pane boier. Nu se cade ca

un crainic al ţarului nostru să stea departe în clipa aceasta.

Buturlin se apropie şi se opri lîngă jeţul în care şedea hatmanul.

Intră Lazar Baranovici, care cu vreo lună în urmă fusese ales din voinţa hatmanului mitropolit al Kievului, în locul răposatului Kossov.

Răzleţ, nu departe de Hanna, stătea neclintit Iuras, într-un contăş albastru, în cizmuliţe noi, cu pinteni argintaţi, lucitori.

„Nu cu asta trebuia să-şi înceapă slujba de hatman" — se gîndi cu părere de rău Hmelniţki şi îşi întoarse privirea de la el.

— Pane boier, pani nacealnici, — începu cu glas stins Hmelniţki, — iertaţi-mă că n-am putere să mă ridic şi să mă închin în faţa domniilor voastre, după cum se cuvine. Dacă mă voi însănătoşi, aşa voi face. Iar acum îndrept către domniile voastre marea mea rugă, ca după ce voi muri să mă înmormîntaţi la Subbotov. Acolo, la Subbotov, s-a înfiripat gîndul meu de a ridica tot norodul nostru la luptă pentru slobozenie şi credinţă. Acolo, la Subbotov, s-a aprins flacăra războiului care a dus la dezrobirea Ucrainei noastre şi ne-a împletit pe vecie soarta cu aceea a fraţilor ruşi. Am credinţa că veţi înfăptui dorinţa mea.

Răsuflă, şi nu după multă vreme începu din nou, îndreptîndu-şi privirea spre Iuras.

— Fiul meu! Ai fost ales hatman nu pentru desfătări. Ţine minte aceasta. Nu fi înfumurat de cinul tău. Dă cinstire celor ce sînt mai în vîrstă decît tine. Nu-i împovăra pe pospoliţi, supuşii tăi, mai mult decît pot ei îndura, nu te alătura celor bogaţi şi nu-i obijdui pe săraci. Nutreşte aceeaşi dragoste faţă de toţi... Nu cuteza să calci credinţa faţă de măria sa ţarul. După cum eu, odată ce am juruit credinţă la Pereiaslav, mi-am ţinut juruinţa pînă la moarte, aşa să faci şi tu. Iar dacă vei face dimpotrivă, atunci tot răul ce va fi stîrnit de tine, să-i cruţe pe toţi oamenii noştri şi să cadă pe capul tău.

Lăsîndu-şi fruntea în jos, Iuras zbucni în plîns. Ochii lui umblau pe furiş în căutarea lui Lesniţki, dar acesta se ascunsese după spatele lat al lui Puşkar. Hmelniţki îşi frecă tîmplele, răsuflă şi vorbi mai tare:

— Pani nacealnici, vă încredinţez pe fiul meu, — sprijiniţi-l cu sfaturile voastre. Voi înşivă trăiţi în înţelegere

şi înfrăţire. Luaţi aminte ! Ceea ce am făptuit la Pereiaslav este soarta ţării noastre. Cine gîndeşte altfel, acela doreşte asuprirea şi batjocura norodului nostru. Şi norodul nu-i va ierta atare silnicie.

— Ai încredere în noi, Bogdane, — grăi hotărît Martîn Puşkar. — Sîntem vulturi ieşiţi din cuibul tău, nu ulii.

— Ai să te însănătoşeşti, — rosti cu căldură Bohun, făcînd un pas spre Hmelniţki. — Ai vorbit pripit.

— Nu ştiu, nu ştiu, polcovnici, — glăsui Hmelniţki. — De un singur lucru mă bucur nespus, fraţilor : dacă mi-a fost hărăzit să părăsesc lumea aceasta, atunci nu las orfan norodul nostru. Am avut o mumă vitregă, Varşovia, iar astăzi am găsit pe maica noastră cea bună, Moscova. Ea e maica noastră pentru vecii vecilor. Ea nu va îngădui ca norodul nostru să fie batjocorit şi prigonit. Nu va îngădui, — spuse cu tărie Hmelniţki.

— Nu va îngădui prea luminate hatman, crede nestrămutat în Moscovia, — rosti cu hotărîre Buturlin. — Pentru asta m-a trimis ţarul şi toţi sfetnicii săi, — ca să-ţi vorbesc domniei tale, nacealnicilor şi întregului norod despre aceasta.

Hmelniţki plecă fruntea cu recunoştinţă.

— Iar acum, te rog, boierule, vă rog, pani nacealnici, să-mi faceţi cinstea să vă ospătaţi în casa mea. Poate că am să viu şi eu la masă.

Hmelniţki răsufla greu şi abia se stăpînea să nu ţipe, căci din desişurile întunecoase se iviseră iarăşi acele ghiare crîncene şi i se înfipseseră sălbatic în tot trupul.

Rămas singur în iatac, gemu încet şi începu să numere tare, aşteptînd şi de data aceasta să-i treacă durerea.

Prin sală străbătea pînă în iatac zăngănitul tipsiilor, clinchetul pocalelor, tropotul grăbit al slujitorilor. Apăsîndu-şi mîna pe inimă, ajunse cu numărătoarea pînă la o sută.

— O sută unu, o sută doi, o sută trei — o sută zece, o sută douăzeci...

Pierdu şirul. Fereastra parcă se aplecase. Merii se răsturnaseră cu crengile la pămînt. Vifor se smulgea de lîngă conovăţ.

Mălinul întindea spre el, pe fereastră, crengile sale ca nişte aripi, venindu-i în ajutor. Nu mai număra.

Încleştarea nu-l slăbea. Şuviţe sîngerii îi jucau prin faţa ochilor. Înfruntînd durerea, sări în picioare şi se repezi spre fereastră ca să răsufle adînc în văzduhul înmiresmat,

nîntuitor. Iată, va răsufla şi îndată îi va fi mai uşor. Dar el nu ajunse acolo, deşi de la jeţ pînă la fereastră erau numai şase paşi. Pămîntul îi fugi de sub picioare, şi Hmelniţki se prăvăli cu faţa în sus, pironindu-şi în grinzile negre ale tavanului ochii săi larg deschişi, care de pe acum nu mai vedeau nimic.

Jalnic şi chemător necheză afară Vifor. Dar Bogdan Hmelniţki nu mai auzea glasul calului său credincios.

...Martîn Ternovîi zări, încă de departe, pe şleahul înecat în colb un călăreţ care-i făcea semn, fluturîndu-şi cuşma deasupra capului, şi inima i se strînse. Înţelegea bine ce semn era acesta. Mai aşteptă cîteva clipe, tot nădăjduind, dar cînd călăreţul strigă lîngă poarta cetăţuii: „Trage!", Martîn ştia acum neîndoelnic că marea năpraznă se întîmplase.

I se tăie răsuflarea, inima îi zvîcni, înaintea ochilor săi se învîrtiră şi poarta, şi cazacul călare, şi valul înalt al cetăţuii. Martîn smulse fitilul din mîinile unui tunar şi îl apropie de tun.

O singură bubuitură zgudui liniştea încordată a zilei de iulie, vestind Cehrinul şi toată Ucraina că hatmanul Zinovi-Bogdan Hmelniţki nu mai este.

16

Nu trecuse nici un an de cînd căzăcimea de la Niz şi din Sici, tocmită în rînduri de luptă, îşi luase rămas bun de la hatmanul Hmelniţki; nu amuţiseră încă plînsetele după el în colibe şi în bordeie, de-a lungul bălţilor întinse ale temutului Niz; multe maici îşi mai ştergeau încă de pe gene, cu mîinile trudite, lacrimile jalei; încă se mai rostogolea deasupra satelor şi tîrgurilor, din turlele bisericilor şi ale soboarelor, dangătul prelung de îngropăciune. Cobzarii şi banduriştii încă proslăveau biruinţele dobîndite nu demult, împotriva leşilor şi bizurmanilor, de căzăcime şi de gloatele pospoliţilor sub buzduganul lui Hmel; cazaci scrişi la oaste, care vegheau la hotarele de la asfinţit, îl plîngeau încă pe hatman, dar nouri negri prevesteau de pe acum noua şi îngrozitoarea furtună care mocnea la miazăzi şi apus.

Rzecz Pospolita, biruită de puterile împreunate ale oastei moscovite şi căzăceşti, fusese nevoită să nu mai stăruie în cererile sale neîndreptăţite de stăpînire a între-

gii Ucraine. Şvezii, după ce bătuseră pasul pe loc fără spor, spăimîntaţi de dîrzenia streliţilor ruşi, începură să se tragă înapoi de pe pămînturile leşeşti, păzindu-se să nu fie loviţi dinspre Poloţk de boierul Ordîn-Naşciokin. Impăratul Ferdinand şi sultanul Mahomed îşi tăinuiau ţelurile. Hanul Mahomed Ghirei făcea pe nepăsătorul.

Papa Leon al VII-lea adună la Vatican pe nuncii, legaţii şi cardinalii săi. Dar în încăperile papei nu era vorba de treburile dumnezeeşti.

Pacea care bucura inimile pospoliţilor din Lehia, sleită de pe urma războaielor şi a samavolniciei hatmanilor, prinţilor şi căpeteniilor leşeşti, era pentru panii şleahtici mai rea decît ciuma.

Polcurile streliţilor porniseră spre hotarele de miazăzi. In tîrgurile şi în satele Ucrainei era linişte. Chervane neguţătoreşti veneau fără încetare din multe tîrguri ale ţaratului Moscoviei, aducînd făină şi grîne, sare şi salpetru, blănuri şi percal, fierărie şi farfor, tunuri şi flinte pentru înzestrarea oastei căzăceşti. Pe şleahurile bătute dinspre Pereiaslav, Cehrin, Uman, Belaia Ţerkov, Kiev, Poltava, Korsun, Vinniţa se ţeseau tot felul de oameni, era un du-te vino necurmat de telegi şi rădvane, harabale, droşti şi tropot de copite...

Aici, pe marginea şleahului învolburat de colb, stînd sub o cruce de piatră aplecată într-o parte, îmbrăcat într-o svitcă din postav de casă, un cobzar cu capul gol, sur, băsmuia norodului călător în sonurile tînguioase ale strunelor vechii sale cobze, despre marile isprăvi vultureşti ale hatmanului Hmel, despre vîltoarea aprinsă de el, care mistuise pînă în temelii, pe vecie, puterea şleahtei leşeşti, despre slăvita Radă de la Pereiaslav, care rostise vrerea tuturor celor ce nu înţelegeau să mai trăiască în robia leşească şi bizurmană. Şi vorbele cobzarului nu zburau în vînt, nu se topeau în pămînt, ci pătrundeau în inimi şi curînd, undeva, într-un sat, pe prispa unei case, punîndu-şi mîinile pe creştetele bălaie ale unor băieţaşi, călătorul le cînta şi el. Iar cazacul, care privea dus pe gînduri stepa împestriţată de colilie, veghind ca vrăjmaşul să nu năvălească pe neaşteptate, se întorcea cu spatele în vînt şi începea să cînte cu glas plin viersul cobzarului. Iar Martîn Puşkar, polcovnicul din Poltava, rupînd din măr rodul copt, îl ţinea înaintea sa în palmă şi îngîna cu alean :

Nu norii negri au acoperit lumina de soare,
În lunca întunecoasă n-au bătut vînturi vuitoare,
Ci pe Hmelniţki cazacii în groapă l-au pus —
L-au plîns pe părintele lor ce s-a dus...

Astfel intră în pămîntul bun sămînţa sănătoasă, ca să dea rod bogat, să lege spic greu, înveşmîntînd în aur lanul fără de sfîrşit, făcînd ca scînteierile coaselor şi ale secerilor să covîrşească razele soarelui şi învolburînd deasupra creştetelor secerătorilor de la Nipru şi Bug, Desna şi Nistru, Gorîn şi Tiasmin, vestita cîntare înaripată, născută în războaie, în lupte:

Hei, călinul cu roşia lui haină hei, hei, l-om întineri,
Şi-apoi din nou frumoasa Ucrainâ hei, hei, o vom veseli...

Dar vrăjmaşii scrîşneau. Vîgovski hotărî că vremea demult aşteptată sosise. După ce-şi alinară rănile, joimirii se încătărămară în platoşe şi-şi puseră coifurile cumpărate cu bani împrumutaţi de la împărat şi de la papă, şi începură să se apropie pe furiş de hotarele Ucrainei. Tînărul hatman fu trimis la colegiul Moghileanski, sub supravegherea aspră a lui Grigori Lesniţki. Pecetea, buzduganul şi toate semnele puterii de hatman se aflau în mîinile lui Vîgovski, care urzise tot felul de vicleşuguri pentru ca el să rămînă hatman locţiitor în lipsa lui Iuras Hmelniţki. Era încă locţiitor numai pentru golănime, cum îi numea el cu dispreţ pe pospoliţi, şi pentru acei nacealnici, care se ţineau de Pereiaslav ca albina de soare...

Spre Moscova porneau nenumărate epistole, asigurînd că se va sluji cu credinţă ţarului şi Moscoviei, se trimiteau pîre împotriva polcovnicilor, care, după cum ştia bine Vîgovski, n-ar fi vroit niciodată să intre în cîrdăşie cu vînzătorii, se scria despre veştile neîndoelnice, vrednice de încredere, că şleahta se găteşte să pornească anul viitor cu război împotriva Krîmului. Toate acestea se făceau pentru ca în Moscovia să nu-i treacă nimănui prin gînd încotro va porni cu adevărat şleahta în scurtă vreme. Intre timp, esaulul Solonina plecă în Krîm, ducînd hanului Mahomed Ghirei o scrisoare a lui Vîgovski, prin care acesta îşi arăta dorinţa de a încheia un legămînt de pace veşnică cu hanatul şi chema urdia să vină în Ucraina în iarna aceea, îndată ce cazacii din Sici şi

nizovenii vor pleca de la Niprul de jos. Urdia va putea să-şi ia din Ucraina atîta plean cît va voi, se va despăgubi de nedreptăţile pe care i le pricinuise Hmelniţki şi cazacii, iar dacă hanul va vroi, vor purcede împreună cu război împotriva ţaratului Moscoviei.

Totodată Vîgovski trimise pe esaulul său, acuma marele esaul Ţibenko, cu un universal dat în numele lui Iuras Hmelniţki către nizoveni şi către cazacii din Sici ca să părăsească taberele şi să pornească grabnic spre Kameneţ, spunîndu-li-se că acolo ameninţă din nou Potocki. De fapt, el chibzuia astfel : cazacii vor fi loviţi dinspre Hotin de ieniceri, moldoveni şi leşi, care-i vor nimici laolaltă şi pentru totdeauna pe zurbagii. Ca să fie mai sigur, Vîgovski scrise la Hotin lui Siauş-paşa zicînd că-şi face o datorie să-i dea de veste că nişte gloate de cazaci răzvrătiţi urmăresc să dea năvală în iarna aceea spre Hotin, pentru a lovi tîrgurile şi cetăţile sultanului, şi el, Vîgovski, ca un slujitor binevoitor al paşei şi al sultanului, îi trimite în scris această ştire, căci singur nu poate să-i potolească pe răzvrătiţi, cu atît mai mult că Moscovia îi asmute împotriva turcilor. Vîgovski nădăjduia că pe cazacii scrişi la oaste şi pe nacealnicii lor, care nu vor merge cu el, va izbuti să-i supună în asemenea vremi de cumpănă pentru ţară, pe unii cu sabia, pe alţii cu gîrbaciul, şi pe ceilalţi cu plocoane.

Vîgovski chibzuise astfel totul, fără să-i treacă prin minte că în vremea asta Varşovia găsise alt nemernic, un vînzător mai potrivit socotind că Vîgovski nu va fi urmat de gloate şi de căzăcime şi că ştia mai mult decît îi putea fi îngăduit unui năimit. El doar să înceapă — cugetau la Varşovia cancelarul Leszczinski şi marii reimentari — dar buzduganul va fi dat lui Teteria, şi pentru a nu se isca vreun bucluc cu Vîgovski însuşi, se porunci hatmanului armiei cotropitoare ca, atunci cînd va hotărî Varşovia, Vîgovski să fie trimis pe lumea cealaltă. Că Teteria va fi hatman, i-o spusese acestuia între patru ochi, din însărcinarea cancelarului, rotmistrul Hieronim Jastrembski, care se afla necontenit pe lîngă Vîgovski, împuternicit de rege ca înalt comis al său la Cehrin.

La temerile pe care le rosteau cîrdaşii săi, Lesniţki şi Sulima, cu privire la gloată, Vîgovski răspundea mînios :

— Numai să plece cazacii de la Niz şi urdia se va năpusti atît de repede asupra prostimii, încît aceasta nici nu va

mai crîcni. Moscovia va afla prea tîrziu că armia leșească a trecut hotarele noastre...

Dar nu s-a întîmplat așa cum nădăjduia, cum urzea Vîgovski... Cele dintîi vestiră primejdia trîmbițele din polcul de la Poltava al lui Martîn Pușkar. Polcovnicul Siluian Mujilovski porni în grabă spre Moscova. Lîngă Konotop fu oprit de oamenii lui Vîgovski — marele esaul Pavliuk și sotnicul Cernîș, care-l aduseră, noaptea, legat la Cehrin. Vîgovski începu pe lîngă el cu lingușeli, căutînd să-l înduplece. Dar cînd Siluian Mujilovski îl scuipă în față, strigîndu-i că e un vînzător, Vîgovski turbă de mînie și răcni, împroșcînd bale :

— Cernîș, arde-l cu fierul, să afle că eu sînt hatman aici !...

— Cîine ești, nu hatman ! — îl înfruntă Mujilovski.

Ridicat în dibă, scăldat în sudoare și în sînge, el privea cu ură spre Vîgovski, care stătea jos pe pardoseala de piatră a beciului.

— Ai să plesnești, — zbieră Vîgovski, — dacă nu spui care dintre nacealnici știe ceea ce urmăresc eu !

— Un lucru am să-ți spun, — horcăi Mujilovski, — gîndurile tale tîlhărești nu se vor înfăptui niciodată, iudă ! Și încă ceva îți spun, — urmă el scuipînd sînge, — că urmașii vor da numele tău oricărei tîlhării, oricărei potlogării, oricărei vicleni.

— Cernîș ! — răcni turbat Vîgovski. — Isprăvește !

În beci răsună o împușcătură. Ca tăiat căzu pe piept capul lui Mujilovski.

Dimineața, cîrdașii lui Vîgovski răspîndiră zvonul, din porunca sa, că Siluian Mujilovski vroise să vîndă oastea, că se dăduse de partea șleahtei leșești.

Zvonul ajunse la Nosaci, care în vremea aceea se afla la gospodăria sa de lîngă Cehrin, ajunse la Feodor Korobka și la Vasili Zolotarenko, care tocmai se întorsese din Rusia Albă. Lui Bohun, care veghea cu polcul său lîngă Vinnița, Vîgovski îi trimise un răvaș, să păzească strașnic la hotar, căci dinspre Hotin vin turcii...

Dar în noaptea cînd muri Siluian Mujilovski, sotnicul Martîn Ternovîi, călare pe al treilea cal, sosi în goană la curtea voievodului din Putivl, și calul său înspumat se prăvăli la pămînt, prinzîndu-l pe călăreț dedesubt.

Streliții îl ajutară pe Martîn să iasă de sub calul care zvîcnea din picioare.

Voievodul-cneaz Hilkov, trezit în toiul nopții, într-o treabă a stăpînirii, luă din mîinile lui Martîn răvașul polcovnicului Pușkar și, punîndu-și pe îndelete ochelarii, trase sfeșnicul mai aproape. Cetea cu luare aminte, și lui Martîn i se părea că trece o veșnicie. Voievodul puse răvașul pe masă și-l acoperi cu palma sa lată. Se uită prin ochelari la Martîn, turnă din carafă apă și-i întinse stacana cu mîna sa.

— Du-te și te hodinește, — rosti el domol.

— Pane voievod, ce-o să fie...

— Acum asta nu mai e grija ta, du-te, — glăsui aspru Hilkov.

Și cînd Martîn, istovit de drum, se prăvăli într-un somn greu, din curtea voievodului porni călare în goana goanelor stolnicul Troekurov însoțit de zece călăreți. În zorii zilei stolnicul sosi la cetatea Suhoi Dol. Oprindu-și calul în fața porții, strigă către străjeri :

— La cneazul Trubețkoi, cu treburi ale stăpînirii !

Se năpusti în galop prin poarta deschisă numaidecît și, după ce descălecă, se repezi în fugă spre încăperile cneazului.

Peste o jumătate de oră trîmbițele din cetate sunară adunarea.

Cneazul Trubețkoi, cu sabie și coif, se așeză la masă, și cu mîna sa scrise un răvaș pentru Moscova, către voievodul streliților, Artamon Matveev.

După ce-și puse iscălitura, i-l întinse lui Troekurov.

— La Moscova, fără zăbavă. Iar noi pornim.

Prin porțile date larg înlături, călărimea ieșea în drum. ...Nizovenii și cazacii din Sici nu-și părăsiră taberele. Întunecat se uita Guleai-Den la esaulul Țîbenko. În zadar stăruia esaulul să dea ochii mai întîi cu atamanul Leonti Lîsko și numai după aceea să stea de vorbă cu nizovenii. Feodor Podoprigora îndeplinea bine porunca lui Guleai-Den : nici pasărea nu trecea prin pîndele nizovenilor spre Nipru fără să fie simțită. Nu i-a folosit esaulului Țîbenko nici răvașul hatmanului, nici topuzul lui Vîgovski. Lingușitor, turna la făgăduieli, la minciuni, îndruga verzi și uscate, că hatmanul locțiitor pan Vîgovski vrea să-i dea lui Guleai-Den cin de polcovnic în Ucraina, la Belaia Țerkov, ori la Uman. Amurgul mohorît al unei seri de toamnă se lipea de ferestruica de beșică a bordeiului, dar mai mohorît era sufletul lui Guleai-Den. Inima îi spunea că se întîmplă ceva rău. Îi

porunci lui Podoprigora să-l închidă pe esaul pînă dimineaţa într-un loc sigur. Ţîbenko strigă, ameninţă :

— Staţi, o să afle panul hatman Vîgovski. Toţi o să vă legănaţi în streang pentru obrăznicia asta...

Privi spre Guleai-Den şi Podoprigora şi-şi muşcă limba, dar era prea tîrziu :

— Ai zis hatmanul Vîgovski ? — scrîşni Podoprigora, apropiindu-se de Ţîbenko. — Dar cine l-a ales hatman, ia spune ?

Esaulul se trase speriat înapoi, dar o palmă grea îl păli în obrazul buhăit.

— A început să duhnească a şleahtic, — spuse Necipor Galaida, care stătuse toată vremea tăcut într-un colţ, pe laviţă.

L-au dus pe esaul, care plîngînd cu sughiţuri, se ruga :

— Pani cazaci, n-am vrut... Daţi-mi drumul... O să vă mulţumesc cu dărnicie...

— Aşteaptă, — făgădui Podoprigora, — o să-ţi mulţumim noi mai bine, vînzătorule !

...Se adeveriseră presimţirile rele ale lui Guleai-Den.

In zorii zilei, într-o duminică, în ziua a şasea a lunii septembrie, sosi din părţile de sus o ceată de oameni, jumătate pe jos, jumătate călări. Nizovenii îi opriră lîngă parcane. Îl chemară pe Galaida.

Necipor se lămuri cu ei repede. Oamenii fugiseră din turnătoriile şi de la moşiile lui Vîgovski. Îi călăuziseră Demid Pivtorakojuha şi Grigori Okun. Povestiră asemenea lucruri, încît pe nizoveni îi trecură năduşelile. Guleai-Den porunci ca fără ştirea atamanului Lîsko să fie chemaţi vreo douăzeci de cazaci de rînd din Sici, ca să afle şi ei ce vorbeau oamenii. In Ucraina se întîmplau lucruri nemaipomenite. Se punea la cale o vînzare mîrşavă. Vîgovski şi gaşca lui terfelea juruinţa de la Pereiaslav. Lingîndu-şi buzele uscate, Demid Pivtorakojuha rostea în faţa gloatei de cazaci vorbe aspre, grele :

— Dacă nu fugeam încoace, la Niz, pe toţi ne-ar fi pus la cazne cîinele de Vîgovski. Nu-i zi să nu schingiuiască oameni nevinovaţi. Parcă şi-a pus în gînd să-i stîrpească pe toţi pospoliţii...

— S-au silit să facă isprava asta şi alţii mai abitir decît el, dar n-au izbutit nimic, — grăi Guleai-Den.

— Ei, ca să nu izbutească, atunci să pornim cît mai repede cu toţii către Ucraina, spre Cehrin ! — strigă Okun.

— Ca aici să vină tătarii?! — întrebă Galaida. — Nu le poți face pe toate dintr-odată...

Știa bine Guleai-Den de ce vroia Vîgovski ca ei să plece de la Niz: ar fi fost mai lesnicios pentru urdie să intre nestingherită în Ucraina... Grigori Okun se apropie de Guleai-Den și îl trase de mînecă.

— Parcă noi amîndoi ne-am întîlnit în ziua aceea la Pereiaslav, și am juruit credință pentru veșnica frăție...

Guleai-Den se uită la el cu mai multă luare aminte. În mintea lui învie ziua aceea de ianuar, medeanul înțesat de oameni, dangătul clopotelor, bubuitul tunurilor, vorbele schimbate cu hatmanul, strigătul măreț „Laolaltă!" și alături de el pospolitul acela cu căciulă ruptă și cu zăbun... Okun! Chiar el! Bucuros, Guleai-Den dădu brațele înlături și-l strînse la piept pe Grigori Okun.

— Deci n-ai nimerit, Okun [1]), în undița panilor? — zise zîmbind Guleai-Den.

— Ei, poate c-ar fi vrut panii să mă prindă și cu năvoadele și cu plasa, dar nu le-a mers. N-au făcut nimic cu mine.

— Dar au făcut ceva mai rău cu țara noastră, — zise Guleai-Den, clătind posomorît din cap.

...Luni se auziră duruind darabanele sub zidurile Siciului. Pe ostrovul Peskovatîi forfoteau contășe sinilii, verzi, roșe, svitce ieșite la soare, zăbune petecite, cămăși albe, fîlfîiau năframe în toate colorile...

Atamanul Lîsko se căznea să-i împingă înapoi pe cei din Sici care se îmbulzeau spre porți, pentru a se duce la sfat. Striga crunt:

— Ce nevoie aveți să vă înhăitați cu potlogarii ceia?

Nu-l ascultară pe ataman.

Fu silit să vină și Leonti Lîsko la sfat. Se închină pe furiș: de-ar scăpa teafăr, doamne! Ajută, doamne! Dar nu scăpă.

Esaulul Țîbenko fu urcat într-o haraba și silit cu pistolul să spună căzăcimii adevărul. Și cînd aflară negrele urzeli, cazacii începură să lărmuiască:

— Moarte lui Vîgovski!

— Moarte iudei!

— Să răzbunăm terfelirea amintirii lui Hmel!

— Să mergem la Cehrin, Guleai-Den!

---

[1]) Joc de cuvinte: Okun înseamnă în limba rusă biban. (N. red. rom.)

— Jos cu atamanul Lîsko! — răcneau cazacii din Sici.

— Jos cu sluga lui Vîgovski!

— E unealta lui Vîgovski! — zbieră cazacul Lihabeda. Să-i dăm să miroasă piper...

Atamanul Lîsko o luă la fugă. Dar era prea tîrziu. Zdravăn îl înșfăcară de brațe cazacii din Sici. Într-o clipită îi legară mîinile cu curele și-l îmbrîncinră sub haraba, lîngă Țîbenko.

— Drăgostiți-vă, împerechiați-vă, mișeilor! — rostiră rîzînd în hohote.

De iznoavă duruiră darabanele. Guleai-Den se urcă pe un butoi. Ridică mîna.

...Ca măgara stepelor, învîltorată de vînt, se legănau rîndurile cazacilor. I se tăia răsuflarea, lacrimile îi împîcleau privirile. Cînd se uită la marea capetelor inima lui simți avîntul unei puteri năvalnice, tinerești.

Umăr la umăr, stăteau în rînd oștenii veniți din multe polcuri ale Ucrainei. Sosiseră din Cehrin, din Mirgorod, din Poltava, din Horol, din Pereiaslav, din Uman... Stăteau umăr la umăr, pospoliții de ieri, gloatele de țărani, flăcăiandri aprinși și luptători încercați cu mustăți sure, cu moțuri cărunte pe țestele brăzdate de crestăturile săbiilor vrăjmașe. Vîntul de miazăzi vălura fața bălților, flutura tuiurile deasupra căzăcimii, purta în depărtările stepelor, de-a lungul apelor albăstrii ale Niprului, învăluite de pîcla dimineții, duduitul tobelor și al darabanelor.

Guleai-Den desfășură pînza, pe care i-o întinsese Podoprigora, și sus deasupra capetelor fîlfîi steagul smeuriu. Cu marginile pîrlite de focul luptelor, falnic se îndreptă steagul, lămurit, spre răsărit, parcă arătînd drumul căzăcimii.

— Tovarăși de luptă! — rosti Guleai-Den cu glas plin, și cazacii tăcură, darabanele amuțiră iar oamenii se apropiară mai strîns din toate părțile. — Tovarăși! Vești rele au ajuns pînă la noi. Oare să rămînem aici să ne așteptăm soarta, sau să ne-o făurim cu mîinile noastre prin luptă? Acest steag mi l-a dat cu mîna sa răposatul hatman Hmel. Și-a luat rămas bun de la mine și a spus: „Țineți-vă de Moscovia, aceasta e voința mea, pe care v-o las cu limbă de moarte. Vestește-o cazacilor".

— Aceasta e și voința noastră! — strigă cineva din mulțime.

— Slăvită fie amintirea lui Hmel al nostru!

— Dacă trăia el, nu se întîmpla mişelia asta!

— Nu îngăduim ca panii să ne pustiască din nou ţara!

— Nu îngăduim! — strigă Guleai-Den. — Nu îngăduim! Să-l nimicim pe Vîgovski şi pe cîrdaşii lui. Ne vine în ajutor oastea Moscoviei. Sub acest steag a luptat hatmanul Hmel la Apele Gălbene, sub acest steag a stat pe medean la Pereiaslav în acea zi de opt ianuar 1654. Oare să fi greşit el, cînd ni l-a încredinţat nouă?

— Nu-l vom necinsti! glăsui Necipor Galaida.

— Vînzătorul Vîgovski vrea dinadins ca nizovenii şi cei din Sici să plece de aici, pentru ca să fie deschis drumul urdiei spre Ucraina. Dar eu gîndesc, tovarăşi, că oastea din Niz va trebui să plece la Cehrin, iar cazacii din Sici să rămînă de strajă la hotar.

— Bine gîndeşti! — zbucniră strigăte din mulţime. — Înţelept!

— Dar oare îl veţi lăsa, cazaci din Sici, ataman pe Lîsko? — întrebă Guleai-Den.

— În ţeapă cu Lîsko! — răcni într-un glas mulţimea.

— Jos cu sluga lui Vîgovski!

— Jos cu cîinele de Lîsko!

— Şi cine să fie ataman? — întrebă din nou Guleai-Den.

Un cazac din Sici, cu nădragi largi şi fără cămaşă, sări în mijlocul sfatului, se plecă adînc în cele patru părţi, atingînd de fiecare dată pămîntul cu moţul, şi grăi:

— Să-l alegem ataman pe cazacul Sirko. E viteaz în toate, iar tătarii şi turcii se tem de el, — iată nu demult s-a întors dintr-o luptă cu bizurmanii. Asemenea cazac ar putea să fie frate şi cu Baida...

— Ieşi, Sirko, în faţa sfatului!

— Ieşi, Sirko, arată-ţi mutra ortacilor! — zbucni chemarea din toate părţile.

Se împotrivea Sirko, cazacul voinic, în contăş verde, cu mustăţile lungi, negre şi cu chipul uscăţiv, negricios, parcă turnat din bronz. Dar cei din Sici, ortacii săi, îl împinseră în mijlocul cercului de sfat. Sirko îşi scoase cuşma şi, după ce se plecă în tuspatru părţile, spuse fără prefăcătorie:

— Nu-s vrednic de asemenea cinste.

Guleai-Den zîmbi către Podoprigora. „Vrednic e, vrednic e!“ — parcă vroia să spună. Demult pusese el ochii

pe Sirko. Adeseori cisluiseră amîndoi fățiș, ca frații. Știa cine este și ce năzuințe-l însuflețesc pe viteazul cazac.

— Nu-s vrednic de asemenea cinste, — stăruia Sirko, în vreme ce căzăcimea din Sici, sprijinită de nizoveni, lărmuia :

— Vrednic ! Vrednic !

— Lasă moșturile, altfel te învățăm noi minte !

— Tu trebuie să fii ataman !

— Nu mai face nazuri, ia topuzul !

Unul mai fîșneț smulse topuzul din brîul lui Lîsko, care zăcea legat cobză, și-l dădu lui Sirko.

— Ia-l, Sirko, ia-l, cazace ! — stăruiau cei din Sici pe lîngă cazacul fîstîcit.

— Fii căpetenia Siciului. Iar dacă o să ajungi și tu un cîine ca Lîsko, dacă o să ai grijă numai de sufletelul tău, iar pe cazaci o să-i năpăstuiești, atunci te așteaptă și pe tine aceeași soartă... — vorbeau alții povățuitor, arătîndu-i-l pe Leonti Lîsko, care se zvîrcolea mînios sub haraba, alături de Țîbenko, încremenit de spaimă.

— Să spună Sirko ce gînduri are !

— Să vorbească, fecior de cățea ce e ! — strigau alții, care izbutiseră să dea de dușcă o bărdacă zdravănă de holercă, deși se socotea o fărădelege să vii băut la sfat.

Sirko se închină iară în tuspatru părțile, se plecă cu osebire în fața lui Guleai-Den, își îndreptă spatele, și deodată crescu parcă deasupra mulțimii. Își înălțase semeț capul, în creștetul căruia vîntul îi flutura moțul lung, ca o aripă de șoim.

— Frați cazaci din Sici, cazaci nizoveni, tovarăși de luptă ! — rosti Sirko și, răsuflînd adînc, începu să vorbească tunător. — Eu n-am vrut să fiu ataman, dumnezeu mi-e martor...

— Știm noi mai bine, ai vrut, ai vrut ! — zbieră un glas din mulțime.

Sirko nu se mai împotrivi. Altceva îl neliniștea acum.

— Fraților, vă mulțumesc și mă închin pînă la pămînt în fața voastră pentru încrederea pe care mi-ați arătat-o. Voi, nizoveni, porniți spre Cehrin, doborîți pe mișelul Vîgovski, grăbiți-vă spre a vă întîlni cu oastea rusească, spre a lovi împreună în panii leși. Iar noi toți, cei de aici din Sici, vom sta împotriva bizurmanilor și nu vom lăsa jivinele să se furișeze în Ucraina, nu le vom îngădui să mai ia robi, să mai pustiască pămîntul nostru...

— Nu vom îngădui! — răbufniră mii de glasuri deasupra luncilor care pogorau lin spre Nipru.

Guleai-Den zîmbi bucuros. Tocmai asta vroise. Tocmai asta aşteptase. Sări din haraba, ţinînd în mîini steagul smeuriu, îl îmbrăţişă cu o mînă pe Sirko, şi se sărutară ca fraţii.

Strigăte de încuviinţare vuiră din mulţime. Parcă un tunet şi-ar fi rostogolit bubuitul său asurzitor peste ostrovul Peskovatîi.

Sirko se lăsă într-un genunchi şi-şi apăsă marginea steagului de buze. Acelaşi lucru îl făcu şi Guleai-Den.

După ce larma conteni, Guleai-Den şi Sirko se urcară într-o teleagă.

Şi în clipa aceea, aruncîndu-şi privirea spre rîndurile de cazaci, Guleai-Den înţelese cu toată inima sa că toţi luptătorii strînşi umăr la umăr împrejurul lui îşi pierduseră încrederea în şleahticii nacealnici, care nu numai că erau gata să-i asuprească, dar mai mult, pierzînd orice urmă de ruşine, îl huleau chiar pe hatman, căruia prin mîrşăviile lor îi scurtaseră viaţa, că toţi cei strînşi aici, bătrîni şi tineri, voinici şi pirpirii, toţi cei încercaţi şi călîţi în lupte, ca şi cei care abia puseseră mîna pe sabie, toţi cei deasupra cărora fîlfîia în vînt steagul smeuriu, pe care el, Guleai-Den, îl primise chiar din mîinile hatmanului — toţi vor lupta pe viaţă şi pe moarte, dar nu vor da ţara pe mîna panilor leşi şi a bizurmanilor...

Guleai-Den era încredinţat că oastea rusească va veni, că toată Rusia se va ridica iară, spre a zădărnici negrele urzeli ale fiorosilor vrăjmaşi. Acum nu mai era ceea ce fusese odată. „Iată-ţi oastea, Hmel — se gîndi Guleai-Den. — De-ai putea să te scoli din mormînt şi să priveşti... Ce s-ar mai bucura inima ta. Nu te-am făcut de ocară; iată, noi sîntem singura ta nădejde, căci nu ne vom vinde niciodată ţara scumpă, nu vom pîngări în veci steagul tău smeuriu. Ai fost al nostru şi noi ţi-am fost reazem cînd te-ai ridicat la luptă ca să aperi ţara, să cucereşti slobozenia, să stîrpeşti de pe pămîntul nostru pe veneticii cotropitori. Ne-am închinat înaintea ta cînd ne-ai ascultat cu inima năzuinţele noastre, înfrăţindu-ne pe veci cu Moscovia. De aceea azi sîntem puternici şi neînfricaţi."

In iureş zbura vîntul pe deasupra stepei, încovoind trestia prin bălţi, rostogolind săricica, zburînd prin co-

lilie. Albăstrii luceau în soare apele Niprului. Şi Guleai-Den nu-şi dădea seama că gîndurile sale îi erau rostite de buze prin vorbe răspicate, bărbăteşti, şi că toţi cazacii, tot sfatul rămăsese încremenit, ascultîndu-i fiecare cuvînt.

Întinse unduiau pînă în zare stepele Ucrainei, îmbelşugate în ape curgeau rîurile ei, deşi se învălurau codrii, mîndre se înălţau tîrgurile şi satele, dar minunaţi, mai minunaţi decît toate acestea erau oamenii ei! Pe ei, pe oameni, miile şi miile de oameni cu mădularele vlăguite de munca zilei, cu cuget curat înaintea ţării scumpe, pe ei pe toţi parcă îi vedea Guleai-Den în acea clipă, cînd spuse:

— Nu ne vom călca juruinţa! Isprava asta n-o vor vedea cruntii vrăjmaşi ai pămîntului nostru! Vom sta laolaltă cu Moscovia, cu oamenii ruşi şi vom fi totdeauna de nebiruit. Să trăim în veci laolaltă cu Moscovia, maica noastră slăvită, care ne-a venit în ajutor la restriste.

— În veci cu Moscovia! — strigă înflăcărat Feodor Podoprigora.

— În veci cu Moscovia!

— Moarte vrăjmaşilor ţării ruseşti!

— Slavă norodului rus!

— Slavă!

Pînă în tării se înălţau strigătele bărbăteşti ale întregului sfat. Învăpăiaţi scăpărau ochii lui Galaida şi ai lui Ciuikov, ai lui Homa Morgun şi ai lui Pivtorakojuha, ai lui Grigori Okun şi ai lui Podoprigora, ai lui Semion Laznev şi ai lui Ivan Sirko... Guleai-Den privea spre toţi vechii săi tovarăşi de luptă, cu care cunoscuse şi fericirea, şi durerea... Iar faptul că ei erau de faţă, în rîndurile luptătorilor care-şi puseseră în gînd să-i stîrpească pe mişei, să-şi izbăvească ţara scumpă, îi întări inima cu o credinţă senină şi neclintită.

Cu toată făptura sa, Ivan Guleai-Den înţelese că nu fiinţa pe lume putere care ar mai izbuti să întoarne Ucraina în robia leşească, s-o dea pe mîna bizurmanilor, s-o smulgă de lîngă maica Moscovia.

Sus deasupra sfatului căzăcesc fîlfîia înaripat steagul smeuriu!...

1950—1953

SFIRŞIT

Redactor de carte : M. Rușescu
Tehnoredactor : L. Porubin
Corector : S. Clodnischi

Dat la cules 25.III.955. Bun de tipar 1.IV.955. Tiraj 12.000+100. Hîrtie tipar de 52 gr./m.p. Ft. 84×108. Coli ed. 53,44. Coli de tipar 53. Comanda 36. A. nr. 0920. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—31=R. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 8 S—31.

Tiparul executat sub com. nr. 1456 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

Lei 17,10